FRATRIS

PETRI MARIÆ GAZZANIGA

ORD. PRÆD.

PRÆLECTIONES THEOLOGICÆ

HABITÆ

IN VINDOBONENSI UNIVERSITATE

NUNC VERO METHODO DISPOSITÆ

EMENDATÆ ET AUCTÆ

ACCEDIT TRACTATUS DE SACRAMENTIS EJUSDEM AUCTORIS

TOMUS QUARTUS

DE ANGELIS, DE OPIFICIO SEX DIERUM, AC DE HOMINE, VARIISQUE EJUS STATIBUS.

BASSANI 1831.

SUIS TYPIS REMONDINI

EDIDIT

INDEX

CAPITUM ET PROPOSITIONUM

QUÆ

IN HOC VOLUMINE IV. CONTINENTUR

****

DE ANGELIS

DE OPIFICIO SEX DIERUM, AC DE HOMINE, VARIISQUE EJUS STATIBUS.

Deus in principio condidit mundum plenum bonis omnibus, visibilibus, atque intelligibilibus rebus, in quo nihil melius instituit, quam Spiritus, quibus intelligentiam dedit, & suæ contemplationis habiles, capacesque sui præstitit. S. Augustinus Lib. XXII. *De Civ. Dei* cap. 1.

Post ea, quæ in superiore volumine breviter diximus de rerum creatione, sequitur, ut fusiore calamo de nobilioribus creaturis agamus. Ac primo tractabimus de Angelis, qui inter omnes creaturas potissimum occupant locum; post autem sequitur brevis Dissertatio de opificio sex dierum, ac demum de homine, ac variis ejus statibus; quem ordinem etiam S. Thomas secutus est. Sit igitur

DISSERTATIO I.

De Angelis.

Pauca quidem de Angelis placuit Deo nobis revelare. Unde etiam Dionysius, vulgo Areopagita cap. VI. *De cælesti Hierarchia* fatetur, a nobis Angelos, eorumque officia *imperfecte* cognosci. Sed noster S. Præceptor merito dictus Angelicus, ex iis paucis revelatis sui ingenii perspicacia bene multa de Angelorum natura, proprietatibus, actionibus, motu &c. collegit, quæ totam hanc materiam difficilem, & obscuram, quoad fieri poterat, illustrarunt. Hunc itaque ducem, post divinam revelationem in sacris litteris, Patrumque traditione contentam, in hac dissertatione sequemur.

CAPUT I.

De Angelorum nomine, & natura.

Angeli nomen græcum est, & proprie significat *nuncium*, a voce ἄγγελος quæ idem est, ac *mitto*. Hebraice autem Angeli dicti sunt מלאכים *Melachim* a voce מלאכה *Melacha*, quæ idem est, ac *ministerium*. *Angelus*, inquit S. Augustinus (Serm. I. in Psalm. CIII. n. 15. Tomo IV.), *officii nomen est, non naturæ. Quæris nomen hujus naturæ, Spiritus est: quæris officium, Angelus est.* Hinc sacræ litteræ nomen Angeli etiam iis hominibus tribuere consueverunt, qui Dei mandata annunciant. Sic Malachiæ II. 7. nomen Angeli tribuitur Sacerdotibus; & Matth. XI. S. Joanni Baptistæ adaptantur ea verba Malach. III. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum &c.*

2. Observandum insuper est, Angelis quandoque in sacris litteris tribui nomen *Elohim*, quod *Deos* significat, unde illud sæpius repetitum in Psalmis *Deus Deorum*, teste S. Augustino (*Lib. IX. de Civit. Dei* cap. postremo Tomo VII.) etiam de Angelis potest intelligi, quamvis *homines quoque in populo Dei eadem Scriptura Deos appellat* (a).

3. Definiri autem potest Angelus cum sancto Joan. Damasceno Lib. II. *de Fide Orthodoxa* cap. 3. *Substantia intelligens, semper mobilis, liberi arbitrii, corporis expers, Deo ministrans, im-*

(a) De nomine E' ίρ *Vigil*, Angelis tributo vide, quæ erudite præmissa sunt versioni Theodotionææ Danielis prophetiæ *De titulo, quo Danielis versio Theodotionæa prænotatur. In Daniele secundum LXX. &c.* Romæ 1772. in fol.

immortalitatem a Deo consecuta. Quæ definitio satis perspicua videtur, ut explicatione non indigeat, nisi forte in illis verbis, *semper mobilis*, quæ ita exponuntur a S. Thoma I. P. q. 5o. art. 1. ad 2., *ut Angelus dicatur substantia semper mobilis, quia semper est actu intelligens, non quandoque actu, quandoque in potentia, sicut nos*.

4. Addi tamen huic definitioni debet, Angelum esse substantiam spiritualem *completam*, ut distinguatur ab anima humana, quæ est etiam substantia spiritualis, sed *incompleta*, quia ordinatur ad corpus, quocum hominem componit.

CAPUT II.

Angelos existere demonstratur ex Sacris Litteris utriusque Testamenti.

5. Angelos autem existere, non solum veræ Religionis cultores, sed non pauci etiam inter Philosophos ethnicos confessi sunt, qui tamen Augustino observante Lib. IX. *de Civit. Dei* cap. 19., eos nuncupabant *Dœmones*. *Nos autem*, subdit S. Pater, *sicut Scriptura loquitur, secundum quam Christiani sumus, Angelos quidem partim bonos, partim malos, nunquam vero bonos Dœmones nominamus* (*a*).

6. At quoniam nihil est adeo certum, & exploratum, quod ab aliquo non rejiciatur, ita hæc veritas suos olim nacta est adversarios. Nam Sadducæi, celebris apud Judæos secta, Angelos esse negabant, teste S. Luca Act. XXIII. 8., quod eo mirabilius est, quod licet Sadducæi omnes Prophetarum libros respuerent, Pentateuchum tamen, ut Deo inspirante a Moyse conscriptum recipiebant, quemadmodum testatur S. Hieronymus Comment. in c. XXII. S. Matthæi, adeoque ignorare non poterant Angelorum mentionem sæpe a Moyse factam fuisse. Sed quod hæretici solemne est, litteralem sensum abjicientes, Angelorum nomine nihil aliud intelligebant, quam internas illustrationes, quibus Deus homines quasi per nuncios alloquitur (*b*).

7. Hunc errorem vetustate jam abolitum infeliciter resuscitare conati sunt sæc. XVI. aliqui ex impia Anabaptistarum secta, aliique non multi obscurioris nominis, qui nec memorari merentur. Hobbesium, Spinozam, ceterosque Materialistas mitto, quos mirum non est hoc religionis nostræ dogma negare, cum religionem ipsam tollere nitantur (*c*).

8. Facillimum est autem demonstrare, Angelos existere, saltem contra eos, qui sacras Scripturas venerari se profitentur. Et primo quidem contra Sadducæos ex ipsis Mosaicis libris, quos solos ipsi admisisse dicuntur. In iis enim frequens est Angelorum mentio; ut illius, qui apparuit Agar in deserto (*Geneseos* XVI., & XXI.), aliorum duorum, qui eripuerunt Loth ab excidio Sodomæ (*Genes.* XIX.), alterius qui Abraham cohibuit, ne filium suum Isaac immolaret (*Genes.* XXII.); & infinitus essem, si omnia Pentateuchi loca in medium afferrem, in quibus fit Angelorum mentio.

9. Nec minus aperte, nec minus sæpe Angeli memorantur in aliis libris, cum historicis, tum propheticis veteris Testamenti; ac demum in Evangelio, atque in omnibus fere paginis novi fœderis; eorumque apparitiones, atque operationes describuntur; beneficia item a Deo hominibus Angelorum ministerio collata, vel pœnæ eorumdem opera impiis inflictæ: atque hæc omnia ita accurate, & distincte referuntur, ut plane delirare vide-

(*a*) Vulgaris apud Ægyptios doctrina spiritus quosdam medios Deum inter, & homines admittebat, rebus hominum procurandis destinatos: quæ postea opinio etiam ad Græcos pervenit; & notus omnibus est celebris ille Socratis genius, quo in consiliis capiendis, ac futuris prævidendis usus fuisse dicitur. Quæstio instituta fuit, albus ne fuerit ille genius, an ater? Aliqui illum Angelum bonum fuisse existimarunt, ut videre est apud And. Dacierium in versione gallica *Apologiæ Socratis* a Platone scriptæ. Tertullianus tamen in Libro *de Anima* cap. 1. eum genium vocat *pedagogum pessimum*. Cui sententiæ subscribunt S. Cyprianus *de Idol. vanitate*, Lactantius Lib. II. *Div. Instit.* cap. 15., & S. Augustinus Lib. VIII. *de Civ. Dei* cap. 14. Hac de re multa erudite collegit Gottefridus Olearius in peculiari dissert. *de genio Socratis* inserta Stanleii *Historiæ Philos.* P. III. cap. 6. Legendus Jac. Bruckerus *in Hist. Crit. Phil.* Tom. I. pag. 543. seq., ubi postquam omnes fere, qui de hac re pertractarunt, erudite indicavit, concludit, prudentis esse, judicium omne suspendere tam de veritate hujus genii παρέδρυ, quam de ejusdem genii bonitate, aut malitia, si reipsa spiritum quemdam assistentem eum fuisse credamus: aliqui enim nihil aliud fuisse credunt, nisi summum ipsius Socratis mentis acumen. Simile quiddam narratur de nostrorum Epicorum Poetarum principe Torquato Tasso, ut videri potest in elaboratissima ejus vita scripta ab eruditissimo, atque elegantissimo Petro Ant. Serassio, & Romæ edita anno 1785. Lib. III. pag. 424. De opinione autem Poetarum, Philosophorum, aliorumque de naturis mediis inter Deum, & hominem, consul. Petavius Lib. I. *de Angelis* c. 1.

(*b*) Sadducæi dicti sunt a Sadock, qui fuit Antigoni Sochæi auditor. Hic cum sæpius a magistro suo didicisset, serviendum esse Domino Deo, non famulorum, aut mercenariorum more propter spem mercedis, conclusit, nullam esse in altera vita bonorum, vel malorum retributionem, nec proinde animam esse spiritualem, corporique superstitem; unde postea facile ipsi fuit, etiam Angelos negare, solasque substantias materiales admittere. Ceterum non omnes consentiunt S. Hieronymo dicenti, nonnisi libros Mosaicos fuisse a Sadducæis pro divinis habitos; nam Rabbi Manasse ben-Israel Lib. I. cap. 6. de Sadducæis dicit: *Neque tamen derogabant fidem Prophetis, sed loca Prophetarum in alium longe sensum interpretabantur*. Multa in hanc rem affert Scaliger in *Elencho Trihæreseon*, cap. 76. Videndus etiam Bruckerus in *Hist. Phil.* Tomo II. p. 723. seq.

(*c*) Accusaatur inter alios Georgius David, qui pe-

deantur, qui ea ad solas hominum imaginationes, vel internas Dei inspirationes, vel ad quemcumque alium metaphoricum sensum detorquere conantur (*a*).

10. Demum ad invicte demonstrandum existere Angelos unus sufficere potest S. Pauli Apostoli locus in epist. ad Heb. cap. I., ubi comparationem instituit Christum inter, & Angelos, & pluribus adductis veteris testamenti ostendit, quantum Christus fuerit Angelis prælatus; unde postea ipsius divinitatem colligit. Quod Apostoli argumentum, non solum infirmum, sed ridiculum plane esset, si Angeli non existerent. Rursus cum ibidem observet, Filium Dei non angelicam, sed humanam naturam assumere voluisse, plane ostendit, ita certum esse, Angelos existere, ut certum est existere homines.

11. Operæ autem dispendium facerem, si ex Sanctorum Patrum traditione hanc eamdem veritatem magis confirmare vellem. Nulli enim fere sunt veterum scriptorum libri, in quibus frequens non occurrat Angelorum bonorum, & malorum mentio. Mirum itaque non est, a Sancto Augustino Serm. I. in Psalm. CIII. num. 15. Angelorum existentiam in dogmatibus fidei numerari. *Quamvis*, inquit, *non videamus apparitionem Angelorum ..... tamen esse Angelos, novimus ex fide, & multis apparuisse scriptum legimus, & tenemus, nec inde dubitare fas nobis est.* Et danctus Bernardus Lib. V. *de Considerat.* cap. 4. Se cœlesti Jerusalem loquens: „ Cives, *inquit*, „ Spiritus esse illic potentes, gloriosos, beatos, „ distinctos in personas, dispositos in dignitates, „ ab initio stantes in ordine suo, perfectos in ge„ nere suo, corpore æthereos, immortalitate per„ petuos, impassibiles non creatos, sed factos, id„ est gratia, non natura, mente puros, affectu „ benignos, religione pios, castimonia integros, „ unanimitate individuos, pace securos, a Deo „ conditos, divinis laudibus, & obsequiis deditos. „ Hæc omnia ... fide tenemus (*b*)".

12. Quamquam sancti Augustini, & Bernardi ætate nulla habebatur hujus veritatis expressa definitio Ecclesiæ, quæ postea facta est in Concilio Lateranensi IV. sub Innocentio III. anno 1215., in capite enim *Firmiter* definitum fuit, Deum esse *Creatorem omnium visibilium, & invisibilium, spiritualium, & corporalium; qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, angelicam videlicet, & mundanam.* Sed universæ Ecclesiæ consensione hoc dogma jam antea ad fidem pertinebat.

13. Accedunt ad confirmandum hoc fidei nostræ caput etiam aliquæ rationes naturales, sin minus omnino demonstrativæ, saltem admodum probabiles, quas apud S. Thomam I. P. q. 50. art. 1., item Lib. II. *Cont. Gent.* cap. 46., aliosque Theologos quilibet facile invenire poterit (*c*).

14. Denique aliquod etiam pondus habere debet veterum Philosophorum in hac veritate consensio; sive illi ex ratione naturali, sive (quod verosimilius videtur) id ex antiqua traditione didicerint. Sane Tertullianus in *Apolegetico* c. 22. ita colligebat: *Dicimus esse substantias quasdam spirituales, nec nomen novum est. Sciunt Dæmones Philosophi .... Dæmones sciunt Poetæ .... Angelos quoque etiam Plato non negavit, utriusque nominis testes esse, vel Magi* (idest sapientes) *adsunt*.

15.

culiarem inter suos sectam instituit, quæ dicta est *Georgianorum*, & Bal. Beckerus in *Mundo fascinato*; quamquam fortasse ex quo isti negaverint spirituum operationes, in suspicionem venerunt, etiam spiritus ipsos negasse. Beckerum impugnavit Melch. Leideckerus in Dissert. *Histor. theologica de vulgato nuper cl. Bekeri volumine* in 8. Ultrajecti 1692. Fuit etiam Beckerus suo docendi munere, imo & Ecclesiæ suæ communione privatus. Sed de pseudo-philosophis nostræ ætatis nullum est dubium. Impius Voltairius in *Philosophia Historiæ* Angelorum existentiam vult merum fuisse hominum commentum a Chaldæis primum, & Persis profectum, ab Hebræis autem adoptatum. Qua in re suam eruditionem mirifice ostentat de libro Sadder, idest *Codice Canonum*, quem Persis tradidit eorum legislator Zerdushtus, sive Zoroaster. Sed tota istius levissimi hominis eruditio sponte sua ruit, cum certum sit, Moysem auctorem Pentateuchi, ubi Angeli frequentissime nominantur, esse Zoroastre, aliisque omnibus scriptoribus longe antiquiorem. Vide dicta de Voltairio in Præf. Tom. III. n. 13.

(*a*) Beckerus in suo *Mundo fascinato* multum laborat, ut hujusmodi apparitiones, atque operationes Angelorum metaphorice explicet; sed quam infeliciter, paucis exemplis ostendam. Lib. II. cap. 14. Angelos, quos Scriptura sacra Gen. XVIII. dicit fuisse ab Abrahamo hospitio receptos, vult homines fuisse; cum tamen S. Paulus ad Heb. XIII. 2. hospitalitatem commendans, hoc magnum illius præmium memoret, quod scilicet Abraham meruerit Angelos hospitio recipere; quod certe præmium nullum fuisset, si illi non erant Angeli, sed homines. Multo magis ineptit, cum capp. 20. & 21. conatur tentationem factam Evæ a Diabolo sub specie serpentis in Paradiso terrestri, aliamque factam servatori N. J. C. in deserto, variis excitatis difficultatibus eludere, & utramque in sensu nescio quo metaphorico, & figurato, quem nec ipse determinare potest, intelligendam esse contendit. Hoc quasi specimen sit ineptiarum, in quas incidere necesse est eos, qui Angelorum apparitiones, atque operationes inficiari volunt; cum potius grati animi sensus exigeret, ut magnum Dei beneficium agnosceremus, qui beatos illos spiritus ad nos mittere dignatur, ut hic etiam in terris eorum conversatione aliquo modo fruentes, spem nostram confortemus illius societatis, quæ nos expectat in cœlis. Et cum a malignis spiritibus tentari nos, aut vexari permittit, nos etiam gratia sua adjuvat, ut faciat de tentatione proventum.

(*b*) Quod tamen de corporibus Angelorum dixerat statim emollit subdens: *Quamquam de corporibus horum, non modo unde sint, sed an aliquatenus sint, hæret sententia aliquorum. Unde si quis inter opinabilia magis id ponendum censuerit, non contendo.*

(*c*) Si quis rationum Sancti Thomæ vim accurate

15. Obj. primo cum Juliano apostata (apud S. Cyrillum in Libris II., & III. contra Julianum). Moyses nihil prorsus dicit de creatione Angelorum; cum tamen cetera opera Dei accurate descripserit.

16. Resp., hoc argumentum plane futile esse, postquam Moyses tam sæpe, & tam perspicue Angelos in divinis suis libris commemoravit. Cur autem expressam eorumdem creationis mentionem non fecerit, haud facile est divinare. Illa ratio S. Basilii in Lib. *de Spir. S.* capit. 16. admodum probabilis videtur, quod Deus ore Moysis nonnisi rerum visibilium originem nobis revelare voluerit: quod idem asseruit S. Hieronymus ep. 140. ad Cyprianum n. 2. (*a*). Nonnulli etiam putarunt, aliquam creationis Angelorum factam fuisse mentionem a Moyse, quando dicit creatos fuisse cœlos (initio Geneseos). Ita Origenes Hom. I. in Genesim, & sanctus Augustinus Lib. X. *de Civit. Dei* cap. 9.; qui etiam Angelos fuisse a Moyse designatos putat nomine lucis a Deo creatæ (loco laud., & Lib. 1. *de Genesi* ad litteram capit. 3., & 9.).

17. Ceterum idem S. P. Augustinus bene observavit, creationem Angelorum in aliis scripturæ sacræ locis satis perspicue esse declaratam; ut cum in cantico trium puerorum Danielis III. postquam dictum est: *benedicite omnia opera Domini Domino*, subditur: *benedicite Angeli Domini Domino*, ut intelligimus ipsos quoque esse opera Domini. Pariter in Psalmo CII. dicitur: *Benedicite Domino omnes Angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius ... benedicite Domino omnia opera ejus*. Ac postremo, si hæc non sufficiant, decretorius est ille locus Apostoli Coloss. I. 16. *In ipso* (scilicet Verbo Divino) *condita sunt universa in cœlis, & in terra, visibilia, & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates*, quibus omnibus, ut videbimus infra, Chori Angelorum designantur (*b*).

18. Dices. Expedire tamen videbatur, ut Moyses rerum omnium creationem in Genesi exponens, etiam de Angelorum creatione verba faceret, ne Judæi ad idololatriam proni sibi persuaderent, eos esse increatos, iisque proinde divinum cultum adhiberent; non ergo alia de causa Moyses siluit, nisi quia nulla reipsa sunt Angeli.

19. Resp., Moysen satis hoc idololatriæ periculum præcavisse, tum quia semper Angelos memorat, tanquam Dei ministros; tum etiam quia nihil magis populo inculcavit, quam unum esse Deum, eumque solum adorandum.

20. Ob. secundo cum Voltairio. Nomina Angelis tributa, ut *Michael*, *Gabriel*, &c. chaldaica sunt, non hebraica: probabile ergo est, a Chaldæis, vel Persis, non autem a divinis oraculis, opinionem Angelorum originem trahere.

21. Resp. neg. ant.; nam primo similia nomina apud Hebræos occurrunt, ut *Gaddiel*, & *Gamaliel*. Deinde ipsa forma horum nominum originem denotat hebraicam, præcipue desinentis in אל, quod significat *fortis*; & etiam Deo tribuitur; unde כקואל *Gabriel* idem est, ac *vir Dei* a ובך *Gabar vir*, & אל *Deus*. Ceterum viri eruditi notarunt nullum in libris sacris inveniri nomen Angelorum ante captivitatem Babylonicam, & Tobiam omnium primum Angelum *Raphaelem* nominasse; post autem a Daniele fuisse pariter *Michaelem*, & *Gabrielem* nominatos. Imo *Judicum* XIII. Angelus, qui apparuit matri Samsonis, semel atque iterum rogatus, ut nomen suum manifestaret, omnino negavit, respondens Vers. 18. *Cur quœris nomen meum, quod est mirabile?* scilicet occultum. Sed quidquid sit de nominibus Angelorum, quæ tardius innotuerunt (*c*), An-

perpendere velit, adeat Ferrariensem in *Comment.* ad locum laud. Libri II. *Cont. Gent.*, & etiam ad cap. 91., tum Cajetanum pariter in *Comment.* ad locum laud. I. P. Consuli etiam meretur Estius in Lib. II. *Sentent.* Distinct. II. §. I. & seq.

(*a*) Agit hac de re S. Thomas I. P. q. 61. art. 1. ad 1., tum q. 67. art. 4. In primo loco hæc habet: *Augustinus dicit, quod Angeli non sunt prætermissi in illa prima rerum creatione, sed significantur nomine cæli, aut etiam lucis. Ideo autem vel prætermissi sunt, vel nominibus rerum corporalium significati, quia Moyses rudi populo loquebatur, qui nondum capere poterat incorpoream naturam. Et si eis fuisset expressum, aliquas res esse super omnem naturam corpoream, fuisset eis occasio idololatriæ, ad quam proni erant, &. a qua Moyses res præcipue revocare intendebat*. Alio autem in loco diversas affert ex sanctis Patribus hujus omissionis rationes, inquiens: *Aliis videtur, quod sit prætermissa a Moyse productio spiritualis creaturæ; sed hujus rationem diversimode assignant. Basilius enim dicit Hom. I. in Hexameron, quod Moyses principium narrationis suæ fecit a principio, quod ad tempus pertinet sensibilium rerum; sed spiritualis natura, idest Angelica, prætermittitur, quia fuit antea creata. Chrysostomus autem Homil. II. in Genesim assignat aliam rationem, quia Moyses loquebatur rudi populo, qui nihil nisi corporalia poterat capere; quem etiam ab idololatria revocare volebat. Assumpsisset autem idololatria occasionem, si propositæ fuissent eis aliquæ substantiæ supra omnes corporeas creaturas; eas enim reputassent Deos, cum etiam proni essent ad hoc, quod solem, & lunam, & stellas colerent, tanquam Deos, quod eis inhibetur in Deut.* IV.

(*b*). Vel ex his solis sacris textibus apparet, justam fuisse Justiniani Imperatoris indignationem, qui, ut refert Balsamon in *Collect. Constit. Ecclesiast.* Lib. III. n. 1359., *e quovis loco expellendos esse decrevit, qui dicunt, Angelos non esse Dei creaturas*.

(*c*) Origenes Lib. I. cont. Celsum n. 25. inquit: *De appellatione autem Angelorum Dei, quorum alius Michael, alius Gabriel, alius Raphael nominantur, quisquis in arcana nominum disciplina versatus fuerit, reperiet, indita illis fuisse nomina convenientia rebus, quas Dei summi voluntate in universo mundo administrant*.

Angelos tamen esse non ignorabant Hebræi, quorum apparitiones, variaque officia accurate Moyses descripsit; ut proinde hæc Angelorum notitia nonnisi a divinis oraculis originem trahat (*a*).

22. Ob. tertio. Angelus est solius officii nomen: nihil ergo prohibet, quin omnia sacrarum Scripturarum loca, in quibus fit Angelorum mentio, non de aliquibus substantiis spiritualibus intelligamus, sed vel de variis hominum muniis, qui Angeli nonnunquam appellantur, ut Malachiæ III. 1., & Matth. XI. 10.; vel etiam de internis inspirationibus, quibus nos Deus ad aliquid agendum excitat.

23. Resp., multa occurrere sacrarum Scripturarum loca, quæ nonnisi de substantiis quibusdam spiritualibus ab homine omnino diversis intelligi possunt. Sic Christus Sadducæis respondens Matth. XXII. dicit, homines in resurrectione futuros, *sicut Angelos Dei;* quod ineptissime dictum fuisset, nisi Angeli essent hypostases spirituales ab hominibus diversæ, atque excellentioris gradus. Aliqua item sunt loca, quæ nulla machinarum vi possunt ad internas inspirationes detorqueri; ut cum Christus de parvulis dicebat Matth. XVIII. 10. *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei*. Vide supra n. 8. seq.

24. Concludo hoc caput verbis S. Bernardi Lib. V. *de Considerat.* capit. 4. gratias agendo Deo Servatori nostro, *qui talium nos, & tantorum non desinit jucundare visitationibus, instruere revelationibus, suggestionibus commonere, sedulitate solatiari*.

25. Quæres *quandonam Angeli creati sunt?*

Resp., varias hac de re fuisse sanct. Patrum, & Doctorum opiniones (*b*). Quidam, & præcipue Græci, Angelorum creationem mundi creationem præcessisse putant; quæ tamen sententia parum consentanea videtur sacris litteris, cum Genes. I. dicitur: *In principio creavit Deus cælum, & terram:* item Psalmo CI. *Initio tu Domine terram fundasti;* ac denique Exodi XX. 11. *Sex diebus fecit Deus cælum, & terram, & omnia quæ in eis sunt*. Ex his, aliisque similibus verbis consequi videtur, non fuisse Angelos ante hanc rerum universitatem creatos. Ita S. Thomas I. P. q. 61. art. 3.

26. Alii opinati sunt, fuisse Angelos post hunc visibilem mundum a Deo conditos; quæ etiam opinio repugnare videtur iis Jobi verbis XXVIII. 4.: *Ubi eras, quando ponebam fundamenta terræ?... Cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei*, scilicet Angeli? ergo erant hi creati, quando Deus ponebat fundamenta terræ.

27. Tertia igitur sententia est ceteris probabilior, simul creatos fuisse Angelos cum hoc universo; quam etiam insinuant Patres Concilii Lateranens. (supra num. 12.) cum dicunt, *simul ab initio temporis utramque de nihilo conditam esse creaturam, angelicam, & mundanam*.

28. Quanquam vero Concilium Lateranense id dicat, non tamen efficitur, hanc sententiam pertinere ad fidem, ut nonnulli Theologi contendunt. Scopus enim Concilii non fuit, definire tempus, quo Angeli creati sunt, sed solum Angelos non minus quam res visibiles fuisse a Deo creatos.

29. Vel ut alii conjectantur, voluit Concilium eorum errorem damnare, qui post Origenem docebant, primo fuisse a Deo spiritales substantias creatas; quoniam vero istæ in aliquot, nescio quæ, crimina prolapsæ sunt, fuisse postea creatum mundum, in quem tanquam in carcerem ad luendas suorum criminum pœnas illæ detrusæ sint.

30. Certe duo sancti Doctores Thomas, & Bonaventura, qui post Lateranense illud Concilium floruerunt, nostram sententiam ut quidem probabiliorem, non tamen ut dogma fidei amplexi sunt. Imo Angelicus Præceptor I. P. q. 61. art. 3. expresse dicit: „ Contrarium non esse reputandum „ erroneum, præcipue propter sententiam Grego- „ rii Nazianzeni, cujus tanta est in Doctrina Chri- „ stiana auctoritas, ut nullus unquam ejus dictis „ ca-

(*a*) Non autem hic sectabimur varia Angelorum nomina, quæ fabulatores Rabbini invexerunt. Quartus liber Esdræ inter apocryphos rejectus duos Angelos antea ignotos *Uriel*, & *Jeremiel* nominat. Liber Henoch pariter apocryphus totus plenus est novis Angelorum nominibus. Cabbalistæ Adam tribuebant Angelum præceptorem nomine *Raziel*, Sem vero *Jephiel*, Abrahæ *Zadchiel*; & sic aliis veteribus Patriarchis alios Angelos propriis nominibus tribuerunt. Sed hæc somnia prosequi non vacat. Angelum tamen *Uriel* ab Auctore Libri IV. Esdræ memoratum antiquis temporibus jam notum, & veneratum a Græcis, & Orientalibus ostendit Renaudotius in notis ad *Liturg. Orient.* Tom. II. pag. 298., & P. Nic. Serarius in c. XII. Tobiæ præter *Uriel* nominat quoque *Sealtiel*, *Jehudiel*, & *Barachiel*; quæ nomina inventa sunt etiam Romæ in quadam pictura, quam describit Franc. Blanchinus in Tom. II. *Opusc* Romæ 1753. Ac demum in quibusdam antiquis litaniis in Gallia tempore Caroli Magni invocabantur *Uriel*, *Raguel*, & *Tubuel*. Ecclesia tamen Romana nonnisi *Michaelem*, *Gabrielem*, & *Raphaelem* colere, & invocare solet. Imo in Capitularibus Aythonis Episcopi Basileensis (Tom. IV. *Spicilegii Dacheriani* cap. 9.) prohibetur alia Angelorum nomina coli, *præter ea, quæ Prophetica, & Evangelica docet Scriptura*. Et in Concilio Rom. celebrato an. 745. sub Zacharia Pont. damnata fuit oratio cujusdam Aldeberti, in qua Angelorum *Uriel*, *Raguel*, *Tubuel*, *Inias*, *Tubuas*, *Sabaot*, & *Simiel* nomina invocabantur. Prætereo nonnullorum visiones, in quibus nomina quorumdam Angelorum custodum revelata dicuntur, uti nomen *Lauriel* Angeli custodis S. Joannis a Cruce; de quibus agit Card. Albitius *De inconstantia in fide* cap. 40. num. 152. seq.

(*b*) Mittimus sententiam Origenis, qui teste Leontio in Libro *de sectis* Act. X. tradebat: *ante sæcula mentes fuisse, ac paras quidem omnes, tum dæmones, tum animas, tum Angelos ministeria divina obeuntes;* quæ sententia inter errores Origenis numeratur. Vid. Huetius in *Origenianis* Lib. II. c. 2. q. 5.

„ calumniam inferre præsumpserit, sicut nec Athanasii documentis, ut Hieronymus dicit “. Vid. etiam S. Bonaventura in Lib. II. *Sentent.* Distinct. 2.

CAPUT III.

De Natura Angelorum. Eos esse incorporeos gravibus argumentis ostenditur; non tamen id ad fidei dogmata pertinere.

31. Nemo, ut puto, ita desipuit, ut Angelorum naturam prorsus corpoream esse diceret, nisi fortasse illi, qui animam etiam humanam corpus sui generis dicebant (*b*). Quæstio igitur solum instituitur, an quemadmodum homo & anima spirituali constat, & corpore materiali, ita & Angeli, cum sint natura sua incorporei, corpora tamen aliqua sibi naturaliter conjuncta habeant?

32. Ita quidem senserunt non pauci veteres Patres, Platonica fortasse Philosophia decepti, ut Justinus Martyr, Origenes, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Lactantius. Eidem sententiæ patrocinari etiam dicuntur Athanasius, & Basilius Magnus duo insignia Theologiæ lumina. Augustinus dubius hæsisse videtur, imo fortasse in sententiam, quæ Angelis sua corpora tribuit, fuit aliquando propensus.

33. Alii vero, ut Dionysius vulgo Areopagita, Gregorius Nazianzenus, Jo. Chrysostomus, Theodoretus, Angelos omnino incorporeos esse docuerunt. Quamobrem S. Bernardus Patrum ultimus ita recte concludebat Serm. V. in Cantica: „ Angelica corpora utrumnam ipsis spiritibus naturalia sint, sicut hominibus sua, & sint animalia sicut homines ... videntur Patres de hujusmodi diversa sensisse; nec mihi perspicuum est, utrum alterutrum doceam, & nescire me fateor. Sed & vestris profectibus non multum conferre arbitror harum rerum notitiam “. Vide sup. not. ad num. 11. (*a*).

34. Modo tamen communis adeo facta est, & unanimis Theologorum, saltem Catholicorum, imo & Acatholicorum, paucis exceptis (*b*), sententia de incorporea Angelorum natura, ut nemo ei refragare audeat. Nec gravia desunt ad eam confirmandam argumenta. Et primo quidem ex sacris litteris, in quibus Angeli boni vocantur *Spiritus*. Psalmo CIII. *Qui facis Angelos tuos spiritus* (seu, ut S. Thomas legebat cum LXX. *Qui facit Angelos suos spiritus*). Ad Heb. I. 14. *Omnes sunt administratorii spiritus*. Idem etiam dicitur de malis Angelis, ut ad Ephes. VI. 12. *Non est nobis colluctatio adversus carnem, & sanguinem, sed contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus*. Et in Evangelio pluribus locis appellantur *spiritus nequam, & immundi spiritus*.

35. Et quanquam ego non inficior, nomen *Spiritus* aliquando in sacris litteris tribui corporibus subtilioribus, ut vento & igni, certum est tamen, eamdem vocem usurpari sæpius ad res incorporeas significandas, ut Deum, & animam nostram. Quamobrem ubi de Angelis sermo habetur, obvius hujus vocis, & litteralis sensus est, eos esse incorporeos; præcipue cum nullibi in sacris litteris corpus Angelis tribuatur. Præterea incorporea Angelorum natura etiam luculenter indicatur Act. XXIII. 8., ubi reprehenduntur Sadducæi, quod dicerent, non esse *Angelum, neque spiritum;* nomen enim *spiritus* videtur tribui Angelis ad designandam substantiam incorpoream, quam Sadducæi negabant.

36. Ulterius, ut supra innuimus, quanquam aliqui veteres Patres sua corpora Angelis tribuerunt, alii vero dubii hæserunt, longe tamen plures sunt, qui Angelos omnino incorporeos esse statuerunt. Nam S. Ignatius Martyr in epist. ad Trallianos eos vocat *ἀσώματοι φύσεις incorporeas naturas*. Gregorius Nyssenus Lib. XII. *cont. Eunomium σώματον κτίσιν incorpoream creaturam*. Gregorius Nazianz. Orat. XXXIV. naturam Angelorum dicit esse *νοητὴν ὁ καὶ ἀσώματον intelligentem, & incorpoream*. Eusebius in Lib. IV. *Demonstr. Evang.* cap. 1. Angelos esse dicit *incorporeas, intelligentes, ac divinas virtutes, materia carentes, ac ex omni parte puros spiritus*.

37. Infinitus autem essem, si omnia loca Chrisostomi, Theodoreti, aliorumque afferre vellem, qui Angelos ab omni materiæ concretione puros nobis exhibent. Duos duntaxat addam Latinos, scilicet S. Gregorium Magnum, & S. Fulgentium, quorum prior in Lib. IV. *Moralium* cap. 19. Angelos opponens hominibus, *Angelus*, inquit, *solummodo spiritus; homo vero spiritus, & caro*. Fulgentius autem Lib. *de Fide ad Petrum: Angelos*, ait, *esse spiritus, nullum cum corporeis elementis habentes naturale consortium*.

(*a*) Haud sum nescius, quasdam inveniri veterum loquendi formulas, quibus videtur, Angelos non fuisse creditos, nisi mera corpora. Sed facile est eosdem interpretari de quodam Angelorum integumento corporeo.

(*b*) Missa facimus quorumdam Rabbinorum somnia, qui etiam diversitatem sexus in Angelis esse, delirarunt, ut videri potest apud Manasse ben-Israel *Conciliat. in Exodum* quæst. 30. Hinc illæ fabulæ de Angelis feminei generis, & de Angelorum multiplicatione per generationem. Angelos gigni, & multiplicari S. Gregorius Nissenus arbitratus est, sensu tamen a Rabbinis diverso; nempe sine ulla marium cum feminis commixtione, quomodo multiplicatum iri genus humanum ille censuit, si Adam non peccasset, modo scilicet inexplicabili. Vid. ejus liber *de Opificio hominis* cap. 17. Ceterum Angelos esse incorporeos, luculenter tradit *Orat.* IV. *de Orat. dominica*. Ac de his Rabbinorum ineptiis fuse agit Basnagius *Histoir. des Juifs.* Lib. IV. cap. 9.

(*c*) Mich. Servetus, qui propter negatam divinarum personarum Trinitatem fuit opera Calvini rogo damnatus, in quarta sua epist. ad Calvinum omnibus ner-

tium. Alia SS. Patrum testimonia exhibet Petavius Lib. I. *de Angelis* cap. 5.

38. Accedit postremo auctoritas Concilii IV. Lateranensis, quod, ut supra vidimus n. 12., definivit, *utramque creaturam spiritualem, & corpoream, angelicam scilicet, & mundanam, fuisse a Deo conditam*. Hinc non desunt Theologi, qui hanc nostram sententiam post Synodum Lateranensem ad Fidem Catholicam omnino pertinere putant: verumtamen *alii*, inquit Estius in Lib. II. *Sentent.* Dist. VIII. §. 4., ,, Modestius, & ,, rectius existimant, his quidem argumentis effi- ,, ci, quominus absque temeritate aliqua post La- ,, teranense Decretum affirmari possit, Angelos ,, esse corporeos, aut habere corpora: satis enim ,, ex Decreto apparet, hanc fuisse mentem Pa- ,, trum illius Concilii, quod angelica creatura sit ,, spiritualis eo modo, quo anima humana spiri- ,, tualis est, non autem eo modo, quo aer, & ,, ventus, aut aliud quodcumque subtile corpus. ,, Ceterum id ab Ecclesia definitum esse, & pro- ,, inde ad Fidem pertinere negant. Qua in sen- ,, tentia sunt S. Thomas (De malo Quæst. de ,, Dæmonibus Art. 1.) *Sixtus Senensis* (Biblioth. ,, Sanctæ Lib. V. Adnot. 8.) ... *Barthol. Ca-* ,, *ranza* ... *Cajetanus* (*a*), ac *Domin. Bannez*. ,, Quibus addi potest etiam Melchior Canus Lib. ,, V. de Locis Theol. capite 5. ".

39. Ita autem prosequitur laudatus Guill. Estius dicens: ,, Patrum intentionem in eo Decreto con- ,, stituendo non fuisse, ut definirent, quasdam ,, esse creaturas mere spirituales, & omnino cor- ,, poris expertes, sed hoc tantum, Deum esse au- ,, ctorem, & creatorem omnium, quæ sunt in u- ,, niverso, tam eorum, quæ dicuntur corporalia, ,, & visibilia, quam eorum, quæ spiritualia, & ,, invisibilia: sive hæc prorsus corpore careant, ,, sive alia generaliori ratione spiritualia, & in- ,, visibilia dicantur. Hæc autem declaratio pro- ,, batur, quia videtur illud Decretum factum con- ,, tra hæresim Manichæorum illo tempore non ,, parum grassantem, quæ unum rerum Deum ,, negabant omnium auctorem. At vero quia Pa- ,, tres in eodem Decreto satis videntur explicuisse ,, mentem suam de Angelis, tanquam creatura ,, pure spirituali, licet absque intentione definien- ,, di, inde est, quod temere facturus sit, qui ,, post illud decretum ausus fuerit aliter dicere ". Etiam Melchior Canus Lib. XII. *de loc. Theol.* capit. 10. inter exempla propositionis *temerariæ* hæc ponitur, Angelum non esse simul cum mundo creatum, aut non esse incorporeum, quia *utriusque rei contrarium Concilium Lateran. sub Innocen. III. nos docuit*. Consul. Lud. Muratorius sub nomine Lamindi Pritanii *De ingeniorum moderatione in religionis negotio* Lib. I. cap. 13.

40. Sunt etiam quædam rationes, quæ suadent, Angelos esse incorporeos. Prima desumitur ex cap. VIII. Evangel. S. Lucæ, ubi Christus dicit expulisse a quodam viro *Legionem* dæmoniorum. Profecto si dæmones haberent corpora, incredibile videtur, potuisse tantam eorum turbam in uno homine habitare. Præterea nec concipi potest citissimus ille motus, qui Angelis tribui solet, nisi ponatur, eos esse incorporeos. Demum etiam pulchritudo Universi exigere videtur, ut quemadmodum in eo sunt corpora sine spiritu, sunt item spiritus uniti corporibus, ita quoque sint spiritus ab omni corpore secreti, quemadmodum Angelos esse dicimus. Vid. S. Thomas I. P. qu. 51. art. I.

41. Obj. 1. ex sacris Litteris. Gen. VI. 2. dicitur: *Videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant*. Pro *filiis* autem *Dei* intelligi *Angelos* prob. primo ex versione septuaginta virali, ubi ponitur: *videntes Angeli* &c. Secundo quia ita etiam ponitur in Libro *Henoch*, uti S. Augustinus refert Lib. XV. *de Civit. Dei* cap. 23. Tertio quia reipsa in eo loco describi commixtionem Angelorum cum filiabus hominum plurimi antiqui Patres censuerunt, ut Sanct. Justinus *in Apol. I.*, Clemens Alex. Lib. III. *Stromatum*, Tertullianus *de idololatria* cap. 9., S. Ambrosius *de Arca Noe* cap. 4., Sulpitius Severus Lib. I. *Histor. Sacræ*, Lactantius Lib. II. *Divin. Instit.* cap. 15., & ante hos omnes Flavius Josephus Lib. I. *Antiq. Judaic.* cap. 4. Quarto id etiam patet ex contextu; dicitur enim ex commixtione filiorum Dei cum filiabus hominum ortos esse gigantes; quod certe de naturali commixtione hominum inter se explicari non potest. Demum Angeli proprie *Filii Dei* nuncupantur, quia a solo Deo originem suam immediate trahunt. Si autem

vis conatus est veterum eorum opinionem suscitare, qui Angelis corpora tribuebant. Eamdem sententiam adoptavit Radulphus Cudworthus in *System. mundi intellectuali* cap. V. sect. 3. §. 38., & *seq.* Celebriorem vero illum reddidit Jo. Christianus Loersius in Academia Teutoburgensi Theol. professor edita dissert. *de Angelorum corporibus* anno 1719. Duisburgi. Loersii argumentis sese opposuerunt Steph. Vitus professor Casselanus in *Schediasmate* inserto Tom. VI. *Bibiioth. Bremensis* Part. III.; Laur. Moshemius in notis ad locum laudatum Cudworthi, & cl. Ode professor Trajectinus in *Comment. de Angelis*. Non defuerunt tamen Loersii patroni, ac non ita pridem ejus sententiæ vindicias suscepit Petrus Janssen Duisburgensis professor edita diss., cui titulus *corpora Angelorum* &c. Lugduni Batavorum 1767. in 8., in qua tamen nonnisi de cap. XX. S. Lucæ sollicitus est, ex quo plura argumenta omnino invicta ad adstruenda Angelorum corpora se eruisse inani jactatione gloriatur.

(a) Cajetanus in Comment. ad cap. II. Epist. ad Ephes. putat, dæmonem fuisse appellatum *principem tenebrarum, & aeris*, quia corpus habet ex subtiliore aere conflatum. In eadem sententia fuit Steuchus Eugubinus in Lib. VII. *De perenni philosophia* cap. 27.

tem Angeli connubia cum mulieribus inire potuerunt, corporibus eos constare oportet.

42. Resp. cum Sancto Augustino in Libro XV. *de civit. Dei* capit. 23., quem laudat Sanctus Thomas I. P. quæst. 51. artic. 3. ad 6., nomine *filiorum Dei* non venire Angelos, sed posteros Seth a Deo dilectos: sicuti *per filias hominum* designantur feminæ ex familia impii Cain. Et primo observat S. Pater, non in omnibus codicibus LXX. Interpretum legi *Angelos*, sed in aliquibus legi, sicut in nostra Vulgata *filios Dei*; imo Aquilam celebrem apud Judæos interpretem vertisse *Filios Deorum*. Secundo etiamsi retineatur illa lectio *Angeli*, nihil obstare, quominus hoc nomine intelligantur homines, quibus in sacris litteris nonnunquam Angelorum nomen tribuitur. Tertio bene notavit Estius, hunc locum neque de bonis Angelis intelligi posse, neque de malis; non de malis, quia hi *Filii Dei* non vocantur, non de bonis, tum quia de his dictum est: *neque nubent, neque nubentur* Matth. XXII. tum etiam quia hæc conjugia ibidem improbata videntur, & S. Augustinus loc. laud. *Angelos sanctos*, ait, *nullo modo illo tempore sic labi potuisse crediderim* (*a*).

43. Librum autem Henoch ut apocriphum, & fabulosum ibidem rejicit S. Augustinus, licet eum scripsisse *nonnulla divina negare non possumus, cum hoc in Epistola Canonica Judas Apostolus dicat*. Genuinum vero librum Henoch aut omnino interiisse, aut fuisse interpolatum, comperta res est eruditis; unde eum, qui nunc extat, nunquam Ecclesia in Canonicorum Librorum censum retulit. Vid. Nat. Alexander *de I. mundi ætate* Dissert. V. prop. 2., & P. August. Calmet Diss. *de Lib. Henoch*.

44. Aliquos sanctos Patres laudatum Geneseos locum de Angelis intellexisse, negari nequit; sed illos deceptos fuisse probabile est, tum ex versione LXX. virali, qua plerumque utebantur, tum etiam ex Libro Henoch, quem nonnulli pro Canonico habuerunt; tum etiam ex opinione satis pervulgata, quod Angeli essent suis corporibus circumvestiti. Quamvis magnus Augustinus, utut de corporibus Angelorum anceps, absurdam tamen vidit esse eorum opinionem, qui laudata Geneseos verba de commixtione Angelorum cum mulieribus intelligebant. Idem censet S. Cyrillus Lib. I. *Glaphirorum*. Imo S. Philastrius Brixiensis *de Hæresibus* cap. 49. eamdem opinionem, Angelos scilicet *miscuisse se cum feminis ante diluvium, & inde esse natos gigantes*, in hæresibus numerare non dubitavit.

45. Nulla vero est difficultas de gigantibus inde prognatis; illos enim fuisse etiam ante illa connubia, satis probabiliter ex textu hebræo colligitur, qui sic habet: *Porro erant in diebus illis in terra Gigantes, qui etiam post fuerunt, quoniam filii Dei cum filiabus hominum congressi sunt* (ita vertit P. Car. Houbigant). Non itaque hæc Gigantum procreatio ex præternaturali commercio Angelorum cum filiabus repetenda est, sed ex naturalibus causis, quibus haud raro fit, ut homines proceræ staturæ, & fortioris complexionis nascantur (*b*).

46. Postrema conjectura appellationis *Filiorum Dei* levis omnino est: nam hac de causa etiam Angeli mali deberent vocari *Filii Dei*, quo tamen nomine eos appellari nullatenus posse, crediderim.

47. Ob. secundo ex S. Litteris cum Loersio. Apud Lucam cap. XX. quærentibus Sadducæis, cujusnam in resurrectione futura esset mulier, quæ septem maritis nupserat, respondit Jesus v. 35. & seq. *Qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent neque ducent uxores; neque etiam ultra mori poterunt: æquales enim Angelis sunt, & filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis*. Idem habetur Matth. XXII. 30. & Marci XII. 25. Jam vero hæc similitudo cum Angelis, quæ justis promittitur in resurrectione, non potest esse respectu animæ, cujus proprium non est nubere, sed respectu corporis, cui soli nuptiæ competunt. Hinc efficitur, similitudinem eo tendere, ut homines resumant quidem in resurrectione corpus, sed talis naturæ, ut nuptiarum incapax sit, quale est corpus Angelorum; qui si corpore essent destituti, nulla profecto esset similitudo cum Angelis a Christo in resurrectione justis promissa.

48. Resp. similitudinem cum Angelis, quæ in resurrectione justis promittitur, præcipue spectare eorum immortalitatem, ut quemadmodum Angeli, quia immortales sunt, non indigent nuptiis, quibus eorum species conservetur, ita & justi neque nubent, neque nubentur, *neque ultra mori poterunt, æquales enim Angelis erunt*.

49. Dices primo. Si promissa justis similitudo cum Angelis in resurrectione non respiceret corpora utrisque similia, & immortalia, Christus Dominus nihil prorsus justis promisisset; nam ipsorum animæ etiam ante resurrectionem erant immortales, non minus, quam Angeli: debet ergo hæc similitudo intelligi de corporibus, ut quemadmodum corpora Angelorum sunt incorruptibilia, ita & nostra futura sint in resurrectione.

50.

(*a*) Non desunt, qui *Filios Dei* intelligant *filios magnatum*, & *filios hominum*, *filios plebejorum*. Philo Judæus in Lib. *de Gigantibus* totum hunc locum Genes. allegorice explicat de Angelis malis, qui hominibus sese miscent, excitando in eis varias, & pravas cupiditates. Vid. Nat. Alexander T. I. *Hist.* Vet. Test. de prima mundi ætate Dissert. VII. de Filiis Dei cum filiabus hominum commixtis, & de Gigantibus antediluvianis ex illa copula genitis.

(*b*) Digna lectu est Dissert. *de Gigantibus* Alexii Symmachi Mazochii *in Spicilegio Biblico* T. I.

50. Resp. hanc similitudinem corporum necessariam non fuisse ad obtinendum scopum, quem Christus Dominus sibi in iis verbis proposuerat; respondebat enim Sadducæis interrogantibus, cujusnam futura esset mulier, quæ successive septem habuerat maritos, respondebat inquam, eam nullius futuram, quia in resurrectione nulla amplius erunt connubia. Quare autem nulla tunc erunt connubia? Quia necesse non erit conservare speciem humanam per generationem, cum homines erunt etiam quantum ad corpus immortales: sicuti necessaria non fuerunt connubia inter Angelos, quia a Deo creati fuerunt immortales. In hoc sita est tota similitudo cum Angelis, quæ nobis in resurrectione promittitur.

51. Frustra autem laborat Petrus Janssen contendens, hic adæquatam omnino institui similitudinem inter justos resurgentes, & Angelos, ut quemadmodum illi corpora resument, ita & isti habeant. Frustra, inquam; neque enim scopus Jesu Christi erat de corporibus Angelorum, vel hominum resurgentium disserere, sed respondere tantummodo quæstioni Sadducæorum, cuinam ex septem, quos habuerat, maritis mulier illa esset in resurrectione restituenda? Quam quæstionem Christus adæquate resolvit, dicendo nihil esse restituendum, quia nulla amplius erunt conjugia, hominibus immortalibus effectis; ut sunt Angeli Dei. Hæc explicatio traditur a S. Augustino in Lib. II. *Quæst. Evang.* Quæst. 49. Tom. III. ubi hunc locum exponens inquit: *Quia connubia propter filios, filii propter successionem, successio propter mortem: ubi ergo mors non est, neque connubia*.

52. Dices secundo. Idem S. Augustinus alio in loco (*de agone Christiano* cap. 31. Tom. VI.) in hunc locum S. Lucæ exponit, ut pro certo habeat, Angelos vestitos esse corporibus, quibus nostra similia erunt post resurrectionem; inquit enim: *Quod Dominus promittit, cum dicit: neque nubent, neque uxores ducent, sed erunt æquales Angelis Dei ... immutabitur ergo caro, & sanguis, & fiet corpus cœleste, & angelicum*.

53. Resp. S. Augustinum dubium de Angelorum natura hæsisse, & quamvis nonnunquam, ut in loco objecto, Angelis sua corpora tribuere videatur, alibi tamen, *id ambiguum esse* scribit, ut Lib. XV. *de Civ. Dei* cap. 23., & Lib. XXI. cap. 10. vult, *non esse de hac re operosa inquisitione laborandum, aut contentiosa disputatione certandum*. Ceterum in loco objecto, ubi non data opera, sed obiter verba Christi Domini apud S. Lucam expendit, S. Pater non ita contendit, similitudinem cum Angelis promissam justis in resurrectione esse in corporibus, ut neget, quod alibi docuerat, similitudinem esse in immortalitate nostrorum corporum, qua fit, ut nullis amplius opus sit connubiis.

54. Ob. tertio. In iisdem sacris litteris quædam Angelis tribuuntur, quæ sine aliquo corpore nec esse, nec intelligi queunt. In Psalmo CII. 20. dicuntur Angeli *potentes virtute*, seu *fortes robore*, ut vertit S. Hieronymus. S. Paulus 1. Cor. XIII. 1. inquiens: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum*, membra humana illis tribuit. Ac demum Christus Dominus Matth. XXIV. 31. prædixit, in novissimo die mittendos Angelos *cum tuba, & voce magna*, quod sine ore, & pulmonibus fieri non potest. Quamobrem S. Bernardus Serm. V. in Cant. ex quo Angeli dicantur *administratorii spiritus*, colligebat, eos habere corpus. „ Quonam ergo modo, *inquiebat*, impleant ministerium suum absque corpore, præsertim apud viventes in corpore? Denique non est discurrere, nec de loco ad locum transire, nisi corporum, quod frequenter Angelos facere, tam indubitata, quam nota probat auctoritas. Hinc est, quod & visi sunt Patribus, & ad eos intraverunt, & manducaverunt, & pedes lavaverunt.

55. Resp. hæc, & similia facile explicari de virtute, & operationibus Angelorum, quæ non exercentur ope corporis, aut membrorum, quæ nostris sint similia, sed modo spiritualibus substantiis proprio, quibus Deus eam virtutem impertitus est, quæ est necessaria *ad faciendum verbum ejus*, seu ad ejus mandata exequenda. S. autem Bernardus in eam propendebat sententiam, quæ Angelis sua corpora tribuebat, ut vidimus supra num. 11. quanquam de eadem certus omnino non erat, cujus propterea modestiam laudat Sixtus Senensis Lib. V. *Biblioth. sanctæ* adnot. 8. Cæterum quomodo hæc ministeria exerceantur ab Angelis in corporibus assumptis, mirifice explicat Sanct. Thomas I. P. quæst. 51. artic. 8.

56. Dices. Sæpe Angeli humana specie apparuerunt, comedentes etiam, & bibentes, ut Azarias Tobiæ comes; neque suspicandum est, eos in hujusmodi apparitionibus, & operationibus voluisse mentiri. Præterea Tobiæ VI. 8. dicitur fumus piscis *extricare omne genus Dæmoniorum sive a viro, sive a muliere*, cui simile est, quod refertur 1. Reg. XVI. Davidem citharæ sono compescuisse spiritum malum, quo Saul vexabatur. Demum certum est ex 2. Epistola S. Petri II. & ex Apoc. XXI. Dæmones cruciari, vel saltem post universale judicium cruciandos esse igne infernali, non secus ac alios reprobos corporibus constantes; quæ omnia indicant, sua Angelis corpora non deesse.

57. Resp. primæ difficultati Angelos apparuisse non in propria natura, qua certe invisibiles sunt, sed in specie aliqua assumpta, seu in corpore ex subtiliore aere formato; & in hujusmodi assumpto corpore comedisse, bibisse &c. non vere, sed apparenter tantum; unde etiam Angelus Tobiæ dicebat XII. 19. *Videbar quidem vobiscum manducare & bibere, sed ego cibo invisibili, & potu, qui ab hominibus videri non potest, utor*. Nec

Nec tamen hæc mendacia dici poterant; quia, ut bene notat S. Thomas I. P. quæst. 51. art. 3. ad 1. „ Sicut non est contra veritatem, quod in scri- „ ptura intelligibilia sub figuris sensibilibus descri- „ buntur ... ita non repugnat veritati sanctorum „ Angelorum, quod per corpora ab eis assumpta „ videntur homines viventes, licet non sint ". Et insuper hæc omnia ad decipiendos homines facta non erant, sed ut ipsis ex voluntate Dei officiose inservirent (*a*). Adverto tamen, hac difficultate, si quæ est, premi etiam adversarios. Hi enim certe non tribuunt Angelis corpora humana, in quibus apparuerunt, sed corpora quædam subtiliora & tenuissima, quæ nec videri, nec tangi possunt (*b*).

58. Secunda difficultas aliquanto operosius solvitur ab Interpretibus. Communiter tamen responderi solet, hujusmodi res egisse in Dæmones non nativa sua vi, quæ ad spiritus pervenire non poterat, sed virtute illis a Deo communicata: quemadmodum Sacramenta agunt in animam spiritualem vi supernaturali rebus sensibilibus a Deo addita.

59. Ex his patet, quid illi objectioni respondendum sit, qua dicitur, Dæmones quibusdam rebus sensibilibus oblectari, ut carminibus, suffitis, nidore carnium, adipe &c. qua de re multa afferri possunt veterum Patrum testimonia. Origines enim Lib. III. *contra Celsum* ajebat, Dæmones *liguritores esse, ac circum sacrificia, & cruores, & vapores sacrificiorum volutari*. Plura habent S. Justinus *in Apologia* I., Athenagoras *in Legatione pro Christianis*, aliique veteres.

60. Resp. enim cum S. Augustino Lib. XXI. *de Civ. Dei* cap. 6., Dæmones his rebus allici, *non ut animalia cibis, sed ut spiritus signis*; seu prout explicat S. Thomas I. P. quæst. 115. artic. 5. ad 3. *inquantum hæc iis exhibentur in signum divini honoris, cujus ipsi sunt cupidi*.

61. Tertia difficultas potest etiam excitari respectu animarum impiorum, quas modo torqueri ab igne infernali credimus. Diluitur autem a S. Augustino Lib. XXI. *de Civ. Dei* cap. 10., ubi postquam retulisset quorumdam sententiam, qui sua Dæmonibus corpora esse dicebant, ita subdit: „ Si „ autem quisquam nulla habere corpora Dæmo- „ nes asseverat, non est de hac re adlaborandum „ operosa inquisitione, aut contentiosa disputatio- „ ne certandum: cur enim non dicamus, quam- „ vis miris, veris tamen modis spiritus incorpo- „ reos posse pœna corporalis ignis affligi "?

62. Ob. quarto. In Synodo II. Nicæna, quæ fuit VII. generalis anno 787. celebrata, definitum fuisse videtur, Angelos constare corporibus. Cum enim Act. V. lectus fuisset quidam Dialogus Joannis Thessalonicensis, in quo corpora Angelis manifestissime tribuebantur, dixit Tharasius Consplus Patriarcha: *Ostendit Pater* (scilicet Joannes Thessalonicensis), *quod & Angelos pingere oporteat, quando circumscribi possunt, & ut homines apparuerunt:* quibus verbis Patres pleno consensu responderunt: *Etiam Domine*.

63. Resp. non singularem Joannis Thessalonicensis opinionem de Angelorum corporibus (*c*), sed consequentem propositionem, quam ex illa opinione derivabat Tharasius, fuisse a Concilio probatam, scilicet Angelos pingi posse, eorumque imagines coli. Nam primo hic unus erat sancti illius Concilii scopus, sacras Angelorum, ac Sanctorum imagines contra Iconomachos defendere; ad hoc autem multa allata fuere sanctorum Patrum testimonia, imo & miracula, quæ omnia fuisse in Synodo definita, ut dogmata Fidei, nemo dixerit. Secundo iidem Patres in sua professione Fidei Angelos incorporeos esse manifeste professi sunt, dicentes: „ Veneramur imagines san- „ ctorum, & incorporeorum Angelorum, qui tan- „ quam homines figura humana hominibus appa- „ ruerunt ".

64. Ob. quinto. Sancti Patres bene multi corpora Angelis tribuerunt; ita ut ante Scholasticorum ævum opinio de corporea Angelorum natura pene communis videretur.

65. Resp. negari haud posse, non paucos sanctos Patres credidisse, Angelos suis corporibus instar hominum esse instructos, fortasse a Philosophia Platonica, quæ plurimum tunc vigebat, innocenter deceptos. Quidam tamen, ut supra ostensum est num. 36., Angelos esse incorporeos aperte tradiderunt. Magnus Augustinus anceps hæsit num. 32., & alios pariter dubios fuisse, nos docet S. Bernardus Lib. V. *de Consideratione* cap. 4. (vide sup. ad num. 11.). Id ipsum repetit S. Pater aliis in locis, præsertim vero Serm. V. *in Cantica*, ubi post relatas varias hac de re veterum sententias ita concludit: „ Videntur Patres de re „ hujusmodi diversa sensisse, nec mihi perspi- „ cuum est, unde alterutrum doceam, & nescire „ me fateor (*d*) ".

66. Neque etiam liquido constat, quid proprie antiqui intellexerint nomine illius corporis, quo Angelos instructos esse dixerunt. Quidam enim videntur eosdem corporeos appellasse tantummodo respectu Dei, qui solus purissimus spiritus est, o-

(*a*) S. Thomas 2. 2. quæst. 110. art. 1. *Ratio mendacii*, inquit, *sumitur a formali falsitate, ex hoc scilicet, quod aliquis habet voluntatem falsum enunciandi: unde & mendacium nominatur ex eo, quod contra mentem dicitur*. Vid. totus articulus.

(*b*) Estius in II. *Sent.* Dist. VIII. §. 6. & seq. varias Theologorum opiniones de modo, quo Angeli ab hominibus visi sunt, erudite affert, & minus veras solide confutat, dignus, qui ab harum rerum studiosis legatur.

(*c*) Fortasse etiam Joannes nonnisi de corporibus ab Angelis assumptis locutus est; id enim videntur significare illa ipsius verba: *& ut homines apparuerunt*.

(*d*) Vel hæc sola sufficient ad os Hobbesio, aliisque

omnis compositionis expers. Ita inter alios S. Gregorius Papa Lib. I. *Moral.* cap. 3. dicens, *Angelicos spiritus comparatione quidem nostrorum corporum spiritus esse, sed comparatione summi, & increati Spiritus esse corpus.* Et S. Jo. Damasc. qui, ut vidimus num. 3., Angelos definivit *substantias intelligentes, materiæ, atque corporis expertes*, subdit, *eosdem Deo comparatos materiales, & corporeos esse habendos: sola quippe Divina natura materia, & corpore vacat.* Nonnulli materiam nescio quam spiritualem admiserunt, ex qua Angeli compositi essent, ut S. Bonaventura, Alensis, aliique laudati a Card. Norisio *in Vindiciis Augustin.* cap. 4. §. 3.

67. Alii autem corporeos Angelos dixerunt, quia certo aliquo loco definiuntur, Deum autem solum incorporeum, *quia est ubique, & omnia penetrat*, ut loquitur Cassianus Collat. XIII. Si autem Ambrosius naturam Angelorum corpoream esse putavit, quia quamvis *sit expers injuriæ corporalis*, ut loquitur in cap. XII. Luc. non est tamen expers omnis compositionis, cujusmodi expers est *venerandæ Trinitatis substantia, quæ vere pura, & simplex, sinceræ, impermixtæque naturæ est.* Ita habet Lib. XI. *de Abraham* cap. 8. Ex quibus, aliisque, quæ brevitatis studio omittimus, luculenter apparet, nullum satis firmum contra incorpoream Angelorum naturam ex veteribus Patribus duci posse argumentum.

68. Quæ demum ex ratione a Loersio, aliisque afferuntur contra nostram, & communem sententiam, adeo levia sunt, ut nec operæ pretium videatur in iis tempus insumere. Consul. si placet, Laurentius Moshemius in notis *ad Systema intellect.* Radulphi Cudworthi cap. V. Sect. 3. §. 39.

CAPUT IV.

De loco, & motu locali Angelorum.

69. Postquam ostensum est, Angelos esse ἀσωμάτους incorporeos, non inutiliter quæritur, quomodo sint in loco, ac de uno loco moveantur ad alium. Certe non possunt esse in loco *circumscriptive*, ut Scholastici loquuntur, idest ut spatio commensurentur, atque ab eo circumscribantur, quomodo res corporeæ sunt in loco. Communiter ergo dicunt Scholastici, Angelos esse in loco *definitive*, quatenus non ubique sunt, sed certis locis quasi definiti. Quo autem modo id intelligatur, non modica est inter eos dissensio.

70. Scotus, & Gabriel Biel docent, Angelos esse in loco *per præsentiam substantialem;* sed iis repugnant Thomistæ, aliique Theologi ea præsertim de causa, quia cum Angeli, utpote incorporei, sint substantiæ indivisibiles, etiam locum indivisibilem occuparent.

71. Et isti tamen aliquantisper inter se dissentiunt; nam aliqui volunt, Angelos esse in loco *per operationem*, qua corporalia attingunt contactu virtutis, eaque movent, vel immutant.

72. Alii vero dicunt, eos esse in loco *per applicationem virtutis*, sive operatio sequatur, sive non: quæ sententia & probabilior videtur, & magis consentanea menti S. Thomæ, qui I. P. q. 52. art. 1. hæc habet: „ Angelo convenit esse in „ loco; æquivoce tamen dicitur Angelus esse in „ loco & corpus. Corpus enim est in loco per „ hoc, quod applicatur loco secundum contactum „ dimensivæ quantitatis; quæ quidem in Angelis „ non est, sed est in eis quantitas virtualis. Per „ applicationem igitur virtutis Angelicæ ad ali„ quem locum qualitercumque dicitur Angelus „ esse in loco corporeo “. Videatur Estius in II. *Sentent.* Dist. II. §. 7. ubi plures hac de re difficultates proponit.

73. Ex qua doctrina postea infert primo S. Doctor, Angelos non commensurari loco, vel habere situm in continuo: „ Hoc enim convenit cor„ pori locato, prout est quantum quantitate di„ mensiva. *Secundo Angelos non contineri a* „ *loco:* nam substantia incorporea, sua virtute „ contingens rem corpoream, continet ipsam, & „ non continetur ab ea: anima enim est in cor„ pore, ut continens, & non ut contenta. Et si„ militer Angelus dicitur esse in loco corporeo, „ non ut contentum, sed ut continens aliquo mo„ do “.

74. Hinc etiam fit, Angelum non posse simul esse in pluribus locis, quia, inquit S. Thomas art. 2., virtus Angeli utpote finita, non se extendit ad omnia, sed ad aliquod unum determinatum. Cum igitur *Angelus sit in loco per applicationem virtutis suæ ad locum, sequitur, quod non sit ubique, nec in pluribus locis, sed in uno loco tantum.*

75. Sic igitur, concludit S. Doctor: „ Patet „ quod diversimode esse in loco convenit corpo„ ri, & Angelo, & Deo. Nam corpus est in lo„ co circumscriptive, quia commensuratur loco; „ Angelus autem non circumscriptive, cum non „ commensuretur loco, sed definitive, quia ita „ est in uno loco, quod non in alio. Deus au„ tem neque circumscriptive, neque definitive, „ quia est ubique “.

76. De motu autem locali Angelorum disserendum est cohærenter ad ea, quæ mox dicta sunt. Ut enim bene observat S. Thomas q. 53. artic. 1., sicut esse in loco æquivoce convenit corpori, & Angelo, ita moveri. Cum enim Angelus sit in loco per applicationem suæ virtutis, ita de uno ad alterum locum movetur per contactum virtutis in diversis successive locis. Hic autem successivus contactus potest esse vel continuus, quando nem-

Materiariis obstruendum, qui naturas incorporeas, & inextensas Scholasticorum commenta esse blaterant.

nempe Angelus dimittit successive locum divisibilem, in quo prius erat; vel etiam potest esse non continuus, quando Angelus simul dimittit totum locum, in quo erat, & toti alteri loco se applicat. Ceterum Angelorum motum, sive continuus ille sit, sive non, successivum esse oportet, & quamvis sit rapidissimus, non potest tamen fieri in instanti, quod acuto juxta, ac solido ratiocinio S. Thomas ostendit laud. quæst. 53. art. 3. (*a*).

77. Moventur porro Angeli, cum eorum ministerio utitur Deus ad nobis sua dona impertienda; unde de iis inquit Apostolus ad Hebr. I. 14. „ „ Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. *Quæ verba expendens Origenes* „ *Lib. V.* contra Celsum *num.* 4. *Angelos dicebat*, modo ad purissima, eaque cælestia loca, „ aut etiam supra cælos ad puriores sedes ascendere ad offerendas hominum preces, modo illinc delabi, ut unicuique afferant, quod illi „ Deus pro meritis conferri jussit ".

CAPUT V.

Ostenditur, *Angelos esse natura sua incorruptibiles*.

78. Si Fidem Catholicam consulamus, nemo dubitare potest, Angelos omnes tam bonos, quam malos, perpetuo duraturos, ac proinde esse immortales, atque incorruptibiles. Ac de malis quidem asserit S. Judas in sua Epist. vers. 6. illos *in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservari*; & Christus Dominus apud S. Matth. XXV. 41. in extrema die dicturus est reprobis: *Discedite maledicti in ignem æternum*, *qui paratus est Diabolo*, *& Angelis ejus*. Quod si mali Angeli nunquam interituri sunt, multo minus interituri sunt boni, qui ad Regnum Dei pertinent, quod ab Apostolo ad Hebr. XII. 28. *immobile* dicitur.

79. Scholastici disputare cœperunt, an Angeli natura sua, seu ab intrinseco, incorruptibiles sint, & immortales, an vero duntaxat Dei dono naturæ ipsorum superaddito? Hoc secundum jam antea placuerat Platoni *in Timœo*, cujus sententiam secuti sunt quotquot putarunt, Angelos esse ex spiritu, & corpore compositos; ut quemadmodum homines, ita & Angeli ex duarum harum partium dissolutione interire possint, neque alia de causa sint in perpetuum duraturi, nisi quia suprema Dei Creatoris voluntate hoc vinculum nunquam sit dissolvendum.

80. At vero S. Thomas I. P. q. 50. art. 5., & Lib. II. *cont. Gent.* cap. 55. multis rationibus evincit, quemadmodum animam humanam, quæ substantia spiritualis est, ita & Angelos ab omni materiæ compositione immunes esse natura sua, & ex intrinsecis suis principiis incorruptibiles, & immortales. Una autem hæc ejus ratio nobis sufficiat: *Nihil corrumpitur*, *nisi per hoc*, *quod forma ejus a materia separatur*: *unde cum Angelus sit ipsa forma subsistens* (utpote substantia penitus incorporea), *impossibile est*, *quod ejus substantia sit corruptibilis*.

81. Ob. primo. S. Paulus Ep. I. ad Tim. VI. 16. de Deo loquens: *qui solus*, inquit, *habet immortalitatem*: nulla ergo creatura præter Deum est natura sua immortalis.

82. Resp. cum S. Augustinus Tract. XXIII. in Joan. 9. Tom. III., *nomine immortalitatis* ibi intelligi *immutabilitatem*, quæ proprie soli Deo convenit: ut enim S. Thomas observat I. P. quæst. 9. artic. 2. omnes creaturæ, etiam incorporeæ, sunt mutabiles, primo quantum ad esse, saltem habita ratione divinæ potentiæ, a qua in nihilum redigi possunt; secundo ratione finis, a quo possunt deficere; demum quantum ad accidentia, quæ etiam substantiis spiritualibus, & incorporeis insunt, & ab eis removeri possunt. Hanc eamdem Paulini textus explicationem tradit S. Bernardus Serm. LXXXI. in *Cantica* num. 5.

83. Obj. secundo. Sanct. Gregorius Magnus Lib. XVI. *Moral.* cap. 18. de creaturis loquens, *Omnia*, inquit, *tenderent in nihilum*, *nisi ea manus omnipotentis conservaret*: ergo etiam Angeli natura sua in nihilum tendunt, & sola Dei omnipotentia conservantur.

84. Respondet S. Thomas, certe etiam Angelos indigere manu conservatrice Dei, non quia in eis sit aliquod corruptionis principium, ut est in rebus materialibus, sed quia esse Angelorum dependet a Deo, sicut a causa, & Deus posset illud in nihilum redigere, subtrahendo suam conservationem.

85. Ob. tertio plura SS. Patrum testimonia, qui docent Angelos, non natura, sed gratia esse immortales. Unum, vel alterum afferamus speciminis loco. S. Ambrosius Lib. I. *de Fide ad Gratianum* capit. 2. sic ait: *Neque Angelus immortalis est naturaliter*, *cujus immortalitas in voluntate est Creatoris*. S. Hieronymus Lib. II. *Dialog.* contra Pelagianos cap. 3. explicans verba Apostoli supra num. 81. laudata, inquit: „ Legimus immortales Angelos, immortales Thronos, & Dominationes, ceterasque virtutes. Sed „ solus Deus est immortalis, quia non est per „ gra-

(*a*) Ex solida hac Sancti Thomæ doctrina ii refelluntur, qui corpora Angelis ea etiam de causa tribuebant, ut possent in loco esse, vel loco moveri. Origenes sane Lib. VII. *contra Celsum*, n. 32. *Scimus*, inquiebat, *animam natura incorpoream*, *& invisibilem in nullo corporeo consistere loco*, *quin indigeat corpore ad naturam illius loci accommodato*. Et n. 33. *Etiamsi corpore opus habeamus*, *cum ad alios usus*, *tum ut in loco corporeo simus &c.*

„ gratiam, ut cetera, sed per naturam". Hujus generis multo plura legi possunt apud Petavium Lib. I. *de Angelis* cap. 5.

86. Resp. mirandum non esse, aliquos Ecclesiæ Patres, qui Angelos non omnino incorporeos esse putarunt, putasse etiam eosdem non esse natura sua incorruptibiles, & immortales; gratia autem id consecutos fuisse, Deo sic disponente, ut nunquam illi spiritus a suis corporibus separarentur.

87. Præterea eorum verba possunt intelligi *de gratia*, quæ non sit donum ordinis supernaturalis, sed quæ duntaxat indicet liberam Dei voluntatem, qua voluit Angelos talis naturæ condere, quæ nullum haberet corruptionis principium.

88. Demum S. Thomas hic ad primum cum sibi objecisset verba S. Joannis Damasceni Lib. II. *de Fide orthod.* cap. 3. dicentis, Angelum esse *substantiam intellectualem gratia, & non natura immortalem*, ita respondet: „ Damascenus accipit immortalitatem perfectam, quæ includit omnimodam immutabilitatem, quia omnis mutatio est quædam mors, ut Augustinus dicit (*Lib. III.* cont. Maximinum *cap.* 12). Perfectam autem immutabilitatem Angeli nonnisi per gratiam assequuntur".

89. Obj. ultimo. In Synodo VI. generali anno 681. Act. II. probata fuit epistola Sophronii Patriarchæ Jerosolymitani, in qua postquam dixisset, intelligibilia, & invisibilia non mori, neque corrumpi, sicut rebus sensibilibus accidit, ita subdit: „ Neque tamen natura sunt immortalia, aut ad incorruptam substantiam transitum fecerunt. Verum gratiam iis indulsit Deus, quæ ab corruptela, & interitu illa vindicat. Sic hominum animæ corruptionis expertes manent: sic immortales perseverant Angeli, non quia naturam revera incorruptam habeant, ut diximus, aut substantia proprie immortali constent, sed quod gratiam divinitus sortiti sunt largitricem immortalitatis, & incorruptibilitatis conciliatricem". (Usi sumus versione Dion. Petavii hoc cap. 5. num. 4.).

90. Resp., hæc Sophronii verba esse similiter explicanda; scilicet Angelos, atque animas hominum esse quidem immortales, at non jure suo, atque independenter a benefica Dei manu, a qua sicut a nihilo educti fuerunt, ita perpetuo indigent conservari, ne in nihilum revertantur. Dicuntur vero natura sua immortales, secus ac res sensibiles, & materiales, quia cum sint substantiæ simplices, nullum habent in se corruptionis principium.

CAPUT VI.

De Cognitione Angelorum.

91. Intellectu, & voluntate esse præditos Angelos ex ipsa eorum definitione (supra num. 3.), S. Jo. Damasceni abunde liquet; & operæ dispendium foret, in re minime dubia ex sacris Litteris, vel sanctis Patribus argumenta conquirere. Sed nonnulla de cognitione Angelorum notatu digna sunt.

92. Ac primo quidem, cum superius ostensum sit, eos esse puras mentes, atque omnino incorporeos, manifeste sequitur, cognitionem Angelorum esse tantummodo intellectualem, non autem partim intellectualem, partim sensibilem, ut est cognitio hominum, qui anima, & corpore constant; qua de re legendus S. Thomas I. P. qu. 54. art. 5. ubi etiam explicat quædam SS. Patrum dicta, quibus tribui videtur Angelis cognitio sensitiva, & experimentalis.

93. Secundo certum est, Angelos non cognoscere objecta in propria sua essentia, quod solius Dei est proprium, cujus essentia omnia continet. Indigent ergo Angeli speciebus ad cognoscendum: hæ species non sunt acceptæ a rebus, ut in nobis contingit; verum sunt Angelis connaturales a Deo in ipsorum conditione impressæ, ad omnia intelligenda, quæ ipsis naturaliter cognoscere competit. Nullæ autem in Angelis esse possunt species a rebus ipsis acceptæ; neque enim Angeli habent sensus, ope quorum possint a rebus materialibus species haurire, ut menti repræsententur, quod perspicue S. Thomas ostendit qu. 55. art. 2.

94. Imo hoc pertinet ad perfectionem intellectus Angelici, ut totam suam cognitionem habuerint ab initio per species rerum divinitus infusas, non autem debeat successive per species acquisitas eam sibi procurare. Unde etiam Ezech. XXVIII. 14. seq. dicitur: *Tu Cherub extentus & protegens .... perfectus in viis tuis a die conditionis tuæ*. Et S. Thomas quæst. 55. art. 2. de Angelis inquit: „ Suam perfectionem intelligibilem consequuntur per intelligibilem effluxum, quo a Deo species rerum cognitarum acceperunt simul cum intellectuali natura". Hanc doctrinam tradit etiam S. Augustinus Lib. II. *de Gen. ad litt.* cap. 8. Tom. III.

95. Multa alia acute, & profunde docet S. Thomas in quæst. 58., quæ tota est *de modo cognitionis angelicæ*. Sed præcipue notanda sunt, quæ habet in duobus articulis tertio, & quarto, ubi ostendit, Angelos non cognoscere objecta, neque *discurrendo*, neque *componendo*, & *dividendo*.

96. Et quantum ad primum, majoris claritatis gratia duplicem oportet distinguere discursum. Alius est enim discursus, quo unum objectum successive post aliud intellectus noster cognoscit, & hunc discursum nemo Angelis denegabit, qui consideret, eos non esse semper in actu intelligendi omnia, sed modo unum, modo aliud, saltem loquendo de ea cognitione, qua res cognoscunt per species sibi congenitas: „ Angeli, *inquit S. Doctor qu.* 58. *art.* 2. ea cognitione, qua cognoscunt res per Verbum, omnia cognoscunt una „ in-

„ intelligibili specie, quæ est essentia divina; & „ ideo omnia simul cognoscunt . . . . . ea vero co„ gnitione, qua cognoscunt res per species innatas, omnia illa simul possunt intelligere, quæ „ una specie cognoscuntur, non autem illa, quæ „ diversis ". Hoc ergo sensu cognitio Angelorum est per discursum.

97. Sed discursus vere, & proprie talis tunc habetur, quando a propositionibus notis progredimur ad ignotas in prioribus contentas, & a principiis ad conclusiones. Hic autem discursus in Angelorum cognitione non est. „ Intellectus hominum, *inquit S. Thomas art.* 3. per quemdam „ motum, & discursum intellectualis operationis „ perfectionem in cognitione veritatis adipiscun„ tur; dum scilicet ex uno cognito in aliud co„ gnitum procedunt. Si autem statim in ipsa co„ gnitione principii noti inspicerent quasi notas „ omnes conclusiones consequentes, in eis discur„ sus locum non haberet. Et hoc est in Angelis, „ quia statim in illis, quæ primo naturaliter co„ gnoscunt, inspiciunt omnia, quæcumque in eis „ cognosci possunt ".

98. Probat insuper S. Præceptor art. 4. in Angelorum cognitione, utpote simplici, nullam esse compositionem, & divisionem, cujusmodi est in nostra cognitione: „ Quia non statim in prima ap„ prehensione alicujus primi apprehensi potest in„ spicere, quidquid in eo continetur; quod con„ tingit ex debilitate luminis intellectualis in no„ bis. *Res contra se habet in Angelo; cum e„ nim in eo* sit lumen intellectuale perfectum, „ cum sit speculum purum, & clarissimum, ut „ dicit Dionysius, relinquitur, quod Angelus, „ sicut non intelligit ratiocinando, ita non intel„ ligit componendo, & dividendo ".

99. Pauca demum addamus de celebri divisione cognitionis angelicæ in *matutinam*, & *verspertinam*, de qua S. Thomas agit art. 6. & 7. Hæc angelicæ cognitionis distinctio debetur S. Augustino, qui recte observavit, res creatas duplici modo ab Angelis videri; primo in Verbo Divino, *in quo sunt omnium, etiam quæ temporaliter facta sunt, æternæ rationes, tamquam in eo, per quod facta sunt omnia;* deinde in seipsis, non quasi Angeli a rebus creatis ideas, ac notiones accipiant, quod falsum esse superius num. 93. observavimus, sed in ideis sibi a Deo Creatore inditis. Primam cognitionem S. Doctor vocavit *matutinam*, quia est multo clarior, quam altera, & quam proinde *vespertinam* appellandam esse censuit. *Cognitio quippe*, inquit Lib. XI. *de Civ. Dei* cap. 7. *creaturæ in seipsa decoloratior est, ut ita dicam, quam cum in Dei sapientia cognoscitur* (a).

100. Hæc tamen duplicis cognitionis distinctio *matutinæ*, & *vespertinæ* in malis Angelis locum non habet, qui beatifica visione Dei sua culpa orbati sunt; sola proinde pollent cognitione *vespertina* ex rerum ideis, quæ in ipsis remanserunt, proveniente.

CAPUT VII.

De objecto cognitionis Angelicæ.

101. Certissimum est, non omnia omnino ab Angelis cognosci; solus enim Deus est omniscius; propterea non inutiliter quæritur, quænam ab iis cognoscantur, & quænam ignorentur. S. Thomas qu. 56. & 57. duplex distinguit Angelicæ cognitionis objectum, unum *immateriale*, *materiale* alterum; & nos eodem duce pauca de utroque dicemus.

102. Et primo dubitari nequit, Angelum cognoscere seipsum, & quidem per suam ipsam essentiam intellectui conjunctam. Nam Angeli substantia intelligibilis est, cum sit forma per se subsistens: deinde cum hæc ipsa substantia sit unita intellectui angelico, immediate, & sine ulla alia specie debet ab ipso Angelo cognosci, sicuti lux per seipsam videtur ab oculo. Vid. S. Thomas art. 1.

103. Secundo. Cognoscit unus Angelus alios Angelos, omnesque substantias incorporeas, sed per illarum species sibi a Deo in creatione inditas, per quas ingenitas species etiam objecta corporea cognoscit in propriis eorum naturis.

104. Tertio. Angelus naturali sua virtute a cognitione sui, aliarumque rerum creatarum ascendit ad cognoscendum Deum, quod ut ostendat S. Thomas art. 3., triplicem distinguit Dei cognitionem; primo per præsentiam suæ essentiæ in cognoscente; secundo per præsentiam suæ similitudinis in potentia cognoscitiva, sicut lapis videtur ab oculo per ejus similitudinem in oculo excitatam; tertio quando similitudo rei cognitæ non ab ipsa re cognita desumitur, sed a medio aliquo, in quo repræsentatur, ut cum hominem videmus per ejus imaginem in speculo. Primo modo non potest ab Angelo cognosci Deus virtute sua naturali, sed solum per lumen gloriæ. Tertio modo nos cognoscimus Deum per quamdam ejus similitudinem in rebus creatis. Cognoscunt ergo Ange-

(a) Hanc suam sententiam fuse explicavit S. Doctor in Lib. IV. *de Gen. ad litteram* c. 22. & seq. ubi advertens enumerationem sex dierum, quæ legitur Gen. I. non posse intelligi de diebus qui ab ortu solis usque ad occasum definiri solent, quia talis dies nonnisi tunc incepit, quando conditus est sol, solem autem dici factum quarta die, colligit eamdem dierum enumerationem debere alio modo intelligi, scilicet de cognitione Angelorum, quibus sex rerum creatarum genera successive repræsentata fuere. Et primo quidem in Verbo divino; quæ cognitio, utpote primordialis, dicitur *matutina;* postea autem in propria rerum natura, quæ cognitio dicitur *vespertina*. De hac S. August. sententia vid. supra Tom. III. pag. 367. n. 105.

geli Deum virtute sua naturali secundo modo, hoc est per ipsius Dei imaginem, quam in seipsis vident, utpote in eorum substantia impressam.

105. Quantum vero ad res materiales, primo certum est, eas ab intellectu Angelico cognosci per suas intelligibiles species, sicuti cognoscuntur a nobis; cum hoc tamen discrimine, quod nostræ intelligibiles species sunt ab ipsis rebus desumptæ, in Angelis autem sunt a Deo ipso immissæ.

106. Secundo. Neque solum Angeli cognoscunt res materiales in universali, seu omnia rerum genera, sed eas cognoscunt etiam in particulari: quod aliqui inficiati sunt, quia singularia attinguntur per sensus corporeos, quibus Angeli carent. Angeli enim, ut bene observat S. Thomas q. 57. art. 2., *per species a Deo inditas res cognoscunt, non solum quantum ad naturam universalem, sed etiam secundum earum singularitatem, inquantum sunt quædam repræsentationes multiplicatæ illius unicæ, & simplicis essentiæ*.

107. Et hæc nullam fere patiuntur difficultatem. Non ita autem se res habet, ubi agitur de cognitione futurorum, ac de cognitione nostrarum cogitationum. Quamobrem hæc duo distinctis capitibus exponemus.

CAPUT VIII.

Ostenditur, ab Angelis certo non cognosci futura contingentia, & libera, nisi ex speciali Dei revelatione.

108. Futura contingentia ea dicimus, quæ ex fortuito, & contingenti causarum naturalium concursu pendent, ut variæ aeris tempestates, morbi, aliæque corporum nostrorum affectiones. Futura autem libera, quæ a nostræ voluntatis determinatione in utramque partem flexibili oriuntur. De utrisque quæritur, utrum naturali Angelorum cognitioni subsint.

109. S. Th. I. P. q. 57. art. 3. ita quæstionem resolvit: „ Quæ ex suis causis proveniunt, ut in „ pluribus, cognoscuntur, non per certitudinem, „ sed per conjecturam; sicut medicus præcognoscit „ sanitatem infirmi, & iste modus cognoscendi „ futura adest Angelis, & tanto magis, quam „ nobis, quanto magis rerum causas & universalius, & perfectius cognoscunt: sicut medici, „ qui acutius vident causas, melius de futuro statu ægritudinis prognosticantur. Quæ vero proveniunt ex causis suis, ut in paucioribus, penitus sunt ignota, sicut casualia & fortuita “. Idque multo magis dicendum est de futuris liberis, quorum nulla alia est causa, quam libera nostræ voluntatis determinatio.

110. Et hæc quidem docet S. Thomas de cognitione futurorum in suis causis. Sed si loquamur de cognitione futurorum in seipsis, hæc non convenit, nisi Deo, quia solus Deus videt omnia „ in sua æternitate, quæ cum sit simplex, toti „ tempori adest, & ipsum concludit; & ideo unius Dei intuitus fertur in omnia, quæ aguntur per totum tempus, sicut in præsentia, & „ videt omnia, ut in seipsis sunt. Angelicus autem intellectus, & quilibet intellectus creatus „ deficit ab æternitate Divina; unde non potest „ ab aliquo intellectu creato cognosci futurum, „ ut est in suo esse “. Quæstio igitur solum est de certa futurorum contingentium, & liberorum cognitione in suis causis.

111. Facile autem ostenditur, hæc futura contingentia, & libera naturali Angelorum cognitioni minime subesse, saltem certæ, quamvis aliquatenus cognosci queant ex quibusdam signis, quæ Angelis facilius innotescunt, quam nobis, cum majori intelligendi vi, atque experientia polleant.

112. Ostenditur autem id primo ex sacris Litteris, quæ futurorum istorum certam cognitionem soli Deo reservatam esse dicunt; imo eam, ut veræ divinitatis characterem nobis proponunt. Isaiæ XLI. 23. „ Annuntiate, quæ ventura sunt in „ futurum, & sciemus, quia Dii estis vos; & „ *cap. XLVI.* 9. Ego sum Deus .... nec est similis mei, annuncians ab exordio novissimum „ & ab initio quæ necdum facta sunt “. Ac demum Daniel cap. II. 27. ita Nabuchodonosorem alloquebatur: *Mysterium, quod Rex interrogat, sapientes, magi, arioli, & aruspices nequeunt indicare Regi; sed est Deus in cœlo revelans mysteria, qui indicavit tibi, Rex Nabuchodonosor, quæ ventura sunt in novissimis temporibus*. Quem locum expendens S. Hieronymus ita prosequitur: *Frustra igitur ab hominibus quæris in terra, quod Deus solus novit in cœlo*. Si vero Angeli nativa sua virtute cognoscerent futura, non posset in hac prævisione veræ divinitatis character constitui, neque hæc prævisio soli Deo reservata dici.

113. Idipsum confirmant passim Sancti Patres. S. Jo. Chrysostomus Hom. XIX. in Joannem num. 2. de prædictione futurorum inquit: *Hoc maxime opus Dei est, quod non possunt Dæmones imitari, etiamsi admodum contendant*. Et ante ipsum Tertullianus *in Apologetico* cap. 20. inquit: *Idoneum, opinor, testimonium divinitatis veritas est divinationis*. S. Hilarius Lib. IX. *de Trinit.* inquit: *Proprium Deo, quid aliud est, quam cognitio futurorum?* Ac demum Sanctus Cyrillus Lib. IV. in Jo. *Nulli alii*, inquit, *quam uni, ac soli naturali Deo futura nosse, convenit*.

114. Suffragatur suo modo huic veritati etiam ratio. Angeli enim non possunt videre hæc futura contingentia in seipsis, quia ut inquit S. Thomas I. P. quæst. 86. art. 4., hoc modo cognosci non possunt, *nisi a Deo, cui etiam sunt præsentia, dum in cursu rerum sunt futura, inquantum ejus intuitus simul fertur supra totum*

tem-

temporis cursum (vid. sup. num. 110.). Neque Angeli possunt eadem futura in suis causis cognoscere, quia illæ suapte natura sunt indifferentes, utpote liberæ, vel contingentes. In causa autem indeterminata, & indifferenti non potest cognosci effectus, nisi conjectura.

115. Assertio tamen nostra potissimum innititur, non rationibus philosophicis, sed luculentis Sacr. Litterarum, Sanctorumque Patrum testimoniis, propter quæ nonnulli Theologi minime dubitant, eam in revelatis fidei dogmatibus recensere, ut Juenin in suis *Institut. theol.*

116. Ob. primo: Multa futura contingentia, & libera ab Angelis bonis, imo & a malis prædicta inveniuntur: ergo &c.

117. Resp. cum S. Jo. Damasc. Lib. II. „ De „ fide orthodoxa cap. 4. Futura nec Angeli Dei „ noverunt, nec Dæmones; ea tamen prædicunt „ Angeli, nempe Deo ipsis detegente, ac prænuntiare mandante, quo fit, ut quæ ab ipsis „ prædicuntur, omnia eveniant. Quin & Dæ„ mones quoque prædicunt, interdum scilicet, „ quia ea, quæ procul geruntur, cernunt; in„ terdum sola conjectatione, unde & sæpe men„ tiuntur; nec fides illis est adhibenda, etiamsi „ eo, quo diximus, modo sæpe vera dicant." Hinc illorum oracula plerumque erant ambigua, & flexiloqua, ut cuicumque eventui facile possent adaptari. Sed de vaticiniis Dæmonum satis multa diximus in I. P. Tom. I. Diss. II. cap. 8.

118. Atque hoc modo explicari possunt nonnullæ futurorum prædictiones, quas S. Augustinus memorat Lib. XII. *de Genes. ad Litteram* cap. 17., & seq. Aliqua enim potuerunt a Dæmonibus prævideri, & quædam etiam casu evenire (*a*).

119. Dices. Vetus, & pervulgata apud multos opinio est, animum habere in se quamdam divinandi vim, quæ præcipue apparet in moribundis; quarum divinationum multa proferuntur exempla cum a profanis, tum etiam ab ecclesiasticis Scriptoribus, ut a S. Gregorio Magno Lib. IV. *Dialog.* cap. 26., & 27. ubi primo statuit, *ipsam aliquando animarum vim subtilitate sua aliquid prævidere, aliquando autem exituras de corpore animas per revelationem ventura cognoscere*. Deinde ad id comprobandum varia affert experimenta,

120. Resp., hanc quorumdam Philosophorum, maxime Platonicorum, opinionem omni carere fundamento. Eam refert, & simul refutat S. Augustinus Lib. XII. *de Genes. ad Litteram* cap. 13. *Si ita est*, inquit, *cur non semper potest* anima divinare futura, *cum semper velit?* Refellit similiter Augustini fidus sectator S. Thomas 2. 2. quæst. 172. art. 1., qui etiam mentem Sancti Gregorii explicat: „ Quod anima quando ab„ strahitur a corporalibus, aptior redditur ad per„ cipiendum influxum spiritualium substantiarum, „ & etiam ad percipiendum subtiles motus, qui „ ex impressionibus naturalium causarum in i„ maginatione humana relinquuntur, a quibus per„ cipiendis anima impeditur, cum fuerit circa „ sensibilia occupata (*b*).

121. Obj. secundo ex ratione. Angeli quæcumque cognoscunt, cognoscunt per species a Deo infusas, non autem per species acceptas a rebus, ut superius num. 93. dictum est: vel ergo per hujusmodi species cognoscunt causarum effectus, antequam eveniant, vel nec cognoscere poterunt, postquam evenerint.

122. Resp., effectus causarum, antequam eveniant, cognosci ab Angelis, ut possibiles, postea vero, cognosci ut præsentes, ac demum postquam jam præterierunt, cognosci ut præteritos; semper autem cognosci per easdem species sibi a Deo inditas; ita ut nonnisi connotatio objecti varietur. Hoc plusquam evidens est, quando agitur de cognitione rerum præteritarum; neque enim Angeli novis speciebus indigent, ut res, quas præsentes viderant, postea ut præteritas noscant. Ita etiam poterunt res, quas prius cognoscebant ut possibiles, postea ut præsentes noscere, quin novæ immittantur species.

223. Dices primo. Et cur ergo hujusmodi species Angelorum innatæ, quæ repræsentant possibi-

(*a*) Ex. gr. num. 35. narrat, a quodam patiente spiritum immundum prædici consuevisse, quando ad eum veniebat quidam Presbyter ex distantia duodecim miliarum, & quidem cum omnibus circumstantiis locorum, & temporum. Num. 36. quemdam phreneticum prædixisse mortem cujusdam feminæ. Numer. 37. quemdam puerum acerrimis doloribus cruciatum sæpius vidisse duos homines, alterum provectioris ætatis, alterum puerum, a quibus de tempore, quo cruciatus renovari debebant, & de remediis edocebatur. Num. 46. quosdam juvenes per jocum se astrologos simulasse, & cuidam multa vera prædixisse, atque inter alia adventum filii sui, de quo maxime sollicitus erat, qui reipsa eodem tempore supervenit. Num. 47. quemdam pariter joco prædixisse sequenti nocte hominem in proxima sylva a leone interemtum iri, quod & factum est: quas prædictiones, quomodo fiant, & *scire difficillimum, & disserere, atque explicare operosissimum* S. Pater reputabat. Nihil tamen in iis est, quod naturalem Dæmonum facultatem superet; & nihil, quod probet, veram futurorum contingentium, & liberorum cognitionem sine Dei revelatione haberi posse.

(*b*) In utroque cap. 26. & 27. & S. Gregorius proposuit unum tantum exemplum prædictionis naturalis, quæ tamen casui potius quam prævisioni adscribi potuit: nimirum cujusdam ægroti, qui vestibus se induit, dicens velle se ad Beati Xysti Ecclesiam via Appia pergere; ingravescente postmodum morbo defunctus est, & cum debuisset eius cadaver apud B. Januarium via Prænestina sepeliri, mutato consilio fuit in ea Ecclesia B. Xisti, ut ille prædixerat, sepultum. Alia exempla, quæ ibidem affert S. Gregorius, revelationibus divinis tribuit, non autem naturali animarum vi futura cognoscendi.

bilia, præsentia, & præterita, non repræsentant etiam futura?

124. Resp. Sanctus Thomas hic ad 3., quia, ea, quæ præsentia sunt, *habent naturam, per quam assimilantur speciebus, quæ sunt in mente Angeli, & sic per eas cognosci possunt. Sed quæ futura sunt, nondum habent naturam, per quam illis assimilentur, unde per eas cognosci non possunt.* Ceterum non tam hic quæritur, quid Angeli cognoscere possint, quam quid reipsa cognoscant. Et prima ac capitalis ratio peti debet ex Sacris Litteris, in quibus cognitio futurorum soli Deo reservatur; quibus inhærentes Sancti Patres, ac præcipue S. Thomas cum toto Theologorum choro certam eorumdem futurorum notitiam, seclusa revelatione, Angelis denegat.

125. Dices secundo. Præsens, & futurum sunt differentiæ temporis: sed intellectus Angelicus est supra tempus, & mensuratur ævo; ergo quemadmodum Angeli cognoscunt præsentia, ita cognoscere debent & futura.

126. Resp. iterum S. Thomas ad 2. „ Quod licet intellectus Angeli sit supra tempus, quo „ mensurantur corporales motus, est tamen in „ intellectu Angeli tempus secundum successionem „ intelligibilium conceptionum, secundum quod „ dicit Augustinus (Lib. VIII. de Gen. ad Litt. „ cap. 20., & seq.), quod Deus movet spiritualem creaturam per tempus, & ita cum sit successio in intellectu Angeli, non omnia, quæ „ aguntur per totum tempus, sunt ei præsentia“.

127. Quanquam vero, ut hactenus demonstravimus, Angeli nativa sua virtute futura contingentia, & libera minime cognoscant, ea tamen nonnunquam cognoscunt ex revelatione divina, & Angeli quidem boni ex visione Dei intuitiva, mali vero ex manifestatione Angelorum bonorum, Deo volente, eis facta. Et tantum illi audiunt, inquit S. Augustinus Lib. VI. de *Trinit.* cap. 17., *quantum opus esse ille judicat, cui subjecta sunt omnia.*

128. Ex hactenus dictis manifeste consequitur, vanas esse Astrologorum, Genethliacorum, aliorumque hujusmodi impostorum divinationes, quibus non simplices solum, & imperitos, sed etiam doctos, summosque viros sæpe decipiunt. Eos damnavit Sixtus V. in sua Constitutione edita nonis Jan. 1586., quæ incipit: *Cæli, & terræ creator Deus;* damnatio quæ confirmata fuit ab Urbano VIII. Constit. *Inscrutabilis* 31. Martii 1631. (*a*).

CAPUT IX.

Ostenditur ab Angelis non cognosci internas hominum cogitationes.

129. Theologi hac de re in varias distrahuntur sententias (*b*). Nos S. nostrum Præceptorem sequentes hoc art. sine ulla dubitatione asserimus, internas, & secretas nostras cogitationes ab Angelis non cognosci, nisi per aliquod signum, vel effectum exterius manifestentur, quod non raro contingere solet; timentes enim pallescunt, verecundi erubescunt, & aliæ passiones sæpe exterioribus quibusdam signis manifestantur; præsertim ex variis motibus oculorum, qui propterea non inepte vocantur *animi fenestræ.*

130. Et primo hæc sententia est sacris Litteris omnino conformis, quæ multis in locis cognitionem cordis ita Deo soli tribuunt, ut quasi per epithetum Deus appelletur *scrutator cordium.* Lib. I. Reg. XVI. 7. *Homo videt ea, quæ patent, Dominus autem intuetur cor.* Psal. VII. *Scrutans corda, & renes Deus.* Jeremiæ XVII. 10. *Ego Dominus scrutans cor, & probans renes.* Apocal. II. 43. *Ego sum scrutans renes, & corda.* Imo hoc esse soli Deo reservatum, aperte docet Salomon 3. Reg. VIII. 39., & 2. Paralip. VI. 30. inquiens: *Tu nosti solus cor omnium filiorum hominum.*

131. Frustra autem hæc, aliaque id genus sacr. Scri-

(*a*) Contra fallaces Divinatorum imposturas multa scripsit celebris Jo. Picus Comes Mirandulanus in XII. Libris *adv. Astrologos*. Tribus quoque libris *Astrologiam divinatricem* oppugnavit Hier. Savonarola; totidemque libros edidit Ben. Pererius *de Magia*, *Observat. somniorum, & divinatione astrologica*, ut multos alios prætercam, tam ex nostro, quam ex Protestantium cœtu. Imo non pauci inter ipsos gentiles vanitatem ostenderunt, ut Sextus Empiricus in V. Libro *adv. Mathematicos*, & Tullius in Lib. II. *de Divinat.*, ubi capit. 47. hæc inter alia vanissimæ hujus artis exempla affert: *Quam multa ego Pompejo, quam multa Crasso, quam multa huic Cæsari a Chaldæis dicta memini: neminem eorum, nisi senectute, nisi domi, cum claritate esse moriturum.* Post autem jure miratur, adhuc fuisse quosdam, qui iis crederent, *cum prædicta quotidie videant vel ex eventu refelli.*

(*b*) Nemo Scholasticorum, quod sciam, Angelis absolute tribuit omnium internarum hominum cogitationum notitiam; sed adhuc locum inter se dissentiendi invenerunt. Nam Scotus cum aliquibus suis asseclis putavit, Angelos nativa sua vi posse cognoscere omnes hominum cogitationes, Deum tamen iis denegare suum generalem concursum, hac cordium perscrutatione sibi soli reservata. Quidam mentis cogitationes a liberis voluntatis determinationibus subtiliter distinxerunt, & primas posse ab Angelis naturaliter cognosci, non autem secundas docuerunt; de qua sententia vid. Vasquez Disp. 110. in I. P. S. Thomæ cap. 2. Alii distinxerunt inter substantiam cogitationum, ac volitionem, & earumdem relationem ad objecta, vel finem, aut circumstantias alias; & has quidem cognosci ab Angelis non posse nobiscum sentiunt, secus vero cogitationum, ac volitionum substantiam. Hæc opinio tribuitur Guillelmo Parisiensi, Henr. Gandavensi, & Herveo. Durandus demum a communi Theologorum doctrina facile recedens, probabile existimat, omnes hominum cogitationes, ac volitiones præsentes ab Angelis naturaliter cognosci, non autem præteritas, aut futuras.

Scripturarum oracula quis eludere tentaret, fingendo, his soli Deo tribui cognitionem *omnium* humanorum cordium; ita ut aliqua saltem nostrarum cogitationum pars Angelis naturaliter innotesceret.

132. Frustra, inquam; nam primo hæc exceptio nullum habet fundamentum, ac seipsa ruit. Deinde si Angeli possunt aliquas internas hominum cogitationes nullo exteriori signo manifestatas naturaliter cognoscere, non video, cur non possint omnes, ut non amplius Deus solus dicatur *scrutator cordium, & renum*.

133. Accedit etiam auctoritas quorumdam veterum Ecclesiæ Patrum, qui laudata sacrarum Litterarum oracula ita intellexerunt, ut nemini prorsus præter Deum concederent humanarum cogitationum cognitionem. Sanctus Hieronymus explicans ea verba Jerem. XVII. *Ego Dominus scrutans cor*, inquit: *Per quæ discimus, quod nullus scit cogitationes hominum, nisi solus Deus*.

134. Præterea Patres bene multi inde etiam adversus Arianos veram, consubstantialemque Jesu Christi divinitatem comprobarunt, quod ille secretas hominum cogitationes cognoverit, quod solius Dei proprium est. S. Jo. Chrysostomus Hom. XXIV. al. XXIII. in Jo. explicans ea verba cap. II. 25. *Opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine; ipse enim sciebat, quid esset in homine*, inquit: *Nosse, quæ in corde hominum sunt, illius tantum est, qui finxit sigillatim corda, nempe solius Dei ... non egebat testibus, ut eas, quas formaverat, mentes cognosceret*. Etiam S. Hieronymus in cap. IX. Matth. ex iis verbis: *Cum vidisset Jesus cogitationes eorum*, ita pro divinitate Jesu Christi adstruenda argumentatur: *Si autem de Salvatore dicitur: videns autem cogitationes eorum Jesus; nullusque potest videre cogitationes eorum, nisi solus Deus: ergo Christus Deus est, qui scrutatur corda, & probat renes*. Eodem argumento usus fuerat in cap. XVII. Jeremiæ: ac denique pluribus aliis omissis, S. Ambrosius in cap. V. Lucæ num. 12. *Dominus*, inquit, *occultorum cognitione Deum se esse demonstrat*. Quod sanctorum Patrum argumentum fuisset ad probandam Christi Divinitatem ineptum, si etiam Angeli possent occultas hominum cogitationes sua virtute detegere.

135. Postremo hanc sententiam ita probat S. Thomas hic art. 4. „ Voluntas rationalis creaturæ „ soli Deo subjacet, & ipse solus in eam operari potest, qui est principale ejus objectum, ut „ ultimus finis. Et ideo ea, quæ ex voluntate sola dependent, vel quæ in voluntate sola sunt, „ soli Deo sunt nota. Manifestum est autem, quod „ ex sola voluntate dependet, quod aliquis actu „ aliqua consideret; quia cum aliquis habet habitum scientiæ, vel species intelligibiles in eo „ existentes, utitur eis, cum vult. Et ideo dicit „ Apostolus 1. Cor. II. 11., quod quæ sunt hominis nemo novit, nisi spiritus hominis, qui „ in ipso est". Aliæ hujus veritatis rationes afferuntur a S. Thoma q. VIII. *de verit.* art. 13., & ab aliis Theologis. Veruntamen si etiam nullum hactenus argumentum omnino demonstrativum ex ratione fuisset allatum, non tamen nutaret propositio nostra, quæ potissimum innititur auctoritati sacrarum Litterarum, sanctorum Patrum, & omnium pene Theologorum.

136. Ob. primo. Sanctus Gregorius Magnus Lib. XVIII. *Moral.* cap. 48. olim 27. de Beatis post resurrectionem inquit: *Ipsa eorum claritas vicissim sibi in alternis cordibus patet, & cum uniuscujusque voluntas attenditur, simul & conscientia penetratur*. At vero Beati post resurrectionem erunt similes Angelis, ut dicitur Matth. XXII. S. Gregorio præivit S. Augustinus Lib. XXII. *de Civit. Dei* cap. 29. dicens de tempore resurrectionis: *Patebunt etiam cogitationes nostræ invicem nobis*: ergo &c.

137. Deinde Sanct. Augustinus Lib. I. *Contra Academicos* cap. 6. Tom. I. narrat, quemdam flagitiosissimum hominem Albicerium nomine Carthagine occultissimas res cognovisse; cum autem quidam experiendi causa ab eo flagitasset, ut sibi diceret, quidnam eo momento secum ipse tacitus cogitaret, illico respondisse, cogitare quemdam Virgilii versum; cumque alter iterum interrogasset, quem versum cogitatione volveret, Albicerium versum ipsum securus recitasse. Hanc profecto notitiam nonnisi a Dæmone Albicerius habere potuit; noscunt ergo Dæmones cogitationes hominum, multoque magis Angeli boni. Non pauca similia cum apud Sanctum Augustinum, tum apud alios auctores haud raro occurrunt.

138. Resp. Primum S. Gregorii testimonium ita explicat S. Thomas, ut solum velit S. Pater, nullam tunc amplius futuram carnis crassitiem, quæ oculos nostros a mentis intuitu impediat: unde subdit: *Ibi quippe uniuscujusque mentem ab alterius oculis membrorum corpulentia non abscondet*. Hoc certe impedimentum tolletur in resurrectione corporum; nec modo est in Angelis. Sed aliud impedimentum remanet, scilicet voluntatis claudentis suas arcanas cogitationes. In beata autem resurrectione fortasse neque hoc impedimentum erit, ut Sancti velint suas cogitationes alios latere. Saltem qualitatem mentis, quantum ad quantitatem gratiæ, & gloriæ, repræsentabit claritas corporis; *& sic unus mentem alterius videre poterit*. Atque hoc eodem sensu locutus videtur S. Augustinus laud. loco *de Civit. Dei*.

139. Quod ex alio S. Augustini opere allatum fuit; imo quæ in hanc rem similia ex aliorum historiis referri possunt, si vera sunt, debent ita explicari, ut illæ cogitationes, quantumvis internæ, & occultæ, fuerint tamen quibusdam exterioribus signis manifestatæ; unde Dæmones, quorum ingenium acutissimum est, potuerint illas saltem conjectura cognoscere. S. Hieronymus in Ps. XVI. ad vers. 20. *Diabolus*, inquit, *in anima*

in-

intrinsecus nescit, *quid cogitet homo*, *nisi per exteriores motus intelligat*. Certe Arioli Chaldæorum non potuerunt Nabuchodonosor somnium indicare; imo protestati sunt, neminem id facere posse, *exceptis Diis*, *quorum non est cum hominibus conversatio*. Dan. II.

140. Id luculenter explicavit ipse S. Augustinus in Lib. *de Divinat. Dæmonum*. cap. 6. Tom. VI. inquiens: „ Aliquando *Dæmones* & hominum dispositiones, non solum voce prolatas, „ verum etiam cogitatione conceptas, cum signa „ quædam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt, atque hinc etiam multa futura prænunciant, aliis videlicet mira, qui „ ista disposita non noverunt. Sicut enim apparet „ concitatior animi motus in vultu, ut ab hominibus quoque aliquid forinsecus agnoscatur, „ quod intrinsecus agitur, ita non debet esse incredibile, si etiam leniores cogitationes dent aliqua signa per corpus, quæ obtuso sensu hominum cognosci non possunt, acuto autem Dæmonum possunt (a) ".

141. Ceterum eodem in loco S. Pater ostendit, sæpe Dæmones falli, & fallere, quod posset innumeris exemplis illustrari. Insigne profecto exemplum habemus in Job, quem, ut observat S. Pater Lib. XII. *de Gen. ad Litt.* cap. 17., certe non tentasset Diabolus, si potuisset nobilem, ac mirabilem ipsius patientiam interius cernere, qua superandus erat. Insuper idem S. Augustinus loco laud. *cont. Academ.* testatur, Albicerium ipsum *multa sæpe falsa dixisse*: imo fidenter provocat, ut aliquis proferatur ex hoc genere hominum, *qui consultus nunquam* de responsis suis dubitaverit, nunquam postremo falsa responderit. At vero si Dæmones naturali sua vi arcana humana penetrarent, semper possent per suos ministros vera manifestare.

142. Dices. Certum est, ab Angelis omnes sensibiles imagines, quæ excitantur in nostra phantasia, plene cognosci, cum hæc sint corporeæ: cur ergo cognoscere non poterunt ea, quæ sunt in intellectu, cum hæc similiora Angelis sint, quam quæ sunt in phantasia?

143. Respond. cum S. Thoma hic ad 3. neg. cons. Quanquam enim Angeli possint cognoscere *quod est in appetitu*, *& in apprehensione phantastica brutorum animalium*, *& etiam hominum*, *secundum quod in eis quandoque appetitus sensitivus procedit in actum*, *sequens aliquam impressionem corporalem*, *sicut in brutis semper est*; *non tamen oportet*, *quod Angeli cognoscant motum appetitus sensitivi*, *& apprehensionem phantasticam hominis*, *secundum quod moventur a voluntate*, *& ratione ... quia intellectus*, *& voluntas non subjacent appetitui sensitivo*, *& phantasiæ*, *sed potest eis diversimode uti*. Similitudo autem illa, quæ est inter actiones animæ, & cognitionem Angelorum, facit, ut illæ possint cognosci, non autem ut reipsa cognoscantur.

144. Dices iterum. Angeli cognoscunt omnes potentias animæ; tum habitus internos intellectus, & voluntatis: ergo etiam cognoscere possunt actus, qui inde fluunt, scilicet cogitationes, & volitiones.

145. Resp. etiam concesso ant., de quo dubitari merito potest, & a Contensonio, aliisque negatur, falsum esse consequens, saltem de cognitione certa singulorum actuum, quia semper a libera hominis voluntate dependet, potentias, & habitus illos ad actum reducere. Hinc S. Thomas q. VIII. *de verit.* art. 13. ad 8. „ Quamvis, *inquit*, notitia habitualis cognoscatur ab Angelo, „ tamen non sequitur, quod cognoscatur cognitio „ actualis, quia ex una habituali notitia multæ „ considerationes actuales progrediuntur ". Non inficiamur autem, Dæmones his, aliisque mediis posse conjectando sæpius arcanas hominum cogitationes detegere. Si enim id aliquando possunt homines, juxta illud Proverb. XXVII. 19. *Corda hominum manifesta sunt prudentibus*; quanto magis id poterunt Dæmones hominibus sagaciores?

146. Obj. 2. Possunt Angeli sese in corda hominum insinuare; dicitur enim Joann. XIII. 2. *Cum Diabolus misisset in cor*, *ut traderet eum Ju-*

(a) Hanc tamen doctrinam de cognitione ex solis signis exterioribus S. Pater in Lib. II. *Rectrat.* cap. 30. ita emollivit: *Rem dixi occultissimam audaciore asseveratione*, *quam debui*. *Nam pervenire ista ad notitiam Dæmonum per nonnulla etiam experimenta compertum est*. *Sed utrum signa quædam dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia*, *nos autem latentia*; *an alia vi*, *& ea spirituali ita cognoscant*, *aut difficillime potest ab hominibus*, *aut omnino non potest inveniri*. Audiatur etiam S. Thomas Quæst. XVI. *de malo* art. 8. *Sicut Augustinus dicit lib. de Gen. ad litt.*, *& in lib. de Divinat. Dæmon. cap. 5.*, *compertum est certis indiciis*, *quod Dæmones cogitationes hominum aliqualiter cognoscunt*; *quas quidem contingit dupliciter cognoscere*; *uno modo secundum quod videntur in seipsis*, *sicut aliquis homo proprias cogitationes cognoscit*; *alio modo per aliqua corporalia signa*, *quod maxime manifestum est*, *cum ex interioribus cogitationibus homo ducitur in aliquam passionem*, *quæ si fuerit vehemens*, *etiam in exteriori apparentia habet aliquid indicium*, *per quod potest etiam a grossioribus deprehendi*; *sicut timentes pallescunt*, *verecundi autem erubescant*, *ut Philosophus dicit in IV. Ethic. Sed etiamsi sit levior passio*, *deprehendi potest a subtilibus medicis per cordis immutationem*, *quæ ex pulsu percipitur*. *Hujusmodi autem exteriora*, *& interiora signa corporalia multo magis Dæmon cognoscere potest*, *quam quicumque homo*. *Et ideo certum est*, *quod Dæmones aliquas cogitationes hominum cognoscere possunt secundum modum prædictum &c.* Atque hinc etiam explicatur, quomodo Energumeni dicantur tacita Exorcistarum præcepta cognoscere, eisque obtemperare; nimirum quando aliquo signo sunt patefacta; non autem si omnino mente Exorcistarum contineantur. Nisi dicamus, ex voluntate Exorcistæ fieri posse, ut hæc præcepta tacita dæmonibus innotescant, quomodo Angeli suas internas cogitationes aliis patefaciunt.

Judas; & Actor. V. 3., ubi noster Vulgatus legit: *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum* &c., Græcus textus habet: *Cur implevit Satanas cor tuum* &c.? Ita etiam hunc textum legerunt quidam Latini, ut Hieronymus, Fulgentius, & Beda: poterunt ergo etiam cogitationes cognoscere, imo & excitare. Reipsa Diabolus dicitur *malarum cogitationum incensor*; & a S. Jo. Damasceno etiam earumdem cogitationum *immissor*.

147. Respond. cum Sancto Thoma I. P. qu. CXI. art. 2. ad 2.: „ Dæmones non posse immittere cogitationes, interius eas causando, cum „ usus cogitativæ virtutis subjaceat voluntati. Dicitur tamen Diabolus incensor cogitationum, „ inquantum incitat ad cogitandum, vel ad appetendum cogitata per modum persuadentis, vel „ passionem concitantis. Et hoc ipsum incendere „ Damascenus vocat immittere ".

148. Obj. 3. Secreta cordium nostrorum sunt objectum proportionatum cognitioni Angelicæ; sunt enim ordinis naturalis, & nobis etiam fatentibus aliquando cognoscuntur ab Angelis, & quidem non per species ab ipsis de novo excitatas, sed per species ingenitas: ergo &c.

149. Resp. primo: Si hæc ratio valeret, valeret etiam, ut probaretur, futura contingentia, & libera, & *distincte* omnia possibilia ab Angelis cognosci; quod nemo asserit. Et illa enim continentur intra sphæram cognitionis Angelicæ.

150. Resp. secundo. Ut aliquid reipsa ab Angelis cognoscatur, non sufficere, quod illud sit ordinis naturalis, atque Angelicæ cognitioni proportionatum; sed requiri ulterius, ut illud habeat aliquam connexionem cum ipso Angelorum intellectu, qua fiat eidem intellectui præsens. Ut vero supra num. 135. cum S. Thoma ostensum est, internæ hominum cogitationes soli Deo, & hominibus cogitantibus præsentes sunt. Id explicat uberius S. Doctor q. XVI. *de malo* art. 8. dicens: „ Id quod cadit sub ordine superioris causæ, non „ potest cognoscere inferior causa, sed solum superior causa movens, & illa, quæ movetur. „ Sicut si aliquis civis est sub Præposito, tanquam „ sub inferiore causa, & sub Rege, tanquam sub „ suprema, non poterit Præpositus cognoscere circa civem, si quid immediate Rex circa ipsum „ ordinaverit; sed hoc sciet solum Rex, & civis, „ qui movetur secundum ordinem Regis. Unde „ cum voluntas interius non possit ab alio, nisi „ a Deo moveri, cujus ordini immediate subest, „ motus voluntatis, & per consequens voluntariæ „ cogitationis, non potest cognosci, neque a Dæmonibus, neque a quocumque alio, nisi ab ipso Deo, & ab homine volente, & cogitante ".

151. Dices. Multa alia sunt, quæ ab Angelis non dependent, nec cum iis connectuntur, ut corpora cœlestia, animæ nostræ &c., quæ tamen ab Angelis cognoscuntur: ergo &c.

152. Resp., hæc pertinere ad physicam, & naturalem mundi perfectionem; cogitationes autem ad ordinem moralem, & liberum; unde non sequitur, si Angelis prima nota sunt, etiam alia innotescere, quæ Deus voluit sibi uni reservare.

153. Dices adhuc. Ipsi etiam liberi intellectus, ac voluntatis actus ad universi perfectionem pertinent: ergo angelicæ cognitioni & ipsi subesse debent.

154. Resp., actus liberos indeterminate pertinere ad universi perfectionem, quæ certe exigit, ut quemadmodum in eo sunt effectus aliqui necessarii, ita sint etiam alii contingentes, & liberi; nihil tamen ad universi perfectionem conferre, ut isti potius determinate actus liberi sint, quam alii; Angelos proinde primum cognoscere, non alterum.

155. Obj. ult. Angeli comprehendunt animos nostros; & Angeli superiores comprehendunt inferiores: ergo &c.

156. Resp. neg. cons. Hæc enim comprehensio non exigit, ut ea etiam cognoscantur, quæ a libera hominum, & Angelorum voluntate procedunt, & quodam quasi velamine occultantur. Neque ista Angelorum comprehensio infinitæ virtutis est, ac Divinæ comprehensioni æqualis. Et de hac Theologorum opinione satis.

Quæres, *an Angeli cognoscant mysteria gratiæ?*

157. Respondet S. Thomas q. 57. art. 5. cum in Angelis duplex sit cognitio, ut supra n. 99. dictum est, scilicet una naturalis, qua cognoscunt res per earum species sibi inditas; alia supernaturalis, scilicet in Verbo, manifestum est, prima cognitione Angelos mysteria gratiæ cognoscere non posse. „ Est autem, *subdit S. Doctor*, alia Angelorum cognitio quæ eos beatos facit, qua vident Verbum, & res in Verbo; & hac quidem „ visione cognoscunt mysteria gratiæ, non quidem omnia, nec æqualiter omnes, sed secundum quod Deus voluerit eis revelare, secundum illud Apostoli 1. Cor. XI. 10.: Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum; ita tamen quod superiores Angeli perspicacius Divinam sapientiam contemplantes, plura mysteria, & altiora in ipsa Dei visione cognoscunt, „ quæ inferioribus manifestant, eos illuminando. „ Et horum etiam mysteriorum quædam a principio suæ creationis cognoverunt, quædam vero postmodum, secundum quod eorum officiis „ convenit, edocentur ".

158. In resp. autem ad primum argumentum docet, mysterium Incarnationis divinæ *in generali* fuisse ab initio omnibus Angelis revelatum, quia ad ipsum sunt omnia Angelorum officia ordinata, Sed de specialibus ejusdem conditionibus, & circumstantiis non fuisse omnes Angelos ab initio edoctos, sed quædam postea cognovisse. Quemadmodum etiam Prophetæ posteriores (ut idem S. Thomas observat ad 3.) plura de hoc mysterio cognoverunt, quam priores. Unde S. Gregorius Homil. XVI. in Ezechiel. dicit: *Per incrementa temporum crevit scientia spiritualium Patrum*,

trum. Plus namque Moyses, quam Abraham, plus Prophetæ in omnipotentis Dei scientia eruditi sunt. Origenes putavit, Angelos multa ab Apostolis, & Prophetis de Christi mysteriis edoctos fuisse, quam sententiam etiam nonnulli alii Patres adoptarunt. Vid. Dan. Huetius in *Origenianis* Lib. II. q. 5. n. 18.

CAPUT X.

De Locutione Angelorum.

159. Nemini dubium est, posse Angelos sibi invicem, aliisque suas cogitationes manifestare, & hæc manifestatio dicitur Angelorum locutio. Isaiæ VI. 3. Seraphim *clamabant alter ad alterum;* & quamsæpissime in sacris Litteris legimus, Angelos vel inter se, vel cum hominibus esse locutos; unde etiam Apostolus 1. Corinth. XIII. 1. inquiebat: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum;* non quod Angeli habeant linguas, sed quia & ipsi loquuntur locutione intellectuali. Præclare Sanctus Gregorius Magnus Lib. II. *Moral.* cap. 4. de Angelis inquiebat, dignum esse, *ut mens nostra qualitatem corporeæ locutionis excedens ad sublimes, atque incognitos modos locutionis intimæ suspendatur* (a). Quæritur ergo, quomodo hæc Angelorum locutio fiat.

160. Sanct. Thomas I. P. q. 107. art. 1., ut locutionem Angelorum aliquo modo exponat, exemplum petit a nobis ipsis; nempe quando mens convertit se ad actu considerandum, quod habet in habitu, loquitur aliquis sibi ipsi; nam ipse conceptus mentis *interius verbum* vocatur. Sic inquit S. Doctor: „ Ex hoc, quod conceptus mentis Angelicæ ordinatur ad manifestandum alteri per voluntatem ipsius Angeli, conceptus mentis unius Angeli innotescit alteri; & sic loquitur unus Angelus alteri: nihil est enim aliud loqui ad alterum, quam conceptum mentis alteri manifestare. *Et art.* 2. Angelum loqui Angelo nihil aliud est, quam conceptum suum ordinare ad hoc, ut ei innotescat per propriam voluntatem ".

161. Huic Sanct. Thomæ, & Thomistarum sententiæ aliqui pauci repugnant, contendentes, Angelos sibi mutuo loqui, vel per signa quædam sensibilia, & corporea in aliquo corpore impressa eo fere modo, quo nos vocem per aerem diffundimus, vel litteras in charta imprimimus, vel per signa nescio quæ spiritualia Angelis nota, vel denique per notitiam actualem in intellectu Angeli audientis ab Angelo loquente productam. Quæ postrema sententia Scoto, ejusque asseclis placet. Nobis satis sit hæc indicasse; qui autem plura desiderant, adeant Scholasticos, qui de his utramque paginam implere solent.

162. Deo autem loquuntur Angeli, cum ipsum laudant, & admirantur, ut explicat Sanct. Gregorius M. laud. Lib. II. *Moral.* cap. 4.. Eidem etiam Deo loquuntur, nostras orationes offerentes, quanquam Deo notæ jam sint. Angeli enim, ut S. Augustinus initio enarrat. in Psal. 78. Tom. IV. observat, *quæ hominibus nuntiant, nescientibus nuntiant; quæ autem Deo nuntiant, scienti nuntiant, quando illi offerunt orationes nostras, & ineffabili modo de actibus suis æternam veritatem, tamquam Legem incommutabilem consulunt.*

163. Vicissim etiam Deus nobis per Angelos aliquando loquitur, voluntatem suum indicans. S. Gregorius magnus in Lib. XXVIII. *Moral.* cap. 2. plures modos enumerat, quibus Deus hominibus loqui dignatus est, nempe aliquando *verbis*, ut cum æternus Pater Christo Domino cœlitus respondit: *& clarificavi, & iterum clarificabo:* aliquando *rebus*, ut cum electri species Ezechieli ostensa est: aliquando *verbis simul, & rebus*, ut cum deambulans loquebatur Adamo; *neque enim*, ait laud. Sanct. Pontifex, *Adam post culpam videre in Divinitatis substantia Dominum potuit, sed increpationis verba per Angelum audivit;* aliquando *imaginibus cordis oculo ostensis;* ut cum Jacob in somnis scalam ad cœlum erectam vidit: aliquando *imaginibus ante corporeos oculos*, ut cum Abraham Angeli apparuerunt: aliquando *cœlestibus substantiis;* ut cum vox de nube in Christi baptismo insonuit: aliquando *terrenis substantiis*, ut quando asina Balaam locuta est: aliquando *cœlestibus simul, & terrenis substantiis*, ut cum rubus cœlesti igne ardens Moysi visus est; ac demum *substantia Angelica intime præsente, ut Zachariæ.*

Quæres primo, *an ut unus Angelus alteri loquatur, necesse habeat eidem appropinquare?*

164. Affirmant aliqui, maxime propter ea verba apud Prophetam Zachariam II. 3. *Ecce Angelus... egrediebatur, & Angelus alter egrediebatur in occursum ejus, & dixit ad eum.*

165. Veruntamen id negat S. Thomas qu. 107. art. 4., quia actio intellectualis Angeli omnino abstracta est a loco, & tempore. Quæ autem allata sunt

(a) Merito culpatur Theod. Beza, quod in Comment. ad laudat. Apostol. eos ineptos vocaverit, qui disputant de Angelorum linguis. Non solum enim Theologi, sed etiam nonnulli veteres Patres ex iis Apostoli verbis occasionem sumpserunt de Angelorum locutione disserendi. Inepti quidem sunt, qui post Theodorum Mopsuestenum hanc locutionem nostræ similem esse arbitrati, quæstionem moverunt de genere linguæ, qua Angeli utuntur, & aliqui eam esse hebraicam, utpote ceteris simpliciorem, & perfectiorem determinarunt. Vid. Ligfootus in Ep. I. ad Corinth. XIII. Simili modo desipiebant nonnulli Ethnici tribuentes Diis proprium, & materiale loquendi modum lingua, quæ a nobis minime intelligi potest. Consul. Maximus Tyrius Dissert. XXVI.

sunt ex Zacharia, & quæ ex aliis Libris canonicis afferri possunt, facile explicantur, quatenus Scriptores sacri nostro captui sese accommodant, perinde ac si Angeli more nostro agerent, aut operarentur.

166. Atque hinc fit, ut Angeli, & Sancti, quanquam toto cœlo a nobis distantes, nostras preces etiam internas ad ipsos directas cognoscere possint. Sane si Lazarus in sinu Abrahæ recumbens voces divitis Epulonis audire potuit, quanquam chaos magnum inter utrumque esset Luc. XVI., & cur non poterunt Angeli, & Beati nos audire de cœlo. Vid. S. Th. I. P. qu. 89. art. 8.

167. Quæres secundo, *an unus Angelus possit alteri ita loqui, ut alii non audiant?*

168. Resp. S. Thomas art. 5., id fieri omnino posse. Cum enim locutio Angeli, ut mox dictum est, nihil sit aliud, quam ejusdem mentis conceptus ad alium ordinatus, liberum autem illi sit, conceptum suum, ad quem vult, ordinare, manifeste consequitur, hujusmodi conceptum ab illis minime intelligi, ad quos non dirigitur.

CAPUT XI.

De Ordinibus, seu Choris Angelorum.

169. Maximam esse Angelorum multitudinem, dubitari non potest, dicente Daniele VII. 10. *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei*, nempe Deo; & S. Joanne in Apocal. V. 11. *Erat numerus eorum* (Angelorum) *millia millium*, idest innumerabilis, ac propemodum infinitus (*a*). Jam vero innumerabilem cælestium spirituum multitudinem in quosdam ordines, seu classes distributam esse, magno consensu tam veteres Ecclesiæ Patres, quam posteriores Theologi docuerunt. Vid. Sanctus Thomas I. P. q. 108.

170. Sed primus, ut creditur, Dionysius vulgo Areopagita tres hierarchias, & novem esse Angelorum ordines constituit in Lib. *de cœlesti hierarchia*, quem secutus S. Gregorius Magnus Hom. 39. *in Evang.* novem hos Angelorum ordines ex diversis sacrorum Bibliorum locis colligit, in quibus sæpius nominantur *Angeli*; *Archangeli* autem nomen habetur in Ep. Canonica S. Judæ vers. 9.; *Dominationum* vero, *Virtutum*, *Potestatum*, & *Principatuum* Ephes. I. 21. (*b*), *Thronorum* Coloss. I. 16., *Cherubim* Ezech. X. 1., *Seraphim* Isaiæ VI. 2. Ex quibus apparet, Erasmum, Bezam, aliosque paucos inepte agere, dum hanc Angelicorum ordinum distinctionem, tanquam commentitiam, explodere volunt.

171. Sancti autem Patres his nominibus non Angelorum dotes, aut officia, sed veros ordines, seu choros designari putarunt. Nam S. Gregorius Papa loco superius laud. *Novem*, inquit, *Angelorum ordines diximus, quia videlicet esse, testante sacro eloquio, scimus, Angelos, Virtutes, Potestates, Principatus, Dominationes, Thronos, Cherubim, atque Seraphim.*

172. Sanct. etiam Ignatius Martyr Gregorio multo antiquior in Epist. ad Trallianos distincte memorat *Angelicos ordines .... Virtutum, ac Dominationum discrimina, Thronorumque, & Potestatum varietates, Æonum magnitudines, Cherubim, ac Seraphim excellentias*. Origenes quoque Lib. I. *de principiis* cap. 5., & Lib. IV., & VI. contra Celsum aliquos Angelorum choros enumerat, quanquam non omnes. Et Sanctus Athanasius *in Epist. ad Serapionem* postquam dixisset, omnia a Deo facta suis propriis nominibus nuncupari, ut cœlum, terram, homines, subdit: *& ante hæc omnia Angelos, Archangelos, Cherubim, Seraphim, Virtutes, Principatus, Potestates, Dominationes*, quibus octo Angelorum choris alibi *Thronos* adjungit ut novenarius ordinum Angelicorum numerus habeatur.

173. Eademque distinctio non nominum tantum, sed ordinum etiam in beatis illis spiritibus sæpe invenitur apud alios veteres Patres, Cyrillum Jerosolym. *Catechesi* XI., Basilium in Lib. *de Spiritu S.* cap. 16., Epiphanium *Hæresi* 46., Gregorium Nazianz. *Orat.* 34., Gregorium Nyssenum *Hom.* 15. *in Cantica*, Cyrillum Alexandr. *Lib. V. Commentar.* in Joan., ceterosque pene omnes veteres Scriptores: quanquam non semper omnes istos novem ordines recenset.

174. Nec propterea dicendum est, eos inter se dissentire; nam pro re nata modo plures, modo pauciores recensebant. Sic etiam Ecclesia in *Præfatione* Canonis Missæ, in Cantico *Te Deum*, & in nonnullis aliis partibus liturgiæ modo plurium, modo pauciorum Angelicorum ordinum mentionem facit.

175. Imo bene aliqui Sancti Patres observarunt, quanquam nonnisi novem Angelorum chori nobis ex

(*a*) S. Hilarius Can. 18. in Matth. ex parabola illa Pastoris, qui dereliquit oves 99. in deserto ut eam inquireret, quæ perierat, colligit, numerum omnium hominum esse ad numerum Angelorum, ut unum ad 99.: putat enim in ove, quæ perierat, significari genus humanum ineffabili Christi charitate redemptum; in 99. autem ovibus non errantibus, multitudinem cœlestium Angelorum. Cui explicationi nonnulli alii Patres subscribunt, ut Sanct. Ambrosius ad cap. XV. Lucæ, Sanct. Gregorius Nyssen. Lib. XI. *contra Eunom.* Cyrillus Jerosolymit. *Catechesi* XV., aliique. Sanct. Thomas I. P. q. 50. art. 3. repudiatis quibusdam Philosophorum, ac Rabbinorum opinionibus, concludit, substantias immateriales, cujusmodi sunt Angeli, excedere secundum multitudinem substantias materiales, *quasi incomparabiliter*.

(*b*) Sanctus Hieronymus Comment. ad hunc locum inquirit, undenam Sanct. Paulus hæc nomina edoctus fuerit? Et putat, hæc aut ex traditionibus Hebraicis eum didicisse, aut ex divinis voluminibus spiritualiter intellectis.

ex sacris Libris innotescant, non inde sequi, novem tantummodo eos reipsa esse. Insignis hac de re est S. Jo. Chrysostomi locus Hom. IV. *de Incomprehensibili*, ubi ait: ,, Sunt enim, sunt & ,, aliæ Virtutes, quarum ne nomina quidem novimus... sunt enim Angeli, & Throni, & Dominationes, & Principatus, & Potestates. Sed ,, non soli isti sunt cœtus in cœlis, verum infinitæ gentes, & nationes ineffabiles, quas nulla ,, explicare potest oratio". Quod S. Pater eruit ex illis Apostoli verbis Ephes. I. 21. ,, Supra omnem ,, Principatum, & Potestatem, & Virtutem, & ,, Dominationem, & omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in ,, futuro: *ex quibus ita concludit:* Videtis, uti ,, sint aliqua nomina, quæ manifesta illic erunt, ,, cum sint ignota modo".

176. Neque hæc distinctio Angelorum in diversas classes ignota videtur fuisse Hebræis, qui eam saltem in aliqua parte ex variis Prophetarum Libris colligere potuerunt. Sic Rabbi Moses ben-Majemon in Tract. *de fundamentis Legis* cap. 2. decem Angelorum choros distinguit, quorum tamen nomina cum nostris non conveniunt, præter hæc tria *Angeli*, *Seraphim*, & *Cherubim*. Alia autem septem sunt: *Animalia sancta*, *Rotæ*, *Prævalidi*, *Electra*, *Dii*, *Filii Deorum*, & *Viri*. Paulo autem diversa nomina leguntur in Libro *Midrasch Bereschiit*. Et multa alia hac de re fabulati sunt Rabbini, præsertim Cabbalistæ, qui omnium diligentissimi videri voluerunt in definiendis Angelorum ordinibus, hierarchiis, muneribus, dignitatibus, potestatibus &c. (*a*).

177. Sed ut revertamur ad novem Angelorum choros, superius ex sacra Scriptura, & Patribus enumeratos, S. Augustinus, ut Angelorum divisionem in præditos choros tamquam certam supponit, ita quænam sunt hæc diversorum angelorum munia, se ignorare fatetur; inquit enim in Lib. *ad Orosium contra Priscillianistas, & Origenianos* c. 11. Tom. VIII. ,, Esse itaque Sedes, ,, Dominationes, Principatus, Potestates in cælestibus apparatibus, firmissime credo; & differre aliquid indubitata fide teneo. Sed ... quænam ista sint, & quid inter se differant, nescio": quam suam ignorantiam alibi etiam non minus humiliter, quam ingenue confitetur.

178. Id ipsum confessus est S. Bernardus in Lib. V. *De Consideratione*. Immo ipse Auctor *cœlestis hierarchiæ*, qui ceteris diligentius de Angelorum ordinibus scripsisse videtur, cap. 6. hæc habet: ,, Quantæ quidem sint, & quales super- ,, cælestium essentiarum dispositiones, & quo pacto earumdem sacri ordines initientur, solum ,, exacte nosse censeo divinum illum, a quo consecrantur, Principatum". Quid tamen saltem probabiliter hac in re dici possit, explicat S. Thomas I. P. q. 108. art. 5. & 6.

179. Prætermittendum autem non est, distributionem Angelorum in varios choros ab initio eorum creationis factam fuisse, non post Angelorum rebellium lapsum. Qua in re ab omnibus fere explosa est illa Origenis opinio, qui omnes Angelos fuisse creatos æquales putavit, eam vero, quæ modo est in iis, differentiam ex variis eorumdem meritis ortam esse. Et si minus undequaque certa, saltem multo probabilior est S. Thomæ doctrina I. P. q. 108. art. 4. distinctionem Angelorum in diversos ordines factam esse *dispositive* ab initio eorum creationis, quatenus diversæ perfectionis ac capacitatis naturalis primo creati sunt: *completive* autem per dona gratiæ, quæ Angelis collata fuere secundum capacitatem eorum naturalem, seu secundum *diversos gradus*, quos Deus per ordinem suæ sapientiæ in Angelica natura constituit, prout ipse S. Doctor jam docuerat q. 62. art. 6.

CAPUT XII.

Ostenditur, omnes Angelos a Deo bonos fuisse creatos, neque ullos in primo instanti fuisse malos.

180. Turpiter errarunt Manichæi, eorumque propagines Priscillianistæ, quorum primi, teste S. August. Lib. XI. *de civ. Dei* c. 13. sentiebant, Diabolum non a Deo, sed ab adverso quodam principio creatum habere naturam malam. Priscillianistæ autem, referente S. Leone Ep. 15. ad Turribium c. 6. Diabolum nunquam fuisse bonum asserebant, nec ejus naturam esse opificium Dei.

181. Hunc putidissimum errorem ibidem cap. 6. S. Leo execratur, quia *fides vera*, inquit, *quæ est catholica, omnium creaturarum, sive spiritualium, sive corporalium, bonam confitetur substantiam, & mali nullam esse naturam*. Deinde ostendit, Diabolum evasisse malum, quia *in veritate non stetit*, ut inquit Christus Joan. VIII. 44. non quidem quasi fuerit ejus substantia immutata, sed quia a Deo summo bono sua culpa recessit. Atque hic absurdus Manichæorum error, & a minoribus quibusdam Conciliis, & in magna Lateranensi Synodo sub Innocentio III. merito proscriptus fuit. Vid. etiam S. Thomas I. P. q.

(*a*) Postquam Judæi a revelatione Prophetarum recedentes operam Philosophiæ orientali navare cœperunt, in multas ineptias, ac commentitias fabulas etiam in hac materia delapsi sunt. De his videri possunt Jo. Vorstius in adnotationibus ad Lib. supra laud. R. Moysis ben-Majemon *De fund. legis*, Andr. Eisenmengerus *in Judaismo detecto* (quem Lib. frustra supprimere Judæi tentarunt), Balthassar Bekerus in *Mundo fascinato* Lib. I., Jo. Saubertus, aliique. Cabbalistæ autem magiæ dediti multo plura delirarunt, ut Angelorum invocatione magicas artes exerceri posse docerent.

q. 63. art. 4. ubi demonstrat, nullos Demones esse naturaliter malos.

182. Communiter etiam Theologi docent, non statim a creatione Diabolum cum aliis Angelis rebellibus fuisse in peccatum lapsum, sed aliquod inter Angelorum creationem, eorumque infelicem lapsum temporis intervallum fuisse. Et quamvis quantum fuerit hoc temporis intervallum, certe definiri nequeat; constat nihilominus illud non fuisse admodum longum, cum peccatum Angelorum tempore præcesserit peccatum hominum.

183. Huic tamen sententiæ nonnulla obstare videntur Scripturæ sacræ loca. Primo enim Jo. VIII. 44. Christus Dominus de Diabolo dicit: *Ille homicida erat ab initio*. Præterea epist. 1. Jo. III. 8. dicitur: *Ab initio Diabolus peccat*. Tertio Dæmones fuisse creatos malos, insinuatur Ecclesiastici XXXIX. 33. ubi dicuntur spiritus *creati ad vindictam*. Cui simile est, quod legitur in Psalmo CIII. *Draco iste*, nempe Diabolus, *quem formasti ad illudendum ei*. Et Job. XL. 14., ubi noster Vulgatus de Behemoth legit: *Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum*; LXX. Interpretes legunt: *Hoc est principium figmenti Dei, quod factum est, ut illudatur ei ab Angelis ejus*.

184. Verum facile hæc omnia explicantur. Nam primus locus ex Jo. VIII. debet intelligi de morte, quam Diabolus tentatione sua protoparentibus nostris intulit, ab initio illorum conditionis, seu non multo post quam creati erant.

185. Alter locus S. Joannis significat, Diabolum in peccato, quod ab initio, seu paulo post suam creationem patravit, obstinate perseverare.

186. Tertius locus ex Ecclesiastico litteraliter intelligitur de ventis, seu spiritibus procellarum, quos fecit Deus ad vindictam scelerum nostrorum. Vel si de Angelis intelligi debeat, illi etiam dici possunt *creati ad vindictam*, quatenus Deus eorum ministerio sæpe utitur ad nos puniendos. Ceterum ibidem vers. 21. dicitur: *Opera Domini universa bona valde*.

187. Duo postrema loca explicantur a S. Augustino lib. XI. *de Civ. Dei* c. 17. non quod Deus Diabolum finxerit malum, sed quod præscierit, malum futurum, & per suam præscientiam præparaverit, *quomodo eo uteretur, & malo*.

188. Non me latet, nonnullos sanctos Patres asserere, Diabolum fuisse *malum ab initio, in quo creatus fuit*. Sed nihil obstat, quominus hujusmodi phrasis aliquo latiore sensu intelligatur, scilicet ad innuendum, nonnisi brevissima temporis mora eum in justitia accepta perseverasse.

Quæri hic solet, *an potuerint Angeli primo statim momento suæ creationis peccare?*

189. Negat S. Thomas I. P. q. 63. art. 5., cui bona, & melior Theologorum pars assentitur; quia tunc Angelorum peccatum in ipsum Deum refunderetur; *illa enim operatio, quæ simul incipit cum esse rei est ei ab agente, a quo habet esse*. Repugnant tamen Scotus Gabriel Biel, aliique, quorum rationes nobis expendere non vacat ad ulteriora properantibus.

CAPUT XIII.

Ostenditur, Angelos omnes, non solum fuisse creatos bonos, sed etiam gratia sanctificante ornatos.

190. Id enim aperte significant ea scripturæ sacræ loca, in quibus Angeli dicuntur perfecti, antequam prævaricarentur. Ezech. XXVIII. 12. de Diabolo dicitur: „ Tu signaculum similitu- „ dinis, plenus sapientia, & perfectus decore, „ in deliciis Paradisi Dei fuisti; omnis lapis pre- „ tiosus operimentum tuum ... perfectus in viis „ tuis a die conditionis tuæ, donec inventa est „ iniquitas in te “. Et quanquam Propheta ibi de Principe Tyri loquatur, hunc tamen locum sancti Patres etiam de Lucifero exponunt, cujus superbiam Rex Tyri imitatus fuerat. Unde S. Gregorius Papa Lib. XXXII. *Moralium* cap. 16. inquit: *Quid namque boni non habuit, si signaculum similitudinis Dei fuit?* Vid. etiam S. Thomas I. P. quæst. 63. art. 3.

191. Etiam Isaias sub figura Regis Babylonis Diabolum designans, *Quomodo*, inquit c. XIV. 12. *cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris? .... qui dicebas in corde tuo .... ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo*. Quibus in locis sancti Patres, & Interpretes designatum agnoscunt Angelum rebellem, quia a donis gratiæ, quibus exornatus fuerat, peccato suo excidit.

192. Accedit auctoritas S. Augustini, qui Angelos in gratia plane creatos a Deo fuisse affirmat Lib. XII. *de civ. Dei* cap. 9. inquiens: „ „ Deus erat simul in eis condens naturam, & „ largiens gratiam; unde sine bona voluntate, „ hoc est Dei amore, nunquam sanctos Angelos „ fuisse credendum est “.

193. Quam sententiam adoptavit quoque ut *probabiliorem*, & dictis sanct. Patrum magis consonam, & rationibus confirmavit S. Thomas I. P. qu. 62. artic. 3. Unde etiam Catechismus Romanus explicans primum Symboli articulum inquit: „ „ Perspicuum est, Diabolum, reliquosque desertores Angelos ab ortus sui initio gratia prædi- „ tos fuisse “.

194. Non desunt tamen graves Theologi, ut Hugo a S. Victore, Magister Sententiarum, Rupertus, & alii, qui docent, Angelos prius conditos fuisse in justitia quadam naturali, post autem gratia exornatos. Imo hanc eamdem sententiam suo tempore viguisse refert S. Augustinus lib. XI. *de civ. Dei* capit. 13. ac de ea ita pronunciat: *Huic sententiæ quisquis acquiescit, non cum illis hæreticis sapit*, idest Manichæis, qui Angelos malos a Deo creatos esse blasphemabant.

195.

195. Hinc etiam Concilium Tridentinum Sess. V. Can. 1. de homine, prout a Deo creatus est, loquens dicit, eum fuisse *in sanctitate*, & *justitia constitutum*, abstinens a definienda illa Scholasticorum controversia, an scilicet fuerit in ipsa gratia creatus, an vero gratia post creationem exornatus. Eadem autem videtur ratio, quantum ad hoc pertinet, Angelorum, & hominis.

196. Nunc breviter discutienda sunt argumenta, quibus probari videtur, non solum Angelos non fuisse in gratia sanctificante creatos, sed eos etiam, qui reprobi fuerunt, ad eam nunquam pervenisse. Et primo objiciuntur verba Job. IV. 18. ubi enim vulgatus noster Interpres habet: & *in Angelis suis reperit pravitatem*, aliqui leguntur ex hebraico fonte: & *in Angelis suis non posuit laudem*, vel *lucem*; idest gratiam, quam nomine lucis nonnunquam in sacris litteris significari novimus; ut illud S. Pauli de justis dictum 1. Thessal. V. 5. *Omnes vos filii lucis estis*, scilicet per gratiam Dei.

197. Præterea S. Augustinus in Lib. I. *de Gen. ad litt.* sæpius docet, Angelos primo informes creatos, atque a Moyse indigitatos sub nomine *Cæli*, post autem formatos, utique per gratiam, & a Moyse appellatos *Lucem*; unde etiam sequitur, quando dicitur Deus divisisse lucem a tenebris, tenebrarum nomine venire Angelos malos, ac proinde eos ad lucem gratiæ nunquam pervenisse.

198. Accedit tertio auctoritas S. Gregorii Magni, qui Lib. XXXII. Moralium c. 18. *dicit*, „ primum Angelum capacem charitatis fuisse con„ ditum, qua potuisset repleri, si voluisset “.

199. Quarto S. Jo. Damascenus Lib. II. *de fide orthod.* cap. 3. hæc habet: „ Per Verbum o„ mnes Angeli creati sunt, & sancto Spiritu san„ ctificante consummationem acceperunt, ut pro „ sua quisque dignitate, & ordine splendoris, gra„ tiæque participes essent “. (Ita habet versio P. Mich. Le-Quien).

200. Denique Joannes XVI. Pontifex Rom. (apud Gratianum quæst. 2. cap. *Visis*) „ Dolet, „ *inquit*, satis, & erubescit Diabolus, charita„ tem, quam in cælo nequivit habere, homines „ constantes ex lutea materia tenere in terra “.

201. Resp. primæ difficultati, textum Jobi ita legi debere, prout legit P. Car. Houbigant: & *in Angelis ejus orta est mutabilitas*; probat enim cl. hic auctor vocem התהפמ *Toholah* ex significatu partim Syriaco, partim Arabico denotare mutabilitatem, sive instabilitatem. Quod si quis omnino contendat, illa voce intelligi *lucem*, idest gratiam, facile respondebimus; nomine *lucis* ibi intelligi gratiam consummatam, seu ipsam perseverantiam finalem, qua justo Dei judicio Angeli mali privati sunt. Quanquam addi etiam debet, verba illa non esse Jobi, viri a Deo inspirati, sed Eliphaz Themanitæ, qui ut in aliis, ita & in hoc errare potuit.

202. Sanctum autem Augustinum, quem totum esse nostrum dubitari non potest, ita explicat fidissimus ejus interpres S. Thomas I. P. quæst. 62. art. 3. ad 1. „ Informitas illa Angeli potest in„ telligi vel per comparationem ad formationem „ gloriæ, & sic præcessit tempore informitas for„ mationem: vel per comparationem ad formatio„ nem gratiæ: & sic non præcessit ordine tem„ poris, sed ordine naturæ, sicut etiam de for„ matione corporali Augustinus ponit “.

203. Sanctus vero Gregorius Papa potest esse sui ipsius interpres; cum enim dicat, qua charitate potuisset *repleri*, si voluisset, satis indicat, se loqui de charitate perfecta, & consummata, nempe Patriæ, quam boni Angeli auxilio divinæ Gratiæ promeriti sunt, mali autem perversa sua voluntate adepti non sunt.

204. S. Joannes Damascenus de solis Angelis bonis loqui videtur, qui æternæ beatitudinis gratiam pro suis quisque meritis receperunt; non autem loquitur de ea gratia sanctificante, in qua omnes creati fuerunt.

205. Verba demum Joannis Papæ, quæ postremo loco objecta sunt, ita explicantur: *Diabolus* dolet, quod charitatem non habuerit, idest *retinuerit*, ac conservaverit. Atque hunc esse eorumdem sensum, patet ex antithesi hominum, quos dicit eamdem charitatem *constantes retinere*.

206. Sunt etiam rationes quædam, quæ videntur nostræ sententiæ opponi. Primo rectus ordo postulare videtur, ut quemadmodum gratia præcedit gloriam, ita gratiam præcedat natura. Secundo, si Angeli fuissent in gratia creati, posset gratia ipsis dici naturalis, cum tamen communi omnium sensu gratia appelletur donum supernaturale. Tertio incredibile videtur, Dæmones a gratia excidisse, si in ea fuissent creati; cognovissent enim, quale, & quantum sit hujusmodi donum, quo *Filii Dei*, & *hæredes vitæ æternæ* facti fuerant.

207. Sed primæ difficultati respondet S. Thomas ad 3. gratiam debere esse gloria priorem, quia gloria datur ut finis, & ut præmium bonis operibus ex gratia factis; gratia autem additur naturæ, non ut finis operationis, sed ut principium bene operandi: unde nulla prioritas temporis inter utramque exigitur, sed sufficit prioritas naturæ.

208. Alteri difficultati respondet Estius, gratiam Angelis in creatione concessam aliquo sensu *naturalem* dici posse, quatenus naturale illud omne dici potest, cum quo natum, aut creatum est quidpiam, etiamsi simpliciter sit aut supra, aut etiam contra naturam. Sic enim vel ipsum peccatum, quod vitium est, & corruptela naturæ, naturale tamen nobis dicitur, quia cum eo nascimur, unde & *natura filii iræ* vocamur ab Apostolo Ephes. II. 3. Simpliciter autem gratia dicenda est supernaturalis, quia nec seipsa, nec in suo semine est in principiis naturæ, sed donum Dei est omnem facultatem naturæ excedens.

209. Postrema difficultas videtur alicujus pon-

deris, quia peccatum quidem Angelorum ex revelatione certo cognoscimus; modus tamen, quo illi spiritus in tantam calamitatem prolapsi sunt, nos latet. Dicendum est tamen, Angelos non obstante cognitione, quam certe non habebant, excellentiæ divinæ gratiæ, potuisse libera voluntate peccare, & reipsa peccasse, cum donis naturæ, & gratiæ sibi a Deo liberalissime collatis perverse abusi sunt, inflati scilicet superbia, ac de sua dignitate in seipsis, & non in Domino gloriantes. Sed de peccato Angelorum mox dicturi sumus.

210. Scholion. Præter gratiam habitualem, & sanctificantem, dubitari non potest, etiam gratiæ actualis adjutorium omnibus Angelis præsto fuisse, quo in accepta justitia perseverarent, aut saltem perseverare possent. Ut enim inquit S. Augustinus *de corrept. & grat.* c. 11. *Si adjutorium sine quo* (scilicet adjutorium sufficiens) *vel Angelo, vel homini, cum primum facti sunt, defuisset .... non utique sua culpa cecidissent*. Sed quale fuerit illud adjutorium, quo ad reipsa perseverandum Angeli indigebant, inter duas Scholas Thomistarum, & recentium Augustinianorum acriter disputatur. Qua de re Deo dante in Tract. *de Gratia* diligenter agemus. Illud certum est, bonos Angelos speciali Dei misericordia, seu ut loquitur S. Augustinus, *amplius adjutos* ad beatam Dei visionem pervenisse, alios autem mala voluntate cecidisse, æternisque suppliciis fuisse condemnatos.

CAPUT XIV.

De lapsu Angelorum.

211. Ex innumerabili illa Angelorum multitudine, quos Deus sapientia, & omnipotentia sua creavit, multisque, & magnis gratiæ suæ donis exornavit, aliquos infanda contra Creatorem suum rebellione peccasse, plusquam certum est, Scriptura sacra pluribus in locis aperte testante. Nam Christus Dominus de Diabolo dicit Joann. VIII. 44. *Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit*. Joannes pariter in sua prima epist. III. 8. *Quoniam, inquit, ab initio Diabolus peccat*. Clarius adhuc S. Petrus Epist. 2. cap. II. 4. *Si enim*, inquit, *Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus Inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in judicium reservari*. Ac denique, ut plura alia omittam, Judas in sua Epist. vers. 6. *Angelos*, inquit, *qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit*. Insignis est etiam hac de re locus in Apocalypsi XII. 7. & seq.

212. Non eadem tamen perspicuitate sacræ litteræ nobis exponunt, quale fuerit illud Angelorum peccatum, propter quod suum domicilium in cælo amiserunt, æternisque suppliciis damnari meruerunt. Hinc variæ enatæ sunt de peccato Angelorum sententiæ.

213. Et primo veteres nonnulli putantes sua Angelis inesse corpora, de ipsis intelligebant ea verba Gen. VI. *Videntes Filii Dei &c.* eosque propterea libidine peccasse censebant.

214. In hac sententia fuerunt etiam aliqui Patres, ut S. Justinus, Tertullianus, Origenes, Lactantius; quos tamen ex apocrypho libro Henoch deceptos fuisse, non solum liquet ex iis, quæ supra num. 43., de incorporea Angelorum natura diximus, sed etiam ex eo, quod certum sit, peccatum Angelorum fuisse prius peccato hominum; nam homo ad peccandum fuit ab Angelo malo seductus; unde etiam Sap. II. 24. dicitur: *Invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum:* non ergo Angelorum peccatum esse potuit illud, quod Gen. VI. describitur.

215. Ceterum sancti Patres bene multi hanc fabulam rejecerunt, ut S. Augustinus Lib. XV. *de civ. Dei* toto c. 23., imo S. Philastrius Episcopus Brixiensis eam inter hæreses retulit *de hæres.* c. 59. qua de re consuli potest Dion. Petavius Lib. III. *de Angelis* c. 2.

216. Secundo ex laud. Sapientiæ verbis *Invidia diaboli* &c. alia quorumdam opinio nata est, Angelos peccasse invidia erga hominem factum ad imaginem, & similitudinem Dei. Sed S. Augustinus Lib. XI. *de Gen. ad Litt.* cap. 14. recte observavit, primum Angelorum peccatum non potuisse esse invidiam, quia „ invidia sequitur su-„ perbiam, non præcedit; non enim causa su-„ perbiendi est invidia, sed causa invidendi su-„ perbia .... amando quippe excellentiam suam, „ vel paribus invidet, quod ei coæquentur, vel „ inferioribus, ne sibi coæquentur, vel superio-„ ribus, quod eis non coæquetur; superbiendo „ igitur invidus, non invidendo quisque superbus“.

217. Ex qua S. Augustini doctrina, quæ etiam multorum aliorum sanctorum Patrum, ac fere communis est, manifeste consequitur, primum Angelorum peccatum fuisse superbiam; ad quod potuit etiam consequi peccatum invidiæ. Porro ut S. Thomas ostendit I. P. qu. 63. art. 2. nonnisi hæc duo peccata superbiæ, & invidiæ *proprie* in Angelos cadere potuerunt. Quamvis enim omnia peccata in Dæmonibus sint, quia, dum homines ad omnia peccata inducunt, omnium peccatorum reatum incurrunt, proprie tamen „ secundum af-„ fectum illa solum peccata in malis Angelis es-„ se possunt, ad quæ contingit affici spiritualem „ naturam. Spiritualem autem naturam non con-„ tingit affici ad bona, quæ sunt propria corpo-„ ris, sed ad ea, quæ in rebus spiritualibus in-„ veniri possunt; nihil enim afficiunt, nisi ad „ id, quod suæ naturæ potest esse quodammodo „ conveniens. In spiritualibus autem bonis non „ potest esse peccatum, dum aliquis ad ea affi-„ citur, nisi per hoc, quod in tali affectu supe-

„ rio-

,, rioris regula non servatur, & hoc est peccatum
,, superbiæ, non subdi superiori in eo, in quo
,, debet. Unde peccatum primum Angeli non po-
,, test esse aliud, quam superbia ".

,, 218. Sed consequenter potuit in eis esse et-
,, iam invidia. Ejusdem enim rationis est, quod
,, affectus tendat in aliquid appetendum, & quod
,, renitatur opposito. Invidus autem ex hoc de bo-
,, no alterius dolet, inquantum bonum alterius æ-
,, stimat sui boni impedimentum. Non autem bo-
,, num alterius poterat æstimari impedimentum
,, boni affectati per Angelum malum, nisi inquan-
,, tum affectavit excellentiam singularem, quæ
,, quidem singularitas per alterius excellentiam
,, cessat. Et ideo post peccatum superbiæ conse-
,, cutum est in Angelo peccante malum invidiæ,
,, secundum quod de bono hominis doluit, & et-
,, iam de excellentia divina, secundum quod eo
,, Deus contra voluntatem ipsius Diaboli utitur in
,, gloriam Divinam. "

219. Hac S. Thomæ doctrina ex S. Augustino, ut mox vidimus, hausta, explicantur multa sanctorum Patrum dicta, qui asserunt Angelorum peccatum fuisse invidiam. Sic S. Gregorius Papa in *Pastorali* cap. 21. de Diabolo inquit: *De illo sic scriptum est: invidia autem Diaboli mors intravit in orbem terrarum; quia enim ipse malignus spiritus adversarius noster cælum perdidit, condito ad hoc homini invidit, & damnationem suam perditus adhuc alios perdendo cumulavit*. Sic etiam Lactantius Lib. II. *Divin. institut.* cap. 1. Diabolum dicit *suapte invidia tanquam veneno infectum fuisse, & ex bono ad malum transcendisse:* unde postea concludit, *cunctorum malorum fontem esse livorem*. Quæ postrema Lactantii verba referri debent ad mala, quæ in hoc mundo sunt, & quæ ab invidia Diaboli, qua primo nostros Parentes seduxit, originem trahunt.

220. Quomodo autem poterit Angelus peccare, in quem error apparentis boni cadere non poterat, ita explicat S. Doctor laud. qu. 63. art. 1. ad 4. ,, Peccatum mortale in actu liberi arbitrii
,, contingit dupliciter: non modo ex hoc, quod
,, aliquod malum eligitur, sicut homo peccat, e-
,, ligendo adulterium, quod secundum se est ma-
,, lum; & tale peccatum semper procedit ex ali-
,, qua ignorantia, vel errore; alioquin id, quod
,, est malum non eligeretur ut bonum ... Hoc au-
,, tem modo peccatum in Angelo esse non po-
,, tuit ... Alio modo contingit peccari per liberum
,, arbitrium eligendo aliquid, quod secundum se
,, est bonum, sed non cum ordine debitæ men-
,, suræ, aut regulæ; ita quod defectus inducens
,, peccatum sit solum ex parte electionis, quæ
,, non habet debitum ordinem nisi ex parte rei
,, electæ; sicut si aliquis eligeret orare, non at-
,, tendens ad ordinem ab Ecclesia institutum. Et
,, hujusmodi peccatum non præexigit ignorantiam,
,, sed absentiam solum considerationis eorum, quæ
,, considerari debent. Et hoc modo Angelus pec-
,, cavit convertendo se per liberum arbitrium ad
,, proprium bonum absque ordine ad regulam Di-
,, vinæ voluntatis ".

201. Sed ut revertamur ad primum Angelorum peccatum, nempe ad superbiam, hæc in eo sita fuit, quod voluerint similes Deo fieri; dicebat enim Diabolus, ut testis est Isaias XIV. 14. *Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo;* quod non ita accipiendum est, quasi Diabolus voluerit fieri alter Deus, quia, ut observat S. Thomas art. 3., naturali sua cognitione scivit, hoc esse impossibile; sed quod voluerit fieri similis Deo, *appetendo ut finem ultimum suæ beatitudinis id, ad quod virtute suæ naturæ poterat pervenire, avertens suum appetitum a beatitudine supernaturali, quæ est ex gratia Dei. Vel si appetiit ut ultimum finem, eam similitudinem* (cum Deo), *quæ datur ex gratia, voluit habere per virtutem suæ naturæ, non ex divino auxilio secundum Dei dispositionem ... Et hæc duo quodammodo in idem redeunt, quia secundum utrumque appetiit finalem beatitudinem per suam virtutem habere, quod est proprium Dei* (*a*).

222.

(*a*) Nemo, ut puto, Theologorum eam clar. Jo. Bapt. Gener opinionem admittet, qui Tom. III. suæ *Theol. Dogmatico-scholasticæ* p. 115. probare contendit, primum Spirituum prævaricatorum peccatum fuisse effrænem superbiam, qua Deum hominem adorare, & *ut cibum Eucharisticum spiritaliter edere abnuerunt; invidentes nempe ejusmodi mysteriorum majestatem, & gloriam, ut subinde temere violantes præceptum eisdem a Deo injunctum de illa adoratione, & de illo esu*. Quemnam autem affert hujus sententiæ veterem magistrum, & ducem? Non alium, quam *perdoctum* Rupertum Abbatem Tuitiensem Ord. S. Benedicti, qui nonnisi Sæculo XII. floruit, & cujus hæc verba affert ex Lib. III. in Exodum c. 10. Tom. I. edit. Venet. an. 1748.: *Numquid Angeli illo pane cibantur in cælo, quem populus ille colligens similem coriandro, frangebat mola, sive terebat mortariolo? Ergo panis cæli panis Angelorum iste est, qui in Evangelio suo dicit: Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi; si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; hic enim victus est, & vita Angelicæ substantiæ; quem in eum desiderant Angeli prospicere: quod quia facere contempsit Angelus, cecidit, & factus est diabolus, & qui hujus panis sempiternam patiens inediam, semper est pallidus, & mors illum sequitur*. His verbis recitatis concludit Gener: *Quid in rem nostram clarius, & præclarius?* Ita ipsi visum est. Sed vix, ac ne vix quidem credo ita visum iri aliis, nullo pro hac nova, atque inaudita sententia studio præoccupatis. Satis enim perspicuum puto, toto illo capite non aliud nomine panis cœlestis, & Angelici a Ruperto intelligi, quam Dei visionem: hanc enim passim in suis operibus Rupertus appellat *panem* Angelorum; ut Lib. II. in Genes. c. 26. *Angelus*, inquit, *qui terrenum non habet corpus, unius spiritalis paradisi deliciis est contentus; homo autem, qui ex corpore constat, & spi-*

222. Et hæc quidem communis est non modo Theologorum, verum & sanctorum Patrum de lapsu Angelorum sententia; unde etiam superbia *peccatum diabolicum* appellari solet. De peccato etiam invidiæ, quod postea consecutum est, fere consentiunt sancti Patres, atque major eorum pars hoc invidiæ peccatum explicat, quia hominem vidit a Deo constitutum omnium eorum dominum, quæ paulo antea creata fuerant. Aliqui tamen, ut Ambr. Catharinus, objectum diabolicæ invidiæ fuisse dicunt, humanam Christi naturam ad consortium divinitatis in mysterio Incarnationis assumendam. „ Verum, *inquit Petavius Lib. III.* „ *cap.* 2. *n.* 10. nulla id Scripturæ, vel anti„ quorum Patrum auctoritate defenditur. Neque „ vero probabile videtur, tanto ante patefactum „ hoc Angelis mysterium; neque sine gravissimo „ argumento, quod nullum est omnino, vaticina„ ri de re tanta fas esse arbitror. " Si autem mysterium Incarnationis non fuit Angelis patefactum, multo minus fuit illis patefactum mysterium sanctissimæ Eucharistiæ; multoque minus præceptum communionis spiritualis illis impositum, ut Generus sine ullo fundamento putavit.

223. Scholion. Considerantibus deplorabilem Angelorum lapsum illud in mentem venit Zachariæ XI. 2. *Ulula abies, quia cecidit cedrus*. Si enim creaturæ tam nobiles in teterrimum illud superbiæ peccatum infeliciter lapsæ sunt, quanto magis nobis timendum erit? Concludamus salutariter cum S. Bernardo serm. 54. in Cantica: „ Quid superbis terra, & cinis? ... Repudiatio „ Angelorum fiat emendatio hominum; scripta est „ enim ad eorum correptionem ... Sane ego hæc „ legens, referensque oculos in me, & intuens „ diligenter, invenio me peste ista infectum, „ quam in Angelo Dominus tantum exhorruit ... „ & pavens, tremensque ajo ad memetipsum: si „ sic actum est cum Angelo, quid de me fiet ter„ ra, & cinere? Ille in cœlo intumuit, ego in „ sterquilinio &c. " Totum illum sermonem legendum consulo iis præsertim, qui se diabolicæ superbiæ stimulis tentatos sentiunt.

Jam vero ex hoc peccato orta est divisio malorum Angelorum a bonis, ac de utrisque pauca addemus, sed primo de bonis.

CAPUT XV.

De bonorum Angelorum officiis, præcipue autem de custodia hominum.

224. Jugis, ac perpetua sanctorum Angelorum occupatio est assistere Throno Dei, cujus faciem intuitive vident Matth. XVIII., & cujus laudes decantant, sicuti ex multis sacræ Scripturæ locis edocemur. Dan. VII. 10. *Millia millium ministrabant* &c. Isaiæ VI. 3. de Seraphim dicitur: *Et clamabant alter ad alterum: sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus*. Et Apoc. IV. 8. de iisdem Seraphim similiter dicitur: *Requiem non habebant die, ac nocte dicentia: sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est*. Ac denique ut S. Joannes in raptu vidit, *Omnes Angeli stabant in circuitu Throni ... & ceciderunt in conspectu Throni in facies suas, & adoraverunt Deum, dicentes: Amen. Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum. Amen*, Apocal. VII. 11.

225. Hoc tamen non impedit, quin Angeli ad aliqua officia peragenda mittantur in terras; unde illud S. Pauli ad Hebr. I. *Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi* &c. Inter varia autem Angelorum ministeria nullum frequentius in sacris Litteris, sanctorumque Patrum traditione commemoratur, quam hominum custodia. Aliquot duntaxat loca seligemus, ut brevitati consulamus.

226. Et quantum attinet ad homines simul sumtos, eorum curam esse a Deo Angelis demandatam, liquet potissimum ex Josue cap. V. & VI., ex Daniele cap. X., & ex Apocal. pluribus in locis; & apertissimum illud est Psal. XC. *Angelis suis Deus mandavit de te, ut custodiant te*

in

ritu, duplici paradiso delitiabitur. Ille æterna resurrectione beatificatus, secundum animam sola cibabitur divinitatis visione; secundum corpus autem vescetur omni ligno pulchro, & suavissimo, non pro necessitate, sed pro magna & ineffabili voluptate. Et cap. 27. *Sciendum est*, inquit, *hunc Paradisum terrenum ad exemplar cœlestis Paradisi fuisse compositum, in quo quasi ligna pulcherrima fuere Angelicæ fortitudines, & lignum vitæ Deus ipse, cujus felices Angeli beata semper vivunt visione*. Et plura similia habet hic Auctor, qui sensu figurato in explicandis sacris Litteris plerumque delectabatur; imo & inusitato verborum apparatu; qua de causa fuit sæpius accusatus, quasi doctrinam parum orthodoxam invehere tentaret, & sæpius debuit libris apologeticis se defendere, aut explicare. *Raro*, inquit ejus Concellita Remigius Ceillier Tom. XXII. *de Auctor. Eccles.* cap. 7. n. 41. *Rupertus sensum litteralem profunde inquirit; mysticus, & moralis illi magis arridebant*. Sed, quod magis falsitatem explicationis Generianæ demonstrat, Rupertus in Libro II. *De victoria verbi Dei* cap. 4. ex verbis Apostoli Pauli 1. ad Timoth. III. 16. *Magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne &c.* colligit, mysterium incarnationis fuisse cunctis *Angelis absconditum*; quomodo ergo asserere potuit, præceptum fuisse Angelis impositum, ut spiritaliter cibum Eucharisticum ederent? Argumenta vero, quæ laudatus cl. Gener ex suæ rationis penu ad probandum hoc præceptum communionis spiritualis Angelis impositum affert, nec referri merentur.

in omnibus viis tuis. Insuper eædem sacræ Litteræ utriusque Testamenti multa nobis suppeditant exempla adeo manifesta, ut nemo, quod sciam, id inficiari ausus fuerit.

227. Eoque minus hac de re dubitare fas est, quo hunc esse sacrarum Litterarum sensum, etiam certissima Patrum traditione constat. Nam passim a sanctis Patribus vocantur Angeli *vitæ nostræ spectatores* (a S. Greg. Nysseno *Orat. II. de XL. Martyribus*), *curatores generis hominum* (a S. Basilio in cap. VIII. Isaiæ), *Ecclesiæ inspectores* (a S. Gregor. Nazianz. Orat. XXXII.), *hominum præsides, custodes, pædagogi, ac morum gubernatores*; quæ ex mox dicendis clarius patebunt.

228. Sed quæstio exoritur, an singulis hominibus singuli assignati sint Angeli custodes, quod Calvinus cum paucis audacter negat (*a*).

229. Verumtamen hæc peculiaris destinatio Angelorum singulis hominibus, præcipue autem fidelibus, & electis, tot, tantisque Scripturarum oraculis, sanctorumque Patrum testimoniis confirmatur, ut mirum plane sit, potuisse eam in dubium revocari. Nam primo multa exempla Angelorum, qui singularibus hominibus ad custodiam destinati erant, inveniuntur in sacris Litteris; ut Angeli, qui curam Agar gerens, salutare ei consilium præbuit, ut *sub manu Saræ dominæ suæ humiliaretur* Genes. XVI. Angelus quoque custos Jacobi memoratur Genes. XXXI. aliisque in locis. Similiter sancta femina Judith memorat Angelum se custodientem cap. XIII. 20. Actorum item XII. 15. fit mentio Angeli, qui Petri curam habebat (*b*).

230. Et, ut alia prætercam, insignis est locus apud S. Matth. XVIII. 10. ubi de parvulis Christus dicit: *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei*. Ex quibus verbis ita colligit S. Jo. Chrysostomus (Hom. in hunc locum) *Hinc manifestum est, quia omnes Sancti Angelos habent*. Et sine ulla restrictione S. Hieronymus *Magna*, inquit (Comment. in hunc locum) *dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Angelum delegatum*. Quod iterum repetit in cap. I. Habacuc; & in cap. V. Ecclesiastis exponens ea verba vers. 5. *Neque dicas coram Angelo: non est providentia: non enim*, inquit, *in ventum dicta transeunt, sed a præsente Angelo, qui unicuique adhæret comes, statim perferuntur ad Dominum*.

231. Alii etiam Patres non pauci idipsum affirmant, ex quibus seligemus præcipuos. S. Gregorius Thaumaturgus Orat. *prosphonetica*, quam habuit in Origenem, num. 4. debitas Angelo suo tutelari gratias agit, quod a primo ortu sui curam gesserit, ac inter alia beneficia ipsum ad Origenis cognitionem, & magisterium duxerit. Origenes commentans illud Act. XII. de Angelo Petri dictum, inquit: „ Ergo intelligitur esse alius „ & Pauli Angelus, sicut est Petri, & alius alterius Apostoli, & singulorum per ordinem. *Et alibi* (*Homil. XX. in Numeros*) Adest, *inquit*, unicuique nostrum etiam minimis, qui „ sunt in Ecclesia Dei, Angelus bonus, Angelus „ Domini, qui regat, qui moveat, qui gubernet „ &c. “. Methodius autem (apud S. Jo. Damasc. in *Eclogis*) ex scripturis constare, ait, *unumquemque curatoribus Angelis committi*; quod idem asserit Eusebius Cæsariensis Libro XIII. *Præparat. Evang.* Adhuc luculentius S. Basilius Lib. III. *contra Eunomium* ita loquitur: „ Quod „ autem unicuique fidelium adsit Angelus, tan„ quam pædagogus aliquis, & pastor vitam gu„ bernans, nemo contradicat, qui verborum Do„ mini meminerit dicentis: *ne contemnatis u„ num ex his pusillis, quoniam Angeli eorum „ semper vident faciem Patris mei, qui in cæ„ lis est*: & Psalmista dicit: *castrametabitur An„ gelus Domini in circuitu timentium ipsum*; „ *& Angelus, qui eruit me a juventute mea*, „ *& cetera id genus* “: quorum gemina pluribus in locis habet.

232. Omittendus denique non est S. Bernardus, qui

(*a*) Primo hac de re dubitare visus est Calvinus Lib. I. *Institut.* cap. 14. §. 7. ita scribens: *An singulis fidelibus singuli Angeli sint attributi ad eorum defensionem, pro certo asserere non audeo ... Hoc quidem pro certo habendum, non tantum uni Angelo unumquemque nostrum esse curæ, sed omnes uno consensu vigilare pro salute nostra*. Sed postea non ita modeste locutus est in aliis locis; nam in Psal. XC. *Falsum est*, inquit, *illud commentum, suum cuique singulorum Angelum esse*: quod sæpius in suis Comment. in Scrip. sacram repetit, hoc figmentum Diaboli astu esse invectum, ut fiducia in Christum mediatorem minueretur; quasi scilicet nos Catholici non profiteamur, hanc ipsam Angelorum custodiam singulare esse Servatoris nostri Jesu Christi beneficium; quod non agnoscere intolerabilis est ingratitudo.

(*b*) Jo. Camero Tom. II. *Prælect.* ejusque vestigia secutus Hammondus ad hunc locum nomine Angeli intelligunt *nuntium*, quem qui erant in ædibus Mariæ, a Petro missum crediderant. Alii vero volunt, intelligi ipsius Petri spiritum, vel animam, quam Deo permittente ab alio mundo venisse putabant. Sed prima expositio a vero Scripturæ sensu omnino abludit. Ut enim sacra habet historia, cum puella Rhode, quæ pulsantis Petri vocem agnovit, nunciasset iis, qui in domo aderant, stare Petrum ante januam, illi primo eam *insanire* dixerunt. Deinde illa constanter affirmante, Petrum reipsa esse præ foribus domus, dicebant Petri Angelum esse; qui scilicet vocem, & figuram Petri assumsisset. Altera vero expositio adhuc absurdior est; nullibi enim legitur in sacris litteris, animam fuisse appellatam *Angelum*. Ulterius notum omnibus erat, Petrum servari in carcere, & nondum esse mortuum, & proinde ipsius animam esse suspicari nemo poterat. Quanto melius, & felicius oratio fluit, si dicimus, communem tunc fuisse omnium opinionem, singulis hominibus suum Angelum custodem esse destinatum?

qui postquam in Sermonibus super Psal. *Qui habitat* multa de Angelorum custodia præclare dixit, ita demum Serm. XVI. concludit: „ Si fidem consulas, ea tibi Angelicam probat præsentiam non deesse. Nec dixisse piget, quoniam „ fides probat ... Adsunt igitur, & adsunt tibi, „ non modo tecum, sed etiam pro te. Adsunt, „ ut protegant, adsunt, ut prosint ".

233. Cum hæc ita fidenter pronunciet S. Bernardus, aliqui putant, non id meram esse Patrum, & Theologorum opinionem, sed inconcussum plane Religionis nostræ dogma. Fatendum tamen est, nullam haberi hac de re Ecclesiæ definitionem; quanquam ubi de electis, de justis, atque etiam de fidelibus agitur, adeo concors est sanct. Patrum, ac Theologorum consensus, ut saltem sine maxima temeritate negari nequeat, eorum singulis Angelos custodes datos esse (*a*).

234. Non ita res certa est de infidelibus, ac de reprobis. Nam etiam Origenes Hom. VI. in Matth. refert, suo tempore duplicem hac de re fuisse opinionem: alii enim dicebant, unicuique homini adesse Angelum Custodem a tempore nativitatis, aliis duntaxat post Baptismum. Vid. S. Thomas I. P. qu. 113. art. 5. ubi primam sententiam, quæ S. Hieronymi est, *rationabilem* vocat. Alii etiam sancti Patres non omnino concordes sunt; plerique enim omnibus omnino hominibus suos tribuunt Angelos tutelares; quod modo Theologis communiter arridet: quidam vero solis fidelibus; & nonnulli solis justis, vel electis.

235. Obj. primo. Ex hac nostra sententia consequeretur, Angelos esse inferiores hominibus, quibus ministrant, & inserviunt: tum etiam hos Angelos in terris degentes esse beatifica Dei visione orbatos: ac demum dolore affici, quando hominibus, qui sub eorum tutela sunt, adversa contingunt, quemadmodum lætari putantur, cum illi sunt felices; quæ omnia absurda sunt.

236. Resp., nihil horum ex communi Christianorum omnium de tutela Angelorum sententia consequi. Non primum; dum enim nos custodiunt, Deo inserviunt, non nobis, seu inserviunt nobis propter Deum; sicuti opilio non ovibus, quas custodit, servire dicitur, sed domino, a quo ovibus custodiendis positus est. Hinc S. Paulus in Epist. ad Hebr. I. 14. de Angelis inquit:

Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi (nempe a Deo) *propter eos, qui hæreditatem capient salutis*. Ubi non dicit Apostolus Angelos esse missos in ministerium hominum, sed Dei, ad procurandam scilicet electorum salutem; quod bene observavit S. Jo. Chrysostomus (Comment. in hunc locum) dicens, *Angelorum munus esse ministrare Deo ad nostram salutem*.

237. Quanquam S. Bernardus Serm. XI. super Psalm. XC. non dubitavit Angelos appellare nostros ministros: *Plane ministri nostri*, inquit, *non domini nostri*. Ex quo tamen non fit, eos esse naturæ nobis inferioris; sed, ut idem S. Pater observat, *in hoc Unigeniti formam imitantur, qui non venit ministrari, sed ministrare*.

238. Neque etiam sequitur alterum, nempe eos privari beatifica Dei visione, sed potius putandum est, Angelicas mentes, quanquam erga homines occupatæ videantur, nunquam tamen a beata divinæ essentiæ contemplatione averti, quod Christus indicavit iis verbis: *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei* (*b*). Imo neque putandum est, aliquid ipsis decedere de accidentali illa beatitudine, quam in societate aliorum sanctorum capiunt, sed potius eam augeri, dum Dei gloriam suis erga homines officiis augeri vident, juxta illud Luc. XV. 7. *Gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente*.

239. Non demum sequitur tertium absurdum, nempe Angelos affligi in malis, quæ hominibus eorum curæ deputatis accidunt. Ut enim Sanctus Thomas hac qu. art. 7. observat: „ Tristitia, & „ dolor, secundum Augustinum (*Lib. XIV. de* „ *civ. Dei cap.* 15.) non est nisi de his, quæ „ contrariantur voluntati. Nihil autem accidit in „ Mundo, quod sit contrarium voluntati Angelo„ rum, & aliorum beatorum; quia voluntas eo„ rum totaliter inhæret ordini divinæ justitiæ. „ Nihil autem fit in mundo, nisi quod per divi„ nam justitiam fit, aut permittitur, & ideo sim„ pliciter loquendo, nihil fit in mundo contra vo„ luntatem beatorum ... Sic igitur Angeli pecca„ ta, & pœnas hominum universaliter, & abso„ lute loquendo non volunt; volunt tamen, quod „ circa hoc ordo divinæ justitiæ servetur, secun„ dum quam quidam pœnis subduntur, & pec„ care permittuntur (*c*) ".

240. Dices. Saltem Angelis imputari poterunt ma-

(*a*) Vener. P. Seraphinus Capponi a Porrecta in Append. ad art. 2. quæst. 113. I. P. putavit ex laud. S. Bernardi verbis inferri, *Angelicam circa unumquemque custodiam dari, esse dogma ad fidem pertinens*. Sed Guill. Estius, cui Gaspar Juenin, aliique adhærent, solummodo temerarium judicat ab hac communi Theologorum doctrina recedere. Hanc etiam sententiam, solum ut *probabiliorem*, defendit P. Laur. Berti.

(*b*) Præclara est S. Thomæ doctrina I. P. q. 112. art. 1. ad 3., ubi observat, inter Angelos, & nos hoc esse discrimen, *quod in nobis exterior occupatio puritatem contemplationis impedit, quia actioni insistimus secundum sensitivas vires, quarum actiones cum intenduntur, retardantur actiones intellectivæ virtutis. Sed Angelus per solam intellectualem operationem regulat suas actiones exteriores, unde actiones exteriores in nullo impediunt ejus contemplationem; quia duarum actionum, quarum una est regula, & ratio alterius, una non impedit, sed juvat aliam. Unde Gregorius dicit Lib. II. Moralium c. 2., quod Angeli non sic foras exeunt, ut internæ contemplationis gaudiis priventur*.

(*c*) Obstare quidem videntur verba Isaiæ XXXIII. *Angeli pacis amare flebant*, quasi Angeli sint afflictionis reipsa capaces. Sed respondet S. Thomas, *ve-*

mala, quæ hominibus accidunt, & quæ ipsi sua virtute impedire possent, juxta illud 3. Reg. XX. 39. *Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima ejus*.

241. Resp. S. Thomas hic art. 1. ad 3.: „ Quod „ sicut homines a naturali instinctu boni discedunt propter passionem peccati, ita etiam discedunt ab instigatione bonorum Angelorum, „ quæ fit invisibiliter per hoc, quod homines illuminant ad bene agendum. Unde quod homines pereant, non est imputandum negligentiæ „ Angelorum, sed malitiæ hominum ".

242. Obj. secundo. Hæc Angelorum custodia supervacanea est: nam primo Deus nos custodit; unde dicitur Ps. CXX. *Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel*. Præterea non obstante hac Angelorum custodia, homines innumeris premuntur malis. Demum Angeli internos nostrorum cordium motus non cognoscunt, ut superius c. IX. probatum est: non ergo in majoribus nostris afflictionibus, & necessitatibus, quæ plerumque internæ sunt, nobis præsto esse possunt.

243. Resp. primæ difficultati, Deum custodire homines, præcipue autem electos tum *immediate* sua gratia, qua eos illuminat, & movet, tum etiam *mediate* per Angelos, quos suorum beneficiorum ministros esse voluit. Sicut Ecclesiam suam regit, tum *immediate* Spiritus sancti assistentia; tum *mediate* per Pastores, quos posuit ejusdem Ecclesiæ suæ curatores, & præsides (*a*). Rem ita esse perspicuis sacrarum litterarum, sanctorumque Patrum testimoniis edocemur. Nec desunt etiam Theologicæ rationes, sin minus demonstrativæ, saltem admodum probabiles (*b*).

244. Ad secundum resp.: quemadmodum Deus, quanquam sine dubio omnium rerum curam gerit, præcipue autem hominum, multa tamen mala permittit, quæ impedire utique posset, ita etiam Angelos non ab omnibus nos malis præservare, a quibus certe virtute sibi indita præservare non possent. Quare id contingat, nostrum non est perscrutari, sed humiliter incomprehensibilem divinorum judiciorum profunditatem adorare debemus. Confidere tamen possumus, Angelorum beneficio, sin minus ab omnibus, saltem a plurimis nos malis eximi, præcipue vero ab illis, quæ invidia, & malevolentia Dæmonum nobis impendent. Neque custodiam, & beneficia Angelorum ingrati inficiari debemus, quod non omnia mala, in quæ culpa nostra incidimus, a nobis avertant. Beneficiorum autem ab Angelis in homines collatorum plura nobis sacræ litteræ, & etiam Ecclesiæ Historia exempla suppeditant.

245. Ad tertium. Quanquam Angeli virtute suæ naturæ non possint secreta nostri cordis penetrare, id possunt tamen ex revelatione Dei, qui certe eis omnia patefacit, quæ ad nos custodiendos necessaria sunt.

246. Obj. tertio. Saltem peccatoribus, infidelibus, & reprobis nullus Angelus ad custodiam datus videtur. Nam primo exempla, & oracula ex sacris litteris deprompta videntur ad solos justos, & electos pertinere, quorum specialis cura Deo est. Secundo similiter & sancti Patres de solis justis, aut de solis fidelibus ut plurimum loqui videntur. Tertio idipsum etiam Ecclesia sentire videtur, quando supra baptizandum sic orat: *Quæsumus, mittere digneris sanctum Angelum tuum, ut custodiat hunc famulum tuum*. Quarto saltem credi potest, insignes, & obduratos peccatores ab Angelis deseri, cum Deus ipse gratia sua illos deserere videatur; unde illud apud Jeremiam LI. 9. *Curavimus Babylonem, & non est sanata, derelinquamus eam*.

247. Resp. primo, non ita certo constare, singulis peccatoribus, & infidelibus singulos esse destinatos Angelos, quemadmodum certo constat esse destinatos singulis justis, aut saltem fidelibus, quia de istis sacræ litteræ, & Sancti Patres manifestius, & frequentius loquuntur, quam de illis. Quia tamen communis Theologorum opinio est, nulli omnino hominum suum Angelum custodem deesse, ideo objectis difficultatibus occurrendum est.

248. Et primo sacrarum Litterarum testimonia facile explicantur de speciali cura, quam Deus habet electorum; quod minime impedit, quin etiam alios homines Angelorum custodiæ commiserit. Insuper observare oportet, Apostolum Paulum, cum dicit cap. I. Ep. ad Hebræos de Angelis: *Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi*, non sine causa addidisse: *propter eos, qui hæreditatem capient salutis*; ut scilicet intelligamus, Angelos non esse missos ad solos electos ad hæreditatem salutis, verum etiam ad

rum illud posse intelligi de Angelis, idest nunciis Ezechiæ, qui fleverunt propter verba Rapsacis, de quibus habetur Isaiæ XXXVII.; & hoc secundum litteralem sensum. Secundum vero allegoricum Angeli pacis sunt Apostoli, & prædicatores, qui flent pro peccatis hominum. Si vero secundum sensum anagogicum exponatur de Angelis bonis, tunc metaphorica erit locutio ad designandum, quod Angeli volunt in universali hominum salutem. Sic enim Deo, & Angelis hujusmodi passiones attribuuntur.

(*a*) S. Thomas ita huic argumento respondet art. 1. ad 2.: *Ad bonum operandum duo requiruntur; primo quidem, quod affectus inclinetur ad bonum; quod quidem fit in nobis per habitum virtutis moralis: secundo autem, quod ratio inveniat congruas vias ad perficiendum bonum virtutis, quod quidem Philosophus attribuit prudentiæ. Quantum ergo ad primum Deus immediate custodit hominem, infundendo ei gratiam, & virtutes; quantum autem ad secundum Deus custodit homines, sicut universalis instructor, cujus instructio ad hominem pervenit mediantibus Angelis*.

(*b*) Vid. S. Thomas I. P. qu. 113. art. 1. & 2., & Guill. Estius in Lib. II. *Sentent*. Dist. XXI. §. 2.

ad alios; sed tamen semper propter electos, quia propter bonos multa beneficia etiam malis conferuntur.

249. Sanctorum autem Patrum testimonia intelligi non debent in *sensu exclusivo*, sed *positivo*; quia plerumque ita loquuntur de justis, ut non excludant alios. Vel si aliquando nonnisi justorum curam tribuunt Angelis, loquuntur de cura quadam speciali, & efficaci, quam certe non merentur peccatores ingrati beneficiis Dei. Ceterum nonnulla sunt eorum testimonia, ut supra vidimus, in quibus nulla fit hominum exceptio.

250. Tertia objectio de orationibus Ecclesiæ supra baptizandos ita solvitur. Quando Ecclesia pro aliquibus specialiter orans ipsos vocat *famulos Dei*, non semper supponit, ipsos esse actu, & reipsa justos, sed saltem pio affectu, & dispositionibus præviis ad justitiam tendere. Id patet in ipsa oratione nobis objecta, in qua ita pergitur: *& perducat eum ad gratiam Baptismi tui*; quod aliis etiam potest facile confirmari. Non igitur ex Ecclesiæ precibus evincitur, Angelos solis justis esse destinatos.

251. In postrema objectione observandum est, gratiarum largitionem pertinere ad providentiam Divinam in ordine supernaturali; custodiam autem Angelorum nedum respicere ordinem supernaturalem, quatenus eorum ministerio utitur quoque Deus ad procuranda nobis bona spiritualia; sed etiam ordinem mere naturalem. Ut enim docet S. Thomas hic art. 5., custodia Angelorum est beneficium, quod homini confertur, in quantum habet naturam rationalem; ac proinde quanquam fortasse verum sit, aliquibus hominibus subtrahi auxilia gratiæ, quod multi Theologi docent, non tamen inde sequitur iis etiam subtrahi custodiam Angelorum, quæ iis perutilis est, tum ad propulsanda multa mala corporis, tùm etiam ne in multo majora mala deterius ruant (*a*).

252. Obj. quarto. Unus Angelus potest multos custodire, ut unus homo multis aliis præficitur; non ergo est necesse, singulis hominibus singulos Angelos deputari. Et reipsa scimus, aliquos Angelos præesse Civitatibus, Provinciis, Regnis, & Nationibus (*b*).

253. Resp. S. Thomas artic. 2. ad 1. „ Angelorum custodiam deputari hominibus etiam quantum ad invisibilia, & occulta, quæ pertinent ad singulorum salutem secundum seipsos. Unde singulis hominibus singuli Angeli deputantur ad custodiam. “ Observat insuper S. Doctor, homines duplici custodia indigere, scilicet & inquantum sunt pars alicujus societatis, & inquantum sunt personæ singulares ratione præditæ. Hinc facile intelligitur, quomodo Angelorum aliqui civitatibus, provinciis, regnis, & nationibus, ac reliquis hominum societatibus, alii singulis hominibus præsint.

254. Ob. ult. Hæc opinio Angelorum tutelarium ex ethnica Gentilium superstitione dimanavit, qui plura de geniis cuilibet homini assistentibus fabulabantur; ut videri potest apud Dan. Huetium in *Quæst. Alnet.* Lib. II. c. 4. §. 5.

255. Resp., id absurde omnino dici, cum sententia nostra, quæ apud doctos, indoctosque communiter obtinet, tam perspicuis, & tam sæpe iteratis utriusque testamenti oraculis demonstretur. Hinc potius dicendum, ex antiqua traditione, quæ a nepotibus Noe vel in ipsas gentes derivari debuit, hanc invaluisse apud Ethnicos de Angelis, seu geniis tutelaribus doctrinam; quanquam postea & illa, ut alia multa veræ Religionis dogmata, hominum perversitate fuerit variis superstitionibus admodum contaminata. Unde novum potius pro veritate custodiæ Angelorum ex gentilium fabulis nascitur argumentum, quod erudite inter alios pertractarunt Dan. Huetius loco laud., & Dion. Petavius Lib. II. *de Angelis* cap. 7. (*c*).

256.

(*a*) Vid. S. Thomas in art. 4. ad 3., & art. 6., ubi respondens tum verbis objectis ex Jeremia c. LI. *Curavimus Babylonem* &c., tum aliis similibus Isaiæ V. 5. *Auferam sepem ejus:* nomine autem *sepis* Glossa intelligit Angelos, inquit: *Intantum Deus secundum ordinem suæ providentiæ dicitur hominem derelinquere, inquantum permittit hominem pati aliquem defectum vel pœnæ, vel culpæ. Similiter etiam dicendum est, quod Angelus custos nunquam totaliter dimittit hominem, sed ad aliquid interdum eum dimittit, prout scilicet non impedit, quin subdatur alicui tribulationi, vel etiam quin cadat in peccatum, secundum ordinem divinorum judiciorum. Et secundum hoc Babylon, & domus Israel ab Angelis derelicta dicuntur, quia Angeli eorum custodes non impediverunt, quin tribulationibus subderentur.*

(*b*) Multis Sac. Scripturæ locis edocemur de hac veritate, ut Dan. X. commemorantur *Princeps*, seu Angelus Regni Persarum, *Princeps Græcorum*, & Michael. Josue V. 14. apparuit Josue *princeps exercitus Domini*. Exodi XVI. 19. XXIII. 22., & XXXII. 34. memoratur Angelus, qui præcedebat populum Israelis. Ac demum ex visione, quam habuit Paulus viri Macedonis, qui eum deprecabatur, ut in Macedoniam transiret Actor. XVI. 9., manifeste colligitur, eum fuisse Angelum Macedoniæ tutelarem. De pugna autem istorum Angelorum vid. S. Thomas hic art. 8. Sixtus V. concessit Lusitanis officium in honorem Angeli Custodis ipsorum Regni.

(*c*) Aliquibus visum est, non solum hominibus, sed etiam bestiis, plantis, cetèrisque rebus omnibus suos a Deo præfectos fuisse Angelos. Notus est ille liber apocryphus, quem confutavit S. Hieronymus in Comment. ad vers. 14. c. I. Habacuc, & in quo scriptum erat, *quemdam Angelum nomine Tyri præesse reptilibus, & in hanc similitudinem piscibus quoque, & arboribus, & bestiis universis proprios in custodiam Angelos assignatos*. Sed Hermas quoque in Lib. I. *Pastoris* Visione 4. hæc habet: *Misit Dominus Angelum suum, qui est super bestias, cui nomen Hegrin* &c. Atque hæc eadem opinio invenitur apud Origenem Homil. XIV. in Numeros, ac nonnullis aliis in locis, tum apud Athenagoram *in Legatione pro Christianis* (quem laudat etiam Methodius apud S. Epiphanium

256. Scholion. Locus videretur hic opportunus de debita Angelorum veneratione, atque invocatione pertractandi. Sed cum id accurate, copioseque fieri soleat, ubi agitur de cultu Sanctorum, ideo pauca duntaxat S. Bernardi verba subjiciemus Serm. XII. in Psalm. XC. n. 8., ubi expendens ea Davidis verba: *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis:* „ Quantam, *inquit*, tibi debet hoc verbum inferre reverentiam, afferre devotionem, conferre fiduciam! reverentiam pro præsentiâ, devotionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia ... Quid retribues Domino pro omnibus, quæ retribuit tibi? Siquidem soli ei honor, & gloria. Quare ei soli? Quia ipse mandavit, & omne datum optimum nonnisi ab illo est. Verumtamen etsi ille mandavit, ipsis quoque, qui & ei ex tanta caritate obediunt, & nobis subveniunt in tanta necessitate, ingratos esse non licet. Simus ergo devoti, simus grati tantis custodibus: redamemus eos, honoremus eos, quantum possumus, quantum debemus; totus tamen ei reddatur & amor, & honor noster, a quo tam ipsis, quam nobis est totum, unde honorare possumus, vel amare; unde amari, honorarive meremur. Neque enim Apostolus, ubi ait: soli Deo honor, & gloria, prophetico credendus est obviare sermoni, qui sibi etiam amicos Dei nimis honorificatos esse testatur. " Quibus, aliisque multis id genus verbis S. Pater mirifice explicat, quomodo Angelos non solum amare, verum etiam honorare debeamus; quin tamen hic lædatur honor ille *latriæ*, quem soli Deo debemus.

257. Hic tamen breviter notandum est, non consuevisse peculiari Angelo Custodi publicum cultum ab Ecclesia concedi, quia, ut observat Guyet *de festis propriis Sanctorum* Lib. I. c. 5., mortuo illo homine talis cultus cessaret. Celebratur autem Festum omnium Sanctorum Angelorum Custodum, unde in recognitione Breviarii facta jussu Urbani. VIII. suppressus fuit titulus: *in festo S. Angeli Custodis*, & positus, qui modo legitur: *in Festo Sanctorum Angelorum Custodum*. Est tamen unicuique consulendum, ut suo Angelo Custodi ex grati animi sensu privatum cultum adhibeat.

CAPUT XVI.

De malis Angelis.

258. Quemadmodum boni Angeli in accepta justitia divinæ Gratiæ ope perseverantes æternæ felicitatis participes facti sunt, a qua nunquam se excidere posse, certo sciunt; ita mali, qui ab eadem justitia, arbitrii libertate male usi exciderunt, æternis suppliciis condemnati fuere. Et quemadmodum primi in bono confirmati sunt, ita alii fuere in malo obdurati (*a*).

259. Quidam putarunt, Angelis post peccatum fuisse aliquod spatium ad pœnitendum relictum, neque eos æternam damnationem subiisse, nisi postquam divina misericordia, & patientia abutentes in peccato pertinaciter perseverarunt. Communiter tamen credunt Theologi, eos statim post lapsum fuisse damnatos. Hinc pervulgata illa S. Jo. Damasceni Lib. *de Fide orthodoxa* cap. 4. sententia: *Quod hominibus mors, hoc Angelis est lapsus; post lapsum enim non est illis pœnitentiæ locus; ut neque post mortem hominibus*. Unde etiam S. Gregorius Papa Lib. IX. *Moralium* cap. 28. id juste cum Angelis actum fuisse dicit, propter eorum excellentiam: *Hominem vero idcirco veniam meruisse, quia per carnale corpus aliquid, quo seipso minor esset, accepit*. Aliæ hujus discriminis ab aliis rationes afferuntur non improbabiles, quamvis hac in re, ut in aliis multis, humiliter adoranda sunt, non curiosius investiganda imperscrutabilis judicia Dei

260. Angeli autem isti mali communi loquendi usu *Dæmones* appellari solent; quod nomen teste S. Augustino Lib. IX. *de civit. Dei* cap. 19. in sacris litteris nunquam bonis Angelis tribuitur, sed dumtaxat malis. Et ante S. Augustinum Origenes Lib. V. *contra Celsum* n. 5. inquiebat, *Dæmonum nomen nonnisi tribui maleficis illis potestatibus, crassiore corpore solutis, quæ homines in errorem inducunt, aguntque transversos.*

261. Eædem sacræ litteræ multis in locis nobis aliquem exhibent, quasi malorum Angelorum principem, quem Christus Dominus appellat *Diabolum*. Matth. XXV. 41.: *Discedite in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus*. Appellatur item *princeps hujus mundi*, *princeps tenebrarum*, *princeps potestatis aeris hujus*, *Lucifer*, *Serpens*, *Belial*, *Beelzebub*, *Satan*, *Draco* &c.; quæ nomina potius malitiam, quam

Hæresi LXIV. num. 21., & apud Photium in *Biblioth.* codic. 234.) tum apud Epiphanium ipsum in Lib. *De mensuris*, & *ponderibus* c. 22, & apud Theodoretum quæst. 32. in Genesim. Eadem fuit Platonicorum sententia, quam recentiores aliqui Philosophi renovare conati sunt, ut Jo. Bodinus in *Univers. naturæ theatro* Lib. V., & D. Le Maitre Calvinista in Epist. ad Jacobum Lensant.

(*a*) Voltairius solita sua impudentia antiquissimam, & universalem de malis Angelis opinionem utriusque fœderis libris tam luculenter, ac tam sæpe inculcatam irridet in sua *Historia philosophiæ*, contendens hanc malorum spirituum opinionem a Zerdustho, Philosophiæ Persicæ conditore primam suam originem trahere. Sed adeo inepta sunt, quæ affert, ut nec confutari mereantur.

quam naturam illius denotant: natura enim malorum Angelorum eadem est, ac bonorum, & pervulgata est, communiterque recepta illa pseudo-Dionysii Areopagitæ sententia (de divinis nominibus capite 4.) *Naturalia in Dæmonibus remanserunt integra* (*a*).

262. Eos proinde incorporeos esse modo Theologis omnibus est persuasum, quamvis nonnulli ex veteribus Patribus existimaverint, Angelis malis in pœnam suæ rebellionis fuisse tributa corpora quædam aerea, quo possent inferni flammis ardere (*b*). Imo Græci Concilio Florentino hanc opinionem tueri conati sunt, quam tamen Sanctus Hieronymus in Epist. 124. ad Avitum inter Origenis errores recensebat. Sane Theodoretus in cap. XIII. Isaiæ *Incorporea quidem*, inquit, *Dæmonum natura, ut cum homines seducere solent, peregrinas quasdam illis obstentant figuras*. Multa alia id genus afferre facile esset; sed hæc sufficiant; fere enim omnia in opinione tam veterum, quam recentiorum posita sunt, & admodum pauca undequaque certa.

CAPUT XVII.

De malorum Angelorum pœna.

263. Peccatum Angelorum non una consecuta est pœna. Nam primo justitiam, & gratiam sanctificantem, qua eos exornatos fuisse, imo & in qua eos creatos fuisse supra ostendimus cap. XIII., illico amiserunt.

264. Præterea privati sunt ea beatitudine supernaturali, ad quam ordinati erant, & quam Angeli boni consecuti sunt, intuitiva scilicet visione Dei, quæ pœna est omnium maxima.

265. Tertio, quanquam eorum naturalia dona non fuerint ipsis ablata, vel diminuta, ut commune habet Theologorum effatum post Dionysium vulgo Areopagitam, fuit tamen eorum intellectus obtenebratus, & voluntas in malo obdurata; quod utrumque bene explicat Sanct. Thomas quæst. 64. artic. 1., & 2., & primo quantum ad obtenebrationem intellectus observat, quod:

266. Duplex est cognitio veritatis, altera per naturam, per gratiam altera. Rursus hæc secunda cognitio duplex est: una speculativa tantum, sicuti cum alicui quædam divina secreta revelantur; alia vero affectiva, producens amorem Dei. Harum autem trium cognitionum prima nec est ablata, nec diminuta, quia consequitur ipsam Angeli naturam, & propter ejusdem naturæ simplicitatem nihil potest ab ea subtrahi, contra ac contingit in homine, qui potest puniri per amputationem manus, vel pedis, vel alterius membri. Cognitio vero, quæ est per gratiam in sola speculatione consistens, non fuit Angelis omnino ablata, sed diminuta; neque enim ipsis revelantur ea omnia, quæ Angeli boni vident in Verbo. Tertia vero cognitione fuerunt Dæmones omnino privati.

267. Hinc Dæmones lumine suo naturali, quod in eis est acutissimum, eadem cognoscunt, quæ Angeli boni, & multo plura quam nos; lumine vero revelationis aliqua cognoscunt, vel mediantibus Angelis bonis, *vel per aliqua temporalia divinæ virtutis effecta*, ut S. Augustinus loquitur (*c*): cognitione vero cum caritate conjuncta penitus orbati sunt.

268. Quantum vero ad voluntatis indurationem, quemadmodum voluntas bonorum Angelorum confirmata est in bono, ita voluntas Dæmonum obstinata est in malo; ita ut tanquam prorsus erronea explodenda sit Origenis opinio, qui voluntatem Dæmonum in bonum flecti posse statuebat; unde etiam futuram aliquando eorum conversionem, & salutem, male sibi persuadebat.

269. Observat tamen S. Thomas, hujus obstinationis causam non oriri ex gravitate culpæ eorum, sed potius ex conditione naturæ, seu status: *hoc enim est hominibus mors, quod Angelis casus*, ut supra diximus cum S. Jo. Damasce-

(*a*) Longum, & inutile foret Rabbinorum quorumdam somnia, & chimæras de malorum Angelorum ortu, & natura hic exponere, & refutare. Alii enim volunt, eos natos esse ex commercio eorum principis Sammael cum Eva, antequam Adam eam cognosceret. Alii eos filios Adam esse dixerunt. Alii filios Noemæ sororis Tubalcain. Alii filios Lilith, quam etiam interemptricem infantium esse fingebant. Alii alias nobis venditant nugas; quarum tamen vel ipsos prudentiores inter Rabbinos suppudere cœpit, ut videri potest apud Maimonidem: *De fundamentis Legis* c. 1. Dolendum est, nonnullos etiam inter Christianos commentitiis istis fabellis fuisse deceptos. Sic Lactantius Lib. II. *divin. instit.* c. 14. duplex Dæmoniorum genus confinxit, eorum nempe, qui in cœlis peccarunt; & aliorum, qui ab his procreati fuerunt. Hos secundos vult neque Angelos esse, neque homines, sed mediam quamdam naturam gerere.

(*b*) S. Augustinus Lib. III. *de Genesi ad litteram* cap. 10. inquiebat: *Si transgressores illi, antequam transgrederentur, cœlestia corpora gerebant, neque hoc mirum est, si conversa sunt ex pœna in aeream qualitatem, ut jam possint ab igne, idest ab elemento naturæ superioris aliquid pati* &c.

(*c*) Lib. IX. *de Civit. Dei* cap. 21., ubi observans, Dæmones aliquo modo cognovisse Christum, ita prosequitur: *Clarum est, quod in eis & tanta scientia erat, & caritas non erat ... Tantum vero eis innotuit, quantum* (Christus) *voluit; tantum autem voluit, quantum oportuit. Sed innotuit, non sicut Angelis sanctis, qui ejus secundum id, quod Dei Verbum est, participata æternitate perfruuntur, sed sicut eis terrendis innotescendum fuit. Innotuit ergo Dæmonibus, non per id, quod est vita æterna, & lumen incommutabile, quod illuminat pios, cui videndo per fidem, quæ in illo est, corda mundantur; sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta, & occultissima signa præscientiæ, quæ Angelicis sensibus etiam malignorum spirituum potius, quam infirmitati hominum possent esse conspicua.*

sceno. Et insuper idem S. Doctor hoc observat discrimen inter hominem, & Angelos, quod homo apprehendit mobiliter discurrendo de uno ad aliud, habens viam procedendi ad utrumque oppositorum; unde & voluntas hominis adhæret objecto mobiliter, potens etiam ab eo discedere, & contrario adhærere. Angelus autem apprehendit immobiliter per intellectum, sicut & nos immobiliter apprehendimus prima principia, quorum est intellectus; unde & voluntas Angeli adhæret fixe & immobiliter.

270. Neque in his videtur aliqua esse inter Theologos dissensio; quæ postea non levis est, ubi agitur de pœna ignis inferni. Multi enim veteres hanc pœnam nondum esse Dæmonibus inflictam aperte docere videntur; cui sententiæ nonnulli etiam ex recentioribus, licet non admodum multi, adhærent (*a*); communis enim modo, & constans Theologorum sententia est, Dæmones illico post peccatum fuisse supplicio infernalis ignis punitos. Hæc autem sententia multis gravibusque momentis probatur.

271. Et primo ex locis supra num. 211. allatis ex Epist. secunda Sancti Petri, & ex alia Epist. Canonica Sancti Judæ, ubi recte adnotat Estius eadem ratione sermonem institui de pœnis inflictis Dæmonibus, ac de aliis inflictis nostris protoparentibus post peccatum, ac Sodomitis, atque Gomorrhæis; unde efficitur, supplicia Dæmonibus non solum esse præparata, sed reipsa inflicta, quemadmodum illis reipsa inflicta fuere.

272. Præterea Angeli boni statim habuerunt suæ perseverantiæ mercedem, æternam scilicet beatitudinem, de quo nemo dubitat: videtur ergo ab opposito fuisse etiam malis suæ apostasiæ pœnam illico inflictam, ignem scilicet infernalem.

273. Tertio id etiam evincitur exemplo hominum, quorum animæ, si in lethali culpa decedant, sine dilatione detruduntur in infernum; sicuti in Concilio Florentino definitum fuit: idem enim judicium, ut inquit S. Thomas quæst. 64. art. 4. ad 3. esse debet de malis animabus, & malis Angelis, sicut idem judicium est de bonis animabus, & de bonis Angelis.

274. Neque demum nostræ sententiæ suffragatores desunt aliqui Sancti Patres, quorum nomine vener. Beda in Comment. ad cap. III. Epist. S. Jacobi de dæmonibus loquens ait: „ Ubicumque vel in aere volitant, vel in terris, aut sub terris vagantur, sive detinentur, suarum semper secum ferunt tormenta flammarum, instar febricitantis, qui etsi in lectis eburneis, etsi in locis ponatur apricis, fervorem tamen, vel frigus insiti sibi languoris vitare non potest. Sic ergo Dæmones, etsi in templis colantur auratis, etsi per aera sua discurrant, igne semper ardent gehennali “. Consentit etiam Prudentius in Hymno I. περὶ στεφάνων de Diabolo inquiens: *Confitens ardere se, nam gehennæ est incola.* Et rursum *in Hamartigenia* de Diabolo inquit: *fumo stipatur & igne.*

275. Alios autem multos Sanctos Patres pro hac nostra sententia allegare non possumus; imo fatendum est, illorum non paucos nobis potius adversari, quos recenset Petavius Lib. III. *de Angelis* cap. 4., & a quorum sententia se minime alienum ostendit, saltem si ita intelligatur: „ Præter visionis beatæ privationem, quæ prima, & sempiterna illorum est pœna, etiam cruciatus aliquos, ac dolores perpeti, sed multo iis acerbiores, sævioresque post judicium esse passuros, ac tum scilicet ignibus adjudicandos esse vel omnes, vel eos saltem, qui nunc libere per aera spatiantur; *de hac enim sententia ita pronunciat:* non video, cur rejici, ac damnari debeat “.

276. Estius tamen, qui communem Theologorum sententiam ut *valde probabilem* tuetur in Lib. II. *Sentent.* dist. 6. §. 13. putat, sanctorum Patrum testimonia, qui malorum Angelorum damnatione ab extrema judicii die suspendi docent, intelligi, & explicari posse de pœna quadam secundaria, quam subire cogentur post finem mundi, quæque sita est primo in confusione, quam superbissimi illi spiritus patientur in judicio universali, eorum nequitia omnibus gentibus patefacta; secundo in maxima ignominia, & rabie, quando non solum a Deo, & ab Angelis, sed etiam ab hominibus judicabuntur, & condemnabuntur: tertio quia ipsis nocendi potestas auferetur: demum quia omni eo cultu privati erunt, quem malis artibus ab hominibus modo extorquent. Sed hæc a præstantissimo illo Theologo fusius explicata invenientur. Videri etiam poterunt, quæ nos diximus Tom. II. in Tract. de Deo Diss. III. cap. 12. n. 287.

Quæres primo, *quomodo Dæmones possint corporeo inferni igne torqueri?*

277. S. Augustinus hanc quæstionem facile juxta ac tutissime expedivit, dicens, id fieri *miris, sed veris modis* Lib. XXI. *de civ. Dei* cap. 10.

278. Alii contra concipere non valentes, quomodo ignis corporeus in substantiam spiritualem agere possit, negarunt in inferno esse ignem corporeum, & oracula sacrarum Scripturarum, quibus id frequentissime asseritur, in sensu minus proprio intelligenda esse dixerunt (*b*).

279. S. Thomas pro certo habens, Dæmones, &

(*a*) Card. Cajetanus in Comm. ad cap. II. Epist. secunda S. Petri v. 4. putavit Angelos, qui peccaverunt, dici *servatos, seu servandos in judicium, quia adhuc non sunt extremæ damnationi subjecti; sed hoc extremo judicio reservatur. Unde & Dominus in Evangelio dicit de igne æterno, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus; & non dicit, qui jam datus est &c.* Fevardentius in scholiis ad cap. 26. Libri V. S. Irenæi idem docet.

(*b*) S. Hieronymus in Epist. CXXIV. ad Avitum re-

& animas incorporeas cruciari igne corporeo, ita rem explicat Lib. IV. *cont. Gentes* cap. 90. Primo monet, non esse putandum, substantias incorporeas ita posse ab igne pati, ut earum natura corrumpatur, alteretur, aut quocumque alio modo transmutetur, sicut corpora nostra corruptibilia patiuntur ab igne. Secundo nec dici posse, eas pati ab igne corporeo afflictionem ratione alicujus contrarietatis, siculi corpora humana post resurrectionem patientur, quia substantiæ incorporeæ organa sensuum non habent, neque potentiis sensitivis utuntur.

280. His præmissis ita prosequitur: „ Patiuntur igitur ab igne corporeo substantiæ incorporeæ per modum alligationis cujusdam ... & hoc ipsum est eis in afflictionem, quod sciunt rebus infimis alligatos in pœnam “. Fusius hac de re agit S. Doctor in Lib. IV. *Sentent.* Diss. 44. quæst. 3. art. 3. solut. 3., ubi etiam varias aliorum opiniones refert; & concludit, ignem corporeum, inquantum est instrumentum justitiæ divinæ vindicantis, detinere spiritum, & retardare eum ab executione propriæ voluntatis, ne scilicet possit operari ubi vult, & secundum quod vult.

281. Subdit tamen Angelicus in laud. loco Lib. IV. cont. Gentes „ nihil prohibere, quædam etiam, quæ de damnatorum pœnis in Scripturis dicta corporaliter leguntur, spiritualiter accipi, & veluti per similitudinem dicta: sicut dicitur Isaiæ ult. 24.: vermis eorum non morietur. Potest enim per vermem intelligi conscientiæ remorsus, quo etiam impii torquebuntur. Non enim est possibile, quod corporeus vermis spiritualem corrodat substantiam, neque etiam corpora damnatorum, quæ incorruptibilia erunt. Fletus etiam, & stridor dentium in spiritualibus substantiis nonnisi metaphorice intelligi possunt, quamvis in corporibus damnatorum post resurrectionem nihil prohibeat, corporaliter ea intelligi; ita tamen, quod per fletum non intelligatur lacrymarum deductio, quia ab illis corporibus nulla resolutio fieri potest, sed solum dolor cordis, conturbatio oculorum, & capitis prout in fletibus esset solet. “

Quæres secundo, *quonam in loco Dæmones sint?*

282. Resp., quanquam locus Dæmonibus, non minus ac ceteris reprobis a divina justitia destinatus proprie sit infernus, multa tamen esse, quæ nobis persuadent, magnam eorum multitudinem etiam super terram versari. Nam primo Job. capp. I. & II. Satan dicit, *se circuivisse universam terram;* & ut supra num. 261. notavimus, Diabolus dicitur *princeps hujus mundi*, vel princeps *potestatis aeris hujus*.

283. Accedunt etiam sanctorum Patrum testimonia, quorum omnium instar erit S. Hieronymus, qui explicans ea verba S. Pauli Ephes. VI. 12. *Contra spiritualia nequitiæ*, *quæ sunt in cœlestibus*, hanc postremam vocem *in cœlestibus* interpretatur de nostra aeris athmosphera, & postea subdit: „ hæc autem omnium doctorum opinio est, quod aer iste, qui cœlum, & terram dividens inane appellatur, plenus sit contrariis fortitudinibus. “ Bene autem dicit S. Hieronymus hanc esse omnium doctorum opinionem, quod facile esset demonstrare, aliorum Patrum testimoniis allatis, quæ videri possunt apud Petavium Lib. III. cap. 4.

284. S. Thomas I. P. quæst. 64. art. 4. ita hanc quæstionem resolvit, „ Dæmonibus duplex locus pœnalis debetur: unus quidem ratione suæ culpæ, & hic est infernus: alius autem ratione exercitationis humanæ, & sic debetur eis caliginosus aer. Procuratio autem salutis humanæ protenditur usque ad diem judicii; unde & usque tunc durat ministerium Angelorum, & exercitatio Dæmonum ... Sed post diem judicii omnes mali, tam homines, quam Angeli in inferno erunt “.

285. Ex quo autem Dæmones nondum sint in inferno, non sequitur, eos gehennæ igne minime torqueri; quemadmodum ex quo Angeli boni sæpius in terris versentur ad nostram custodiam, non infertur, eos beatifica Dei visione non frui; seu quod *secum ferant tormenta flammarum*, ut Beda supra laud. num. 274. inquit (*a*), seu potius quia, ut loquitur S. Thomas I. P. quæst. 64.

darguit Origenem, quod verum in inferno ignem esse negaverit; quam tamen sententiam nonnullis aliis Patribus placuisse dicit Petrus Daniel Huetius in *Origenianis* Lib. II. Quæst. 11. Eamdem sententiam adoptavit postea Ambrosius Catharinus vir magni ingenii, sed aliquanto liberioris. Ex heterodoxis autem materialem inferni ignem negarunt nonnulli post Calvinum, qui Lib. III. *Institut.* postremo capite, aliisque in locis nomine ignis nil aliud intelligit, quam *internum malæ conscientiæ cruciatum*. Major tamen Acatholicorum pars hac in re nostræ Ecclesiæ consentit, quæ verba Jesu Christi, *Ite in ignem æternum* de vero igne semper intellexit; & quamvis nullam hactenus hac de re habeamus dogmaticam definitionem, *universæ tamen consensus Ecclesiæ*, inquit mox laud. Huetius num. 8., *satis ostendit quid unicuique tenendum sit*. Nihilominus graves non desunt Theologi, qui id ad fidem minime spectare docent. Vid. Sylvius ad art. 4. quæst. 70. S. Thomæ in Supplem. & Nat. Alexander Dissert. 45. in Sæc. IV. prop. 2. versus finem. Ceterum ignem inferni esse verum, multis, & invictis argumentis ostendit P. Vinc. Patuzzi in Opere *De futuro impiorum statu* Lib. II.

(*a*) Hanc sententiam prorsus improbabilem vocat Estius; tum propter alias rationes, tum etiam quia ubicumque illi sunt, maximos oporteret percipi calores ex præsentia ignis gehennæ, qui ejusdem est naturæ cum igne nostro elementari, præsertim ab iis, quos Dæmones corporaliter obsident, quod cum experientia pugnat. Neque putandum est, hunc calorem a Deo perpetuo miraculo impediri.

64. art. 4. ad 3., „ licet Dæmones actu alligen-„ tur gehennali igni, dum sunt in aere isto cali-„ ginoso; tamen ex hoc ipso, quod sciant illam „ alligationem sibi deberi, eorum pœna non di-„ minuitur. “ Quæ autem Dæmones in terris agant, nunc exponemus.

CAPUT XVIII.

De tentationibus Demonum.

286. Sanctus Hieronymus loco mox laud. postquam aerem nostrum plenum esse dixit malignis spiritibus, eos describere pergit, tanquam satellites apostatæ Diaboli, atque asserit: „ Unumquemque eorum juxta suam voluntatem diversa mi-„ nisteria sortitum esse; quomodo enim in urbi-„ bus eos, qui aliquid commisere flagitii, vide-„ mus vel bestias alere, vel secare marmora, „ vel mundare spurcitias cloacarum, vel præesse „ gladiatoribus, & fundendo reorum sanguini de-„ stinari; ita & Dæmones ex proprii arbitrii li-„ bertate insidiarum, fraudum, scelerum atque „ perjurii, & reliquam vitiorum provinciam esse „ sortitos, ut sint rectores tenebrarum harum, „ quia esse lucis principes noluerunt. “

287. Risu autem, aut potius commiseratione digni videntur quidam nostrorum temporum falsi sapientes, qui non aliter volunt nos a timore Dæmonum liberare, quam illorum existentiam, aut saltem operationes negando; cum tamen ab eis nos non liberet, nisi gratia Jesu Christi Salvatoris nostri, in qua sola spem reponere debemus.

288. Tam in veteri, quam in novo testamento plura sunt hujus rei apertissima documenta, ut seductio Evæ, calamitates Job, tentatio etiam Jesu Christi, quam considerans S. Leo Magnus Serm. II. in Quadrag. capit. 3. inquiebat de Diabolo: *Quem enim tentare non audeat, qui nec ab ipso Domino nostro Jesu Christo conatus suæ fraudis abstinuit?* Tentationis etiam internæ exemplum nobis Scriptura sancta suppeditat in mortalium omnium infelicissimo Juda, de quo ait Evangelista Joannes cap. XIII. 2.: *Cum Diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariotæ*; & clarius in Græco fonte: τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα κ. τ. λ.; *diabolo jam jaculato in cor Judæ Iscariotæ, ut eum traderet.*

289. Infinitus autem plane essem, si omnia afferre vellem, quibus sancti Patres nos de fraudibus Dæmonis admonent, ut ab iis implorata Dei ope caveamus. Varias etiam recensent malorum spirituum apparitiones, quibus sanctos viros fallere, aut terrere sæpius conati sunt. Sufficit hac de re legere vitam S. Antonii Abbatis non ab inficeto, aut nimis credulo aliquo scribillatore, sed a magno Athanasio litteris consignatam; vitam item S. Hilarionis a S. Hieronymo conscriptam Tom. II. Operum.

290. Neque horum argumentorum vim eludunt, qui objiciunt verba Christi Domini Joann. XII. 31. dicentis, *principem hujus mundi*, nempe Diabolum, *ejiciendum foras*; aut alia Apocal. XX., quibus Diabolus *ligatus* dicitur, ut nocere amplius nequeat.

291. Non enim hæc, & alia hujus generis significant, omnem Diabolo ademptam esse nobis nocendi facultatem; sed tantummodo eamdem per Jesu Christi passionem esse admodum imminutam, seu ut inquit Sanct. Augustinus Lib. XX. *de Civ.* cap. 9., *non permitti exercere totam tentationem, quam potest* (a), nobisque ejus gratia esse arma suppeditata, quibus possumus *stare adversus insidias Diaboli*, ut loquitur Apostolus Ephes. VI. 11. Si enim nullam amplius haberet nocendi facultatem, ut quid sacræ Litteræ tam frequenter nos monerent, ut vigilemus, *quia adversarius noster Diabolus quasi leo rugiens circuit quærens quem devoret* (Epist. 1. S. Petri V. 8.), *ut sumamus scutum Fidei, in quo possimus omnia tela nequissimi ignea extinguere* (Ephes. VI. 16.)? Quibus sacrarum Litterarum oraculis concinunt sancti Patres, perpetuo nos hortantes, ut a Diaboli insidiis caveamus; quæ sanctorum Patrum exhortationes supervacaneæ omnino forent, si Diabolus ita nunc ligatus esset, ut nec tentare, nec nocere amplius posset. Legi merentur inter ceteros S. Joann. Chrysostomus Hom. *de Diabolo tentatore* Tom. II., Sermo XXVII. S. Leonis Papæ, & Sermo Sancti Cypriani *de zelo, & livore.*

292. Hinc est etiam, quod aliqui sancti Patres dicunt, Dæmonem *illabi in mentes hominum, malas cogitationes immittere, atque ipsa corda nostra incendere.* Imo S. Petrus Act. V. Ananiam objurgans ex textu Græco eadem phrasi usus est, inquiens: διατί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου: *propter quid implevit Satanas cor tuum?* Ita hunc textum legerunt quidam Patres Latini, ut Hieronymus, Fulgentius, & Beda.

293. Hæc autem non ita intelligenda sunt, quasi Dæmones nos ad consentiendum tentationibus insuperabili vi adigant: sed, ut interpretatur S. Thomas I. P. quæst. CXI. art. 2. ad 2. dicitur Diabolus *incensor cogitationum*, inquantum incitat

(a) *Dicet aliquis: si Dæmon alligatus est, quare adhuc tantum prævalet? Verum est, fratres, multum prævalet, sed tepidis, & negligentibus, & Deum in veritate non timentibus dominatur. Alligatus est enim tamquam innexus canis catenis; & neminem potest mordere, nisi eum, qui se ad illum ultro mortifera securitate conjunxerit.* Ita Cæsarius Arelat., vel quilibet alius, Serm. XXXVII. inter S. Augustini Tom. V. in appendice.

tat ad cogitandum, vel ad appetendum cogitata, per modum persuadentis, vel passionem concitantis (a).

294. Sed aliqui curiosius inquirunt, eccur Deus permittat Diabolo ita homines divexare? Quibus breviter respondet S. Ambros. Lib. IV. in Luc. *ut boni probentur, improbi puniantur*. Nos certe omnibus Dæmonis conatibus, gratia Dei adjuti semper resistere possumus: ut enim dicit Apostolus Epistol. I. ad Corinth. X. 13. *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis*. Sed vigilantia opus est, humilitate, oratione, magnaque in Deum adjutorem nostrum fiducia; neque enim facile semper est hujus inimici nostri dolos ac fallacias detegere, atque eludere, præcipue quando se transfigurat in Angelum lucis; quam Dæmonum artem nobis admodum noxiam esse, bene observabat S. Augustinus Lib. XIX. *de Civ. Dei* capit. 9. ac concludebat: „ Magnam Dei misericordiam necessariam „ esse, ne quisquam cum bonos Angelos amicos „ se habere putat, habeat malos Dæmones amicos fictos, eosque tanto nocentiores, quanto astutiores, ac fallaciores patiatur inimicos ".

CAPUT XIX.

Nullis satis firmis argumentis asseritur, singulos Dæmones ad homines tentandos esse deputatos.

295. Non defuerunt, qui contrarium sentirent. Et prima hujus opinionis origo invenitur apud Hermam, qui sæculo I. vixit Apostolis coævus. Is enim in *Pastore* Lib. II. mandato 6. ab Angelo se didicisse asserit, *duos esse genios cum homine, unum æquitatis, & unum iniquitatis*.

296. Hæc autem Hermæ opinio ab aliquibus veteribus Ecclesiæ Patribus adoptata fuit, nempe ab Origene pluribus in locis (Lib. III. *de principiis* cap. 2., Hom. XII. XIII. & XXXV. in Lucam &c.), a Cassiano (Collat. VIII. cap. 17., & Collat. XIII. cap. 12.), ab Auctore operis imperfecti in Matth. (Hom. V.), a Tertulliano (*de Anima* capit. 39. & 57.), a Lactantio (Lib. II. *Divinarum Institut.* c. 15.), a S. Basilio (super cap. III. Isaiæ), a S. Jo. Chrysost. (Hom. III. in Epist. ad Colossenses).

297. Similia etiam inveniuntur in Epist. S. Barnabæ, quæ quanquam non sit hujus Apostoli fœtus, antiquissima tamen est, & non levis auctoritatis. Jam vero num. 18. hæc in ea leguntur: „ Duæ sunt viæ doctrinæ, ac potestatis, una lu„ cis, altera tenebrarum: differentia vero multa „ duarum viarum; non siquidem præpositi sunt „ lucis consiliatores Angeli Dei, alteri vero An„ geli Satanæ. *Etiam S. Gregorius Nyssen.* (*in* „ Mystica interpretatione vitæ Moysis) Est ser„ mo, *inquit*, ex majorum traditione fidem sibi „ vendicans, qui dicit .... Deum Angelum quem„ dam ex iis, qui naturam corporis expertem sor„ titi sunt, adhibuisse ad uniuscujusque vitæ tu„ telam, ac præsidium; at ex adverso naturæ „ corruptorem pari machinatione contra niti, & „ pravo quodam, ac malefico adjuncto dæmone „ humanæ vitæ perniciem afferre ".

298. Addi etiam solent traditiones Chaldæorum, Hebræorum, ac Mahumedanorum; quin & gentilium Philosophorum, quæ videntur ex vera Religione dimanare, non secus ac traditio de bonis Angelis custodiæ hominum destinatis.

299. Hæc quidem erudite colliguntur ab hujus sententiæ patronis, qui tamen fateri coguntur, se perspicuis sacr. Litterarum testimoniis esse destitutos; quæ enim afferri possunt, probant duntaxat, Dæmones pro sua malitia hominibus perpetuo insidiari, non autem unicuique hominum aliquem individuum comitem adesse malum Angelum, aut genium (b).

300. Traditio autem vetus, cui potissimum inniti videtur adversa sententia, neque universalis est, nec admodum firma. Non universalis, quia exceptis paucis illis Auctoribus supra allegatis, alii Patres graviores omnino silent, apud quos tamen frequentissima est custodiæ bonorum Angelorum mentio. Non admodum firma, quia illi pauci, qui aliis silentibus opponuntur, non magnæ sunt in Ecclesia auctoritatis; quod ut appareat, breviter examinemus singulos.

301. Hermæ testimonium, si quidquam valeret, nimium probaret, scilicet hanc doctrinam de duobus contrariis geniis, qui singulis hominibus ad-

(a) Vide, quæ supra diximus capit. IX. in respon. ad ob. 2. n. 147. Neque vero huic doctrinæ contrarius esse potest Canon ille, quem ex Concilio Ephesino recitat S. Gregorius Papa lib. 8. epist. 20. ad Eulogium: *de Adæ anima, quia in peccato mortua non fuerit, & quod Diabolus in cor hominis non ingrediatur, & si quis hæc dixisset, anathema esset*. Obscura sunt hæc verba, & crucem eruditis figunt; sed doctissimus P. Mich. Le-Quien in notis ad Librum S. Jo. Damasceni *de hæresibus* n. 80. perspicue ostendit, canone illo fuisse condemnatum errorem Messalianorum, qui *duas in quolibet homine animas ponebant, communem unam, cælestem alteram, qua per peccatum exclusa mortuus homo censeretur: insuper Diabolum cum homine peccatore* ὑπιδῶς *consubstantialiter conjungi, nec ulla Baptismi, alteriusque sacramenti virtute abigi, nisi per orationem*. Verum de tentationibus Dæmonum copiose agit S. Thomas I. P. Qu. 114.

(b) P. Laur. Berti Lib. V. *de Theol. Discipl.* c. 8. putat quidem probabilius, cuilibet homini ut bonum Angelum, ita malum genium adstare; vult tamen hunc malum genium non a Deo, sed a Beelzebub principe Dæmoniorum destinari. Hanc autem suam opinionem non aliis Scripturæ sacræ testimoniis suffulcit, quam iis, quæ nos supra num. 287. attulimus, ad probandum, homines a Dæmonibus tentari, quibus certe peculiaris unicuique mali genii deputatio probari nullatenus potest.

adstent, pertinere ad fidem. Ita enim Angelus alloquitur Hermam: *Audi nunc primum de fide: duo sunt genii* &c. Sed ulterius notum est eruditis, non admodum gravem esse Libri *Pastoris* auctoritatem, quem Gelasius Papa inter apocryphos rejecit; unde etiam Joan. Bapt. Cotelerius, qui alioquin ejus Libri contra aliquos criticos vindicias egit, hanc Hermæ sententiam non magni facere videtur, hoc uno contentus, quod eam distare asserat ab errore alterius Hermæ, & Messalianorum affirmantium, unicuique hominum statim ab ortu comitem ac incolam adesse Dæmonem, qui ad malum cogat (*a*).

302. Origenes vero, & Cassianus, qui ob alios errores notati fuerunt, nullum pondus auctoritati Hermæ addere possunt, nisi & ipsi hac in parte graviorum Scriptorum auctoritate fulciantur; quod falsum esse existimo (*b*). Idemque fere dicendum de aliis nonnullis, ac præcipue de Auctore *Operis imperf. in Matth.*, quod opus perperam olim fuit S. Jo. Chrysostomo tributum, cum propter multos errores esset tanto Ecclesiæ Doctore prorsus indignum. Et si ei fides adhibeatur, oportebit etiam credere, quod *quamdiu est circa nos Angelus bonus, nunquam nos in tentationem potest impellere Angelus malus*, quasi scilicet debeat Angelus bonus a nobis aliquando recedere, ut locum nos tentandi Angelo malo relinquat. Quod quamvis de peccatoribus verum esse possit, de justis tamen id suspicari nefas esset.

303. Locus ex Epistola, quæ S. Barnabæ tribuitur, potest commode explicari de insidiis Dæmonum, quibus conantur nos a recta lucis via deducere, & pertrahere in viam tenebrarum, quibus ipsi præsunt: neque in allatis verbis quidquam apparet, quo denotetur, genium malum cuilibet homini esse deputatum.

304. Quod si Origenes Lib. III. *de principiis* cap. 2. hæc Barnabæ verba ad suam opinionem de malo genio cuilibet homini assistente confirmandam allegat, id facit interpretando sensum S. Barnabæ, in quo ex suæ opinionis præjudicio decipi potuit.

305. Non facile etiam concesserim, Tertullianum in Libro *de Anima* contrariæ sententiæ patrocinari. Nam in capit. 39. hæc habet verba: „ Cui enim hominum non adhærebit spiritus nequam, ab ipsa etiam janua nativitatis animas aucupabundus, vel qua invitatus tota illa puerperii superstitione? Ita omnes idololatria obstetrice nascuntur, dum ipsi adhuc uteri infulis apud idola confectis redimiti genimina sua Dæmoniorum candidata profitentur “. Ubi cæcus est, qui non videat, non agere hic Tertullianum de malo genio singulis hominibus assignato, sed de vanis superstitionibus, quibus, ut S. Augustinus refert, Lib. VI. *de civ. Dei* cap. 21. Gentiles innumeros Deos, Deasque multas in puerperio advocabant; ut proinde merito dicat, spiritum nequam his superstitionibus invitatum ab ipsa janua nativitatis pueris Gentilium adhærere.

306. In cap. autem 57. primo dicit, *nullum pene hominem carere Dæmonio*; quæ particula *pene* non favet contrariæ sententiæ patronis. Deinde ibi etiam loquitur de superstitionibus idololatricis: agit enim de variis magiæ speciebus, quibus mali Angeli homines decipiebant; homines, inquam, non quoscumque, sed ipsorum cultui deditos.

307. Lactantium similiter immerito patronum faciunt sententiæ genii mali cuilibet homini assistentis; nam in loco objecto fabulam illam narrat, quæ nonnullis veterum placuit, scilicet Angelos custodiæ hominum a Deo destinatos fuisse *mulierum congressibus inquinatos*, & ex Angelis Dei fuisse factos ministros, ac satellites Diaboli; illos autem, qui ab istis Angelis procreati fuerunt, *neque Angelos esse, neque homines, sed tertiam quamdam naturam gerere*, atque hos esse Dæmones terrestres, malorum omnium auctores, *quorum idem Diabolus est princeps, & cum sint perditores hominum, custodes tamen se videri volunt, ut ipsi colantur, & Deus non colatur*. Ac demum ita concludit: „ Hi spiritus contaminati, ac perditi per omnem terram vagantur, & solatium perditionis suæ perdendis hominibus operantur: itaque omnia insidiis, fraudibus, dolis, erroribus complent; adhærent enim singulis hominibus, & omnes ostiatim domos occupant, ac sibi geniorum nomen assumunt “. Quibus postremis verbis communem sanct. Patrum doctrinam sequitur de artibus, quibus Dæmones hominum bono insidiantur. Dicit autem, eos *adhærere singulis hominibus*, non quasi singuli adhæreant singulis, sed quia nemo est ab eorum tentationibus immunis. Quæ autem Lactantius de Angelorum commercio cum mulieribus, ac de eorum generationibus fabulatur, inter a-

(*a*) Si de auctoritate Libri *Pastoris* Hermæ data opera dicere vellemus, in nimis multam rerum farraginem ingredi oporteret. Sed præter Historicos, & Criticos legendum consulimus dissertationem Abb. Duguet (Tomo I. *Des Confer. Eccles.*), qui auctorem *Pastoris* putat diversum esse ab illo Herma, cujus meminit S. Paulus ad Rom. XVI. 14. & nonnisi Sæc. II. post natam Montanistarum hæresim floruisse, ac denique in magno pretio habendum non esse, quamquam nonnulli ejus auctoritatem nimium extollere conati sint. Vid. etiam Natalis Alexander *in Hist. Ecclesiast.* Sæc. I. cap. 12. art. 9. ubi laud. libri αὐθεντίαν atque auctoritatem vindicat.

(*b*) Celebris Petrus Ciacconius in suis *Observationibus in Jo. Cassianum* hanc de duobus geniis doctrinam a Cassiano adoptatam non dubitavit *falsam* appellare, *nisi forte figurate mali Angeli nomine, qui nobis cohæret, fomes ipse intelligatur peccati, qui ex mali Angeli suggestione trahit originem.* Vid. in fine edit. Roman. anno 1588. in 8.

alios ipsius errores non paucos numerari debent.

508. Unum restat testimonium S. Gregorii Nysseni, cujus certe magna est in Ecclesia auctoritas, & eo gravior, quo in laud. testimonio majorum traditionem allegat. Ejus tamen verba possunt haud incommode ita explicari, quod princeps Dæmoniorum conatibus bonorum Angelorum contranitatur tentando homines pluribus modis: fortasse etiam certos aliquos malos genios aliquibus hominibus tentandis destinando, non autem singulos singulis. Profecto si in hoc postremo sensu intelligendus esset, non apparet, undenam traditio illa desumpta esset; cum præter Hermam, Origenem, & Cassianum, nemo alius veterum perspicuam hujus rei mentionem faciat (*a*).

509. De traditionibus demum Chaldaicis, Judaicis, atque Ethnicorum parum solliciti sumus, cum neminem lateat, eas ut plurimum fabulis, atque erroribus scatere. Eas recepimus, ubi de Angelis bonis ad custodiam hominum destinatis sermo erat, quia sacris Litteris, sanctisque Patribus consentiunt; eosdem autem repudiare debemus, quando aut tutissimis nostræ sanctæ Religionis oraculis aperte repugnant: aut saltem eorum auctoritate minime fulciuntur. Et de hac quæstione, quæ salva fide inter Theologos agitatur, satis.

CAPUT XX.

De Dæmonibus hominum corpora obsidentibus, & possidentibus (*b*).

510. Si quid est in religione nostra perniciosis abusibus obnoxium, certe hæc doctrina est de Dæmonibus corpora hominum obsidentibus & possidentibus. Multorum enim ignorantia, superstitione, ac malitia persæpe fit, ut Dæmoniacorum numerus temere & falso augeatur, multique pro Dæmoniacis ex levibus conjecturis imperite habeantur, unde plurima oriuntur mala. Non ideo tamen eorum existentia neganda est, quam sacræ Litteræ, & constans atque universalis sanctorum Patrum traditio aperte nobis ostendunt. Imo id eo magis hac nostra ætate necessarium videtur, quo increduli his veritatibus labefactatis ad ipsa sanctissimæ nostræ religionis fundamenta convellenda viam sibi sternere studiosius nituntur (*c*). Dabimus igitur operam, ut duo impræsentiarum demonstremus, primo, corpora hominum posse Deo permittente a Dæmonibus obsideri: secundo, id reipsa nonnunquam factum esse; quamquam facile aures iis omnibus præberi non debeant, qui se a Dæmone obsessos, aut decepti credunt, aut simulate fingunt.

511. Sed primo, quid nomine *obsessorum*, *possessorum*, seu *dæmoniacorum* proprie intelligatur, exponendum est. Eos nempe intelligimus, quos cacodæmon invadit, eorumque corporibus insidet, eadem movens, variisque modis pro concessa sibi a Deo potestate vexat. Non quidem quasi Dæmon animæ vices gerat, ut duæ sint in homine *obsesso* naturæ, sed duntaxat ut Dæmon obsessi corporis membra pro suo libitu moveat. In animam vero obsessi Dæmon directe agere non potest, quia, ut docet S. Thomas I. P. q. CXI. art. 2. solus Deus potest voluntatem interius immutare efficaciter; potest tamen *indirecte* immutando imaginem, vel sensum, ut docet idem S. Thomas art. 2. & 3.

512. Ita presse nunc sumimus *obsessorum*, seu *Dæmoniacorum* vocabula, nam a veteribus Patribus *obsessi* quandoque vocati sunt homines non baptizati, quia erant propter peccatum originale sub Diaboli captivitate, unde etiam exorcismorum usus obtinuit in Sacramento Baptismi conferendo. Imo vocem *energumeni* multo latiore sensu olim fuisse usurpatam ad peccatores designandos, constat ex Dionysio vulgo Areopagita *de Eccl. Hier.* cap. 3. ubi energumenos eos dicit, qui *contrariis illecebris, perturbationibusque sunt implicati* (*d*).

PRO-

(*a*) In eodem opere narrat S. Gregorius Nyssenus, Moysem quando ex Nilo extractus fuit, a nulla femina lac sugere voluisse, donec ejus mater adducta fuit, cui propterea educandus tradi debuit; quod tamen neque ex Sacris litteris, neque ex probata traditione derivatum est.

(*b*) „ Non distinguimus inter *obsessos*, & *possessos*, quod quidam faciunt; quasi plus aliquid sit „ *possessum esse* a Dæmone, quam *obsessum*. Nam „ Scriptura quidem neutrum habet vocabulum. Patres „ autem utrolibet indifferenter utuntur. Iidem vocan„ tur etiam græco vocabulo *energumeni*, quasi *inope*„ *rati*, id est ab inoperante spiritu acti. Verba sunt Guil. Estii in II. *Sent.* Dist. 8. §. 11.

(*c*) Vanus esset labor, omnia illorum nomina recensere, qui veros Dæmoniacos esse negarunt, & omnia, quæ in Sacris Litteris cum veteris, tum novi Testamenti de iis leguntur, metaphorice esse intelligenda contendunt, quasi scilicet sacri Scriptores sese accommodaverint falsæ Judæorum opinioni, qui, ut scribit Thomas Hobbesius in *Leviathan* cap. 40. *bonum singulare, & excellens omne pro spiritu Dei, & malum omne egregium Dæmonium, & cacodæmonem vocarunt. Dæmoniacos ergo dixerunt illos, quos nos furiosos, insanos, lunaticos, vel epilepticos, atque etiam illos, qui ea loquebantur, quæ intelligi non poterant. Etiam hominem immundum habere dicebant spiritum immundum, & hominem mutum habere in se Dæmonium mutum*. Ita hic impius, non solum malorum, sed bonorum etiam Angelorum contemptor.

(*d*) Quæ verba Dionysii ita Maximus commentatur: *Nota, eum in numerum Energumenorum adscribere etiam eos, qui corporis illecebris sine animi mutatione, & pœnitentia adhærent, velut scortatores, studiosos spectaculorum, & eos, qui similia tractant.* Videri potest Gabr. Albaspinæus *de Eucharistia* Lib. I. cap. 15.

PROPOSITIO I.

Possunt Dæmones, Deo permittente, obsidere, & possidere hominum corpora.

313. Apparet primo, attenta Dæmonum natura incorporea, atque hominibus superiore, fieri posse, ut hominum corpora intime pervadant, eaque pro concessa sibi a Deo potestate moveant, variisque modis eorumdem organa agitent, ut inde quædam actiones oriantur, animæ imperio quasi suspenso, & impedito. Hujus rei exemplum habemus in phreneticis, qui admodum similes dæmoniacis aliquando sunt, & ita quidem, ut facile contingat, eosdem pro dæmoniacis haberi; quamobrem non parva diligentia opus est ad eos distinguendos.

314. Quod autem Deus pro inscrutabili judiciorum suorum abysso permittere Diabolo possit, ut corpora hominum invadat, & possideat, manifeste patet ex eo, quod, ut supra demonstratum est, permittat eidem insidiari animabus nostris, ut eas mille nocendi artibus ad peccatum alliciat: ergo multo magis Dæmoni permittere poterit, ut corporibus insidietur, eaque penetrando occupet, variisque modis divexet, transferat de loco in locum, organa loquendi, videndi, & audiendi moveat, vel impediat, eadem incurvet, ut cœlum videre nequeant, in ignem, vel aquam projiciat, aliaque id genus efficiat, quorum exempla nobis experientia quotidiana, imo & Evangelium ipsum suppeditant. Sed de potentia Angelorum in corpora vid. S. Thomas I. P. q. 110. art. 3.

315. Præterea aliquas sancti Patres rationes afferunt, propter quas divinam bonitatem minime hæc permissio dedeceat. Prima est illa S. Ambrosii Lib. VI. in Lucam, *ut boni probentur, improbi puniantur*. Altera, ut homines ex iis malis, quæ inimicus Diabolus infert corpori, discant ea multo majora timere, quæ animæ inferre conatur. Tertia, ut crudelitas, ac rabies Dæmonum contra nos cognoscantur, & ex altera parte, quanta sit erga nos Dei benignitas, & misericordia, appareat: *Utrumque*, inquit S. Jo. Chrysostomus (Hom. I. *de Dæmonibus* num. 6. Tom. II.) *in his Dæmoniacis cernere licet, & Dei benignitatem, & Dæmonum improbitatem*. Quartam affert Cassianus Collat. VII. cap. 28. *ut discedentes ex hoc mundo vel purgatiores ad vitam aliam transferantur, vel pœna leviore plectantur*. Demum, ut virtus Jesu Christi Domini nostri, qui vincit Diabolum, magis eluceat; quamobrem Tertullianus *in Apologet.* cap. 23. aliique veteres veritatem religionis Christianæ ex liberatione Dæmoniacorum demonstrabant (*a*).

316. Obj. primo. *Dæmonum, utpote substantiarum spiritualium nulla est, aut esse potest nostra corpora invadendi, atque movendi naturalis potestas: ergo saltem naturaliter hæc obsessio, vel possessio possibilis non est.*

317. Resp., quanquam non constet, quousque se extendat Angelorum tam bonorum, quam malorum potestas, certum tamen videri, posse eos nedum nostra corpora, sed etiam alia multo majora movere; neque enim vocarentur mali Angeli *principatus, & potestates, ac mundi rectores* Ephes. VI. 12., si nullam haberent hujus mundi corpora movendi vim. Nota pariter ex sacris Litteris sunt mala, & damna, quæ Satan intulit Job, primum quidem destructis illius bonis, atque interemptis filiis, post autem percusso ipso corpore Job *ulcere pessimo a planta pedis usque ad verticem capitis* Job I., & II. Nonne Diabolus transtulit Salvatorem nostrum Jesum Christum super pinnaculum Templi, & deinde in montem excelsum valde? Matth. IV. Nemo autem ex nobis quærat, qua ratione spiritus moveat corpora; quanquam enim hoc ignoratur, non ignoratur tamen, hanc illi virtutem esse a Deo collatam.

318. Quod si aliquis pervicaciter contenderet, hanc vim Dæmonibus naturaliter non inesse, adhuc tamen possent corpora hominum invadere, possidere, ac movere, Deo ita volente. Et si etiam hæc dæmonum possessio miraculosa dici deberet, non propterea impossibilis foret, nisi apud eos, qui miracula fieri posse negant, quorum error alibi explosus fuit. Probabilius tamen videtur, ac pene certum, hanc vim Dæmonibus naturaliter inesse, ut sola Dei permissione indigeant eam exercendi. Dici autem debet supernaturalis expulsio Dæmonum ab obsessis corporibus, quia non naturæ aliqua vi, sed Dei ipsius potentia Ecclesia precibus, atque Exorcismis impetrata fit. Sic etiam morbi naturæ defectu nos infestant, nec miraculosi sunt; sed quandoque per vera miracula Sanctorum intercessione sanantur (*b*).

319. Dices. Si Deus hanc virtutem Dæmonibus tribueret, aut saltem eosdem illa uti permitteret, videretur simul cum iisdem conspirare ad damna hominibus inferenda, quod majestate, & bonitate Divina indignum prorsus est.

320. Resp. Deum uti Angelis malis, tanquam suæ

(*a*) S. Jo. Chrysostomus cum Stagirium nobilem Ascetam a Dæmonio correptum, ac dire vexatum præsens consolari non posset, tres ad eum libros misit, in quibus mirabili sua eloquentia Monachum tristitia absorptum, ac pene in desperationem actum consolatus est, ostendens quot, & quanta bona Deus opt. max. ex hoc gravissimo ejus infortunio eliceret.

(*b*) Benedictus XIV. Lib. IV. *De Servorum Dei beatif. & Beat. Canoniz.* P. I. cap. 29. docet expulsionem Dæmonum non esse miraculosam, quando ab Exorcista fit potestate ordinis; aliter sequeretur, omnes Exorcistas miracula facere; bene vero quando fit, non virtute ordinis sacri, sed alia ratione, per imperium, per orationes, per intercessionem Sanctorum, per contactum sacr. Reliquiarum &c.

suæ justitiæ ministris, ad nos puniendos, vel probandos; quod supremum ipsius dominium super omnes creaturas demonstrat; eoque magis, quia, ut sæpe loquitur S. Augustinus, Dæmones non possunt in nos sævire, quantum volunt, sed solum quantum vult, vel permittit Deus.

321. Obj. secundo. Homo dæmoniacus duabus quasi animabus instructus erit, vel saltem duo habebit suarum actionum principia, quod Manichæismum sapit.

322. Resp., non esse in dæmoniacis duas animas, alteram bonam, malam alterum, ut Manichæi delirabant; esse quidem duo principia motuum corporalium, alterum voluntarium, & liberum, alterum necessarium, & cogens. Motus, qui ab hoc secundo principio quandoque procedunt, non sunt liberi, adeoque nec meriti capaces, nisi quatenus homo, qui eos invitus, & coactus patitur, se voluntati divinæ humiliter, ut par est, subjiciens, eos æquo animo sustinet, ut in morbis, aliisque corporis afflictionibus necessariis contingit. Voluntas autem obsessi semper libera manet, neque in eam Dæmon directe agere potest; unde etiam Deus permittens Satanæ, ut totum corpus Job percuteret, jussit illi, ut animam ipsius servaret Job II. 6. Hæc autem doctrina a Manichæorum deliriis quamlongissime abest.

323. Obj. tertio. Non solum homines improbi, sed etiam innocentes, & pii sæpius a Dæmone correpti, & vexati dicuntur; imo quandoque ipsi parvuli, si enim credimus S. Hieronymo in Epist. 39. ad Paulam super obitu Blæsillæ ejus filiæ num. 2. *sæpe bimuli, trimulique, & ubera materna lactentes a Dæmonio corripiuntur*. Hoc autem prorsus incredibile videtur, cum tales pueri rationis usu carentes neque puniri, neque probari possint: potius itaque credendum est, eos naturalibus morbis affligi, quam a Dæmone vexari. Quod si hoc verum est in pueris, poterit etiam dici de adultis (*a*).

324. Resp. primo, eadem ratione quæri posse, cur Deus illos innocentes infantes naturalibus morbis tam dire conflictari permittat, quibus nec puniri possunt, nec probari. Secundo, & adversarii, & nos debemus cum laud. S. Hieronymo illud S. Pauli repetere: „ O profundum divitiarum „ sapientiæ, & scientiæ Dei, quam inscrutabilia „ sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus! „ Bonus est Deus, & omnia, quæ bonus facit, „ bona sint necesse est. “ Ut refertur Joann. IX. 2. & seq. cum Discipuli vidissent hominem cæcum, interrogaverunt Christum Dominum: „ quis „ peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus na„ sceretur? Respondit Jesus: neque hic peccavit, „ neque parentes ejus, sed ut manifestentur ope„ ra Dei in illo. “ Ita dicere possumus, & nos, aliquando pueros a Dæmonibus vexari, *ut manifestentur opera Dei* in illis. Reipsa Christus Dominus Matth. XII. 28. Pharisæos ita convincebat: *Si in spiritu Dei ejicio Dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei*; & Marci XVI. 17. suis Discipulis inter alia potestatem contulit, in nomine ipsius ejiciendi Dæmonia, ut ita Evangelium propagaretur.

PROPOSITIO II.

Ex sacris novi Testamenti Libris, atque ex probatis Auctoribus evincitur, reipsa extitisse plures Dæmoniacos, *seu possessos a Dæmone*.

325. Taceo de Saule, quem *Spiritus malus exagitabat* Lib. I. Reg. XVI., de Sara Raguelis filia, a qua Raphael Angelus Dæmonium ejecit Tobiæ VIII.; quia ista veteris testamenti exempla longioribus disquisitionibus obnoxia sunt, & brevitatis gratia me statim confero ad obsessos a Christo Domino liberatos, quos Evangelica nobis exhibet historia.

326. Inepte autem ab aliquibus hæc omnia de curatione morborum naturalium explicantur, non autem de vera expulsione Dæmonum a corporibus obsessis. Inepte inquam; sacri enim Scriptores nimis aperte testantur, Christum præcepisse *spiritui immundo*, ut exiret Marci IX. 24. ejecisse a Maria Magdalena *septem Dæmonia* Marci XVI. 9. & Lucæ VIII., 2. & de puero lunatico præcipiente Jesu *exiisse Dæmonium*, & curatum fuisse in illa hora Matth. XVII. 17. describunt denique mirabilem illam curationem energumeni, qui habitabat in monumentis, & a quo Christus Jesus ejecit *Dæmonia multa*. Hæc autem rogabant Jesum, *ne imperaret illis, ut in abyssum irent*; sed

(*a*) Plerique veteres Patres putarunt, Dæmonibus a Deo non permitti intrare in corpora hominum, nisi in pœnam peccatorum. S. Augustinus Lib. V. *de Civit. Dei* cap. 32. *Dæmones*, inquit, *nisi eos, quos fallendo deceperint, possidere non possunt*. Hujus etiam rei plura exhibentur exempla, ut Montani, quem scribit antiquus auctor apud Eusebium Lib. V. *Histor. Eccl.* c. 16. *immodica primi loci cupiditate captum ... aditum in se adversario spiritui præbuisse, & Dæmone repletum, subito quodam furore, ac mentis excessu concuti cœpisse*. Tertullianus autem *de spectaculis* cap. 26. mulierem quamdam narrat *adiisse spectaculum, & inde cum Dæmone rediisse*; Dæmonem autem increpatum, quod ausus esset fidelem ingredi, respondisse, se fecisse justissime: *in meo enim*, inquiebat, *eam inveni*. Alia plura id genus afferri possent; sed fatendum est, Deum ex inscrutabili judiciorum suorum abysso quandoque permittere, ut etiam innocentes, ac pii a Dæmonio contubernali vexentur. Nam idem Sanctus Augustinus Lib. XXII. *de Civit. Dei* cap. 22. hæc habet: *Contra milleformes dæmonum incursus quis innocentiæ suæ fidit? Quandoquidem ne quis fideret, etiam parvulos baptizatos, quibus certe nihil est innocentius, aliquando sic vexant, ut in eis maxime Deo sinente ista monstretur hujus vitæ flenda calamitas, & alterius desideranda felicitas*.

sed potius permitteret eis in porcos ingredi, qui illic erant; atque ita factum reipsa est: *exierunt ergo Dæmonia ab homine & intraverunt in porcos*, qui postea se præcipitaverunt in stagnum Luc. VIII. Possuntne hæc omnia metaphorice de sanationibus ægrotorum intelligi? Metaphoricene intelligentur etiam illa: *Exibant autem Dæmonia a multis clamantia, & licentia, quia tu es Filius Dei, & increpans non sinebat ea loqui?* Lucæ IV. 41. Alia id generis bene multa in Evangelio leguntur, quæ nulla machinarum vi possunt ad curationes morborum pertrahi.

327. Neque prætermittenda injusta illa, æque insulsa Pharisæorum calumnia, quod Jesus in Beelzebub principe Dæmoniorum Dæmonia ejiceret; quæ calumnia licet inepta, certo tamen supponit, Christum reipsa Dæmonia ejecisse. Christus autem hanc putidam calumniam a se repellens ex hac ipsa potestate ejiciendi Dæmonia Divinam suam missionem invicte ostendebat, dicens: *Si ego in spiritu Dei ejicio Dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei*: Matth. XII. 28. & seq.

328. Frustra autem sunt, qui hanc potestatem obsidendi corpora Dæmonibus ademptam esse volunt post Christi passionem. Frustra inquam; Christus enim inter alia, quæ suis discipulis, eorumque successoribus dona promisit Mar. XVI. 17. hoc etiam ponit: *In nomine meo Dæmonia ejicient*, quod manifeste indicat, etiam post ejus ascensionem ad cœlum futuros Dæmoniacos, sicut reipsa fuerunt.

329. Nam similes liberationes Dæmoniacorum ab Apostolis factas Scriptura Sacra recenset. Actor. V. 16. Petrus dicitur curasse vexatos a spiritibus immundis; & Pauli sudaria, & semicinctia spiritus nequam expellebant Actor. XIX. 12. ubi etiam narratur, id tentatum fuisse a quibusdam Judæis exorcistis, & quidem *in nomine Domini Jesu, quem Paulus prædicabat*; respondisse autem spiritum nequam: *Jesum novi, & Paulum scio; vos autem qui estis?* Atque additur, quod *insiliens in eos homo, in quo erat Dæmonium pessimum .... invaluit contra eos; ita ut nudi, & vulnerati effugerent*.

330. Eamdem auctoritatem expellendi a corporibus Dæmonia viguisse postea in Ecclesia, testis est Tertullianus, qui in suo *Apologetico* cap. 23. ita fidenter Ethnicos provocabat: „ Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem Dæmone „ agi constet: jussus a quolibet Christiano spiri- „ tus ille tam se Dæmonem confitebitur de vero, „ quam alibi Deum de falso: " unde etiam concludebat, subjectas esse Christianis divinitates gentilium.

331. Longum autem nimis esset, per omnia posteriora sæcula percurrendo ostendere, hanc gratiam liberandi energumenos nunquam in Ecclesia defecisse. Et quanquam non is ego sum, qui omnia, quæ de obsessis narrantur, probare sine delectu velim, aut possim, illud tamen certissimum est, constantem, & universalem sanctorum Patrum, atque etiam fidelium persuasionem fuisse, primo Dæmones Deo permittente corpora hominum obsidere: secundo esse in Ecclesia potestatem eosdem e corporibus expellendi.

332. Huc etiam spectant exorcismi, quibus a primis usque temporibus ad abigendas insidias Dæmonum Ecclesia semper usa est: & *ab ipso Ecclesiæ initio* Exorcistæ nomen, & ministerium fuisse asserit Sacrosancta Tridentina Synodus Sess. XXIII. cap. 2.

333. Obj. primo. Quæ a sacris Evangelistis referuntur de curatione Dæmoniacorum, possunt, & debent intelligi ad mentem rudium Judæorum, apud quos pervulgata erat opinio, omnes fere infirmitates esse a Dæmone; quam falsam eorum opinionem Christus, & Apostoli convellere noluerunt, quia & ipsa inserviebat ad divinam Jesu Christi potestatem magis, magisque confirmandam. S. Hieronymus, qui totam fere suam ætatem in studio Sac. Litterarum consumpsit, *Multa*, inquit in c. XXVIII. Jeremiæ, *in Scripturis Sanctis dicuntur juxta opinionem illius temporis, quo gesta referuntur, & non juxta quod veritas continebat*. Vide etiam in Matth. cap. XIV. ad vers. 8. contra Helvidium.

334. Resp. quanquam Christus, ejusque Apostoli potuerint falsas quasdam, & innocuas Judæorum opiniones tolerare, non tamen eos potuisse easdem falsas opiniones suis locutionibus, atque actionibus confirmare. Profecto aliquid plus erat, quam tolerare falsam Dæmoniacorum opinionem, tam sæpe repetere Dæmones fuisse ab eis ejectos. Et quod adhuc plus est, jubere Dæmonibus, ut a corporibus exirent, eosdem increpare, imo & eorum petitionibus annuere, ut quando facultatem obtinuerunt intrandi in gregem porcorum. His sane omnibus non tolerabatur solum, sed plane confirmabatur majorem in modum communis Judæorum opinio de spiritibus malis hominum corpora obsidentibus; quæ si falsa, & erronea fuisset, Christo etiam, ejusque Apostolis error tribui deberet.

335. Eodem sensu intelligi debet canon ille S. Hieronymi, scilicet de pura tolerantia opinionum falsarum; non autem de earumdem falsarum opinionum confirmatione: quemadmodum in re nostra contigisset, si Christus Dominus simulasset, se ejicere Dæmonia, quæ nulla erant.

336. Dices. Fortasse illi Dæmoniaci erant hypocondriaci, & maniaci, qui a Dæmonibus sese obsessos credebant; quibus propterea curandis nullum aptius remedium inveniri poterat, quam simulare, eos a Dæmonibus esse liberatos. Hujusmodi artibus ad hypocondriacos curandos periti Medici sæpe feliciter usi sunt.

337. Resp. Adversarios exemplo Medicorum hac in re perperam abuti. Medici enim ad expellendos morbos remediis utuntur naturalibus. Sed Christus Dominus infirmos divina sua potesta-

state pro imperio curabat; non igitur opus habebat, sese eorum falsæ opinioni accommodare, cum ipsi æque facile esset, hanc falsam opinionem convellere, quin aliquo uteretur stratagemate.

338. Dices iterum. Si Evangelistarum narrationes bene perpendantur, facile apparebit, illos Dæmoniacos non fuisse nisi infirmos, aut veros, aut imaginarios. Sic Matth. XVII. oblatus est Jesu Christo puer *lunaticus*, qui sæpe cadebat in ignem, & crebro in aquam, & ut Marcus describit IX. 16., habebat spiritum mutum, qui illum allidebat, & stridebat dentibus, & arescebat. Hæc autem quid aliud indicant, quam hominem epilepticum? Idem fere dici potest de muliere, quæ, referente Luca XIII. 11., *habebat spiritum infirmitatis annis decem, & octo, & erat inclinata, nec poterat sursum respicere*, quem morbum naturalem esse omnes norunt.

339. Quantum vero ad Dæmoniacos imaginarios innumera afferri possunt etiam nostris, & superioribus temporibus eorum exempla, qui tetro humore correpti, ac læsa imaginatione insaniunt, & furunt, ac præcipue ad conspectum sacrarum imaginum, vel reliquiarum clamant, mire se torquent, spumant, perinde ac si a Dæmonibus agitarentur. Talis videtur fuisse ille, qui describitur apud Marcum V., & apud Lucam VIII. habitans in monumentis, & qui putabat se ab integra *legione* Dæmonum obsessum. Matthæus cap. VIII. duos hujusmodi maniacos fuisse, dicit.

340. Resp. nos minime negare, morbos illos, quibus Dæmoniaci in sacris Libris correpti fuisse dicuntur, potuisse in se, & absolute a naturalibus causis oriri; sed neque negari posse ab adversariis, eos potuisse oriri a Dæmonibus eorum corpora obsidentibus. Reipsa autem non a causis naturalibus, sed a Dæmone ipsos fuisse ortos, aperte indicant Sacri Evangelistæ. Nam puer ille non aliter sanatus fuit, quam ejecto Dæmonio: *exiit ab eo Dæmonium, & curatus est puer in illa hora*, inquit S. Matthæus; S. autem Marcus ita rem exponit; „ Jesus comminatus est spiritui immundo, dicens illi: surde, & mute spiritus, „ ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne „ introeas in eum. Et exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo, & factus est, sicut „ mortuus, ita ut multi dicerent: quia mortuus „ est. Jesus autem tenens manum ejus elevavit „ eum, & surrexit „. Porro nisi hæc certa sint veræ a Dæmonio liberationis signa, quænam erunt alia?

341. Neque vero objiciat quisquam, illum puerum fuisse vocatum *lunaticum*, qui morbus est naturalis. Respondet enim S. Jo. Chrysostomus Hom. LVII. in Matth. num. 3. ita vocatum fuisse a Patre, & Dæmonem per vafritiem secundum lunæ cursum invasisse puerum, ut id non sibi, sed elemento imputaretur.

342. Morbum etiam feminæ incurvatæ ab octodecim annis non fuisse a causis naturalibus, sed a Dæmone, declaravit Jesus Christus magister veritatis, cum Pharisæos indignantes, hoc factum fuisse die sabbati, ita increpavit: „ Hypo„ critæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit „ bovem suum, aut asinum a præsepio, & ducit „ adaquare? Hanc autem filiam Abrahæ, quam „ alligavit Satan ecce decem, & octo annis, non „ oportuit solvi a vinculo isto die sabbati "?

343. Dæmoniacos autem imaginarios & fuisse, & adhuc esse, imo & semper futuros, nemo prudens inficias ibit. Sed omnes reputare hujus generis, eos præcipue, qui in Evangelio ut veri Dæmoniaci describuntur, aperta insania est. Et quantum ad illum, vel ad illos duos Dæmoniacos, quos Jesus curavit in regione Gerasenorum, quodnam majus argumentum haberi potest de vera Dæmonis obsessione, quam illud, quod tres Evangelistæ narrant, Dæmones scilicet permittente Jesu intrasse in vicinum porcorum gregem, porcos autem impetu facto se projecisse in stagnum? Quod enim aliqui adversariorum effinxerunt, hoc factum fuisse a Christo, ut læsam illorum phantasiam corrigeret, ac pro certo haberent, se fuisse a Dæmonibus liberatos, plane ridiculum est, ac Deo indignum. Repeto enim, quod superius dixi, Christum Deum hujusmodi artibus humanis non indiguisse ad læsam illorum phantasiam sanandam, sicuti naturalibus remediis non utebatur ad abigendos morbos (*a*).

344. Dices adhuc. Si tota illa historia in sensu proprio, & litterali accipiatur, Dæmones illi rogaverunt Jesum, ut possent intrare in gregem porcorum, verentes, ne illis imperaret, *ut in abyssum irent;* & postea ipsi Dæmones eos porcos adegerunt, ut se præcipitarent in stagnum; quæ secum ipsis pugnare videntur; debuissent enim, eos potius adigere, ut in montana pergerent, vel in deserta, ut diutius possent in ipsis habitare: præstabit igitur, totam hanc historiam non in sensu litterali de vera Dæmonum obsessione intelligere, sed alio sensu metaphorico.

345. Resp. levem hanc esse difficultatem, cui tol-

(*a*) Sanctus Joann. Chrysostomus Hom. XXVIII. al. XXIX. in Matth. Tom. VII. (laud. a S. Thoma 3. P. quæst. 41. art. 1. ad 4.) quæstioni, cur Christus Dominus permiserit Dæmonibus intrare in porcos, respondet, *primo ut doceret eos; qui a malignis hujusmodi tyrannis liberati essent, quantam perniciem afferrent insidiatores hujusmodi: 2. ut discerent omnes, Dæmones ne quidem porcos invadere posse, nisi ipse permiserit: 3. ipsos graviora in homines, quam in porcos perpetraturos fuisse, nisi in calamitate per magnam illam Dei providentiam servati fuissent; nam quod magis nos, quam bruta animalia odio habeant, nulli non manifestum est. Itaque qui porcis non pepercerunt, & in momento temporis omnes præcipitarunt, multo magis hominibus id fecissent.* Addit postea quartam rationem, ut nempe *qui regionem incolebant, ejus potentiam discerent.*

tollendæ satis est textum Sancti Lucæ accurate perpendere, ubi duo distinguuntur; primo, quod Dæmones Christum rogabant, *ne imperaret illis, ut in abyssum irent* vers. 31. hoc autem obtento rogabant iterum Jesum, ut permitteret eis in vicinos porcos ingredi, non quasi hoc modo evitarent iter in abyssum, sed potius ut crudelitatem, quam non poterant directe exercere in homines, saltem exercerent in porcos, ex quorum interitu non minimum damnum etiam hominibus proveniebat. Neque vero ex quo sues illi interierint, sequitur fuisse Dæmones in abyssum detrusos, cum potuerint in aere, ut antea, commorari.

546. Ob. tertio. Hujusmodi infestationes Dæmonum non ubique locorum, nec omnibus temporibus contingunt; sed plerumque ubi major est hominum ignorantia, majorque superstitio. Observatum est etiam, ubi sunt fervidiores Exorcistæ, ibi frequentiores inveniri obsessos; quæ varietas magnum est imposturæ, & deceptionis argumentum.

547. Resp. hanc difficultatem aliquid ponderis habituram, si omnia, quæ de hujusmodi energumenis narrantur, indiscriminatim probare vellemus; neque enim dubitandum est, multas in hac re factas esse fraudes, & multas plures deceptiones contingere ex hominum malitia, vel ignorantia. Sed nihil tale suspicandum est de iis energumenis, quos a Servatore nostro, vel ab ejus disciplulis liberatos fuisse, ex sacra historia novimus. Plerasque etiam tam antiqua, quam recentia Ecclesiæ monumenta nobis suppeditant hujusmodi liberationes, quæ nonnisi rejectis omnibus sanioris criticæ regulis negari possunt. Ac demum cum hanc ejiciendi Dæmones potestatem Christus reliquerit Ecclesiæ, quis ambigat, eam sæpe fuisse ab eadem Ecclesia per suos ministros exercitam? Quænam vero consecutio hæc est, omnes Dæmoniacos fictos judicare, quia plerique tales fuerint? Perinde ac si quis vellet omnia miracula tollere, quia valde multa conficta fuere; aut nullum hominem pium, justum, ac sanctum credere, quia nullo tempore defuerunt hypocritæ (*a*)?

548. Dices. Si nobis ultro fatentibus plures in hac re fuerunt doli, & fortasse multo plures sunt hominum errores, qui morbos, quorum causas ignorant, Dæmonibus tribuere solent, nulla plane certitudo alicujus veri Dæmoniaci haberi poterit.

549. Resp. Primo, ut jam diximus, ambigere nullatenus possumus de energumenis, quos Jesu Christi virtute liberatos fuisse sacri Codices narrant. Secundo sunt aliquæ indubiæ notæ, quibus possint a docto, & prudente exorcista veri Dæmoniaci a falsis distingui. Nonnullæ assignantur in Rituali Rom. in Titulo de *exorcizandis obsessis*, ubi primo monetur Exorcista, *ne facile credat, aliquem a Dæmone obsessum esse*: deinde hæc proponuntur signa obsidentis Dæmonis, scilicet „ ignota lingua loqui pluribus verbis, „ vel loquentem intelligere, distantia, & occulta „ patefacere, vires supra ætatis, seu conditionis „ naturam ostendere, & id genus alia, quæ cum „ plurima concurrunt, majora fiunt judicia (*b*)“.

550. Dices. Petrus Abanensis in Comment. *in Aristotelis problemata* partic. 30. problem. 1. refert ex fide cujusdam Medici, mulierem prorsus illiteratam, dum esset melancholica, *latinum congruum* locutam fuisse; & Petrus Pomponatius *De incantat.* c. 10. de alia femina eodem morbo laborante pariter refert, eamdem locutam fuisse secundum diversa idiomata.

551. Resp., hujusmodi relationes fide dignas non esse, quæ plerumque inde ortæ sunt, quod tales feminæ vi morbi agitatæ linguam in varias voces commoveant, quæ cum non intelligantur a circumstantibus, putantur ad varia idiomata pertinere. Nulla autem hactenus prodiit historia testibus fide dignis communita, qua probetur, homines sola melancholia, aut alio morbo correptos *ignota lingua* pluribus verbis locutos fuisse, aut alia peregisse, quæ vires supra ætatis, aut conditionis naturam ostenderent.

552. Obj. ultimo. Si Jesus Christus suæ Ecclesiæ potestatem dedisset per exorcismos expellendi Dæmones, hi numquam suo effectu carerent: at vero experientia nos docet, eos sæpius frustra adhiberi.

553. Resp., etiam Discipulis Jesu Christi semel con-

(*a*) In Concilio Quini-sexto decretum fuit, eos puniendos, *qui se a Dæmone correptos esse simulant, & ejusmodi afflictionibus, laboribusque eos subjici oportere, quibus ii, qui vere a Dæmone correpti sunt, ut a Dæmonis operatione liberentur*, jure subjiciuntur Can. 60. ex quo Canone colligitur, & veros tunc extitisse energumenos, & etiam fictos.

(*b*) Omnes fere, qui de Dæmoniacis tractant, varia afferunt signa, quibus veri a falsis distinguantur. Sanctus Hieronymus in vita Sancti Hilarionis exemplum affert cujusdam Dæmoniaci, qui syriace prompte, & expedite loquebatur, quamvis eam linguam numquam calluerit. *Videas*, inquit, *de ore barbaro, & qui francam tantum, & latinam linguam noverat, syra ad purum verba resonare, ut non stridor, non aspiratio, non idioma aliquod Palæstini deesset eloquii*. P. Eduardus Corsinus in Tomo IV. *Instit. philosoph.* disp. 2. Metaph. cap. 1. num. 3. Negari, inquit, *non poterit, obsessos aliquos, & energumenos reperiri . . . . aut si cui fortasse negare liceat, mihi certe non licet, qui nuperrime viderim mulierem, non miris modo corporis agitationibus contorqueri, secreta aliorum, de quibus interrogabatur, prodere, accensas, remotissimasque faces, dum juberetur, exstinguere, iterumque jussam extinctas illas accendere; patrii solum idiomatis gnaram latine, & gallice clare, apposite, nitide, distincteque respondere: duodecim denique characterum species, quales a duodecim scriptoribus efformarentur, cum neque legere, neque scribere prorsus sciret, exarare, quibus variorum spirituum, quibus obsideri jam dicebat, nomina, vires, numerum, exeundi leges, aut fœdera, aliaque id genus explicabat*.

contigisse, ut puerum lunaticum a Dæmone liberare non possent Matt. XVII. 15. Sed, ut dixit Jesus eodem loco, hoc factum est propter eorum *incredulitatem*; tum etiam quia remedia jejunii, & orationis prætermiserunt, ut colligitur ex cap. IX. Marci 28. Ex defectu igitur debitæ dispositionis sive in Energumenis, sive in Exorcistis, non autem ex defectu potestatis a Christo suæ Ecclesiæ collatæ, sæpe contingit, adjurationes, atque exorcismos frustra adhiberi (*a*).

CAPUT XXI.

De artibus magicis, & superstitiosis cum Dæmone commerciis.

354. Optime certe de Religione, atque hominum societate promeriti sunt, qui vulgarem illam, quæ superioribus seculis ubique fere regnabat, de sagarum, ac maleficorum multitudine opinionem convellere sategerunt; inter quos enituit zelus P. Frider. Spee in celebri suo opere, cui titulus *Cautio criminalis, seu de processibus contra Sagas* (*b*).

355. Sed, ut fieri plerumque solet, aliqui paucis ab hinc annis ita contra hujusmodi abusus vehementer invecti sunt, ut in oppositum extremum delaberentur; & nonnulli quidem magiam usque ad Domini Nostri Jesu Christi redemptionem viguisse confessi sunt; post autem pretiosissimi ejus sanguinis efficacia abolitam fuisse, contendunt (*c*). Alii magiam extitisse olim, & adhuc existere docuerunt, negantes solum, quæ de nocturnis Lamiarum cum Dæmone congressibus vulgo circumferuntur (*d*). Alii demum spreta cunctarum gentium universali, constantique traditione, omnem prorsus magiam ad aniles fabulas amandandam esse audacter pronunciarunt.

356. Sed quoniam multiplici sensu potest magia usurpari, variaque solent ejus genera distingui, quæ modo persequi non vacat, nos magiam hic definimus *pactum aliquod vel expressum, vel implicitum cum Dæmone ictum, ad aliquid ipsius ope consequendum*. Quam definitionem ita breviter explico.

357. Primo, non eo sensu hic accipitur *pactum*, quasi omnes illæ conditiones habeantur, quæ in veri nominis fœderibus exigi solent, & quæ proinde mutuam inter paciscentes pariunt obligationem. Quis enim mortalium vim habeat cogendi Dæmonem? Aut quis sibi certo persuadeat, illum spiritum mendacissimum velle stare promissis, etiamsi a Deo minime impediatur? Et vicissim quisnam Dæmon tantæ virtutis est, ut hominem resipiscentem, & invitum suis vinculis adstrictum retinere possit? Pactum igitur hic sumitur latiore sensu, prout aliquid ex utraque parte aut exhibitum, aut promissum, aut saltem speratum est. Hinc etiam Sanctus Augustinus, quem mox laudabimus, istas superstitiones *quasi pacta* cum Dæmonibus vocat, satis innuens, eas vera pacta non esse.

358. Secundo, hoc pactum initum cum Dæmone vel *expressum* esse potest, vel tantum *impli-*

ci-

(*a*) De his dispositionibus in Energumenis, atque in Exorcistis requisitis videri debet Rituale Romanum. De antiquitate, usu, ac virtute Exorcismorum ad expellendos Dæmones erudite, & copiose agit celsissimus Roman. Imperat. Princeps, & Monasterii, ac Congregat. Sancti Blasii in Sylva nigra Abbas Martinus Gerbert in P. II. *Veter. Liturgia Alemanicæ* Disquisit. VII. cap. 2. Energumeni sunt irregulares; cessat autem irregularitas, statim ac fuerint a Dæmonio liberati. Sed ut certa hæc liberatio sit, debet tempus sufficiens excurrere. In Can. *Communiter* dist. 33. ita de energumenis statuitur: *tamdiu erunt ab officii sui ordine, & loco suspensi, quousque unius anni spatio per discretionem Episcopi inveniantur ab incursu Dæmonum liberati*. Sed de energumenis, atque Exorcistis plura dabunt Canonistæ.

(*b*) Hic liber oculos multorum Judicum aperuit, qui zelo contra maleficos juste sæviendi plerosque innocentes infamia notabant, atrociter excruciabant, ac demum extremo afficiebant supplicio, quod præcipue in Germania, superiore sæculo factum esse, eodem in opere demonstratur. Non omnia tamen probari possunt, quæ in eo libro continentur: ut cum a peccato lethali illi eximuntur, qui ob torturæ violentiam magiæ reos se esse falso confitebantur, aut alios innocentes ejusdem criminis accusabant; & quod intolerabilius est, in ipsa sacramentali confessione metu novæ torturæ mentiri pergebant. Vide dubium XX. & alibi, tum potissimum additam Appendicem.

(*c*) Ita illustris nostri ævi scriptor Marchio Scipio Maffejus primo in Opuscolo, cui titulum gloriosum fecit: *Arte magica dileguata*, tum in alio inscripto: *Arte magica annichilata* Veronæ 1754.; cui succenturiator accessit Ant. Florius in opusculo *Arte magica distrutta* Tridenti 1750. Hæc Maffei sententia non solum iis displicuit, qui veteri universalique traditioni adhærebant, in primis autem doctissimo P. Thomæ Mariæ Mamachio Tomo III. *Originum, & Antiquit. Christian.* pag. 128., & seq., sed etiam iis, qui omnem magiam prorsus eliminatam volebant. Si enim Deus hoc turpissimum hominum cum Dæmone commercium aliquando permisit, non est, cum illud modo etiam permittere nequeat; & qua ratione Dæmon a Christo victus, & ligatus dicatur, jam supra num. 291. explicatum est.

(*d*) Hanc sententiam multa eruditione defendere conatus est cl. Hieronym. Tartarotus Roboretanus editis tribus Libris *del congresso notturno delle Lamie* Roboreti 1749., una cum responsione cuidam Epistolæ Com. Jo. Rinaldi Carli, Nauticæ in Patavina Universitate Professoris, qui ipsi persuadere volebat, non posse nocturnos sagarum congressus ut imaginarios explodi, quin omnes magicæ artes ut commentitiæ una simul explodantur. Suæ tamen sententiæ tenaciter adhæsit Tartarotus, eamdemque contra Maffejum tuitus iterum est in Apologia *Del congresso notturno delle Lamie* Venetiis 1757. in 4., contendens, ex quo Lamiarum congressus negatur, minime consequi, omnem quoque magiam esse negandam, ut ipsius Adversarii volebant.

citum. Primum exigit colloquium cum Dæmone; vel reipsa, si Dæmon appareat; vel saltem per imaginationem; ut si quis illusus putet cum Dæmone loqui, ac cum eo pacisci. Ad pactum vero implicitum sufficit, ut quædam ponantur signa, vel facta superstitiosa, quibus positis aliquis expectatur effectus, qui neque a Deo speratur, nec communi naturæ ordine provenire potest, aut solet, ac proinde solius Dæmoni ope eventurus creditur (*a*).

359. Frustra autem conantur quidam (*b*) hujusmodi pacta cum Dæmonibus, tanquam putida Scholasticorum commenta rejicere. Nam S. Augustinus longe ante Scholasticos ea commemoravit in Lib. II. *de Doct. Christ.* cap. 20. inquiens: „ Superstitiosum est quidquid institutum est ab „ hominibus ad facienda, vel colenda idola .... „ vel ad consultationes, & pacta quædam significationum cum Dæmonibus placita, atque fœderata, qualia sunt molimina magicarum artium; " quod iterum repetit cap. 23., suam elocutionem emolliens, dicendo: *quasi pacta quædam infidelis & dolosæ amicitiæ constituta*.

360. Clarius locutus est S. Thomas 2. 2. qu. 95. art. 4., & qu. 122. art. 2. ad 3. inquiens: *Omnes superstitiones procedunt ex aliquo pacto cum Dæmonibus inito, tacito, vel expresso*. Cui præivit Albertus Magnus in Lib. II. *Sentent.* dist. 7. art. 12.: & hæc duplicis pacti distinctio communiter fuit ab omnibus Theologis adoptata.

361. Unde etiam Sixtus V. in celebri sua Constitutione *Cœli & Terræ* illos condemnat, qui *sortilegiis, & superstitionibus non sine Dæmonum saltem occulta societate, aut tacita pactione operam dare non verentur*. Et postea multo vehementius, ut par erat, in eos invehitur, qui *etiam expressa cum Diabolo pactione* nefarias magicæ artis incantationes adhibent. Eadem pacta commemorat quoque Gregorius XV. in Constit. *Omnipotentis Dei* (*c*).

362. Jam vero his explicatis luculenter apparet, posse Deum Dæmonibus permittere, ut pactis istiusmodi vel expressis, vel saltem tacitis ab hominibus invocati, iisdem opem suam præstent, ut ipsis apparenter quidem inserviant, reipsa autem noceant. Quid enim huic permissioni repugnet? Profecto si, ut supra demonstratum est, sine ulla infinitæ suæ bonitatis jactura Deus permittere potest, & sæpe permittit Dæmonibus, ut animabus, corporibusque hominum tentationibus, atque obsessionibus insidientur, quænam repugnantia erit, ut ipsis quoque permittat pro eorum malevolentia quoddam fœdus cum magis inire, ut ipsis in multis rebus obsecundent, quod tandem ad eorum extremam perniciem collimat?

363. Magnam certe esse Dæmonum in hoc mundo

(*a*) Initio hujus sæculi XVIII. Christianus Thomasius celebris inter Protestantes jurisconsultus disputationem edidit *De crimine magiæ*; & deinde aliam *De origine processus inquisitorii contra sagas*, quæ ob magiam negatam, & Sadducæismi suspicionem magnos motus excitarunt: atque hac occasione nonnulla alia scripta prodierunt, ad veterem magiæ persuasionem convellendam. Anno autem 1725. eruditus Medicus Gallus Sanctandreus tractatum edidit forma epistolari *De magia, ac maleficis, magis, sagisque*, in quo magia quidem negatur, non negatur tamen, plurima nobis a Dæmonibus nocumenta inferri. Tandem ut nonnullos alios prætercam, magiam prorsus esse commentitiam conati sunt demonstrare Constantinus Franc. de Cauz *de cultibus magicis* Libris duobus Viennæ 1771. edit. ult., & Paulus Jos. a Rieggier dissert. *de Magia* Viennæ 1773. Hic autem præterire non possum, quæ habet S. Thomas in IV. *Sent.* Dist. 34. quæst. 1. art. 3. ubi ait: „ Quidam dixerunt, quod maleficium nihil erat in mundo, nisi in æstimatione „ hominum, qui effectus naturales, quorum causæ „ sunt occultæ, maleficiis imputabant. Sed hoc est „ contra auctoritatem Sanctorum, qui dicunt, quod „ Dæmones habent potestatem supra corpora, & supra imaginationem hominum, quando a Deo per„ mittuntur; unde per eos malefici signa aliqua facere „ possunt. Procedit autem hæc opinio *ex radice infidelitatis, sive incredulitatis, quia non credunt esse Dæmones, nisi in æstimatione vulgi tantum.*" Id S. Thomas de quibusdam sui temporis: ego autem id non ausim affirmare de omnibus, qui nostro hoc sæculo Magiam omnem negant. Sed ita prosequitur Angelicus: *Hæc vera fides repudiat, per quam Angelos de cœlo cecidisse, & Dæmones esse credimus, & ex subtilitate suæ naturæ multa posse, quæ nos non possumus, & ideo illi, qui eos ad talia facienda inducunt, malefici vocantur.*

(*b*) Post Thomasium *De origine processus inquisitorii &c.*, ubi primam pactorum mentionem a Cæsario Cisterciensi ignobili sæculi XIII. scriptore repetendam esse suis præjudiciis deceptus temere pronunciavit.

(*c*) Irrident adversarii nostri pacta ista explicita, utpote quæ iniri nequeunt, quin homines loquantur cum Dæmone, quod factu impossibile putant. At vero, ut nihil dicam de oraculorum responsis, quot, & quantas non legimus in probatis historiis Dæmonum sub variis formis apparitiones, & cum hominibus colloquia? Et quanquam non omnia probari possint, quæ de hujusmodi apparitionibus vulgo circumferuntur, sunt tamen quædam, quæ tot & tantis fulciuntur momentis, ut rejici sine temeritate nequeant. Sane, ut cetera mittam, plura Dæmonia vidit Julianus Apostata a quodam Mago evocata, quorum horribili aspectu territus consueto Crucis signo se munivit, & illa protinus evanuerunt, ut narrat Theodoretus & Sozomenus, ille Lib. III. *Hist. Eccl.* cap. 3., iste autem Lib. V. cap. 2. Hujus rei mentionem facit etiam S. Gregorius Nazianz. Orat. IV. in Julianum num. 55. & seq. novæ edit. an. 1778. Parisiis. S. Augustinus Lib. XXI. *de civit. Dei* cap. 6. docere non dubitavit, Dæmones astutissima calliditate homines seducere, *vel inspirando eorum cordibus virus occultum, vel etiam fallacibus amicitiis apparendo*. Ubi etiam addit Sanctus Doctor a Dæmonibus homines de artibus magicis edoceri; *neque enim potuit, nisi primum ipsis docentibus disci, quid quisque illorum appetat, quid exhorreat, quo invitetur nomine, quo cogatur: unde magicæ artes, earumque artifices extiterunt.*

do nobis nocendi potentiam insinuat S. Paulus Ephes. VI. 11., & seq., ubi Dæmones appellat κοσμοκράτορας τῦ σκότυς τῦ αἰῶνος τύτυ *mundi rectores tenebrarum harum*. Apparet etiam ex septem illis maritis Saræ filiæ Raguelis, quos Dæmon occidit Tobiæ VI.; tum ex tota historia Jobi, ad cujus damnum Deo permittente potuit Satan latrones evocare, ventos, & tempestates in aere excitare, ignem de cœlo demittere, atque in ipso ejus corpore varios, gravissimosque morbos inducere. Hinc sæpius monemur in sacris Litteris, ut opem Dei contra hujus terribilis hostis conatus jugiter imploremus.

364. Sed quanta sit, & quousque se extendat hæc potentia Dæmonum, haud facile est determinare. S. Augustinus Lib. III. *de Trinit.* cap. 7. admirans quomodo magi Pharaonis potuerint *magicis artibus* facere serpentes, & alia similia, non potuerint autem facere sciniphes, qui muscæ sunt minutissimæ, ita colligit: *Unde intelligi datur, ne ipsos quidem transgressores Angelos, & aereas potestates, per quas magicæ artes possunt quidquid possunt, valere aliquid, nisi data desuper potestate*. Et cap. 9. de iisdem malis Angelis loquens, ,, Quid autem, *inquit*, possint per ,, naturam, nec possint per prohibitionem, & ,, quid per ipsius naturæ suæ conditionem facere non sinantur, homini explorare difficile est, ,, imo vero impossibile, nisi per illud donum ,, Dei, quod Apostolus commemorat dicens: Alii ,, dijudicatio spirituum. Novimus enim hominem ,, posse ambulare, & neque hoc posse, si non ,, permittatur; volare autem non posse, etiamsi ,, permittatur ".

365. Deum autem ex profunditate consiliorum suorum reipsa aliquando Dæmonibus permisisse, ut ab hominibus impiis tacite, vel expresse per magicas artes invocati potentia sua naturali uterentur, ut primo compertum est ex sacris Litteris, quæ superstitiosas hujusmodi artes severissime prohibent. Exodi XXII. 18. ita populo suo præcipit Deus: *Maleficos non patieris vivere*. Item Levitici XIX. 31. *Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini:* cap. XX. 27. *Vir, sive mulier, in quibus pythonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur*. Et adhuc expressius Deuter. XVIII. 19. *Nec inveniatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem, aut qui ariolos sciscitetur, & observet somnia, atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, aut quærat a mortuis veritatem*. Ut quid vero tam expressæ, & sæpius iteratæ istæ prohibitiones, si nulli reipsa fuissent Magi, imo nullæ artes magicæ?

366. Neque hujus gravissimi argumenti vim declinant, qui hæc, & similia divina præcepta, quæ alibi etiam sæpius occurrunt, eo sensu explicant, non quasi hæc diabolica ars unquam reipsa extiterit, sed ut populus Israeliticus ab hac opinione veræ magiæ averteretur; quanquam enim, inquiunt, hæc opinio falsa esset, erat tamen apud Gentes vulgaris, & communis; & præterea hæc ars utut vanissima, omnique effectu carens, sine magna tamen impietate exerceri non poterat.

367. Non inquam, vis nostri argumenti hoc effugio declinatur. Nam primo multo magis populus ab hac arte diabolica aversus fuisset, si de ejus vanitate fuisset a Deo edoctus; tunc enim populus nulla spe lucri, curiositatis, aut voluptatis ad eam exercendam fuisset illectus. At vero in omnibus locis ita Deus de magicis artibus loquitur, ut quisque facile crederet, eas reipsa existere, omnino tamen fugiendas, utpote malas, Deoque maxime invisas.

368. Deinde in iisdem sacris Libris aliqua describuntur ope Dæmonum artibus magicis facta. Sistamus duntaxat in Exodi capitibus VII. & VIII., ubi ea mira continentur, quæ Magi Pharaonis ad æmulandam divinam Moysis virtutem coram toto populo egerunt; & quidem eo exitu, ut Deus voluerit ab omnibus cognosci, diabolicam artem tandem victam fuisse, cum Deus non permiserit, sciniphes a magis produci, quemadmodum permiserat produci serpentes, & ranas, & aquas converti in sanguinem, ita ut ipsi malefici exclamare debuerint: *Digitus Dei est hic*.

369. Quid ad hæc adversarii? In omne se latus convertunt, ac frigide tandem respondent, facile fuisse maleficis Ægyptiis serpentes clam afferre, iisque venenum adimere, & manuum dexteritate virgis sublatis, eos in medium projicere: & ita similiter de ranis; ac de aquæ conversione in sanguinem (*a*).

370. At vero stipites, & caules fuisse oportet omnes Ægyptios, qui sibi tam crasse illudi paterentur. Deinde, cur hac ipsa manuum dexteritate uti non potuerunt ad producendos sciniphes? Cur exclamare coacti sunt: *digitus Dei est hic?* Quanto melius erit, nobiscum fateri, illos maleficos ope Dæmonum, quibus facile erat veros serpentes, & veras ranas in medium afferre, & aquas colore sanguinis inficere, vel etiam ludricas harum rerum imagines oculis spectantium repræsentare, ope inquam Dæmonum virtutem Moysis fuisse æmulatos; plene autem assequi non potuisse, Deo id minime permittente?

371. Obiter autem observamus, perinde esse, sive dicatur, ea Magorum signa fuisse meras præstigias, & illusiones, sive melius cum Sancto Thoma I. Part. quæst. 114. art. 4. post Sanct. Augustinum Lib. III. *de Trinit.* cap. 7. fuisse veras res: utrobique enim Diaboli virtus adhiberi debuit,

(*a*) Ita Constantinus de Cauz *De cultibus magicis* §. 173.

buit, ut docet Angelicus laud. loco ad 2. Unde etiam apparet, quo sensu magicæ artes dictæ ab aliquibus fuerint Dæmonum *illusiones*, *deceptiones*, *fallaciæ*, *phantasmata*, *vanitates*, *ludi*, *ludibria*. Reipsa enim Dæmon hominibus illudit, sive cum eorum sensus, atque imaginationem decipit, vanas præstigias exhibendo; sive etiam cum vera exhibet objecta, quemadmodum fecisse creditur, quando maleficis Pharaonis præsto fuit, ut miracula Moysis æmularentur, aut saltem æmulari viderentur. Alia etiam de causa artes magicæ appellari possunt *ludricæ*, *illusoricæ*, *fallaces*, quia Dæmones mendacissimi spiritus sæpe cultores suos decipiunt, sive quod Deus iis non permittat ea adimplere, quæ promiserant; sive quod sæpe etiam lucro suo mentiuntur persuadendo aliquibus, artes magicas, utpote vanas, omnique effectu carentes contemnendas potius esse, quam impugnandas, prohibendas, atque puniendas, ut ita impune grassentur.

372. Neque minus perspicua magicarum incantationum testimonia in novo Testamento suppeditantur. Nam celebris initio Ecclesiæ fuit Simon Samaritanus cognomento *Magus*, qui *multo tempore magis suis dementavit* populos Actor. VIII. 9. & seq.; tum Elymas Magus, quem S. Paulus excæcavit Actor. XIII. 2. sequ.; ac denique puella illa Philippica, quæ *spiritum pythonem habebat*, quamque Sanctus Paulus in nomine Jesu Christi liberavit Actor. XVI. 16. sequ.; hæc enim puella non solum a Dæmone obsessa erat, sed etiam ejus ope artem divinatoriam, quæ magiæ species est, exercuisse videtur.

373. Infinitus autem essem, si omnia, quæ a fide dignis Auctoribus de Dæmonum præstigiis, atque stupendis mirandisque rebus magiæ ope patratis huc afferre vellem. Quanquam non piget sæpius repetere, non omnia recipienda esse, quæ a quibusdam Dæmonographis exaggerantur de Magorum potestate ventura prædicendi, odium, vel amorem in cordibus hominum excitandi, Dæmones in quædam vasa concludendi, vel in hominum corpora immittendi, morbos quibusdam numeris, figuris, signis, carminibus, verbis barbaris, & polysillabis immittendi, qui nonnisi remotis incantationum instrumentis sanari queant, in formas alienas capri, felis, muscæ &c. se, aliosque transmutandi, ad nutum per aera volandi, longissimaque itinera brevissimo tempore conficiendi, corpus invulnerabile reddendi, thesauros inveniendi, procellas, ac tempestates in aere excitandi, aliaque hujus generis plura, quæ plerumque sine gravibus fundamentis a rudi populo creduntur; & ex quibus etiam multæ perturbationes, atque humanæ societati incommoda proveniunt. Unde aliqui, ut supra notatum est, satius putarunt, omnem magiam aperte inficiari, quam ea concessa amplissimam jamjam innumeris commentitiis fabulis aperire; unde multa persæpe mala exorta sunt, multique innocentes falso hujus nefandi criminis accusati, imo & ad rogum damnati (*a*).

374. Certe nemo unus erit, qui non maximopere cupiat, hujusmodi mala impediri; verumtamen sine veritatis dispendio. Sane facile constat, non posse magicas artes negari, nisi omni humana fide de medio sublata: nulla enim historia majori testium numero fulcitur, quam magia ope Dæmonum exercita; cujus persuasio & antiquissima, & universalis tam apud cultas, quam apud barbaras nationes semper fuit; & non solum infidelibus, sed etiam Christianis, orthodoxis, juxta ac heterodoxis communis. Hinc etiam non solum Ecclesiasticis, sed civilibus quoque Legibus ista Diabolica ars semper prohibita fuit, ac severissimis pœnis punita; qua de re fuse egit Joann. Ernestus Floerkius *de crimine conjurationis spirituum* cap. 9. Frustra autem leges civiles omnem magiam tam severe prohibuissent, si nullos societati humanæ noxios effectus produceret; leges enim civiles nonnisi hoc bonum curare solent.

375. Neque vero eos moror, qui *magiam* esse concedunt, nolunt autem appellari posse *artem*. Videlicet nolunt, aliquam esse veri nominis *artem* cogendi Dæmones: unde etiam doctissimus P. Mamachius Maffejum refellens hæc habet pag. 131.: *At enim artem esse ullam, scientiamque Magiæ, neque sunt, opinor, qui putent, neque si essent, næ hi omnes in errore maximo versarentur*.

376. Certe si nomine *artis magicæ* intelligatur scientia quædam, qua herbis, & lapidibus, cum figuris quibusdam, aliisque rebus possint Dæmones cogi ad opem suam præstandam, nihil insulsius fingi posset; quæ enim quæso in omnibus iis esse poterit vis ad cogendos spiritus? Sed si intelligatur moralis quædam connexio inter hæc signa, & Dæmones ex pacto quodam tacito, vel expresso ita, ut iis positis, Dæmon permittente Deo præsto sit ad suam opem præstigiatoribus exhibendam, non video, cur non possimus & nos antiquum, & usitatissimum vocabulum *artium magi-*

(*a*) Nemo fortasse majori energia hæc mala descripsit, quam P. Frider. Spee supra commemoratus num. 354. Gabriel Naudæus laudabili studio non paucos insignes viros a Magiæ suspicione liberavit in *Apologia pro viris magnis falso Magiæ suspectis*. Multas etiam his in rebus fieri illusiones, nec semper credendum ipsis Sagarum confessionibus, sapienter notavit Nic. Eymericus in *Directorio Inquisit.* Part. II. qu. 43. n. 8. inquiens: Mulieres *Dæmonum illusionibus, & phantasmatibus seductæ credunt, & profitentur, se nocturnis horis cum Diana Dea paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, & multarum terrarum spatia per intempestæ noctis silentium pertransire*. Legi meretur S. Augustinus Lib. XVIII. *De Civit. Dei* cap. 18. Tom. VII.

gicarum usurpare. Illud sæpius usurpavit Sanctus Augustinus, qui etiam, ut supra vidimus in nota ad num. 361. non ab aliis potuisse has artes hominibus tradi, quam ab ipsis Dæmonibus, sapienter animadvertit.

377. Sed præstat audire Eusebium Cæsariensem, qui ante S. Augustinum Lib. V. *Præparat. Evangel.* cap. 10. & 11. hæc habet: „ Jam vero non alios ab initio maleficæ artis magistros, quam ipsamet egregia numina fuisse constat. Qui enim isthæc homines aliter nosse potuissent, nisi Dæmones iis res ipsi suas aperuissent, & quibus quique vinculis constringantur, indicassent? Neque vero nostram hanc orationem esse putes, quippe qui nihil istorum a nobis aut intelligi, aut expeti fateamur, idem a nobis testis producatur (*Porphyrius*), qui & sapiens a suis habetur, & homines Religionis patriæ rationis accurate non modo novit, sed etiam exposuit. Ille igitur in laudata oraculorum collectione ad verbum habet, quæ sequuntur: neque tantum, inquit, proprias instituti sui rationes, aut cetera, quæ a nobis commemorata sunt, verum quibus ipsi rebus aut delectentur, aut vinciantur, imo quibus etiam cogantur, indicarunt *&c.* “. Et de Magia hactenus (*a*).

DISSERTATIO II.

De Opificio sex Dierum.

1. Disputaturi de mundi genesi, qualis a Moyse describitur, non immorabimur frustra in referendis, atque infringendis vanis incredulorum conatibus, qui antiquissimam hanc, atque omni ex parte verissimam mundi historiam aut aperte inficiari audent, aut saltem perpetuis difficultatibus involvere, obscurare, ac dubiam reddere moliuntur. Impias istorum machinationes satis, superque disjecimus in I. Tomo Dissert. III. cap. I. & seq., atque eadem repetere nunc inutile foret. Supposita igitur Mosaicæ historiæ veritate, quæ non solum divinæ revelationis firmissimo testimonio innititur, sed omnibus etiam iis humanæ veracitatis regulis fulcitur, quibus aliæ probatæ historiæ credi a prudentibus solent, ea solum breviter examinare aggredimur, quæ divinus historicus primo Geneseos capite de opere sex dierum paucis complexus est.

CAPUT I.

Exponitur sensus primi, & secundi versiculi Geneseos (*b*).

2. Ita Moyses mundi *genesim* exorsus est: *In principio creavit Deus cœlum, & terram: terra autem erat inanis, & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi; & Spiritus Dei ferebatur super aquas.* In his verbis primo discutiendum est, quid nomine *principii* sacer scriptor intellexerit; qua de re non omnino convenit inter sanctos Patres, & Interpretes. Præcipuas eorum sententias affert S. Thomas I. P. quæst. 46. art. 3. inquiens: „ Illud verbum Gen. I. *In principio* „ *creavit Deus cœlum, & terram*, tripliciter exponitur ad excludendum tres errores. Quidam enim posuerunt, mundum semper fuisse, & tempus non habere principium; & ad hoc excludendum exponitur: *in principio*, scilicet temporis “.

3. Quidam vero posuerunt, duo esse creationis principia, unum bonorum, aliud malorum; & ad hoc excludendum exponitur: *In principio*, idest *in Filio*. „ Sicut enim principium effectivum appropriatur Patri propter potentiam, ita principium exemplare appropriatur Filio propter sapientiam; ut

(*a*) Multæ difficultates, quibus nuperi Magiæ destructores hanc materiam implicarunt, breviter, juxta ac solide enodatæ invenientur apud doctissimum Augustæ olim MARIÆ THERESIÆ archiatrum Ant. de Haen in Libro *de Magia* Lipsiæ 1774.; tum apud Hieron. Tartarotum in opusculis supra laudatis. Innumeri autem sunt, qui de hoc argumento data opera scripserunt, præter omnes fere Theologiæ moralis tractatores. Præcipue autem commemorari solet Mart. Delrius in *Disquisitionibus magicis*. Multa tamen habet fabulosa, commentitia, & minus accurate dicta, quibus bonæ causæ, cui patrocinabatur, haud parum nocuit. Consulantur potius Jo. Baptista Thiers *Traitè des superstitions, selon l' Ecriture Sainte, les decrets de Conciles, & les sentimens des saints Peres, & les Theologiens* vol. 4. in 12. sec. edit. *revue, corrigée & augmentée* Paris 1697., & Petrus Le Brun Congr. Oratorii *Hist. critique des pratiques superstitieuses* &c. Tom. 4. in 12. Paris 1750. Hic auctor præcipuam suam operam posuit in effectibus supernaturalibus a naturalibus discernendis. De variis autem Magiæ speciebus inter alios multos vid. Lud. Vives ad cap. ult. Libri VII. *De Civ. Dei*. Multa egregia habet S. Th. 2. 2. q. 95., quæ est *De Divinationibus*, & quæst. 96. *De superstitionibus observantiarum*.

(*b*) Græcum *Genesis* nomen significans *generationem*, a versione LXX. Interpretum originem traxit. Hebræi enim non alium titulum Libris sacris præponere solebant, quam prima illorum verba; unde hunc librum Mosaicum appellant כךאשיך *Bereschith*, hoc est *In principio*. In celebri Miss. Alexandrino, quod in Anglia asservatur, titulus plenior invenitur *Γένεσις κόσμου*, *Genesis mundi*. Ut autem bene observavit Philo initio Libri *de Abrahamo*, hoc primum volumen Moysis *Genesis* inscriptum fuit, *a mundi creatione sumpto vocabulo, quam principio continet; etsi in opere reliquo sexcenta alia inserta sint*. Continet autem præcipua, quæ in hoc mundo contigerunt ab ejus creationis primordiis usque ad mortem Patriarchæ Joseph: quod temporis spatium comprehendit annos circiter bis mille trecentos, juxta Biblia nostra Vulgata; vel bis mille quingentos, si textus hebraici chronologiam sequamur.

„ ut sicut dicitur Psalmo CIII. 24. *Omnia in sapientia fecisti*, ita intelligatur, Deum omnia fecisse *in principio*, idest *in Filio*, secundum illud Apostoli ad Coloss. I. 16. *In ipso*, scilicet Filio, *condita sunt universa*.

4. „ Alii vero dixerunt, corporalia esse creata a Deo, mediantibus creaturis spiritualibus; & ad hoc excludendam exponitur: *In principio creavit Deus cœlum, & terram*, idest ante omnia. Quatuor enim ponuntur simul creata, scilicet cœlum empyreum, materia corporalis, quæ nomine terræ intelligitur, tempus, & natura Angelica".

5. Jam vero primus sensus litteralis, quo Moyses simplicem, ac rudem populum alloquens, voluit ipsum docere, hoc universum simul cum tempore incepisse, aperte traditur a veteribus Patribus. Tertullianus in Libro *contra Hermogenem* c. 19. „ Nos autem, *inquit*, unicuique vocabulo proprietatem suam vindicamus, principium initium esse, & competiisse ita poni rebus incipientibus fieri... Ita principium sive initium inceptionis esse verbum, non alicujus substantiæ nomen".

6. Eamdem expositionem adoptavit S. Basilius Hom. I. in Genesim inquiens: „ Hinc proprie aggressus sermonem de mundo Sapiens, nos his verbis edocet ejus originem: *In principio fecit*, in eo nimirum principio, quod simul fuit cum tempore". Quamquam postea idem S. Pater varias affert *principii* acceptiones, atque omnes Mosaicis verbis accommodat.

7. Accedit S. Ambrosius, qui S. Basilium exscribere solet, in Lib. I. *Hexæmeron* cap. 4. inquiens: „ Principium autem ad tempus refertur, aut ad numerum, aut ad fundamentum... Ad tempus refertur, si velis dicere, in quo tempore Deus fecit cœlum, & terram, idest in exordio mundi, quando fieri cœpit, sicut ait Sapientia: *Cum pararet cœlum, cum illo eram*. Ad numerum autem si referas, ita convenit, ut accipias: *in primis Deus fecit cœlum, & terram, deinde colles, regiones, fines inhabitabiles*. Vel sic: *Ante reliquas visibiles creaturas diem, noctem, ligna fructifera, animantium genera diversa, cœlum & terram fecit*. Si vero ad fundamentum referas &c.".

8. Multi alii sancti Patres in eamdem expositionem conspirant; unde & Concilium Lateran. IV. cap. *Firmiter* definivit, Deum *sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidisse creaturam*. Vide sup. Diss. I. n. 22. & seq. Atque hæc nostra explicatio non solum litteralis est, sed etiam obvia; ut enim inquiebat Tullius Lib. I. *Tuscul. Quæst.*, *principii nulla est origo; nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest*.

9. Obj. 1. contra hanc nostram explicationem. Non pauci S. Patres, præsertim Græci, putant, Angelos fuisse a Deo creatos ante mundum (Vide sup. Diss. I. n. 25.), quibus etiam quidam Latini subscribunt, ut Ambrosius Lib. I. *Hexæmeron* cap. 5. & in Præfat. in Psalmos. S. autem Hieronymus in c. I. Epist. ad Titum non solum ante hunc mundum creatos Angelos asserit, sed etiam hæc emphatice addit: „ Sex millia necdum nostri orbis implentur anni, & quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas sæculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes, ceteræque Virtutes servierint Deo, & absque temporum vicibus, atque mensuris, Deo jubente substiterint"? Posita autem hac sententia, non possunt amplius verba Moysis intelligi de principio temporis; neque enim fingi potest, Angelos creatos fuisse ante tempus, hoc est in æternitate. Et ulterius, cum ad mentem quorumdam SS. Patrum Angeli sint suis corporibus circumvestiti, sequitur etiam corpoream illorum materiam (quæcumque illa sit) ante cœlum, & terram fuisse creatam.

10. Resp. cum S. Thoma I. P. q. 61. art. 3., multo *probabiliorem* esse illorum sententiam, qui dicunt Angelos simul cum creatura corporea fuisse creatos. „ Si vero contrarium teneatur, subdit Angelicus, quod dicitur Genes. I. *In principio creavit Deus cœlum, & terram*, exponendum est *in principio*, idest *in Filio*, vel *in principio temporis*, non autem *in principio*, idest antequam nihil fieret; nisi dicatur, antequam nihil in genere corporalium fieret creaturarum"; earum scilicet, quæ sunt sensibus nostris subjectæ; cujusmodi non sunt Angeli, qui etiamsi haberent corpora sibi unita, ut quidam opinati sunt, illa tamen corpora talis essent naturæ, ut nec tangi, nec videri a nobis possent.

11. Sanct. August. Lib. I. Operis imperfecti *de Genesi ad Litteram* cap. 3. Tom. III. (*a*) hanc quæ-

(*a*) Hanc ipsam quæstionem indefinitam reliquit S. Pater in Lib. XI. *De Civ. Dei* cap. 32. inquiens: „ Ne quis autem contendat... Angelos prius esse factos, non tantum ante firmamentum, quod inter aquas, & aquas factum appellatum est cœlum, sed ante illud, quod dictum est *in principio fecit Deus cœlum, & terram*, atque illud, quod dictum est *In principio*, non ita dictum, tamquam primum hoc factum sit, cum ante fecerit Angelos; sed quia omnia in Sapientia fecit, quod est Verbum ejus, & ipsum Scriptura principium nominavit, sicut ipse in Evangelio Judæis quærentibus, quis esset, respondit, se esse *principium*: non e contrario referam contentionem, maxime quia hoc me delectat plurimum; quod etiam in summo exordio sancti libri Geneseos Trinitas commendatur &c." Hoc S. Augustini testimonium mala fide truncatum retulit Isaac Beausobrius Lib. VI. *Hist. Dogm. Manichæorum* cap. 1. §. 17., quasi Pater omnino docuerit, verba Moysis *In principio* non esse de initio temporis intelligenda.

quæstionem movet potius, quam resolvat, inquiens: „ Si primum facti sunt Angeli, quæri potest, „ utrum in tempore facti sunt, an ante omne „ tempus, an in exordio temporis. Si in tempo„ re, jam erat tempus, antequam Angeli fierent: „ & quoniam etiam tempus ipsum creatura est, „ incipit necesse esse, ut aliquid prius, quam „ Angelos, factum accipiamus. Si autem in e„ xordio temporis factos dicimus, ut cum ipsis „ cœperit tempus, dicendum est, falsum esse, „ quod quidam volunt, cum cælo, & terra „ tempus esse cœpisse “.

12. Postea aliam quæstionem movet: „ Utrum „ præter motum corporum possit esse tempus in „ motu incorporeæ creaturæ, veluti est anima, „ vel ipsa mens; quæ utique in cogitationibus „ movetur, & ipso motu aliud habet prius, aliud „ posterius, quod sine intervallo temporis intelli„ gi non potest. Quod si accipimus, etiam ante „ cælum, & terram potest intelligi tempus fuis„ se, si ante cælum, & terram facti sunt Ange„ li; erat enim jam creatura, quæ motibus in„ corporeis tempus ageret... Sed quoquomodo hoc „ se habeat (res enim secretissima est, & hu„ manis conjecturis impenetrabilis) illud certe „ accipiendum est in fide, etiamsi modum nostræ „ cogitationis excedit, omnem creaturam habere „ initium, tempusque ipsum creaturam esse, ac „ per hoc ipsum habere initium, nec coæternum „ esse Creatori “. Eadem repetit Sanctus Pater Lib. XII. *De Civit. Dei*, cap. 15. duplex distinguens tempus; aliud in horis, diebus, & mensibus, & annis; atque hoc a motu siderum repetit; aliud ex mutabili motu, cujus & prius fuerit, & posterius, in quo potuerunt Angeli esse, antequam mundus fieret (*a*).

13. Ceterum multo probabilius est, Angelos vel post hunc visibilem mundum, vel simul cum ipso fuisse creatos. Sane Epiphanius Hæresi LXV. ita scribere non dubitavit: „ Illud evidenter divinus ser„ mo declarat, neque post sidera productos Angelos, „ neque ante cælum, terramque constitutos. Est „ enim certa illa, atque immutabilis sententia, „ ante cælum, ac terram nihil omnino condita„ rum rerum extitisse: quoniam in principio crea„ vit Deus cælum, ac terram, ut illud sit cre„ andi principium, ante quod creatis ex rebus „ omnino nulla fuerit “. Plures alios Patres tam „ græcæ, quam latinæ Ecclesiæ pro eadem sententia affert Petavius Lib. I. de Angelis cap. 15.

14. Objic. secundo. Omne, quod fit, habet prius, ac posterius; ut enim inquit Aristoteles Lib. VI. *Physic. omne, quod fit, fiebat, & antequam fieret, non fiebat, & fieri cessat, postquam factum est:* in principio autem temporis, cum sit indivisibile, non est prius, ac posterius: cum ergo creari sit quoddam fieri, non potuere hæc omnia creari in principio temporis: verba ergo Moysis intelligi nequeunt de principio temporis.

15. Respondet S. Thomas I. P. qu. 46. art. 3. ad 2., eam Aristotelis doctrinam veram esse de iis, quæ fiunt *per motum;* „ quia cum in quo„ libet motu sit accipere prius, & posterius, an„ te quodcumque signum in motu signato, dum „ scilicet aliquid est in moveri, & fieri, est ac„ cipere prius, & etiam aliquid post ipsum; quia „ quod est in principio motus, vel in termino, „ non est in *moveri*. Creatio autem neque est „ motus, neque terminus motus: unde sic aliquid „ creatur, quod non prius creabatur “.

16. Obj. tertio. Inter alias creaturas est etiam tempus; sed hoc non potuit creari in principio temporis; tempus enim est divisibile, principium autem indivisibile: non ergo verba Mosaica possunt de principio temporis intelligi.

17. Respondet iterum S. Thomas art. laud. ad 3. „ quod nihil fit nisi secundum quod est. Ni„ hil autem est temporis, nisi *nunc;* unde non „ potest fieri, nisi secundum aliquod *nunc;* non „ quia in ipso primo *nunc* sit tempus, sed quia „ ab eo incipit tempus “. Non piget ad has subtilitates descendere; id enim est necessarium, ut remotis difficultatibus facilius sacer textus intelligatur.

18. Ceterum sanctis Patribus admodum familiaris

(*a*) Cum hac S. Augustini doctrina concordant ea, quæ S. Thomas docet de ævo I. P. qu. 10. art. 5. inquiens: *Cum æternitas sit mensura esse permanentis, secundum quod aliquid recedit a permanentia essendi, secundum hoc recedit ab æternitate. Quædam autem sic recedunt a permanentia essendi, quod esse eorum est subjectum transmutationis, vel in transmutatione consistit; & hujusmodi mensurantur tempore, sicut omnis motus, & etiam esse omnium corruptibilium. Quædam vero recedunt minus a permanentia essendi, quia esse eorum in transmutatione consistit, nec est subjectum transmutationis; tamen habent transmutationem adjunctam vel in actu, vel in potentia; sicut patet in corporibus cælestibus, quorum esse substantiale est intransmutabile: tamen esse intransmutabile habent cum transmutabilitate secundum locum. Et similiter patet de Angelis, quod scilicet habent esse intransmutabile cum transmutabilitate secundum electionem, & cum transmutabilitate intelligentiarum, & affectionum, & locorum suo modo. Et ideo hujusmodi mensurantur ævo, quod est medium inter æternitatem, & tempus: esse autem, quod mensurat æternitas, nec est mutabile, nec mutabilitati adjunctum. Sic ergo tempus habet prius, & posterius; ævum autem non habet in se prius, & posterius, sed ei conjungi possunt; æternitas autem non habet prius, neque posterius, neque ea compatitur.* En quomodo S. Thomas, & post eum Scholastici explicant illud tempus, quo in quorumdam Patrum sententia Angeli creati sunt, antequam Deus *in principio* temporis nostri crearet cœlum, & terram. Hujus temporis aliquam mentionem facit etiam Rabbi Maimonides in *More Nevochim* P. II. c. 30. inquiens: *Quod vero apud Sapientes nonnullos invenis, tempus extitisse ante creationem mundi, id valde dubium est.*

ris est alia illorum verborum interpretatio, ut *principii* nomine intelligatur æterni Patris Verbum, in quo facta sunt omnia. Et primo quidem ipse Dominus Jesus Christus Joannis VIII. 25. Judæis interrogantibus: *Tu quis es?* respondit: *Principium, qui & loquor vobis.* Et Apostolus Paulus ad Hebræos I. 2. de Jesu Christo Filio Dei, inquit: *Per quem fecit & sæcula*, & vers. 10. ipsi accommodat verba Psalmi CI. *Tu in principio, Domine, terram fundasti;* ac demum ad Colossens. I. 16. *In ipso* (Filio) *condita sunt universa in cælis, & in terra, visibilia, & invisibilia ... omnia per ipsum, & in ipso creata sunt.*

19. Origenes Hom. I. in Genesim. „ Quod est, „ *inquit*, omnium principium, nisi Dominus no- „ ster, & Salvator omnium Christus Jesus, pri- „ mogenitus omnis creaturæ? In hoc ergo princi- „ pio suo, hoc est in Verbo suo, Deus cælum & „ terram fecit ".

20. S. Ambrosius Lib. I. *Hexæmeron* cap. 4. „ In hoc ergo principio, *inquit*, idest in Christo, „ fecit Deus cælum, & terram: quia per ipsum „ omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil ".

21. Sanct. autem Augustinus Lib. I. *de Genesi ad literam* cap. 6. putavit, in primo Geneseos capite totius sanctissimæ Trinitatis apertam factam esse mentionem: „ nam dicente Scriptura: *in prin-* „ *cipio fecit Deus cælum, & terram*, intelligi- „ mus Patrem in *Dei* nomine, & Filium in *prin-* „ *cipii* nomine ... Dicente autem Scriptura: *Et* „ *Spiritus Dei ferebatur super aquas*, completam „ commemorationem Trinitatis agnoscimus ".

22. Hieronymus denique in Libro *Quæstionum Hebraicarum in Genesim* Tomo III. aliquos veteres commemorat (*a*), qui initium Geneseos ita legebant: *In Filio fecit Deus cælum, & terram;* & quamvis eam lectionem minime probet, concedit tamen secundum sensum ea verba de Christo „ accipi posse: „ qui tam in ipsa fronte Gene- „ seos, quæ caput librorum omnium est, quam „ etiam in principio Joannis Evangelistæ cœli, „ & terræ conditor approbatur. Unde & in Psal- „ terio de se ipso ait: *In capite Libri scriptum* „ *est de me*, idest in principio Geneseos. Et „ in Evangelio: *Omnia per ipsum facta sunt*, „ *& sine ipso factum est nihil* ".

23. Quanquam vero hæc *principii* explicatio fuerit apud sanctos Patres admodum pervulgata, non tamen adeo communis fuit, quasi prima expositio litteralis de temporis initio omnino prætermitteretur. Nec auscultandum est Beausobrio solita sua confidentia asserenti, voce תעאית Reschith ab Hebræis intellectum fuisse principium *activum*, non principium *temporis*: ut enim hactenus probatum est, utrumque significare potest.

24. Postquam vero Moyses dixisset, Deum in principio creasse cœlum, & terram, subdit: *Terra autem erat inanis, & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi.* Quod noster Vulgatus vertit *inanis* & *vacua*, primigenius textus hebraicus habet חתך, ברב *Thou*, & *Vohu*. Quæ vocabula quid proprie significent, non omnino convenit inter eruditos (*b*). Aquila, & Theodotion vertunt *Inane, & nihil.* Symmachus *Srues sine motu*. Paraphrasis autem Chaldaica *Desolata, & vacua*. Denique LXX. Interpretes ita græce eadem verba reddiderunt: ἡ δὲ γῆν ἀόρατος, καὶ ἀκαταστάσος, *Terra vero erat invisibilis, & incomposita*. Cur autem terra dicta fuerit *invisibilis*, diversimode ab interpretibus exponitur. Communior sententia est, invisibilem fuisse terram, vel quia aquæ undique terram operiebant, vel quia, ut alii putant, aquæ rarefactæ instar nubis eam circumambientes invisibilem reddebant: unde additur: *Et tenebræ erant super faciem abyssi*, idest super immensam illam aquarum voraginem, quibus terra erat vel tota, vel magna ex parte quasi absorpta, & abscondita; abyssus enim „ ut explicat S. Augustinus Lib. XXII. *cont. Faustum* cap. 11. *est aquarum inæstimabilis profunditas*. Atque his omnibus Moyses rudem, hebetemque populum admonere voluit, quomodo hæc tam pulchra, tam utilia, quæ in mundo conspiciuntur, non a nativa virtute terræ, quæ erat inanis, & vacua, sed a sapientissimi artificis manu fuerint in nostrum usum producta; ut proinde ad eum grato animi sensu colendum, atque adorandum magis excitaremur (*c*).

25. Sed controversia postea orta est, quam S. Thomas I. P. q. 66. art. 1. exponit, an informitas materiæ *tempore* præcesserit formationem ipsius? S. Augustinus negantem sententiam adoptasse videtur Libro I. *de Genesi ad litteram* cap. 15. inquiens: „ Non quia informis materia forma- „ tis rebus tempore prior est, cum sit utrumque „ simul concreatum, & unde factum est, & quod „ factum est. Sicut enim vox materia est verbo- rum,

(*a*) Inter hos nominat etiam Tertullianum. Sed bene notarunt Editores, Tertullianum omnino contrarium docuisse in ipso Libro *contra Praxeam* a Hieronymo laud.: inquit enim cap. 5. de Praxeæ sectatoribus: „ Ajunt quidem & Genesim in Hebræo ita incipere: *In principio Deus fecit sibi Filium*. Hoc ut „ firmum non sit, alia me argumenta deducunt. "

(*b*) Alexius Symmachus Mazochius, qui erat græcarum literarum, ac reconditæ vetustatis peritia ornatus, in Dissert. I. *De Chao, deque Ovo primigenio* adnexa Tomo I. *Spicilègii Biblici* hæc verba hebraica sensim, ac sensum immutata fuisse, ostendit, ut per חחן *Thou* tandem emerserit vocabulum *Chaos*, quod elegantibus carminibus exposuit Ovidius in *Metamorph.*, & ירב *Vohu* versum fuerit in *Ovum*, de quo multa reperiuntur apud veteres profanos Scriptores, præcipue apud Aristophanem in *Avibus*. Sed Auctor ipse a vetustatis amatoribus legi meretur.

(*c*) Beausobrius Lib. VI. *Hist. Dogm. Manichæorum* c. 1. §. 16. nescio quo fundamento asseruit, terram

„ rum, verba vero formatam vocem indicant: „ non autem qui loquitur, prius emittit informem „ vocem, quam possit postea colligere, atque in „ verba formare; ita creator Deus non priore tem„ pore fecit informem materiam, & eam postea „ per ordinem quarumcumque naturarum, quasi „ secunda consideratione formavit: formatam quip„ pe creavit materiam". Postea autem S. Pater ea Scripturæ loca, quæ aperte innuunt, prius fuisse creatam terram inanem, informem, invisibilem, vult ut intelligantur, non de tempore, sed de origine; quemadmodum vox origine prior est verbis, non tamen tempore. Quam suam sententiam alibi etiam S. Pater exposuit, ut in I. Libro *contra Adversarium Legis, & Prophetarum* cap. 9. Tomo VIII.

26. Sed Angelicus fidelis S. Augustini interpres hanc S. Patris doctrinam explicat de *informitate* materiæ, quatenus importat carentiam omnis formæ; & sic, inquit, *impossibile est dicere, quod informitas materiæ tempore præcesserit vel formationem ipsius, vel distinctionem*. Et secundum hanc explicationem terra dicitur *inanis*, & *vacua*, vel *invisibilis*, & *incomposita*, *quia materia per formam cognoscitur*. Ita in resp. ad 1.

27. „ Alii vero Sancti, inquit in corp. art., „ accipiunt informitatem, non secundum quod „ excludit omnem formam, sed secundum quod „ excludit istam formositatem, & decorem, qui „ nunc apparet in corporea creatura: & secun„ dum hoc dicunt, quod informitas materiæ cor„ poralis duratione præcessit formationem ejus„ dem... Et quantum ex littera Genesis accipi „ potest, triplex formositas deerat, propter quod „ dicebatur creatura corporalis *informis*. Deerat „ enim a toto corpore diaphano, quod dicitur cœ„ lum, pulchritudo lucis; unde dicitur, quod *te„ nebræ erant super faciem abyssi*. Deerat au„ tem terræ duplex pulchritudo: una, quam ha„ bet ex hoc, quod est aquis discooperta; & quan„ tum ad hoc dicitur, quod *terra erat inanis*, „ sive *invisibilis*, quia corporali aspectui patere „ non poterat propter aquas eam undique coope„ rientes. Alia vero, quam habet ex hoc, quod „ est ornata herbis, & plantis; & ideo dicitur, „ quod erat *vacua*, seu *incomposita*, idest *non „ ornata*. Et sic cum præmisisset duas naturas „ creatas, scilicet cœlum, & terram, informita„ tem cœli expressit per hoc quod dixit: *Tene„ bræ erant super faciem abyssi*, secundum quod „ sub cœlo etiam aer includitur: informitatem „ vero terræ per hoc, quod dixit: *Terra erat i„ nanis, & vacua*".

28. Aliqua demum addenda sunt, ad explicanda ea subsequentia Mosaica verba: *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas*; qua etiam in explicatione ducem sequemur S. Thomam, qui veterum doctrinam ita paucis complexus est I. P. q. 74. art. 3. ad 4. „ Rabbi Moyses per *Spiritum „ Domini* intelligit aerem, vel ventum, sicuti & „ Plato intellexit; & dicit, quod dicitur *Spiritus „ Domini*, secundum quod Scriptura consuevit u„ bique flatum ventorum Deo attribuere (*a*). Sed „ secundum Sanctos per *Spiritum Domini* intelli„ gitur Spiritus sanctus, qui dicitur superferri a„ quæ, idest materiæ informi secundum Augu„ stinum. (Lib. I. super Genesim cap. 7.), ne „ facienda opera sua propter indigentiæ necessita„ tem putaretur Deus amare. Indigentiæ enim a„ mor rebus, quas diligit, subjicitur.... Secun„ dum Basilium vero (Hom. II. in Hexam.) „ *superferebatur elemento aquæ, idest fovebat, „ & vivificabat naturam aquæ, ad similitudi„ nem gallinæ cubantis, vitalem virtutem his, „ quæ foventur, injiciens* (*b*)".

29. Atque hæc sententia fere communis est apud sanctos Patres; ad quorum mentem etiam Ecclesia in benedictione fontis baptismalis (Tomo X. Biblioth. sanct. Patrum) ita orat: *Deus, cujus Spiritus super aquas inter ipsa mundi primordia ferebatur, ut jam tunc virtutem sanctificationis aquarum natura conciperet*. Si quis autem plura desiderat sanct. Patrum in hanc rem testimonia, adeat Dion. Petavium Lib. I. *De Opificio sex dierum* c. 3.; qui tamen ita suam sententiam profert, scilicet *Mosem verbis istis ostendere, nullum supra aquas tum fuisse corpus; atque ἰδιωτικῶς dicere, Deum solum, ejusque Spiritum aquis incubuisse*.

30. Ac duobus istis versiculis, ut S. Jo. Chry-

so-

quidem fuisse initio cum omni suo ornamento creatam, sed post magnas, variasque revolutiones fuisse ad illum statum reductam, quem Moyses nobis describit. Arbitraria hæc explicatio est omnino explodenda.

(*a*) Hæc sententia placuit Severiano Gabalitano Episcopo, qui fuit S. Jo. Chrysostomo coævus, & hostis infensus. Sex illius habemus homilias de prima *rerum creatione*, quæ olim Chrysostomo tribuebantur; sed falso, ut discimus ex Cosma Ægyptio in *Typographia Christiana*, quam publici juris fecit D. Bern. Montfauconius Tom. II. *Collect. Patrum*. Severianus igitur in Orat. I. explicat illa verba: *Spiritus Domini &c. de motu aeris*, seu vento; quemadmodum in Psalmo dicitur: *In spiritu vehementi conteres naves Thursis*.

Idem sensit Theodoretus Quæst. VIII. in Genesim, aliique non multi.

(*b*) Verbum hebraicum, quo usus est Moyses, scilicet מרחפת *Merachepheth*, proprie significat *incubare*, sive *confovere* in similitudinem volucris ova calore animantis, ut explicat S. Hieronymus in *Quæstionibus hebraicis*, unde etiam colligit, *non de spiritu mundi dici, ut nonnulli arbitrantur, sed de Spiritu sancto, qui & ipse vivificator omnium a principio dicitur*. Unde quod in latinis Bibliis dicitur *Spiritus Dei ferebatur super aquas*, ex fonte hebraico legi debet *Spiritus Dei incubabat aquis*, quasi eas fovens, ac fœcundans. Hac voce רחף Rachaph Moyses utitur etiam Deuteron. XXXVII. 11., allata similitudine aquilæ, quæ pullis suis incubat.

sostomus laudatus a S. Thoma I. P. quæst. 68. art. 1. ad 1. observat, Moyses summarie complexus totius universi creationem, postea omnia Dei opera per partes explicavit, veluti si quis dicat: Hic artifex fecit domum istam, & postea subdat: primo jecit fundamenta, deinde erexit parietes; tertio superposuit tectum &c. Quam animadversionem insinuavit etiam S. Augustinus c. 3. Libri imperfecti *de Genesi ad litteram*. Clarius autem exposuit S. Cyrillus Alexandrinus Lib. II. contra Julianum inquiens: „ Cum igitur Moyses ait, *in „ principio fecit Deus cœlum, & terram*, in„ tellige summatim, ac veluti in compendium „ collatis omnibus, universarum rerum exponere „ creationem, tum artificiose progredi ad expli„ candum, quemadmodum ordinata fuerint, & qua „ ratione singulæ rerum creatarum hoc ipsum, „ quod sunt, consentanee sunt adeptæ “. Vid. etiam S. Augustinus Lib. XII. *Confess.* cap. 17. (*a*). His breviter expositis de duobus primis Geneseos versiculis, age jam de primæ diei opere disputemus.

CAPUT II.

De opere primæ diei.

31. Opus primæ diei Moyses his verbis describit v. 3. & seq. *Dixitque Deus: fiat lux, & facta est lux. Et vidit Deus lucem, quod esset bona, & divisit lucem a tenebris; appellavitque lucem diem, & tenebras noctem; factumque est vespere, & mane dies unus.*

32. Jam vero notissimum est illud Longini judicium, qui etsi religione profanus, eximiam tamen in his Mosaicis verbis styli sublimitatem admiratus est, ita in suo Libro *De sublimi dicendi genere* sect. 9. scribens: *Propterea Judæorum quoque Legislator homo est non vulgaris; quoniam divini Numinis potentiam pro dignitate declaravit, & indicavit, statim in ipso legum initio scribens: Dixit Deus, inquit: Quid tandem? Fiat lux, & facta est: fiat terra, & facta est* (*b*). Quod tamen Longini judicium non ad verba Moysis, in quibus *simplicitas* potius, quam *sublimitas* apparet, sed ad rerum granditatem, Deique creantis majestatem referendum esse aliqui non immerito censent. Hoc ipsum creationis rerum imperium ineffabile mirabiliter expressit Apostolus ad Rom. IV. 17. de Deo inquiens: *Vocat ea, quæ non sunt*; vocans nimirum res de sinu nihili, perinde ac vocat ea, quæ jam existunt.

33. Sed ut propius accedamus ad primæ diei opus, justissima est illa S. Thomæ observatio I. P. qu. 67. art. 4. lucem prima die creari oportuisse, quia sine luce dies esse non potest. Hinc eleganter S. Ambrosius Lib. I. *Hexaemeron* cap. 9. *Unde*, inquit, *vox Dei in Scriptura divina debuit inchoari, nisi a lumine? Unde mundi ornatus, nisi a luce, exordium sumere? Frustra enim esset, si non videretur*. Ita etiam alii Patres; non vero, ut scurriliter potius, & insulse, quam argute scripsit impius Burnetus in sua *Archæologia Philosoph.* Lib. I. cap. 8. *ne Deus videretur in tenebris operari*. Vah putidam, ineptamque rationem!

34. Sed quid proprie sit illa lux, prima die a Deo creata, haud facile est determinare. S. Thomas loco mox laud. primo affert S. Augustini opinionem, qui Lib. XI. *de Civit. Dei* cap. 9. & 33. putavit in illis verbis *In principio creavit Deus cælum, & terram*, per cælum intelligi *spiritualem naturam adhuc informem*, per terram autem materiam informem corporalis creaturæ. „ Et quia natura spiritualis dignior est, quam „ corporalis, fuit prius formanda. Formatio igi„ tur

(*a*) Idem S. P. Augustinus Lib. XI. *de Civ. Dei* c. 33. *Quibus nominibus* (cæli & terræ) inquit, *universalis est significata creatura, vel spiritualis, & corporalis, quod est credibilius; vel magnæ duæ mundi partes, quibus omnia, quæ creata sunt, continentur, ut primitus eam totam proponeret, ac deinde partes ejus secundum mysticum dierum numerum exequerentur.*

Nemini autem arrisit peculiaris sententia S. Philastrii Episcopi Brixiensis, qui Hæresi XCV. duas putavit distinguendas esse terras, unam de qua dixit Moyses: *In principio creavit Deus cælum, & terram*; quæque invisibilis erat, & incomposita, & veluti *matrix omnium rerum*; alteram, in qua nos habitamus, & de qua dixit David Psalmo CXXXV. 6. *Qui firmavit terram super aquas*. Imo contrariam opinionem *hæreticam* appellare non dubitavit. Hanc tamen hæresim S. Augustinus prætermittendam merito judicavit in suo Libro *de Hæresibus ad Quodvult-Deum* Tomo VIII. De hoc autem S. Philastrii libro quid sentiendum sit, declarat S. Augustinus epistol. CCXXII. ad Quodvult-Deum.

(*b*) De controversia exorta inter duos celebres viros Dan. Huetium, & Boileaum de hoc Longini judicio quædam adnotavimus T. I. Diss. III. 89. Cum vero in sacro Mosaico textu non habeantur hæc verba: *Fiat terra, & facta est*, sed Moyses terræ creationem jam antea memorasset sine ulla Dei locutione factam, minus certe accurata fuit Longini observatio. Sed in homine a nostris sacris longe alieno quis exactam ἀκρίβειαν desideret? Quæri autem a quibusdam curiosius solet, quare Deus in creatione cæli, & terræ ea voce *Fiat* usus non fuerit? Nonnullas affert Petavius rationes Lib. I. *de Opificio sex dierum* c. 6. sed fortasse Moyses ostendere voluit, eam imperii vocem necessariam non fuisse. Reipsa vox Dei non est, nisi ejusdem voluntas, seu ejusdem voluntatis nutus. *Sermo Dei*, inquit S. Ambrosius Lib. I. *Hexaemeron* c. 9. *voluntas est*. Et S. Aug. Lib. imperf. de Gen. ad litt. c. 5. *Dixit Deus, ... non voce de pulmonibus edita, nec lingua, & dentibus accipere debemus. Carnalium sunt istæ cogitationes &c.* Et rursus Lib. I. de Gen. ad litt. c. *Si ita est*, inquit, (nempe corporaliter sonuisse hanc vocem *Fiat lux*, sicut corporaliter sonuit vox dicentis Dei *Tu es Filius meus dilectus*) *qua lingua sonuit ista vox? .... Et quis erat, quem oportebat audire, atque intelligere? &c.*

„ tur spiritualis naturæ significatur in productione
„ lucis, ut intelligatur de luce spirituali; for-
„ matio enim naturæ spiritualis est per hoc, quod
„ illuminatur, ut adhæreat verbo Dei “.

35. Postea vero Angelicus aliorum opinionem explicat, quibus visum est, a Moyse fuisse prætermissam productionem spiritualis creaturæ ob varias rationes a nobis etiam indicatas in Diss. I. n. 16. qui propterea allata verba Moysis de sola corporea creatura intelligunt; & cum deinde sacer Scriptor subdat: *terra autem erat inanis*, & *vacua*, & *tenebræ erant super faciem abyssi*, necessarium fuit ad tollendam hanc informitatem tenebrarum, ut lux produceretur, lux inquam hæc corporea, qua cælum, & terra illuminantur.

36. Pergit porro S. Doctor investigare, quid demum fuerit corporea illa lux, qua informitas tenebrarum sublata est. Recitatis autem, & rejectis quibusdam minus probabilibus opinionibus ipse Dionysio vulgo Areopagitæ adhæret, qui ita IV. *de divinis nominibus*, P. I. Lect. 3. docet, lucem prima die creatam, esse ipsam lucem solis
„ sed adhuc informem, quantum ad hoc, quod
„ jam erat substantia solis, & habebat virtutem
„ illuminativam in communi; sed postmodum da-
„ ta est ei specialis, & determinata virtus ad par-
„ ticulares effectus. Et secundum hoc in produ-
„ ctione hujus lucis distincta est lux a tenebris,
„ quantum ad tria. Primo quidem quantum ad
„ causam, secundum quod in substantia solis e-
„ rat causa luminis, in opacitate autem terræ cau-
„ sa tenebrarum. Secundo quantum ad locum,
„ quia in uno hemisphærio erat lumen, in alio
„ tenebræ. Tertio quantum ad tempus, quia in
„ eodem hemisphærio secundum unam partem tem-
„ poris erat lumen, secundum aliam tenebræ;
„ & hoc est, quod dicitur: *Lucem vocat diem*,
„ *tenebras noctem* “.

37. Ex quo autem primo dicatur creatam fuisse lucem, deinde Solem, Lunam, & Stellas, colligere possumus, cælestia corpora non esse natura sua luminosa, sed lucem fuisse eis Dei voluntate communicatam: unde etiam nostri ævi pseudo-philosophia coerceri debet, quæ omnia natura phænomena non ex divina virtute, sed potius ex ejusdem naturæ viribus repetere, & explicare conatur, sæpe tamen parum feliciter.

38. Verum hic aliqua difficultas statim in oculos incurrit, scilicet lucem, quæ diem a nocte distinguit, non potuisse fieri, nisi postquam factum fuit firmamentum, seu cælum, nempe die secunda, imo postquam in firmamento cœli facta sunt luminaria, quæ dividunt diem, ac noctem, nempe die quarta.

39. Hanc autem difficultatem ita ibidem diluit Angelicus. „ Duplex est motus in cælo: unus com-
„ munis toti cælo, qui facit diem, & noctem;
„ & iste videtur institutus primo die: alius au-
„ tem est, qui diversificatur per diversa corpo-
„ ra; secundum quos motus fit diversitas dierum
„ ad invicem, & mensium, & annorum. Et ideo
„ in prima die fit mentio de sola distinctione no-
„ ctis, & diei, quæ fit per motum communem:
„ in quarta autem die fit mentio de diversitate
„ dierum, & temporum, & annorum, cui dici-
„ tur, *ut sint in tempora*, & *dies*, & *an-*
„ *nos*; quæ quidem diversitas fit per motus pro-
prios (*a*) “.

40. S. Augustinus in Opere imperfecto *de Gen. ad litt.* cap. 5. nos monet, ea verba: *Et divisit Deus lucem a tenebris*, non esse sic intelligenda, quasi lux, cum primum facta est, esset confusa cum tenebris, & separari indigeret: „ Sed eo
„ ipso, quo lux facta est, consecuta est etiam di-
„ visio inter tenebras, & lucem. Quæ enim so-
„ cietas lucis cum tenebris? Deus ergo divisit in-
„ ter lucem, & tenebras; quia lucem fecit, cu-
„ jus absentia tenebræ vocantur. Interest autem
„ inter lucem, & tenebras, sicut interest inter
„ vestimentum, & nuditatem, aut plenum, & i-
„ nane, & similia “.

41. Oritur hic aliqua quæstio, quæ etsi non magni momenti esse videatur, eruditorum tamen divisit sententias. Cum enim Moyses opus diei primæ ita concludat: *Factumque est vespere*, & *mane dies unus*, quæsitum fuit, an nox, quæ voce *vespere* designatur, præcesserit diem, scilicet tempus illud, quo hemisphærium luce perfunditur, quodque Moyses indicavit voce *mane*; an vero primo ex luce creata, deinde ex tenebris supervenientibus fuerit prima dies constituta. Quam quæstionem etiam his verbis proponunt, an scilicet prima dies vocari debeat νυχθήμερος *Nox*, & *dies*, an vero ἡμερονύκτιος *Dies*, & *nox*.

42. Et quidem prima appellatio videtur conformior litteræ Moysis dicentis: Factum est *vespere*, & *mane*, *dies unus*, (seu hebraica phrasi *dies primus*; quomodo dicitur Joann. XX. 1. *Una autem sabbati*, idest prima die sabbati, seu hebdomadis): cur enim primo nominavit *vespere*, deinde *mane*, nisi ut indicaret, noctem præcessisse diem, seu lucem diei? Ulterius nota est ve-

(*a*) Nullus esset dicendi finis, si Philosophorum tam veterum, quam recentiorum de hujus lucis natura sententias referre vellemus. S. Thomas una cum aliquibus Patribus eam non esse corpus docet, sed qualitatem. Quam doctrinam non est, cur recentes Philosophi irrideant; cum ignorare, aut dissimulare nequeant, omnes hactenus excogitatas lucis theorias, præcipue vero Cartesianorum, & Neutonianorum, esse insuperabilibus difficultatibus obnoxias. Vid. noster P. Salvator Maria Roselli in *Physica particulari* qu. 31. Quam difficile sit lucis naturam, ac proprietates investigare, videtur Deus ipse significare voluisse illis verbis Jo. XXXVIII. 18. & seq. *Indica mihi, si nosti omnia, in qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus sit*.

vetustissima Hebræorum consuetudo, integram diem naturalem horarum 24. inchoandi a vespere, ut nox præcedat illud tempus, quo Sol nostrum hemisphærium illuminat. Hinc illud præceptum Levit. XXIII. 32. *A vespera usque ad vesperam celebrabitis Sabbata vestra*. Quem morem viguisse etiam apud Numidas, aliasque veteres nationes, ostendit Grotius *De verit. Relig. Christ.* cap. 1. §. 16. cui nonnulla addit auctor *Animadversionum in Chronologiam Ægyptiorum*, *Chaldæorum*, *Græcorum*, *Romanorum*, ac *Judæorum* Tom. I. *de la S. Bible* a Paris 1767.

43. Non tamen credendum est cum Jo. Clerico in hunc locum, noctem, quæ lucem primæ diei præcessit, fuisse totam æternitatem anteriorem; quasi prima dies formata fuerit ex æternitate præcedente, & paucis illis horis, quibus lux in hemisphærio resplenduit. Dicamus potius, eas tenebras durasse ab initio creationis cæli, & terræ usque ad creationem lucis; scilicet per tempus illud, quo *Spiritus Dei ferebatur super aquas*. Quis enim animo concipere valeat monstruosam illam diem ex æterna nocte, ac duodecim lucis horis conflatam? Vel integram æternitatem præcessisse creationem lucis? Vel in ipsa æternitate aliquid determinatum tempus ad diem formandam? Ulterius ut bene monet S. Augustinus Lib. I *de Gen. ad litt.* cap. 12. „ Non omnes tenebræ nox; „ nam & in speluncis amplis, in quarum abdita „ lux irrumpere per oppositam molem non sini„ tur, sunt utique tenebræ .... nec tamen tales „ tenebræ acceperunt vocabulum noctis, sed il„ læ, quæ in eam partem terræ succedunt, un„ de removetur dies ". Vespera igitur illa, seu nox, ex qua simul cum *mane*, seu luce creata factus est dies primus, desumenda est ab illo initio, in quo Deus creavit cælum, & terram, & *tenebræ erant super faciem abyssi*; & probabiliter spatio duodecim horarum comprehensa fuit, ut una simul cum luce integrum *naturalem* diem horarum 24. conficeret (*a*).

44. Fatendum est tamen, aliquos sanctos Patres, ac nobiles Interpretes etiam alteri sententiæ patrocinari, quæ primam mundi diem numerat ab ortu lucis primæ usque ad ortum lucis secundæ diei; ut proinde prima dies conflata fuerit ex 12. horis lucis, totidemque tenebrarum, quæ luce ad occidentem more solito pergente successerunt. S. Augustinus Lib. I. *de Gen. ad litt.* cap. 19. „ Vi„ detur, *inquit*, illud opus Dei factum per spa„ tium diei, quo peracto ad vesperam ventum „ est, quod est noctis initium. Itemque peracto „ nocturno spatio completus est totus dies, ut ma„ ne fieret in alterum diem, in quo die Deus a„ liud consequenter operaretur ". Ita S. Doctor, qui postea difficultatem insolubilem in eo invenit, quomodo *tanta mora facta sit lux, donec diei spatium præteriret, & vespere fieret?*

45. Utrique explicationi prima fronte videtur opponi doctrina, quam habet S. Thomas I. P. qu. 63. art. 6. ad 4. & qu. VIII. *de Verit.* art. 16. ad 8., scilicet primam diem habuisse quidem *vesperam*, sed non *mane*.

46. Sed S. Doctor ibi loquitur non de die, in qua Deus creavit lucem, sed de Angelorum cognitione *vespertina*, quæ *matutinam* præcessit (Vide Dissert. I. num. 99.), & correspondet primo instanti, in quo Angelus creatus fuit, & in quo mens Angelica *se in seipsum convertit per vespertinam cognitionem*. Quæ quidem operatio, subdit S. Thomas, in omnibus bona fuit. „ Sed „ ab hac operatione quidam per matutinam co„ gnitionem ad laudem Verbi sunt conversi; qui„ dam vero in seipsis remanentes facti sunt nox „ &c. *Et adhuc clarius in laud. quæst.* De ve„ rit. Angelus, *inquit*, in principio suæ creatio„ nis non fuit beatus, nec per essentiam Verbum „ vidit: unde nec cognitionem matutinam habuit: „ sed primo habuit vespertinam, & ex vesperti„ na profecit in matutinam. Unde signanter pri„ mus dies mane non dicitur habuisse, sed pri„ mo vespere &c. ". Et sane nimis aperte Angelicus contradiceret divino Moysis testimonio, si primam diem in Genesi descriptam, *mane* caruisse doceret.

47. Quæri insuper curiosius solet, quo anni tempore prima dies illuxerit. Et quidem in variis mundi partibus varium semper est anni tempus, ut quando apud nos ver floret, alibi sit æstas, vel hyems; unde quæstio determinari debet ad illum locum, in quo Adam postea creatus fuit. Duæ autem sunt opiniones: altera verno tempore initium mundi ponit: altera autumnali: & hæc secunda sententia probabilior ex eo fit, quod Deus Exodi XXIII. 16. Hebræis præceperit, solemnitatem messis primitivorum celebrari vernali tempore; & alia XXXIV. 22. *quando redeunte anni tempore cuncta conduntur*. Si ergo finis anni erat post æstatem in autumno, consequens est, eodem tempore fuisse etiam primum ejusdem anni initium.

48. Aliæ etiam quæstiones admodum difficiles, sed

(*a*) Diximus, diem *naturalem* conflari horis 24. ex communi, & usitato loquendi modo, quin tamen pugnam inire velimus cum eruditissimo Mazochio, qui vult, talem diem appellandum esse *artificialem*, & *civilem*; illum vero diem, qui diurno Solis cursu conficitur, esse *naturalem*; atque ad hanc litem finiendam, arbitrum vocat Censorinum, qui in Libro *de die natali* cap. 23. ita pronunciat: *Naturalis dies est tempus ab oriente Sole ad Solis occasum; cujus contrarium tempus est nox ab occasu Solis usque ad exortum. Civilis autem dies vocatur tempus, quod fit uno cæli circumactu, quo dies verus, & nox continentur. ut cum dicimus, aliquem dies triginta tantum vixisse; relinquatur enim etiam noctes intelligere*. Vid. Auctor ipse Astronomis, & Chronologis suburatus in *Spicilegio Biblico* ad Gen. cap. VI. 4.

sed parum utiles solent institui; in quibus imitari debemus S. P. Augustini singularem modestiam, ita in sæpius laud. Libro I. *de Genes.* ad litt. c. 20. scribentis: *Libri Geneseos multipliciter, quantum potui, enucleavi, protulique sententias de verbis ad exercitationem nostram obscure positis, non aliquid unum temere affirmans cum præjudicio alterius expositionis fortasse melioris, ut pro suo modulo eligat quisque, quod capere possit: ubi autem intelligere non potest, Scripturæ Dei det honorem, sibi timorem.*

49. Concludamus hoc caput verbis S. Pauli 2. ad Corinth. IV. 6. qui corpoream lucem a Deo prima die creatam mystice transfert ad illam lucem evangelicam, & spiritualem, qua Deus corda nostra illuminat, inquiens: *Quoniam Deus, qui dixit, de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu:* scilicet ostendens, allegoriam esse sub verbis Mosaicis, qua docemur, Deum, sicuti sua omnipotenti voce fecit e tenebris lucem corpoream splendescere; sic etiam efficacia suæ gratiæ nos e tenebris peccati ad claritatem Dei vocare. Ephes. V. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.*

CAPUT III.

De opere secundæ diei.

50. Haud paucas, nec leves habent difficultates, quæ Moyses de opere secundæ diei his verbis nos docet: *Dixit quoque Deus: fiat firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas, quæ erant sub firmamento ab his, quæ erant super firmamentum. Et factum est ita. Vocavitque Deus firmamentum cœlum, & factum est vespere, & mane dies secundus.*

51. Jam vero plures hic oriuntur quæstiones. Prima, quid veniat nomine *firmamenti*. Secunda, quænam sit hæc divisio aquarum. Tertia, quid sint aquæ supra firmamentum.

52. Quantum ad primam, hebraicus textus firmamentum vocat רקיע *Rachyah*, quod proprie *expansionem* significat. Nomine autem *expansionis* videtur designari tota illa immensa intercapedo, quæ a tellure usque ad extrema mundi confinia exporrigitur. Ex quo fit, ut commode hæc vox aptari possit sive cælo aereo, quod tellurem circumambit, sive etiam cælo astrifero, in quo Sol, Planetæ, aliaque sidera continentur. Utraque significatione utitur sacra Scriptura; cum enim dicit v. 16. & seq. Deum fecisse stellas, easque posuisse in *firmamento cœli*, certo nomine *firmamenti* intellexit cælum astriferum; & cum iterum v. 20. dicit: *Producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile super terram sub firmamento cœli;* vel ut textus hebraicus exprimit, *super facie firmamenti*, tunc nomine *firmamenti* nonnisi aereum, & sublunare cœlum intelligere potuit, in quo aves volitant, quæ etiam ibidem vers. 26. & 27. vocantur *volatiles cœli*, & Psalmo CXLVI. de Deo dicitur: *Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluviam.* Imo etiam Matth. XVI. 2. & 3. cœlum vocatur *serenum, rubicundum, triste;* quibus in locis certe cœlum sublunare intelligitur.

53. Cum igitur duplici hoc sensu *firmamentum* in sacris litteris accipiatur, quæstio exoritur, quo sensu dixerit Moyses, factum esse firmamentum in medio aquarum, ut dividerentur aquæ ab aquis; an scilicet id intellexerit de cœlo aereo, & sublunari, an vero de cœlo astrifero, & sublimi.

54. S. Thomas I. P. qu. 68. art. 1. postquam varias de firmamento sidereo opiniones attulisset, quin tamen aliud certi definiret, ita prosequitur: „ Potest autem & alio modo intelligi, ut per firmamentum, quod legitur secunda die factum, non intelligatur firmamentum illud, in quo fixæ sunt stellæ, sed illa pars aeris, in qua condensantur nubes ". Rursus art. 2. quærens, quomodo aquæ sint supra firmamentum: „ Si autem, inquit, per firmamentum intelligatur pars aeris, in qua nubes condensantur, sic aquæ, quæ sunt supra firmamentum, sunt aquæ, quæ vaporabiliter resolutæ supra aliquam partem aeris elevantur, ex quibus pluviæ generantur ".

55. Atque hanc firmamenti expositionem idem S. Doctor a S. Augustino commendatam esse observat. Reipsa S. Pater Lib. II. *de Gen. ad litt.* c. 4. opinionem cujusdam refert, qui *laudabiliter* conatus est demonstrare, aquas, quæ sunt supra firmamentum, non esse nisi vapores aqueos, qui in nostra atmosphæra attolluntur, & ita ab aquis, quæ super terram sunt, dividuntur: „ Ergo ex aere, qui est inter vapores humidos, unde superius nubila conglobantur, & maria subterfusa, ostendere ille voluit esse cœlum inter aquam, & aquam. Hanc ergo diligentiam, *concludit Augustinus*, considerationemque laude dignissimam judico. Quod enim dixit, neque contra fidem est, & in promptu posito documento credi potest ". Imo cum Scriptura dicat, hoc firmamentum factum esse *in medio aquarum*, facile intelligitur, illam esse cœli partem, quæ vapores aqueos nubibus suspensos ab aquis in terra positis discernit. Unde etiam Hieronymus epist. 69. ad Oceanum n. 6. *Inter cœlum, & terram*, inquit, *medium extruitur firmamentum.*

56. Alia etiam præsto sunt sacrarum Scripturarum loca, quibus hæc *firmamenti* intelligentia confirmatur: ut cum dicitur Psalmo CIII. 3. *Qui tegis aquis superiora ejus*, nempe cœli, & statim subditur: *Qui ponis nubem ascensum tuum; qui ambulas super pennas ventorum;* ut intelligamus, nomine cœli non designari nisi nubes, ad quas congregandas venti advocantur. Item Psal-

mo

mo CXLVI. 8. *Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluviam*. Jeremiæ pariter X. 13. de Deo vero dicitur: „ Ad vocem suam dat multitu- „ dinem aquarum in cœlo, & elevat nebulas ab „ extremitatibus terræ: fulgura in pluviam facit „ &c. *Quæ repetuntur cap. LI.* 16. Dante eo vo- „ cem, multiplicantur aquæ in cœlo; qui levat „ nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam „ fecit &c. “. Quibus testimoniis manifeste ostenditur, firmamentum cœli, quo aquæ dividuntur ab aquis, non esse, nisi aeris nostri supremam superficiem, ad quam vapores aquei ascendunt, & in qua rursum in aquas concrescunt, atque in pluviam decidunt.

57. Neque vero huic interpretationi obstat vox *firmamenti*, quæ aliquid solidum, & durum significare videtur, cujusmodi certe non est aer iste Lunæ subjectus, quem nos pro firmamento, vel saltem pro parte firmamenti accipimus. Hinc Eliu apud Job XXXVII. 18. inquiebat: *Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt?* Etiam LXX. Interpretes vocem hebraicam רקיע Rachyah verterunt στερέωμα, quod significat *corpus solidum*.

58. Non inquam id obest; non enim semper vox *firmare* in sacris paginis significat durum, ac solidum efficere; ut cum apud Lucam XVI. 26. dicebat Lazarus Epuloni: *Inter nos, & vos chaos magnum firmatum est*, nihil aliud significare volens, quam inter infernum, & sinum Abrahæ spatium immensum *constitutum*, vel *extensum* esse. Hinc S. Jo. Chrysostomus Hom. II. *de incomprehensibili* asserit, dubium esse, & incertum, an cælum *sit crystallus durata, an densa nubes, an aer corpulentus*. Vel fortasse hæc firmitas non ad cœli expansionem, sed ad divinæ operationis stabilitatem referenda est, *propter intransgressibilem terminum superiorum, & inferiorum aquarum*, ut S. Augustinus loquitur Lib. II. *de Gen. ad litt.* cap. 10. Quamvis enim aquæ continuo de cœlo in pluvias resolutæ decidant, magna tamen illarum copia supra firmamentum reservatur. Vel demum cum S. Thoma mox laud., illa pars cœli, in qua condensantur nubes, dici potest *firmamentum propter spissitudinem aeris in parte illa. Nam quod est spissum, & solidum, dicitur esse corpus firmum, ad differentiam corporis mathematici, ut dicit Basilius Homil. III. in Hexæmeron*.

59. Verba autem Eliu apud Jobum ex vi textus hebraici potius levitatem cœlorum explicant, quam duritiem; ea proinde ita vertit Car. Houbigant: *Ut quasi facies æris læves essent*, similitudine ducta a speculis, quæ olim fiebant ex ære lævigato; ut sensus sit, corpora cœlestia tanquam in speculo lævissimo nobis repræsentari. Dici etiam potest firmamentum στερέωμα, si sumatur vox ista non pro soliditate, sed pro stabilitate, & constantia, quam Deus toti cœlestium corporum systemati impertitus est, quæque in perpetua, & immutabili eorumdem revolutione apparet (a).

60. Si igitur nomine firmamenti intelligatur locus citimus terræ, in quo vapores aquei condensantur in pluviam, soluta est prima, & secunda difficultas de firmamento, & de divisione aquarum, quæ sunt supra cœlum, ab his, quæ sunt infra. Cum enim hæc nostra atmosphæra densior sit prope terram, & tenuior evadat, quo magis a terra attollitur, facile intelligitur, quomodo vapores aquei rarefacti, ac specifice leviores aere effecti ascendant ad certam altitudinem, ibique in nubes condensentur, ac demum in guttas, ac pluvias concrescant, quæ ad terram fœcundandam utilissime decidunt, & de cœlo decidere dicuntur: unde illud dictum a Job de Deo cap. XXVI. 8. *Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum*. Et quando aquæ non decidunt, cœlum *clausum* esse dicitur, ut 3. Lib. Reg. VIII. 35. quod nonnisi de cœlo sublunari intelligi potest. Ab iisdem aquis super verticem nostrum suspensis communiter repetitur jucundissimus ille color cæruleus, quo cœli mirabiliter picti apparent: & sic facile intelligitur divisio aquarum superiorum, ex quibus nubes, & pluviæ conflantur, atque inferiorum, quæ in mari, lacubus, & fluviis inveniuntur.

61. Sed dissimulari nequit, non paucis veteribus Patribus visum fuisse, nomine firmamenti dividentis aquas ab aquis cœlum proprie dictum significari. Qua in re primo notat Angelicus art. 4. non esse unam omnium de numero cœlorum sententiam. Nam aliqui posuerunt tres cœlos, primum totaliter lucidum, quod vocant empyreum; secundum totaliter diaphanum, quod vocant cœlum aqueum, & crystallinum; tertium partim diaphanum, & partim lucidum actu, quod vocant cælum sidereum. Alio tamen sensu tres cœlos distinxit Damascenus Lib. II. *de fide orthod.* capit. 6. scilicet primum aereum, aliud sidereum, & tertium superius, illud nempe, quod incolunt beati spiritus videntes Deum, & ad quod raptus fuit S. Paulus. Alii plures cœlos distinxerunt, & in cœlis plures etiam sphæras; quas veterum opiniones novæ Philosophiæ systemata everterunt, fortasse & ipsa ab aliis postmodum evertenda.

62.

(a) Ceterum negari nequit, hanc de cœlorum soliditate, & firmitate opinionem communem pene fuisse in Philosophia Hebræorum, qui tres cœlos admittebant; sublunare unum, unde ros, pluvia, nix, & grandines decidunt; supremum alterum, cui astra quasi confixa sunt, & supra quod immensam aquarum copiam posuit Deus, quibus eum usum fuisse volunt, quando aquis diluvii submersit universam terram; tertium empyreum, ubi Dei majestas a beatis videtur, & ad quod S. Paulum raptum fuisse nos credimus.

62. Qui igitur nomine firmamenti cœlum sidereum intellexerunt, supra illud aquas esse posuerunt; sed tunc tertia illa exoritur quæstio admodum implexa, quales, & cujus naturæ sint illæ aquæ superiores? Origenes, aliique, cum intelligere non possent, quomodo aquæ supra cœlum existerent, eas tropice interpretati sunt de spiritualibus quibusdam substantiis. „ Nonnulli, inquit „ S. Augustinus Lib. XI. *de Civ. Dei* cap. po„ stremo, putaverunt, aquarum nomine signifi„ catos quodam modo populos Angelorum; & hoc „ esse, quod dictum est: *Fiat firmamentum in„ ter aquam, & aquam:* ut supra firmamen„ tum Angeli intelligantur, infra vero vel aquæ „ istæ visibiles, vel malorum Angelorum multi„ tudo, vel omnium hominum gentes (*a*) “. Sed hæc sententia communiter a sanctis Patribus rejicitur, qui aquas in sensu proprio accipiendas volunt, earumque partem supra firmamentum reipsa esse juxta litteralem Scripturæ sensum docent, unde etiam David dicit Ps. CIII. *Extendens cœlum, sicut pellem* (scilicet per firmamentum), *qui tegis aquis superiora ejus*. S. Thomas absolute pronunciat, illas aquas esse *corporales*. Contrariam vero sententiam explodunt S. Basilius Hom. III. in *Hexæmeron*, & S. Epiphanius in epistol. ad Joannem Episcopum Jerosolymitanum inter Hieronymianas LI.

63. An vero illæ aquæ, quæ supra cœlum astriferum esse dicuntur, sint aquæ elementares ejusdem naturæ cum nostris, haud immerito dubitari, ibidem Angelicus observat; juxta enim varias de materia cœlorum opiniones, etiam varia esse deberet illarum aquarum natura. Unde in art. 3. ad 1. inquit: „ Si per firmamentum intelligatur „ cœlum sidereum, aquæ superiores non sunt e„ jusdem speciei cum inferioribus. Si autem per „ firmamentum intelligatur nubilosus aer, tunc „ utræque aquæ sunt ejusdem speciei, & depu„ tantur tunc duo loca aquis non eadem ratione, „ sed locus superior est locus generationis aqua„ rum, locus autem inferior est locus quietis „ earum “.

64. Illud tamen observandum est, veteres Patres, qui aquas intra cœli orbes repositas esse censuerunt, hanc hujus divinæ providentiæ rationem afferre, ut scilicet Solis, aliorumque siderum ferventiores æstus refrigerarentur. Ita S. Basilius Hom. III. in *Hexæmeron*, & S. Ambrosius illum de more sequens: „ Cum ipsi dicant, „ *inquit in Lib. II.* Hexæmeron *cap.* 3. volvi or„ bem cœli stellis ardentibus refulgentem, nonne „ divina providentia necessario prospexit, ut in„ tra orbem cœli, & supra orbem redundaret a„ qua, quæ illa ferventis axis incendia tempe„ raret “?

65. Hanc perdifficilem de aquarum divisione quæstionem ita possumus Augustini verbis concludere Lib. II. *de Gen. ad litt.* cap. 5.: „ Quo„ quo modo autem, & qualeslibet aquæ, ibi sint, „ esse eas ibi minime dubitemus: major est quip„ pe Scripturæ hujus auctoritas, quam omnis hu„ mani ingenii capacitas “. Et cap. 9. hoc præclarum nobis præbet ad compescendam curiositatem monitum. „ Multi, *inquit*, multum dispu„ tant de iis rebus, quas majore prudentia no„ stri auctores omiserunt, ad beatam vitam non „ profuturas discentibus, & occupantes, quod pe„ jus est, multum pretiosa, & rebus salubribus „ impendenda temporum spatia “. Ceterum de aquis super firmamentum existentibus intelliguntur illa verba Gen. VII. 11. *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cœli apertæ sunt*. Tum illa Psalmi CXLVIII. 4. *Aquæ omnes, quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini*, & Dan. III. 60. *Benedicite aquæ omnes, quæ super cælos sunt, Domino*.

66. Antequam vero hoc caput claudatur, duæ aliæ quæstiones breviter enucleandæ sunt. Prima est, cur Moyses nullam aeris mentionem in opere secundæ diei fecerit; cum tamen, ut hactenus disseruimus, sin minus undequaque certum, admodum tamen probabile sit, nomine firmamenti, quo dividuntur aquæ superiores ab inferioribus, venire nostram atmosphæram, sive aerem nubilosum, quo aquæ rarefactæ continentur, & suspenduntur?

67. Respond. Sanct. Thom. art. 3. his verbis: „ Considerandum est, quod Moyses rudi populo „ loquebatur, cujus imbecillitati condescendens, „ illa solum ei proposuit, quæ manifeste sensui „ apparent. Omnes autem quantumcumque ru„ des, terram, & aquam esse corpora sensu de„ prehendunt. Aer autem non percipitur ab o„ mnibus esse corpus, intantum quod etiam qui„ dam Philosophi aerem dixerunt nihil esse, ple„ num aere vacuum nominantes. Et ideo Moy„ ses de aqua, & terra mentionem facit ex„ pres-

(*a*) Quamvis S. Doctor laud. in loco nihil contra hanc quorumdam opinionem pronunciet, imo in Lib. XIII. *Confess.* cap. 15. eam probasse videatur, inquiens: *Sunt aliæ aquæ super hoc firmamentum, credo immortales, & a terrena corruptione secretæ. Laudent nomen tuum, laudent te supercælestes populi Angelorum tuorum &c.* & cap. 32. *Videmus*, inquit, *firmamentum cæli, sive inter spirituales aquas superiores, & corporales inferiores primarium corpus mundi*. Sed hæc postea S. Doctor correxit in Lib. II. *Retract.* cap. 6. inquiens: *Quod dixi firmamentum factum inter spirituales aquas superiores, & corporales inferiores, non satis considerate dictum est; res autem in abdito est valde*. Fuit hæc sententia Origenis damnata in V. Synodo can. 6. *Si quis dicit cælum, solem, lunam, & stellas, & aquas, quæ supra cœlos sunt, animatas quasdam esse, & rationales virtutes, anathema sit*. Sed de hac damnatione aliqua inferius notanda erunt n. 115.

„ pressam; aerem autem non expresse nominat, „ ne rudibus quoddam ignotum proponeret. Ut „ tamen capacibus veritatem exprimeret, dat lo- „ cum intelligendi aerem, significans, ipsum qua- „ si aquæ adnexum, cum dicit, quod *tenebræ* „ *erant super faciem abyssi*; per quod datur in- „ telligi, super faciem aquæ esse aliquod corpus „ diaphanum, quod est subjectum lucis, & te- „ nebrarum “. Aliqui etiam aeris mentionem factam fuisse putant iis verbis: *Spiritus Dei ferebatur super aquas*; nomine enim spiritus ventum intelligunt, quod non est insolens in sacris litteris. Vid. supra n. 28.

68. Altera quæstio est, cur Moyses inter res a Deo creatas non adnumeraverit aquas? Et quidem S. August. in Lib. *de hæresibus* num. 75. hæresim memorat, *quæ dicit*, *aquam non a Deo creatam*, *sed ei semper fuisse coæternam*. Sed nihil absurdius fingi potest. Primo enim cum Moyses dicit: *In principio creavit Deus cælum*, *& terram*, his duobus nominibus omnia, quæ in cælo, & terra comprehenduntur, summatim complexus est. Deinde, quando dixit: *Tenebræ erant super faciem abyssi*, *& Spiritus Dei ferebatur super aquas*, satis indicavit, aquas simul cum terra inani, & vacua esse creatas. Demum ad omnem litem finiendam præsto sunt ea verba Psalmi LXXXVIII. *Tui sunt cæli*, *& tua est terra*, *orbem terrarum*, *& plenitudinem ejus tu fundasti: aquilonem*, *& mare tu creasti*.

69. Postremo breviter notandum, in hebræo fonte, quemadmodum etiam in versionibus Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, atque in nostra Vulgata, operi secundæ diei adjectam non esse illam clausulam: *Et vidit Deus*, *quod esset bonum*, quæ additur operibus aliarum dierum; quamvis apud LXX. Interpretes legatur, quos secuti sunt Basilius, Ambrosius, Chrysostomus, & August. Hujus omissionis variæ allegantur rationes: sed illa fortasse verisimilior, quod opus secundæ diei non absolvatur, nisi sequentibus verbis: „ Dixit vero Deus: congregentur aquæ, quæ „ sub cœlo sunt, in locum unum, & appareat „ arida, & factum est ita. Et vocavit Deus ari- „ dam terram, congregationesque aquarum ap- „ pellavit maria; & vidit Deus, quod esset bo- „ num “. Quamobrem opus diei tertiæ a verbis subsequentibus inchoandum erit: *Et ait: germinet terra* &c. quod opus concluditur solita clausula: *Et vidit Deus* &c. quæ bis posita esset in tertia die. Hanc rationem una cum nonnullis aliis affert etiam S. Th. I. P. q. 74. art. 3. ad 3. ubi hæc habet: „ In opere secundæ diei non po- „ nitur *Vidit Deus*, *quod esset bonum*, quia o- „ pus distinctionis aquarum tunc inchoatur, & in „ tertia die perficitur. Unde quod ponitur in ter- „ tia die, refertur etiam ad secundam. Vel quia „ distinctio, quæ ponitur secunda die, est de his, „ quæ non sunt manifesta populo, ideo hujusmo- „ di approbatione Scriptura non utitur. Vel ite- „ rum propter hoc, quod firmamentum simpli- „ citer intelligitur aer nubilosus, qui non est de „ partibus permanentibus in universo, seu de „ partibus principalibus mundi “.

CAPUT IV.

De opere tertiæ diei.

70. Quod mox diximus post Hebræum Aben-Hezra in Comment. nonnullosque alios Interpretes, in opere secundæ diei includi etiam congregationem aquarum in locum unum, probabile quidem est, non autem undequaque certum. Non desunt enim multi Patres, & nobiles Interpretes, qui diei tertiæ duplex assignant Dei opus, quorum primum fuit aquas congregare in unum locum; alterum terram fæcundare, ut germinaret herbam virentem &c. & propterea etiam duplicem illam benedictionem: *Vidit Deus*, *quod esset bonum*, operi tertiæ diei convenire putant. Sed hæc non magni momenti esse videntur; quamvis aliqui magnum esse piaculum asserant, verba Moysis vel tantillum transferre, aut dividere.

71. Primam partem operis Moyses his verbis describit: „ Dixit vero Deus: Congregentur aquæ, „ quæ sub cœlo sunt, in locum unum, & ap- „ pareat arida, & factum est ita: & vocavit Deus „ aridam terram, congregationesque aquarum ap- „ pellavit maria “. Observat autem S. Thomas qu. 69., art. 1., convenienter tertia die fuisse congregatas aquas. Formatio enim supremi corporis, nempe cœli, facta est prima die per creationem lucis, ejusque divisionem a tenebris, & per hanc formationem facta fuit distinctio temporis, noctis scilicet, & diei. Secunda vero die formatum fuit medium corpus, scilicet aqua, quæ per firmamentum accepit quamdam distinctionem, & ordinem. Tertia demum die formatum est ultimum corpus, scilicet terra, quæ discooperta est aquis, quarum aliquæ supra firmamentum collocatæ jam erant, aliæ vero in certa quædam spatia detrusæ, unde illis exire prohibitum fuit. *Quis conclusit ostiis mare?* dicebat Deus Job XXXVIII. 8. & seq. ... *Circumdedi illud terminis meis*, *& posui vectem*, *& ostia*. *Et dixi: usque huc venies*, *& non procedes amplius*, *& confringes tumentes fluctus tuos*. Atque ita a divina potentia elementum, quod ceteris ferocius est, domitum fuit: unde recte nos Deus ore Prophetæ Jeremiæ V. 22. ita redarguebat: *Me ergo non timebitis .... qui posui arenam terminum mari*, *præceptum sempiternum*, *quod non præteribit?*

72. Hic vero difficultates aliquæ occurrunt breviter dissolvendæ. Prima est de loco, in quem aquæ congregatæ sunt. Si enim prius tota terra erat aquis cooperta, ac propterea invisibilis, nullus apparet locus tam amplus, quo tanta aquarum copia contineri posset.

73. S. Thomas varias affert ad hanc diluendam

dam difficultatem Sanct. Patrum responsiones; sed duæ sunt magis opportunæ. Prima est, quod *rarior aqua*, *veluti nebula*, *terram tegebat*, *quæ congregatione densata est*. *Alia*, *quod terra potuit aliquas partes præbere concavas*, *quibus confluentes aquæ reciperentur;* scilicet elevatis montibus altissimis immensum oceani aquis recipiendis receptaculum parari potuit (*a*).

74. Altera difficultas est in illis verbis *in locum unum:* cum tamen plura sint maria, & præter maria sint stagna, lacus, & flumina.

75. Resp. omnia maria inter se communicare, unde proprie loquendo nonnisi unum mare constituunt. Dubitatum aliquando fuit de solo mari Caspio, quod ab omnibus aliis separatum videtur. Diligentioribus tamen institutis observationibus probabiliter conclusum fuit, ipsum cum Oceano, vel cum Ponto Euxino, aut cum sinu Persico subterraneis hiatibus continuari. Ita etiam lacus, & flumina tandem cum mari conjunguntur. Sed ne incertæ huic omnium aquarum per subterraneos canales communicationi, quam nonnulli recentiores Philosophi aperte negant, innitamur, Angelicus præterea bene notavit, dici *unum locum*, „ non „ simpliciter, sed per comparationem ad locum „ terræ siccæ, ut sit sensus: *Congregentur aquæ* „ *in unum locum*, idest seorsum a terra sicca. „ Nam ad designandam pluralitatem locorum a- „ quæ subdit: *Congregationes aquarum appel-* „ *lavit maria*. “ Ita igitur exponendus est sacer textus: *Congregentur aquæ in locum unum:* nempe *distributive* quælibet in suum locum, seu receptaculum illis præparatum, ut necessaria terræ portio sicca relinquatur pro homine aliisque animalibus terrestribus.

76. Notandum est etiam, in sacris Litteris quascumque aquarum collectiones *maria* improprie aliquando appellari, ut *mare Galileæ*, *mare Tiberiadis &c.* quæ meræ paludes erant, aut lacus non admodum lati. Idipsum in usu fuisse ad profanos etiam scriptores, solita sua eruditione ostendit Alexius Symm. Mazochius in *Spicilegio Biblico* ad hunc locum.

77. Tertia difficultas oritur ex his verbis: *Vocavit Deus aridam terram:* hoc enim nomine terra vocata jam fuerat: *In principio creavit Deus cœlum & terram*.

78. Resp., vocatam fuisse *terram* illam partem, quæ erat discooperta aquis, prout distinguitur contra mare; nam communi nomine potest appellari terra etiam, quæ aquis submersa est; non autem peculiari vocatione, quemadmodum hic appellata est.

79. Cæterum non inutiliter hæc terra, quæ aquis expulsis apparuit, dicta est *arida;* ut scilicet intelligeremus, omnia ea, quæ postea in eadem terra ad nostram utilitatem creata fuere, non, ut male aliqui philosophantur, a nativa terræ virtute, quæ in se nulla erat, sed ab infinita Dei bonitate fuisse nostro usui producta. Pulchra admodum sunt ea S. Jo. Chrysostomi verba Hom. I. T. V. Edit. Savill. „ Communis mensa, & „ patria, nutrix, & parens est omnium terra, & „ civitas, & commune sepulcrum. Nam & cor- „ pora nostra sunt ex ipsa, itidemque corporibus „ nostris alimenta suppeditantur. In eadem habi- „ tamus, & degimus, ac post mortem iterum re- „ ceptus ad illam patet. Igitur ne forte commo- „ ditatis, quæ ex illa capitur, necessitas effice- „ ret, ut illam præter meritum admirare, ac be- „ neficiorum multitudo ad impietatem te dejice- „ ret, eam tibi demonstrat, antequam esses, in- „ firmam, & inconditam “.

80. S. autem Ambrosius Lib. III. *Hexaemeron* c. 6. eos acute refellit, qui terræ germinandi virtutem a sole communicari dicebant, ac propterea divinos honores Soli tribuebant. „ Audi, „ inquit, Deum velut hanc vocem emittentem: „ conticescat ineptus sermo hominum .... facessat „ vana opinio. Antequam solis fiat luminare, her- „ ba nascatur: antiquior ejus sit prærogativa, „ quam solis. Ne error hominum convalescat, „ germinet prius terra, quam fotus solis accipiat. „ Sciant omnes, solem auctorem non esse nascen- „ tium. Dei clementia terram relaxat. Dei in- „ dulgentia prorumpere facit fructus. Quomodo

sol

(*a*) S. Augustinus Lib. I. *contra Adversarium Legis & Prophetarum* c. 13. Tom. VIII. hanc ipsam objectionem ab imperitissimo homine sibi factam proponit, tanquam non recte dictum sit: *Congregentur aquæ in congregationem unam*, *& appareat arida;* eo quod aquis omnia tenebantur. „ Respondet autem ipsum ignorare, quemadmodum aqua in aereos vapores tenuata rarescat, & nebulosa caligine multum „ occupet spatii, exiguum vero, si congregata densetur, nec jam levis volitet, sed gravis fluitet. Quid „ ergo mirum, si rara terram texerat, spissata nudavit? Quid si etiam divino nutu in magnos sinus „ terræ subsedit, atque ita quidquid naturæ humidæ „ per totum ejus ambitum jacebat, in partes concavas confluens, recessit a ceteris, & quod operiebat, aperuit, congregata in humiliora succumbentia, qua mare interflueret, & circumflueret, atque „ altiora deserens, qua orbis emineret? “

Conati sunt non pauci nostræ ætatis Philosophi diligentius inquirere, quænam sit proportio inter aquas, quæ immensam quodammodo partem superficiei telluris cooperiebant, & illam ejusdem telluris partem, quæ ab aquis deserta apparuit arida; ut inde postea determinaretur, quot, & quanta receptacula necessaria fuerint, ut aquæ in unum locum congregarentur. Sed præterquamquod omnes hujusmodi calculi incertissimi sunt, nihil etiam prosunt ad confirmandam, vel illustrandam veritatem narrationis Mosaicæ. *Dixit Deus: congregentur aquæ in locum unum*, *& appareat arida; & factum est ita;* quod oculis ipsis nostris videmus.

Est etiam ventilata illa ratio, qua nonnulli Patres usi sunt, videlicet mare esse altius terra, divinoque præcepto cohiberi, ne eam operiat. Sed hæc quæstio ad Philosophiam potius amandanda videtur.

,, sol vivendi usum ministrat oriundis, quando il-
,, la prius divinæ operationis vivificatione sunt e-
,, dita, quam sol in hos vivendi usus veniret?
,, Junior est herbis, junior fœno (*a*). ".

81. Aliqua etiam difficultas in eo esse potest,
quod locus naturalis aquæ non videtur esse subtus
terram, vel intra viscera terræ, sed super ter-
ram, cum aqua sit specifice levior, quam terra.
Verum bene observavit S. Thomas in hoc art. ad
4. *quod propter necessitatem finis, ut scilicet a-
nimalia, & plantæ essent super terram, opor-
tuit, quod aliqua pars terræ esset discooperta
aquis*. Alibi (T. I. Diss. I. in not. ad n. 100.)
pulcherrimum S. Athanasii locum attulimus, qui
in Orat. *contra Gentes* n. 37., ex hoc ipso, quod
elementa non proprium occupent locum, sed con-
tra naturalem suam inclinationem invicem permix-
ta sint, recte infert, agnosci debere unum *Domi-
num, qui illa una congregavit, constrinxit, &
conciliavit* (*b*).

82. Jam vero pauca addamus de altera parte
operis tertiæ diei, quam Moyses his verbis ex-
pressit: ,, Et ait: germinet terra herbam viren-
,, tem, & facientem semen, & lignum pomiferum
,, faciens fructum juxta genus suum, cujus se-
,, men in semetipso sit super terram. Et factum
,, est ita. Et protulit terra herbam virentem, &
,, facientem semen juxta genus suum, lignumque
,, faciens fructum, & habens unumquodque se-
,, mentem secundum speciem suam. Et vidit Deus,
,, quod esset bonum. Et factum est vespere &
,, mane dies tertius ".

83. S. Th. breviter agit de hac secunda parte
operis tertiæ diei in art. 2. ubi suo more notat,
diversam esse opinionem S. Augustini ab aliis.
,, Alii enim expositores dicunt, quod plantæ pro-
,, ductæ sunt actu in suis speciebus hac tertia
,, die, secundum quod superficies litteræ sonat.
,, Augustinus autem (Lib. V. *de Gen. ad Litt.*
,, c. 5. & Lib. VIII. c. 3.) dicit, quod causa-
,, liter tunc dictum est, produxisse terram her-
,, bam, & lignum, idest producendi accepisse
,, virtutem. Et hoc quidem confirmat auctoritate
,, Scripturæ; dicitur enim Gen. II. 4. *Istæ sunt
,, generationes cœli, & terræ, quando creatæ
,, sunt in die, quo fecit Dominus Deus cœ-
,, lum, & terram, & omne virgultum agri,
,, antequam oriretur in terra, omnemque her-
,, bam regionis, priusquam germinaret*. Ante
,, ergo quam orirentur super terram, factæ sunt
,, causaliter in terra ".

84. ,, Confirmatur autem hoc, subdit Angeli-
,, cus, etiam ratione; quia in illis primis diebus
,, condidit Deus creaturam *originaliter*, vel *cau-
,, saliter*; a quo opere postmodum requievit, qui
,, tamen postmodum secundum administrationem
,, rerum conditarum per opus propagationis usque
,, modo operatur. Producere autem plantas ex ter-
,, ra ad opus propagationis pertinet: non ergo in
,, tertia die productæ sunt plantæ in actu, sed
,, *causaliter* tantum ".

85. Ita exposita, & confirmata S. Augustini o-
pinione, prosequitur S. Doctor: ,, Quamvis se-
,, cundum alios dici possit, quod prima institutio
,, specierum ad opera sex dierum pertinet: sed
,, quod ex speciebus primo institutis generatio si-
,, milium in specie procedat, hoc jam pertinet
,, ad rerum administrationem. Et hoc est, quod
,, Scriptura dicit: *Antequam oriretur super ter-
,, ram, vel antequam germinaret*; idest ante-
,, quam ex similibus similia producerentur, sicut
,, nunc naturaliter fieri videbimus secundum vim
,, seminationis. Unde signanter Scriptura dicit:
,, *Germinet terra herbam virentem, & facien-
,, tem semen*; quia scilicet sunt productæ per-
,, fectæ species plantarum, ex quibus semina a-
,, liarum orirentur. Nec refert, ubinam habeant
,, vim seminativam, utrum scilicet in radice, vel
,, in stipite, vel in fructu ".

86. Ineffabilis sapientia Dei maxime oculis no-
stris sese offert in opere tertiæ diei; tanta enim,
ac plane incredibilis herbarum, plantarumque co-
pia, varietas, ac pulchritudo, tanta florum, fru-
ctuumque suavitas, atque utilitas, tanta in isto-
rum omnium reproductione nunquam interrupta
naturæ constantia, nonnisi a Deo sapientissimo,
ac beneficentissimo oriri potuit, ut intolerabilis
plane sit illorum furiosa amentia, qui cum deli-
ro Lucretio hæc omnia fortuito particularum con-
cursui tribuere non verentur. Sane nulla unquam
hominum industria imitari potuit infinitam illam
solius coloris viridis varietatem, qua Deus omnes
her-

(*a*) Etiam Lib. I. cap. 7. eamdem causam reddit,
cur non omnia simul a Deo facta fuerint, inquiens:
,, Fortasse dicant: Cur enim Deus, sicut dixit, &
,, facta sunt, non simul ornatus congruos assurgenti-
,, bus donavit elementis: quasi non potuerit cœlum
,, insignitum stellis, subito ut creatum est, refulge-
,, re, & floribus, ac fructibus terra vestiri? Potuit
,, utique; sed ideo primo facta, postea composita de-
,, clarantur, ne vere increata, & sine principio cre-
,, derentur, si species rerum, velut ingeneratæ ab i-
,, nitio, non postea additæ viderentur. *Incomposita*
,, terra legitur, & iisdem a Philosophis æternitatis,
,, quibus Deus, privilegiis honoratur; quid dicerent,
,, si ab initio ejus pulchritudo vernasset? Demersa a-
,, quis describitur, velut cuidam principiorum suorum
,, addicta naufragio, & adhuc a nonnullis facta non
,, creditur; quid si decorem primogenitum vindicaret "?

(*b*) Hoc vidit, & notavit etiam Strabo Lib. XVIII.
Geographiæ inquiens: ,, Cum circum terram sit situs
,, aquæ naturalis, homo autem non sit animal aqua-
,, ticum, sed partim terrestre, partim aereum, mul-
,, tisque partibus lucis capax, fecit providentia mul-
,, tas in terra extantias, depressionesque; ut hæ qui-
,, dem reciperent aquam, aut plurimam ejus partem,
,, qua occultaretur, quod sub ea est terræ, per illas
,, vero attolleret e terra, ac sub se aquas occultaret,
,, nisi quatenus eæ ipsæ humano generi, & quæ huic
,, inserviunt, animalibus, plantisque essent usui ",

herbas, omniaque arborum folia distinxit, ut tot plane unius coloris species appareant, quot herbæ, & folia sunt: quæque ipsa suum viridem colorem ter mutare solent, ut alius appareat in principio veris, alius in æstate, & alius in autumno, cum tamen semper viridis sit. Quid autem dicam de seminibus ad omnia vegetabilium genera perpetuo conservanda destinatis? Quorum tantum est artificium, ut plantarum Anatomici non satis assequi possint, & perfecte distinguere minutissimas illas partes, quæ ad plantæ generationem evolvi, atque explicari debent. Tandem providentissimus naturæ artifex omnia vegetabilium genera ita distribuit, ut quæ omnibus necessaria erat, ubique præsto essent, alia autem in variis, ac dissitis regionibus ita collocavit, ut hac etiam de causa utilissimum reddiderit generis humani commercium.

87. Quæret aliquis, an etiam tribuli, & spinæ hac tertia die producti fuerint? Ratio dubitandi est in verbis, quæ leguntur Gen. III. 17. dicta Adamo prævaricatori: *Maledicta terra in opere tuo ... Spinas, & tribulos germinabit tibi;* quasi scilicet tunc primum ortæ sint.

88. Respondet autem S. Thomas etiam ante illam maledictionem spinas, & tribulos productos fuisse, vel *virtute*, vel *actu;* sed non fuisse productos homini in pœnam, ut scilicet terra, quam propter cibum coleret, infructuosa quædam, & noxia germinaret; unde dictum est: *Germinabit tibi*, scilicet in pœnam nefandi tui sceleris. Vid. etiam 2. 2. qu. 164. art. 2. ad 1.

89. Atque hæc est S. Augustini doctrina Lib. III. *de Gen. ad litt.* c. 18. ubi quæstionem instituit de spinis, & tribulis, & quibusdam lignis infructuosis, eamque ita solvit: „ Et de spinis quidem, ac tribulis absolutior potest esse responsio, quia post peccatum dictum est homini de terra: *spinas, & tribulos pariet tibi*. Nec tamen facile dicendum est, tunc cœpisse ista oriri ex terra. Fortassis enim, quoniam in ipsis quoque generibus seminum multæ reperiuntur utilitates, poterant habere locum suum sine ulla pœna hominis. Sed ut in agris, in quibus jam pœnaliter laborabat, etiam ipsa nascerentur, hoc ad cumulum pœnæ valere credi potest, cum possent alibi nasci, vel ad avium, pecorumque pastus, vel ad ipsorum hominum aliquos usus. Quanquam & ille sensus non abhorret ab his verbis, quo ita intelligitur dictum *spinas, & tribulos pariet tibi*, ut hæc etiam antea terra pariens, non tamen homini pareret ad laborem, sed cujuscemodi animalibus convenientem cibum; sunt enim quæ his generibus, & mollioribus, & rudioribus commodo, suaviterque vescantur; tunc autem cœperit ista homini parere ad ærumnosum negotium, cum post peccatum cœpit in terra laborare ".

90. Quæri etiam solet, an metalla, quæ sub terra generantur, hac tertia die creata sint, quanquam nullam eorum mentionem fecerit Moyses. Respondet autem S. Thomas qu. 69. art. 2. ad 4. nullam metallorum creationis mentionem a Moyse fuisse factam, quia *Moyses ea tantum proposuit, quæ in manifesto apparent. Corpora autem mineralia habent generationem occultam in visceribus terræ.*

91. Coronidis loco placet, sententiam quorumdam interpretum addere, quæ sin minus certa, probabilis saltem admodum est, hortum Eden, seu Paradisum terrestrem hoc tertio die fuisse a Deo conditum, atque habitationi Adam præparatum. Ejus quidem mentionem Moyses non facit, nisi cap. II. 8. postquam totum sex dierum opificium jam descripserat; sed manifeste innuit illum paradisum fuisse antea jam plantatum, inquiens: *Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, quem formaverat.* Hæc etiam est sententia S. Thomæ I. P. qu. 102. art. 1. ad 5. ubi ita exponit allata verba Geneseos: „ Quod dicitur de plantatione lignorum Paradisi post opera sex dierum, intelligitur per recapitulationem esse dictum; unde littera nostra habet: *Plantaverat Dominus Deus paradisum voluptatis a principio* ". Certe post sex dies Deus dicitur quievisse ab omni opere; quod verum non esset, si tunc Paradisum plantasset, quod insigne, & peculiare fuit ipsius sapientiæ opus. Absurda vero, atque omnino explodenda est illa nonnullorum Rabbinorum opinio, Paradisum terrestrem fuisse a Deo ante omnia alia opera creatum. Sic enim interpretabantur illud verbum *a principio* (*a*).

CAPUT V.

De opere diei quartæ.

92. Verba Moysis describentis opus diei quartæ hæc sunt: „ Dixit autem Deus: fiant luminaria in firmamento cœli, & dividant diem ac „ no-

(*a*) S. Hieronymus in *Quæst. Hebraicis* Tom. III. illam vocem *a principio* considerans inquit: „ Ex quo manifestissime comprobatur, quod priusquam cœlum, & terram Deus faceret, paradisum ante condiderat, sicut & legitur in Hebræo: *Plantaverat autem Dominus Deus paradisum in Edem a principio* ". Hanc fuisse traditionem Judaicam eruitur ex apocrypho Libro Esdræ IV. cap. III. commate 6. ubi dicitur: *Induxit eum* (Adam) *in Paradiso, quem plantaverat dextera sua, antequam terra adventaret.* Hæc Judaica traditio, ut falsa explodenda est. Verba autem S. Hieronymi fortasse explicari possunt, non de ipsa prima creatione cœli, & terræ, sed potius de secunda *formatione*, quæ diebus tertio, & quarto facta est. Ceterum quod noster Vulgatus Interpres posuit *a principio* a voce hebraica מקדם *Mikedem*, LXX., aliique verterunt *ab oriente;* ut scilicet indicaretur plaga, in qua Paradisus fuerat.

,, noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, ,, & annos. Ut luceant in firmamento cœli, & ,, illuminent terram. Et factum est ita. Fecitque ,, Deus duo luminaria magna: luminare majus, ,, ut præesset diei, & luminare minus, ut præ- ,, esset nocti, & stellas. Et posuit eas in firma- ,, mento cœli, ut lucerent super terram: & præ- ,, essent diei, ac nocti, & dividerent lucem, ac ,, tenebras. Et vidit Deus, quod esset bonum. ,, Et factum est vespere, & mane dies quartus (*a*).

93. Quorum verborum explicationem non esse omnino facilem, ingenue fatendum est. Sed omnis difficultas aut omnino, aut saltem magna ex parte tolletur, si cum nostro Angelico I. P. quæst. 70. art. 1. consideremus, quod in recapitulatione divinorum operum Scriptura sic dicit ,, Gen. II. 1. ,, *Igitur perfecti sunt cœli, & terra, & omnis* ,, *ornatus eorum:* in quibus verbis triplex opus ,, intelligi potest: scilicet opus creationis, per quod ,, cœlum, & terra producta leguntur, sed infor- ,, mia; & opus distinctionis, per quod cœlum, ,, & terra sunt perfecta, sive per formas sub- ,, stantiales attributas materiæ omnino informi, ,, ut Augustinus vult (II. super Genesim c. 11.), ,, sive quantum ad convenientem decorem, & or- ,, dinem, ut alii Sancti dicunt: & his duobus o- ,, peribus additur ornatus. Et differt ornatus a ,, perfectione; nam perfectio cœli, & terræ ad ea ,, pertinere videtur, quæ cœlo, & terræ sunt in- ,, trinseca; ornatus vero ad ea, quæ sunt a cœ- ,, lo, & terra distincta: sicut homo perficitur per ,, proprias partes, & formas, ornatur autem per ,, vestimenta, vel aliquid hujusmodi ".

94. Hac præmissa doctrina S. Th. propius accedit ad explicanda opera quartæ, quintæ, & sextæ diei, ita pergens: ,, Distinctio autem aliquo- ,, rum maxime manifestatur per motum localem, ,, quo ab invicem separantur; & ideo ad opus ,, ornatus pertinet productio illarum rerum, quæ ,, habent motum in cœlo, & in terra. Sicut autem ,, supra dictum est (quæst. præc. art. 1.) de tri- ,, bus fit mentio in creatione, scilicet de cœlo, ,, & aqua, & terra. Et hæc tria etiam forman- ,, tur per opus distinctionis trium dierum. Primo ,, die cœlum, secundo die distinguuntur aquæ, ,, tertio die fit distinctio in terra, maris, & ari- ,, dæ. Et similiter in opere ornatus primo die, ,, qui est quartus, producuntur luminaria, quæ ,, moventur in cœlo ad ornatum ipsius: secundo ,, die, qui est quintus, aves, & pisces ad orna- ,, tum medii elementi, quia habent motum in ae- ,, re, & aqua quæ pro uno accipiuntur: tertio ,, die, qui est sextus, producuntur animalia, quæ ,, habent motum in terra, ad ornatum ipsius ". Ita ingeniose Angelicus, cujus doctrina viam sternit ad difficultates tollendas.

95. Et prima difficultas petitur ex creatione lucis facta primo die, quam lucem supra n. 36. diximus cum Sancto Thoma, esse ipsum lucem Solis. Si ergo erat Solis lux jam creata, quomodo possunt verba Moysis litteraliter intelligi in quarta die: *Dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento cœli?* Cui difficultati:

96. Ita respondet S. Thomas ad 2. ,, Lux pri- ,, mo die fuit producta secundum communem lu- ,, cis naturam: quarto autem die attributa est lu- ,, minaribus determinata virtus ad determinatos ,, effectus, secundum quod videmus alios effectus ,, habere radium Solis, & alios radium Lunæ, & ,, sic de aliis. Et propter hanc determinationem ,, virtutis dicit Dionysius (Cap. IV. de Div. Nom. ,, Lect. 3.), quod lumen Solis, quod primo erat ,, informe, quarto die formatum est ". Et antea jam dixerat ad 1. ,, Substantia luminarium a prin- ,, cipio fuit creata; sed prius erat informis, & nunc ,, *formatur*, non quidem forma substantiali, sed ,, *per collationem determinatæ virtutis*. Ideo au- ,, tem Moyses non fecit mentionem a principio de ,, eis, sed solum quarta die, ut Chrysostomus di- ,, cit (Hom. VI. in Gen.), ut per hoc removeat ,, populum ab idololatria, ostendens luminaria non ,, esse Deos, ex quo nec a principio fuerunt ".

97. Vis itaque illuminandi diem, quæ superioribus diebus luci solari, quasi dispersæ impertita fuerat, nunc tota in Sole colligitur, cui alia etiam tribuuntur munia, præcipue autem ut diurno suo rapidissimo cursu ab ortu in occasum dividat diem, ac noctem; postea autem ut per Eclipticam varios Æquatoris gradus secando, varia tempora, dies, & annos distingueret (*b*). In quo apparet mirabilis Dei operatio. Si enim Sol æqualiter, iisdemque in locis quotidie oriretur, & occideret, nulla esset vicissitudo tempestatum, sed eadem semper cœli facies, nec una dies esset diversa ab alia, nec æstas ab autumno distingueretur. Ita tamen Deus Solis cursum disposuit, ut quolibet anno totus certa lege absolveretur, eademque lege semper renovaretur.

98.

(*a*) Vel ex sola Mosaicorum verborum lectione apparet, quantum ab eorum sensu abhorreat explicatio Thomæ Burnetii in sua *Archæologia*. Guill. Whistoni in *Nova telluris theoria*, & Dethlevi Cluverii *in Geologia sacra*, qui sibi fingentes, Moysem de solius telluris genesi, non autem de corporum cælestium formatione scribere voluisse, allata superius verba: *Fiant luminaria* ita reddunt: *Appareant luminaria;* utpote quæ non quarta die, sed multo ante creata fuisse supponunt. At vero Deus expresse dicens: *Fiant luminaria* (utramque enim versionem exhibet textus hebraicus) illorum creationem, aut saltem *formationem* eo tempore factam manifeste indicat. Quod etiam confirmatur ex verbis subsequentibus: *Fecitque Deus duo luminaria magna* &c. Multi Burnetii errores refutati fuere in Opere, quod Amstelodami prodiit anno 1694. cum hoc titulo: *Moyses vindicatus adv. Thomæ Burnetii Archæologias philosophicas*.

(*b*) Etiam tempora plantandi, serendi, navigandi aliaque ad quotidianum vitæ usum inservientia, solis lunæque cursus designant; unde illud notissimum Virgilii *Georgic*. Lib. I. v. 438.

98. Additur insuper Angelicus art. 2. ad 3. in prima die factam esse communem distinctionem temporis per diem, & noctem secundum motum diurnum, sed speciales distinctiones dierum, & temporum, secundum quod dies est calidior die, & tempus tempore, & annus anno, possunt intelligi quarta die incepisse.

99. Sed aliam nobiliorem significationem illorum verborum: *Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos*, nobis indigitat textus originalis hebraicus, qui ita potest latine reddi: *Et sint in signa temporum, vel in statuta tempora, aut in tempora solemnitatum conventuum*, ut intelligamus, illa tempora denotari, quæ ad cultum Dei erant specialiter deputata, ut dies sabbati, prima cujuslibet mensis dies, Festa Tabernaculorum, Paschatis, Pentecostes &c., quæ certis Solis, aut Lunæ temporibus solemniter celebrari debebant; unde Ecclesiast. XLIII. 7. dicitur: *A Luna signum diei festi*.

100. Et antea idem Ecclesiasticus c. XXXIII. 7. quæstionem moverat, *quare dies idem superat, & iterum lux lucem, & annus annum a Sole?* Scilicet, qua de causa Deus certos dies præ aliis ad solemnem sui cultum destinaverit, cum omnes dies sint æquales? Respondet autem, eos *a Domini scientia separatos fuisse*; idest non casu, sed divinæ voluntatis consilio id factum esse. *Et immutavit* (seu disposuit) *tempora, & dies festos ipsorum, & in illis dies festos celebraverunt ad horam* (certam nempe, & constitutam Levit. XXIII. 32.). *Ex ipsis* (diebus) *exaltavit, & magnificavit Deus, & ex ipsis posuit in numero dierum*; idest voluit Deus aliquos dies esse festivitatibus insignes, alios vero tantum ad conficiendos menses, & annos.

101. Transit postea sacer Scriptor ad omnes *homines de solo, & terra, unde creatus est Adam*; atque ex ipsis Dominum aliquos separasse, dicit, subdens: „ Ex ipsis benedixit, & exaltavit; & ex ipsis sanctificavit, & ad se applicavit; & ex ipsis maledixit, & humiliavit, & convertit illos a separatione ipsorum. Quasi lutum figuli in manu ipsius, plasmare illud, & disponere. Omnes viæ ejus secundum dispositionem ejus; sic homo in manu illius, qui se fecit, & reddet illi secundum judicium suum “. Quibus verbis supremum Dei dominium in omnes res creatas Sapiens mirifice declarat, & non solum in res inanimes, vel ratione carentes, sed etiam in ipsos homines ratione, & libertate instructos, quos massæ luteæ comparat, ex qua figulus pro arbitrio suo aliud vas in honorem facit, aliud vero in contumeliam; qua similitudine usus est postea S. Paulus in epist. ad Rom. cap. IX. ad divinæ gratiæ & prædestinationis mysterium explicandum. V. T. II. Diss. VI. n. 49.

102. Et sic etiam a sola Dei voluntate repetendum est, quare Deus, cum prima die lucem creavit, quam solarem fuisse diximus supra num. 36. non etiam tunc ipsum Solem, totum cœleste systema formaverit? Quanquam hujus dilationis non ineptam rationem reddit S. Ambrosius Lib. IV. *Hexæmeron* cap. 1. ut nempe inexcusabiles essent illi homines, qui Solem, Lunam, aliaque cœlestia corpora superstitioso cultu ut Deos adorarent. Hominem itaque Sanct. Pater alloquitur his verbis: „ Prius firmamentum cœli adspice, quod ante Solem factum est: terram aspice, quæ antequam Sol procederet, cœpit esse visibilis, atque composita. Germina ejus aspice, anteriora Solis lumine. Anterior bruchus, quam Sol; antiquior herba, quam Luna. Noli ergo Deum credere, cui vides Dei munera esse prælata. Tres dies transacti sunt, & Solem nemo quæsivit, & luminis claritas abundavit. Habet enim & dies suam lucem, quæ præcessor est Solis “. Ita eloquentissimus Ambrosius contra illam insanam idolomaniam, quæ apud cultas etiam nationes, ne quidem hebraica excepta, diu, multumque grassata est, Solem scilicet, Lunam, aliaque cœli sidera ut suprema numina adorandi. Idem antea observaverat S. Basilius laudatus a S. Thoma in hoc art. 1. ad 4. Imo ipse Moyses Deuter. IV. 19. populum suum ita caute monuerat: „ Ne forte elevatis oculis ad cælum, videas Solem, & Lunam, & omnia astra cœli, & errore deceptus adores ea, & colas, quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cœlo sunt “. Sed revertamur ad opera diei quartæ.

103. Altera difficultas sese offert in iis Mosaici verbis: *Fecit duo luminaria magna*, scilicet Solem, & Lunam. Luna certe non tantum Sole, sed etiam tellure est minor; minor est etiam ceteris planetis, & multo minor, quam stellæ fixæ, quæ nobis non apparent minores Luna, nisi propter enormem distantiam. Ceterum totidem Soles a recentioribus Astronomis esse putantur.

105. Hanc autem difficultatem paucis diluit Angelicus ad 5. inquiens: „ Sicut Chrysostomus dicit (Hom. VI. in Gen.), dicuntur *duo luminaria magna*, non tam *quantitate*, quam *efficacia*, & *virtute*: quia etsi aliæ stellæ sint majores *quantitate*, quam Luna, tamen effectus Lunæ magis sentitur in istis inferioribus, & etiam secundum sensum major apparet “. Sensui igitur rudis populi, quem alloquebatur, accommodare se voluit Moyses; & frustra, imo intempestive eum monuisset, alia esse corpora cœle-

Sol quoque & exoriens, & cum se condet in undas
Signa dabit: Solem certissima signa sequentur,
Et quæ mane refert, & quæ surgentibus astris . .
. . . . Solem quis dicere falsum
Audeat?

lestia multo majora, quam sit Luna, licet propter immensam distantiam minora videantur.

105. Postrema difficultas invenitur in iis verbis: *Fecit Deus luminare minus*, scilicet Lunam, *ut præesset nocti;* Luna vero non præest nocti, ut eam illuminet, nisi quando est plena: est autem probabile, Lunam a Deo factam non plenam, sed vacuam; communiter enim dies lunaris computari solet a principio, quando scilicet est vacua.

106. Respondet S. Thomas art. 2. ad 5. quod Luna, quando est perfecta, oritur vespere, & occidit mane, & sic præest toti nocti; præest autem suo modo, etiam quando est semiplena, ita ut a vero non recedamus dicentes, eam saltem tribus quadrantibus anni suum lumen in nocte præbere. Probabile etiam est, eam plenam fuisse in prima sui creatione, sicut & herbæ, & animalia, & homo in sua perfectione producta sunt.

107. His difficultatibus breviter enodatis, nunc consideranda sunt reliqua hujus quartæ diei opera, quæ omnia aliarum dierum opera (si tantummodo hominem sepenas) in immensum superant. Moyses duobus luminaribus majori, & minori addit *stellas*. Sed unica hac voce quot, & quanta, & quam mirabilia cælestia corpora complexus est! *Suscipe cælum* (dixit Deus Abrahæ Gen. XV. 5.), *& numera stellas, si potes* (a). Alibi vero stellarum numerum soli Deo notum esse insinuatur. Psalmo CXLVI. 4. *Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat*.

108. Aliquot illarum miriades hactenus numerarunt Astronomi; qui tamen fatentur, multo plures esse, & plane innumerabiles, quæ oculos etiam perfectissimis telescopiis armatos omnino fugiunt, propter infinitam propemodum a nobis distantiam, utpote quæ in immensis, ac remotissimis cœli spatiis suas sedes, & orbitas habent. Magnitudo autem cujuslibet stellæ fixæ nostri terraquei orbis magnitudinem multis diametris superare dicitur (b). S. Paulus I. ad Corinth. XV. 41. etiam observabat, in tanta corporum cælestium multitudine admirabilem varietatem; nam *alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, & alia claritas stellarum; stella enim differt a stella in claritate*. Jam vero in contemplanda multitudine, magnitudine, distantia, pulchritudine, varietate horum cœlestium corporum humanus intellectus plane deficit: hæc tamen omnia sunt unius omnipotentissimæ vocis *Fiat* effectus. Merito igitur canebat David Ps. XVIII. *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annunciat firmamentum*. Quæ Psalmistæ verba ita pulchre exponit S. Thomas in Quæst. unica *de Spirit. Creatura* art. 6. ad 14. inquiens: *Cæli dicuntur enarrare gloriam Dei, laudare, & exultare materialiter, inquantum sunt hominibus materia laudandi, vel exultandi*. Nos ergo invitamur ad gloriam Dei admirandam, & prædicandam ex consideratione eorum, quæ in cœlo quarta die ab ineffabili Dei sapientia, atque potentia facta sunt.

Quæres, *an astra sint animata?*

109. Resp. a delineata mox astrorum pulchritudine, atque excellentia, præcipue autem ab ordinatissimis juxta ac rapidissimis eorum revolutionibus veteres non paucos & Philosophos, & Theologos fuisse permotos, ut ea esse crederent animata. Origenes, qui animas omnes, ante corpora præexistentes posuerit, easdemque pro meritis in alia vita comparatis in varia corpora detrusas fuisse; quasdam ex illis, quæ non pessime se gessissent, vivificandis Solis, & Lunæ, aliorumque siderum corporibus, mundoque illustrando, atque exornando destinatas fuisse, docuit. Easdem porro ratione præditas esse voluit, ac Deum cognoscere, atque laudare. Quid plura? Etiam terram animatam esse, & rationalem ex quibusdam Scripturæ locis perperam intellectis colligebat, unde postea inferebat, *futurum esse, ut in die judicii, non solum homo, sed etiam universa conditio judicetur* (c).

110. S. Thomas in hac quæstione 70. art. 3. bene observat, fuisse apud *Doctores fidei* hac de re diversam opinionem, atque S. Augustinum in neutram partem declinasse. Reipsa hic S. Doctor in fine Libri II. *de Gen. ad litt.* hæc habet: „
„ Solet etiam quæri, utrum cæli luminaria ipsa
„ conspicua corpora sola sint, an habeant recto-
„ res quosdam spiritus suos: & si habent, utrum
„ ab eis etiam vitaliter inspirentur, sicut ani-
„ man-

(a) Apposite Augustinus Lib. XVI. *de Civ. Dei* cap. 23. *Quicumque universum stellarum numerum comprehendisse, & conscripsisse jactantur, sicut Aratus, vel Eudoxus, vel si qui alii sunt, eos libri hujus contemnit auctoritas*.

(b) S. Thomas Lect. 3. in Lib. *de divin. nominibus* Solem maximum esse putavit omnium corporum cœlestium *secundum quantitatem;* quod etiam probabile visum est S. Augustino Lib. II. *de Gen. ad litt.* cap. 16. Sed quemadmodum de numero, ita etiam de magnitudine stellarum nihil certi pronunciari posse, accuratiores Astronomi definiunt.

(c) Sixtus Senensis *in Bibliotheca sancta* Lib. V. ad notat. 242. putavit, hæc dicta non esse ab Origene, sed ab aliquo Origenis corruptore. Genebrardus autem Origenem excusat, quod inquirendo potius, quam asserendo hæc protulerit. Certe in proœmio Libri I. *De principiis* num. 10. *de Sole*, inquit, *& Luna, & stellis utrum animantia sint, an exanima, manifeste non traditur*. Tum Lib. II. cap. 1. num. 7. se hujus rei incertum manifestat, de astris inquiens: *Sive animantia sunt, sive quidquid illud est*. Origenem tamen tanquam hujus erroris omnino reum accusant Theophilus Alexandrinus Epist. Paschali prima, & secunda, quas S. Hieronymus latine reddidit, & inter Hieronymianas sunt XCVI. & XCVII., tum Hieronymus ipse in Ep. ad Avitum CXXIV. & alibi.

„ mantur carnes per animas animalium, an sola „ sine ulla permixtione præsentia “. Quam quæstionem ibidem minime resolvit; quemadmodum etiam indefinitam relinquit in *Enchiridio*, ubi cap. 58. postquam dixit, se ignorare, quibusnam personis constituatur superna societas, hæc subjicit: *Sed nec certum habeo, utrum ad eamdem societatem pertineant Sol, & Luna, & cuncta sidera: quamvis nonnullis luci la corpora esse sine sensu, & intelligentia videantur*. Hæc Augustinus (*a*).

111. Angelicus tamen sine ullo dubio, corpora cœlestia anima carere pronunciavit, & longo, atque acuto ratiocinio ostendit, non alia de causa posse cœlestibus corporibus uniri animam spiritualem, nisi ut ab ea moveantur. Neque enim indigent anima vegetativa, qua nutriantur, crescant, & propagentur, cum corpora perennia sint, & nulli corruptioni obnoxia. Nec animæ sensitivæ capacia esse possunt, quia hæc exigit organa quædam ad sentiendum, quæ in iis corporibus non sunt. Non igitur iis anima opus est, nisi ut vi motrice: ad hoc autem non oportet animam ipsis uniri *ut formam*, sed sufficit, ut iis uniatur *per contactum virtutis*, *sicut motor unitur mobili*, ac demum concludit, corpora cœlestia non esse animata eo modo, quo plantæ, & animalia, sed *æquivoce*; quia scilicet cœlestes virtutes eis uniuntur per contactum virtutis ad ea movenda.

112. Hæc eadem sententia multorum sanctorum Patrum auctoritate confirmatur, quorum doctrinam complexus S. Jo. Damascenus a S. Thoma laudatus Lib. II. *De fide orthod.* cap. 6. ita absolute pronunciat: *Nullus animatos cœlos, vel luminaria existimet: inanimati enim sunt, & insensibiles*. Damascenum autem S. Thomas secutus est, imo communiter alii omnes Theologi, ut ipse Angelicus affirmat quæst. an. *de Anima* art. 8. ad 3., & modo nemo plane invenitur, qui corpora cœlestia credant animata (*b*).

113. Hanc tamen sententiam, quæ ut dixi, modo communis est, idem Angelicus Lib. II. *cont. Gent.* cap. 70. non esse in dogmatibus fidei numerandam censet, asserens, *ad fidei doctrinam non pertinere*, *sive sic*, *sive aliter dicatur*. Et in *Quæst. Disputatis* quæst. unica *de creatura spirituali* art. 6. vult, *utramque opinionem rationem probabilitatis habere*, quamvis ipse probabiliorem eam opinionem existimet, imo & defendat, quæ cœlestia corpora esse omni destituta sensu, & anima ponit; unde etiam multa opposita argumenta solvit. Vid. etiam in *Quodlibeto* XII. art. 9.

114. Hinc gravis exoritur difficultas, quomodo id asserere potuerit S. Thomas, cum referente Nicephoro Callisti Lib. XVII. cap. 28., in Concilio V. œcumenico celebrato Constantinopoli anno 553. confirmati fuerint anathematismi, quos multo prius Justinianus imperator contra Origenem ediderat, & quorum sextus ita habet: „ Si quis dicit, cœ„ lum, & solem, & lunam, & stellas, & aquas, „ quæ supra cœlos sunt, animatas quasdam es„ se, & materiales virtutes, anathema sit (*c*) “. Synodus etiam IV. Lateranensis sub Innocentio III. an. 1215. cap. *Firmiter* nonnisi duo creaturarum rationalium genera commemorat, Angelos scilicet, & homines. Vid. sup. Dissert. I. num. 27. & seq.

115. Resp. hos Synodi V. anathematismos non inveniri, nisi apud Nicephorum Callisti, Historicum sæculi XVI. cujus fidem non admodum firmam, certamque esse, eruditi norunt. Sed quidquid hac de re sit, dubitari nequit, hanc de corporibus cœlestibus animatis doctrinam non fuisse damnatam, nisi in sensu hæretico Origenis, qui teste S. Epiphanio in epist. ad Joannem Episcopum Hierosolymorum (inter Hieronymianas LI.) absurdis, perniciosisque profanæ philosophiæ commen-

(*a*) Petavius tamen quibusdam allatis S. Augustini locis, vult S. Doctorem dubio tandem deposito in ea se *obfirmasse sententia, cælos animæ, ac sensus expertes esse*. Melius, ut puto, Natalis Alexander *Hist. Eccl.* in sæc. V. cap. 4. art. 3. §. 10. respondens Dallæo, qui hunc nævum S. Augustino objiciebat, censet S. Doctorem *propendisse* in eam sententiam, quæ sidera animata esse negat, quanquam dubium de hac re omne nunquam abjecerit.

(*b*) Excipiendus est Card. Cajetanus, qui in Ps. CXXXV. exponens illud: *Fecit cœlos in intellectu: in intellectu*, ait, *hoc est intellectuales*. Et alio in loco obiter allegans ea verba, quæ habentur in Præfatione divini sacrificii: *Cœli, cœlorumque virtutes socia exultatione concelebrant*, id de cœlis intelligi posse putavit, qui animati cum sint, una cum Angelis laudant Deum. Cajetanum propterea castigare non prætermisit ejus censor Ambr. Catharinus in Enarrat. cap. I. Geneseos. Culpari etiam solet S. Hieronymus, quod in Comment. ad cap. I. Ecclesiastici dixerit, Solem nominari *Spiritum*, quod *animet*, *spiret*, & *vigeat*. Sed aliqui non immerito putant, id a Doctore Maximo, non in propria, sed in aliena sententia dictum fuisse; quod non insolens apud ipsum est in Commentariis.

(*c*) Petrus Lambecius primus omnium quindecim anathematismos contra Origenem in Synodo V. editos ex Cæsareæ Bibliothecæ vetustissimo Codice publici juris fecit, quos postea Baluzius latine reddidit. Eosdem tamen genuinos esse, non omnes consentiunt; nec in illis, sicuti etiam nec in Actis Concilii, quæ supersunt (apud Labbeum Tomo VI. Concil.), ulla hujus sexti Canonis contra Origenem habetur mentio. Solus hujus, aliorumque hujusmodi canonum auctor est Nicephorus Callisti in duobus cap. 27., & 28. Lib. XVII. suæ *Histor. Eccles.*; quos fortasse Nicephorus non ex Actis Concilii, sed ex prolixa Justiniani epistola ad Mennam Patriarcham Constantinopolitanum exscripsit; quam tamen Augusti epistolam a Summo Pontifice Vigilio, & a Patribus Synodi V. receptam fuisse, testatur Liberatus Diaconus Carthaginensis cap. 23. *Breviarii*.

mentis hanc sententiam, quæ non paucis sanctis Patribus placuerat, odiosam reddiderat; dicebat enim: „ Aquas, quæ super firmamentum sunt, „ non esse aquas, sed fortitudines quasdam an- „ gelicæ potestatis, & rursum aquas, quæ super „ terram sunt, hoc sub firmamento, esse virtu- „ tes contrarias, idest Dæmones “. Vel ut refert Theophilus Alexandrinus epist. secunda Paschali (inter Hieronymianas XCVIII.) docebat: „ So- „ lem, & Lunam, duo magna luminaria, & stel- „ las reliquas, antequam hoc esset, in quod eas „ creatas quotidiani cursus testatur officium, fuis- „ se absque corporibus, & propter aliquas cau- „ sas simplicitatem pristinam relinquentes, cor- „ poribus circumdatas esse “. Denique ut S. Hieronymus refert in epist. CXXIV. ad Avitum: „ „ Solem quoque, *dicebat*, & Lunam, & astra „ cetera esse animantia: imo quomodo nos homi- „ nes ob quædam peccata his sumus circumdati „ corporibus, quæ crassa sunt, & pigra, sic & „ cœli luminaria talia, vel talia accepisse corpo- „ ra, ut vel plus, vel minus luceant, & Dæ- „ mones ob majora delicta aereo corpore esse ve- „ stitos „. Hæc, & alia similia errorum portenta, de quibus accusabatur Origenes, fuisse a Justiniano primum, deinde a Pontifice Maximo Vigilio, ac demum a Patribus Synodi V. damnata credibile est, non autem illam sententiam, quæ dicit, Solem, & Lunam, planetas, ac sidera cuncta esse animata, sive quod habeant angelicos spiritus sibi per modum formæ unitos, sive duntaxat assistentes, ut per contactum virtutis suæ sint immensæ illorum molis motores. Utraque enim sententia habuit inter veteres magnos Patronos, nec Origenis propria fuit; de cujus erroribus consuli potest Dan. Huetius in Origenianis qu. VIII. (*a*).

116. De Synodi autem Lateranensis definitione laborandum non est; qui enim cœlestia corpora animata esse dixerunt, non alias eorumdem animas intelligebant, quam Angelos; unde S. Augustinus in *Enchiridio* cap. 58. inquiebat: *Si sunt animata cœlestia corpora, pertinent ad Angelorum societatem eorum animæ* (*b*).

117. Nonnulla tamen Origenes pro confirmando suo errore afferebat ex sacris paginis loca, perperam suo more explicata. Primo enim in Psal. CXLVIII. dicitur: *Laudate eum omnes stellæ, & lumen: laudate eum cœli cœlorum*; quibus ea respondent, quæ inveniuntur Lib. II. Machabæorum ult. *Omnes cœli benedixerunt Dominum*; quæ frustra dicta essent, nisi astra, & cœli, anima rationis compote, & divinarum laudum capace essent prædita. Præterea in suam rem adducebat verba Moysis Deuter. XXXII. 1. *Attende cœlum, & loquar, & audiat terra verba oris mei*; quorum gemina habet Isaias I. 2. inquiens: *Audi cœlum, & auribus percipe terra*; unde sciscitabatur: *Quare non terræ, & aeris judicium sit futurum?* Sed postea tertio magis urgebat verba Apostoli Pauli ad Roman. VIII. 19. & seq. „ Expectatio creaturæ revelationem fi- „ liorum Dei expectat. Vanitati enim creatura „ subjecta est, non volens, sed propter eum, qui „ subjecit eam in spe: quia & ipsa creatura li- „ berabitur a servitute corruptionis in libertatem „ gloriæ filiorum Dei. Scimus enim, quod omnis „ creatura ingemiscit, & parturit usque adhuc “. Quæ verba ille sic commentabatur Hom. IV. in Ezech. num. 1. „ Si omnis creatura congemiscit, „ & condolet, est autem creaturarum pars terra, „ & cœlum, & cetera quæque, quæ sub cœlo „ sunt, & quæ super cælos, & liberabitur omnis „ creatura a servitute corruptionis in libertatem „ filiorum Dei, quis scit & de terra, an secun- „ dum naturam suam in aliquo peccato teneatur „ obnoxia “? Quarto stellas esse peccato coinquinatas colligebat Origenes ex verbis Job XV. 15. *Cœli non sunt mundi in conspectu ejus*, & cap. XXV. 5. *Stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus*. Quod nonnisi de immunditia peccati intelligi posse videtur; teste enim Apostolo I. Timoth. IV. 4. *Omnis creatura Dei bona est*, nempe bonitate physica. Hæc quidem, aliaque similia congessit Origenes ad suum errorem confirmandum.

118. Veruntamen mirari subit, Adamantium, qui litteralis Scripturarum sensus minime amicus, ubique mysticum, & figuratum quærebat, non detexisse primo oculorum intuitu, hæc omnia sacrarum litterarum loca, non proprie, sed metaphorice, & per tropum accipienda esse. Solent enim Scripturæ, inquit Damascenus hæc loca explicans, *per prosopopœiam de inanimatis, tanquam animatis verba facere*. Laudes ergo, quas cœli, sol, & luna, & stellæ Deo tribuere invitan-

(*a*) Audiendus non est Petrus Halloixius, qui in suo *Origene defenso* (a S. Congregatione 12. Maii 1655. proscripto) in Synodo V. illum minime damnatum fuisse invita omnino Minerva ostendere nisus est. Halloixium pro meritis refutavit, ac castigavit Card. Norisius in sua *Dissert. Histor. de Synodo V. adversus Dissert. P. Garnerii*, quæ Venetæ editioni *Operum omnium theologic.* Card. Norisii anno 1769. Tomo II. inserta fuit.

(*b*) Eos qui ponebant corpora cælestia animata, non alias credidisse eorum animas, quam Angelos bonos, eruitur etiam ex S. Thoma qu. unica de anima art. 9. ad 4. ubi concedit, *inter substantias intellectuales, quæ per auxilium gratiæ conservatæ sunt, ne peccarent, posse aliquem ponere animas corporum cœlestium*; & ibidem ad 5. cum S. Augustino dicit, *quod si corpora cœlestia sunt animata, animæ eorum pertinent ad societatem Angelorum*. Ac demum in Quodlibeto XII. art. 8. hæc habet ex Augustino: „ Quod si ponamus, cor- „ pora cælestia esse animata, non ideo erunt in judi- „ cio tres ordines judiciorum, scilicet Angelorum, & „ hominum, & animarum: *quia illæ animæ computa-* „ *buntur cum Angelis* “.

tantur, similes iis sunt, quas imber, & ros, ignis, & æstus, frigus, pruina, glacies, & nives, montes, & colles, aliæque omnes creaturæ, quas animatas esse nemo somniavit, Deo dare dicuntur in Cantico *Benedicite* Daniel. III.

119. Similiter metaphorice omnia alia intelligenda sunt, quæ videntur astris, & cælis vel sensum aliquem, vel intelligentiam tribuere; ut cum dicitur: *Sol cognovit occasum suum* Psalm. CIII. unde etiam S. Augustinus Enarrat. in Psalm. XCIII. num. 5. *Novit*, inquit, *Sol Dominum suum esse Christum*, *&* *Creatorem suum*: & in Officio Ecclesiastico S. Agnetis virg. & mart. de Christo dicitur: *Cujus pulchritudinem Sol*, *&* *Luna mirantur*. Quæ si in proprio, ac naturali sensu intelligi deberent, nihil prorsus esset in tota rerum natura anima, & sensu orbatum; omnia enim opera Domini sine exceptione invitantur, ut Deum laudent: *Benedicite Deo opera Domini*.

120. Illa autem verba Isaiæ: *Audite cœli*, *&* *auribus percipe terra*, & alia similia ex Deuter. ita pulchre exponit S. Jo. Chrysostomus in Hom. XI. ad hunc locum, *Ut auditores suos vehementiori pudore suffunderet*, *ostendens*, *elementis istis natura sua sensus expertibus*, *pejus affectos eos esse*, *qui ratione decorantur*. Similiter etiam Sanct. Hieronymus in Comment. *Quidam*, inquit, *cœlum*, *&* *terram*, *quasi animantia ad audiendum provocari putant*, *juxta illud*, *quod de terra in alio loco dicitur*: *Qui respicit terram*, *&* *facit eam tremere*; *cum hoc potestatis Dei sit*, *non terrenæ intelligentiæ*.

121. Inst. Ecclesia in Præf. Missæ cœlos a Virtutibus cœlorum, atque ab Angelis distinguens, de omnibus dicit: *Cœli*, *cœlorumque Virtutes*, *ac beata Seraphim hymnum gloriæ tuæ concinunt* *&c.* sed de cœlorum Virtutibus, ac de Cherubim, & Seraphim hæc proprie dicuntur: ergo &c.

122. Resp. S. Thomas in Quodl. XII. art. 8. putavit, auctorem illius Præfationis sensisse, cœlos esse reipsa animatos. Verumtamen nihil prohibet, ibi cantum cœlorum alio sensu sumi, ac cantus Angelicos; quemadmodum in Cantico trium puerorum Dan. III. diverso sensu dicitur: *Benedicite Angeli Domini Domino* .... *Benedicite cœli Domino*.

123. Verba etiam Apostoli Pauli ad Roman. VIII. si in sensu litterali deberent intelligi, non possent ad Solem, lunam, ac cetera cœli sidera restringi, sed ad quaslibet, etiam minutissimas res creatas pertineret, ut concludendum denique foret, nihil prorsus esse inanime, sed omnia esse anima spirituali informata. S. Thomas Lect. IV. in hunc locum observat, hæc verba posse intelligi tam de hominibus, quam de ceteris creaturis. Si de hominibus, significant, eos expectare revelationem gloriæ filiorum Dei, tanquam præmium sibi promissum, si quidem justi sint; si vero non fuerint justi, ipsos expectare eamdem revelationem per gratiam. Quod si Apostoli verba intelligantur de aliis creaturis, dicendum est, eas expectare revelationem filiorum Dei, quia & ipsæ tandem tunc renovabuntur, quando erunt *cœli novi*, *&* *terra nova*; ut dicitur Apoc. XXI. Vid. Estius in Comment. ad hunc locum Apostoli.

124. Quantum attinet ad locum allatum ex Job XXV. primo observant Interpretes, ea verba non esse Jobi, viri a Deo inspirati, sed Eliphaz Themanitis, & Baldad Suitis amicorum Job; unde non habent auctoritatem Scripturæ sacræ. Secundo, posse nomine cœlorum, & stellarum intelligi Angelos, quod probabile fit ex loco parallelo ipsius Job cap. IV. 18. ubi idem Eliphaz Themanites inquit: *Ecce qui serviunt ei*, *non sunt stabiles*, *&* *in Angelis suis reperit pravitatem*. Demum si etiam ad cœlos, & stellas litteraliter referantur, nihil aliud significant, nisi nullam creaturam, utut nobilissimam, esse perfectam, ut Deo comparari possit. Et hæc sufficiant de quæstione hac, quam fusiori calamo tractant Petavius Lib. I. *De opificio sex dierum* cap. 12. Guill. Estius in Lib. II. *Sentent.* Dist. XIV. §. 8. & seq. aliique non solum Theologi, sed etiam Philosophi.

125. Unum tamen addere possumus cum nostro Angelico in laud. quæst. 70. art. 3. inter ponentes luminaria cœli esse animata, & ponentes ea inanimata, *fortasse parvam*, *vel nullam discrepantiam inveniri in re*, *sed in voce tantum*. Quod inde probat S. Doctor, quia corpora cœlestia non dicuntur animata eo modo, quo animantur plantæ, & animalia, *sed æquivoce*; nimirum quatenus cœlestes quidam spiritus uniuntur corporibus cœlestibus ad ea in suis orbitis movenda. Quæ sententia de Intelligentiis moventibus corpora cœlestia olim erat inter Theologos, ac Philosophos universim recepta; modo vero a recentioribus Philosophis communi fere calculo explosa. Hac de re consuli potest P. Salvator Maria Roselli in *Physica Particul.* quæst. XIV. art. 5.

Quæres secundo, *an ex Astrorum consideratione prædici possint futura?*

126. Hanc quæstionem excitarunt aliqui propter illa verba superius explicata: *Et sint in signa*, *&* *tempora*, *&* *dies*, *&* *annos*. Sermo autem non est de iis effectibus, qui ex motu cælestium corporum necessario fluunt, ut sunt omnes situs stellarum, & planetarum; eclipses &c. quæ certissime ab Astronomis prædicuntur, atque accurate juxta prædictionem eveniunt. Sed quæstio orta est de Astrologorum prædictionibus, qui consideratis omnibus circumstantiis cœlestium corporum in eo momento, quo puer nascitur, omnia prænunciant, quæ illi tota vita sua evenire debent. *Horoscopum* vocant, & est ea pars cœli, quæ genituræ tempore ab orientali parte emergit in hemisphærium nostrum, *ex cujus observatione natalitia prædicta fiunt*, ut loquitur Tullius Lib. II. *De Divinat.* Atque ita Genethliaci accipiunt

ver-

verba Scripturæ *sint in signa*, quod nempe varios siderum aspectus, sub quo homines nascuntur, vel producat, vel saltem significet varias illorum vicissitudines, ac præcipue morbos, mortis tempus, vel genus, prosperos, aut infelices eventus &c. Hac in arte Chaldæos excelluisse putatur (*a*).

127. Oppido tamen falluntur, & fallunt omnes isti cœli observatores, atque a vero illorum verborum sensu quamlongissime aberrant, qui contrarius esse non potest aliis scripturæ sacræ locis, in quibus ars divinandi per sidera aperte improbatur. Jeremiæ X. 2. *Hæc dicit Dominus: juxta vias Gentium nolite discere, & a signis cœli nolite metuere, quæ timent Gentes*, apud quas fallax hæc, & vana divinandi ars in honore erat. Isaiæ pariter XLIV. 24. seq. *Ego sum Dominus faciens omnia .... irrita faciens signa divinorum*; seu inania ostendens signa futurorum, quæ capiuntur ex astris. Et cap. XLVII. 13. ironice dicitur Babyloni: *Stent & salvent te augures cœli, qui contemplabantur sidera, & supputabant menses, ut ex eis annuntiarent ventura tibi*. Et Ecclesiast. VIII. 7. de homine dicitur: *Futura nullo scire potest nuntio*.

128. Genuinum autem, & divinum Moysis sensum bene explicat S. Augustinus Lib. II. *de Genesi ad litt.* cap. 14. dicens: „ Neque enim illa „ (*signa*) dicit, quæ observare vanitatis est; „ sed utique utilia, & hujus vitæ usibus necessaria, vel quæ nautæ observant in gubernando, vel omnes homines ad prævidendas aeris „ qualitates per æstatem, & hyemem, & autumnalem, vernalemque temperiem". Quem sensum secutus S. Thomas in hac quæst. 70. art. 2. luminaria facta esse dicit, ut essent *in signa, quantum ad opportunitatem negotiorum, & operum, inquantum ex luminaribus cœli accipitur significatio pluviosi temporis, vel sereni, quæ sunt apta diversis negotiis* (*b*). Ita etiam eadem verba explicarunt sancti Patres, ut Ambrosius Lib. IV. *Hexaemeron* c. 7., Chrysostomus Hom. in hunc locum Genesis, Gregorius Papa Homil. X. *super Evangelia* &c.

129. Longum autem esset dicere de aliis Patribus, qui vanissimam hanc divinationis speciem improbarunt. Audiatur S. Augustinus Lib. V. *De Civ. Dei* cap. 1. ubi postquam eos, qui sidera in nostras liberas actiones influere, & ab eorum influxu nobis operandi necessitatem imponi, blasphemabant, tamquam magnam divinitati ipsi injuriam irrogantes condemnasset, ita prosequitur: „ Quod si dicuntur stellæ significare potius ista, „ quam facere, ut quasi locutio quædam sit illa „ positio prædicens futura, non agens (non e- „ nim mediocriter doctorum hominum fuit ista „ sententia) .... qui sit, quod nihil unquam di- „ cere potuerunt, cur in vita geminorum, in a- „ ctionibus, in eventis, in professionibus, arti- „ bus, honoribus, ceterisque rebus ad humanam „ vitam pertinentibus, atque in ipsa morte sit „ plerumque tanta diversitas, ut similiores eis „ sint, quantum ad hæc attinet, multi extranei, „ quam ipsi inter se gemini, peregrino temporis „ intervallo in nascendo separati, in conceptu „ autem per unum concubitum uno etiam mo- „ mento seminati"?

130. Pergit ulterius S. Pater, & cap. 2. sibi objicit exemplum duorum geminorum, quos Posidonius Stoicus, multum astrologiæ deditus, narra-

(*a*) Referente Eusebio Cæsariensi Lib. VI. *De Præpar. Evang.* cap. 9. Origenes cum verba illa *In signa* exponeret, stellas dixit a Deo positas in cœlo, ut essent in signa, hoc est ut per varios eorum aspectus, & conjunctiones significarent universas, & singulas humanarum rerum causas, non tamen efficerent. Depinxit enim Deus in stellis significationes, & rationes omnium futurorum humanæ generationis eventuum, ut supernorum spirituum virtutes in eis, veluti in libris legerent quæcumque hominibus, citra tamen ullam liberi arbitrii coactionem, per singula temporum intervalla essent eventura; & inde aliquam hujus scientiæ partem, quæ humani ingenii vires excellit, hominibus stellarum observatoribus revelarent. Atque juxta hunc sensum putavit Origenes intelligendam esse sententiam quamdam ex libro, cui titulus est *Narratio Joseph*, olim apud multos Catholicos in auctoritatem recepto, in quo Jacob Patriarcha inducitur ad filios suos hæc dicens: *Legi in tabulis cœli quæcumque eventura sunt vobis, & filiis vestris*. Ita locum Eusebii refert Sixtus Senensis Lib. V. *Bibliothecæ sanctæ* Annot. 15.

De Chaldæis autem hæc habet Cicero Lib. I. *de Divin. Chaldæi diuturna observatione siderum scientiam putantur effecisse, ut prædici posset, quid cuique eventurum, & quo quisque fato natus esset*. Hinc etiam Astrologi nostri, ut facilius ignarum vulgus decipiant, Chaldæos se fingere solent, apud quos & viguisse olim, & adhuc vigere hanc divinandi disciplinam, & multis creditur.

(*b*) Quantum nautæ ex observatione siderum, præcipue autem stellæ polaris utilitatis ceperint, norunt omnes artis Nauticæ periti. Ea primum Phœnices observasse dicuntur, a quibus Græci, aliique populi edocti sunt, & antequam acus nautica inveniretur, sola cynosuræ, aliorumque siderum observatione itinera maritima dirigebantur: unde Virgilius Æn. VI. Palinurum excussum puppi narrat, dum *in Lybico cursu sidera servabat*. Et Tibullus Lib. I. Eleg. IX.

Ducunt instabiles sidera certa rates.

(De inventore acus nauticæ duo habentur opuscula in Tom. II. P. III. *Comment. Bonon. scientiarum, & artium Instituti*, a duobus cl. viris Jo. Chrysost. Trombelli, & Abundio Collina elucubrata). Chronologia etiam, & Geographia observationibus signorum cælestium multum debent. Taceo de istorum signorum usu in agricultura, in medicina, & in meteoris, aliisque effectibus naturalibus prænoscendis, & prædicendis, quo communes Ephemerides, seu Calendaria ad quæstum conficiuntur.

rabat, eodem tempore ægrotare cœpisse, eodemque tempore in ambobus morbum ingravescere, aut levari. Respondet autem valde acute, hanc in utroque æqualitatem potius repetendam esse ex affectionibus parentum, dum concumberent, ex eorumdem alimentorum nutritione, ex cohabitatione in eadem domo: „ aerem enim, & loci po-
„ sitionem, & vim aquarum plurimum valere ad
„ corpus vel bene, vel male afficiendum, medi-
„ cina testatur. Constitutionem vero cœli, ac si-
„ derum, *subdit*, quæ fuit, quando concepti,
„ sive nati sunt, velle trahere ad istam ægrotan-
„ di parilitatem, cum tam multa diversissimi ge-
„ neris diversissimorum effectuum, & eventorum
„ eodem tempore in unius regionis terra eidem
„ cœlo subdita potuerint concipi, & nasci, ne-
„ scio cujus sit insolentiæ ".

131. Præcludit demum S. Doctor quoddam Astrologorum effugium, qui negabant duos geminos nasci sub eodem omnino horoscopo, propter incredibilem astrorum in suis revolutionibus celeritatem. Qua in re Nigidius quidam experimentum cepit in figuli rota, quam dum quanta potuit vi intorsisset, bis numeros de atramento, tanquam uno ejus loco summa celeritate percussit; quiescente postea rota, signa, quæ fixerat, inventa sunt non parvo intervallo in rotæ illius extremitate distantia. *Sic*, inquiebat Nigidius (qui postea *Figulus* appellatus fuit) *in tanta cœli rapacitate*, *etiamsi alter* (geminus) *post alterum tanta celeritate nascatur*, *quanta rotam his ipse percussi*, *in cœli spatio plurimum est*, seu distat.

132. Profecto non is erat Augustinus, qui hoc experimento vim sui argumenti eludi pateretur. Primo enim observabat, id contrarium esse alteri experimento Possidonii, qui similitudinem, imo perfectam duorum geminorum in morbo æqualitatem, ex eadem constitutione astrorum, sub qua nati erant, repetebat. „ Si enim dispar nascendi
„ mora mutavit horoscopum, & disparilitatem in-
„ tulit ceteris rebus, cur illud in ægritudinibus
„ mansit, quod habebat in temporis æqualitate
„ conceptus? *Deinde considerandum proponit cap.*
„ 7. quam innumerabilia sub uno temporis pun-
„ cto vel nascantur, vel oriantur, vel inchoen-
„ tur, & tam diversos exitus habeant, ut istas
„ observationes cuivis puero ridendas esse persua-
„ deant. Quis enim est tam excors, ut audeat
„ dicere, omnes arbores, omnes herbas, omnes
„ bestias, serpentes, aves, pisces, vermiculos,
„ momenta nascendi sigillatim habere diversa?
„ *Ita autem S. Pater concludit*. His omnibus
„ consideratis, non immerito creditur, cum A-
„ strologi mirabiliter multa vera respondent, oc-
„ culto instinctu fieri spirituum non bonorum,
„ quorum cura est has falsas & noxias opiniones
„ de astralibus fatis inserere humanis mentibus,
„ atque firmare, non horoscopi notati, & inspe-
„ cti aliqua arte, quæ nulla est ".

133. Hinc S. Pater Lib. II. *de Doct. Christ.* c. 21. & seq. Tom. III. *Genethliacos*, qui etiam *Mathematici* vocabantur, *perniciosæ superstitionis* accusare non dubitat; & post multa ad explodendam hanc superstitiosam divinationem allata ita concludit n. 56. „ Omnes igitur artes hu-
„ jusmodi, vel nugatoriæ, vel noxiæ superstitio-
„ nes ex quadam pestifera societate hominum,
„ & dæmonum quasi pacta quædam infidelis, &
„ dolosæ amicitiæ constituta penitus sunt repudian-
„ da & fugienda Christianis &c. (*a*).

134. Ita S. Pater August., post quem dignus est qui audiatur ejus discipulus S. Thomas hic autem 2. 2. quæst. 95. art. 5. inquirit, *utrum divinatio*, *quæ fit per astra*, *sit illicita?* Ut autem huic quæstioni enucleate, ac plene respondeat, primo distinguit effectus, qui a corporibus cœlestibus necessario eveniunt: „ Et de his qui-
„ dem, *ait*, quæ ex necessitate eveniunt, mani-
„ festum est, quod per considerationem stellarum
„ possunt præcognosci, sicut Astrologi prænun-
„ tiant eclipses futuras ".

135. Postea Angelicus Doctor opinionem eorum exponit, qui dicebant, *stellas potius significare*, *quam facere ea*, *quæ ex earum consideratione prænuntiantur*. Quod *irrationabiliter* dici probat, ac tandem ita concludit: „ Si quis ergo considera-
„ tione astrorum utatur ad præcognoscendos futu-
„ ros causales, vel fortuitos eventus, aut etiam
„ ad cognoscendum per certitudinem futura ope-
„ ra hominum, procedit hoc ex falsa, & vana
„ opinione: & sic operatio Dæmonis se immiscet,
„ unde erit divinatio superstitiosa, & illicita. Si
„ vero aliquis utatur consideratione astrorum ad
„ præcognoscendum futura, quæ ex cœlestibus
„ causantur corporibus, puta siccitates, & plu-
„ vias, & alia hujusmodi, non erit illicita divi-
„ natio, nec superstitiosa ". Videndus est etiam S. noster Præceptor in Opusc. XXVI. (In editione Bergomensi anni 1741. in fol., nunc in edit. Veneta XIII. *De judiciis astrorum*, ubi ex doctrina magistri sui Augustini accurate distinguit, in quibusnam rebus liceant observationes siderum, & in quibus non liceant, concludit autem, *grave peccatum esse circa ea*, *quæ a voluntate hominis dependent*, *judiciis astrorum uti*.

136. Hæc cum ita sint, mirandum non est non so-

(*a*) Eo majore fide dignus est S. Augustinus, qui ut ipse fatetur Lib. IV. *Confess.* cap. 3. libris Genethliacorum deditus fuit. Narrat autem, se a quodam viro sagaci, ac medicinæ peritissimo admonitum, ut libros illos abjiceret; quod etiam ipsi persuadere conatus fuit ejus carissimus amicus Nebridius, *irridens totum illud divinationis genus*, quod postea divina operante gratia præstitit, ac perniciosam illam artem etiam ab aliorum cordibus evellere omni studio curavit.

solum ab ecclesiastica, sed etiam a civili potestate fuisse sæpius hanc fallacem, hominumque deceptricem artem damnatam. In Lege *Artem*, Diocletiani, & Maximiani *Ars mathematica* vocatur *damnabilis*, & *interdicta omnino*. In lege *Nemo* Constantii, & Juliani Augustorum ita habetur: „ Nemo Aruspicem consulat, aut Mathematicum, nemo Ariolum. Sileat omnibus perpetuo divinandi curiositas. Etenim supplicio capitis ferietur, gladio ultore prostratus, quicumque jussis nostris obsequium denegaverit “. Honorius, & Theodosius Astrologos in remotissimas regiones adsportandos esse edixerunt. Vid. Codex Justinianæus, Lib. IX. tit. 25. *de maleficis*, & *mathematicis*. Et hi quidem bono societatis consulentes, cui non exiguum detrimentum fraudulenti isti impostores afferebant.

137. Sed Ecclesia animarum saluti, ac Religionis puritati prospiciens, multis canonibus superstitiosas Astrologorum divinationes districte prohibuit sub pœna excommunicationis latæ sententiæ Can. *Si quis Ariolos*, & Can. *Aliquanti* quæst. 5., aliisque, quos omnes huc afferre nimis longum esset. Satis proinde erit aliqua excerpere ex celebri Constitutione Sixti V., quæ incipit *Cæli & terræ* die 7. Jan. 1586. Ibi autem summus Pontifex, postquam fallaces, vanas, ac perniciosissimas divinandi artes, quæ non sine diaboli operatione exercentur, execratus est, ita subjicit: „ Tales in primis sunt Astrologi, olim Mathematici, Genethliaci, & Planetarii vocati, qui vanam, falsamque siderum, & astrorum scientiam profitentes, divinæque dispositionis ordinationem suo tempore revelandam prævenire audacissime satagentes, hominum nativitates, seu genituras, ex motu siderum, & astrorum metiuntur, ac judicant futura, sive etiam præsentia, & præterita occulta, atque ex puerorum ortu, & natali die, sive quavis alia temporum, & momentorum vanissima observatione, & notatione de uniuscujusque hominis statu, conditione, vitæ cursu, honoribus, divitiis, sobole, salute, morte, itineribus, certaminibus, inimicitiis, carceribus, cædibus, variis discriminibus, aliisque prosperis, & adversis casibus, & eventibus præcognoscere, judicare, & affirmare temere præsumunt, non sine magno periculo erroris, & infidelitatis &c.... Hi igitur levissimi, & temerarii homines in miserandam animarum suarum ruinam, grave fidelium scandalum, & christianæ fidei detrimentum, futuros rerum eventus, & quæcumque prospera, vel adverse obventura sunt, ac actus humanos, ea denique, quæ ex libera hominum voluntate proficiscuntur, astris, sideribusque adscribunt, eisque eam facultatem, vim, seu virtutem, & efficaciam tribuunt significandi futura, & ad præcognita ita inclinandi, ut sic omnino, nec aliter eventura sint: atque ob eam causam judicia de iis rebus omnibus facere, prognostica, prædictiones, & præcognitiones sibi assumere, palam venditare non dubitant; quibus non pauci rudes, & imperiti, aliique nimis creduli, & imprudentes tantam fidem præstant, ut ex hujusmodi judiciorum, & prædictionum præscripto aliquid certo esse credant, aut sperent. Quorum sane & mendacium magistrorum temeritas, & infelicium discipulorum credulitas magnopere deploranda est, qui vel divinis litteris admoniti, non intelligunt hominis præstantiam, cui cœli, & stellæ, & clarissima cœli sidera Sol & Luna (Deo ita disponente) non imperant, sed inserviunt &c. “.

138. Post autem ita definiendo concludit: „ Nos igitur, qui pro nostro pastoralis officii munere fidei integritatem inviolatam conservare debemus, & animarum saluti prospicere, quantum divina gratia adjutrice possumus, ex paternæ caritatis visceribus optamus, damnantes, & reprobantes omne genus divinationum, quæ Diabolo auctore ad Fidelium deceptionem a prædictis curiosis, vel perditis hominibus fieri solent; cupientes præterea sanctam illam Christianæ religionis simplicitatem, præsertim de summa Creatoris Dei potestate, sapientia, providentia, ab omni erroris labe integram, atque incorruptam, ut par est, retineri .... hac perpetuo valitura constitutione, Apostolica auctoritate statuimus, & mandamus, ut tam contra Astrologos, Mathematicos, & alios quoscumque dictæ judiciariæ astrologiæ artem (præterquam circa agriculturam, navigationem, & rem medicam) in posterum exercentes, aut facientes judicia & nativitates hominum, quibus futuris contingentibus, successibus, fortuitisque casibus, aut actionibus ex humana voluntate pendentibus aliquid eventurum affirmare audent, etiamsi id se non certo affirmare asserant, aut protestentur; quam contra alios, utriusque sexus, qui supradictas damnatas, vanas, fallaces, & perniciosas divinandi artes, sive scientias exercent, profitentur, & docent, aut dicunt .... cujuscumque dignitatis, gradus, & conditionis existant, tam Episcopi, Prælati, Superiores, ac alii locorum Ordinarii, quam Inquisitores hæreticæ pravitatis ubique gentium deputati .... diligentius inquirant, & procedant, atque in eos severius canonicis pœnis, & aliis eorum arbitrio animadvertant, prohibentes omnes, & singulos libros, opera, & tractatus hujusmodi judiciariæ astrologiæ, geomantiæ, hydromantiæ, aeromantiæ, pyromantiæ, onomantiæ, chiromantiæ &c. “.

139. Quæ omnia confirmata postea fuerunt ab Urbano VIII. pridie Kalendas Aprilis 1631. Constitut. quæ incipit *Inscrutabilis*, in qua excommunicationem latæ sententiæ addit contra Astrologos judiciarios, qui vel per se, vel per alios de statu reipublicæ Christianæ, sive de vita, aut morte Romani Pontificis pro tempore existentis in-

inquirere audent. Benedictus autem XIV. in sua Constit. *Pastor bonus* Idibus Aprilis 1744. Tom. I. Bullarii Ben. XIV. n. 95. Majori Pœnitentiario prohibuit, hujus criminis reos, *etiam in occultis*, *etiam in foro conscientiæ tantum* absolvi (*a*).

140. Unum est, quod Astrologiæ judiciariæ patroni contra nos urgere maxime solent, scilicet plurima esse exempla præditionum, quarum veritatem comprobavit eventus, quæ isti magno numero coacervant, quæque huc afferre nimis longum esset.

141. Sed primo bene respondebat S. Augustinus Lib. LXXXIII. Quæst. 45. Tomo VI.: „ Cum „ autem multa vera eos (*Astrologos*) prædixis„ se dicatur, ideo fit, quia non tenent homines „ memoria falsitates, erroresque eorum; sed non „ intenti, nisi in ea, quæ illorum responsis pro„ venerint, ea, quæ non provenerint, obliviscun„ tur: & ea commemorant, quæ non arte illa, „ quæ nulla est, sed quadam obscura rerum sor„ te contingunt “. Certe si omnes istorum impostorum falsæ prædictiones notatæ fuissent, manifeste constaret, eos fere semper errasse, & nonnisi rarissime, casu ita ferente, in verum collimasse.

142. Respondet secundo idem S. Pater Lib. II. *de Gen. ad litt.* cap. postremo, *quando ab istis vera dicuntur*, id fieri opera spirituum seductorum, „ quibus quædam vera de temporalibus re„ bus nosse permittitur, partim subtilioris sensus „ acumine... partim experientia callidiore, pro„ pter tam magnam longitudinem vitæ; partim „ sanctis Angelis, quod ipsi ab omnipotente Deo „ discunt, etiam jussu ejus sibi revelantibus... „ Aliquando autem iidem nefandi Spiritus etiam, „ quæ ipsi facturi sunt, velut divinando prædi„ cunt. Quapropter bono Christiano, sive Ma„ thematici, sive quilibet impie divinantium, „ maxime cavendi sunt, ne consortio Dæmonio„ rum animam deceptam pacto quodam societatis „ irretiant “.

143. Et Lib. II. *de Doct. Christ.* cap. 23. „ Hinc fit inquit, ut occulto quodam judicio di„ vino cupidi malarum rerum homines tradantur „ illudendi, & decipiendi pro meritis voluntatum „ suarum, illudentibus eos, atque decipientibus „ prævaricatoribus Angelis, quibus ista mundi „ pars infima, secundum pulcherrimum ordinem „ rerum divinæ providentiæ lege subjecta est. „ Quibus illusionibus, & deceptionibus evenit, ut „ istis superstitiosis, & perniciosis divinationum „ generibus multa præterita, & futura dicantur, „ nec aliter accidant, quam dicuntur, multaque „ observantibus secundum observationes suas eve„ niant, quibus implicati curiosiores fiant, & se„ se magis magisque inserant multiplicibus laqueis „ perniciosissimi erroris (*b*).

CA-

(*a*) S. Augustinus in fine enarrationis in Psalmum LXI. Tomo IV. exponit, quomodo Mathematicus quidam, seu Astrologus fuerit ad pœnitentiam in Ecclesia receptus: *Iste*, inquit populum alloquens, *ex Christiano, & fideli pœnitens redit, & territus potestate Domini convertitur ad misericordiam Domini. Seductus enim ab inimico cum esset fidelis, diu mathematicus fuit; seductus seducens, deceptus decipiens, illexit, fefellit, multa mendacia locutus est contra Deum, qui dedit hominibus potestatem faciendi, quod bonum est, & non faciendi, quod malum est... Quam multis eum putatis Christianis nummos abstulisse? Quam multi ab illo emerunt mendacium, quibus dicebamus: Filii hominum usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Modo, sicut de illo credendum est, horruit mendacium, & multorum hominum illectorem se aliquando a Diabolo sensit illectum, convertitur ad Deum pœnitens ... Pœnitens est, non quærit nisi solam misericordiam &c.* Unde patet, etiam antiquitus consuevisse hujusmodi divinos ab Ecclesia per excommunicationem excludi.

(*b*) Negari non potest, Astrologiam fuisse sæculis elapsis magno in honore, præcipue apud Magnates, & Principes, qui graviora etiam sua negotia ex consilio Astrologorum dirigere solebant. Omni tamen ætate præstantes fuere non solum Theologi, sed etiam Philosophi, qui hanc artem, tanquam inanem, & summopere perniciosam detestati sunt, inter quos excelluerunt duo Pici, Comites Mirandulani, quorum prior Joannes, appellatus a Scaligero *monstrum sine vitio*, duodecim libris Astrologiam confutavit; alter vero Jo. Franciscus, infelix prioris nepos, opus edidit *de rerum prænotione*, quo grassanti suo tempore astrologiæ studio se acriter opposuit. Etiam Jo. Gerson peculiarem edidit contra Astrologiam tractatum. Sed præstat aliqua huc afferre ex celebri Henr. Cornelio Agrippa Coloniensi, qui *Trismegistus sui temporis* dictus fuit, quique eo libentius audiri mereretur, quo hujusmodi studiis addictus fuit, imo Magiæ accusatus, defensus tamen a Gabr. Naudæo in *Apologia pro viris magnis falso Magiæ suspectis*. Hæc autem habet Agrippa in suo libro *de Vanitate scientiarum* cap. 31.: *Hæc autem ars* (Astrologiæ) *nihil aliud est, quam superstitiosorum hominum fallax conjectura, qui ob multi temporis usum de rebus incertis scientiam fecerunt, in qua emungendæ pecuniæ gratia decipiant imperitos, atque ipsi simul decipiantur. Et inveniunt circulatores illi Principes, & Magistratus, qui in illis credant omnia, ac ornent publicis stipendiis: cum revera nullum genus hominum reipublicæ sit pestilentius, quam istorum, qui ex astris, ex inspectis manibus, ex somniis, consimilibusque divinationum artificiis futura pollicentur, & vaticinia spargunt; homines insuper & Christo, & omnibus in illum credentibus semper infensi.*

Nec omittenda reor, quæ ad avertendos hominum animos ab impia hac futurorum cognoscendorum curiositate ex Favorino refert Aulus Gellius *Noctium Attic.* Lib. XIV. cap. 1. Aut enim, inquiebat, Astrologi *adversa eventura dicunt, aut prospera. Si dicunt prospera, & fallant, miser fies, frustra expectando. Si adversa dicunt, & mentiuntur, miser fies frustra timendo. Si vera respondent, eaque sunt non prospera, jam inde ex animo miser fies, antequam e fato fias. Si felicia promittunt, eaque eventura sunt, tum plane duo erunt incommoda: & expectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudii fructum spes tibi jam defloraverit. Nullo igitur pacto utendum est istiusmodi hominibus res futuras præsagientibus.*

CAPUT VI.

De opere diei quintœ.

144. Opus diei quintæ his verbis Moyses describit v. 20., „ Dixit etiam Deus: producant „ aquæ reptile animæ viventis, & volatile super „ terram sub firmamento cœli: creavitque Deus „ cete grandia, & omnem animam viventem, atque motabilem, quam produxerant aquæ in „ species suas, & omne volatile secundum genus „ suum. Et vidit Deus, quod esset bonum; benedixitque eis dicens: crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris; avesque multiplicentur super terram. Et factum est vespere, „ & mane dies quintus “. Ita paucis divinus Scriptor ea omnia complexus est, quæ Deus quinta die creavit, quæque & numero, & varietate, & pulchritudine novum inæstimabilis divinæ potentiæ argumentum nobis suppeditant. Quemadmodum vero quarta die Deus ornare voluit cœlum, quod prima die creaverat; sic quinta die ornandum suscepit medium elementum, nempe aquam, & aerem producendo pisces, & aves, ut quinta dies responderet secundæ, sicuti quarta respondet primæ. Observatio est S. Thomæ I. P. quæst. 71. art. un. (*a*). Age vero tam de piscibus, quam de avibus pauca dicamus.

145. Nomine *reptilis* pisces designari certissimum est ex toto contextu, quamvis *repere* proprie dicatur de animalibus, quæ pedibus carentia pectore, & ventre gradiuntur, ut colubri. At vero cum etiam pisces pedibus careant, & toto corpore incubent aquis, recte inter reptilia connumerari potuerunt: unde in Psalmo CIII. dicitur: *Hoc mare magnum, & spatiosum manibus: illic reptilia, quorum non est numerus.* Nonnulli tamen vocem hebraicam ץ ב *Scerets* verterunt *motabilem*; ut Car. Houbigant, *progignant aquæ animam viventem, & motabilem*. Alii *natatilem*. Pulchre S. Ambrosius Lib. V. *Hexaemeron* cap. 1. *Scimus*, inquit, *reptilia dici genera serpentum, eo quod super terram reptant; sed multo magis omne, quod natat, reptandi habet vel speciem, vel naturam*.

146. Multa sunt in piscibus, quæ vel leviter considerata nostram admirationem excitare debent. Primum autem est infinita pene eorumdem specierum multitudo, & varietas (*b*), tum incredibilis uniuscujusque speciei fœcunditas, qualis in nullo prorsus alio viventium genere animadvertitur; imo nulla est in toto naturæ ordine tanta feracitas, quæ cum feracitate piscium comparari queat; quæ tamen necessaria omnino erat ad eorum species conservandas, cum notum experientia sit, magnam piscium minorum copiam a majoribus devorari; unde necesse foret, aliquas eorumdem species tandem deleri, nisi prodigiosa fœcunditate reproducerentur. Mira prorsus sunt, quæ Philosophi naturæ indagatores nobis narrant de numero ovorum, quæ ex unico pisce unica generatione prodeunt. Aliqui usque ad viginti millia recensuerunt, & alii etiam ultra: & celebris naturæ contemplator Abbas Pluche ad plura centena millia numeravit. Sæpius etiam in anno parere dicuntur; ut proinde quanquam magna piscium pars in pastum aliorum cedat, neque exigua eorumdem portio hominum mensis inserviat, divina tamen providentia prospexit, ut illorum numerus non deficiat (*c*).

147. Sed magnam quoque admirationem parere debet immanis quorumdam piscium moles, ut sunt ceti, quorum specialem mentionem Moyses fecit (*d*), & *qui si quando supernatant fluctibus, ambulare insulas putes, montes altissimos summis ad cœlum verticibus eminere*, ut hyperbolice S. Ambr. dicebat Lib. V. *Hexaemeron* cap. 11.; quorum similia habentur etiam apud S. Basi-

si-

(*a*) Sam. autem Bochartus in *Hierozoico* Deus, inquit, *primo biduo* creationis magnas mundi partes fecit; *secundo biduo* mundum sua supellectile ornavit, creando in terra plantas, & in cœlo sidera: *tertio* denique *biduo* incolas addidit, nempe aves, pisces, bestias, & postremo ipsum hominem.

(*b*) S. Isidorus Lib. XII. *Origin.* cap. 6. nominat 144.; plures recenset Plinius Lib. XXXII. cap. 11., nempe 177., Gesnerus autem aquatilium animantium nomina, & icones plusquam 700. exhibet. Sed quis in tam difficili supputatione verum sibi comprehendisse blandiatur? *Numera*, inquit Sanct. Ambrosius Lib. V. *Hexaemeron* cap. 2., *si potes, omnia piscium genera, vel minutorum, vel etiam maximorum ... & in his innumerabilia sui generis.* Et ejus Magister S. Basilius Hom. VII. in *Hexaemeron* n. 2. *Quis vero*, ait, *ex iis, qui circa litora, ac ripas consenuere, omnium nobis historiam accurate patefacere, ac indicare valeat? Alia genera cognoscunt, qui in Indico mari piscantur; alia, qui in Egyptio sinu: alia insulares; alia Maurusii.*

(*c*) Sanct. Ambrosius Lib. V. *Hexaem.* cap. 5. observans, piscem minorem esse escam majoris; & rursus majorem a validiore invadi, ut cum ipse alium devoraverit, ab alio devoretur, bene animadvertit, debere nos nostrorum vitia attente considerare, & cavere exempla, *ne quis potior inferiorem invaderet, daturus in se potentioris exemplum injuriæ. Itaque qui alterum lædit, sibi laqueum parat, in quem ipse incidat.* Et multa alia addit lectu dignissima.

(*d*) Observant diligentiores expositores voce hebraica תנינם *Tanninim* non solum cetos, sed omnes prægrandis magnitudinis pisces indicari; proprie autem dracones, quos in aquis inveniri Scriptura sacra sæpius innuit; ut in Ps. LXXII. 13. *Contribulasti capita draconum in aquis.* Psalmo item CXLVIII. 7. *Dracones, & omnes abyssi.* Significantur etiam *Phocæ*, seu *Bocæ*, quæ boant, & mugiunt, tanto strepitu, ut teste Rondeletio in distantia duarum leucarum audiantur. *Orcæ* quoque, quæ balænis infestæ esse dicuntur; tum *hippopotami*, seu equi fluviales, aliæque marinæ belluæ magnitudinis monstruosæ. Has tamen Linnæus a classe piscium exclusas vellet. Nobis satis est fuisse eas a Moyse inter pisces connumeratas.

silium Hom. VII. in *Hexaemeron*, apud Isidorum Lib. XII. *Orig.* cap. 6. & apud Eustathium Antiochenum in *Hexaemeron*. Sed relicta hyperbole, atque omissis fabulosis quorumdam veterum narrationibus, verba afferam solertissimi in his rebus viri Sam. Bochart. in *Hierozoico* Lib. I. cap. 7. „ Ut dicamus, inquit, quod res est, no-„ bis est compertissimum, tam ex maritimarum „ urbium annalibus, quam ex eorum relatione, „ qui ad balænarum piscationem quotidie se con-„ ferunt, majores illos cetos plerumque quinqua-„ ginta, raro admodum centum pedum mensu-„ ram excedere. Unum tamen in Oceano Britan-„ nico captum refert Scaliger longitudinis pedum „ CXX., altitudinis tantæ, ut obequitantium non „ solum conspectus adimeretur, sed voces inter „ se, tanquam trans collem editæ viderentur. Et „ in Narbonensi littore visam a patre suo belluam „ narrat Rondeletius, centum passuum longitudi-„ nis; & in mari Balthico longissimis Zieglerus „ centum cubitos, Olaus centum ulnas assignat, „ eadem (nisi fallor) utrobique mensura (*a*) “.

148. Considerata autem enormi harum belluarum magnitudine, quarum nulla æqualis, aut similis in terra invenitur, animum incessit sciendi cupido, ubinam sit, & qualis sit esca earum nutritioni sufficiens? Facile enim est dicere eas ex aliorum piscium captura nutriri. Sed primo considerandum est, quanta aliorum piscium copia ad id requiratur; deinde cum nonnisi in profundissimis Oceani gurgitibus habitare soleant, ubi minor piscium copia invenitur (Deus enim sua providentia mire disposuit, ut pisces communi hominum usui destinati non procul a littore degant, quo facilius piscatorum retibus capi possint), difficultas augetur inveniendi escam tantæ horum monstrorum necessitati parem; neque Deus, *qui dat escam omni carni*, nobis modum manifestare voluit, quo in his alendis utitur. *Draco iste*, inquit regius Psalmo CIII. 27. *quem formasti ad illudendum ei* (quando scilicet homines illum ceperint, & occiderint), *omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore. Dante te illis colligent*. Psalmo CXLIV. 15. „ Oculi omnium „ in te sperant, Domine, & tu das escam illo-„ rum in tempore opportuno: aperis tu manum „ tuam, & imples omne animal benedictione “.

149. Multa alia mirabilia de piscibus afferre facile esset, si omnia persequi vellemus, quæ solertes naturæ indagatores de ipsis scripta reliquerunt; ex. gr. eos, cum animalia sint omnium stolidissima, memoria tamen aliqua donatos esse. Quod S. Augustinus Lib. III. *de Genesi ad litt.* cap. 8. notissima illa experientia demonstravit, qua eos cernimus in piscinis accurrere, statim ac homines spectantes viderint, non alia certe de causa, nisi quia recordantur ipsis solere pabulum præberi, ejusque rei memores illico natantes accurrunt, ut illis aliquid projiciatur, expectantes (*b*). An vero sensu auditus polleant, dubitatur; quamvis enim ad certos sonos commoveri eos videamus, id tamen ex motu aeris oriri posse aliqui contendunt, non autem ex soni sensatione.

150. Miranda est ulterius piscium structura ita facta, ut aquas findere, & natando, quo velint, facillime, & citissime pergere possint. Vessica etiam quadam interna instructi sunt, qua aerem excipiunt; & quo major in ea recipitur aeris copia, eo leviores fiunt, ut facile attolli possint ad aquæ superficiem; & si forte contingat, hanc vessicam lædi, vel destrui, cogunt fundo adhærere, si vera narrant, qui *Ichthylogiam* nobis exponunt.

151. Tertio laudanda est divina providentia, quod in amarissimis ac salsis maris fluctibus pisces dulces produci voluerit, ut suaves nostro gustui essent. Quædam etiam eorum species in locis abditis, & remotissimis nascuntur, ibique sine fine multiplicantur, ac postea statis temporibus veluti communi consilio desertis suæ nativitatis locis, ad maria nostra accedunt, piscatores quasi invitantes, ut singulari hoc Dei beneficio utantur. Quædam ulterius species sunt, quæ ex mari exeuntes per ostia fluminum etiam iis appropinquant, qui procul a mari mediterraneas regiones incolunt. Et hoc quasi specimen sit eorum, quæ divina providentia die quinta ex aquis produxit; quorum quædam ad cibum parantur, ut pisces communes; quædam ad ornamenta, ut conchylia, & murices, unde purpura; & conchæ, ex quibus margaritæ eruuntur; alia ad suffitum, alia ad medicinam, ut hirudines, quibus sanguis elicitur.

152.

(*a*) Ibidem Bochartus multa fabulosa de monstris marinis affert ex Alkazuinio Arabe in Libro, cui titulus est *Miracula rerum creatarum*, tum ex Rabbinis, qui hac etiam in parte liberalissime mentiuntur. Harum fabularum specimen exhibet spurius Lib. IV. Esdræ cap. VI. 47. & seq., ubi describitur opus diei quintæ; & dicitur, inter pisces creatum Leviathan, quem capere non poterat *septima pars, ubi erat aqua congregata*. Illius autem septimam partem humidam fuisse servatam, ut fiat in devorationem eis, quibus Deus voluerit. Sed in his similibusque nugis nobis immorari non lubet. Plura dabit cupientibus laudatus Bochartus; qui etiam notat, cum Matth. XII. 40. dicitur, fuisse Jonam *in ventre ceti*, non esse id intelligendum proprie de balæna, quæ quamvis sit bellua immanis, fauces tamen habet angustiores, quam ut possit hominem transglutire, sed fuisse alium piscem balæna majorem Jonæ II. 1. Eruditissimus Comes Ulysses Aldrovandus Lib. III. *de piscibus* cap. 32. vult, illum piscem fuisse Charcariam, cujus rictus oris tam magnus est, ut hominem facile deglutire possit.

(*b*) S. Basilius Hom. VIII. in *Hexæmeron* de piscibus loquens inquit: *Illis inest auditus gravis, hebesque visus, utpote per aquam cernentibus; nec ulla est in illis memoria, neque imaginatio, neque ullius consuetudinis cognitio*. Sed S. Thom. I. P. q. 72. art. un. Basilio opponit, & præfert S. Augustinum.

152. Sed etiam aves cœli eadem die productæ sunt, de quibus pauca pro nostro instituto dicere oportet; & primo quidem de earum origine, postea de insignioribus earumdem proprietatibus. Quæstio autem de avium origine, seu de materia, ex qua formatæ sunt, an scilicet ex elemento aquæ, quomodo pisces producti sunt; an vero ex terra, aut aere, quæ duo elementa naturæ avium magis convenire videntur, perdifficilis est solutionis.

153. Ac primæ quidem sententiæ, scilicet aves ex aqua fuisse, non secus ac pisces formatas, favere videntur verba vulgati nostri Interpretis dicentis: *Producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile super terram sub firmamento cœli.* Favent item eidem opinioni nonnulli sancti Patres, atque imprimis Ambrosius Lib. V. *Hexæmeron* capp. 1. 2. & 3.; cujus est etiam hymnus, in quo ita canit Ecclesia in Vesperis feriæ quintæ:

Magnæ Deus potentiæ
Qui fertili natos aqua
Partim relinquis gurgiti,
Partim levas in aera.
Demersa lymphis imprimens,
Subvecta cœlis erigens
Ut stirpe ab una prodita
Diversa repleant loca.

154. Præiverat S. Ambrosio S. Basilius Hom. VIII. in *Hexæmeron* hanc afferens rationem: „ Quoniam volatilibus ad natatilia quasi consanguinitas quædam est. Nam uti pisces aquam „ secant, agitatione quidem pennarum ad ulteriora progredientes, caudæ vero motatione flexuosos ac rectos motus, & impetus sibi gubernantes, sic idem & in volucribus conspicere licet, „ quæ per aerem pennis similiter natant. Quare „ cum una sit utriusque communis conditio, ipsis „ affinitas ex aquarum generatione tributa est ". Eadem fuit mens S. Jo. Chrysostomi Hom. VII. in Genesim, S. Cyrilli Alexandr. Lib. I. *Glaphyrorum*, S. Jo. Damasceni Lib. II. *de Fide orthodoxa* cap. 49. & aliorum multorum (a).

155. Aliis tamen non paucis arridet contraria opinio, scilicet aves, non minus, quam quadrupedes fuisse ex terra formatas. Id autem probant ex iis Scripturæ verbis Gen. II. 19. *Formatis igitur .... de humo cunctis animantibus terræ, & universis volatilibus cœli &c.*; ubi eadem omnibus tribuitur origo. Neque obstant, inquiunt, alia verba priora: *Producant aquæ ... volatile super terram*, hac enim ex primigenio hebraico fonte sic legunt (ut legit Car. Houbigant): *Dixitque Deus: progignant aquæ animam viventem, & motabilem; & volucres volent super terram, & per medium cœli firmamentum*; quasi scilicet nonnisi pisces dicantur ex aquis formati; avibus vero solummodo locus fuerit destinatus, in quo volare debeant; nempe super terram, sicuti pisces natant in aquis. Afferunt etiam quasdam rationes, scilicet cum propria habitatio avium sit in terra, unde alimentum sumunt, & ubi a volatu quiescunt, ac nidos suos ponunt, videtur etiam probabile, eas terræ suam originem debere (b). Addit Sam. Bochartus in *Hierozoico* Lib. I. cap. 9. hanc conjecturam; quod aves jussæ sint volare, non super terram: ut ostendatur, eas non ad aquas pertinere, sed ad terram.

156. Verumtamen in hac sententia illud mihi explicatu difficile videtur, quod prius Moyses indicare voluerit locum, in quo aves volare deberent, quam earumdem formationem, quæ nonnisi die sexta contigisset. Quod autem ex cap. II. Genes. objicitur, duobus modis solvitur a Sancto Augustino Lib. IX. *de Genesi ad litt.* cap. 1.; primo, quod ibi taceatur origo volatilium, cum jam in cap. I. Moyses nos docuerit, *in prima causalium rationum conditione ex aquis ea esse producta*: secundo, terram universaliter appellari simul cum aquis; ut cum dicitur: *Laudate Dominum de terra dracones, & omnes abyssi*, quæ abyssi non sunt proprie in terra, sed in aquis. „ Secundum istam universalem appellationem terræ, *concludit S. Pater*, sive de arida, „ sive de aquis, quæcumque creata sunt, de terra creata veraciter intelliguntur ".

157. Neque vero omnibus probatur versio illa textus hebraici: *Et volucres volent super terram.* Nam hebraicæ linguæ peritissimi retinendam volunt lectionem nostri Interpretis, & duntaxat supplendam in textu originali ellipsim relativi pronominis *quod*; ut proinde textus hebraicus ita legatur: *Producant aquæ reptile ... & volatile* (quod) *volet super terram.* Hoc pariter conciliatur cum versione latini Interpretis, ita post LXX. dicentis: *& volatile super terram*; idest aves, quæ volent super terram. Concinit etiam Liber IV. Esdræ, qui licet in dogmatibus nulla polleat auctoritate, utpote manifeste apocriphus, potest tamen valere ad nobis indicandam communem Hebræorum opinionem, aut traditionem; inquit autem cap. VI. 47.: „ Quinta autem die dixisti septimæ parti, ubi erat aqua congregata, ut procrearet animalia, & volatilia, & pisces; & ita fiebat ".

158. Allatæ autem pro contraria sententia conje-

(a) Hinc nata fortasse illa quorumdam opinio, licitum esse avium esum diebus, in quibus vetitus est esus carnium. Alii distinctione utebantur, & illas solum comedi posse putarunt, quæ *aquatiles* nuncupantur. Veteres Christianos aut piscibus simul & avibus abstinere, aut utrisque vesci consuevisse, affirmat Alexius Symmachus Mazochius in *Spicilegio Biblico* ad c. I. *Genes.* vers. 20.

(b) S. Basilius Hom. VIII. in *Hexaemeron* n. 2. bene observavit, *volatile nullum carere pedibus, quia victum suppeditat terra omnibus, & omnia pedum ministerio necessario indigent.*

jecturæ non sunt admodum graves; iisque possunt næ aliæ opponi: primo cognatio illa, & similitudo inter natatilia, & volatilia, de qua supra num. 154.: secundo cognatio quoque duorum elementorum aquæ, & aeris propter utriusque similem fluiditatem: tertio valde similis est avium, & piscium levitas, & agilitas, & quod avibus alæ, id præstant piscibus pennæ: quarto similis pene est utriusque motus; quod a Borellio *de Motibus animalium*, aliisque observatum fuit: demum inveniuntur aves, quæ cum piscibus natant. Aliquas ex his conjecturis indicavit etiam Sanct. Augustinus Lib. III. *de Genesi ad litt.*, ubi postquam cap. 6. dixerat, crassiorem nostrum aerem *nonnisi ex aquis accipere animalia*, nempe volucres, ita pergit cap. 7.: ,, *Moyses* ex aquis dicit producta volatilia; quorum natura bipartitum locum sortita est; inferiorem scilicet in unda labili, superiorem vero in aura stabili: illum deputatum natantibus, istum volantibus". Quæ omnia si validum argumentum non suppeditant, possunt tamen aliorum conjecturis oppositis æquivalere.

159. Sunt qui avium productionem tribuant non aquis illis, quas in mari Deus congregavit; sed illis, quæ in vapores attenuatæ ascendunt, & nostro aeri commiscentur. Neque ab hac sententia se alienum ostendit S. Thomas I. P. q. 71. artic. un., ubi cum sibi objecisset: ,, Sicut pisces habent motum in aquis, ita aves in aere: si ergo pisces ex aquis producuntur, aves non deberent produci ex aquis, sed ex aere, *propositæ objectioni ita respondet ad* 3. Aer, qui insensibilis est, non per seipsum connumeratur, sed cum aliis: partim quidem cum aqua, quantum ad inferiorem partem, quæ exhalationibus aquæ ingrossatur; partim etiam cum cælo, quantum ad superiorem partem. Aves autem motum habent in inferiore parte aeris; & ideo sub firmamento cæli volare dicuntur, etiamsi firmamentum pro nebuloso aere accipiatur, & ideo productio avium aquæ adscribitur".

160. Objicit sibi rursus Angelicus, non omnes pisces reptare in aquis, cum quidam habeant pedes, quibus gradiuntur in terra, sicut vituli marini, aliaque animalia, quæ *amphibia* dicuntur, quia in terra, & in aqua vivunt. Hæc autem potius ex terra, ut reliqua animalia, quam ex aqua, ut ceteri pisces, formari debuerunt; hæc enim distinctio naturæ piscium diversam originem significare videtur.

161. Sed bene observat S. Doctor (ib. ad 4.) naturam de uno extremo ad alind transire per media; & ideo inter cælestia, terrestria, & aquatica animalia esse quædam media, quæ communicant cum utrisque, computantur autem cum illis, cum quibus magis communicant. Cum itaque animalia amphibia magis communicent cum aqua, quam cum terra, ideo potius ex aqua, quam ex terra originem suam repetere debent.

162. Obiter demum etiam illorum opinio commemoranda est, qui aves non ex aqua solum, neque solum ex terra, sed ex aqua simul & terra formatas fuisse dicunt; sacer enim textus utitur vocabulo חארםת Hadamah, seu *humo*, quod juxta ipsos significat *lutum*, terram scilicet aqua temperatam Genesi II. 19. *Formatis igitur .... de humo cunctis animantibus terræ, & universis volatilibus cæli* &c.

163. Sed si hæc observatio valeret, id valeret etiam, ut crederemus cetera animantia terræ non de terra solum, verum etiam ex aqua esse formata; omnia enim formata dicuntur *de humo*. Imo & omne lignum productum fuisset ex aqua; ibidem enim vers. 9. dicitur productum *ex humo*. Sed si fontem hebraicum consulamus, tam animalia, quam ligna producta inerunt *ex terra* מקתארםת. Et hæc de origine avium satis. Nunc de præcipuis earumdem proprietatibus.

164. Nimis autem multa dicenda forent, si ea vel breviter enumerare vellem, quæ & veteres, & recentiores naturæ curiosi observatores nobis scripta reliquerunt de varia, & multiplici avium diversitate, & specie. Primo enim aliæ dicuntur *aquaticæ*, ut Anates ita dictæ a *nando*, quæque aquas quasi naturale domicilium amant, aliæ terrestres, quæ in montibus, aliisque locis ab aqua remotis morari solent; & aliæ amphibiæ, quæ non tantum terrestria, sed aquatilia quoque desiderant pabula; atque hujusmodi sunt phocæ, crocodili, fluviatiles equi, ranæ &c.

165. Ut vero de solis terrestribus hic pauca indicemus, quam multiplex, & diversus in iis genius! Aliæ lucifugæ noctu solum per aerem volitant, suosque tristes ululatus edunt, quando cetera animalia latebras quærunt, & quiescunt. Aliæ sunt rapaces curvis unguibus, & rostro obunco armatæ ad alias aves, quas inermes, mites, & sociabiles natura fecit, capiendas, & dilaniandas. Sic aquilæ, accipitres, milvi, innocentes vorant columbas. Sunt, quæ nonnisi carnibus pascuntur, & vocantur *carnivoræ*; & sunt, quæ vermibus, & insectis vivunt; ac demum, quorum cibus sunt omnis generis grana. Communiter aves præter cibum indigent potu, sed non omnes. Nonnullæ sunt cicures, & domesticæ, & cibum sibi ab hominibus suppeditari volunt; ceteræ vero libertatis amantes hominum consortia fugiunt, sibique ipsis escam procurant. Inter has quædam sunt quasi *statariæ*, & indigenæ, eadem semper loca incolentes; sed multo plures sunt exteræ, & peregrinæ; & quæ ad nos ex dissitis locis in vere, vel autumno adveniunt, imminente autem hyeme turmatim nostras deserunt regiones, mitiora quærentes climata, in quibus brumale frigus evitent; & cum a nemine edoctæ sint, aut de illarum regionum, ad quas transeunt, situ ac cæli temperie, aut de via, cui per latissima aerea spatia se committere debent, tamen longissimis itineribus immensos marium tractus securæ prætervolant.

166.

166. Legi de his meretur S. Basil. Hom. VIII. *in Hexæmeron*; ex quo nonnisi hæc pauca exscribam: „ Humana consuetudine volucres quædam gaudent, & easdem atque nos ipsi habitationes recipiunt: aliæ incolunt montes, & solitudine delectantur... Aliæ loquaces sunt, & garrulæ, aliæ taciturnæ. Hæ quidem canoræ, & multum clamosæ, illæ omnino modulationis, ac cantus expertes. Quædam sunt imitatrices, æmulationem illam vel a natura, vel ab exercitio accipientes: quædam eamdem semper, ac immutabilem vocem emittunt. Superbus est gallus; ornatus, & elegantiæ amator est pavo; libidinosæ columbæ, perinde atque gallinæ domesticæ, quæ nullo non tempore libidini indulgent"; & quæ sequuntur.

167. Mira etiam narrantur de avium nidis, atque artificiosa eorumdem constructione, qualis nec ab homine maxime industri expectari posset; de ovorum fotu, ut ad debitam maturitatem perducantur; de pullorum cura, nutritione, atque educatione; tum de vario, ac pulcherrimo plumarum, quibus teguntur simul, atque ornantur, colore; de volatus dexteritate, ac celeritate, de cantus suavitate, quam nonnisi parvis aviculis Deus largiri voluit, non autem majoribus; ac demum de totius avium corporis conformatione, quæ aptissima est ad findendum sibi oppositum aerem, atque ad summam in omnes partes se convertendi facilitatem.

168. Nec omittenda, quæ vulgo notissima sunt, de incredibili apum industria ad mel conficiendum, ac de politica earum societate, ac quasi republica, ut una simul operi vacent, suaque alvearia a fucorum insidiis defendant; de quarumdam avium sagacitate ad inveniendum pabulum; de aliarum calliditate ad prædam capiendam, vel ad fugienda retia, & fallendas dolosas aucupum artes; deque tot aliis, quæ non solum rudibus, sed doctissimis quoque hominibus admirationem injiciunt, quæque nulla alia ratione explicare possumus, quam confugiendo ad summam, atque infinitam Dei providentiam, quæ ut tantam multitudinem avium quinta die ex aquis produxit, ita etiam earum species perpetua reproductione conservat, & avem unamquamque in suis motibus, & actionibus singillatim dirigit, non secus ac sagitta in suum scopum a sagittante dirigitur.

169. Neque enim dici, aut fingi potest, eas ex quadam sibi propria intelligendi, ac ratiocinandi vi hæc omnia peragere, ut peragunt homines. Nam primo oporteret avibus majus intelligendi, ac ratiocinandi acumen, imo & meliorem operandi industriam tribuere, quam hominibus, cum sine instrumentis, & sine manibus aliqua præstent, quibus præstandis homines cum necessario instrumentorum apparatu, miraque manuum industria vix pares sunt. Deinde, ut S. Thomas Lib. II. *cont. Gent.* cap. 82. recte observavit, *omnia animalia ejusdem speciei similiter operantur*, nempe per instinctum sibi ab Auctore naturæ impressum, non autem *ex arte; omnis enim hirundo similiter facit nidum, & omnis aranea similiter telam*. In hominibus autem ratione pollentibus, quanta operandi varietas! quantum artium augmentum, vel decrementum! Quot nova inventa, & quot antiqua jam mortua reviviscunt! (*a*) Et hæc de avium natura, ac proprietatibus.

170. Aliqua demum addi possunt de usu, cui aves ad nostram utilitatem a Deo destinatæ sunt. Et primum sese offert communis illa utilitas, quæ ex esu volatilium, sive domesticorum, sive sylvestrium omnibus provenit. Secundo non est contemnenda, dummodo moderata sit, illa voluptas, quæ ex avium concentu, vel ex aucupio, quo insidiæ avibus instruuntur, a plerisque capitur; unde etiam aucupia ab Ovidio dicta sunt *solatia ruris*. Tertio lusui, & oblectamento inserviunt, maxime pueris, & puellis, quem lusum innuit divinus Job. XL. 24. ubi de Leviathan dicitur: *Numquid illudes ei, quasi avi, aut ligabis eum ancillis tuis?* Hujusmodi lusum cum avibus, ut puellis maxime delectabilem, veteres scriptores commemorant; unde illud Catullianum: *Passer deliciæ meæ puellæ*

Quicum ludere &c.

Quartus usus avium aucupibus familiaris est; vel cum accipitres cicuratos emittunt, qui celeri volatu aves capiunt, captasque venatori reddunt; vel cum in caveis detentas servant, ut suis cantibus alias ejusdem speciei advocent in retia parata: quo spectare videntur ea verba Baruch III. 18. de Principibus, *qui dominantur super bestias, qui in avibus cæli ludunt;* nempe per venationem & aucupium, ut quidam Interpretes exponunt (*b*).

171. Non tamen inter licitos avium usus est re-

(*a*) Helvetius in suo proscripto opere *De l'Esprit* Diss. I. cap. 1. in not. inter alias rationes, quibus explicare conitur, quare nihil unquam novi fuerit a belluis inventum, hanc reddit, quo eorum vita multo brevior, quam nostra, ipsis non sinit tam multa observare, quæ nos observamus, quibus proinde ipsarum scientia augeatur. Præclara sane ratio! Quamvis diligentiores harum rerum tractatores haud facile Helvetio concedent, omnium belluarum vitam esse nostra breviorem; volunt enim, elephantes, aliaque nonnulla animalia diutius vivere, quam homines, quin tamen eorum industria aucta, aut mutata sit, quanquam inter animalia magis ingeniosa numerentur. Cygnos etiam, corvos, aquilas, ac quasdam alias aves diutissime vivere, a multis narratur.

(*b*) Admodum multi tam inter veteres, quam inter modernos hanc uberrimam materiam copiose pertractarunt, quorum labores fere omnes collecti sunt in ope-

recensendum augurium, quo veteres superstitiose futuros negotiorum eventus se divinare posse, stulte arbitrabantur; quam vanissimam disciplinam, mirum est tanto in pretio fuisse olim, etiam apud cultissimas Gentes, cujusmodi erant Romani, ut nihil sine auguriis aggredi auderent; non quod aves ipsæ futura præscire, aut revelare possent; nec enim hoc vel insipiens quisquam diceret; sed quod volatus avium dirigeret Deus, ut futura præmonstraret, quemadmodum auguria explicabat Quintus Cicero apud Tullium Lib. I. *de Divinatione*. Maximum, & præstantissimum fuisse Augurum jus, declarat idem Tullius Lib. II. *de Legibus*, totamque horum auctoritatem describit; qui tamen ibidem subdit, Augurum artem & vetustate, & negligentia jam suo tempore evanuisse; eamdemque passim in suis libris, potissimum autem Lib. II. *de Divinatione* omnino contemnit.

172. Augurium cum omnibus aliis speciebus superstitiosæ divinationis erat Hebræis a Deo prohibitum. Levitici XIX. 26. „ Non augurabimini, nec observabitis somnia. *Deuter. XVIII.* „ 10. Nec inveniatur in te, qui lustret filium „ suum, aut filiam ducens per ignem; aut qui „ ariolos sciscitetur, & observet somnia, atque „ auguria ". Et Lib. IV. Regum XXI. 6. inter alia mala juvenis Regis Manasse hoc etiam ponitur, quod *observavit auguria*. Ac demum Ecclesiastici XXXIV. 5. dicitur: *Divinatio erroris, & auguria mendacia, & somnia malefacientium vanitas est*. Quam divinam prohibitionem ratione corroborat S. Basilius Comment. in cap. II. Isaiæ num. 77. Tom. I. inquiens: „ Absur„ dum enim fuerit, eum, qui ex Dei legibus, „ ac institutis consiliorum suorum rationem inire „ potest, ad decernendum de rebus agendis sibi „ in consiliarios bruta animalia adhibere: imo „ vero ne in consiliarios quidem, sed potius iis „ uti magistris, atque legislatoribus. Ac quidem „ avis, quæ periculum sibi impendens, & ob o„ culos positum non novit, tibi est futurum præ„ dictura "? Et quæ sequuntur.

173. Sed redeamus, unde paulisper digressi sumus, ut auguriorum vanitatem indicaremus, & concludamus hoc caput iis verbis, quibus Deus opus diei quintæ conclusit; postquam enim pisces maris, & volatilia cæli ex aquis creavit, *benedixit eis dicens: crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris, avesque multiplicentur super terram. Et factum est vespere, & mane dies quintus*. Quibus verbis multi putant manifeste indicari, nonnisi bina singularum specierum individua die quinto fuisse ex aquis producta, quæ postea mira fœcunditate multiplicari debebant, ut replerent terram. Eodem enim loquendi modo usus est Deus, quando protoparentes nostros creavit, ut dicitur ibidem vers. 27. & seq. „ Masculum, & feminam creavit eos, benedixitque il„ lis Deus, & ait: crescite, & multiplicamini, „ & replete terram ". Etiam in cap. VI. Gen. 19. ita jussit Deus Noe: „ Et ex cunctis animan„ tibus universæ terræ bina inducens in arcam, „ ut vivant tecum, masculini sexus, & feminini; „ de volucribus juxta genus suum, & de jumen„ tis in genere suo, & ex omni reptili terræ se„ cundum genus suum; bina de omnibus ingre„ dientur tecum, ut possint vivere ". Quamvis postea cap. VII. 2. & seq. jussus sit Noe ex omnibus animantibus mundis, & ex volatilibus cæli tollere *septena, & septena, masculum, & feminam*; quia nempe debebat statim post diluvium de cunctis pecoribus, & volucribus mundis offerri Deo holocaustum, ut dicitur c. VIII. 20. Quemadmodum ergo in renovatione mundi, quæ post diluvium facta est, bina cujuscumque speciei animalia suffecerunt, ad multiplicanda eorum genera, terramque replendam, ita credunt nonnulli, in prima rerum creatione nonnisi bina cujuslibet speciei individua, masculum & feminam fuisse creata, eorumque postea multiplicationem sequentibus temporibus fuisse factam.

174. S. Basilius hujus sententiæ fuisse videtur in Hexaemeron Hom. VII. n. 2. inquiens: „ U„ niuscujusque generis primitias nunc quasi quæ„ dam naturæ semina produci jubet; eorum au„ tem multitudo in secuturam successionem remit„ titur, cum ea aucta oportuerit, ac multiplica„ ta ". Lactantius item Lib. II. *Divin. Institut.* de animalibus loquens. „ Facta sunt bina, *in„ quit*, idest diversi sexus singula, ex quorum „ fœtibus & aer, & terra, & maria completa „ sunt ".

175. Magis tamen arridet opposita sententia, quæ est S. Augustini Lib. XII. *de Civit. Dei* cap. 21. ubi hoc discrimen ponit inter hominem, & animalia, quod horum „ genus non ex singulis „ propagavit, sed plura simul jussit existere; ho„ minem vero ... unum, ac singulum creavit, „ non utique solum sine humana societate dese„ rendum, sed ut eo modo vehementius ei com„ mendaretur ipsius societatis unitas, vinculum„ que concordiæ, si non tantum inter se naturæ „ similitudine, verum etiam cognationis affectu „ homines necterentur; quando nec ipsam quidem „ feminam copulandam viro, sicut ipsum, crea„ re illi placuit, sed ex ipso, ut omne ex ho„ mine uno diffunderetur genus humanum ".

176. Alia porro est ratio renovationis mundi post diluvium; neque enim in Arca poterant omnia, aut multa cujusque speciei individua contineri. Ulterius non erat tunc formandum hoc universum pro homine innocente; sed solum reformandum pro

re, quod Florentiæ prodiit anno 1767. cum hoc titulo: *Ornitologia digesta, atque iconibus aneis ad vivum illuminatis ornata &c.*

pro homine, qui peccato originali a primæva beatitudine infeliciter exciderat, nec merebatur proinde in mundum veluti in terrestrem paradisum, omnibus affluentem deliciis, intrare. Illa vero benedictio: *Crescite & multiplicamini*, quamvis in homine successivam propagationem significet, quam Deus ex uno sanguine derivari volebat, in piscibus tamen, & avibus potest alio modo intelligi pro reproductione perenni, qua voluit singulas species conservari, imo etiam augeri, prout genus humanum multiplicabatur.

CAPUT VII.

De opere diei sextæ.

177. Opus sextæ diei his verbis a Moyse describitur vers. 24. & sequ. „ Dixit quoque Deus, „ producat terra animam viventem in genere suo, „ jumenta, & reptilia, & bestias terræ secundum „ species suas. Factumque est ita. Et fecit Deus „ bestias terræ juxta species suas, & jumenta, „ & omne reptile terræ in genere suo. Et vidit „ Deus, quod esset bonum ". Ita autem commentatur hunc locum S. Thomas I. P. qu. 72. art. un. juxta ea quæ superius dixerat de operibus dierum præcedentium: „ Sicut in die quinto „ ornatur medium corpus, & respondet secundæ „ diei; ita in sexto die ornatur infimum corpus, „ scilicet terra per productionem animalium ter„ restrium, & respondet tertiæ diei: unde utro„ bique fit mentio de terra. Et hic etiam secun„ dum Augustinum Lib. V. sup. Genesim cap. „ 5. animalia terrestria producuntur *potentialiter*, „ secundum vero alios Sanctos *in actu* ".

178. Observat autem acute S. Doctor de bestiis terræ dictum esse: *Producat terra animam viventem*, cum de reptilibus, seu piscibus maris dictum fuerit vers. 20. *Producant aquæ reptile animæ viventis:* cur itaque non etiam de bestiis terræ dictum similiter fuit: *Producat* terra jumenta, & reptilia, & bestias *animæ viventis*, ut utrobique significetur, has corporeas creaturas habere quidem *animam viventem*, non autem esse ipsas *animas viventes*?

179. Hujus autem diversitatis hanc affert ex S. Basilio rationem; voluit nempe Scriptura diversos gradus vitæ in viventibus significare. „ Plantæ „ enim habent imperfectissimam vitam, & occul„ tam; unde in earum productione nulla mentio „ fit de vita, sed solum de generatione, quia se„ cundum hanc solam invenitur actus vitæ in „ eis ... Inter animalia vero perfectiora sunt, com„ muniter loquendo, terrestria avibus, & pisci„ bus ... propter distinctionem membrorum & per„ fectionem generationis ". Scriptura ergo pisces vocat non *animam viventem*, sed *reptile animæ viventis*; terrena autem animalia vocat *animam viventem*, propter perfectionem vitæ in eis; perinde ac si pisces sint corpora habentia aliquid animæ, terrestria vero animalia propter perfectionem vitæ sint quasi animæ dominantes corporibus. *Perfectissimus autem gradus vitæ est in homine; & ideo vitam hominis non dicit produci a terra, vel aqua, sicut ceterorum animalium, sed a Deo.*

180. Observat iterum idem S. Doctor, nullum esse vitium in iis verbis *Jumenta, & reptilia, & bestias terræ*; quasi scilicet male distinguantur jumenta, & bestiæ terræ, cum utraque sub eodem genere quadrupedum contineantur. Nullum inquam hic est vitium: nam per jumenta, vel pecora intelliguntur animalia domestica, quæ homini serviunt. Per bestias autem intelliguntur animalia sæva, ut ursi, & leones, nam hebraica vox כבמה *Behemah* proprie significat *pecora*, seu animalia mansueta, & domestica; vox autem כוך *Chajat* dicitur de feris sylvestribus. Per reptilia demum significantur animalia, quæ vel non habent pedes, quibus eleventur a terra, ut serpentes; vel habent breves, quibus parum elevantur, ut lacertæ, & formicæ. Quanquam vero in opere diei quintæ hoc nomen adhibitum fuit ad significandos pisces, communiter tamen in sacris litteris sumitur pro animalibus terrestribus, quæ reptant super terram.

181. Antequam vero progrediamur ulterius, adoranda hic est divina providentia, quæ tot animalia mansueta, & domestica nostris usibus destinavit; sine quorum auxilio aut vix, aut nullatenus posset homo agros colere, gravia onera transferre, longa itinera instituere, ædificare, cibos, ac vestimenta sibi procurare, & pleraque alia præstare, quibus vita sustentatur, & humana societas continetur. Et magno in errore esset homo, si ipse sibi de suo ingenio blandiretur, quasi propria industria hæc animalia domasset, atque ad varios exercendos labores aptasset. „ Numquid volet rhi„ noceros servire tibi, *ait Dominus Job XXXIX.* „ 9. *sequ.*, aut morabitur ad præsepe tuum? „ Numquid alligabis rhinocerota ad arandum loro „ tuo, aut confringet glebas vallium post te? Num„ quid fiduciam habebis in magna fortitudine e„ jus, & derelinques ei labores tuos? Numquid „ credes illi, quod sementem reddet tibi, & a„ ream tuam congreget "? Quibus verbis Deus voluit nobis in memoriam singulare illud beneficium revocare, quo aliquibus bestiis hunc naturalem instinctum impressit, ut homini serviant, facilesque illi se præbeant ad durissimos labores pro ejus utilitate sustinendos: unde sæpe eas videmus etiam puerorum jussibus obedire, imo & verberibus eas ad obediendum cogi, quin se armis suis obstinate defendant. Inutilis autem foret omnis opera ad ferociores bestias imperio hominis assuefaciendas; non alia certe de causa, nisi quia illis Deus hunc instinctum non dedit.

182. Illa etiam nostris considerationibus sese offert admirabilis divina providentia, quæ tam facile, & copiosum omnibus bestiis (paucis carnivo-

voris exceptis) alimentum præbet; nimirum herbam, quæ ubique crescit, & fœnum, quod exiguo labore colligitur, & asservatur; ex qua consideratione Psalmista Psalmo CIII. ita ad gratias agendas seipsum excitabat: *Benedic anima mea Domino. Domine, Deus meus, magnificatus es vehementer;* in eo enim devotissimo Psalmo inter varia mirabilia ejus opera hoc etiam recenset: *Producens fœnum jumentis, & herbam servituti hominum*. Et iterum Psalmo CXLVI. *Magnus Dominus noster, & magna virtus ejus & sapientiæ ejus non est numerus .... Qui producit in montibus fœnum, & herbam servituti hominum; qui dat jumentis escam ipsorum*. Apposite autem dicit *servituti hominum*, quia hoc jumentorum nutrimentum in hominum utilitatem tandem convertitur. Qua in re illud quoque est admiratione dignum, quomodo fœnum aridum, & siccum a Deo convertatur in tale belluarum nutrimentum, ut inde sanguis, caro, nervi, ossa, ceteræque partes generentur, conserventur, & roborentur. Et quis, amabo, facile concipiet, quomodo paucarum horarum spatio fœnum omni succo destitutum in visceribus vaccæ transmutetur in tantam lactis copiam, ut bis in die immulgeri possit, *servituti hominum?*

183. Multas animalium proprietates sacræ paginæ variis in locis nobis indigitant, quas longum esset referre. Sed piaculum foret eam pulcherrimam equi descriptionem prætermittere, quam divinus Job nobis exhibet cap. XXXIX. 20. & seq. his verbis: „ Gloria narium ejus terror: terram „ ungula fodit: exultat audacter: in occursum „ pergit armatis: contemnit pavorem, nec cedit „ gladio. Super ipsum sonabit pharetra, vibra„ bit hasta, & clypeus. Fervens, & fremens sor„ bet terram, nec reputat tubæ sonare clango„ rem. Ubi audierit buccinam, dicit: vah! pro„ cul odoratur bellum, exhortationem ducum, & „ ululatum exercitus “.

184. Quod autem de equo dictum est, dici etiam debet de aliis bestiis, quibus arma ad defensionem, vel etiam ad prædam auctor naturæ suppeditavit, & quibus uti quanquam nullo docente mirabiliter didicerunt. Bestiæ vero inermes, vel latebris se occultare, vel se fugæ committere, in qua una earumdem salus reposita est, in periculis norunt. Nemine item docente suos inimicos, vel amicos perfecte cognoscunt, ut oves infestos sibi lupos statim distinguunt a canibus, quanquam non parva sit inter utrosque corporis similitudo. Hæc omnia, aliaque multo plura, a diligentibus harum rerum tractatoribus probe notata, non certe fortuito casui tribui possunt, cum tam constanter, atque universaliter fiant, neque a terra, unde animalia quadrupedia producta sunt, sed a solo Deo, qui eadem e terra formavit, dimanare potuerunt. Hinc in Psalmo CIII. leones, qui rapto vivere solent, dicuntur escam a Deo quærere: *Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & quærant a Deo escam sibi;* quia Deo hunc instinctum receperunt.

185. Et certe quis alius, nisi Deus formicam docuit, frumentum æstate colligere, illud in subterranea sua horrea magno labore congregare, ibique diligenter pro futura hyeme servare, & ne germinet, illius semen ex utraque parte corrodere; nisi ille, qui nobis ipsis debitam in negotiis sedulitatem, ac diligentiam exemplo formicæ commendavit, inquiens Proverb. VI. 6. „ Vade ad „ formicam, o piger, & considera vias ejus, & „ disce sapientiam; quæ cum non habeat ducem, „ nec præceptorem, nec principem, parat in æ„ state cibum sibi, & congregat in messe, quod „ comedat. Usquequo piger dormies? Quando „ consurges a somno tuo “? & quæ sequuntur, monita utilissima. Et cap. XXX. 24. & sequ. „ Quatuor, *inquit Salomon*, sunt minima terræ, „ & ipsa sunt sapientiora sapientibus. Formicæ, „ populus infirmus, qui præparat in messe ci„ bum sibi. Lepusculus, plebs invalida, qui col„ locat in petra cubile suum. Regem locusta non „ habet & egreditur universa per turmas suas. „ Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus „ Regis (*a*) “.

186. Multa, & nimis multa dicenda essent, si de innumeris, variisque animalium speciebus ea duntaxat indicare vellemus, quæ plures scriptores in iis observarunt. Quamvis enim Moyses nonnisi tria summa genera distinxerit, scilicet *jumenta, reptilia, & bestias terræ*, sub his tamen quasi supremis generibus infinitæ pene species comprehenduntur; quæ iterum in alias inferiores species subdividuntur, ut videmus in canibus, qui sub genere quadrupedum, ut species quædam continentur; sed eorum postea variæ iterum distingu-

(*a*) Eleganter S. Basilius Hom. IX. in *Hexæmeron* num. 3. „ Una est, inquit, brutorum anima ... diver„ sis vero proprietatibus singula distinguuntur anima„ lia; est enim bos constans, & firmus: asinus piger, „ ardens equus ad appetendam feminam: nequit cicu„ rari lupus: dolosa est vulpes: timidus cervus: for„ mica laboriosa: canis gratus est, & amicitiæ memor. „ Enimvero simulatque quodlibet animal creatum est, „ inducta est ei naturæ suæ proprietas. Producta est „ una cum leone vehementia animi, vivendi ratio so„ litaria, indoles quædam cum suis tribulibus insocia„ bilis ... Vehemens est panthera, & ad impetus re„ pentinos expedita: corpus agilitati, & levitati ido„ neum, quodque animi motibus convenit, ei conjun„ ctum est. Pigra est ursæ natura, indoles peculiaris, „ mores subdoli, & alte tecti. Induta est etiam simi„ le corpus grave, compactum, articulis haud distin„ ctum, feræ frigidæ in lustris degenti plane accom„ modatum: “ Plura addit S. Pater de animalium singularibus proprietatibus, quas non a casu, nec a caussis naturalibus, sed ab auctore naturæ sapientissimo Numine repetit.

guuntur subalternæ species, magnitudine, conformatione, genio, atque instinctu haud parum inter se diversæ. Et si loquamur de reptilibus, istorum species a nemine numerari possunt; cum quædam sint adeo minuta, ut etiam acutissimam oculorum aciem effugiant, nec aliter cerni possint quam ope exquisitissimi microscopii (*a*).

187. S. Augustinus Lib. III. *de Gen. ad litt.* cap. 14. solito suo acumine quæstionem instituit de quibusdam minutissimis animalibus, *utrum, in primis rerum conditionibus creata sint, an ex consequentibus rerum mortalium conditionibus?* „ Nam pleraque eorum aut de vivorum corporum vitiis, vel purgamentis, vel exhalationibus, aut cadaverum tabe gignuntur, quædam etiam de corruptione lignorum, & herbarum, quædam de corruptionibus fructuum: quorum omnium non possumus recte dicere, Deum non esse creatorem. Inest enim omnibus quoddam naturæ sui generis decus, sic ut in his major sit admiratio bene consideratis, & laus uberior omnipotentis artificis, qui omnia in sapientia fecit, quæ a fine usque ad finem pertendens, & suaviter cuncta disponens, nec ea ipsa rerum novissima, quæ pro sui generis ordine dissolvuntur, & quarum dissolutionem ex pœna nostræ mortalitatis horremus, relinquit informia, sed creat minima corpore, acuta sensu, animantia; ut majore attentione stupeamus agilitatem muscæ volantis, quam magnitudinem jumenti gradientis, ampliusque miremur opera formicularum, quam onera Camelorum ".

188. „ Sed utrum, *prosequitur S. Pater*, in primis, ut dixi, rerum conditionibus, quæ isto sex dierum ordine creatæ narrantur, hæc quoque minima instituta credamus, an postea consequentibus corruptibilium corporum solutionibus, hoc quæritur. Et potest quidem dici, ea minutissima, quæ ex aquis, vel terris oriuntur, tunc creata ... Cetera vero, quæ de animalium gignuntur corporibus, & maxime mortuorum, absurdissimum est dicere tunc creata, cum animalia ipsa creata sunt: nisi quia inerat jam omnibus animatis corporibus vis quædam naturalis, & quasi præseminata, & quodammodo liciata primordia futurorum animalium, quæ de corruptionibus talium corporum, pro suo quæque genere, ac differentiis erant exoritura, per administrationem ineffabilem omnia movente incommutabili Creatore (*b*).

189. Sed cui bono, inquiet aliquis, tot animalcula, quæ ab homine videri non possunt; vel illa, quæ nobis molesta admodum sunt, ut culices, muscæ, pediculi, pulices, & quæ sunt generis ejusdem; vel demum illa multo magis noxia, ut venenosi serpentes, rapidi lupi, furiosi leones &c.? Anne aliquis nostrum jacturam deploraret, si hæc omnia tollerentur? Aut mundus foret sine illis minus perfectus? *Quid opus erat*, inquiebant Manichæi apud S. Augustinum Lib. I. *de Genesi contra Manichæos* cap. 16. Tom. I., *ut tam multa animalia Deus faceret, sive in aquis, sive in terra, quæ hominibus non sunt necessaria? Multa etiam perniciosa sunt, & timenda* (c).

190. Respondet S. Thomas I. P. quæst. 72. art. un.

(*a*) Mira certe sunt, & sine indubiis experimentis credi vix possent, quæ a pluribus curiosis, præsertim vero a diligentissimo Reaumur'o observata de minutissimis animalculis, & simul collecta fuere; tum a Lesserio in sua *Theologia de Insectis*, quam emendatam, pluribusque notis auctam in linguam gallicam ex germanica transtulit P. Lyonettus, ubi etiam nomina omnium inveniuntur, qui hæc mirabilia opera Domini ope microscopii detexerunt, & contemplati sunt; quique alium plane mundum invisibilem se invenisse gloriantur.

(*b*) Hæc postrema magni Augustini verba iis ponderanda relinquimus, qui illam Peripateticorum sententiam, quod aliqua insecta admodum imperfecta ex putrefactione oriantur, de qua pauca notavimus in Tomo I. Diss. I. n. 107., non solum rationi, sed etiam Religioni opponi existimantur, quasi efficacissima illa ratio labefactetur, qua Deum esse ex mirabili hujus universi structura, quæ casui fortuito adscribi non potest, contra Atheos demonstratur. Neque enim quando Peripatetici docent, quædam animalia imperfecta ex putrefactione generari, id casu fieri asserunt, sed *per administrationem ineffabilem omnia movente immutabili Creatore*. Hinc certa, & determinata animalcula, non autem quæcumque, ex determinata materia putrefacta oriuntur; quanquam etiam hujusmodi generatio constans omnino non esset, non debemus id casui tribuere, sed variis corporis putrefacti dispositionibus. Sane mirari maximopere oporteret, hoc sanctissimæ nostræ religionis periculum neque a S. Thoma, neque a multis patribus, qui eamdem opinionem adoptarunt, fuisse animadversum. S. Basilius Hom. XI. *Hexæm.* n. 2. *Anguillas*, inquit, *vidimus non aliter, quam ex limo constitui, ac generari, quarum successionem neque ovum, neque ullus alius modus conficit, sed ipsæ ex terra ortum habent.*

(*c*) Quantum periculi sit in hoc argumento, exponit S. Augustinus Tract. I. in Evang. S. Joannis Tomo III. P. II. inquiens num. 14. *Nemo vos fallat, quando forte tædium patimini ad muscas. Etenim aliqui derisi sunt a Diabolo, & ad muscas capti sunt ... Nam nescio quis tædium patiebatur ad muscas; invenit illum Manichæus tædio affectum: & cum diceret, se non posse pati muscas, & odisse vehementer illas, statim ille, Quis fecit has? Et quia tædio affectus erat, & oderat illas, non ausus est dicere: Deus illas fecit: erat autem catholicus. Ille statim subjecit: Si Deus illas non fecit, quis illas fecit? Plane, ait ille, ego credo, quia Diabolus fecit muscas. Et ille statim, si muscas Diabolus fecit, sicut te video confiteri, quia prudenter intelligis, apem quis fecit, quæ paullo amplior est musca? Non ausus ille est dicere, quia Deus fecit apem, & muscas non fecit; quia res erat proxima. Ab ape duxit ad locustam, a locusta ad lacertum, a lacerto ad avem, ab ave duxit ad pecus, inde ad bovem, inde ad elephantem, postremo ad hominem: & persuasit homini, quia non a Deo factus est homo. Ita ille miser, cum tædium*

tin. ad 5. una cum S. Augustino loco mox laudato, minime negari posse, hæc omnia, quæcumque illa sint a Deo creata, esse bona, & utilia, etiamsi eorum usum ignoremus, imo etiamsi inutilia, vel noxia nobis videantur; qua in re pulcherrimam affert similitudinem alicujus imperiti, qui intrans in artificis officinam ea instrumenta judicaret esse inutilia, quorum usum ignorat; aut noxia, a quibus sua imprudentia vulneratus fuerit. Adoranda in omnibus est divina providentia, a qua omnia sapientissime administrantur, etiamsi nos similes noctuis altissimos ejusdem providentiæ fines comprehendere non possimus. Et hæc responsio est generalis hujusmodi argumentis (*a*)?

191. Sed ut propius ad difficultates propositas accedamus, divina omnipotentia, & infinita ejusdem sapientia non minus relucent in minimis, quam in maximis hujus mundi animalibus, imo facilius nostro intelligendi modo concipitur, posse majoris molis artefacta construi, quam tam exigua, ut vix sensibus pervia sint; qualia enim quæso, & quam minutissima esse oportet illorum animalculorum organa, quæ ad vitam sunt necessaria? Et cum organa ipsa suis partibus constent; insuper cum experientia notum sit, eadem animalcula aliis minoribus pasci, quæ & ipsa organicis partibus instructa sunt, vix cogitatione assequi possumus, ad qualem, & quantam materiæ divisibilitatem orporteat devenire. Et quis artifex, nisi infinite sapiens, & potens, potuit tam mirabili artificio tenuissima horum animalculorum filamenta contexere, & tam apte disponere? Non itaque horum animalculorum multitudo inutilis est, in qua divini opificis omnipotentia, & sapientia tam splendide relucent. Quod si maxima istarum creaturarum pars nobis ignota est, non propterea est inutilis; nisi dicere velimus, ea omnia esse inutilia, quæ hominem in angulo, ut ita dicam, immensæ hujus rerum Universitatis positum latent: inutilia, quæ terra suo sinu recondit; inutilia, quæ in profundis Oceani abyssis continentur; inutilia tot sidera a nobis remotissima, quæ nonnisi exquisitissimis telescopiis detegi potuerunt. Et ita ex uno absurdo in alia præcipitabimus, si mirabilia opera Dei ad nostræ rationis decempedam metiri velimus.

192. Sed de varia nonnullarum creaturarum utilitate audiendus est S. Ambrosius, qui Lib. III. *Hexæmeron* cap. 9. „ Singula, *inquit*, eorum, „ quæ generantur ex terris, specialem quamdam „ rationem habent, qua pro virili portione com„ plent universæ plenitudinem creaturæ. Alia er„ go esui, alia alii nascuntur usui. Nihil vacat, „ nihil inane germinat terra. Quod tibi putes i„ nutile, aliis utile est; imo ipsi tibi frequenter „ alio est usu utile. Quod escam non adjuvat, „ medicinam suggerit; & sæpe eadem, quæ tibi „ noxia sunt, avibus, aut feris innoxium mini„ strant pabulum “. Et nihil infirmius est eo argumento, quod ex finis ignoratione ducitur contra rerum creationem, earumque administrationem. Præclare S. Augustinus Lib. I. *de Genesi contra Manichæos* cap. 10. *De superfluis*, inquit, *quid non prosunt, placeat, quod non obsunt, quia etsi domui nostræ non sunt necessaria, eis tamen completur hujus universitatis integritas, quæ multo major est, quam domus nostra, & multo melior ... Usurpa ergo utilia, cave perniciosa, relinque superflua. In omnibus tamen, cum mensuras, & numeros, & ordinem vides, artificem quære.*

193. Quantum vero pertinet ad animalia nobis molesta, vel noxia, communis Sanctorum Patrum sententia est, hæc talia futura non fuisse, si homo suo Creatori obediens permansisset (ut enim inquit Sapiens Ecclesiastici XXXIX. 30., *bona bonis creata sunt ab initio*); noxia vero facta esse ad nostræ culpæ punitionem. *Nata sunt hæc*, inquit S. Ambrosius Lib. VI. *Hexæmeron* cap. 6.,

passus est ad muscas, musca factus est, quem Diabolus possideret.

(*a*) Ipsa S. Augustini verba afferenda sunt, quamquam textus sit aliquanto. „ *Cum ista dicunt* Manichæi, inquit laud. loco, non intelligunt quemadmo„ dum omnia pulchra sunt conditori, & artifici suo, „ qui omnibus utitur ad gubernationem universitatis, „ cui summa lege dominatur. Si enim in alicujus o„ pificis officinam imperitus intraverit, videt ibi mul„ ta instrumenta, quorum causas ignorat, & si mul„ tum est insipiens, superflua putat. Jam vero si in „ fornacem incautus ceciderit, aut ferramento aliquo „ acuto, cum id male tractat, seipsum vulneraverit, „ etiam perniciosa, & noxia existimat ibi esse mul„ ta. Quorum tamen usum quoniam novit artifex, „ insipientiam ejus irridet, & verba inepta non cu„ rans, officinam suam instanter exercet. Et tamen „ tam multi sunt homines, ut apud artificem hominem „ non audeant vituperare, quæ ignorant, sed cum ea „ viderint, credant esse necessaria, & propter usus „ aliquos instituta: in hoc autem mundo, cujus con„ ditor, & administrator prædicatur Deus, audent „ multa reprehendere, quorum causas non vident, & „ in operibus atque instrumentis omnipotentis Artifi„ cis volunt se videri scire, quod nesciunt “.

„ Ego vero, prosequitur S. Doctor, fateor me ne„ scire, mures, & ranas quare creatæ sint, aut mu„ scæ, aut vermiculi: video tamen, omnia in suo ge„ nere pulchra esse, quamvis propter peccata nostra „ multa nobis videantur adversa: non enim animalis „ alicujus corpus, & membra considero, ubi non men„ suras, & numeros, & ordinem inveniam ad unita„ tem concordiæ pertinere. Quæ omnia unde veniant, „ non intelligo nisi a summa mensura, & numero, „ & ordine, quæ in ipsa Dei sublimitate incommuta„ bili, atque æterna consistant. Quod si cogitarent „ isti loquacissimi & ineptissimi, non nobis tædium „ facerent, sed ipsi considerando omnes pulchritudines „ & summas, & infimas, Deum artificem ubique lau„ darent “.

6., *ad correptionem nostram*. Addit, hæc nobis esse, ut sunt pædagogi parvulis. ,, Amari videntur, acerbi, & molesti, formidabiles verbere, ,, libertatem lasciviendi negant, necessitatem disciplinæ exigunt, pueriles animos, ne luxu defluant, terrore constringunt, ideoque horum austeritate frugi evadunt, sobrii, continentes, laudi magis, quam ludo dediti ". Ita S. Ambrosius Basilium imitatus, qui Hom. IX. In *Hexæmeron* n. 5. eadem pædagogi similitudine utitur.

194. Audiatur etiam S. Augustinus, qui Lib. III. *de Genes. ad lit.* cap. 15. hæc habet: ,, De generibus quoque animalium venenosis, & perniciosis quæri solet, utrum post peccatum hominis ad vindictam creata sint; an potius cum jam creata essent innoxia, nonnisi postea peccatoribus nocere cœperint ". Quam secundam sententiam ipse S. Doctor amplecti videtur, unde concludit: ,, Potuerunt ergo ista etiam creata nihil nocere, si causa non extitisset, vel terrendorum, puniendorum, vel probandæ, perficiendæque virtutis ... & juste salus illa perpetua, quæ turpiter amissa est per voluptatem, fortiter recipitur per dolorem ". Tract. I. in Joan. Evang. cap. 1. n. 15. interrogat, *quare patimur multa mala a creatura, quam fecit Deus? Respondit* autem, *quia offendimus Deum ... De pæna tua peccatum tuum accusa, non judicem*.

195. Nec illud omittendum est, quod post S. Basilium observavit Augustinus, nempe fide, & pietate posse nos etiam nocumenta ferarum devitare. ,, Domino confidis? inquit S. Basilius Hom. ,, IX. in Hexaemeron n. 6., *super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem* ... An non vides viperam Paulo sarmenta colligenti adhærentem, nullumque ei detrimentum inferentem, quod ille sanctus inventus est fide plenus? " S. Augustinus addit etiam exemplum Sancti Prophetæ Danielis, *qui inter leones salvus, atque intrepidus vixit*. Et nos addere alia exempla possumus Sanctorum Martyrum, atque Anachoretarum, quibus ferocissimæ belluæ nullum attulerunt nocumentum.

196. Sed obvia hic est aliqua difficultas, quam sibi objicit S. Augustinus ibidem cap. 16., cur bestiæ invicem sibi noceant, *in quibus nec peccata ulla sunt, ut vindicta ista dicatur, nec ullam recipiunt tali exercitatione virtutem*. Respondet autem: ,, Ideo nimirum, quia scilicet aliæ cibi sunt aliarum. Nec recte possumus dicere: non essent aliæ, quibus aliæ vescerentur. ,, Habent enim omnia, quandiu sunt, mensuras, numeros, ordines suos, quæ cuncta merito considerata laudantur, nec sine occulta pro suo genere moderatione pulchritudinis ac temporis, etiam ex alio in aliud transeundo, mutantur. ,, Quod etsi stultos latet, sublucet proficientibus, ,, clarumque perfectis est ".

197. Alium præterea scrupulum dissipat S. Pater, *si animalia noxia vivos homines aut pænaliter lædunt, aut salubriter exercent, aut utiliter probant, aut ignoranter docent, cur in escas suas dilacerant etiam corpora hominum mortuorum?* Respondet enim, primo nihil nos interesse debere, quorsum caro nostra exanimis transeat, *unde mirabili omnipotentia Creatoris reformanda rursum eruatur*. Deinde admoneri prudentes, *ne propter inanes curas exanimatorum corporum suorum ulla genera mortium perhorrescant, sed piæ fortitudinis nervos ad omnia præparare non dubitent*.

198. Ceterum quanquam homo factus Deo rebellis promeritus sit, ut etiam belluæ contra ipsum rebellent, aliquid tamen primævi in eas dominii retinuit, quo etiam ferociores domare, sibique subjicere novit. Imo & ipsæ feræ ejus aspectum revereri, & formidare videntur: quod non solum experientia nos docet, sed etiam Psalmista innuit Psalmo CIII. iis verbis: ,, Posuisti tenebras, & facta est nox; in ipsa pertransibunt omnes bestiæ silvæ, catuli leonum rugientes, ut rapiant, & quærant a Deo escam sibi. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum &c. " ut scilicet intelligamus, exeunte homine ad opus suum, feroces terræ belluas ejus præsentiam timentes se recipere in lustra sua. Atque hæc fuit una ex benedictionibus, quas Deus post diluvium Noe, ejusque posteris largitus est: *Et terror vester, ac tremor sit super cuncta animalia terræ*. Gen. IX. 2.

199. Aliquid demum dicendum videtur de productione illorum animalium, quæ nos vocamus *bigenera*, quia ex imparibus sunt orta parentibus, cujusmodi sunt muli, hinni, seu burdones, leopardi, canes arabici, dicti leontomiges, & alia. Horum procreatio creditur Hebræis interdicta Levit. XIX. 19. *Jumentum tuum non facies coire cum alterius generis animantibus;* quæ verba communiter ab Interpretibus in sensu litterali intelliguntur, Card. Cajetano, Lyrano, paucisque aliis exceptis, quorum potissima ratio confugiendi ad sensum aliquem mysticum ducitur ex eo, quod perpetuus fuerit apud Hebræos horum animalium usus, usque a tempore David Regis. Etenim si vera loquuntur Rabbini hujus legis interpretes, ut ut animalia heterogenea simul copulare fuerit nefas, fœtus tamen hujus disparis nuptus permissus erat, sive ad usum, ut *musimon*, qui nascitur ex ariete, & capra (*a*), sive ad usum ut mulos, qui ex equo, & asina procreatur. Ita Rabbini fere omnes.

(*a*) Referente Plinio *Hist. Natur.* Lib. VIII. cap. 49. Musimon genus est non absimile pecori, caprino villo, quam pecoris velleri propius. S. Eugenius autem qui sæculo VII. Ecclesiam Toletanam magna doctrina,

200. S. Thomas 1. 2. q. 102. art. 6. ad 8. illud præceptum divinum litteraliter accipit, ejusque varias affert rationes; præcipue autem ad tollendam universaliter occasionem concupiscentiæ. „ Animalia enim diversarum specierum non commiscentur de facili ad invicem, nisi hoc per homines procuretur, & in aspectu coitus animalium excitatur homini concupiscentiæ motus. Unde & in traditionibus Judæorum præceptum invenitur (ut R. Moyses dicit Lib. III. *Dux errantium* cap. 1.), homines avertant oculos ab animalibus coeuntibus. „ En quomodo potuerit Hebræis interdici procreatio animalium bigenerum, non autem usus.

201. Quæritur autem, an hujusmodi etiam animalia ambigena, qualia apud nos multa sunt, fuerint sexta die una cum aliis creata, atque affirmantem sententiam defendit Pererius in Comment. ad hunc locum. Contraria tamen multo pluribus arridet, ut quemadmodum novi fructus ex arborum insitione hominum industria quotidie producuntur, ita etiam hæ novæ animalium species, ex primis speciebus a Deo creatis, simulque permixtis ortæ sint; neque fuerint in primis illis speciebus, nisi *potentialiter*, seu secundum seminalem virtutem.

202. Imo primam mulorum originem Scriptores Hebræi bene multi tribuunt Anæ, qui Esau socer fuit; dicitur enim de eo Gen. XXXVI. 24. *Iste est Ana, qui invenit aquas calidas in solitudine, dum pasceret asinos Sebeon patris sui.* Quod autem noster vulgatus interpres vertit *aquas calidas* a voce hebraica ימם *Jamim*, vertendum esse *mulos* contendunt; ut proinde Ana, primus omnium invenerit mulos. Horum sententiam memorat S. Hieronymus in *Quæst. Hebraicis* ad hunc locum, ubi expositis *multis, & variis* Hebræorum sententiis, ita subdit: „ Sunt, qui arbitrantur, onagros ab hoc admissos ad asinas, & ipsum istiusmodi reperisse concubitum, ut velocissimi ex his asini nascerentur, qui vocantur Jamim. Plerique putant, quod equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, ut mulorum inde nova contra naturam animalia nascerentur “. Qua posita explicatione apparet, animalia ista heterogenea fuisse *nova, & contra naturam* a Deo in sexta die constitutam postea procreata.

203. Et hæc quidem hujus loci explicatio apud Judæos fere communis est, quanquam primus ejusdem auctor fuisse creditur R. Jonathas Uzielis, qui non diu post Christi tempora suum *Targum*, seu commentarium edidit, & ita hunc locum vertit: *Iste est Ana, qui commisit onagros cum asinabus, & post tempus invenit mulos, qui ex illis exierunt, cum pasceret asinos Sebeon patris sui.* Huic consonant etiam versiones Persica, & Arabica, quam postremam ante Persicam Saadias nono, vel decimo sæculo elucubravit. Atque ita passim Targumistæ; imo aliqui etiam ex Christianis, ex quibus unum laudare sufficiat S. Brunonem Astensem Episcopum Signiensem, qui hunc locum in suis commentariis exponens, inquit: „ Quod autem dicitur: *Iste est Onan* (hoc nomine in aliquibus codicibus græcis vocatus Ana invenitur), *qui invenit aquas calidas in solitudine, cum pasceret asinos Sebeon patris sui*, sic est accipiendum, ac si diceret: iste Onan sua arte, suoque ingenio reperit, ut ex asino simul & equa mulus nasceretur “. Ita S. Bruno.

204. Fatendum est tamen, hanc illius versiculi versionem omnibus non probari. Hinc noster Vulgatus primam lectionem habet, quam laudatus S. Bruno commemorat: *qui invenit aquas calidas in solitudine.* Quam versionem S. Hieronymus factam esse dicit *juxta Punicæ linguæ viciniam, quæ Hebrææ contermina est*, eamdem ipse adoptavit; ut scilicet intelligamus, ab Ana non mulos, sed aquas calidas, seu balnea ad medicinæ usum inventa fuisse.

205. Sunt, qui ab Ana solas aquas in deserto fuisse inventas dicant, ex voce hebraica ים *Jam mare*, qua voce, ut alibi vidimus n. 76., congregationes aquarum designantur etiam extra mare.

206. Perdoctus Carolus Houbigant, codicem Samaritanum secutus, ita hebraica verba interpretatus est: *Iste est Ana, qui dimicavit in deserto contra Emæos, cum pasceret asinos Sebeon sui patris.* Per *Emæos* autem intelliguntur gigantes, vel homines robusti, & fortes, quos Ana invenit in deserto, quibuscum dimicavit.

207. Alii aliter eadem verba explicare conati sunt, ut excluderent primam mulorum inventionem, qui nullibi in sacra Scriptura hoc nomine *Jamim* significantur. Imo eorum nulla prorsus mentio habetur ante tempora Davidica; ut tunc primo eorum usus incepisse videatur: ita tamen ut non apud Israelitas generarentur, sed adsportarentur aliunde; quod etiam indicatum reperimus ab Ezechiele XXVII. 14.

208. Quidquid vero sit de genuino sensu laudati versiculi cap. XXXVI. Geneseos, de quo utpote obscuro, & admodum intricato multum disputant eruditi, hoc hybridarum genus, nonnisi multo tempore post primam rerum creationem fuisse humana arte invectum, testis est locupletissimus S. Ambrosius Lib. V. *Hexæmeron* cap. 3., ubi postquam *puram, & immaculatam* piscium successionem laudavit, quorum *nullus alteri, sed* ge-

& sanctitatis fama administrabat, Carm. 22. ita de eo canebat:

Musimonem capra ex vervegno sanguine gignit.

S. Eugenii carmina una cum Carminibus Dracontii *de Opere sex dierum* ab eodem Eugenio correctis P. Sirmondus publici juris fecit Parisiis anno 1617. ... Prostant etiam in Tomo XII. *Biblioth. Sanctorum Patrum.*

generi suo miscetur, ita prosequitur: „ Nesciunt „ igitur alienigenarum genera piscium adulterina „ contagia, sicut sunt ea, quæ coeunt asinorum, „ equarumque inter se genera, quæ magna homi- „ num cura perpetrantur: vel rursus cum equus „ asinæ miscetur, quæ sunt vera adulteria natu- „ ræ. Nam utique majus est, quod in naturæ „ colluvionem committitur, quam quod in perso- „ næ injuriam “.

209. Auctoritati hujus S. Patris accedunt etiam aliquæ rationes. Sed illa præcipua mihi videtur, quod hæc animalia ambigena, & spuria sunt infœcunda, quanquam ut solertes naturæ indagatores testantur, nulla earum partium careant, quæ generationi aliis animalibus inserviunt. At vero Deus animalia a se sexto die creata voluit esse fœcunda, ut eorumdem species continua successione conservaretur. Possunt tamen & ipsa heterogenea animalia dici sexto die creata, non immediate in seipsis, sed in illis, ex quorum conjunctione nascuntur. Ita S. Thomas I. P. qu. 73. art. 1. ad 3. inquiens: *Animalia quædam secundum novam speciem aliquando oriuntur ex commixtione animalium diversorum secundum speciem; sicut cum ex asino, & equa generatur mulus; & hæc etiam præcesserunt causaliter in operibus sex dierum*.

210. Hactenus de creatione jumentorum, reptilium, & bestiarum terræ, quæ facta est sexta die. Hoc tamen aliquibus mirum videtur, quod iis non benedixerit Deus, quemadmodum benedixerat piscibus, & avibus, dicendo eis: *crescite, & multiplicamini* &c. Hujus omissionis variæ adducuntur rationes, quæ minus aptæ videntur. S. Augustinus Libro III. *de Gen. ad litt.* c. 13. vult, hanc benedictionem implicite in ea contineri, quæ prius data fuerat piscibus, & volatilibus, *ut in ceteris consequenter intelligeretur, quæ generationibus crescunt*. Sed posset quis opponere, quare postea hominibus, qui etiam generatione crescunt, quibus proinde etiam prior benedictio data intelligi poterat, dictum fuerit: *crescite, & multiplicamini, & replete terram?* Respondet vero idem S. Augustinus, *necessarium fuisse hoc in homine repetere, ne quisquam diceret, in officio gignendi filios ullum esse peccatum, sicut est in libidine, sive fornicandi, sive ipsi conjugio immoderatius abutendi*. S. autem Thomas I. P. q. 72. art. un. ad 4. dicit, in homine iteratam fuisse benedictionem, quia in eo est *quædam specialis ratio multiplicationis, propter complendum numerum electorum*. Quod etiam S. Augustinus docuerat Lib. III. *de Gen. ad litt.* cap. 15.

211. Restat, ut de altera parte operis diei sextæ, scilicet de creatione hominis aliqua nunc addamus; nam multo plura in sequenti Dissertatione de homine disputanda erunt. Sic autem habet sacer textus: *Et ait* (Deus): *faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, universæque terræ* (vel ut alii legunt) *in universa terra* (a) *omnique reptili, quod movetur in terra*. Porro in primis his verbis *Faciamus hominem* sancti Patres animadvertunt insigne discrimen inter creationem aliarum rerum, & creationem hominis; in prima enim Deus aut usus est sola voce *Fiat*, ut in creatione lucis, firmamenti, & luminarium; aut alia voce *Producant aquæ, Producat terra*, ut in creatione piscium, & animalium. Ad solam hominis creationem omnes sanctissimæ Triadis Personæ immediate concurrunt, dicentes *Faciamus hominem* (Vide, quæ diximus Tomo III. Diss. I. n. 65. & sequ.). Hujus discriminis hanc S. Thomas reddit rationem I. P. quæst. 72. art. un. ad 1.: *Perfectissimus gradus vitæ est in homine: & ideo vitam hominis non dicit* (Scriptura) *produci a terra, vel aqua, sicut ceterorum animalium, sed a Deo*.

212. Hoc inter hominis, ceterarumque rerum creationem discrimen etiam alii Patres notarunt, ut S. Basilius Hom. X. in Hexæmer., S. Gregorius Nyssenus ejus frater in Libro *de Opificio hominis* cap. 3., S. Gregorius item Papa Lib. IX. *Moralium* capit. 27., & S. Prudentius, qui in *Apotheosi* vers. 1099. seq. ita eleganter canebat:

..... *Jusserat, ut lux*
Confieret; facta est, ut jusserat: omnia jussu
Imperitante novas traxerunt edita formas.
Solus homo emeruit Domini formabile dextra
Os capere, & flabro Deitatis figmine fingi.

213. S. Basilius Hom. VIII. in *Hexæmeron* num. 2. aliud quidpiam in hoc discrimine consideravit, nempe ut intelligeremus animam hominis diversæ, & multo excellentioris esse naturæ, quam brutorum animam; ita enim loquitur: „ *Producat terra animam viventem*. Cur pro- „ duxit terra animam viventem? Ut quid inter „ animam pecudis, & inter animam hominis in- „ tersit, discas “. Prosequitur autem ostendens, animas pecorum non esse nisi *terram*, unde productæ sunt, seu materiales intereuntes cum corpore; cum nostræ spirituales sint, & immortales, ac propterea non ex terra productæ, sed ab ipso Deo immediate creatæ (b).

214.

(a) Observat Card. Houbigant in hunc locum, incommode poni particulam conjunctivam *universæque terræ*; fit enim sensus, ut homo debeat præesse piscibus maris, volatilibus cœli, bestiis, & *universæ terræ*, & postea omni reptili, quod movetur in terra; dempta autem conjunctione, recte omnia fluunt, scilicet hominem præesse debere piscibus maris, volatilibus cœli, bestiis *universæ terræ*, seu quæ sunt in universa terra, & omni reptili &c. Idem Card. Houbigant improbat arbitrariam Jo. Clerici mutationem, qui legendum volebat: *omnibus animantibus terræ*.

(b) Deridendi autem sunt, potius quam refellendi

214. Post autem considerandum est, quare homo post alias omnes creaturas factus sit? Cui quæstioni optime respondet Lactantius Lib. II. *Div. Inst.* c. 9. non potuisse hominem induci in mundum, nisi perfectis omnibus. „ Quomodo enim „ subsisteret, cum fabricaretur desuper cœlum, „ terraque subter fundaretur? Aut quomodo vive„ ret, sole (vel ut alii legunt, solo) nondum „ instituto, nec frugibus, nec animalibus natis? „ Itaque necesse fuit, hominem postremo fieri, „ cum jam mundo, ceterisque rebus manus summa esset imposita. Denique sanctæ litteræ do„ cent, hominem fuisse ultimum Dei opus, & „ sic inductum fuisse in hunc mundum, quasi „ in domum jam paratam & instructam; illius „ enim causa, facta sunt omnia (*a*) ".

215. Alia etiam hujus rei ratio placuit quibusdam Patribus, ut nempe constaret, hæc universa hominis gratia esse a Deo creata. Id non obscure indigitant ea Dei verba: *Faciamus hominem ... & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis, universæque terræ, omnique reptili, quod movetur in terra*. Quod dominium fuisse postea confirmatum ex iis innuitur, quæ habentur cap. II. 19. Deum scilicet adduxisse ad Adam omnia animalia, *ut videret, quid vocaret ea. Omne enim, quod vocavit Adam animæ viventis, ipsum est nomen ejus*. Qui profecto actus fuit dominii in omnia animantia. De corporibus autem cœlestibus dicit Moyses Deuter. IV. 19. *Quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cœlo sunt* (*b*).

216. Hinc Hebræis omnino persuasum erat, totam hanc rerum universitatem fuisse propter homines conditam. Quod colligere possumus ex Philone, qui in Libro *de Mundi opificio* quæstionem proponit, *cur ultimum operum sit homo in mundi creatione?* Respondet autem, non tantum ex sua, sed ex aliorum legis Doctorum sententia. „ Quia Deus homini omnia, quæ mundo conti„ nentur, præparavit, volens, ut recens creatus „ nulla re careret, quæ ad vitam, atque adeo ad „ bene vivendum conferat. Quorum alterum præ„ stat copia, ubertasque rerum ad fruendum pa„ ratarum; alterum contemplatio cœlestium, qua „ quidem perculsa mens amorem, & desiderium „ scientiæ rerum hujusmodi concipit ".

217. Sed longe majoris apud nos est auctoritatis S. Augustinus, qui in Libro *de diversis quæstionibus octoginta tribus* Tom. VI. q. 30. absolute pronunciat, *omnia, quæ facta sunt, in usum hominis facta esse;* quod probat S. Doctor, *quia omnibus utitur judicando ratio, quæ homini data est*. Qua Augustini sapientissima sententia facile evitantur difficultates olim a Philosophis propositæ, nempe cui nostro usui tot creaturæ serviant a nobis remotissimæ, quarum non solum naturam, & proprietates, sed etiam existentiam ignoramus; cujusmodi est infinita propemodum multitudo siderum in cœlo, piscium in aquis, animalium, & insectorum in terris? Videlicet hæc omnia nobis mirifice inserviunt, ut *ratione de iis judicando*, inæstimabilem Dei sapientiam, atque omnipotentiam admiremur, atque adoremus, quæ non solum ea, quæ videmus, sed sine numero plura creavit.

218. Gravior videtur difficultas in iis, sive noxiis herbis, & plantis venenosis, sive etiam ferocibus bestiis, quæ non nostro emolumento, sed potius nocumento creatæ videntur. Ita enim olim interrogabat Lucretius Lib. V. *De natura rerum*.

Præterea genus horriferum natura ferarum
Humano generi infestum, terraque, marique
Cur alit, atque auget?

Quam eamdem molestam interrogationem Cicero proponit Lib. II. *Academ. Quæst.*, inquiens: *Cur Deus, omnia nostri causa cum faceret (sic enim vultis) tantam vim natricum, viperarumque fecerit? Cur mortifera, & perniciosa tam mul-*

pauci illi, atque inepti Philosophi, qui teste Lactantio Lib. II. *Divin. Instit.* c. 11. dixerunt, homines, ceteraque animalia sine ullo artifice orta esse de terra; unde illud Virgilianum

. . . . *Virumque*
Terrea progenies duris caput extulit arvis.

(*a*) Hanc rationem, qua Lactantius probat, hominem non debuisse creari, nisi postquam omnia, quæ ad ejus usum pertinebant, creata essent, diserte exponit Philo in *Cosmopæia*. Videri etiam potest Sanct. Gregorius Nyssenus *de hominis opificio* c. 2. Tomo I. ubi inter alia hæc habet: „ Nondum eximium illud, „ & maximi pretii creatum, quod hominem dicimus, „ in hoc universitatis ornatissimo domicilio versaba„ tur. Quippe consentaneum non erat, Imperatorem „ existere prius, quam eos, quibus esset cum pote„ state præfuturus. Præparatio nimirum ante omnia „ imperio, tum deinde proximum erat regem designa„ ri. Idcirco universitatis hujus creator ei, qui impe„ raturus erat, quamdam sedem regiam præstruxit. „ Ea vero terra erat, & insulæ, & mare, & ipsum „ cœlum, quo hæc omnia tanquam tecto concameran„ tur.... Ita deinde hominem designavit horum mun„ di miraculorum *partim spectatorem, partim dominum*, qui de horum fruitione sapientiam ejus, qui „ hæc subministrasset, agnosceret, de pulchritudine „ vero, magnitudineque earumdem creatoris potesta„ tem investigaret illam, quæ neque comprehendi ra„ tione, neque exponi enarrando potest. Hæ igitur „ causæ sunt, quamobrem post creata cetera conditus „ homo sit ".

(*b*) Mirum non esset, huic divinæ auctoritati fuisse refragatos Stoicos, dicentes apud Plutarchum, *nullum jus homini in cetera animantia esse*, nisi debuissent experientia ipsi convinci, qua videmus reipsa hominem piscibus, volucribus, ceterisque bestiis sylvestribus, astu, aut vi captis perpetuo uti.

multa terra, *marique disperserit?* Alia multa ad hanc difficultatem augendam ex variis Scriptoribus tam vetustis, quam recentioribus afferri possent, quibus illa ratio manifeste labefactatur, hominem postremum omnium esse creatum, quia cetera in usum ipsius creata erant.

219. Veruntamen supra num. 195. & sequ. ostensum fuit, hæc omnia nullum nocumentum homini fuisse allatura, si gratiam, in qua creatus fuerat, obedientia sua conservasset. S. Augustinus Lib. I. *de Genesi contra Manichæos* c. 18. Tom. I. Manichæis hoc idem objicientibus ita respondet: „ Hic illis primo dicendum est, quod multum errent, qui post peccatum considerant hominem, cum in hujus vitæ mortalitatem damnatus est, & amisit perfectionem illam, qua factus est ad imaginem Dei. „ Sed postea bene animadvertit, eum, quamvis a multis feris propter fragilitatem corporis possit occidi, *a nullis tamen domari posse*, *cum ipse tam multas*, *&* *prope omnes domet* (a).

220. Etiam S. Jo. Chrysostomus Hom. IX. in Genesim observat, nos adhuc feris aliqua ratione dominari; „ nam mox ut apparuerit homo, feræ fugam capiunt. Quod si aliquando vel fame urgente, vel nobis illas lacessentibus, ab eis damnum accipimus, hoc non fit ideo, quod illis in nos sit imperium, sed ob culpam nostram “. Idemque dicendum de plantis, herbisque venenosis, quas etiam quibusdam usibus salubribus præparare Medici periti norunt.

221. Sed maximam ex ipsis noxiis, vel molestis creaturis, quemadmodum etiam ex aliis hujus vitæ miseriis, atque ex ipsa morte justi capiunt utilitatem, dum ex eis gravitatem primi peccati, aliorumque subsequentium considerant, atque ad Dei misericordiam confugiunt, ut his afflictionibus patienter toleratis, possint tandem ad beatam illam vitam pervenire, ubi Deus absterget omnem lacrimam, & nullus amplius erit dolor. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam*, *quæ revelabitur in nobis*, inquiebat Paulus Rom. VIII. 18. Ecce quomodo omnes creaturæ nobis utiles esse possunt, si *ratione in judicando* recte utamur.

222. Hinc etiam idem Apostolus laud. in loco v. 28. *Scimus*, inquit, *quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*. Quæ verba ita pulchre S. Bernardus exponit Serm. I. *de diversis* n. 6. Tomo III. „ Solerter attende, quod (Apostolus) non ad libitum *famulari*, sed *cooperari* dicit ad bonum. Neque enim *ad voluntatem* serviunt, sed *ad utilitatem*; non *ad voluptatem*, sed *ad salutem*, non *ad votum*, sed *ad commodum nostrum* “. Multo plura cupientibus suppeditabit Cl. Abbas D. Jo. Chrysostomus Trombelli Canonicus Regularis S. Salvatoris, vir litteris, & pietate admodum celebris in Dissert. I., quæ prostat in P. I. Tom. II. *Opusc. Vet. Patrum* pag. 127. Bononiæ 1751. ex Typogr. S. Thomæ Aquin. in 4. Hinc dicendum de hominis formatione.

125. Cum formatio hominis bis describatur in Libro Geneseos, scilicet cap. I. 26. seq. his verbis: *Faciamus hominem ad imaginem*, *&* *similitudinem nostram .... Et creavit Deus hominem ad imaginem suam*; ita iterum cap. II. 7. *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ*, *&* *inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*, *&* *factus est homo in animam viventem*, hinc aliqui putarunt, duplicem reipsa factam esse hominis creationem; primam quidem solius animæ, quæ propterea dicitur facta ad imaginem, & similitudinem Dei; alteram vero corporis, quod formatum dicitur de limo terræ. S. Hilarius reipsa ita opinatus est; nam in Psalmum XXX. „ Non enim, *inquit*, cum ad imaginem Dei hominem fecit, tunc & corpus effecit. Genesis docet, longe postea, quam ad imaginem Dei homo erat factus, pulverem sumptum, formatumque corpus “. Idem docuit S. Philastrius Episcopus Brixiensis: imo *Hæresi* XL. contrarie sentientes inter hæreticos recensuit. Idemque nonnulli alii, ut videre est in notis, quibus cl. Galeardus Philastri opus *de Hæresibus* illustravit.

224. Sed hanc opinionem S. Augustinus omnino explodit Lib. III. *de Gen. ad litt.* c. 22. vel hac sola invicta ratione, quod in cap. I. 27. ita dicatur: „ Creavit Deus hominem ad imaginem suam .... masculum, & feminam creavit eos: benedixitque illis Deus, & ait: Crescite, & multiplicamini, & replete terram &c. Nec attendunt, *inquit S. Pater*, masculum, & feminam nonnisi secundum corpus fieri potuisse “. Ita igitur formatio hominis, quæ describitur in Capitulo II., non est nisi repetitio, & quædam uberior declaratio Adam, & Evæ, quæ summatim fuerat in primo Capite posita, quin modus explicaretur, quo Adam, & Eva fuerint formati, scilicet ille quidem ex limo terræ, femina autem ex costa Adami.

225. S. Thomas I. P. quæst. 91. art. 4. ad 5. illam nonnullorum opinionem refert, inquiens: „ Quidam intellexerunt, corpus hominis prius tempore formatum, & postmodum Deum formato jam corpori animam infudisse. *Verumtamen* „ *hanc*

(a) Romani domitores orbis multum gaudebant in spectaculis suis videre ferocissimas bestias ita domitas, & docefactas, ut curribus jungi possent, varioque exercere ludos. Unde illud elegans Martialis epigramma Lib. I. n. 105. edit. Farnabii, quod ita incipit:

Picto quod jugo delicata collo
Pardus sustinet, improbæque tigres
Indulgent patientiam flagello.
Mordent aurea quod lupata cervi,
Quod frænis Lybici domantur ursi.

cum iis, quæ sequuntur amœnissime.

„ hanc opinionem refellit, subdens: Sed contra „ rationem perfectionis primæ institutionis est, „ quod Deus vel corpus sine anima, vel animam „ sine corpore fecerit; cum utrumque sit pars „ humanæ naturæ. Et hoc est etiam magis in„ conveniens de corpore, quod dependet ex ani„ ma, & non e converso ".

226. Ceterum ut probe intelligamus, quanta sit hominis excellentia, & quanta erga eum Dei beneficentia, debemus ea verba perpendere, quibus dicitur *factum ad imaginem, & similitudinem Dei*. Profani scriptores passim hominem vocare solent μικρόκοσμον *parvum mundum*, quod totius rerum universitatis quamdam imaginem, & similitudinem in se contineat (*a*).

227. Sed multo sublimior apparet hominis præstantia, & dignitas, cum dicitur imago, & similitudo ipsius Dei, qui fecit cœlum, & terram & omnia quæ in eis sunt: adeo ut quidam non dubitaverint hominem appellare μικρόθεον *parvum Deum*, phrasi quidem hyperbolica, quæ tamen a sacra divinarum scripturarum locutione non videtur omnino aliena. Quod enim dicitur Psalmo VIII. 6. de homine ex versione LXX. Interpretum: *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*, a S. Hieronymo ex hebraico fonte vertitur: *Minus eum paulo minus a Deo*; & quidem recte: textus enim hebraicus habet מאלהים *ab Eloim*, quod nomen, ut plurimum tribuitur Deo, raro autem Angelis: qua posita lectione videtur David agnoscere in homine excellentiam & dignitatem prope divinam. Idemque S. Hieronymus in Commentariis in hunc Psalm. (si tamen genuinus ipsius fœtus sunt) eamdem lectionem retinuit, nempe *a Deo*.

228. Et quamvis S. Paulus in ep. ad Hebr. c. II. 6. & seq. hunc locum intelligendum esse voluerit de Christo, cujus humanitas, utut perfectissima, erat tamen naturæ Angelicæ paulo inferior, nihil tamen vetat, propter Scripturæ sacræ fœcunditatem, quin eadem verba etiam de homine litteraliter intelligantur, mystice vero de Christo; in toto enim illo Psalmo istorice describitur inæstimabilis Dei sapientia, & potentia in his rebus condendis, maxime vero in homine, cui omnes creaturæ subjectæ sunt. Sed de imagine, & similitudine Dei in homine plura nobis inferius dicenda erunt. De loco autem Apostoli ad Hebræos consulatur Guill. Estius in Commentario.

229. Nec prætereunda omnino sunt, quæ eloquentissimus S. Gregorius Nazianzenus habet in Orat. XLV. olim XLII. num. 7. ubi recte observat, ante hominis formationem omnes creaturas aut fuisse penitus spirituales, & invisibiles, cujusmodi sunt Angeli; aut penitus materiales, & visibiles, ut sunt cetera quæque corporea, & materialia; deerat igitur *temperatura illa, & contrariorum mixtio*, quæ partim esset spiritualis & invisibilis, partim visibilis & corporea, & omnes divinæ bonitatis notas contineret. Ad hujus ergo infinitæ bonitatis divitias ostendendas divinus artifex hominem fabricatur, *animal unum ex utraque, ex invisibili scilicet, atque visibili natura*. „ *Eumdemque hominem* velut alterum „ quemdam mundum, in parvo magnum, in ter„ ra collocat, Angelum alium, mixtum adorato„ rem, visibilis naturæ spectatorem, eorum, quæ „ in terra fiunt, Regem, superis autem subdi„ tum, terrenum, & cœlestem, caducum, & im„ mortalem, &c. &c. ".

230. Afferenda quoque hoc loco esset, si præstituta nobis brevitas permitteret, tota illa pulcherrima corporis humani descriptio, quam habet S. Ambrosius Lib. VI. *Hexæmeron* cap. 9. Quamvis enim firmitudo, proceritas, agilitas, vis major sit in quibusdam bestiis, quam in homine: „ Forma tamen humani corporis est venustior, „ status erectus, & celsus, ut neque enormis pro„ ceritas sit, neque vilis & abjecta pauxillitas: „ tum ipsa habitudo corporis suavis, & grata, ut „ neque belluina vastitas horrori sit, nec graci„ litas tenuis infirmitati ".

231. Prosequitur postea Mediolanensis Ecclesiæ Doctor, & omnium membrorum dignitatem, atque utilitatem mira eloquentia describit, & capitis imprimis, *cui cetera membra famulantur, & circumferunt illud servili gestamine, sicut Numen, atque in sublime locatum vehunt*; postea oculorum, aurium, oris, aliarumque partium, sine quibus capitis dignitas, & venustas inutilis foret: tertio, inquit: „ Succedunt brachia, „ &

(*a*) His contrarii sunt quidam pseudo-Philosophi, qui considerantes hominem nasci inermem, debilem omniumque ad usum vitæ necessariorum egentem, ipsum potius commiseratione dignum, ceterisque animalibus multo inferiorem esse dixerunt, quibus natura videtur fuisse liberalior. Hinc illa sæpius repetita Lucretii querimonia, hominem nudum, humi jacentem, omnique vitali auxilio indigum ex alvo matris esse a natura projectum: atque hinc æquum esse dicunt illum primum vagitum infantis,

Cui tantum in vita restat transire malorum.

Hæc prolixiori stylo descripsit Plinius in præfat. ad Lib. VII., dubitans, an natura *parens melior homini, an tristior noverca fuerit*. Sed mirum est, istos non considerasse, rationem homini fuisse datam, qua omnibus indigentiis suis multo melius, quam bestiæ, providere potest. „ Loco horum, inquit Angelicus si„ mili difficultati respondens I. P. qu. 91. art. 3. ad „ 2., homo habet rationem, & manus, quibus potest „ parare sibi arma, & tegumenta, & alia victu ne„ cessaria infinitis modis; unde manus (in III. *de A„ nima* textu 28.) dicitur *organum organorum*. Et „ hoc etiam magis competebat rationali naturæ, quæ „ est infinitarum conceptionum, ut haberet faculta„ tem infinita instrumenta sibi parandi ".

„ & validi lacertorum tori, validæ ad operandum „ manus, & procerioribus digitis habiles ad te„ nendum .... Manus est, quæ cibum ori mini„ strat; manus est, quæ præclaris enitet factis, „ quæ conciliatrix divinæ gratiæ sacris infertur „ altaribus, per quam offerimus, & sumimus sa„ cramenta cœlestia: manus est, quæ operatur „ pariter, atque dispenset divina mysteria &c. ". Eademque facundia officia exponit uniuscujusque membri usque ad extremos pedes „ qui totum cor„ pus sine ulla sustinent oneris injuria. Flexibi„ le genu, quo præ ceteris Domini mitigatur of„ fensa, ita mulcetur, gratia provocatur. Hoc „ enim Patris summi erga Filium donum est, *ut* „ *in nomine Jesu omne genu curvetur, cœle„ stium, terrestrium, & infernorum, & omnium* „ *lingua confiteatur, quoniam Dominus Jesus* „ *in gloria est Dei Patris* ". Sed totum illum S. Patris librum legendum censuo, ut nostri corporis præstantiam cognoscamus, ac de ea debitas Deo creatori gratias agamus.

232. Nonnulla demum addenda sunt de formatione Evæ, quam Rabbini in Talmud cod. *Bava Bathra* adeo pulchram fuisse fabulantur, ut *Sara cum Eva non magis comparari posse, quam simius cum homine*. Mirabilem hujus primæ matris hominum formationem sacer textus ita describit cap. II. 21. & seq. „ Immisit ergo Dominus „ Deus soporem in Adam; cumque obdormisset, „ tulit unam de costis ejus, & replevit carnem „ pro ea: & ædificavit Dominus Deus costam, „ quam tulerat de Adam, in mulierem, & addu„ xit eam ad Adam. Dixitque Adam: hoc nunc „ os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc „ vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est ". Ex his verbis nonnullæ ortæ sunt quæstiones, nec inutiles, nec injucundæ, quas breviter expediemus. Vid. S. Thomas I. P. quæst. 92.

233. Et primo communiter rejicitur opinio Cajetani, qui novam exponendi Genesim viam quærens, nimis frequenter, posthabito litterali, & historico sensu ad mysticum confugiebat. In hoc autem loco *cogi se*, ait, *hanc narrationem de productione Evæ ex Adamo, non secundum litteram, sed secundum mysterium, non quidem allegoriæ, sed parabolæ tamen, intelligere atque interpretari*. Vult igitur Cajetanus, Adamum, & Evam simul ex terra creatos, quia Moyses statim post creationem hominis subdit: *Masculum & feminam fecit eos; benedixitque illis Deus, & ait, crescite, & multiplicamini* &c. Nimis autem longum esset, & fastidiosum describere illum sensum parabolicum, quo Cajetanus vult formationem Evæ ex una Adami dormientis costa esse intelligendam.

234. Sed parabolicæ Cajetani explicationi primo opponimus luculenta S. Scripturæ loca, quibus Moysis narratio litteraliter, & historice confirmatur. Ecclesiastici XVII. 1. & seq. *Deus creavit de terra hominem .... creavit ex ipso adjutorium simile sibi*. Eva igitur, quæ fuit in adjutorium Adami creata, non fuit de terra simul cum Adamo plasmata, sed ex ipso Adamo, nempe ex ejus costa. Accedit S. Paulus, qui in epist. prima ad Corinth. XI. 8. *Non enim*, inquit, *vir ex muliere est, sed mulier ex viro*; & in prima ad Timoth. II. 13. *Adam primus formatus est, deinde Eva*. Denique ipsa Adami verba ad Evam: *hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea* omnino sufficiunt ad litteralem, atque historicum illius narrationis sensum comprobandum. Neque enim hoc potuisset vere, & proprie dicere, si Eva ex terra, non autem ex aliqua parte ipsius Adami formata fuisset; ille quippe dicendi modus peculiarem indicat conjunctionem; quomodo Laban dixit Jacob cognato suo: *Os meum es, & caro mea* Gen. XXIX. 14.

235. Secundo Natalis Alexander in *Hist. Vet. Test.* Dissert. III. art. 2. Cajetani figmento opponit concordem plane Sanct. Patrum sententiam, qui Evam ex Adami costa formatam litterali sensu docuerunt (a); adeo ut S. Hieronymus in Comment. in epist. S. Pauli ad Philemonem hanc historiam formationis Evæ ex costa Adami inter fidei dogmata reponere non dubitaverit, ita scribens: „ Credit quispiam in conditorem Deum? Non po„ test credere, nisi prius crediderit de Sanctis e„ jus, vera esse quæ scripta sunt. Adam a Deo „ plasmatum, Evam ex costa illius, & latere fa„ bricatam, Enoch translatum &c. ". Sanctis Patribus hac in parte consentiunt doctiores Rabbini. Imo & ante Rabbinos hæc ipsa sententia tradita fuerat a Josepho Flavio in Libro I. *de Antiquitatibus Judaicis*.

236.

(a) Speciminis loco pauca indicabimus. S. Jo. Chrysostomus Hom. XV. in Genesim: *Quomodo*, inquit, *Deus ex illa una costa totum animal formavit? Quomodo Adam, cum auferretur ei costa, non sensit? Unus tantum scit ille, qui condidit*. Theodoretus Interrog. 30. super Genesim *Adam quidem*, ait, *ex terra, ex Adam vero mulierem formavit, ut eamdem illis esse naturam demonstraret, & quamdam illis benevolentiam mutuam insereret*. S. Augustinus autem primo regulam generalem statuit Lib. VIII. de Genes. ad litt. cap. 1. *Narrationem Mosis in Libro Geneseos non esse genus figuratarum rerum, sicut in Cantico Canticorum, sed esse expositionem rerum omnino gestarum, sicut in Regnorum libris, & hujuscemodi ceteris*, eorumque sententiam improbat, qui *ex illo loco volunt incipere historiam, idest rerum proprie gestarum enarrationem, ex quo dimissi de paradiso Adam, & Eva convenerunt, atque genuerunt*. Multis postea locis formationem Evæ ex costa Adami litteraliter, atque historice accepit. Vide infra n. 243. Denique S. Cyrillus Lib. III. contra Julianum Evam non ex limo, sed ex costa Adæ formatam dicit, ut Deus majorem viro erga illam affectum ingeneraret.

236. Accedit postremo periculum errandi, si temere a sensu litterali sacr. Scripturarum discedamus; quamobrem graviter a Patribus, imo & Synodis V. & VI. reprehensus, & damnatus fuit Origenes, quod tota priora Geneseos capita sensu mystico intellexerit, rejecto sensu litterali, & historico. Vid. Melchior Canus *de locis theol.* Lib. VII. cap. 5.

237. Neque vero ex quo Genes. I. Adami, & Evæ creatio simul conjungatur iis verbis: *Masculum, & feminam fecit eos*, eruitur, utrumque eodem tempore, eodemque modo fuisse creatum, ut Cajetanus objiciebat. Non inquam; nam primo aperte contradicit Apostolus supra allegatus, inquiens: *Adam primus formatus est, deinde Eva*. Secundo verba Moysis in primo capite exponi commode possunt, & debent, quod Eva etiam eadem die sexta creata fuerit, sed post Adam; quod Moyses clarius explicavit cap. secundo, id repetens, & uberius exponens, quod de Evæ creatione strictim prius dixerat, vel potius innuerat.

238. Objicit secundo Cajetanus ea verba Moysis cap. II. 22. dicentis, Deum *Evam adduxisse ad Adam*, quod dictum inepte fuisset, si Deus Evam ex costa Adami dormientis formasset; tunc enim debebat Adamo præsens esse.

239. Facilis tamen est responsio. Potuit enim Deus ex costa Adami Evam formare, non prope ipsum Adamum, sed aliquanto procul; ut eam postea ad Adamum adduceret, eique in sociam traderet. Vel etiam illud verbum *adduxit* nihil aliud significat, quam Deum Adamo jam a somno expergefacto Evam obtulisse in conjugem.

240. Objicit tertio Cajetanus, interrogans, illa costa, quæ dicitur Adamo detracta, fuerit illi necessaria, vel inutilis, & superflua. Si primum, mutilus, & imperfectus remansisset Adam. Si vero illa costa erat inutilis, & superflua, corpus Adami, quale manibus Dei plasmatum erat, ante formationem Evæ fuisset redundans, & monstruosum, quod videtur absurdum.

241. Resp., costam illam fuisse Adamo superfluam, quatenus Adam singularis homo erat, fuisse autem necessariam, prout futurus erat caput, & origo Evæ omniumque deinceps hominum. „ „ *Costa illa*, inquit S. Thomas I. P. qu. 92. art. „ 3. ad 2. fuit de perfectione Adæ, non prout „ erat individuum quoddam, sed prout erat prin- „ cipium speciei, sicut semen est de perfectione „ generantis, quod operatione naturali cum dele- „ ctatione resolvitur ". Ne vero, detracta illa costa, appareret aliqua deformitas, Deus *replevit carnem pro ea*: sive quod loco costæ Deus posuerit carnem; seu quod carnem hiantem *pro ea* detractione clauserit, ut alii interpretantur; utrumque enim sensum vox hebraica סגר *Sagar* reddere potest, quæ significat non solum *claudo*, sed etiam *repleo*.

242. Aliqui curiosius quærunt, quomodo Deus ex una costa totum Evæ corpus formaverit? Si enim id fecit per additionem alterius materiæ, cum multo major debuerit esse materia addita, quam costa, mulier non posse dici facta ex costa Adæ, sed ex alia materia: denominatio enim desumitur a majori parte. Nec admitti potest eorum responsio, qui dixerunt, per multiplicationem illius materiæ, ex qua costa Adæ composita erat, formatum fuisse corpus mulieris, quin alia adderetur materia; quia, ut bene ratiocinatur S. Thomas I. P. q. 92. art. 3. ad 1., „ nul- „ lo modo potest multiplicatio materiæ intelligi, „ eadem materia manente absque additione, nisi „ per hoc, quod majores dimensiones accipiat; „ hoc autem est rarefieri, scilicet materiam eam- „ dem accipere majores dimensiones, ut Philoso- „ phus dicit in IV. Physic. textu 84. ".

243. S. Thomas huic quæstioni breviter respondet loco laud., costam Adæ fuisse in corpus mulieris conversam additione materiæ „ vel *per crea-* „ *tionem*, *vel* (*quod probabilius est*) *per con-* „ *versionem*. Unde Augustinus dicit super Joan- „ nem Tract. XXIV., quod hoc modo Christus „ ex quinque panibus satiavit quinque millia ho- „ minum, quo modo ex paucis granis producit „ multitudinem segetum; quod fit per conversio- „ nem alimenti. Dicitur tamen ex quinque pa- „ nibus turbas pavisse, vel ex costa mulierem „ formasse, quia additio facta est ad materiam „ præexistentem costæ, vel panum ". Ita Angelicus. Nec propterea negandum est, mulierem esse formatam ex costa Adami, sicut non negatur panum multiplicatio; quia denominatio desumitur ex prima materia, non ex alterius additione.

244. Illud etiam videtur explicandum, quomodo potuerit costa ab Adamo extrahi sine dolore; neque enim in Adamo adhuc innocente dolor esse poterat. Hoc autem ita breviter S. Thomas explicat dicens, id fieri potuisse *virtute divina*. Aliqui putant, propterea a Deo fuisse soporem immissum Adamo, & quidem talem, ut nullum posset dolorem ex costæ subtractione sentire. Sed id non videtur necessarium. Præclare S. Augustinus Tract. IX. in Jo. n. 10. „ Neque enim, inquit, „ vere non poterat Deus vigilanti costam educe- „ re, feminamque formare? An forte ne doleret „ latus, quando costa detracta est, propter hoc „ oportebat, ut ille dormiret? Quis est qui sic „ dormiat, ut ei ossa non evellantur? ... Poterat „ ergo & vigilanti sine dolore evellere, qui po- „ tuit dormienti (*a*) ".

245. Quærunt iterum aliqui, quonam in loco fue-

(*a*) Hanc Evæ formationem ex Adamo alia ingeniosa ratione explicat celebris August. Steuchus Eugubinus Episcopus Kisamensis Canonicus Regularis Congregat. S. Salvatoris in sua *Cosmopœia* in cap. II. Gen.,

fuerit Eva formata? Respondet S. Thomas I. P. qu. 102. art. 4. ad 3., eam fuisse formatam in Paradiso, in quo paulo antea positus fuerat Adam. Hæc est etiam sanctorum Patrum sententia; unde S. Ambrosius in Lib. *de Paradiso* cap. 4. ,, Illud adverte, inquit, quia extra Paradisum vir ,, factus est, & mulier intra Paradisum, ut ad- ,, vertas, quod non loci, non generis nobilitate, ,, sed virtute unusquisque gratiam sibi comparat ".

246. Opus sextæ diei clauditur a Moyse his verbis cap. I. 31. *Vidítque Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Et factum est vespere, & mane dies sextus*. Hæc verba considerans S. Augustinus in fine Libri tertii *de Gen. ad litt.* acute animadvertit, quod quamvis singulæ hujus universi partes singillatim acceptæ pulchræ, & bonæ sint; quamobrem post singularum creationem illa clausula additur: *Et vidit Deus, quod esset bonum;* omnes tamen simul sumptæ propter miram earumdem compagem, & harmoniam multo majorem præferunt pulchritudinem, & bonitatem, ,, non enim frustra est additum *val-* ,, *de*, quia & corporis membra, si etiam singula ,, pulchra sunt, multo sunt tamen in universi ,, corporis compage omnia pulchriora. Quia ocu- ,, lum verbi gratia, placitum, atque laudatum, ,, tamen si separatum a corpore videremus, non ,, diceremus tam pulchrum, quam in illa conne- ,, xione membrorum, cum loco suo positus in u- ,, niverso corpore cerneretur ".

247. Quærit insuper ibidem S. Pater, cur post creationem hominis non fuerit additum: *vidit Deus, quod esset bonum*, ut additum fuit in aliis operibus? Respondet autem: ,, An quia præsciebat ,, Deus, hominem peccaturum, nec in suæ ima- ,, ginis perfectione mansurum, non singillatim, ,, sed cum ceteris eum dicere voluit bonum, ve- ,, lut intimans, quid esset futurum? .... Homo i- ,, gitur ante peccatum, & in suo genere bonus ,, erat: sed Scriptura prætermisit hoc dicere, ut ,, illud potius diceret, quod futurum aliquid præ- ,, nuntiaret. Non enim falsum de illo dictum est. ,, Qui enim singillatim bonus est, magis utique ,, cum omnibus bonus est. Non autem quando ,, cum omnibus bonus est, sequitur, ut etiam sin- ,, gillatim bonus sit .... Deus enim naturarum o- ,, ptimus conditor, peccantium vero justissimus or- ,, dinator est; ut etiam si qua singillatim fiunt ,, delinquendo deformia, semper tamen cum eis ,, universitas pulchra sit ". Qua præclara doctrina paucis explicat S. Doctor, quomodo Deus etiam malis ad bonum universi sua sapientia utatur.

248. Hactenus quæ præcipue in opere sex dierum nostra animadversione digna erant, breviter exposuimus. Placet autem addere aurea S. Bernardi verba Serm. III. in Festo Pentecostes n. 3., ubi postquam primo inæstimabilem Dei potentiam consideravit, qua *tam multa, tam magna, tam multipliciter, tam magnifice sunt creata;* secundo infinitam Dei sapientiam, qua *omnia ordinatissime sunt locata;* tertio tam utilem Dei benignitatem, qua *etiam ingratissimos quosque multitudine, & magnitudine beneficiorum possit obruere*, ita subjicit: ,, Veruntamen & fuisse novi- ,, mus ab initio, & adhuc multos esse videmus ,, in filiis hominum, qui in bonis inferioribus ,, sensibilis mundi hujus tota sensualitate depres- ,, si, totos se dederunt his, quæ facta sunt, quo- ,, nam modo, vel ad quid facta sint, negligen- ,, tes. Quid istos, nisi carnales dicamus? Paucis- ,, simos esse jam arbitror. Legimus tamen, non- ,, nullos quandoque fuisse, quibus summum stu- ,, dium fuit, atque unica sollicitudo, modum, & ,, ordinem investigare factorum; adeo ut plerique ,, non modo utilitatem rerum perquirere dissimu- ,, laverint, sed & ipsas magnanimiter spreverint, ,, cibo parvissimo, vilissimoque contenti. Ipsi ,, quidem se se Philosophos vocant, sed a nobis cu-

quam placet hic brevi compendio adnectere. Primo enim communem opinionem, quod Eva fuerit formata ex *costa* Adami, non quidem omnino falsam, sed minus probabilem reputat. Nam quamquam Deus quæcumque velit, possit, non videtur tamen *naturale*, & rationi consonum, ut a costa una sit mulier creata, & ex minimo osse tanta caro, & tot membra coaluerint. Vult igitur nomine *costæ* designari totum sinistrum latus Adami (nam vox hebræa כינם *Zelah* passim in sacris litteris invenitur ad significandum *latus*); atque ex hoc latere fuisse formatam mulierem eidem Adamo penitus conjunctam, post autem immisso Adamo sopore tam gravi, ut nihil sentiret, Deum hanc dimidiam ejus partem separasse, & feminam integram, ac divisam (seu, ut Scriptura dicit, ædificatam) fuisse ad Adamum adductam, ut ei perpetuo connubio conjungeretur. Ut hanc suam interpretationem magis sensibilem reddat, figuli exemplum affert, qui ex lutulenta massa voluit duos homines formare, qui se brachiis complecterentur. Primo autem finxit dimidium dextrum, informi manente sinistro; postea alteram sinistram partem priori similem, ac utriusque brachia, altera in alterius superjecta cervice formavit, scilicet duos simillimos, fratrem, & sororem, se altero brachio amplectentes, alteroque latere cohærentes: erat autem frater a dextris, soror a sinistris. In amplexu hærebat capiti caput, lateri latus, pedi pes, cruri crus, unoque erant conjugio sociati. *Hoc exemplo*, concludit Eugubinus, *potest humana creatio intelligi, prior masculum creatus, deinceps ex latere, & a latere ejus femina, tamquam socia. In soporatione autem sunt ab invicem separati, & caro reducta, si quid in disjunctione, sectionisque loco defuisset*. Subdit postea idem cl. Auctor hæc verba: *Per me autem licet, si quis velit costam intelligere detractam, & in mulierem ædificatam*, declarans, se non adeo suæ interpretationi fidere, ut eam certam reputaret, atque oppositam exploderet. Hæc explicatio, utut communi contraria sit, differt tamen ab ea Rabbinorum fabula, qui Adamum *androgynum* fuisse a Deo creatum ex his verbis perperam colligunt: *Masculum, & feminam fecit eos*.

„ *curiosi*, & *vani* rectius appellantur; " cum iis, quæ mellifluus Doctor addit, ut nobis considerationem mirabilium operum Dei ad virtutum incrementum utilem reddat.

CAPUT VIII.

De die septima, quæ a Deo sanctificata dicitur.

249. Post absolutam narrationem omnium eorum, quæ Deus sex diebus operatus est, ita Moyses prosequitur Gen. II.: „ Igitur perfecti sunt cœli, „ & terra, & omnis ornatus eorum: complevitque „ Deus die septimo (*a*) opus suum, quod fece- „ rat, & requievit die septimo ab universo ope- „ re, quod patrarat: & benedixit diei septimo, „ & sanctificavit illum, quia in ipso cessaverat „ ab omni opere suo, quod creavit, ut faceret; " quæ postrema verba hebraismum continent & reddi possunt, *quod creando fecit*, seu *quod creaverat*, *dum operaretur*. Sed exordiamur a primo commate: *Perfecti sunt cœli &c.*

250. S. Thomas I. P. q. 73. art. 1. duplicem distinguit perfectionem. Prima est, „ secundum „ quod res in sua substantia est perfecta; & hanc „ perfectionem, quæ est in integritate universi, „ fuisse dicitur in prima rerum institutione ". Altera perfectio desumitur a consecutione finis totius universi, qui est perfecta beatitudo Sanctorum, & hanc futuram esse docet in ultima consummatione sæculi. Et ibidem in resp. ad 1. ita pergit: „ Ad beatitudinem consequendam duo re- „ quiruntur, natura, & gratia. Ipsa ego beatitu- „ dinis perfectio erit in fine mundi. Sed ista con- „ summatio præcessit causaliter; quantum ad na- „ turam quidem in prima rerum institutione; „ quantum ad gratiam vero in Incarnatione Chri- „ sti, quia *gratia, & veritas per Jesum Chri-* „ *stum facta est*, ut dicitur Jo. I. 17. Sic igi- „ tur in septima die fuit consummatio naturæ, „ in Incarnatione Christi consummatio gratiæ, in „ fine mundi consummatio gloriæ ".

251. Hoc breviter præmisso sequitur, ut investigemus, quomodo sit quies illa Dei intelligenda, qua *requievit ab omni opere, quod patrarat*. Communiter autem per illam quietem intelligitur cessatio a novis creaturis condendis; *nihil enim postea fecit, quod non aliquo modo præcesserit in primis operibus*, ut inquit S. Thomas I. P. q. 73. art. 2. *Numquid enim*, ait S. Augustinus Lib. IV. *de Gen. ad litt.* cap. 8. & seq. *dici, vel credi fas est, Deum laborasse in operando? cum ea, quæ supra scripta sunt, condidit, quando dicebat, & fiebant?* Post autem S. Pater illam Dei requiem explicat de nostra quiete, ut propterea quiescere dicatur, quia nos in sabbato, idest in fine vitæ, quiescere faciet; sicut dicitur Deus cognoscere, quando nos cognoscere facit. Demum quietem Dei in die septima litteraliter explicat, ut ex mox dicendis patebit.

252. Neque huic requiei, vel cessationi ab operibus opponuntur ea verba Jesu Christi Jo. V. 17. *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*. Respondet enim S. Thomas, „ Deum „ *usque modo operari*, conservando, & admini- „ strando creaturam conditam, non autem novam „ creaturam condendo ". Hoc ipsum antea docuerat S. Augustinus Lib. IV. *de Gen. ad litt.* cap. 12. inquiens: „ Potest etiam intelligi, Deum „ requievisse a condendis generibus creaturæ, „ quia ultra jam non condidit aliqua genera nova: „ deinceps autem usque nunc & ultra operari eo- „ rumdem generum administrationem, quæ tunc „ instituta sunt &c.... Proinde & quod Dominus „ ait: *Pater meus usque nunc operatur* conti- „ nuationem quamdam operis ejus, qua univer- „ sam creaturam continet, atque administrat, o- „ stendit ".

253. Ceterum idem S. Pater cap. 11. quietem Dei creantis figuram fuisse dicit illius quietis, quæ nobis post labores vitæ promissa est. Apoc. XIV. 13. *Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis:* unde probabiliter putat, observationem sabbati Judæis præceptam figurasse illam spiritualem requiem, *quam Deus exemplo hujus quietis suæ fidelibus bona opera facientibus arcana significatione pollicebatur*. Addit etiam, fuisse præfiguratam illam quietem, qua Dominus noster Jesus Christus *die sabbati requievit in sepulcro.... postea quam sexto die, idest Parasceve... consummavit omnia opera sua* &c.

254. Sed ad resecandas omnes difficultates, quæ ex istis verbis excitari possunt, satis est animadvertere, non præcise dici, Deum quievisse ab universo opere, sed *ab universo opere, quod patrarat*, scilicet præteritis sex diebus totius mundi fabrica absoluta fuit. Non autem quasi nihil postea operatus esset ad perpetuam conservationem, & successivam reproductionem eorum, quæ fecerat. Hinc facile intelligitur, allatis verbis minime opponi quotidianam animarum creationem, ad genus hominum sexta die creatum etiam in posterum propagandum.

255.

(*a*) Ita legit noster Vulgatus Interpres, & teste S. Hieronymo in *Quæst. Hebraicis* ita etiam habet textus Hebraicus, quamvis LXX. legant *in die sexto*. P. Car. Houbigant contendit, esse cum LXX. legendum *in die sexto*, quibus consentiunt etiam Samaritanus codex, & Versio Syriaca; imo hanc lectionem videtur confirmare ipse Moyses, dum Exodi XX. 11. & XXXI. 17. inquit: *Sex diebus fecit Deus cælum, & terram*. Discrepantia autem duarum lectionum facile tollitur, si cum LXX. Interpretibus presse sumatur, die sexto omne opus completum fuisse; cum nostro autem Vulgato, quod die septimo Deus omne opus jam compleverat, & postea requievit.

255. Restat, ut dicamus de sanctificatione diei septimæ, quæ exprimitur iis verbis Gen. II. 3. *Et benedixit diei septimo, & sanctificavit illum*. Putarunt aliqui, tunc latum fuisse a Deo præceptum sabbata sanctificandi, ut proinde lex Mosaica, quæ legitur Exodi XX. 8. *Memento, ut diem sabbati sanctifices*, non fuerit nisi primævi istius præcepti renovatio (a). S. Thomas 2. 2. q. 122. art. 4. „ Quia, inquit, præcepta Decalogi sunt quasi quædam prima, & communia legis principia, ideo in tertio præcepto Decalogi præcipitur exterior Dei cultus sub signo „ communis beneficii, quod pertinet ad homines, „ scilicet ad repræsentandum opus creationis mundi, a quo requievisse dicitur Deus septima die; „ in cujus signum dies septima mandatur sanctificanda, idest deputanda ad vacandum Deo. „ Et ideo Exodi XX. 11. præmisso præcepto de „ sanctificatione sabbati, assignatur ratio, quia *sex diebus fecit Deus cœlum, & terram, & in septima die requievit* ".

256. Observat insuper Angelicus in resp. ad 1., præceptum sanctificationis sabbati esse *partim morale, partim autem cæremoniale*. „ Morale quidem est, quantum ad hoc, quod homo deputat aliquod tempus vitæ suæ ad vacandum divinis ... Sed inquantum in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis „ mundi, sic est præceptum cæremoniale. Similiter etiam cæremoniale est secundum allegoricam significationem, prout fuit signum quietis „ Christi in sepulcro, quæ fuit septima die: & „ similiter secundum moralem significationem, „ prout significat cessationem ab omni actu peccati, & quietem mentis in Deo. Et secundum „ hoc quodammodo est præceptum generale. Similiter etiam cæremoniale est secundum significationem anagogicam, prout scilicet præfigurat quietem fruitionis Dei, quæ erit in patria ".

257. His breviter ex S. Thoma delibatis, præcipua exponamus fundamenta eorum opinionis, qui negant, in primæva illa sabbati benedictione, & sanctificatione fuisse contentum illud præceptum *Sabbata sanctifices*, quod postea populo hebraico datum, atque efficacissime commendatum scimus; quanquam non negant, Deum in ferenda lege sanctificationis sabbati rationem etiam habuisse primæ illius benedictionis, & sanctificationis.

258. Hæc autem sententia aperte omnino traditur in sacris litteris, quæ duos nobis manifestant hujus legis condendæ fines, primo ut populus Israeliticus per observantiam diei sabbati a ceteris nationibus distingueretur; secundo ut insignis beneficii paulo antea accepti, scilicet liberationis ab Ægyptiaca servitute, jugem & gratam conservaret memoriam; qui certe duo fines ad primum illud tempus Adamiticum pertinere nullatenus poterant, sed solum ad tempora Mosaica.

259. Et primo finem distinctionis populi Israelitici a ceteris nationibus manifestant ea verba Exodi XXXI. 13. seq. quibus Moyses nomine Domini Dei ita filios Israel allocutus est: „ Videte, „ ut sabbatum meum custodiatis; quia signum „ est inter me, & vos in generationibus vestris; „ ut sciatis, quia ego Dominus, qui sanctifico „ vos .... Custodiant filii Israel sabbatum, & celebrent illud in generationibus suis. Pactum est „ sempiternum inter me, & filios Israel: sex enim diebus fecit Dominus cœlum, & terram, „ & in septimo ab opere cessavit. *Ezechielis pariter* XX. 12. Sabbata mea dedi eis, ut essent „ signum inter me, & eos, & scirent, quia ego „ Dominus sanctificans eos. *Et vers.* 20. Sabbata mea sanctificate, ut sint signum inter me, „ & vos, & sciatis, quia ego sum Dominus Deus „ vester ". Quemadmodum ergo circumcisio, & nonnulla alia præcepta cæremonialia instituta fuere ad populum Dei distinguendum a ceteris nationibus, ita etiam observatio diei sabbati.

260. Alterum finem, quem in sanctificatione sabbati habuit Deus, aperit ipse Deus ore Moysis Deuter. V. 15. ita populo suo præcipiens: *Memento, quod & ipse servieris in Ægypto, & eduxerit te inde Dominus Deus tuus in manu forti, & brachio extento. Idcirco præcepit tibi, ut observes diem sabbati*. Ad perennem igitur magni hujus, recentisque beneficii memoriam sanctificatio diei sabbati a Deo præcepta fuit; quæ memoria peculiaris populo Hebraico, non autem communis aliis nationibus esse poterat; quanquam inficias non eo, generale etiam creationis omnium rerum beneficium in hujus festi celebratione commemorari. Duo igitur præcipui fines instituendi religionem sanctificationis diei sabbati nonnisi populum Hebræum respiciebant; adeoque, &c.

261. Accedit demum, quod in loco Deuteronomii mox laudato Moyses declarat, *novum* esse hoc præceptum Israelitis, qui tunc vivebant, non autem eorum Patribus impositum, dicens vers. 2. seq. „ Audi Israel cæremonias, atque judicia, „ quæ ego loquor in auribus vestris hodie: discite ea, & opere complete. Dominus Deus noster

(a) Franc. Gomarus inter Calvinistas Belgas admodum celebris & Gomaristicæ Sectæ antesignanus in opere inscripto: *Investigatio originis sabbati* negavit, sabbati Festum fuisse a Deo septima die institutum; quæ sententia cum ab ejus æmulis fuisset valide impugnata, postea edidit *Defensionem Investigationis*; atque de hac re fuit diu, & acriter inter pseudo-Reformatos disputatum. Gomaro consentiunt Jo. Spencerus *de Legibus Hebræorum ritualibus* Lib. I. cap. 4. sect. 8. aliique magno numero. Sed non pauci eidem fortiter restiterunt. Neque hac de re inter se omnino consentiunt Doctores, & Interpretes Catholici. Ambr. enim Catharinus præceptum sanctificandi sabbati refert ad hanc primam ejusdem benedictionem, & sanctificationem. Tostatus, & multi alii Catharino repugnant.

„ ster pepigit nobiscum fœdus in Horeb. Non „ cum patribus nostris iniit pactum, sed nobi- „ scum, qui in præsentiarum sumus, & vivimus.... „ Observa diem sabbati, ut sanctifices eum .... „ Sex diebus operaberis, & facies omnia opera „ tua. Septimus dies sabbati est, idest requies „ Domini Dei tui. Non facies in eo quidquam „ operis tu, & filius tuus, & filia, servus, & „ ancilla, & bos, & asinus, & omne jumentum „ tuum, & peregrinus, qui est intra portas tuas, „ ut requiescat servus tuus, & ancilla tua, sicut „ tu". Non ergo erat hoc præceptum vetus, & postliminio revocatum, sed novum Israelitis in novo fœdere impositum; saltem quatenus respicit temporis determinationem, certasque leges, quibus hæc dies solemniter celebrari debebat.

262. Hinc etiam Levitæ in illa humili, & devota oratione, atque peccatorum confessione, quam coram Principibus populi Domino fecerunt Lib. II. Esdræ cap. 9., illi dicebant vers. 14. *Sabbatum sanctificatum ostendisti eis, & mandata, & cæremonias, & legem præcepisti eis in manu Moysi servi tui*. Quæ locutio supponit, communem fuisse apud Hebræos opinionem, præceptum sanctificandi sabbatum una cum aliis cæremonialibus esse a Moyse repetendum. Quod clarius expressit Propheta Ezechiel cap. XX. 10. & seq. ore Domini de Israelitis dicens: *Ejeci eos de terra Ægypti, & eduxi eos in desertum, & dedi eis præcepta mea ... insuper & sabbata mea dedi eis &c.* nempe per Moysem in deserto.

263. Suffragantur huic sententiæ etiam nonnulli sancti Patres, quorum unum laudare satis erit S. Cyrillum Alexandrinum, qui Hom. VI. *de Festis Paschalibus* postquam memorasset solemnem illam Dei prohibitionem factam Hebræis Deuter. IV. ne solem, lunam, & astra adorarent, ita subdit: „ Sed cum præterea certo aliquo ex ipsis rebus petito indicio opus esset, quo fateri quodammodo vel inviti cogerentur, & cœlum a suo conditore factum, & ejusdem opera solem, „ lunam, astra, tellurem, aliasque res omnes, „ ut essent, accepisse, eos Opificem suum imitari jubet, vultque per sabbatum quiescentes „ festivitatis causam cognoscere; *requievit enim*, „ inquit, *Deus die septimo ab omnibus operibus* „ *suis* ... Atque una quidem hæc ratio est sabbato indictæ requietis". S. Cyrilli ratio desumpta est e multis Scripturæ sacræ locis, in quibus præceptum sanctificandi sabbatum conjungitur cum prohibitione colendi idola; ut Levitici XIX. 3. seq. *Sabbata mea custodite. Ego Dominus Deus vester: Nolite converti ad idola* &c. Ore autem Ezechielis sæpe Deus Israelitas redarguit, quod sabbata non custodierint, post idola abeuntes. Vid. cap. XX. 16., XXIII. 24. & seq.

264. Hinc etiam est, quod ante Moysem nullus veterum Patriarcharum sabbatum observasse legitur. Quod argumentum etsi negativum, magnam tamen vim habet; quia impossibile prorsus videtur, tam longo temporis intervallo, quod a creatione mundi usque ad Moysem decurrit, nullam prorsus hujus observantiæ mentionem inveniri, si ea apud populum Dei in usu fuisset.

265. Imo aliqui sancti Patres negant, fuisse sabbatum ante legem Moysis observatum. S. Justinus Martyr in *Dialogo cum Tryphone* Enoch, aliosque justos asserit, *neque circumcisionem, quam in carne non habebant, neque sabbatum servasse*. S. Irenæus Lib. IV. *adv. Hær.* ap. 30. loquens de circumcisione, & sabbato inquit: „ Quod non per hæc justificabatur homo, sed in „ signum data sunt Judæorum populo, ostendit „ Scriptura, quod Abraham ipse sine circumci- „ sione, *& sine observatione sabbatorum* Deo „ credidit, & amicus Dei vocatus est". Tertullianus etiam *Lib. adv. Judæos* cap. 2. „ Cum, „ inquit, neque circumcisum, *neque sabbatizantem* Deus Adam instituerit, consequenter quoque sobolem ejus Abel offerentem sibi sacrificia „ incircumcisum, neque *sabbatizantem* laudavit". Et postea Noe, Enoch, Melchisedech, & Abraham justissimos fuisse dicit, licet non *sabbatizantes*. Ac denique missis aliis, Eusebius Lib. I. *Hist. Eccl.* cap. 4. probans antiquos justos ante diluvium posse Christianos appellari, inquit: *Itaque nec circumcisionem, nec sabbatum observare illis curæ fuit, sicut nec nobis*.

266. Dices. Quod ergo significant ea verba: *Benedixit* (Deus) *diei septimo, & sanctificavit illum?* Sanctificatio enim in sensu Scripturæ est alicujus rei separatio a rebus profanis, ut tota sit Deo dicata.

267. Respondet S. Thomas I. P. quæst. 73. art. 3. his verbis: „ Requies Dei in die septima dupliciter accipitur; primo quidem quantum ad „ hoc, quod cessavit a novis operibus condendis; „ ita tamen quod creaturam conditam conservat, „ & administrat. Alio modo secundum quod post „ opera requievit in semetipso. Quantum ergo ad „ primum competit septimæ diei benedictio, quia, „ ut supra dictum est (q. 72. ad 4.) benedictio „ ad multiplicationem pertinet: unde dictum est „ creaturis, quas benedixit: *crescite, & multiplicamini*. Multiplicatio autem rerum fit per „ administrationem creaturæ, secundum quam ex „ similibus similia generantur. Quantum vero ad „ secundum competit septimæ diei *sanctificatio;* „ maxime enim sanctificatio cujuslibet attenditur „ in hoc, quod in Deo requiescit: unde & res „ Deo dedicatæ *sanctæ* dicuntur". Sunt etiam Interpretes, qui putant, voluisse Deum *per prolepsim, seu anticipationem* significare, hunc diem esse postea sanctificandum in Lege, quam laturus erat in Sina; quamobrem Moyses eamdem legem promulgans primam ejus diei sanctificationem opportune commemoravit.

268. Accedit denique etiam ratio, qua probatur, nullam fuisse illius præcepti sanctificandi sabbatum in statu naturæ innocentis necessitatem.

Duæ

Duæ enim communiter allegari solent ejusdem præcepti causæ; una spiritualis, ut mens variis negotiis, vitæque necessitatibus distracta, ea die colligatur, totaque in Dei cultu occupetur: altera corporalis, ut necessaria quies tam hominibus, quam jumentis concedatur. Neutra autem hujusmodi causa erat in Adamo innocente; non prima, quia homines, si in justitia originali perseverassent, nullo vitæ negotio potuissent a debito Dei cultu averti, aut distrahi; unde supervacanea fuisset diei sabbati ad animum recolligendum destinatio. Neque etiam in hominem innocentem cadere potuisset laboris molestia, aut corporis defatigatio, ut diei sabbati quies ad vires recuperandas necessaria foret. Ut enim inquit Angelicus I. Part. quæst. 102. artic. 3. operatio hominis innocentis *non fuisset laboriosa, sicut post peccatum, sed fuisset jucunda propter experientiam virtutis naturæ*.

269. Et sane si hoc præceptum sanctificandi sabbatum in prima rerum creatione fuisset latum, hæc sabbati religio etiam Gentiles quoscumque adstringeret. At vero quis asserat fuisse illud præceptum alicubi extra Judæam observatum? Aut Gentiles propterea fuisse illius violationis reos? Solos autem Judæos hoc Dei mandatum observasse pluribus argumentis evinci potest. Sed sufficiat testimonium Senecæ, quod refert S. Augustinus Lib. VI. *de civ. Dei* cap. 11. inquiens: „ Hic „ (*Seneca*) reprehendit etiam sacramenta Ju„ dæorum, & maxime sabbata, inutiliter eos fa„ cere affirmans, quod per illos singulos septem „ interpositos dies septimam fere partem ætatis „ suæ perdant vacando, & multa in tempore ur„ gentia non agendo lædantur". Unde etiam *Sabbati* nomen Judæis ut proprium tribui solebat; quod manifestum est indicium apud illos solos ritum sanctificandi sabbatum obtinuisse (*a*).

270. Hic autem non me latent, quæ diligentissimus ethnicarum antiquitatum investigator Dan. Huetius in *Demonstr. Evangelica* Prop. IV. c. 11. collegit, ut ostenderet, numerum septenarium fuisse Ethnicis sacrum. Nonnulla addit etiam Steuchus Eugubinus in *Cosmopœja* ad hunc locum. Judæis quoque persuasum erat, religionem sabbati Ethnicis notam fuisse, ac in ipsorum cordibus a Deo *impressam*, ut loquitur Isaacus Athias in *Thesauro* Venetiis edito 1626. Certe Josephus Lib. II. *cont. Apionem* nullam esse affirmat urbem græcam, nullam barbaram, *quam non pervaserit mos septimæ diei, qua Judæi feriantur*. Philo item de sabbato inquit: *Est enim festus dies, non uni urbi, aut regioni, sed universo*. Aliqui demum inter Patres Ecclesiæ idipsum testati sunt, ut Clemens Alexandrinus Lib. V. *Stromatum*, qui etiam hoc Æsiodi hemistichium recitat: *Lux septima sancta*. Ita quoque Theophilus Antiochenus Lib. II. ad Autolycum de septima die inquit: *quam omnes homines celebrant*.

271. Veruntamen non negamus, aliquam diei septimæ, quam Deus benedixit, & sanctificavit, ad Ethnicas Gentes cognitionem traditione dimanasse; unde fortasse orta est illa qualiscumque diei septimæ veneratio (quanquam etiam octoades apud multos sacra habebatur, & aliqui septimam Lunæ diem tantummodo observabant (*b*); negamus solum, diem septimam fuisse apud Gentiles sanctificatam eo modo, quo sacra erat Judæis, qui propterea peculiari nomine *Sabbatarii* appellati sunt. Ex qua autem traditione Gentiles cognoverint, opus creationis fuisse sex diebus consummatum, ac septimam diem quieti consecratam, erui minime potest, eosdem pariter cognovisse, aut observasse præceptum eam diem sanctificandi. Quod si etiam probari posset, apud aliquos populos hunc morem invaluisse sanctificandi sabbatum ritu Judaico (quod nescio an verum sit), tunc dicendum esset, hunc ritum, non ex traditione Patriarchali, quæ ab Adamo, vel Noe descenderit, sed potius ex libris Mosaicis, aut ex com-

(*a*) Ovidius Lib. I. *de arte amandi* Sabbata vocat Romanis *peregrina*, Judæis autem *propria*, inquiens:

. . . . . *Nec te peregrina morentur*
Sabbata . . . .
Cultaque Judæo Septima sacra viro.

Martialis lib. IV. Epigramm. 4. Judæos *Sabbatarios* appellat. Persius autem Sat. V. vocat *Sabbata recutita*. Judæos etiam irridens Juvenalis Sat. XIV. ita describebat:

Quidam sortiti metuentem sabbata Patrem (nempe Moysem)
Nil præter nubes, & cœli Numen adorant ....
Sed Pater in causa est, cui septima quæque fuit lux
Ignava, & partem vitæ non attigit ullam.

Idemque Sat. VI. volens Judæam designare, ubi regnabat Agrippa, inquit:

Observant ubi festa mero pede Sabbata Reges.

Denique Rutilius Lib. I. *Itinerarii* ita Judæis maledicebat:

Reddimus obscœnæ convicia debita Genti,
. . . . *Cui frigida Sabbata cordi*.
Septima quæque dies turpi damnata veterno
Tamquam lassati mollis imago Dei.

(*b*) In numero septenario magna mysteria contineri multorum opinio fuit, ut videri potest apud Aulum Gellium *Noctium Atticarum* Lib. III. c. 10., apud Macrobium *de somno Scipionis* Lib. I. c. 6., qui etiam perfectionem numeri octoarii c. 5. descripserat, & apud Censorinum *de Die natali* c. 6., quin tamen aliquid de præcepti divini religione isti Scriptores innuant.

commercio cum Hebræis ad Ethnicos pervenisse, ut certum est, plurimas alias Hebræorum consuetudines, & leges Mosaicas ad exteros populos pertransisse.

272. Plurima certe commemorantur ab eruditis Gentilium festa, quin tamen ulla occurrat sabbati mentio; multoque minus occurrit in Festis Romanorum, ut videri potest apud Ovidium, & Macrobium, qui omnes prorsus eorum sacros dies propriis nominibus, ritibusque describunt. Neque in illis sacris diebus omne omnino opus servile interdictum erat, ut discere possumus ex Virgilio, qui Lib. I. Georgicorum vers. 268. ita canebat:

Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas, & jura sinunt: rivos deducere nulla
Relligio vetuit: segeti prætendere sepem,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio mersare salubri:

Quæ omnia Hebræis districte vetita fuisse, nemo ignorat.

273. Latiore autem sensu intelligendos esse Josephum, & Philonem manifeste ex eo patet, quod primus non uno in loco morem sanctificandi sabbatum appellaverit *patrium*, sed Judæis peculiarem. Ita Lib. XIV. *Antiquit. Judaicarum* cap. 18., & *de Bello Judaico* Lib. II. cap. 16. Philo autem in Libro *de Decalogo* de sabbato loquens: ,, Hanc diem, *inquit*, civitates quædam singulis ,, mensibus ut festam celebrant, incipiendo nu- ,, merationem a novilunio: Judæis vero sancta ea ,, septima quæque dies ". Quanquam in his rebus non tanta est horum, aliorumque paucorum auctoritas, ut debeat nostris certioribus monumentis præferri. Videri possunt Seldenus Lib. III. *de Jure naturæ, & Gentium Hebræorum* cap. 15. & seq., Joan. Meursius in *Denario Pythagor.* cap. 9., Joan. Jacobus Syrbius in Dissert. *de Sabbato Gentilium*, & Natalis Alexander in *Histor. Vet. Test.* in Quarta mundi ætate Dissert. II. artic. 2. §. 3., ex quo & nos aliqua desumpsimus.

APPENDIX

De Paradiso terrestri.

264. Post enarrata stupenda sex dierum opera, pergit porro Moyses Gen. II. 8. inquiens: *Plantaverat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, quem formaverat*, seu, ut pressius sequamur hebraicum textum, a quo neque LXX. Interpretes recedunt: *Plantaverat autem Dominus Deus hortum in Edem ab Oriente:* vox enim hebraica קדם *Kedem* non tantum *principium*, sed etiam *Orientem* significat; hic autem posita videtur ad determinandam plagam, in qua Paradisus constitus fuerat (*a*). Sed ut cuncta rite intelligantur, primo loco exponendum est, quid nomine *Paradisi* veniat. Non autem ita prolixi hic erimus, ut omnia, quæ de hujus nominis etymologia, aut usu apud profanos auctores eruditi notarunt, fusius expendamus. Breviter enim dicimus, nomine *Paradisi* hic significari hortum amœnissimum, habitationi hominis in statu felicis innocentiæ destinatum; qui propterea Paradisus *voluptatis* in nostris Bibliis appellatus fuit. Hinc Gen. XIII. 10. ad designandam pulchritudinem, ac fertilitatem regionis circa Pentapolim, dicitur fuisse omnem illam regionem *sicut Paradisum Domini*, illum nempe Paradisum, de quo hic Moyses locutus fuerat.

275. Prima autem quæstio, eaque majoris momenti exoritur, an hæc Moysis narratio litteraliter, & historice intelligenda sit, ut vere ac proprie fuisse hunc amœnissimum locum a Deo creatum, debeamus credere: an vero sub his verbis lateat sensus aliquis spiritualis, ac mysticus, ut non pauci opinati sunt (*b*). Altera autem quæstio, multo magis difficilis, atque majori studio ven-

(*a*) Ita etiam hoc verbum intellexerunt Theodotio, Symmachus, & Aquila, teste S. Hieronymo in *Traditionibus hebraicis* in Gen.. Ita pariter versio latina textus Hebræo-Samaritani in *Bibliis polyglotiis*, tum Syriaca, & Arabica; & omnes fere Sancti Patres. Imo quidam eorum, ut Cyrillus Jerosolym. in prima *Catechesi mystagogica*, S. Basilius in Libro *de Spiritu S.* c. 27. ac post alios S. Jo. Damascenus Lib. IV. *de Fide orthod.* cap. 12., hinc repetebant antiquum Christianorum morem vertendi faciem ad Orientem, quando orabant. *Ut veteris patriæ desiderio, defixis ad eam oculis, Deum adoremus*, inquit laud. S. Jo. Damascenus. Sed de antiqua hac Christianorum consuetudine, quemadmodum etiam de significatu vocis Eden legendum consulo P. Thomam Malvendam *de Paradiso* c. 17. & seq.

(*b*) Philo Judæus in Libro *De opificio mundi* exposita Mosaica Paradisi descriptione ita subdit: *Hæc potius symbolice, quam revera, & proprie videtur mihi Moyses philosophatus ... per Paradisum quidem innuere animi principatum, qui quasi infinitarum arborum variarum opinionum est plenus. Per arborem autem vitæ innuere pietatem, quæ maxima est omnium virtutum, per quam anima efficitur immortalis. Arbor autem dignoscendorum bonorum, & malorum designat illi prudentiam in medio positam, qua naturæ contraria dijudicantur*, & reliqua, quæ repetit in Lib. I. *Allegoriarum*. A Philone deceptus est Origenes, qui Lib. IV. *Periarchon* plura coacervans Sacr. Scripturarum loca, in quibus litteralem sensum frustra quæsieris, de Paradiso voluptatis ita loquitur n. 16.: ,, Quis adeo stolidus, ut putet, Deum, more hominis agricolæ plantasse hortum in Edem ad Orientem, ubi lignum vitæ posuerit, quod sub oculos, & sensus caderet, ut qui corporeis dentibus fructum gustasset, vitam inde reciperet, & rursus boni, vel mali particeps fieret, qui fructum ex hac arbore decerptum comedisset? Et cum Deus meridie in Paradiso ambulare

ventilata, sed minoris certe momenti est de loco, ubi terrestris Paradisus fuerit. Sequitur demum tertia controversia, an Paradisus iste adhuc supersit.

276. Quantum ad primam quæstionem, an Paradisus terrestris corporeus sit, Angelicus Præceptor I. P. qu. 102. art. 1. testimonium affert magistri sui Augustini, qui initio Libri VIII. *de Gen. ad lit.* tres enumerat de Paradiso generales sententias, & „ una, inquit, eorum est, qui tantummodo *corporaliter* Paradisum intelligi volunt; „ alia eorum, qui *spiritualiter* tantum: tertia eorum, qui utroque modo Paradisum accipiunt "; & hanc postremam sibi magis placere fatetur; non quasi existimaverit, ea, quæ de Paradiso dicuntur, posse partim sensu historico, partim vero spirituali intelligi; sed quod posita interpretatione litterali liberum, imo utile sit per sensum mysticum ad sublimes quasdam veritates se se attollere.

277. Postea vero noster S. Præceptor illud affert ejusdem S. Augustini testimonium ex Lib. XIII. *de civit. Dei* c. 21., ubi exponit eorum opinionem, qui totum Paradisum *ad intelligentiam referunt, arbores illas, & ligna frugifera in virtutes vitæ, moresque convertunt*. Non negat autem hujusmodi explicationes, atque alias recipi posse, *dum tamen & illius historiæ veritas, fidelissima rerum gestarum narratione commendata credatur*. „ Ea enim, subdit Angelicus, „ quæ de Paradiso in Scriptura dicuntur, per modum narrationis historicæ proponuntur. In omnibus autem, quæ sic Scriptura tradit, est „ pro fundamento tenenda veritas historiæ, & desuper spirituales expositiones fabricandæ ".

278. S. Augustinus laud. mox loco *de Civ. Dei* exemplum affert duarum mulierum Agar, & Saræ, & ex illis duorum filiorum Abrahæ, quos aliquando vixisse, nemo negaverit, quamvis in eis duo testamenta figurata fuisse Apostolus dicat: tum etiam petræ illius, ex qua Moyse percutiente defluxerunt aquæ, quam revera extitisse certissimum est, licet Apostolus figurata significatione in ea petra Christum intellexerit, dicens I. Corinth. X. 4.: *Petra autem erat Christus*. Ita etiam historiam Paradisi terrestris, vere, & litteraliter intelligendam esse vult, post autem mysticas interpretationes addendas.

279. Et quidem multi sancti Patres Origenem merito reprehenderunt, quod rejecto sensu historico, & litterali totum Paradisum terrestrem evertit, solumque cælestem statuerit, ad quem raptum fuisse S. Paulum omnes norunt. Ita præcipue S. Methodius Olympi Lyciæ, & postea Tyri Episcopus labente sæculo tertio clarus in *Orat. de Resurrectione ad Aglaophontem*, (quam memorat S. Jo. Damascenus in fine Orat. III. *de imaginibus*, & cujus aliquot excerpta exhibet Photius in *Bibliotheca* Cod. 234.) pluribus argumentis mysticam Paradisi expositionem impugnat, videri potest apud S. Epiphanium in Hæresi LXIII. n. 47., ubi concludit, *Paradisum illum, de quo in primo nostro parente dejecti fuimus, exinanum quemdam haud habe in terra locum esse*.

280. Multo acrius contra Origenis allegorias invectus est S. Epiphanius; nam in epist. ad Joannem Jerosolymorum Episcopum, quæ LI. est inter Hieronymianas num. 5. „ Quis audiat, inquit, in tertio cælo domontem nobis Origenem „ Paradisum, & illum, quem Scriptura commemorat, de terra ad cælestia transferentem; & „ omnes arbores, quæ scribuntur in Genesi, sic „ allegorice intelligentem; quod scilicet arbores „ Angelicæ fortitudines sint, cum hoc veritas non „ recipiat? Neque enim dicit Scriptura divina: „ *Deposuit Deus Adam, & Evam in terram*: „ sed *ejecit eos de Paradiso, & habitare fecit* „ *eos contra Paradisum* Gen. III. non ait *sub* „ *Paradiso* ". Iterum in *Ancorato* n. 64. Plerique, ait, de Paradiso allegorico disputant; „ atque inter ceteros furiosus Origenes, adumbratam nescio quam speciem pro veritate in mundum invexit. Sic enim disserit: non est Paradisus in terris, & hoc Apostoli testimonio nititur 2. Corinth. XII. 3. seq. *Scio hominem in* „ *Christo .... raptum usque ad tertium cœlum*. „ *Et scio, hujusmodi hominem .... quoniam raptus est in Paradisum* ". Quod Origenis commentum solide confutat, atque concludit, eo „ admisso *nihil deinceps consequens, ac veritati* „ *consentaneum futurum*.

281. S. Hieronymus ad versic. 4. c. X. *Danielis* „ Conticescant, *inquit*, eorum deliramenta, „ qui umbras, & imagines in veritate sequentes, „ ipsam conantur evertere veritatem, ut Paradisum, & flumina, & arbores putent allegoriæ „ legibus se debere subruere ". Vid. etiam in „ Lib. cont. Jo. Jerosol. Tom. II. n. 7.

282. S. Jo. Chrysostomus Hom. XIII. in Genesim Tomo IV. n. 3. recte observat, Moysem, cum dixit: *Et plantavit Deus Paradisum in Edem secundum orientem*, nomen loci Scripturis inseruisse: „ Ne liceret frustra nugari, volentibus „ simpliciorum auribus imponere, dicereque non „ es-

„ dicitur, & Adam sub arbore delitescere, neminem „ dubitare, his figurate per apparentem historiam, „ quæ tamen corporaliter non contigerit, quædam indicari mysteria. " Nonnulli alii inter veteres recensentur, qui Mosaica verba, posthabito litterali sensu, mystice interpretati sunt. Inter recentiores autem eamdem sententiam amplexatus est quidam Franc. Georgius Venetus Ord. Minorum Tomo I. *Problematum*, & in *Harmonia mundi* Tomo VII. Jo. Novemagus in scholiis ad Librum Bedæ *de Natura rerum* ænigmatice pariter, & allegorice totum Moysis locum de Paradiso interpretatus est, quamvis sensu ab Origeniano aliquantum diverso.

,, esse in terra Paradisum, sed in cælo, & fabulas hujusmodi somniare. Nam si cum divina ,, Scriptura tanta usa sit verborum accuratione, ,, non dubitarunt tamen quidam de facundia sua, ,, nec non de Philosophia exotica altum sapientes ,, adversa Scripturis loqui, & dicere, Paradisum ,, in terra non esse ... nisi humili illa, & attemperata verborum ratione usus Moyses esset, Spiritu S. linguam ejus movente, quo non devoluti essent "? Quibus verbis Origenem, aliosque sensus litteralis desertores manifeste redarguit.

283. Theodoretus quoque Interrogat. XXV. in Genesim ita breviter Origenem confutat: ,, Cum ,, divina Scriptura dicat: *Produxit etiam Deus* ,, *e terra omne lignum visu pulchrum, & bonum ad vescendum*, nimis est improbum, relicta Spiritus doctrina propriis opinionibus adhærere ".

284. Denique multis aliis prætermissis Patribus, & vetustis scriptoribus, ne tædio Lectores afficiantur, satis erit auctoritatem Synodi VI. adlegare, in qua lecta, & approbata fuit Act. XI. & XIII. epistola Sophronii Patriarchæ Jerosolymitani, ubi inter alios Origenistarum errores etiam ille numerabatur, *quod extra paternam, & apostolicam traditionem Paradisi plantationem projecerint*.

285. Et antea S. Augustinus in Lib. II. *de peccato origin.* cap. 23. permittebat quidem disputari posse, *qualis, vel ubi sit Paradisus*, non tamen an Paradisus terrestris sit, *cum esse illum Paradisum fides Christiana non dubitet*. Et in Libro *de Hæresibus* n. 59. inter hæreticos recenset Seleucianos, vel Hermianos, qui *negabant visibilem Paradisum*. Quamobrem aliqui insignes Theologi hanc nostram, & communem sententiam fide certam, oppositamque manifestum errorem, imo fortasse hæresim appellare non dubitarunt. Ita Bannez, Cumel, Valentia, & alii, quos nominat, & sequitur Thomas Malvenda Dominicanus in suo elaboratissimo Opere *De Paradiso* Romæ 1605. ubi omnes fere allegat, qui de hac materia scripserunt. Satius tamen videtur ab omni censura temperare, præcipue cum negari vix possit, aliquos Patres eidem sententiæ suffragari, ut mox videbitur. Etenim

286. Petrus Dan. Huetius in *Origenianis* Lib. II. Quæst. XII. n. 7. Origenem in hanc sententiam pertractum fuisse vult, non solum a Philone, sed etiam a Papia, Irenæo, Pantæno, & Clemente Alexandrino, quos Paradisi descriptionem ad mysticam expositionem deflexisse, narrat Anastasius Sinaita Lib. VII. *Anagogic. Contempl.* (a). Addit insuper, Origenis sententiam probatam fuisse S. Ambrosio in Lib. *De Paradiso*, tum Severiano Orat. V. *de Cosmopœja*, & Eulogio apud Photium in *Biblioth.* cod. 230.

287. Veruntamen hic distinctione opus est. Si enim Huetius id solum sibi velit, mysticam Paradisi expositionem, non rejecto, sed retento sensu litterali, pluribus sanctis Patribus, ac nobilibus Interpretibus probatam fuisse, id libenter concedimus; hoc enim etiam magno Augustino placuisse supra notavimus n. 276. seq. Sed non concedimus, *multos* Sanctos Patres aut præcessisse, aut secutos fuisse Origenem in rejiciendo litterali atque historico sensu de corporeo Paradiso.

288. Quantum ad S. Ambrosium nobis objectum, fatendum est, eum toto fere libro *De Paradiso* verba sacræ Scripturæ allegorica interpretatione exponere. Ab eodem tamen litteralem eorumdem verborum sensum minime fuisse rejectum, aliqui colligunt ex eo, quod dicit cap. 1.: *In hoc ergo Paradiso hominem Deus posuit, quem plasmavit ... Posuit autem eum in Paradiso, sicut solem in cœlo, expectantem regnum cœlorum, quemadmodum creatura expectat revelationem filiorum Dei*.

289. Clariora essent alia verba, quæ afferuntur ex Commentario ad cap. VI. epist. primæ ad Corinthios, ubi duplicem Paradisum distinguit, alterum terrenum, habitationi Adam destinatum, cœlestem alterum, ad quem S. Paulus raptus fuit. Sed Criticorum judicio Commentarii illi non sunt Ambrosii. Ac præterea omnem tollunt dubitationem eorum, quæ hic sanctus Mediolanensis Antistes epist. XLV. habet in responsione ad Sabinum Episcopum Placentinum, qui eum de Paradiso terrestri interrogaverat. Ita enim ei mentem suam aperit: ,, Lecto Hexæmeron, utrum Paradisum ,, subtraxerim, requirendum putasti: & quam de ,, eo haberem sententiam, significandum, idque ,, velle te studiose cognoscere: ego autem jamdudum de eo scripsi, nondum veteranus Sacerdos: ,, sententias autem de eo diversas esse plurimorum ,, comperi .... Omnes tamen congruunt, in Paradiso & lignum vitæ radicatum, & lignum scientiæ, quæ discernat bonum, & malum; cetera ,, quoque ligna, plena vigoris, plena vivificationis, spirantia, & rationabilia; ex quibus colligitur: Paradisum ipsum, non terrenum videri ,, posse, non in solo aliquo, sed in nostro principali, quod animatur, & vivificatur animæ ,, virtutibus, & infusione Dei ". Ex quibus patet,

(a) Ita enim habet in Bibl. PP. Tom. IX. p. 893. ,, Veteres Ecclesiarum interpretes, Philo (inquam) ,, Philosophus, & tempore æqualis Apostolis, & celebris Papias Hierapolitanus Joannis Evangelistæ discipulus, & Irenæus Lugdunensis, & Justinus martyr & Philosophus, & Pantænus Alexandrinus, & ,, Clemens Stromateus, & eorum asseclæ spiritualiter ,, sunt contemplati de Christi Ecclesia ea, quæ scripta sunt de Paradiso. Ex quibus sunt duo in rebus ,, omnibus doctissimi Cappadoces Gregorii. Hi omnes ,, quibusdam de causis dicebant, esse etiam aliquem ,, Paradisum spiritualem ".

tet, Ambrosium in eam tandem sententiam descendisse, quæ Paradisum non terrenum, sed mysticum, & spiritualem fuisse docet.

290. Inst. cum eodem Huetio. S. Hieronymus in *Quæstion. Hebraicis super Genesim* expendens illa verba Moysis: *Plantaverat Dominus Deus Paradisum voluptatis a principio*, hæc habet: „ Ex quo manifestissime comprobatur, quod prius „ quam cœlum, & terram Deus faceret, Paradi„ sum antea condiderat “. Hac autem posita sententia luculenter apparet, Paradisum voluptatis non esse terrenum, & corporeum, sed spiritualiter esse intelligendum, cum ante cœlum, & terram nihil fuerit.

291. Resp., haud facile esse, verum S. Hieronymi sensum in laudatis verbis assequi, ut patet ex variis, & discrepantibus Scriptorum explicationibus. Sixtus Senensis in Libro V. *Bibliothecæ sanctæ* annot. 37. putat, S. Doctorem significare voluisse, quod antequam Deus cœlum, & terram *distinguendo*, *& ornando perficeret*, Paradisum tertia die plantaverit, scilicet tribus integris diebus, antequam totum mundi opificium absolveret. Ab hoc erudito Dominicano non multum distat Bened. Pererius, qui Lib. III. *Comment. in Genesim* explicans hunc locum vult, aut Hieronymum esse locutum non de Paradiso corporeo, sed de spirituali, scilicet de vita æterna, quam Deus electis præparavit ante mundi constitutionem, vel illud *ante cœlum*, *& terram* idem esse, ac *ante perfectam cœli*, *& terræ exornationem*, *atque consummationem*. Card. autem Bellarminus *de Gratia primi hominis* cap. 11. suspicatur, S. Doctorem non in propria sententia fuisse locutum, sed in sententia eorum, qui spiritualiter tantum Paradisum intelligebant; neque enim hoc insolens fuit apud Hieronymum, ut ipse in *Apologia contra Ruffinum* testatur. Vide, quæ dicta a nobis sunt superius n. 91., & in nota.

292. Ceterum ratio præcipua, cur aliqui tam veteres, quam recentiores totam illam Moysis narrationem mystice interpretati sint, inde oriebatur, quod putarent, non posse feliciter, & expedite secundum litteram explicari, quæ dicuntur de arbore vitæ ad immortalitatem consequendam; de arbore item scientiæ boni, & mali: de origine quatuor fluminum ex uno fonte; de colloquio serpentis cum Eva, ejusque maledictione; de Deo post meridiem in Paradiso deambulante ad auram; de tunicis pelliceis, quibus Deus nostros protoparentes post peccatum induit; ac de Cherubim cum gladio igneo ad Paradisi custodiam posito. Quæ tamen omnia sacri Interpretes haud difficulter exponunt, quin necesse habeant litteralem sensum deserere, & mysticum amplecti.

293. Quæres, cui bono plantaverit Deus Paradisum terrestrem, in quo nonnisi brevissimo tempore protoparentes nostri habituri erant, & qui debebat postea in perpetuum claudi?

294. Respondet S. Thomas I. P. q. 102. art. 2. ad 3. „ quod non propter hoc locus est frustra, „ quia non est ibi hominis habitatio post pecca„ tum: sicut etiam non frustra fuit homini attribu„ ta immortalitas quædam, quam conservaturus „ non erat. Per hujusmodi enim ostenditur beni„ gnitas Dei ad hominem, & quid homo peccan„ do amiserit. Quamvis (ut dicitur) nunc E„ noch, & Elias in illo Paradiso habitent. Et 2. „ 2. q. 164. art. 2. ad 4., locus ille, ait, Para„ disi terrestris, quamvis non serviat homini ad „ usum, servit tamen ei ad documentum; dum „ cognoscit, propter peccatum se tali loco fuisse „ privatum; & dum per ea, quæ corporaliter in „ illo Paradiso sunt, instruitur de his, quæ per„ tinent ad Paradisum cœlestem, quo aditus ho„ mini præparatur per Christum “.

De loco Paradisi terrestris.

295. Minoris certe momenti, sed tamen non minoris difficultatis sese offert altera quæstio de loco Paradisi terrestris. Fuerunt enim, teste Hugone de S. Victore in *Annotat. ad Genesim*, qui putarent, Paradisum terrestrem non fuisse definitam aliquam regionem, sed universam terram, quæ tunc recens a Deo creata, & plantis, atque arboribus mirabiliter ornata poterat amœnissimo Paradiso comparari. Fluvium autem illum, qui Paradisum irrigabat & dividebatur in quatuor capita, esse Oceanum, qui ab Hesiodo in *Theogonia*, & ab Homero in *Odyssea* appellatus est *Fluvius*; & a quo vel per subterraneos meatus, vel per evaporationes, nubes, & pluvias omnia terræ flumina originem trahunt (*a*).

296. Hac autem potissimum movebantur ratione, quia, ut multi opinantur Theologi, si Adam non peccasset, totum genus humanum in Paradiso terrestri vitam felicem traduxisset; cum enim omnes fuissent iisdem gratiæ, & naturæ donis ornati, omnes ad illum beatissimum locum æquale jus habuissent. Et S. Thomas Theologorum princeps P. I. qu. 102. art. 4. ad 3. expresse habet: *Similiter filii in Paradiso fuissent nati*, *in quo parentes jam erant positi*. Si autem Paradisum in aliqua peculiari terræ parte constituatur, non omnes profecto homines in eo commodam habitationem invenissent: & insuper tota reliqua telluris

tris

(*a*) Huic sententiæ præter Franc. Georgium supra in not. ad num. 275. commemoratum subscripserunt Jo. Noviomagus in Scholiis Lib. V. Bedæ *de Natura rerum*, Franc. Gomara Tomo I. *Indiæ* cap. 84., Abraham Ortelius in *Tabula sacræ Geographiæ*, Jo. Pinedæ Lib. I. *Monarchiæ Ecclesiasticæ* cap. 6. aliique nonnulli.

ris amplitudo incolis caruisset; quod plane absurdum videtur.

297. Verum hæc explicatio, quæ primo intuitu speciosa videtur, vel leviter considerata manifeste apparet opposita toti historiæ Mosaicæ. Moyses enim primo dicit, Paradisum fuisse plantatum in Edem ad Orientem; ergo non in tota terra, sed in quadam ejus parte, quæ ad Orientem vergebat. Secundo addit, Adam fuisse creatum extra Paradisum, & postea in eodem Paradiso positum. Anne vero fuerat Adam extra hunc mundum creatus? Demum Adam, & Evam fuisse ex Paradiso post peccatum ejectos; nemo autem sanæ mentis dixerit, eos fuisse ejectos ex hoc mundo, cum multis, annis & sæculis postea vixerint.

298. Quantum vero ad hypothesim illam, *de Adam non peccante*, Theologi, & Interpretes dicunt, Adamo non peccante omnes ejus posteros futuros Paradisi incolas, addunt, illum locum omnibus suffecturum, tum quia in illa fertilitate telluris multo minus spatii ad eos alendos requirebatur; tum etiam quia post certum annorum curriculum fuissent ad alium multo feliciorem Paradisum in cœlum translati: quamobrem non in immensum fuisset eorum numerus auctus (*a*). Contemnendi vero minime sunt alii docentes, etiam durante statu innocentiæ homines habitaturos in terra, cum eis dixerit Deus: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subjicite eam &c.*: non ergo debebat terra remanere vacua, & deserta. Hinc Isaiæ XLV. 18. dicitur: „ Ipse „ Deus formans terram, & faciens eam, ipse pla„ stes ejus: non in vanum creavit eam; ut habi„ taretur, formavit eam “.

299. Neque verum est, omnes homines in statu innocentiæ futuros fuisse pares in donis naturæ, & gratiæ. Ut enim docet S. Thomas I. P. quæst. 96. art. 3. „ diversitas fuisset & quantum „ ad scientiam; non enim ex necessitate homo „ operabatur, sed per liberum arbitrium, ex quo „ homo habet, quod possit magis, & minus animum applicare ad aliquid faciendum, vel volendum, vel cognoscendum; unde quidam magis profecissent in justitia, & scientia, quam alii. Ex parte etiam corporis poterat esse disparitas; non enim erat exemptum corpus humanum totaliter a legibus naturæ, quin ex exterioribus agentibus aliquod commodum, aut auxilium reciperet magis, & minus, cum etiam cibis eorum vita sustentaretur. Et sic nihil prohibet dicere, quin secundum diversam dispositionem aeris, & diversum situm stellarum aliqui robustiores corpore generarentur, quam alii, & majores, & pulchriores, & melius complexionati; ita tamen quod in illis, qui excederentur, nullus esset defectus, vel peccatum, sive circa animam, sive circa corpus “. Nullius itaque sunt roboris illorum momenta, qui volunt, nomine Paradisi totum intelligi terraqueum orbem.

300. Non minus absurda est opinio nonnullorum, quos memorat S. Thomas I. P. quæst. 102. artic. 1. ad 1., putantium, Paradisum esse in quodam loco celsissimo, ita ut ejus summitas pertingat usque ad circulum lunarem; ad quam altitudinem aquæ diluvii non potuerunt pervenire. Hæc sententia tribuitur Bedæ (*b*), & ante eum S. Ephrem Syro. Eademque in sententia fuisse videtur S. Jo. Damascenus Lib. II. *de Fide Orthodoxa* capit. 11. ubi de Paradiso inquit: *In oriente omni terra sublimior positus fuit*. Qui autem hanc sententiam tuentur, mira nobis narrant de quorundam montium, ut Atlantis, Athi, Olympi altitudine, & amœnitate, fabulis similia.

301. Rejicitur autem hæc opinio ab Angelico loco cit., „ quia locus ille non esset conveniens „ habitationi humanæ; tum quia ibi est maxima „ intemperies; tum quia non est temperatus com„ plexioni humanæ, sicut aer inferior magis ter„ ræ vicinus (*c*) “. Qua tamen erat Angelicus erga sanctos Patres reverentia, eorum mentem exponit, *usque ad locum lunaris globi ascendit*, *non secundum sicut eminentiam*, *sed secundum similitudinem*, quod scilicet Paradisi locus propter a-

(*a*) Hi tamen Theologi concedere coguntur, aliquos saltem homines ad terram colendam extra Paradisum habitare debuisse. Ita Catharinus in cap. I. Geneseos dicens: „ Credibile est, ex propagatione hominis re„ pleri terram debuisse, & nihilominus Paradisum il„ lum, præsertim propter lignum vitæ, & propter a„ lios fructus, & pulchritudinem futurum fuisse cer„ tis & alternis temporibus cunctis habitaculum atque „ solatium. “ Id quidem facile de iis intelligitur, qui non procul aberant a Paradiso. Sed quid de iis, qui ad remotissimas regiones incolendas destinati erant?

(*b*) P. Thomas Malvenda in Libro *de Paradiso voluptatis* cap. 11. testatur, se in operibus Bedæ, quæ extant, hanc opinionem de inaccessibili altitudine Paradisi usque ad lunarem globum non potuisse reperire. Id ipsum antea testatus fuerat Bened. Pererius Lib. III. *Comment.* q. 2. n. 22.; & post utrumque Nat. Alexander. Res certior videtur de mente Sancti Ephrem Syri, de qua videri potest Joseph Simonius Assemanus in *Bibliotheca Orientali* Tomo I. pag. 84. Nonnullis recentioribus hæc opinio non omnino displicuisse videtur. Nam Alph. Tostatus qu. 9. in cap. II. Gen., & qu. 197. in cap. XIII. Paradisum posuit in tertia aeris regione supra confinia nostræ turbulentæ atmospheræ.

(*c*) Idem fere scripserat S. Augustinus Lib. III. *de Gen. ad litt.* cap. 2. inquiens: *Perhibetur in Olympi vertice aer esse tam tenuis, ut neque nubibus obumbretur; neque turbetur vento, neque sustentare aliter possit, neque ipsos, qui forte ascenderint homines, crassioris auræ spiritu alere, sicut in isto aere consueverunt*. Quod etiam sæpius experientia confirmatum fuisse dicitur; quidquid alii, ut Plinius, Solinus, & Pomponius Mela, non multa in hac re fide digni, de aeris amœnitate, & salubritate in iis montibus dixerint.

amœnitatem, & tranquillitatem esse similis regioni cœlesti, ubi nullæ sunt exhalationes, quibus aeris tranquillitas turbari solet.

302. Ab istis non admodum distat Rabbi Moses Bar-Cepha, qui in Lib. I. *de Paradiso* cap. 8. (Tom. XVII. *Biblioth. SS. PP.*) ut locum Paradisi inveniat, nostram tellurem bifariam dividit, unamque ejus partem, quam puriorem, & multo eminentiorem dicit, adeo sublimem, atque a nobis remotam esse vult, ut vel ipsis nostris oculis inaccessa sit; ex ea autem quatuor fluvios in Oceanum tanto impetu præcipitari, ut possint subter mare usque ad ea loca pertransire, unde in alia terræ nostræ crassiori parte scaturiunt. Quæ sententia similis est aliis Rabbinorum somniis, quæ nec referri merentur.

303. Pervulgata etiam erat apud antiquos, a recentioribus autem penitus explosa, alia multorum opinio, Paradisum Edenicum esse ultra oceanum, a quo terram nostram circumambiri putabant. Postquam enim Hispani, Italis ductoribus, felici ausu immensos oceani tractus prætergressi sunt, & totum terraqueum orbem peragrarunt, certo certius est, nullibi esse ultra oceanum felices illas regiones, quas sola imaginatione aliqui fabricaverint.

304. Jo. Harduinus suis paradoxis notissimus in dissert. *de Paradiso terrestri*, post Lib. VI. Plinii a se editi an. 1723. Paradisum terrestrem in Palæstina collocavit, & fluvium, qui egrediebatur ad irrigandum Paradisum, & in *quatuor capita* dividebatur, vult esse Jordanem, qui in lacum Tiberiadis intrans totam illam regionem irrigat. Quatuor autem *capita* a Moyse memorata non intelligit de fluvio, qui in quatuor alia flumina dividatur, ut communis hactenus fuit Interpretum explicatio, sed de ipso Paradiso terrestri, cujus quatuor extrema capita extenduntur, duo ad Orientem versus Euphratem, & Tigrim; & duo ad Occidentem versus Phison, & Gehon, quæ a Plinio Lib. VI. cap. 28. nominari putat *Salsum*, & *Achana*, quæque in Arabiam felicem fluunt.

305. Sed præter alia multa, quæ huic novæ Harduini sententiæ opponuntur, nullo modo ferenda videtur illa explicatio verborum sacræ Scripturæ, ut per quatuor capita non intelligantur quatuor Paradisi flumina, sed quatuor ipsius extremæ partes. Ita enim habet sacer textus: „ Fluvius „ egrediebatur de loco voluptatis, ad irrigandum „ Paradisum, qui inde dividitur in quatuor capi- „ ta: nomen uni Phison ... & nomen fluvii secun- „ di Gehon ... nomen vero fluminis tertii Tigris ... „ Fluvius autem quartus est Euphrates “. Porro obvius, & naturalis horum verborum sensus est, fluvium illum, postquam Paradisum irrigaverat, dividi in quatuor *capita*, seu quatuor flumina Phison, Gehon, Tigrim, & Euphratem, & nonnisi coacte, summaque violentia trahi possunt ad denotandum, regionem illam fuisse divisam in quatuor partes, quarum duæ spectarent Orientem, versus duo flumina Euphratem, & Tigrim, aliæ vero Occidentem, quo fluunt Phison, & Gehon.

306. Denique memorari etiam merentur, quæ Petrus Dan. Huetius Episcopus Abrincensis in sua eleganti, & erudita Dissert. *de Paradisi terrestris situ* conscripsit anno 1691., contendens ejus situm fuisse ad ripas orientales fluvii, qui nunc appellatur *Fluvius Arabum*, & qui producitur ex conjunctione Tigris, & Euphratis, atque in sinum Persicum se infundit; sed antequam ad illum sinum perveniat, in duos iterum fluvios dividitur, quorum unus ab Huetio dicitur Phison, alter Gehon; ut ita quatuor fluvios a Moyse memoratos in ea regione inveniat.

307. Ab hac sententia non multum abscedunt duo celebres heterodoxi Scriptores Joseph Scaliger Lib. V. *de Emendatione temporum*, & Sam. Bochartus in *Hierozoico* P. II. Lib. V. c. 6. Sed illi opponitur Historia Mosaica, quæ dicit fluvium egressum ad irrigandum Paradisum, & *inde divisum in quatuor capita* &c.; in opinione autem Huetii nonnisi duo flumina exirent de Paradiso, alia autem duo Tigris, & Euphrates simul conjuncti in illum intrarent. Arbitraria etiam videtur, & sine fundamento excogitata denominatio Phison, & Gehon. Ac denique Tigrim, & Euphratem non fuisse temporibus antiquis simul conjunctos, sed ostiis valde a se dissitis in sinum Persicum intrasse, memorat Plinius Lib. VI. cap. 27. & 28. Porro has difficultates non tollit Abbas Pluche, cum in Digressione *de Paradiso terrestri ad concordiam Geographiæ diversarum ætatum* Huetii opinionem confirmare nisus erat.

308. Jam vero si quis postulet, quænam nostra sententia sit de loco Paradisi terrestris, primo respondebimus cum S. Augustino Lib. VIII. *de Gen. ad litt.* c. 7. n. 14., *locum Paradisi a cognitione hominum esse remotissimum*. Hinc etiam S. Thomas nullibi locum Paradisi determinavit, contentus dicere, illum esse *seclusum a nostra habitatione*; & ideo nullam ejusdem mentionem fieri ab iis, qui diligentissime omnia loca terræ habitabilis inquisiverunt. Ita I. P. qu. 102. art. 1. ad 3.; & art. 2. in resp. ad 4. postquam minus probabilem esse ostendit illorum opinionem, qui Paradisum collocant sub æquinoctiali circulo, ita prudenter concludit: „ Quidquid autem de hoc sit, „ credendum est, Paradisum in loco temperatissi- „ mo constitutum esse, vel sub æquinoctiali, vel „ alibi “.

309. Deinde duas proponemus sententias, quæ magis modo eruditis probantur. Prima est, quæ Paradisum terrestrem collocat in India Orientali, & altera, quæ eum vult fuisse in Armenia, vel Mesopotamia, aut in Mesopotamiæ limite circa Babyloniam. Utraque quibusdam non levibus fundamentis nititur.

310. Primam tuetur Thomas Malvenda in suo opusculo *de Paradiso* his potissimum argumentis. Primo enim facile in ea explicari putat, quod Ge-

Genes. III. 7. dicitur de Adamo, & Eva post peccatum: *Cumque cognovissent, se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata*. Id enim de ficubus nostris vix potest intelligi, quarum folia & parva, & aspera minus idonea videntur, ut pro vestimento hominibus inservirent. Mira autem a Plinio Lib. XII. cap. 5., a Solino *de India* cap. 55., a Strabone Lib. XV. *de Situ Orbis*, & a Theophrasto Lib. IV. *de Plantis* cap. 4. narrantur de ficu Indica, & latissimis ejus foliis, quorum duo Adamo suffecissent ad perizomata. Secundo ibi præterfluit Ganges, quem eumdem esse, ac Phison, tradit Josephus Lib. I. *Antiquitatum Judaic.* Tertio hic fluvius est, qui teste Moyse Gen. II. 11., *circuit omnem terram Hevilath, ubi nascitur aurum*. Hevilath autem est in India, ubi etiam aurum optimum, bdellium, & lapis onichinus inveniuntur, quæ terræ Hevilath a sacro Scriptore attribuuntur. Demum non desunt huic sententiæ antiqui suffragatores, ut S. Hieronymus in *locis Hebraicis* dicens: „ *Phison*.... fluvius, quem „ nostri *Gangem* vocant, de Paradiso exiens, & „ pergens ad Indiæ regiones, post quas erumpit „ in pelagus. Dicit autem Scriptura, circumiri „ ab hoc universam regionem Hevilath, ubi aurum præcipuum nascitur, & carbunculus lapis, & prasinus “.

311. Quomodo autem hæc sententia cum descriptione quatuor fluviorum, qui a Paradiso exibant, concilietur, late disserit Malvenda c. 24. & seq., singularem ostendens geographicam cognitionem, tum Scripturas sacras ex hebraico fonte interpretandi peritiam; & postquam omnes circumstantias locorum, & fluminum, quoad fieri poterat, diligenter examinavit, ita c. 51. concludit: primo Paradisum fuisse plantatum *Oriente*, nempe in iis regionibus, quæ Scripturarum usu loquendi *Orientales* dicuntur, ultra Judæam sitæ: secundo conditum in terra *Eden*, quam vocem non *voluptatem* significare, ut Latinus noster Interpres vertit, sed regionem, pluribus argumentis evincit: tertio hanc regionem esse sub Zona temperata cis *Cancri Tropicum:* demum Paradisum esse in aliqua parte illius Tractus orientalis, qui est ultra sinum Persicum, ab India usque ad ultimas Sinarum oras; locum tamen Paradisi determinatum voluisse Deum esse mortalibus *occultissimum* (a).

312. Hic tamen non obstantibus Natalis Alexander probabiliorem judicat illorum sententiam, qui Hortum Edenicum in Armenia, vel Mesopotamia collocant, aut in Mesopotamiæ limite circa Babyloniam, ubi Tigris, & Euphrates, duo illi fluvii Paradisi, alveos conjungunt, & in sinum Persicum se exonerant, ut testatur Plinus Lib. IV. c. 27.; cui consonat etiam Strabo Libro II. Geographiæ, scribens: „ Taurus Armeniam disterminat „ a Mesopotamia: hinc fluunt Tigris, & Euphrates, qui Mesopotamiam circumdant, & apud „ Babylonios invicem cohærent, deinde in Mare „ Persicum emittunt “. Mira etiam de terræ illius fertilitate tradunt Scriptores, & cetera omnia, quæ Paradiso tribuuntur, facile est in hac regione invenire, quæ græco vocabulo dicta est *Mesopotamia*, quia inter memorata duo flumina media jacet; & quæ respectu Moysis scribentis in deserto recte *Orientalis* appellata fuit. Unde etiam Gen. XXIX. 1. Mesopotamia dicitur *terra orientalis*.

313. Difficultas super est in aliis duobus fluviis Phison, & Gehon a Scriptura memoratis. Sed multi post Josephum Lib. I. *Antiquit. Judaic.* c. 2. putant, *Phison* esse *Gangem* Indorum fluvium admodum celebrem, & *Gehon Nilum* notissimum apud Ægyptios. Ita Sanct. Augustinus Lib. VIII. *de Gen. ad litt.* cap. 7. inquiens: „ Duobus eo„ rum nomina vetustas mutavit, sicut *Tiberis* di„ citur fluvius, qui prius *Albula* vocabatur: *Ge„ hon* quippe ipse est, qui nunc dicitur *Nilus*, „ Phison autem ille dicebatur, quem nunc *Gan„ gem* appellant; duo vero cetera, *Tigris*, & „ *Euphrates* antiqua etiam nomina tenuerunt “. Pergit postea S. Pater & aliam difficultatem removet, quæ oritur ex origine horum fluminum omnino diversa, cum tamen illa quatuor, quæ de Paradiso egrediebantur, unam eamdemque haberent; inquit enim, credendum esse a Paradiso „ quatuor aquarum partes dividi, sicut fidelissi„ ma Scriptura testatur; sed ea flumina, quorum „ fontes noti esse dicuntur, alicubi iisse sub ter„ ras, & post tractus prolixarum regionum locis „ aliis erupisse, ubi tanquam in suis fontibus no„ ta esse perhibentur. Nam hoc solere nonnullas „ aquas facere quis ignorat “? (b)

314. Et certe Tigrim, & Euphratem una scaturigine oriri dixit etiam Lucanus Lib. VII. *Pharsal.* his versibus:

Quæ-

(a) Hac occasione Malvenda fabellam refert apud Jo. Gonzalez in *Itinerario* cap. 18. descriptam, scilicet. „ Regem quemdam Bengalæ, quam Ganges præterfluit, „ fontem fluminis, atque adeo Paradisum inveniendi „ cupidine incensum, adverso amne misisse quosdam „ navigiis, plurimorum mensium commeatu instructos. „ Hi fluvio longe emenso multorum dierum navigatio„ ne ad campos devenere, ubi Ganges placide stagna„ bat, segnius fluens. Ibi aura spirabat lenior, flo„ rum, aromatumque mirabilis odor incredibili volu„ ptate animos omnium perfundebat. Rati, fontem „ haud procul abesse, remis, velisque valide in ulte„ riora conabantur; sed omnis opera, laborque eva„ nescebat. Nam quamvis omnia essent secundissima, „ & se celerrime invehi existimarent, nihil tamen a „ loco promovebant. Intellectum ab iis, occulta quadam vi se detineri, nec longius ex indiciis locorum „ fontem Gangis, Paradisumque distare, quo pene„ trare prohiberentur “.

(b) Plurima fluviorum exempla, qui diu sub terris

Quæque caput rapido tollit cum Tigride magnus
Euphrates, quos non diversis fontibus edit Persis.

Quem imitatus Boetius *de Consolat. Philosophiæ* Lib. III. inquit:

Tigris, & Euphrates uno se fonte resolvunt
Et mox abjunctis dissociantur aquis.

Idemque eruitur ex Xenophonte initio Libri IV. *de Expedit. Cyri junioris*, ex Quinto Curtio *de rebus gestis Alexandri* Lib. V., & ex aliis profanis scriptoribus.

315. Major difficultas quidem est in conjungenda scaturigine aliorum duorum fluminum Phison, & Gehon, seu Ganges, & Nili. Sed minime impossibile foret, in magnis nostræ telluris revolutionibus, potissimum vero in diluvio Noachico origines horum, aliorumque fluviorum esse mutatas. Unde hac de re minime solliciti esse debemus, quando cetera omnia in historiam Mosaicam conspirant. Et de loco Paradisi satis multa; quin tamen sufficiant ad omnes difficultates tollendas, ac rem certo determinandam.

An Paradisus terrestris adhuc supersit?

316. Edenicum Paradisum non amplius superesse, bene multi ex recentioribus opinati sunt. Cum enim ejectis inde protoparentibus, nullus amplius esset ejus cultor, & custos, necesse erat, inquiunt, omnia sensim corruere, præcipue cum maledictio terræ ad ipsum etiam paradisum, in quo tam grande illud peccatum patratum fuit, pertinere videatur. Accessit demum generalis illa totius terraquæi orbis revolutio tempore diluvii Noachici, qua Paradisum terrestre funditus everti necesse fuit, cum aquæ quindecim cubitis supra montes altissimos elevarentur. Id docuit ante alios August. Steuchus Engubinus in *Cosmopœja* cap. 2.; quem Ambr. Catharinus in cap. II. Gen. tamquam primum hujus sententiæ patronum carpit. Eugubinum secuti sunt Guill. Estius in Lib. II. *Sentent.* dist. 17. §. 19., Nat. Alexander in *Hist. Vet. Test.* Dissert. II. prop. 3., & multi alii, quanquam aliqui eorum nonnisi timide, trepideque huic sententiæ adhæreant, utpote cui Sanctorum Patrum doctrina est aperte contraria (*a*).

317. Ac vero, si ejecto Adamo, necesse, aut conveniens erat Paradisum everti, cur sacræ litteræ nobis dicunt, Deum ejecisse Adam de Paradiso, & collocasse ante eum Cherubim &c. Gen. III. 21.? Hæc custodia supervacanea erat, si tunc Paradisus fuisset non solum clausus, sed plane destructus. Quod si statim post ejectionem Adami Paradisus eversus non fuit, nulla apparet ratio, cur postea everteretur.

318. Sed ulterius ipsi Adversarii fateri coguntur, communem fere olim fuisse veterum opinionem, Paradisum terrestrem adhuc conservari, in eoque vivere Patriarcham Enoch, ac Prophetam Eliam, ut fuse probat Malvenda c. 83. Et quidem id expressis verbis tradit S. Irenæus, antiquus, & gravissimus Ecclesiæ Pater Lib. V. *adv. Hæreses* cap. 5. docens, Henoch, & Eliam translatos cum corpore fuisse, & positos, *ubi primus positus est homo, scilicet in Paradiso*. Et postea addit: „ Quapropter dicunt Presbyteri, qui sunt „ Apostolorum discipuli, eos, qui translati sunt, „ illuc translatos esse (justis enim hominibus, „ & spiritum habentibus præparatus est Paradisus, in quem & Paulus Apostolus asportatus „ audivit sermones inenarrabiles, quantum ad nos „ in præsenti), ibi manere eos, qui translati sunt

decurrentes tandem procul a nativis suis fontibus emergunt, affert Plinius Lib. II. c. 103. inquiens: „ Quidam (amnes) odio maris ipsa subeunt vada, „ sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur „ jacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens Peloponnesiaco littori infunditur. Subeunt terras, rursumque redduntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quæ in Æsculapii fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluvius mersus post „ viginti millia passuum exit &c. “.

(*a*) Ita ipse August. Steuchus Engubinus loco laudato statim subjiciens: *Hæc dico non ignorans, gravissimos, sanctissimosque viros aliter sentire: quæ si parum Christiana sunt, retracto, prompteque refello.* Jacobus etiam Naclantus Episcopus Clugiensis in *Medulla S. Scripturæ* de Paradiso loquens. „ Quem putarem, inquit, in præsenti destructum, imo & forte a principio desolatum; vel mox admisso peccato, quando maledicta est terra, & spinis, tribulisque exposita; vel quando mundum inundarunt „ aquæ tempore universalis cataclysmi. *Cui tamen rei „ non magis assentiri, quam res ipsa permittat*, quia „ & absolute subscribo, nedum veritati, vel Ecclesiæ „ sensui, ac determinationi, sed & cuivis constantiori, seu probatiori sententiæ “. Ita fere etiam Hier. „ Oleastrius in c. II. Gen., & Cornelius Jansenius Gandavensis Episcopus in *Concord. Evang.* c. 143.; atque prætermissis aliis Bened. Pererius Lib. III. *Commentar., & Disputat. in Genesim* Quæst. V. ita suam sententiam proponit. „ Est rationi, & sacris litteris „ satis consentaneum, nullum esse nunc Paradisum „ illum terrestrem, in quo Adam ad breve tempus „ fuit. Hoc autem in præsentia nonnullis, nec opinor „ invalidis rationibus probare constitui. Quod si forte „ visum fuerit doctis, & piis viris, licet satis hæc opinio probabilis sit, & in eo genere rerum versetur, quæ ad fidem minime pertinent, tutius fore „ tamen antiquam, & communem sequi Doctorum sententiam, saltem quoad hæc opinio, magis cognita „ ejus probabilitate, *paulatim in scholis recipiatur, „ & a Theologis probata promulgetur, sicque suam ipsa exuens novitatem*, propter quam nonnullis fortasse displicere posset, majorem in dies veterascens „ fidem, & auctoritatem acquirat, equidem prudens „ istorum consilium vehementer laudo, proboque, meque ipsorum sententiæ adscribi volo &c. “.

,, sunt usque ad consummationem coauspicantes ,, corruptelam ".

319. Contra hoc tam luculentum testimonium nonnulla objicit Pererius: primo quod scribit Irenæus de translatione Henoch, & Eliæ in Paradisum terrestrem, esse admodum incertum (a): secundo ibidem asserere S. Irenæum, justorum animas in Paradiso commorari usque ad diem judicii, atque ad eum fuisse traslatum S. Paulum; quorum primum manifestum continet errorem ab Ecclesia damnatum (Vid. nostrum T. II. Diss. III. cap. 12.) alterum vero manifestam falsitatem: certum est enim, S. Paulum fuisse raptum non ad Paradisum terrenum, sed ad cœlestem: tertio nihili faciendam esse traditionem illorum Presbyterorum, qui dicuntur *disciputi Apostolorum*; a quibus multa falsa didicit S. Irenæus, ut Jesum Christum quinquaginta annis vixisse Lib. II. c. 39. & quæ idem Sanctus deceptus de regno millenario docuit ad finem Libri V.

320. At vero hæc non sufficiunt ad elevandam tam insignis Ecclesiæ Patris auctoritatem. Nam primum de translatione Henoch, & Eliæ in Paradisum terrestrem, quanquam non sit dogma fidei, tantum tamen habet tum in sacris litteris, tum in traditione fundamentum, ut vitio verti nequeat S. Irenæo, si hoc tanquam certum credidit, quod multi alii Patres, & scriptores crediderunt. Vid. Thomas Malvenda *de Paradiso* c. 87.

321. Verba autem illa secundo loco objecta, quæque intra parenthesim testimonii S. Irenæi continentur, non sunt referenda ad Paradisum terrestrem, quanquam de eo ibidem S. Martyr loquebatur, sed potius ad cœlestem, de quo antea locutus fuerat, docens translationem Henoch, & Eliæ ad Paradisum terrenum typum esse translationis, & assumptionis justorum ad spiritualem, & meliorem alteram vitam. Et quanquam S. Pater erroribus Millenariorum præoccupatus, translationem corporum in cœlum crediderit non illico post resurrectionem carnis faciendam esse, non tamen inter eos recensendus est, qui Sanctorum animabus visionem Dei intuitivam ante universale judicium denegarunt. Vid. Fevardentius in notis ad hunc locum S. Irenæi, Card. Bellarminus Lib. I. *de Sanctorum beatitudine* cap. 4. & quæ nos diximus Tomo II. Diss. III. c. 12. Eodemque sensu non ad terrenum, sed ad cœlestem Paradisum fuisse raptum S. Paulum, Irenæus censuit.

322. Quanquam vero non ea omnia probanda sunt, quæ S. Irenæus a Presbyteris Apostolorum discipulis se accepisse dicit, non tamen sunt omnia sine discrimine rejicienda, scilicet ea etiam, quæ aliorum Patrum testimonio confirmantur, eorumque doctrinæ concinunt, ut hoc caput, de quo agimus, scilicet Hortum Edenicum adhuc superesse, quamvis ejus locus *occultissimus* sit; quæ communis pene fuit veterum doctrina, hausta, ut credere par est, a primorum temporum traditione.

323. Et sane cur tanto studio sancti Patres, & antiqui Scriptores explicare sategissent fontem & scaturiginem quatuor fluviorum, qui exibant de Paradiso, si putassent, eumdem Paradisum non amplius existere? Annon facillimum ipsis erat, nodum secare dicendo, everso Paradiso, mutatam etiam fuisse eorumdem fluviorum primævam scaturiginem? Ut quid quærere secretos terræ meatus, ac canales, per quos primæ eorum scatebræ occultentur? *Videre licet*, inquit Theodoretus *Quæst. XXIX. in Gen.* hanc ipsam difficultatem enodare studens, ,, & alia flumina aliunde quidem ,, egredi, deinde in terram quibusdam ductibus ,, fluentia, iterum sursum scaturire .... quod & iis ,, fluminibus (Paradisi) accidit. Exeunt enim ,, illinc, ut ait Scriptura divina, postea per quo-,, sdam meatus subterraneos transeuntia ubi ori-,, ginem aliam subeunt. Quod quidem non fru-,, stra omnium Deus ita dispensavit, sed ut am-,, putaret superfluam hominum curiositatem ". Idem fere habet S. Augustinus supra laudatus n. 311.

324. Præterea iidem Patres Paradisum passim nominant locum *a cognitione hominum remotissimum*, ut S. Augustinus supra numer. 308. hominibus *inaccessum*, cujus rei varias reddunt rationes, scilicet aut propter *igneam custodiam* Cherubinorum, ut S. Augustinus inquit Lib. III. *de Trinit.* cap. 4., quod S. Thomas 2. 2. q. 164. art. 2. ad 5. interpretatur *de vehementia œstus in locis intermediis ex propinquitate solis*; vel propter immanem a nobis distantiam ultra oceanum, vel ejusdem eminentiam supra omnes montes, ut cælo propinquus sit; aut demum propter alias rationes. Quæcumque autem illæ sint, semper supponunt, indubitatum fuisse antiquis Patribus

(a) Ecclesiastici XLIV. 16. in nostris Bibliis ita legitur: *Henoch placuit Deo, & translatus est in Paradisum, ut det gentibus pœnitentiam*. Sed in textu Græco, qui est primigenius, deest illa vox *Paradisum*, unde aliqui salva fide dubitare potuerunt, an Henoch in Paradiso Edenico, qui adhuc supersit, an vero in aliquo alio amœnissimo loco vitam beatam ducat, quousque illud tempus adveniat, quo pœnitentiam gentibus prædicet. Hinc etiam S. Thomas, Henoch, & Eliam in Paradisum terrestrem translatos fuisse asseruit, sed non omnino certe. Nam I. P. q. 102. art. 2. ad 3. ita habet: *Quamvis (ut dicitur) nunc Henoch, & Elias in illo Paradiso habitent*: & III. P. q. 49. art. 5. ad 2. *Similiter*, ait, *etiam Henoch raptus est ad Paradisum terrestrem, ubi cum Elia simul, creditur vivere usque ad adventum Antichristi*. Denique S. Augustinus Lib. II. *de peccato origin.* c. 23. inter quæstiones, quæ salva fide Christiana agitari possunt, hanc recenset: *ubi sit nunc Elias, vel Henoch, an ibi* (in Paradiso), *an alicubi, quos tamen non dubitamus, in quibus nati sunt, corporibus vivere*.

bus Paradisum adhuc existere; nimirum enim ipsis facile fuisset respondere, Paradisum detegi non posse, quia non amplius existit: qua responsione omnis sublata fuisset difficultas.

325. Sed cui bono, inquiunt novæ sententiæ patroni, hujus Paradisi conservatio, cui nulli hominum patet accessus, imo cujus neque certa haberi potest loci notitia?

326. Resp. esse quidem nunc inutilem Paradisum, quantum ad hominum habitationem, non tamen quantum ad alios divinæ sapientiæ altissimos fines, propter quos sicuti Adamo vivente illum claudere, non autem destruere voluit; etiam eo mortuo voluit eumdem ad consummationem sæculi perpetuo conservare. Vide supra num. 294. (*a*).

327. Dices. Si Paradisus esset adhuc superstes in Mesopotamia, vel ejus vicinia, ut supra dictum est, facile posset ab hominibus inveniri, cum regio illa notissima sit, & ubique pervia; eoque facilius posset inveniri, si verum est, quod ab aliquibus dicitur (Vid. sup. n. 298.) fuisse adeo spatiosum, ut totum debuisset genus humanum continere, si Adam non peccasset.

328. Resp., hac objectione, si aliqua in ea vis est, potius probari, non posse certo Paradisi situm determinari in Mesopotamia, vel alibi (de quo non admodum solliciti sumus), quam eum non amplius superesse, quod modo quæritur. Sed tamen oppido falluntur, qui putant, omnes Orientis regiones detectas, & pervias esse, ut nullibi possit Edenicus hortus latere. Quæ etiam narrantur de illius amplitudine, admodum incerta sunt, & Guill. Estius in Lib. II. *Sentent.* distinct. 17. §. 18. non dubitat asserere, genus humanum, etiam Adamo non peccante „ fuisse diffundendum „ per universam terram, & multiplicandum. Quæ „ quidem terra, quamvis non omnino parem cum „ Paradiso fœcunditatem, & amœnitatem habuis„ set, nulli tamen maledicto fuisset obnoxia, sed „ ad commodam humani generis habitationem „ tota fuisset a Deo benedicta, licet non in o„ mnibus æqualiter. Sicut enim diversi sunt gra„ dus supernæ beatitudinis, ita fuissent & terre„ næ felicitatis “. Ita gravissimus hic Theologus, & Scripturæ sacræ Interpres. Vid. sup. n. 299.

329. Dices adhuc. Ubicumque sit Paradisus, & mortalibus omnibus ignotus, non potuit tamen esse aquis diluvii impervius, utpote quæ *omnia repleverunt in superficie terræ, & operuerunt omnes montes excelsos sub universo cælo*, ut dicitur Gen. VII. 18. & seq.: verisimile est igitur, tunc saltem fuisse deformatum, & corruptum, imo undis euntibus, & redeuntibus plane destructum. Ulterius, si Paradisus debebat ab universali illa aquarum alluvione eximi, ut quid opus erat Arcam tanto labore construere, cum potuisset Deus in eo facillime familiam Noe, omnesque animalium species ab interitu defendere?

330. Sed primæ objectionis parti facilis, & obvia est responsio, scilicet, quomodo Israelitæ potuerunt per medium mare, & per Jordanem pertransire, quin ab aquis submergerentur, ita potuisse Paradisi locum ab universali illa aquarum colluvione eximi. Nec sine fundamento fingitur a nobis hoc miraculum, cum sciamus, Henoc, ubicunque tandem fuerit, sive in Paradiso, ut probabilius nobis videtur, sive in alio hujus terræ loco, ab universali illa calamitate immunem servatum. Quanquam non desunt, qui putent, etiamsi aquæ diluvii in Paradisum intrantes multum ei detrimentum attulissent, potuisse facile, aeris temperie, & soli fœcunditate omne damnum reparari, ut pristinæ redderetur amœnitati.

329. Altera objectionis pars adhuc facilius dispungitur, observando, Paradisum fuisse locum hominis pro statu naturæ integræ & innocentis, in quo statu non erat Noe cum sua familia. Nec valet exemplum Henoch, & Eliæ, qui creduntur inhabitare Paradisum, licet non sint in statu naturæ integræ; isti enim duo æternitatis veluti candidati, altisque mysteriis reservati potuerunt a communi illa calamitate eximi, sicuti a communi moriendi lege hactenus exempti fuere.

330. Propter has igitur, aliasque similes difficultates, quæ nullo negotio enodantur, non arbitror recedendum esse a veteri, ac fere universali sanctorum Patrum, ac Theologorum doctrina, quæ Paradisum adhuc superesse ait, quamvis ejus locus certo nequeat determinari. „ Nullum unquam, „ *inquit Card. Bellarminus* de Gratia primi ho„ minis *cap.* 14., ex veteribus legi, qui Para„ disum terrestrem vel aquis diluvii, vel alia de „ causa periisse scripserit. Et contra legi pluri„ mos, qui illum extare affirmant, ut Scholasti„ cos

(*a*) Nicephorus Callisti Lib. V. *Hist. Eccles.* cap. 31. arbitratus est, Jesum Christum, postquam descendisset ad inferos, illico cum sanctis illis animabus liberatis, & cum pio latrone venisse in Paradisum terrestrem, ibique triduo mortis commoratum fuisse. Huic opinioni sese opponunt Theologi, duce eorum Principe S. Thoma, qui 3. P. qu. 52. art. 4. docet, toto triduo mortis, quo Corpus Christi mansit in sepulcro, *animam ejus fuisse in inferno, ut simul anima ejus educeretur de inferno, & corpus de sepulcro*. Ceterum de animabus Sanctorum a limbo liberatis idem Angelicus in 3. *Sentent.* distinct. 22. quæst. 3. art. 2. quæstiunc. 3. ad 3. dixerat „ quod erant „ cum Christo, ut de ejus corporali præsentia gau„ derent, *vel erant in Paradiso terrestri, quamvis lo„ cus ille non sit proprie spirituum, sed erant ibi di„ spensative, ad tempus* “. Attamen in 3. P. qu. 55. art. 3. ad 2. quærens, ubinam Christus post resurrectionem moraretur, inquit, *incognitum esse, quibus in locis intermedio tempore corporaliter esset, cum hoc Scriptura non tradat, & in omni loco sit dominatio ejus*.

„ cos fere omnes .... ac praeterea veteres Patres „ Irenæum, Hieronymum, Augustinum, Theodoretum, Bedam, Alcimum, Avitum, & ceteros“. Quis autem non videat, prudentis Theologi non esse, a tam antiqua, ac fere universali opinione propter aliquas non insolubiles difficultates recedere?

331. Hanc brevem appendicem, immo totam hanc de mundi opificio dissertationem concludo verbis S. Augustini Lib. XII. *de Gen. ad litt.* cap. 34. „ Verum hoc dum quærimus, & aut invenimus, urget nos longitudo libri hujus eum „ aliquando concludere. Quapropter, quoniam de „ Paradiso sermonem instituimus, propter illud, „ quod Apostolus ait, scire se raptum hominem „ usque in tertium cœlum, nescire autem, sive „ in corpore, sive extra corpus ... non temere affirmamus, utrum in tertio cœlo sit Paradisus, „ an etiam in tertium cælum, *& inde rursus in* „ *Paradisum raptus sit. Si enim proprie quidem* „ *nemorosus locus, translato autem verbo, omnis etiam spiritalis quasi regio, ubi animæ* „ *bene est, merito Paradisus dici potest*, non „ solum tertium cœlum, quidquid illud est ..... „ verum etiam in ipso homine lætitia quædam „ bonæ conscientiæ *Paradisus* est. Unde & Ecclesia in Sanctis, temperanter, juste, & pie „ viventibus *Paradisus* recte dicitur, pollens affluentia gratiarum, castisque deliciis, quandoquidem & in tribulationibus gloriatur de ipsa „ patientia plurimum gaudens, quia secundum „ multitudinem dolorum in corde consolationes „ Dei jucundant animam ejus. Quanto magis ergo post hanc vitam etiam sinus ille Abrahæ „ *Paradisus* dici potest, ubi jam nulla tentatio, „ ubi tanta requies post omnes dolores vitæ hujus? .... Quapropter animæ illius latronis, cui „ dixit: *Hodie mecum eris in Paradiso*, non utique inferos præstitit, ubi pœnæ sunt peccatorum, sed aut illam requiem sinus Abrahæ... „ aut illum *Paradisum*, sive in tertio cœlo, sive ubicumque alibi est, quo post tertium cœlum est raptus Apostolus: si tamen non aliquid „ unum est, diversis nominibus appellatum, ubi „ sunt animæ Beatorum“.

DISSERTATIO III.

De homine, variisque ejus statibus.

Post illa, quæ in superiore Dissertat. num. 211. & seq. de hominis creatione, ejusque excellentia potius breviter indicata, quam copiose disputata fuere, sequitur modo, ut de variis ejusdem hominis statibus, potissimum vero de statu *naturæ innocentis*, & de statu *naturæ lapsæ* aliquanto latius disseramus, præcipue autem de secundo, in quo omnes nascimur, & vivimus, donec per gratiam baptismi ad statum naturæ reparatæ in Christo Jesu Servatore nostro feliciter renascamur. Aliqua demum in fine addenda erunt de celebri his temporibus controversia, an possibilis fuerit status quidam *naturæ puræ*, a duobus memoratis statibus naturæ innocentis, & lapsæ omnino diversus. Prius tamen opportunum ducimus, commentitium Isaaci Peyrerii *De Præadamitis* systema exponere, & refellere; tum quod rerum dicendarum ordo id postulare videtur; tum etiam quia impii nostrorum temporum Philosophi aliquod contra sanctam, atque a Deo revelatam nostram Religionem argumentum ex fabuloso eodem systemate trahere se posse putarunt. Sit itaque

SECTIO I.

De statu naturæ innocentis.

CAPUT I.

Exponitur, & refellitur systema Præadamitarum.

1. Isaac la Peyrere patria Burdigalensis ex Calvinistarum secta, professione Medicus, anno 1655. librum edidit inscriptum *Præadamitæ, sive Exercitatio super versibus 12. 13. & 14. cap. V. Epistolæ D. Pauli ad Romanos, quibus inducuntur primi homines ante Adamum conditi;* in quo duplex distingui hominum genus volebat, quorum primum indicatum esset Geneseos I., ubi vers. 27. paucis verbis Moyses dicit: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam .... masculum, & fœminam creavit eos:* alterum vero cap. II., ubi Moyses accurate describit formationem viri ex limo terræ, fœminæ autem ex una viri costa, utriusque nomen &c. Primæ hominis formationi secundam longo annorum, imo & sæculorum intervallo posteriorem ponebat. Ex prima autem hominum ante Adamum creatione dicebat fuisse propagatum Ethnicorum genus; ac propterea eam a Moyse vix indicatam, deque illius primi hominis filiis, ac nepotibus siluisse; contra vero in describenda alterius hominis formatione, & progenie omnem diligentiam adhibuisse, cum ex ea fuerit gens Judaica prognata. Si itaque hunc auctorem audiamus, Judæi appellari debebunt *Adamitæ*, Gentiles autem *Præadamitæ*. Peyrerius tamen hanc falsam suam opinionem una cum Calvinismo Romæ coram summo Pontifice Alexandro VII. ejuravit (*a*).

2.

(*a*) Quanquam Peyrerius hoc Præadamitarum systema illustraverit, & non contemnendis momentis firmaverit, primus tamen illius inventor dici non potest. Illi siquidem facem prætulere Zabæi quidam memorati a R. Maimonide *in More Nevochim*, qui Adamum non a Deo ex limo terræ formatum, sed ab a-

2. Sed facile nobis erit hanc commentitiam fabulam explodere. Primo enim Moyses satis aperte innuit, hominem, quem a Deo creatum dicit cap. I., eumdem ipsum esse, cujus postea formationem describit in cap. seq. Nam in cap. I. 27. dicit: „ Creavit Deus hominem ad imaginem „ suam; ad imaginem Dei creavit illum, mascu- „ lum, & fœminam creavit eos; benedixitque il- „ lis Deus & ait: crescite, & multiplicamini, & „ replete terram, & subjicite eam, & dominami- „ ni piscibus maris, & volatilibus cœli, & uni- „ versis animantibus quæ moventur super terram „ &c. “. Porro hunc hominem sic creatum constat non alium fuisse, quam Adam, de quo dicitur cap. II. 19. „ Formatis igitur Dominus Deus „ de humo cunctis animantibus terræ, & uni- „ versis volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, „ ut videret, quid vocaret ea “. In cap. autem V. Moyses breviter recolens, quæ dixerat cap. I. „ Hic est, *inquit*, liber generationis Adam. In „ die, qua creavit Deus hominem, ad similitu- „ dinem Dei fecit illum: masculum, & fœmi- „ nam fecit eos; & benedixit illis “.

3. Accedit, quod in cap. II., ubi Peyrerius fatetur sermonem esse de creatione Adam, vers. 5. dicitur: *& homo non erat, qui operaretur terram;* quod falsum omnino esset, si ante Adamum erant alii homines a Deo creati. Rursus vers. 19., & sequ. dicitur fuisse ab Adam cunctis animantibus terræ, & volatilibus cœli propria nomina imposita; *& omne quod vocavit Adam animæ viventis, ipsum esse nomen ejus*. Si autem alii homines ante Adam fuissent, utique jam illi rebus omnibus nomina imposuissent. Demum Gen. III. 20. Eva dicitur *mater cunctorum viventium;* quo significatur, nullos esse homines, Evæ qui filii non sint.

4. Contendit tamen Peyrerius, diversam omnino esse creationem hominis in primo, ac secundo Geneseos capite expositam: primo quia in primo capite dicuntur simul creati masculus, & fœmina; at vero Eva fuit post aliquod tempus, imo fortasse post aliquot sæcula formata ex una costa alterius hominis, scilicet Adam, quem Deus formaverat ex limo terræ, atque in Paradiso collocaverat, ubi etiam nomina bestiis terræ, & volatilibus cœli imposuit. Ulterius in primo cap. Geneseos non unus homo, sed plures creati videntur; dicitur enim vers. 26. *ut præsint piscibus maris* &c. non ut habet vulgatus noster interpres in numero singulari *ut præsit:* hebraice enim exprimitur numerus pluralis וירדו *vejirdu*, *& præsint*.

5. Veruntamen non admodum graves sunt istiusmodi difficultates. Prima solvitur ex communi interpretum sententia, quæ vult, eadem plane die, qua creatus fuerat Adam, fuisse etiam Evam formatam, quanquam ille prius, hæc autem posterius, dicente Apostolo 1. ad Timoth. II. 13. *Adam primus formatus est, deinde Eva* (*a*). Et tempus unius diei utique sufficiebat, ut Adam transferretur in Paradisum, nomina animantibus imponeret, sopore corriperetur &c. Quanquam nec desunt, qui putent, Evam fuisse post septimam diem ex Adami costa efformatam; quod etiam insinuat S. Thomas I. P. q. 73. art. 1. ad 3.; in qua sententia dici potest Eva formata die sexto, quia *materialiter* præextitit in Adam, de quo formata fuit: unde hoc etiam sensu verum est, quod dicitur cap. I. creatum fuisse die sexto hominem ma-

liis præexistentibus hominibus natum commenti sunt; imo & nominabant quemdam hominem *Tambuscam* Adami præceptorem. Deinde Julianus apostata omnes homines ab eodem stipite ortos esse, negabat, quia neque leges tam variæ & discrepantes essent, neque totus terrarum orbis potuisset impleri, *etiamsi plures una fœtura mulieres ipsis parerent, ut in suillo genere cernimus* pag. 181. Operum ipsius Juliani a Spanhemio editorum. Etiam Jordanus Brunus Peyrerio in suis somniis præivit, contendens, solos Hebræos ab Adam, & Eva originem trahere, reliquos ab aliis hominibus, quos Deus ante condiderat. Hujus erroris reus habitus est in sententia contra ipsum lata, quam refert Gaspar Scioppius oculatus testis in Epist. ad Rittershusium. Videri potest Jac. Bruckerus in *Hist. critic. Philosophica* Tomo IV. pag. 55. & seq. Ceterum Peyrerio asseclæ non defuerunt, ut quidam Dyrerus, & impius Card. Blountius in suo infami libro, cui titulus: *Oracles de la raison*. Utrumque memorat Stackousius Anglus in altero Tomo sui *Tractatus completi Theologiæ*. Increduli moderni facile hanc fabulam adoptant, licet paradoxum, tantummodo ut Moysis narrationem de ortu Mundi, quacumque demum via labefactare possint.

(*a*) Vid. quæ in superiore Dissertat. cap. VII. de Evæ formatione dicta sunt n: 232. & seq. Neque in hac re probari merentur conjecturæ auctoris anonymi (D. Astruck) qui in opere, cui titulus: *Conjectures sur les mémoires originaux, dont il paroit, que Moyse s' est servi, pour composer le livre de la Genese* a Bruxelles 1753. in 8. putans, Librum Geneseos non esse, nisi collectionem aliquorum commentariorum, quos Moyses jam exaratos invenit, simulque conjunxit, etiam credit ea, quæ de creatione hominis in cap. II. Genes. continentur, fuisse scripta in alio commentario diverso ab eo, in quo creatio Adami in primo capite descripta reperiebatur. Contra hunc librum D. Astruck scripsit Bionsthalius suas *animadversiones in conjecturas anonymi* &c. Upsalis 1761. in 8. Inserta est etiam primo Tomo *de la Sainte Bible* &c. edition 2. à Avignon 1767. erudita dissertatio *sur la Genese, ou l'on examine, s' il est vrai, qu' elle ne soit, qu' une compilation* &c. pag. 286. Neque vero conjecturæ Astruckianæ novæ erant; præiverat enim Carolus La Gene Minister heterodoxus, & apertus Socinianorum patronus, qui in præfat. novæ versionis Bibliorum Amstelodami impressæ anno 1741. vol. 2. in fol. (quæ anno seq. a Synodo Protestantium damnata fuit) hanc ipsam hæreticam opinionem præformaverat.

masculum, & feminam, scilicet Adam & Evam.

6. Altera difficultas etiam levior est; quod enim dicitur v. 26. *faciamus hominem ... & præsit* &c., ut vertit noster Interpres, potest etiam dici: *ut præsint* &c. juxta textum Hebraicum, quia nomine hominis veniunt simul Adam, & Eva; quemadmodum vers. sequ. dicitur: *creavit Deus hominem ... masculum, & feminam creavit eos*.

7. Dices. Origenes Tomo XIV. in Matth. n. 16. distinguit eos homines, qui ad imaginem Dei ab illis, qui de limo terræ, & de una e costis Adam facti sunt: non ergo omnes homines eamdem habent originem; adeoque &c.

8. Resp. satis esse legere Mosaicam historiam, ut illico appareat, eos homines, qui ad imaginem Dei facti sunt, non alios esse, quam Adam, & Evam, quorum prior e limo terræ plasmatus est, altera autem e costa Adæ fabricata. Et si Origenes aliter docuisset, esset hic unus ex aliis multis ipsius erroribus. Veruntamen non adeo desipuit Origenes, sed suo more allegorico sensu locutus est, ac per homines factos ad imaginem Dei, eos intellexit, qui spiritualibus rebus intendunt; per eos vero, qui ex limo terræ formati dicuntur, illos vult significari, qui terrenis rebus indulgent. Vid. Huetius tum in nota ad hunc locum, tum etiam in *Origenianis* Lib. II. qu. 12. §. 10.

9. Alterum argumentum contra Præadamitas suppeditant Sacræ Litteræ iis Sapientiæ verbis cap. X. 1. ubi de Adamo dicitur: *Hæc* (Sapientia) *illum, qui primus formatus est a Deo, pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit*; tum illis aliis Actor. XVII. 26. ubi S. Paulus de Deo dicebat: *fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ*. Quæ duo testimonia adeo perspicua sunt, ut nostro non indigeant glossemate.

10. Tantummodo breviter refellenda est cavillatio Peyrerii contra secundum testimonium, qui observans in Græco textu haberi ἐξ ἑνὸς αἵματος *ex uno sanguine*, colligit, iis verbis non designari, hominum genus ab uno stipite propagatum, sed potius *ex uno sanguine*, seu ex eadem materia, ex eadem terra, eademque natura.

11. Puerilis est hæc cavillatio; nunquam enim probare poterit Peyrerius, nomine *sanguinis* ibi intelligi naturam, materiam, aut terram, & non potius genus, vel progeniem. Sic communi loquendi usu dicimus, homines uno prognatos esse sanguine, qui ex eodem stipite, vel parente originem trahunt. P. Harduinus etiam in notis ad eum locum memorat antiquissimum codicem Alexandrinum, in quo illa vox αἵματος deest, ut deest in nostro textu vulgato.

12. Tertium argumentum, illudque fortissimum petitur ex peccato originali ab uno homine, idest Adamo, in omnes derivato, quemadmodum Fides Catholica nos docet. Hoc autem fundamentale Religionis nostræ dogma verum non esset, si aliqui in hoc mundo viverent homines ab Adamo originem non trahentes.

13. Peyrerius, ut hoc gravissimum incommodum declinaret, contendebat, omnes homines esse Adamiticæ culpæ reos, etiamsi omnes ab Adamo non descendant; quia non aliter illos reos esse vult, nisi per imputationem, quam triplicem distinguit, scilicet *physicam*, *politicam*, & *mysticam*. Imputatione *physica* nonnumquam filii puniuntur propter peccata patrum: & sic Deus dicitur *visitare peccata Patrum in filiis usque ad tertiam, & quartam generationem*. Sic David, jubente Deo, septem filios Saul tradidit Gabaonitis puniendos, quia eorum pater Saul fidem eisdem Gabaonitis fregerat 2. Reg. XXI. Imputationis *politicæ* exemplum eadem Scriptura sacra nobis suppeditat, quando Deus peccatum a David patratum in enumeratione populorum, iisdem populis politice imputavit, ejusdemque ab iis pœnam exegit 70. eorum millibus peste consumtis; & sæpius puniri populos propter Regum peccata, notarunt etiam Gentiles; unde illud Horatii Lib. I. Epist. 2.

Quidquid delirant Reges, plectuntur Achivi.

Alia quoque addit Peyrerius exempla imputationis *politicæ* integro populo, peccati ab uno tantum ejusdem populi homine commissi. Tale fuit crimen Achan Josue VII., & tale peccatum aliquorum paucorum de tribu Benjamin cum Levitæ concubina Judicum XIX. Denique *mystice* imputari posse peccata aliena, conatur ostendere Peyrerius contrario exemplo fidei Abraham, quæ imputatur omnibus fidelibus, quamvis ab ipso originem non trahant, & exemplo mortis Christi, ejusque justitiæ, quæ omnibus omnino hominibus imputatur.

14. Sed quidquid sit de variis illis *imputationum* speciebus, quas Peyrerius ingeniose magis, ac subtiliter, quam solide, ac vere distinxit, certum fide est, peccatum Adami hominibus non imputari solum, sed ab iis reipsa contrahi, ac nasci omnes natura peccatum Adæ sit *unicuique proprium*, ut loquitur Synodus Trident. Sess. V., ex quo apparet exempla a Peyrerio adducta minime ad rem esse. Et de hac imputatione fusius agetur, ubi de peccati originalis propagatione.

15. Et quoniam ille potissimum insistit in *mystica* imputatione, quam explicat exemplis fidei Abraham, & justitiæ Christi, observandum est, fideles non vocari filios Abrahæ, nisi propter imitationem ejus fidei, ratione cujus ille vocatus fuit *pater omnium credentium*. At vero dicere, peccatum originale a nobis contrahi tantum *per imitationem* inobedientiæ Adami, error est in Pelagianis jamdiu ab Ecclesia proscriptus.

16. Error pariter est Novatorum in Concilio Tri-

Tridentino Sess. VI. cap. 7., & Can. 11. damnatus, quod *sola imputatione justitiæ Christi* justificemur, non vero intrinseca justitia, in nobis recepta, qua vere justi sumus per gratiam, & caritatem, quæ in cordibus nostris per Spiritum sanctum diffunditur, nobisque inhæret. Et quanquam a Domino, & Servatore nostro Jesu Christo originem non trahimus, sicut ab Adam nostro Protoparente, illi tamen conjungimur, ut membra capiti; quomodo certe homines Præadamitici non potuissent conjungi Adamo. Unde patet, quam inepta sit illa *mystica imputatio* ad salvandum dogma orthodoxum transfusionis peccati originalis.

17. Quo loco alter etiam Peyrerii error convellendus est, dum putavit, mortem, cui omnes homines obnoxii sunt, non esse peccati originalis pœnam, sed naturalem corruptibilis materiæ, unde compacti sumus, consecutionem. Mirum est, Peyrerium latuisse, jam olim Ecclesiam hac etiam de causa Pelagium in pluribus Conciliis, ac tandem in œcumenico Tridentino damnasse, ut videbimus infra.

18. Aliqui ad retundendum hoc invictum argumentum ex dogmate peccati originalis, finxerunt, Ecclesiæ doctrinam esse intelligendam de hominibus, qui modo nascuntur, & vivunt, utpote qui ex Adamo descendunt; non autem de Præadamitis, quorum progenies diluvio universali extincta est.

19. Verum isti primo non adverterunt, dogma transfusionis peccati originalis omnes omnino homines comprehendere, eosque etiam, qui ante diluvium vixerunt. Quod præter alia argumenta probatur ex morte, cui omnes omnino homines obnoxii fuerunt, quæque per peccatum Adami in mundum intravit, estque illius pœna. Non animadvertunt præterea, id cum præcipuo Peyrerii scopo non cohærere, qui Præadamitis præcipue utebatur, ad explicandum, quomodo Antipodes existant, & undenam oriatur tanta hominum diversitas, præcipue in colore; ad quæ explicanda necesse illi erat, Præadamiticam prosapiam usque ad nostra tempora perducere.

20. Hisce gravissimis argumentis ex Scriptura sacra, atque inconcussa Ecclesiæ doctrina petitis aliud accedit ex traditione, quæ apud omnes nationes semper viguit, & adhuc viget de unica omnium hominum origine, de qua traditione nonnulla attingit Petrus Dan. Huetius in *Demonstr. Evangel.* Prop. IV. cap. 5., & sequent. (*a*).

21. Ob. primo Peyrerius. Ex Historia Mosaica constat, herbas, arbores, & cujusvis generis animantia fuisse toto orbe terrarum a Deo, antequam crearetur Adam, condita; atqui id prorsus inutile fuisset, si unus erat Adam cum uxore sua proxime creandus. credibile est igitur, fuisse ante Adam alios homines, qui his rebus uterentur.

22. Resp. Si hoc argumentum valeret, debuissent illi Præadamitæ totum terrarum spatium replere, ne scilicet dicatur, frustra a Deo fuisse arbores, animalia, & cetera creata. Imo & modo nulla essent loca inaccessa, & ab hominibus inhabitata, in quibus tamen sint vegetabilia, & animalia, quæ certe propter homines creata sunt; quod experientiæ repugnat. Nihil ergo impedit, quin Deus ab initio plura creaverit, quorum tunc nullus esse poterat usus, sed futurus erat sequentibus temporibus.

23. Ob. secundo. Genes. IV. 12. dicitur: *Fuit autem Abel pastor ovium, & Cain agricola*. At vero cur Abel custodiebat greges, si nulli erant homines, qui oves rapere possent? Fortasse a lupis, aliisque rapacibus belluis? Sed ab iis plus sibi, quam ovibus, Abel timere debebat. Cain autem agros colere non poterat, quin aratra, ligones, vomeres, aliaque instrumenta haberet, quæ multos poscebant artifices.

24. Resp., leves has esse objectiones, quæ facile diluuntur. Gregibus necessarii sunt Pastores, non solum ut a furibus, & voracibus feris custodiantur, sed etiam ut ad salubria pascua ducantur, ut ducantur ad aquas, ut lac emungatur, ut suis temporibus tondeantur, & plura alia ipsis præstentur, quæ artis pastoritiæ periti norunt. Cainus vero sine dubio a Patre didicerat sibi necessaria instrumenta parare ad terram colendam; quæ instrumenta non multa eo tempore requirebantur; cum non magna terræ portio excolenda esset, sed quanta paucis illis habitatoribus alendis necessaria erat, & fortasse etiam tunc terra erat fertilior, antequam diluvii aquis contaminaretur.

25. Ob. 3. Peyrerius verba Dei ad Cain Genes. IV. 6., & seq.: *Cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies: sin autem male, statim in foribus peccatum aderit?* Per fores hic indigitari videntur tribunalia, quæ apud Orientales erigi consueverunt in foribus civitatis. Supponitur ergo, jam tum tantum fuisse hominum numerum, ut judices constituti essent ad dirimendas lites: quam hominum multitudinem non possumus intelligere, si omnes ab Adam descendebant.

26. Hoc ipsum apparet ex verbis Cain ad Deum

vers.

(*a*) Longum nimis esset per omnes nationes discurrere, ad investigandam universalem traditionem originis omnium hominum ab Adam. Ipso teste Voltairio (teste non certe suspecto, quando aliquid refert Religioni favens (in *Phil. Historiæ* cap. 17. in *Vedam*, seu *Rituali* veterum Brachmanorum, docetur, primum hominem fuisse *Adimum*, primamque feminam *Procritem*, quæ vox eorum lingua significat *vitam*, sicuti Eva idiomate hebræo id sonat, *ac vita*. In historia etiam Insulæ Ceylan, quæ est in India orientali, mentio habetur Adam, tanquam primi hominis a Deo creati, & quidem ut Ceylanitæ putant, in quodam illius insulæ monte, qui dicitur *Amalec*.

vers. 14. *Ero vagus, & profugus in terra: omnis igitur, qui invenerit me, occidet me.* At vero quem debebat timere Cain, si homines ab Adam descendentes nondum poterant in terra esse multiplicati? Ulterius Deus respondens Caino dixit: *Nequaquam ita fiet; sed omnis, qui occiderit Cain, septuplum punietur. Posuitque Dominus in Cain signum, ut non interficeret eum omnis, qui invenisset eum.* Quæ omnia supponunt, Orientalem plagam, ad quam profugiebat Cain, fuisse jam tum hominibus repletam, qui certe non erant ab Adam procreati.

27. Id postremo confirmatur etiam ex Josepho Flavio, viro rerum Judaicarum peritissimo, qui Lib. I. *Antiquit. Judaic.* cap. 3. refert, Cainum multum terræ una cum uxore emensum, omni vitiorum generi indulsisse, *facultates autem domesticas magna pecuniarum vi ex rapinis, & violentia amplificasse, atque ad luxuriam, ac latrocinia familiares suos invitasse &c.* Hæc autem Josephi narratio plures jam tunc extitisse homines indicat; quod vix, ac ne vix quidem intelligi posset, si Adam fuisset unicus omnium parens.

28. Resp. primæ difficultati, sine fundamento iis verbis: *In foribus aderit peccatum*, intelligi judicia, quæ consecutis postea temporibus in foribus civitatum exercebantur; cum potius Deus ea phrasi voluerit indicare internum animi remorsum, quo Cain post fratricidium agitabatur, & quo omnes peccatores post crimina commissa agitari solent, unde etiam Ethnicus Poeta maximam impiorum esse pœnam dicebat:

> *Nocte, dieque suum gestare in pectore testem.*
>
> Juven. Sat. 13.

29. Secundæ, & tertiæ objectionis parti resp. Cainum potuisse timere fratres, filios, ac nepotes suos, qui tunc cœperant multiplicari in terra. Occisio enim Abelis contigisse creditur anno mundi 130., quod non obscure indicat Scriptura sacra dicens, Abele occiso Adam cognovisse uxorem suam, quæ peperit ei Seth loco Abel a Cain occisi Genes. IV.; at vero ex cap. V. constat, Seth fuisse genitum anno mundi 130.; dicitur quippe vers. 3. *vixit autem Adam* 130. *annis, & genuit filium ... vocavitque nomen ejus Seth.* Profecto hoc 130. annorum spatio potuerunt, ac debuerunt homines ad multa millia multiplicari; nam spatio annorum 225., quo filii Israel manserunt in Ægypto, scimus illos ad sexcenta, & amplius animarum millia excrevisse Exodi XII. 37., cum nonnisi 70. animæ essent, quando Jacob cum tota domo sua illuc ingressus est Gen. XLVI. 27.

30. Eadem responsione solvitur, quod postremo loco ex Josepho objectum fuit, si tamen vera sunt, quæ auctor iste refert; nam Scriptura sancta nihil tale habet. Videlicet aucta familia sua potuit Cain post aliquod longius tempus cum suis latrocinia exercere contra filios fratris sui Seth, aliosque, qui pie, justeque vivebant. Ceterum si Peyrerius fidem Josepho habere velit, certe credet, Adamum *primum e terra factum*, quod eodem loco Josephus scribit, nullam vel levissimam Præadamitici generis mentionem faciens.

31. Objicit 4. Peyrerius hæc Gen. IV. 17. verba: *Cognovit autem Cain uxorem suam:* hæc vero uxor non poterat esse ex stirpe Adam, quia fuisset ejus soror, legemque naturæ Cain violasset cognoscendo sororem. Præterea ibidem additur de Cain: *ædificavit civitatem, vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui Henoch*, non alia certe de causa, nisi ut eam ab aliis plagæ orientalis civitatibus distingueret; multæ autem esse civitates eo tempore non poterant, si sola erat Adami progenies. Quæri etiam potest, qui ipsi suppeditaverit instrumenta ad ædificandum, cum Scriptura sacra Genes. IV. 22. inventionem instrumentorum æris, & ferri videtur tribuere Tubalcain?

32. Resp. primæ objectionis parti, sine dubio Cainum duxisse sororem suam in uxorem, quod eo tempore non solum licitum, sed necessarium erat ad generis humani propagationem. Vid Sanct. Augustinus Lib. XV. *de Civ. Dei* cap. 16. Neque obest, in Genesi nullam Adami filiam commemorari, cum non omnes Adami filii distincte recenseantur, quos certe plures fuisse credendum est. Cum enim Adam vixerit 930. annos, & propagationi generis humani ex Dei mandato incumbere deberet, dubitari non potest, eum magnum filiorum, atque filiarum numerum habuisse, quod sacra Scriptura innuit dicens: *genuit filios, & filias*, Genes. V. 4. Sacer autem Scriptor eos minime nominavit, quia id minime necessarium erat, & quia, ut Sanct. Augustinus observat Lib. XV. *de civitat. Dei* cap. 8. propositum Moysi fuit, solum genealogiam ab Adam ad Abraham perducere, ad quod minime opus erat singulos Adæ filios ex nomine appellare.

33. Altera pars de civitate *Henoch* ita facile expeditur. Primo non omnino constat, quo anno fuerit civitas illa a Caino ædificata. Putant Chronologi aliqui, eam extructam non fuisse ante annum 500., quo tempore magna jam esse debebat hominum multitudo. Sed si etiam concedamus, id citius factum fuisse, non video, quomodo Cain ad illam urbem condendam Præadamitarum auxilio indiguisset; aut cur non potuerit eam nomine filii sui appellare *Henoch*, ut eam distingueret & a paucis illis, quæ jam tunc erant, & a multo pluribus aliis, quæ postea erant condendæ. Tubalcain autem dicitur loco laud. Genes. *malleator, & faber in cuncta opera æris & ferri;* quod non significat, eum fuisse horum instrumentorum inventorem, sed artis ferrariæ cultorem, & perfectorem.

54. Quinta Peyrerii objectio ducta est ex loco obscuro, & difficili novi testamenti, scilicet ex Epist. ad Roman. cap. V., ubi Paulus vers. 13. hæc habet: „ usque ad legem enim peccatum e- „ rat in mundo; peccatum autem non imputaba- „ tur, cum lex non esset. Sed regnavit mors ab „ Adam usque ad Moysem etiam in eos, qui non „ peccaverunt in similitudinem prævaricationis A- „ dæ, qui est forma futuri “. Ex his autem verbis ita colligit Peyrerius. Lex, de qua Apostolus loquitur, non alia est, quam lex data Adamo non comedendi fructum ex arbore scientiæ boni, & mali; atqui ante hanc legem Apostolus dicit fuisse peccatum in mundo: erant ergo ante Adamum homines peccatores; adeoque &c. Majorem autem ita probare conatur. Communis illa nostrorum interpretum explicatio, legem memoratam a S. Paulo esse legem Mosaicam, contextui repugnat, in quo dicitur, *peccatum non fuisse imputatum, cum lex non esset*: at vero certo certius est, peccatum fuisse semper imputatum, ac severissime punitam etiam ante legem Mosaicam; quod pluribus sacræ Historiæ exemplis constat: ergo lex illa, de qua loquitur Apostolus, non alia esse potest, quam lex Adamitica; adeoque &c.

55. Resp. Varias esse hujus Paulini textus explicationes; omnes tamen interpretes in eo convenire, ut lex illa ab Apostolo commemorata non sit lex Adamitica, sed lex Mosaica; nam quotiescumque S. Paulus legem commemorat, semper Mosaicam intelligit (*a*). Illius autem textus interpretatio, quæ magis Apostoli menti, & contextui videtur adaptata, illa est, ut ea verba: *usque ad legem peccatum erat in mundo* significent, peccatum ab Adam usque ad Moysem semper regnasse in mundo, non *exclusive*, quasi sub Moyse, aut post Moysem cessaverit, sed *inclusive*; idest peccatum fuit tam ante, quam post legem Moysis. Ita S. Augustinus L. I. *de peccator. meritis, & remiss.* cap. 2., S. Thomas in hunc locum, Estius &c.

56. Sed majorem videtur habere difficultatem, quod sequitur: *peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset*. „ *Id vero ita commode explicat S. Thomas, ut dictum sit*, „ quantum ad aliqua peccata actualia, quod non „ imputabantur ante legem, sicut illa, quæ specialiter sunt per legem prohibita, quæ homi- „ nes peccata non reputabant: sicut quod dicitur „ Exodi XX. 17. Non concupisces &c.; imputa- „ bantur tamen quædam peccata, prout erant con- „ tra legem naturæ, unde Genesi XXXIX. Jo- „ seph legitur in carcere missus propter adulte- „ rium sibi impositum “. Hinc etiam idem Apostolus dicit in eadem Epistola cap. VII. 7.: „ Peccatum non cognovi, nisi per legem; nam „ concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: „ non concupisces “.

57. Jam vero quod sequitur: „ Regnavit mors „ ab Adam usque ad Moysem, *interprete S. Thoma hunc habet sensum*: quamvis peccata an- „ te legem non imputarentur, tamen mors, sci- „ licet spiritualis, idest peccatum, vel æterna „ damnatio ... regnavit; idest potestatem suam e- „ xercuit in homines ducendo eos in damnatio- „ nem, ab Adam, per quem peccatum intravit „ in mundum, usque ad Moysem, sub quo da- „ ta est lex “.

58. Demum postrema illa Apostoli verba: *etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*, interprete S. Augustino significant, mortem spiritualem regnasse non solum in adultos, qui *actualiter* peccaverunt in similitudinem Adæ, ratione scilicet ad peccandum utentes, sicut Adam usus est, verum etiam in infantes, qui a peccatis actualibus immunes sunt, sed non a peccato originali. Alias hujus loci explicationes vide apud S. Thomam Lect. IV., apud Estium, aliosque Interpretes (*b*).

59. Sexto loco objicit Peyrerius quædam ex profana historia, quæ annos multo plures huic mundo tribuit, quam historia Mosaica. Nam Chaldæi 470. annorum millia numerabant, testibus Diodoro Siculo (Lib. I.), Cicerone (Lib. I. *de Divinat.*), & Lactantio (Lib. VIII. *Divin. Institut.* cap. 34.). Idem Diodorus narrat, Egyptios a regno Solis, usque ad Alexandri transitum in Asiam numerasse annorum 23. millia. Herodotus autem ait, Sacerdotes Ægyptios regnum hominum apud se extendisse per 10. millia 340. annos, ante quod tempus Dii apud eos regnabant. Multo majorem annorum seriem jactant Babilones, Sinenses, Scythæ, & Americani.

40. Sed operæ pretium non est, in his chimæris

(*a*) Sic ad Rom. X. 5. *Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea*. Ad Galat. III. 19. *Quid igitur Lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per Angelos in manu mediatoris*; & vers. 24. *Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur*. Sed & alia loca sunt parallela in aliis libris novi Testamenti, ut Matth. V. 17. *Nolite putare*, inquit Christus, *quoniam veni solvere legem* &c. scilicet legem Moysis. Cap. XXII. 36. *Quod est mandatum magnum in lege?* Ibid. vers. 40. *In his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ*. Lucæ XVI. 16. *Lex, & Prophetæ usque ad Joannem*. Joann. I. 17. *Lex per Moysem data est*, & cap. VII. 19. *Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem?* Ac denique Actor. VII. 53. *Qui accepistis legem in dispositione Angelorum, & non custodistis*. In quibus locis, & in omnibus aliis nomine *Legis* nulla alia intelligitur lex, quam Mosaica.

(*b*) S. Augustinus Epist. 157. ad Hilarium n. 19. observat, in nonnullis latinis codicibus deesse particulam *non*, & legi *in eos, qui peccaverunt* &c., græcos tamen Codices habere eamdem particulam *non*. Si vero particula negativa omittatur, tunc fieri hunc sensum, infantes etiam peccasse in similitudinem prævaricationis Adæ, quatenus *omnes in Adam peccaverunt*.

ris immorari, quæ risu, & sibilis dignæ visæ sunt, non solum S. Augustino (*a*), Lactantio (Lib. VII. *Divin. Institut.* cap. 14.), aliisque veteribus Religionis nostræ scriptoribus, sed ipsis etiam gentilibus emunctioris naris Philosophis. Nam Cicero (Libro I. *de Divinat.* cap. 19. de Chaldæorum supputationibus loquens, *Condemnemus*, inquit, *hos aut stultitiæ, aut vanitatis, aut imprudentiæ, qui 470. millia annorum, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent.* Quod similiter de Ægyptiis, Sinensibus, aliisque populis merito repeti potest. Quanquam multi existimant, annos apud eas nationes non constitisse 12. mensibus, sed paucioribus; imo fortasse aliquando nonnisi aliquot diebus. Quis autem prudens ex fabulosis illis historiis, quæ mendaciis undique scatent, velit in dubium revocare illam chronologiam, quam nobis exhibet Moyses, & quæ aliis etiam certis antiquitatis monumentis accurate consonat? Ut enim observarunt eruditi, nulla inveniuntur certa monumenta, quæ epocha diluvii posteriora non sint. Imo S. Cyrillus Alexandrinus in suo primo Libro contra Julianum (Tomo VI. edit. Paris. an. 1638.) omnia veteris historiæ profanæ monumenta magna eruditione percurrens, ostendit nihil inveniri, quod Moyse posterius non sit. Et Jaquelotius ex hoc ipso capite, quod veterum memoriæ sint omnes diluvio posteriores, invictum depromsit argumentum ad Christianæ Religionis veritatem demonstrandam (*b*).

41. Ob. 7. Antipodes non potuerunt ab Adamo descendere, cum ante inventam acum magneticam impossibilis plane esset per Oceanum navigatio. Hinc plures Ecclesiæ Patres falso sibi persuaserunt, antipodes esse non posse, ut S. Augustinus Lib. XVI. *de Civ. Dei* cap. 9. Imo Zacharias Rom. Pontifex Epist. 10. ad Bonifacium vocat *perversam, & iniquam doctrinam illam, quæ alium mundum, aliosque homines sub terra esse asserebat.*

42. Resp., certum plane esse, populosas illas gentes, quæ in America detectæ postea sunt, ab Adamo, imo & a Noe, qui quasi secundus fuit Adam, originem trahere, cum sint homines ejusdem prorsus speciei, ac naturæ. Hinc plures inventæ sunt apud eos populos traditiones, quæ nonnisi a Noe, vel ejus Nepotibus oriri potuerunt; ut est illa diluvii universalis, quam apud Americanos inventam fuisse Jos. Acosta, & Ant. de Herrera testantur. Quamquam vero incertum sit, quomodo potuerint ad illam oppositam partem orbis enavigato Oceano penetrare, non tamen hoc impossibile fuisse, demonstrari potest. Voluit divina providentia, ut illæ etiam regiones suos incolas haberent, & mediis sibi cognitis eos illuc deduxit. Et quot, & quanta in hoc mundo sunt a Divina Providentia constituta, quorum modum ignoramus! Quod si veteres quidam Patres hac in re decepti sunt, levis est hic nævus, ipsis cum multis profanis Scriptoribus nobilissimis communis (*c*).

43. Postrema Peyrerii objectio, qua moderni etiam pseudophilosophi delectantur (*d*), petitur ex magna diversitate, quæ in quibusdam nationibus ob-

Idem repetit Lib. I. *de peccat. meritis, & remiss.* cap. 11. Ex hac autem lectione, si vera esset, omnis evanesceret difficultas Peyrerii.

(*a*) Verba S. Patris Lib. XVIII. *de Civit. Dei* cap. 40. hæc sunt: *Cum ab ipso primo homine, qui est appellatus Adam, nondum sex millia anni compleantur, quomodo non isti ridendi potius, quam refellendi sunt, qui de spatio temporum tam diversa, & huic exploratæ veritati tam contraria persuadere conantur? Cui enim melius præterita narranti credimus, quam qui etiam futura prædixit, quæ præsentia jam videmus? Nam & ipsa historicorum inter se dissonantia copiam nobis præbet, ut ei potius credere debeamus, qui divinæ, quam tenemus, non repugnat historiæ?*

(*b*) Si quis his delectatur, præter Auctores alio in loco a me laud. Tom. I. Diss. III. num. 62. seq. consulere poterit Rollinium in suo I. Tom. *Histor.*, Disquisitiones P. Calmet in *Chronolog. Ægyptiorum*, Anglos Auctores *Hist. univ.* Lib. IV. cap. 2., ubi decantatæ Sinensium antiquitatis fabulæ exploduntur, de quibus etiam fuse egit D. de Guignes in suis Dissert., quæ insertæ sunt *Monumentis Academiæ Parisinæ Inscriptionum* annor. 1758. 1759. Harum specimen esse poterit, quod narratur de To-hi (cujus regnum ad tempora antediluvina extenditur), scilicet ipsum habuisse corpus draconis, caput bovinus, dentes autem testudinis. Adeasis etiam Richerium Canonicum Gallum apud Ephemerides Trevoitianas an. 1744. mense Aprili art. 31., & alios in iisdem Ephemeridibus memoratos eodem anno mense Septembri art. 65., & mense Oct. art. 75., ac præter alios multos Steph. Formont in gallicis *animadvers. criticis ad Hist. veterum populorum Chaldæorum, Hebræorum, Phænicum, Græcorum &c. usque ad Cyrum* vol. 2. in 4. Parisiis 1735. Extat etiam ejusdem cl. Auctoris Epistola *sur la maniere de prouver la Creation par la Genese* a Paris 1710. in 12.

(*c*) Lucretius, nomen incredulis quantivis pretii, in Lib. II. *de natura rerum* vers. 1061. hanc antipodum opinionem vocabat *vanum stolidorum errorem*. Plutarchus autem in Lib. *de facie in orbe Lunæ* eamdem dixit esse *præstigiatoris alicujus, circulatorisve triviales nugas*. Ceterum de modo, quo potuerint in Americam, variasque insulas remotissimas homines pervenire, multa disseruntur apud Buffon Tomo VI. *de l' Hist. natur.*, tum in Dissert., quæ inserta est Parti II. additionum *Histor. univ.* & multi alii ad hanc rem illustrandam sua studia utiliter contulerunt, quæ nobis ad alia properantibus, persequi non vacat.

(*d*) Voltairius in sua *Philosophia historiæ* cap. 11. ex tripode pronunciat, dubitari non posse, Nigros, Albinos, Hottentotos, Lapones, Americanos, Sinenses ex progenie esse a nostra omnino diversa. Patres Trevoltiani in suis Ephemer. anni 1744. mense Jan. Art. 7. referunt, & merito castigant dissertationem cujusdam Medici Lugdunensis, qui ex nigro Africanorum colore, eos ab Adam non posse descendere subindicabat; quanquam in fidei obsequium nonnisi unam hominum speciem se agnoscere testabatur.

observatur; unde colligitur, non posse omnes ex uno stipite derivari. Hæc diversitas primo apparet in Æthiopibus, aliisque Africæ populis, qui nigro colore sunt tincti, vultum habent simum, & quamdam lanæ speciem loco capillorum. Jam vero quæritur, utrum ater fuerit Adam, an albus? Si albus, hi populi non sunt ab eo procreati: si niger, ceteræ gentes ab eo originem non trahunt. Secundo fuerunt gigantes quos sacra Historia commemorat Genes. VI., Deut. III. & 1. Reg. XVII., imo adhuc inveniuntur (*a*). Contra fuerunt, & adhuc sunt *pygmæi* ita dicti, quasi *Cubitales*, statura scilicet a communi hominum genere, multoque magis a Gigantibus longissime distantes. Tertio major apparet diversitas quarumdam nationum in acumine ingenii, in animi inclinationibus, in toto vivendi genere. Sunt ex. gr. Hottentoti, Cafri, Canadenses, Lapones, aliique populi stupidi, agrestes, & barbari, qui potius ad brutorum classem, quam ad hominum genus pertinere videntur. Demum sunt quædam monstrorum genera, ut illa a S. Augustino memorata (Lib. XVI. de Civit. Dei cap. 8.), homines scilicet unum oculum habentes in media fronte, vel plantas versas post crura, vel quibus ora non sunt, & halitu per nares attracto tantummodo vivunt. Addit S. Pater, alicubi feminas quinquennes concipere, & octavum vitæ annum non excedere; quosdam sine cervice oculos habere in humeris; cynocephalos item canina capita habentes, & latrantes, ut canes (*b*). Hi certe omnes cum specie a nobis differant, etiam origine differre debebant.

44. Resp. ad primum, varias esse posse illius phænomeni causas; sed illam in primis ductam a calore solis, qui in illis regionibus est intensissimus, quo accedentibus terræ exhalationibus, aliisque effluviis ex auri, argenti, ferri, sulphurisque fodinis factum fuisse creditur, ut illarum incolæ sensim colorem mutaverint, ut primo fusci, & subnigri, postea vero omnino nigri evaserint.

45. Rem ita procedere potuisse, plurimis argumentis suaderi videtur. Primo testante Plinio Lib. II. Hist. natur. cap. 19., *a Gange versa ad meridiem plaga tinguntur sole populi, jam quidem infusci; nondum tamen Æthiopum modo exusti: quantum ad Indum accedunt, tantum colore nigriores fiunt*. Idipsum testatur Theodoretus Lib. VII. *de providentia*. Causæ ergo diversi coloris a diverso climate, non ab origine diversa repeti debent. Secundo Abbas de Manet, qui 20. annis in Africa commoratus est, & diligentissime rem hanc observavit, testatur, Lusitanos, qui a tribus circiter sæculis in Africam migrarunt, tandem & ipsos mutasse colorem, nec minus Æthiopibus nigros esse; cum contra illi, qui insulas Canarias, & insulam Ferri incoluerunt, nativum colorem admodum parum immutaverint. Eos autem, qui in oris Africæ nigri facti sunt, veros esse Lusitanos, tum ex traditione, tum ex idiomate, tum ex legibus, moribus, ac religione certum est (*c*). Tertio Thomas Hyde (*in notis ad itinera Peritsolii*) observavit, eos qui radiis solaribus minus exponuntur, etiam minus esse nigro colore tinctos. Denum Nigros, Albinos, aliosque cujuscumque coloris, aut formæ homines esse ab eodem stipite procreatos, ac nos, ex eo abunde colligitur, quod ejusdem nostræ naturæ sint, ejusdem rationis participes, iisdemque passionibus, morbis, ac morti obnoxii.

46. Quantum vero ad vultus lineamenta, diversitas non est tanta, eaque potissimum oritur ex arte, qua matres teneros adhuc filios eo modo conformare student, qui apud suos conterraneos maxime in usu est. Capillorum demum, & si est quælibet alia aliarum partium accidentalis diversitas, a causis mere naturalibus repetenda est (*l*).

41.

(*a*) Vid. P. Calmet Dissert. *De gigantibus*, Artigny in novis monumentis *Hist. Critices, & litter.*, & Jo. Alb. Fabricius in Diss. *de hominibus ortu non differentibus*.

(*b*) Aliqui recentiores, ac inter alios auctor des *Recherches sur les Americains*, ut ansam haberent S. Patres irridendi, scripserunt, has fabulas fuisse a S. Augustino pro indubiis historiis habitas, vel potius mala fide ab eo aliis venditatas; propterea quod in Serm. 37. *ad Fratres in Eremo* in append. Tomo VI. dicat, *se vidisse in Æthiopia multos homines, ac mulieres capita non habentes, sed oculos grossos fixos in pectore ... & alios homines unum tantum oculum in fronte habentes &c.* Sed isti recentiores doctissimi, qui peregrinas rerum notitias jactant, nosque, ac veteres Theologos supinæ ignorantiæ accusant, ignorare se ostendunt, quod Criticorum ignorat nemo, hunc, aliosque Sermones *ad Fratres in eremo* esse spurios, & S. Augustino prorsus indignos. Legatur admonitio Patrum Benedictinorum hujusmodi Sermonibus præfixa, in qua Baronii, Bellarmini, Lovaniensium, Erasmi, Christiani Lupi, aliorumque saniorum Criticorum judicio, atque argumentis indubiis hos Sermones nonnisi ab aliquo impostore inepto, & ridiculo prodire potuisse demonstratur.

(*c*) Vid. dissertationes, quas laud. D. de Manet adtexuit suæ *novæ historiæ Africæ*, &c. Parisiis 1767.

(*d*) Rejici omnino debet singularis illa anonymi cujusdam opinio in Libro, cui titulus: *Essai sur cette question: quand, & comment l'Amerique a-t-elle été peuplée d'hommes, & d'animaux*; par. E. B. T. E. a Amsterdam 1767. in 8., Nigros scilicet a Caino descendere, cui Deus posuisse dicitur signum, hoc est ut laud. Scriptor interpretatur, colorem, & crines, & quædam vultus lineamenta mutasse. Hæc enim opinio, quæ antea fuerat a Winstono proposita in supplem. *au Traité de l'accomplissement des propheties* Dissert. 4., nullo pacto cum diluvio Noetico conciliari potest. De hujus opinionis incommodis videri etiam possunt Ephemerides Trevoltienses mense Novembri anni 1733., & mense Aprili 1734. Probari pariter non meretur opinio [illegible] Lud. Hannemanni, & nonnullorum aliorum, qui Nigritarum colorem a maledictione repetunt, qua Noe filium suum Cham punivit; hujus enim maledi-

47. Quod secundo loco de gigantibus, & pygmæis objectum est, faciliorem habet explanationem; non enim natura humana determinatæ mensuræ alligata est; & quotidie etiam inter nos apparent quidam ita proceri, ut ad gigantum staturam aut pertingant, aut saltem accedant; quod facilius contingere potuit præteritis sæculis, in quibus staturam hominum fuisse nostra majorem, non contemnendis argumentis evincit eruditissimus Mazochius (in Dissert. *de Gigantibus* Tomo I. *Spicilegii biblici*). Idemque de pygmæis dicendum. Utrum autem fuerint olim, & modo etiam sint integræ gigantum, aut pygmæorum nationes, nondum satis constat; nec multum interest id curiosius investigare (Vid., si lubet, Tomus XVII. *Hist. itinerum* Abb. Prevot, ubi de Gigantibus patagonis).

48. Tertium omnino leve est; quemadmodum enim inter nos inveniuntur homines minore ingenii acumine donati; alii plane stupidi, aut animam pro sale habuisse videantur; & non pauci omnino amentes, qui tamen ex iisdem parentibus orti sunt; ita nihil prohibet, esse integras, populosasque nationes, sive aeris crassioris influxu, sive ob alias causas omnis fere ingenii expertes, quanquam educatio in hac diversitate magnas habet partes.

49. Postremum totum fabulosum est, & mirari subit, potuisse S. Augustinum ab aliquibus sciolis accusari, quasi hujusmodi fabulis fidem adhibuerit. Legantur quæ habet laud. cap. 8. Libri XVI. *de Civit. Dei*, ubi concedit quidem fuisse semper, & adhuc esse quædam monstra, negat tamen credenda esse omnia, quæ in hoc genere referuntur; & tandem ita concludit; *aut illa, quæ de quibusdam gentibus scripta sunt, omnino nulla sunt; aut si sunt, homines non sunt, aut ex Adam sunt, si homines sunt* (a). Certissimum itaque sit, primum hominem a Deo creatum fuisse Adam. Nunc dicendum de illo felicissimo statu, in quo a Deo conditus fuit, & a quo culpa sua decidens, seipsum, & nos maximam in calamitatem pertraxit.

CAPUT II.

De imagine Dei in homine. S. Thomas I. P. quæst. 93.

50. Primum, quod sacræ litteræ de Adamo referunt, & nobis considerandum venit, est, quod fuerit factus *ad imaginem, & similitudinem Dei*. Quæ duo verba copiosam sacris Interpretibus atque Theologis subtiliter disputandi materiam suppeditarunt. Nos S. Præceptorem nostrum sequentes, quæ præcipua sunt, & Theologiæ candidatis magis utilia, breviter complectemur.

51. Et primo quidem aliqua distinctio ponenda videtur inter *imaginem*, & *similitudinem* (Art. 1. & 9.); ut enim S. Augustinus observat in Lib. 83. *Quæstionum* quæst. 74. *ubi est imago, continuo est & similitudo: sed ubi est similitudo, non continuo est imago*. Nam imago aliquid addit supra similitudinem, & similitudo communior est, quam imago. Hinc etiam imago alicujus dicitur esse magis, vel minus similis, & eo perfectior, quo est similior.

52. Secundo in omnibus rebus creatis est aliqua Dei similitudo *per modum vestigii*, ut loquitur Angelicus art. 6.; omnia enim assimilantur Deo, inquantum sunt, & ulterius prout quasdam habent perfectiones sibi a Deo communicatas; unde singulæ creaturæ repræsentant Deum, saltem tanquam suam causam.

53. Tertio in sola creatura rationali est similitudo *per modum imaginis*, quatenus primo in ipsa est intellectus, & ratio, qua suum Creatorem cognoscit; & hac perfectione ceteras creaturas omnes longe præcellit: secundo creatura rationalis pollet libera voluntate, qua suum Creatorem amare potest, & debet: tertio creatura rationalis dicitur *imago Dei* etiam propter dominium, quo rebus omnibus præest, quamvis fortasse melius dicatur, hoc dominium in res creatas non esse ipsam imaginem Dei, sed ad illam consequi; ita ut fuerit homini hoc dominium ideo concessum, quia conditus erat ad imaginem Dei. Et has rationes sæpius sancti Patres exposuerunt, quorum verba legi possunt apud Petavium *de opificio sex dierum* Lib. II. cap. 2. & seq.

54. Quarto, nomine creaturæ rationalis, quæ est imago Dei, non solum venit homo, sed etiam Angelus, qui iisdem perfectionibus exornatus a Deo

etionis effectus fuit, ut Chanaam filius Gham *servus esset servorum fratribus suis*. Genes. IX. 25., quæ maledictio impleta est in Chananæis, dum coacti sunt Israelitis servire.

De causis nigredinis Ethiopum videri possunt Diss. inserta Ephemer. Trevoltiens. an. 1738. mense Junio P. II. Art. 71., Buffon Tom. III. *Hist. natur.* Art. postremo, ubi agit de varietatibus humanæ speciei, & etiam Auctor *des Recherches philosoph. sur les Americains &c.* Tom. I. sect. 2., ubi plurimis argumentis diversitatem hanc a solo causarum naturalium influxu oriri demonstrant.

(a) Latius de Præadamitis disserunt P. Natalis Alexander *Hist. vet. Test.* ætate I. Diss. 3., Antonius Zaccaria in Diss. prolegom. ad Lib. I. Petavii *de opificio sex dierum*, Eusebius Romanus seu Phil. Priorius in *animadversion. ad Lib. Præadamitarum*, & Jo. Conr. Dannhaverus in Lib. *de Præadamitis*, sive *de fabula primorum hominum ante Adamum conditorum explosa*.

Deo fuit, & qui propterea Ezechielis XXVIII. 12. appellatur *signaculum similitudinis*, *plenus sapientia*, *& perfectus decore*; quæ verba ita commentatur S. Gregorius Papa Hom. XXXIV. in Evang. *Angelus dicitur signaculum similitudinis*, *quia in eo similitudo divinæ imaginis magis insinuatur expressa*. Unde etiam S. Doct. art. 3. dicit, imaginem Dei magis esse in Angelo, quam in homine, quia intellectualis natura est perfectior in Angelo, quam in homine.

55. Quinto bene observat Angelicus art. 1., quod cum homo secundum intellectualem naturam ad imaginem Dei esse dicatur, eo magis ad imaginem Dei accedit, quo magis Deum imitari studet, ipsum scilicet cognoscendo, & amando: „ unde imago Dei tripliciter potest considerari in „ homine: uno quidem modo, secundum quod „ homo habet aptitudinem naturalem ad intelligendum, & amandum Deum, & hæc aptitudo „ consistit in ipsa natura mentis, qua est communis omnibus hominibus. Alio modo secundum quod homo actu, vel habitu Deum cognoscit, & amat, sed tamen imperfecte: & hæc „ est imago per conformitatem gratiæ. Tertio „ modo secundum quod homo Deum actu cognoscit, & amat perfecte, & sic attenditur imago „ secundum similitudinem gloriæ"; ad quam nos perventuros divina opitulante gratia speramus: *similes ei erimus*, *quoniam videbimus eum*, *sicuti est*, 1. Joan. III. 2. Triplex igitur in homine est imago Dei, scilicet *naturæ*, *gratiæ*, *& gloriæ* (a).

56. Prætereundum denique non est, & hominem, & Angelum esse *imaginem* Dei, sed creatam, solum enim Verbum æterni Patris est vera, perfectissima, consubstantialis, atque increata ipsius imago. Ita Christus Dominus appellatur 2. ad Corinth. IV. 4.; & ad Coloss. I. 15. dicitur *imago Dei invisibilis*. Imo quidam Ecclesiæ Patres, ut S. Athanasius *de Incarnat.*, Clemens Alexandr. Lib. V. *Stromat.*, aliique subtilius observarunt, hominem potius dici factum *ad imaginem* Dei, quam ipsam esse *imaginem* Dei; solumque Verbum nomine imaginis Dei insigniri. Sed magnus Augustinus Lib. VII. *de Trin.* „ Sunt, „ *inquit*, qui ita distinguunt, ut imaginem velint „ esse Filium, hominem vere non imaginem, sed „ ad imaginem. Refellit autem eos Apostolus dicens 1. Corinth. XI. 7. Vir quidem non debet „ velare caput, cum sit imago, & gloria Dei" &c. Et hæc ita certa, atque explorata sunt, ut nulla fere de iis sit controversia.

57. Quæres primo. *Quid hoc in loco diversum significent imago, & similitudo?*

58. Resp., non omnino inter se convenire Theologos. Bellarminus *de Gratia primi hominis* cap. 2. pluribus adductis Sanct. Patrum testimoniis demonstrare conatus est, *imaginem* ad naturam hominis, *similitudinem* vero ad ejus virtutes pertinere, quibus similis Deo quadam ratione efficiebatur. Hinc etiam quidam subtilius animadvertunt, Deum dixisse Gen. I. 26. *Faciamus hominem ad imaginem*, *& similitudinem nostram*; Moysem autem vers. sequ. subdidisse: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam*; omissa *similitudine*, quia homo per peccatum amissa similitudine, in virtutibus infusis sita, solam retinuit *imaginem* Dei, quæ residet in natura. Sed nimis subtilis hæc est observatio, quam S. Augustinus jam repudiaverat Quæst. IV. in *Deuteron.*, inquiens, per imaginem fuisse a Moyse etiam similitudinem indicatam, quia *ubi imago*, *continuo & similitudo est*.

59. Alii putant, iis verbis *ad imaginem*, *& similitudinem suam* significari *imaginem valde similem*; quo sensu illud quoque explicant Sap. II. 23. *Deus creavit hominem*, *inexterminabilem*, *& ad imaginem similitudinis suæ fecit illum*, ut scilicet exprimatur imago valde similis. Unde etiam S. Thomas hic art. 9. dicit posse considerari similitudinem in quantum subsequitur imaginem, *& significat quamdam imaginis perfectionem*.

60. Non desunt tamen, qui arbitrentur, nullum hoc loco imaginem inter, & similitudinem discrimen esse; ut proinde Moyses usu apud Hebræos non infrequenti idem voluerit utroque vocabulo expressius significare. Certe Gen. V. 1. Moyses solam similitudinem nominat, dicens, *ad similitudinem Dei fecit illum*, scilicet hominem. De Adam vero dicit vers. 3. *genuit filium ad imaginem*, *& similitudinem suam*; ac pluribus omissis locis parallelis satis est testimonium S. Jacobi in sua Epist. Canon. c. III. 9., ubi de lingua ait: *in ipsa benedicimus Deum*, *& Patrem*: *& in ipsa maledicimus homines*, *qui ad similitudinem Dei facti sunt*. Vid. Bened. Pererius Lib. IV. in Genes., & P. Michael Le-Quien ad Lib. II. S. Jo. Damasceni *de fide orthod.* c. 12.

61. Quæres secundo, an Eva etiam creata fuerit ad imaginem, & similitudinem Dei? Ratio dubitandi ex eo oritur, quod Apostolus in Epist. I. ad Corinth. XI. 7. dicat: *Vir imago & gloria Dei est*; *mulier autem gloria viri est*. Insuper auctor

Quæ-

(a) Natalis Alexander in *Hist. vet. Test. de I. mundi ætate* Diss. I. Art. 7., qua solet eruditione, multas affert veterum Patrum explicationes imaginis Dei in homine. Doctissimus Alexius Symmachus Mazochius in *Spicilegio biblico* ad hunc locum subtili ratiocinio vult, imaginem Dei in homine agnoscendam in *veritate*, cujus notio in animo hominis impressa nitescit. Neque omittendum, etiam ethnicis notum fuisse, hominem esse ad imaginem Dei creatum. Ita Pythagoras apud Themistium p. 192. edit. Harduini, & alii non pauci, vel antiqua traditione, vel lectione Sacr. Bibliorum, vel Judæorum conversatione edocti.

Quæstionum novi, ac vet. Test., qui olim S. Augustinus putabatur, Qu. 21. aperte docet, feminam non esse creatam ad imaginem Dei. Nihilominus:

62. Resp. dubitari minime posse, etiam feminam fuisse creatam ad imaginem, & similitudinem Dei; eadem enim est ipsius ratio, ac viri; & quæ superius adnotavimus n. 51. sequ. de homine, pertinent æque ad feminam, atque ad virum. Præterea in sæpius laud. Geneseo loco postquam dictum est, Deum creasse hominem ad imaginem suam, ἀμέσως *immediate* subditur, *masculum, & feminam creavit eos* (*a*).

63. *Quantum tamen ad aliquid secundarium*, ait S. Thomas art. 4., „ imago Dei invenitur in „ viro, secundum quod non invenitur in muliere. „ Nam vir est principium mulieris, & finis, si„ cut Deus est principium, & finis totius creatu„ ræ. Unde cum Apostolus dixisset, quod vir i„ mago, & gloria est Dei, mulier autem est glo„ ria viri, ostendit, quare hoc dixerit, subdens: „ non enim vir est ex muliere, sed mulier ex „ viro; & vir non est creatus propter mulierem, „ sed mulier propter virum ".

64. Auctor autem *Quæst. novi, ac vet. test.* non levibus scatet erroribus, nullius est proinde auctoritatis; & mirum est, potuisse aliquando tribui S. Augustino. Imo verus Augustinus Lib. III. *de Genes. ad litt.* c. 22. hac ipsa quæstione excitata espresse docet feminam, non minus, quam virum fuisse ad Dei imaginem formatam (*b*).

65. Quæres tertio, *an hæc imago, & similitudo Dei sit etiam in corpore hominis?*

66. Resp. S. Augustinus in Lib. *de Hæresibus* inter hæreses hanc num. 76. recenset, *quæ dicit, corpus hominis, non animam esse imaginem Dei;* fortasse quia Anthropomorphitæ suum errorem de Deo corporeo inde hauserunt. Nullatenus tamen inter hæreticos, imo nec inter errantes ii recensendi sunt, qui Dei imaginem præcipue in anima hominis reposuerunt, eamdemque etiam in corpore certa quadam ratione relucere dixerunt. Quanquam enim homo mole corporis, soliditate, robore, aliisque non paucis inferior quibusdam aliis creaturis inveniatur, aliqua tamen ipsius excellentia super cetera animalia in ipsa corporis conformatione apparet: ut enim inquiebat Poeta:

Pronaque cum spectent animalia cetera terram,
Os homini sublime dedit, cælumque videre
Jussit, & erectos ad sidera tollere vultus.
Ovid. Lib. I. Metamorph.

67. Sed magis quam Poetam præstabit audire S. Bernardum, qui Serm. XXIV. in Cant., postquam monuisset, imaginem Dei proprie in anima esse, ita prosequitur: „ Quanquam & corporis „ staturam dedit homini Deus rectam; forsitan ut „ ista corporea exterioris, viliorisque rectitudo fig„ menti hominem interiorem illum, qui ad ima„ ginem Dei factus est, spiritualis suæ servandæ „ rectitudinis admoneret... Perversa res est, & „ fœda, luteum vas, quod est corpus de terra, „ oculos habere sursum, cœlos libere suspicere, „ cœlorumque luminaribus oblectare aspectus, „ spiritualem vero, cælestemque creaturam suos „ e contrario oculos, idest internos sensus, atque „ affectus trahere in terram deorsum... Erubesce „ anima mea divinam pecorina commutasse simi„ litudinem " &c. Operæ pretium erit totum aureum illum sermonem non legere solum, sed serio meditari. Confer, quæ dicta sunt Dissert. II. n. 250. seq.

CAPUT III.

De statu naturæ humanæ integræ, & innocentis; & primo quantum ad animam.

68. Sanctus Thomas, postquam de imagine Dei in homine copiose disputavit, agit de statu, in quo homo primum creatus est, tum quantum ad animam, tum postea quantum ad corpus; cujus vestigia & nos sequentes, quæ scitu magis necessaria sunt de illo primævo felicissimo statu exponemus; omnia enim persequi, quæ latius Scholastici in controversiam vocarunt, nimis longum esset, neque necessarium.

69. Et primo quidem nonnulli Sancti Patres, ex quo homo dicatur factus *ad imaginem Dei*, recte intulerunt, eum fuisse in gratia sanctificante

(*a*) Hinc exploditur illepidum illud quorumdam Rabbinorum commentum, Adam nempe creatum fuisse biformem, seu androgynum. Nam ut bene S. Augustinus Lib. III. *de Gen. ad Litt.* cap. 12. advertit, sacer textus in hac hypothesi dixisset: *masculum, & feminam creavit illum.* Hanc putidam fabellam adoptavit etiam Plato in *Symposio*, ut notavit Eusebius Lib. XII. *Præparat. Evangel.* cap. 12., imo & Christiani aliqui, ut fanatica illa femina Antonia Bourignonia in suo opere, cui titulus: *Cæli novi, & terra nova:* Amstelod. 1679. De Rabbinorum fabulis videri potest P. Raym. Martini in *Pugione fidei* P. III. Diss. 2. c. 3.

(*b*) Verba S. Patris hæc sunt: „ Paulus Apostolus „ virum tantum dicit *imaginem, & gloriam Dei:* mu„ lier autem, inquit, *gloria viri est* ... Tamen & fe„ mina renovatur etiam ipsa in spiritu mentis suæ in „ agnitione Dei secundum imaginem ejus, qui crea„ vit, ubi non est masculus & femina. Sicut autem „ ab hac gratia renovationis & reformatione imaginis „ Dei non separantur feminæ, quamvis in sexu cor„ poris earum aliud figuratum sit, propter quod vir „ solus dicitur esse imago, & gloria Dei; sic & in i„ psa prima conditione hominis, secundum id, quod „ & femina homo erat, habebat utique mentem suam, „ eamdemque rationalem, secundum quam ipsa quo„ que facta est ad imaginem Dei ".

te creatum; unde etiam dicebant, in baptismi regeneratione renovari in nobis imaginem Dei. Sic S. Augustinus *de Spirit. & litt.* cap. 27. *Hoc agit*, inquit, *Spiritus gratiæ, ut imaginem Dei, in qua naturaliter facti sumus, instauret in nobis*. Huic sententiæ adhæret major Theologorum pars, qua de re recolenda sunt, quæ in prima Dissert. cap. 12. de gratia Angelorum diximus; eadem enim est utrorumque ratio. Et noster S. Doctor, quemadmodum post magnum Augustinum docuerat, fuisse Angelos in gratia creatos, ita idem censet de homine, quod I. P. qu. 95. art. 1. hac ratione luculenter demonstrat.

70. Quia, inquit, id videtur requirere ea rectitudo primi status, in qua Deus hominem fecit. Ecclesiastici VII. 30. „ Deus fecit hominem re„ ctum: *qua rectitudine* ratio subdebatur Deo, „ rationi vero inferiores vires, & animæ corpus. „ Prima autem subjectio erat causa & secundæ, „ & tertiæ; quamdiu enim ratio manebat sub„ jecta Deo, inferiora ei subdebantur, *ut S. Augustinus dicit Lib. I.* de peccat. merit. & re„ miss. *cap.* 16. Manifestum est autem, quod il„ la subjectio corporis ad animam, & inferiorum „ virium ad rationem non erat naturalis; alio„ quin post peccatum mansisset, cum etiam in „ Dæmonibus data naturalia post peccatum per„ manserint: unde manifestum est, quod & illa „ prima subjectio, qua ratio Deo subdebatur, „ non erat solum secundum naturam, sed secun„ dum supernaturale donum gratiæ; non enim „ potest esse, quod effectus sit potior, quam cau„ sa. Unde Augustinus dicit XIII. de Civit. Dei „ *cap.* 13., quod postquam præcepti facta tran„ sgressio est, confestim gratia deserente divina „ de corporum suorum nuditate confusi sunt; sen„ serunt enim motum inobedientis carnis suæ tam„ quam reciprocam pœnam inobedientiæ suæ". Ex quibus verbis colligit Angelicus, si deserente gratia soluta est obedientia carnis ad animam, per gratiam in anima existentem inferiora ei fuisse subdita, atque adeo statum naturæ integræ non potuisse esse sine gratia sanctificante.

71. Hac S. Thomæ doctrina a magno Augustino, aliisque veteribus Sanctis Patribus hausta (quorum plurima testimonia exhibet Estius in II. *Sentent.* dist. 25. §. 1.), certa omnino videtur; non tamen ad fidem pertinet, quia, ut superius monuimus, nondum ab Ecclesia definita fuit, & contraria opinio a quibusdam Catholicis post Magistrum *Sententiarum*, adoptata est; quamobrem idem Angelicus laud. qu. 95. art. 1. oppositam sententiam rejecit quidem, nulla tamen eam censura notavit. Quamquam in Concilio Arausicano II. cap. 19. hæc verba leguntur: Natura humana, etiamsi in illa integritate, *in qua est condita*, permaneret &c. Est tamen de fide, Adam fuisse gratia sanctificante exornatum; nam Concilium Trid. Sess. V. ita definivit: „ Si quis non confi„ tetur, primum hominem Adam cum mandatum „ Dei in Paradiso fuisset transgressus, statim san„ ctitatem, & justitiam, in qua constitutus fue„ rat, amisisse .... anathema sit (*a*)".

72. Cum autem in hoc fidei decreto Sancta Synodus mentionem faciat *sanctitatis, & justitiæ*, in qua constitutus fuerat Adam, quæri potest, an gratia sanctificans in Adamo idem fuerit, ac justitia originalis. Et quidem, si amplectamur sententiam S. Thomæ, quod Adam fuerit in gratia sanctificante creatus, tunc parum interest scire, an gratia sanctificans a justitia originali distinguatur. Si vero ponatur, Adamum nonnisi post creationem fuisse gratia sanctificante ornatum, tunc necessario dicendum est, justitiam originalem Adami fuisse a gratia sanctificante distinctam.

73. Nomine autem *justitiæ originalis* non intelligitur illa justitia, quæ primum locum obtinet inter virtutes cardinales, & cujus munus est, suum unicuique tribuere; sed intelligitur rectitudo, & ordo omnium potentiarum animæ inter se, & respectu suorum actuum, scilicet primo ratio subdatur Deo; deinde rationi subdantur appetitus inferiores; demum animæ subdatur corpus in omnibus suis motibus. Dicitur autem *originalis*, quatenus homo ab origine sua illam habuit, eamdemque transfudisset ad posteros, nisi illam peccando amisisset. Id ad fidem pertinere censet S. Thomas IV. *cont. Gentes* cap. 52., ubi inquit: „ Secundum fidei doctrinam ponimus, hominem „ a principio taliter esse institutum, quod quam„ diu ratio hominis Deo esset subjecta, & infe„ riores vires ei sine impedimento deservirent, „ & corpus ab ejus subjectione impediri non pos„ set per aliquod impedimentum corporale, Deo, „ & sua gratia supplente, quod ad hoc perficien„ dum natura minus habebat".

74. Ex his S. Thomæ verbis, aliisque suprá relatis luculenter apparet, justitiam originalem primo homini in ejus creatione collatam ex principiis naturæ non fluxisse, nec humanæ naturæ fuis-

(*a*) Pelagiani credebant, protoparentes nostros fuisse in puris naturalibus a Deo creatos, hoc est sine aliquo dono supernaturali, ut scilicet potentiis naturalibus bene, vel male utentes præmium, vel pœnam mererentur. Huic opinioni saltem ex parte adhæserunt etiam nonnulli Catholici; scilicet præter jam nominatum Magistrum Sententiarum, Rupertus Abbas Lib. XIII. in Matth., Hugo Victorinus Lib. I. *de Sacramentis* P. VI. cap. 17., Alexander Alensis P. II. qu. 98., Scotus, aliique non pauci, ponentes aliquod temporis intervallum inter protoparentum creationem, & gratiæ sanctificantis infusionem; non autem admittentes cum Pelagianis meritum ex solis viribus naturæ. Horum opinionem *communiorem* appellavit S. Thomas in II. *Sentent.* Dist. IV. art. 3.; ipse tamen aliam adoptavit, quæ modo non solum *communior* facta est, sed plane certa.

fuisse debitam (Vid. etiam Quæst. 97. artic. 1., qu. 100. art. 1., & 2. 2. q. 164.); unde sequitur, æqua censura confixam fuisse a S. Pio V., & Gregorio XIII. illam Propositionem inter Bajanas num. 26.: „ Integritas primæ conditionis non „ fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed na- „ turalis ejus conditio; *tum aliam* 78. Immorta- „ litas primi hominis non erat gratiæ beneficium, „ sed naturalis conditio; *ac demum illam Que-* „ *snellianam* 35. Gratia Adami est sequela crea- „ tionis, & erat debita naturæ sanæ, & integræ “.

75. Hinc infertur, originalem justitiam in Adamo non solum cum supernaturali gratia sanctificante connexam fuisse, sed etiam ab ipsa tanquam a radice prodiisse, quod non uno in loco docet S. Thomas. Præter articulum supra laud. num. 69., vid. 1. 2. quæst. 109. art. 3., & quæst. 4. *de malo* artic. 2. Quamobrem hoc sensu justitia originalis sæpius vocata est *supernaturalis* ex parte scilicet principii sui, seu radicis, nempe gratiæ sanctificantis.

76. De hac sententia consuli potest doctissimus P. Thomas de Lemos in *Panoplia gratiæ* Tomo I. P. II. Tract. I. cap. 2., ubi observat, non multum referre quidquid in hac quæstione dicatur de justitia originali, quod nempe in sua entitate naturalis sit, vel supernaturalis, *dummodo concedatur*, *illam non esse naturæ debitam*, *nec ex principiis naturæ causatam*, *sed merum donum gratuito homini datum*. Observat etiam, inutiliter a quibusdam distingui triplicem statum, *innocentiæ*, *integritatis*, *& justitiæ originalis*; justitia enim originalis & integritatem naturæ, & ejusdem innocentiam complectitur. Plura cupienti dabit laud. Lemosius. Sed nos pauca addamus cum Angelico Præceptore nostro de dotibus, quæ animam nostrorum Protoparentum in felici innocentiæ statu exornabant, quæque ex gratia sanctificante profluebant.

77. Et primo quantum ad intellectum, Adami scientiam describit Siracides cap. XVII. 5. & seq. de primis nostris parentibus dicens: „ Consilium, „ & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit „ illis excogitandi, & disciplina intellectus reple- „ vit illos. Creavit illis scientiam spiritus, sensu „ implevit cor illorum, & mala, & bona osten- „ dit illis “.

78. S. autem Augustinus tantam fuisse censet Adami innocentis scientiam, ut asserat, neminem Christianorum dubitare posse: „ Eos, qui in hoc „ sæculo .... ingeniosissimi apparent .... si Adami „ ingenio comparentur, distare longe amplius, „ quam celeritate a volucribus testudines distant: „ atque ingeniis tam excellentibus Paradisi felici- „ tatem implendam fore, si nemo peccasset “. Lib. V. *Oper. imperf. cont. Jul.* capit. 1.

79. Magistri sui doctrinam secutus Angelicus I. P. q. 94. artic. 3. ostendit, in Adamo fuisse omnium earum rerum scientiam, quas naturaliter homines cognoscere possunt; earum vero, quæ naturalem cognitionem excedunt, tantam a Deo accepisse cognitionem, quanta erat necessaria ad gubernationem vitæ humanæ secundum statum illum. Art. autem 4. ostendit, Adamum, quamdiu in statu justitiæ originalis perseverabat, nulli fuisse deceptioni obnoxium. Vid. etiam quæst. XVIII. *de verit.* art. 6., ubi explicat, quomodo protoparentes nostri peccaverint, ac proinde quo sensu decepti fuerint. Ostendit insuper Angelicus laud. qu. 94. I. P. art. 1., Adam quidem non vidisse Deum *per essentiam*, tunc enim peccare non potuisset; eumdem tamen Deum cognovisse *quadam altiori cognitione*, *quam nos nunc cognoscamus*, ejusque cognitionem Dei *quodammodo mediam fuisse inter cognitionem præsentis status*, *& cognitionem patriæ*, *qua Deus per essentiam videtur*. Etiam 2. 2. quæst. 5. art. 1., ubi probat, in Adamo fuisse fidem, eum tamen multa cognovisse *manifeste*, *quæ nunc non possumus cognoscere*, *nisi credendo*.

80. Quantum autem pertinet ad voluntatem, ostendit Angelicus in art. 2. quæst. 95. I. P., non alias in homine innocente fuisse passiones, quam quæ ex judicio rationis consequuntur. „ Quia, *in-* „ *quit S. Doctor*, in primo statu nullum malum „ aderat, nec imminebat, nec aliquod bonum a- „ berat, quod caperet bona voluntas pro tempo- „ re illo habendum, ut patet per Augustinum „ XIV. *de Civit. Dei* cap. 10., omnes illæ pas- „ siones, quæ respiciunt malum, in Adam non „ erant, ut timor, & dolor, & hujusmodi: simi- „ liter nec illæ passiones, quæ respiciunt bonum „ non habitum, & tunc habendum, ut cupiditas „ æstuans. Illæ vero passiones, quæ possunt es- „ se boni præsentis, ut gaudium, & amor, vel „ quæ sunt futuri boni in suo tempore habendi, „ ut desiderium, & spes non affligens, fuerunt „ in statu innocentiæ; aliter tamen, quam in „ nobis. Nam in nobis appetitus sensualis, in „ quo sunt passiones, non totaliter subest rationi; „ unde passiones quandoque sunt in nobis præve- „ nientes judicium rationis, & impedientes, quan- „ doque vero ex judicio rationis consequentes, „ prout sensualis appetitus aliqualiter rationi obe- „ dit. In statu vero innocentiæ inferior appetitus „ erat rationi totaliter subjectus: unde non erant „ in eo passiones animæ, nisi ex judicio rationis „ consequentes (*a*).

81.

(*a*) Concupiscentiam in Adamo innocente inveniri non potuisse, sæpius ostendit S. Aug. contra Pelagianos. Lib. II. *De peccat. mer. & remiss.* c. 22. de primis parentibus loquens, *Quamvis*, inquit, *corpus animale gestarent*, *nihil inobediens in illo adversum se moveri sentiebant*. *Faciebat quippe hoc ordo justitiæ*, *ut*, *quia eorum anima famulum corpus a Deo acceperat*, *sicut ipsa eidem Domino suo*, *ita & illi corpus ejus obe-*

81. Quærit postea Angelicus art. 3. utrum Adam habuerit omnes virtutes? „ *Respondet autem, eum* aliqualiter *habuisse omnes virtutes*, „ *quia* ratio erat Deo subjecta, inferiores autem „ vires rationi; virtutes autem nihil aliud sunt, „ quam perfectiones quædam, quibus ratio ordinatur in Deum, & inferiores vires disponuntur „ secundum regulam rationis: unde rectitudo primi status exigebat, ut homo aliqualiter omnes „ virtutes haberet “.

82. Porro ita pergit: „ Considerandum est, quod „ virtutum quædam sunt, quæ de sui ratione nullam imperfectionem important, ut caritas, & „ justitia; & hujusmodi virtutes fuerunt in statu „ innocentiæ simpliciter, & quantum ad habitum, „ & quantum ad actum. Quædam vero sunt, „ quæ de sui ratione imperfectionem important, „ vel ex parte actus, vel ex parte materiæ. Et „ si hujusmodi imperfectio non repugnat perfectioni primi status, nihilominus hujusmodi virtutes poterant esse in primo statu, sicut fides, „ quæ est eorum, quæ non videntur, & spes, „ quæ est eorum, quæ non habentur. Perfectio „ enim primi status non se extendebat ad hoc, „ ut videret Deum per essentiam, & ut haberet „ cum fruitione finalis beatitudinis: unde fides, „ & spes esse poterant in primo statu, & quantum ad habitum, & quantum ad actum “.

83. „ Si vero imperfectio, quæ est de ratione „ virtutis alicujus, repugnat perfectioni primi status, poterat hujusmodi virtus ibi esse secundum „ habitum, & non secundum actum, ut patet de „ pœnitentia, quæ est dolor de peccato commisso, & de misericordia, quæ est dolor de miseria aliena. Perfectioni autem primi status repugnat tam dolor, quam culpa, & miseria; „ unde hujusmodi virtutes erant in primo homine secundum habitum, & non secundum actum: „ erat enim primus homo sic dispositus, ut si „ peccatum præcessisset, doleret; & similiter si „ miseriam in alio videret, eam pro posse repelleret “. Quam doctrinam Angelicus aliis exemplis illustrat in resp. ad 2.

84. In resp. autem ad 4. explicat, quomodo *aliqualiter* fuerit in Adamo virtus perseverantiæ; perseverantia enim, prout est virtus, significat quemdam habitum, quo quis eligit perseverare in bono; & sic Adam perseverantiam habuit. Si autem consideretur perseverantia, prout est circumstantia virtutis, & significat continuationem quamdam virtutis absque interruptione, sic Adam perseverantiam non habuit. Plura dabit S. Doctor locis indicatis.

CAPUT IV.

De Dotibus primi hominis in statu innocentiæ, quantum ad corpus.

85. Cum sacer Historicus dicat Gen. II. 7. *Formavit Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ* (a), recte infertur, hominem ex duobus constare principiis, corpore nempe, & spiritu; quamobrem Ecclesiast. XII. 7. dictum est: *Revertatur pulvis in terram suam, unde erat: & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.*

86. Corpus autem nostrum ideo voluit Deus formare *ex limo terræ*, seu (ut textus hebraicus habet, cui etiam versio Septuaginta sensum consentit) *ex pulvere terræ*, tum ut infinitam suam potentiam, & sapientiam ostenderet, quæ ex tam vili materia tam concinnum atque admirabile opus effecit, tum etiam ut nos originis nostræ perpetuo memores omnem superbiæ motum compesceremus. Hujus originis voluit Deus memorem esse Adamum, quando Gen. III. 19. illi dixit: *pulvis es, & in pulverem reverteris.* Ejusdem memor erat Abraham, quando inquiebat Gen. XVIII. 27. *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis, & cinis.* Ecclesiasticus autem ita nostram superbiam increpat cap. X. 9. *Quid superbit terra, & cinis?*

87. Hoc tamen corpus ex pulvere terræ formatum S. Thomas I. P. qu. 91. art. 3. ostendit, fuisse a Deo *optime* dispositum, non quidem *simpliciter*, sed in ordine ad formam, seu animam rationalem, cui conjungi debebat. Præcipue autem in resp. ad 3. observat, convenienti fuisse homini, habere staturam rectam propter quatuor. „ Primo quidem, quia sensus sunt dati homini, non „ solum ad vitæ necessaria procuranda, sicut a- „ nimalibus, sed etiam ad cognoscendum. Unde „ cum cetera animalia non delectentur in sensi- „ bilibus, nisi per ordinem ad cibos, & venerea, „ solus homo delectatur in ipsa pulchritudine sen- „ sibilium secundum seipsam. Et ideo, quia sen- „ sus præcipue vigent in facie, alia animalia ha- „ bent faciem pronam ad terram quasi ad cibum „ quærendum, & providendum sibi de victu: ho- „ mo

diret, *atque exhiberet vitæ illi congruum sine ulla resistentia famulatum.* In opere autem *De nuptiis & concupiscentia* sæpius hac ipsa de re tractat, asseritque filiorum generationem in felicissimo illo innocentiæ statu futuram fuisse sine ullo concupiscentiæ ardore, *jubente voluntate, non turpiter, & indecoro motu cogente voluptate;* ubi affert etiam similitudinem aliorum corporis membrorum, quæ ad solum voluntatis nutum moventur, ut brachia, manus, digiti, pedes &c. non autem moventur contra voluntatis imperium, ut in concupiscentia contingit.

(a) Ex hisce verbis Moysis male intellectis nata videtur ea veterum Philosophorum opinio, quod anima nostra esset divinæ substantiæ portio; unde etiam Horatius Satyr. II. 2. eam vocavit *divinæ particulam auræ;* & omissis multis aliis, Ovidius ita canebat: *Est Deus in nobis ..... sedibus æthereis spiritus ille venit.*

„ mo vero habet faciem erectam, ut per sensus, „ & præcipue per visum, qui est subtilior, & „ plures differentias rerum ostendit, libere possit „ ex omni parte sensibilia cognoscere, & cœlestia, & terrena, ut ex omnibus intelligibilem „ colligat veritatem (*a*)".

88. „ Secundo, ut interiores vires liberius suas „ operationes habeant, dum cerebrum, in quo „ quodammodo perficiuntur, non est depressum, „ sed super omnes partes corporis elevatum".

89. „ Tertio, quia oporteret, si homo haberet „ pronam staturam, quod uteretur manibus loco „ anteriorum pedum; & sic utilitas manuum ad „ diversa opera perficienda cessaret".

90. „ Quarto, quia si haberet pronam staturam, „ & uteretur manibus loco anteriorum pedum, „ oporteret, quod cibum caperet ore; & ita haberet os oblongum, & labia dura, & grossa, „ & linguam etiam duram, ne ab exterioribus „ læderetur, sicut patet in aliis animalibus: & „ talis dispositio omnino impediret locutionem, „ quæ est proprium opus rationis".

91. Multa in hanc rem egregia habet S. Ambrosius Lib. VI. *Hexæmeron* cap. 3., ubi post observatam perfectionem humani corporis ad cœlum erecti: *Cave*, inquit „ o homo, pecudum mo„ re curvari: cave, ne in alvum te non tam cor„ pore, quam cupiditate deflectas: respice corpo„ ris tui formam, & speciem congruentem celsi „ vigoris assume &c.". Vide, quæ ex hoc S. „ Doctore in super. Dissert. attulimus num. 230. „ & seq. (*b*).

92. Quæsitum olim fuit a S. Aug. in qua ætate fuerit Adam a Deo conditus, *Lib. VI. de Gen. ad litt. c.* 13. scilicet utrum in ætate virili, & perfecta, an vero in ætate puerili, ut nihil aliud præ ceteris hominibus habuerit, nisi quod non ex parentibus natus sit, sed factus ex terra? Quamvis autem S. Pater nihil expresse definiat, facile tamen ex ejus verbis colligitur id, quod postea communiter Theologi docuerunt, scilicet Adam ex manibus Dei creatoris prodiisse in ætate virili, & perfecta, quomodo & animalia, & arbores, & cetera quæque in sua perfectione condita sunt.

93. Neque obest vers. 28. nostris protoparentibus dixit Deus: *crescite, & multiplicamini*; non enim verbum illud *crescite* refertur ad molem corporis, quæ augeri deberet, sed potius ad speciem, quæ crescere debebat; quomodo etiam super vers. 22. Deus benedicens piscibus, & volatilibus dixit eis: *crescite, & multiplicamini*, & cap. IX. 1. dixit Deus Noe, & filiis ejus post diluvium, *crescite, & multiplicamini*, non quantum ad molem corporis, sed quantum ad numerum.

94. Quantum vero ad molem ipsam corporis Adami, aliqui inter fabulatores Rabbinos, Adamum adeo proceræ staturæ fuisse dixerunt, ut gigantes omnes superaret (*c*). Ad hoc autem figmentum aliqua ratione comprobandum abutebantur his verbis, quæ leguntur Josue XIV. 15. *Nomen Hebron antea vocabatur Cariath-Arbe; Adam maximus ibi inter Enacim situs est*.

95. Communis tamen opinio est, Adam non excessisse consuetam hominum staturam: qui enim enormis mensuræ sunt, ut gigantes, solent inter monstra reputari. Addi potest, gigantes in sacris Libris semper ut homines malos nominari, ut Genes. VI. & alibi; quod enim in Ps. XVIII. dicitur de Christo: *Exultavit ut gigas*, ex hebræo fonte legi debet: *exultavit, ut potens*.

96. Quod vero ex cap. XIV. Josue objectum fuit, facile explicatur, observando, ibi nomen *Adam* non significare nostrum protoparentem, sed potius *hominem*; ut sensus hic sit: *antiquum nomen Hebron est Cariath-Arbe: iste homo* (scilicet Arbe, illius Civitatis dominus) *maximus erat inter Enacim*. Reipsa Paraphrasis Caldaica ita habet: *Et nomen Hebron ab antiquis Kiriath-Arbagh, homo magnus in fortibus ipse*. Et versio Arabica: *nomen autem Hebronis erat olim civitas Arbe, hominis scilicet ingentis staturæ inter gigantes*. S. tamen Hieronymus in Comment. super cap. XXVII. Matth. id de nostro protoparente Adamo dictum existimavit.

97. Sed his, aliisque id genus, quæ non magni sunt momenti, omissis, pauca dicenda sunt de præcipua corporis nostrorum Protoparentum dote, scilicet de immortalitate, quam summo ipsorum, nostroque malo per peccatum amiserunt. Deus enim *creavit hominem inexterminabilem*, ut dicitur Sapientiæ II. 23. seu, ut græcus textus habet ἐπ' ἀφθαρσίᾳ *ad incorruptibilitatem .... invidia autem Diaboli mors intravit in orbem terrarum*.

Hæc

(*a*) Hæc ratio vel solo Philosophiæ lumine innotuit Ciceroni, qui propterea Lib. II. *De Nat. Deor.* ita de Deo auctore naturæ scribebat: *Nam cum ceteras animantes abjecisset ad pastum, solum hominem erexit, ad cœlique, quasi cognationis & domicilii pristini conspectum excitavit*.

(*b*) Id etiam Ethnici sine revelationis auxilio sæpius animadversione dignum proponebant; unde Salustius initio *belli Catilinarii* inquiebat: *Omnes homines, qui sese student præstare ceteris animalibus, summa ope niti decet, ne vitam silentio transeant, veluti pecora, quæ natura prona, atque ventri obedientia finxit*.

(*c*) Vid. Julius Bartolocci *in Biblioth. Rabbinica* Tomo I. pag. 65. & seq. & Jo. Morinus *Exercit. biblic.* Lib. XI. exercit. 8. cap. 11. art. 14. Etiam ex Christianis Jo. Lucidus celebris sæc. XVI. Mathematicus Lib. I. *De emendation. temporum* cap. 4. opinatus est, fuisse Adamum gigantea proceritate. Vid. Ben. Pererius in Gen. Lib. IV. Quæst. 3. P. Raymundus Martini Ord. Præd. in *Pugione fidei* P. III. Distinct. 2. cap. 3. refert, quosdam fuisse opinatos, immanem Adam staturam fuisse propter peccatum minorem factam usque ad centum ulnas.

Hæc verba alludunt ad illa, quibus Deus Genes. II. 17. ita Adamo præcepit: *de ligno scientiæ boni, & mali ne comedas: in quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris*. Quam comminationem respicere mortem corporis liquet ex verbis sequentibus cap. III. 19.: *in sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram, de qua sumptus es, quia pulvis es, & in pulverem reverteris*. Sed & alia sunt sacrorum codicum oracula, quibus innixus S. Augustinus contra Pelagianos invicte probavit, mortem corporis, cui omnes obnoxii sunt homines, esse peccati Adamitici pœnam. Quod etiam a Romanis Pontificibus Innocentio, & Cælestino, tum a Conciliis Arausicano II. Can. 2., ac Tridentino Sess. V. Can. 1. & 2. definitum fuit, ut inferius magis operose demonstrabimus.

98. Quod tamen non sic est intelligendum, quasi corpus hominis ita immortale, atque incorruptibile esset, ut mori absolute, & corrumpi non posset, quomodo corpus nostrum immortale erit post resurrectionem. Alio modo explicat Angelicus immortalitatem primi hominis I. Part. quæst. 97. art. 1., inquiens: „ Corpus Adæ non fuisse indis„ solubile per aliquem immortalitatis vigorem in „ eo existentem. Sed inerat animæ vis quædam „ supernaturaliter divinitus data, per quam po„ terat corpus ab omni corruptione præservare, „ quamdiu ipsa Deo subjecta mansisset. *Id porro* „ *omnino decuisse ostendit Angelicus ibidem*; „ quia enim, *inquit*, anima rationalis excedit pro„ portionem corporalis materiæ, conveniens fuit, „ ut in principio ei virtus daretur, per quam „ corpus conservare posset supra naturam corpo„ ralis materiæ ".

99. Id magis explicatur a S. Augustino Lib. I. *de peccat. merit. & remiss.* cap. 5. exemplo vestimentorum, & calceamentorum Israelitarum in deserto, quæ singulari Dei beneficio integra spatio 40. annorum conservata fuere, quamvis absolute, & in se incorruptibilia non essent. Hinc etiam idem S. Doctor Lib. VI. *de Gen. ad litt.* cap. 25. de corpore Adami inquit: „ Ante pecca„ tum & mortale secundum aliam, & immortale „ secundum aliam causam dici poterat: mortale, quia poterat mori; immortale, quia poterat non mori. Aliud est enim non posse mo„ ri, sicut quasdam naturas immortales creavit „ Deus: aliud est autem posse non mori, secun„ dum quem modum primus creatus est homo „ immortalis, quod ei præstabatur de ligno vitæ, „ non de constitutione naturæ ... Mortalis ergo e„ rat conditione corporis animalis, immortalis au„ tem beneficio conditoris ".

100. Hæc S. Augustini verba satis ostendunt, merito a duobus summis Pontificibus Pio V. & Gregorio XIII. proscriptam fuisse illam propositionem inter Baianas 75. *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio*. Unde etiam S. Thomas loco mox laud. ad 3. inquit: „ Vis illa præservandi corpus „ a corruptione non erat animæ humanæ natura„ lis, sed per donum gratiæ: & quamvis gratiam „ recuperaverit ad remissionem culpæ, & meri„ tum gloriæ, non tamen ad amissæ immortali„ tatis effectum; hoc enim reservabatur Christo, „ per quem naturæ defectus in melius reparandus „ erat (*a*) ". Sed de morte, prout pœna peccati originalis est, inferius, ut jam monuimus, copiosius disputabitur.

101. Ad vitam autem conservandam Adam innocens indiguisset cibis: in quo etiam ejus immortalitas ab ea distinguebatur, quam nos post resurrectionem consequemur; tunc enim cibis non indigebimus. Vid. S. Thomas qu. 97. art. 3. Immortalitas autem, quam sumendo lignum vitæ consecutus fuisset, non poterat se extendere ad tempus infinitum, sed ad tempus determinatum, quia virtus illius ligni non erat infinita: finito autem illo tempore, inquit Angelicus art. 4. *Vel homo translatus fuisset ad spiritualem vitam, vel indiguisset iterum sumere de ligno vitæ* (*b*).

102. Ex his autem, quas delineavimus, animæ & corporis dotibus, non melius possumus describere, quanta fuerit hominis innocentis felicitas, quam eloquentissimis S. Aug. verbis Lib. XIV. *de Civitate Dei* cap. 26. inquit: „ Vivebat itaque „ homo in paradiso, sicut volebat, quamdiu hoc „ vo-

(*a*) Præter S. Thomam cit. Quæst. 97. & 2. Quæst. 164. art. 1. dignus est, qui hac in materia legatur Estius in Lib. II. *Sentent.* dist. 19. præcipue autem §. 9. & 10. ubi explicat, quo sensu immortalitas primi hominis dici possit *naturalis*, & quo sensu vocari debeat *supernaturalis*. Eruditus etiam P. Joann. Garnerius Diss. VII. *in Marium Mercatorem de ortu, & increm. hæresis Pelagianæ* cap. 3. observat, varios fuisse Sanct. Patrum de immortalitate Adami loquendi modos, quamvis fortasse non variæ fuerint eorumdem sententiæ. Alii enim dicebant, Adamum factum fuisse reipsa immortalem, potestate tamen mortalem: alii reipsa mortalem, potestate tamen immortalem: alii denique nec mortalem, nec immortalem: alii denique nec mortalem, nec immortalem, sed mortalem futurum, si peccasset; immortalem autem, si in justitia perseverasset. Omnes tamen in catholico dogmate consentiebant, mortem, cui omnes homines obnoxii sunt, primi peccati pœnam esse.

(*b*) De ceteris autem corporis humani in statu integritatis perfectionibus nihil aliud dicere possumus, quam omnibus iis imperfectionibus caruisse, quæ per peccatum postea invectæ sunt; non quod fuerit alterius veluti naturæ, iisque imaginariis excellentissimis dotibus instructum, quas Poiretus, Burignoniæ suæ deliria sequens, illi tribuit Lib. I. *Oeconom. divin.* cap. 22. contendens, omnes, quæ in natura universa dispersæ sunt, pulchritudines fuisse in corpore Adami simul collectas. De dotibus animæ, & corporis hominis in statu innocentiæ copiose agit S. Thomas I. P. qu. 90. & seq.

„ volebat, quod Deus jusserat. Vivebat fruens „ Deo, ex quo bono erat bonus; vivebat sine ulla egestate, ita semper vivere habens in potestate; cibus aderat, ne esuriret; potus, ne sitiret; lignum vitæ, ne illum senecta dissolveret. Nihil corruptionis in corpore, vel ex corpore ullas molestias ullis ejus sensibus ingerebat. Nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus. Summa in carne sanitas, in anima tota tranquillitas. Sicut in paradiso nullus æstus, aut frigus, ita in ejus habitatore nulla ex cupiditate, vel timore accedebat bonæ voluntatis offensio. Nihil omnino triste, nihil erat inaniter lætum; gaudium vero perpetuabatur ex Deo, in quem flagrabat caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: atque inter se conjugum fida ex honesto amore societas, concors mentis, corporisque vigilia, & mandati sine labore custodia. Non lassitudo fatigabat otiosum, non somnus premebat invitum. In tanta facilitate rerum, & felicitate hominum absit, ut suspicemur, non potuisse prolem fieri sine libidinis morbo &c. “.

103. Sed hic primævæ innocentiæ status non diu duravit. Et quamvis Deo nobis revelare non placuerit, quamdiu primi nostri parentes gratiam a Deo infusam conservaverint, Sanctus tamen Augustinus laud. loco nos monet, eos *præoccupante peccato exilium de paradiso meruisse*, *priusquam sibi in opere secundæ propaginis tranquillo arbitrio convenirent*. Itaque factum est, ut totum genus humanum a peccatoribus propagaretur infectum, ut mox ostensuri sumus.

CAPUT V.

Exponuntur breviter aliquæ quæstiunculæ, quæ de hominibus in statu naturæ integræ moveri solent.

104. Antequam vero a naturæ innocentis consideratione discedamus, operæ pretium ducimus aliqua breviter addere de iis, quæ in felici illo innocentiæ statu, si semper durasset, hominibus contingere debebant. Et quamvis his de rebus nulla expressa habeatur divina revelatio, quæ tamen dicturi sumus, & illis, quæ revelata sunt, & veterum sanctorum Patrum doctrinæ maxime consentanea videntur, ac propterea minime contemnenda. Ducem autem sequemur S. Thomam, qui sobrie, & temperanter de his disputavit, & sanctorum Patrum, præcipue vero S. Augustini mentem singularem singulari felicitate est assecutus.

105. Quæritur ergo primo, *an homo in statu innocentiæ fuisset, sicut immortalis, ita etiam impassibilis?*

106. S. Thomas solita sua præcisione utens I. P. qu. 97. art. 2. duplicem distinguit passionem; unam *proprie*, quando scilicet aliquid a naturali sua dispositione ab aliquo contrario agente removetur. Alia est passio latiore sensu, quæ indicat in patiente „ mutationem quamcumque, etiamsi „ pertineat ad perfectionem naturæ, sicut intelligere, vel sentire dicitur pati quoddam; & hoc „ secundo modo homo in statu innocentiæ passibilis erat, & patiebatur, & secundum animam, „ & secundum corpus. „ Ita Angelicus; manifestum est enim hominis innocentis animam debuisse sentire, & intelligere, corpus vero nutriri, augeri, dormire &c. sicuti legimus, Deum Adamo præcepisse, ut de omni ligno paradisi ederet, excepto ligno scientiæ boni & mali, eique *immisisse soporem* Gen. II. 16. & 21.; unde perpetuis mutationibus fuisset obnoxium, a quibus tamen nulla molestia nasceretur.

107. Sed primo modo homo in statu innocentiæ, inquit S. Thomas, *erat impassibilis, & secundum animam, & secundum corpus, sicut & immortalis. Poterat enim passionem prohibere, sicut & mortem, si absque peccato perstitisset.* Et certe internam animi passionem non admisisset optima illa animæ ordinatio, qua rationi subdebantur omnes inferioris partis affectus, quemadmodum ipsa ratio perfecte erat subjecta Deo. Externas autem corporis passiones potuisset homo sua prudentia impedire; nec defuisset peculiaris Dei protectio ad avertenda ea mala, quæ homo naturali sua prudentia prævidere, aut evitare non poterat. Unde S. Doctor ad 4. dicit: „ Corpus hominis, quamvis molle, in statu innocentiæ potuisse præservari, ne pateretur læsionem ab aliquo duro; partim quidem per propriam rationem, per quam poterat nociva vitare; partim „ etiam per divinam providentiam, quæ sic ipsum „ tuebatur, ut nihil ei occurreret ex improviso, „ a quo læderetur “.

108. Hinc sequitur, neque famem, neque sitim in felici illo statu locum habuisse, nempe prout iis significatur molestus quidam comedendi vel bibendi appetitus. Si autem his vocibus denotetur naturalis edendi, atque bibendi necessitas ad partium deperditarum reparationem, tunc oportet concedere, fuisse in homine innocente famem, & sitim, seu edendi, & bibendi necessitatem. Melius hoc expressit S. Augustinus supra laud. Lib. XIV. *de Civ. Dei* cap. 26. inquiens: *Cibus aderat, ne esuriret, potus, ne sitiret*, idest ne molestias famis, & sitis homo innocens pateretur. Quod similiter de omnibus aliis hujus vitæ necessitatibus intelligendum est: quidquid enim in statu innocentiæ in homine fiebat, sine ulla molestia fiebat.

109. Speciales tamen occurrunt difficultates de somno, quem aliqui in Adamo innocente esse non potuisse his de causis contendunt. Primo quia dormiendi necessitas oritur ex fatigatione, & languore, quæ duo felici innocentiæ statui repugnant: quamobrem S. Isidorus in Libro *de ordine creaturarum* somni necessitatem inter hujus vitæ defe-

fectus numerat. Secundo, quia, ut docet S. Aug. supra laud. *de Civ. Dei*, Adam innocens totus erat in Dei contemplatione defixus, ex qua proinde non decebat ipsum averti, ut somno indulgeret; quam contemplationem Hugo de S. Victore in suis *Sententiis* videtur æquiparare contemplationi Beatorum, dicens: „ Novit homo in primo statu Creatorem suum, non ea cognitione, „ quæ foris auditu solo percipitur, sed ea, quæ „ intus per inspirationem ministratur, non ea, „ qua Deus modo a credentibus absens fide quæritur, sed ea, qua per præsentiam contemplationis manifestius cernebatur". Tertio S. Gregorius Papa Lib. VIII. *Moralium* c. 6. inter alias hujus nostri status miserias hanc recenset, ut *alternantis semper desiderii motu varietur, ut & quietus actionem desideret, & occupatus ad otium anhelet. Quia enim fixa mens stare cum potuit, noluit; stare jam non valet, etiam cum vult*.

110. At vero nimis clara sunt verba Scripturæ supra allegata n. 105. de *sopore*, quem Deus in Adam immisit; & frustra aliqui ibi extasim sine somno intelligunt, cum potius vox hebraica תרדמה *Tardemach* significet altum & profundum somnum, qualis irruit super Abraham Gen. XV. 12., & Lib. I. Regum XXVI. 12. super Saul: in utroque enim loco eadem vox hebraica adhibetur ad significandum soporem, seu somnum altum & profundum. Neque refert, quod LXX. Senes verterint *ἔκστασιν extasim*; quomodo etiam S. Aug. legebat initio Libri IX. *de Gen. ad litt.* potuit enim ille mysteriosus somnus esse cum extasi conjunctus; quemadmodum sensisse videtur idem S. Augustinus in fine laud. Libri IX. de Gen. ad litt. inquiens: *Illa extasis, quam Deus immisit in Adam, ut soporatus obdormiret &c.*

111. Quæ autem opposita sunt, nullo negotio refelluntur. Nam primo necessitas dormiendi non ex labore, fatigatione, aut languore Adami felicitas minueretur; unde Angelicus supra citatus num. 105. *Sentire*, inquit, *& dormire non removent hominem a naturali dispositione, sed ad bonum naturæ ordinantur*.

112. Neque etiam somnus impediebat jugem Dei contemplationem, qualis in homine innocente esse debebat; juxta illud Cantic. V. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Dixi *qualis in homine innocente esse debebat:* neque enim illa Adami contemplatio erat similis contemplationi Beatorum, qui Dei essentiam vident. Unde S. Th. 2. 2. q. 5. art. 1. docet, tam in Angelo, quam in Adamo fuisse virtutem fidei, qua ea creduntur, quæ non videntur; & allata verba Hugonis a S. Victore emollit, & explicat, quod contemplatio Adami, sicut etiam Angelorum, *erat altior, quam nostra, per quam magis de propinquo accedentes ad Deum, plura manifeste cognoscere poterant de divinis effectibus, & mysteriis, quam nos possumus*. Talis autem contemplatio Dei non excludebat somnum Adami, cum quo etiam extasis conjungi potuit.

113. Bene autem S. Gregorius inter hujus vitæ miserias numerat inquietam illam hominis volubilitatem, qua de uno statu ad alium migrare perpetuo anhelat. Hæc certe procul fuisset a felicitate hominis innocentis, non autem abfuisset quietus ille somnus, quo omnis lassitudo præveniretur.

114. Quæstionem ulterius instituit S. Thomas de dominio, quod in statu naturæ innocentis hominibus competebat?

115. Hoc autem dominium fuisse homini in sua prima creatione tributum, luculenter apparet ex iis Dei verbis Gen. I. 26. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris & volatilibus cœli, & bestiis &c.* ut scilicet homo etiam potestate, & dominio super ceteras creaturas Dei imaginem, & similitudinem gereret. Hoc dominium confirmatum fuit, quando Deus cuncta animantia terræ, & universa volatilia cœli adduxit ad Adam, *ut videret, quid vocaret ea;* quod considerans S. Jo. Damascenus Lib. II. *de fide orthod.* cap. 30., dicit, Adamum *animantibus, veluti mancipiis sibi datis, herili quadam auctoritate nomina imposuisse*. Hinc regius Psaltes Ps. VIII. hominis excellentiam ostendens: *Gloria*, inquit, *& honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum: omnia subjecisti sub pedibus ejus*. Et Ecclesiastici XVII. 1. sequ. dicitur: *Deus creavit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum ..... Posuit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiarum, & volatilium*.

116. Accedit quoque naturalis illa ratio, quam S. Thomas I. P. qu. 96. art. 1. ita proponit: „ Inobedientia ad hominem eorum, quæ ei debent „ esse subjecta, subsecuta est in pœnam ejus, „ eo quod ipse fuit inobediens Deo. Et ideo in „ statu innocentiæ ante inobedientiam prædictam „ nihil ei repugnabat, quod naturaliter debebat „ ei esse subjectum. Omnia autem animalia sunt „ homini naturaliter subjecta, quod apparet ex „ tribus. Primo ex ipso naturæ processu; sicut „ enim in generatione rerum intelligitur quidam „ ordo, quo proceditur de imperfecto ad perfectum (nam materia est propter formam, & „ forma imperfectior propter perfectiorem), ita „ etiam est in usu rerum naturalium. Nam imperfectiora cedunt in usum perfectiorum; plantæ enim utuntur terra ad sui nutrimentum, animalia vero plantis, & homines plantis, & animalibus. Unde naturaliter homo dominatur „ animalibus; & propter hoc Philosophus dicit in „ I. *Polit.* cap. 5., quod *venatio sylvestrium est* „ *justa, & naturalis, quia per eam homo vindicat sibi, quod naturaliter est suum*".

17.

117. „ Secundo apparet hoc ex ordine divinæ „ providentiæ, quæ semper inferiora per superiora gubernat. Unde cum homo sit supra cetera animalia, utpote ad imaginem Dei factus, „ convenienter ejus gubernationi alia animalia subduntur “.

118. „ Tertio apparet idem ex proprietate hominis, & aliorum animalium. In aliis enim animalibus invenitur secundum æstimationem naturalem quædam participatio prudentiæ ad aliquos particulares actus; in homine autem universalis prudentia, quæ est ratio omnium agibilium. Omne autem, quod est per participationem, subditur ei, quod est per essentiam, & „ universaliter. Unde patet, quod naturaliter est „ subjectio aliorum animalium ad hominem “.

119. Unica difficultas, quæ his opponi videtur, ex eo ducitur, quod homo in statu innocentiæ animalibus minime indigeret; non ad tegumentum, quia nudus erat; non ad cibum, quia comedere debebat *de omni ligno Paradisi*, excepto *ligno scientiæ boni, & mali* Gen. II. 16. non ad vehiculum, vel ad alia opera, quia robur hominis ad omnia sufficiebat: ergo hoc dominium erat supervacaneum.

120. Respondet S. Thomas ad 3., hominem indiguisse bestiis „ ad experimentalem cognitionem „ sumendam de naturis earum. Quod significatum „ est per hoc, quod Deus ad eum animalia adduxit, ut eis nomina imponeret, quæ eorum „ naturas designant “. Præterea non est certum, quod homo innocens solis terræ fructibus vesceretur; verba enim illa: *De omni ligno comedes* &c. nihil aliud significant, quam facultatem homini datam comedendi de omni ligno, uno excepto ligno scientiæ boni, & mali, non autem præceptum, quod solis lignorum fructibus vesci deberet.

121. Major est difficultas, an hoc dominium homini post peccatum remanserit? At vero remansisse, omnino declarat illa benedictio, qua Deus post diluvium Noe, & filiis ejus Genes. IX. 2. dixit: „ Et terror vester, ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres „ cœli, cum universis, quæ moventur super terram: omnes pisces maris manui vestræ traditi „ sunt; & omne, quod movetur, & vivit, erit „ vobis in cibum “. Ulterius S. Jacobus in sua epist. catholica III. 7. *Omnis*, inquit, *natura bestiarum, & volucrum, & serpentium, & ceterorum domantur, & domita sunt a natura hominum*. Quæ verba ipsam experientiam indicant, qua dominium hominis supra omnes bestias terræ quotidiano usu comprobatum videmus.

122. Neque audiendus est Theodoretus, cui Quæst. XX. in Genesim ab hoc dominio excipere placuit cete illa grandia, & feroces bestias, *quæ fortasse*, inquit, *ab initio non propter ipsum* (hominem) *creata sunt*. Quod postea comprobari putat ex iis verbis Psalmi VIII. „ Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves, & boves universas, insuper & pecora campi, volucres cœli, & pisces maris, qui perambulant „ semitas maris “; observat enim, cete, & feras prætermissas esse.

123. Certe mirari subit, virum adeo doctum ut Theodoretus erat, non vidisse, hanc suam exceptionem adversari experientiæ, qua sæpe videmus, & immania monstra marina, & bestias omnium ferocissimas ab homine mira sagacitate capi, & occidi, quod ejus dominium in has etiam bestias luculentissime comprobatur. Legi in hanc rem meretur Oratio I. *de Hominis structura* (olim I. Basilio tributa titulo Homiliæ X. in *Hexæmeron*, sed a D. Juliano Garnier Monacho Benedict. inter spurias rejecta Tom. I.), ubi postquam miram artem capiendi balenas descripsisset, ita concludit: „ Ad extremum brevi hamo „ grandis, ac indomabilis bestia capta in manus „ venit, labore edomita, fame confecta .... venantis præda effecta; ejus, qui pusillus sit, prægnagna; ejus, qui imbecillis, immenso robore, „ vique prædita. Quid ita? Quod nimirum rationis præstantia, atque copia, imperii regendi „ facultate accepta, tanquam mancipia quædam, „ procacissimos ad obedientiam per vim revocat; „ ut qui lenitate adduci nequiverat, ii necessitate servitutis premantur. Sic imperii vis, a Creatore homini indita, ubique ei competit “.

124. Fatendum est tamen, cessante innocentiæ statu, non quidem penitus ablatum, sed admodum imminutum fuisse absolutum illud, quo homo in bestias pollebat, dominium. Hinc nonnisi multa arte, & dolis quædam ipsarum capi, & aut cicurari, aut occidi possunt. Et maxime duo genera animalium, scilicet maxima, & sæva, ut leones, tigrides, pantheræ, & minima, ut culices, pulices, muscæ hominis dominium refugiunt, eique molesta, & inimica sunt. Divina demum providentia voluit, ut quæ animalia homini maxime utilia sunt, ut boves, equi, oves, canes &c., facile hominis nutibus pareant; de quorum animalium utilitate Balbus apud Ciceronem Lib. II. *de natura Deorum* longam, atque elegantem orationem texuit. Et hæc de dominio hominis in animalia bruta.

125. Quantum vero ad suum corpus, & ad vegetabilia, vel inanimes, & insensibiles res, Angelicus Præceptor in art. 1. recte docet, eis hominem in statu innocentiæ dominaturum fuisse *non per imperium, sed absque impedimento utendo eorum auxilio*. Quod dominium post peccatum imminutum est, quatenus homo obtuso rationis acumine non facile bonum, & legitimum rerum usum cognoscit.

126. Quæres tertio, *an in statu naturæ innocentis omnes homines fuissent æquales?*

127. Negat S. Thomas I. P. qu. 96. art. 3. quia A-

Apostolus dicit Rom. XIII. 4. *Quæ a Deo sunt, ordinata sunt* (a); at vero ordo secundum S. Augustinum Lib. XIX. *de Civit. Dei* cap. 13. *est parium, dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio*. In primo itaque statu, qui certe ordinatissimus erat, fuissent homines etiam dispares, suis quique locis dispositi.

128. Idem S. Doctor postea homines non futuros fuisse inter se æquales, hac ratione ostendit. Primo enim fuissent inæquales homines, quantum ad sexum; cum diversitas sexus sit ad generationem necessaria. Secundo fuisset inæqualitas in ætate. Tertio fuisset diversitas etiam in anima; & quantum ad justitiam, & quantum ad scientiam; libero enim arbitrio poterat homo magis, & minus animum applicare ad aliquid faciendum, vel volendum, vel cognoscendum, unde quidam magis profecissent in justitia, & scientia, quam alii. Denique etiam in corporis constitutione poterat esse discrimen, ut alii aliis robustiores generarentur, & majores, & pulchriores; *ita tamen quod in illis, qui excederentur, nullus esset defectus, vel peccatum, sive circa animam, sive circa corpus*. Verba sunt Angelici laudato in loco. Vide Dissert. II. num. 299.

129. Ibidem etiam ad 3. addit Angelicus, causam disparitatis oriri debuisse a Deo, *non quidem ut puniret quosdam*, & quosdam præmio afficeret, sed ut quosdam plus, quosdam minus perficeret, *ut pulchritudo ordinis magis in hominibus reluceret*.

130. Quæres quarto, *an in statu innocentiæ homo homini dominaturus fuisset?*

131. Affirmative respondet Angelicus art. 4., quia etiam in Angelis quidam aliis dominantur; unde & unus ordo *Dominationum* vocantur: imo nominantur quoque *Archangeli*, *Principatus*, & *Potestates*. Et Dan. VIII. 16. unus Angelus memoratur præcipiens Archangelo Gabrieli; & Zachariæ II. pariter unus Angelus præcipit alteri dicens: *Curre*, *loquere* &c. unde infertur, non esse contra dignitatem status innocentiæ dominium unius hominis in alios; cum non sit contra dignitatem sanctorum illorum Spirituum, quorum natura est humana præstantior.

132. Acute tamen, & bene observat idem Angelicus, dominium accipi dupliciter: uno modo prout opponitur servituti, cum nempe domino aliquis subjicitur ut servus; & dominium hoc sensu acceptum non habuisset locum in statu innocentiæ. Alio modo accipitur dominium, prout refertur ad subjectum *qualitercumque;* & sic ille, qui habet officium gubernandi, & dirigendi liberos, *Dominus* dici potest. Hoc autem modo accepto dominio in statu innocentiæ homo homini dominari debuisset.

133. Hanc autem S. Doctor reddit rationem, „ quia servus in hoc differt a libero, quod *liber est causa sui*, ut dicitur in primo Metaph. „ cap. 11. *servus autem ordinatur ad alium*. „ Tunc ergo aliquis dominatur alicui, ut servo, „ quando eum, cui dominatur ad propriam utilitatem sui, idest dominantis, refert. Et quia „ unicuique est appetibile proprium bonum, & per „ consequens contristabile est unicuique, quod illud bonum, quod deberet esse suum, cedat alteri tantum; ideo tale dominium non potest esse sine pœna subjectorum, propter quod in statu innocentiæ non fuisset tale dominium hominis ad hominem “.

134. „ Tunc vero (prosequitur Angelicus) dominatur aliquis alteri ut libero, quando dirigit „ ipsum ad proprium bonum ejus, qui dirigitur, „ vel ad bonum commune; & tale dominium hominis ad hominem in statu innocentiæ fuisset „ propter duo. Primo, quia homo naturaliter est „ animal sociale: unde homines in statu innocentiæ socialiter vixissent: socialis autem vita multorum esse non posset, nisi aliquis præsideret, qui ad bonum commune intenderet: multi enim per se intendunt ad multa, unus vero „ ad unum: & ideo Philosophus dicit in princ. „ *Politic.* quod quandocumque multa ordinantur „ ad unum, semper invenitur unum, ut principale, ac dirigens. Secundo, quia si unus homo habuisset super alium supereminentiam scientiæ, & justitiæ, inconveniens fuisset, nisi hoc „ exequeretur in utilitatem aliorum, secundum „ quod dicitur 1. Petri IV. 10. *Unusquisque gratiam, quam accepit, in alterutrum illam administrantes*. Unde Augustinus Lib. XIX. *de Civ. Dei* cap. 14. dicit, justos, *qui imperant*, „ *servire eis, quibus videntur imperare; neque* „ *enim dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principiandi superbia*, „ *sed providendi misericordia*. Et cap. seq. ita „ prosequitur: *Hoc naturalis ordo præscribit;* „ *ita Deus hominem condidit* “.

135. Quando igitur apud quosdam sanctos Patres tota servitutis causa repetitur a peccato, hoc intelligendum est de servitute primo sensu accepta, non autem secundo. Sic S. Aug. quando loco mox laud. inquit, Deum noluisse, hominem *rationalem, factum ad imaginem suam, nisi irrationabilibus dominari; non hominem homini, sed hominem pecori ... Conditio quippe servi-*

(a) Ita legebat S. Thomas ex antiquis codicibus in neutro genere; sed postea textus correctus fuit posito genere feminino, quod græco fonti est omnino conforme; imo & contextui, qui sic habet: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas, nisi a Deo: quæ autem sunt* (potestates) *a Deo ordinatæ sunt*. Vid. Estius in hunc locum, ubi ostendit, a quibusdam perverse hæc verba accepi contra *Pontificum, & Cleri Ecclesiastici exemptionem*.

vitutis jure intelligitur imposita peccatori, de eadem servitute stricte sumta est intelligendus, prout scilicet servitus est involuntaria, coacta, & odiosa; & quæ propterea non potest esse, nisi peccati pœna. Unde ibidem pulchre explicat ipsum vocabulum servitutis, inquiens: „ Origo vocabuli „ *servorum* in latina lingua inde creditur ducta, „ quod hi, qui jure belli possent occidi a victo- „ ribus cum *servabantur*, *servi* fiebant, a *ser-* „ *vando* appellati “.

136. Sed cur Deus hujus imperii hominis in hominem nullam mentionem fecit, & solum homini concessit imperium in bruta animalia? Respondeo, hanc inter alias afferri posse hujus silentii causam, quia dominium in animalia homini competit propter rationem, qua præditus est, & qua novit animalia domare, suoque jugo subjicere; & propterea hoc dominium commune omnibus est; contra vero imperium in alios homines nonnisi paucis convenire poterat, & iis solum, qui prudentia, & scientia alios præcellerent. Et ulterius iis non competeret propter suam ipsorum utilitatem, sed propter bonum commune societatis.

137. Sed quid de subjectione mulieris ad virum, quæ nonnisi ex peccato orta esse videtur, cum nempe Deus dixit mulieri: *sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui* Gen. III.? At vero proculdubio mulier etiam in statu innocentiæ viro subjecta esse debuisset; id enim ordo postulabat; sed illa subjectio fuisset voluntaria, suavis, & jucunda; neque verendum erat aut virum sua potestate abusurum, ut molestiam uxori crearet, aut mulierem immorigeram, & odiosam viro futuram; quod utrumque modo in statu naturæ corruptæ haud raro contingere dolemus, quia ratio sæpe a rebellibus passionibus obnubilatur, & vincitur.

138. Quæres quinto quomodo *in statu innocentiæ genus humanum propagatum fuisset?*

139. Propagari debuisse humanam speciem dubitari non potest, cum Deus protoparentibus nostris adhuc innocentibus dixerit: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Sed dubium natum est, primo an hæc hominum multiplicatio etiam in statu naturæ innocentis locum habuisset, in quo homines morituri non erant, ut proinde necesse minime esset, alios perpetuo gigni ad conservandum humanum genus? Secundo, an hæc hominum multiplicatio per generationem fieri debuisset, an vero peculiari aliquo modo, qui explicari nequeat? Ratio autem negandi hominum multiplicationem per generationem carnalem hæc erat, quia carnalis commixtio aliquid obscœnum, atque innocentiæ originalis statui indignum exhibere videbatur.

140. S. Gregorius Nyssenus in Lib. *de Opificio hominis* cap. 17. aliquos fuisse memorat, qui nullam putabant hominum multiplicationem futuram fuisse, nisi per peccatum „ donum illud im- „ mortalitatis in mortalitatem commutatum esset, „ ac per conjugium excitata posteritas pro mi- „ grantibus de hac vita substitueret alios, & hac „ ratione naturam conservaret; adeoque peccatum „ quodammodo hominum vitæ etiam bono esse „ videri posse. Nam genus humanum supra duo- „ rum numerum, qui primi extitere, auctum non „ fuisset, nisi mortis metus naturam, ut de suc- „ cessione perpetuo cogitaret, permovisset “. Cui tamen sententiæ S. Gregorius non omnino acquievit, sed potius se ancipitem ostendit, subdens: „ Equidem hac etiam in parte statuo, veritatem, „ quæcumque tandem sit, iis solis notam, & per- „ spectam esse, qui non aliter, atque Paulus Pa- „ radisi mysteriis initiati sunt, quæ enarrando fas „ non est exprimere. Nostra sane hæc est respon- „ sio “. Quanquam postea nonnulla argumenta conquisivit, ut illam sententiam confirmaret.

141. Absque ulla hæsitatione locutus est S. Jo. Damascenus Lib. II. *de Fide Orthod.* c. 30. ita scribens: „ Quoniam autem Deus præscientia sua „ noverat fore, ut ille (*Adam*) impositam sibi „ legem violaret, atque in corruptionem labere- „ tur, idcirco feminam ipsi similem, adjutricem- „ que ex ipso procreavit; adjutricem, inquam, „ ut genus humanum per generationem ex suc- „ cessione conservaretur. *Et Lib. IV. c.* 24. Ne „ mors, *inquit*, hominum genus obtereret, & ab- „ sumeret, matrimonium invectum est, ut per li- „ berorum procreationem genus humanum incolu- „ me staret “. Hoc commune fere esse Græcorum assertum, ibidem notat P. Mich. Le-Quien, laudans præcipue S. Athanasium in Ps. L., & Sanct. Jo. Chrysost. Hom. XVIII. in Genesim.

142. Sed hanc quorundam opinionem S. Augustinus Lib. XIV. *de civ. Dei* cap. 23. his verbis refellit: „ Quisque autem dicit (*homines*) non „ fuisse coituros, nec generaturos, nisi peccas- „ sent, quid dicit, nisi propter numerositatem „ Sanctorum necessarium hominis fuisse pecca- „ tum? Si enim non peccando soli remanerent, „ quia, sicut putant, nisi peccassent, generare „ non possent, profecto ut non soli duo justi ho- „ mines possent esse, sed multi, necessarium pec- „ catum fuit. Quod si credere absurdum est, il- „ lud potius est credendum quod Sanctorum nu- „ merus, quantus complendæ illi sufficit beatis- „ simæ Civitati, tantus existeret, etsi nemo pec- „ casset “. Quam S. Augustini rationem ex absurdo ductam affert etiam S. Thomas I. P. quæst. 98. artic. 1.

143. Idem S. Pater cum in Libro *de vera Religione* scripsisset: „ Non enim ullas tales necessi- „ tudines haberemus, quæ nascendo, & morien- „ do contingunt, si natura nostra in præceptis, „ & imagine Dei manens, in istam corruptionem „ non relegaretur “: In Lib. I. Retract. cap. 13. sententiam mutans: „ Hunc sensum, inquit, *pror-* „ *sus improbo*, quem jam & superius improba- „ vi in primo libro de Genesi contra Manichæos.

„ Ad

„ Ad hoc enim ducit, ut credantur illi conjuges „ primi non generaturi posteros homines, nisi peccassent, tamquam necesse fuerit, ut morituri „ gignerentur, si de concubitu maris, & feminæ „ gignerentur “.

144. Sed manifestis etiam sacræ Scripturæ testimoniis eadem sententia refellitur. Nam cum Deus creasset Adam, & Evam diversi sexus, masculum, & feminam, & antequam peccarent, dixit eis: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram;* utique per generationem. Ut enim inquit S. Augustinus laud. libro *de Civ. Dei* cap. 21. „ Illa benedictio nuptiarum, ut conjugati cre„ scerent, & multiplicarentur, & implerent ter„ ram, quamvis & in delinquentibus manserit, „ tamen antequam delinquerent data est, ut co„ gnosceretur, procreationem filiorum ad gloriam „ connubii, non ad pœnam pertinere peccati “.

145. Adhuc apertius id declarant verba, quibus Adam divino afflatus spiritu prophetice prædixit: *Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit uxori suæ; & erunt duo in carne una* Gen. II. 13. Quæ verba Christus Dominus Matth. XIX. 4. sequ. allegavit, ut Pharisæis ostenderet, matrimonium dissolvi non posse, concludens: *Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* Apostolus etiam 1. Corint. VI. 16. ex iisdem verbis concludit, eum, *qui adhæret meretrici, unum corpus effici* cum ipsa meretrice.

146. His tamen sacrarum litterarum tam apertis testimoniis respondebat S. Gregorius Nyssenus, & post eum S. Jo. Damascenus, Deum, futuri peccati præscium homines creasse diversi sexus pro generatione in statu naturæ lapsæ, & quoniam a sublimi illa Angelicæ puritatis conditione excideramus, Deus nobis concessit, *ut brutorum, rationisque expertium animalium more nosmet propagando perpetuaremus.* Atque huic sententiæ accommodat illa verba Psalmi XLVIII.: „ Homo „ cum in honore esset, non intellexit, *scilicet se* „ *parem in dignitate Angelis esse*, idcirco bru„ tis animantibus est comparatus, & iisdem effe„ ctus similis. Profecto enim obrutuit, postquam „ more brutorum propagari cœpit, degenerante i„ psius præstantia, seque demittente ad naturæ „ crassioris conditionem: *ita Nyssenus* “.

147. Veruntamen remota nimis, atque arbitraria hæc est divini eloquii interpretatio, diversitatem nempe sexuum nonnisi ob præscientiam futuri peccati a Deo fuisse factam. Si enim ita se res haberet, in resurrectione carnis, quando justi erunt sicuti Angeli Dei, nullus amplius esse deberet hujus diversitatis locus; quod tamen falsissimum esse, Doctores omnes consentiunt. Profecto S. Hieronymus in *Epitaphio S. Paulæ* (in epist. CVIII. ad Eustochium n. 22.) expendens illa verba apud Matth. XXII. 29. sequ. *In resurrectione mortuorum non nubent, neque nubentur, sed erunt similes Angelorum*, ita ratiocinatur: „ Ubi dicitur *non nubent, neque nubentur*, „ sexuum diversitas demonstratur. Nemo enim de „ lapide, & ligno dicit, *non nubent, neque nu*„ *bentur*, quæ naturam nubendi non habent, sed „ de his, qui possunt nubere, & gratia Christi, „ ac virtute non nubant “. In Libro autem contra Joannem Jerosolym. (Tomo II. num. 7.) inter octo Origenis errores hunc etiam numerat: „ Quod carnis resurrectionem, membrorumque „ compagem, *& sexum, quo viri dividuntur a* „ *feminis*, apertissime neget “.

148. Addo, cum in divina præscientia futuri Adamitici peccati etiam contineri debuerit illa circumstantia, quod Adam tentandus erat per mulierem, necessario sequi, nostro intelligendi modo, Deum prius decrevisse muliebrem sexum formare, quum sciret, Adamum a muliere ad præcepti violationem tentandum esse, ac superandum.

149. Ceterum laudati duo sancti Patres non adeo desipuerunt, ut negarent, homines in statu innocentiæ esse multiplicandos, cum nimis aperta & clara sit illa benedictio protoparentibus data: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Negabant solum, hanc multiplicationem esse faciendam per carnale commercium, cujus fœditas illi felicitatis statui repugnare videbatur. Hinc S. Gregorius laudatus talem futuram fuisse vult hominum in natura innocente multiplicationem, qualis fuit Angelorum, inquiens: „ Quæcumque tandem „ dem incrementi Angelica in natura fuerit ra„ tio ... eadem in humano etiam genere, quod „ prope ab Angelis abest, propagando valuisset, „ donec ad numerum consilio Creatoris definitum „ perventum esset “. S. autem Jo. Damascenus Lib. IV. cap. 24. contentus est dicere, Deum *alio quoque modo genus nostrum propagare potuisse, si integrum ipsius mandatum ad extremum* (Patres nostri) *servassent*.

150. Sed quantum ad modum generationis, bene præcipit Angelicus I. P. quæst. 98. art. 2., duo esse consideranda: „ Unum, quod naturæ „ est, scilicet conjunctionem maris, & feminæ „ ad generationem ... Aliud autem, quod consi„ derari potest, est quædam deformitas immode„ ratæ concupiscentiæ, quæ in statu innocentiæ „ non fuisset, quando inferiores vires rationi subdebantur. Unde S. Augustinus dicit in XIV. „ *de Civit. Dei* cap. 26.: *Absit, ut suspicemur,* „ *non potuisse prolem fieri sine libidinis mor*„ *bo: sed eo voluntatis nutu moverentur illa* „ *membra, quo cetera, & sine ardore & ille*„ *cebroso stimulo cum tranquillitate animæ, &* „ *corporis* “. Quam doctrinam S. Augustinus in Libris contra Pelagianos, & in aliis frequentissime inculcavit; ut propterea minime dubitandum sit, in statu etiam naturæ innocentis futuram fuisse hominum multiplicationem, & futuram fuisse per generationem eo plane modo, quo nunc fit, dempta solum immoderatæ concupiscentiæ deformitate.

151. Nonnullæ tamen sunt contra hanc sententiam, quæ verissima est, difficultates cum S. Thoma breviter enucleandæ. Primo in statu innocentiæ non fuisset hominum corruptio, qui immortales ex ligno vitæ efficiebantur: ergo nec debebat esse generatio, quæ corruptioni respondet. Secundo generatio individuorum a natura instituta est ad conservandam speciem: si ergo in statu naturæ integræ homines perpetuo conservari debebant, nulla in eo opus erat generatione ad conservandam speciem. Demum, si homines fuissent generatione multiplicati, debuisset inter eos dividi dominium in animalia, & in universam terram, ad tollendam confusionem; hoc autem est contra jus naturale, quo omnia sunt communia, ut S. Isidorus dicit Lib. V. *Etymol.* cap. 4.

152. Leves tamen sunt hæ difficultates, quarum primæ respondet S. Thomas, corpus humanum etiam in statu innocentiæ ex suis principiis constitutivis fuisse corruptioni obnoxium; quamvis poterat ab anima diu conservari per esum ligni vitæ. Et ideo non erat homini subtrahenda generatio, quæ debetur rebus corruptilibus.

153. Secundam objectionem diluit Angelicus, dicendo, generationem in statu innocentiæ necessariam fuisse propter multiplicationem individuorum, quamvis non fuerit necessaria propter conservationem speciei.

154. Tertiam denique ita refellit: „ In statu „ isto, multiplicatis dominis, necesse est fieri divisionem possessionum, quia *communitas possessionis est occasio discordiæ*, ut Philosophus „ dicit in II. *Politic.* cap. 3.; sed in statu innocentiæ fuissent voluntates hominum sic ordinatæ, quod absque omni periculo discordiæ communiter usi fuissent, secundum quod unicuique „ eorum competeret, rebus, quæ eorum dominio „ subdebantur; cum hoc etiam modo apud multos bonos viros observetur “.

156. Sed quare, sciscitabitur aliquis, in statu innocentiæ nulla reipsa fuit generatio? Quare solum postquam protoparentes nostri ex Paradiso expulsi sunt, genuerunt filios, & filias? Respondet S. Thomas cum S. Augustino Lib. IX. *de Gen. ad litt.* cap. 4., ideo primos parentes in Paradiso operam gignendis filiis non dedisse, quia nonnisi brevissimo tempore ibi morati sunt. Potest addi, quia expectabant divinam auctoritatem ad determinatum tempus commixtionis; mandatum enim illud: *Crescite, & multiplicamini* universale erat, nullique certo tempori affixum.

156. Quæres sexto, *an posita generatione in statu naturæ innocentis, pueri nati fuissent cum justitia originali?*

157. Respondet S. Thomas I. P. quæst. 100. art. 1. affirmative, auctoritati innixus S. Anselmi, qui in Libro *de Conceptu Virginis* cap. 10. *Simul*, inquit, *cum rationalem haberent animam, justi essent, quos generaret homo, si non peccasset*. Præterea hæc sententia satis clare ex iis deducitur, quæ Concilium Arausicanum II. contra Pelagianos, & Concilium Tridentinum contra Novatores de peccato originali definiverunt. In utroque enim Concilio anathema iis dictum fuit, qui asserunt, Adamum *acceptam a Deo sanctitatem, & justitiam sibi soli & non nobis perdidisse*. Vid. Trident. Sess. V. ... Si ergo Adam non peccasset, nec sibi, nec posteris sanctitatem, & justitiam perdidisset; adeoque ejus posteri cum sanctitate, & justitia nati fuissent.

158. Idipsum probat Angelicus hac ratione. „ Justitia originalis, in qua primus homo conditus fuit, fuit accidens naturæ speciei, non *quasi ex principiis speciei causarum*, *sed tantum sicut quoddam donum divinitus datum toti naturæ* ... Peccatum autem originale, quod opponitur illi justitiæ, dicitur esse peccatum naturæ, unde traducitur a parente in posteros: & „ propter hoc etiam filii parentibus assimilati fuissent, quantum ad originalem justitiam “.

159. Potissima difficultas contra hanc sententiam petitur ex Hugone Victorino, qui Lib. I. *de Sacramentis* P. IV. cap. 24. oppositum expresse docet, hoc utens ratiocinio: „ Non potuit natura nascentibus dare, quod in generationibus nondum „ adhuc possidebat, quemadmodum & ii, qui „ nunc in peccato generantur, non aliud nascendo trahunt, quam vitium, quod a natura, ex „ qua seminantur, accipiunt. Sic itaque primus „ homo tempore obedientiæ suæ casto conjugio ad „ propagationem posteritatis institutioni divinæ serviens filios generaret sine peccato (quoniam „ ex natura ab omni vitio libera); *sed non similiter paternæ justitiæ hæredes*, quoniam ipsa natura nondum foret ad incorruptionis præmium (quod nisi post peractam obedientiam „ dandum non erat) transformata, postquam autem fuisset homo ad cœlestem, & spiritualem „ statum transformatus, amplius generare non debuerat “.

160. S. Thomas comiter verba Hugonis intelligenda esse vult, *non quantum ad habitum justitiæ*, quem pueri hæreditate paterna ex Dei dono possiderent, *sed quantum ad executionem actus*, quæ sine proprio arbitrio haberi non poterat, adeoque nonnisi post adeptum usum rationis. Adam vero in perfecta ætate creatus simul habuit & habitum justitiæ, & usum. Quidquid vero sit, fatetur Hugo, alios in diversa esse sententia, statim subdens: „ Sunt tamen, qui credunt, veraciter asserendum, quod primus homo, si non „ peccasset, nullos nisi bonos filios genuisset; & „ quod nemo omnium damnaretur, qui ex illius „ carne nasceretur “.

161. Alia difficultas hæc est. Justitia habetur per gratiam, ut Apostolus dicit Roman. V. 21.; sed gratia non transfunditur, quia sic esset naturalis, sed a solo Deo infunditur: ergo pueri cum justitia nati non fuissent. Ita sibi objicit S. Thomas.

162.

162. Respondet autem: ,, quidam dicunt, quod ,, pueri non fuissent nati cum justitia gratuita, ,, quæ est merendi principium, sed cum justitia ,, originali. Sed cum radix originalis justitiæ, in ,, cujus rectitudine factus est homo, consistat in ,, subjectione supernaturali rationis ad Deum, quæ ,, est per gratiam gratum facientem, necesse est ,, dicere, quod si pueri nati fuissent in originali ,, justitia, etiam nati fuissent cum gratia, sicut ,, & de primo homine supra diximus, quod fuit ,, cum gratia conditus. Non tamen fuisset propter ,, hoc gratia *naturalis*, quia non fuisset transfusa ,, per virtutem seminis, sed fuisset collata homini ,, statim cum habuisset animam rationalem, ,, sicut etiam statim cum corpus est dispositum, ,, infunditur a Deo anima rationalis, quæ tamen ,, non est ex traduce ".

163. Quæres septimo, *an Adamo non peccante ejus posteri, non solum in justitia nati, sed etiam confirmati fuissent?*

164. Affirmantem sententiam tradidit S. Anselmus in Lib. I. *Cur Deus homo* cap. 18. inquiens: ,, In illa justitia, in qua erant primi homines ,, constituti, videtur, quod si vicissent, ut non ,, peccarent tentati, ita confirmarentur cum omni ,, propagine sua, ut peccare ultra non possent: ,, quemadmodum quia victi peccaverunt, sic in,, firmati sunt, ut quantum in ipsis est, sine pec,, cato esse non possent ". Cujus sui asserti hanc reddit rationem: ,, Quis enim audeat dicere, ,, plus valere injustitiam ad alligandum in servi,, tute hominem in prima persuasione sibi consen,, tientem, quam valeret justitia ad confirmandum ,, cum libertate sibi in eadem prima tentatione ,, adhærentem "?

165. Verior tamen est, & communiter a Theologis probata doctrina Sancti Thomæ I. P. quæst. 100. art. 2., posteros Adæ innocentis in justitia quidem originali fuisse nascituros, non tamen in ea confirmandos. Hoc aperte insinuat S. Augustinus Lib. XIV. *de Civit. Dei* cap. 10. inquiens: ,, Quam igitur felices erant primi homines, & ,, nullis agitabantur perturbationibus animorum, ,, nullis corporum lædebantur incommodis; tam ,, felix universa societas esset humana, si nec illi ,, (primi parentes) malum, quod etiam in po,, steros trajecerunt, *nec quisquam ex eorum stir,, pe iniquitatem committeret, quæ damnatio,, nem reciperet* ". Pro certo igitur habuit S. Doctor, etiam Adamo non peccante, potuisse aliquos ex ejus stirpe iniquitatem committere, & damnari, quod de confirmatis in gratia dici nullatenus potest.

166. Ulterius, ut bene colligebat Sanct. Thomas ,, manifestum est, quod pueri in sua nativi,, tate non habuissent plus perfectionis, quam eo,, rum parentes in statu generationis. Parentes au,, tem, quamdiu generassent non fuissent confir,, mati in justitia. Ex hoc enim creatura ratio,, nalis in justitia confirmatur, quod efficitur bea,, ta per apertam Dei visionem, cui viso non pot,, est non inhærere, cum ipse sit ipsa essentia bo,, nitatis, a qua nullus potest averti, cum nihil ,, desideretur, & ametur, nisi sub ratione boni. ,, Et hoc dico, secundum legem communem, quia ,, ex aliquo privilegio speciali secus accidere pot,, est, sicut creditur de Virgine Matre Dei. " Quemadmodum igitur si primi nostri parentes non peccassent, non fuissent confirmati in gratia, ita nec eorum filii.

167. Anselmi auctoritati reponit Angelicus ,, quod ,, hoc non dicit *asserendo*, sed *opinando*; quod ,, patet in ipso modo loquendi, cum dicit: *Vide,, tur, quod si vicissent &c.* " Ab hac tamen S. Anselmi opinione, non solum S. Thomas, sed omnes fere Theologi cum debita reverentia recesserunt, ut S. Augustino, cujus certe major est auctoritas, adhærerent. Neque etiam multum ponderis habet ratio a S. Anselmo allata; est enim falsum, hominem lapsum ita esse in malo confirmatum, ut non possit Dei gratia liberari, unde falsa est quoque Anselmi illatio, homines debuisse in gratia confirmari, si primæ tentationi restitissent.

168. Ob. auctoritatem S. Gregorii Papæ, quæ Lib. IV. *Moralium* cap. 28. explicans illud Job. III. 13.: *Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem*, inquit: ,, Si parentem ,, primum nulla putredo peccati corruperat, ne,, quaquam ex se *filios gehennœ generaret*; sed ,, hi qui nunc per Redemptorem salvandi sunt, ,, soli ab illo electi nascerentur ".

169. Sed hæc S. Gregorii verba facile explicantur cum S. Thomá, quod nihil aliud voluerit, quam Adamo non peccante, ejus posteros non futuros *filios gehennœ*, idest non nascituros peccato aliquo obstrictos, quo homines fiunt gehennæ filii, quomodo omnes homines nunc nascuntur *filii iræ*; non autem quod negaverit, ipsos per liberum arbitrium non potuisse peccando fieri filios gehennæ. Vel etiam dici potest, existimasse S. Gregorium, Adamo non peccante, nullum ex ejus posteris damnatum iri, non quia fuissent omnes confirmati in gratia; sed divina eos protegente Providentia, ne damnarentur, quamvis absolute peccare possent, & damnari; sicut contingit in omnibus prædestinatis, qui non sunt confirmati in gratia, & damnari possunt; reipsa tamen nemo eorum damnatur; cujus rei exemplum Adam, & Eva suppeditant, qui certe erant prædestinati, non tamen fuerant confirmati in justitia originali, in qua primo eos Deus creaverat. Quæ secunda explicatio videtur menti S. Gregorii magis consentanea, qui vult in ea hypothesi eos solos nascituros, qui salvandi erant. Et de beato illo primo innocentiæ statu hactenus; nunc de statu naturæ lapsæ, in quo infeliciter vivimus, multo plura dicenda sunt.

SE-

SECTIO II.

De statu naturæ lapsæ.

CAPUT I.

De peccato primorum hominum, ejusque causis, & consectariis.

1. Lugubrem hujus maximæ calamitatis historiam ita nobis descripsit Moyses Geneseos cap. II., & III. Postquam Deus hominem factum ad imaginem & similitudinem suam posuit in *Paradiso voluptatis*, hoc ei præceptum dedit: „ Ex omni „ ligno Paradisi comedes; de ligno autem scien- „ tiæ boni, & mali ne comedas: in quacumque „ enim die comederis ex eo, morte morieris ". Ubi, observante S. Augustino Lib. XIV. *de Civit. Dei* cap. 15., satis commendari non potest Dei bonitas, & clementia, qui hominem a se creatum non pluribus, nec grandibus, nec difficilibus præceptis oneraverat, *sed uno brevissimo, atque levissimo ad obedientiæ salubritatem adminiculaverat*, tantummodo ut se dominum ostenderet. Sed infelix homo libero arbitrio statim male usus est, & nulla habita ratione præcepti sibi a Deo recenter impositi, comedit de fructu vetito, atque hoc gravissimo inobedientiæ peccato non solum sibi, sed toti suæ posteritati incredibilem attulit perniciem.

2. Porro hujus nefandissimi criminis causam, & modum breviter perstrinxit Moyses, nonnisi ea exponens, quæ exterius, visibiliter facta sunt; scilicet serpentem, qui callidior erat cunctis animantibus (*a*), Evam tentasse, ut deposito timore mortis de fructu vetito comederet; Evam autem a serpente facile deceptam de fructu, quem jam gustaverat, dedisse Adamo; ambosque violato Dei præcepto peccatores, Deoque rebelles factos esse. Sed nonnulla intimius nobis rimanda supersunt, ut plenam infandæ hujus inobedientiæ notitiam habeamus.

3. Et primo obvia est cupido sciendi, quare Deus hominem a se paulo ante creatum ad imaginem & similitudinem suam a Diabolo tentari permiserit? Respondet autem S. Thomas 2. 2. q. 165. art. 1., „ conveniens fuisse, ut Deus ho- „ minem in statu innocentiæ & tentari permitte- „ ret per malos Angelos, & juvari eum faceret „ per bonos. Ex speciali enim beneficio gratiæ „ hoc erat ei collatum, ut nulla creatura exterior „ ei posset nocere contra propriam voluntatem, „ per quam etiam tentationi dæmonis resistere po- „ terat. " Et in resp. ad 2. „ Sicut Deus, in- „ quit, sciebat, quod homo per tentationem in „ peccatum esset dejiciendus; ita etiam sciebat, „ quod per liberum arbitrium resistere poterat „ tentatori. Hoc autem requirebat conditio natu- „ ræ ipsius, ut propriæ relinqueretur voluntati, „ secundum illud Ecclesiastici XV. 14., *Deus* „ *reliquit hominem in manu consilii sui*. Unde „ Augustinus dicit XI. *super Gen. ad litt.* cap. „ 4. *Non mihi videtur, magnæ laudis futurum* „ *fuisse hominem, si propterea posset bene vi-* „ *vere, quia nemo male vivere suaderet; cum* „ *& in natura posse, & in potestate haberet* „ *velle non consentire suadenti* (*b*). " Et antea laudatus S. Thomas in resp. ad 3. Homo, inquit, „ in statu innocentiæ poterat *absque omni diffi-* „ *cultate* tentationi resistere ".

4. Sed præterea observandum est cum S. Augustino Lib. XIV. *de Civ. Dei* cap. 13., primum protoparentum nostrorum peccatum non fuisse illam inobedientiam externam, qua de cibo vetito palam comederunt, sed in occulto jam *malos esse cæpisse, ut in apertam inobedientiam laberentur; non enim ad malum opus perveniretur, nisi præcessisset mala voluntas*. Hoc autem malæ voluntatis initium nihil aliud fuisse docet S. Pater, quam superbiam, de qua dictum est Ecclesiastici X. 15. *Initium omnis peccati superbia est*.

(*a*) Haud erit inutile observare cum S. Augustino Lib. XI. super Gen. cap. 29. serpentem dictum fuisse *astutissimum propter astutiam diaboli, quæ in illo, & de illo agebat dolum, quemadmodum dicitur prudens, vel astuta lingua, quam prudens, vel astutus movet, ad aliquid prudenter, astuteque suadendum ... Ita etiam dictus est stilus mendax scribarum &c.*

(*b*) Ibidem S. Doctor prius se huic quæstioni solvendæ imparem fassus erat, inquiens: „ Si ergo quæri- „ tur, cur Deus tentari permiserit hominem, quem „ tentatori consensurum esse præsciebat, altitudinem „ quidem consilii ejus penetrare non possum, & lon- „ ge supra vires meas hoc esse confiteor. Est ergo a- „ liqua causa fortassis occultior, quæ melioribus, san- „ ctioribusque reservatur, illius gratia potius, quam „ meritis eorum. Sed tamen quantum vel donat sape- „ re, vel sinit dicere, *non mihi videtur magnæ laudis* „ *futurum &c.* ". Et posteaquam multa in hanc rem suo „ more disputavit, ita demum concludit c. 11. „ *Ma-* „ *gna opera Domini, exquisita in omnes voluntates e-* „ *jus:* prævidet bonos futuros, & creat; prævidet ma- „ los futuros, & creat: seipsum ad fruendum præbens „ bonis, multa munerum suorum largiens & malis, „ misericorditer ignoscens, juste ulciscens; itemque „ misericorditer ulciscens, juste ignoscens: nihil me- „ tuens de cujusquam malitia, nihil indigens de cu- „ jusque justitia: nihil sibi consulens, nec de operi- „ bus bonorum, & bonis consulens etiam de pœnis „ malorum. Cur ergo non permitteret tentari homi- „ nem, illa tentatione probandum, puniendum, „ cum superba concupiscentia propriæ potestatis, quod „ conceperat, pareret, suoque fœtu confunderetur, „ justoque supplicio a superbiæ, atque inobedientiæ „ malo posteros deterreret, quibus ea conscribenda, „ & annuntianda parabantur? Has tamen, aliasque „ rationes Estius in II. Dist. 23. §. 1. *resolvendas es-* „ *se*, dicit, *in liberrimam voluntatem Dei* ".

est. Quod fusius ibidem S. Doctor declarat.

5. Idipsum subtili, sed justo ratiocinio ostendit S. Thomas 2. 2. qu. 163. art. 1. inquiens: „ Sic „ homo erat in statu innocentiæ institutus, ut nulla esset rebellio carnis ad spiritum; unde non „ potuit esse prima inordinatio appetitus humani „ ex hoc, quod appetierit aliquod sensibile bonum, in quod carnis concupiscentia tendit præter ordinem rationis. Relinquitur igitur, quod „ prima inordinatio appetitus humani fuit ex hoc, „ quod aliquod bonum spirituale inordinate appetivisset, appetendo id secundum suam mensuram ex divina regula præstitutam. Unde relinquitur, quod primum peccatum hominis fuit „ in hoc, quod appetiit quoddam spirituale bonum supra suam mensuram; quod pertinet ad „ superbiam. Unde manifestum est, quod primum „ peccatum primi hominis fuit superbia ".

6. Et rem ita se habere etiam ex iis patet, quæ externam inobedientiam præcesserunt; tum pariter ex iis, quæ eamdem subsecuta sunt. Primo enim ideo Adam, & Eva tentationi cesserunt, ut supra conditionem suæ naturæ extollerentur, atque essent, *sicut Dii scientes bonum & malum*; nec contenti ea sublimitate suæ naturæ, qua ad imaginem, & similitudinem Dei facti fuerant, adhuc majorem excellentiam desiderabant; quod intolerabilis superbiæ effectus erat. Postea vero *pejor*, ut Augustinus loquitur, *damnabiliorque superbia fuit*, quando in manifesto crimine deprehensi, non veniam petierunt, aut medicinam imploraruut; sed sola excusatione debitam pœnam se evitare posse sperarunt. Et Adam quidem culpam rejecit in mulierem dicens: *Mulier quam dedisti mihi sociam dedit mihi de ligno, & comedi;* Eva autem serpentem accusavit dicens: *Serpens decepit me*.

7. Ceterum de similitudine Dei, quam Adam superba ambitione expetivit, probe notanda est doctrina S. Thomæ 2. 2. q. 163. art. 2., ubi inquit: „ Duplex est similitudo; una *omnimodæ* „ *æquiparantiæ*, & hanc similitudinem ad Deum „ primi parentes non appetierunt; quia talis similitudo ad Deum non cadit in apprehensione, „ præcipue sapientis (cujusmodi certe erat Adam in statu innocentiæ). Alia autem est similitudo imitationis, qualis possibilis est creaturæ ad Deum "; & hanc similitudinem dicit S. Doctor Adamum appetiisse *inordinate*, atque in hoc inordinato appetitu positum fuit Adami peccatum.

8. Sed ut hæc plenius intelligantur, iterum est audiendus Angelicus, qui triplicem distinguit similitudinem; *primo secundum ipsum esse naturæ*, & talis similitudo ab ipso creationis principio fuit impressa & homini, & Angelo, ut supra dictum est Sect. I. n. 50. seq. Alia similitudo est, *quantum ad cognitionem;* & ipsam similitudinem primus homo nondum *actu* adeptus erat, sed solum *in potentia*. Tertia similitudo est, *quantum ad potestatem operandi;* & hanc similitudinem, inquit Angelicus, nondum erant *in actu* assecuti neque Angelus, neque homo in ipso creationis principio; quia utrisque restabat aliquid agendum, quo ad beatitudinem pervenirent.

9. Ex his autem ita demum concludit: „ Et ideo cum uterque (scilicet diabolus, & primus „ homo) *inordinate* divinam similitudinem appetierit, neuter eorum peccavit appetendo *similitudinem naturæ*. Sed primus homo peccavit, „ principaliter appetendo similitudinem Dei, *quantum ad scientiam boni, & mali*, sicut serpens ei suggessit; ut scilicet *per virtutem propriæ naturæ* determinaret sibi, quid esset bonum, & quid malum ad agendum; vel etiam „ ut per ipsum præcognosceret, quid sibi boni, „ vel mali esset futurum: & secundario peccavit „ appetendo similitudinem Dei, *quantum ad propriam potestatem operandi*, ut scilicet virtute „ propriæ naturæ operaretur ad beatitudinem consequendam. " Ita S. Thomas luculentissime explicat superbiæ peccatum, quo Adam stulte intumuit, putans se posse per esum fructus vetiti similem Deo fieri, non quantum ad naturam, sed quantum ad cognitionem, & potestatem operandi. Hæc sententia magis declarabitur, solutis nonnullis levibus difficultatibus.

10. Ob. primo. Apostolus Roman. V. 19. explicans peccatum Adami, quo nos omnes sumus constituti peccatores, illud vocat peccatum *inobedientiæ: Per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi*. Quare Apostolus non dixit *per superbiam?*

11. Resp., Apostolum voluisse imitari Moysem, qui externæ tantummodo inobedientiæ Adami historiam nobis reliquit. At vero neuter negavit internam Adami depravationem, ex qua illa inobedientia tanquam ex causa orta est; ideo enim Adam non obedivit divino præcepto, quia voluit similis Dei fieri per scientiam boni, & mali, & per potestatem operandi *inordinate* appetitam, ut mox explicatum est n. 9. S. Augustinus in fine Libri XI. *de Gen. ad lit.* de peccato Adami loquens, illud *conscriptum fuisse*, *ait sicut legi ab omnibus oporteret, etsi a paucis hæc intelligerentur, sicut oporteret;* nimirum de interna, quæ præcesserat, Adami corruptione.

12. Ob. secundo. S. Ambrosius super Lucam c. 4. loquens de tentatione, qua diabolus Jesum Christum tentavit: *Si filius Dei es, dic, ut lapides isti panes fiant*, hæc habet: „ Tria præcipua docemur esse tela Diaboli, quibus ad vulnerandam hominis mentem consuevit armari, gulæ unum, aliud jactantiæ, ambitionis tertium. „ Inde autem cœpit, unde jam vicerat; scilicet „ a gula, qua Adamum vicit.

13. Resp. cum S. Thoma art. laud. ad 2. ... „ In peccato primorum parentum etiam gula locum habuit; dicitur enim Gen. III. 6.: *vidit* „ *mulier, quod lignum esset bonum ad vescen-*

„ *dum*,

,, dum, & tulit de fructu ejus, & comedit. ,, Non tamen ipsa bonitas, & pulchritudo cibi ,, fuit primum motivum ad peccandum, sed po- ,, tius suasio serpentis, qui dixit: *aperientur ocu-* ,, *li vestri, & eritis sicut dii;* quod appetendo, ,, superbiam mulier incurrit: & ideo peccatum ,, gulæ derivatum est ex peccato superbiæ ".

14. Ob. tertio. Diabolus tentans Evam, illi promisit per comestionem fructus vetiti scientiam boni, & mali: fuit ergo primum ejus peccatum inordinatus appetitus scientiæ, qui non ad superbiam pertinet, sed ad curiositatem.

15. Respondet S. Thomas ad 3., appetitum scientiæ in primis parentibus ortum fuisse non solum ex curiositate, sed etiam, imo principaliter *ex inordinato appetitu excellentiæ;* unde & in verbis serpentis tentatoris præmittitur: *Eritis sicut dii;* & postea subditur: *scientes bonum, & malum*.

16. Ob. quarto. Peccatum protoparentum potius videtur fuisse *infidelitatis*, quia non crediderunt Dei comminationi: *In quacumque die comederis ex eo* (fructu), *morte morieris* Gen. II. 17.; unde etiam S. Augustinus in fine Libri XI. *de Gen. ad litt.* scite observat, peccatum Adami non vocari peccatum seductionis, ut vocata fuit inobedientia Evæ, quæ dixit: *Serpens seduxit me*. Revera S. Paulus 1. ad Timoth. II. 14. *Adam*, inquit, *non est seductus: mulier autem seducta in prævaricatione fuit*. Quæ verba considerans S. Augustinus Lib. XIV. *de Civit. Dei* cap. 11. Adam non fuisse seductum dicit, sed *scientem, prudentemque peccasse;* peccavit igitur Adam peccato infidelitatis, non superbiæ.

17. Resp. cum S. Augustino, qui in eodem Libro cap. 30. bene animadvertit, mulierem non fuisse serpenti credituram, ,, nisi jam inesset men- ,, ti amor ille propriæ potestatis, & quædam de ,, se superba præsumptio, quæ per illam tenta- ,, tionem fuerat convincenda, & humilianda ". Quæ S. Augustini verba S. Thomas admonet, non esse sic intelligenda, ,, quasi superbia præcesserit ,, suasionem serpentis, sed quia statim post sua- ,, sionem serpentis invasit mentem ejus elatio, ex ,, qua consecutum est, ut crederet verum esse, ,, quod Dæmon dicebat ". Ceterum laudatus S. Augustinus ibidem arbitratur, quod Eva putaverit, Deum *alicujus significationis causa* dixisse, *si manducaveritis, morte moriemini*. Quod postea facilius potuit credere Adam, quando Evam eo cibo mortuam non esse, cernebat.

18. Quomodo autem Adam non fuerit seductus, sed ex immodico uxoris amore peccaverit, explicat Hipponensis Doctor in fine Libri XI. exemplo Salomonis, qui mulierum amori resistere non valens, in idololatriam lapsus est: ,, Faciens, quod ,, sciebat non esse faciendum, ne suas, quibus ,, deperibat, atque diffluebat, mortiferas delicias ,, contristaret. Ita & Adam, posteaquam de ligno ,, prohibito seducta mulier manducavit, eique de- ,, dit, ut simul ederent, noluit eam contristare .... ,, non quidem carnis victus concupiscentia, quam ,, nondum senserat in resistente lege membrorum ,, legi mentis suæ; sed amicali quadam benevo- ,, lentia, qua plerumque fit, ut offendatur Deus, ,, ne homo ex amico fiat inimicus ". Vid. etiam Lib. XIV. *de Civit. Dei* c. 11.

19. Demum Adami peccatum non fuisse infidelitatis, ita ostendit idem S. Doctor. ,, Sed etiam ,, si virum propter aliquam mentis elationem, ,, quæ Deum internorum scrutatorem latere non ,, poterat, sollicitavit aliqua experiendi cupiditas, ,, cum mulierem videret, accepta illa esca non ,, esse mortuam ..... non tamen eum arbitror, si ,, jam spirituali mente præditus erat, ullo modo ,, credere potuisse, quod eos Deus ab esca illius ,, ligni invidendo vetuisset ".

20. Ceterum non desunt sancti Patres, qui Adamum fuisse *seductum*, asserere non dubitarunt. Imo & ipse S. Augustinus Lib. XIV. *de Civ. Dei* c. 11. postquam dixisset, Adam non fuisse seductum, quia *scivit*, quod faciebat esse peccatum, subdit: *Sed inexpertus divinæ severitatis in eo falli potuit, ut veniale crederet esse commissum*, quæ certe fuit aliqua deceptio. Verum S. Thomas Lect. 3. in 1. ad Tim. II. quo erat acumine ingenii, utrumque conciliavit, duplicem distinguens *seductionem*, scilicet in *universali*, & in *particulari eligibili*, quæ secunda est *ignorantia electionis*. ,, Mulier autem fuit seducta ignorantia ,, in *universali*, quando scilicet credidit, quod ,, serpens dixit. Sed vir non credidit hoc, sed ,, deceptus fuit in particulari, scilicet quod ge- ,, rendus esset mos uxori, & cum ea comedere ,, deberet, & inexpertus divinæ severitatis credi- ,, dit, quod facile ei remitteretur ". Atque hac distinctione potest dici Adam sub diversa ratione *seductus*, & non *seductus*. Non seductus ignorantia in *universali*, seductus autem ignorantia *in particulari eligibili; quicumque enim peccat, seducitur ignorantia electionis in particulari eligibili* (*a*).

21.

(*a*) Multæ aliæ excogitatæ sunt objecti Paulini textus explicationes. S. Augustinus Lib. XI. *de Gen. ad litt.* cap. postremo videtur S. Thomæ interpretationem indicasse, dicens: *Alio modo quodam etiam ipse* (Adam) *deceptus est;* non quod crediderit falsæ serpentis promissioni: *eritis sicut dii*, ut credidit Eva, *quam proprie seductionem appellavit Apostolus;* sed quod eum *propter aliquam mentis elationem .... sollicitavit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem videret accepta illa esca non esse mortuam*. Alii verba Apostoli ita supplenda esse putarunt: Adam non est seductus *primus*, cum Eva fuerit prius seducta. Alii vero alio modo ea suppleverunt: Adam non est seductus *a serpente*, sed a muliere. Alii demum dixerunt, Adam proprie non posse dici *seductum*, vel *deceptum* a muliere, quia hæc non animo fallendi, ac decipiendi dedit viro de

21. Sed objicit sibi Angelicus, ignorantiam esse pœnam peccati; adeoque non potuisse præcedere ipsam peccatum. Respondet autem, eam ignorantiam proprie non præcessisse in Eva seducta, *quia statim ad verba serpentis fuit elata, eo quod alius esset de ea sollicitus, & ex illa elatione seducta est; unde elatio præcessit*. Ita acute Angelicus, qui idem asserit de Adamo Quæst. XXII. *de verit.* art. 6. ad 11.

22. Ob. ultimo. Ex tota historia tentationis, & lapsus primorum parentum constat, illos divinam similitudinem appetiisse non alia de causa, quam ut scirent bonum, & malum: *Eritis sicut Dii*, inquit tentator, *scientes bonum, & malum*. Sed appetitus scientiæ est homini naturalis, secundum illud Philosophi in princ. *Metaphys. Omnes homines natura scire desiderant*: non ergo peccarunt peccato superbiæ, appetendo illam similitudinem, quæ est homini naturalis.

23. Respondet huic difficultati S. Thomas art. 2. ad 2. „ Quod appetere similitudinem Dei absolute, quantum ad scientiam, non est peccatum; sed appetere hujusmodi similitudinem *inordinate*, idest supra mensuram suam, peccatum est “. Multa, eaque præclara ad hanc rem illustrandam habet S. Augustinus Serm. II. in Psal. LXX. explicans ea verba: *Deus, quis similis tibi?* Ubi ita Adamum cum Deo loquentem inducit: „ Ego autem, ait Adam miser, & in Adam omnis homo, cum volo esse *perverse* similis tibi, ecce quid factus sum, ut de captivitate ad te clamem: cui bene erat sub rege bono, captivus factus sum sub meo seductore, & clamo ad te, quia cecidi abs te. Et unde abs te cecidi? Cum quæro esse *perverse* similis tibi “. Alia plura addit S. Pater, ut ostendat, tam Angelum Deo rebellem, quam Adamum *perverse*, & *superbe* eam similitudinem Dei appetiisse, ad quam tamen uterque factus fuerat.

24. Ex his, quæ dicta sunt, aperte liquet, primum quidem protoparentum peccatum fuisse superbiam, sed multa alia ex hac pestifera radice pullulasse crimina. Primo enim ex hac superbia nata est curiositas sciendi, quod Deus illo tempore eos latere volebat, inde perniciosa prurigo experiendi, an vere essent comminationes secuturæ illico mortis; quæ prurigo conjuncta fuit cum quadam incredulitate, & cum quodam contemptu divini præcepti. Accessit etiam gulæ vitium in muliere, quæ videns, *quod lignum esset bonum ad vescendum .... tulit de fructu ejus, & comedit*. in viro autem inordinatus erga feminam amor, quo violare præceptum divinum maluit, quam illam contristare. Quamobrem Deus ita ipsum objurgavit: *Quia audisti vocem uxoris tuæ, & comedisti* &c. Gen. III. 17. Quæ omnia, & fortasse alia plura sub *inobedientiæ* nomine S. Paulus Roman. V. 19. complexus est.

25. Sed S. Augustino culpa omnium detestabilior visa est, quod infelices illi nostri parentes a Deo reprehensi, non humiliter veniam postulaverint, quod debitæ pœnitentiæ fuisset indicium, sed vanas, & frivolas quæsierint excusationes. „ Sed est pejor, inquit S. Pater Lib. XIV. *de Civ. Dei* cap. 14., damnabiliorque superbia, qua etiam in peccatis manifestis suffugium excusationis inquiritur: sicut primi illi homines, quorum & illa dixit: *Serpens seduxit me, & manducavi*, & ille dixit: *Mulier, quam dedisti mecum, hæc mihi dedit a ligno, & edi*. Nusquam hic sonat petitio veniæ, nusquam imploratio medicinæ &c. (*a*) “.

26. Hæc summatim nobis innuisse sufficiat de illo primo peccato, quod S. Augustinus Lib. I. *Oper. imperf.* cap. 105. Tomo X. vocat *ineffabiliter grande*. Gravissimum nempe fuit, tum attenta primorum hominum integritate, & fortitudine, qua facillimum ipsis erat cuicumque Dæmonis tentationi resistere, tum attento ipso præcepto, quod levissimum in se erat; ac denique attenta terribili pœnæ comminatione, nempe mortis subeundæ, quæ ipsos a violando Dei mandato absterrere debebat. Bene S. Thomas 2. 2. quæst. 163. art. 3. advertit, peccatum primi hominis non fuisse gravius omnibus aliis peccatis humanis *secundum speciem peccati*, subdit autem, secundum conditionem personarum peccantium illud habuisse *maximam* gravitatem (*b*).

27. Peccatum primorum hominum debitæ subsecutæ sunt pœnæ, quarum & nos miseri Adami posteri participes facti sumus. De his inferius agemus duce S. Thoma 2. 2. quæst. 164. art. 2. In præsentiarum autem satis fuerit monere, inter eas pœnas potissimum enumerari mortem jam antea Adamo comminatam Gen. II. 17. Sed quæstio exoritur, quomodo ad litteram fuerit divina illa comminatio adimpleta: *in quacumque die comederis ex eo, morte morieris?* Certum est enim, nostros Protoparentes multis postea sæculis supervixisse.

28.

fructu vetito. Quælibet harum explicationum suos habet patronos. Sed illa S. Thomæ videtur solidior, & principiis Ethicæ magis accommodata, in qua solet, & debet duplex illa ignorantia admitti in *universali* scilicet, & in *particulari eligibili*, seu in ipso electionis actu, ut suo loco dicetur.

(*a*) Non hic autem otiose ea persequemur, quæ Rabbini Cabbalistæ de peccato Adami inepte prorsus, & insulse commenti sunt, præcipue ex famoso illo libro, quem Angelus Raziel de cælo detulisse Adamo ab iis fingitur. Illum librum, ut maxime arcanum diu servarunt; sed anno 1071. R. Isaac Ben-Abraham Amstelodami edidit in 4.

(*b*) Solent increduli hanc totam Mosaicam peccati primorum Parentum historiam, ut fabulam commentitiam explodere. Sed ipsius vindicias alibi egimus, scilicet Tomo I. Dissert. II. de supernaturalis revelationis necessitate cap. V. n. 99. & seq.

28. Hanc quæstionem breviter expediunt, qui putant, ibi intelligi mortem animæ, non corporis: *duæ enim sunt vitæ*, inquit S. Augustinus in Psalm. LXX. Tomo IV. „ Una corporis, altera animæ, sicut vita corporis anima, sic vita animæ Deus. Quomodo si anima deserat, moritur corpus, sic anima moritur, si deserat Deus “. Homo itaque per peccatum gratia sanctificante spoliatus, atque a Deo desertus, illico post esum cibi vetiti mortuus est, non in corpore, sed in anima. S. Gregorius Papa Lib. VI. Epist. 31. hanc sententiam amplexus est. S. vero Gregorius Nyssenus Lib. I. contra *Eunomium* utramque mortem corporis, & animæ intellexit (*a*).

29. Verum si omnia bene perpendantur, mors a Deo tunc comminata corpus potissimum respiciebat, dicente Apostolo Rom. V. 12., *per peccatum mortem intrasse in mundum*, quæ verba intelligi certe debent de morte corporis, cui omnes Adæ posteri obnoxii facti sunt. Accedunt & illa Gen. III. 19., quibus Deus Adamo peccatori executionem suæ sententiæ significavit, dicens: *pulvis es, & in pulverem reverteris*, vel ex versione LXX. *terra es, & in terram reverteris*, quæ nonnisi de morte corporis accipi possunt.

30. Quanquam recte etiam dici potest, utramque mortem in illa comminatione comprehendi. Quod S. Augustinus explicuit Lib. XIII. *de Civ. Dei* cap. 12. inquiens: „ Cum ergo requiritur, quam mortem Deus primis hominibus fuerit comminatus .... utrum animæ, an corporis, an totius hominis, an illam, quæ appellatur secunda, respondendum est, *omnes* ..... Quando ergo dixit Deus primo illi homini, quem in paradiso constituerat, de cibo vetito: *Quacumque die comederitis ex eo, morte moriemini*, non tantum primæ mortis partem priorem, ubi anima privatur Deo; nec tantum posteriorem, ubi corpus privatur anima; nec solum ipsam totam primam, ubi anima & a Deo, & a corpore separata punitur: sed quidquid mortis est usque ad novissimam, quæ secunda dicitur, qua est nulla posterior, comminatio illa complexa est “.

31. Quomodo autem hæc divina mortis corporalis comminatio fuerit illico adimpleta, non uno modo a veteribus sanctis Patribus explicatum est, ut videri potest apud Petavium Lib. II. *de opificio sex dierum* c. 10. S. Thomas 2. 2. qu. 164. art. 1. ad 8. ita respondet cum S. Augustino Lib. XI. *de Gen. ad litt.* c. 32. *Hæc mors* (scilicet corporis) *ea die accidit, qua factum est, quod Deus vetuit* .... quia corpus nostrorum Protoparentum *duxit morbidam, & mortiferam qualitatem*. Vel sicut idem S. Augustinus dicit Lib. I. *de peccat. merit. & remiss.* cap. 16. Tom. X. „ Quamvis annos multos postea vixerint, illo tamen die mori cœperunt, quo mortis legem, qua in senium veterascerent, acceperunt “. Et S. Jo. Chrysostomus Hom. XVII. in Gen. utitur similitudine eorum, qui in humanis judiciis damnantur ad mortem; quamvis enim executio sententiæ differatur, dicuntur tamen quadam ratione ea die mori, qua sententiam mortis accipiunt. Hinc etiam S. Hieronymus in lib. *de traditionibus hebr.* probat interpretationem Symmachi, qui illa verba: *morte morieris*, ita vertit: *mortalis eris*. Alii demum ex hebraicæ linguæ genio vertendum putarunt: *certissime morieris* (*b*).

32. His omnibus addendum est, primos Parentes gravissimi sui peccati pœnituisse, veniaque a Deo accepta salvos factos esse, Hinc Ecclesia eos pro hæreticis habuit, qui primos nostros parentes damnatos esse dicebant, ut videri potest apud S. Irenæum Lib. III. *cont. Hæreses* cap. 34. & seq., apud Epiphanium, & Philastrium in *hæresi Encratitarum, & Tatiani*, ac demum apud S. Augustinum *Hæres.* 25. Quamvis autem hujus dogmatis nullum expressum documentum habeatur in sacris litteris, id tamen certa traditione constare asserit S. Augustinus Serm. 164. inquiens: „ De primo homine, quod eum Christus ex inferis solverit, tota fere Ecclesia consentit. Quod eam non inaniter credidisse, credendum est, undecumque hoc traditum sit, etiamsi canonicarum Scripturarum hinc expresse non proferatur auctoritas “.

33. Sed de his accuratius postea agetur; nunc ad majora festinamus, scilicet ad propagationem primi illius peccati ad omnes posteros; quod gravissimum Religionis nostræ dogma, ut qua par est diligentia exponamus, & vindicemus, primo brevem peccati originalis notionem trademus, deinde eos, qui illud negare cœperunt, paucis comme-

(*a*) Verba ejus hæc sunt: *Multas annorum centurias post inobedientiam vixit primus homo: neque tamen mentitus est Deus, cum dixit: in quacumque die comederitis, morte moriemini: nam eo ipso, quod alienatus est a vera vita, eadem die mortis in eum confirmata sententia est: postea vero interjecto tempore temporalis mors Adamum consecuta est.*

(*b*) Aliqui Sancti Patres mortem corporis appellarunt *beneficium*, & *misericordiam* Dei, non quasi negarent, eam vere esse primi peccati pœnam, sed quia nobis peccandi finem imponit. Ita inter alios S. Gregorius Nazianz. Orat. 42. nunc 38. num. 15. de Adam inquit: *mortem, ac peccandi præcisionem elucratur, ne malum immortale sit. Ita pœna ipsa in misericordiam cessit.* S. etiam Ambrosius *de bono mortis* cap. 4. *Invenienus*, inquit, *mortem finem esse peccati, ne quo esset vita diuturnior, eo fieret culpa numerosior*. Eodem sensu alii Patres intelligendi sunt. Id observavit S. Augustinus Lib. V. *contra duas Epist. Pelagian.* cap. 4. aliquos nempe disputasse *de bono mortis*, quia scilicet prædicanda est misericordia Dei, *quod in bonos usus convertitur pœna peccati*. Ceterum explodenda omnino est absurda illa Joan. Lockii *in Christianismo rationi consono* cap. 1., aliorumque paucorum opinio, existimantium, nomine mortis significari corporis, & animæ destructionem impiis comminatam.

memorabimus: ac demum peccati originalis propagationem in omnes homines omni argumentorum genere demonstrabimus.

CAPUT II.

Quid sit peccatum originale, & quinam illud inficiati sunt?

54. Naturam peccati originalis accurate, atque omnino exponere, difficillimum est; neque enim in ea determinanda Theologi conveniunt, qua de re dicemus inferius. Interim ne videamus de fictitio, aut ignoto dogmate cum Pelagianis pugnare, illa ejusdem notio sufficiat, de qua nedum Theologi, sed fideles omnes conveniunt, illius scilicet nomine verum peccatum intelligi, quod in utero matris contrahimus, a protoparentum nostrorum culpa in nos derivatum; & quod peccatum naturæ dicitur, a culpis actualibus diversum.

55. Primus hujus dogmatis oppugnator communiter creditur Theodorus Mopsuestiæ (nobilis in Cilicia secunda oppidi) Episcopus. Hic enim, teste Mario Mercatore *in Commonitorio* I. docebat: „ Adam, & Evam fuisse a Deo mortales creatos, nec quemquam posterorum sui prævaricatione transgressi læsisse, sed sibi tantum nocuisse, seque mandati reos apud Deum fecisse, alterum penitus nullum. *Hinc inferebat*, infantes, qui nascuntur, in eo statu esse, in quo Adam fuit ante prævaricationem, & etiamsi non baptizentur, habere vitam æternam". Et hæc quidem primo oretenus spargere Theodorus cœpit, post autem edito volumine in quinque Libros distributo suos errores confirmare sategit; cujus tamen operis nonnisi excerpta quædam habemus apud Photium *in Bibl.* Cod. 177. (a).

56. Idem Marius Mercator postea addit, a Theodoro Mopsuesteno iisdem erroribus infectum fuisse Ruffinum quemdam, qui Romam veniens temporibus Athanasii Papæ illos Pelagio communicavit. Hic autem in iis propagandis adeo laboravit, ut hæresis ab eo nomen acceperit, & communiter hæresis *Pelagiana* vocaretur, cujus, teste S. Augustino in Lib. *de Natura*, & *Grat.* cap. 6. duo erant veluti suprema capita, scilicet *naturam hominum neque in parvulis medico, quia sana est, neque in majoribus gratiæ adjutorio egere, quia sibi sufficiens est ad justitiam* (b).

57. Et quidem prima gravissimæ hujus controversiæ origo repetenda videtur a corporali hominum morte, quam Theodorus, ejusque asseclæ naturæ consectarium, non vero peccati ab Adamo patrati pœnam esse volebant, dicentes, *Adamum ita factum esse mortalem, ut sive peccaret, sive non peccaret, moriturus esset*. Catholici autem merito cum Apostolo contendentes, mortem intrasse in mundum per peccatum, consequenter docebant, ideo omnes homines esse morti obnoxios, quia omnes in Adamo peccaverunt. Inde nata est quæstio de peccato originali, adeo ut totum fere belli pondus ad hoc dogma conversum fuerit. Id eruitur ex verbis Mercatoris supra num. 55. relatis, & ex S. Augustino pluribus in locis.

58. Quanquam postea Pelagiani validissimis Catholicorum argumentis pressi, eo devenerunt, ut faterentur, mortem intrasse in mundum propter peccatum Adami, solum negantes, simul cum morte corporis etiam peccatum primi parentis in omnes pertransiisse; quorum sententiam, ut absurdissimam, merito reprehendebat S. Augustinus Lib. IV. *contra duas epist. Pelagian.* cap. 4. inde enim consequebatur, pœnam transiisse sine culpa: „ Et innocentes parvulos injusto supplicio puniri, trahendo mortem sine meritis mortis, quod de uno solum mediatore Dei, & hominum homine Christo Jesu catholica fides novit, qui pro nobis mortem, hoc est, peccati pœnam sine peccato subire dignatus est". Synodus vero Arausiana II. anno 529. eamdem sententiam condemnavit Can. 2. *quia injustitia Deo datur*, dicendo, *pœnam infligi sine culpa*.

59. Nos hic tantummodo de transfusione peccati originalis omni argumentorum genere stabilienda, & vindicanda solliciti erimus. Nam quæ ad gratiæ necessitatem contra eosdem hæreticos Pelagianos propugnandam pertinent, alibi pro virili nostra accurate, copioseque tradentur. Licebit autem nobis aliquanto prolixiores esse: agitur enim de dogmate, in quo ut S. Augustinus ajebat, *Christianæ Religionis summa consistit* Lib. I. *cont. Jul.* c. 7. Et quanta possumus diligentia, eludendæ sunt dæmonis fraudes, qui hunc gravissimum morbum nobis tegere curat, ne illi debita adhibeatur medicina (c).

40.

(a) De Theodoro Mopsuesteno consulendi sunt Socrates Lib. VI. *Hist. Eccl.* cap. 3. & Sozomenus Lib. VIII. cap. 2. Patria fuit Antiochenus, & una cum S. Jo. Chrysostomo Libanii Sophistæ, atque Andragathii Philosophi auditor; deinde causarum forensium patronus; quo munere dimisso monasticam vitam aliquamdiu exercuit, ac tandem sæc. IV. desinente Episcopatum Mopsuestenum consecutus est, quem annis 36. usque ad mortem administravit. Post mortem vero cognita perversa ejus doctrina in Synodo V. an. 553. fuit ejus memoria damnata.

(b) P. Bern. de Rubeis in Dissert. *de peccato originali* c. 5. & in *Monumentis Ecclesiæ Aquilejensis* c. 14. contendit, Mercatorem lapsum esse in accusando Ruffino, deceptum scilicet testimonio Cœlestii, qui in Concilio Carthaginensi a Paulino compulsus eorum dicere nomina, a quibus suos errores hauserat, Ruffinum nominavit, *qui Romæ mansit cum S. Pammachio*: at vero Cœlestium virum dolosum, & mendacem nullam mereri fidem.

(c) Idem S. Augustinus *de peccato origin.* cap. 24. *In causa*, inquit, *duorum hominum, quorum per unum*

40. Fuit autem hæc Pelagiana hæresis sæpius in Ecclesia damnata. Primo ab Aurelio Carthaginensi Episcopo in Concilio Carthaginensi anno 412., & iterum in alia Synodo 68. Episcoporum anno 416. Rursus eodem anno Milevi in Numidia ab Episcopis 61. in Concilio congregatis. Horum autem Conciliorum decreta, ut infallibili munirentur auctoritate, missa sunt ad summum Ecclesiæ universæ Pastorem Innocentium Rom. Pontif. Cum autem fuissent ab ipsius supremo judicio confirmata, tunc dicere potuit Sanct. Augustinus Serm. 131. *de verbis Evangel. S. Joannis: Causa finita est: utinam aliquando finiatur error* (*a*).

41. Sed etiam Zosimus natione Græcus, Innocentii in Apostolica Petri cathedra successor eamdem hæresim in Cœlestio damnavit, celebri illa decretoria Epistola, quæ *Tractoria* nuncupata est; cuique omnes Episcopi subscribere coacti sunt, oblata resipiscentibus venia, indicta vero contumacibus excommunicatione.

42. Zosimo sese adjunxit Honorius Augustus, decreta in Pelagium, Cœlestium eorumque asseclas exilii pœna. Hujus autem Imperatoris pro Religionis puritate conservanda zelum imitati postea sunt Valentinianus III., seu potius Placida Augusta ejus Mater, quæ regnum nomine Filii tunc septennis administrabat, ac Theodosius junior, qui anno 430. agente potissimum Mario Mercatore, omnes Pelagianos Constantinopoli expulit.

43. Neque hic prætermittenda est alia Pelagianæ hæreseos condemnatio solemnis facta in Concilio Ephesino œcumenico anno 431. Cum enim Pelagiani nondum quiescerent, ac Synodum generalem postularent, quam tamen S. Augustinus minime necessariam esse dicebat (Lib. IV. *ad Bonifacium*, & alibi) Patres Ephesini, qui ad condemnandum Nestorium convenerant, etiam Pelagianos condemnarunt (*b*).

44. Crucem eruditis figit quidam hujus Synodi Canon, qui Pelagianis aperte favere videtur, & refertur a S. Gregorio Magno Lib. VII. Epist. 30. *ad Eulogium* his verbis: „ De Adæ anima, quia „ in peccato mortua non fuerit, eo quod Diabo- „ lus in cor hominis non ingrediatur, & si quis „ hoc dixisset, anathema esset “. Hoc autem anathematismo Pelagii error non damnari, sed potius confirmari videtur.

45. Baronius ad annum 431. n. 78. putavit, hunc Canonem tribuendum esse conciliabulo Ephesino, quod Joan. Antiochenus, ut Nestorianorum, ita & Pelagianorum patronus celebravit. Baronio adstipulantur Jansenius, Vossius, Usserius, aliique. Repugnat autem Card. Norisius Lib. II. *Hist. Pelagian.* cap. 9. contendens, nec Julianum, nec alium quemquam Pelagianorum schismaticæ Jo. Antiocheni Synodo subscripsisse; imo nec Episcopos illius conciliabuli Pelagiano luto hæsisse; ac demum concludit: “ quemdam Pelagianum acta „ Synodi suis annotationibus correxisse, & dictum „ catholicum *Ephesinæ* Synodi expunxisse, addi- „ to Canone Pelagiano “.

46. Verum (ut supra Diss. I. in not. ad n. 293. observavimus) P. Mich. Le-Quien in notis ad Lib. *de hæresibus* Sancti Joann. Damasceni num. 80. in aliam sententiam multo probabiliorem abivit, demonstrans, canonem illum fuisse in Ephesina Synodo editum contra Messalianos, nullatenus autem Pelagianis favere. „ Nam quamvis ca- „ tholica sententia sit, animam Adæ peccato mor- „ tuam esse, & Diabolum in cor illius, qui pec- „ cat, ingredi; attamen hæc blasphema sunt jux- „ ta Messalianorum sensum. Scilicet duas in quo- „ libet homine animas ponebant, communem u- „ nam, cælestem alteram, qua per peccatum ex- „ clusa mortuus homo censeretur: insuper Diabo- „ lum cum homine peccatore οὐσιωδῶς consubstan- „ tialiter conjungi, nec ulla baptismi, alteriusve „ Sacramenti virtute abigi, nisi per orationem. „ Hæc Gregorium latuerunt, cum lues ista ad „ occiduas partes non penetrasset “. Ita doctissimus hic Dominicanus.

47. Post Synodum Ephesinam Pelagiana hæresis ubique prostrata Ecclesiam vexare desiit, u-

sque

venundati sumus sub peccato, per alterum redimimur á peccatis; per unum præcipitati sumus in mortem, per alterum liberamur ad vitam; quorum ille nos in se perdidit, faciendo voluntatem suam, non ejus, a quo factus est; iste nos in se salvos fecit, non faciendo voluntatem suam, sed ejus, a quo missus est; in horum ergo duorum hominum causa proprie fides Christiana consistit. Et alibi sæpe S. Doctor hoc peccati originalis dogma capitale, & fundamentale nostræ Religionis appellat.

(*a*) Sanctissimus Pontifex Innocentius Synodi Carthaginensis Litteris respondens (Epist. 181. inter Augustinianas) primo eos Patres laudat, quod *antiquæ traditionis exempla servantes, & Ecclesiasticæ memores disciplinæ*, ad ipsius supremum judicium confugissent, cum non humana, sed divina sententia decretum sit, ut *quidquid, quamvis de disjunctis, remotisque provinciis ageretur, non prius ducerent finiendum, nisi ad hujus Sedis notitiam perveniret; ut tota hujus auctoritate justa, quæ fuerit, pronuntiatiò firmaretur*. Similiter Patribus Milevitanis respondens (Epist. 182. inter Augustinianas) *Diligenter*, inquit, „ & congrue „ Apostolici consulitis honoris arcana .... super anxiis „ rebus, quæ sit tenenda sententia; antiquæ scilicet „ regulæ formam secuti, quam toto semper ab orbe „ nostis esse servatam “.

(*b*) Ita autem alloquuntur S. Cœlestinum R. P. in relatione Actorum ad ipsum missa: „ Perlectis in Syno- „ do Commentariis Actorum in depositione impiorum „ Pelagianorum, & Cœlestianorum. Cœlestii, Pela- „ gii, Juliani, Persidii, Flori, Marcellini, Orontis, „ & eadem cum istis sentientium, quæ a pietate tua „ de ipsis decreta, & constituta sunt, judicavimus & „ nos, ea solida, firmaque permanere debere, & idem „ omnes tecum statuimus, eos pro depositis habentes „“

sque ad ea infelicia tempora, in quibus Novatores excussa suprema, atque infallibili Ecclesiæ auctoritate latissimum omnibus erroribus aditum aperuerunt. Tunc enim Zuinglius obsoletum jam, ac toties proscriptum Pelagianorum errorem contra peccatum originale, una cum multis aliis ab orco revocavit, illud nihil aliud esse definiens, quam *morbum contagiosum*; non autem veram culpam. Qua in re utebatur exemplo illius, qui nascitur servus; non enim propria, sed majorum suorum culpa servus est. Ita habet in *Declarat. de peccato origin.* ad Urbanum Rhegium; ubi etiam consequenter negat Baptismi necessitatem, asseritque, Christianorum filios, si absque hoc lavacro decedant, æternam damnationem minime incurrere. Quanquam Bucerus Zuinglium in quadam confessione peccatum originale agnovisse, falso testatur. Quamobrem sapienter Patres Concilii Tridentini antiquas Pelagianæ hæreseos condemnationes Sess. V. renovandas censuerunt. His tamen obstantibus:

48. Multo apertius purum, putumque Pelagianismum professi sunt Sociniani, qui prava pseudo reformatorum exempla secuti, gravissimas Catholicæ fidei clades intulere. Negant itaque primo peccatum originale: secundo mortem esse illius pœnam: tertio Dei gratiam esse ad bene operandum necessariam, cum naturales arbitrii vires ad totam legem servandam abunde sufficiant. Ita Socinus in *Prælect. Theol.* a cap. 5. usque ad 15. Ab eis autem non admodum abludunt Arminiani, dum Socianismum, sin minus approbandum, saltem benigne tolerandum esse affirmant (*a*).

49. Sed etiam ex Protestantibus non pauci relicta doctrina Lutheri in apertum Pelagianismum prolapsi sunt. Ita inter alios Joannes Salomon Semlerus in Academia Hallensi Professor non incelebris *in Instit. ad Theol.* S. Augustinum ut novatorem accusare audet, Pelagium vero ut orthodoxum defendit, ejusque doctrinam toties ab Ecclesia damnatam ambabus ulnis amplectitur (*b*). Sed hæc pro necessaria brevitate satis.

CAPUT III.

Ostenditur peccati originalis propagatio in omnes homines ex veteri Testamento.

50. Insignis pro hoc inconcusso Religionis nostræ dogmate habetur locus in Psalm. L. ubi David, quanquam ex legitimo connubio, piisque parentibus ortus, dicit: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* In textu autem hebraico expressius dicitur numero singulari prout etiam ex Hebræo vertit S. Hieronymus: *in iniquitate conceptus sum, & in peccato peperit me mater mea.*

51. Quanquam si etiam sequamur vulgatum nostrum interpretem, & pluralem numerum retineamus, nihil detrahitur vi, & efficaciæ hujus Davidici testimonii pro peccato originali. Observante enim S. Thoma 1. 2. quæst. 82. art. 4. ad 1. haud insuetum est Sacris Scriptoribus numerum pluralem pro singulari usurpare: ut cum in Evangelio ad significandam mortem Herodis dicitur: *Defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri*, Matth. II. 20.

52. Addit Angelicus, peccatum originale potuisse etiam plurali numero enunciari „ vel quia in „ eo præexistunt omnia peccata actualia, sicuti „ in quodam principio; unde est multiplex vir- „ tute: vel quia in peccato primi parentis, quod „ per originem traducitur, fuerunt plures defor- „ mitates, scilicet superbiæ, inobedientiæ, gulæ, „ & alia hujusmodi; vel quia multæ partes ani- „ mæ inficiuntur per peccatum originale “. Quæ An-

(*a*) Multi alii peccatum originale inficiati sunt, ut Anabaptistæ, quemadmodum constat ex *colloquio* Frankentalensi Act. 2. art. 4., & ex *Compendio doctrinæ Anabaptistarum* adjecto *Apologiæ* Galeni Abrahams. Tum etiam Quackeri, quod testatur celebris apud ipsos Robertus Barclajus *in Apologia* Thesi 4. illud quoque data opera oppugnavit Dan. Whitby Anglus in peculiari *Tract. de imputatione divina peccati Adam posteris ejus universis in reatum* Lond. 1711. Jo. autem Sommerus in Tract. *de Justificat.* peccatum originis vocat *fabulam Monachorum*, quasi hoc dogma non sit Monastica institutione multo antiquius. Mitto dicere de aliis quamplurimis Acatholicis, qui directe, vel indirecte hunc fidei nostræ fundamentalem articulum convellunt, aut labefactant.

(*b*) Semlerum breviter quidem, sed nervose confutavit P. Engelbertus Klupfel Ord. Erem. S. August. in Academia Friburgensi Professor pluribus Epist. insertis *nova Bibl. Ecc. Friburgensis*. Hic laudatissimus Theologus alios recenset Lutheranos pestilenti hac Pelagianismi lue infectos. Sed notum eruditis est, quantum hac nostra ætate Socinianismus inter Heterodoxos grassetur.

Magis tamen mirari, atque etiam dolere debemus, vel in ipso Catholicæ Ecclesiæ sinu nonnullos reperiri, qui ab orthodoxa S. Augustini, aliorumque Patrum doctrina non parum hac in parte declinant. Celebris P. Thomas Lemos *in Panoplia* Tomo I. P. II. Tract. I. cap. 19. & seq. ostendit, Lud. Molinam haud recte de peccato originali sensisse. Illustrissimus Bossuetus in opere inscripto *Defense de la tradition, & des Saints Peres* Richardum Simonium, ut restauratorem Pelagianæ hæreseos contra peccatum originale haud immerito redarguit. Denique Franc. Fitzjames Episcopus Svessionensis in sua *Instruct. Pastorali* anni 1760. nobis exhibet, & damnat non paucos, nec leves Harduini, & Berrujeri errores contra hoc dogma. Nec defuere aliqui, qui ut sancta nostræ Religionis mysteria contra hujus ætatis pseudo-philosophos facilius tuerentur, improvido consilio Augustinianam, & veram peccati originalis doctrinam emolliendam, ac labefactandam putarunt.

Angelici doctrina ex S. Aug. deprompta est in *Enchiridio* cap. 44.

53. Certe hunc Davidis locum multi veteres Patres ante hæresim Pelagianam de peccato originali interpretati sunt. Origenes enim Hom. VIII. in Leviticum his verbis ostendi dicit, quod *quæcumque anima in carne nascitur, iniquitatis, & peccati sorde polluitur.* Quam sententiam ex eo confirmat, quod secundum Ecclesiæ observantiam baptisma datur etiam parvulis in remissionem peccatorum. *Et si nihil esset in parvulis, quod ad remissionem deberet, & indulgentiam pertineret, gratia baptismi superflua videretur.* Quod etiam repetit Tomo XV. in Matth. num. 23. & alibi.

54. Sed omisso Origene, ne quis suspicetur, eum intellexisse peccata contracta in alia vita (*a*) (quanquam ad Adami prævaricationem illud Psalmi comma sæpe refert), afferamus alios veteres Patres, de quibus nulla esse potest suspicio. S. Hilarius in Psalm. CXVIII. explicans illa verba David: „ Vivet anima mea, & laudabit te, *inquit*, „ vivere se in hac vita non reputat; quippe qui „ dixerat: ecce in iniquitatibus conceptus sum, „ & in peccatis concepit me mater mea: scit sub „ peccati origine, & sub peccati lege se natum ".

55. S. Ambrosius ad Psal. L. expendens illa verba: „ Ecce in iniquitatibus conceptus sum &c. „ Antequam nascimur, *inquit*, maculamur con„ tagio, & ante usuram lucis originis ipsius exci„ pimus injuriam: in iniquitate concipimur. *Et* „ *iterum:* Omnes sub peccato nascimur, quorum „ ipse ortus in vitio est, sicut habes lectum, di„ cente David: ecce in iniquitatibus &c.,, Hieronymum prætereo, & Augustinum, tum alios subsecutos Patres, qui hoc loco potissimum usi sunt, ut ex veteri testamento peccatum originale, contra Pelagianos probarent.

56. Hujus invicti argumenti robur conatus est labefactare post Simonem Episcopium (Lib. IV. *Instit. Theol.* Sect. 5. cap. 9.) Hugo Grotius in Socinianos propensus, quasi illa verba aliud significent, quam David a pueritia sæpius peccasse; & quasi Rex Propheta usus fuerit hyperbolico loquendi genere, ut cum David ipse Psalm. LVII. 4. ait: *Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa.* Etiam Job hyperbolice cap. XXXI. 18. dicebat: *Ab infantia mea crevit mecum miseratio, & de utero matris meæ egressa est mecum.*

57. At vero, ut recte Bossuetus observat (Comment. in hunc locum), ex quo sacræ Litteræ nonnullis in locis hyperbolice loquantur, non licet inferre, etiam loca planissima, & clarissima esse per hyperbolem explicanda: alias nullum erit in iisdem Scripturis dogma firmiter stabilitum. Sane in Psalmo L. omnia ita clara sunt, ut nihil expressius ad designandum peccatum originale desiderari possit. Ibi enim exprimuntur *peccatum*, *iniquitas*, *conceptio*, *partus*; & in toto illo Psalmo nihil emphaticum, vel hyperbolicum reperitur; & postquam David suum peccatum sæpius confessus est, Dei misericordiam implorans, transit ad ipsius suæ iniquitatis primam radicem, nempe peccatum originale, in quo conceptus fuit. Contra vero in Psalm. LVII. vehementi stylo, & amplificatione usus est David ad exprobrandas peccatoribus suas iniquitates, dicens: „ in corde ini„ quitates operamini, in terra injustitias manus „ vestræ concinnant: alienati sunt peccatores a „ vulva, erraverunt ab utero: furor illis secun„ dum similitudinem serpentis &c. ".

58. Vel etiam dici potest, peccatores jam a vulva, & utero matris peccasse propter concupiscentiam ex originali noxa contractam, quæ eos cum ad usum rationis pervenerint, ad nova semper patranda peccata sollicitat. Certe illud Jobi, quod objiciebat Julianus, *ab infantia mea, &c.* S. August. in Lib. VI. *Oper. imperf.* contra ipsum cap. 129. ita explicabat, ut sint quædam a natura *cognita, quæ in ætate, qua usus incipit esse rationis, sicut ipsa ratio, incipiunt apparere.* Et sic Job quæ naturæ ingenita erant miserationis semina, Dei opitulante gratia adultus evolvit; unde vere dicere potuit: *ab infantia mea &c.* cum e contrario peccatores, quæ jam habent ab utero perversæ indolis principia, perduelli prævalente concupiscentia pravis operibus manifestent (*b*).

59. Alium luculentissimum peccati originalis testem in vet. testamento habemus mox laud. S. Jobum, qui cap. XIV. 1. sic ait: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu, qui solus es?* vel ut LXX. interpretes habent: *nemo mundus a sorde; ne infans quidem, cujus est unius diei vita super terram.* Cui lectioni consonat antiqua Vulgata. Hebraicus autem fons ita habet: *Quis detur mundus de immundo? non unus.* Quam Jobi sententiam licet in seipsa perspicuam, ita illustrat Origenes Homil. VII. *in Leviticum* inquiens: „ Sed & ille i„ pse, qui nascitur, sive virilis, sive feminei se„ xus sit, pronunciat de eo Scriptura, quia non
„ sit

(*a*) S. Hieronymus Dial. III. contra Pelagianos ita eos alloquitur: *Quod si injusta vobis videtur alienorum remissio peccatorum* (quæ fit per Baptismum) *qua non indiget, qui peccare non potuit, transite ad Amasium vestrum* (nempe Origenem), *qui præterita in cœlis, & antiqua delicta solvi dicit in baptismo; ut cujus in ceteris auctoritate ducimini, etiam in hac parte errorem sequamini.* Bossuetus tamen non levibus argumentis contendit, doctrinam Origenis hoc in dogmate esse orthodoxam, *Defense de la Tradition, & des Saints Peres* Lib. VIII. cap. 28. Vid. Dan. Huetius in *Origenianis* Lib. II. cap. 2. qu. 7. num. 24.

(*b*) S. Thomas 3. part. qu. 27. art. 6. ad 3. *Miseratio*, inquit, *de qua Job loquitur, non significat virtutem infusam, sed quamdam inclinationem naturalem ad actum hujus virtutis.*

„ sit mundus a sorde, etiamsi unius diei sit vita „ ejus “. Pergit deinde Origenes, & tum ex maledictionibus, quibus Job diem nativitatis suæ exsecratus est, tum ex verbis David supra allatis colligit, *quamcumque animam in carne nascentem, iniquitatis, & peccati sorde pollui*. Et quamvis Origenes fortasse non primum peccatum Adami, sed quoddam aliud intellexerit, vidit tamen S. Jobum iis verbis voluisse significare aliquod peccatum, quo pueri ex immundo concepti semine nascuntur immundi.

60. Respondent Sociniani, nomine sordium non peccatum aliquod, sed carnalem partus immunditiam intelligi.

61. Veruntamen falsam esse hanc interpretationem, vel ex eo solo liquet, quod Job de his sordibus loquitur, a quibus *solus* Deus mundare potest, quæ non sunt nisi peccata, quæ sæpius in sacris Litteris vocantur *sordes*, & *immunditiæ*. Isaiæ LXIV. 16., Zachar. 4. & cum in infantibus peccata actualia esse non possint, manifestum sit, nonnisi de peccato originali ibi sermonem esse (*a*).

62. Tertium argumentum ad probandam transfusionem peccati originalis S. Augustinus repetebat ab illa lege Gen. XVII. 14. Abraham data: „ Masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia „ pactum meum irritum fecit “. Ex qua lege ita contra Pelagianos colligebat sanctus Pater. Hæc pœna, quæ in phrasi Scripturæ sacræ significat damnationem æternam, certe parvulis infligi non potest propter peccata actualia: debet ergo in iis esse aliquod aliud peccatum, scilicet originale, quod in veteri lege per circumcisionem delebatur (*b*).

63. Neque audiendi sunt, qui voce זכר *Zachar*, quæ in textu hebræo habetur, non *infantem*, sed *adultum* intelligi volunt, qui propterea puniendus sit, non quia pactum Dei cum Adam, sed potius quia pactum circumcisionis cum Abraham, de quo solo ibi sermo est, irritum fecit.

64. Non inquam; primo etenim LXX. Interpretes expresse addunt: *cujus præputii caro octava die circumcisa non fuerit*; & ita quoque legebat S. Augustinus Lib. XVI. *de Civ. Dei* cap. 27. & ante eum S. Ambrosius Epist. 77., atque etiam Origenes Lib. II. in Epistol. ad Rom. num. 13. Deinde quanquam neque in hebraico textu, neque in vulgato interprete illa additio *octava die* habeatur, colligitur tamen aperte ex vers. 12., ubi dicitur: *Infans octo dierum circumcidetur in vobis*: & postea sequitur: *masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit* &c.

65. Pactum vero, de quo ibi sermo est, a S. Augustino loco cit. nihil aliud fuisse creditur, quam lex data Adamo non comedendi de ligno scientiæ boni, & mali, quia etiam parvuli, *non secundum suæ vitæ proprietatem, sed secundum communem generis humani originem omnes in illo uno testamentum Dei dissipaverunt, in quo omnes peccaverunt*. Et observat etiam S. Doctor, non fuisse dictum *interibit anima illius* &c. quia *hoc* pactum meum, scilicet circumcisionis, irritum fecit, ut ita cogamur ea verba intelligere de pacto Abrahamitico, & non de pacto Adamitico; sed generaliter *pactum meum irritum fecit*, præceptum scilicet Adamo impositum, & in Adamo ab omnibus violatum.

66. Attamen S. Pater minime repugnat, quin laudata verba intelligantur etiam de pacto circumcisionis; sed semper verum erit, animam pueri incircumcisi non deleri de populo Dei, seu non damnari propter violationem pacti circumcisionis, cujus violationis infans reus non est, sed propter originale peccatum, quod tunc sine circumcisione non delebatur.

67. Obj. primo. Celebris est illa Dei sententia apud Ezechielem XVIII. 20. „ Anima, quæ peccavit, ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem „ filii; justitia justi super eum erit, & impietas „ impii erit super eum “. Quæ sententia justissima etiam aliis in locis repetitur, ut Deuter. XXIV. 16., 4. Reg. XIV. 6., & II. Paralip. XXV. 4.

68. Resp. hanc Dei justissimam sententiam minime repugnare peccato originali, cujus omnes homines rei facti sunt in Adam. Ut enim S. Thomas qu. IV. *de malo* art. 1. ad 19. observat, peccatum primi hominis est quodammodo peccatum totius naturæ; & ideo cum aliquis punitur propter peccatum primi parentis, non punitur pro peccato alterius, sed pro peccato suo. „ Non portant infantes peccatum Adæ, sed suum; nam „ aliud fuit peccatum Adæ, aliud est peccatum „ infantium: illud enim fuit causa, istud effe„ ctus, *inquit S. Anselmus in Lib.* de conceptu „ virginali, & origin. peccato *cap.* 26. “.

69. Ceterum Sanctus Augustinus respondens Juliano hoc idem objicienti Lib. III. *Oper. imperf.* capit. 12. hanc legem pro hominibus latam esse dicebat, non autem pertinere ad Deum; nam sacræ Litteræ nos aperte docent, Deum filiis oc-

cul-

(*a*) Plura alia hujus divini libri affert, atque acute expendit T. Sherlockius in sua Dissert. *de Judæorum doctrina circa lapsum Adami*.

(*b*) Obiter notandum est cum S. Thoma 3. P. q. 70. art. 4. discrimen circumcisionis a Baptismo ad delendum peccatum originale. In Baptismo enim confertur gratia ex virtute ipsius Baptismi, inquantum est instrumentum passionis Christi jam perfectæ; in circumcisione autem conferebatur gratia, non ex virtute circumcisionis, sed ex virtute fidei passionis Christi. Hinc alia etiam erant in veteri Lege peccati originalis delendi media.

culpas parentum pœnas infligere. Exod. XX. 5. „ Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, „ visitans iniquitates patrum in filios, in tertiam „ & quartam generationem eorum, qui oderunt „ me". Et multa sunt exempla filiorum innocentium a Deo propter peccata parentum punitorum; ut infantium, qui in diluvio universali, & in combustione Sodomæ perierunt, atque illorum, quos Israelitæ una cum parentibus Dei jussu occiderunt; ex quibus ita Sanctus Doctor concludit: „ Parvuli, quid mali fecerunt? Nonne per suorum parentum peccata, quorum nec conscii, „ nec imitatores esse adhuc poterant, divino judicio pœnam subiere communem? Aliter ergo „ judicat Deus, aliter homini præcipit, ut judicet". Idem docet Sanctus Thomas 1. 2. qu. 81. artic. 1., & 2. quæst. 108. artic. 4., aliisque in locis.

70. Ob. secundo. Sap. VIII. 19. dicit Salomon de se ipso: *Sortitus sum animam bonam, & cum essem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum:* non ergo Salomon fuit peccato originali infectus.

71. Resp. ibi sermonem esse de bonitate quadam naturali, quæ ex corporis temperamento oritur; non autem de bonitate gratiæ. Prima non excluditur a peccato originali, bene vero secunda. Cum autem Salomon bonam indolem sortitus ex liberali educatione magis bonus factus esset, eo facile pervenit, ut corpus servaret a libidinibus incoinquinatum. Vel etiam quod anima illa bona venerit ad corpus *incoinquinatum*, seu immune ab iis defectibus, qui corpus deformant, non autem exclusa originali sorde (*a*).

72. Ob. ult. Nulla invenitur originalis peccati apud Rabbinos etiam Christo posteriores mentio; quod incredibile prorsus esset, si vel ex Scripturis vet. test. vel saltem ex orali traditione doctrina hæc Hebræis innotuisset.

73. Resp. Cum carnales Hebræi multa alia ignoraverint Religionis nostræ mysteria, mirum non est, hoc etiam aperte non cognovisse, & multo minus mirum, Rabbinos Christo posteriores id ignorasse, quandoquidem constat, eos in sacr. Litterarum interpretatione non solum a vero, germanoque sensu enormiter aberrare, sed plerumque adeo ineptire, ut nobis commentitias fabulas, atque aniles fatuitates exhibere non erubescant.

74. Eos tamen non omnino latuisse peccati originalis doctrinam liquet ex celebri apud eos יצר הרע *Jezer arah figmento malo*, quod nihil aliud significat, quam concupiscentiam, fomitem, & pravos affectus, qui a peccato originali procedunt. Unde R. Aben-Ezre ea verba David: *In iniquitatibus conceptus sum* dicta esse vult *propter concupiscentiam plantatam in corde hominis .... quia in hora nativitatis figmentum malum complantatur in corde*. Præterea infantes nasci filios iræ, privatos gratia Dei, ideoque futuri sæculi gloriæ indignos, aperte docetur in Talmud Tract. *Sanedrin* cap. 11. (*b*).

CAPUT IV.

Prob. transfusio peccati originalis ex novo Testamento, & præcipue ex Apostolo Paulo.

75. Ut reliqua Religionis mysteria, ita hoc gravissimum peccati originalis multo apertius in novo, quam in veteri testamento revelatum fuit. Et quidem disertissimus est locus ille Epist. S. Pauli ad Rom. cap. V. 12. & seq., ubi Doctor Gentium antithesim instituit inter Adam, & Jesum Christum Servatorem nostrum; quoniam ille suo peccato nos omnes in mortem, & condemnationem præcipitavit, Christus autem Jesus sua justitia nos in justificationem, & vitam revocavit (*c*).

76.

(*a*) Sanct. Augustinus Lib. X. *de Gen. ad litt.* cap. 18. vult, illum locum Sap. VIII. esse intelligendum de Christo, cujus solius anima erat vere bona, & corpus omnino incoinquinatum.

(*b*) Hæc, aliaque Rabbinorum testimonia videri possunt apud Raym. Martini Ord. Præd. in suo immortali opere, cui titulus *Pugio fidei adv. Mauros, & Judæos* P. III. dist. 2. cap. 6. quod opus illustravit Jos. de Voisin, expilarunt autem Porchetus de Salvaticis *in Victoria fidei*, & Petrus Galatinus *de arcanis catholicæ veritatis*. Consulatur etiam Julius Bartoloccius Ord. Cisterc. *in Biblioth. magna Rabbinica* P. II. in Diss. *de peccato orig.* ubi varias, sibique minime cohærentes affert de transfusione peccati originalis Rabbinorum sententias.

Afferri poterant ad probandum peccatum originale ex vet. test. etiam verba illa Jeremiæ I. 5. *Antequam exires de vulva, sanctificavi te*, ex quibus S. August. Lib. IV. *Op. imperf.* c. 34. aliique post ipsum, ac præcipue S. Thomas 3. P. qu. 27. art. 6, eruunt, S. Prophetam fuisse in utero matris, non minus quam S. Joannem Baptistam a peccato originali mundatum. Sed quia non insolens est in sacris Litteris, ut verbum *sanctificationis* usurpetur pro *consecratione*, vel *destinatione*, aliquibus hoc argumentum visum est ad revincendos Judæos inefficax: præcipue cum Eccl. XLIX. 9. de eodem Jeremia dicatur: *qui a ventre matris consecratus est Piopheta;* eo fere sensu, quo S. Paulus dicit ad Galat. I. 15. *Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ* &c. Hinc Rabbini ea verba Jeremiæ de vera ejus sanctificatione in utero matris nunquam intellexerunt, ut testis est laud. supra Bartoloccius. Cum tamen sæpius in sacris litteris *sanctificatio* sumatur pro emundatione a peccatis, argumentum S. Augustini, & Thomæ contemnendum est.

(*c*) Totus Pauli contextus ita habet: *Propterea sicut peccatum in hunc mundum per unum hominem intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo; peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem, etiam in eos, qui non pec-*

76. Ita autem loquitur S. Paulus: „ Sicut per „ unum hominem peccatum in hunc mundum in„ travit, & per peccatum mors; & ita in omnes „ homines mors pertransiit, in quo omnes pecca„ verunt “. Quibus in verbis apertissime peccatum originale manifestatur. Primo enim dicitur, *peccatum intrasse in mundum per unum hominem*, nempe Adam; quod quidem de ipsius peccato actuali intelligi non potest, quasi illud fuerit primum in mundo peccatum; nam ante Adam peccarunt Angeli, & Eva etiam peccavit; intravit igitur peccatum Adæ in mundum, idest in omnes ejus posteros. Secundo additur, *per peccatum intrasse mortem*, nam ut supra (Sect. I. n. 97.) ostendimus, Deus fecit hominem *inexterminabilem*, seu immortalem, *invidia autem Diaboli mors introivit in orbem terrarum*, ex hoc autem manifeste consequitur, peccatum intrasse in omnes homines, quia omnes sunt morti obnoxii. Tertio attendenda etiam sunt et verba *in quo omnes peccavimus*; ut enim scite observavit S. Augustinus Lib. IV. ad Bonifacium n. 7., illud pronomen relativum *in quo* non potest referri ad peccatum, quasi dicat Apostolus, omnes nos peccasse peccato Adami, quia in græco idiomate peccatum est generis feminini ἁμαρτία (a). Neque potest referri ad mortem, quæ in græco est quidem generis masculini; sed nimis insulsum esset dicere *omnes in morte peccasse*. Relinquitur ergo ut referatur in Adam, in quo omnes nos peccasse dicimur, quia ejus peccatum in omnes generationes transfunditur.

77. Prob. secundo ex eodem S. Paulo in Ep. 1. ad Corinth. XV. 21., & seq., ubi eamdem comparationem inter Adam, & Christum instituens inquit: „ Quoniam quidem per hominem mors, „ & per hominem resurrectio mortuorum: & sic„ ut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo o„ mnes vivificabuntur. *Et v.* 47. Primus homo „ de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœ„ lestis: qualis terrenus, tales & terreni, & qua„ lis cœlestis, tales & cœlestes. Igitur sicut por„ tavimus imaginem terreni, portemus & imagi„ nem cœlestis “. Quibus verbis illud de novo repetit, quod scripserat ad Rom. cap. V., nos scilicet in primo homine Adam esse mortuos, quia in eo peccavimus omnes, & in secundo homine, nempe Christo, nos iterum ad vitam resurgere per ejus gratiam, qua vivificamur. Et sicut Christus Dominus nos vivificat, non suo duntaxat exemplo, sed interiore gratia nobis inhærente, ita dicendum est, nos revera mortuos esse in Adamo,

non

caverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri. Sed non sicut delictum, ita & donum: si enim unius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei, & donum in gratia unius hominis J. C. plures abundavit. Et non sicut per unum peccatum, ita & donum; nam judicium quidem ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem. Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & justitiæ accipientes in vita regnabunt. Hæc S. Pauli verba non continent sententiam completam, & sensus videtur imperfectus, & suspensus, cum desit alterum comparationis membrum. Qua in re interpretes varie laborant. Probabilior eorum opinio videtur, qui totam hanc periocham suspensam esse volunt usque ad ea verba vers. 18.: *igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem: sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ.* Ita Cajetanus post S. Augustinum in *exposition. quarumd. proposit. Epist. ad Rom.* proposit. 29. ut nempe S. Paulus primum hominem opponat Christo, ac per illum peccatum, per hunc autem justitia intraverit in mundum. Audiendi autem non sunt Pelagius, Ambrosiaster, aliique pauci, qui per *unum hominem* voluerunt intelligi Evam, cum ipsa prior peccaverit, unde Eccl. XXV. 34. *a muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur.* Sed manifestum est ex toto contextu, per unum hominem intelligi Adamum, quem S. Paulus opponit Christo.

(a) S. Augustinus aliquando putavit, illud *in quo* referri ad peccatum, ut sensus sit, in peccato Adami omnes nos peccatores esse factos; sed postea in Lib. laud. ad Bonifacium sententiam correxit.

Hoc S. Pauli testimonio post S. Augustinum usi sunt ad condemnandam hæresim Pelagianam Patres Milevitani anno 416. in Epist. ad Innocentium I. Deinde Episcopi numero ducenti, & quatuordecim in Concilio Africano anno 418. definientes cap. 2., non posse verba Apostoli aliter intelligi, quam tota intellexit Ecclesia, scilicet de transfusione peccati originalis. Tertio Concilium Arausicanum II. an. 529. Ac denique Patres Concilii Tridentini Sess. V., ubi post anathema iis dictum, qui asserunt, parvulos *nihil ex Adam trahere originalis peccati*, ita prosequuntur: *quoniam non aliter intelligendum est id, quod dixit Apostolus: per unum hominem &c., nisi quemadmodum Ecclesia Catholica ubique diffusa semper intellexit.* Post tam solemnes, & repetitas Ecclesiæ definitiones, quis non miretur, non solum Erasmum, fidei hac in re non parum suspectæ, sed etiam Richardum Simonium, ac Jo. Harduinum ausos fuisse, alias hujus textus interpretationes approbare, quibus dogma peccati originalis evertitur? Primus quidem in Tom. IX. *Hist. Crit. Comment.* &c. asserere non erubuit, *Patres doctiores aliter hunc Paulinum textum intellexisse*, quos propterea verisimile non est, fuisse a memoratis Conciliis condemnatos. Harduinus autem in hunc locum pag. 446. definitiones tot Conciliorum eludere se posse putavit, inquiens: *Dictum illud Apostoli, in quo omnes peccaverunt, si Trid. Synodus diceret, semper Ecclesiam intellexisse de originali peccato, de Ecclesia intelligeret, non ut Judex pronunciat de aliqua controversia post examen sive a Concilio, sive ab Apostolica Sede institutum: sed ut in scholis docent plerique omnes Theologi. Sed hi sic sensere illa ætate, atque etiamnum ita sentiunt, nullo alio nisi fundamento, quam librorum, quos a Patribus scriptos esse falso putarunt, & adhuc putant. Error autem ille est facti tantum historici, quod non valde interest plebi Christianæ perfecte nosse.* Ubi iterum insinuat damnatum illud suum, & antea inauditum commentum, omnia S. Patrum scripta, ac vetera Ecclesiæ monumenta esse supposititia.

non imitatione tantum, sed generatione, qua ejus peccatum vere contrahimus; ut vere facti simus peccatores per inobedientiam Adami, quemadmodum efficimur justi per obedientiam Jesu Christi.

78. Prob. tertio ex eodem Apostolo, qui Ephes. II. 3. inquit; *Nos omnes ... eramus natura filii iræ, sicut & ceteri*. Quæ verba, quanquam ex se perspicua sint, ita tamen illustrat Augustinus Tract. 44. in Joan.: *Quomodo natura? nisi quia peccante primo homine vitium pro natura inolevit*. Græcus quidem textus habet: ἤμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, quam vocem φύσει aliqui vertunt *prorsus*, sive *omnino*, ut S. Hieronymus in Commentar. Sed S. Augustinus Lib. VI. *cont. Jul*. ex veterum interpretum auctoritate retinendam probat vocem *natura*. Deinde non magna est utriusque versionis differentia, atque hoc etiam modo significatur, nos nasci *omnino* filios iræ, utique propter peccatum originale (*a*).

79. Prob. 4. transfusio peccati originalis ex iis sacræ Scripturæ locis, in quibus asseritur necessitas regenerationis per baptismum, ut generationis vitium tollatur. Joan. III. 3. „ Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei; “ & vers. 5. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei “. Ex quibus verbis indicatur necessitas baptismi, qui datur *in remissionem peccatorum*, ut Ecclesia profitetur in Symbolo. Et cum parvuli nullius peccati actualis rei sint, non potest esse alia ratio eos baptizandi, nisi in remissionem peccati originalis (*b*).

80. Huc spectant etiam exorcismi, quibus ab ipso Apostolorum ævo consuevit Ecclesia spiritus immundos ab infantibus, & catechumenis abigere, antequam baptizentur. Nulla autem alia de causa id fieri consuevit, nisi quia perpetua Ecclesiæ doctrina fuit, nos omnes sub Dæmonis captivitate nasci propter originale peccatum (*c*).

81. Hæc, aliaque invicta S. Augustini argumenta, quibus manifeste demonstratur, omnes nos nasci peccato obstrictos, variis modis eludere tentabant acuti, & cavillosi Pelagiani.

82. Objiciebant itaque primo contra argumentum ductum ex cap. V. Epist. ad Rom., Apostolum esse intelligendum de transfusione peccati Adamitici, non per generationem, sed per imitationem, qua homines peccatores pravum primi parentis exemplum consectantur; quos redarguebat Propheta Oseas cap. VI. 7. *Ipsi autem sicut Adam, transgressi sunt pactum*. Sane inquiebant, si de transfusione peccati *per generationem* loqueretur Apostolus, non solum Adamum, sed etiam Evam debuisset commemorare, quæ utique ad generationem concurrit.

83. Sed hanc perversam Paulini textus interpretationem multis modis explosit magnus Augustinus. Primo enim cur Apostolus non dixit, peccatum intrasse in hunc mundum per Evam, aut per Diabolum, qui ante Adam peccarunt, & quorum exemplum, non minus quam Adami, peccatores imitantur? Præterea de illo peccato loquitur Apostolus, cum quo simul etiam mors intravit in mundum, seu propter quod homines morti obnoxii non sunt: sed morti obnoxii sunt etiam illi, qui Adamum peccando imitati non sunt, nec imitari potuerunt, ut parvuli: ergo &c. Neque vero ad generationem significandam necesse erat, etiam feminam commemorare; more enim apud Scriptores sacros usitatissimo soli viri in genealogiis nominantur. Et Apostolus *Hebr*. XI. 12. de veteribus Patriarchis loquens, eos dicit *ab uno* Abraham ortos fuisse.

84. Objiciebat secundo Julianus, non esse legendum cum nostro vulgato Interprete *in quo omnes peccaverunt* in sensu *relativo*, scilicet *in quo Adamo*; sed potius ex græco textu ἐφ᾽ ᾧ πάντες ἥμαρτον, in sensu *causali*, nempe *quatenus*, vel *quia*, vel *ex quo omnes peccaverunt*, nempe per imitationem. Sicuti dicitur in Psalm. CXVIII.

(*a*) Ferenda nullatenus est paraphrasis Jo. Harduini, qui Apostolum inducit ita loquentem: *Eramus nos Judæi tot vitiis penitus impliciti, ut videretur in nobis conversum esse vitium in naturam; ac propterea essemus obnoxii iræ, ac vindictæ Dei, sicut & Gentiles*. Quod iterum confirmat in annotatione addens: *quod a natura est, non potest peccatum esse, neque originale, neque actuale*. At vero Concilium Trident. Sess. VI. cap. 1. inquit: *Cum omnes homines in prævaricatione Adæ innocentiam perdidissent, facti immundi, & ut Apostolus inquit, natura filii iræ &c*. En qualis sit eorum verborum sensus, quem contra Concilii Trid. mentem pervertere tentavit Harduinus.

(*b*) S. Augustinus Lib. I. *contr. Julian*. cap. 4. ita Julianum ipsum alloquebatur: *Si verum est, quod audivimus, te infantulum baptizatum, etiam tu, quamvis a tuis propriis peccatis innocens, tamen quia ex Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima nativitate traxisti, & in iniquitate conceptus es, profecto exorcizatus, & exsufflatus es, ut a potestate erutus tenebrarum transferreris in regnum Christi. O Fili, male ex Adam nate, sed bene in Christo renate, Sacramenta, quibus te peperit, tuæ matri conaris auferre*.

(*c*) Hoc argumento usus est S. Augustinus in Epist. 194. ad Sixtum c. 10., in Lib. II. *Operis imperf*. c. 18., & Lib. III. c. 199., & alibi. Libr. autem III. *contra Jul*. c. 3. ne adversarius ansam cavillandi arriperet, scite observabat, *sic esse homines sub Diaboli potestate, antequam redimantur a Christo, ut tamen Dei potestati non solum hi, sed nec ipse quidem Diabolus subtrahatur*. Eodem argumento usus est etiam S. Cœlestinus in Epist. ad Episcopos Galliarum c. 12. Pulcherrimum est illud epigramma a Sixto III. Fonti baptismali in Basilica Constantiniana positum

Mergere, peccator, sacro purgande fluento,
Quem veterem accipiet, proferet unda novum.
Insons esse volens, isto mundare lavacro,
Seu patrio premeris crimine, seu proprio.
Nulla renascentum est distantia, quos facit unum
Unus fons, unus spiritus, una fides.

CXVIII. *In quo corrigit adolescentior viam suam:* ubi particula *in quo* idem significat, ac *propter quod*. Sic etiam Actor. VII. dicitur: *fugit Moyses in verbo isto*, seu propter verbum istud (*a*).

85. Resp. primo, nihil esse, quod nos cogat a lectione nostra communi recedere, quam omnes antiquæ versiones, & Patres Ecclesiæ latinæ, imo quatuor plane Concilia, scilicet Milevitanum, Carthaginense, Arausicanum II., & generale Tridentinum retinuerunt, a quibus omnibus particula ἐφ' ᾧ in sensu relativo ad Adamum intellecta fuit. Deinde bene observabat S. Augustinus Lib. VI. *cont. Jul.* cap. 24., illam particulam *propter quod* non convenire menti Apostoli; quis enim *ab omni humano sensu tam sit absurdus, ut dicat: propter hoc fecit homo iste homicidium, quia in Paradiso Adam de ligno prohibito cibum sumsit?* Demum etiamsi illud ἐφ' ᾧ sumeretur in sensu causali, dicendo, mortem in omnes homines transiisse, *quatenus*, *quia*, vel *propterea quod* omnes homines in Adamo peccaverunt, salva adhuc esset Catholicæ Ecclesiæ de peccato originali doctrina. Neque enim inferre liceret cum Pelagio, mortem transiisse in omnes homines, quia omnes peccaverunt in Adamo, ejus prævaricationem imitantes; hoc enim falsum esse apparet in parvulis, in quos etiam mors dominatur, quamvis per imitationem in Adam peccare nequiverint.

86. Neque ad rem nostram faciunt duo parallela loca objecta. Recte enim dicit David interrogando: *in quo*, seu *propter quod corrigit adolescentior viam suam?* Respondet autem: *in custodiendo sermones tuos;* ut sensus sit, propterea adolescentem corrigere viam suam, quia verba Dei, ut oportet, custodit. Et similiter beatissimus Stephanus dicebat *in Actis Apostolorum*, Moysem fugisse *in verbo hoc*, seu propter verbum illius, a quo didicerat, notum in Ægypto fuisse homicidium a se perpetratum. Nescio autem, quomodo ex alterutro loco possint Pelagiani conficere, homines non esse reos peccati Adam, nisi propter imitationem ipsius in peccando. Ita ex S. Augustino laud. loco.

87. Objicitur tertio. Pelagiani contendunt per mortem, quam S. Paulus in omnes homines pertransiisse dicit, mortem animæ esse intelligendam in eos dominantem, qui imitantur peccatum Adæ; vel si intelligere oportet mortem corporis, quæ per peccatum intravit, eam esse referendam ad illos scelestissimos homines, quos divina justitia præmatura, ac terribili morte aliquando punivit; cujus rei exempla plurima occurrunt in veteri Test., ut Sodomitis, in iis, qui universali diluvio perierunt, aliisque, quos sacra historia commemorat (*b*).

88. Resp., Apostolum ibi apertissime distinguere peccatum, & mortem, dum dicit, primo per Adam intrasse in hunc mundum peccatum, & postea per peccatum intrasse etiam mortem. Frustra autem hæc esset distinctio, si mortem animæ intellexisset, quæ a peccato distingui non solet; cum nemo ignoret, per peccatum animam spiritualiter mori: voluit ergo S. Paulus nos docere, homines factos esse obnoxios morti propter peccatum Adami, & ideo mortem pertransiise in omnes, quia omnes in Adam peccaverunt; in omnes inquam sine ulla exceptione; nimirum etiam in eos, qui peccatum Adami non imitantur suis peccatis actualibus; quia omnes illud contrahunt per generationem.

89. Vanum est autem confugere ad quædam exempla mortis præmaturæ, & pœnalis, qua Deus nonnunquam insignes peccatores punivit, cum luce meridiana clarius sit, Apostolum ibi loqui de generali lege moriendi, cui omnes obnoxii sunt propter peccatum Adami; non autem de peculiari quorumdam scelestissimorum hominum punitione; unde S. Augustinus recte colligebat, etiam par-

(*a*) Pelagius in Commen: ad hunc locum *in quo omnes peccaverunt*, inquit: *hoc est in eo quod omnes, qui peccaverunt, exemplo Adæ peccant*. Julianus vero apud August. Lib. I. *Operis imperf.* cap. 174. ait: *hoc, in quo omnes peccaverunt, nihil aliud indicat, quam quia omnes peccaverunt*. Hos errorum duces aperte sequuntur Sociniani, ut Crellius, & Slichtingius in Comment. ad hunc vers., atque eorum amicus Jo. Clericus sub nomine Jo. Phereponi in Animadv. ad Epist. S. Augustini 157. & 176., auctoritate utens Erasmi, qui falso contendit, apud Græcos particulam ἐπὶ nunquam significare *in*. Admodum dolemus, etiam Rich. Simonium, Jo. Harduinum, & Isaac Berruyerum iis pollicem pressisse, contendentes, vocem græcam ἐφ' ᾧ posse, & debere verti per adverbia *quia*, *quatenus*, *propter quod*. Rich. Simonium castigavit Bossuetus Lib. VII. *de la Defense de la trad., & des SS. Peres* c. 12., & seq., alios vero duos condemnavit Franc. Fitzjames in sua celebri *Instruct. Pastor.* contra eos P. II. Sect. 5. cap. 2. art. 4. Frustra autem isti Scriptores se tuentur auctoritate aliquorum Interpretum, qui nec multi sunt, nec tanti ponderis, ut cum Augustino, aliisque sanctis Patribus, imo cum numerosissimis, atque etiam œcumenicis Synodis possint conferri. Contra Erasmum vid. Guill. Estius in Comment. ad hunc locum, & contra Pherepomum P. Laurentius Berti Lib. XIII. *de Theol. Discipl.* cap. 1., ac Lud. Ant. Muratorius sub adscititio nomine Lamindi Pritanii *De ingeniorum moderatione in religionis negotio* Lib. III. cap. 1.

(*b*) Harduinus ita hunc locum suo modo explicat: *Per quamdam prosopopœjam mors eleganter dicitur pertransisse regiones, non ut omnes homines occideret, sed ut inspiceret ob vitam nefariam ex hoc mundo cito tollendos, eo quod graviter peccassent*. A Magistro suo non aberravit Berruyerus. Uterque autem Julianum sectatus est, qui apud Augustinum Lib. II. *Op. imperf.* cap. 186. inquiebat: *Igitur illa mors peccato debita, mors pœnalis, regnavit, & ante Legem in eos, qui peccaverunt, sicut in Sodomitis, & his, qui diluvii tempore propter iniquitatem, voluntariam tamen, vel varia sunt ætate consumpti; regnavit & post Legem in his, quos reos prævaricationis invenit*.

parvulos peccasse in Adamo, quia mors in eos quoque pertransiit. Sed audiamus ipsum Sanctum Apostolum, qui mentem suam adhuc apertius exponit v. 14. inquiens: *Regnavit mors ... etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*, peccato scilicet actuali, peccaverunt tamen in Adam peccato originali.

90. Multo magis desipiebant Pelagiani, quando his argumentis pressi eo tandem confugerunt, ut faterentur quidem, mortem corporalem transisse in omnes propter peccatum Adæ, negabant tamen transiisse ipsum peccatum (*a*). Quos ita redarguebat magnus Augustinus Lib. IV. ad Bonifacium c. 4. „ Si propterea morimur, quia ille (*Adam*) „ mortuus est, ille autem mortuus est, quia pec„ cavit, pœnam dicunt transire sine culpa, & „ innocentes parvulos injusto supplicio puniri, „ trahendo mortem sine meritis mortis; quod de „ uno solo mediatore Dei, & hominum homine „ Christo Jesu Catholica fides novit, qui pro no„ bis mortem, hoc est, peccati pœnam sine pec„ cato subire dignatus est ". Et Concilium Arausic. II. Can. 2. ita definivit: „ Si quis ... mor„ tem tantum corporis, quæ pœna peccati est, „ non autem & peccatum, quod mors est animæ, „ per unum hominem in omne genus humanum „ transiisse testatur, injustitiam Deo dabit ".

91. Obj. quarto. S. Paulus ad Rom. V. vers. 13. inquit: *Usque ad Legem peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputabatur, cum Lex non esset*. Porro inquiebant Pelagiani, si S. Paulus loqueretur de peccato originali, dicere non potuisset, illud regnasse usque ad Legem, sed dicere debuisset, illud semper regnasse etiam post Legem, & post ipsum Christum: *Peccatum itaque* (concludebat Julianus apud Augustinum Lib. II. *Oper. imperf.* c. 199.), de quo Apostolus pronuntiat, *quia usque ad Legem fuerit ... actionis, non nativitatis esse convincitur* (*b*).

92. Resp., si qua est in his Apostoli verbis difficultas, eam premere etiam Pelagianos, & quoscumque alios, qui negantes peccatum originale admittunt peccata actualia, quæ certe non solum usque ad Legem fuerunt, sed etiam post Legem, & adhuc post Christum sunt. Et sicuti post Legem enormiora crimina aliquando visibilibus, magnisque pœnis a Deo punita fuerunt, ita & ante Legem, ut patet in diluvio universali, & in pœnis Ægyptiorum, ac Sodomitarum. Non aliud itaque iis verbis significare voluit Apostolus, quam peccatum originale, & actuale fuisse ante Legem, sicuti & modo est, sed non fuisse imputatum, seu non fuisse cognitum propter tenebras ignorantiæ, quibus homines erant obcæcati; *præsertim ut a Deo puniendum*, ut S. Thomas interpretatur in hunc locum.

93. Ob. quinto. S. Paulus vers. 15. dicit: *Unius delicto* (nempe Adami) *multi mortui sunt:* vers. autem 19. iterum dicit: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita & per unius obeditionem justi constituentur multi*. Hinc autem sic colligebant Pelagiani: Apostolus non dicit, unius delicto *omnes* mortuos esse, aut peccatores constitutos, sed *multos*, eos nempe, qui ipsius peccatum imitantur; sicuti per Jesu Christi obedientiam non *omnes* justificantur, sed *multi*, qui nempe beneficio ejus redemptionis utuntur.

94. Resp. cum S. Augustino Lib. II. *Op. imperf.* c. 145. per *multos* intelligi *omnes;* revera enim omnes homines multi sunt. Certe cum ibidem Apostolus dicat, mortem pertransiisse in *omnes* homines, & *omnes* peccasse in Adamo, & per unius delictum in *omnes* homines in condemnationem, manifeste apparet, nomine *multorum* intelligi *omnes* posteros Adæ, qui reipsa multi sunt. Acute enim S. Doctor observabat, aliquando *omnes* esse multos, aliquando non esse; ut cum dicitur *omnes capilli*, & *omnes digiti* hominis, primum significat *multos*, alterum *paucos*. Voluit ergo Apostolus nos docere, omnes homines peccasse in Adamo, & mortuos esse, & hos omnes non esse paucos, sed multos.

95. Dices. Apostolus subdit: *Sed non sicut delictum, ita & donum: si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum ... in plures abundavit*. Vult ergo, numerum eorum, qui gratiæ Christi participes sunt, majorem esse eorum numero, qui delicto primi parentis perierunt. Quod verum esse non potest, nisi dicamus, nonisi eos mori, qui delictum Adæ imitantes peccant, cujusmodi esse non possunt, nisi adulti; gratiæ autem Dei etiam infantes participes esse: non igitur Apostolus per *multos* intellexit *omnes*.

96. Resp. cum eodem S. Doctore, antithesim non esse inter numerum, & numerum, scilicet inter numerum eorum, qui unius delicto mortui sunt, & numerum illorum, quos gratia Christi vivificat. Quis enim nesciat, multo plures in hoc mundo esse peccatores, quam justos? Comparatio Apostoli est inter damnum nobis a peccato Adami il-

(*a*) Ita quoque desipuerunt Sociniani, ut videri potest apud Slichtingium, Crellium, Pzripcovium in Comment. ad laud. S. Pauli locum. His addendus Jac. Faber tum in *Comment.*, tum *in Apologia*.

(*b*) Non absimiliter Harduinus in Comment. inquit: *Causalis hæc particula enim perspicue admonet, illud, quod proxime antecessit, in quo omnes peccaverunt, de peccato originali accipi non posse. Admonet enim de eodem peccati genere utrobique sermonem esse, atqui in ipso versu* 13. *de peccato actuali sermo est: de originali enim non diceretur, usque ad Legem peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset: si quidem & sub lege, atque etiamnum certe est, donec eluatur: ergo & prius illud, in quo omnes peccaverunt, de peccato actuali Apostolus intellexit &c.*

illatum, & beneficium a Christo Domino nobis impertitum, cujus gratia magis abundavit: unde subditur vers. 20: *ubi abundavit delictum, superabundavit gratia*.

97. Observavit insuper S. Pater, in textu originali græco non haberi *plures* in sensu comparativo, sed *plures* absolute, sed potius *multos*; unde ita Julianum ad silentium redegit (cap. 206.): *non pronunciat Apostolus* plures, sed multos: græce locutus est, πολλὲς *dicit*, *non* πλείσες; *lege*, *&* *tace*.

98. Simili modo explicanda est alia ejusdem S. Pauli antithesis vers. 18. inter Adamum, & Christum: *igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ*. Non quasi fiat comparatio inter numerum condemnatorum, & numerum justificatorum; sed comparatio solum fit inter causam condemnationis, quæ fuit Adam, & causam justificationis, nempe Christum; qui dicitur justificare omnes homines, non quasi omnes, & singuli reipsa justificationem consequantur, sed quia nemo justificatur, nisi per Christum; *ut sicut sine Adam nullus ad mortem, ita sine Christo nullus ad vitam*. Verba sunt S. Augustini Lib. II. *de nuptiis, & concup.* cap. 2. Vel ut explicat S. Thomas 1. 2. qu. 91. art. 3. ad 3., in eo est antithesis S. Pauli, „ quod sicut peccatum Adæ traducitur in „ omnes, qui ab Adam corporaliter generantur, „ ita gratia Christi traducitur in omnes, qui ab „ eo spiritualiter generantur per fidem & baptis- „ mum “.

99. Ob. sexto contra quartam probationem ex necessitate baptismi ductam. Parvulis administratur baptisma, non ut mundentur a peccato, sed ut regnum Dei consequantur, dicente Jesu Servatore nostro: *nisi qui renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei:* Parvulos propterea sine baptismo morientes privari quidem regno Dei, non autem vita æterna, quæ a regno Dei distinguitur.

110. Resp., vanissimam esse, nulloque fundamento innixam hanc regni Dei, ac vitæ æternæ distinctionem, imo a Christo Domino aperte explosam Matth. XXV. 34., & 46.; primo enim in die judicii dicetur electis: *venite, possidete paratum vobis regnum*, postea subditur: *ibunt in vitam æternam:* idem est ergo *regnum Dei*, *&* *vita æterna*.

101. Dicebat Julianus, baptizari infantes, non ut a peccatis liberentur, sed ut Christus augeat in eis sua beneficia, *ut quos fecerat condendo bonos, faciat innovando, adoptandoque meliores* (a).

102. Sed hanc Juliani subtilitatem, ut omnino paradoxam, ita irridebat S. Augustinus Lib. III. *cont. Jul.* cap. 3.: „ Pueri ergo in Sacramento „ Salvatoris baptizantur, sed non salvantur, re- „ dimuntur, sed non liberantur, lavantur, sed „ non abluuntur, exorcizantur, & exsufflantur, „ sed a potestate Diaboli non eruuntur. Hæc sunt „ sententiarum portenta vestrarum, hæc inopina- „ ta mysteria dogmatum novorum “ &c.

CAPUT V.

Ex veteri Ecclesiæ traditione peccati originalis transfusio demonstratur.

103. Antiquam fuisse in Ecclesia, communemque persuasionem transfusionis peccati originalis, vel ex eo solo colligi certo potest, quod statim atque vulgari cœpit impia Pelagii, ac Cœlestii doctrina, illico tanquam nova, & hæretica ab omnibus damnata, atque explosa est, ut supra cap. II. ostensum (b) fuit. Ex quo solo apparet, quænam fuerit majorum nostrorum antiqua, & Apostolica doctrina. Ut enim inquiebat S. Augustinus Lib. II. *cont. Jul.* cap. 10., illi sancti Episcopi, qui hæresim Pelagianam condemnarunt, *quod invenerunt in Ecclesia, tenuerunt; quod didicerunt, docuerunt; quod a Patribus acceperunt, hoc filiis tradiderunt*.

104. Præstabit tamen saltem nonnulla veterum Patrum testimonia ad hoc dogma magis confirmandum in medium adducere, exordiemur autem a Græcis. S. Justinus Martyr Sæc. II. *in Dial. cum Tryphone* Christum ad Jordanem venisse dicit: „ humani generis causa quod per Adam in mor- „ tem, & fraudem, seductionemque serpentis con- „ ciderat, ut interim proprias pro se maligne a- „ gentis cujusque culpas taceam “. Deinde *solum* Jesum Christum sine peccato natum esse affirmat. In qua exceptione certe locum non habet perversa interpretatio, qua Pelagiani alia veterum Patrum testimonia eludere nitebantur, fingentes, eos nomine peccati nonnisi mortem, aliasque vitæ miserias intellexisse Adami peccato invectas. Dominus enim, ac Redemptor noster & mortem, & omnes alias infelicis hujus vitæ calamitates pro nostra salute tolerare non recusavit. Solummodo peccatum nec contraxit, nec contrahere potuit.

105. Proximus S. Justino succedit S. Irenæus, qui Lib. V. *adv. hæreses* cap. 15. de Jesu Chri-

sto

(a) Nondum eruperant Sociniani, & Anabaptistæ, qui negarent parvulos esse baptizandos: neque enim acutissimi Pelagiani omisissent, ut ab invicto hoc S. Augustini argumento se liberarent, isto subterfugio uti, si illud agnovissent.

(b) Jo. Garnerius in sua Dissert. II. in *Marium Mercatorem* omnes Synodos studiose collegit, quæ adhuc vivente S. Augustino in causa Pelagianorum habitæ sunt.

sto loquens: *justa caro*, inquit, *reconciliavit eam carnem, quæ in peccato detinebatur;* & cap. 16. *Deum in primo Adam offendimus, non faciente ejus præceptum; in secundo autem Adam reconciliati sumus, obedientes usque ad mortem facti*.

106. S. Athanasius exposit. in Ps. L. n. 7. *Omnes*, inquit, *qui ex Adam oriuntur, in iniquitatibus concipiuntur, proavi sui damnatione collapsi*.

107. Denique, ne nimis longus sim, satis erit laudare S. Gregorium Nazianzenum, cujus potissimum auctoritate S. Augustinus contra Julianum pugnabat. Is ergo in Orat. XXII. n. 13. (novæ edit. 1778.) loquens de seipso in persona totius generis humani: *Totus cecidi*, inquit, *atque ob primi hominis inobedientiam, & Diaboli fraudem condemnatus sum*. Et Orat. XXXVIII. num. 4. ,, Quemadmodum in veteri Adam mortui sumus, ,, ita in Christo vivamus.... Ubi enim abundavit ,, peccatum, superabundavit & gratia; & si ju- ,, stus condemnavit, quanto magis Christi passio ,, justificavit? " (*a*).

108. Hos, aliosque Ecclesiæ orientalis Patres causæ suæ patronos advocabat S. Augustinus. Majus tamen ejusdem suæ causæ præsidium in Patribus Ecclesiæ occidentalis reponebat, quos & numero plures, & ex variis Occidentis partibus in unam convenisse sententiam facile ostendebat. Imo putabat, hanc *partem orbis sufficere debere, in qua primum Apostolorum suorum voluit Dominus gloriosissimo martyrio coronare*. Addit aliam Occidentis prærogativam, quod scilicet haberet Petri successorem S. Innocentium, qui Pelagianæ hæreseos damnationem in Conciliis Africanis factam suprema sua auctoritate confirmavit; ,, quid enim, *ait*, potuit ille vir sanctus Africa- ,, nus respondere Conciliis, nisi quod antiquitus ,, Apostolica Sedes, & Romana cum ceteris tenet ,, perseveranter Ecclesia "? Postea sic Julianum alloquitur: ,, Non est ergo, cum provoces ad O- ,, rientis Antistites, quia & ipsi utique Christiani ,, sunt, & utriusque partis terrarum fides ista una ,, est, quia & fides ista Christiana est ". Ex iis autem multis, quos S. Doctor quasi judices in causa sedere voluit, una cum S. Innocentio quem appellat *posteriorem tempore, priorem loco*, nos nonnisi paucos, & celebriores brevitatis causa memorabimus (*b*).

109. Primo S. Cyprianus in Epist. ad Fidum scripta non suo tantum nomine, sed nomine etiam 66. Episcoporum in Concilio Carthaginensi anno 252. reprobans quorumdam opinionem, debere baptismum infantum usque ad octavum diem instar circumcisionis differri: ,, A gratia, *inquit*, ,, prohiberi non debet infans, qui recens natus ,, nihil peccavit, nisi quod secundum Adam car- ,, naliter natus contagium mortis antiquæ prima ,, nativitate contraxit, *& subdit*, illi remitti non ,, propria, sed aliena peccata "; idest non actualia, sed originale. Hoc S. Cypriani testimonio usus est S. Augustinus in Concilio Carthaginensi, quando error Cælestii damnatus fuit. Usus est etiam S. Hieronymus in fine *Dialog. contra Pelagianos*. Neque audiendus omnino est Jo. Clericus, qui cavillandi ansam ex laud. verbis sumpsit, quasi S. P. *rethorice* potius, quam *dialectice* locutus sit, *quia aliena peccata, & non propria* juste imputari non possunt. At vero ex toto contextu S. Patris liquet, per *propria peccata* illum intellexisse peccata *actualia*, & per *aliena* peccatum Adami. Vid., si lubet, Lud. Muratorius *de Ingen. moderat.* Lib II. c. 3.

110. S. Hilarius in Ps. CXVIII. vers. penult. de Davide loquens, atque illa ipsius verba referens: *ecce in iniquitatibus conceptus sum*, *Scit*, inquit, *sub peccati origine, & sub peccati lege esse se natum*. Et in cap. X. Matthæi ,, Cum ,, ergo innovamur baptismi lavacro, per verbi ,, virtutem, ab originis nostræ peccatis, atque au- ,, ctoribus separamur (*c*)." .

111. S. Ambrosii multa collegit S. Augustinus luculentissima testimonia. Nobis pauca sufficient. Lib. II. in Lucam n. 56. ,, Solus est, *inquit*, per ,, omnia ex natis de fœmina sanctus Dominus Je- ,, sus, qui terrenæ contagia corruptelæ immacu- ,, lati partus novitate non senserit, & cœlesti ma- ,, jestate depulerit. *Et Lib. IV. num.* 67. Omnes ,, in Adam morimur, quia per unum hominem ,, peccatum intravit in mundum, & per peccatum ,, mors, & ita in omnes homines pertransiit, in ,, quo omnes peccaverunt. Illius ergo culpa ,, mors omnium est. *Et iterum Lib. VII. num.* ,, 234. Fuit Adam, & in illo fuimus omnes; pe-

(*a*) S. Augustinus Lib. I. *cont. Julian.* c. 4. vocat S. Gregorium *magni nominis, & fama celeberrima illustrem Episcopum;* & postquam aliqua ejus testimonia contra novitiam Pelagianorum hæresim attulit, ita Julianum alloquitur: *Tibi parva in uno Gregorio Episcoporum Orientalium videtur auctoritas? Est quidem tanta persona, ut neque ille hoc, nisi ex fide Christiana omnibus notissima diceret, nec illi eum tam clarum haberent, atque venerandum, nisi hæc ab illo dicta ex regula notissima veritatis agnoscerent.*

(*b*) S. Augustinus nullam Tertulliani, sicut neque Origenis mentionem fecit, quamvis ex utroque multa afferri possint pro peccato originali testimonia, fortasse quia, ut conjectatur Bossuetus *Defense* &c. Lib. VIII. c. 28., utriusque auctoritas non magna erat in Ecclesia: primi quidem propter schisma, quo se ab Ecclesia separaverat; alterius vero quia a Theophilo Alexandrino, & ab Anastasio Rom. Pontifice damnatus fuerat.

(*c*) Postquam S. Augustinus testimonia hujus *Ecclesiæ Catholicæ acerrimi defensoris* retulit, ita Julianum increpavit: *Hunc virum tanta in Episcopis Catholicis laude præclarum, tanta notitia, famaque conspicuum de peccato originali aude, si quid tibi frontis est, criminari*.

periit Adam, & in illo omnes perierunt (*a*). "

112. His omnibus adjungendus est S. Hieronymus, qui ex occidentali ad orientalem transiens Ecclesiam, utriusque fidem apprime cognoscere debuit; præcipue, quia ut S. Augustinus ibid. n. 4. notavit, *omnes, vel pene omnes, qui ante illum aliquid ex utraque parte orbis de doctrina Ecclesiastica scripserant, legit*. Hæc itaque illius verba refert ex Commentar. in capit. III. Jonæ deprompta: *Etiam parvuli peccato offendentis Adam tenentur obstricti*.

113. Horum itaque, aliorumque veterum Ecclesiæ Patrum auctoritati innixus S. Augustinus ita confidenter potuit Julianum redarguere Lib. II. *de nuptiis, & concupisc.* c. 12. ,, Non ego finxi ,, originale peccatum, quod catholica fides credit ,, antiquitus, sed tu, qui hoc negas, sine dubio ,, es novus hæreticus ".

CAPUT VI.

Explicantur aliqui Patres, qui Pelagianæ hæresi patrocinari visi sunt.

114. Ob. primo. S. Jo. Chrysostomus Hom. X. in Epist. ad Rom. celebre illud testimonium Apostoli: *in quo omnes peccaverunt*, unde apertissime peccatum originale probari creditur, ita exponit, ut nullam ejusdem peccati mentionem ingerat, imo potius illud excludere videatur. Nam primo ex illo loco infert quidem, mortem in Adami posteros transiisse, non vero culpam; inquit enim n. 1. de Adamo: *illo lapso, ii etiam, qui de ligno non comederant, effecti sunt ex illo omnes mortales*: non dicit *peccatores*, ut significet, mortem tantum, non autem culpam ex Adami peccato in posteros dimanasse. Præterea num. 2. absurdum plane reputat, Adamo peccante, ejus posteros factos esse peccatores; non autem quod facti sint mortales. ,, Quod enim, *inquit*, illo ,, peccante, & mortali facto, qui ex illo orti sunt, ,, tales efficiantur, id a verisimili non abhorret; ,, quod autem ex inobedientia unius alter peccator ,, fiat, id quam consequentiam habuerit "? Tertio prosequitur explicans, quid hic significet, nos in Adamo *peccasse*; inquit enim num. 3. ,, Quid ,, igitur hic significat illud peccatores? Mihi quidem videtur, supplicio obnoxios, & ad mortem ,, damnatos. Quod igitur Adamo mortuo omnes simus mortales effecti, id clare, & pluribus ostendit Apostolus ".

115. Resp., attento scopo S. Patris mirabile non esse, quod apertam, & expressam peccati originalis mentionem ibi non fecerit. Scopus enim ejus, ut S. Augustinus scite observat Lib. I. *cont. Jul.* c. 6., erat explicare cum Apostolo, *quomodo unius virtute Christi mundus salvatus est*. Respondet autem num. 1., *quomodo uno inobediente Adamo orbis condemnatus est*. Et postea subdit: *quanquam non par sit peccatum gratiæ, nec par sit mors vitæ, nec Diabolus Deo*; & pergit porro ostendere cum Apostolo, multo majus fuisse donum gratiæ Dei, quam damnum peccati: ,, Hoc enim, *inquit*, multo magis rationi consonum. Alterum enim pro altero pœnas dare, ,, non æquum videtur; alterum vero propter alterum servari, id certe magis decorum, & consentaneum ".

116. Quanquam vero non eam apertam peccati originalis mentionem fecerit S. Joannes, qualem cuperent adversarii, aliquam tamen, nec omnino obscuram fecit. Etenim n. 1. probat, peccatum, quod teste Apostolo dominabatur in mundo, non fuisse transgressionem legis, *sed illud Adami peccatum inobedientiæ, quod omnia perdidit*. Deinde ibi comparationem instituit inter Adam, & Christum, ut quemadmodum per Christum orbis salutem est adeptus, ita *uno inobediente Adamo orbis condemnatus est*. Hæc comparatio, qua in tota Homilia perpetuo utitur, nulla esset, nisi S. Pater certo credidisset, nobis peccatum Adam vere communicari, quemadmodum vere communicatur gratia, & justitia Christi.

117. Quando ergo S. Pater explicans locum S. Pauli, dicit: Adamo lapso nos factos esse *mortales*; idem est ac si diceret, nos factos esse *peccatores*, ac propterea *mortales*. Pro certo enim habet, mortem esse *pœnam, supplicium, damnationem*; unde etiam num. 3. nos appellat *supplicio obnoxios, & ad mortem damnatos*. Pro certo insuper habebat, pœnam, & supplicium juste infligi non posse, nisi propter peccatum; unde num. 2. inquit, *pœnas neminem debere, nisi ex se peccator fuerit*; consequenter ergo S. Joannes, quando asserit homines ex peccato Adami factos esse *mortales*, eosdem etiam vult factos esse *peccatores*, non quidem peccato actuali, sed originali, quatenus illum reatum habent, qui remansit in Adamo, postquam fructum vetitum comedit.

118. Quando autem ait, consequens non esse, ex inobedientia unius homines factos esse *peccatores*, debet intelligi de peccato *actuali* Adami, quod illius proprium fuit (neque enim nos cum illo de cibo vetito comedimus), non de peccato *originali*, quod illo peccante omnes contraximus. Et licet utrumque peccatum ibi expresse S. Joannes non distinguat, ex toto tamen sermone hæc distinctio facile eruitur. Quanquam non desunt, qui

(*a*) S. Augustinus Ambrosium venerabatur ut Patrem, *in Christo enim Jesu*, inquiebat, *per Evangelium ipse me genuit; & eo Christi ministro lavacrum regenerationis accepi, cujus pro catholica fide gratiam, constantiam, labores, pericula, sive operibus, sive sermonibus & ipse sum expertus, & mecum non dubitat orbis prædicare Romanus*; & num. 30. elogia refert, quibus Pelagius ipse eum laudavit.

qui contendant, iis verbis non exprimi S. Joannis mentem, sed potius objectionem Judæorum, quos eo in loco confutabat Apostolus, quem ibi exponit (*a*). Utut res sit, illud præ oculis semper habendum est, tunc nondum hanc materiam fuisse a Sancto Augustino pleno in lumine collocatam, & ab Ecclesia definitam. Unde mirum non est, si nonnulli Veteres non tanta usi sint diligentiâ, quanta postmodum necessaria fuit.

119. Sic demum *peccatores* dicit significare *supplicio obnoxios*, *& ad mortem damnatos*, non excludendo ab hominibus reatum peccati originalis, sed tantummodo reatum peccati *actualis*; alias injustitiam Deo tribueret, si homines omnino innocentes pœnis subjiceret, quemadmodum contra Pelagianos Synodus Arausicana II. can. 2. definivit. Fortasse autem hunc culpæ originalis reatum non adeo expresse inculcavit, imo nec peccatum nominavit, ne auditoribus suis ansam præberet aliquid de erroribus Manichæorum suspicandi, qui peccata naturæ malæ tribuebant, ut vitari non possent; propterea S. Pater libentius ad populum de peccatis actualibus loquebatur, in quibus humana libertas manifestius apparet.

120. Dices primo. In eadem Hom. inquit S. Pater: „ Non solum nihil nocumenti accepimus „ a morte hujusmodi, & condemnatione, si sa„ puerimus, sed mortales effecti lucrum etiam fe„ cimus". Quæ sententia omnino falsa, & absurda est, si culpam ex Adamo contraximus.

121. Resp., minime absurdam esse illam S. Joannis sententiam, nisi absurda esse pariter dicamus illa Ecclesiæ verba: *Felix culpa*, *quæ talem*, *ac tantum meruit habere Redemptorem*. Sensus autem S. Patris hic est, tale, ac tantum nobis a Christo allatum esse illius peccati remedium, ut, *si sapuerimus*, possimus inde magna lucra referre; quod ibidem illustrat exemplo Martyrum, Apostolorum, atque Patriarcharum.

122. Dices secundo cum Juliano. Idem S. Pater Hom. *ad Neophytos* (quæ injuria temporum periit) decem plane mirabiles baptismi effectus enumerat, quin ullam mentionem faciat deletionis peccati originalis, qui in nostra sententia primus, & principalis est hujus Sacramenti effectus. Imo infantes illos immunes a peccato appellat. „ Hac de causa, *inquit*, etiam infantes baptiza„ mus, cum non sint coinquinati peccato, ut eis „ addatur sanctitas, justitia, adoptio, hæreditas, „ fraternitas Christi, ut ejus membra sint".

123. Respondebat Sanctus Augustinus, qui laud. Hom. præ oculis habebat, primo versionem illam a Juliano adhibitam minus esse accuratam; ita enim græcus textus habebat, *διατοῦτο καὶ τὰ παιδία βαπτίζομεν, καίτοι ἁμαρτήματα οὐκ ἔχοντα*, quæ verba ita latine redduntur: *propterea etiam infantes baptizamus*, *quamvis peccata non habentes*. Secundo hac posita genuina lectione ita S. Pater concludebat: *peccata* dixit parvulos non habere: *intellige propria* (sive actualia), *& nulla contentio est*. Hoc sensu dicebat Apostolus Rom. IX. 11. de Jacob, & Esau *cum nihil boni egissent*, *aut mali*, scilicet mali actualis; & S. Cyprianus Ep. 69., ad Fidum infantibus remitti dicit *non propria*, *sed aliena peccata*; & communiter infantes appellamus *innocentes*, quia peccati actualis sunt incapaces (*b*).

124. Dices tertio. Ibidem addit S. Joannes, baptizari infantes, *ut eis addatur sanctitas:* putavit ergo, eos jam sanctos esse ante baptismum, ac per eum tantummodo accipere gratiæ, seu sanctitatis augmentum.

125. Resp., ibi S. Doctorem excludere eorum opinionem, qui putabant, *cœlestem* (baptismi) *gratiam in peccatorum tantum remissione consistere*; merito autem contendit præter peccatorum remissionem baptizatis etiam *sanctitatem addi*.

126. Dices 4. Eccur S. Joannes loco tam opportuno non clarius doctrinam, quam nos propugnamus, de peccato originali exposuit?

127. Respondet S. Augustinus, non esse omnia verba S. Joannis Chrysostomi ad vivum nimis resecanda, *quia in catholica Ecclesia non se aliter intelligi arbitrabatur*, *& Pelagianis nondum litigantibus securus loquebatur*. Contra vero tunc grassabantur Manichæi, & Messaliani, qui ex doctrina peccati originalis male intellecta impie inferebant, esse in nobis principium malum, quo ad peccatum necessario adigamur. Quæ regula etiam ad nonnullorum aliorum veterum mentem intelligendam mirifice inservit.

128. Dices quinto S. Jo. Chrysostomus Hom. XXXIX. in Epist. 1. ad Cor. exponens illa S. Pauli verba: *Et sicut in Adam omnes moriuntur*, *ita in Christo omnes vivificabuntur*, expresse negat, omnes esse in Adam mortuos *morte peccati*, adductis exemplis Noe, Abraham, & Job; quemadmodum etiam negat, omnes esse in Christo vivificandos; *& ubi sunt*, inquit, *qui abducuntur in gehennam?* Et subdit: *Si hoc quidem dictum est de corpore*, *stat*, *quod dicitur*. *Si autem de justitia*, *& peccato*, *nequaquam*. Præterea in Hom. XVII. in eamdem Epist. ad Cor. num. 3. postquam enumerasset illa bona, quæ peccato Adami amisimus, ita pergit: *Quid ergo*, *inquies*, *faciam ego? Propter illumne* (Adamum,

(*a*) Ita inter alios respondet Natalis Alexander in *Panoplia adv. hæreseos* Sec. V. *de peccato orig.* Ita etiam Eminentissimus Cardinalis Gotti cum aliis paucis. Locus sane difficilis est.

(*b*) Aliqui laudant editionem S. Augustini Basileensem ab Erasmo curatam anno 1520., item alteram Parisiensem anni 1556., ubi textus S. Joannis ita legitur: *Infantulos baptizamus*, *ut non sint coinquinati peccato*. Hæc tamen lectio parum probabilis videtur.

mum) *peream? Non sane propter illum. Neque enim tu sine peccato mansisti. Sed si non idipsum peccatum, aliud utique admisisti.* Denique in Hom. XXIV. in Epist. ad Ephes. num. 5. *Corruptibile*, inquit, *est corpus nostrum, sed anima incorruptibilis. Ne itaque ipsam corrumpamus. Hoc fecit prius peccatum. Quod est autem post lavacrum, potest etiam animam corrumpere*; hoc est, hortatur nos a peccatis post baptismum cavere, quæ anima corrumpunt, quemadmodum corrupta fuit anima Adami per primum peccatum: putavit igitur, animas nostras sine peccatis actualibus esse incorruptas, adeoque &c.

129. Resp. primæ difficultati, ex contextu apparere luculenter, S. Joannem ibi loqui de morte, ac de vita æterna, & nihil certius est, quam non omnes in æternum periisse in Adamo, quemadmodum non omnes salutem adipiscuntur æternam in Christo. Hoc liquido apparet in exemplis allatis justorum, qui Chisti gratia adjuti remissionem peccati, & vitam beatam consequuntur; & in exemplis eorum, qui eadem gratia non vivificantur; alioquin nulli condemnarentur ad gehennam. Cum hac tamen certissima S. Doctoris sententia facile dogma catholicum conciliatur peccati originalis, quo omnes Adami posteri inficiuntur.

130. In alio loco manifestum est, S. Joannem loqui de baptizatis, qui se excusabant a peccatis, eo quod fragile ac mortale corpus accepissent propter Adami culpam. Non enim isti baptizati pereunt propter Adæ peccatum, sed propter propria actualia.

131. In tertio pariter loco de baptizatis iterum sermo est, quorum anima sanata in baptismo corrumpi iterum non potest, nisi per nova peccata actualia; ut sensus sit, mortem corporis oriri ex primo peccato Adami, etiamsi illud per Baptismum remissum sit; non autem mori animam, nisi novis peccatis illam corrumpamus.

132. Ceterum aliis in locis S. Jo. Chrysostomus ita peccatum originale perspicue insinuavit, ut S. August. non dubitaverit, ipsum tamquam suæ causæ patronum sæpius laudare, atque inter alia hoc affert ejus testimonium in Ep. ad Olympiam: *Quando Adam peccavit illud grande peccatum, & omne genus hominum in commune damnavit, de mœrore panas luebat.* Tum illud, quod ex laud. mox homilia ad Neophytos ita latine vertebat S. Augustinus; „ Venit semel Christus, invenit nostrum chirographum paternum, quod „ scripsit Adam: ille initium induxit debiti, nos „ fœnus auximus posterioribus peccatis “. Ubi observat S. Doctor, primo distingui debitum paterni chirographi, quod hæreditarium nobis inhæsit, ab eis debitis, quorum per peccata nostra fœnus accrevit deinde hoc chirograhum non solum dici *paternum*, sed etiam *nostrum*, ut sciremus, antequam fœnus peccatis nostris posterioribus augeremus, jam illius chirographi paterni ad nos debitum pertinere (*a*).

133. Ob. secundo. Clemens Alex. Libr. III. *Stromatum* num. 16. „ Dicant ergo nobis, *inquit*, „ ubi fornicatus est infans natus; vel quomodo „ sub Adæ cecidit execrationem, qui nihil est o- „ peratus? .... Et quando dixit David: in pecca- „ tis conceptus sum, & in iniquitatibus concepit „ me mater mea .... etsi in peccatis fuerit conce- „ ptus; sed non ipse in peccato, neque vero i- „ pse peccatum “.

134. Resp., hæc a Clemente fuisse prolata non ad excludendam fidem peccati originalis, sed ad explodendam insaniam Encratitarum, Basilidianorum, aliorumque, qui nuptias, filiorumque procreationes tamquam malas stulte condemnabant. Ad hanc autem insaniam confirmandam abutebantur verbis Jobi ex versione septuagintavirali: *Nullus est a sorde mundus, nec si sit quidem una dies vitæ ejus.* Negat ergo, infantes cadere sub Adæ execrationem ratione generationis, quæ mala sit, non autem id negat ratione peccati originalis, de quo ibi quæstio non erat. Excludit etiam ab infantibus peccata nescio quæ actualia, quibus eosdem fuisse in alia vita pollutos comminiscebantur idem Basilidiani; cujus Basilidianorum absurdi erroris sæpe mentionem in iisdem libris Clemens facit (*b*).

135. Ob. tertio. Tertullianus in Lib. *de baptismo* cap. 18. docet, hoc Sacramentum utilius differri ad eam ætatem, qua baptizandi doceri, & Chri-

(*a*) Plura alia S. Augustinus affert, ut ostendat, frustra Julianum conatum fuisse, S. Jo. Constantinopolitanum a suorum Coepiscoporum concordissima societate sejungere, maxime autem Romani Innocentii, Carthaginensis Cypriani, Cappadocis Basilii, Nazianzeni Gregorii, Galli Hilarii, Mediolanensis Ambrosii, aliorumque, quorum illustria ibi collegit testimonia. Sed de orthodoxia S. Jo. Chrysostomi plura videri possunt apud Nat. Alexandrum loco sup. laud., ubi hanc peccati originalis doctrinam copiose tractat, & apud Sixtum Senensem Lib. VI. *Bibliotech. Sanctæ* annot. 236., ubi vindicias Chrysost. agit contra Jo. Fabrum Episc. Viennensem, qui in *Apol. Comment. in Paulum* S. Doctorem Pelagianismi suspectum habuit; ac denique apud Jac. Ben. Bossuet *Defense de la tradition, & des saints Peres* Lib. IX., qui tamen cap. 14. se veritate coactum dicit, ut fateatur, in hoc eloquentissimo Patre non inveniri illa doctrinæ principia adeo profunda, atque inter se connexa, quæ inveniuntur in S. Augustino, Doctorum aquila merito appellato.

(*b*) Addi etiam potest, non tantam esse Clementis auctoritatem, ut ejus patrocinio multum gloriari possint Pelagiani. Vid. Bened. XIV. in Præfat. Romani Martyrologii §. 19. Bellarminus cum aliis nonnullis putavit, Clementem non in propria, sed in Adversariorum sententia hæc protulisse. Hæc tamen responsio arbitraria, potius quam solida videtur, Ellies Dupinius in sua *Biblioth.* Tom. I. Clementem Pelagianis concedere non dubitavit.

Christum nosse valeant, subdens: *Quid festinat innocens ætas ad remissionem peccatorum?* Ita autem locutus non fuisset, si parvulos esse peccato originali pollutos censuisset. Item *de resurrect. carnis* cap. 47. docet, *regnum mortis nihil aliud operari, quam carnis dissolutionem*: non ergo credidit, regnum mortis in peccato consistere, quo omnes infecti sint.

136. Resp., Tertullianum non alio sensu appellasse ætatem parvulorum *innocentem*, quam eo, quo nos etiam eos innocentes appellare solemus, quia nullo actuali peccato infecti sunt, omnique malitia carent; non autem quia etiam culpæ originalis immunes sint; *omnis enim anima*, ipso Tertulliano docente, *tamdiu immunda est, quamdiu recenseatur in Christo per baptismum*. Consuluit quidem, baptismum ad adultam differri ætatem, non quia infantes nulla originali culpa obstrictos censeret, sed quia peccata post baptismum commissa irremissibilia esse putabat. Propterea hanc dilationem baptismi non necessariam, sed tantum utilem esse dicebat: *cunctatio utilior, præcipue circa parvulos*: imo eam adolescentibus innuptis consulebat; *innupti quoque procrastinandi*. Quam tamen dilationem baptismi Ecclesia nunquam probavit, & sæpius SS. Patres contra eam declamarunt.

137. Quando autem de regno mortis disserit, non alium habet scopum, nisi evincendi contra Marcionem, futuram universæ carnis resurrectionem, quam ex eo etiam colligit, quod Christus regnum mortis destructurus sit: non igitur ibi agit de morte per peccatum Adami invecta in mundum, quam alibi explicat (in laud. mox libro *de baptismo*, ubi inquit cap. 5., propriam virtutem baptismi esse destruere mortem lavando peccata); sed agit de morte corporis, cujus regnum destruetur, quando corpus resurget immortale.

138. Ceterum Africanus Doctor non hoc uno in loco peccatum originale confessus est. Sufficiant ea, quæ habet in Lib. *de anima* cap. 40., ubi ait: „ omnis anima eo usque in Adam censetur, „ donec in Christo recenseatur: tamdiu immunda, „ quamdiu recenseatur: peccatrix autem, quia „ immunda, recipiens ignominiam ex carnis socie- „ tate. Quibus verbis admodum perspicue pecca- „ tum originale describitur “.

139. Ob. quarto. S. Optatus Milevitanus Lib. VII. *contra Parmenianum* loquens de nostris Protoparentibus: *Quamvis*, inquit c. 1., „ ab ipsis „ ad vos videatur hæreditaria macula esse tran- „ smissa; tamen in hoc titulo non potestis rei es- „ se cum Patribus vestris secundum judicium Dei, „ qui locutus est per Ezechielem Prophetam di- „ cens: anima patris mea est, & anima filii mea „ est; anima, quæ peccat, sola punietur. Quæ „ res jam & antiquis sæculis in ipsis natalibus „ mundi probata est, dum non pertinuit ad Seth „ filium Adæ patris admissum “.

140. Resp., allata verba explicari debere de peccato actuali, non autem de originali, quemadmodum supra explicata sunt verba Ezechielis ab Optato laudata num. 67. Atque hoc sensu recte dicit non pertinuisse ad Seth Adæ peccatum. Peccatum autem originale perspicue fatetur S. Optatus Lib. IV. ejusdem operis c. 6. inquiens: „ Neminem fu- „ git, quod omnis homo, qui nascitur, quamvis „ de parentibus Christianis nascatur, sine spiritu „ immundo esse non possit, quem necesse sit an- „ te salutare lavacrum ab homine excludi, & se- „ parari. Hoc exorcismus operatur, per quem „ spiritus immundus depellitur “: unde autem spiritus immundus, nisi propter peccatum originale, quo Diaboli servi, & captivi reddimur (*a*).

141. Ob. quinto. S. Cyrillus Jerosolym. Catech. II. peccatum definit *malum esse ex libero delectu, & voluntariæ animi inductionis germen*; cujusmodi certe non est illud, quod peccatum originis dicitur. Catechesi autem IV. n. 19. „ Ad- „ disce, *inquit*, quod priusquam anima in hunc „ mundum veniret, nihil peccavit; sed cum absque „ peccato venerimus, nunc ex libera voluntate „ peccamus “.

142. Resp., utrobique S. Cyrillum agere de peccato actuali, non autem de originali. Priore in loco contra Manichæos defendit liberum arbitrium, quod singulare in nobis est Dei beneficium, nos autem eo male utentes Dei ipsius legem violando peccamus. Quanquam & primum Adæ peccatum fuit aliquo modo nobis voluntarium, ut infra ostendemus.

143. Altero autem in loco Origenistas confutat, qui animas nostras aliam vixisse vitam somniabant, in qua variis culpis se contaminaverint, atque illa pollutas fuisse in corpora, velut in carceres ad debitam luendam pœnam demissas.

144. Veram autem, & catholicam peccati originalis doctrinam S. Cyrillus multis in locis aperte tradidit, ut cum in Catech. XIII. comparationem instituit una cum Apostolo Paulo inter Adam, & Christum. „ Et quidem, *inquit*, unius viri A- „ dam peccatum mortem inferre mundo valuit. Si „ autem unius ruina mors regnavit in mundum, „ cur non multo magis per unius justitiam regna- „ tura sit vita “? Et in *Procatechesi* enumerans varios effectus baptismi, illum dicit esse *captivis pretium, peccatorum remissionem, mortem peccati, animæ regenerationem*. Cum vero in parvulis nulla sint peccata actualia, quibus isti effectus applicari possint, sequitur ex S. Cyrilli mente, & doctrina, eos baptizari in remissionem peccati originalis.

145.

(*a*) Dubitatur, an Lib. VII. *contra Parmen.* sit genuinus Sancti Optati fœtus, qui quasi supplementum est aliorum sex; & sex solos enumeravit S. Hieronymus in *Catal. viror. illustr.*

145. Scholion. Nulla ratio habenda est quorumdam veterum scriptorum, in quibus Pelagianæ hæreseos non pauca, nec levia inveniuntur vestigia. Hujusmodi est *Commentarius in Epist. S. Pauli*, qui communiter S. Ambrosio tribuebatur, sed immerito, cum non solum a stylo, verum etiam a doctrina S. Mediolanensium Antistitis omnino abhorreat.

146. Nulla quoque ratio habenda est operis, cui titulus *Quæstiones, & responsiones ad orthodoxos*, quod falso olim fuit S. Justino adscriptum, atque non paucis erroribus scatet, ut videri potest apud P. Prudentium Maran editorem operum S. Justini.

174. Arnobius etiam junior, qui post S. Augustinum vixit, alius ab Arnobio seniore, qui Lactantii præceptor fuit, Pelagiano luto hæsit; nullius proinde est hac in causa auctoritatis.

148. De Theodoreti sententia, qui floruit post Pelagium, haud immerito dubitari potest; fuit enim doctrinæ suspectæ. Et quidem celebrem locum Apostoli supra n. 76. allegatum ita interpretatus est, ut illud ἐφ' ᾧ non significet *in quo*, ut S. Augustinus cum vulgato nostro interprete merito contendebat; *sed quatenus*, ut Julianus Pelagianus volebat. Deinde verba Sancti Pauli explicans, inquit: *non propter primi parentis peccatum, sed propter suum unusquisque mortis decretum suscipit*. Non desunt quidem, qui hujus doctissimi viri verba emollienda esse censeant, ut sæpius factum est cum aliis veteribus Patribus, quorum locutiones obscuriores erant. Veruntamen in aliis locum habet regula illa Sancti Augustini (supr. n. 127.), quod nondum exorta hac quæstione securius in pace Ecclesiæ loquerentur: in Theodoreto autem locum non habet, qui post iteratas Ecclesiæ definitiones clarius, & apertius loqui debuisset. Fortasse autem veritatem Catholicam, quam corde confitebatur, non adeo perspicue professus est, propter amicitiam, qua ille cum Theodoro Mopsuesteno, aliisque Pelagianis conjunctus erat.

149. Idem dici potest de quibusdam Græcis posterioribus, & præcipue de Photio Schismatico, & Pseudo Patriarcha Constantinopolitano, qui celebrem locum cap. V. ad Roman. more Pelagiano explicavit contra veram Patrum Africanorum intelligentiam, quam non ignorabat, cum illorum Concilia contra Pelagium, & Cælestium referat in *Biblioth.* Cod. 53., & 54. Sed horum, vel quorundam aliorum pravæ opiniones nullum possunt præjudicium inferre veritati dogmatis Catholici, quod toties Ecclesia contra hæreticos solemniter definivit.

CAPUT VII.

Dissolvuntur objectiones, quibus Pelagiani peccatum originale ex ratione oppugnabant.

150. Pelagiani ex sacris Litteris, sanctorumque Patrum doctrina facile devicti, arcanum peccati originalis mysterium ex ratione multipliciter oppugnabant, ut apparet ex operibus S. Augustini contra ipsos. Ita autem primo quamsæpissime objiciebant. Peccatum sine plena, ac libera nostræ voluntatis electione neque intelligi, neque esse potest; imo S. Augustino regerebant tritam illam definitionem peccati ab ipso traditam, quod nempe sit *voluntas retinendi, vel consequendi, quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere*. Item illud, quod dixerat *de vera Religione* c. 14.; *usque adeo peccatum voluntarium malum esse, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium*. Jam vero, subdebant, Adami inobedientia nullatenus nobis libera, aut a nobis volita fuit: non igitur &c. (*a*).

151. Resp. cum S. Augustino, peccatum Adami nobis fuisse voluntarium, & liberum voluntate & libertate Adami, a quo tanquam a primo stipite naturam lethali contagio infectam trahimus; ad quam responsionem firmandam S. Pater verba S. Ambrosii afferebat, dicentis: *Fuit Adam, & in illo fuimus omnes: periit Adam, & in illo omnes perierunt*. Ita Lib. I. *Operis imperf.* cap. 47., & sæpe alias.

152. Hanc S. Augustini doctrinam fidelis ejus interpres S. Thomas ita clarius exponit 1. 2. q. 81. art. 1., inquiens: „ Omnes homines, qui na-
„ scuntur ex Adam, possunt considerari, ut unus
„ homo, inquantum conveniunt in natura, quam
„ a primo parente accipiunt .... Sic igitur multi
„ homines ex Adam derivati sunt, tanquam mul-
„ ta membra unius corporis: actus autem unius
„ membri corporalis, puta manus, non est vo-
„ luntarius voluntate ipsius manus, sed volunta-
„ te

(*a*) Nihil frequentius in operibus Pelagianorum apud S. August. hoc argumento occurrit. Libro autem IV. *Oper. imperf.* cap. 104. Julianus ironice S. Doctorem carpebat, quod docuisset, etiam parvulos fuisse in Adamo, ejusque voluntate peccasse, inquiens: *Habuerunt ergo parvuli voluntatem, non solum antequam nascerentur, verum antequam proavi eorum generarentur, & usi sunt electionis arbitrio, priusquam substantiæ eorum semina conderentur*. Postea insultans exclamat: *quæ commenta Orgiis, & Thyrsis aptiora, quam litteris indicasse sufficiat*. S. vero Augustinus postquam hanc potissimam difficultatem dissolvit, ita vaniloquum adversarium ad silentium adigit: *Desine vana garrire, & omnes, qui nondum nati nihil per proprias voluntates agere poterant boni, vel mali, in uno potuisse peccare, in quo per rationem seminis erant, quando ille propria voluntate peccatum illud grande peccavit, naturamque in se vitiavit, mutavit, obnoxiavit humanam, excepto uno homine, qui ex ipso quidem semine, non tamen seminali ratione procreatus est, si potes, intellige; si non potes, crede.*

„ te animæ, quæ primo movet membrum ... Sic „ igitur inordinatio, quæ est in isto homine ex „ Adam generato, non est voluntaria voluntate „ ipsius, sed voluntate primi parentis, qui mo- „ vet motione generationis omnes, qui ex ejus o- „ rigine derivantur, sicut voluntas animæ movet „ omnia membra ad actum. Unde peccatum, quod „ sic a primo Parente in posteros derivatur, di- „ citur originale; sicut peccatum, quod ab ani- „ ma derivatur ad membra corporis, dicitur a- „ ctuale. Et sicut peccatum actuale, quod per „ membrum aliquod committitur, non est pec- „ catum illius membri, nisi inquantum illud „ membrum est aliquid ipsius hominis, propter „ quod vocatur peccatum humanum; ita pecca- „ tum originale non est peccatum hujus personæ, „ nisi in quantum hæc persona recipit naturam „ a primo parente; unde & vocatur peccatum na- „ turæ, secundum illud Ephes. II. 3. eramus na- „ tura filii iræ ".

153. Idem Angelicus hanc ipsam doctrinam, qua mirifice explicatur, quomodo delictum Adami sit unicuique voluntarium, & liberum, repetit aliis in locis, & præcipue Lect. 3. in c. V. Epist. ad Rom., ubi profunde, more suo, observat: „ quod in processu originalis peccati, perso- „ na infecit naturam; scilicet Adam peccans vi- „ tiavit humanam naturam; sed postmodum in a- „ liis natura vitiata inficit personam, dum sci- „ licet genito imputatur ad culpam naturæ vitium „ propter voluntatem parentis (*a*) ".

154. Dices primo. Etiam Christus Dominus fuit in Adam, a quo generatione carnali descendit, ut patet ex ejus genealogia Lucæ III., nec tamen ejus originalem labem contraxit.

155. Resp., cum S. Thoma IV. *cont. Gent.* cap. 52., Christum descendisse ab Adamo, sicut *de materiali principio*, quia materiam humani corporis ab eo suscepit; non autem descendisse ab Adam *sicut ab agente*; quia virtus formativa corporis Christi non fuit a primo parente derivata, sed fuit virtus Spiritus Sancti. Sanctus autem Augustinus Christum non contraxisse peccatum Adami dicit, quia *ex ipsius quidem semine, non tamen seminali ratione procreatus est*.

156. Dices secundo. Hac posita doctrina sequeretur, peccatum Adami non esse vere, & interne nobis, sed solum externa quadam denominatione nobis attribui; quemadmodum peccatum homicidii non est proprie, & vere in manu, sed solum in voluntate.

157. Resp., exemplum manus a S. Thoma tantummodo afferri ad aliquo modo ostendendum, peccatum Adami fuisse nobis voluntarium, quia ratione naturæ omnes in illo eramus, sicut multa membra sunt in uno corpore; & quemadmodum actio unius membri est illi voluntaria, non voluntate ipsius, sed voluntate animæ, quæ membrum movet; ita peccatum Adami fuit nobis voluntarium, non voluntate nostra, sed voluntate primi nostri parentis, qui omnes suos posteros movet motione generationis. Hoc tamen non impedit, quin peccatum originale intrinsece nobis inhæreat, quia naturam ab Adamo vitiatam omnes accepimus.

158. In art. autem supra laud. quæst. 81. S. Doctor ad 4. ostendit, Deum infundendo animam in corpus coinquinatum, non esse causam peccati, quia *infusio importat respectum ad Deum infundentem, & ad carnem, cui infunditur anima. Et ideo habito respectu ad Deum infundentem non potest dici, quod anima per infusionem maculetur; sed solum habito respectu ad corpus, cui infunditur*.

159. Dices tertio. Si peccatum originale ab omnibus contrahitur, contrahitur necessario: atqui nullum peccatum est necessarium: ergo &c.

160. Resp., labem originalem ab omnibus necessario contrahi, necessitate hypothetica, quæ non excludit eam libertatem, & voluntatem, qua omnes in Adam voluimus, & libere voluimus præce-

(*a*) Ita egregie S. Thomas post S. Augustinum, ubi obiter observo, neutrum ullam unquam mentionem fecisse pacti illius, vel *expliciti*, vel *impliciti*, quod recentiores aliqui excogitarunt inter Deum, & Adamum; quasi Deus omnes hominum voluntates in voluntate Adami ita concluserit, ut eo peccante, omnes ejus posteri voluisse peccare censerentur, ejusdemque peccati rei constituerentur. Alia prorsus ratione hæc duo Ecclesiæ lumina Pelagianorum difficultatem de medio abstulerunt. Sed hac de re sermo redibit, ubi inferius de peccati originalis propagatione agemus. Alia etiam similitudine usus est Angelicus, ut facilius intelligeremus, quomodo peccatum Adam fuerit infelicibus ejus posteris voluntarium; ita enim ratiocinatur Quæst. IV. *de malo* art. 1. *Aliquis homo singularis dupliciter potest considerari: uno modo secundum quod est quædam persona singularis; alio modo secundum quod est pars alicujus collegii; & utroque modo ad eum potest aliquis actus pertinere. Pertinet enim ad eum, inquantum est singularis persona, ille actus, quem proprio arbitrio, & per se ipsum facit, sed inquantum est pars collegii, potest ad eum pertinere actus aliquis, quem per seipsum non facit, nec proprio arbitrio, sed qui fit a toto collegio, vel a pluribus de collegio, vel a principe collegii: sicut illud quod princeps civitatis facit, dicitur civitas facere, ut Philosophus dicit; hujusmodi enim collegium hominum reputatur quasi unus homo .... Sic ergo tota multitudo hominum a primo parente humanam naturam accipientium, quasi unum collegium, vel potius sicut unum corpus unius hominis consideranda est; in qua quidem multitudine unusquisque homo, etiam ipse Adam, potest considerari, vel quasi singularis persona, vel quasi aliquod membrum hujus multitudinis, quæ per naturalem originem derivatur ab uno .... Si consideretur iste homo generatus, sicut quoddam membrum totius humanæ naturæ a primo parente propagatæ, ac si omnes homines essent unus homo, sic* (defectus originalis justitiæ collatæ Adamo, & derivandæ in ejus posteros) *habet rationem culpæ, propter voluntarium ejus principium, quod est actuale peccatum primi parentis &c.*

ceptum divinum violare eo modo, quo mox explicatum est.

161. Ob. secundo. Saltem filii parentum baptizatorum deberent esse a peccato originali immunes; non enim parentes *potuerunt ad posteros transmittere, quod ipsi minime habuerunt*, inquiebat Pelagius apud S. Augustinum Lib. III. *de peccat. mer., & remiss.* c. 3. Sane Apostolus Rom. XI. 16. ita argumentabatur: *Si delibatio sancta est, & massa, & si radix sancta, & rami*. Et 1. ad Corinth. VII. 14. inquiebat: *Filii vestri ... sancti sunt* (a).

162. Resp. cum S. Thoma 1. 2. qu. 81. art. 3. ad 2., „ peccatum originale per baptismum „ auferri reatu, inquantum anima recuperat gra„ tiam, quantum ad mentem; remanere tamen „ peccatum originale actu, quantum ad fomitem, „ quia est inordinatio partium inferiorum animæ, „ & ipsius corporis, secundum quod homo gene„ rat, & non secundum mentem; & ideo bapti„ zati traducunt peccatum originale; non enim „ parentes generant, inquantum sunt renovati per „ baptismum; sed inquantum retinent adhuc ali„ quid de vetustate primi peccati ". Eademque erat S. Augustini responsio, tum loco laud. in object.; tum etiam Lib. II. *cont. Jul.* cap. 3.

163. Libro autem I. *de nuptiis, & concupisc.* cap. 19. quibusdam exemplis ostendebat, fieri posse, ut de parentibus justis, & sanctis nascantur filii peccato originali obstricti. Sic ex oliva dulci videmus nasci amarum oleastrum, ex purgato tritici grano triticum cum palea; ex semine vitis labruscam; & quod magis ad rem nostram accedit, ex Patre circumciso nascitur puer cum præputio, atque ex parentibus Christianis infans non Christianus.

164. Quod vero additum est ex Apostolo, longe alium habet sensum. Neque nomine *delibationis, & radicis* intelliguntur sanctissimi illi Patriarchæ, a quibus Judæi originem trahebant. Ipsos autem Judæos vocat Apostolus *Sanctos*, non quia reipsa tales essent, sed quia sancti facile esse poterant, si ad delibationem & radicem respicere vellent, & antiquis suis Patribus assimilari. Vid. Guill. Estius in Comment. ad hunc locum.

165. Alterum ex Ep. I. ad Corinth. ad istam quæstionem de peccati origine minime pertinere dicebat S. Augustinus Lib. II. *de pecc. meritis, & remiss.* cap. 25.; neque enim ibi loquitur Apostolus de vera sanctitate, quæ habetur per gratiam, & omne peccatum excludit, sed de alia sanctificatione minus propria: nam immediate antea dixerat: *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem*, certe sanctitate non proprie tali: itaque etiam cum subdit: *alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt*, non loquitur de vera sanctitate, quæ exigit immunitatem a peccato, sed de quadam dispositione ad fidem in conjuge infideli, & ad regenerationem in filiis: vel etiam loquitur de legitimo conjugio, ac legitima filiorum regeneratione (b).

166. Dices. Si peccatum Adæ potuit ad omnes ipsius posteros generatione pertransire, cur ejusdem Adæ pœnitentia, & justitia, quam non multo post Dei misericordia recuperavit, ad nos transire non potuit, cum majoris virtutis in agendo sit bonum, quam malum? Adamum autem iterum pristinam justitiam recuperasse nos dubitare non sinunt verba illa Sapientiæ X. 2. *Eduxit illum a delicto suo*.

167. Resp. Angelicus Lect. 3. in cap. V. Epist. ad Rom. „ Quamvis peccatum Adæ deletum fue„ rit per suam pœnitentiam .... non tamen ejus „ pœnitentia delere potuit peccatum posterorum; „ quia ejus pœnitentia fuit per actum persona„ lem, qui ultra ejus personam non se exten„ debat &c. "

168. Ob. tertio. Doctrina peccati originalis, quo universa natura humana infeliciter vitiata dicitur, revocare videtur impias Manichæorum blasphemias, qui naturam hominis malam esse, ac proinde a Deo malo conditam, comminiscebantur.

169. Resp. hanc ineptam calumniam fuisse a S. Augustino facile dissipatam, ostendendo, naturam humanam fuisse primitus a Deo bonam creatam, ut bona erant, quæcumque Deus fecit; fuisset postea infando illo primi parentis peccato vitiatam; non tamen ita, ut non possit gratia Redemptoris ad pristinam bonitatem revocari. His autem duobus catholica originalis labis doctrina omnino distat a blasphemis Manichæorum commentis, qui naturam hominis in se malam esse, & a Deo malo creatam fuisse insane contendebant, neque malum posse ratione ulla ab ea separari.

170. Dices peccatum originale, quale a nobis prædicatur, est *naturale*; quod autem est in homine naturale, auctorem habet Deum; ergo & peccati auctor erit Deus, non certe bonus, sed ma-

(a) Simili argumento Calvinus, aliique post ipsum negarunt, pueris fidelium baptizatorum necessarium esse baptismum ad delendum peccatum originale; quorum errorem Tridentina Synodus damnavit Sess. V. his verbis: *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos neget, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti; aut dicit, in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam; unde fit consequens, ut in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit*. Sed contra absurdum hunc Calvinistarum errorem latius disputabitur in Tractatu de gratia sanctificante.

(b) Quomodo filii baptizatorum peccatum originale contrahant, uberius explicat Angelicus quæst. 4. *de malo* artic. 6. ad 5. 6. 7., & 8.

malus, qualem invexerunt hæretici Manichæi. Infans etiam, qui nascitur in mundo, est creatura Dei, quæ non potest esse nisi bona; si autem infans nascatur cum peccato, erit malus, adeoque opus erit Diaboli, non Dei.

171. Resp., peccatum originale dici aliqua ratione *naturale*, non quasi sit perfectio quædam, vel pars naturæ humanæ, quæ est a Deo, sed quia est vitium, vel contagium naturæ humanæ; quod vitium nullatenus in Deum refundi potest, cum Deus sit prima causa efficiens, non autem deficiens. Sic etiam in infante, qui nascitur, oportet distinguere naturam, quæ bona est, & Deum habet auctorem, a peccato, quo eadem natura vitiatur. Atque hac distinctione multas Pelagianorum cavillationes S. August. facillime dissolvit.

172. Ob. quarto. Si omnes infantes nascuntur peccato obstricti, ac sub Dæmonis potestate, præstabit a generatione cessare, qua non Deo, sed Diabolo fructificatur. Imo nuptiæ omnino condemnandæ erunt, ne peccata, & inimici Dei multiplicentur. Ac demum nuptiæ erunt illa arbor mala, quæ non potest bonos fructus facere. Ita variis modis cavillabatur Julianus contra catholicam peccati originalis doctrinam.

173. Resp. primæ difficultati, peccatum originale non *per se*, sed *per accidens* consequi ad generationem prolis. Qui enim gignendis filiis dant operam, si pii sunt, homines generare intendunt, qui per baptismum regenerati Deum laudent, atque glorificent: „ Nuptiæ, *inquiebat Sanctus Augustinus Lib. II. de nuptiis, & concupiscen. cap.* 26. institutæ sunt causa generandi, non „ peccandi; propter quod illa est a Domino benedictio nuptiarum: crescite, & multiplicamini, „ & replete terram. Peccatum autem, quod inde „ a nascentibus eraditur, non ad nuptias pertinet, sed ad malum, quod accidit hominibus, „ quorum conjunctione sunt nuptiæ ... Non igitur „ (*malum*) ab earum institutione, quæ benedicta est, ad eas venit; sed ab eo, quod ex uno „ homine peccatum intravit in mundum, & per „ peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt ".

174. Alteram vero cavillationem diluebat S. Augustinus in fine Lib. I. *contra Julianum*, observando, malam arborem, unde peccatum originale germinat, non esse conjugium, quod sanctum est, sed pravam voluntatem Adami, ex qua peccatum intravit in mundum. „ Nihil valet, *inquit loco memorato*, ad ipsam quæstionem similitudo illa Evangelica; quia non sunt nuptiæ causa peccati, quod trahitur a nascente, & expiatur in „ renascente; sed voluntarium peccatum hominis „ primi originalis est causa peccati ".

175. Instabat Julianus: *Non peccat ille, qui nascitur; non peccat ille, qui genuit: non peccat Deus, qui condidit: per quas rimas inter tot præsidia innocentiæ, peccatum fingis ingressum?*

176. Respondebat vero S. Augustinus Lib. II. *de nupt., & concupisc.* cap. 28. „ Quid quærit „ latentem rimam, cum habeat apertissimam januam? Per unum hominem, ait Apostolus. „ Quid quærit amplius? Quid quærit apertius? „ Quid quærit inculcatius? " Deus bonus creans animas bonas non est certe causa peccati, quod a filiis natis vitio generationis contrahitur, sicuti Deus non est causa idololatriæ, quando creat pecora in armentis, & gregibus impiorum, quæ Demonibus immolanda prænovit, ut inquiebat idem S. Pater Lib. III. *cont. Jul.* cap. 9. Quomodo autem anima a Deo bono creata, dum corpori unitur, peccatum contrahat, difficile quidem captu est; non tamen propterea negandum contra tam perspicua divinorum librorum testimonia. Aliqua tamen de obscurissima hac Quæstione inferius dicentur.

177. Instabat iterum Julianus. Si Deus misericors homini non imputat peccata propria post pœnitentiam, quomodo infantibus imputabit peccatum alienum, quod etiamsi aliquando fuisset, protoparentibus jam justificatis non amplius imputabatur?

178. Respondebat vero S. Augustinus Lib. III. *de peccat. meritis, & remiss.* cap. 7. primo negando infantibus imputari peccatum alienum. „ Si quidem in Adam omnes tunc peccaverunt, „ quando in ejus natura illa insita vi, qua eos „ gignere poterat, adhuc omnes ille unus fuerunt ". Quanquam vero illud primum Adami delictum aliqua ratione infantibus dici possit *alienum*, quia quando Adam peccavit, *nondum ipsi agebant vitas proprias*, iisdem tamen omnibus factum est proprium, quando humanam naturam ab Adam peccatore generatione traxerunt. Proprium, inquam, illud peccatum omnibus filiis Adam factum est, non ut *actuale*, sed ut *originale* (*a*).

179. Ob. quinto. Peccatum non potest contrahi per carnem, quia caro non est subjectum peccati. Sed neque per animam, quia ista non descendit ab Adam, neque in eo continebatur, communis

(*a*) S. Pater ad convincendos Pelagianos utebatur etiam argumento ad hominem. Ipsi enim confitebantur, filios parentum baptizatorum esse baptizandos, *ut Christiani fierent. Cur enim, inquiebat, non attenditis, eo modo vobis posse dici, de Christianis parentibus Christianos nasci filios debuisse? Cur ergo eos Christianos fieri debere censetis? Numquid in eorum parentibus corpus Christianum non erat, quibus dictum est: nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? ... Quid respondebitis, quare de Christianis non Christianus nascatur, nisi quia non facit generatio, sed regeneratio Christianos? Hanc igitur vobis reddite rationem, quia similiter a peccatis nemo nascendo, sed omnes renascendo mundantur &c.*

nis enim modo omnium Theologorum sententia est, singulas animas in singulis hominibus a Deo creari.

180. Resp. cum S. Thoma 1. 2. qu. 81. art. 1. ad 2., etsi anima non traducatur ex semine, per virtutem tamen seminis traduci humanam naturam a parente in prolem, & simul cum natura humana infectionem peccati; unde etiam virtus seminis dicitur movere saltem *dispositive* ad animæ infusionem. Hæc autem corruptæ naturæ traductio per seminalem generationem est peccati originalis transfusio. Non inficiamur, id non satis perspicue intelligi, vel explicari posse; non tamen propterea negandum est, nisi simul omnia arcana sanctæ Religionis mysteria eadem ratione tollantur. S. Augustinus quibusdam exemplis ad rem hanc declarandam utebatur, ut aquæ purissimæ, quæ statim corrumpuntur, si in fœdum vas immittantur; & quarumdam ægritudinum, quæ a parentibus transfunduntur in filios, unde *de parentibus morbida proles procreatur*. Fatendum est tamen, hæc exempla, aliaque id genus esse a tanto mysterio procul remota (*a*).

181. Inquies. Ecur Deus animam puram, & immaculatam a se creatam, corpori infecto conjungit, ut vitietur & ipsa? Certe nullus sapiens liquorem pretiosum in vas immundum infunderet, ex quo liquorem corrumpendum esse sciret.

182. Resp. Hanc interrogationem, quæ altissimos divinæ Providentiæ, ac Sapientiæ fines attingit, ita expedit S. Thomas 1. 2. q. 83. art. 1. ad 5.: „ Bonum commune præfertur bono singulari; unde Deus secundum suam sapientiam non „ prætermittit universalem ordinem rerum, qui „ est, ut tali corpori talis anima infundatur, ut „ vitetur singularis infectio hujus animæ; præsertim cum natura animæ hoc habeat, ut esse „ non incipiat, nisi in corpore. Melius est autem ei sic esse secundum naturam, quam nullo modo esse; præsertim cum possit per gratiam damnationem evadere “. Meretur legi totus ille S. Doctoris articulus, in quo ostendit, peccatum originale esse in anima, sicut in subjecto, in semine autem corporali, sicut in causa instrumentali. Sed nunquam oblivisci debemus, sancta Religionis mysteria, humiliter esse adoranda, non curiosius investiganda.

183. Idem S. Doctor Quæst. IV. *de malo* art. 1. ad 11. ostendit, non esse imputandum Deo, quod animæ recens creatæ non infundatur justitia originalis; „ quia originalis justitia fuit superaddita primo homini ex liberalitate divina: „ sed quod hoc animæ non detur a Deo, non est „ ex parte ejus, sed ex parte humanæ naturæ, „ in qua invenitur contrarium prohibens “. Ceterum putandum non est, animam *prius* a Deo creari mundam, ac deinde infundi in corpus, ac tandem ex conjunctione cum corpore vitiari. Anima enim, ut mox audivimus ex S. Thoma, *esse non incipit, nisi in corpore*, unde in ipso suæ creationis initio est jam peccato vitiata: ita tamen, ut ejus essentia, quæ *physice bona* est, sit a Deo omnis boni auctore, vitium autem a corpore, in quo creatur. Anima Adami a Deo in ejus corpore incontaminato creata, fuit bona, & sancta: bonæ igitur, & sanctæ essent quoque aliæ animæ, si in corporibus non vitiatis crearentur.

184. Ob. sexto. Christi justitia nonnisi eis prodest, qui in illum credunt, ejusque virtutes in seipsis exprimunt: ergo pariter Adami culpa nonnisi eis oberit, qui eum peccando imitantur. Ita Pelagius apud S. Augustinum Lib. III. *de peccat. mer. & remiss.* cap. 2.

185. Resp. cum eodem S. Doctore retorquendo argumentum exemplo parvulorum, qui in baptismo participes fiunt justitiæ Christi, quamvis in eum actu credere non possint. „ Sicut ergo, *concludebat S. Pater*, eorum, per quos renascuntur justitiæ spiritus trajicit in eos fidem, quam „ propria voluntate nondum habere potuerunt, sic „ eorum, per quos nascuntur, caro peccati trajicit in eos noxam, quam nondum vita propria „ contraxerunt. Et sicuti eos vitæ spiritus in Christo regenerat fideles, sic eos corpus mortis in „ Adam generaverat peccatores; illa enim carnalis generatio est, hæc spiritualis, illa facit filios carnis, hæc filios spiritus, illa filios mortis, hæc filios resurrectionis, illa filios sæculi, hæc filios Dei, illa filios iræ, hæc filios „ misericordiæ, ac per hoc illa peccato originali „ obligatos, ista omni peccati vinculo liberatos “ (*b*).

186. Scholion. Nemini negotium facessere debet, quod aliquando sancti Patres, imo & ipse S. Au-

(*a*) Hanc gravissimam difficultatem eodem modo diluit Angelicus aliis in locis. *Licet in semine*, inquit Lect. 3. in cap. V. Epist. ad Rom., *non sit anima, est tamen in semine virtus dispositiva corporis ad animæ receptionem, quæ cum corpori infunditur, etiam ei suo modo conformatur, eo quod omne receptum est in recipiente per modum recipientis. Et exinde videmus, quod filii similantur parentibus, non solum in defectibus corporalibus, sicut leprosus generat leprosum, & podagricus podagricum, sed etiam in defectibus animæ; sicut iracundus iracundum, & amentes ex amentibus nascuntur. Quamvis enim pes, qui est subjectum podagræ, non sit in semine, nec anima, quæ est subjectum iræ, vel amentiæ; est tamen in semine virtus formativa corporalium membrorum, & dispositiva ad animam.*

(*b*) Multo plures difficultates contra peccatum originale ex ratione petitas affert, & solvit S. Thomas Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 52., & Quæst. IV. *de malo* art. 1. In his tamen diutius immorari noluimus tum brevitatis amore, tum etiam quia ex jam dictis expediri possunt. Et etiamsi omnino perspicue solvi nequirent, non propterea mutaret hoc certissimum, ac capitale fidei nostræ dogma tam apertis, & firmissimis Sacr. Script., atque S. Patrum testimoniis confirmatum, & totius infallibilis Ecclesiæ oraculis definitum.

Augustinus, ad designandum peccatum originale usi sint nomine reatus, unde aliqui male putarunt, nihil ad nos transire, nisi meritum pœnæ (*a*). S. Thomas in II. Dist. 42. quæst. 1. art. 2. totam æquivocationem, quæ in hoc vocabulo esse potest, ita luculenter exponit: „ Reatus dicitur, „ secundum quod aliquis est reus pœnæ, & ideo „ proprie reatus nihil est aliud, quam obligatio „ ad pœnam, & quia obligatio hæc quodammodo „ media est inter culpam, & pœnam, eo quod „ propter culpam aliquis obligatur ad pœnam, „ ideo nomen medii transumitur ad extrema, ut „ interdum ipsa culpa, interdum ipsa pœna rea„ tus dicatur “.

APPENDIX.

Vindicatur Zosimus R. P. ab hæresi Pelagiana.

187. Sancto Innocentio, qui ut supra num. 40. & seq. diximus, omnia, quæ in Africanis Conciliis contra hæresim Pelagianam decreta fuerant, suprema, atque infallibili sua auctoritate confirmaverat, Zosimus natione Græcus successit. Sub hoc autem Pontifice Pelagius, & Cælestinus novam fortunam experiri voluerunt. Et Cælestius quidem artibus callidæ suæ eloquentiæ fidens Romam venit, ut propius suam causam ageret; & reipsa tantum dolis, & fraudibus valuit, ut Zosimus suspicatus fuerit, eum ex falsa Erotis, & Lazari accusatione præcipiti nimis judicio ab Afris fuisse condemnatum.

188. Ut tamen maturius in re tanti momenti procederet, suos Clericos, & aliquot Episcopos in Basilica S. Clementis Papæ, & Martyris congregavit, ubi primo Cœlestii libellus recitatus fuit, & ipse deinde Cœlestius auditus; & cum innocens ab impactis accusationibus visus esset, Zosimus litteras ad Aurelium, & universos Episcopos Afros una cum omnibus in eo Concilio actis misit, jubens, ut *intra secundum mensem venirent, qui* (Cœlestium) *præsentem redarguerent aliter sentire, quam libellis, & confessione contexuit*. Interea tamen Cœlestium ab excommunicationis vinculo minime absolvit, clariora documenta expectans, quibus totam hanc controversiam tute definire posset.

189. Magis deinde in sua suspicione confirmatus est, acceptis paulo post litteris a Pelagio una cum dolosa ejusdem fidei professione (*b*), & cum epistola Praylii Jerosolimitanæ Ecclesiæ Episcopi, qua Pelagius quasi omnino orthodoxus impense commendabatur. His permotus Zosimus iterum ad Aurelium, ceterosque Episcopos scripsit, iisdem mittens tam Pelagii epistolam, & libellum fidei, quam litteras commendatitias Praylii, qui *causæ Pelagii enixius adstipulator intervenerat*; ac concludebat, se minime ambigere earum lectionem parituram esse *in Domino de absoluta ejus* (Pelagii) *fide lætitiam*. (Hæc prostant in Append. Tom. X. Opp. S. Augustini).

180. Receptis hisce Summi Pontificis litteris Episcopi Africani non multo post responsum dederunt. Quanquam autem eorum Epistola non amplius extet, ex iis tamen, quæ Zosimus iis rescripsit, conjicere possumus, primo eos conquestos fuisse, causam jam finitam iterum retractari, deinde Pontificem rogasse, ut interim nihil innovaret, quousque eum de omnibus certiorem facere possent (*c*). Reipsa autem post aliquod tempus, & probabiliter post celebratam Synodum Carthaginensem 214. Episcoporum, Marcellinum Subdiaconum cum admodum longa Epistola Romam miserunt.

191. Sed jam Zosimus vafritiem Cœlestii, atque Pelagii, ac pestiferam eorum doctrinam, tam de gratia, quam de peccato originali cognoverat, non solum ex memoratis Patrum Africanorum litteris, sed ex iis etiam, quas acceperat ab Episco-

(*a*) Joann. Fischerus Episcopus in Anglia de Religione Catholica optime meritus, pro qua sub Henrico VIII., cujus institutor fuerat, sanguinem dedit, multosque libros edidit, accusatur, quod in *art.* 2. *adversus Lutherum* peccatum originale nihil aliud esse dixerit, quam reatum pœnæ, seu obligationem ad subeundam pœnam. Fortasse hoc ejus dictum potest explicari juxta doctrinam S. Thomæ in textu positam.

(*b*) Nonnulla harum litterarum fragmenta nobis servavit S. Augustinus in Lib. *de peccat. orig.* c. 17. & 21. & in altero *de gratia Christi*, præcipue c. 30. & seq. Integra autem ejus fidei professio, quæ olim S. Hieronymo tributa fuerat, habetur in Append. T. X. Opp. S. Augustini p. m. 96., quæ his verbis concluditur: „ Hæc est fides, Papa beatissime, quam in Ec„ clesia Catholica didicimus, quamque semper tenui„ mus, & tenemus. *In qua si minus perite, aut pa„ rum caute aliquid forte positum est, emendari cupi„ mus a Te, qui Petri & fidem, & sedem tenes.* Sin „ autem hæc nostra confessio Apostolatus tui judicio „ comprobatur, quicumque me maculare voluerit, vel „ imperitum, vel malevolum, vel etiam non catholi„ cum, non me hæreticum comprobabit “. Hæ Pelagii litteræ ad Innocentium directæ erant, cujus mors ignorabatur, unde ad Zosimum delatæ fuerunt.

(*c*) Zosimus in sua epist. data Kal. Maii 418. primo explicat, quæ & quanta sit dignitas Apostolicæ Petri sedis, quam occupabat, ut nempe *de ejus judicio disceptare nullus auderet*. „ Tamen, *subdit*, cum tan„ tum nobis esset auctoritatis ... nihil egimus, quod „ non ad vestram notitiam nostris ultro litteris refer„ remus, dantes hæc fraternitati, ut in commune con„ sulentes; non quia quid deberet fieri, nesciremus, „ aut faceremus aliquid, quod contra utilitatem Ec„ clesiæ veniens displiceret; sed pariter vobiscum vo„ luimus habere tractatum de illo, qui apud vos (si„ ut ipsi per litteras dicitis) fuerit accusatus, & ad „ nostram qui se assereret innocentem, non refugiens „ judicium ex appellatione pristina, venerit Sedem, „ accusatores suos ultro deposcens, & quæ in se cri„ mina per rumorem falso dicebat illata condemnans “.

scopo Antiocheno Theodoto, qui Pelagianam hæresim in Concilio damnaverat, potissimum vero excitatus a nobilissimo, ac piissimo viro Costantino, qui causæ Catholicorum contra hæreticos impense patrocinabatur (*a*). Cælestium itaque iterum vocavit, ut fidem suam in Conventu Cleri Romani, & aliquorum Episcoporum plene purgaret. Ille autem sibi ipsi diffidens judicium declinavit, Roma aufugiens, aut in aliquo latibulo delitescens: & tunc Zosimus celebrem illi *Tractoriam* emisit, qua impia Pelagianorum doctrina damnata fuit, & cui omnes per orbem Episcopi (paucissimis exceptis, quorum dux, & caput fuit Julianus Eclanensis Episcopus) quo decet obsequio, subscripserunt (*b*).

192. His breviter expositis manifeste apparet, a Zosimo nullum solemne decretum editum fuisse, quo Cœlestius, & Pelagius innocentes declararentur, & multo minus, quo ipsorum errores, ut fidei articuli fidelibus credendi proponerentur; quamobrem nihil ex hoc loco extundi potest, quo infallibilis Rom. Pontificum auctoritas in definiendis fidei controversiis impetatur. Quæstio igitur duntaxat oriri potest, an Zosimus Pelagianæ hæresi privatim adhæserit, probans tanquam orthodoxam Cœlestii doctrinam, quæ manifeste erat hæretica.

193. Jam vero ad fidem Zosimi vindicandam sufficere potest auctoritas S. Augustini, qui non minus pie, quam vere, pluribus in locis ejusdem defensionem suscepit, præcipue vero in Lib. II. ad Bonifacium capit. 3., & seq., ubi primo S. Pater interrogat: *Quænam tandem epistola venerandæ memoriæ Papæ Zosimi, quæ interlocutio reperitur ubi præceperit, credi oportere, sine ullo vitio peccati originalis hominem nasci? Nusquam prorsus hoc dixit, nusquam omnino conscripsit.*

194. Ulterius quia suspicionem ingerere poterat patrocinium Cœlestio concessum, pergit S. Pater, ostendens hoc factum esse, quando Cœlestius *se litteris beatæ memoriæ Papæ Innocentii, quibus de hac re dubitatio tota sublata est, consentire respondeat*. Unde postea ita concludit: *Cum Sanctus Papa Zosimus hoc tenendum esse, quod isti* (Pelagiani) *de parvulis sentiunt, nunquam dixerit, nunquam scripserit; insuper etiam Cœlestium se purgare molientem ad consentiendum supradictis Sedis Apostolicæ litteris crebra interlocutione constrinxerit, profecto quidquid interea lenius actum est cum Cœlestio, servata duntaxat antiquissimæ, & robustissimæ fidei firmitate, correctionis fuit clementissima suasio, non approbatio exitiosissimæ pravitatis.* Eadem fere habet Marius Mercator in suo *Commonitorio*.

195. Ob. primo. Zosimus probavit libellum Cœlestii ut catholicum; atqui eo in libello aperte negabatur peccatum originale his verbis: *In remissionem autem peccatorum baptizandos infantes, non idcirco dicimus, ut peccatum ex traduce firmare videamur, quod longe a catholico sensu alienum est, quia peccatum non cum homine nascitur, quod exercetur ab homine: quia non naturæ delictum, sed voluntatis esse demonstratur*. Non poterat hæresis Pelagiana clarius explicari: ergo &c.

196. Huic objectioni, quæ potissima est, respondet S. Augustinus loco citato, libellum Cœlestii fuisse a Zosimo probatum, ut catholicum non ratione doctrinæ, quam continebat, sed ratione dispositionis, quam Cœlestius præseferebat, corrigendi omnia, quæ fidei Catholicæ opponebantur, & quæ ipse non tam asserendo, quam proponendo, ac dubitando, & doceri cupiens in eo scripserat. *Cum hoc Cœlestius*, inquit S. Pater, *in suo libello posuisset inter illa duntaxat, de quibus se adhuc dubitare, & instrui velle confessus est, in homine acerrimi ingenii, qui profecto si corrigeretur, plurimis posuisset, voluntas emendationis, non falsitas dogmatis approbata est, & propterea libellus ejus catholicus dictus est, quia & hoc catholicæ mentis est, si qua forte aliter sapit, quam veritas exigit, non ea certissime definire, sed detecta, ac demonstrata respuere*.

197. Veram autem esse hanc S. Augustini responsionem, manifestum fit ex ipsis verbis Cœlestii, qui in suo libello ita protestabatur: *Non ego, quasi auctor alicujus dogmatis definita hæc auctoritate statui, sed ea, quæ de Prophetarum, atque Apostolorum fonte suscepi, vestri Apostolatus offerimus probanda judicio: ut si forte ut hominibus quispiam ignorantiæ error obrepserit, vestra sententia corrigatur*. Hanc animi disposi-tio-

(*a*) Is amplissimis muniis gestis sæculo renuntians totum se divinis obsequiis mancipavit, ejusque perhonorifica memoria fit in Martyrologio Rom. die 30. Novembris his verbis: *Romæ S. Constantii Confessoris, qui fortiter Pelagianis resistens, eorum factione multa pertulit, quæ illum S. Confessoribus sociarunt*. Vid. etiam S. Prosper *in Chronico*.

(*b*) *Tractoria*, non *Tractatoria*, ut perperam aliqui scribunt. Vid. Nat. Alexander in *Hist. Eccl.* Sæc. V. cap. 3. art. 4. §. 10., & P. Garnerius in cap. 3. *Commonitorii Marii Mercatoris*. Dolendum est, hoc solemne Apostolicæ Sedis judicium injuria temporum periisse. Aliqua tantummodo ipsius fragmenta supersunt apud S. Augustinum Epist. 19., alias 157., apud S. Prosperum in Lib. *contra Collatorem*, & apud S. Cœlestinum in capitulis adnexis *Epist. ad Episc. Galliæ* c. 5. Ceterum hanc Zosimi historiam nos rudi minerva breviter attigimus, eas omittentes quæstiones, quas accuratiores critici Baronius, Norisius, Garnerius, Pagius, Tillemontius, ac Patres Maurini in præf. ad Tom. X. S. Augustini excitarunt. Nos amplissimum Card. Ursium in Lib. XXVI. suæ *Historiæ Eccl.* secuti sumus; qui tamen ingenue fatetur n. 13., nihil esse in tota historia Pelagiana hoc facto obscurius, cujus seriem, & chronotaxim certo statuere difficillimum est.

tionem, quæ omnino catholica est, Zosimus in Cœlestii libello probavit, non autem quæ contra peccatum originale sensu Pelagiano in eo continebantur.

198. Dices primo. Zosimus videtur probasse fidem Cœlestii, non tam ex mendacibus ejusdem verbis, quibus se paratum esse fingebat ad semetipsum corrigendum, sicubi forte errasset, quam ex verbis ejusdem libelli; inquit enim testimonium integræ Cœlestii fidei esse debuisse ejusdem libellum, quem ipsis Episcopis Africanis exhibuerat (a). Ulterius cum tam patenter Cœlestius in suo libello peccatum originale negaret, debuisset Zosimus apertam hujus hæresis damnationem ab eo exigere. Sane Patres Africani, quibus idem libellus oblatus fuerat in Synodo Carthaginensi, bene observarunt, *non sufficere hominibus tardioribus, & sollicitioribus, quod* (Cœlestius) *se generaliter Innocentii Episcopi litteris consentire fatebatur; sed aperte eum debere anathematizare, quæ in suo libello prava posuerat*. Cum itaque id non exegerit Zosimus, sequitur &c.

199. Resp., hæc ad summum probare, Zosimum prudenti in toto hoc negotio non fuisse usum œconomia, quod nonnulli haud inviti fatentur. Sed ulterius idem Sanctus Augustinus non improbabiles causas affert, quibus hæc Zosimi indulgentia excusetur. Primo enim in Africa Cœlestii *calliditas aliquanto evidentius innotuerat*: mirum ergo non est, si Patres illi se dolosis libelli Cœlestiani expressionibus decipi passi non sunt. Deinde observat S. Doctor cap. 3. Pelagium, & Cœlestium, ad eorum ingenia non contemptibilia corrigenda, *aliquanto lenius, quam severior postulabat Ecclesiæ disciplina, tractatos fuisse*; & cap. 4. Cœlestium „ suis responsionibus, quibus se beati Papæ Innocentii litteris „ consentire professus est, *fuisse* colligatum, & „ vinculo saluberrimo obstrictum, ne ulterius defendere auderet in baptismate parvulorum non „ dimitti originale peccatum “.

200. Quantum vero ad libellum, iterum respondemus cum eodem S. Augustino, *voluntatem emendationis*, quæ in eo exprimebatur, non vero *falsitatem dogmatis* in eodem contentam fuisse probatam. Addimus ex testimonio Paulini Diaconi in libello, quem ipse Paulinus Zosimo obtulit, Zosimum his interrogationibus fidem Cœlestii intimius explorasse: „ Damnas illa omnia, quæ in „ libello Paulini continentur?.... Damnas illa omnia, quæ damnavimus, & tenes, quæ tenemus? *Et iterum*: vel ea, quæ in libello suo „ exposuit Paulinus?... Nolo nos circuitu ducas: „ damnas ea omnia, quæ tibi objecta a Paulino, „ sive per famam jactata sunt “? Sanct. autem Augustinus nos certos reddit, Cœlestium respondisse: *damno secundum sententiam beatæ memoriæ prœcessoris tui Innocentii*. Hæc Zosimo suffecerunt, ut eam Cœlestii confessionem, tanquam orthodoxam probaret, quia „ & hoc Catho- „ licæ mentis est, si qua forte aliter sapit, quam „ veritas exigit, non ea certissime definire, sed „ decreta, ac demonstrata respuere “.

201. Audiatur iterum S. Augustin. *de pecc. orig.* cap. 7. ubi loquens de Cœlestii confessione inquit: „ Hanc ejus prælocutionem venerabilis „ Papa Zosimus tenens, egit cum homine, quem „ falsæ doctrinæ ventus inflaverat, ut ea, quæ „ illi a Diacono Paulino fuerant objecta, damnaret, atque ut Sedis Apostolicæ litteris, quæ a „ sanctæ memoriæ suo Prædecessore manaverant, „ præberet assensum. At ille noluit quidem Diaconi objecta damnare, sed B. Papæ Innocentii „ litteris non est ausus obsistere; damnaret, imo „ *se omnia, quæ Sedes illa, damnaturum esse promisit*: atque ita velut phreneticus, ut „ requiesceret, tanquam leniter fotus, a vinculis „ tamen excommunicationis nondum est creditus „ esse solvendus. Sed interposito duorum mensium „ tempore, donec rescriberetur ex Africa, resipiscendi ei locus sub quadam medicinali sententiæ lenitate concessus est. Quoniam revera, si „ deposita pervicaciæ vanitate, quod promiserat, „ vellet attendere, & easdem litteras, quibus se „ consensurum esse responderat, diligenter legeret, „ sanaretur. Sed postea quam ex Africano Episcoporum Concilio rescripta directa sunt, quid „ fuerit consecutum, ut justissima in eum sententia proferretur, cuncta legite, quia cuncta „ transmisimus “.

202. Ob. secundo. Facundus Hermianensis Lib. XII. c. 3. aperte asserit: „ beatum Zosimum Apostolicæ Sedis Antistitem contra S. Innocentii „ præcessoris sui sententiam, qui primus Pelagianam hæresim condemnavit, fidem ipsius Pelagii, ejusque complicis Cœlestii ..... tanquam veram, & catholicam laudasse; insuper etiam Africanos culpasse Episcopos, quod ab illis hæretici crederentur “. Hoc testimonium Auctoris pene coævi (floruit enim sæc. VI.) decretorium videtur: ergo &c.

203. Resp., Facundi verba esse aliquatenus emollienda, ut nihil aliud voluerit, nisi personas Pelagii, atque Cœlestii, a Zosimo fuisse probatas, non autem impias eorum hæreses. Id liquet primo ex duobus aliis exemplis, quæ ibidem refert, scilicet S. Athanasii, qui deceptus Timotheum Apollinaris discipulum, ut apprime orthodoxum Damaso R. P. commendavit; & Concilii Diospolitani, in quo Pelagius absolutus est; quæ duo certe e-

(a) Verba Zosimi hæc sunt: „ In præsenti causa „ nihil præcox, immaturumque censuimus; sed innotescere Sanctitati vestræ super absoluta Cœlestii fide „ nostrum examen, *cui etiam prior libellus ab eo in- „ tra Africam testimonio apud vos esse debuisset*, ne „ inexploratis, famaque jactantibus tam facile crede- „ retur &c. “.

exempla ad errorem *facti*, non vero ad errorem *juris* referri possunt. Id liquet secundo ex iis, quæ ibidem subdit, scilicet: „ neque Palæstinos „ Episcopos, neque Zosimum hæreticos ab Ec- „ clesia credi, quia de hæreticis bene senserunt; „ sed potius pro merito suæ fidei catholicos judi- „ cari, & honorari; quoniam non debet crimini „ deputari simplicium non intellecta versutia ma- „ lignorum ".

204. Ob. tertio. Si reipsa Zosimus fuisset ab hæresi Pelagiana omnino alienus, nec debuisset Cœlestium, & Pelagium audire, postquam tam solemniter fuerint a Synodis Africanis condemnati, eorumque condemnatio ab Innocentio suo prædecessore confirmata. Nec ipsos juvare poterit appellatio ad Sedem Apostolicam; nam ut bene Paulinus observabat, eamdem appellationem prosecuti non fuerant, eamque propterea justa leges resumere non poterant.

205. Resp., potuisse, imo etiam debuisse Zosimum audire Cœlestium, & Pelagium ad suum supremum tribunal confugientes, cum se ab erroribus condemnatis alienos profiterentur. Causa quidem juris finita erat, nec eam Zosimus retractavit; sed retractari adhuc poterat causa *personalis* utriusque hæretici; tum quia Zosimus Eroti, & Lazaro eorum accusatoribus, quos calumniatores credebat, diffidens suspicatus est, ambos injuste condemnatos; tum etiam quia eosdem jam emendatos credere poterat. Eo etiam magis poterat eorumdem causam retractare, quia S. Innocentius præceperat, ut Pelagio, & Cælestio: „ si „ unquam sani, deposito pravi dogmatis errore, „ resipuissent; damnassentque ea, quorum se ipsi „ prævaricatione damnarant, eis medicina solita, „ idest receptaculum suum ab Ecclesia non nega- „ retur ". Paulinus item in sua epist. ad Zosimum eosdem ab Innocentio damnatos dicit, *si rectam respuant fidem, & in sua perversa doctrina perdurent*.

206. Quanquam vero a jure appellationis fortasse exciderint Pelagius, & Cœlestius, poterant nihilominus illud a Summo Pontifice denuo impetrare, cum jam non de causa fidei ageretur, an scilicet Pelagiana hæresis fuerit rite damnata, sed de personis, an scilicet Pelagius, & Cœlestius hujus hæreseos fuerint rite accusati, & convicti; & insuper in ea obstinate perseverarent.

207. Colligite cum amplissimo Card. Jos. Augustino Orsi in Tom. II. „ De irreformabili R. „ P. in definiendis fidei controversiis judicio *Lib.* „ *III. cap.* 36., Zosimum, si in illo judicio de- „ ceptus est, nihil utique illius errorem Eccle- „ siæ, nihil fidei Romanæ, nihil Romanorum „ Pontificum auctoritati, nihil Sedi Apostolicæ „ nocuisse *(a)* ". Bene etiam laud. eminentissimus Scriptor observat, illud Zosimi judicium non fuisse peremptorium: alias Cœlestium ab excommunicationis vinculo absolvisset; nec mandasset Episcopis Africanis, ut *intra secundum mensem* Cœlestii accusatores venirent, ut præsentem redarguerent, aliter sentire, quam in libellis, & confessione contexuit. Neque rescripsisset postea: „ se „ non in omnibus Cœlestio fidem accommodasse, „ ac demum se in eodem cuncta reliquisse statu, „ in quo dudum fuerant ". Nullum ergo in tota hac causa prolatum fuit solemne Apostolicæ Sedis judicium, non solum quo Pelagiana hæresis probaretur, quod attentis Christi promissionibus Petro factis evenire non posse credimus; sed neque quo Cœlestii, aut Pelagii personæ, ut ab errore immunes, absolverentur.

SECTIO III.

De natura, effectibus, & pœnis peccati originalis.

CAPUT I.

De Natura peccati originalis, Recensentur ac breviter referuntur Hæreticorum errores.

ERROR MASSALIANORUM.

1. Massaliani, qui sæculo V. Ecclesiam Orientalem non parum turbarunt, ineptissime docebant, per peccatum originale *Satanam personaliter habitare cum homine, atque in omnibus dominari*. Addebant porro, illius peccati labem baptismate non abstergi, sed solum jugibus ad Deum precibus, quibus proinde perpetuo vacabant; unde etiam dicti sunt *Massaliani*, vel *Messaliani* a voce ebraica ראלי *Metsalin*, cujus radix est צלא *Tsala oravit*; græce autem vocabantur Εὐχῖται

Eu-

(a) Minime negari potest, errasse Zosimum, quando a Patroclo Arelatensi Episcopo deceptus, Erotis, ac Lazari, qui primi Pelagianam hæresim detexerunt, eamque Africanis Episcopis damnandam detulerunt, fidem suspectam habuit. Eos enim tanquam manifestos calumniatores, & a Sede Apostolica Sacerdotio privatos, & a communione fidelium remotos audiri non debuisse, asserit in sua Epist. ad Aurelium, aliosque Episcopos Africæ, ubi etiam multa addit contra utrumque. Deceptus, inquam, fuit Zosimus a Patroclo viro ambitioso, qui ope Constantii in Galliis militiæ præfecti Arelatensem Episcopatum occupavit, ejecto inde Erote, quem una cum Lazaro Episcopo Aquensi e Gallia expelli curavit sub prætextu, quod Constantini tyranni partibus adhæserint. Ceterum Erotis elogium texuit S. Prosper in *Chronico* tanquam *viri sancti, & discipuli S. Martini*. *Ambos sanctos Fratres, & Coepiscopos suos appellat S. Augustinus in Lib. de gestis Pelagii* cap. 1.: iisdemque titulis ornati fuere a Patribus Synodi Carthaginensis in Epist. ad Innocentium; ac denique ex historia Ecclesiastica certum est, ambos fuisse de puritate fidei catholicæ optime meritos.

Euchitæ, nempe *Orantes*. Ita S. Flaviano Episcopo Antiocheno confessus est quidam ex præcipuis sectæ illius coriphæis, nomine Adelphius, quemadmodum fuse narrat Theodoretus Lib. IV. *Hist. Eccles.* c. 11., & post ipsum S. Jo. Damascenus *de Hæresibus* n. 81.

2. Hos autem, aliosque Messalianorum errores fuisse in pluribus Synodis, præcipue autem in œcumenica Ephesina damnatos, testis est Photius *in Biblioth.* Cod. 51. (*a*). Cum autem temporis diuturnitate jam obsoleverint, operæ dispendium esset in iis confutandis immorari; Synodus Tridentina Sess. V. can. 5. anathemati eos subjecit, qui negaverint, *per Jesu Christi gratiam, quæ baptismate confertur, reatum peccati originalis remitti*.

4. Quidquid tamen sit de Lutheri mente, perquam facile est, ex sacris litteris ostendere, peccatum originale non esse, nisi aliquod pravum accidens, animam quidem graviter deturpans, non tamen internam ejus substantiam immutans; S. Paulus in Epist. ad Rom. VII. 21. de peccato originali dicebat: *Mihi malum adjacet*; & antea vers. 17. *Quod habitat in me peccatum*; ac demum ad Heb. XII. 1. ita nos exhortatur: *Deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatum*. Ac semper Scriptores sacri de originis culpa ita loquuntur, ut intelligamus, eam esse animæ maculam, quæ abstergi debet, & potest, quin ejusdem animæ substantia intrinsecus immutetur. Sed necesse non est in tam aperta insania refellenda diutius immorari.

ERROR MATTHIÆ FLACII ILLYRICI.

5. Neque magis tolerabilis dici potest paradoxa illa Matthiæ Flacii Illyrici opinio, qui asserere non dubitavit, omnibusque ingenii sui nervis evincere conatus est, peccatum originale non esse aliquod accidens, animam fœde deturpans, ut omnium communis est persuasio, sed ipsam animæ substantiam e bona in malam essentialiter commutatam, quomodo aliquando contingit, vinum optimum in acetum acerbissimum converti. Hunc errorem pugnatissime usque ad mortem defendit, plurimis editis libris contendens, hanc ipsam fuisse Magistri sui Lutheri sententiam, utpote qui in Comment. super cap. III. Geneseos aperte statuit, *peccatum esse de essentia hominis*; & in Psalm. L., fœtum in utero matris degentem *peccatum* appellavit (*b*).

ERROR LUTHERANORUM ET CALVINISTARUM.

5. Longiori refutatione dignus videtur alius error, qui modo inter Protestantes communior est. Contendunt siquidem plerique eorum, peccatum originis situm esse in vitiosa ac rebelli carnis concupiscentia; cumque certissimum sit, hanc concupiscentiam etiam post baptisma in nobis remanere, consequenter dicere debuerunt, peccatum originale Sacramento baptismatis minime deleri, sed solummodo baptizatis a Deo pro sua misericordia non imputari (*c*).

6. Concupiscentiæ autem nomine nobiscum intelligunt internum illud vitium, quo homines perpetuo sollicitantur ad appetenda bona creata *contra ordinem rationis* (*d*). Ut autem sapienter monet Angelicus Lect. 5. in c. V. Epist. ad Galat., quamvis concupiscentia passim vocetur *vitium*

(*a*) Vide, quæ de quodam Synodi Ephesinæ decreto contra Messalianos supra diximus n. 44., & seq. De istis hæreticis consuli potest P. Mich. Le-Quien in notis ad Lib. S. Jo. Damasceni *de Hæresibus*.

(*b*) Matthias Flacius Illyricus ex rigidioribus Lutheranis fuit, & in compilandis famosis *Centuriis Magdeburgensibus* præcipuam habuit partem. In colloquio Vinariensi anno 1560. disputans contra Victorinum Strigelium ex molliore *Synergistarum* factione, quæ ad semipelagianismum declinans peccatum originale nimis extenuabat, eo usque progressus est, ut diceret, peccatum non esse aliquod pravum accidens animam deturpans, ut vulgo putabatur, sed esse ipsam animæ substantiam in malum omnino conversam, quamobrem Flaciani *Substantialistæ* appellati sunt. Non defuerunt, qui totam hanc controversiam, quæ non leves inter Lutheranos excitavit turbas, puram putamque fuisse dicerent logomachiam, mente Illyrici non satis a suis adversariis perspecta. Veruntamen ille satis aperte suam erroneam sententiam explicavit, eamque, quibus potuit argumentis, pertinaciter defendit. Qua de causa etiam Manichæismi haud immerito fuit accusatus: quanquam ab hoc crimine se purgare posse putavit, quia Manichæi substantiam hominis a principio malo malam fuisse creatam blasphemabant, ipse vero bonam a Deo bono conditam fuisse dicebat, peccato autem Adami totam corruptam, malamque effectam. Hac tamen explicatione omne Manichæismi suspicionem a se amovere non potuit. Hinc a mollioribus Lutheranis, qui etiam *Adiaphoristæ* dicebantur, odio habitus, suoque loco motus, post varios casus extorris, & exul Francofurti ad Mœnum misere obiit anno 1578 Ejus scripta, aliaque ad celebrem hunc inter Lutheranos litem pertinentia recenset Jo. Balth. Ritterus in vita ejusdem Flacii germanice edita.

(*c*) *Peccatum*, inquit Lutherus in *assert. artic. suorum* n. 2. *remittitur in baptismo, non ut non sit, sed ut non imputetur. Ecce est, & remanet peccatum, sed non imputatur*. Quam sententiam S. Augustino perperam tribuit. Imo veritus non est ita ex suo tripode pronuntiare: *In puero post baptismum negare remanens esse peccatum, est Paulum, & Christum simul conculcare*. Tanta erat istius hæresiarchæ impudens præfidentia. *In Assertione* autem art. 3. *Fomes*, inquit, *peccati, etsi nullum adsit actuale peccatum, moratur animam ab ingressu cæli*. Nec diversa fuit Calvini ejusque gregalium doctrina, scilicet in baptismo originale peccatum, aliaque actualia tegi solum, & non imputari, non autem reipsa tolli, atque omnino deleri.

(*d*) Concupiscentia variis nominibus cum in sacris

tium carnis, seu vitium, quo *caro concupiscit adversus spiritum*, ex ea tamen non solum illa peccata oriuntur, quæ consummantur in delectatione carnis, & *carnalia* proprie nuncupantur, ut sunt luxuria, gula, &c.; sed etiam alia quæcumque, quatenus ex corruptione carnis anima aggravatur, ut dicitur Sap. IX.; intellectus enim debilitatus facilius decipi potest & impediri a sua perfecta operatione; & ex hoc sequuntur hæreses, sectæ, idolorum servitus, inimicitiæ, & alia hujusmodi, quæ S. Paulus in operibus carnis enumerat. Hoc igitur sensu fomes concupiscentiæ dicitur principium omnium peccatorum. Unde etiam idem S. Præceptor 2. 2. q. 55. art. 1. ad 1. docet, omnes defectus virtutum reduci ad peccatum originale. Hoc breviter prænotato haud difficile est demonstrare, peccatum originale reponi non posse in concupiscentia perduelli, quæ etiam post baptismum remanet.

7. Ita definivit Sacrosancta Tridentina Synodus Sess. V. his verbis: „ Si quis per Jesu Christi „ Domini nostri gratiam, quæ in baptismate con„ fertur, reatum originalis peccati remitti negat, „ aut etiam asserit, non tolli totum id, quod ve„ ram, & propriam peccati rationem habet; sed „ illud dicit tantum radi, aut non imputari ana„ thema sit. In renatis enim nihil odit Deus, „ quia nihil est damnationis iis, qui vere conse„ pulti sunt cum Christo per Baptisma in mor„ tem &c. ".

8. De concupiscentia vero sic ibidem statuitur: „ Manere autem in baptizatis concupiscentiam, „ vel fomitem sancta Synodus fatetur, & sentit; „ quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non „ consentientibus, sed viriliter per Christi Jesu „ gratiam repugnantibus non valet; quinimo qui „ legitime certaverit, coronabitur. Hanc concupi„ scentiam, quam aliquando Apostolus peccatum „ appellat, sancta Synodus declarat, Ecclesiam „ Catholicam nunquam intellexisse peccatum ap„ pellari, quod vere, & proprie peccatum sit, „ sed quia ex peccato est, & ad peccatum incli„ nat. Si quis autem contrarium senserit, ana„ thema sit ".

9. Solemnem hanc, & decretoriam Patrum Tridentinorum definitionem, facillimum est, pluribus cum sacrarum Scripturarum, tum sanctorum Patrum testimoniis contra hæreticos confirmare. Et primo verba illa: *In renatis nihil odit Deus* &c. desumpta sunt ex Apostolo Paulo, qui ad Rom. VIII. 1. ita scribit: *Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant*: idest, qui carnis concupiscentiæ non obsequuntur. Et antea c. VI. 3. „ An ignoratis, quia quicumque baptizati sumus „ in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati su„ mus? Consepulti enim sumus cum illo per ba„ ptismum in mortem " &c..... Ut autem S. Thomas (in Comment.) scite observat, hæc verba cum iis omnino conveniunt, quæ leguntur ad Gal. III. 27. *Quicumque baptizati estis, Christum induistis*; induere autem Christum ad mentem Apostoli est, exuto veteri homine, renovari, & sanctificari per gratiam Jesu Christi. Unde etiam idem Apostolus 1. ad Corinth. VI. 11. alloquens baptizatos: *Abluti estis*, inquit, *sanctificati estis in nomine Domini Jesu Christi, & in spiritu Dei nostri*. Quæ omnia falsa prorsus essent, si macula originalis adhuc post baptismum superesset.

10. Hac etiam de causa Sacramentum baptismi dictum est ab eodem Apost. ad Tit. III. 5. *lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus Sancti*; quia scilicet eo Sacramento regeneramur ad novam vitam, & sicut cum S. Ambrosio loquitur S. Augustinus Lib. II. *cont. Jul.* c. 8., *detersa peccatorum colluvione renovamur*. Et majori emphasi S. Jo. Chrysostomus Hom. XXIV. sup. Joann. *In aqua baptismi*, ait, *tanquam in sepulcro caput immergentibus, vetus homo sepelitur, emergentibus inde novus resurgit*.

11. Frustra vero Lutherus, ejusque sectatores nos provocant, ut clariora Spirit. S. oracula proferamus, in quibus dicatur aperte, in renatis nihil esse *peccati*. Frustra, inquam, cavillantur in voce materiali *peccati*; quasi scilicet allata testimonia, quæ dicunt, *nihil esse damnationis* in renatis, eos esse *consepultos per baptismum cum Christo, induisse Christum, esse ablutos, sanctificatos, renovatos, & regeneratos*, apertissime non evincant, eosdem omni prorsus peccati macula ex Christi misericordia carere (*a*).

12. Atque ut propius accedamus ad concupiscentiam, luculentissime demonstratur, eam in renatis non esse vere, & proprie peccatum, ex S. Jacobo, qui cap. I. 14. suæ epistolæ Canonicæ inquit: „ Unusquisque tentatur a concupiscentia „ sua abstractus, & illectus: deinde concupiscen„ tia cum conceperit, parit peccatum; peccatum

„ ve-

Litteris, tum etiam a SS. Patribus, & a Theologis appellatur; ut *caro*, prout opponitur *spiritui*, *libido*, quæ semper in pravo significatu sumitur, ut illa libeant, quæ non licent: *peccatum*, quia est filia, & parens peccati: *lex peccati*, vel *lex membrorum*, quia ad peccatum inclinat, & in appetitu inferiori, & sensitivo residet: *fomes peccati*, quia in nobis etiam invitis desideria excitat prava. Aliquando etiam appellata est *voluptas*, quia sæpius ad carnalem voluptatem allicit.

(*a*) In tractatu de gratia habituali copiosius demonstrabitur, in justificatione impii peccata non tantummodo tegi, aut solum non imputari, sed penitus tolli, atque deleri. Verum præsens controversia tantum respicit naturam peccati originalis, quam Novatores sitam esse volunt in concupiscentia, quæ remanet etiam post baptismum; quorum errorem Sacros. Trident. Synodus jure, meritoque proscripsit, ac propterea hic nonnisi eas difficultates expendemus, quæ directe huc spectant, cetera autem suo loco.

„ vero cum consummatum fuerit, generat mortem “. Quæ verba ita perspicua sunt, ut sine ullo Commentatore intelligamus aperte, primos concupiscentiæ motus, quos inviti patimur, & quibus unusquisque tentatur, distingui a peccato, quod generat mortem. *Profecto in his verbis*, inquit S. Augustinus Lib. VI. *cont. Jul.* c. 15., „ partus a pariente discernitur; pariens enim est „ concupiscentia, partus peccatum. Sed concupi„ scentia non parit, nisi conceperit; nec conci„ pit, nisi illexerit; hoc est, ad malum perpe„ trandum obtinuerit voluntatis assensum “. Quid clarius?

13. Hoc S. Jacobi testimonium valde molestum est adversariis, illudque Calvinus ita interpretatur, ut per *peccatum consummatum* non quodlibet peccatum, sed sola intelligatur impœnitentia finalis, quæ generat mortem æternam. Sed fallitur omnino Calvinus; ex toto enim contextu liquido apparet, beatum Apostolum loqui de singulis peccatis, quorum concupiscentia est causa, accedente libero voluntatis consensu. Dixerat enim versic. præc.: *Nemo, cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur*; ubi manifestum est, sermonem esse non de impœnitentia finali, sed de omnibus, & singulis tentationibus, quas non Deo, sed concupiscentiæ nostræ adscribendas esse vult.

14. Sunt præterea laudati Tridentini decreti verba veterum Ecclesiæ Patrum doctrinæ omnino consona; præcipue autem S. Augustini, quo nemo profundius peccati originalis naturam perscrutatus est, & cujus patrocinio Novatores vanissime gloriantur. Imo ea ex ipso S. Doctore desumpta sunt in Lib. I. *de peccat. mer. & remiss.* c. 4., ubi de concupiscentia inquit: „ Cum parvulis nasci„ tur, in parvulis baptizatis a reatu solvitur, ad „ agonem manet, non sibi ad illicita consentien„ tibus nihil omnino nocitura “. Multa id genus testimonia afferentur in solutione difficultatum, quæ opponuntur.

15. Ob. primo. Apostolus Rom. VII. 14., & sequ. ita de seipso loquitur: „ Ego autem carnalis „ sum, venundatus sub peccato. Quod enim ope„ ror, non intelligo; non enim quod volo bonum, „ hoc ago, sed quod odi malum, illud facio .... „ Jam non ego operor illud, sed quod habitat in „ me peccatum .... Video aliam legem in membris „ meis repugnantem legi mentis meæ, & capti„ vantem me in lege peccati, quæ est in membris „ meis “. Ex quibus plura colligunt Heterodoxi contra nos: primo, concupiscentiam a S. Paulo aperte vocari *peccatum*, quod habitat etiam in regeneratis, ut certe ipse Apostolus regeneratus erat: secundo, concupiscentia appellari *legem malam*, utpote repugnantem legi mentis; item *legem peccati*: tertio, has locutiones esse intelligendas in sensu proprio, quia concupiscentia omnino est a Deo vetita iis verbis Exodi XX. 17. *Non concupisces*; unde idem Apostolus vers. 7. dixerat: *Peccatum non cognovi, nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces* (a).

16. Resp. cum sacros. Trid. Synodo, nomen *peccati* non tribui concupiscentiæ in vera, ac propria significatione, sed latiori sensu, *quia ex peccato est*, & nos *ad peccatum inclinat*. Neque novum, aut insolens est in sacris Litteris, ut peccatum latiori sensu usurpetur. Sic Deut. IX. 21. vitulus ab Israelitis adoratus vocatur *peccatum*, quia infandæ illorum idololatriæ causa fuit. Imo Christus Dominus ab Apostolo 2. epist. ad Corinth. V. vers. ult. dicitur factus *peccatum pro nobis, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso*. Nec alia desunt similia sacr. Script. loca, in quibus peccatum latiori sensu accipitur, ut accipitur in loco objecto.

17. Ita Apostoli mentem explicuit ipse S. Augustinus variis in locis suorum operum contra Pelagianos. Audiantur, quæ habet in Lib. I. *contra duas Epist. Pelag.*, cap. 13. *Dicimus, baptismum dare omnium indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere.* Hæc autem posita doctrina, qua Novatorum error funditus convellitur, ita S. Doctor de superstite concupiscentia disserere pergit: „ Hæc etiam vocatur peccatum, „ non utique, quia peccatum est, sed quia pec„ cato facta est, sic vocatur: sicut scriptura ma„ nus cujusque dicitur, quod manus eam fece„ rit ...... Et ista ipsa carnis concupiscentia in ba„ ptismo sic dimittitur, ut quamvis tracta sit a „ nascentibus, nihil noceat renascentibus “. Alibi vero alia similia exempla addit, *ut locutionis*, quæ a causa efficiente dicitur *lingua*, & *frigoris*, quod dicitur *pigrum*, quia homines pigros facit. Postquam autem multa in hanc rem sapienter disseruit, de sua doctrina omnino certus ita concludit: *Hæc est fidei catholicæ sanitas, quam sanctus ubique seminat Spiritus, non pravitatis hæreticæ vanitas, & præsumtio spiritus*.

18. Hoc itidem sensu minus proprio Apostolus se vocat *hominem carnalem, venundatum sub peccato*; quatenus ejus ratio a carnis concupiscentia perpetuo oppugnabatur: unde ad Gal. V. 17. inquiebat: *Caro concupiscit adversus spiritum*. Cum vero hæc concupiscentia rebellis ex primo hominis peccato orta sit, haud immerito homo dicitur *venundatus sub peccato*, idest in servitutem peccati, propter dominium concupiscentiæ, quæ etiam nobis invitis prava excitat desideria.

19. Dices. Hæc phrasis *venundatus sub peccato*

(a) S. Epiphanius *Hæresi* LXIV. n. 25. & seq. refert quædam fragmenta veteris cujusdam Dialogi a S. Methodio Episcopo, & Martyre contra Origenem conscripti, in quo eadem pene, ac nostrorum Novatorum hæresis confutatur; & quæ laudatis potissimum S. Pauli verbis abutebatur. Recta autem illius loci intelligentia ibidem n. 56. exhibetur.

to in aliis Scripturæ sacræ locis hominem significat vere, & proprie peccato obstrictum, quemadmodum servus proprie suo domino obstrictus est. Sic Lib. 3. Regum XXI. 20. Rex Achab dicitur *venundatus, ut faceret malum*; & Isaiæ L. 1. dictum est Hebræis: *In iniquitatibus vestris venundati estis*.

20. Resp., hoc sensu intelligi non posse locutionem Apostoli propter alia ejusdem verba subsequentia, quibus dicit, se *velle bonum*, *& mente servire legi Dei*. Intelligi itaque debet de servitute minus propria concupiscentiæ, cui omnes justi Dei ope resistere possunt, ne in ipsis regnet.

21. Ad secundum argum. resp. Quando concupiscentia vocatur *lex peccati* residens in membris, nihil aliud innuitur, quam vis ejusdem concupiscentiæ inclinantis nos in peccatum; quæ dicitur residere in membris nostris, idest in appetitu sensitivo per omnia membra diffuso. Dicitur autem *lex*, non vere, & proprie, sed per quamdam similitudinem. *Lex ista peccati*, inquit S. Augustinus Lib. II. *cont. Jul. cap.* 3., „ quæ in membris est corporis mortis hujus, & remissa est „ regeneratione spirituali, & manet in carne mortali: remissa scilicet, quia reatus ejus solutus „ est Sacramento, quo renascuntur fideles; manet autem, quia operatur desideria, contra quæ „ dimicant & fideles. *Et lib.* I. de nuptiis, & „ concupisc. *cap.* 30. *explicat* τὸ captivantem, „ *nempe* captivare conantem, idest ad consentiendum, implendumque cogentem “.

22. Ad 3. resp., nullatenus ab Adversariis probari, peccati nomen in illa Paulina periocha proprie usurpari pro vera culpa propter legem illam in vet. Testamento latam: *non concupisces*, & quam S. Apostolus ibidem memorat, dicens: *Peccatum non cognovi, nisi per Legem; nam concupiscentiam* &c. Communi enim Theologorum doctrina est, ea lege non prohiberi, nisi consensum liberum concupiscentiæ præstitum (præceptum quippe nonnisi liberæ voluntati imponi potest), non autem prohiberi motus concupiscentiæ, quos patimur inviti. Unde etiam Ecclesiastici XVIII. 30. ita præcipitur: *Post concupiscentias tuas non eas*. Audiatur Theologorum princeps Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 122. art. 6. ad 3. „ Per præcepta prohibitiva concupiscentiæ non intelligitur „ prohiberi primus motus concupiscentiæ, qui „ consistit infra limites sensualitatis, sed prohibetur directe consensus voluntatis, quæ est in „ opus, vel in delectationem “.

23. Audiatur etiam S. Augustinus Lib. I. *de Civ. Dei* cap. 25., ubi loquens *de concupiscentiali inobedientia*, quæ in membris nostris habitat, præter nostræ voluntatis consensum, *quanto magis*, inquit, *sine culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis?* (*a*)

24. Denique S. Pater Lib. I. *cont. duas Epistol. Pelag.* cap. 13. eorum opinionem refellit, qui dicebant, quotidie nos in oratione Dominica ea verba repetere: *Dimitte nobis debita nostra*, propter carnis concupiscentiam, quam etiam inviti experimur; cum potius oremus, inquit S. Pater: „ propter peccata, quæ fiunt, sive in ejus „ consensionibus .... sive cum per ignorantiam malum quasi bonum placet. *Et Lib. II.* de peccator. mer. & remiss. *cap.* 4. Si desideriis concupiscentiæ carnis illicita voluntatis inclinatione „ consensimus, ad hoc sanandum dicimus: dimitte nobis debita nostra “ (*b*).

25. Quando ergo Apostolus inquit: *peccatum non cognovi &c.*, vult, ut intelligamus præceptum illud Decalogi de non concupiscenda muliere, vel re aliena, a gentibus ignoratum, a Christo autem Servatore nostro salubriter renovatum Matth. V. 27. contra falsam Pharisæorum doctrinam, qui nonnisi externos mœchiæ actus prohibitos esse censebant (*c*).

26. Non inficiamur tamen, nobis esse maximopere curandum, ut vel ipsa concupiscentia, quoad fieri potest, in hac vita minuatur, omnino enim extirpari non potest. *Et hoc*, inquit sæpe laud. Augustinus Tract. 41. in Joan. num. 12., *debet conari omnis, qui tendit ad perfectionem, ut hæc ipsa concupiscentia ..... quotidie in proficiente minuatur*. Et si aliquando videtur S. Pater legem illam *non concupisces* extendere ad ipsam etiam desideria, quæ in nobis invitis a concupiscentia excitantur, semper tamen se luculenter expli-

(*a*) Hinc apparet, merito a summis Pontificibus Pio V., & Gregorio XIII. jussas quasdam Baji propositiones damnatas, quæ huic doctrinæ opponebantur, ut 50. *Prava desideria, quibus ratio non consentit, & quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto: non concupisces*: Et 51. *Concupiscentia, sive lex membrorum & prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, sunt vera Legis inobedientia*. Huic autem errori Bajum pertinaciter etiam post damnationem adhæsisse, ostendit P. Laur. Berti *in Augustiniano system. vindic.* Dissert. I. c. 1. § 7.

(*b*) Hæc S. Doctoris verba liquido demonstrant, quam procul ab ejus doctrina abfuerit Lutherus, qui in *Assert. art.* 2. ut magis evinceret, concupiscentiam etiam in justis esse veri nominis peccatum, commentus est, nos propterea quotidie orare: *dimitte nobis debita nostra*. En quam inaniter de magni Augustini patrocinio Hæresiarcha iste glorietur! Sincerior fuit Calvinus, qui Lib. III. *Instit.* cap. 3. §. 10. confitetur, hoc esse inter ipsum, & Augustinum discrimen, quod Augustinus concupiscentiæ morbum *peccatum* vocare non audeat, *nisi cum vel opus, vel consensus accedit*. *Nos autem*, pergit se magno Doctori præferens, *illud ipsum pro peccato habemus, quod aliqua omnino cupiditate homo titillatur*.

(*c*) Id colligitur ex Josepho Flavio Lib. XII. *Antiquit. judaic.* cap. 13. Imo hic error adhuc grassari videtur apud aliquos Judæos, qui docent solos actus externos, non autem internos divina lege prohiberi. Ita R. David Kimchi in psalm. LXVI.

plicat, ut id sit finis legis, non autem vere, & proprie præceptum, quod nonnisi actus liberos respicere potest, & ita, ut illud consequi sit perfectio, ad quam demum in vita æterna perveniemus: illud autem non consequi sit quædam hujus vitæ miseria, a qua liberari cupiebat Apostolus ad Rom. VII. 24., non autem veri nominis peccatum (*a*).

27. Dices primo. Plures Patres, & magni nominis Theologi docent, vel ipsos primos concupiscentiæ motus, utut indeliberatos, esse vera peccata. Ita S. Gregorius magnus in epist. ult. ad Anglorum Episcopum, & S. Hieronymus ad illa verba Matth. V. *Qui viderit mulierem &c.* Instar vero omnium Theologorum sit S. Thomas, qui 1. 2. quæst. 74. art. 3. *Motus*, inquit, *sensualitatis rationem præveniens est peccatum veniale*. Unde etiam 3. P. quæst. 41. art. 1. ad 3. consequenter docet, Christum Dominum potuisse quidem tentari a Diabolo, quia *tentatio illa fuit per exteriorem suggestionem;* non potuisse autem tentari a carne: „ quia hæc tentatio non potest es„ se sine peccato, quia hujusmodi tentatio fit per „ delectationem, & concupiscentiam; & sicut Au„ gustinus dicit lib. XIX. de Civ. Dei cap. 4., „ nonnullum peccatum est, quando caro concu„ piscit adversum spiritum ".

28. Resp., hanc quorumdam Sanct. Patrum, ac Theologorum doctrinam esse intelligendam de iis primis concupiscentiæ motibus, qui habent aliquid admixtum de voluntario, saltem imperfecto; quatenus ratio non ea, qua par est, diligentia cavet, ne hujusmodi motus insurgant. S. autem August. in loco laud. Lib. XIX. *de Civit. Dei* utitur vocabulo *vitii* potius, quam *peccati*, dicens: *Neque enim nullum est vitium, cum sicut dicit Apostolus, caro concupiscit adversus spiritum*. Postea autem *peccatum perpetrari* dicit, quando carni concupiscenti *spiritu succumbente cedimus* (*b*).

29. Dices secundo. Si concupiscentia mala est, ac propterea a nobis odio habenda, atque pro viribus nostris extirpanda, etiam Deus illam odio habebit; quomodo ergo Patres Tridentini definire potuerunt, in renatis, in quibus concupiscentia remanet, Deum nihil odisse? (*c*).

30. Resp., Patres Tridentinos locutos esse de illo odio inimicitiæ, quod damnationem infert. Se manifeste explicarunt in sequentibus, dicendo, *nihil esse damnationis iis, qui vere consepulti sunt cum Christo .... ita ut nihil prorsus eos ab ingressu cœli remoretur*. Ceterum Deus etiam odit, & nos quoque odisse debemus omnes habitus vitiosos, qui post veram justificationem in nobis remanent, quamvis proprie peccata non sint, nec nos valeant ab ingressu cœli remorari.

31.

(*a*) S. Thomas qu. 4. *de malo* art. 6. ad 17. *Caritas*, inquit, *diminuit actualem libidinem, inquantum concupiscibilis obedit in statu naturæ corruptæ quin aliquid de motu proprio retineat, etiam præter ordinem rationis. Et ideo omnino non tollitur libido, quantumcumque caritas viæ augeatur.*

(*b*) P. Thomas de Lemos *in Panoplia* Tomo I. P. 2. Tract. 5. cap. 18. pag. 245. putat, tales motus concupiscentiæ primo primos, & omnino indeliberatos *regulariter* non dari, & propterea S. Thomam docere, in illis esse peccatum veniale, quia *regulariter* poterant aliquo modo impediri. Subdit tamen laud. P. de Lemos, eos in infidelibus peccatum esse, quia sunt voluntarii in sua causa, idest in peccato originali, seu actuali, quibus quasi antecedenter voliti sunt. Ceterum S. Doctor alibi, & sæpe, & perspicue docet, actus omnino indeliberatos esse a quacumque culpa etiam veniali immunes. Sic 1. 2. qu. 80. art. 3. ad 3. *Concupiscentia carnis*, ait, *contra spiritum, quando ratio ei actualiter resistit, non est peccatum, sed materia exercendæ virtutis.* Et clarius adhuc 2. 2. qu. 154. art. 5. ita absolute definit: *Omne peccatum dependet ex judicio rationis; quia etiam primus motus sensualitatis non habet, quod sit peccatum, nisi inquantum judicio rationis reprimi potest: & ideo sublato judicio rationis tollitur ratio peccati.* Et qu. 7. *de malo* art. 6. ad 8. *Primus motus*, inquit, *sensualitatis, qui est ex dispositione corporali, non est peccatum, & hunc appellant aliqui primo primum. Secundus autem motus, qui excitatur ex aliqua apprehensione, est peccatum. Primum enim ratio nullo modo vitare potest, secundum autem vitare potest, quantum ad singulos, non autem quantum ad omnes: quia dum avertit cogitationem suam ab uno, incurrit in aliud, ex quo potest insurgere motus illicitus.* Vid. supra n. 22. Hinc apparet, quam procul absit a doctrina S. Thomæ damnata illa Baji propositio 72. *Motus pravi concupiscentiæ sunt pro statu hominis vitiati prohibiti præcepto: non concupisces. Unde homo eos sentiens, & non consentiens transgreditur præceptum: non concupisces; quamvis transgressio in peccatum non deputetur;* præter duas alias, quas supra memoravimus in not. ad n. 23.

(*c*) Concupiscentiam esse malam, atque adeo a nobis odio habendam, nemo dubitat, qui eam esse peccati originalis effectum, & actualium peccatorum causam ex fide cognovit. Illi perpetuo resistendum esse sacræ Litteræ, & sancti Patres unanimi consensu clamant. *Mortificate membra vestra*, inquit Apostolus Coloss. III. 5. *quæ sunt super terram: fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam &c.* Et S. Augustinus in suis concertationibus cum Pelagianis nihil frequentius repetebat, quam concupiscentiam pudendam, detestandam, ac debellandam esse; imo contra eam institutam esse a Christo Domino illam petitionem: *sed libera nos a malo*. Vid. Card. Bellarminus Lib. VI. *de amiss. gratiæ, & statu peccati* cap. 14. ubi id multis argumentis ostendit. Vid. etiam Lud. Ant. Muratorius *de ingen. moderat.* Lib. III. cap. 3. ubi Jo. Phereponum merito castigat, quod Pelagianorum blasphemias innovans docuerit, concupiscentiam nihil habere in se mali, ut nihil habet mali cupiditas edendi, aut bibendi; & quæ a S. Augustino tanto opere contra Pelagianos disputata sunt, non veretur appellare *mera figmenta*. Sed nimis sero Phereponus, seu Jo. Clericus S. Doctorem reprehendere ausus est; postquam nimirum omnes Patres, & Theologi ejus doctrinam venerati sunt, & Ecclesia universa approbavit.

51. Dices tertio. Concupiscentia a cœlo excluditur: ergo a Deo vere, & proprio odio habetur.

52. Resp. neg. conseq. Nam & alia multa a regno cœlorum excluduntur, quæ nullus hominum peccata esse dixerit. Hujus generis sunt omnes corporis, animique miseriæ, quas tamen una cum morte Dominus, ac Redemptor noster pro nostra salute in se suscipere dignatus est.

53. Inst. 4. Negari saltem non potest, concupiscentiam esse *legem peccati*, quæ æternæ Dei legi repugnat; hoc ipso autem est veri nominis peccatum. Nam S. Joannes ita prima sua Epist. cap. III. 4. dicit, peccatum esse *iniquitatem*, seu (ut habetur in Græco) *ἀνομίαν*, hoc est, transgressionem legis æternæ Dei.

54. Resp., ad peccatum vere, & proprie tale, non sufficere oppositionem legi æternæ Dei, sed requiri, ut hæc oppositio a libera nostra voluntate procedat. Hinc S. Augustin. sæpius asserebat contra Pelagianos, concupiscentiam in renatis esse *malam*, & quandoque etiam appellavit *iniquitatem*, ut Lib. VI. *cont.* Jul. cap. 19.; idem tamen S. Pater constanter negavit, eam esse vere, & proprie peccatum, ut ex dictis hactenus patet, & ex dicendis uberius patebit (*a*).

55. Ob. secundo plura S. Augustini loca, quibus aperte dicit peccatum originale post Baptismum non imputari: censet ergo adhuc illud superesse in concupiscentia rebelli, & tantummodo ex Dei misericordia non imputari ad peccatum. Ita Lib. I. *de nuptiis, & concupisc.* cap. 25. quærenti, *si concupiscentia in parente baptizato potest esse, & peccatum non esse, cur eadem ipsa in prole peccatum sit?* respondet, *dimmitti concupiscentiam carnis in baptismo, non ut non sit, sed ut in peccatum non imputetur*. Ita etiam cap. 31. *Facta est peccati remissio, ut peccatum non imputetur* (*b*).

56. Resp., S. Augustinum dicere, concupiscentiam remanentem post baptismum non *imputari ad peccatum*, quia totum peccatum deletum est, remissum est, ablatum est: non autem quasi ipsum peccatum remaneat in baptizato tectum, & absconditum. Id perspicue explicat S. Doctor in ipso loco cit. cap. 26. inquiens: „In eis ergo, „qui regenerantur in Christo, cum remissionem „accipiunt prorsus omnium peccatorum, utique „necesse est, ut reatus etiam hujus licet adhuc „manentis concupiscentiæ remittatur, ut in peccatum, sicut dixi, non imputetur .... hoc est enim non habere peccatum, reum non esse peccati“.

57. Dices. Idem S. Pater concupiscentiam semper nominat *malum*; & Lib. VI. cont. Jul. c. 15. ita energice loquitur: „Quis autem ita sit imprudens, atque impudens, ita procax, pertinax, „pervicax, ita postremo insanus, & demens, „qui cum peccata mala esse fateatur, neget esse malam concupiscentiam peccatorum, etiamsi adversus eam concupiscente spiritu, peccata „concipere, ac parere non sinatur“?

58. Resp., concupiscentiam certe esse malam, sed non peccatum, nisi ei consentiatur. Ita ibidem se dilucide S. Pater explicat, de illa dicens: *Omni peccato caret* (in baptizatis): *non omni malo ..... omni reatu omnium malorum caret, non omnibus malis*. Prosequitur deinde mala enumerans, quorum concupiscentia est causa, præcipue autem memorat corruptionem corporis, quod aggravat animam, & malum ignorantiæ, *quod a nescientibus innumerabilia perpetrantur mala*. Hinc fit, ut Sancti perpetuo cum ea pugnare debeant, imo & a Deo jugibus precibus postulare, ut, quoad fieri potest, auferatur, exemplo S. Pauli, qui ter Dominum rogavit, ut a se auferretur stimulus carnis, 2. Corinth. XII. 8.

59. Hinc etiam S. Pater ibidem ita concludit: „Percipitur in baptismate Christiano perfecta novitas, & perfecta sanitas ab eis malis nostris, „quibus eramus rei; non ab eis, cum quibus „adhuc confligendum est, ne simus rei“. Quod postea uberius explicat exemplo pravarum consuetudinum, cum quibus homines justificati confligere debent, quia malæ sunt, & ad peccatum sollicitant; non sunt autem peccata, nisi quando eis consentitur. Tanta autem emphasi S. Augustinus concupiscentiam malam esse pronuntiat, quia Pelagiani eam peccati originalis effectum esse negantes, eo dementiæ pervenerant, ut eamdem tanquam naturæ bonum collaudarent. Cæterum aliis in

(*a*) Perdifficilem S. Pauli locum ad Rom. VII. hactenus explicuimus de ipso Apostolo jam renato, & sub gratia constituto. Veruntamen non defuerunt & veteres, & recentiores interpretes, qui eum intellexerunt de homine non sub gratia, sed sub lege, in quo certe concupiscentia peccatum est, seu potius conjuncta cum reatu peccati originalis nondum remisso. Huic interpretationi se quoque aliquando consensisse fatetur ipse Augustinus Lib. IV. *cont. Jul.* cap. 23., & Lib. I. *Retract.* c. 23. Sed postea adoptavit, eique constanter adhæsit. S. Thomas in veterum lectione versatissimus, in *Comment.* ad hunc locum utramque expositionem affert, & cum orthodoxa Ecclesiæ doctrina egregie componit. Sed illam, qua nos usi sumus, tanquam *meliorem* alteri præfert. Eamdem interpretationem tradiderunt Sancti Hilarius, & Gregorius Nazianz. apud eumd. in S. Augustinum. Quibus addendus est S. Hieronymus in Dial. 2. adversus Pelagianos.

(*b*) Doctissimus Lemosius pro ea, qua ferebatur in S. Augustinum reverentia continere se non potuit, quin *gravissime ab omnibus reprehendendum* diceret P. Vasquez, *quod non minus falso, quam irreverenter magno post Apostolos defensori gratiæ Augustino tribuere ausus sit, quod faveat errori dicentium, peccatum originale in baptizatis non omnino tolli, sed radi, & non imputari ..... quæ est hæresis damnata in Concilio Tridentino Sess. V.* can. 5. Vid. in Tract. I. *de Læsione liberi arbitrii* c. 20. ubi copiosas doctrinæ S. Patris vindicias agit.

in locis concupiscentiam appellavit *languorem*, & *infirmitatem*; aliquando *corruptionem*, & *vitium* naturæ humanæ, tum etiam *passionem*, *&* *habitum pravum*.

40. Dices iterum. In eodem Lib. IV. contra Julianum cap. 3. hæc decretoria verba leguntur. „ Sicut cæcitas cordis, quam solus removet illuminator Deus, & peccatum est, quo in Deum non creditur, & pœna peccati, qua cor superbum digna animadversione punitur, & causa peccati, cum mali aliquid cæci cordis errore committitur, ita concupiscentia carnis, adversus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis, & pœna peccati est, quia reddita est meritis inobedientis, & causa peccati est, defectione consentientis, vel contagione nascentis “. Quemadmodum igitur cæcitas cordis, qua in Deum non creditur, vere, & proprie peccatum est, ita etiam concupiscentia, & pœna peccati originalis, & vere, ac proprie peccatum dici debet, quod pluribus aliis exemplis ibidem S. Pater ostendit.

41. Resp., huic loco, & similibus eam adhibendam esse regulam, qua ipse S. Pater utitur ad explicandum Apostolum Paulum, quando concupiscentiam in renatis vocat *peccatum*, ut scilicet ista vox in sensu minus proprio sumatur, non pro vera culpa, sed pro vitio, & corruptione naturæ: quod vitium cum peccato originali tanquam pœnam contraximus, & nos ad nova peccata sæpius pertrahit. Vide supra num. 16. & seq.

42. Neque vero obest, quod ibi S. Doctor tria in concupiscentia carnis distinguat, scilicet rationem peccati, ejusdem peccati pœnam, ac tandem peccati causam; quo fit, ut non possit vocari peccatum, quatenus est pœna, aut causa peccati, aliter trina illa partitio esset illusoria.

43. Respondeo enim, alia ratione hic sumendum esse *peccati* nomen; scilicet sub generali notione *mali*, ut sensus sit, concupiscentiam esse peccatum, idest malum aliquod, *quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis*; & hæc inobedientia, seu rebellio, & pugna adversus spiritum est certe malum aliquod, & vitium naturæ corruptæ, non tamen vere, & proprie peccatum, nisi ei præbeatur liber voluntatis consensus. Unde etiam notanda sunt illa verba: *& causa peccati est*, *defectione consentientis*, ubi manifeste ad peccandum requiritur libera voluntatis defectio, seu consensus. Et Lib. VI. *cont. Jul. Gratia*, inquit, *perfecte innovat hominem*, *quantum attinet ad liberationem ab omnibus omnino peccatis*, *non quantum ad liberationem attinet ab omnibus malis*.

44. Dices adhuc. S. Doctor comparat concupiscentiam *cæcitati cordis*, *qua in Deum non creditur*, atqui hæc est vere, ac proprie peccatum: ergo etiam concupiscentia.

45. Resp., hanc comparationem esse imperfectam, ut nihil aliud indicetur, quam quod eo loci contra Pelagianos contendebat Augustinus, scilicet non repugnare illud, quod in se malum est, esse etiam peccati pœnam, & causam. In eo enim totus erat, ut evinceret, concupiscentiam esse malam, utpote non naturalem, sed peccati originalis pœnam. Quia vero Julianus acute cavillabatur, si peccati pœna est, esse laudandam, & bonam, utpote a Dei justitia inflictam, S. Pater varia affert exempla, quibus ostendat, & res malas posse a justo Deo ut pœnas peccatorum adhiberi; atqui inter alia, utitur exemplo cæcitatis cordis, qua sæpe Deus corda superborum digna animadversione punit, quamvis ipsa cæcitas & mala in se sit, & plurium malorum causa: atque inde concludit contra Julianum, non propterea concupiscentiam esse bonam & laudabilem, quia pœna est peccato originali a Deo justissime inflicta. Jam vero nemo non videt, scopo S. Augustini omnino suffecisse, concupiscentiam esse aliquod malum, seu vitium naturæ; non autem necesse fuisse supponere, concupiscentiam esse in se veri nominis peccatum, quod homines sacra fonte renatos Deo faciat odibiles (*a*).

46. Et sane cum tam sæpe, & tam perspicue S. Pater in suis libris doceat, totam originalem culpam una cum ceteris omnibus peccatis sacro baptismi lavacro abstergi, tolli, deleri, remitti, ita ut homines plane regenerentur, & toti renoventur; & concupiscentiæ *reatum in omnium peccatorum remissione transire*, ut loquitur IV. ejusd. operis c. 19., quomodo fingi potest, eum tam aperta contradictione potuisse destruere, quod antea docuerat, & semper docere perrexit?

47. Neque vero audiendi sunt, qui ad malæ suæ causæ qualemcumque defensionem dixerunt, S. Augustinum hoc loco doctrinam suam retractasse, sententiamque mutasse. Nihil certe dici potest insulsius, nam idem semper & in libris posterioribus constantissime docuit, nec in Libris *Retractationum* aliquod hujus mutationis judicium præbuit: quinimmo traditam a se doctrinam iterum confirmat Lib. I. cap. 15., inquiens de concupiscentia, *Ideo peccatum vocatur* (ab Apostolo), *quia peccato facta est*, *& pœna peccati est* .... *Cujus reatus in baptismate solvitur*, *sed infirmitas manet*.

48. Dices postremo. Idem S. Pater Tract. XLI. in Joan., explicans ea verba: *Si ergo vos Filius liberaverit*, *vere liberi eritis*, duplicem distinguit li-

(*a*) Guillelmus Estius, & nonnulli alii putarunt, S. Augustinum locutum esse de concupiscentia in non renatis, vel de concupiscentia generaliter, quæ in non renatis peccatum est, non est autem peccatum in renatis. Et ita etiam responderunt Catholici in colloquio Vormatiensi.

libertatem, aliam a criminibus, ut sunt homicidium, adulterium &c.; aliam a peccatis: primam, quam *inchoatam* vocat, concedit justis, alteram *perfectam* denegat. *Quare*, inquit, *non est perfecta libertas? Quia video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*; videlicet fomitem concupiscentiæ, quem proinde censet esse peccatum etiam in justis. Præterea n. 12. extendens verba Apostoli Rom. VI. 12. *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore* observat, non esse dictum: *non sit peccatum*, sed *non regnet*; quia necesse est peccatum esse in membris nostris, scilicet concupiscentiam. Exemplum ponit in ira, subdens, *non surgeret ira ista irrationabilis, nisi peccatum esset in membris*, scilicet concupiscentia. Ex quibus postea concludit, non esse in hac vita plenam illam, atque perfectam libertatem, quam Dominus Jesus promisit. Tertio ex Augustini loco illud quoque inserant Novatores, falsum esse, quod Concilium Trident. definivit, *Deus in renatis nihil odisse*; ut enim inquit idem n. 9. S. Pater, Deus *odit omnia peccata, quomodo odit medicus ægritudinem ægroti*.

49. Resp., concupiscentiam a S. Augustino hic vocari *peccatum* lato sensu, quatenus nos semper ad peccatum sollicitat, & sæpius nos vincit ita, ut nemo plane a peccatis saltem venialibus immunis inveniatur, juxta illud Epist. 1. S. Jo. I. 8. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*. Ceterum concupiscentiam non esse proprie, & in se peccatum, Augustinus ipse hoc eodem in loco luculenter docet, inquiens num. 10. *Quidquid peccatum est, a nobis antea deletum est in baptismo*; unde etiam ibidem concupiscentiam vult esse *infirmitatem*, non *iniquitatem*, subdens: *numquid quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas? Si non remansisset, sine peccato hic viveremus*.

50. Eadem prorsus ratione intelligenda sunt, quæ sequuntur de regno concupiscentiæ; quamvis enim concupiscentia nunc regnans, vocatur aliquo sensu *peccatum*, vere tamen, & proprie peccatum non est, nisi quando regnat, hoc est, quando illi libere consentitur. Hinc S. Pater Lib. XX. *de Civ. Dei* cap. 26. non dubitavit homines immundos appellare, *excepto uno mediatore, & post lavacrum regenerationis quibusque adhuc parvulis*.

51. Quod tertio loco additum fuit, pura, putaque est cavillatio. Quis enim neget, Deo odio esse omnia omnino peccata? *Non ergo Deus*, fatemur libentissime cum S. Augustino, *quædam peccata damnat, quædam justificat, & laudat: nulla laudat, odit omnia*. Sed intelligendum est de veris peccatis, de quibus eo in loco loquebatur S. Doctor, merito contendens, justos quidem esse sine criminibus, de quibus justa querela est in rebus humanis, non autem sine levibus peccatis, quæ etiam juste odit Deus.

52. Quod si Adversarii pertinacius contendant, ipsam concupiscentiam effrænem Deo odio esse, non admodum repugnabimus, si id intelligatur de odio minus proprio, quale est in medico contra ægritudinem, a qua liberare conatur infirmum, qua similitudine ibidem utitur S. Augustinus. Vide supra n. 48.

53. Similiter etiam concedemus, ipsa desideria a concupiscentia rebelli in nobis excitata vocari *mala, & illicita*, ut enim sæpius dicebat S. Augustinus, nos velle debemus, ut hæc desideria non insurgant; sed si contra nostram voluntatem insurgant, tum operam dare tenemur, ut eis voluntas non obediat, quando in nostra est potestate, & sic adimplebimus illud Apost. Pauli Rom. VI. 12. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus*. Illicita igitur sunt desideria carnis, ac propterea odio habenda, sed proprie non sunt peccata, quando ea patimur inviti, sed solum quando voluntas libere iis consentit. Vid. devota illa S. Augustini oratio, qua a motibus concupiscentiæ involuntariis liberari precabatur Lib. X. *Confession.* cap. 30.

54. Ob. ult. Concupiscentia in non renatis est vere peccatum; ergo etiam in renatis, quia per baptismum ejus natura non mutatur. Hinc dicitur *remanere*.

55. Resp. concupiscentiam remanere post baptismum, sed non eamdem; quia post baptismum non amplius est dominans; imo nobis est prorsus involuntaria, & proinde desinit in ea ratio peccati. „ Quemadmodum, inquit S. Augustin. Lib. „ XIV. *de Trin.* cap. 17. aliud est carere febri- „ bus, aliud ab infirmitate, quæ febribus facta „ est, revalescere; aliud est infixum telum de „ corpore demere, aliud est vulnus, quod eo fa- „ ctum est, secunda curatione sanare: ita prima „ curatio est, causam removere languoris, quod „ per omnium fit indulgentiam peccatorum; se- „ cunda, ipsum sanare languorem, quod fit pau- „ latim proficiendo &c. " Sic etiam habitus vitiosi remanent in homine post ejus conversionem, non tamen sunt peccata, quia non sunt voluntarii.

56. Quæres, si concupiscentia in renatis non est peccatum, sed tantummodo languor, & infirmitas, quare Christus eam non assumpsit, qui tamen alias nostras infirmitates in se assumere non est dedignatus?

57. Resp. S. Thomas 3. P. q. 15. art. 8. Quia Christus perfectissime habuit gratiam, & omnes virtutes, debuit in ipso extingui omnis inclinatio sensualis appetitus contra rationem; nam etiam in nobis quo major est virtus, eo magis debilitatur concupiscentiæ fomes. Porro aliæ infirmitates naturæ non pugnant cum recta ratione, ut pugnat effrænis concupiscentia. Alias igitur infirmitates potuit Christus pro nobis assumere, non autem assumere potuit rebellem concupiscentiam, quamvis peccatum vere, & proprie non sit. Accedit, fomitem concupiscentiæ non posse ordinari ad sati-

sfaciendum Deo pro peccatis nostris, cum potius inclinet ad contrarium satisfactioni. Vid. totus ille articulus, tum etiam sequens, ubi Angelicus demonstrat, in Christo non fuisse ignorantiam; quamvis & ipsa possit nonnunquam esse sine peccato.

FALSA ALBERTI PIGHII, AMBR. CATARINI, ALIORUMQUE OPINIO.

58. Ex Lib. S. Anselmi Cantuariensis Episcopi *de conceptu virginali & orig. peccato* c. 26. al. 25. discimus, fuisse aliquos docentes, peccatum originale nihil esse aliud, quam protoparentis nostri inobedientiam omnibus ejus posteris imputatam. Hanc eamdem falsam opinionem, a S. Episcopo jam explosam, denuo suscitavit sæc. XVI. Alb. Pighius, natione Belga, & multis editis Libris partim ad Mathesim, partim ad Religionem spectantibus admodum clarus (*a*).

59. Hunc secutus est Ambr. Catharinus, qui non solum ore in Concilio Trident., sed etiam aliquibus scriptis, præcipue autem in opusculo de *lapsu hominis, & peccato originali* evincere conatus est, *actuale peccatum Adæ solum esse singulorum originale, licet fomes, & concupiscentia, & similiter aliæ pœnæ sint in diversis diversæ* (*b*). Atque horum sententiam tuitus est etiam Alph. Salmeron in c. V. Epist. ad Rom. disp. 45., & seq. cum paucis aliis.

60. Sed eam laud. S. Anselmus ita refellit: „ Considerandum diligenter, quia non portant infantes peccatum Adæ, sed suum. Nam aliud fuit „ peccatum Adæ, aliud est peccatum infantium; „ illud enim fuit causa, istud effectus. Adam caruit debita justitia, non quia alius, sed quia „ ipse deseruit; infantes carent ea, non quoniam „ ipsi, sed quoniam alius dereliquit. Non est ergo idem peccatum Adæ, & infantium .... Quapropter cum damnatur infans pro peccato originali, damnatur non pro peccato Adæ, sed „ pro suo. Nam si ipse non haberet suum peccatum, non damnaretur. Jam ergo non portat „ iniquitatem Adæ, sed suam, quamvis ideo dicatur portare, quia iniquitas illius peccati fuit „ causa istius “.

61. Hæc in victaratio desumpta est ex S. Augustino, qui sæpius, & diserte docet, peccatum Adæ esse causam nostri peccati originalis. Lib. II. *de nuptiis, & concupisc.* c. 26. *voluntarium peccatum hominis primi*, inquit, *originalis est causa peccati*.

62. Non videtur præterea hæc sententia conciliari posse cum Sacros. Trident. Synodi decretis Sess. V. de peccato originali. Docet enim S. Synodus, primo, peccatum Adami *propagatione transfundi*: non ergo per solam imputationem. Secundo *esse unicuique proprium*; & Sess. VI. c. 3. singulos homines *propriam injustitiam contrahere*; per solam autem imputationem peccatum unicuique proprium vere non esset. Tertio eos anathemate ferit, qui dicunt, parvulos *nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam*. Quarto parvulos *ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizari, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt*. Si ergo trahunt homines peccatum ex Adam, quod expiari necesse est; & si parvuli baptizantur in remissionem ejusdem peccati, & vere regenerantur, non imputatione solum, sed vere sunt peccatores. Demum si non aliter homines contrahunt peccatum originale, quam per *imputationem*, eos dicendum erit ab hac contagione liberari per *non imputationem*. Id vero negat Sanctum Concilium, eos anathemate damnans, qui dicunt, per Jesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in baptismate confertur, reatum peccati originalis tantum *non imputari*. Et de hac opinione, quæ non multos invenit adstipulatores, satis (*c*).

CAPUT II.

Exponitur verosimilior sententia de peccati originalis natura.

63. Explosis illis de peccati originalis natura opinionibus, quæ aut hæreticæ sunt, aut saltem

(*a*) Alb. Pighius, Coloniensis Academiæ illustre membrum, multa edidit opera contra Novatores pro Catholicæ fidei, ac Pontificiæ Auctoritatis defensione, & quidem stylo minus barbaro, quam Scholastici illius ævi solerent. Romæ aliquandiu vixit ab Adriano VI. evocatus, sed postea in Belgium redux Ultrajecti obiit anno 1543. Dolendum est, eum a tutissima S. Augustini doctrina discessisse, non solum in hac materia peccati originalis, sed etiam, ubi de gratia, Sanctorumque prædestinatione agitur.

(*b*) Card. Pallavicinus in *Hist. Concilii Trid.* Lib. XIII. c. 8. n. 8. scite observavit, Ambrosium Politi, seu Catharinum magna fuisse in hominum æstimatione, dum viveret, sed ejus opera non tanti fuisse habita post mortem, quia in eis a communibus, receptisque aliorum sententiis facile recessit. In indice expurgatorio in Hispania edito ab Ant. de Soto-major verbo ita jubetur: *Delenda sententia, quam cum Alb. Pighio docet, videlicet, non inesse cuique suum peculiare originale peccatum*.

(*c*) Qui plura desiderat, adeat Card. Vincentium Gotti Tom. VI. in I. P. qu. 8. dub. 3. ubi hac de re copiose agit contra Scotistas. Apud eumdem aliæ etiam aliorum Theologorum de natura peccati originalis minus solidæ opiniones refutatæ invenientur. Nobis præstat Thomistarum sententiam breviter exponere, ac confirmare, ut in aliis utilioribus immorari possimus. Ceterum variæ de peccati originalis natura Theologorum opiniones legi possunt etiam apud Cardin. Pallavicini *in Histor. Concilii Tridentini* Lib. VII. cap. 8. & seq.

tem manifeste falsæ, aliisque minus vulgatis brevitatis amore prætermissis, tempus est, ut Thomistarum, aliorumque plurium Theologorum doctrinam, quæ sin minus omnino certa, saltem ceteris omnibus probabilior apparet, exponamus. Deo enim pro sua in nos bonitate placuit, peccati originalis in omnes homines propagationem certissime revelare, ut omnes ad Christum Dominum Redemptorem pro ejusdem remissione, qua par est, fiducia confugerent; ipsi autem non placuit nobis eadem certitudine manifestare, quænam ejus natura sit, aut quomodo ab Adamo in ejus posteros propagetur. Quamobrem Synodi Tridentinæ Præsides, referente ejusdem historiographo Card. Pallavicini Lib. VII. c. 10. nihil a Patribus definiendum censuerunt de hujus peccati natura, de qua inter Theologos controversiæ vigebant. Magnam esse hac in re difficultatem, fatebatur etiam S. Augustinus, dum Lib. I. *de moribus Ecclesiæ Cathol.* c. 22. inquiebat de peccato originali, *nihil esse ad prædicandum notius*, *nihil ad intelligendum secretius*.

64. Communiter autem Theologi sententiam Thomæ ex S. Augustino haustam amplectuntur, quam S. Doctor pluribus in locis, præcipue autem in Lib. II. *Sentent.* Dist. 30. q. 1. art. 3. his verbis proponit: „ In quolibet peccato est invenire „ aliquid quasi formale, & aliquid materiale. Si „ enim consideremus peccatum actuale, ipsa substantia actus deordinati materialiter in peccato „ se habet: sed deordinatio a fine formale in peccato est, quia ex hoc rationem mali præcipue „ habet. Unde dicitur, quod conversio ad bonum „ commutabile est ibi sicut materiale, & aversio „ a bono incommutabili est sicut formale ... Sicut „ autem peccatum actuale consistit in deordinatione actus, ita etiam peccatum originale consistit „ in deordinatione naturæ. Unde oportet, quod „ ipsæ vires deordinatæ, vel deordinatio virium „ sint, sicut materiale in peccato originali, & „ ipsa deordinatio a fine sit ibi, sicut formale. „ Illa autem pars, quæ per se nata est conjungi „ fini, est ipsa voluntas, quæ habet ordinem finis omnibus aliis partibus imponere, & tunc „ destitutio ipsius voluntatis a rectitudine ad finem, quam habuit in institutione naturæ, in „ peccato originali formale est, & hoc est privatio originalis justitiæ. Vires autem appetitus „ sensibilis sunt natæ recipere ordinem ad finem „ ab ipsa voluntate, secundum quod sibi subjectæ „ sunt: & ideo subtractio illius vinculi, quo quodammodo sub potestate voluntatis rectæ detinebantur, materiale in peccato est. Ex hac autem subtractione sequitur, quod unaquæque vis „ in suum subjectum inordinate tendat, concupiscendo illud; & ideo concupiscentia, qua habiles sumus ad male concupiscendum, peccatum originale dicitur, quasi materiale in peccato originali existens „.

65. Eamdem doctrinam, quam hic longo, & subtili, sed omnino recto ratiocinio deducit, alibi brevius exponit præcipue in 1. 2. q. 82. art. 3., ubi inquit: „ Est attendenda causa originalis peccati ex causa originalis justitiæ, quæ ei opponitur. Tota autem ordinatio originalis justitiæ „ ex hoc est, quod voluntas hominis erat Deo „ subjecta. Quæ quidem subjectio primo, & principaliter erat per voluntatem, cujus est movere omnes alias partes in finem. Unde ex aversione voluntatis a Deo consecuta est inordinatio „ in omnibus aliis animæ viribus. Sic ergo privatio originalis justitiæ, per quam voluntas subdebatur Deo, est formale in peccato originali; „ omnis autem alia inordinatio virium animæ se „ habet in peccato originali, sicut quiddam materiale. Inordinatio autem aliarum virium animæ præcipue in hoc attenditur, quod inordinate convertuntur ad bonum commutabile; quæ „ quidem inordinatio communi nomine potest dici concupiscentia. Et ita peccatum originale materialiter quidem est concupiscentia, formaliter „ vero est defectus originalis justitiæ „. Hæc fusius exponit in qu. 4. *de malo* art. 2., ubi etiam difficultates oppositas acute juxta, ac solide dissolvit: ex quibus nos eas tantum seligemus, quæ majoris momenti videntur.

66. Innumera porro ad hoc ipsum confirmandum ex S. Augustino præsto sunt testimonia. Sed unum sufficiat, quod decretorium est Lib. II. *de pecc. mer. & remis.* c. 4. ubi de concupiscentia inquit: *Cum parvulis nascitur*, *in parvulis baptizatis a reatu solvitur*. Ubi duo in peccato originali aperte distinguit, *reatum* nempe, seu formale; & *concupiscentiam*, quæ non est nisi materiale, & substratum, & quæ soluto reatu in adultis manet ad agonem. Similibus sententiis plena sunt S. Doctoris scripta, quæ contra Pelagianos ipse exaravit.

67. Objicit primo sibi ipsi Angelicus, peccatum esse contra naturam; concupiscentiam autem esse secundum naturam; est enim proprius actus virtutis concupiscibilis, quæ est potentia naturalis; non ergo &c.

68. Respondet autem, concupiscere secundum rationis ordinem, esse homini connaturale: *concupiscentiam autem*, *quæ transcendit limites rationis*, *inesse homini contra naturam; & talem esse concupiscentiam originalis peccati*.

69. Ob. secundo. Per peccatum originale sunt in nobis etiam aliæ passiones: non ergo sola concupiscentia dici potest materia peccati originalis.

70. Respondet cum S. Thoma 1. 2. qu. 82. art. 3. ad 3., passiones irascibiles reduci ad passiones concupiscibiles, sicuti ad principaliores, inter quas concupiscentia vehementius movet, & magis sentitur; & ideo concupiscentiæ attribuitur, tamquam prin-

principaliori, & in qua quodammodo omnes aliæ passiones includuntur (*a*).

71. *Dices*. Saltem peccata, quæ dicuntur puræ malitiæ, a concupiscentia nullatenus pendent; & tamen & ipsa a peccato originali, tanquam a prima causa repetuntur: non ergo concupiscentia &c.

72. Resp. cum S. Thoma qu. *de malo* art. 2. ad 7. „ sub peccato originali comprehendi & malitiam, & ignorantiam: sicut enim concupiscentia contracta per originem nihil est aliud, quam destitutio inferiorum virium a retinaculo justitiæ originalis, ita malitia contracta nihil aliud est, quam destitutio ipsius voluntatis ab originali justitia ". Hinc est illa pronitas ad eligenda mala, quæ malitia nuncupatur; unde etiam peccata malitiæ a concupiscentia suo modo oriuntur, quatenus concupiscentia ex destitutione originalis justitiæ nata est.

73. Ob. tertio. Per peccatum originale deordinantur omnes animæ partes, sed intellectus est supremus inter animæ partes: ergo peccatum originale magis est ignorantia, quam concupiscentia.

74. Resp. inferiorem partem animæ jam ex peccato corruptam eam esse, quæ obnubilat, & secum trahit rationem; & propterea peccatum originis magis esse concupiscentiam, quam ignorantiam, licet etiam ignorantia inter defectus materiales peccati originalis inveniatur; ignorantia, inquam, illa, quæ est carentia illius scientiæ naturalis, quam homo in primo statu habuisset. Quomodo autem ignorantia ad peccatum originale pertineat, explicat S. Thomas q. 3. *de malo* art. 7. his verbis: „ Sicut ex originali justitia, per quam voluntas Deo conjungebatur, fiebat quædam perfectionis redundantia in alias vires; ita scilicet, quod ratione illustrata cognitione veritatis, irascibilis, & concupiscibilis sortirentur rectitudinem a ratione; ita subtracta originali justitia a voluntate, defecit cognitio veritatis in intellectu, & rectitudo in irascibili, & concupiscibili; & sic ignorantia, & fomes sunt materialia in peccato originali, sicut & conversio ad bonum commutabile in peccato actuali ".

75. Ob. quarto. Concupiscentia vel est actualis, vel habitualis; natura autem potest esse peccatum originale. Prima enim est peccatum actuale, non originale. Altera vero non est peccatum; alias homo infectus habitu pravo semper peccaret, ac semper demereretur.

76. Respondet Angelicus, concupiscentiam, quæ pertinet ad peccatum originale, non esse actualem, sed habitualem. Hæc autem concupiscentia habitualis non est qualitas ex frequentibus actibus affecta, quæ hominem facilem, atque expeditum faciat ad concupiscendum, ut in habitibus acquisitis contingit; sed est pronitas ad concupiscendum nata ex hoc, quod vis concupiscibilis non perfecte subditur rationi; postquam enim homo peccando, justitiam originalem amisit, vis concupiscibilis, rupto fræno, rationi rebellis facta est, quemadmodum ratio ipsa Deo rebellavit; & hoc modo peccatum originale materialiter loquendo est habitualis concupiscentia. Quæ quidem habitualis concupiscentia in non renatis fonte baptismatis peccatum est, utpote conjuncta subtractioni gratiæ, seu amicitiæ cum Deo; in renatis autem peccatum non est propter infusionem gratiæ, & caritatis, qua omnis ejus reatus tollitur, ut supra declaratum est sæpius cum S. Augustino.

77. Et bene notat S. Thomas, quod justitia originalis restituitur in baptismo, quantum ad hoc, quod superior pars animæ conjungitur Deo, per cujus privationem inerat reatus culpæ; sed non quantum ad hoc, quod rationi subjiciantur inferiores vires: unde etiam post baptismum remanet fomes concupiscentiæ, cum quo nobis perpetuo luctandum est.

78. Observat insuper idem Angelicus, quod sicut habitus vitiosus, qui est proprius alicujus personæ, est acquisitus ex actibus ipsius personæ, ita & habitualis concupiscentia, quæ pertinet ad peccatum naturæ, est acquisita ex voluntario actu primi parentis; non autem est naturalis proprie loquendo, neque infusa. Ceterum quo sensu peccatum originale sit habitus, exponit S. Doctor 1. 2. qu. 82. art. 1.

79. Dices. Si concupiscentia se habet, ut habitus etiam in baptizatis remanens, & est materiale peccati originalis, quotiescumque hæc propter consensum voluntatis fit dominans, reviviscet in homine peccatum originale, quod est absurdum.

80. Resp. cum Bossueto Lib. IX. *de la Tradition* &c. c. 12., & 13. malitiam (seu formale peccati originalis, quod contraximus) totam sitam esse in prima inobedientia Adami, in quo fuimus omnes. Hæc autem malitia sublata est, quando per baptismum consepulti sumus in Jesu Christo, in eoque renati. Quando vero concupiscentiam in nobis regnare permittimus, non reviviscit amplius peccatum jam dimissum; quia, ut inquit Apostolus, *sine pœnitentia sunt dona Dei*, Rom. XI. 29.: sed novum actuale committitur. Vid. Prop. 74. Baji: *Concupiscentia renatis relapsis in peccatum mortale, in quibus jam dominatur, pec-*

(*a*) S. August. Lib. XIV. *de civ. Dei* c. 15. libidinis, vel concupiscentiæ vocabulum, dicit esse generale. *Est enim libido ulciscendi, quæ ira dicitur: est libido habendi pecuniam, quæ avaritia: est libido quomodocumque vincendi, quæ pervicacia: est libido gloriandi, quæ jactantia nuncupatur. Sunt multæ, variæque libidines, quarum nonnullæ habent etiam vocabula propria, quædam vero non habent. Quis enim facile dixerit, quid vocetur libido dominandi, quam tamen plurimum valere in tyrannorum animis, etiam civilia bella testantur?*

peccatum est, sicut & alii habitus pravi.

81. Ob. quinto. Peccatum originale idem est in omnibus; non autem eadem in omnibus est concupiscentia, sed in aliquibus ardentior, in aliis remissior: ergo &c.

82. Resp. S. Thomas 1. 2. qu. 82. art. 4. ad 1. „ Soluto vinculo originalis justitiæ, sub quo „ quodam ordine omnes vires animæ continebantur, unaquæque vis animæ tendit in suum proprium motum, & tanto vehementius, quanto „ fuerit fortior. Contingit autem, aliquas vires animæ esse fortiores in uno, quam in alio propter diversas corporis complexiones". Quamvis ergo peccatum originale sit in omnibus æquale, non tamen in omnibus æqualis est concupiscentia. Sic diruta columna lapides superimpositi ruunt, sed non æquali impetu, quia inæqualis est ipsorum gravitas, seu tendentia ad imum.

83. Dices. Corruptio hominis per peccatum originale se extendit etiam ad miserias hujus vitæ, atque ad ipsam mortem; nec tamen in his ponitur materiale peccati originalis: ergo neque in concupiscentia.

84. Resp., has miserias esse pœnam peccati, non autem ullo modo ad ipsam peccati naturam pertinere; quia non spectant ad illas vires, quæ rationi natæ sunt obedire. S. Thomas laud. qu. 4. *de malo* art. 2. „ Superior pars animæ, *inquit*, caret debito ordine ad Deum, qui erat „ per originalem justitiam, & inferiores vires non „ subduntur rationi, sed ad inferiora convertuntur, secundum proprium impetum, & ipsum „ etiam corpus in corruptionem tendit, secundum „ inclinationem contrariorum, ex quibus componitur. Sed superior pars animæ, & etiam „ quædam inferiorum virium, quæ sunt sub „ voluntate, & ei natæ sunt obedire, recipiunt „ hujusmodi sequelam primi peccati, secundum „ rationem culpæ; sunt enim culpæ susceptivæ „ hujusmodi partes. Sed inferiores vires, quæ non „ subduntur voluntati, scilicet potentiæ animæ vegetabilis, & etiam ipsum corpus, suscipit hujusmodi sequelam secundum rationem pœnæ, „ non secundum rationem culpæ". Vid. etiam in II. Dist. 30. qu. 1. art. 3. ad 4.

85. Dices iterum. In brutis apparet concupiscentia non minus, quam in hominibus: nec tamen in iis est peccatum originale: ergo &c.

86. Resp. S. Augustinus, in belluis concupiscentiam non esse rebellem rationi, quam non habent. *Cur*, inquit Lib. IV. *Oper. imperf.* cap. 41., *libido spiritui resistit in homine, quod non facit in pecore, nisi quia pertinet ad naturam pecoris, ad pœnam vero hominis?* Et *de pecc. orig.* c. 40. *Tantæ excellentiæ in comparatione pecoris est homo, ut vitium hominis est natura pecoris.*

87. Ob. ult. Concupiscentia subsequitur peccatum originale: non igitur potest esse ejus materia. Prob. ant. Ut S. Thomas sæpius repetit, ex quo voluntas hominis a Deo recessit, partes inferiores ei rebelles factæ sunt; & hæc rebellio dicitur fomes, vel concupiscentia; primo ergo &c.

88. Resp. Si loquamur de ipso actuali Adæ peccato, certe primo in eo intelligitur justitiæ originalis privatio, deinde rebellio partis inferioris contra rationem, omniumque virium deordinatio. Sed si loquamur de eodem peccato, prout origine descendit in posteros, tunc utrumque simul est, nempe aversio a Deo ultimo fine, & conversio ad creaturas, seu inordinata rerum creatarum concupiscentia. Peccatum enim originale est peccatum habituale, cujusmodi in Adamo fuit a momento infandæ ipsius inobedientiæ usque ad felicissimum illud punctum, quo divina misericordia eum ad pœnitentiam vocavit. Tunc autem peccati reatus, seu quod in ipso formale est, omnino remissus fuit, mansit tamen concupiscentia, quia justitia originalis non amplius restituta est, quantum ad virium inferiorum subordinationem, & corporis immortalitatem. Eodem ipsissimo modo res se habet in posteris Adæ, qui nascuntur originali labe fœdati, nempe habitualiter aversi a Deo, & inordinate conversi ad creaturas. In regeneratione autem baptismatis tollitur aversio a Deo, in qua situm est formale, seu reatus peccati; remanet vero habitualis fomes concupiscentiæ, quæ ad inordinatam conversionem ad creaturas nos sollicitat; cui tamen auxilio gratiæ Dei resistere possumus, & debemus. Exemplum est simile in habitibus vitiosis, qui repetitis malis actibus acquiruntur. Quando enim peccatum pœnitentia deletur, totus reatus transit, manet tamen habitus pravus, ad eosdem malos actus nos impellens.

89. Ceterum non desunt inter S. Thomæ discipulos, qui putent, concupiscentiam vocari materiam peccati originalis improprie, proprie autem esse ejusdem peccati effectum; privatio enim justitiæ originalis non conjungitur concupiscentiæ, quemadmodum formale peccati actualis conjungitur substantiæ actus pravi. Hinc Sanct. Thomas in II. *Sent.* Dist. 32. qu. 1. art. 1. ad 3. *Non eodem modo*, inquit, *se habet concupiscentia, & fomes ad originalem maculam, sicut actus peccati ad maculam actualem: concupiscentia enim etsi quodammodo ad originalem maculam materialiter se habeat, non tamen est causa ejus, secundum quod in eodem subjecto inveniuntur. Sed actus peccati causat actualem maculam; & ideo non potest contingere, ut actus maneat, & macula, vel reatus transeat, sicut in originali manente concupiscentia transit reatus, & macula.* Huic sententiæ subscribit Franc. Sylvius cum aliis non ignobilibus Thomistis, quos secutus est P. Car. Ren. Billuart in Tom. II. primæ secundæ Dissert. 6. art. 5. §. 1., quem videndum consulo, maxime in §. 2., ubi sententiam Thomistarum fusius confirmat, & ab objectionibus vindicat.

90. Quæres, *cujus gravitatis sit peccatum originale?*

91. Resp., omnibus certum esse, peccatum originale esse mortale, utpote quod privat hominem gratia, & amicitia Dei, ac proinde beatifica ejus visione, quæ nonnisi per gratiam sanctificantem haberi potest. Certum est etiam, inter peccata mortalia esse omnium minimum, quia, ut sæpius docet S. Thomas, *ubi minus est de voluntario, ibi minus est de culpa;* peccatum autem originale est voluntarium voluntate *naturæ*, non voluntate *personæ*. Hinc *aliqua ratione* est etiam minus peccato veniali. „ Peccatum veniale, inquit Angelicus quæst. 5. *de malo* art. 1. „ ad 9., originali comparatum quodam modo est „ majus, & quodam modo est minus. Peccatum „ enim veniale comparatum huic personæ, vel „ illi, magis habet de ratione peccati, quam peccatum originale, quia peccatum veniale est peccatum voluntarium voluntate hujus personæ, „ non autem peccatum originale. Sed peccatum „ originale comparatum ad naturam est gravius, „ quia privat naturam majori bono, quam peccatum veniale privet personam, scilicet bono „ gratiæ. Et propter hoc debetur ei carentia visionis divinæ, quia ad visionem divinam non „ pervenitur, nisi per gratiam, quam peccatum „ veniale non excludit "; excludit autem peccatum originale.

CAPUT III.

Qua ratione peccatum originale traducatur in omnes posteros Adæ.

92. Referente S. Thoma 1. 2. qu. 81. art. 1., quidam considerantes, subjectum peccati esse animam rationalem, eamdem animam dixerunt a parentibus in filios simul cum semine traduci; ut sic ex infecta anima infectæ animæ derivari videantur. Hanc sententiam S. Hieronymus Epist. 165. inter Augustinianas, tribuit Tertulliano, Apollinari, & maximæ parti Occidentalium, ut *quomodo corpus ex corpore, sic anima nasceretur ex anima.*

93. In hanc eamdem sententiam propendebat etiam S. Augustinus, quia aptior ei videbatur ad tuendum capitale fidei nostræ dogma peccati originalis contra Pelagianos. Anceps tamen hærebat propter insuperabiles difficultates, quæ sese ultro offerebant; unde Lib. V. *cont. Julian.* c. 4. inquiebat: *Aut utrumque* (nempe anima, & corpus) *vitiatum ex homine trahitur, aut alterum in altero, tanquam in vitiato vase corrumpitur, ubi occulta justitia divinæ legis includitur. Quid autem horum sit verum, libentius disco, quam dico, ne audeam docere, quod nescio.*

94. Neque solus Augustinus, sed & non pauci alii Patres, qui eumdem præcesserunt, vel postea secuti sunt, de animæ origine hæsitarunt; unde S. Prudentius Trecensis Episcopus, qui sæc. IX. florebat, in Lib. *de Prædestinatione adv. Jo. Scotum* c. 16. dicebat, hanc esse *magnam quæstionem a Patribus diu, multumque discussam, sed absque certa definitione relictam.*

95. Sensim tamen, ac sensim illa multorum veterum de animæ traduce antiquata opinione, nemo plane nunc est, qui ambigat, singulas hominum animas in singulis eorum corporibus a Deo creari. Et talis modo, ac tantus est omnium consensus, ut saltem summæ temeritatis notam non effugeret, qui ei repugnaret (*a*).

96. Secundo. Alii hanc sententiam *tanquam erroneam* repudiantes, prosequitur S. Thomas loco laud.: „ conati sunt ostendere, quomodo culpa „ animæ parentis traducitur in prolem, etiamsi „ anima non traducatur, per hoc, quod corporis „ defectus traducuntur a parente in prolem, sicut „ leprosus generat leprosum, & podagricus podagricum, propter aliquam corruptionem seminis, „ licet talis corruptio non dicatur lepra, vel podagra. Cum autem corpus sit proportionatum „ animæ, & defectus animæ redundent in corpus, & e converso, simili modo dicunt, quod „ culpabilis defectus animæ per traductionem seminis in prolem derivatur, quamvis semen actualiter non sit culpæ subjectum (*b*).

97.

(*a*) S. Thomas in qu. 3. *de potentia* art. 9. inter alias sententias de origine animæ has duas enumerat, primo eorum, qui dicebant, *animam filii ex parentis anima propagari, sicuti & corpus propagatur ex corpore;* secundo eorum, qui volebant, *omnes animas a principio extra corpora fuisse creatas simul, & postmodum corporibus seminatis conjunctas;* subdit autem has duas sententias *judicio Ecclesiæ fuisse damnatas*. Item Lib. II. *cont. Gent.* cap. 86. *Est error*, inquit, *Apollinaris, & sequacium ejus, qui dixerunt, animas ab animabus generari, sicut a corporibus corpora*. Ac denique 1. P. *Summæ theol.* qu. 118. art. 2. ita absolute pronunciat: *hæreticum est dicere, quod anima intellectiva traducatur cum semine*. Censent tamen aliqui, Angelicum Doctorem hæresis non damnasse, nisi absurdum commentum Apollinaris, & Tertulliani, qui animam educi putarunt ex *incorporeo* quodam semine ipsius animæ. Vid. P. Bern. de Rubeis in Dissert. de *peccato origin.* cap. 63. n. 3., & P. Laur. Berti *de theol. discipl.* Lib. XII. c. 4. Ceterum non desunt, qui hanc de quotidiana animarum creatione doctrinam, utut modo communem, & plane certam, ad fidem minime pertinere judicent, ut Guill. Estius in Lib. II. *Sent.* dist. 17. §. 14. Consuli possunt Card. Henr. Norisius *in Vindiciis August.* cap. 4. §. 3., & Cardin. Robertus Bellarminus Lib. IV. *de amissione gratiæ* cap. 11., ubi varias de origine sententias exponit.

(*b*) Hinc nata est chimerica illa nonnullorum sententia morbosæ nescio cujus qualitatis humano semini ex venenoso serpentis sibilo impressæ, ratione cujus peccatum Adami ex uno in alium hominem perpetuo pro-

97. Hanc quorundam rationem excludit Angelicus, quia: „ dato quod aliqui defectus corporales a parente transeant in prolem per originem, & etiam aliqui defectus animæ ex consequenti propter corporis indispositionem (sicut interdum ex fatuis fatui generantur), tamen hoc ipsum, quod est ex origine aliquem defectum habere, videtur excludere rationem culpæ, de cujus ratione est, quod sit voluntaria. Unde etiam posito, quod anima rationalis traduceretur, ex hoc ipso, quod infectio animæ prolis non esset in ejus voluntate, amitteret rationem culpæ obligantis ad pœnam, quia, ut Philosophus dicit in III. Ethnicorum cap. 5., nullus improperabit cæco nato, sed magis miserebitur ".

98. Tertio. Quidam ad hoc mysterium explicandum commenti sunt pactum aliquod, vel *explicitum*, vel saltem *implicitum* Deum inter, & Adam, ut si iste justitiam originalem fideliter conservasset, ejus posteri cum eadem justitia originali feliciter nascerentur; contra vero si ille suo Creatori ingratus lege violata justitiam, & gratiam sanctificantem amisisset, infelices ejus posteri cum eadem justitiæ, & gratiæ privatione venirent in mundum.

99. Ad quam sententiam magis illustrandam nonnulla addunt; nempe primo omnium hominum voluntates fuisse in Adami voluntate quodammodo inclusas: secundo, Adamum propterea fuisse totius humani generis caput, non solum *physicum*, sed etiam *morale*, quatenus omnium voluntates in sua voluntate continebat: tertio omnibus hominibus imputandam esse divini præcepti violationem, quemadmodum omnibus fuisset imputata ejusdem præcepti observatio; & sic intelligi facile, quod dicit Apostolus, *omnes homines in Adam peccasse*; quia omnes sua voluntate in voluntate Adami contenta libere præceptum Divinum transgressi sunt.

100. Sed primo illud maxime obstat, quod pacti hujus nullum in sacris Litteris vestigium apparet, nullaque illius mentio apud sanctos Patres habetur, præcipue vero apud S. Augustinum, cujus industria plusquam omnium aliorum, pro hoc dogmate adstruendo, & vindicando contra Pelagianos desudavit. Qua in re etiam observare non pigeat, Julianum novæ illius sectæ præcipuum coriphæum, ut catholicam veritatem labefactaret, perpetuo nostris objecisse, nullo modo intelligi posse, quomodo contagium primi peccati Adamitici ad omnes homines propagetur; & ita quidem difficultatem suis argutiis augebat, ut pene totius belli summa ad hoc punctum redacta esse videretur; & tamen S. Augustinus omnes ingenii sui vires ad hanc difficultatem tollendam intendere coactus, nihil unquam innuit de pacto illo, quo recentiores quidem Scholastici facillime originalis labis propaginem explicari posse censent. Nihil quoque solertissimus, atque acutissimus ejus Discipulus S. Thomas de eodem memorat. Quod tantorum virorum silentium satis esse videtur ad novam hanc explicationem explodendam.

101. Non me latent quædam ab Adversariis hinc inde ex sacris Litteris ad illud pactum confirmandum allata testimonia. Sed illa longe alium habent sensum. Sic ex. gr. Gen. XVII. 14. dicitur: *Masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit*.

102. Veruntamen verba illa in obvio, & naturali sensu referuntur ad pactum circumcisionis initum cum Abrahamo. Quod si etiam referantur ad peccatum originale, ut S. Augustinus retulit (vid. sup. Sect. II. n. 60.) non exprimunt pactum ullum cum Adamo initum, sed potius legem illam Adamo impositam de non comedendo ligno &c. Hinc parvuli non circumcisi morti obnoxii erant propter ejusdem legis violationem.

103. Seclusis itaque omnibus his novis opinionibus, satius erit antiquam S. Thomæ doctrinam amplecti, quam & ipse a veteribus Ecclesiæ Patribus, ac potissimum a S. Augustino, cujus studiosissimus fuit, fideliter didicerat. Ita igitur prosequitur laud. loco 1. 2. qu. 81. art. 1.: „ Et ideo alia via procedendum est, dicendo quod omnes homines, qui nascuntur ex Adam, possunt considerari, ut unus homo *&c. Vide supra Sect. II. num.* 152. *Et in resp. ad* 2. Etsi anima, *inquit*, non traducatur, quia virtus seminis non potest causare animam rationalem, movet tamen ad ipsam dispositive; unde per virtutem seminis traducitur humana natura a parente in prolem, & simul cum natura naturæ infectio. Ex hoc enim fit iste, qui nascitur, consors culpæ primi parentis, quod naturam ab eo sortitur per quamdam generativam motionem. *Demum in resp. ad* 3. Etsi culpa, *inquit*, non sit actu in semine, est tamen ibi virtute humanæ naturæ, quam concomitatur talis culpa ". Hæc sæpius repetit Angelicus, quibus nihil disertius dici potest ad hanc obscurissimam materiam illustrandam.

104. Hic autem obiter notandum, Christum Dominum fuisse quidem in Adam aliqua ratione, quatenus ex eo per Beatam Virginem Mariam descendit, non tamen in eo fuisse secundum rationem seminalem, quia ex virili semine natus non fuit. Vid. supra Sect. II. n. 155.

105.

pagetur, cum tamen serpens solam Evam sit allocutus; non vero Adam, ex quo uno tanquam omnium hominum capite noxa illa prima descendit. Alii vero hanc morbosam qualitatem a pomo vetito hauriunt. Sed pomum erat bonum, tantummodo ejus comestio vetita. Memorat quidem Sanctus Augustinus *morbidam quamdam, & pestiferam qualitatem* Lib. XI. *de Gen. ad litt.*, sed his verbis nihil aliud S. Doctor designasse videtur, quam concupiscentiam.

105. Hæc ipsissima est S. Augustini doctrina, qui sæpius a Pelagianis provocatus, ut explicaret, quomodo peccatum originale dici possit nobis voluntarium, & liberum, semper respondit, nobis fuisse voluntarium, & liberum in Adamo, in quo omnes eramus, & a quo generatione descendimus (Vid. sup. Sect. II. n. 151.). Et postquam hanc suam doctrinam magistri sui Ambrosii firmissima auctoritate munivit, observat in postremo Opere *cont. Jul.* Lib. IV. n. 104., dici potuisse a S. Episcopo Mediolanensi, omnes in Adamo fuisse: „ non propter arbitrium singulorum, „ sed propter originem seminis, unde omnes futuri erant: secundum quam originem omnes in „ illo uno erant, & hi omnes unus ille erant, „ qui in seipsis nulli adhuc erant ".

106. Id postea illustrat S. Doctor exemplo Levi, qui dicitur ab Apostolo Heb. VII. 9. *decimatus* a Melchisedech in lumbis Abrahæ, in quibus erat, non secundum substantiam suam, aut voluntatem, sed solum secundum originem seminalem.

107. Et hæc est propagationis culpæ originalis causa prima. Sed præterea idem S. Doctor aliam affert causam proximiorem transfusionis originalis culpæ, nempe concupiscentiam, sine qua generatio non fit. Unde Serm. 151. *de tempore* n. 5. postquam concupiscentiam memoravit ex primo Adami peccato natam: *Ecce*, inquit, *unde trahitur originale peccatum. Ecce unde nemo nascitur sine peccato.*

108. Hec docet Hypponensis Episcopus quamsæpissime; imo in Serm. laud. inde repetit, quod Christus a labe originali immunis fuerit, quia a Virgine sine ulla concupiscentia conceptus fuit. Et Lib. V. *cont. Jul.* cap. 15. „ Hinc apparet, „ *inquit*, illam concupiscentiam, per quam Christus concipi noluit, fecisse in genere humano „ propaginem mali; quia Mariæ corpus, quamvis inde venerit, tamen eam non trajecit in corpus, quod non inde concepit. *Et iterum ibidem:* Caro itaque Christi mortalitatem de mortalitate materni corporis traxit, quia mortale „ corpus ejus invenit; contagium vero peccati originalis non traxit, quia concumbentis concupiscentiam non invenit ". Innumera sunt hujusmodi testimonia.

109. Neque ab hac sententia alienus est magister noster S. Thomas. Nam in qu. 81. sæpius cit. art. 3. ad 2. explicans, quomodo a parentibus baptizatis traducatur peccatum originale, remanere in ipsis baptizatis peccatum originale „ quantum ad fomitem, qui est inordinatio partium inferiorum animæ, & ipsius corporis, secundum quod homo generat, & non secundum „ mentem, & ideo baptizati traducunt peccatum „ originale. Non enim parentes generant, inquantum sunt renovati per baptismum, sed inquantum retinent adhuc aliquid de vetustate primi „ peccati, *scilicet concupiscentiam. Et q.* 4. de „ malo *art.* 6. *ad* 16. Causa, *inquit*, quod aliquis transmittat originale peccatum in prolem, „ est id, quod remanet in eo de peccato originali, etiam post baptismum, scilicet concupiscentia, vel fomes ".

110. Qua tamen S. Doctor semper utebatur, præcisione, & distinctione, ibidem observat, hanc concupiscentiam, quæ dicitur vehiculum culpæ originalis, non esse concupiscentiam *actualem*, quæ in actu generationis excitatur, sed *habitualem*, in qua reponitur materiale peccati originalis. Unde si miraculo hæc libido actualis in generatione omnino removeretur, proles nihilominus contraheret peccatum originale; quia nempe propria ejusdem traducendi via est carnalis generatio ab Adam procedens. Et si contra homo existeret per creationem, aut alio modo, quam per seminalem generationem ab Adam, ille innocens, & a labe Adamitica omnino immunis esset (*a*).

111. Et quia frequenter S. Augustinus ita de actuali concupiscentia loquitur, quasi per ipsius ardorem originalis noxa transvehatur, S. Thomas fidelis ejus interpres id explicat, quod „ libido „ actualis, quæ est in coitu, sit signum concupiscentiæ habitualis, quæ materialiter se habet „ in peccato originali ... Unde Augustinus, cum „ dixit, quod transmittit peccatum, posuit signum „ pro signato ".

112. Et hæc satis sint de obscura, atque implexa illa quæstione, quomodo peccatum Adami propagetur in omnes ejus posteros. Licet autem hæc Sanctorum Augustini, & Thomæ, aliorumque plurium Theologorum doctrina ad fidem minime pertineat, de ea tamen adeo certus S. Augustinus erat, ut in laud. superius Lib. IV. *Operis imperfecti* ita fidenter Julianum allocutus sit: „ Desine vane garrire, & omnes, qui nondum nati nihil per proprias voluntates agere „ poterant boni, vel mali, in uno potuisse peccare, in quo per rationem seminis erant, quando ille propria voluntate peccatum illud grande „ peccavit, naturamque in se vitiavit, mutavit, „ obnoxiavit humanam; excepto uno homine, qui „ ex ipso quidem semine, non tamen seminali ratio-

(*a*) In art. 7. ejusd. quæst. ita Thomas resolvit: *Dictum est supra, quod peccatum originale a primo parente derivatur in posteros, inquantum posteri moventur a primo parente per originem. Manifestum est autem, quod materiæ non est movere, sed moveri; unde qualitercumque aliquis materialiter procederet ex Adam, vel ex his, qui ab Adam processerunt, nullo modo contraheret originale peccatum, nisi seminaliter propagaretur ex eo. Sicut nec etiam peccatum originale contraheret, si aliquis homo de novo formaretur de terra.* Unde ad 6. concludit, *quod ex hoc, quod Christus fuit conceptus ex Virgine sine virili semine*, ***habuit***, ***quod non contraheret peccatum originale.***

„ tione procreatus est; si potes, intellige; si non „ potes, crede (*a*).

113. Scholion. Cum hactenus ostensum sit, peccatum originale propagari per seminalem rationem, qua natura ipsa humana propagatur, adhuc curiosius aliqui inquirunt, quomodo anima, quæ spiritualis est, & a Deo sine macula peccati creatur, eamdem maculam contrahat per semen.

114. Omnium autem probabilior eorum sententia videtur, qui dicunt, animam vitiari eo ipso momento, quo corpori jam formato ex semine Adamitico corrupto conjungitur, quomodo si ipsa intraret in corpus vulneratum, aut igne jam ardens, mox doloris sensum perciperet, propter mutuum scilicet animæ ipsius cum corpore, cujus est forma substantialis, commercium. Ita inter alios Innocentius III. in Exposit. Ps. L. inquiens: „ Ex seminibus fœdatis & corruptis concipitur „ corpus corruptum pariter, & fœdatum, cui anima tandem infusa corrumpitur, & fœdatur, „ non ab integritate, vel munditia, quam habuit, „ sed ab ea, quam haberet, si non uniretur fœdato corpori & corrupto “. Ad quam rem declarandam utitur exemplo a S. Augustino sæpius usurpato liquoris, qui contrahit fœtorem vasis fœtidi, cum infunditur.

115. Id tradidit etiam Angelicus in II. Dist. 30. quæst. 1. art. 2. ad 3. dicens: „ Anima, quæ „ tali corpori (*fœdato & corrupto*) infunditur, „ deordinationem culpæ contrahit ex hoc ipso, „ quod hujusmodi corporis forma efficitur; cum „ oporteat, perfectionem perfectibili proportionatam esse “. Et ibidem ad 5.: „ Anima non „ inficitur per infectionem corporis, quasi corpore agente in animam, sed per quamdam collimitationem unius ad alterum; quia forma recipitur in materia, secundum conditionem ipsius materiæ; cum omne, quod est in altero, „ sit in eo per modum recipientis “. Si quis plura desiderat, adeat Theologos Scholasticos.

CAPUT IV.

Resolvuntur quædam quæstiunculæ de peccato originali.

116. Quæres primo, *an si Eva sola peccasset, ejus peccatum fuisset in nos derivatum?*

117. Respondet S. Thomas 1. 2. quæst. 81. art. 5. negative, hoc utens ratiocinio. „ Dictum est „ supra, quod peccatum originale a primo parente traducitur, inquantum ipse movet ad generationem natorum. Unde dictum est, quod si „ materialiter tantum aliquis ex carne humana „ generaretur, originale peccatum non contraheret. Manifestum est autem secundum doctrinam „ Philosophorum, quod principium activum in „ generatione est a patre, materiem autem mater ministrat, unde peccatum originale non contrahitur a Matre sed a Patre. Et secundum „ hoc si Adam non peccante, Eva peccasset, filii originale peccatum non contraherent. E converso autem esset, si Adam peccasset, & Eva „ non “.

118. Sed efficacius idipsum probatur ex sacris Litteris, quæ loquentes de peccato originali semper unum hominem, nempe Adam ejus primum auctorem nominant. *Per unum hominem*, inquit Apostolus Rom. V. 12., *peccatum in hunc mundum intravit*. Ibid. *Unius delicto multi mortui sunt*, tum: *unius delicto mors regnavit per unum*; & 1. ad Corinth. XV. 22. *In Adam omnes moriuntur*. Consequenter etiam Concilium Trident. solius Adæ mentionem fecit, ubi doctrinam peccati originalis exposuit.

119. Neque obest, quod dicitur Ecclesiastici XXV. 33. *A muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur*. Non inquam, hæc enim verba tantummodo significant, Evam fuisse primam peccati occasionem, quia præceptum Dei violando prima peccavit, & Adam ad peccatum sollicitavit, unde omnes peccatores, & mortales effecti sumus: non autem quasi ipsa fuisset generis humani caput, quod peccatum intr verit in hunc mundum, & per peccatum mors. Solus enim Adam justitiam a Deo acceperat in posteros transferendam, nisi eam sua culpa infeliciter amisisset, utpote qui *primus formatus est a Deo pater orbis terrarum*, ut dicitur Sap. X. 1.

120. Eodem sensu Sancti Patres vel Evæ soli vel utrique protoparenti nostrarum calamitatum causam attribuunt; unde etiam illa antithesis inter Evam, & Mariam Virginem, quam in suis precibus adoptavit Ecclesia; ut quemadmodum illa nobis mortem, sic ista nobis vitam attulerit. Sic S. Augustinus Lib. II. *de Symbolo* cap. 4. inquit: *per feminam mors, per feminam vita: per*

(a) Nicol. Malebranchius, Guill. Gothofr. Leibnitius, aliique nonnulli recentiores Philosophi, non Theologi, nova excogitarunt systemata ad explicandum arcanum peccati originalis traducem. Sed parum feliciter. Si quis ea exposita, & explosa simul videre cupit, adeat sæpius laud. P. Bern. de Rubeis *in Tract. Theol. de peccato origin.* Venet. 1757. cap. 69., & seq.

In tota autem hac originalis peccati materia nulla usi sumus exceptione, ne a nostro scopo diverteremus. Amplectimur tamen qua decet veneratione celebrem illam Synodi Trident. clausulam Sess. V. *Declarat hæc ipsa S. Synodus, non esse suæ intentionis comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam, & immaculatam virginem Mariam, Dei Genitricem, sed observandas esse constitutiones fel. rec. Xysti Papæ IV., sub pœnis in eis Constitutionibus contentis, quas innovat.* De qua clausula videri potest Nat. Alexander in *Hist. Eccles.* Sec. II. Dissert. XXI. §. 21.

per Evam interitus, *per Mariam salus &c.*; & Ecclesia in Festo Annuntiationis: *Mortem*, *quam femina intulit*, *femina fugavit*.

121. Nempe Sancti Patres aliquando primum grandis illius peccati exordium consideraverunt, quod certe ab Eva repetendum est. Ceterum frequentissime unius Adam mentionem faciunt, præcipue S. Augustinus in Libris illis, in quibus contra Pelagianos transfusionem primi illius peccati cum Ecclesia Catholica propugnat. Antithesis autem inter Evam & B. Virginem Mariam si attente consideretur, nostræ sententiæ favet. Neque enim B. Virgo Maria nos proprie salvavit, sed nostræ salutis causa dicitur, quatenus Jesum Christum genuit Salvatorem nostrum. Sic etiam Eva nos perdidit, quatenus Adamum ad peccandum pestifera suasione induxit (*a*).

122. Ex his liquet, peccatum Adami propagatum iri in omnes posteros, etiam si Eva minime peccasset, quia Adam caput erat generis humani, ut jam dictum est.

123. Quæres secundo, *an Eva sola peccante saltem mors*, *aliæque vitæ miseriæ in posteros pertransissent?* Mater enim ad generationem prolis concurrit, subministrando materiam; cum autem ad materiam consequantur passiones, ac moriendi necessitas, sola matre peccante, videtur hac potuisse in ejus filios derivari.

124. Respondet S. Th. laud. art. 5. ad 2. „ Hoc „ non videri conveniens; immortalitas enim, & „ impassibilitas primi hominis non erat ex con„ ditione materiæ, sed ex originali justitia, per „ quam corpus subdebatur animæ, quandiu ani„ ma esset subjecta Deo. *Adamo igitur non pec„ cante*, manifestum est, quod in filiis non esset „ defectus originalis justitiæ; unde non esset in „ eis passibilitas, vel necessitas moriendi ".

125. Quæres tertio, *utrum alia peccata primi parentis*, *vel parentum proximorum traducantur in filios?*

126. Respondet Angelicus in 1. 2. qu. 81. art. 2. negative. „ Cujus ratio est, *inquit*, quia ho„ mo generat sibi idem in specie, non autem se„ cundum individuum: & ideo ea, quæ directe „ pertinent ad individuum, sicut personales actus, „ & quæ ad eos pertinent, non traducuntur a pa„ rentibus in filios: non enim grammaticus tra„ ducit in filium scientiam grammaticæ, quam „ proprio studio acquisivit. Sed ea, quæ perti„ nent ad naturam speciei, traducuntur a paren„ tibus in filios ... Sicut autem ad personam ali„ quid pertinet secundum seipsam, aliquid ex do„ no gratiæ; ita etiam ad naturam potest aliquid „ pertinere secundum seipsam, scilicet quod cau„ satur ex principiis ejus, & aliquid ex dono gra„ tiæ. Et hoc modo justitiæ originalis erat quod„ dam donum gratiæ toti humanæ naturæ divi„ nitus collatum in primo parente, quod quidem „ primus homo amisit per primum peccatum. „ Unde sicut illa originalis justitia traducta fuis„ set in posteros simul cum natura, ita etiam „ inordinatio opposita. Sed alia peccata actualia „ vel primi parentis, vel aliorum non corrum„ punt naturam quantum ad id, quod naturæ est, „ sed solum quantum ad id, quod personæ est, „ idest secundum pronitatem ad actum. Unde a„ lia peccata non traducuntur ". Vid. etiam Qu. IV. *de malo* art. 8.

127. S. Augustinus aliquando hac de re dubius hæsit; imo *in Enchiridio* cap. 46. *parentum quoque peccatis*, inquit, *parvulos obligari*, *non solum primorum hominum*, *sed etiam suorum de quibus ipsi nati sunt*, *non improbabiliter dicitur*. Attentis tamen iis, quæ postea subdit, haud immerito S. Thomas dixit, Augustinum hac de re quæstionem movisse, & insolutam reliquisse.

128. Alibi autem opinionem negantem aperte professus est. Nam in Epist. 250., quam senior scripsit Auxilio juveni Episcopo, sententiam anathematis ab eodem prolatam contra totam familiam Classiciani improbat, quia crimen patris non potest imputari filio. „ Quomodo, *inquit*, vel „ Deo, vel hominibus justam possumus reddere „ rationem, si animas innocentes pro scelere a„ lieno, ex quo (*fortasse* quod) non trahunt „ sicut ex Adam, in quo omnes peccaverunt, o„ riginale peccatum, spirituali supplicio punia„ mus? Etenim Classiciani filius, etsi traxit ex „ patre primi hominis culpam, sacro fonte ba„ ptismatis expiandam, tamen quidquid, postea„ quam genuit eum, peccati pater admisit, ubi „ particeps ipse non fuit, ad eum non pertinere „ quis ambigit (*b*) "?

129. Quæres quarto, *an Adamo non peccante si aliquis posterorum peccasset*, *ejus peccatum transfunderetur in filios?*

130. Resp., Certum est, etiam Adamo non peccante, potuisse ejus posteros peccare; neque enim

(*a*) Guill. Estius in Lib. II. *Sentent.* Distinct. 21. §. 8., & 9. in contrariam sententiam inclinat, tanquam *valde probabilem*.

(*b*) P. Petrus Mansi Theologus Augustinianus non incelebris putavit, immane illud Judæorum scelus, quo Jesu Christi Domini nostri mortem a Pilato obtinuerunt cum horribili illa imprecatione: *Sanguis ejus super nos*, *& super filios nostros*, traduci a parentibus in prolem usque ad hodiernum diem. Singularem hanc sententiam solide refutavit alter ex eadem Augustiniana familia Theologus multo celebrior P. Jo. Laur. Berti *Theol. Discipl.* Lib. III. cap. 7. Quantum vero ad horrendam illam imprecationem Matt. XXVII. bene observat S. Thomas Quæst. IV. *de malo* art. 8. ad 9., *quod sanguis Christi obligat filios Judæorum*, *in quantum sunt imitatores paternæ malitiæ*, *ipsam approbando*. Nota, juste damnatam fuisse 52. Baji propositionem: *Omne scelus ejus est conditionis*, *ut suum auctorem*, *& posteros eo modo inficere possit*, *quo infecit prima transgressio*.

nun homines nascituri erant confirmati in gratia, quomodo nec ipse Adam confirmatus fuit. Vid. Sect. I. n. 163.

151. Peccatum tamen posterorum non fuisset ad filios derivatum, quia, ut supra dictum est, solus Adam fuit a Deo creatus caput totius generis humani; in eo fuimus omnes, atque in eo omnes peccavimus, ut proinde ejus peccatum recte dicatur peccatum naturæ; quod quilibet homo contrahit, semel ac naturam humanam ab eo seminali virtute accipit. Multæ aliæ excitatæ sunt a scholasticis quæstiones, variis constitutis hypothesibus. Nos has delibavimus, quæ ad illustrandam hanc materiam aptiores visæ sunt.

CAPUT V.

De pœnis peccati originalis in hac vita; & primum quantum ad corpus.

152. Inter alia argumenta, quibus S. Augustinus sæpe premebat Pelagianos, ut peccatum originale faterentur, illud erat etiam ductum ex morte, aliisque innumeris hujus vitæ miseriis; cujus argumenti tantam esse vim observabat, ut vel ipsi ethnici Philosophi sine revelationis lumine cognoverint, has nostras calamitates alicujus ignotæ culpæ pœnas esse. Juliano enim Lib. IV. cap. 12. n. 60. verba Tullii objiciebat, qui in Lib. III. *de republ.* „ Hominem dicit, non ut a „ matre, sed ut a noverca natura editum in vi- „ tam, corpore nudo, fragili, & infirmo; animo „ autem anxio ad molestias, humili ad timores, „ molli ad labores, prono ad libidines “. Et iterum cap. 15. num. 78. eumdem Tullium advocabat, qui in extremis partibus dialogi Hortensii cum multa de hominum vanitate, atque infelicitate dixisset, ita colligebat: „ Ex quibus humanæ „ vitæ erroribus, & ærumnis fit, ut interdum „ veteres illi sive vates, sive in sacris, initiisque „ tradendis divinæ mentis interpretes, qui non *ob* „ *aliqua scelera suscepta* in vita superiores pœ- „ narum luendarum causa natos esse dixerunt, a- „ liquid vidisse videantur: verumque sit illud, „ quod est apud Aristotelem: simili nos affectos „ esse supplicio, atque eos, qui quondam cum „ in prædonum Hetruscorum manus incidissent, „ crudelitate excogitata necabantur, quorum cor- „ pora viva cum mortuis adversa adversis accom- „ modata quamaptissime colligabantur: sic nostros „ animos cum corporibus copulatos, ut vivos cum „ mortuis esse conjunctos “. Hoc argumento ut dixi, frequentissime urgebat S. Pater Pelagianos, ut ab ipsis etiam invitis peccati originalis extorqueret (*a*).

153. In eo autem magis illustrando S. Doctor utebatur exemplo parvulorum, qui cum nullius culpæ actualis propter ætatem capaces sint, puniri juste non possunt, nisi propter originalem noxam. Ita autem eorum miserias graphice pingebat in epist. 166. ad Hieronymum cap. 6.: „ Lan- „ guescunt ægritudinibus, torquentur doloribus, „ fame, & siti cruciantur, debilitantur membris, „ privantur sensibus, vexantur ab immundis spi- „ ritibus “. Et Lib. III. *Op. imperf.* cap. 48. „ Non enim, *inquit*, numerari possunt mala, quæ „ patiuntur infantes, febrim, tussim, scabiem, „ dolores quorumcumque membrorum, ventris „ fluxum, lumbricos, & alia innumerabilia ex „ ipsa carne existentia, & ipsarum curationum, „ quam morborum plura tormenta: & extrinsecus „ ictus vulnerum, plagas verberum, incursus dæ- „ monum “. Quibus recensitis sic colligebat: „ Numquid enim in hoc sæculo dici de parvulo „ potest, quod justitia ejus (*scilicet Dei*) super „ ipsum sit; quandoquidem per vitam propriam „ nec juste, nec inique adhuc potest vivere? Quid- „ quid igitur pœnarum in hac ætate patitur, quo „ merito patitur, si nullum ex parentibus traxit “?

154. Hoc ipsum argumentum proponit S. Thomas Lib. IV. *cont. Gen.* cap. 52., non quidem ut omnino certum, si revelationem divinam reponamus, sed ut probabile: „ Peccati originalis in „ humano genere *probabiliter* quædam signa ap- „ parent. Cum enim Deus humanorum actuum „ sic curam gerat, ut bonis operibus præmium, „ & malis pœnam retribuat, ex ipsa pœna pos- „ sumus certificari de culpa. Patitur autem com- „ muniter humanum genus diversas pœnas & cor- „ porales, & spirituales. Inter corporales potissi- „ ma est mors, ad quam omnes aliæ tendunt, & „ ordinantur, scilicet fames, sitis, & alia huju- „ smodi. Inter spirituales autem est potissima de- „ bilitas rationis, ex qua contingit, quod homo „ difficulter pervenit ad veri cognitionem, & de „ facili labitur in errorem, & appetitus bestiales „ omnino superare non potest, sed multoties ob- „ nubilatur ab eis “.

155. Et cum sibi objecisset, hujusmodi defectus tam corporis, quam spiritus non esse pœnales,

(*a*) Inventi sunt nostra ætate pseudo-Philosophi, qui tam multas, & tam graves vitæ hujus miserias, præcipue autem frequentes nostrorum corporum infirmitates, non aliunde derivatas esse commenti sunt, quam ex esu animalium, quorum sanguis nostro permixtus magnam nobis perniciem attulerit, quasi nullæ fuissent, quando homines solis terræ fructibus vescebantur. Hanc morborum nostrorum causam post multa annorum sæcula tandem detectam versibus illustravit Alex. Pope dictus Horatius Anglus in suo Poemate *de Homine*. Hoc poema acriter confutavit Rob. Jac. Alexis Du-Hamel in suis *Epistolis Belgicis*. Eum tamen nonnulli putarunt censura nimium severa usum fuisse contra virum, qui in Anglia Catholicæ majorum suorum religioni constanter adhæsit, & cujus propterea carmina ad bonum, & orthodoxum sensum facile perterhi poterant, & debebant. Sed hæc viderint alii.

les, sed naturales ex necessitate materiæ consequentes, ita respondet: „ Si quis recte consideret, *satis probabiliter* poterit æstimare, divina „ providentia supposita .... quod Deus superiorem „ naturam inferiori ad hoc conjunxit, ut ei dominaretur, & si quod hujus dominii impedimentum ex defectu naturæ contingeret, ejus „ speciali, & supernaturali beneficio tolleretur &c. „ *Unde ita concludit:* Sic igitur hujusmodi defectus, quamvis naturales homini videantur, „ absolute considerando humanam naturam ex parte ejus, quod est in ea inferius, tamen considerando divinam providentiam, & dignitatem „ superioris partis humanæ naturæ, *satis probabiliter* probari potest, hujusmodi defectus esse „ pœnales: & sic colligi potest, humanum genus „ peccato aliquo originaliter esse infectum. " Vide, quæ dicta sunt Tomo I. Diss. II. n. 94. & seqq.

116. Sed hæc argumenta, quæ sola naturali ratione inspecta nonnisi probabilia sunt, certissima evadunt, si divina oracula consulamus, unde „ ibidem Angelicus sic pergit: „ *Secundum doctrinam fidei* ponimus hominem a principio „ taliter esse institutum, quod quamdiu ratio hominis Deo esset subjecta, & inferiores vires ei „ sine impedimento deservirent, & corpus ab ejus „ subjectione impediri non posset per aliquod impedimentum oorporale, Deo, & sua gratia supplente, quod ad hoc perficiendum natura minus „ habebat; ratione autem aversa a Deo, & interiores vires a ratione repugnarent, & corpus „ vitæ, quæ est per animam, contrarias passiones susciperet. " Et quæst. 3. *de malo* art. 4. „ Absque omni dubio, *inquit*, secundum fidem „ catholicam tenendum est, quod mors, & omnes „ hujusmodi defectus præsentis vitæ, sunt pœna „ peccati originalis ".

137. Sane hæc mortalis nostræ vitæ mala non esse naturæ consectaria, sed pœnas a Deo nobis impositas, luculenter tradit Ecclesiasticus cap. XL. 1. his verbis: „ Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ in matrem omnium ". Quibus verbis triumphabat S. Augustinus contra Pelagianos, inferens, Deum aut injustum esse, qui parvulos innocentes hoc gravi jugo premat, aut imbecillum, qui illud auferre non possit, aut improvidum, qui nostrum curam non gerat. „ Deus „ igitur tuus, *sic alloquebatur Julianum Lib. I. Op. imperf.* c. 49., in tot & tantis malis, quæ „ parvuli patiuntur aut justitiam, aut omnipotentiam, aut ipsam curam rerum humanarum est „ perditurus ". Quod argumentum efficacissimum reputabat S. Pater, pro fundamento ponens, quod *sub Deo justo miser esse quispiam, nisi mereatur, non potest*. Ibid. cap. 39.

138. Potissimum vero magnus hic Pelagianæ hæresis debellator considerabat mortem, quam pœnam esse peccati originalis ex multis sacr. litterarum locis eruebat Lib. I. *de peccat. mer. & remiss.*; ac primo ex illa comminatione facta Adæ Gen. II. 17. *Morte morieris*; in qua non solam mortem animæ, ut Pelagiani explicabant, sed etiam mortem corporis intelligendam esse ostendebat ex aliis verbis cap. III. 19., quibus Deus Adam pœnam comminatam reapse inflixit, dicens: *pulvis es, & in pulverem reverteris*; quæ certe non aliam mortem significant, quam mortem corporis. Secundo id ipsum ostendebat ex illo insigni Apostoli loco Rom. V. 12. *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors.* Quod intelligendum esse de morte corporis colligebat ex aliis ejusdem Apostoli verbis 1. Corinth. XV. 21. *Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum*; ubi cum S. Paulus de resurrectione corporis manifeste agat, etiam de morte ejusdem corporis agere credendum est. Ex quibus, aliisque sacr. paginarum testimoniis adeo S. Doctor de sua doctrina certus erat, ut Lib. XIII. *de Civ. Dei* c. 15. scribere potuerit: „ Constat inter Christianos veraciter catholicam „ tenentes fidem, etiam ipsam corporis mortem „ non lege naturæ, qua nullam mortem homini „ Deus fecit; sed merito inflictam esse peccati: „ quoniam peccatum vindicans Deus, dixit homini, in quo tunc omnes eramus: terra es, & in „ terram ibis ". Nec omittendus S. Thomas, qui Lib. IV. *cont. Gen.* cap. 50. ita ex allato loco Gen. probat, mortem esse peccati originalis pœnam: „ Quia Adam nec eo die, quo comedit, actu mortuus est, oportet sic intelligi, quod dicitur: *morte morieris*, idest necessitati mortis „ eris addictus: quod quidam frustra diceretur, „ si homo ex institutione naturæ necessitatem moriendi haberet. " (a)

139. Porro S. Augustinus hanc sententiam tanta in luce collocavit, ut contrarius Pelagianorum error fuerit in pluribus Conciliis solemniter condemnatus. Nam primo in Concilio Africano anno 418. ita definitum fuit: *Quicumque dixerit, Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ, anathema sit.* Quod deinde a summis Pontificibus Innocentio, & Cœlestino, tum a Synodo Arausicana anno

(a) Aliqui Patres hæc testimonia Scripturæ intellexerunt de morte spirituali animæ, quæ peccatum consequitur. Veruntamen non repugnat, ut etiam simul intelligantur de morte corporis, quam Deus comminatus fuit, & reipsa intulit Adamo peccatori, ejusque posteris. Et id quidem ita evidens est, ut S. Augustinus epist. 193. ad Marium Mercatorem num. 12. non immerito existimaverit, non amplius adversarios suos dicere, *etiamsi non peccasset Adam, fuisse vel corpore moriturum*.

no 529. confirmatum fuit. Unde etiam sacrosancta Trident. Synodus Sess. VI. can. 1. ita statuit: „ Si quis non confitetur, primum hominem, cum „ mandatum Dei in Paradiso fuisset transgressus, „ statim sanctitatem, & justitiam, in qua con„ stitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per of„ fensam prævaricationis hujusmodi iram, & in„ dignationem Dei, *atque ideo mortem*, *quam* „ *antea illi comminatus fuerat Deus* ..... anathe„ ma sit". Et Can. 2. „ Si quis Adæ prævari„ cationem sibi soli, & non ejus propagini asse„ rit nocuisse ...... aut inquinatum illum per ino„ bedientiæ peccatum, *mortem*, *&* *pœnas* cor„ poris tantum in omne genus humanum transfun„ disse, non autem & peccatum, quod mors est „ animæ, anathema sit".

140. Quomodo autem peccatum Adami fuerit causa mortis, & omnium defectuum in natura humana, sic explicat Angelicus 1. 2. quæst. 85. art. 5., quia nempe *per peccatum primi parentis sublata est originalis justitia*, *per quam non solum inferiores animæ vires continebantur sub ratione absque omni deordinatione*, *sed totum corpus continebatur sub anima absque omni defectu*; *& ideo subtracta hac originali justitia per peccatum primi parentis*, *sicut vulnerata est humana natura quantum ad animam per deordinationem potentiarum*, *ita etiam est corruptibilis effecta per deordinationem ipsius corporis*. *Subtractio autem originalis justitiæ habet rationem pœnæ*, *sicut etiam subtractio gratiæ*. *Unde etiam mors*, *& omnes defectus corporales consequentes sunt quædam pœnæ originalis peccati* (*a*).

141. Ob. primo. Si mors, aliæque hujus vitæ nostræ miseriæ essent peccati originalis pœnæ, in iis, qui per baptismum ab originali labe mundati sunt, inveniri non deberent; sed tristi experientia edocemur, non minus baptizatos, quam non baptizatos esse hujusmodi calamitatibus obnoxios: ergo &c. Ita Pelagiani objiciebant S. Augustino.

142. Respondebat autem S. Doctor, remitti per baptismum totum reatum culpæ originalis, non autem reatum pœnæ: & nostram redemptionem nonnisi in fine vitæ esse consummandam. Ita in Lib. III. *contra duas Epist. Pelagian.* cap. 3. n. 5. „ Si a me, inquit, quisquam quæsierit, utrum „ per baptismum salvi facti fuerimus, negare non „ potero, dicente Apostolo: *Salvos nos fecit per* „ *lavacrum regenerationis*, *& renovationis Spi*„ *ritus sancti*. Sed si quæsierit, utrum per idem „ lavacrum omni prorsus modo jam nos fecerit „ salvos, respondebo: non ita est; idem quippe „ item dicit Apostolus: *spe enim salvi facti su*„ *mus &c.* ". Alio etiam in loco idem Apostolus, nempe Roman. VIII. 23. dicit, *nos expectare redemptionem corporis nostri*, quæ erit in fine sæculi, & tunc liberi erimus ab omni prorsus miseria.

143. Quanquam vero hujus divinæ œconomiæ vera causa assignari certo non possit, nisi inscrutabilis divina voluntas, variæ tamen a sanctis Patribus allatæ sunt non improbabiles rationes: atque illa imprimis, quam habet S. Augustinus Lib. II. *de pecc. mer.*, *& remiss.* cap. 31. n. 50., ut in nobis sit fidei, & spei meritum; *quid enim*, inquit S. Pater, *magnum erat*, *videndo non mori eos*, *qui crederent*, *credere se non moriturum? Quanto est majus*, *quanto fortius*, *quanto laudabilius ita credere*, *ut speret moriturus sine fine victurum?* Debemus itaque fide credere, bona spiritualia, & vitam æternam nobis per baptismi regenerationem conferri; eorumque assecutionem in altero sæculo spe salutari expectare.

144. Altera etiam ratio non minus verisimilis est, ut per has pœnalitates peccati originalis gravitatem cognoscamus, ut coram Deo humiliemur, & ut per patientiam merita nostra augeantur. „ Sicut Christus, inquit S. Thomas 3. P. quæst. „ 49. art. 3. ad 3., primo quidem habuit gra„ tiam in anima cum passibilitate corporis, & „ per passionem ad gloriam immortalitatis perve„ nit, ita & nos, qui sumus membra ejus, per „ passionem ipsius liberamur quidem a reatu cu„ juslibet pœnæ, ita tamen, quod primo recipi„ mus in anima spiritum adoptionis filiorum, quo „ adscribimur ad hæreditatem gloriæ immortalis, „ adhuc corpus passibile, ac mortale habentes; „ postmodum vero configurati passionibus, & mor„ ti Christi in gloriam immortalem perducimur, „ secundum illud Roman. VIII.: *Si filii*, *& hæ*„ *redes*; *hæredes quidem Dei*, *cohæredes au*„ *tem Christi*: *si tamen compatimur*, *ut & con*„ *glorificemur* ".

145. Ob. secundo. Mors est naturalis effectus compositionis humanæ: corpus enim, quod contrariis elementis constat, natura sua corruptioni obnoxium est. Hinc in ipsa hominis definitione ponitur, quod animal mortale sit: non ergo mors, aliaque hujus vitæ mala peccati originalis pœnæ sunt.

146. Resp. cum S. Thoma 2. 2. quæst. 164. art. 1. ad 1., mortem esse quidem naturalem homini attenta materia, ex qua componitur, non autem attenta forma, quæ est anima natura sua immortalis. Deus autem, qui est conditor hominis, suo beneficio ab homine primitus instituto ademit necessitatem moriendi ex materia consequentem. Hoc postea beneficium subtractum est per peccatum primorum parentum. Ita mors & dici potest *naturalis* ratione corporis, quod ex corruptibili ma-

(*a*) Ex qua S. Thomæ doctrina colligitur, merito fuisse damnatam a summis Pontificibus Pio V., & Gregorio XIII. illam Bajanam propositionem: *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium*, *sed naturalis conditio*.

materia compactum est, & est *pœnalis* propter amissionem divini beneficii eximentis a morte.

147. Ita Angelicus; qui etiam subtiliter observat, quod attenta hominis forma, quæ est incorruptibilis, materia etiam, quæ ipsi conjungitur, *si esset possibile*, deberet esse incorruptibilis. *Sicut quod serra sit ferrea, competit formæ, & actioni ejus, ut per duritiem sit apta ad serandum; sed quod sit potens rubiginem contrahere, consequitur ex necessitate talis materiæ, & non secundum electionem agentis: nam si artifex posset, faceret ex ferro serram, quæ rubiginem contrahere non posset*. Hanc doctrinam, eamdemque similitudinem alibi etiam affert S. Doctor, ut 1. 2. qu. 85. art. 6., & quæst. 5. *de malo* art. 5.

148. Et Lib. IV. *cont. Gent.* c. 81. „ Deus, „ inquit, in institutione humanæ naturæ aliquid „ corpori humano attribuit supra id, quod ei ex „ naturalibus principiis debebatur, scilicet *incor-* „ *ruptibilitatem quamdam, per quam convenien-* „ *ter suæ formæ coaptaretur*; ut sicut animæ „ vita perpetua est, ita corpus per animam pos- „ set perpetuo vivere; & talis quidem incorru- „ ptibilitas, etsi non esset *naturalis* quantum ad „ activum principium, erat tamen quodammodo „ naturalis ex ordine ad finem, ut scilicet mate- „ ria proportionaretur suæ naturali formæ, quæ „ est finis materiæ. Animæ igitur præter ordi- „ nem suæ naturæ a Deo aversæ subtracta est „ dispositio, quæ ejus corpori divinitus indita e- „ rat, ut sibi proportionaliter responderet, & se- „ cuta est mors ".

149. Ob. tertio. Mors, aliique defectus corporales, sicut in homine, ita etiam inveniuntur in animalibus brutis; unde illud Eccl. III. 19. *Unus interitus est hominis, & jumentorum, & æqua utriusque conditio*; atqui in brutis hæc non sunt alicujus peccati pœnæ, sed naturæ consectaria: ergo pariter in nobis &c.

150. Resp., easdem reipsa esse, imo fortasse majores miserias hominum, ac brutorum, eumdemque interitum, sed non eamdem causam. In brutis enim, quoniam non solum materia, sed etiam forma corruptibilis est, ex ipsa conditione eorum naturæ sequitur, quod infirmitatibus, aliisque defectibus, ac tandem morti obnoxia sint. In homine autem forma est spiritualis, & incorruptibilis; unde materiam exigeret, *si possibile esset*, incorruptibilem. Quod autem conditione naturæ fieri non poterat, factum fuerat gratuito beneficio Dei conditoris, ut scilicet quamdiu mens hominis esset Deo subjecta, inferiores vires animæ subjicerentur rationi, & corpus animæ. Cum autem mens hominis per peccatum a Deo subjectione recessit, hæc pœna consecuta est, ut nec inferiores vires subjicerentur rationi, nec corpus omnino subjiceretur animæ; unde consequitur mors, & alii corporales defectus. *Vita enim*, inquit Angelicus laud. 2. 2. qu. 164. art. 1., *& incolumitas corporis consistit in hoc quod subjiciatur animæ, sicut perfectibile suæ perfectioni. Unde per oppositum mors, & ægritudo, & quilibet corporalis defectus pertinet ad defectum subjectionis corporis ad animam*.

151. Ob. quarto. Peccatum originale est idem aut æquale in omnibus; sed hujus vitæ calamitates non sunt in omnibus æquales; imo nec ipsa mors æqualiter omnibus supervenit, sed aliquibus citius, aliis tardius, quibusdam unico instanti, quibusdam post longas, ac molestissimas ægritudines: ergo &c.

152. Resp. S. Thomas ibidem ad 4., pœnam peccato originali a Deo inflictam fuisse absolute, & per se æqualem in omnibus, nempe subtractionem justitiæ illius originalis, quæ hominem ab omni miseria immunem servabat; ex hac autem subtractione per accidens consequitur diversitas pœnarum ex aliis causis ortum habens. Sicut si judex jubeat plures homines excæcari, possunt multi alii defectus inæquales inde consequi, ut quod aliquis labatur, vel aliud infortunium incurrat.

153. Inst. Hæc similitudo in hoc deficit, quod judex prævidere non potest omnia mala ex inflicta excæcationis pœna profluentia; & ideo hominem excæcari jubens, non est proprie causa illorum malorum, quæ ex ipsa excæcatione fortuito oriuntur. Deus autem præscius est omnium futurorum eventuum; adeoque ex dispositione divinæ præscientiæ, & providentiæ hujusmodi pœnalitates diversimode in diversis inveniuntur: non ergo sunt peccati originalis pœnæ.

154. Huic difficultati respondet ibidem S. Doctor, id contingere *vel in pœnam paternorum peccatorum, inquantum filius est quædam res patris, unde frequenter parentes puniuntur in prole; vel etiam propter remedium salutis ejus, qui hujusmodi pœnalitatibus subditur, ut scilicet per hoc a peccatis arceatur, aut etiam de virtutibus non superbiat, & per patientiam coronetur*. Quod si hæc non sufficiant, etiam hic repetendum erit illud Apostoli Pauli: *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? ...... Annon habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Roman. IX. 20., & seq. Hanc eamdem diversitatem sæpe videmus etiam in vario ingenio hominum, *quorum nonnulli*, inquiebat S. Augustin. in epist. supralaud. ad Hieron. 166., *tam tardi, & obliviosi sunt, ut ne prima quidem discere litterarum elementa potuerint; quidam vero tantæ sunt fatuitatis, ut non multum a pecoribus differant, quos moriones vulgo vocant*. Quænam autem hujus diversitatis causa afferri unquam poterit præter absolutam, omniumque rerum dominam voluntatem Dei? Hac ipsa Dei voluntate fit, ut propter eamdem originalem noxam aliqui majores, alii minores in hac vita pœnas luant: omnes tamen justas.

155.

155. Ob. 5. Sap. I. 13. dicitur: *Deus mortem non fecit*; sed pœna peccati originalis a Dei justitia infligi debuit: ergo &c.

156. Resp. S. Thomas ad 5., dupliciter posse mortem considerari, scilicet prout quoddam malum est naturæ humanæ, & hoc modo non esse a Deo, sed esse defectum *incidentem* ex culpa derivatum; & prout habet aliquam rationem boni, scilicet justæ pœnæ, & sic esse a Deo. Hinc illud Ecclesiastici XI. 14. *Vita, & mors .... a Deo sunt*: „ vita scilicet a donante, mors a vindicante " ut pulchre commentatur S. Augustinus Lib. I. *Retract.* cap. 21., qui etiam Lib. V. *cont. Jul.* cap. 9. *ostendit, non sibi adversari eloquia divina, quia deceptor hominis causa mortis est diabolus, quam non ut primus ejus auctor, sed ut peccati ultor intulit Deus.*

157. Ob. 6. Pœnæ non infliguntur ad meritum acquirendum, sed ad peccata punienda; sed hujus vitæ ærumnæ, imo & ipsa mors præbent homini non levem meritorum materiam: ergo &c.

158. Resp., meritum non provenire proprie ex pœnis, quibus necessario, & non libere affligimur; sed ex bono earumdem usu. *Quemadmodum injusti*, inquit S. August. Lib. XIII. *de Civ. Dei* cap. 5. laud. a S. Thoma 2. 2. quæst. 164. art. 1. ad 6., *male utuntur, non tantum malis, verum etiam bonis, ita justi bene utuntur, non tantum bonis, sed etiam malis*. Et quædam mala nos libere patimur, ut patet in morte, quam martyres pro Christi nomine liberrime subierunt. In aliis autem saltem libera nobis est submissio divinæ voluntati, ut in his etiam mereri possimus. Ceterum S. Thomas 1. 2. qu. 87. art. 7. bene observat, *hoc ipsum, quod oportet humanæ naturæ medicinas pœnales adhibere, est ex corruptione naturæ, quæ est pœna originalis peccati, in statu enim innocentiæ non oportuisset aliquem ad profectum virtutis inducere per pœnalia exercitia*.

159. Ob. 7. Omnis pœna debet esse afflictiva; talis autem non est mors, quia quando homo non moritur, ea non affligitur; quando autem moritur, eam non sentit, quia omni sensu privatus est: ergo &c.

160. Resp. mortem utique in ipso actu moriendi sentiri non posse; sentiri autem, quando appropinquat, & in eo magis non affligi, quando ejus appropinquatio propter conjunctas infirmitates acerbior, & molestior est. Quanquam & ipsa mortis memoria molestissima iis esse solet, qui nimio terrenarum rerum amore implicati sunt: & sola caritas Dei eam nobis dulcem reddere potest, juxta illud S. Pauli: *Cupio dissolvi & esse cum Christo*. Et de pœnis corporis, quibus in hac vita peccatum originale punitur, hactenus dicta sufficiant. Nunc de pœnis animæ, quæ multo graviores sunt.

CAPUT VI.

De pœnis, vel effectibus funestis peccati originalis in hac vita, quantum ad animam (*a*).

161. Ut ut magnæ sint ærumnæ & calamitates corporis, quibus in hac vita propter originale peccatum obnoxii facti sumus, multo tamen majores sunt clades, quibus anima affecta est; & quas uberius exponere eo magis interest, quo ab hac notitia nostræ justificationis initium desumendum esse recte observavit sacrosancta Tridentina Synodus Sess. VI. de *justific.* cap. 1. inquiens: „ Primum declarat S. Synodus, ad justificationis „ doctrinam probe, & sincere intelligendam oportere, ut unusquisque agnoscat, & fateatur, quod „ cum omnes homines in prævaricatione Adæ innocentiam perdidissent, facti immundi, & ut „ Apostolus inquit, *natura filii iræ*, quemadmodum in decreto de peccato originali exposuit, „ usque adeo servi erant peccati, & sub potestate diaboli, ac mortis, ut non modo Gentes per „ vim naturæ, sed ne Judæi quidem per ipsam „ etiam litteram Legis Moysis inde liberari, aut „ surgere possent, tametsi in eis liberum arbitrium „ minime extinctum esset, *viribus licet attenuatum*, & *inclinatum* ". Quibus verbis non solum vult S. Synodus in memoriam revocare dogma transfusionis peccati originalis, verum etiam vulnera per ipsum nobis inflicta, ut ita ad justificationis, & sanitatis gratiam toto cordis animo exquirendam excitemur. Idipsum fuerat multo antea in Concilio II. Arausicano cap. 1. definitum.

162. Sed non pauci Scholastici non alia ratione liberum arbitrium in nobis peccato originali *attenuatum*, & *inclinatum* esse volunt, nisi quia donis supernaturalibus una cum justitia originali expoliatum fuit, ac sibi ipsi relictum, perinde ac esset in puris suis naturalibus, unde hominem in statu naturæ lapsæ non aliter dicunt differre ab homine in puris naturalibus condito, ac differat homo spoliatus a nudo, quia in nudo est mera carentia vestium, in nudato autem est earumdem vestium privatio (*b*).

163.

(*a*) P. Thomas de Lemos in *Panoplia Gratiæ* Tom. I. P. II. Tract. I. cap. 15. acute observat, non eamdem omnino esse rationem de morte corporis, ac de ignorantia, malitia, infirmitate, & concupiscentia; quia *mors non dicitur naturæ vulnus, sed pœna peccati*; illa autem quatuor dicuntur vulnera, *ex peccato originali naturæ humanæ inflicta*, atque ad animam pertinent. Etiam S. Thomas Quæst. IV. *de malo* art. 6. ad 2. *Pœna*, inquit, *propria peccati originalis est necessitas moriendi*.

(*b*) P. Lud. Molina in *Concordia* qu. 14. art. 13. disp. 3. hæc utriusque Concilii verba ita interpretatur: „ Loquuntur comparatione virium, quas liberum ar„ bitrium habebat in statu innocentiæ ex præsentia

163. Nomine autem hominis in *puris naturalibus* considerati intelligunt naturam humanam, prout constat ex solis suis principiis constitutivis sine ullo dono supernaturali justitiæ originalis, eamque volunt esse obnoxiam omnibus iis miseriis cum animæ, tum corporis, quibus nunc circumdamur, cum hoc solo discrimine, quod in statu *naturæ puræ* omnia hæc fuissent consectaria constitutionis humanæ, quæ constat ex corpore corruptibili, & appetitibus sensitivis rationi contrariis, in præsenti autem statu sunt pœnæ peccati originalis. Pœnæ, inquam, consequentes subtractionem justitiæ originalis: hac enim subtracta, homo relabitur, ut ipsis quidem videtur, in statu naturæ puræ (*a*).

164. Negari non potest, hanc sententiam placuisse olim pluribus Scholasticis, imo etiam aliquibus Thomistis; sed eam veram principiis Angelici nostri Præceptoris, tum ejus Magistri S. Augustini, aliorumque veterum Patrum, & quod majoris momenti est, menti Conciliorum, quæ contra Pelagianos, ac Semipelagianos pro tuendo dogmate peccati originalis celebrata fuerunt, omnino repugnare ostendit P. Thomas de Lemos in *Panoplia gratiæ* Tom. I. P. II. Tract. I. *De læsione liberi arbitrii per peccatum originale*, cujus doctrinam & nos sequemur. Sit itaque

PROPOSITIO.

Per peccatum Adæ non solum fuit natura humana gratuitis, & supernaturalibus donis spoliata, sed etiam in suis naturalibus potentiis sauciata, infirmata, ac debilior facta, quam fuisset in statu naturæ puræ.

165. Prob. 1. ex celebri illa parabola hominis descendentis ab Jerusalem in Jerico, qui, ut inquit sacer textus Lucæ X. 30., *incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum & plagis impositis abierunt, semivivo relicto:* misericors autem Samaritanus *alligavit vulnera ejus, infundens oleum, & vinum ..... & curam ejus egit*. Nihil explicatius in rem nostram desiderari potest. Etenim, ut SS. Patres communiter interpretantur (*b*), in homine illo Adam repræsentatur in peccatum lapsus, & a Dæmone expoliatus, atque insuper vulneratus. *Ipse Adam*, inquit S. Augustinus Lib. II. *Quæst. Evang.* quæst. 19., *intelligitur in genere humano ...... latrones Diabolus, & Angeli ejus;* & S. Thomas in II. Dist. 29. quæst. 1. art. 2., Adam, inquit, per peccatum *fuit vulneratus in naturalibus, & spoliatus gratuitis, ut dicitur in Glossa Lucæ X.* (*c*). Ubi hæc duo distincte explicantur; scilicet expoliatio, & insuper talis plagarum impositio, ut miser homo sauciatus, confractus, attritus, uno verbo, semivivus relictus

„ justitiæ originalis, non vero comparatione virium, „ quas habuisset, *si homo in puris naturalibus fuisset* „ *conditus* ". Magistro suo subscribit P. Gabr. Vasquez in 1. 2. disp. 138. cap. 2. inquiens: „ Mihi vero summopere placet *communis* sententia, quæ affirmat, „ naturam humanam non fuisse *aliquo positivo vulnere sauciatam* ... sed duntaxat vulneratam fuisse, quia „ spoliata *donis gratiæ* suæ propriæ inclinationi relicta fuit, eodem prorsus modo inclinata, sicut qui „ in pura natura esset. " Ita multi alii; immo ipse Card. Bellarminus, in Lib. *de gratia primi hominis* cap. 5. Tomo IV. inquiens: „ Non magis differt status hominis post lapsum Adæ a statu ejusdem in „ puris naturalibus, *quam differat spoliatus a nudo;* „ neque deterior est hominum natura (si culpam originalem detrahas), nec magis ignorantia, & infirmitate laborat, quam esset, & laboraret in puris „ naturalibus condita. " Quam sententiam communem esse & ipse contendit, sed falso, ut mox videbimus. Multoque magis falsum est P. de Rhodes, qui in sua *Theol. Schol.* Tom. 1. tract. 4. disp. 4. qu. 2. sect. 3. hæc addidit: *Ita contra sectarios omnes docent orthodoxi omnes Theologi*.

(*a*) Non hic disputabimus, an possibilis sit status naturæ puræ; sed solum aliquanto uberius sententiam Molinæ, ejusque asseclarum explicabimus. Volunt ergo primo, hominem per peccatum originale fuisse donis supernaturalibus expoliatum: secundo, vires proinde naturales fuisse privatas eo vigore, quem ex ipsis donis trahebant: tertio, easdem vires in eo statu remansisse, in quo ex solis suis principiis sine aliquo dono supernaturali fuissent: quarto has vires naturales, neque in Angelis, neque in nobis fuisse per peccatum diminutas: quinto, hoc solum esse discrimen inter naturam lapsam, donisque supernaturalibus expoliatam, eamdemque naturam in puris naturalibus consideratam, quod in natura lapsa exclusio a gloria, carentia gratiæ, & justitiæ originalis habent proprie rationem *privationis*, & pœnæ, non autem in natura pura, in qua non fuissent, nisi *carentia* pura, seu negatio donorum indebitorum.

(*b*) Non pauci aliqui Scholastici, ut temere asserit P. Gabr. Vasquez in 1. 2. disp. 138.

(*c*) His addi possunt Origenes Hom. XXXIV. in Luc., Gregorius Nazianz. Orat. IV. *de Theol.*, alter Gregorius Magnus Lib. XX. *Moral.* cap. 21., S. Hieronymus in Epist. ad Fabiolam, & in c. XX. Matth., S. Ambrosius Lib. VII. *in* Lucam, S. Jo. Chrysostomus in hunc locum, aliique, quos citat S. Thomas *in Catena aurea*. Nescio autem quo fundamento Bellarminus *de gratia primi hominis* cap. 6. observare potuerit, *non sine causa Dominum prius dixisse, hominem spoliatum, posterius autem vulneratum fuisse, cum tamen contra accidere soleat in veris latrociniis. Nimirum indicare voluisse in hoc spirituali latrocinio, ex ipsa amissione justitiæ originalis nata esse vulnera nostræ naturæ &c.* nam primo dici posset cum S. Basilio apud S. Thom. in Catena aurea, *quod expoliaverunt eum plagis prius impositis: præcedunt enim vulnera nuditatem*. Secundo facile intelligitur, hominem fuisse quasi suis armis expoliatum, ut postea vulnerari posset.

ctus fuerit, & certissimæ morti expositus, nisi pius Samaritanus præsto ei fuisset, non eum vestiendo duntaxat, *sed alligando vulnera ejus, & infundendo oleum, & vinum*.

166. Prob. secundo ex Conciliis Arausicano II., & Tridentino, quorum primum can. 1. *per offensam prævaricationis Adæ totum hominem, idest secundum corpus, & animam, in deterius fuisse commutatum*, dicit; can. 13. *arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum*; & can. 25. *liberum arbitrium attenuatum, & inclinatum*. Concilium autem Tridentinum Sess. V. *de pecc. orig.* can. 1. „ Si quis non confitetur, *inquit*, primum hominem, cum mandatum Dei „ in paradiso fuisset transgressus, statim santita„ tem, & justitiam, in qua constitutus fuerat, „ amisisse .... totumque Adam per illam prævari„ cationis offensam, secundum corpus, & animam, „ in deterius commutatum fuisse, anathema sit “. Et Sess. VI. cap. 1. peccato originali fuisse liberum arbitrium *viribus attenuatum, & inclinatum* declarat, tametsi non extinctum.

167. Adversarii hæc, aliaque innumera hujus generis testimonia, se facile eludere posse putant, dicentes: *liberum arbitrium attenuatum, inclinatum, infirmatum, atque in deterius commutatum* appellari comparatione virium, quas idem liberum arbitrium habebat in statu innocentiæ derivatas a justitia originali; non vero comparatione virium, quas habuisset, si homo in puris naturalibus fuisset conditus.

168. Verum enim vero si ita nostro marte, & sine gravibus fundamentis ecclesiasticas definitiones explicare liceat, nihil erit tam perspicue, & dilucide sacris canonibus expressum, quod non possit figurate, metaphorice, & minus proprie accipi, & ita distortis interpretationibus depravari.

169. Sed præterea observandum est, in laudatis definitionibus expoliationem gratuitorum a vulneribus inflictis satis aperte distingui; frustra autem esset hæc distinctio, si vulnera nihil essent aliud, quam gratuitorum donorum privatio. Præcipue autem notatu digna est ea Tridentini vox, liberum arbitrium fuisse attenuatum, & *inclinatum*, utique ad malum, qua aliquid plus, quam liberum arbitrium duntaxat *spoliatum* innui, manifestum est, tum ex ipsa vocis significatione, tum ex consueta Concilii phrasi; nam eadem Sess. can. ult. loquens de concupiscentia dicit, eam vocari peccatum, *quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat*, quo certe loco nemo somniaverit, verbo *inclinat* solam expoliationem significari.

170. Sed adhuc luculentius nostra sententia probatur ex SS. Patribus, potissimum vero ex S. Augustino, ejusque discipulis. S. Doctor Serm. 132. num. 6. attendens ad parabolam hominis descendentis ab Jerusalem, in qua Adami infortunium graphice depictum est: „ Sunt homines, *inquit*, „ ingrati gratiæ, multum tribuentes inopi, sau„ ciæque naturæ. Verum est, magnas arbitrii li„ beri vires homo, cum conderetur, accepit, sed „ peccando amisit. In mortem lapsus est, infir„ mus factus est, a latronibus semivivus in via „ relictus est “. Item Lib. *de nat.*, *& grat.* cap. 13. explicans illa verba Psalmi XL. *Sana animam meam*. *Quid sanatur*, inquit, *si nihil est vulneratum, nihil debilitatum, atque vitiatum?* Ejusdem libri cap. 53. *Quid tantum de naturæ possibilitate præsumitur? Vulnerata, sauciata, vexata, perdita est*. Id repetit sexcentis in locis, ut plane prodigio simile videatur, his phrasibus non vera vulnera, sed metaphorice solam gratuitorum expoliationem designare voluisse.

171. Augustini phrasim, & sententiam, adoptarunt Pontifices, & Patres subsecuti. Cœlestinus Papa in decretis annexis suæ Epistolæ ad Episcopos Galliæ cap. 1. *in prævaricatione Adæ omnes homines naturalem & possibilitatem, & innocentiam perdidisse*, ait, & c. 9. gratia Dei liberum arbitrium liberari dicit, *ut de tenebroso lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudente sit providum*. Post autem Gelasius I. in Epist. ad Episcopos per Picenum, peccato originis *ipsam humanam substantiam depravatam esse*, clamat. S. Prosper *in Carm. de ingratis* v. 584. duplex a peccato nobis vulnus inflictum, scilicet in intellectu, & in voluntate, ita eleganter describit:

Hinc animi vigor obtusus caligine tetra
Induitur, nec fert divinæ fulgura lucis
Lumen iners; hinc arbitrium per devia lapsum
Claudicat &c.

Et S. Fulgentius *de Incarn.*, *& Grat.* cap. 13. loquens de homine lapso. „ Expoliatus, *inquit*, „ vestimento fidei, carnaliumque concupiscentia„ rum vulneribus sauciatus, sic jacuit oppressus „ ditione peccati, ut nullatenus aliquod bonæ vo„ luntatis initium habere potuisset “.

172. Sed nemo, ut puto, hanc veritatem apertius docuit, & meliore in lumine collocavit, quam S. Thomas, cujus aliqua duntaxat illustriora testimonia seligam, ut brevior sim. In II. *Sent.* Dist. 30. qu. 1. art. 1. ad 3. cum sibi objecisset verba S. Dionysii vulgo Areopag. dicentis, Angelum nihil amisisse de bonis naturalibus sibi collatis, respondet: „ Bona naturalia dicuntur dupliciter, „ vel prout sunt in se considerata, secundum quod „ naturæ debentur ex propriis principiis, & sic „ nec homo, nec Angelus per peccatum aliquid „ naturalium amisit, vel in aliquo diminutus est „ .... Vel secundum quod ordinantur in finem ul„ timum, & hoc modo in utroque bona naturalia „ diminuta sunt, non quidem penitus amissa, in „ quantum uterque factus est minus habilis, & „ magis distans a finis consecutione, & propter „ hoc etiam homo gratuitis spoliatus dicitur, & „ in naturalibus vulneratus Lucæ X. in Glossa “. Ubi S. Doctor non solum fuisse hominem vulneratum in naturalibus docet, sed ulterius ipsum vulnus quale sit, nobis explicat, quod scilicet a-

 ver-

versus sit, & factus magis distans a fine ultimo; ad quem etiam in statu naturæ puræ certe fuisset ordinatus, saltem in ordine naturali.

173. Id repetit Angelicus 1. 2. qu. 85. art. 1. ubi post allatam parabolam hominis descendentis ab Jerusalem &c. hæc habet: „ Bonum naturæ „ humanæ potest tripliciter dici. Primo ipsa prin„ cipia naturæ, ex quibus ipsa natura constitui„ tur, & proprietates ex his causatæ, sicut po„ tentiæ animæ, & alia hujusmodi. Secundo quia „ homo a natura habet inclinationem ad virtu„ tem: ipsa autem inclinatio ad virtutem est quod„ dam bonum naturæ. Tertio modo potest dici „ bonum naturæ donum originalis justitiæ, quod „ fuit in primo homine collatum toti humanæ na„ turæ. Primum igitur bonum naturæ nec tolli„ tur, nec diminuitur per peccatum: tertium ve„ ro bonum naturæ totaliter est ablatum per pec„ catum primi parentis; sed medium bonum na„ turæ, scilicet ipsa naturalis inclinatio ad virtu„ tem, diminuitur per peccatum " (*a*).

174. Articulo autem 3. declarat enucleatius, quatuor esse vulnera, quæ nobis peccatum originale inflixit, & sunt ignorantia, infirmitas, malitia, & concupiscentia. „ Sunt autem quatuor *in„ quit*, potentiæ animæ, quæ possunt esse subje„ cta virtutum; scilicet ratio, in qua est pruden„ tia; voluntas, in qua est justitia; irascibilis, „ in qua est fortitudo; concupiscibilis, in qua „ est temperantia. In quantum ergo ratio desti„ tuitur suo ordine ad verum, est vulnus ignoran„ tiæ; in quantum vero voluntas destituitur ordi„ ne ad bonum, est vulnus malitiæ: in quantum „ vero irascibilis destituitur suo ordine ad arduum, „ est vulnus infirmitatis: in quantum vero concu„ piscentia destituitur ordine ad delectabile mode„ ratum ratione, est vulnus concupiscentiæ; sic „ igitur ista quatuor sunt vulnera inflicta toti hu„ manæ naturæ ex peccato primi parentis " (*b*). Et ne quis sibi fingat, hæc vulnera nonnisi in privatione justitiæ originalis consistere, jam dixerat superius qu. 82. art. 1. ad 1.: „ Sicut ægri„ tudo corporalis habet aliquid de privatione, in „ quantum tollitur æqualitas sanitatis, & aliquid „ habet positive, scilicet ipsos humores inordina„ te dispositos; ita etiam peccatum originale ha„ bet privationem originalis justitiæ, & cum hoc „ inordinatam dispositionem partium animæ: un„ de non est privatio pura, sed est quidam ha„ bitus corruptus ". Hæc clariora sunt, quam ut possint solitis adversariorum effugiis eludi (*c*).

175. Ex his autem S. Thomæ doctrinis etiam efficax ratio elici potest. In statu naturæ puræ, qui possibilis dicitur, homo minime esset aversus a Deo saltem *positive*, sed ad summum, ut Scholastici dicere solent, neque ad Deum conversus, neque aversus (quanquam reor, ipsum futurum conversum ad Deum ut auctorem naturæ (*d*); atqui per Adæ peccatum homo *positive* est aversus a Deo, non solum ut fine supernaturali, sed etiam ut auctore naturæ, quia Adam sua culpa non solum legem supernaturalem, sed etiam legem naturalem violavit, præcipue interno peccato superbiæ, quod externam obedientiam præcessit (vid. S. Thom. 2. 2. qu. 163. art. 1., & sup. Sect. II. num. 4.): vires igitur in natura lapsa minores sunt, quam in statu naturæ puræ fuisseut; adeoque &c. Audiatur S. Thomas 1. 2. qu. 85. art. 2. „ Bonum naturæ, quod per peccatum „ diminuitur, est naturalis inclinatio ad virtutem, „ quæ quidem convenit homini ex hoc ipso, quod „ rationalis est; ex hoc enim habet, quod secun„ dum rationem operetur, quod est agere secun„ dum virtutem ". Hoc ergo bonum, quod fuisset

(*a*) Bellarminus ad tam clara S. Thomæ testimonia breviter respondet, Angelicum Doctorem hic non disputare *de peccato originis in specie*, *sed de peccato in universum*. Veruntamen non excludi ab hac doctrina *peccatum originis in specie* vel ex iis solis verbis liquet: *tertium bonum naturæ totaliter est ablatum per peccatum primi parentis*. Vult ergo Angelicus tam peccato originali, quam aliis actualibus *illud bonum naturæ diminui*, *quod est inclinatio ad virtutem*. Præterea ubi loquitur de solo peccato originis, eamdem doctrinam tradit, qu. 82. art. 1. ad 1., in II. *Sent.* Dist. 30. qu. 1. art. 3. ad 3. Vid. supra n. 172.

(*b*) Notandum est cum nostro Lemosio in hoc Tract. *de læsione lib. arb.* cap. 16. duplicem distingui ignorantiam; aliam *puræ negationis*, quæ in statu naturæ puræ locum habuisset, in quo homo nasceretur tanquam tabula rasa, & in potentia ad omnia intelligibilia, ut S. Thomas loquitur cum Magistro Sententiarum in II. dist. 2. qu. 2. art. 2.; aliam autem ignorantiam *pravæ dispositionis*, quæ est *inclinatio positiva intellectus ad falsum*. Et hanc secundam ignorantiam S. Doctor appellat vulnus inflictum per peccatum originale. Eamdem S. Augustinus dicebat, qua *non solum indocti*, *sed indociles nascimur*.

(*c*) Card. Cajetanus in Comment. ad hunc locum ita scribit: „ Peccatum originale est *languor naturæ*, „ etiam *absolute*, quoniam consistit in contraria dispo„ sitione non solum justitiæ originali, sed *sanitati na„ turali ipsius hominis*, *inquantum rationalis .... Natu„ ralia enim nostra etsi non sint ablata a nobis*, *sunt „ tamen infirmata* ".

(*d*) S. Thomas quodl. 1. art. 8. „ Quia possibile fuit „ Deo, inquit, ut hominem faceret in *puris naturali„ bus*, considerandum est, ad quantum dilectio (Dei) „ naturalis se extendere possit ". Refutata postea illorum opinione, qui dicebant hominem in puris naturalibus existentem diligere Deum plusquam seipsum naturali dilectione *secundum amorem concupiscentiæ*, non autem *secundum amorem amicitiæ*, docet, quod cum Deus sit bonum commune totius universi, *qualibet creatura suo modo naturaliter plus amat Deum quam seipsam: insensibilia quidem naturaliter*, *bruta vero animalia sensitive*, *creatura vero rationalis per intellectualem amorem*, *qui dilectio dicitur*. Idem docet I. P. qu. 60. art. 5. Homo ergo in statu naturæ puræ fuisset conversus ad Deum, ut auctorem naturæ.

set in statu naturæ puræ, per originale peccatum fuisse amissum dolemus; adeoque &c.

176. Addo perpetuam S. Thomæ doctrinam, quod concupiscentia perduellis, qualem nunc experimur, non fuisset in statu naturæ puræ. Nam 1. 2. quæst. 82. art. 3. ad 1. „ Quia in homine, „ *inquit*, concupiscibilis naturaliter regitur ratio- „ ne, intantum concupiscere est naturale, inquan- „ tum est secundum rationis ordinem. Concupi- „ scentia autem, quæ transcendit limites rationis, „ inest homini contra naturam, & talis est con- „ cupiscentia peccati originalis “. Quod iterum repetit qu. 85. art. 3. ad 3., qu. 4. *de malo* art. 2. ad 1., & 2., & alibi (*a*).

177. Accedit, homines post peccatum Adami nedum esse destitutos amicitia, & protectione Dei, cujus facti sunt inimici, sed etiam in Satanæ captivitatem redactos. „ Cum omnes homines, inquit „ Conc. Trident. Sess. VI. cap. 1., in prævarica- „ tione Adæ innocentiam perdidissent, facti im- „ mundi, &, ut Apostolus inquit, natura filii i- „ ræ .... usque adeo servi erant peccati, & sub „ potestate diaboli, ac mortis &c. “. Hinc necessitas exorcismorum, quos Ecclesia in baptismo adhibet, *ut princeps hujus mundi foras mittatur*, quemadmodum ait S. Augustinus Lib. II. *de nuptiis, & concup.* cap. 18.; & adhuc clarius Optatus Milevit. Lib. IV. num. 6. „ Neminem fu- „ git, *inquit*, quod omnis homo, quamvis de „ parentibus christianis nascatur, sine spiritu im- „ mundo esse non possit, quem necesse sit ante „ salutare lavacrum ab homine excludi, & sepa- „ rari; hoc exorcismus operatur, per quem spi- „ ritus immundus depellitur “. Hæc autem infelix servitus, & captivitas certe non fuisset in statu naturæ puræ, in quo nullum regnasset peccatum. Alligati igitur diaboli vinculis, nisi per gratiam Christi liberentur, multo minus in bonum etiam naturale possunt, quam in statu naturæ puræ potuissent (*b*).

177. Ob. I. S. Dionysius vulgo Areopagita c. 4. *De div. nomin.*, de dæmonibus loquens: *Nec angelica munera*, inquit, *his tributa aliquando permutata, sed integra sunt, penitusque conspicua*; quod autem de Angelis malis, idem etiam de homine lapso dicendum. Id ipsum docet Angelicus; nam in II. Dist. 30. qu. 1. art. 1. ad 3. hæc eadem Dionysii verba expendens inquit: „ Nec homo, nec Angelus per peccatum aliquid „ naturalium amisit, aut in aliquo diminutus est. „ *Item loquens de integritate primi hominis*, „ Manifestum est, *inquit I. P. qu.* 95. *art.* 1., quod „ illa subjectio corporis ad animam, & inferio- „ rum virium ad rationem non erat naturalis, a- „ lioquin post peccatum mansisset, cum etiam in „ dæmonibus data naturalia post peccatum per- „ manserint “.

179. Resp. ad 1. cum S. Thoma 1. 2. quæst. 85. art. 1. ad 1., Dionysium loqui de bono *primo* naturæ quod *est esse*, *vivere*, *& intelligere*; sed ut docet ibidem Angelicus in corpore articuli, aliud est bonum naturæ, nempe inclinatio ad virtutem, & hoc bonum per peccatum Adæ diminutum est, *quatenus omnes vires animæ remanent quodammodo destitutæ proprio ordine, quo naturaliter ordinantur ad virtutem; & ipsa destitutio vulneratio naturæ dicitur*. (Vid. etiam art. 3.) Unde etiam in loco objecto (ex Lib. II. *Sent.*) bona naturalia dupliciter considerat, vel secundum quod debentur ex principiis propriis, *& sic nec homo, nec Angelus* per peccatum aliquid naturalium amisit, aut in aliquo diminutus est; vel secundum quod ordinantur in finem ultimum; & hoc modo „ in utroque bona na- „ turalia diminuta sunt, non quidem penitus a- „ missa, inquantum uterque factus est minus ha- „ bilis, & magis distans a finis consecutione, & „ propter hoc etiam homo gratuitis spoliatus di- „ citur, & in naturalibus vulneratus (*Vid. sup.* „ *n.* 175.) “ Negabunt ne Adversarii, bona naturalia hujus generis, inquantum ordinantur ad finem, esse in dæmonibus diminuta, quorum voluntas est in malo pertinacissime obstinata? Pari modo etiam in homine diminuta sunt &c.

180. Quod autem dicit S. Thomas I. Part. quæst. 95. art. 1., *subjectionem corporis ad animam, & inferiorum virium ad rationem non fuisse naturalem: alioquin &c.* explicandum est ex doctrina ejusdem S. Doctoris, ut non fuerit *naturalis*, quasi fluens ex principiis hominis constitutivis, prout in se considerantur; bene autem prout homo *naturaliter* erat ordinatus ad bonum, & non ad malum. Vid. n. 175.

181. Inst. Ex his S. Thomæ verbis, *ipsa destitutio*

(*a*) Card. Bellarminus hoc ipsum docuisse videtur *de gratia primi hominis* c. 7. inquiens: *Vitia omnia privationes sunt naturalium bonorum: idest naturalis rectitudinis, non qualis in primo homine fuit, sed qualis esse potuit, si in puris naturalibus conditus fuisset; natura enim creata sine justitia, & sine peccato (id enim vocamus in puris naturalibus) suam quamdam habet rectitudinem, quatenus videlicet nullam habet vitii curvitatem*. Ex qua doctrina facile colligitur, rectitudinem illam, quam homo habuisset in puris naturalibus, sublatam nunc esse per concupiscentiam rebellem, quæ nos ad peccandum inclinat.

(*b*) Videri potest Celsissimus D. Martinus Gerbert Ord. S. Ben. Monast., & Congreg. S. Blasii in Sylva nigra Abbas, & S. R. I. Princeps in *Vet. Liturgia Alemanica* P. I. pag. 424., & seq., ubi etiam observat, alicubi a Lutheranis fuisse hos exorcismos conservatos, imo laudat quoque Pauli Sperlingii ejusdem sectæ hominis disputationem inauguralem *de antiquissimo exorcismi in baptismo ritu neququam temere, multoque minus tumultuarie vel rejiciendo, vel abrogando*.

stitutio vulneratio est, apparet, effectum peccati originalis in sola privatione consistere, seu destitutione, vel expoliatione donorum gratuitorum; unde idem S. Thomas 1. 2. qu. 82. art. 1. ad 3. „ Quamvis, *inquit*, ex peccato originali sequatur aliqua inclinatio in actum inordinatum, non „ directe, sed indirecte, scilicet per remotionem „ prohibentis, idest originalis justitiæ, quæ prohibebat inordinatos motus; *& art.* 3. Privatio „ originalis justitiæ, per quam voluntas subdebatur Deo, est formale in peccato originali “. Hinc communiter peccatum originale appellari consuevit *removens prohibens*, quod expresse asserit S. Thomas 1. 2. qu. 82. art. 2. tum qu. 85. art. 5., & alibi. Accedit & illud, quod idem Angelicus habet in II. *Dist.* 31. qu. 1. art. 1.: „ Unde factum est, ut primo homine peccante, natura humana, quæ in ipso erat, sibi ipsi relinqueretur, ut consisteret secundum conditionem suorum principiorum. *Et clarius adhuc* „ *in Dist.* 30. *qu.* 1. *art.* 1. Facta deordinatione „ a fine per peccatum .... relictus est homo in illis tantum bonis, quæ eum ex naturalibus principiis consequuntur “.

182. Resp. distin. Apparet, effectum *adæquatum* peccati originalis in sola privatione consistere, *nego; inadæquatum conc.* Si loca adducta S. Thomæ integra afferantur, penitius examinentur, & cum aliis conferantur, facile constabit, Angelicum considerare quidem privationem justitiæ originalis, tanquam præcipuum, & formalem peccati effectum, non tamen ut totum, & adæquatum. Nam in primo loco objecto ita pergit: „ Quatuor sunt vulnera inflicta toti humanæ naturæ ex peccato primi parentis .... inquantum „ & ratio hebetatur præcipue in agendis, & voluntas induratur ad bonum, & major difficultas bene agendi accrescit, & concupiscentia magis exardescit “. Anne ista omnia, quæ S. Thomas non solum ex peccatis actualibus, sed etiam ex originali consequi docet, sunt meræ negationes?

183. In secundo etiam loco clare se explicat Angelicus e vestigio subdens: *Sicut etiam ex ægritudine corporali indirecte sequitur inclinatio ad motus corporales inordinatos*. Aptius exemplum in rem nostram inveniri non potest, qui contendimus, peccato originali naturam humanam, veluti quadam spirituali ægritudine attenuatam, & debilitatam, quam certe ægritudinem in statu naturæ puræ homo non habuisset. Clarius se explicat Angelicus in quæst. 82. art. 1. ad 1. Vid. supra num. 174.

184. Truncatum item exhibent Adversarii testimonium ex art. 3.; quod si integrum detur, non solum non labefactat, sed mirifice potius confirmat sententiam nostram; nam ita pergit Angelicus: „ Omnis autem alia inordinatio virium animæ se habet in peccato originali, sicut quiddam materiale. Inordinatio autem aliarum virium animæ præcipue in hoc attenditur, quod „ inordinate convertuntur ad bonum commutabile; „ quæ quidem inordinatio communi nomine potest dici concupiscentia, & ita peccatum originale materialiter quidem est concupiscentia, formaliter vero est defectus originalis justitiæ “.

185. Non itaque admitti debet illud quorumdam Theologorum adagium, peccatum originale non esse, *nisi removens prohibens*, perinde ac columna sustinens fornicem si removeatur, fornicem non trudit deorsum, sed tantum ingenitam ejusdem gravitatem non impedit. Et quando S. Præceptor alicubi appellavit peccatum originale *removens prohibens*, non totum ejusdem effectum designare voluit, sed præcipuum duntaxat, scilicet remotionem justitiæ originalis, qua inferiores animæ vires rationi subdebantur, & corpus animæ. Hæc tamen non fuit unica, & tota clades nobis per peccatum illata, ut ex Angelico eodem jam declaratum est; peccatum nempe illud, postquam justitiam abstulit ab anima, infecit, & corrupit ejusdem animæ potentias, viresque labefactavit, ut minus aptæ sint ad resistendum concupiscentiæ rebelli, & ad superandas difficultates, quæ identidem occurrunt. Melius itaque originalem noxam comparaveris vi alicui, quæ & columnam submoveat, & novum simul ictum fornici imprimat, quo majore præcipitio ruat (*a*).

186. Quamvis demum S. Thomas in I. Dist. 31. qu. 1. art. 1. & alibi dicit, ex peccato consequi *derelictionem naturæ humanæ sibi ipsi &c.*, id non debet intelligi cum exclusione illorum vulnerum, quæ inflicta fuisse potentiis animæ alibi, & sæpe, & constanter, & luculentissime tradit.

187. Inst. 2. S. Thom. 1. 2. qu. 87. art. 7. „ Principaliter, *inquit*, pœna originalis peccati „ est, quod natura humana sibi relinquitur destituta auxilio originalis justitiæ, sed ad hoc „ consequuntur omnes pœnalitates, quæ ex defectu naturæ hominibus contingunt; *& in* Compendio Theol. *cap.* 195. Pœna (*peccati originalis*) *inquit*, non est, nisi subtractio eorum, „ quæ supernaturaliter primo homini divinitus sunt „ concessa, per ipsum in alios derivanda “: ergo &c.

188. Resp. recte id dici a S. Thoma, sed non con-

(*a*) Magister Lemos in hoc Tract. *De læsione lib. arb.* c. 5. hoc dictum S. Thomæ, aliorumque Theologorum, quod peccatum originale sit *removens prohibens* &c., restringendum esse probat ad aliquos tantum effectus, scilicet ad mortem, & ad motus appetitus insurgentes præter, aut contra rationem; non autem extendendum ad vulnera nobis per peccatum inflicta. *Quis enim*, subdit, *sibi persuadeat nullum majus nocumentum peccatum originale, quod vera culpa animæ est, humano generi attulisse, quantum ad vires animæ infirmandas, extenuandas, & inclinandas, quam afferret Deus, si per seipsum sine aliqua hominis culpa ab eo tolleret originalem justitiam &c.?*

contra nos, qui ultro fatemur, primam, & principalem peccati originalis pœnam fuisse privationem justitiæ originalis; sed non solam; eam enim consecutæ sunt aliæ pœnæ, vel *pænalitates* tum corporis, tum animæ, quibus locus certe non erat, quamdiu originalis justitia hominem protegebat. Neque etiam valde repugnaverim, si quis vulnera ex peccato originali nobis inflicta, *proprie* ejusdem peccati pœnas appellare noluerit, sed potius funestos peccati effectus; quatenus peccatum ex sui natura hominem avertit a Deo, & ad creaturas convertit, unde minus expeditus, & potens est ad bonum operandum, ac malum declinandum. Vide supra not. ad c. VI.

189. Inst. 3. S. Thom. 1. 2. qu. 85. art. 1. hoc videtur ponere discrimen inter peccatum originale, & actuale, quod istud diminuit naturalem inclinationem ad virtutem, quia per actus pravos fit quædam inclinatio ad vitium virtuti contrarium; id autem in peccato originali non contigit, ac propterea ipsum S. Doct. in sola destitutione justitiæ originalis constituit: ergo &c.

190. Resp. discrimen a S. Thoma inter peccatum originale, & actuale non in eo constitui, quod istud, secus ac alterum, inclinationem rationis ad virtutem diminuat, sed solum in modo, quo per utrumque peccatum inclinatio ad virtutem diminuitur; etenim peccato actuali diminuitur per generationem habitus contrarii; peccato autem originali diminuitur per vulnus ignorantiæ in intellectu, malitiæ in voluntate, infirmitatis in irascibili, & concupiscentiæ effrænis in appetitu sensitivo, ut supra cum eodem Angelico explicatum est (num. 172.): quamobrem homo etiam per peccatum originale a Deo aversus fit, & ad bonum commutabile conversus.

191. Id potest magis confirmari ex doctrina S. Thomæ 1. 2. qu. 82. art. 1. ubi inquirit, an peccatum originale sit habitus? Ita autem respondet: ,, Sicut supra dictum est, duplex est habitus. U-
,, nus quidem, quo inclinatur potentia ad agen-
,, dum, sicuti scientiæ, & virtutes dicuntur ha-
,, bitus, & hoc modo peccatum originale non est
,, habitus. Alio modo dicitur habitus dispositio a-
,, licujus naturæ ex multis compositæ, secundum
,, quam bene se habet, vel male ad aliquid; &
,, præcipue cum talis dispositio fuerit quasi in
,, naturam conversa, ut patet de ægritudine, &
,, sanitate: & hoc modo peccatum originale est
,, habitus; est enim quædam inordinata dispositio
,, proveniens ex dissolutione illius harmoniæ, in
,, qua consistebat ratio originalis justitiæ: sicut
,, etiam ægritudo corporis est quædam inordinata
,, dispositio corporis, secundum quam solvitur æ-
,, qualitas, in qua consistit ratio sanitatis. Unde
,, peccatum originale languor naturæ dicitur.

192. Inst. 4. Homo per actuale peccatum inclinatur ad aliud simile, non vero in cetera omnia; id autem non potest contingere in peccato originali: ergo &c.

193. Respond. per peccatum originale homo pronus efficitur ad bonum delectabile creatum sine debito ordine, & relatione ad Creatorem. Hæc inclinatio est fomes omnium peccatorum in genere; ex diversis autem circumstantiis oritur, quod homo potius ad unum, quam ad aliud commutabile bonum convertatur, & tendat.

194. Ob. 2. Communis Theologorum loquendi modus evasit, hominem in statu naturæ lapsæ non differre ab homine in statu naturæ puræ nisi ut spoliatum a nudo. Exemplum hujus rei habemus, inquit Bellarminus, in Samsone, qui post crines resectos cum insignem illam fortitudinem divinitus acceptam amisisset, infirmus factus dicitur, quamquam infirmior non esset, ac ceteri homines esse solent Jud. XVI. 17. Quamobrem S. August. Lib. XIII. *de Civit. Dei* cap. 13. de Adam, & Eva ait: ,, Postquam præcepti facta transgressio
,, est, confestim gratia deserente divina, de cor-
,, porum suorum nuditate confusi sunt. *Et Lib.*
,, *IV. cont. Jul. cap. ult.* Quid est, *inquit*, gu-
,, stato cibo prohibito, nuditas indicata, nisi pec-
,, cato nudatum, quod gratia contegebat? Gratia
,, quippe Dei magna ibi erat, ubi terrenum, &
,, animale corpus bestialem libidinem non habe-
,, bat. Qui ergo vestitus gratia non habebat in
,, nudo corpore quod puderet, spoliatus gratiæ sen-
,, sit, quod operire deberet.

195. Resp. Quod dicitur, naturam lapsam non differre a pura, nisi ut spoliatum a nudo, cum distinctione accipiendum est: nempe relate ad supernaturalium donorum amissionem concedi potest (ab iis saltem, qui possibilem agnoscunt statum naturæ puræ); non autem quantum ad reliquos peccati originalis effectus, scilicet vulnera in omnibus animæ potentiis, inclinationem ad malum, languorem, ægritudinem &c. Idest culpa originali primo quidem fuit homo gratuitis spoliatus, & factus proinde ei similis, qui nudus fuisset, sed præterea plagis impositis, vulneribusque confossus semivivus relictus est.

196. Exemplum Samsonis non est simile quantum ad omnia, nisi addantur etiam excæcatio, & catenarum constrictio, quæ postea subsecuta sunt. *Judicum* XVII. 21.

197. Testimonia S. Augustini nec minimum obsunt; neque enim S. D. asserit, fuisse hominem peccato solummodo gratia spoliatum; per exclusionem scilicet vulnerum inflictorum, quæ alibi tota, qua potuit, energia declaravit, ut cum Lib. *de Nat. & grat.* c. 53. *Natura*, inquit, *vulnerata, sauciata, vexata, perdita est*. Vide sup. num. 170.

198. Ob. tertio. Intelligi non potest, quid sit istud vulnus peccato primi hominis naturæ humanæ inflictum: vel enim consistit in subtractione alicujus realis, ac physicæ perfectionis potentiarum animæ, vel in additione alicujus habitus, vel qualitatis animam inclinantis ad malum. Neutrum autem esse potest; non primum, quia per pec-

peccatum originale nulla physica, & realis perfectio, vel potentia animæ detracta est. Neque secundum; nulla enim entitas, aut qualitas positiva ex peccato originali dimanavit, quæ animæ inhæreat; nisi dicere velimus, peccatum originis esse aliquam morbidam qualitatem animæ inhærentem: quæ antiqua fuit quorumdam Scholasticorum opinio, jamdiu explosa. (Vide sup. num. 96. in not.): ergo &c.

199. Resp. vulnus ex peccato originali inflictum consistere in appositione alicujus impedimenti, saltem moralis ad verum, & primum bonum cognoscendum, ut par est, & amandum. Hoc autem impedimentum, quod dixi *saltem morale*, oritur ex positiva aversione a Deo, & conversione ad creaturas, quam peccatum intulit. Hinc quanquam Adversariis concederemus, easdem esse animæ potentias post peccatum, ac essent in natura pura quantum ad entitatem, seu physice (quod aliqui negant (*a*),) certum est tamen, vires non esse æquales, sed per peccatum aliquantum diminutas; nam ejusdem potentiæ vires imminui censentur, semel ac aliquod impedimentum ipsi ad agendum apponitur. Unde S. Augustinus in Lib. *de perfectione justitiæ* cap. 2. inquit: *Intantum* (natura) *sana non est*, *inquantum id*, *quod faciendum est*, *aut cæcitate non videt*, *aut infirmitate non implet*. Et S. Thomas 1. 2. qu. 85. art. 2. similitudinem affert corporis diaphani, cujus virtus ad transmittendam lucem diminuitur *ex parte nebularum supervenientium*.

200. Inst. Homo quantum ad corpus non fuit in deterius commutatus, nec debilior factus, ac fuisset in statu naturæ puræ: ergo nec quantum ad animam; neque enim apparet ratio, cur animæ plus detrimenti, quam corpori peccatum originale afferre debuerit.

201. Resp. Dato antecedenti, quod ab omnibus non conceditur, neg. cons. Cum enim subjectum peccati originalis fuerit anima, non corpus, mirabile videri non debet, animam fuisse etiam majori pœna mulctatam, quam corpus. Quemadmodum docente Sanct. Thoma 1. 2. quæst. 109. art. 2. ad 3. *magis est natura humana corrupta per peccatum*, *quantum ad appetitum boni*, *quam quantum ad cognitionem veri*; quia peccatum Adami, utpote peccatum puræ malitiæ, magis fuit in voluntate, quam in intellectu. Accedit & illud, quod per gratiam sanantem, & sanctificantem homo deperditam justitiam iterum recuperat: *hoc enim*, inquit S. Augustin. *de spiritu*, *& littera* cap. 27. *agit Spiritus gratiæ*, *ut imaginem Dei*, *in qua naturaliter facti sumus*, *instauret in nobis*. *Vitium quippe contra naturam est; quod utique sanat gratia*. Nec tamen corpus in melius reformatur (*b*).

202. Concludamus hoc caput, observando, si volumus veram peccati originalis doctrinam profiteri, & ab omni fermento Pelagianæ hæresis cavere, hæc nobis confitenda esse: primo hominem per peccatum originale fuisse donis omnibus supernaturalibus spoliatum, ac proinde etiam viribus supernaturalibus, quæ ab originali justitia promanabant: secundo vires naturales non tales remansisse post peccatum, quales fuissemus habituri in puris naturalibus; sed rationem fuisse obscura-

(*a*) Aliqui volunt physicas naturæ vires esse per peccatum originale in nobis diminutas, vel ex morbida aliqua qualitate, quæ generatione transfundatur, quomodo transfunduntur quidam morbi ex parentibus in filios: vel etiam ex vitio corporis, quod pejus modo dispositum est, quam fuisset in statu puræ naturæ, quod etiam conforme videtur laud. sup. n. 166. Conc. Trid. definitioni, scilicet totum Adam *secundum corpus*, & animam in deterius commutatum fuisse.

(*b*) Solent etiam Adversarii plures S. Thomæ discipulos, & commentatores afferre, Capreolum, Cajetanum, Conradum, Medinam, Ferrariensem, Soto, aliosque, quos suæ sententiæ adstipulari putant, ex eo potissimum, quod peccatum originale appellare soleant *removens prohibens*. Veruntamen probabile est, eos nonnisi primarium peccati originalis effectum designare voluisse, non excludendo alia funesta ejusdem consectaria. Vid. Lemos *in Panoplia gratiæ* P. II. tract. I. cap. 18. ubi cum sibi aliquos S. Thomæ discipulos objecisset, generaliter respondet, nihil aliud eos sentire, quam quod ipse ex S. Thoma explicuerat: „dixisse nempe, peccatum originale esse quidem removens prohibens, *quantum ad aliquid*, non autem esse *purum*, ac *solum* removens prohibens *quoad omnes defectus*, quod patitur modo genus hominum post ruinam. Et quando Medina dicit, hanc esse communem Theologorum sententiam, juxta hunc modum debet intelligi id dixisse, & non alias, licet id ipse non satis explicaverit.... Similiter cum dixit, „quod homo in puris naturalibus, & homo in natura lapsa habet se, *sicut homo nudus & nudatus*, intelligit, quantum ad illa dona gratuita, respectu quorum se habet solum, sicut nudus, & nudatus.... Quod si Medina aliud sentiat, ut ejus verba significare videntur, manifeste contra sententiam S. Thomæ, S. Augustini, & veritatem ipsam, satis supra fundatam, & approbatam dicit: *nullo modo sustinendus est*“. Hujus nostri Magistri vestigiis inhærentes, dicimus & nos, si Scholasticorum aliqui a veteri SS. Augustini, & Thomæ doctrina incaute recessissent, ab iis merito nobis recedendum esse: quemadmodum Jo. Baptista Gonet, *re*, ut inquit, *maturius discussa*, *& attentius ponderata*, a seipso recedendum esse putavit in quarta editione sui *Manualis* an. 1681. tract. 8. *de homine* c. ult. n. 1. Ceterum spissam Theologorum catervam pro nostra sententia allegare nobis perfacile esset. Sane Emin. Card. Lud. Vinc. Gotti T. VI. in I. P. S. Thomæ q. 10. dub. 1. scribere non dubitavit: „exploratum apud omnes esse, peccatum primi parentis non solum humanam naturam infirmasse, eam spoliando supernaturalibus donis illi concessis, sed ulterius eam in pluribus sauciam, seu ægram reliquisse, imo effecisse“. Et postea varia, & gravia nobis inflicta vulnera diserte enumerat, & describit. Hinc eamdem sententiam, saltem ut probabiliorem defendit P. Billuart *de Gratia* Dissert. II. art. 3.

ratam tenebris ignorantiæ, *pravæ dispositionis*, unde tanta difficultas oritur in vero bono apparenti internoscendo; voluntatem per malitiam esse a vero bono aversam, irascibilem infirmatam ad difficultates superandas: unde ille *languor*, ac *morbus* toties a S. Augustino, ejusque discipulo S. Thoma commemoratus; ac demum effrenem concupiscentiam multo ardentiorem, fortioremque effectam, quam in puris naturalibus fuisset. Quæ omnia nos sollicitos reddere debent ad implorandam Jesu Christi salutiferam gratiam, qua sola ab inflictis vulneribus sanari possumus.

COROLLARIUM

Contra Voltairium, aliosque ejusdem furfuris hujus ævi pseudo-Philosophos.

203. Increduli, & falsi quidam nostrorum temporum sapientes, cum peccatum originale negent, consequenter etiam negant, has multas, magnasque, quibus conflictamur, miserias esse ejusdem peccati pœnas, sed easdem appellant humanæ naturæ consectaria: quas vero superiore sectione descripsimus, status naturæ innocentis felicitates ut imaginarias irrident, eumque statum similem esse dicunt decantato apud veteres Poetas aureo Saturni sæculo. Demum, si illos audiamus, mundus qualis nunc est, talis semper fuit, imo nec alius esse potest propter immutabiles illas leges, quibus a sapientissimo ejus opifice (nempe ad ipsorum mentem a fatali necessitate) primo conditus est.

204. Verumtamen primo aliqui haud inepte suspicantur, fabulosum illud aureum Saturni regnum nihil esse aliud, quam antiquam traditionem status innocentiæ, a quo homo culpa sua excidit; corruptam tamen, & commentitiis fabulis permixtam. Multas similes traditiones a prima mundi origine, vel saltem a Noe, qui fuit secundus humani generis parens, viguisse inter Gentiles, & inde varias fabulas natas, ostenderunt viri docti, atque inter alios Hugo Grotius Libro I. *de Verit. Relig. Christ.* in adnot. ad §. 16., & multo copiosius Petr. Dan. Huetius in *Demonstr. Evang.* Prop. IV. §. 6. Deinde degenerem hunc humanæ conditionis statum non Poetæ solum, sed etiam nobiles Philosophi, & acuti naturæ contemplatores, ut Tullius, & Plinius, sola ratione duce subodorati sunt, ut supra n. 132. & seq. ostensum est. Ac demum omnem prudentem dubitationem omnino tollunt divina oracula, quibus utriusque naturæ innocentis, & lapsæ discrimina luculentissime comprobata sunt.

205. Falluntur autem, & fallunt turpissime Adversarii, cum hanc felicissimi primi status mutationem impossibilem fuisse dicunt, quia alias mutatæ fuissent primariæ, & invariabiles naturæ leges. Neque enim nos dicimus, propter Adami culpam in nos transfusam *essentialia* hominis aliarumque rerum prædicata fuisse mutata, quod certe sine primarum, atque essentialium naturæ legum variatione fieri non potuisset; sed totam mutationem ponimus in prædicatis *accidentalibus*: nempe homo, qualis a Dei sapientissimi manibus prodivit, innocens erat, justus, sanctus; postea sua libertate perverse abutens factus est inobediens, peccator, ac Deo suo rebellis. Erat primo felix Paradisi incola, deliciis affluens, & immortalis; postea ad labores damnatus, ærumnis, morbis, atque ipsi morti subjectus. Quid in hac mutatione absurdi, cum similes accidentales mutationes quotidie videamus, atque experiamur?

206. Audiatur S. Th., qui I. P. q. 25. art. 6. id totum ita egregie explicat: „ Bonitas alicujus „ rei est duplex: una quidem, quæ est de essentia rei, sicuti esse rationale est de essentia hominis; & quantum ad hoc bonum *Deus non potest facere aliquam rem meliorem, quam ipsa sit, licet possit facere aliquam aliam ea meliorem*: sicuti etiam non potest facere quaternarium majorem: quia si esset major, jam non esset quaternarius, sed alius numerus; sic enim se habet additio differentiæ substantialis in definitionibus, sicut additio unitatis in numeris. Alia bonitas est, *quæ est extra essentiam rei*; sicut bonum hominis est esse virtuosum, vel sapientem; *& secundum tale bonum potest Deus res a se factas facere meliores*. Simpliciter autem loquendo qualibet re a se facta potest Deus facere aliam meliorem ". Similiter etiam ab opposito potest Deus ex inscrutabilibus suæ adorabilis providentiæ finibus permittere, res a se creatas a primæva sua perfectione degenerare, quod in natura humana certissime factum est (*a*).

207. Atque ut hæc magis intelligantur, bene perpendenda sunt, quæ idem Angelicus habet in resp. ad 1. Sibi enim ita objecerat: „ Videtur „ quod Deus non possit meliora facere ea, quæ „ facit. *Quidquid enim Deus facit, potentissime, & sapientissime facit*; sed tanto fit aliquid melius, quanto fit potentius, & sapientius:

(*a*) Videri potest contra Voltairium, aliosque ipsius similes Rob. Jos. Alexius Du Hamel in epist. IX. *Belgica*: ubi sensibilibus exemplis ad oculum ostendit turpem ipsorum parallogismum, qui contra omnes Logicæ regulas ex iis, quæ nunc in nostro mundo apparent, fictitium esse colligunt felicem illum primævæ innocentiæ statum. In qua tamen epistola illud displicet, quod §. 14. suis adversariis concedat, hunc mundum esse omnium possibilium *perfectissimum*, si in tota sua extensione sumatur, prout præteritum, præsens, & futurum simul comprehendit. Vid. quæ in Tomo III. pag. 370. seq. contra *Optimismum* mundi dicta sunt.

,, tius: ergo Deus non potest aliquid facere melius quam facit ".

208. Cui difficultati, quam Philosophi *Optimismi* defensores quotidie recoquunt, ita S. Doctor subtiliter respondet, cum dicitur: ,, Deum *posse* ,, *aliquid facere melius*, quam facit, si ly *melius* sit nomen, verum est: qualibet enim re ,, potest facere aliam meliorem. Eamdem vero ,, potest facere meliorem quodammodo, & quodammodo non (nempe non quantum ad bonitatem essentialem, sed solum quantum ad bonitatem accidentalem). Si vero ly *melius* sit ,, adverbium, & importet modum ex parte facientis, sic Deus non potest facere melius, quam ,, *sicut* facit; quia non potest facere ex majore ,, sapientia, & bonitate. Si autem importet *modum ex parte facti*, sic potest facere melius, ,, quia potest dare rebus a se factis *meliorem modum essendi*, *quantum ad accidentalia*, licet ,, *non quantum ad essentialia* ". En quomodo facile cavillatio enodetur eorum, qui putant non potuisse hominem aliter esse, quam nunc sit, & commentitiam esse duplicis status naturæ distinctionem, scilicet status naturæ integræ, & status naturæ corruptæ.

209. Neque vero omnino presse, atque ad litteram sumenda sunt quædam S. Augustini verba, qui Lib. IV. de Gen. ad litt. cap. 16. inquit de Deo: *Bona facere si non posset, nulla esset potentia; si autem posset, nec faceret, magna esset invidentia: quia ergo est omnipotens, & bonus, omnia valde bona fecit*. Primo enim S. Pater non dicit, omnia a Deo facta esse *optima*, sed *valde bona*; quæ phrasis est Mosaica: & etiam Ecclesiastici XXXVI. 21., ubi dicitur: *Universa opera Domini bona valde*. Secundo quod dicit, magnam futuram in Deo *invidentiam*, si bona, quæ poterat facere, non fecisset, non ita accipiendum est, quasi Deus citra invidentiæ notam non potuerit hæc non creare, oppositum enim ibidem docet S. Augustinus, dicens de Deo: *Nam etiam sic dici posset nullis egens bonis, non a factis in seipso requiescendo, verum omnino nulla faciendo:* imo totus ibi est S. Pater, ut probet, Deum nulli aliquid debere, sicut nulla re indiget. Illud demum animadvertendum est, quod idem S. Doctor de suis libris *de Genesi ad litteram* fatetur Lib. II. Retract. *cap.* 24. scilicet ,, in eo opere plura quæsita, quam inventa fuisse; & eorum, quæ inventa sunt, pauciora firmata; cetera vero ita posita, velut adhuc requirenda sint ".

210. Non absimiliter intelligendus est S. Augustinus cum in *Enchiridio* cap. 10. inquit: *Bona sunt singula, quæ Deus fecit; sed simul universa valde bona, quia ex omnibus consistit universitatis admirabilis pulchritudo;* ita nempe ut nihil majus, meliusque fieri a Deo potuerit.

211. Sanctum enim Augustinum explicat S. Thomas I. P. qu. 25. art. 6. ad 3. ,, Universum ,, (suppositis istis rebus) non potest esse melius ,, propter decentissimum ordinem his rebus attributum a Deo, in quo bonum universi consistit. Quorum si unum aliquod esset melius, ,, corrumperetur proportio ordinis; sicut si una ,, chorda plus debito intenderetur, corrumperetur citharæ melodia. *Posset tamen Deus alias* ,, *res facere, vel alias addere istis rebus factis:* ,, *& sic esset illud Universum melius* ". Et art. præced. sic totam hanc difficultatem jam explicaverat: ,, Ordo a divina sapientia rebus inditus, ,, in quo ratio justitiæ consistit (ut supra dixerat qu. 21. art. 2.), *non adæquat divinam* ,, *sapientiam sic, ut divina sapientia limitetur* ,, *ad hunc ordinem*. Manifestum est autem, quod ,, tota ratio ordinis, quam sapiens rebus a se factis imponit, a fine sumitur. Quando igitur finis est proportionatus rebus propter finem factis, sapientia facientis limitatur ad aliquem ,, determinatum ordinem: sed divina bonitas est ,, finis improportionabiliter excedens res creatas: ,, unde divina sapientia non determinatur ad aliquem ordinem rerum, ut non possit alius rerum cursus effluere. Unde dicendum est simpliciter, quod Deus potest alia facere, quam ,, quæ fecit ".

212. Et ibidem in resp. ad 1. ,, Quia, inquit, ,, potentia (Dei) intelligitur, ut exequens, voluntas autem, ut imperans; & intellectus, & ,, sapientia, ut dirigens: quod attribuitur potentiæ secundum se consideratæ, dicitur Deus posse *secundum potentiam absolutam*, & hujusmodi est omne illud, in quo potest salvari ratio entis. Quod autem attribuitur potentiæ divinæ, secundum quod exequitur imperium voluntatis justæ, hoc dicitur Deus posse facere ,, *de potentia ordinaria* ". Ac demum ad 3. Licet, inquit, iste cursus rerum sit determinatus ,, istis rebus, quæ nunc sunt, non tamen ad hunc ,, cursum limitatur divina sapientia, & potestas. ,, Unde licet istis rebus quæ nunc fiunt, nullus ,, alius cursus esset bonus, & conveniens; tamen ,, Deus posset alias res facere, & alium eis imponere ordinem (*a*) ".

CAPUT VII.

Peccato originali exstinctum prorsus non fuit liberum nostræ voluntatis arbitrium (*b*).

213. Cum loquimur de libero nostræ voluntatis arbitrio, non eam libertatem intelligimus, quæ im-

(*a*) Hæc omnia addi possunt iis, quæ de mundi Optimismo Leibniziano diximus in fine Tomi III. pag. 370. & seq.

(*b*) Non disputamus hic contra veteres, novosque Fatalistas, qui omnia in hoc mundo inevitabili necessitate evenire arbitrantur; hos enim suo loco confutabi-

immunis tantummodo est a coactione, & libertas *voluntatis* appellari solet, quam sola externa vis, & coactio tollit, sed intelligimus libertatem *arbitrii*, quæ excludit quamcumque veram, absolutam, & invincibilem necessitatem. Dixi *absolutam*, *& invincibilem*; neque enim inficiamur, ex peccato originali quamdam in nobis factam esse boni agendi difficultatem, & in malum pronitatem, quæ non incongrue appellari potest *moralis* quædam necessitas; quod ex dictis in superiore capite abunde liquet, & etiam ex sequentibus magis declarabitur.

214. Hæc libertas, quam hic propugnaturi sumus, vocatur a plerisque libertas *indifferentiæ:* a quo vocabulo nec nos abhorremus, dummodo illo significetur vera, & intrinseca nostræ voluntatis potestas ad actum ponendum, vel non ponendum; vel etiam ad ponendum actum oppositum; non autem si intelligatur *indeterminatio*, vel *suspensio* ab omni actu; hæc enim suspensio non requiritur ad libertatem, ut alibi demonstratum est Tom. II. Diss. V. n. 250. multoque minus si credatur, ad hanc libertatem *indifferentiæ* necessarium esse commentitium illud virium æquilibrium, quod nonnulli ad veram libertatem requiri docuerunt, quodque loco opportuniore refellemus.

215. Jam vero libertatem arbitrii ita explicatam adhuc superesse in statu naturæ lapsæ probatur primo ex sacris litteris. Moyses enim Deuter. XXX. 19. populo mandata Dei proponens: „ Testes, *ait*, invoco hodie cœlum, & terram, „ quod proposuerim vobis vitam, & mortem, be„ nedictionem, & maledictionem. Elige ergo vi„ tam, ut & tu vivas, & semen tuum; & dili„ gas Dominum Deum tuum, atque obedias voci „ ejus “. Josue etiam XXIV. 15. ita Israelitas allocutus est: *Optio vobis datur; eligite hodie, quod placet, cui servire potissimum debeatis* &c.

216. Clariora adhuc sunt, & invictum libertatis argumentum nobis præbent, quæ Jesus filius Sirach habet Eccl. XV. 14. & seq. „ Deus ab „ initio constituit hominem, & reliquit illum in „ manu consilii sui: adjecit mandata, & præce„ pta sua. Si volueris mandata servare, conser„ vabunt te ... Apposuit tibi aquam, & ignem; „ ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante „ hominem vita, & mors, bonum & malum „ quod placuerit ei, dabitur illi “. Quibus verbis luculenter apparet, liberum arbitrium fuisse homini in prima sui conditione collatum, neque originali culpa prorsus ablatum, quamquam fuerit infirmatum, & diminutum.

217. Et ne longiores simus sine necessitate afferendo alia testimonia, nemo ignorat, omnes sacras litteras utriusque testamenti plenas esse promissionibus, & comminationibus, præceptis, consiliis, exhortationibus, terroribus, atque reprehensionibus, quibus certe non esset locus, si nullum in nobis superesset bene, vel male operandi arbitrium. Ut enim recte observavit S. Augustinus *de corrept.*, *& grat.* cap. 2., *ubi ad aliquid faciendum, vel non faciendum in divinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium*. Idemque S. Pater in Libro *de grat. & lib. arbitrio* ita caput secundum exorditur: *Revelavit autem nobis* (Deus) *per scripturas suas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium*. Cum vero multa attulisset ad hoc comprobandum earumdem Scripturarum testimonia, atque in cetera allata a nobis verba ex Ecclesiastico, ita concludit: *Ecce apertissime videmus expressum liberum humanæ voluntatis arbitrium* (a).

218. Sed quoniam S. Augustini patrocinio potissimum gloriari solent liberi arbitrii hostes, non abs re erit, nonnulla alia hujus S. Doctoris testimonia afferre, præcipue ex iis libris, quos orta jam Pelagiana hæresi conscripsit. Nemo enim dubitat, eum ante hujus hæresis ortum strenue, ac fe-

mus. Nec disputamus contra Manichæos, aliosque hæreticos, qui a duobus rerum omnium principiis, bono, & malo, homines necessario agi, atque omnino trahi effutierunt. Sed libertatem nostram vindicamus contra novos hæreticos, qui eam homini innocenti a Deo concessam fuisse fatentur, peccato tamen originali prorsus extinctam volunt. Et Lutherus quidem art. 36. inter damnatos a Leone X. dixit, *liberum arbitrium post peccatum esse rem de solo titulo*; & in assert. eorumdem articulorum liberum arbitrium vocavit *figmentum, seu titulum sine re*; imo & librum contra Erasmum *de servo arbitrio* scripsit, etsi postea solita sua inconstantia hæc omnia ita emollivit, ut teste Bossueto VI. *Avertissement aux Protestans*, ad oppositam Pelagianorum hæresim deflexerit; a quibus nec procul abest ea Calvinianorum secta, quæ vocatur *Arminianorum*, ut fidem facit ipse Bossuetus *in Præf. expos. fidei*, necnon in *Hist. variat. Eccl. Protest.* Lib. VIII. cap. 24. & 31. Calvinus nomen libertatis negare non est ausus, fortasse propter S. Patrum auctoritatem, quorum testimonia satis multa contra eum attulerat Alb. Pighius; sed eam solam agnovit, cui opponitur coactio; fatetur enim Lib. II. *instit.* cap. 5. §. 5. *si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium, & hoc sensu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violenter trahatur externo motu, sed sponte agatur suo*.

(a) Ex quo Sanct. August. utitur vocabulo *revelationis*, colligendum non est, libertatem arbitrii solum fide credendam esse, non autem posse rationibus comprobari, ut quidam obscuriores Theologi putarunt: nempe Buridanus qu. 1. super Lib. III. *Ethic.* & Andreas de Castro in Sent. dist. 45. Neque enim S. Augustinus rationis argumenta eo loco excludebat; sed validioribus sacrar. Scripturarum momentis utebatur. Unde S. Thomas in qu. VI. *de malo* art. un. postquam opinionem contrariam *hæreticam* pronunciavit, subdit esse etiam contra sanam Philosophiam; *subvertit* enim *omnia principia Philosophiæ moralis*; quod S. Doctor copiose demonstrat.

feliciter contra Manichæos pro humana libertate pugnasse, ut apparet ex ejus operibus *contra Faustum*, & ex tribus libris *de libero arbitrio*. Jam vero hoc satis esse videri potest, quod cum Pelagiani, eorumque surculi Semipelagiani perpetuo de S. Augustini doctrina conquererentur, quod sub gratiæ nomine fatalem induceret necessitatem, & in ejus systemate nulla amplius superesset libertas, eorum querelis nunquam cessit invictus gratiæ Doctor, eorumque accusationes, ut putidas calumnias contemsit, eosdemque tamquam *inflatores*, *corruptores & præcipitatores* liberi arbitrii, non autem ut assertores refellebat, quod scilicet gratiam Dei aut prorsus tollerent, aut saltem nimium extenuarent, ut vires liberi arbitrii plus æquo amplificarent.

219. Præterea, cum Pelagiani S. Patri objecissent hæc S. Hieronymi verba ex secundo contra Jovinianum libro: *Liberi arbitrii nos condidit Deus; nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur: alioquin ubi necessitas, nec corona est;* S. Pater id indigne ferens, quasi liberum negando arbitrium huic objectioni locum præbuisset, ita eis respondit in Lib. *de nat. & grat.* cap. 65. *Quis non agnoscat? Quis non toto corde suscipiat? Quis aliter conditam humanam neget esse naturam?* Et in Epist. 215. *Fides sana catholica*, inquiebat, *neque liberum arbitrium negat sive in vitam malam, sive in bonam: neque tantum ei tribuit, ut sine gratia Dei valeat aliquid*. Et infinitus essem, si omnia, quibus aperte Augustinus liberum arbitrium confessus est, exscribere vellem.

220. Ita pariter indignabatur Pelagio S. Hieronymus in Epist. ad Ctesiphontem inquiens: *Frustra blasphemas, & ignorantiam auribus ingeris, nos liberum arbitrium condemnare; damnetur ille, qui damnat*. Ita etiam Auctor Libror. *de vocat. Gentium* Lib. I. cap. 8. neque gratia, neque peccato liberum arbitrium tolli ostendit, inquiens: „ Nec quia spiritu Dei agitur, ideo se „ putet homo liberum arbitrium non habere; quod „ nec tunc quidem perdidit, quando Diabolo vo„ luntate se dedit, a quo judicium voluntatis de„ pravatum est, non ablatum ". S. etiam Prosper *in resp. ad capit. Gallor.* Sent. 6. ita absolute definit: *Qui dicit, quod liberum arbitrium in homine nihil sit ... non est catholicus*. Ac denique S. Bernardus Serm. 81. *in Cantica* hæc habet: „ Arbitrii libertas est plane divinum quid„ dam refulgens in anima, tanquam gemma in „ auro. Ex hac nempe inest illi inter bonum qui„ dem, & malum, necnon inter vitam, & mor„ tem, sed & nihilo minus inter lucem, & te„ nebras, & cognitio judicii, & optio eligendi ... „ Unde & liberum nominatur arbitrium, quod li„ ceat versari in his pro arbitrio voluntatis. Inde „ homo ad promerendum potis ". Cetera brevi„ tatis causa prætereo.

221. Sed ex his paucis, quæ allata sunt, abunde liquet, merito in Concilio Constantiensi damnatam fuisse eam propositionem Jo. Wiclefi n. 27. *Omnia de absoluta necessitate eveniunt;* atque in Concil. Trident. Sess. VI. can. 5. ita contra Calvinum, aliosque Sectarios definitum: *Si quis hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum, & extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentum denique a satana invectum in Ecclesiam, anathema sit;* ac demum jure ab Innocentio X. proscriptam fuisse tertiam Jansenii propositionem: *Ad merendum, & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*. Mitto plures alias similes propositiones Apostolico Roman. Pontificum stigmate confixas; inter quas sunt istæ Mich. Baji 39. *Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit*; 66. *Sola violentia repugnat libertati hominis naturali;* & 67. *Homo peccat etiam damnabiliter in eo, quod necessario facit*.

222. Ob. primo. S. Paulus Roman. VII. 15. & seq. multa habet, quibus suam captivitatem deplorat, inquiens: „ Quod enim operor, non in„ telligo; non enim quod volo bonum, hoc ago; „ sed quod odi malum, illud facio ... Nunc au„ tem jam non ego operor illud, sed quod habi„ tat in me peccatum ... Nam velle adjacet mi„ hi, perficere autem bonum, non invenio. Non „ enim quod volo bonum, hoc facio; sed quod „ nolo malum, hoc ago ... Video autem aliam le„ gem in membris meis repugnantem legi mentis „ meæ, & captivantem me in lege peccati „. Hæc, & alia, quæ ibi S. Paulus de seipso scribit, aperte demonstrant, nullam esse in nobis arbitrii libertatem, qua illud bonum agamus, quod volumus.

223. Resp. hæc omnia exponi debere de motibus indeliberatis concupiscentiæ, quæ dicitur *malum*, quia ex peccato procedit, & ad peccatum inclinat; ita tamen, ut iis motibus voluntas non consentiat, nisi libere, iisdemque cum adjutorio divinæ gratiæ resistere possit. Unde idem Apostolus ad Gal. V. 17. *Caro*, inquit, *concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem*. Vide, quæ de hoc loco S. Pauli dicta sunt supra num. 16. & seq. (*a*).

224. Dices. Sacræ litteræ asserunt, nos in statu

(*a*) S. Thomas Lect. 3. ad hoc caput observat, hæc omnia posse dupliciter intelligi; uno modo de eo, *qui est subjectus peccato, qui quidem in universali intelligit, non esse operandum peccatum, tamen victus suggestione Dæmonis, vel passione, vel inclinatione perversi habitus operatur illud ... contra conscientiam faciens ... Alio modo*, ait, *potest intelligi de eo, qui est in gratia constitutus, qui quidem operatur malum,*

tu naturæ lapsæ servos esse *peccati*, aut *corruptionis*. Nam primo Christus Dominus Judæis se liberos esse jactantibus respondit Joann. VIII. 34. *Amen amen dico vobis*, *quia omnis*, *qui facit peccatum*, *servus est peccati*. Pariter S. Petrus 2. Epist. II. 19. de quibusdam dicebat, *eos servos esse corruptionis*; *a quo enim quis superatus est*, *hujus & servus est*. Quod etiam sæpius repetit Apostolus Paulus ad Roman. c. VI. imo in 2. Epist. ad Timoth. II. 26. quosdam commemorat, qui a diabolo *captivi tenentur ad ipsius voluntatem*: nullum ergo est in peccatoribus liberum arbitrium.

225. Resp. peccatores dici *servos peccati*, & *captivos diaboli* sensu latiore: non quasi libero voluntatis arbitrio sint prorsus expoliati, sed quia pravis habitibus implicati, voluntarie obediunt peccato, & diabolo, sicuti servi obediunt domino. Verba autem postrema S. Pauli *ad ipsius voluntatem* ab aliquibus interpretibus referuntur, non ad diaboli, sed ad Dei voluntatem qua permittit, aliquos diaboli captivitate teneri. Audiatur S. Bernardus Serm. 81. *in Cant.* n. 7. *Voluntas est*, *quæ se*, *cum esset libera*, *servam fecit peccati peccato assentiendo*.

226. Ob. secundo. S. August. *in Enchiridio* cap. 30. Tom. VI. inquit: „ Libero arbitrio male utens homo & se perdidit, & ipsum: sicut „ enim qui se occidit, utique vivendo se occidit, „ sed se occidendo non vivit ... ita cum libero peccatur arbitrio, victore peccato amissum est li- „ berum arbitrium “. Hoc sæpius repetit S. Pater; imo & S. Cælestinus Papa, & Synodus II. Arausicana, & Ecclesia Lugdunensis, & alii Patres non pauci iisdem plane verbis usi sunt ad explicandum lethale vulnus per peccatum originale nostro libero arbitrio inflictum (*a*).

227. Resp. his S. Augustini, aliorumque Patrum locutionibus duntaxat significari, fuisse peccato primi parentis extinctam libertatem omnem, non *naturalem*, sed *supernaturalem* ad faciendum bonum salutare, & in ordine supernaturali, nisi Christus Dominus sua gratia nobis hanc ipsam libertatem restituat. Sensus itaque est, nos peccato Adæ justitia originali privatos, factosque diaboli captivos non posse viribus liberi arbitrii aliquid boni supernaturalis agere, seu ut ibidem loquitur S. Doctor, *meritis operum nostrorum reparari*; sed nos hoc posse cum gratia Domini nostri Jesu Christi reparante, & sanante, quæ necessaria omnino est ad amissam justitiam recuperandam.

228. S. Augustinus ita perspicue suam mentem aperit, ut non alio indigeat interprete, quam seipso. Et quidem primo in Epist. 217. ad Vitalem c. 4. *Liberum arbitrium*, inquit, *ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus*, ubi manifeste declarat, in quo sita sit hæc liberi arbitrii jactura, nempe *ad diligendum Deum*. Deinde in eadem Epistola hoc arbitrium per gratiam Dei recuperari inter alia fidei dogmata numerat, inquiens: *Scimus*, *eos*, *qui corde proprio credunt in Dominum*, *sua id facere voluntate*, *ac libero arbitrio*. Tertio eo ipso in cap. 30. Enchir. postquam dixisset, nos propter Adami culpam factos esse servos peccati, ita subdit: „ ac „ per hoc ad peccandum liber est qui peccati ser- „ vus est; unde ad juste faciendum liber non e- „ rit, nisi a peccato liberatus, esse justitiæ cœ- „ perit servus ... Sed ad bene faciendum ista li- „ bertas unde erit homini addicto, & vendito, „ nisi redimat, cujus illa vox est (Joan. VIII. „ 36.), *Si vos Filius liberaverit, tunc vere li-* „ *beri eritis?* Quod antequam fieri in homine in- „ cipiat, quomodo quisquam de libero arbitrio „ in bono gloriatur opere, qui *nondum est liber* „ *ad operandum bene*, nisi se vana superbia in- „ flatus extollat? “ Hæc sæpius repetit S. Doctor, ut Lib. XIV. *de Civit. Dei* cap. 11. inquiens: „ Arbitrium voluntatis tunc est vere liberum, cum „ vitiis, peccatisque non servit. Tale datum est „ a Deo, quod amissum proprio vitio, nisi a quo „ dari potuit, reddi non potest.

229. Hæc certe sufficerent, ut cognoscamus, quam libertatem S. Doctor amissam intelligat. Sed adhuc apertius mentem suam exposuit Lib. I. *contra duas epist. Pelag.* cap. 12., ubi Juliano catholicis objicienti, quod docerent, *primi hominis liberum arbitrium periisse*, ita secure nomine omnium respondet: „ Quis nostrum dicat, quod „ primi hominis peccato perierit liberum arbi- „ trium de humano genere? Libertas quidem pe- „ riit per peccatum, seu illa, quæ in paradiso „ fuit, habendi plenam cum immortalitate justi- „ tiam, propter quod natura humana divina in- „ diget gratia, dicente Domino: *Si vos Filius li-* „ *beraverit*, *tunc vere liberi eritis*: utique libe- „ ri ad bene, justeque vivendum “. Totum illud caput exscribendum foret, ubi cum Apostolo Pau-

non quidem exequendo in opere, *vel consentiente mente*, *sed solum concupiscendo secundum passionem sensibilis appetitus*; *& illa concupiscentia est præter rationem*, *& intellectum*; *quia prævenit ejus judicium*, *quo adveniente talis operatio impeditur*. Pergit postea Angelicus duplici hoc modo omnia Apostoli verba exponere; ita ut concupiscentia vere, & proprie peccatum non sit, nisi quando ei liber rationis consensus accedit.

(*a*) Verba S. Cœlestini in Epist. ad Episcopos Galliæ cap. 24. hæc sunt: „ In prævaricatione Adæ o- „ mnes homines naturalem possibilitatem, & innocen- „ tiam perdidisse, & neminem de profundo illius rui- „ næ per liberum arbitrium posse consurgere “. Synodus Arausicana autem cap. 6. ita definivit: „ Ar- „ bitrium voluntatis in primo homine infirmatum, ni- „ si per gratiam baptismi, non potest reparari. Quod „ amissum, nisi a quo potuit dari, non potest reddi “. Ac denique S. Remigius in *de tribus Epistolis* nomine suæ Ecclesiæ ajebat: „ in Adamo perditum liberum arbitrium in operibus mortuis liberum „ esse posse, in vivis non posse “.

Paulo uberius explicat in eo periisse liberum nostrum arbitrium per peccatum Adami, quod sine gratia Salvatoris, quæ nos ad justitiam regeneret, nihil boni ad salutem æternam pertinens nos operari possumus. Similia sæpius ingeminat S. Pater contra Pelagianos, qui negantes peccatum originale, asserebant, liberum hominis arbitrium etiam nunc posse opera salutis æternæ meritoria perficere, quemadmodum poterat Adam in justitia originali constitutus. Eademque est mens, & doctrina aliorum Patrum, qui Augustini verba sua fecerunt (*a*).

230. Inst. primo. Si hæc fuisset S. Augustini de libero arbitrio doctrina, illam in statu naturæ lapsæ approbasset peccati definitionem, quam antea tradiderat, scilicet quod *sit voluntas retinendi, vel consequendi, quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere;* atqui S. Pater hanc definitionem ad solum statum naturæ innocentis, non autem ad statum naturæ lapsæ pertinere sæpius docet. Nam Lib. I. *Oper. imperf.* Juliano eam definitionem objicienti ita cap. 47. respondet: „ Ipse est Adam, quem nostra illa definitio, „ qua tibi placuit, intuebatur: *Et iterum cap.* „ 104. Ista definitio peccati ejus est, quod peccatum tantummodo est, non quod etiam pœna „ peccati; quia periit libertas non peccandi. *Ac* „ *demum cap.* 105. *ita Julianum affatur:* Multum erras, qui vel necessitatem nullam putas „ esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est". Et ne ullus supersit de Augustini mente dubitandi locus, idem repetit etiam in Lib. I. *Retractat.* cap. 15. declarans, eam definitionem *propterea veram esse, quia id definitum est, quod tantummodo peccatum est* (quale fuit Adæ peccatum), *non quod etiam pœna peccati:* ut sunt nostra peccata.

231. Resp. Definitionem illam peccati *suo modo* etiam ad statum naturæ lapsæ pertinere, ex ipso S. August. aperte liquet. Nam in Lib. *de duabus animabus* cap. 11. ejusdem definitionis quasi rationem reddens inquiebat: „ Etiamne hi „ libri obscuri mihi scrutandi erant, ut discerem, neminem vituperatione, suppliciove dignum „ esse, qui aut velit, quod justitia velle non prohibet, aut id non faciat, quod facere non potest? Nonne ista cantant & in montibus pastores, & in theatris Poetæ, & indocti in circulis, „ & docti in Bibliothecis & magistri in scholis, „ & antistites in sacratis locis, & in orbe terrarum „ genus humanum"? Porro cæcus est, qui non videat, hæc S. Augustini verba nonnisi illi libertati, qua nunc fruimur, adaptari posse, quam omnes sive docti, sive indocti fatentur, atque experiuntur. Non ita autem est de libertate Adami, de qua nec rudes aliquid sciunt, nec docti cum rudibus loqui solent.

232. Non uno tamen sensu dicere potuit S. Augustinus, illam definitionem peculiariter spectare ad peccatum personale Adami, quod tantummodo peccatum fuit, non autem ad illud, quod etiam pœna peccati est. Et quidem primo, peccatum originis etiam a parvulis contrahitur, quorum nondum est velle, aut nolle; unde idem S. Doctor in laud. cap. 47. Lib. I. *Op. imperf.* recte inferebat, quod si nullum contraheretur peccatum, nisi quando liberum esset ab eo abstinere, sequeretur, peccatum originale *non esse in parvulis, qui nondum voluntatis utuntur arbitrio*. Secundo quia S. Augustinus etiam concupiscentiam, quæ est in renatis, appellabat *peccatum*, quamvis latiore significatione, quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Quamobrem ibidem affert exemplum Apostoli dicentis Rom. VII. 20. „ non „ quod volo, facio bonum, sed quod nolo malum, hoc ago...... Nam ei, qui dicit: quod „ nolo malum, hoc ago, abstinere inde liberum „ non est". Motus autem concupiscentiæ indeliberati etiam nobis invitis insurgunt, unde huic peccato non potest definitio Augustiniana adaptari. Tertio quia in natura lapsa, quamvis supersit adhuc vera libertas, cum ea tamen perfectissima comparari non potest, quæ fuit in Adamo. Id observat idem S. Pater ibidem inquiens: „ Multa sunt, quæ agunt homines mala, a quibus „ eis liberum est abstinere: sed nulli tam liberum est, quam illi (*Adam*) fuit, qui Deo „ suo, a quo erat conditus rectus, nullo prorsus „ vitio depravatus adstabat". Demum ad hanc libertatis infirmitatem magis confirmandam affert S. Augustinus etiam exempla peccatorum ignorantiæ, & cæcitatis cordis, quæ *quadam* necessitate committuntur, *morali* tamen, non vera, & propria; cujus generis etiam peccandi necessitas, quæ oritur ex peccandi consuetudine, qua pariter utitur S. Pater contra Pelagianos laud. c. 105. inquiens: „ Etiam secundum vos peccandi necessitas, unde abstinere liberum non est, illius peccati pœna est, a quo abstinere liberum fuit, „ quando nullum pondus necessitatis urgebat". Quis autem dicat, necessitatem *pravæ consuetudinis* esse veram necessitatem, quæ liberum tollat arbitrium? Definitio itaque illa peccati aliquo sensu

(*a*) S. Bernardus, qui Augustinianam doctrinam in suo Tract. *de grat. & lib. arb.* complexus est, c. 3. triplicem libertatem optime distinxit, scilicet *a peccato, a miseria, a necessitate; & hanc ultimo loco positam, inquit, contulit nobis in conditione naturæ, in primam restauramur a gratia, media nobis reservatur in patria. Dicatur igitur prima libertas naturæ, secunda gratiæ, tertia vitæ, vel gloriæ.* Hanc triplicem libertatis divisionem adoptavit etiam S. Thomas, unde I. p. q. 83. art. 2. ad 3. similem difficultatem solvens: *Homo*, inquit, *peccando liberum arbitrium dicitur perdidisse, non quantum ad libertatem naturalem, quæ est a coactione, sed quantum ad libertatem, quæ est a culpa & a miseria.*

su pertinet ad solum actuale peccatum Adami, & aliquo sensu ad peccata etiam, quæ in statu naturæ lapsæ perpetrantur.

233. Inst. 2. S. Aug. Lib. 1. *Oper. imperf.* cap. 105. ita Julianum alloquitur: „ Multum erras, qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est “: ubi autem est necessitas, ibi certe nulla arbitrii libertas.

234. Resp. S. Doctorem ibi non loqui de necessitate *naturali*, & proprie tali, sed de necessitate quadam *morali*; quæ nihil est aliud, quam magna propensio ad malum per concupiscentiam inducta, & magna difficultas ad operandum bonum propter vulnera ab originali peccato nobis inflicta. Id patet ex ipso contextu, ubi ad hanc probandam peccandi necessitatem utitur etiam sententia Pelagianorum, qui a consuetudine peccandi quamdam induci necessitatem concedebant (*a*). Deinde etiam Julianum monet, ut cogitet, *quid appetendum, quid vitandum sit in agenda vita, quanto labore discatur*. Demum necessitatem peccandi commemorat, quam affert ignorantia illa culpabilis, de qua rogatur Deus iis verbis Psalmi: *ignorantias meas ne memineris*.

235. Inst. 8. Idem S. Pater in Lib. *de perfect. justitiæ* cap. 4. *Quia*, inquit, *peccavit voluntas, secuta est peccantem peccatum habendi dura necessitas*.

236. Resp. S. Patrem loqui de impotentia resurgendi a peccato, in quam ex perversa Adami voluntate lapsi sumus, nisi Deus sua gratia ab eo nos liberaverit; ac propterea non dicit secutam esse *necessitatem peccandi*, sed *peccatum habendi*. Agebat enim ibi cum Cælestio de peccato originali; & Hæresiarchæ quærenti: „ per quid „ efficitur homo cum peccato, per naturæ neces„ sitatem, an per arbitrii libertatem? *Resp. Au*„ *gustinus*, per arbitrii libertatem factum, ut es„ set homo cum peccato, & *postea subdit*, *se*„ *cutam esse* peccatum habendi duram necessita„ tem donec tota sanetur infirmitas, & accipiatur „ tanta libertas, in qua sicut necesse est, permaneat beate vivendi, & nunquam peccandi volun„ taria, felixque necessitas “. Impotentia autem resurgendi a peccato sine gratia nostræ non officit libertati.

237. Inst. 4. S. Augustinus non aliam in hoc statu agnoscit libertatem, quam voluntatis, quæ a Græcis τὸ ἑκούσιον, seu *spontaneum* dicitur, & quæ coactionem quidem excludit, non autem simplicem necessitatem. Ita aperte in Lib. *de nat. & grat.* cap. 46. inquiens; Perabsurdum est, ut „ ideo dicamus non pertinere ad voluntatem no„ stram, quod beati esse volumus, quia id omnino „ nolle non possumus, nescio qua, & bona „ constrictione naturæ: nec dicere audemus, ideo „ Deum non voluntatem, sed necessitatem habe„ re justitiæ, quia non potest velle peccare. “ Ita etiam in *Enchiridio* cap. 105. „ Voluntas, ait, „ aut voluntas non est, aut libera dicenda est, „ qua beati esse sic volumus, ut esse miseri non „ solum nolimus, sed nequaquam prorsus velle „ possimus. “ Hinc S. Thomas fidelis semper habitus S. Augustini interpres I. P. qu. 82. art. 1. ad 1. explicans simile S. Augustini dictum, inquit: *Necessitas naturalis non aufert libertatem voluntatis*. Innumera veterum Patrum, imo & Scholasticorum ad hoc probandum testimonia agglomerat Jansenius Lib VI. *de grat. Salvatoris*.

238. Resp. id facile explicari posse ex doctrina S. Thomæ generaliter a Theologis recepta, scilicet aliam esse libertatem voluntatis, quæ solam excludit coactionem, non autem naturalem necessitatem (& de ea loquitur S. Augustinus in locis objectis), aliam libertatem arbitrii, quam Græci προαιρετικὴν, idest *electivam* nominarunt, quam alibi sæpe S. Doctor commemorat, & defendit, tam contra Manichæos, qui eam negabant, quam contra Pelagianos, qui eamdem a S. Augustino negari calumniabantur. Præter loca superius n. 218. seq. allata insigne est illud S. Doctoris testimonium *de gratia Christi* c. 47. ubi agens de concordia liberi arbitrii cum divina gratia: *Ista quæstio*, inquit, *ita est ad discernendum difficilis, ut cum defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur; quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri*. Ubi primum tam Dei gratiam, quam liberum arbitrium admitti vult. Deinde si per liberum arbitrium solam libertatem voluntatis intelligeret, cui non opponitur nisi externa coactio, nulla certe fuisset difficultas utrumque conciliandi. Quis enim unquam somniabit, posse a gratia voluntatem cogi, cum gratia faciat nos ex nolentibus volentes (*b*)?

239. Ceterum ad mentem S. Augustini, aliorum-

(*a*) Clarius supra c. 91. hanc necessitatem peccandi a Pelagianis admissam in memoriam revocavit Juliani, inquiens: „ Te audi saltem, ubi dicis propter con„ suetudinem peccatorum scriptum esse *non quod volo* „ *ago, sed quod odi, facio*. Quomodo ergo post pec„ cata liberum est, quorum etsi non propagine, quia „ non vultis, certe tamen consuetudine, quam solam „ huic *necessitati* victi, contortique conceditis, sic „ perdidit libertatem &c. “ Ceterum etiam in sacris Libris haud raro necessitatem latiore significatione usurpari, facile est demonstrare, ut Jud. XI. 7. 1. Reg. XIII. 12. & Dan. XIV. 29. quibus omnibus locis significatur quædam agendi necessitas, quæ tamen libertati omnino non opponitur.

(*b*) S. Thomas q. 22. *de verit.* art. 5. *Sicut*, inquit, *potest accipi ex verbis Augustini, duplex est necessitas scilicet coactionis, & hæc in voluntatem cadere nullo modo potest, & necessitas naturalis inclinationis ... Unde & voluntati ipsi inest naturalis quidam appetitus sibi convenientis boni. Et præter hoc habet appetere*

rumque Veterum probe assequendam duo observare oportet. Primo nonnunquam libertatem *voluntatis* fuisse ab eis confusam cum libertate judicii, seu arbitrii. Ita S. Augustinus Lib. III. *de lib. arb.* capit. 3. dixit, *nos non necessitate, sed voluntate peccare;* ubi certe nomine *voluntatis* intellexit liberum arbitrium, cui soli necessitas opponitur. Rursus eodem in loco postquam dixisset, voluntatem esse in nostra potestate, subdit: *porro quia est in potestate, libera est nobis: non enim est nobis liberum, quod in potestate non habemus, aut potest non esse, quod habemus.* Quibus verbis a voluntate non solum coactio, sed etiam necessitas naturalis excluditur; quæ enim necessario agimus, in nostra potestate esse, nemo dicet. Sic etiam S. Bernardus Serm. 81. *in Cantica* inquit: *ubi voluntas, ibi & libertas;* loqui autem de libertate arbitrii, quæ naturalem necessitatem non compatitur, aperte liquet, tum ex toto illo sermone, tum etiam ex Tractatu *de grat., & lib. arb.*, ubi cap. 2. inquit: *ubi necessitas, jam non voluntas:* & iterum: *ubi necessitas est, libertas non est, nec meritum.*

240. Alterum observatione dignum est, quod aliquando nomine *coactionis* non solum externam violentiam intellexerunt, sed etiam simplicem necessitatem, ita ut coactionem a voluntate excludentes etiam naturalem necessitatem excluderent. Sic S. August. in Lib. *de duabus animabus* cap. 10. eam voluntatem, qua peccatur, definivit *animi motum, cogente nullo.* Cui definitioni & illa consonat, quam tradit S. Prosper *contra Collatorem* c. 9. ubi *liberum arbitrium*, inquit, *idest rei placitæ spontaneus appetitus.* Imo & S. Thomas in II. *Sent.* dist. 25. qu. 1. art. 4. *Liberum arbitrium*, inquit, *dicitur ex eo, quod cogi non potest*, & art. 5. *Libertas in sui ratione negationem coactionis excludit;* & etiam I. P. qu. 83. art. 2. ad 3. explicans verba S. Augustini supra n. 226. objecta: *Homo male utens libero arbitrio &c.* inquit: „ Homo peccando liberum arbitrium dicitur perdidisse non quantum ad libertatem naturalem, quæ *est a coactione*, sed „ quantum ad libertatem, quæ est a culpa, & a „ miseria “.

241. Sane in his locis (idemque judicium sit de aliis) coactionem non sumi in proprio, strictoque sensu *pro violentia*, sed in latiore pro absoluta necessitate, manifeste patet. Nam S. Augustinus Lib. I. *Retractat.* c. 15. suam libertatis definitionem ad nostros protoparentes in statu innocentiæ maxime spectare dicit: „ Qui primi in „ paradiso fuerunt humano generi origo mali, „ nullo cogente, peccando; quia & scientes con- „ tra præceptum fecerunt, & ille tentator suasit, „ ut hoc fieret, non coegit “. Ubi nemo non videt, coactionis nomen a S. Doctore usurpari, prout non solum necessitati absolutæ, sed etiam ignorantiæ opponitur. Nec alia mens fuit S. Prosperi, qui S. Augustino fideliter adhæsit.

242. Sed adhuc luculentius S. Thomas declarat, quo sensu coactionem sumat, prout nempe non solum externam violentiam, sed etiam naturalem necessitatem includit. Docuerat quippe in supra laud. Distinct. 25. Libri II. Sentent. artic. 2. duplicem esse coactionem; alteram *sufficientem*, quæ *compulsio* vocatur, seu violentia; & hoc modo compelli posse ait eas vires, quæ sunt organis affixæ *earum actibus violenter extortis:* alteram *insufficientem*, quæ vocatur *impulsio*, seu simplex necessitas; ut ex. gr. intellectus *demonstrationis vi cogitur;* eodemque modo *cogitur*, seu necessitate adigitur voluntas a bono in communi, quod non potest non velle. Recte igitur Angelicus definivit liberum arbitrium, quod *cogi non potest*, scilicet neque *coactione compellente*, seu violentia, neque coactione *impellente*, seu necessitate (*a*).

243. Ceterum non video, quomodo de mente S. Thomæ dubitari possit, cum sæpe, & dilucide hanc duplicem libertatem distinguat, voluntatis scilicet, & arbitrii, quarum prima solam coactionem, & violentiam excludit, altera vero etiam naturalem necessitatem. Sic in qu. 22. *de verit.* artic. 6. „ Voluntas, *inquit*, de necessitate appe- „ tit finem ultimum, ut non possit ipsum non „ appetere. Sed non de necessitate appetit ali- „ quid eorum, quæ sunt ad finem “. Et paulo post libertatem voluntatis in tribus considerat: „ Scilicet quantum ad actum, inquantum „ po-

aliquid secundum propriam determinationem, non ex necessitate; & qu. 24. art. 1. ad 20. hanc ipsam difficultatem solvens hæc habet: *Sicut de primis principiis non judicamus ea examinantes, sed naturaliter iis assentiamus, & secundum ea alia omnia examinamus, ita & in appetibilibus de fine ultimo non judicamus judicio discussionis, vel examinationis, sed naturaliter approbamus; propter quod de eo non est electio, sed voluntas. Habemus ergo respectu ejus liberam voluntatem, cum necessitas naturalis inclinationis libertati non repugnet secundum Augustinum* in V. *de Civit. Dei; non autem* (habemus) *liberum judicium, cum non cadat sub electione.* En, quomodo Angelicus accurate distinguit libertatem voluntatis, cui non repugnat necessitas naturalis inclinationis, & libertatem *judicii*, seu arbitrii, qua utimur in electione, & quomodo utraque admitti debeat; altera quidem circa finem ultimum, altera circa media.

(*a*) Hic usus promiscue sumendi coactionem vel pro violentia, vel pro naturali necessitate adeo invaluerat apud veteres, ut ipse Julianus Eclanensis, Pelagianus ille liberi arbitrii inflator, apud S. Augustinum Lib. I. *Op. imperf.* cap. 82. ita libertatem definierit: „ Libertas arbitrii possibilitas est, vel admittendi, vel „ vitandi peccati, *expers cogentis necessitatis* “. Imo etiam Ecclesia nonnunquam *coactionis* vocem in sensu minus proprio adhibuit; ut cum Hymno canit Deo: *Ipsa te cogat pietas, ut mala nostra superes parcendo &c.* & in Evangelio Lucæ XXIV. de duobus discipulis dicitur, quod *coegerunt* Jesum, ut maneret cum ipsis.

,, potest velle, vel non velle; & quantum ad objectum, inquantum potest velle hoc, vel illud; & quantum ad ordinem finis, inquantum non potest velle bonum, vel malum ". Sed etiam in Summa Theologica eamdem doctrinam frequenter repetit; ut 1. 2. qu. 10. art. 4. ubi inquit: ,, Quia voluntas est activum principium non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa, sic Deus ipsam movet, quod non ex necessitate ad unum determinet, sed remanet motus ejus contingens, & non necessarius, nisi in his, ad quæ naturaliter movetur ". En, quomodo Angelicus sub ipsa efficaci Dei motione intactum remanere doceat liberum voluntatis arbitrium, ab omni necessitate immune, nisi in iis, in quibus voluntas est naturaliter determinata, ut in appetitione ultimi finis. Si quis veterum testimonia hac de re desiderat, adeat Petavium Lib. III. *de opificio sex dierum*, ubi multis capitibus de hac materia præcipue contra Jansenium disputat.

244. Ob. tertio. Libertas, quæ post lapsum Adami in nobis superest, talis esse debet, ut sufficiat ad meritum, vel demeritum; sed ad meritum, vel demeritum non requiritur libertas arbitrii, seu immunitas a necessitate, sed sufficit libertas voluntatis, seu immunitas a coactione: ergo &c. Prob. minor ex S. Thoma, qui in Lib. III. *Sentent.* dist. 12. qu. 2. art. 1. ad 2. inquit: ,, Quamvis removeatur a Christo potentia peccandi, non tamen ponitur coactio, quæ voluntario contrariatur, *& laudis ratione tollit* ". Et ad 5. ,, Impotentia coactionis, quæ opponitur voluntario, tollit rationem meriti, & demeriti, non impotentia, quæ est ex perfectione in bonitate, vel malitia, quia hæc voluntarium non tollit, sed ponit voluntatem confirmatam ad motum ".

245. Resp. S. Thomam nomine *coactionis* ibi intelligere non solum proprie dictam violentiam, sed etiam necessitatem naturalem: *per impotentiam* vero ortam ex perfectione in bonitate, vel malitia intelligere necessitatem non absolutam, & naturalem, sed improprie talem, seu impotentiam, quæ est voluntaria, & libera. Id colligitur primo, quia alias S. Thomas sibi enormiter contradiceret; alibi enim apertissime tradit, ad meritum non sufficere immunitatem a coactione, sed omnino requiri immunitatem a naturali necessitate. Quæst. VI. *de malo* artic. un. ,, Quinam, inquit, posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate moveatur ad aliquid eligendum; non tamen ponebant, quod voluntas cogeretur: non enim omne necessarium est violentum, sed solum id, cujus principium est extra ..... Hæc autem opinio est *hæretica: tollit enim rationem meriti, & demeriti in humanis actionibus* ". Et iterum q. 24. *de verit.* art. 1. ,, Absque omni dubitatione, inquit, hominem arbitrio liberum ponere oportet. Ad hoc enim fides adstringit, *cum sine libero arbitrio non possit esse meritum, vel demeritum, justa pœna, vel præmium* ". Præterea id ipsum colligitur ex scopo S. Doctoris, qui erat ostendendi Jesum Christum laudari, & mereri potuisse, quamvis peccare non poterat. At vero constans Angelici præceptoris doctrina est, ad meritum, & demeritum requiri voluntatis dominium supra proprios actus, quod dominium non habetur, nisi per libertatem arbitrii a naturali necessitate immunem. Hinc in eodem Lib. III. Dist. 8. q. 1. artic. 2. agens de merito Jesu Christi inter alias conditiones ad meritum, exigit, ut agens ,, *sit dominus suæ actionis:* alias per actionem suam non significatur ad aliquid habendum, nec laudatur; & ideo ea, quæ aguntur *per necessitatem naturæ, vel etiam per violentiam, non merentur* ". Quibus verbis ad meritum perspicue requirit non solum immunitatem *a coactione*, seu violentia, sed etiam *a necessitate naturæ*.

246. Inst. Et tamen S. Doctor in eo ipso loco cum sibi ita objecisset: ,, Naturalibus non meremur propter hoc, quod sunt determinata ad unum: sed liberum arbitrium in Christo erat determinatum ad bonum; ergo ipse per liberum arbitrium mereri non potuit; ita respondet ad 5. Dicendum, quod si etiam (liberum arbitrium Christi) esset determinatum ad unum numero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere non potest; tamen ex hoc non amittit libertatem, aut rationem laudis, sive meriti, quia in illud *non coacte, sed sponte tendit; & ita est actus sui dominus* ": tota ergo ratio &c.

247. Resp. primo, hanc responsionem ab Angelico afferri, non ex sua, sed ex aliorum mente. Nam antea difficultatem solverat his verbis: ,, Liberum arbitrium Christi non erat determinatum ad unum secundum numerum, sed ad unum secundum genus, scilicet ad bonum, quia in malum non potest; sed tamen hoc potest facere, & non facere; & hoc non excludit libertatem arbitrii, quia posse peccare nec est libertas arbitrii, nec pars libertatis, ut dicit Anselmus in Dial. de lib. arb. cap. 1. " Quanquam vero postea addat aliam responsionem, quæ in objectione allata est, alibi tamen, ubicumque debuit hanc difficultatem solvere, semper prima usus est (*a*).

184.

(*a*) Ita quæst. 29. *de verit.* art. 6. ad 1. inquiens: *Licet anima Christi esset determinata ad unum, secundum genus moris, scilicet ad bonum, non tamen erat determinata ad unum simpliciter: poterat enim hoc, vel illud facere, & ideo libertas in eo remanebat, quæ requiritur ad merendum.* Et 3. P. qu. 18. art. 4. ad 3. *Voluntas Christi*, inquit, *licet sit determinata ad bonum, non tamen est determinata ad hoc vel aliud bonum. Et ideo pertinet ad Christum eligere per liberum arbitrium confirmatum in bono, sicut ad beatos.* Alibi

284. Resp. secundo cum Lemosio Tom. II. *Panopliæ gratiæ* Tract. V. c. 12. S. Thomam neque respectu ipsius actus diligendi Deum in Christo (quatenus homo viator erat) admisisse voluntatis necessitatem, sed eam arbitrii libertatem, quæ ad meritum requiritur. Cum enim in corpore ejusdem articuli expresse docuerit, (ut mox vidimus num. 245.), ad meritum requiri eam libertatem, quæ non solum violentiam, sed etiam *necessitatem naturæ* excludat, quis credat, tantum Doctorem intra paucas lineas sui ipsius oblitum, in contrariam abiisse sententiam? Cur non potius illud verbum *non coacte* commode explicemus de exclusione non solum veræ coactionis, sed etiam necessitatis absolutæ? atque etiam illud *sponte* idem significare intelligamus ac *libere?* Præcipue cum ibidem addat Angelicus: *& ita est actus sui dominus;* quod dominium in eo non reperitur, qui necessitate naturæ ad unum est determinatus.

CAPUT VIII.

De pœnis peccati originalis in altera vita.

249. Cum S. Augustinus in celebri sua Epistola 166. cap. 7. testatus sit, magnis se coarctari angustiis, nec, quid responderet, prorsus invenire, quando de pœnis parvulorum agebatur, qui de corpore exeunt sine Christianæ gratiæ sacramento: quanto magis nos meticulosos esse oportet, quando ad hanc ipsam materiam pertractandam accedimus, quæ licet tum superiori ætate, tum nostris etiam temporibus diu, multumque a viris doctissimis examinata fuerit, tantis tamen adhuc tenebris involuta est, ut nihil omnino certo, ac dilucide pronunciari posse videatur? Præcipuas enumerabimus aliorum opiniones; deinde quid hac in re, præeuntibus scholæ nostræ Magistris, sin minus certum, saltem probabilius, nobis videatur, quam brevissime fieri poterit, exponemus.

250. Primo Pelagiani, eorumque surculi Semipelagiani, quorum primi peccatum originale prorsus tollebant, alii vero admodum extenuabant, nullam aliam parvulis decedentibus sine regenerationis lavacro pœnam infligi putabant, quam exclusionem a regno cælorum, propter illa verba Christi Domini Jo. III. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Exclusis vero a regno cœlorum, alio in loco, quem determinare nesciebant, vitam æternam ipsis a Deo concedi comminiscebantur (*b*).

251. Cujus autem generis esset illa vita, requies, salus, ac felicitas æterna, quam Pelagiani parvulis sine baptismo decedentibus tribuebant extra regnum cœlorum, haud facile est determinare, dum nihil de hac re omnino perspicue apud Sanctos Patres, qui contra hanc parvulorum beatam vitam pugnarunt, expressum inveniatur. S. Augustin. *de Præd. Sanct.* cap. 13. Pelagianos laborasse ait, ut quærerent parvulis extra regnum Dei *nescio cujus suæ felicitatis locum: maxime quando convincuntur, non eos habere posse vitam æternam &c.* quibus verbis etsi non aperte definiatur, quæ esset ista parvulorum non baptizatorum salus, ac beatitudo, innuitur tamen eamdem ipsam non esse, qua Beati fruuntur in regno Dei. Unde communis Theologorum opinio invaluit, Pelagianos confinxisse beatitudinem nescio quam ordinis mere naturalis, qua parvuli exclusi a regno cœlorum in perpetuum potirentur (*a*).

252.

autem omnino statuit, nullum esse dominium voluntatis supra suos actus, nisi habeat potestatem eligendi. Sic I. P. qu. 82. art. 1. ad 3. inquit: *Sumus domini nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc, vel illud eligere. Electio autem non est de fine, sed de his, quæ sunt ad finem. Unde appetitus ultimi finis non est de his, quorum domini sumus.*

(*a*) Pelagius, teste S. August. *de peccato origin.* cap. 21. quærentibus quonam in loco pueri morientes sine baptismo degerent, respondere solebat: „ *Sine* „ *baptismo parvuli morientes, quo non eant, scio; quo* „ *eant, nescio*, idest, ut S. Doctor commentatur, „ non ire in regnum cœlorum scio; quo vero eant, „ ideo se nescire dicebat, quia dicere non audebat, „ in mortem illos ire perpetuam“. Idem S. Pater Lib. II. *de Anima, & ejus origine* cap. 12. dicit, hæreticos Pelagianos ausos fuisse, *non baptizatis parvulis dare quietis, & salutis locum, etiam præter regnum cælorum;* ac propterea *justissime Conciliorum catholicorum, & Sedis Apostolicæ auctoritate fuisse damnatos.*

(*b*) Videri potest Dion. Petavius Lib. IX. *de Præd.* cap. 11. ubi etiam id probat ex vulgari apud Pelagianos adagio: *Habet gratia, quod adoptet, non habet unda, quod diluat* apud Auct. Lib. *de voc. Gent.* Lib. II. cap. 8. Si enim gratiam sanctificantem per baptismum parvulis conferri censebant, ut possent in regnum cœlorum introire, profecto sine hac gratia sanctificante, quæ est ordinis supernaturalis, parvulos beatitudinis supernaturalis, qualis est visio Dei intuitiva, capaces esse consequenter asserere non potuerunt. Addo testimonium S. Augustini Lib. II. *ad Bonif.* cap. 6. ubi sic Pelagianos alloquitur: *Regenerationis lavacro adoptari filios hominum in filios Dei, non negatis, imo & prædicatis.* Qui igitur parvuli non erant per baptismum adoptati in filios Dei, neque hæredes regni Dei, nec cohæredes Christi esse poterant; ut proinde Pelagianos non aliam suis parvulis felicitatem, quam ordinis naturalis tribuisse, certissimum videatur. Id etiam apertius eruitur ex verbis ejusdem S. Patris in Lib. *de hæres.* n. 88. Tom. VIII., ubi Pelagianorum errores exponens, inquit, eos docuisse: „ parvulos propterea „ baptizari, ut regeneratione adoptati admittantur ad „ regnum Dei, *de bono* (hoc est de beatitudine na- „ turali) *in melius translati* (hoc est ad Dei visio- „ nem)... Nam etiamsi non baptizentur, promittunt „ eis extra regnum quidem Dei, sed tamen æternam, „ & beatam *quamdam vitam suam*“. Et Lib. II. Op. imperf. cap. 113. redarguit Pelagianos, quod facerent

252. Ab hac sententia non admodum abludere videtur eorum opinio, qui parvulis cum originali peccato decedentibus negant quidem beatitudinem illam supernaturalem, quæ oritur ex visione Dei intuitiva; aliam tamen concedunt ordinis mere naturalis, quæ sita sit in visione Dei, non intuitiva, sed abstractiva, quæ tamen multo perfectior illa sit, quam viatores in hoc mundo etiam acutissimi consequi possint. Porro ex hac cognitione Dei entis perfectissimi oriri debet aliquis naturalis ejusdem Dei amor, unde felicitas infantium augebitur. Neque putant, iis defuturas Angelorum visitationes, & supernaturales consolationes. Ac demum post universalis judicii diem eosdem resumptis corporibus, non qualia morientes reliquerunt, sed ad perfectam ætatem jam provectis, atque impassibilitatis dote exornatis, in hoc mundo repurgato, ac renovato vitam habituros immortalem (*a*).

253. Reipsa Card. Bellarminus Tom. IV. *Contros.* Lib. VI. cap. 9. hanc sententiam, non minus quam alteram Pelagianorum, non solum *falsam*, sed etiam *hæreticam existimandam esse*, pronunciat. Cui Bellarminianæ censuræ equidem subscribere non possum (*b*); libentissime tamen subscribo P. Thomæ Lemosio, qui Tract. I. *de læsione liberi arbitrii per pecc. origin.* cap. 22. eam probat esse falsissimam, quia in parvulis *peccatum originale veram culpam esse, non confitetur*.

254. Huic laxiori quorumdam Theologorum opinioni e diametro opposita est Scholæ Augustinianæ doctrina post Gregorium Ariminensem in II. *Sent.* dist. 33. qu. 3., parvulos scilicet pro-

pter

duas æternas felicitates: unam, quæ sit in regno Dei; alteram, quæ sit extra regnum Dei.

Pelagianos autem non concessisse infantibus nisi beatitudinem naturalem, opinio communis est apud Theologos, paucis exceptis, inter quos est Florentius Conrius Archiepiscopus Thuamensis in Hibernia in suo *Tractatu de statu parvulorum sine baptismo decedentium ex hac vita* cap. 23. (qui tractatus invenitur ad calcem operum Corn. Jansenii *de gratia*). Huic autem communi sententiæ non ita pridem sese opposuit vir doctus, & pluribus editis libris de quæstionibus hac nostra ætate infeliciter suscitatis admodum clarus Jo. Vinc. Bolgeni in opere inscripto *Stato de' Bambini morti senza Battesimo* Maceratæ 1787.; cap. enim 2. P. II. probare nititur, Pelagianos parvulis concessisse illam ipsam supernaturalem felicitatem, qua ceteri Beati fruuntur, in visione intuitiva Dei sitam; & solum eosdem exclusisse a regno cœlorum, ubi alii Beati eadem visione fruuntur. Aliqua certe affert non contemnenda argumenta deprompta potissimum ex Libro *Hypognosticon*, vel *Hypomnesticon*, qui olim fuit S. Augustino tributus, & modo invenitur in Appendice X. Tomi operum ejusdem S. Patris. Vereor tamen, ne talia sint, quæ communem sententiam convellere valeant. Conf. Bellarminum Lib. VI. *de statu peccati* cap. 1.

(*a*) Ita senserunt Hier. Savonarola, Ambr. Catharinus, Alb. Pighius, Alph. Salmeron, Lud. Molina, Greg. Martinez, aliique pauci, quibus non ita pridem accessit P. Barsanti in tribus libris italice scriptis *de futura renovatione cælorum, & terræ, ejusque incolis* anno 1780. in 4. Non erit inutile aliquod hujus doctrinæ specimen propriis horum Scriptorum verbis exhibere. Ambr. Catharinus in Opusculo *de statu parvulorum sine baptismo decedentium*, quod simul cum aliis ejusdem Auctoris opusculis Lugduni prodiit anno 1542. hæc inter alia scribit: *Istis parvulis, qui humanam naturam sine crimine habebunt, illa, quæ humanæ naturæ convenit, & quodammodo ipso jure debetur, felicitas dabitur. Noscent ergo, quatenus naturalis cognitio se extendere possit, Dominum Deum, & substantias separatas longe super omnes Philosophos... Non sunt futuri proprie exules a regno Dei, sed relegatis magis similes: unde probabile mihi videtur, quod non carebunt Angelicis revelationibus, & visitationibus etiam eorum, qui erunt in cælis, qui sic recreabunt eos, & solabuntur, ut præter divinæ visionem Majestatis nihil deesse intelligamus.... Probabilissimum judicavi, quod quidam dicunt, habitationem eorum fore super hanc terram, quia proprius est locus hominum, ubi contemplabuntur opera Dei.* Eadem fere ante Catharinum scripserat Savonarola Lib. III. *Triumphi crucis* cap. 9. Plurimi autem Molinistæ post Magistrum suum in *Concordia* qu. 23. art. 4., & 5. disp. 1. membr. 9. eamdem beatitudinem naturalem pueris inexpiatis concesserunt; & Franc. Suarez in 1. 2. disp. 9. Sect. 6., eorumdem habitationem *probabiliter* in hoc mundo futuram asserit. Liberalior fuit his parvulis Card. Cœlestinus Sfondrati in suo *Nodo prædestinationis dissoluto*, cujus inter alias hæc propositio est: *Infantes baptismo non tincti ad aliquid quod ipsa vita æterna melius sit, destinantur.* Vid. Liber inscriptus *Augustiniana Ecclesiæ Romanæ doctrina a Card. Sfondrati nodo extricata.* Horum, aliorumque similes sententias nuper collegit, & illustravit P. Barsanti in Lib. III. Operis supra memorati, contendens, primo parvulos resurrecturos in florida juvenili ætate impassibiles, & immortales; secundo futuros incolas hujus mundi renovati; tertio vitam in hoc mundo ducturos æternam, tranquillam, & felicem, mutuo conversantes; quarto eosdem Deum creatorem, & benefactorem suum *aliquo modo* amaturos dilectione naturali. Cum tamen fateatur, eosdem esse per peccatum originale aversos a Deo, non subscribit illi quorumdam sententiæ, quod perfectam Dei dilectionem, & beatitudinem in ordine naturali habituri sint. Demum in eis futurum esse asserit *illum spiritum philosophicum, qui meditatur, spiritum memoriæ, qui meditata simul colligit, & spiritum imaginationis creatricis:* quod colligit ex perfecta, constantique constitutione organorum in corporibus resumptis. Unde etiam infert, omnia in eis futura mutuæ amicitiæ, & conversationis solatia, & gaudia. Sed de his omnibus legendus est hic auctor non infacundus, nec ineruditus.

(*b*) Illustrissimus Petrus de Godoy ex Prædicat. Familia ad Episcopatum Oxomensem assumtus in 1. 2. q. 83. tract. 4. disp. 38. §. 8., quanquam hanc sententiam non approbat, illam tamen nullam censuram mereri asserit. Reipsa ii Theologi sive veteres, sive recentiores, qui eam adoptarunt, imo mordicus defenderunt ex quadam inutili erga illos parvulos commiseratione, in Ecclesia tolerati sunt, & tolerantur; quod nullo modo fieret, si possent hæresis accusari, ut Bellarminus contendit.

pter peccatum originale obnoxios esse pœnæ tum damni, tum sensus, non secus ac torquentur damnati propter peccata actualia in inferno; cum hoc solum discrimine, quod infantium pœna erit in comparatione omnium mitissima. Hanc sententiam solito suo fervore defendit inter Thomistas P. Hyac. Serry. in Tract. III. disp. 5. *de natura lapsa* Tom. IV.

255. Tertia opinio quasi media inter utramque, quam defendit laud. mox Thomas de Lemos, & plurimi alii, ut communior inter Scholasticos appellari possit, est, parvulos decedentes cum peccato originali nulla prorsus beatitudine perfruituros; imo contra eos vere damnari; pœnam tamen ipsis debitam propter solum peccatum originale, non esse pœnam sensus, sed solum pœnam damni, scilicet privationem visionis beatificæ Dei, quam sententiam & nos propugnabimus, postquam errorem Pelagianorum, aliorumque quorumdam Theologorum opinionem de beatitudine parvulorum naturali exploserimus. Sit itaque

PROPOSITIO I.

Certum est, parvulos decedentes sine baptismo in æternum damnari: nec ullo modo ferenda est illa sententia, quæ iisdem æternam tribuit beatitudinem, sive ordinis supernaturalis, sive etiam ordinis solum naturalis.

256. Prob. Ex doctrina Ecclesiæ, quæ tanquam fidei dogma ab omnibus credendum proponit, peccatum originale, *quod mors est animæ*, adeoque veri nominis peccatum, *in omne genus humanum transfundi, & esse unicuique proprium;* atque hoc peccatum etiam parvulis *regenerationis lavacro expiari debere, ad vitam æternam consequendam.* Ita Synodus Tridentina Sess. V. Jam vero hac posita certissima fidei doctrina, quis neget, infelices illos parvulos, qui sine regenerationis lavacro culpa originali obstricti ex hac vita decedunt, ejusdem originalis noxæ pœnam luere, nempe damnationem æternam?

257. Porro clamat Apostolus Paulus ad Rom. V. 18. *Per unius delictum in omnes homines in condemnationem;* & aliquis dicere audebit, eosdem pueros salutaribus undis minime a peccato mundatos, non condemnationem, sed etiam habere perpetuam? S. Augustinus Lib. I. *de pecc. mer. & remiss.* cap. 12. hunc ipsum locum Apostoli expendens, vult „ Ideo dictum judicium ex uno „ delicto in condemnationem, quia sufficeret ad „ condemnationem, etiamsi non esset in hominibus, nisi originale peccatum .... quod non tantum a regno Dei separat, quo parvulos sine „ accepta Christi gratia defunctos intrare non posse ipsi etiam (*Pelagiani*) [illegible] „ & a salute, ac vita æterna facit [illegible] &c. “ Et postea cap. 16. „ Potest, inquit, recte dici parvulos sine baptismo de corpore exeuntes in damnatione omnium mitissima futuros. Multum „ autem fallit, & fallitur, qui eos in damnatione prædicat non futuros, dicente Apostolo, *judicium ex uno delicto in condemnationem* “. Et nimius essem, si omnia, quibus S. Augustinus explosa quacumque beatitudine parvulos in damnatione, quanquam omnium mitissima, futuros esse probavit, in medium afferre vellem.

258. Ea tamen prætermittere non possum, quæ habet Lib. II. *de anima, & ejus origine* c. 12. ubi inquit: „ Novellos hæreticos Pelagianos justissime Conciliorum Catholicorum, & Sedis Apostolicæ damnavit auctoritas, eo quod ausi fuerint, non baptizatis parvulis dare quietis, & salutis locum præter regnum cœlorum “. Et si quis cavillari velit, quasi S. Doctor ideo tantummodo Pelagianos damnatos dixerit, quod parvulis extra regnum cœlorum plenam, perfectamque beatitudinem ordinis supernaturalis tribuerent, cum tamen nostri Theologi nonnisi felicitatem quamdam naturalem ipsi concedant (*a*): si quis, inquam, ita cavillari velit, facile convincetur ex iis, quæ Augustinus habet paulo superius in eodem Opere Lib. I. cap. 9. inquiens: „ Non baptizatis parvulis „ nemo promittat, inter damnationem regnumque „ cœlorum quietis, vel felicitatis cujuslibet, atque ubilibet quasi medium locum. Hoc enim „ eis etiam hæresis Pelagiana promisit “. Quibus non supernaturalis solum, sed etiam naturalis cujuslibet generis beatitudo luculenter excluditur.

259. Reipsa hanc sententiam, quæ parvulos ab æterna damnatione eximit, atque in beata quadam vita constituit, fuisse sæpius ab Ecclesia proscriptam, patet primo ex Concilio Diospolitano in Palæstina, quod referente S. Aug. ep. 186. olim 106. cap. 9. Pelagius coegit anathematizare eos, qui dicunt, *infantes, etiamsi non baptizentur, habere vitam æternam.* „ Unde fit, inquit S. „ Augustinus, ut infantes non baptizati non solum regnum cœlorum, verum etiam vitam æternam habere non possint “. Quod iterum, iterumque in Conciliis Carthaginensi, & Milevitano definitum fuit, & a sanctæ memoriæ Innocentio I. confirmatum. S. etiam Gelasius Papa in Epist. ad Episcopos per Picenum impiam, & profanam declarat doctrinam cujusdam Senecæ Pelagiani asserentis, parvulos *sine sacro baptismate pro solo originali peccato non posse damnari.* De-

(*a*) Ita olim respondisse Gregorium de Valentia, refert P. Thomas de Lemos laud. Tract. c. 23. ubi hanc responsionem invicte refellit; primo quidem ex Card. Bellarmino; deinde ex variis Conciliis, ac potissimum ex Gelasio Papa, qui contra Pelagianos ostendit, parvulis non regeneratis non solum regnum cœlorum, sed etiam vitam quamcumque beatam sacris oraculis denegari.

Demum hæc catholica veritas apertissime definita videtur in sess. ultima Concilii œcumenici Florentini his verbis: ,, Credimus ... illorum animas, ,, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, ,, pœnis tamen disparibus puniendas ". Unde etiam Catechismus Rom., ubi de Baptismo agit n. 31., ita Sacramentum baptismi hominibus necessarium esse docet: ,, Ut nisi per baptismi gratiam ,, Deo renascantur, in sempiternam miseriam, & ,, interitum a parentibus .... procreentur ".

260. Ne autem longior sim in multis coacervandis Sanct. Patrum, præcipue autem Augustini testimoniis, satis erit illam theologicam rationem ex sacris litteris erutam expendere, qua frequentissime Patres ipsi usi sunt contra Pelagianos. Nimirum infantes ante baptismum *natura sunt filii iræ*, *sub potestate tenebrarum*, *captivi Satanæ*, *servi Diaboli*; quod etiam Ecclesia insinuare voluit institutis exsufflationibus, & exorcismis, quibus spiritus immundus a baptizandis ejicitur (*a*). Quomodo ergo credere possumus, eosdem infantes filios iræ, Deo exosos, & sub Dæmonis captivitate decedentes, futuros in alia vita naturali quadam felicitate beatos, & non potius miseros, & infelices, peccati, quod secum traxerunt, pœnas luere? Merito proinde Theologi saniores concludunt, non posse infantibus decedentibus sine baptismo felicitatem aliquam ordinis etiam naturalis tribui, quin ipsis peccatum originale negetur. ,, Si originale peccatum, *inquiebat S. Anselmus* ,, *in Lib.* de conceptu virginali *cap.* 27., est a- ,, liquod peccatum, necesse est omnem hominem ,, in eo natum, illo non dimisso damnari ".

261. Altera ratio desumitur ex loco illis parvulis destinato, nempe inferno, ut mox vidimus ex definitione Concilii Florentini. Et quamvis non pauci Theologi *inferni* nomine non intelligant horrendum illum carcerem, in quo damnati torquentur propter peccata actualia, sed limbum, locum scilicet prope infernum, omnes tamen, quotquot sunt melioris notæ, ut sancti Doctores Thomas, & Bonaventura, Jo. Scotus, Alexander Alensis, Albertus magnus, docent, eosdem esse in atro aliquo loco subterraneo, & tenebricoso, ubi certe nulla beatitudo esse potest. Absurdum vero est fingere cum aliquibus, eosdem infantes esse post resumtionem corporum ab hoc carcere liberandos, ut mundum renovatum inhabitent. Nullum enim habetur hujus novæ sententiæ fundamentum; sed potius etiam ad ipsos extenditur lex illa generalis Eccles. XI. 3.: *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.* Quæ verba post S. Hieronymum communiter intelliguntur de hominum statu post mortem, qui erit immutabilis.

262. His perpensis concludere possumus cum Lemosio: ,, tales parvulos sine baptismo decedentes veros miseros esse, vere perire, vere perpe- ,, tua morte adstrictos teneri, vere ire in conde- ,, mnationem, ac vere esse damnatos. Ad omnia ,, enim ista absolute, & simpliciter verificanda ,, sufficit, illos pœnam damni, & carentiam per- ,, petuam divinæ visionis habere propter pecca- ,, tum originale, quæ vera macula, & culpa in ,, ipsis est ". Reipsa hæc etiam est phrasis S. Thomæ, qui pluribus in locis eosdem pueros in æternam *damnationem* ire consentit. 3. P. qu. 68. art. 9. pueros baptizandos esse docet, ut sicut ,, per Adam *damnationem* incurrerunt nascendo, ,, ita per Christum salutem consequantur renascen- ,, do "; & Lect. I. in cap. II. epist. ad Ephesios illa verba: *eramus natura filii iræ*, ita exponit: idest *vindictæ*, *pœnæ*, *&* *gehennæ*. Et Lect. I. in cap. VIII. ad Rom. postquam dixisset cum Apostolo, *nihil damnationis esse iis*, *qui sunt in Christo Jesu*, subdit: *Illis vero*, *qui non sunt in Christo Jesu*, *damnatio debetur*.

263. Ob. primo cum Catharino verba Apostoli ad Rom. V. 18. *Per unius* (nempe Christi) *justitiam in omnes homines in justificationem vitæ*; tum alia 1. Corinth. XV. 26. dicentis: *Novissima autem inimica destruetur mors*, ac demum illa Christi Domini Joann. XII. 31.: *Nunc princeps hujus mundi* (nempe Diabolus) *ejicietur foras*. Hæc cum generaliter dicta sint, pertinent etiam ad illos infantes, ut intelligamus, eos tandem aliquando esse justificandos, & liberandos ab umbra mortis, atque a potestate Diaboli eripiendos, ut felicem vitam degant.

264. Resp. primo, hæc argumenta nimis probare; probant enim, si quid valent, etiam omnes alios damnatos esse a morte liberandos; quia nulla ratio est, ut objecta Scripturarum testimonia restringantur ad parvulos, & non potius extendantur ad omnes; nam Christus Dominus noster effusa sua caritate *dedit semetipsum redemptionem pro omnibus* 1. ad Timoth. II. 6.; *&* *ipse est propitiatio pro peccatis totius mundi*: epist. 1. Joan. II. 2. Reipsa, ut S. Thomas observat Lect. 3. in objectum locum 1. ad Corinth. Origenes inde erroris sui occasionem sumpsit, quod omnes da-

(*a*) Vide, quæ supra n. 177. dicta sunt; iisque adde, quæ leguntur in cap. 12. adnexo Epistolæ Sancti Cœlestini P. ad Episc. Galliæ, ubi dicitur: *Illud etiam, quod circa baptizandos in universo mundo S. Ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplemur intuitu: cum sive parvuli, sive juvenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeunt, quam exorcismis, & exsufflationibus Clericorum spiritus ab eis immundus abigatur, ac tunc vere appareat, quomodo princeps hujus mundi mittatur foras* &c. Qua de re sæpius agit S. August. contra Pelagianos, præcipue in postremo opere cont. Jul. In reconciliandis autem peccatoribus Ecclesia exorcismis non utitur, quia illi per baptismum in Christi familiam jam adoptati a primæva illa dæmonis captivitate liberati fuerunt.

damnati, & ipse etiam Diabolus, quem sub mortis nomine intelligebat, essent in fine mundi subjiciendi Christo, & salvandi.

265. Resp. secundo, sensum Apostoli esse, omnes eos homines in Christo justificari, quibus ejusdem sanguinis pretium per Sacramenta applicatur; quæ applicatio iis infelicibus pueris, qui eorumdem Sacramentorum exortes obierunt, fieri amplius non potest. Item omnes inimicos esse Christo Servatori nostro subjiciendos, quod omnes in passione sua devicit, scilicet Diabolum, cujus furorem compescuit, peccatum, quod pretioso suo sanguine expiavit, & tandem novissime mortem, quæ post universalem resurrectionem non amplius desæviet. Multoque facilior explicatu est promissio Jesu Christi Joan. XII., scilicet Diabolum, qui vocatur princeps hujus mundi, *tunc* esse ejiciendum foras, quia in morte ipsius Christi, quæ jam imminebat, erat ejus regnum destruendum; destruendum, inquam, per Sacramenta a Christo instituta, & maxime per baptismum, quo a potestate Dæmonis liberantur infantes.

266. Objicit secundo Catharinus ea verba Dan. XII. 2.: *Multi de his, qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium.* Ex quo autem Propheta dicat *multi*, non *omnes*, contendit, aliquos ex mortuis superesse, qui neque in vitam æternam, neque in opprobrium resurgent, sed in locum medium.

267. Resp., illud Danielis vaticinium a sanctis Patribus communiter referri ad universalem corporum resurrectionem. Nec interest illa vox *multi;* debet enim intelligi de omnibus hominibus, qui certe sunt multi. Sed etiamsi illo vaticinio non fuisset prædicta omnium hominum resurrectio, nimis contorta esset Catharini illatio, ut inter evigilantes in vitam æternam, & evigilantes in opprobrium, medii essent infantes, qui evigilarent in beatitudinem nescio quam naturalem.

268. Objicit tertio ex ratione: quod conveniens non sit, illos pueros fraudari eo fine, qui eis secundum naturam competit, nimirum felicitate naturali, maxime ea, quæ capitur ex contemplatione Dei. Ulterius cum illi infantes non sint proprie *exules* a regno Dei, sed magis similes relegatis, probabile est, eos non cárituros commercio Angelorum, a quibus multa beneficia accipiant, ut nihil aliud iisdem desit, quam visio divinæ majestatis. Demum, cum certe sciamus, renovandos esse cœlos, terramque instaurandam, pronum est conjicere, in ea ipsos habitaturos, postquam corpora resumserint: terra enim est propria habitatio hominum, juxta illud Psalmi CXIII.: *terram dedit filiis hominum.* Et reipsa, cui usui futura est terra renovata, & repurgata, toties in sacris litteris promissa, & expectata, nisi ut ab hominibus incolatur? Sed a quibus hominibus? Non a damnatis, quorum carcer est infernus, nec a beatis, qui regnant in cœlis. Ergo ab infantibus non baptizatis, qui resurgent in ea juvenili ætate, ad quam terminatur motus augmenti, & a qua incipit motus decrementi, ut docet S. Thomas pluribus in locis (*a*).

269. Resp. ad primum, cum fides nos doceat, eos parvulos reatu peccati originalis obstrictos teneri, facile intelligi, eosdem justa Dei punitione ea etiam felicitate privari, quæ illorum naturæ conveniret, si ab omni culpa essent immunes.

270. Ad secundum dico, sine ullo fundamento parvulos illos appellari *relegatos*, non autem *exules* a regno cœlorum, cum propter peccatum originale omni jure exciderint ad beatam illam patriam, quam solis filiis suis Deus destinavit. Non inficiamus quidem, nonnulla beneficia iis a Deo conferri, quia quidquid in natura ipsorum boni est, Deo in acceptis referre debent; & ut inquit S. Thomas in II. *Sentent.* Dist. 33. qu. 2. art. 2., *participant multum de divina bonitate, & perfectionibus naturalibus;* & in resp. ad 5. *Quamvis pueri*, inquit, *non baptizati sint separati a Deo, quantum ad illam conjunctionem, quæ est per gloriam, non tamen ab eo sunt penitus separati, imo sibi conjunguntur per participationem naturalium bonorum; & ita etiam de se gaudere poterunt naturali cognitione, & dilectione.*

271. Postremum de renovatione cœli, & terræ, ut hæc post diem judicii ab iis feliciter inhabitetur, qui in regnum cœlorum introire non possunt propter defectum baptismi, plane commentitium est; neque enim nullum habetur fundamentum credendi, tunc mutandam esse illorum sortem, ut a loco illo exeant, quo antea detinebantur. Innovandum esse, & repurgandum mundum, docet S. Thomas in Supplem. quæst. 91. art. 1., sed non propter parvulos illos; potius ut beatorum oculis, qui

(a) Catharinus commentans ea verba S. Petri 2. Epist. III. 13. *Novos vero cœlos, & novam terram, secundum promissa expectamus.* „ In quem usum, inquit, „ nova terra, si nullus habitaturus sit in ea? Idcirco „ congruentissime creditur a multis, eos, qui pecca- „ to proprio non merebuntur infernum, nec tamen a „ Christo recepti fuerunt per gratiam, quales pueri „ absque baptismo decedentes, hanc novam multo pul- „ chriorem terram, puram ab omni inquinamento, & „ corruptione possessuros, ubi perpetuo laudabunt Do- „ minum Deum “. Negari non potest, hanc sententiam aliquibus interpretibus placuisse; non tamen credendum est Nicolao Lyrano, qui in cap. IV. Ecclesiastes vult, pueros illos habituros sortem magis delectabilem, quam possit haberi in vita præsenti, *secundum omnes Doctores, qui loquuntur de dormientibus in solo peccato originali.* Hanc quorumdam opinionem illustrare, ac credibilem reddere multo studio conatus est P. Barsanti in opere superius laud. *Della futura rinnovazione de' Cieli, e della Terra, e de' suoi abitatori* Lib. III.

qui Dei essentiam videri non possunt, *solatium* congruum præbeatur, *inspiciendo divinitatem in suis effectibus corporalibus, in quibus manifesta indicia divinæ majestatis apparebunt*. Aliam etiam rationem addit ibidem ad 5. Angelicus, qua probatur, hanc mundi renovationem fieri non debere, nisi propter electos, quia nempe illa innovatio *cedet in augmentum gloriæ hominis: sicut aliquis homo meretur, ut ornatioribus vestibus induatur*. Hoc certe meritum in illis infantibus peccato originali infectis inveniri non potest. Idem sentire videtur S. Augustinus, dum in Lib. XX. *de Civitate Dei* cap. 16. putat, hoc fieri debere, *ut mundus in melius innovatus apte accommodetur hominibus etiam carne in melius innovatis*; hominibus inquam beatis; nam infantibus sine baptismo decedentibus non alium S. Pater locum tribuit, quam infernum. Illa autem verba Psalmi: *terram dedit filiis hominum*, de hominibus in hac vita communiter intelliguntur, quorum habitationi terra destinata est.

272. Ob. quarto. Beatitudo naturalis consistit in cognitione, & dilectione Dei; utramque habebunt illi infantes; ergo &c. Prob. minor; cum enim, docente S. Thoma (sup. num. 270.) infantes illi *multum participent de divina bonitate, & perfectionibus naturalibus*, certe non carebunt ea cognitione Dei, quæ viribus naturæ haberi potest: hanc autem cognitionem consequetur naturaliter amor summi boni, quod cognoscunt: ergo & ea beatitudo, quæ ex cognitione, & dilectione Dei oritur.

273. Resp. cum P. Lemos, naturalem beatitudinem proprie dictam requirere perfectiorem Dei cognitionem, & dilectionem, quam infantes illi habere possint; cum propter peccatum originis sint *habitualiter* a Deo aversi; & ulterius requirere locum delectabilem, qualis certe non est locus ille subterraneus, & tenebricosus, in quo illi infelices ex communi Theologorum opinione detinentur (a).

274. Ob. ult. cum Card. Sfondrato. Parvuli innocentes sunt, quia non habent personale peccatum; ergo &c.

275. Resp., non habere peccatum personale, idest actuale, & propria voluntate commissum; habere tamen originale, quod ex definitionibus Ecclesiæ est unicuique proprium; & nonnisi regenerationis lavacro abluitur.

276. Inst. Parvuli illi subtracti sunt a periculo peccandi; hoc autem beneficium majus est, quam sit gratia Christi, quia peccatum in genere mali majus est, quam gratia Christi in genere boni, unde etiam idem Auctor colligit, neminem esse, qui considerans hujus vitæ pericula, non potius eligeret, si optio daretur, eorum parvulorum statum.

277. Resp., absonam prorsus esse hujus eximii viri hac in parte doctrinam. Primo videtur, eum non considerasse omni ex parte illorum puerorum statum. Sunt quidem extra peccati actualis periculum; sed tamen sunt peccato originis infecti, adeoque gratia Dei orbati, imo *filii iræ*. Secundo quis ferat illam propositionem, *immunitatem a peccandi periculo esse donum majus, quam Christi gratiam?* Quasi peccandi periculum sit reipsa aliquod malum morale, cum potius esse possit merendi occasio, juxta illud: *Qui potuit transgredi, & non est transgressus*. Et aliud Apostoli: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum*. 1. Cor. X. 13.

PROPOSITIO II.

Communior, & probabilior sententia est, parvulos decedentes sine baptismo nulla affici pœna sensus (b).

278. Præmittendum censeo, nullam hac in parte esse Ecclesiæ definitionem. Quæ enim ad probandam superiorem propositionem attulimus Rom. Pontificum, ac Conciliorum decreta, tantum respiciunt æternam infelicium illorum puerorum damnationem, quæ ad solam pœnam damni, seu exclusionem a beatifica Dei visione restringi potest, quin addatur etiam pœna sensus. Reipsa autem si Ecclesia definivisset, eam damnationem etiam in pœna sensus consistere, nec tam multi, gravesque Theologi contrarium ausi essent defendere, nec fuisset eorum opinio hactenus tolerata, imo & laudata, ut mox videbimus (c).

279. Et quidem S. Thomas eorum certe prin-ceps

(a) Putant aliqui Thomistæ, non aliam in illis pueris esse posse Dei dilectionem, quam *naturalem*, & necessariam, quæ fertur in Deum, prout est naturale essendi principium; cujusmodi est in dæmonibus, & damnatis. Vid. Card. Gotti T. VI. in 1. Part. qu. 5. dub. 3. §. 6. Aliqui tamen in illis admittunt etiam quamdam dilectionem Dei liberam, sed admodum imperfectam, quæ stare potest cum aversione habituali ab ipso Deo, ut fine ultimo; nam parvuli illi aversi quidem a Deo *habitualiter* sunt propter peccatum originis nondum deletum; non autem *actu*, quia nullius actualis peccati rei fuerunt, nullamque proinde aversionem a Deo actu habuerunt. Nec est credendum, eosdem post mortem in hanc deordinatam conversionem ad creaturas, & aversionem a Deo incidere; ut enim inquit S. Thomas qu. 5. *de malo* art. 3., *post mortem in anima non mutatur dispositio voluntatis, neque in bonum, neque in malum; unde cum pueri ante usum rationis non habuerint actum inordinatum voluntatis, neque etiam post mortem habebunt*.

(b) Hanc sententiam *communem* Sanct. Patrum & Theologorum appellant S. Thomas quæst. V. *de malo* art. 2., & S. Bonaventura in II. Diss. 33. quæst. 1., ac post eos P. Thomas de Lemos Tract. 1. cap. 24. T. I. P. II.

(c) Guill. Estius in Lib. II. *Sentent.* dist. 33. §. 8. postquam præcipua utriusque partis momenta expendit, nihil certi affirmandum putavit, inquiens: *In hac*

ceps in II. *Senten.* Dist. 33. qu. 2. art. 1. id primo ostendit ex Apocal. XVIII. 7., ubi de peccatore sub figura Babylonis dicitur: *Quantum glorificavit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum, & luctum.* Sed in peccato originali nulla est sensibilis delectatio, sicut nulla est operatio; ergo peccato originali non debetur pœna sensibilis. Quæst. autem V. *de malo* idem Angelicus, postquam art. 1. probasset, parvulos decedentes cum peccato originali puniri pœna damni, pergit postea, & art. 2. probat argumentis satis gravibus, peccato originali non deberi pœnam sensus. Et primo utitur auctoritate Innocen. III. R. P., qui in Decretal. Lib. III. tit. 42. cap. *Majores* hæc habet: *Pœna originalis peccati est carentia visionis Dei, actualis vero pœna peccati est gehennæ perpetuæ cruciatus.* Frustra autem cavillantur Adversarii, doctissimum illum Pontificem, non addidisse particulam *tantum*, ut inde probari possit, infantes *tantummodo* pœnam damni habere; hæc enim particula restrictiva *tantum* ibi subintelligitur; alias nulla afferretur differentia inter originale, & actuale peccatum, si utrique eadem pœna deberetur (*a*).

280. Deinde tres affert sui asserti rationes, sane non contemnendas; quarum præcipua, ni fallor, hæc est: „ quod pœna proportionatur culpæ: „ & ideo peccato mortali actuali, in quo invenitur aversio ab incommutabili bono, & conversio ad bonum commutabile, debetur pœna damni, scilicet carentia visionis divinæ, respondens conversioni. Sed in peccato originali non conversio, sed sola aversio, seu aliquid aversioni respondens invenitur; scilicet destitutio animæ a justitia originali, non debetur pœna sensus, sed solum pœna damni, scilicet carentia visionis divinæ.

281. Huic S. Thomæ rationi illud obstare videtur, quod intelligi non potest, voluntatem illorum infantium esse per originem aversam a Deo, quin sit eodem tempore conversa ad creaturas; præcipue propter concupiscentiam, quæ inclinat ad bona sensibilia. Et ulterius pœna sensus non solum debetur conversioni ad creaturas, sed etiam multo magis aversioni a Deo.

282. Veruntamen etiam in iis pueris admittamus aliquam conversionem *habitualem* ad creaturas, propter peccatum originale, cujus materiale, ut supra docuimus num. 76., & seq., est concupiscentia habitualis; non tamen in iis admitti potest conversio *actualis*, vel concupiscentia *actualis*; utpote quia cujuscumque operationis, & actus in vita incapaces fuerunt (*b*), neque aversio illa *habitualis* a Deo, in qua moriuntur, orta est ex actu propriæ illorum voluntatis, sed voluntatis Adami, modo supra Sect. II. num. 151. & seq. explicato. Peccato autem actuali debetur tum pœna damni, tum pœna sensus, quia in illo est vera actualis aversio a Deo, & conversio ad creaturas, & utraque a propria voluntate procedens. Hinc pœna sensus proportione respondet oblectationi in creaturis: *quantum in deliciis fuit &c.* (sup. n. 279.).

283. Dices cum Franc. Sylvio in 1. 2. qu. 85. art. 6. qu. 2., S. Thomam hæc omnia, quæ cum junior esset ex communi, quæ tunc in scholis vigebat, opinione docuerat, seniorem postea, doctioremque factum retractasse. Nam primo in Lib. III. *contra Gent.* c. 159. absurdum reputat, esse aliquos homines, *qui nec beatitudinem consequantur, nec pœnam patiantur a Deo.* Hujusmodi autem essent pueri originali culpa infecti, si pœnis sensibilibus obnoxii non essent. Prosequitur autem S. Doctor inquiens: „ Contrarium „ ostenditur ex eo, quod dicitur Matth. XXV., „ quod omnibus in divino judicio existentibus dicetur: Venite..... possidete paratum vobis regnum, vel discedite in ignem æternum “, quibus probatur, nullum esse medium locum parvulis reservatum. Ulterius in Lect. V. ad cap. V. epist. ad Rom. aperte asserit, omnes, qui nascuntur ex Adam, incurrere *condemnationem* per ejus

igitur opinionum contrarietate imprimis scire oportet, neutram a suis auctoribus (excepto Fulgentio) tanquam fidem tenendam asseri, aut oppositam velut hæreticam damnari; quare & nos hanc de sensibili pœna quæstionem in medio relinquentes, dicimus, rationes utrinque allatas non omnes ejusmodi esse, quæ efficaciter concludant &c. Ita eximius iste Theologus, qui nunquam dixit, aut putavit, ut nuperi quidam Theologi asserunt, hunc esse articulum fidei ab omnibus Patribus post S. Augustinum clarissime assertum, imo a pluribus Conciliis definitum, obscuratum tamen propter Scholasticorum auctoritatem. At vero quis unquam credat, Scholasticos ausos fuisse non solum veteri Patrum traditioni, sed etiam Conciliorum Lugdunensis, Florentini & Tridentini definitionibus refragari? Et si id ausi fuissent, quomodo Pastores Ecclesiæ in utramque aurem dormitassent? Unde etiam cl. P. Berti *de theol. disc.* Libro XIII. c. 8. postquam agnovit, tria Scholasticorum lumina D. Thomam, Scotum, & S. Bonaventuram mitiorem sententiam adoptasse, subdit: *Ob quorum auctoritatem absit, ut huic assertioni vel minimam erroris notam nos audeamus impingere.*

(*a*) Quæstio nata erat, cur peccatoribus *amentibus* vel *dormientibus* non posset administrari baptismus, sicut confertur pueris, ut ita saltem ab originali peccato liberarentur, respondet autem sapientissimus ille Pontifex, id fieri non posse, quia *talis non careret visione Dei propter originale dimissum, & cruciaretur in gehenna perpetua propter reatum criminis actualis; &* originale quidem sine suscipientis consensu in baptismo remitti, *actuale vero, quod consensu contrahitur, sine consensu minime relaxari.*

(*b*) Quis non exhorreat damnatam illam Mich. Baji doctrinam in proposit. n. 48. *Peccatum originis est habituali parvuli voluntate voluntarium, & habitualiter dominatur parvulo, eo quod non gerit contrarium voluntatis arbitrium.* Et 49. *Ex habituali voluntate dominante fit, ut parvulus discedens sine regenerationis sa-*

jus peccatum, & insuper peccatum Adæ ita dominari, ut homines ducat in *mortem temporalem, & æternam*. Tertio Lect. I. in cap. II. ad Ephes. ita explicat celebrem textum Apostoli: *Eramus natura filii iræ, vindictæ, pœnæ, & gehennæ*. Demum in *Summa theol.* 1. 2. qu. 81. art. 1., & alibi frequenter docet, peccatum originale esse *veram culpam*, atque etiam explicat, quomodo fuerit omnibus voluntarium; ut proinde illi omnes pœnæ debeantur, quæ veris peccatis debentur (*a*).

184. Verum hæc omnia argumenta sunt longius petita, & quæ omnem vim suam amittunt, quando consideramus Angelici doctrinam in *Summa theologica*, quæ est veluti ipsius ultimum testamentum. Quanquam autem beata morte præventus ad illum locum pervenire non potuit, qui opportunus erat huic materiæ data opera pertractandæ, nonnulla tamen in aliis locis tradidit, quæ aperte demonstrant, eum nunquam a sua sententia recessisse. Sic 3. P. qu. 1. art. 4. cum statuisset, Christum præcipue fuisse incarnatum ad tollendum peccatum originale, ita sibi objicit secundo loco: „ Peccato originali non debetur pœna sensus, sed solum pœna damni, ut in secundo habitum est; sed Christus venit pro satisfactione peccatorum pœnam sensus pati in cruce, non autem pœnam damni ..... ergo principalius venit ad deletionem peccati actualis, quam originalis ". Audiamus modo, quid huic objectioni S. Doctor respondeat. „ Ad secundum dicendum, inquit, quod peccato originali in futura retributione non debetur pœna sensus. " Et q. 52. art. 2. in 2. arg. „ Dolores, *inquit*, non sunt in inferno Patrum, neque in inferno puerorum, qui non puniuntur pœna sensus propter peccatum actuale, sed solum pœna damni propter peccatum originale. " Et quanquam hoc dicat in objectione, non tamen id inficiatur in responsione. Item 1. 2. qu. 87. art. 4. postquam observasset, in peccato duo esse, nempe aversionem ab incommutabili bono, quod est infinitum, & inordinatam conversionem ad bonum commutabile, quod est finitum, subdit: „ Ex parte igitur aversionis respondet peccato pœna damni, quæ etiam est infinita; est enim amissio infiniti boni, scilicet Dei. Ex parte autem inordinatæ conversionis respondet ei pœna sensus, quæ etiam est finita. " En quomodo Angelicus constanter inhæreat doctrinæ jam antea traditæ, quod peccato originis, in quo non est nisi aversio a Deo, correspondeat sola pœna damni, non autem sensus. Quid plura? Ibidem q. 89. art. 6. hæc habet in argum. *Sed contra: Pro peccato originali puniuntur homines in limbo puerorum, ubi non est pœna sensus, ut infra dicetur*. Quod tamen dicere non potuit, immatura morte sublatus.

285. Quæ autem objecta fuere, facili negotio diluuntur a nobis, qui ultro fatemur, infantes propter peccatum originale justam damni *pœnam* a Deo *pati*, incurrere *damnationem, & mortem æternam*, esse *filios iræ, vindictæ, pœnæ, gehennæ*; & si placet, dicimus etiam eosdem *igne* torqueri, quatenus, ut ipse S. Thomas explicat in II. Dist. 33. qu. 2. art. 1. ad 1. „ Supplicium quandoque nominat solam pœnam damni, quæ est carentia divinæ visionis: sicuti etiam nomine *ignis* frequenter in Scriptura quælibet pœna figurari consuevit ". Dubium itaque esse non potest de constanti Angelici Præceptoris nostri mente, quod pueris in solo originali decedentibus nulla infligatur sensus pœna. Eademque sententia fuit S. Bonaventuræ, Scoti, omniumque plane Scholasticorum usque ad tempora Gregorii Ariminensis, qui sæc. XIV. hac de re anceps hæsit (*b*).

286. Neque vero deest huic sententiæ etiam veterum Patrum patrocinium. Nam S. Ambrosius in Lib. II. *de Abraham* cap. ult. de parvulis non regeneratis ita scribit: *Habeant tamen illam opertam pœnarum immunitatem, nescio an habeant regni honorem*; innuens nempe, eos nullatenus posse in regnum Dei introire, simul tamen esse posse a pœnis immunes (*c*).

287. Clarius adhuc loquitur S. Gregorius Nyssenus in Orat. *de infantibus*, qui morte immatura abripiuntur; sub finem enim inquit: „ Immatura mors infantium neque in doloribus, ac mœstitia esse eum, qui sic vivere desiit, intelligendum esse nobis suggerit, neque &c. " Tomo III. p. 238.

288. Deinde illustris est locus S. Gregorii Nazianzeni Hom. XI. n. 23., ubi de iis loquens, qui ideo sine baptismo decedunt, quia accipere illum non possunt, inquit: " Nec cælesti gloria, „ nec

cramento, quando usum rationis consecuturus erit, actualiter Deum odio habeat, Deum blasphemet, & legi Dei repugnet?

(*a*) Clar. Jo. Baptista Guadagnini in opere nuper edito, cui titulus *Esame delle riflessioni teologiche, e critiche* &c. T. I. pag. 287. & seq. his, aliisque similibus argumentis sibi visus est, liquido ostendisse, S. Thomam a priore sententia, in quam se in juvenili ætate a Scholasticis incaute abripi passus fuerat, in doctrina Sanct. Patrum postea magis versatum recessisse, miraturque, Thomistas id nondum advertisse &c.

(*b*) Ita enim habet in Comment. ad Lib. II. *Sent.* dist. 33. *Quia hujus quæstionis non vidi partem aliquam expresse determinatam ab Ecclesia, & tremendum mihi videtur negare auctoritates Sanctorum, & e contra etiam non est tutum contraire communi opinioni, & consensui Magistrorum nostrorum, idcirco neutri parti alteram præferens, dijudicationem eorum lectori relinquo*.

(*c*) Suspicatur Maurinus editor, hæc verba, & *alia nonnulla, quæ Pelagianismum sapiunt, ab hæretico aliquo fuisse intrusa*. Verumtamen primo hic non apparet Pelagianismi vestigium: deinde esset necessaria veterum aliquorum Codicum auctoritas ad hanc adulterationem confirmandam.

„ nec suppliciis a justo Judice afficientur, utpote „ qui licet signati non fuerint, improbitate tamen careant, atque hanc jacturam passi potius „ fuerint, quam fecerint. Neque enim qui dignus „ supplicio non est, protinus honorem quoque meretur; quemadmodum nec quisquis honore indignus est, statim etiam pœnam promeretur". Hoc S. Gregorii principium nemini melius, ut puto applicari potest, quam parvulis illis, qui nec honore cœlestis gloriæ digni sunt, utpote gratia habituali destituti, nec inferni supplicia sunt promeriti propter actuale aliquod peccatum.

289. Satis autem non est respondere cum doctissimis auctoribus postremæ edit. Parisinæ 1778. in Præfat. pag. 60., voluisse solum S. Gregorium, infantes non esse supplicio afficiendos, quod baptismo caruerint, quia defectus ille baptismi eisdem crimini verti non potest. Id quidem verum est; sed si S. Pater censuisset, pœnas peccati originalis esse sensibiles, id hoc loco tam opportuno dicere non prætermisisset, sicut non prætermisit memorare pœnam damni, scilicet cœlestis gloriæ privationem. Ulterius consideratione digna est illa S. Patris sententia: *Nec quisquis honore indignus est, statim etiam pœnam promeretur*; qua ostendit medium quoddam esse posse inter pœnas sensibiles, & præmium, quale nos infantibus concedimus (*a*). Quamobrem celebris S. Gregorii Commentator Nicetas Annot. 21. in illam Orat., „ Tres, *inquit*, ut opinione assequor, gradus existunt. Unus eorum, qui supernis deliciis perfruuntur: alter eorum, qui suppliciis „ æternis excruciantur: medius eorum, qui nec „ cœlestis regni voluptates sentiunt, nec pœnis „ ullis torquentur, in quo & pueruli, qui baptismo perfusi non sunt, constituerentur".

290. Demum S. Thomas suam sententiam probat etiam auctoritate S. Bernardi, qui Serm. III. in Paschate dicit, ignem inferni *non sæviturum, nisi in propriam voluntatem*; sed originale peccatum non est peccatum propriæ voluntatis; consequitur enim ex voluntate aliena, nempe Adæ: ergo peccato originali non debetur pœna sensus. Ita Angelicus qu. V., *de malo* art. 2. in arg. *sed contra*. Et quanquam inficias non eo, sermonem illum S. Bernardi habitum fuisse ad adultos, ex iis tamen verbis consequens fit, igne inferni non torqueri reprobos, nisi propter peccata actualia, quæ propria voluntate committuntur.

291. Sed hæc satis sint, ut ostendatur, communem Scholasticorum opinionem nec ignotam veteribus Patribus fuisse, nec improbabilem. Nunc argumenta Adversariorum expendere debemus, quæ & multa sunt, & gravia, & quæ, ut inquit Eminentis. Card. Vincentius Gotti, eorumdem sententiam *in Scholis catholicis adhuc probabilem relinquunt*.

292. Ob. primo. In descriptione judicii universalis, quæ habetur Matth. XXV., cum omnes homines collocandi sint, vel ad dextram Christi judicis, vel ad sinistram, parvuli certe non erunt in parte dextra, sed erunt in parte sinistra, adeoque ad ipsos etiam pertinebit ea terribilis sententia: *discedite maledicti in ignem æternum*; qui quidem ignis non potest nisi in proprio significatu accipi; utpote quo & Dæmones, & reprobi comburendi sunt. Idipsum etiam significatur apud eumdem Matthæum illa parabola tritici congregandi in horrea, & zizaniorum, quæ comburi debent: ita enim eamdem Christus concludit: " Sic „ erit in consummatione sæculi: exibunt Angeli, „ & separabunt malos de medio justorum. Et mittent eos in caminum ignis, ubi erit fletus, & „ stridor dentium".

293. Id magis confirmatur ex visione Joan. Apocal. XX. 12., ubi inquit: " Et vidi mortuos „ magnos, & pusillos, stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt .... & judicati sunt mortui &c. .... Missi sunt in stagnum ignis. Et qui „ non est inventus in libro vitæ scriptus, missus „ est in stagnum ignis:„ ubi nomine pusillorum nonnisi infantes intelligi possunt. Hinc Ecclesia in Symbolo *Quicumque* ita profitetur: " Omnes „ homines resurgere habent cum corporibus suis, „ & reddituri sunt de factis propriis rationem; „ & qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam; „ qui vero mala, in ignem æternum;" ut nullus sit locus medius.

294. Resp., etiamsi concedatur, infantes solo peccato originali obstrictos ante Christi tribunal extrema die esse sistendos, imo & judicandos (*b*); non tamen inde sequi, sententiam Christi Judicis æque ad illos pertinere in omnibus, ac ad reprobos adultos. Id manifestissime patet ex adjunctis; neque enim ad eos dirigi potest ea Christi objurgatio: *esurivi enim* &c., quæ aperte indicat, reprobos judicandos esse, & condemnandos propter actualia ipsorum peccata, quæ in parvulis nulla sunt. Pœna igitur damni etiam ad parvulos spectabit, non autem pœna ignis.

295.

(*a*) Quanta fuerit apud S. Augustinum S. Gregorii Nazianz. auctoritas, visum est supra in nota ad n. 107. Sect. I.

(*b*) Putarunt aliqui, illam descriptionem judicii factam apud Matthæum non comprehendere, nisi illos adultos, qui in Ecclesia fuerunt. Id doceri contendunt a S. Augustino *de Fide, & operibus* cap. 15. Tom. VI. Quæ tamen sententia non paucis, nec levibus est obnoxia difficultatibus. Alii dixerunt, eos quidem præsentes judicio universali futuros, non tamen ut judicandos, siquidem nihil boni, vel mali egerunt, sed tantummodo ut videant *gloriam judicis*, quemadmodum loquitur S. Thomas in IV. dist. 47. q. 1. art. 3. q. unic. 1. ad 3. Sed S. Doctor veram suam mentem hac de re exposuit in Lect. 2. in c. 5. epist. 2. ad Cor.; ubi explicans illud: *Omnes nos manifestari oportet ante Tribunal Christi*, docet primo, nullum esse excipiendum ab illo judicio, quia Apostolus dicit

295. Quod si quis omnino contendat, etiam pœnam ignis spectare ad parvulos, tunc dicendum cum S. Thoma, *nomine ignis frequenter in Scriptura quamlibet pœnam figurari*. Sic in Psal. LXV. 10. dicitur: *probasti nos Deus: igne nos examinasti: transivimus per ignem, & aquam*. Et, ut alia omittam, satis est consulere S. Augustinum, qui qu. IX. in Josue Tom. III. quærit, quare Josue præceperit, Achan propter sacrilegum furtum lapidari, cum Dominus eumdem igne cremari jussisset? ita vero respondet: „ Ignis „ nomine pœnam potuisse significari. Scriptura „ testis est in Deuteronomio, ubi dicitur ad filios „ Israel: & eduxit nos de fornace ferrea ex Æ„ gypto; ubi utique duram tribulationem intelli„ gi voluit.

296. Eodemque modo explicandi sunt similes loquendi formulæ apud Matth. III. 12.: „ Con„ gregabit triticum suum in horreum, paleas au„ tem comburet igne inextinguibili; *tum XIII.* „ 30. Colligite primum zizania, & alligate ea in „ fasciculos ad comburendum “. Quibus in locis aut pueri non comprehenduntur, aut si comprehenduntur, nomine ignis nonnisi illorum damnatio in genere intelligi debet.

297. Textus autem ex Apocal. XX. si integer afferatur, manifeste ad solos adultos pertinet, nullatenus vero ad parvulos. Dicitur enim ibi: „ ju„ dicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in „ libris, secundum opera ipsorum ... Et judica„ tum est de singulis secundum opera ipsorum “. Quæ verba non possunt parvulis convenire, ut manifestum est. Nomine igitur *pusillorum* ibi non intelliguntur parvuli, sed potius ignobiles; ut sensus sit, cujuscumque conditionis homines esse judicandos, ac pro meritis eorumdem operum præmia, vel pœnas recepturos. Et sic etiam intelliguntur verba Symboli *Quicumque*, & similia S. Pauli Apostoli 2. ad Cor. V. 10. dicentis: „ O„ mnes nos manifestari oportet ante tribunal Chri„ sti, ut referat unusquisque propria corporis, „ prout gessit, sive bonum, sive malum “: quæ certe ad parvulos referri proprie nequeunt.

298. Dices. S. Aug. in epist. 217. alias 107. ad Vitalem n. 17. „ Scimus, *inquit*, etiam par„ vulos secundum ea, quæ per corpus gesserunt, „ recepturos vel bonum, vel malum. Gesserunt „ autem non per seipsos, sed per eos, quibus pro „ illis respondentibus, & renuntiare Diabolo di„ cuntur, & credere in Deum.

299. Resp., his verbis S. Doctorem non vera infantium opera, quæ nulla esse potuerunt, designare, sed fidem habitualem, quam receperunt in baptismo, vel non receperunt sine baptismo morientes; ut perinde sit, ac si diceret, parvulos esse judicandos, atque adeo vel præmio donandos, si Sacramentum fidei perceperunt, vel damnandos propter peccatum originale, si illud non fuerit Sacramento expiatum: unde quod prius dixerat, ita postea explicat: „ *quæ per corpus gesserunt*, id„ est tempore, quo in corpore fuerunt, quando „ per corda, & ora gestantium crediderunt, vel „ non crediderunt, *quando baptizati*, *vel non ba*„ *ptizati sunt*, *quando carnem manducaverunt*, „ *vel non manducaverunt*, *quando & sangui*„ *nem biberunt*, *vel non biberunt*.

300. Ob. secundo. Sacræ litteræ aperte tradunt, nos propter peccatum originale esse natura *filios iræ*, & *sub potestate Diaboli*; unde S. Aug. Lib. III. *Op. imperf.* cap. 200. ita colligebat: „ Si autem non eruitur de potestate tenebrarum, „ & illic remanet parvulus, quid miraris, in i„ gne æterno cum Diabolo futurum, qui in Dei „ regnum intrare non sinitur “? Neque vero fas est dicere cum Ambr. Catharino, Diabolum ab illis pueris ejiciendum foras in die novissimo, ut nihil juris amplius in illos habeat; macula enim peccati originalis non abluitur, nisi per lavacrum baptismi: quousque igitur in eis remanebit peccati primi reatus (remanebit autem in æternum), Diaboli mancipia erunt, cujus servitutem *duram*, *miseramque* S. Patres una cum Augustino appellare solent.

301. Resp., utique infantes a peccato non emundatos esse *filios iræ*; ac propterea damnationem subire æternam Dei visione orbatos. Esse etiam sub potestate Diaboli; qui tamen hanc potestatem non exercet pro sua voluntatis nequitia, sed quantum illi divina justitia permittit. De iis inquit S. Bernard. Serm. 69. in Cant. „ Mortui „ in quo & nati, iræ filii permanebunt: iræ di„ xerim, non furoris, quia ut piissime creditur, „ & humanissime gemitur, mitissimæ sunt pœ„ næ, totum, quo addicti sunt, aliunde trahenti„ bus “. Quousque autem Diabolum in illos infantes Deus sævire permittat, neque in sacro Dei e-

omnes, bonos, & malos, magnos, & parvos. Secundo non omnes esse discutiendos, quia Sancti, qui totaliter adhæserunt Christo, *non discutientur, quia jam Dii sunt*, & sedebunt alios judicantes. Illi vero, qui nullatenus adhæserunt Christo, neque per fidem, non indigent discussione: *Sed illi, qui cum Christo aliquid habent, scilicet fidem, & in aliquo recesserunt a Christo scilicet per mala opera, & prava desideria, discutientur de his, quæ contra Christum commiserunt. Unde quantum ad hoc soli Christiani peccatores manifestabuntur ante tribunal Christi; item erit in judicio prolatio sententiæ, & quantum ad hoc omnes manifestabuntur*. De pueris vero ita statuit secundum glossam: *Non judicabuntur pro his, quæ ipsi gesserunt per se, sed de his, quæ gesserunt per alios, dum per eos crediderunt, vel non crediderunt, baptizati, vel non baptizati fuerunt. Vel damnabuntur pro peccato primi parentis*. Ven. Beda in Proœmio Canticorum non dubitat asserere, eum, qui negat parvulos in finali judicio judicandos, *contradicere catholicæ fidei, quæ etiam parvulos judicandos confitetur*.

eloquio manifeste revelatum est, neque hactenus definivit Ecclesia.

302. Ob. tertio longam sanctorum Patrum catervam, qui post S. Augustinum claris, rotundisque verbis parvulos in inferos simul cum damnatis inextinguibili igne torqueri asserunt. Paucos pro necessaria brevitate allegabimus. Primo S. Augustinus non solum id sæpe repetit, sed etiam ex sacris litteris probat; nam in Serm. 194. observat, pueros futuros in extremo judicii die in sinistra parte, adeoque audituros sententiam illam judicis, *discedite* &c.; eosque proinde futuros *procul dubio in igne æterno;* & totus est, ut contra Pelagianos, nullum esse probet medium locum inter dexteram, & sinistram, ubi ponantur infantes, unde etiam concludit: *Qui non in dextra, procul dubio in sinistra: ergo qui non in regnum, procul dubio in ignem æternum*. Quam sententiam S. Doctor constantissime tenuit usque ad extremum vitæ suæ; nam etiam in *Opere imperf.* contra Jul. Lib. III. c. 200., & alibi id ipsum constanter repetit.

303. S. Fulgentius Ruspensis Episcopus in Lib. *de fide ad Petrum* hanc doctrinam ut firmissimum Ecclesiæ dogma proponit, inquiens cap. 27. „ Firmissime tene, & nullatenus dubites, non solum homines ratione utentes, verum etiam parvulos ... qui sine Sacramento sancti baptismatis de hoc sæculo transeunt, ignis æterni sempiterno supplicio puniendos". Quod iterum confirmat in Lib. I. *de veritate prædestinationis* cap. 12.; eique subscribunt omnes illi sancti Episcopi Africani, qui pro fide catholica exilio in Sardiniam deportati fuere, in Lib. *de Incarnatione*, *& gratia*. Quid plura? In ipso codice Decretorum Dist. 4. cap. 3. *de Consecr.* hæc eadem S. Fulgentii verba sub nomine S. Augustini relata sunt.

304. Insuper sancti Patres appellant parvulos non baptizatos *vasa iræ*, *vasa contumeliæ apta in interitum*. Ita Episcopi Africani in Epist. Synod. cap. 13. Ita enim S. August. in fine Lib. I. *Oper. imperf.*, ubi observat, Apostolum Paulum non distinxisse aliqua vasa media inter vasa *in honorem*, & vasa *in contumeliam*. Ab aliorum testimoniis recensendis supersedeo; & qui illa videre cupit, facile apud Adversarios inveniet, maxime apud Dion. Petavium Lib. IX. *de Præd.* c. 10., apud P. Jo. Laur. Berti Lib. XIII. *de theol. discipl.* cap. 8., & apud Card. Norisium *in Vindiciis August.* cap. 3. §. 5. Satis fuerit breviter colligere, pueros illos *miserrimos*, dici, *interminabili incendio deputatos*, *æternis ignibus ardere*, *sempiterno ignis supplicio una cum Diabolo condemnatos*, *æterna pati tormenta* &c. Locutiones vero tam energicæ, & tam sæpe repetitæ certe aliquid plus significare videntur, quam meram visionis Dei beatificæ privationem.

305. Resp. S. Thomas: „ quod tormenti, supplicii, gehennæ, & cruciatus, vel si quod simile in dictis Sanctorum inveniatur, est large accipiendum pro pœna, ut ponatur species pro genere. Ideo autem Sancti tali modo loquendi usi sunt, ut detestabilem redderent errorem Pelagianorum, qui asserebant in parvulis nullum peccatum esse, nec eis aliquam pœnam deberi. *Ita Quæst. V.* de malo *art.* 2. *ad* 1.; *&* *in II.* Sent. *Dist.* 33. *qu.* 2. *art.* 1. *ad* 1. *similiter respondet*, supplicium non nominare pœnam sensibilem, sed solum pœnam damni, quæ est carentia divinæ visionis; sicuti etiam nomine ignis frequenter in Scripturis quælibet pœna figurari consuevit.

306. Et quia inter objectos sanctos Patres præcipue eminet S. Augustinus, unde alii non solum doctrinam, sed etiam verba ipsa hauserunt, observandum est, hunc insignem Pelagianæ hæreseos debellatorem certum quidem omnino fuisse de illorum infelicium parvulorum damnatione, seu exclusione a regno cœlorum, & a vita æterna; quamobrem id proponebat tamquam firmum, & inconcussum fidei nostræ dogma. Sed non ita certus videtur fuisse de qualitate hujus damnationis; quod ex variis ejus locis colligi potest. Primo enim nunquam expresse revocavit, quæ dixerat Lib. III. *de lib. arb.* c. 23., ubi quæstioni, qualis in judicio deputabitur locus infanti, qui nihil boni, aut mali fecit? ita respondet: „ Non enim metuendum est, ne vita esse potuerit media quædam inter recte factum, atque peccatum, & sententia judicis media esse non possit inter præmium, & supplicium. *Secundo in ep. ad S. Hieron.* 166. c. 6. *hæc habet:* Sed cum ad pœnas ventum est parvulorum, magnis, mihi crede, coarctor angustiis, nec quod respondeam, prorsus invenio: non solum eas pœnas dico, quas habet post hanc vitam illa damnatio, quo necesse est, trahantur, si de corpore exierint sine christianæ gratiæ sacramento *&c.* "; ubi de damnatione puerorum nihilum quidem hæsitat; sed magis se coarctari angustiis fatetur, ubi inquiritur *de pœnis*, *quas habet illa damnatio*. Tertio quia sæpe appellavit pœnam parvulorum *mitissimam:* nam in *Enchiridio* cap. 93. inquit: „ mitissima sane omnium pœna erit eorum, qui præter peccatum, quod originale traxerunt, nullum insuper addiderunt. *Et Lib. II.* de peccat. meritis, & remiss. c. 16. Potest, *ait*, proinde dici, parvulos sine baptismo de corpore exeuntes in damnatione omnium mitissima futuros ". Quod repetit magis asseveranter in Lib. V. *cont. Jul.* c. 11. addens hæc verba probe notanda: *Quæ*, *&* *qualis*, *&* *quanta erit*, *quamvis definire non possim; non tamen audeo dicere*, *quod eis ut nulli essent*, *quam ut ibi* (nempe in ea damnatione) *essent*, *potius expediret*. Jam vero ex his S. Augustini verbis recte, ut opinor, concludebat S. Thomas, eos parvulos non torqueri pœna ignis; *quia pœna ignis inferni est gravissima*.

307.

307. Id ipsum de Fulgentio potiore jure dicendum videtur; ejus enim verba *firmissime crede* &c. optimum habent sensum, si explicentur de damnatione parvulorum, quatenus est privatio æternæ beatitatis, non vero si κατὰ τὸ ῥητὸν *ad litteram* intelligantur de pœna ignis; errasset enim hic magnus S. Augustini discipulus, si hanc sententiam inter firmissima nostræ fidei dogmata recensuisset. Unde etiam Glossa in cap. *Nullæ de Consecr.* Dist. 4. dicit: „ Carentia visionis „ Dei est pœna ignis, de qua intelligendus est „ Canon *firmissime* desumtus ex Fulgentio “.

308. Hos autem infelices parvulos *vasa iræ*, & *filios iræ* recte appellari fatemur, utpote peccato originali infectos, justeque damnatos, quanquam in comparatione aliorum reproborum pœna omnium mitissima; nec ita ut eis expediret potius non esse, quomodo aliis damnatis certe expediret; ut enim de quodam illorum dicebat Jesus Matth. XXVI. 24., *bonum erat ei, si natus non fuisset* (a).

309. Inst. primo. S. Augustinus, aliique Patres non solum dicunt, miseras illas puerorum animas esse igne torquendas, sed ituras in infernum cum diabolo; atqui in inferno ignis inextinguibilis ardet: ergo in eo etiam illas animas comburi, dicendum est, nisi fingere velimus, Deum miraculo vim illius ignis cohibere, quemadmodum fecit in fornace Babylonis.

310. Resp., nos non esse admodum sollicitos de illarum animarum receptaculo, utrum sit in inferno damnatorum, an in loco ipsi vicino, qui *Limbus* passim vocari solet. Quidquid id sit, quemadmodum in ipso carcere infernali alii plus, alii minus pro diversitate meritorum igne torquentur, quin ad miraculum confugiamus, ita sine miraculo poterunt illi infantes ab actione ignis præservari; ut enim sæpius S. Thomas observavit, cum ille ignis non agat virtute suæ naturæ, sed secundum justitiæ divinæ ordinem, potest, & debet in aliquas animas magis, minus in alias, & in aliquas nullo modo vim suam exercere.

311. Inst. secundo. Si liceat ita libere explicare testimonia Scripturarum, & sanctor. Patrum, poterimus etiam alios damnatos a pœna ignis eximere. Recte S. Augustinus *de fide, & oper.* cap. 16. T. VI. hanc evasionem præoccupavit inquiens: „ Neque illud dici poterit, in quo nonnulli seipsos seducant, dicentes, ignem æternum „ dictum non ipsam pœnam æternam ... erit ergo æterna combustio, sicut ignis.

312. Resp. neg. seq.; de aliis enim damnatis nimis clara, ac sæpius repetita sacr. litterarum, sanctorumque Patrum loca, atque universalis Ecclesiæ, ac Theologorum consensus fateri nos adigunt, eos vero, ac perpetuo igne comburi, multisque aliis tormentis, ac suppliciis a divina justitia puniri. Hunc consensum non haberi de sensibilibus infantium pœnis ipsi Adversarii nostri concedere debent, nisi velint sententiam nostram hæreseos nota proscribere (b).

313. S. autem Augustinus in loco objecto loquitur de adultis, eorumque errorem explodit, qui solam fidem ad salutem necessariam esse docebant. Utitur vero ad eos refellendos sententia Judicis Dei contra reprobos. „ ite in ignem æternum; quos non increpat, *inquit S. Pater*, quia „ in eum non crediderunt, sed quia bona opera „ non fecerunt. *Unde postea concludit:* erit ergo æterna combustio, sicut ignis: & eos in illam ituros veritas dixit, quorum non fidem, „ sed bona opera defuisse, declaravit “; quæ S. Doctoris verba miseris illis infantibus adaptari non possunt.

314. Inst. tertio. Quæ S. August. scripsit Lib. III. *de lib. arb.* cap. 23., expresse postea revocavit in Lib. *de dono persev.* cap. 12., tum in epist. 166. ad Hieron. ergo &c.

315. Resp. neg. ant., saltem quantum ad pœnas parvulorum sensibiles, nam in utroque loco solum statuit, pro certo habendam esse æternam illorum infantium damnationem; de qua dubitari minime potest; non autem definit, eam damnationem non solum consistere in privatione æternæ felicitatis, sed etiam in inflictione pœnæ alicujus sensibilis. En ejus verba in primo loco: „ Si „ quando libros *de lib. arb.* laicus cœpi, presbyter explicavi, adhuc *de damnatione* infantium „ non renascentium, & de renascentium liberatione dubitarem, nemo, ut opinor, esset tam „ injustus, qui me proficere prohiberet, atque in „ hac dubitatione remanendum esse judicaret “. Post

(a) In *Supplem.* S. Thomæ q. 98. art. 3. quæritur, utrum damnati recta, & deliberativa ratione vellent non esse? Ita autem respondetur: *Non esse* potest dupliciter considerari. Uno modo secundum se: & sic „ nullo modo est appetibile, cum non habeat aliquam „ rationem boni, sed sit boni pura privatio. Alio modo potest considerari, inquantum est ablativum pœnalis vitæ, seu alicujus miseriæ; & sic *non esse* „ accipit rationem boni, ut dicit Philosophus V. *Ethicorum* c. 1.; & per hunc modum melius est damnatis *non esse*, quam miseros esse ... Et secundum „ hoc damnati possunt præeligere *non esse* secundum „ deliberativam rationem “.

(b) P. Laur. Berti, qua erat non solum eruditione, sed etiam modestia ornatus, non probat, quæ durius Nicol. l' Herminier contra Thomistas scripsit. Multoque minus probari potest acerbior stylus, quo Florentius Conrius ex Ordine Minorum ad Archiepiscopatum Tuamensem assumtus, usus est in suo Tract. *de statu parvulorum* supra memorato. Valde dolet, debere nos in hoc numero etiam P. Hyac. Serry collocare; quo enim erat ingenii fervore, non potuit se a quibusdam mordacibus verbis cohibere, quibus non solum insignes Theologos, sed prima etiam Theologorum lumina sanctos Thomam, & Bonaventuram carpere visus est. Sed nota est eximii hujus viri aculeata scribendi ratio, quæ non tam alios vellicare, sed lectoribus placere studebat.

Post autem explicat, quomodo nec tum dubitaverit, *non regeneratos transire in mortem secundam*. Eademque phrasi utitur in laud. epist. ad S. Hieron., inquiens: „ Non tamen *de damnatione* eorum parvulorum ... tunc aliquid dicendum putavi &c. "

316. Inst. quarto. S. August. in ep. 166. ad Hier. dicit, eas parvulorum animas in ultimo judicio recepturas corpus *ad pœnam;* sed corpus non est obnoxium nisi pœnæ sensibili: ergo &c.

318. Resp., corpora etiam illorum infelicium esse suo modo punienda, pœna tamen negativa, idest carentia dotium spiritualium, quibus ornabuntur Sanctorum corpora, non autem pœna positiva sensibili, qualis est ignis combustio.

318. Ob. 4. cum Petavio. In Conc. Florent. *in decreto unionis* definitum fuit, illorum animas, qui in actuali mortali peccato, vel *solo originali* decedunt, mox in infernum descendere, *pœnis tamen disparibus puniendas*. Hæc eadem verba reperiuntur in confessione Fidei edita a Mich. Palæologo Græcorum Imperat. in Concil. II. Lugdunensi anno 1274.

319. Resp., ea verba *pœnis disparibus puniendas*, posse, ac debere non de inæqualitate solum, sed plane de pœnarum diversitate intelligi, ut alia sit pœna peccati actualis, alia originalis. Scholastici porro, qui ea ætate vixerunt, certe sententiam mutassent, si eam a Concilio œcumenico damnatam credidissent. Quod cum non fecerint, argumentum præbent gravissimum, allata verba esse non de inæqualitate solum, sed plane de diversitate pœnarum intelligenda.

320. Quo loco etiam notare opportunum erit, hic dici non posse cum aliquibus modernis, veritatem hanc fuisse Scholasticorum argutiis ita obscuratam, ut non amplius fuerit explicitum dogma fidei ab omnibus credendum. Quomodo enim quæso hæc obscuratio non fuisset sublata per apertam definitionem Concilii? Et quomodo tolerari potuisset Scholasticorum protervia, si eidem definitioni se submittere recusassent? Quin potius dicamus, sapientissimos illius Synodi Patres noluisse communem Scholasticorum doctrinam proscribere, & contentos fuisse confirmare id, quod alias fuerat definitum, pueros baptismate inexpiatos damnationem incurrere; quæcumque postea fuerit ea damnatio, sive in sola divinæ visionis privatione positiva, sive in combustione infernalis ignis. V. T. I. Diss. III. ad num. 77.

321. Ob. 5. Parvuli in hac vita propter originale peccatum affliguntur pœna sensus, ut supra n. 133. demonstratum fuit: cur ergo non affliguntur similiter in altera vita, ubi gravius peccata a Deo puniuntur?

322. Respondet S. Thomas art. sæpius laud. ex II. *Sent.* ad 3., & Quæst. V. *de malo* art. 2. ad 5., non esse eamdem rationem de pœna sensibili ante mortem, & post mortem; quia ante mortem pœnæ sensibiles consequuntur necessitatem naturæ, quæ passibilis est; & ideo etiam, ut supra notavimus n. 152., non sunt eædem in omnibus parvulis; in alia autem vita omnis pœna tantummodo procedet ex ordine divinæ justitiæ, quia ille est status recipiendi pro meritis. Unde cum divina justitia non exigat, ut pueris, qui cum solo originali peccato decedunt, pœna sensus debeatur, nihil ab externis agentibus pati poterunt. Ubi etiam (nempe in II. *Sent.*) docet Angelicus, corpora illorum infantium, quæ resurgent in ætate perfecta, futura impassibilia: „ non defectu potentiæ ad patiendum, sed defectu exterioris agentis in ipsa; quia post resurrectionem nullum corpus erit agens in alterum; præcipue ad corruptionem inducendam per actionem naturæ: sed erit actio tantum ad puniendum ex ordine divinæ justitiæ ... Corpora autem Sanctorum erunt impassibilia, quia deficiet in eis potentia ad patiendum, & ideo impassibilitas erit in eis dos, non in pueris ".

323. Ob. 6. Qui vere contrahunt Adami peccatum, eamdem pœnam merentur, quam ille promeritus est; sed Adam non solum damni, sed etiam sensus pœnam promeritus est: ergo cum pueri &c.

324. Resp. cum S. Thoma, non eodem modo ad nos pertinere illud primum peccatum, atque ad Adam; pertinet enim ad Adam *per propriam voluntatem*, & fuit ejus *actuale peccatum; & ideo ei pro hujusmodi peccato pœna actualis debebatur. Sed ad alios pertinet per originem, & non per actualem voluntatem; & ideo aliis pro hujusmodi peccato non debetur pœna sensibilis*. Ita S. Thomas ad 4.

325. Ob. 7. Si aliquis decedat cum peccato originali, & veniali simul, patietur perpetuo pœnam sensus; sed pœna perpetua non debetur peccato veniali; ergo hæc pœna sensibilis correspondebit peccato originali, cui debetur pœna perpetua.

326. Respondet S. Thomas ad 8., quod hæc propositio non videtur multis esse possibilis: „ quia defectus ætatis quamdiu excusat a peccato mortali, multo magis excusat a peccato veniali, propter defectum usus rationis. Postquam vero usum rationis habent, tenentur salutis suæ curam agere. Quod si fecerint, jam absque peccato originali erunt, gratia superveniente. Si autem non fecerint, talis omissio est eis peccatum mortale (*a*).

327.

(*a*) Hanc doctrinam postea omnino adoptavit, & probavit S. Doctor 1. 2. qu. 89. art. 7. ubi in argum. *sed contra* hæc habet: *Pro peccato originali puniuntur homines in limbo puerorum, ubi non est pœna sensus; ut infra dicetur: in infernum autem detruduntur homines propter solum peccatum mortale: ergo non erit lo-*

527. „ Si tamen esset possibile, quod aliquis „ cum peccato originali, & veniali decederet, di- „ co, quod puniretur pœna sensus æterna; æter- „ nitas enim pœnæ concomitatur carentiam gra- „ tiæ, ex qua provenit æternitas culpæ. Et inde „ est, quod peccatum veniale in eo, qui decedit „ cum mortali, quia numquam remittitur, æter- „ na pœna punitur propter gratiæ carentiam. Et „ similis ratio esset, si quis decederet cum origi- „ nali, & mortali peccato “.

528. Dices. Peccatum originale, cum sit peccatum mortale, est gravius, quam veniale; atqui peccato veniali debetur non sola carentia visionis Dei, sed etiam pœna sensus: ergo &c.

529. Resp., discrimen esse in ratione *voluntarii;* nam peccatum veniale est voluntarium voluntate personæ, originale autem sola voluntate *naturæ*, & propter hanc diversitatem S. Thomas non dubitavit asserere, peccatum originale esse *quodammodo minus* peccato veniali, quia hoc *magis habet de ratione peccati*, quia est voluntarium *voluntate hujus personæ*. Vide quæ dicta sunt num. 91.

530. Ob. ult. Cum pœna damni sit multo major, quam pœna sensus, si illa miseris illis infantibus infligitur, multo magis infligetur altera, quæ est minor.

531. Resp. Etiamsi id verum sit, consideratis illis duabus pœnis separatim, falsum tamen omnino est, si ambæ simul conjungantur. Unde si infelices illæ animæ utraque pœna punirentur, multo gravius punirentur, nec esset illorum pœna mitissima. Non potest illis subtrahi pœna damni, quia cum sint privati justitia originali, non possunt ad supernaturalem beatitudinem visionis Dei pervenire, potest tamen a Dei misericordia illis subtrahi pœna sensus, quia immunitas ab hac pœna non repugnat illorum statui.

532. Scholion. Nos minime usi sumus ea phrasi, quæ apud nonnullos frequenter usurpatur, vocando patronos confutatæ sententiæ *immites infantium tortores*, quemadmodum illi appellare nos solent *misericordes puerorum patronos;* neque enim illis prodest nostra misericordia, si durissimis inferni cruciatibus uruntur, neque eisdem oberit aliorum sævitia, si reipsa non cruciantur; neque nos, qui vivimus, sumus judices mortuorum. Negari tamen non potest, nostram sententiam non modicum solatium afferre iis commiserandis parentibus, qui pueros inexpiatos sine sua culpa misere amittunt. Nimis enim eorumdem afflictio augetur, si credant, eosdem esse perpetuo igne excruciandos. Idem tamen cum sciant, eos esse æterna felicitate privandos, satis solliciti esse debent, ne eorum culpa summo illo, & ineffabili bono priventur.

533. Quæres primo, *an pueri ex pœna damni internam sentiant animi afflictionem?*

534. Resp. Card. Rob. Bellarminus, postquam Lib. VI. *de amiss. gratiæ, & statu peccati*, cap. 4. & 5. nostram sententiam de sola pœna damni peccato originali debita propugnavit, cap. 6., & seq. multis argumentis probare contendit, *probabile esse*, parvulos ex ea pœna damni internum animi dolorem passuros, *quamvis mitissimum:* oppositam tamen opinionem, quod nempe nullam prorsus illi parvuli afflictionem sentiant, etiam probabilem reputat, *propter auctoritatem S. Thomæ, S. Bonaventuræ, & aliorum multorum illustrium Theologorum*.

535. „ Ceterum, *inquit*, hunc dolorem in eis „ levissimum, mitissimumque multis de causis fu- „ turum, tum quod dispositionem ad beatitudi- „ nem nonnisi remotissimam habuerunt: tum quod „ intelligent, non propria negligentia se tantum „ bonum amisisse; unde etiam verme conscientiæ „ carebunt: tum quod delicias neque cælestes, „ neque terrenas unquam gustaverint; facile enim „ iis bonis caremus, quibus numquam assuevi- „ mus: tum denique quod videbunt, plurimos „ esse in eodem gehennæ carcere se multo infe- „ liciores, ad quorum sortem ipsi quoque perti- „ nere potuissent, si diutius sibi vivere contigis- „ sent “. Hæc doctiss. iste Cardinalis.

536. Veruntamen S. noster Præceptor omnis prorsus doloris illos pueros immunes futuros putavit: cujus hanc rationem adducit in II. *Sent.* Dist. 33. q. 2. art. 2. „ Si pueri non baptizati post „ mortem dolorem interiorem habeant, aut dole- „ bunt de culpa, aut de pœna. Si de culpa, „ cum a culpa illa ulterius emendari non pos- „ sint, dolor ille erit in desperationem inducens. „ Sed talis dolor in damnatis est vermis conscien- „ tiæ: ergo pueri vermem conscientiæ habebunt: „ & sic non esset eorum pœna mitissima. Si au- „ tem de pœna dolerent, ergo cum pœna eorum „ juste a Deo sit, voluntas eorum divinæ justi- „ tiæ obviaret, & sic actualiter deformis esset, „ quod non conceditur: ergo nullum dolorem in- „ teriorem sentient “. Ita in argum. *Sed contra*.

537. In quæst. autem V. *de malo* art. 3., ubi denuo hanc materiam ex instituto pertractat, primo observat, nihil prodesse, ut illis pueris subtrahatur exterius tormentum sensus, si attribuitur eis interior animi afflictio, quæ est multo magis pœnalis, & magis opponitur mitissimæ illi pœnæ, quam Augustinus eis attribuit.

538. Deinde ita explicat, qua ratione possint carere æterna beatitudine, quin interno aliquo dolore propter tanti boni jacturam afficiantur: „ A- „ nimæ puerorum, inquit, naturali quidem co- „ gnitione non carent, qualis debetur animæ se- „ cundum suam naturam, sed carent supernatu- „ rali cognitione, quæ hic in nobis per fidem plan-

eus, in quo possit puniri ille, qui habet peccatum veniale cum originali solo. Deinde vero alia ratione probat, non posse peccatum veniale esse cum solo peccato originali. Quod repetit 3. Part. qu. 90. art. 4. ad 3.

„ plantatur, eo quod nec hic fidem habuerunt in „ actu, nec sacramentum fidei susceperunt. Pertinet autem ad naturalem cognitionem, quod anima sciat, se propter beatitudinem creatam, „ & quod beatitudo consistit in adeptione perfecti „ boni. Sed quod illud bonum perfectum, ad „ quod homo factus est, sit illa gloria, quam „ Sancti possident, est supra cognitionem naturalem; unde Apostolus dicit 1. Corinth. II. 9. „ quod *nec oculus vidit*, *nec auris audivit*, *nec* „ *in cor hominis ascendit*, *quæ præparavit Deus* „ *diligentibus se*. Et postea subdit: *Nobis autem* „ *revelavit Deus per spiritum suum*. Quæ quidem revelatio ad fidem pertinet. Et ideo se „ privari tali bono animæ puerorum non cognoscunt; & propter hoc non dolent, sed hoc, quod „ per naturam habent, absque dolore possident".

339. Sed hæc pro necessaria brevitate satis; cum enim hæc quæstio neque ex divinis eloquiis, neque ex aperta Patrum doctrina resolvi possit, operæ pretium non est in ea diutius immorari. Plura cupientibus dabit S. Doctor in utroque loco laud. & qui eum secuti sunt Scholastici.

340. Quæres secundo, *an nostra suffragia prosint pueris in limbo detentis?*

341. Resp. S. Th. negative *in Supplem.* q. 71. art. 7. & primo loco nititur auctoritati S. Augustini, qui Serm. 32. *De Verbis Apost.* inquit: *Suffragia non prosunt illis*, *qui sine fide operante per dilectionem hinc exierunt*: tales autem sunt pueri sine baptismo denati: ergo &c.

342. Deinde id probat hac ratione: „ Pueri „ non detinentur in limbo, nisi quia deficiunt a „ statu gratiæ: unde cum per opera vivorum status mortuorum mutari non possit, maxime quantum ad meritum essentialis præmii, vel pœnæ, suffragia vivorum pueris existentibus in limbo prodesse non possunt".

APPENDIX

De statu naturæ puræ.

343. Postquam in superioribus de variis naturæ integræ, de statu justitiæ originalis, & de statu naturæ lapsæ copiose, & abundanter locuti fuimus, aliqua adjicienda videntur de statu naturæ puræ, de cujus possibilitate magna controversia post Bajum, & Jansenium in Scholis Catholicis acerrime agitari cœpit, & adhuc fervet. Ut autem qua majore fieri potest, perspicuitate procedatur, primo exponendum est, quid proprie sit hic naturæ puræ status: deinde quænam fuerit hujus quæstionis origo, & quinam præcipui utriusque partis patroni. Demum breviter, ac modeste nostra opinio de eo aperienda erit. Quamvis autem supra in not. ad num. 163. aliqua status naturæ puræ delineatio præmitti debuerit, hic tamen aliquanto fusius exponendus est.

§. I. *Exponitur status naturæ puræ.*

344. Ac primo quidem facile conveniunt omnes Theologi in prima definitione *naturæ puræ*; ut scilicet illud explicet, quod *naturæ humanæ ex suis principiis constitutivis omnino convenit*, *quocumque alio semoto*, *quod extrinsecus adveniat*, *ipsi indebitum*. Sed postea magna oritur controversia, quid illud sit, quod naturæ humanæ ex suis principiis conveniat, & quid sit illi indebitum.

345. Honoratus Tournely Tomo IV. *de Gratia* Quæst. II. art. 3. ita illum statum describit: „ Status naturæ puræ ille dicitur, in quo nasceretur homo sine gratia, & sine peccato; *obnoxius tamen morti*, *ceterisque miseriis*, *quæ* „ *naturam ipsam consequuntur*. Distinguitur status ille a statu innocentiæ, quia careret omni „ dono supernaturali: a statu naturæ lapsæ, quia „ nullum in eo esset peccatum naturæ, seu originis: a statu naturæ integræ, quia *nullum esset auxilium ordinis naturalis*, *quo natura in* „ *officio contineri possit*: denique a statu naturæ lapsæ non reparatæ, vel etiam non reparandæ; primo, quia finis hominis in statu naturæ puræ esset merces naturalis: non ita in „ statu naturæ lapsæ non reparatæ, vel etiam „ nusquam reparandæ; secundo quia in statu naturæ puræ nasceretur homo sine peccato; tertio, quia in statu naturæ puræ carentia gratiæ „ esset per modum simplicis negationis; in statu „ vero naturæ lapsæ per modum privationis, quia „ privatur homo eo dono, quo antea ornatus fuerat; & discrepat uterque ille status, sicut homo nudus a spoliato; hic nempe amisit, quod „ alter nondum habuit: quarto denique quia *ignorantia*, *concupiscentia*, *mors & aliæ naturæ nostræ miseriæ* in statu naturæ puræ non „ essent effectus, & pœna peccati, sicut in statu „ præsenti, sed essent *appendices* naturæ humanæ, seu ut loquitur S. Augustinus, *primordia* „ *naturalia*".

346. Porro ex hac status naturæ puræ descriptione facile deducuntur hæc corollaria. Primo languorem, qui modo est in natura lapsa ex subtractione justitiæ originalis, etiam futurum in statu naturæ puræ, eamdemque ignorantiam, ac difficultatem ad bonum; ita ut tota differentia inter hunc statum, in quo sumus, & statum naturæ puræ unice consistat in peccato originali, quo nascimur coinquinati. Sed hoc peccatum originale ex recitatis Tournely verbis non est, nisi *carentia gratiæ per modum privationis*; cum in natura pura eadem esset carentia gratiæ, sed *per modum negationis* (a).

347.

(a) P. Thomas de Lemos *de læsione lib. arb.* c. 20. similibus ex verbis Lud. Molinæ solido ratiocinio ostendit, hinc sequi, verum & proprie dictum peccatum originale non admitti, sed tantum ipsis pœnam,

547. Secundo inferunt, quod homo in statu naturæ puræ non ordinaretur ad finem *supernaturalem*; ad illum enim finem consequendum necessaria est gratia, quæ nulla admittitur in natura pura. Ordinaretur ergo ad finem *naturalem*, nempe ad cognoscendum Deum, ut auctor est naturæ, eumque hac ratione amandum. Sic etiam beatitudo illi statui conveniens non esset visio Dei intuitiva, quæ est ordinis supernaturalis, sed sola cognitio Dei abstractiva; qualem concedunt etiam pueris decedentibus cum solo peccato originali.

548. Tertio dicunt, hominem in eo statu non teneri ad actus supernaturales, qui sine gratia elici nequeunt, sed solum ad præcepta legis naturalis adimplenda, ad quorum observantiam generalis concursus Dei naturæ præsto esset. Et quemadmodum (addunt aliqui) qui ea præcepta observaret, non consequeretur illam summam beatitudinem, quæ in intuitiva Dei visione posita est, ita qui eadem violaret, non foret gehennæ pœnis, sed aliis multo mitioribus puniendus.

549. Quarto, quamquam homo modo sit in statu naturæ lapsæ, & per gratiam reparatæ, ipsum tamen volunt considerandum esse in duplici ordine, nimirum in ordine mere naturali, in quo relictus est post expoliationem donorum supernaturalium; & in ordine supernaturali, ad quem iterum erectus est per gratiam Jesu Christi nostri Redemptoris. Hinc ipsum dicunt ad duplicem finem ordinari, naturalem unum, scilicet ad Deum cognoscendum, & amandum, ut auctor naturæ est; & alium supernaturalem, nempe ad Deum cognoscendum, & diligendum, ut auctor est supernaturalis, auctor scilicet gratiæ, & gloriæ. Ad primum finem consequendum sufficere vires naturæ, quæ intactæ post peccatum remanserunt: ad alterum vero finem semper, & omnibus præsto esse divinæ gratiæ supernaturalia auxilia, quæ Dominus, ac Redemptor noster pretiosissimi sui sanguinis oblatione nobis omnibus promeruit. Id maxime apparet in infantibus non baptizatis, quibus cum supernaturalem beatitudinem concedere nequeant, defectu baptismi, sine quo nemo introibit in regnum cœlorum, beatitudinem tamen nescio quam tribuunt ordinis mere naturalis, qualis fuisset destinata homini in puris naturalibus constituto. Quod autem de parvulis dicitur, potiore jure dicendum erit de Fabriciis, Regulis, Fabiis, Scipionibus, aliisque decantatis heroibus paganis, qui in moralibus virtutibus ordinis naturalis excelluerunt.

550. Quinto hinc etiam deducitur, sin minus omnia, pleraque saltem naturalis legis præcepta, quantum ad substantiam adimpleri posse, tentationes superari, & Deum super omnia diligi solis viribus naturæ, sed in ordine solum naturali; ut autem hæc omnia in ordine supernaturali, & *meritorie* exerceantur, necessariam esse gratiam, quam tamen Deus omnibus liberalissime donat, ut homo in ordine supernaturali, & *meritorie* ea faciat, quæ aliunde in ordine mere naturali suis viribus facere potest. Unde quod Christus dixit Joan. XV. 5. *Sine me nihil potestis facere*, restringi debet ad opera ordinis supernaturalis, quæ sine Dei gratia facere non possumus.

551. Quantum vero attinet ad eas cum animi, tum corporis miserias, quas supra c. V. & VI. diximus esse promeritas peccati originalis pœnas, vel funestos ejusdem effectus, assertores status naturæ puræ easdem etiam sine peccato futuras fuisse contendunt, si homo in puris naturalibus conderetur, utpote naturæ humanæ consectaria. Cum enim hominis corpus ex variis, sibique contrariis elementis coagmentatum sit, necessario tam externis, quam internis incommodis, atque ipsi mortali dissolutioni obnoxium esse debebat. Cum pariter homo duabus dissimilibus partibus constet, anima scilicet, & corpore, & cum utriusque objecta diversa sint, & quandoque sibi opposita, fieri non poterat, quin appetitus sensitivus, qui fertur in res delectabiles, non sæpe opponeretur rationi; in quo sita est concupiscentiæ pugna, qua caro concupiscit adversus spiritum. Hæc, aliaque naturæ puræ consectaria videri possunt apud Theologos Scholasticos, præcipue Molinistas, & apud Honoratum Tournelium, cujus descriptionem naturæ puræ supra num. 545. attulimus.

§. II. *De status naturæ puræ existentia.*

552. Pelagiani, qui neque peccatum originale neque gratiæ necessitatem confiteri volebant, nos in statu naturæ puræ omnino collocabant; qua in re a profana Ethnicorum philosophia initio suæ hæresis non procul aberant (*a*). Postea tamen argumentis sancti Augustini, vocibus omnium Catholicorum, ac definitionibus Ecclesiæ pressi aliqua gratiarum supernaturalium dona agnoscere cœperunt, saltem ut valde ad bene operandum utilia; & tunc a statu naturæ puræ aliquatenus recesserunt; ac multo magis recesserunt, quando gratiam sanctificantem ad vitam æternam consequen-

nempe privationem gratiæ, aliorumque donorum supernaturalium; quorum tamen carentia etiam esset in statu naturæ puræ, licet non per modum *privationis*, aut *pœnæ*. Hinc est etiam, quod pueris decedentibus sine baptismo Theologi assertores status naturæ puræ facile concedunt beatitudinem quamdam ordinis mere naturalis, in qua vitam jucundam, & felicissimam degant; qualis fuisset in statu naturæ puræ sine peccato. Vide supra n. 252.

(*a*) Pelagius apud S. Augustinum *de peccato originali* c. 13. inquiebat: „ Omne bonum, ac malum, quo „ vel laudabiles, vel vituperabiles sumus, non nobiscum oritur, sed agitur a nobis: capaces enim utriusque rei, non pleni nascimur, *&* *ut sine virtute, ita & sine vitio procreamur*: atque ante actionem propriæ voluntatis id solum in homine est, „ quod Deus condidit “.

quendam necessariam esse confessi sunt (quod suo loco ostendemus). Non ita tamen recesserunt, quin hominem una simul in statu naturæ puræ considerarent; docentes scilicet, eum etiam sine gratia posse bonum operari, Deum diligere, & ad naturalem quamdam beatitudinem pervenire. Vid. sup. num. 251. Illi insuper errori pervicaciter hæserunt, miserias hujus vitæ, ac mortem non esse peccati originalis pœnas, sed naturæ humanæ consectaria (*a*); qua de causa, ut supra ostensum est num. 159. ab Ecclesia condemnari meruerunt.

353. Nulla igitur, ut equidem puto, controversia esse potest inter Catholicos, an status naturæ puræ unquam extiterit. Quamvis enim, ut alias monuimus Sect. I. num. 71., fide certum non sit, Adamum fuisse in gratia sanctificante creatum, dubitari tamen non potest, ipsum creatum fuisse in justitia originali. Id enim luculenter docet S. Thomas Lib. IV. *Contr. Gent.* cap. 52. inquiens: „ *Secundum fidei doctrinam ponimus*, „ hominem a principio taliter esse institutum, „ quod quandiu ratio hominis Deo esset subjecta, „ inferiores vires ei sine impedimento deservirent, „ & corpus ab ejus subjectione impediri non pos„ set per aliquod impedimentum corporale, Deo, „ *& sua gratia* supplente, quod ad hoc perfi„ ciendum natura minus habebat ". Ubi sapienter monet Thomas Lemosius, illud *sua gratia*, non significare gratiam justificantem, sed justitiam originalem, quæ fuit donum *gratuitum* primo parenti collatum.

354. Addit insuper laud. Lemosius Tract. I. *de læsione liberi arbitrii* cap. 3., non esse assentiendum *aliquibus gravibus Doctoribus*, qui hanc veritatem nolunt pertinere ad fidem; sed magis assentiendum S. Thomæ, qui expresse docet, *id pertinere ad fidei doctrinam*. Et sane doctrina fidei est, hominem nunquam moriturum, si non peccasset (vide supra n. 159. & sequ.): immortalitas autem erat donum gratuitum justitiæ originalis; quam procul dubio homo non habuisset in puris naturalibus constitutus: consequenter ergo *secundum fidei doctrinam* homo non fuit in puris naturalibus creatus, sed saltem in justitia originali. Dico *saltem;* certum enim puto, quanquam *non de fide*, ipsum fuisse in gratia sanctificante creatum.

355. Neque vero obest, quod idem Angelicus S. Doctor 1. 2. quæst. 109. art. 3. referat, ac nulla censura notet illam quorumdam opinionem, qui dicebant, *primum hominem in solis naturalibus constitutum fuisse*. Non inquam id obest, quia ibi S. Doctor, ut ex toto contextu apparet, per hominem *in puris naturalibus constitutum*, non intelligit ipsum expoliatum etiam dono justitiæ originalis, sed solum carentem dono gratiæ sanctificantis; unde in corpora articuli non nominat naturam *puram*, sed naturam *integram*, in qua homo sine auxilio gratiæ sanctificantis, & cum solo auxilio gratiæ moventis potuisset diligere Deum super omnia.

356. Clarius adhuc loquitur S. Doctor in Quæst. IV. *de malo* art. 2., ubi cum sibi objecisset auctoritatem Magistri Sententiarum docentis, primum hominem fuisse conditum *in justitia originali*, non autem *in gratia gratum faciente*, respondet: „ Originalis justitia includit gratiam gratum „ facientem; nec credo verum esse, quod homo „ sit creatus *in naturalibus puris:* " nempe in sola originali justitia. Et hoc sensu sæpius a S. Thoma sumi *pura naturalia*, nempe per exclusionem solius gratiæ sanctificantis, non autem per exclusionem justitiæ originalis, testatur, & probat laudatus supra Thomas Lemosius in lectione S. Thomæ versatissimus (*b*). Indubitatum itaque esse debet, statum naturæ puræ, qualis suprà descriptus fuit num. 345., nunquam extitisse.

§. III.

An possibilis sit status naturæ puræ?

357. Cum Michaeli Bajo, ante 200. & amplius annos Regio in Academia Lovaniensi Professori, visum fuisset, Theologos Scholasticos ea sententia, quæ admittit possibilem esse statum naturæ puræ, enormiter abuti ad enervandam inconcussam S. Augustini doctrinam de peccati originalis pœnis, & effectibus, ac de necessitate, & efficacia gratiæ ad vulnera primævæ culpæ sananda,

(*a*) „ Pelagiani, inquit Card. Rob. Bellarminus in „ Lib. unico *de Gratia primi hominis* cap. 1., cum „ in primo homine nullum supernaturale donum, sed „ naturales tantum facultates agnoscerent, & simul „ adverterent, nihil in homine nunc desiderari, quod „ ad naturam humanam constituendam requiratur, in „ eam sententiam venerunt, ut existimarent, per A„ dami peccatum nihil omnino homines perdidisse, „ *talemque nunc quoque esse humanam naturam, qualem* „ *initio primus homo de manu conditoris acceperat* ".

(*b*) Verba S. Doctoris laud. art. 2. hæc sunt: „ Homo „ in statu naturæ *integræ* poterat operari virtute suæ „ naturæ bonum, quod est sibi connaturale, absque „ additione *gratuiti doni* (nempe gratiæ sanctifican„ tis), licet non absque auxilio Dei moventis. Dili„ gere autem Deum super omnia est quiddam conna„ turale homini, & etiam cuilibet creaturæ non solum „ rationali, sed irrationali, & etiam inanimatæ, se„ cundum modum amoris, qui unicuique creaturæ „ competere potest... Et ideo dicendum est, quod ho„ mo in statu *naturæ integræ* non indigebat dono gra„ tiæ superadditæ naturalibus bonis ad diligendum „ Deum *naturaliter* super omnia, licet indigeret auxi„ lio Dei, ad hoc eum moventis ". Hanc duplicem status naturæ puræ acceptionem, quæ non solum apud alios quandoque invenitur, scilicet pro statu etiam justitiæ originalis, sine gratia sanctificante, bene observandam esse, monet P. Th. de Lemos cap. 6., ut omni remota æquivocatione in hac difficili materia procedatur.

da, negavit possibilem esse statum naturæ puræ, omnino contendens, non solum justitiam originalem, sed etiam ipsam gratiam sanctificantem homini debitam esse, ut Deus salva sua justitia, & bonitate sine illis hominem creare non potuerit.

358. Non leves hæc doctrina in Belgio excitavit tumultus (*a*), ad quos sopiendos sanctissimus Pontifex Pius V. solemnem edidit constitutionem, quæ incipit *Ex omnibus*, & in qua plures propositiones ad hanc materiam spectantes proscriptæ fuerunt; nempe

XXII. *Humanæ naturæ sublimatio, & exaltatio in consortium divinæ naturæ debita fuit integritati primæ conditionis, & proinde naturalis dicenda est, & non supernaturalis.*

XXVII. *Integritas primæ creationis non fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis ejus conditio.*

XXXIV. *Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur, ut auctor naturæ, & gratuiti, quo Deus amatur, ut beatificator, vana est, & commentitia, & ad illudendum sacris litteris, & plurimis veterum testimoniis excogitata.*

XXXVI. *Amor naturalis, qui ex viribus naturæ exoritur, ex sola Philosophia per elationem præsumptionis humanæ, cum injuria crucis Christi defenditur a nonnullis Doctoribus.*

LV. *Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur* (*b*).

LXXVIII. *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio.*

LXXIX. *Falsa est Doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari, & institui sine justitia originali.*

359. Quantum vero spectat ad statum naturæ puræ, Baji sententiam adoptavit Corn. Jansenius, eamdemque tribus integris libris illustrare, ac defendere conatus est in suo *Augustino* ab Urbano VIII. damnato.

360. Demum inter centum, & unam propositiones Paschasii Quesnelli in celebri Bulla *Unigenitus* a Clemente XI. anno 1713. proscriptas hæc etiam est num. XXXV. *Gratia Adami est sequela creationis, & erat debita naturæ sanæ, & integræ.* Ut autem opinatur Card. Gregorius Selleri Ord. Præd. Tom. VI. sui operis pro defensione Bullæ *Unigenitus*, hujus damnatæ propositionis „ radix in eo sistit, quod Author absolute „ negat, possibilem esse statum naturæ puræ; ita „ quod per ipsum Deus non potuisset condere hu„ manam naturam cum connaturaliter tantum de„ bitis, & absque ullo indebito, & ab eadem non „ postulato. Quoties enim Deo possibile non erat, „ naturam humanam producere sine gratia, ma„ nifeste sequitur, *ipsam esse sequelam creatio„ nis*, sicuti sequuntur proprietates: & esse natu„ ræ ipsi connaturaliter debitam, sicuti ei debita „ sunt cuncta connaturalia. Substituendo Author „ hujusmodi erroneum principium secutus est Ba„ jum, & Jansenium, absolute detestantes possi„ bilitatem status naturæ in suis puris naturalibus „ &c. " Hactenus amplissimus hic Cardinalis in Opere, cui titulus: *Propositiones a sanctissimo Domino fel. record. Clemente XI. damnatæ in Bulla Unigenitus Filius Dei &c.* Romæ 1718.-1727. Vol. VIII. in 4.

361. Non obstantibus tamen his Pontificiis oraculis aliqui *insigniter docti* Theologi (*c*) omnino contendunt, statum naturæ puræ esse impossibilem; quorum sententia hæc est. Primo hominem a Deo creatum ad imaginem suam, rationis, & libertatis compotem, non potuisse ordinari ad finem tantummodo naturalem, in quo perfecta, ac plena beatitudo consistere nequit; sed ordinari necessario debuisse ad finem supernaturalem, scilicet ad Deum ut auctorem gratiæ, & gloriæ; & quoniam innatum ei tributum est perfectæ beatitudinis desiderium, ad divinam bonitatem pertinuisse, ut etiam illa media supernaturalis ordinis ei suppeditarentur, quibus hunc finem assequi posset, attenta nimirum benefica Dei providentia, quæ nulli creaturæ denegat media ad finis sui consecutionem necessaria.

362. Secundo negant, potuisse hominem creari a Deo cum perduelli concupiscentia, qualem nunc experimur, & quæ certo certius est funestus peccati originalis effectus; nempe ut Concilium Tridentinum definivit Sess. V. *ex peccato est, & ad peccatum inclinat*: qua de re multa habet eminen-

(*a*) Nonnulla doctrinæ Bajanæ capita fuerant antea a sacra facultate Parisiensi proscripta. Cardinalis etiam Commendonus multam operam impenderat, ut errores, qui a Bajo in Belgio disseminabantur, in ipso ortu præfocarentur, sed frustra. Bajus postea una cum Hesselio falsis ejusdem doctrinæ principiis imbuto, nomine Regis Catholici interfuit Concilio Tridentino. In eo tamen Concilio nihil de his controversiis actum fuit, ea prudentia, ut inquit Card. Pallavicinus ejusdem Concilii historiographus Lib. XV. cap. 7., qua solent Principes urgentibus externis hostibus, discordias civium internas sopire, aut dissimulare. Absoluto autem Concilio cum malum augeretur, S. Pius V. diligenti præmisso examine Kal. Octobris anno 1568. Pontificio oraculo 79. Baji propositiones damnavit *in globo*, ut dicitur, idest non apposita singulis propositionibus propria censura vel *qualificatione*; cujus damnationis *in globo* exemplum antea dederunt & Leo X. contra Lutherum, & Concilium Constantiense contra Jo. Wiclefum. Eadem Piana Constitutio fuit postea a Gregorio XIII. anno 1579. solemniter promulgata, & ab Urbano VIII. anno 1641. confirmata, ac toto Christiano orbe recepta, ut nullatenus audiendi sint, qui illius Bullæ auctoritatem in dubium revocare audent.

(*b*) Hæc propositio vera est, si intelligatur de homine, qualis nunc nascitur *cum peccato originali*. Sed Bajus docebat, non potuisse hominem creari cum carentia gratiæ, seu sine justitia originali; prout clarius mentem suam aperuit in proposit. LXXIX.

(*c*) Ita eos vocat Card. Bellarminus Lib. unico *de*

nentissimus Cardinalis Norisius in *Vindiciis Augustinianis* cap. 3. §. 2.

363. Inficiantur demum, potuisse a Deo justo creari hominem, obnoxium sine ulla sua culpa morbis, aliisque miseriis, quibus nos propter labem originalem modo juste punimur, & multo minus morti, quæ maximum, & ultimum malorum reputatur.

364. Neque multum laborant hujus sententiæ patroni, ut eam a damnata Baji doctrina toto cœlo distare ostendant. Et primo perquam facile est id ostendere evidentia facti; cum nemo ignoret, eamdem sententiam in Scholis catholicis palam & ubique defendi, non reclamantibus summis Ecclesiæ Pastoribus, qui profecto non sinerent, proscriptos olim errores iterum in scenam revocari (*a*). Multi insuper ex iis ipsis, qui statum naturæ puræ possibilem esse mordicus defendunt, fatentur ingenue, contrariam sententiam, prout in scholis catholicis defenditur, ab Apostolicis fulminibus intactam hactenus remansisse; quorum nomina recenset P. Laur. Berti in laud. Dissert. II. *August. System. vindicati*.

365. Præterea observant, propositiones Baji non fuisse omnes ut *hæreticas*, immo neque in omni sensu damnatas, ita enim habet Pontificium diploma: „ Quas sententias stricto coram nobis examine ponderatas, *quanquam nonnullæ aliquo pacto sustineri possent*, in rigore tamen, „ & proprio verborum sensu ab assertoribus intento hæreticas, erroneas, suspectas, temerarias, scandalosas, & in pias aures offensionem immittentes, *respective*, ac quæcumque super iis verbo scriptoque emissa præsentium auctoritate damnamus, circumscribimus, & abolemus (*b*).

366. His præmissis, qui statum naturæ puræ possibilem esse negant, multis argumentis probant, doctrinam in Bajo damnatam haud esse diversam ab errore Lutheri, qui in Comment. c. III. Genes. statuerat: „ Adami justitiam non fuisse „ quoddam donum, quod ab extra accederet, separatum a natura hominis, sed fuisse vere naturalem, ut natura Adæ esset diligere Deum, „ credere Deo, agnoscere Deum, & hæc tam naturalia fuisse in Adamo, quam naturale est, „ quod

Gratia primi hominis cap. 5. Ipsorum fere omnium nomina, & opera recenset P. Jo. Laur. Berti in Dissert. II. *Augustiniani Systematis vindicati* cap. I. contra duo opuscula, quorum primi hic erat titulus: *Bajanismus redivivus in scriptis PP. FF. Bellelli, & Berti*; alterius autem: *Jansenismus redivivus in scriptis PP. FF. Bellelli, & Berti*. Utrumque opusculum prodiit anonymum, sed tributum fuit D. Saleoni Archiepiscopo Viennensi in Galliis. Hic auctor in art. 3. *Bajanismi redivivi* §. 2. n. 9. infeliciter probare nisus est, omnes Baji errores in hac materia ab Apostolica Sede condemnatos in hac propositione includi: *Impossibilis est status naturæ puræ*. Etiam Jo. Jos. Languet Archiepiscopus Senonensis *Judicium* edidit *de operibus theologicis FF. Bellelli, & Berti*, in quo §. 8. laudatos insignes scriptores aperte accusat, quod Baji *damnatam doctrinam instaurare non vereantur*. Sibi non defuit eximius Theologus P. Laur. Berti & copiosissimas suæ, suorumque Consodalium doctrinæ vindicias egit, easque amplissimis munita approbationibus Romæ edidit; & cum prius in Additamento ad Lib. XII. *de disciplinis theologicis* quæstionem hanc definire noluisset, contentus tantummodo *errorum damnatorum nubeculas* a suis Consodalibus dispellere, & modeste aperire, quid possit *majori probabilitate defendi*, calumniis postea suorum Adversariorum lacessitus statum naturæ puræ impossibilem esse, aperte docuit.

(*a*) Vel hoc solum cohibere debuisset Lutheranum Frider. Cottam, ne in adnot. ad pag. 250. Tom. IV. *Locor. theologic.* Jo. Gerhardi imprudenter scriberet, hanc sententiam, *ceu erroneam, & hæreticam* fuisse a Clemente XI. in Constit. *Unigenitus* damnatam. Cotta deceptus fuit a Jo. Frickio, qui in sua *Inclementia Clementis examinata* plura alia falsa venditavit. Hæc ipsa evidentia facti magis cohibere debuisset Nic. Ghezzium ab omni Jansenismi nota huic sententiæ imponenda; qui tamen in sua *Declaratione, & protestatione anno* 1754. *jussu S. Indicis Congregat.* edita mentem suam clarius exposuit. Ceterum satis erit hac de re consulere doctissimum P. Jo. Laur. Berti in Dissert. II. Apologetica *Systematis Augustiniani vindicati*, ubi discrimina affert insignia inter damnatas Baji, ac Quesnelli propositiones, & non paucorum Theologorum sententiam de impossibili naturæ puræ statu, quin necesse habuerit confugere ad infelicem illam evasionem, qua usus est Corn. Jansenius Lib. II. *de statu naturæ puræ* cap. postremo, ubi primo duobus summis Pontificibus Pio V., & Gregorio XIII. nomen opponit veteres Pontifices *partim doctissimos, partim sanctissimos*, Innocentium, Zosimum, Bonifacium, Xistum, Cælestinum, Leonem, Gelasium, Hormisdam, & Joannem II., qui doctrinam S. Augustini probarunt, laudarunt, ac suam fecerunt, quasi vero hæc nunquam satis commendata doctrina fuerit in Bajo damnata (quæ pura putaque est Jansenii, & paucorum aliorum calumnia). Deinde post multa verba tandem concludit, *nihil opportunius dici posse, quam Rom. Ecclesiam, cui non minus pax, quam eruditio filiorum suorum cordi est, prudentiæ directricis censuram edidisse;* scilicet Baji sententiam, *non tamquam falsam, sed ut pacis inimicam* tantisper vitandam censuisse, quia contraria communiter tunc erat apud Scholasticos recepta. Longe aliter se defendunt Theologi illi Catholici, qui statum naturæ puræ, ut chimericum, & impossibilem repudiant; nempe jure meritoque damnatam esse Baji doctrinam asserunt, sed ab ea se procul distare ostendunt.

(*b*) Aliqui post illa verba *sustineri possent*, nullam omnino virgulam apponendam, sed eamdem virgulam transferendam esse post alia verba *ab assertoribus intento* volebant: ut nempe Pontificis mens non fuerit, damnare eas propositiones *in rigore, & proprio sensu ab assertoribus intento*, sed in alio sensu minus proprio, quem habere possent. Veruntamen eos falli ostendit P. Natalis Alexander in *Hist. Eccl.* Sæc. XV. & XVI. cap. 2. art. 14. Idem tamen P. Natalis consentit Gabr. Vasquezio, qui plerasque illarum propositionum damnatas fuisse censet, *ob asperam duntaxat oppositæ sententiæ censuram, quæ offensionis causa fuit, non ob illarum falsitatem, seu ob errorem, quem*

„ quod oculi lumen recipiant ; *& paulo post inquit idem Lutherus* : Porro hæc probant, originalem justitiam esse de natura hominis, ea autem per peccatum amissa, non mansisse integra naturalia, ut Scholastici delirant “. Negabat igitur Hæresiarcha Lutherus, justitiam primi hominis donum fuisse Dei supernaturale, docens, non potuisse hominem sine illa a Deo creari.

367. Hanc autem ipsam Lutheri, ejusque gregalium sententiam damnatam fuisse in Bajo testis est Venerab. Card. Bellarminus, qui in Lib. unico *de Gratia primi hominis* cap. 1. post relata Lutheri verba ita pergit: „ Huc etiam referri debent articuli quidam ante paucos annos a duobus summis Pontificibus damnati Pio V. & Gregorio XIII. Sic enim habet art. 22. *Humanæ naturæ sublimatio, & exaltatio, in consortium divinæ naturæ debita fuit integritati primæ conditionis, ac proinde naturalis dicenda est, non supernaturalis*. Et art. 27. ita se habet: *Integritas primæ conditionis non fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis ejus conditio* “. Multaque alia similia testimonia virorum doctissimorum facile est agglomerare, dicentium articulos Baji falsos, & damnatos esse in sensu ejusdem Baji, contendentis integritatem primi hominis, etiam quatenus comprehendebat gratiam habitualem, fuisse naturalem, & ipsi naturæ humanæ debitam. Atque ex hoc falso principio Bajus ejusque sectarii impossibilem esse eruebant statum naturæ puræ (*a*).

368. Hoc autem principium rejicere, ac detestari se profitentur Catholici illi Theologi, qui statum naturæ puræ possibilem esse existimant. Primo enim contra Bajum, Lutherum, eorumque gregarios aperte asserunt, justitiam originalem, prout gratiam sanctificantem includit, non esse naturalem, aut partem naturæ humanæ, sed donum Dei supernaturale. Secundo asserunt quidem, non potuisse hominem sine hoc dono supernaturaliter creari; non tamen *propter exigentiam creaturæ, sed propter decentiam creatoris*; quatenus Deum non deceret, hominem ad suam imaginem creatum iis mediis privare, quibus posset ad suum ultimum finem pervenire; eumque innocentem morti, aliisque hujus vitæ calamitatibus opprimi; & quod adhuc pejus est, violentis perduellis concupiscentiæ motibus ad malum jugiter inclinari.

369. Atque ad hæc omnia doctrinæ capita confirmanda innumeris propemodum utuntur Sanctorum Patrum, potissimum vero S. Augustini testimoniis, quibus se demonstrare posse confidunt, ita ægritudines, mortem, ignorantiam, ac præcipue perduellem concupiscentiam esse originalis peccati pœnas, ut nullæ sine nostra culpa esse potuissent. Ita fere Augustiniani recentiores, Norisius, Bellelli, aliique, quorum vindicias tanta doctrina P. Laur. Berti egit, ut nemo amplius audeat huic sententiæ tetram Bajanismi, Jansenismi, aut Quesnellismi notam inurere, quanquam eadem sententia possit ex multis aliis capitibus valde oppugnari, ut reipsa a multis doctissimis viris oppugnatur (*b*).

370. Huic etiam sententiæ subscribunt quidam ex Dominicanorum Familia, quamvis non multi, docentes, statum naturæ puræ esse quidem absolute possibilem sola spectata infinita Dei potentia: minime tamen convenientem spectata ejusdem Dei providentia, ac proinde minime possibilem *de potentia Dei ordinaria*; quamvis possibilis sit *de potentia Dei absoluta* (*c*). Atque ad id ostendendum potissimum utuntur auctoritate S. Thomæ su-

contineant. Videri potest Vasquezius ipse in 1. 2. disp. 109. c. 18.

(*a*) Hunc fuisse errorem Baji juste a S. Sede proscriptum, multi testati sunt, etiam ex illa schola quæ docet, possibilem esse statum puræ naturæ. Unum laudare sufficiat nostrum Jo. Bapt. Gonet, qui in Disput. *de statu naturæ puræ* art. 1. §. 3. ita ingenue scribit: „ Licet inter damnatos Baji articulos 27. sic habeat: *Integritas primæ creationis non fuit indebita naturæ humanæ exaltatio, sed naturalis ejus conditio, &* 55. *Deus non potuisset ab initio creare hominem, qualis nunc nascitur*; inde tamen concludi non potest *efficaciter*, opinionem, quæ impossibilitatem status naturæ puræ, præcise quantum ad donum integritatis adstruit, in hac Bulla fuisse damnatam, sed tantum aliam, quæ præterea negat, *sine gratia sanctificante, quæ absolute rectum, & justum constituit hominem* condi a Deo potuisse. Hoc enim ut recte observat Estius, intentum erat Baji in citatis articulis; ita ut 27. intelligeretur ab eo de integritate, *ut comprehendit gratiam habitualem absolute justificantem*; & 55. de homine nascente modo *cum privatione talis gratiæ* “. Ita etiam censet Lemosius *de læsione lib. arb.* c. 3. n. 5.

(*b*) Præter Scriptores a P. Berti recensitos, commemorari meretur P. Viator a Coccaleo doctus hujus ævi Cappucinus in *Tentamine theol.* Tom. III. Dissert. III. cap. 8. in nonnullis epistolis, ac præcipue in Adnot. VIII. & seq. in S. Prosperum, ubi naturæ puræ systema accusat *Pelagianismi*, *Manichæismi*, *Epicureismi*, *Philosophismi*, ac denique *Atheismi*. Heu quantum malum! Etiam Petrus Tamburini in sua Dissert. *de summa catholicæ de Gratia Christi doctrinæ præstantia, utilitate, ac necessitate* cap. 13. & in hujus Dissert. defens. Vol. II. totam plane Christianam Religionem eo systemate everti, evincere conatus est. Nec minus contra hypothesim possibilis status naturæ puræ debacchatur auctor Libri, cui titulus *Fourmilliere convaincu d' erreurs* &c. a Cologne 1762. vol. 3. in 8. qui est D. Mongenot. Ord. S. Ben. Cong. Ss. Vannæ, & Idulphi T. I. Bone Deus! Anne ita cæcutiisse credemus tot, & tam insignes, non solum Molinianæ, sed etiam Thomisticæ Scholæ Theologos, ut apertum præcipitium non viderent? Solum ne aliquibus recentioribus post Bajum, & Jansenium illud cavere reservatum erat? Apage immodicas, intemperantesque censuras. Enormes hujus Systematis abusus explodendi omnino sunt, ex iis tamen contra modestos alios ejusdem defensores argumentum sumere non licet.

(*c*) Quid sit potentia Dei *absoluta*, & quid potentia Dei *ordinaria*, superius cum S. Thoma num. 212. explicatum est.

supra num. 134. allegata ex Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 52. ubi postquam docuit, corporis, animique defectus pœnas esse peccati originalis, ita sibi objicit: *Posset aliquis dicere, hujusmodi defectus tam corporales, quam spirituales non esse pænales, sed naturales defectus ex necessitate materiæ consequentes* &c. Huic autem objectioni ita occurrit Angelicus: „ Si quis recte „ consideret, satis *probabiliter* poterit æstimare, „ *divina providentia supposita, quæ singulis per-* „ *fectionibus congrua perfectibilia coaptavit*, quod „ Deus superiorem naturam inferiori ad hoc con- „ junxit, ut ei dominaretur &c, ... Sic igitur hu- „ jusmodi defectus, quamvis naturales homini vi- „ deantur, absolute considerando humanam natu- „ ram ex parte ejus, quod est in ea inferius, *ta-* „ *men considerando divinam providentiam & * „ *dignitatem superioris partis humanæ naturæ*, „ *satis probabiliter* probari potest, hujusmodi de- „ fectus esse pœnales (*a*) “.

§. IV.

Quid probabilius in hac tam celebri controversia determinari possit?

371. Nos doctissimum P. Thomam de Lemos in his controversiis, tamquam ducem post Angelicum Doctorem sequentes, primo dicimus, originalem justitiam, in qua creatum fuisse Adamum, tamquam fide certum supra num. 353. posuimus, *neque ex principiis naturæ fluxisse, nec aliquo modo naturæ fuisse debitam*. Ita expresse S. Thomas I. P. qu. 100. art. 1. dicens: *Justitia originalis, in qua primus homo conditus fuit, fuit accidens naturæ speciei, non quasi ex principiis speciei causatum, sed tantum sicut quoddam donum divinitus datum toti naturæ*.

372. Ulterius ibidem ad 2. S. Doctor pro certo habet, perfectæ justitiæ originalis radicem fuisse gratiam sanctificantem, quod superius qu. 95. art. 1. aliisque in locis abunde probaverat (vid. sup. pag. 206. num. 70.). Si autem gratia sanctificans erat radix originalis justitiæ, cum plusquam certum sit, gratiam sanctificantem non fuisse ex principiis naturæ, sed fuisse donum supernaturale, & gratuitum, manifeste sequitur, ad mentem Angelici Doctoris, etiam justitiam originalem fuisse donum gratuitum, & humanæ naturæ indebitum.

373. Ex hac inconcussa S. Thomæ doctrina infert laud. Lemosius in Tract. I. *De læsione lib. arb.* c. 3. justitiam originalem non fuisse *naturæ debitam, nec homini connaturalem, si in puris naturalibus conderetur*. Non multum vero referre putat, an justitia illa originalis dicatur „ in „ sua entitate naturalis, vel supernaturalis, dum- „ modo concedatur, illam non esse naturæ debi- „ tam, nec ex principiis naturæ causatam, sed „ merum donum gratuito homini datum “.

374. Dicimus secundo cum eodem Lemosio cap. 4., potuisse Deum *absolute* creare hominem *in puris naturalibus ipsi naturæ debitis, absque ordine aliquo ad supernaturalem finem, cum solo ordine ad finem naturalem, qui posset cum generali Dei concursu illi statui proportionato per aliquod breve tempus Deum auctorem naturæ super omnia diligere, & totam naturalem legem implere. In hoc omnes sine controversia conveniunt* (*b*). Hactenus doctissimus iste Scholasticus, qui studiose illam particulam restrictivam adjecit, *per aliquod breve tempus*; quia ut homo contra insurgentes tentationes in Dei amore, & perfecta legis naturalis observantia diu, & usque in finem perseveraret, indiguisset peculiaribus, atque extraordinariis divinæ providentiæ auxiliis, quibus utique posset Deus hominem ad suum finem naturalem perducere.

375. Dicimus tertio, ad Dei providentiam pertinere, ut, si talem hominem in pura natura crearet,

(*a*) Ita pius & doctus Theologus Vinc. Contensonius Lib. VIII. *Theol. mentis & cordis* Dissert. I. cap. 1. specul. 2. cui hunc titulum præfixit: *Status naturæ puræ est quidem de potentia Dei absoluta, & extraordinaria possibilis, non tamen conveniens, subindeque nec possibilis de potentia ordinaria*. Eidem sententiæ subscribunt P. Thomas Leonardi, qui in Universitate Lovaniensi Sæc. elapso floruit: *De prima hominis institutione* Lib. I. cap. 1., P. Hyac. Serry in Tract. *De variis humanæ naturæ statibus* Disput. I. Prælect. IV. & P. Ant. Goudin in Tract. *de gratia Dei* Quæst. II. art. 1. §. 1. concl. 2., ubi tamen vult, dici non debere *simpliciter*, hominem non potuisse creari in statu naturæ puræ *secundum ordinariam providentiam, sed secundum providentiam, quæ nunc est*. Denique sapientissimus Thomas de Lemos *de læsione liberi arbitrii*, cum cap. 4. dixisset, *nec vertendum esse in dubium, potuisse Deum creare hominem in puris naturalibus ipsi naturæ debitis, absque ordine aliquo ad supernaturalem finem, cum solo ordine ad finem naturalem*, postea in cap. 13. omnino supponit, *non fuisse conveniens, ut Deus hominem a principio in puris, ac solis naturalibus conderet, ut S. Thomas docet IV. cont. Gentes cap.* 52. Quod autem conveniens non est, nec possibile reputari potest *de potentia ordinaria*, seu ut loquitur Angelicus ibi citatus, *attenta Dei providentia*.

(*b*) Id luculenter tradatur a S. Thoma Qu. IV. *de malo* art. 1. ad 14. ubi inquit: „ Carentia divinæ visionis (quæ est finis hominis supernaturalis) dupliciter competit alicui: uno modo sic, quod non habeat in se, unde possit ad divinam visionem pervenire, & sic carentia divinæ visionis competere ei, *qui in solis naturalibus esset etiam absque peccato*: sic enim carentia divinæ visionis non est pœna, sed defectus consequens omnem naturam creatam, *quia nulla creatura ex suis naturalibus potest pervenire ad visionem divinam*. Alio modo potest alicui competere carentia divinæ visionis hoc modo, ut habeat in se aliquid, ex quo debeatur ei, quod careat visione divina; & sic carentia visionis divinæ est pœna & originalis, & actualis peccati “.

ret, illa particularia auxilia eidem conferret, quibus posset *diu* totam legem implere, & in bono *usque in finem perseverare*; quod Lemosius primo probat ex Apostolo, qui ad Roman. VII. expositis concupiscentiæ rebellis viribus se infelicem reputabat, inquiens vers. 24. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Seipsum autem consolabatur, illico subdens: *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*. Hinc recte infertur, infelicissimum futurum fuisse hominem in statu naturæ puræ, nisi aliquod peculiare habuisset divinum auxilium, quo insurgentes tentationes superaret, & in observantia legis Dei posset usque ad finem perseverare.

376. Id ipsum præterea Lemosius probat ex doctrina S. Augustini, qui Lib. *De correpț. & gratia* cap. 11. „ Si adjutorium, inquit (quo posset permanere si vellet) vel Angelo, vel homini, cum primum facti sunt, defuisset, quia non talis natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset permanere, si vellet, non utique sua culpa cecidissent; adjutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent ". Si igitur homo in suis naturalibus puris non habuissset, quo posset, si vellet, diu legem servare, & in bono rationis permanere, non utique ipse sua culpa cecidisset.

377. Objicit postea sibi Lemosius alia verba S. Augustini, qui in Lib. I. *Retract.* cap. 9. postquam dixisset, *ad miseriam justæ damnationis pertinere ignorantiam, & difficultatem, quam patitur omnis homo ab exordio nativitatis suæ*, ita subdit: *Quamvis ignorantia, & difficultas, etiamsi essent hominis primordia naturalia, nec sic culpandus, sed laudandus esset Deus*. Respondet autem, S. Doctorem supponere, quod si illa essent primordia naturæ, Deus sua providentia adjutorium daret naturale, quo posset homo bene operari, si vellet, & in bono perseverare: unde semper Deus esset laudandus. Nec fundamento caret ista responsio; nam in Lib. III. *de libero arb.* cap. 29. Dom. I. ubi eadem verba habet, ita subdit: „ Non enim mediocria bona sunt, non solum quod anima est, sed etiam quod facultatem habet, ut *adjuvante Creatore* seipsam excolat, & pio studio possit omnes acquirere, & capere virtutes, per quas *& a difficultate cruciante, & ab ignorantia cæcante liberetur*. Quod si ita est, non erit nascentibus animis *ignorantia, & difficultas supplicium peccati*, sed proficiendi admonitio, & perfectionis exordium ".

378. Ob. sibi ulterius, hominem ex puris suis naturalibus non potuisse mortem evitare, quin tamen teneretur divina providentia aliquod peculiare auxilium ei tribuere, quo se ab interitu defenderet: similiter ergo non teneretur divina providentia homini in statu naturæ puræ ea auxilia suppeditare, quibus posset in bono perseverare.

379. Cui objectioni respondet, negando paritatem; quia aliud est, corpus ex contrariis elementis compositum dissolvi: aliud, non posse hominem in bono perseverare. Primum est homini connaturale, dicente S. Augustino Lib. VI. *de Gen. ad lit.* cap. 25. Homo *mortalis erat conditione corporis animalis; immortalis autem beneficio Conditoris*. Alterum vero opponitur ipsi naturæ hominis ratione præditi, ut sine sua culpa non possit naturalem suum finem assequi, sed necessario debeat ab illo deficere (*a*). Quanquam vero in statu naturæ puræ, mortem effugere non potuisset, non autem mors tam immatura, molesta, ac violenta fuisset, ut modo in pœnam peccati facta est.

380. Quærit postremo Lemosius, an illud speciale auxilium, quod in statu naturæ puræ Deus homini daret, esset homini debitum, an non? Respondet vero: „ non esse debitum illi statui, sed Deum ipsum debere sibi, & providentiæ suæ (supposito, quod talem hominem condere vellet) illi dare tale speciale auxilium, quo posset diu totam naturæ legem servare, & in illa perseverare, si vellet; sicut & modo gratia infallibiliter contrito homini datur, nec tamen contrito homini debetur; sed sibi ipsi Deus debet, & legi, quam statuit, talem gratiam dare ".

381. Quantum vero attinet ad concupiscentiam, eam duplicis generis esse Lemosius observat cap. 5. Alia est enim concupiscentia insurgens quidem contra rationem, sed quæ per rationem ipsam vinci, & superari potest; & hanc futuram in statu naturæ puræ, facile concedit. Sed alia est concupiscentia ita rationi repugnans, ut vinci, & superari nequeat; ea nimirum, de qua dicebat Apostolus Rom. VII. 23. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis*. Et hanc concupiscentiam omnino negat futuram fuisse in statu naturæ puræ; est enim unum ex vulneribus nobis per originale peccatum

(*a*) Neque enim Theologis communiter probatur, quod Franc. Suarez in Opusc. *de justitia* Sect. V. n. 11. pag. 804. edit. Lugdun. 1600. scripsit: „ Deum absque injustitia posse quodcumque malum illi (personæ, quam punit) inferre, *vel ultra meritum culpæ, vel etiam sine culpa* ". Quæ sententia etiam Vasquezio, & nonnullis aliis tribuitur. Allegantur quidem hæc S. Augustini verba in Serm. I. in Psalmum LXX. *Quis enim ei (Deo) diceret, quid fecisti, si damnaret justum?* Sed editores Maurini putarunt, locum esse corruptum, & legendum cum Ms. Corbejensi optimæ notæ: *Si damnaret injustum*. Id confirmatur ex contextu; inferius enim num. 15. S. Pater idem repetens: *Quid ergo*, inquit, *tu si massam istam iniquitatis damnas, quisquam tibi dicet injuste fecisti?* Præterea alibi S. Pater omnino contrarium docet, ut in Libro *de duabus animabus* cap. 12. Tom. VIII. inquiens: *Omnes fatentur, & malas animas juste, & eas, quæ non peccaverant, injuste damnari*.

catum inflictis (Vide supra num. 174. & seq.); & est contra hominis naturam: ex quo enim homo sit ex contrariis partibus coagmentatus, sequitur quidem inferiores potentias aliquando appetere objecta sibi propria; ita tamen ut pars superior illas possit moderari, illisque resistere, cum præter rationem in sibi propria feruntur; non autem oportet concupiscentiam esse effrenatam, cui ratio non possit resistere. Illud enim primum non est vulnus, sed conditio naturæ. At hoc secundum manifeste vulnus est, ex peccato proveniens, & in peccatum inclinans. Ita fere iisdem verbis Lemosius.

582. Et hæc doctrina est S. Thomæ, qui in Quæst. IV. *de malo* art. 2. ad 1. inquit: „ Aliquid potest esse naturale homini dupliciter: uno modo, inquantum est animal, & sic naturale est ei, quod concupiscibilis feratur in delectabile secundum sensum, communiter loquendo. Alio modo, inquantum est homo, idest animal rationale; & sic naturale est ei, quod *concupiscibilis feratur in delectabile sensus secundum ordinem rationis*. Concupiscentia ergo, per quam prona est vis concupiscibilis, ut feratur in delectabilia sensus *præter ordinem rationis*, *est contra naturam hominis*, *inquantum est homo*, *& pertinet ad peccatum originale* ". Et ibidem ad 2. „ Sicut vis concupiscibilis naturalis est homini secundum naturam institutam, ita & quod subdatur rationi, est ei naturale, secundum id, quod dicit Philosophus in 3. de Anima, quod appetitus sensitivus sequitur appetitum rationis, sicut sphæra movetur a sphæra ".

583. Eadem repetit Angelicus 1. 2. qu. 82. art. 3. ad 1.; cum enim sibi objecisset, peccatum originale non posse esse concupiscentiam, quia hæc est secundum naturam, peccatum autem contra naturam, ita respondet: „ Quia in homine concupiscibilis *naturaliter* regitur ratione, intantum concupiscere est homini naturale, *inquantum est secundum rationis ordinem*. Concupiscentia autem, *quæ transcendit limites rationis*, *inest homini contra naturam*: & talis est concupiscentia originalis peccati ". Et sibi semper constans Angelicus ibid. q. 85. art. 3. ad 3. „ Concupiscentia, *inquit*, intantum est naturalis homini, inquantum subditur rationi; quod autem excedat limites rationis, hoc est homini contra naturam ".

584. Ex quibus omnibus apparet, duplicem esse concupiscentiam distinguendam; alteram, quæ insurgit quidem, sed a ratione refrænari potest; & hæc fuisset in statu naturæ puræ; alteram, quæ rationis frænum non tolerat; & cum hæc sit contra naturam hominis ut rationalis est, non oritur ex naturalibus ejus principiis, sed ex peccato. Imo Lemosius pro acumine sui ingenii triplicem distinguens hominis statum, scilicet naturæ puræ, naturæ integræ, sed sine gratia sanctificante (cujusmodi a Magistro sententiarum, & aliis quibusdam admissus fuit), & naturæ lapsæ, in quo nos sumus, hoc inter omnes tres status discrimen ponit, quod homo in statu naturæ integræ talem haberet vigorem per originalem justitiam, ut nec ignorantiam pravæ dispositionis in intellectu, nec malitiam in voluntate, nec aliquid in appetitu inferiori sentiret, quod vel contra, vel præter rationem esset: in statu naturæ corruptæ hæc omnia experimur, ut vulnera ex peccato inflicta: status autem naturæ puræ esset quasi medius inter utrumque; ut motus quidem concupiscentiæ insurgerent *præter rationem*, seu ratione minime advertente; aut etiam *contra rationem*; ita tamen, ut ratio ipsa posset illos compescere. *Et ista est*, concludit Lemosius, *sine dubio mens S. Thomæ*.

585. Repugnat huic doctrinæ P. Hyac. Serry in Tract. *de variis humanæ naturæ statibus* Disput. I. Prælect. 4. contendens, omnem prorsus concupiscentiam esse a statu naturæ puræ eliminandam; quia concupiscentia etiam talis, quæ possit a ratione domari, est semper mala; sicuti rebellio subditi contra Regem, militis contra Ducem, & famuli contra Dominum semper mala esset, etiamsi in Rege, in Duce, in Domino tanta esset virium copia, ut facile possent rebelles comprimi.

586. Veruntamen clarissimus hic auctor facile animadvertere debuisset, concupiscentiam, quam admittimus in statu naturæ puræ, esse quidem malam, hoc est vitium, aut defectum naturæ, non autem *culpam*, nisi ratio officio suo non recte fungens ipsa consentiant. Ceterum S. Thomas I. P. qu. 81. art. 3. ad 2. eodem utitur exemplo, ut ostendat, absolute fieri posse, ut pars inferior contra superiorem insurgat, quanquam illi subjecta esse deberet, observans, animam dominari corpori *despotico principatu*, quo fit, ut corporis membra in nullo resistere possint imperio animæ; intellectum autem, seu rationem dominari appetitui sensibili *principatu politico*; ita nempe, ut appetitus reniti possit imperio rationis. Appetitus enim sensitivus movetur, non a ratione solum, sed etiam ab imaginatione, & sensu: unde si imaginemur aliquod delectabile, quod ratio vetat, vel triste, quod ratio præcipit, appetitus resistit rationi; illa tamen resistentia non imputatur ad culpam, nisi quando ratio ei cedit, atque consentit.

587. Corn. Jansenius opponit Lib. III. *De statu naturæ puræ* cap. postr. si concupiscentia effrenis a statu naturæ puræ removeri debet, debere etiam pari ratione omnes alias pœnas corporis, & potissimum mortem, ab eodem statu removeri.

588. Sed in nostra sententia nullum habet locum hæc Janseniana objectio; excludimus enim solum illam effrenem concupiscentiam, quæ transcendit limites rationis, non autem aliam concupiscentiam, quæ rationi subderetur, ut dictum est

est. Id explicat S. Thomas in II. Dist. 31. qu. 1. art. 2. ad 3. his verbis: „ Poterat Deus a principio, quando hominem condidit, etiam alium „ hominem ex limo terræ formare, quem in conditione suæ naturæ relinqueret, ut scilicet mortalis, & passibilis esse, & *pugnam concupiscentiæ ad rationem* sentiens, in quo nihil humanæ naturæ derogaretur, quia hoc ex principiis „ naturæ consequitur ". Eadem igitur ratione & concupiscentia non effrenis, & alii defectus in statu naturæ puræ admittuntur.

389. Colliges primo, etiam admisso possibili puræ naturæ statu, prout explicuimus, non inde sequi, hominem in statu naturæ corruptæ non differre ab homine in statu naturæ puræ, nisi ut nudatum a nudo; differret enim ut vulneratus a sano, prout supra cap. VI. explicatum est. Quidquid enim sit de morbis, aliisque defectibus corporis, qui ex ipsis naturæ principiis oriuntur (qui tamen nec tam multi, nec tam magni, nec tam frequentes sine præsenti corruptione fuissent) certe anima ex suis principiis sana, & robusta multo majoribus viribus ad bonum operandum polleret, quam nunc facta infirma, saucia, ac semiviva polleat. Quamobrem audiendi minime sunt illi Theologi, qui putant, nos sine Christi gratia posse omnia ea bona cognoscere, & facere in ordine naturali, quæ potuisset homo facere in statu naturæ puræ viribus integris: unde etiam hominem in duplici statu adhuc considerare videntur; nempe in statu naturæ puræ, quando gratia est destitutus, & viribus solius naturæ agit; & in statu naturæ lapsæ & reparatæ, quando agit cum adjutorio gratiæ.

390. Colliges secundo, peccatum originale, quo nunc infecta est natura humana, multo majus nobis nocumentum inferre, quam intulisset sola *carentia* justitiæ, & gratiæ sanctificantis in natura pura; hæc enim nihil aliud esset, quam negatio ordinis supernaturalis, non autem positiva aversio a Deo; hæc vero positiva aversio a Deo est in hoc statu, in quo homo nascitur filius iræ, & aversus a Deo, non solum ut est finis supernaturalis, sed etiam ut finis est naturalis.

391. Colliges tertio, beatitudinem illam ordinis mere naturalis, cujus capax fuisset homo conditus in puris naturalibus, & ordinatus ad Deum cognoscendum, & amandum, ut auctorem naturæ, hanc, inquam, beatitudinem nulla ratione concedi posse parvulis decedentibus sine baptismo; obstat enim peccatum originale, quo vitiati decedunt, ut supra probatum fuit hoc eodem cap. Prop. I. Hujusmodi abusus, & si qui alii similes sunt, ab opinione possibilis status naturæ puræ resecari debent, ut a fidelibus Sanct. Augustini, & Thomæ discipulis admitti aliqua ratione possit.

Ceterum potius danda nobis opera est, ut præsentem corruptionis statum, quoad fieri potest, perfecte cognoscamus; hoc enim cognito facilius animus noster assurget ad cognoscendam necessitatem Incarnationis D. N. J. C., ejusque gratiæ, qua vulnera nostra sanantur, infirmitas adjuvatur, & obliterata Dei imago in nobis reformatur. De quibus duobus infinitæ Dei misericordiæ beneficiis in duobus sequentibus voluminibus Deo adjuvante uberrime tractaturi sumus.

FINIS TOMI QUARTI.

FRATRIS

PETRI MARIÆ GAZZANIGA

ORD. PRÆD.

PRÆLECTIONES THEOLOGICÆ

HABITÆ

IN VINDOBONENSI UNIVERSITATE

NUNC VERO METHODO DISPOSITÆ

EMENDATÆ ET AUCTÆ

ACCEDIT TRACTATUS DE SACRAMENTIS EJUSDEM AUCTORIS

TOMUS QUINTUS

DE VERBI DIVINI INCARNATIONE.

BASSANI 1831.

SUIS TYPIS REMONDINI

EDIDIT

INDEX

CAPITUM ET PROPOSITIONUM

QUÆ

IN HOC VOLUMINE V. CONTINENTUR

****

DE

INCARNATIONE DIVINI VERBI.

Egimus in superiore volumine de maxima illa calamitate, in quam totum humanum genus incidit propter gravissimum nostrorum protoparentum peccatum; sequitur modo, ut infinitam Dei misericordiam exponamus, qua nos a tanta calamitate eripuit, mittendo unigenitum Filium suum, qui proprio suo sanguine nos a dæmonis captivitate liberavit. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret .... ut salvetur per ipsum*, Joann. 3. 16. & seq. Profunda autem opus esse humilitate ad hoc *magnum pietatis Sacramentum* (ut ipsum vocat Apost. 1. ad Tim. 3. 16.) perscrutandum, nos monet S. August. (Lib. X. *de Civ. Dei* cap. 19. 7.), cum sit illud ineffabile mysterium, quo Dominus noster Jesus Christus *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo; humiliavit semetipsum &c.*, ut dicitur Philip. 2. 7. & seq.

Quoniam vero primum totius hujus adorandi mysterii fundamentum est Messias, toties in Lege promissus, a Prophetis prænunciatus, atque a sanctis Patriarchis, aliisque Justis vet. testamenti avidissime expectatus, ideo prima nostra colluctatio erit adversus Judæos, qui suis præjudiciis obcæcati eumdem Messiam, quando in plenitudine temporum mundo apparuit, agnoscere noluerunt, & adhuc agnoscere obstinate recusant; contra quos gravissimis, & invictis argumentis demonstrabimus: Messiam jamdiu advenisse, eumque esse Jesum Nazarenum, quem Patres eorum inexcusabili ignorantia tradiderunt Pilato, ut crucifigeretur. Hoc autem feliciter confecto, *quod in primis quærendum esse*, jure præscribebat Tertull. in Tract. *contra Judæos* cap. 6., ipsum mysterium divinæ Incarnationis ex sacris litteris, ac Sanct. Patrum doctrina, juxta certissimas Ecclesiæ definitiones exponemus, ac contra varii generis Hæreticos, qui illud corrumpere tentarunt, solide vindicabimus. Sit itaque

SECTIO I.

Variis argumentis ostenditur, Messiam in Lege promissum jamdiu advenisse, eumque esse Jesum Christum Nazarenum.

1. Plures hac de re sunt Judæorum errores. Primo enim cum non agnoscant augustissimæ Trinitatis mysterium, consequenter negant, Verbum divinum, Filium Dei unigenitum, esse Messiam in Lege promissum; adeoque quem nos in carne jam advenisse credimus, ipsi vero vana spe venturum expectant, hominem purum, quamquam eximia sanctitate aliis hominibus multo superiorem, futurum arbitrantur.

2. Secundo, cum non confiteantur universalem illam naturæ corruptionem, quæ ex peccato originali in nos dimanavit, inficiantur proinde, ipsum futurum *spiritualem* Redemptorem mundi; sed sibi ipsis inaniter blandiuntur, venturum hunc Messiam cum potestate & gloria temporali ad restituendum temporale regnum Israel.

3. Hos duos gravissimos Judæorum errores in superioribus tractatibus jam confutavimus. Unde modo confutandus superest tertius protervæ illius gentis error qui πρῶτον ψεῦδος dici potest, scilicet Dominum Jesum Christum non esse Messiam, quem Deus in plenitudine temporum se missurum esse promisit. Recte autem dicitur hic error eorum πρῶτον ψεῦδος *primum mendacium*; quia ab illo omnes alii eorum errores dependent. Si enim tandem aliquando faterentur, Jesum Christum esse Messiam a Deo Patre missum, ex cælesti illius doctrina omnes alias veritates ediscerent, quas modo aut culpabiliter ignorant, aut pervicaciter negant (a).

CA-

(a) De variis Judaicæ Sectæ erroribus agit Car. Jos. Imbonatus in *Bibliotheca latino-hebraica*. Incredibilia fere viderentur pleraque Rabbinorum, quæ vulgo recensentur, commenta, nisi invenirentur in ipsis eorum Doctoribus, qui *Kabbalistæ*, *Mischnici*, *Gemarici*, aliisque nominibus appellantur; imo in ipso clas-

CAPUT I.

Ex miraculis, & vaticiniis Jesu Christi alibi a nobis demonstratis luculenter eruitur contra Judæos, Jesum Christum esse Messiam in Lege promissum.

4. Hoc argumentum, quo in Tom. I. Parte I. Dissert. III. cap. 5. contra Incredulos usi sumus, ad evincendam divinam novi testamenti revelationem, eandem, imo etiam majorem contra Judæos vim habere debet, ut tandem agnoscant, Jesum Christum esse, qualem se fecit, nempe Dei Filium, ad redimendum genus humanum a Patre missum. Si enim vera, & stupenda edidit miracula, & si multa prænuntiavit, quæ naturaliter prævideri non poterant, & vaticiniorum veritatem probavit eventus, nemo adeo vecors, & pervicax erit, ut fateri non cogatur, ejus doctrinam tam claris divinitatis sigillis munitam fuisse cælestem, & divinam, eumque verum Messiam, & Filium Dei unigenitum, quem se esse constantissime prædicabat.

5. Multo autem validius hoc argumentum esse debet apud Judæos, qui ignorare non possunt, fuisse a suis Prophetis prædicta hæc venturi Messiæ miracula. Isaiæ 35. 4. & seq. *Confortamini, & nolite timere .... Deus ipse veniet, & salvabit vos; tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet, sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Qua in re facile nobiscum conspirant veteres, novique Rabbini; licet nos ipsis consentire non possimus, cum quædam inaudita, ridicula, ac fictitia prodigia a Messia edenda comminiscuntur; ut cum R. Moyses Hadarsan in *Beressith Rabaa* ipsos damnatos ab inferni pœnis per Messiam liberandos esse confingit.

6. Reipsa hoc potissimo argumento Christus Dominus convincebat Judæos, Matth. XI. 2., & seq. cum Joannes Herodianis vinculis constrictus, miranda Christi opera audisset, misit duos de suis discipulis, qui ipsum Christum ita interrogarunt: *Tu es, qui venturus es* (nimirum Messias toties per Prophetas promissus), *an alium expectamus?* Respondens autem Jesus ait illi: *Euntes renunciate Joanni, quæ audistis, & vidistis: cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur: & beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me.* Quibus verbis liquido apparet, Christum Dominum voluisse, ut ex signis, & prodigiis, quæ faciebat, cognoscerent Judæi, se esse Messiam, quem expectabant. Sic pariter eosdem ad opera sua stupenda provocabat Joann. V. 36.: *Ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me.* Ibid. X. 38. *Si mihi non vultis credere, operibus credite.* Hinc etiam illi, qui credebant, se miraculis ad credendum adactos fatebantur, dicentes cum Nicodemo Jo. III. 2. *Scimus, quia a Deo venisti Magister; nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Et Joann. I. 41. dicebant: *Invenimus Messiam.* Et cap. IV. 25. *Messias venit.* Ac demum ita erat Judæis persuasum, Messiam juxta oracula Prophetarum magna editurum esse prodigia, ut sæpius a Christo Jesu signa, & miracula exposcerent: *Magister, volumus a te signum videre* Matth. XII. 38., & iterum: *Quod ergo tu facis signum, ut videamus, & credamus tibi?* Joann. VI. 30. Miracula ergo Christi Domini validissimum, & invictum præbent Judæis argumentum, ut divinam ejus missionem credant (*a*).

7. Hinc etiam argumento *a posteriori* Judæi colligere possent, & deberent, in Christo fuisse adimpleta omnia veterum Prophetarum vaticinia; ejusdem enim miracula huic veritati infallibile præbent testimonium. Unde S. Petrus act. II. 22. seq., ita suos contribules alloquebatur: *Viri Israelitæ, audite verba hæc. Jesum Nazarenum, virum approbatum* (ἀποδεδειγμένον *demonstratum*) *a Deo in vobis, virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, & vos scitis &c.*; & eo quidem felici exitu hæc dicebat, ut iis auditis ad tria circiter millia Judæi baptizati sint. Utinam, & modo simile conversionum

sico eorum libro *Talmud*. Hic liber, qui proprie *Rituale*, vel *Cæremoniale* est Judæorum, totum ipsorum jus sacrum, & civile continet. Duæ autem illius sunt partes, quarum prior *Mischna* dicitur, altera *Gemara*, quæ prioris quasi glossa est, & commentarius. Duplex autem est *Talmud;* aliud Jerosolymitanum, sæcul. II. Æræ Christ. compositum, in quod Jochanam, una cum Rab, & Samuel Commentarium, seu *Gemaram* edidit. Aliud est Babylonicum, quod R. Asa una cum filiis suis magno labore elucubravit, & alteri longe præfertur; ita ut Judæi hoc fere solo utantur. Plures habentur hujus editiones, sed omnium magis celebris est illa, quæ prodiit Venetiis per Dan. Bombergium anno 1529., & modo rarissima est. R. Maimonides compendium Talmudis dedit, quod ab eruditis majori in pretio habetur, quam *Talmud.* Lectio hujus libri severissime interdicta fuit a Gregorio XI. anno 1230., & ab aliis ejusdem successoribus, maxime autem a Paulo IV. 1559. Vid. Sixtus Senensis in *Biblioth. Sancta* Lib. II., Bartoloccius in *Biblioth. Rabbinica*, Joann. Henr. Otto *Hist. Doct. Mischnic*, Buxtorfius in *Biblioth. Rabbin.*, & Rich. Simonius in *Catalog. Auctor. Jud.*

(*a*) Reipsa Messiæ adventum esse insignibus miraculis confirmandum, tradunt Rabbini apud Buxtorfium in *Synagoga Jud.* cap. 39.; quamquam miracula ab iis commemorata sunt ad genium Rabbinicum conficta. Decem ibidem in libello inscripto אבחבןוכל *Abkat Rochel* recensentur, quæ nec exscribi merentur. Sufficiat nobis Rabbinorum confessio, Messiam venturum in signis, atque prodigiis.

num exemplum renovaretur! Quod eo facilius nostra ætate sperandum foret, qua miseri Judæi toto orbe dispersi adimpleta fuisse alia vaticinia ignorare non possunt, quod illis primis conversis intueri non contigit. Sed de hoc postea videbimus. Modo cœptum invictum argumentum prosequamur.

8. Porro nullum aliud contumacibus effugium superest, quam aut hæc miracula Jesu Christi, ejusque Discipulorum, quamvis non clam, & in angulo, sed in media Judæa coram omnibus facta, impudenter negare; aut ea magicis artibus, atque incantationibus tribuere. At vero primum facere nequeunt, quin miraculis Moysis, & Prophetarum fidem detrahant; neque enim illa majoribus gaudent veritatis characteribus, quam miracula Christi. Imo non dubitaverim asserere, utraque miracula non posse in dubium revocari, quin una simul omnia Historiæ tam sacræ, quam profanæ fundamenta evertantur.

9. Alterum vero effugium præclusit ipse Christus Salvator noster Matth. XII. 25. & sequ. ostendens, se non potuisse ejicere dæmonia in Beelzebub principe dæmoniorum, ut ipsi calumniabantur; unde etiam concludebat: *Si ego in spiritu Dei ejicio dœmones, igitur pervenit in vos regnum Dei*. Et alterius etiamsi quis fingere velit, Christum magicis artibus, vel dolis, aut præstigiis populos ludificasse, dum viveret, quomodo suspicandum erit, id etiam eum efficere potuisse post mortem? Mortui quippe nullæ sunt præstigiæ, nullæ fraudes, aut fallaciæ. At vero Apostoli, & multi Discipuli ita fuerunt de Christi resurrectione certi, ut pro ea non solum innumeros labores, ac crudeles persecutiones, sed etiam mortem ipsam perpeti incredibili animi fortitudine non dubitaverint; qua de re ubertim actum est in primo Tomo P. I. Dissert. III. cap. 3. (a).

10. Huic argumento, quod plane invictum esse deberet, nisi Judæi vel ipsi Critices sanioris regulis, imo & communi sensui oculos mentis clauderent, aliud addimus, quod nobis suppeditavit quidam *legis Doctor honorabilis universæ plebis* Gamaliel nomine ex Pharisæorum secta. Cum enim in Concilio Judæorum acerrime disputaretur, an Christus esset verus Messias, quemadmodum illum prædicabant Apostoli, surgens Gamaliel ita præclare effatus est. „ Viri Israelitæ, attendite vo-
„ bis super hominibus istis, quid acturi sitis.
„ Ante hos enim dies extitit Theodas, dicens se
„ esse aliquem (*nempe Messiam*), cui consen-
„ sit numerus virorum circiter 400., qui occi-
„ sus est, & omnes, qui credebant ei, dissipa-
„ ti sunt, & redacti ad nihilum. Post hunc ex-
„ titit Judas Galilæus, in diebus professionis, &
„ avertit populum post se; & ipse periit, & o-
„ mnes, quotquot consenserunt ei, dispersi sunt.
„ Et nunc itaque dico vobis, discedite ab homi-
„ nibus istis, & sinite illos: quoniam si est ex
„ hominibus consilium hoc, aut opus, dissolvetur.
„ Si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere il-
„ lud. Placuit universis prudentissimum hoc Gamalielis consilium, *& consenserunt illi*, Act. V. 35. seq. Jam vero obsecramus Judæos, ut ex mirabili Religionis Christianæ dilatatione, ac duratione judicent cum eorum Magistro Gamaliele, an hoc consilium, aut opus fuerit ex hominibus, an ex ipso Deo.

11. Quid ad tam valida argumenta reponunt Judæi? Præter ea, quæ Increduli ad elevandam veritatem miraculorum Christi objiciunt, quæque in P. I. *Isagogica* a nobis soluta fuerunt, peculiarem difficultatem excitant ex hoc, quod Christus veterem eorum legem abrogaverit; cum tamen Deus Patribus eorum sæpius promiserit, pactum, quod cum Abraham, Isaac, Jacob, & Moyse inierat, futurum *sempiternum*. Hinc Pharisæi miraculum, quo cæco nato Jesus visum dederat, credere nolebant, quia id factum fuerat in sabbato, dicentes Joan. IX. 16. *non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit*. Revera sabbatum erat *pactum sempiternum, signumque perpetuum* inter Deum, & filios Israel, Exodi XXXI. 16. (b).

12. Sed vana est hæc objectio multiplici ex capi-

(a) Non equidem reor, Judæos, si qui sunt, sanioris judicii, ad putidam illam fabellam nos provocaturos, quæ legitur in libro שכקולרוה: *Jesu Toledot Generationum Jesu*, scilicet ætate Jesu Christi, qui iisdem filius *Pantheræ*, nominatur fuisse in templo nomen Dei ineffabile הוה lapidi fundamenti insculptum, quod David reperit supra os abyssi, & in Sancto Sanctorum deposuit, Jesum autem illud invenisse, & una cum mysteriis membrana inscriptum, incisa sui corporis carne sub pelle condidisse: hac arte potuisse rugitus duorum leonum, qui ex ære confecti, & cum incantationibus ad custodiam illius nominis positi erant, eludere, ut scilicet ejusdem nominis recordari posset, postquam per leonum rugitus arte magica ejusdem oblitus fuerat; illius autem nominis mira virtute prodigia omnia, quæ volebat, effecisse. Hoc erat insulsum veterum Rabbinorum commentum, ut argumento miraculorum Christi, quæ negare non audebant, quocumque tandem modo responderent, ut videri potest in *Gemaris* Jerosolymit., & Babylonica. Hic liber primo editus fuit in *Pugione fidei* nostri Raym. Martini, & post ipsum a Wagenseilio in *Telis igneis Satanæ*; ac demum a Joan. Jac. Uldrico Lugduni Batavorum 1705. in 8., quamquam hæc postrema editio in aliquibus est ab aliis diversa. Hujus putidissimi operis figmenta refutat Jac. Basnagius Lib. VI. *Hist. Jud.* cap. 28., quamquam operam perdidisse videtur, postquam recentiores Judæi illud nauseaverunt, ut plane dignum est. Consul. R. Zevi in *Theriaca Judæorum* cap. 1. §. 7. latinæ versionis Vulseri.

(b) Hoc est unum ex potissimis præjudiciis gentis Judaicæ contra Jesum Christum; & reipsa inter suæ sectæ fundamenta ponunt, legem Moysis nunquam esse abolendam, aut immutandam, ut declaratur in art. 9. *Confessionis Fidei*, quam Sæc. XII. Æræ Christ. ediderunt, in tredecim articulos divisam, cujus auctor

pite. Primo enim promissio *fœderis sempiterni* non potuit aliis promissionibus repugnare, quibus Deus apertissime, & frequenter novum fœdus pollicitus est Jerem. XXXI. 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Judæ fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum*, cum iis, quæ sequuntur; & quæ omnia repetens S. Paulus in epist. ad Hebr. VIII. 8. & sequ. ita demum concludit: *Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est*. Vetus ergo pactum initum cum Patriarchis hoc sensu dicitur *sempiternum*, quia durare debebat usque ad novum iisdem sanctis Patriarchis promissum. Hujus æternitatis minus proprie sumptæ plura ex sacris litteris proferri possent exempla, sed unum sufficiat omnino ad rem nostram idoneum ex Genes. XVII. 8., ubi Deus promissit Abraham omnem terram Chanaan *in possessionem æternam*; a qua tamen Judæi post patratum Deicidium expulsi sunt. Pari ergo ratione lex durare debebat *in æternum*, scilicet usque ad Messiam. Hinc Christus Dominus Matth. V. 17. dicebat Judæis: *Nolite putare, quoniam veni solvere legem, aut Prophetas; non veni solvere, sed adimplere;* quia in ipso promissio facta per legem, & per Prophetas fuit reipsa adimpleta.

13. Præterea in novo testamento antiqua Judæorum religio sublata non fuit, sed tantummodo mutatus fuit modus, quo Messias credebatur, & colebatur. Veteres Patres eum venturum credebant, ab eoque redemptionem sperabant; unde ferventes illæ preces, ut promissus Salvator tandem aliquando mitteretur, & tot sacrificia, atque omnes cæremoniæ ad ejus adventum significandum institutæ erant. Nos autem eum jam advenisse gratulamur, eique divinos tribuimus honores. Hostiæ antiquæ, & veteres cæremoniæ cessarunt, ut cessare debebant eo adveniente, quem præfigurabant. Et si sancti illi Patriarchæ, quibuscum Deus fœdus inierat, nobiscum viverent, nobiscum etiam divinum novi fœderis mediatorem venerarentur, & cognoscerent, nostram Religionem non esse ab avita eorum religione diversam; sed unam, eamdemque esse in duplici statu, in quorum altero Messias promissus fuit, & venturus expectabatur, in altero autem, promissione adimpleta, Messias ut præsens a nobis adoratur.

14. Addimus demum, præcepta Decalogi, quæ spectant ad internum atque immutabilem Dei cultum, adhuc invariata manere, ut semper manebunt, totamque mutationem factam esse in præceptis cæremonialibus purificationum, oblationum, hostiarum, aliorumque id genus, quæ ad præfigurandum novum fœdus instituta erant, eoque proinde adveniente cessare debebant. Quantum vero spectat ad præcepta judicialia, cum hæc ad politiam, & regimen populi Israelitici spectarent, cessare poterant, aut mutari, quin Religio cessaret, aut mutaretur. Imo cum hæc exerceri non possent nisi quamdiu populus Israeliticus sui juris esset, jam non amplius vigent, cum infelices Judæi non propriis suis legibus, sed legibus Principum, quibus subjecti sunt, parere teneantur. Sic etiam est de multis cæremoniis legalibus; maxime autem de sacrificiis, quæ in solo loco, *quem elegerat Deus*, nempe in templo, offerri debebant Deuter. XII., & seq.; quod cum jam a septemdecim, & pene octodecim sæculis fieri amplius nequeat, hoc etiam indicium est manifestissimum, hæc præcepta cæremonialia cessare debuisse, & revera cessasse.

15. Obj. 2. Si tot, tantaque prodigia Jesus vere edidisset, hebræa natio, quæ suum Messiam avidissime expectabat, ejus doctrinam fuisset amplexa; atqui contra se res habet; nam tota Synagoga in Concilio collecta, ipsum seductorem esse judicavit, ac propterea morte dignum: ergo &c.

16. Resp. primo, hanc Synagogæ cæcitatem, atque incredulitatem fuisse a Prophetis longe ante prænunciatam; unde Jo. XII. 37. seq. dicitur: *Cum autem tanta signa* (Jesus) *fecisset coram eis, non credebant in eum; ut sermo Isaiæ impleretur, quem dixit* (cap. LIII. 1.): *Domine, quis credidit auditui nostro? Et brachium Domini cui revelatum est? propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias* (VI. 9.): *excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & sanem eos*. Etiam Daniel, postquam clarissimum edidisset oraculum adventus, & necis Messiæ, addidit postea: *& non erit ejus populus, qui eum negaturus est*. Cap. IX. 26. Ceterum non pauci Christum ut verum Messiam a Deo promissum agnoverunt, eique constanter adhæserunt; unde illa vox Pharisæorum: *ecce mundus totus post eum abit*. Vide quæ hac de re dicta sunt Tom. I. pag. 209. seq.

17. Respond. secundo, hujus cæcitatis causam fuisse commune fere carnalium Judæorum præjudicium, Messiam venturum cum gloria, & majestate regia, cum potentia armorum, ac divitiarum copia, quibus regnum Israelis temporale restitueret, atque orbe toto amplificaret. Cum ergo viderent Jesum humili loco natum, fabri filium, inopem, paucisque, atque ignobilibus discipulis stipatum, sibi facile persuaserunt, hunc non esse Mes-

fuit R. Moses Ben Maimon Cordubæ in Hispania natus, vir tantæ apud suos celebritatis, ut dici soleret: *A Mose usque ad Mosen non fuit sicut Moses*. Hoc pactum, seu fœdus sempiternum memorari dicunt pluribus in locis: unde etiam Deuter. XXIX. 29. Israelitæ spoponderunt, se facturos universa verba legis *usque in sempiternum*.

Messiam: scilicet non attendentes ad illa Prophetarum oracula, quibus hæc omnia prædicta erant, ejusque regnum non terrenum, sed cæleste futurum. In Psalmo enim XXI. dicit de seipso Messias: *ego autem sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abjectio plebis*. Isaiæ LIII. 3. *quasi absconditus vultus ejus, unde nec reputavimus eum;* & clarius adhuc Zach. IX. 9. *Exulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi justus, & salvator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ*. Prava ergo, quam sibi finxerant Judæi opinio venturi Messiæ cum splendore gloriæ terrenæ causa fuit, cur hæc, aliaque bene multa similia Prophetarum vaticinia non intelligerent; adeoque nec Messiam præsentem agnoverint.

18. Et de hoc argumento, quod alibi non indiligenter tractavimus, satis. Nunc rerum ordo postulat, ut ex veterum Prophetarum oraculis contra pervicaces Judæos Messiam jamdiu advenisse, eumque fuisse D. N. Jesum Christum invicte demonstremus; nam hunc ipsum ordinem etiam Christus secutus est, divinam suam missionem ex prophetiis ostendens; unde merito Joan. V. 46. Judæos increpabat, dicens: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi; de me enim ille scripsit*. Apostoli autem frequentissime ad convincendos incredulos Judæos veteris testamenti testimonia adhibebant; quorum eo major erat eo tempore vis, & efficacia, quo ex pervulgata traditione eorum sensus notissimus; nec adhuc inventæ erant subtilitates, & cavillationes, quibus Rabbini quasi quadam obducta caligine eadem obscurare conati sunt (*a*).

19. Cum autem tortuosissimi isti adversarii varia excogitaverint effugia, ut omnia, quoad fieri potest, præcludantur, hoc ordine procedemus. Primo eos confutabimus, qui cum nodum dissolvere non possint, quasi desperatione acti, eumdem secare voluerunt, impudentissime negantes, quod omnes pene alii confitentur, scilicet promissum a Deo fuisse Messiam, populi liberatorem. Secundo alii confutandi erunt, qui venturum quidem Messiam fatentur, contendunt tamen, nullam fuisse a Deo revelatam ejusdem adventus epocham; aut si revelata fuit, eamdem potuisse nonnullis de causis retardari; ut in hac adventus Messiæ incertitudine, quasi in quadam obscuritate se abscondant, nec facile convinci possint, Messiam jam advenisse. Tertio majore molimine ex multis insignioribus prophetiis invicte ostendemus, Messiam in Lege promissum jamdiu advenisse, eumque non esse alium, quam Dominum Jesum Christum, in quo non unum, vel alterum, sed omnia plane sacrorum Vatum oracula completa sunt. Quo in argumento molestissimus erit labor in præcipuis callidissimorum hominum technis ac subtilitatibus expungendis. Sed Deo opem ferente, omnes tenebras dissipandas esse speramus.

CAPUT II.

Breviter indicantur Veteris Testamenti prophetiæ, quibus divini Liberatoris adventus promissus fuit.

20. Supervacaneum non est hac de re saltem breviter pertractare, tum propter quosdam Rabbinos, qui id negarunt; tum etiam quia non erit inutile, nec injucundum amatoribus nostræ Religionis, sub uno veluti obtutu vetusta hujus insignis divini beneficii vaticinia conspicere (*b*).

21. Et prima quidem divini liberatoris promissio facta est Adamo statim post peccatum iis verbis symbolicis Gen. III. 14. & seq. *Et ait Dominus ad serpentem .... inimicitias ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo ejus*, κατὰ τὸ ῥητὸν *litteraliter* intelligi possunt, cum non solum mulieribus, sed etiam viris serpentes invisi sint, & utrisque insidia-

(*a*) Miracula Christi non voluit excludere, sed eadem cum Prophetiis conjungere Lactantius, quando in Lib. V. *Divin. Instit.* cap. 3. ita Hieroclem buccinatorem prodigiorum Apollonii Tyanei alloquebatur: „ Disce igitur, si quid tibi cordis est, *non solum* idcirco a nobis Deum creditum Christum, quia mirabilia fecit, sed quia vidimus, in eo facta esse omnia, quæ nobis annunciata sunt vaticinio Prophetarum. „ Fecit mirabilia; magnum putassemus, ut & vos nunc „ putatis, & Judæi tunc putaverunt, si non illa ipsa „ facturum Christum Prophetæ omnes uno spiritu prædicassent. Itaque Deum credimus, *non magis* ex factis (codex primus, seu antiquior Bononiensis Biblioth. Cænobii S. Salvatoris habet: *tam ex factis*) „ operibusque mirandis, quam ex illa ipsa cruce, „ quam vos sicut canes lambitis; quoniam simul & „ ista prædicta est. Non igitur suo testimonio (cui „ enim de se dicenti potest credi?) sed Prophetarum „ testimonio, qui omnia, quæ fecit, ac passus est, „ multo ante cecinerunt, fidem divinitatis accepit; „ quod neque Apollonio, neque Apulejo, neque cuiquam magnorum potuit, aut potest aliquando contingere. “

(*b*) Quamquam in duodecimo articulo *Confessionis fidei* Judæorum a R. Maimonide Sæc. XII. elaboratæ expresse dicatur, *Messiam venturum, & etiamsi diu tardaverit, expectandum tamen semper, donec venerit:* imo ibidem addatur, eos, qui de adventu Messiæ dubitant, totam legem mendacii accusare; non defuerunt tamen, qui hunc Messiæ adventum ad fabulosas traditiones amandarent; & R. Joseph Albo in celebri collatione, quæ in Hispania habita est coram Antipapa Benedicto XIII. anno 1412. hoc dogma esse adiaphorum contendebat, conquestus de R. Maimonide, quod illud inter articulos Judaicæ fidei recensuisset. Felicem illius disputationis, qua tria Judæorum millia ad Christiana castra transierunt, exitum deberi S. Vincentio Ferrerio, narrat Nic. Antonius in *Bibl. Hisp. Vet.* T.

diari soleant, & sæpius a viris, quam a mulieribus conterantur. Neque verisimile est, voluisse Deum in funesta illa occasione lapsus Adami, post comminatas illi, & serpenti promeritas pœnas, de inimicitia serpentem inter & mulierem loqui.

22. Verus itaque illorum verborum sensus directus erat ad sustinendos nostrorum protoparentum animos, ne propter admissum peccatum in desperationem ruerent, sed redemptionem a divina misericordia sperarent. Prædicitur ergo illis, caput serpentis, nempe diaboli, esse conterendum a muliere, idest a Maria Virgine, quæ genitura erat Salvatorem mundi, a quo diabolus victus, & contritus est. Aut potius diaboli caput esse a mulieris Semine conterendum; quod enim noster Vulgatus interpres habet *ipsa*, mendosum videtur, & ex hebraico fonte legendum esse *ipse*, nempe זרעה *semen*, quod apud Hebræos masculini est generis. Ita legit Hieronymus in *Quæst. Hebraicis*, & pluribus aliis in locis; ita S. Irenæus, aliique Patres græci: imo & LXX. Interpretes. Ita etiam nonnulli latini, inter quos S. Leo in Serm. II. *de Nativit.*, & ante eum S. Cyprianus Lib. II. *Testimoniorum adv. Judæos* cap. 9. (*a*).

23. Quod vero in hoc vaticinio serpenti dictum est, *& tu insidiaberis calcaneo ejus*, manifeste indicat multiplices Jesu Christi persecutiones, quibus tota dæmoniorum cohors, utens impio Judæorum ministerio, conata Messiam variis modis opprimere.

24. Hæc futuri liberatoris fides fuit ab Adam suis filiis sine dubio communicata, & iterum ab istis in posteros propagata, variisque modis conservata, præcipue autem sacrificiis, quæ statim post lapsum Adami, Deo, ni fallor, ita præcipiente, instituta fuere, quæque magni illius sacrificii, quod Christus æterno Patri pro nostra salute in cruce oblaturus erat, figuram gerebant (*b*).

25. Hæc autem sacrificia ab ipso mundi exordio fuisse Deo oblata, manifestum facit lugubris illa tragœdia occisionis Abel, inde orta, quod Cain fratri suo invideret, quia ad illius munera Dominus respiciebat, ad sua autem non respiciebat: cujus discriminis hæc causa erat, quod Abel sua sacrificia offerebat fide in Christum venturum, non autem Cain. Hac de re nos certos facit Apostolus Paulus Hebr. XI. 4. inquiens: *Fide plurimam hostiam Abel, quam Cain obtulit Deo:* quibus verbis duo nos docet; primo sacrificiorum antiquitatem, quæ homini coæva sunt; deinde illa sacrificia debuisse offerri *fide in Christum*, sine qua Deo accepta non erant. Quod bene notavit S. August. in Ps. XXXIX. n. 12. Tom. IV. inquiens: *Antiqui, quando adhuc sacrificium verum, quod fideles norunt, in figuris prænuntiabatur, celebrabant figuris futuræ rei, multi scientes, sed plures ignorantes.*

26. Atque hac ratione divinæ hujus promissionis veritas continuata fuit in filiis, ac nepotibus Seth, veræ religionis cultoribus, & usque ad Noe, qui secundus Adam dici potest, quia ab ipso genus humanum iterum multiplicatum est. A Noe autem παραδόσει, traditione in omnes gentes derivata est; ita ut non solum populus Hebraicus, quem Deus peculiari benevolentia delegerat, sed illi quoque Gentiles, qui verum Dei cultum retinuerunt, aliquam hujus promissionis notitiam traditione habuerint.

27. Id patet potissimum ex Sancto Job, qui Moysi coævus, aut fortasse illo prior in Idumæa regnabat, quique omnem spem suam in venturo Messia, ac Redemptore collocabat; & qui etiam Christi Domini sine ullo peccato suo tam multa patientis, figura fuit. Nota sunt hujus sancti verba c. XIX. *Scio, quod redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum .... reposita est hæc spes mea in sinu meo.*

28. Sed postea multo clariores, & frequentiores a Deo factæ sunt futuri Messiæ repromissiones; quod maxime apparuit in Abraham vocatione, quæ describitur Geneseos XII. 2. & seq.; hunc enim sanctissimum Patriarcham gratuito elegit Deus ex omni populo, ut pater esset multarum gentium, dixitque illi: *faciam te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus: benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur universæ cognationes terræ;* idest in *semine tuo*, ut in sequentibus Deus ipse declaravit (*c*).

29. Hæc autem benedictio, quæ non respiciebat solum Abraham, sed extendebatur ad omnes gen-

II. Lib. X. cap. 1. Contra Judæos tunc pugnavit Hier. a Sancta Fide ex Judæo Christianus, cujus duo sunt libri inscripti *Hebræo mastix*, qui Francofurti prodierunt ann. 1602., & Tomo XXVI. *Biblioth. max. Pat.* inserti sunt.

(*a*) Etiam ex quo Eva vocata fuit *mater omnium viventium*, colligunt aliqui revelationem divini Redemptoris nascituri ex Virgine Maria; nam sine hac futuræ redemptionis fide, Adam debuisset potius vocare Evam *matrem omnium morientium*. Sed ab hoc sensu mystico abstinemus, ne acutis adversariis ansam præbeamus cavillandi.

(*b*) Repugnat Jo. Spenceius Lib. II. *de Legibus Hebr. ritualibus* Dissert. II., contra quem vid. Nat. Alexander in *Hist. Eccl. V. T.* in IV. mundi ætate Dissert. III. art. 2. S. Thomas 2. 2. q. 85. art. 1. probat, oblationem sacrificii pertinere ad jus naturale.

(c) Quæ, & quanta fuerit Patriarchæ hujus celebritas inter Gentes, ostendit Eusebius Lib. IX. *Præpar. Evang.* cap. 17. & seq., allatis testimoniis Berosi, Hecatæi, Nic. Damasceni, Alexandri Polystoris, Eupolemi, Artapani, aliorumque veterum Scriptorum, quos ipse Eusebius consulere potuit. Nunc autem istorum opera deperdita esse dolemus. Igitur etiam ex ore Abrahami potuerunt Gentiles promissionem futuri Messiæ cognoscere.

gentes, non alia erat quam promissio Messiæ, ex benedicta Abrahami stirpe nasciturі. Eamdem promissionem illi Sancto Patriarchæ sæpius Deus iteravit, sancito etiam *fœdere sempiterno* in circumcisione, quæ erat pactum inter Deum, & semen Abrahæ, Genes. XVII. Ut autem explicat Sanctus Paulus Roman. IV. 11. seq., circumcisio erat *signaculum justitiæ, & fidei*; & sic Abraham factus est pater, *non iis tantum, qui sunt ex circumcisione*, nempe Judæis, *sed & iis, qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ*, scilicet Gentilibus, ad quos etiam fides Abrahæ propagata fuit.

30. Denique solemnissime hanc Messiæ promissionem Abrahæ confirmavit Deus, addito juramento, inquiens Genes. XXII. 16.: *Per memetipsum juravi .... benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ*. Cujus benedictionis mentionem fecit etiam Beata Maria Virgo, quando in Cantico Lucæ I. 55. dicebat: *Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini ejus in sæcula*.

31. Porro Abraham cum duos habuisset filios, Isaac, & Ismael, suam benedictionem transmisit ad Isaac, quam Deus ratam esse voluit iisdem verbis Genesis XXVI. 4. *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ*.

32. Et rursus Isaac cum duos geminos ex Rebecca suscepisset, Esau, & Jacob, huic postremo, quamquam natu minori, paternam hæreditatem, Deo sic disponente, reliquit, & una cum hæreditate etiam benedictionem; unde ut refertur Gen. XXVIII. 13., vidit Jacob in somnis Dominum innixum scalæ dicentem sibi: *Ego Dominus Deus Abraham Patris tui, & Deus Isaac .... benedicentur in te, & in semine tuo cunctæ tribus terræ*. Hinc Apostolus ad Hebr. XI. 9. vocat Isaac, & Jacob *cohæredes* repromissionis factæ Abrahæ. Quæ benedictio Jacob etiam confirmata fuit in celebri illo vaticinio Balaam Num. XXIV. 17. *Orietur stella ex Jacob*; nomine autem *stellæ* hic designatum fuisse Messiam, plures veteres observarunt, non solum Christiani, sed etiam Judæi (a); & ipse Dominus noster aperte declaravit Apoc. XXII. 16. dicens: *Ego sum radix, & genus David, stella splendida, & matutina*.

33. Demum Jacob, cum ex pluribus uxoribus duodecim suscepisset filios, hæreditatem terræ Chanaan singulis ex æquo partitus est; promissionem autem Messiæ tribuit Judæ peculiari illa benedictione Gen. XLIX. 8. seq. *Juda, te laudabunt fratres tui .... adorabunt te filii patris tui ... non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium* (b).

34. Hactenus tamen illæ promissiones Messiæ soli traditioni orali commendatæ erant, ut a Patribus in filios, ac nepotes descenderent. Sed postea Moysi dedit Deus legem scriptam digito suo Exodi XXIV. Hæc autem lex scripta, ut Sanctus Thomas observat 1. 2. qu. 98. art. 2. dupliciter homines ad Christum ordinabat, primo testimonium Christo perhibendo; unde Christus ipse Lucæ ult. 44. dicebat: *Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege, & in Psalmis, & in Prophetis de me*, & Joann. V. 46. *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit*. Secundo lex ordinabat per modum alicujus dispositionis, dum retrahens homines a cultu idololatriæ, concludebat eos sub cultu unius Dei, a quo salvandum erat humanum genus per Christum; unde Apostolus ad Gal. III. 23. dicit: *priusquam veniret fides, sub lege custodiebantur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat*.

35. Pulchre S. Augustinus Lib. VII. *de Civ. Dei* cap. 32. „ Hoc mysterium vitæ æternæ, *inquit*, jam inde ab exordio generis humani per
„ quædam signa, & sacramenta temporibus con-
„ grua, quibus oportuit, per Angelos prædicatum
„ est. *Deinde loquens de populo Hebræo ita prosequitur*: Omnes enim non solum prophetiæ,
„ quæ in verbis sunt, nec tantum præcepta vi-
„ tæ, quæ mores, pietatemque conformant, at-
„ que illis litteris continentur; verum etiam sa-
„ cra, sacerdotia, tabernaculum, sive templum,
al-

(a) Communem fuisse apud Judæos opinionem, nomine *Stellæ* designari Messiam, inferri recte potest ex illo celebri impostore Ben. Chusiba, qui cum se Messiam esse mentiretur, Bar. Chocheba, idest Filius stellæ, appellari volebat. Consentiunt quoque Onkelosus in Paraphrasi Chaldaica, Interpres Jerosolymitanus, R. Maimonides, & alii. Ex nostris autem Origenes Tomo XIII. in Jo. n. 26. explicans verba mulieris Samaritanæ Jo. IV. 15. *Scio Messiam venturum esse*, inquirit, quomodo Samaritæ, qui nonnisi quinque libros Moysi admittebant, Christi adventum expectarent? Respondet vero, eos fuisse motos ad id sperandum, ex benedictione Judæ, & verisimiliter etiam ex prophetiis Balaam. Videri etiam potest Eusebius Cæsar. Lib. IX. *Demonstr. Evang.* c. 1.

(b) S. Thomas 1. 2. q. 98. art. 4. bene observavit, quod „ non fuit propter meritum Abrahæ ut talis pro-
„ missio ei fieret, ut scilicet Christus ex ejus semine
„ nasceretur, sed *ex gratuita Dei electione, & vocatione*; unde dicitur Isaiæ XLI. *Quis suscitavit*
„ *ab Oriente justum, vocavit eum, ut sequeretur se?*
„ Sic ergo patet, quod *ex sola gratuita electione* Pa-
„ tres promissionem acceperunt &c. " Quod postea fusius exposuit Bossuetus in suo eximio Sermone *De historia universa*; & nos etiam commemoravimus in Tom. II. p. 316. Hæc gratuita Dei electio maxime apparet in peculiari illa benedictione, quam Jacob divino utique instinctu, non Joseph, qui inter omnes fratres plurimum excellebat, nec Beniamin, quem Pater præ ceteris diligebat, sed Judæ, cujus nulla erat peculiaris prærogativa, tribuere voluit. Sic postea ex tribu Juda electa fuit familia Isai; & ex filiis Isai electus David ultimo loco natus: atque ex ipsa regia Davidis sobole omnibus prælatus est Salomon, ut semper eluceat gratuita Dei electio.

,, altaria, sacrificia, cæremoniæ, dies festi, & ,, quidquid aliud ad eam servitutem pertinet, ,, quæ Deo debetur, & græce proprie λατρεία dicitur, ea significaverunt, & prænuntiaverunt, ,, quæ propter æternam vitam fidelium in Christo & impleta credimus, & impleri cernimus, ,, & implenda confidimus.

36. Post Moysem vero, ac legem ab eo scriptam tam multa de venturo Messia edita sunt vaticinia, ut integri fere *hagiographi*, *& prophetici* libri nobis exscribendi essent, si omnia huc afferre vellemus. Et non solum Messiæ adventus, sed omnes etiam minutiores circumstantiæ prænunciatæ fuere. Ac primo prænunciatum fuit, eum oriturum ex regia David stirpe Jer. 23. 5. seq. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex .... In diebus illis salvabitur Juda* &c. Reipsa cum Jesus interrogasset Pharisæos: *quid vobis videtur de Christo? Cujus filius est?* sine hæsitatione responderunt: *David*. Matth. XXII. 41. & seq.

37. Secundo determinatum quoque fuit faustissimi hujus eventus tempus, quando scilicet *defecisset sceptrum de Juda, & dux de femore ejus*, Gen. XLIX., & post hebdomades septem, & sexaginta duas a Daniele prædictas c. IX.: & antequam templum secundum destrueretur, Aggæi II., & Malachiæ III. Cum autem Malachias fuerit Prophetarum ultimus, voluit Deus, ut ultima quoque esset hæc venturi Messiæ promissio, & cum postrema promissione Prophetiæ vet. Testamenti clauderentur, ut etiam ex hoc intelligeremus, Messiam toties promissum jam advenisse.

38. Tertio prænunciatus est locus, scilicet Betheleem, Michææ V. *Et tu Bethleem Ephrata, parvulus es in millibus Judæ, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel*. Reipsa cum Herodes rex congregatis Principibus Sacerdotum, & Scribis populi sciscitaretur, ubi Christus nasceretur, *dixerunt ei, in Bethleem Judæ*, Matth. VII. Prædicta est etiam cruenta illa infantium cædes, quæ hac occasione a crudelissimo Rege Herode facta est. Jeremiæ XXXI. 15. *Vox in excelso audita est lamentationis, luctus, & fletus, Rachel plorantis filios suos* (*a*). Tum fuga pueri Jesu in Ægyptum apud Oseam XI. 1. his verbis: *Ex Ægypto vocavi filium meum*.

39. Quarto prænunciatam clarissime habemus prodigiosam Messiæ nativitatem ex Virgine: Isaiæ VII. 14. *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel*. *Et* Jeremiæ XXXI. 22. *Creavit Dominus novum super terram: femina circumdabit virum*.

40. Infinitus autem essem, si omnia quæ in Isaia, Jeremia, Ezechiele, aliisque Prophetis, potissimum vero in Psalmis, de Jesu Christi prædicatione, & miraculis, de Judæ proditione, Discipulorum derelictione, de sputis, flagellis, manuum, pedumque perfossione, divisione vestimentorum, (*b*) de contumeliis, irrisionibus, aliisque gravissimis cruciatibus, quibus Christus sanctissimum redemptionis nostræ opus consummavit, non tam prædicata, quam descripta leguntur; imprimis autem de ejus divinitate, doctrina, novaque lege toto orbe disseminanda; ac demum de vocatione gentium, ac reprobatione Judæorum singillatim percensere vellem; ut vere dicere potuerit S. Augustinus qu. 73. in Exodum: *In veteri* (Testamento) *novum latet, & in novo vetus patet* (*c*).

41. Antequam vero hoc caput absolvamus, breviter saltem commemorandum est celebre illud Moysis vaticinium, quod legitur Deuter. XVIII. 15. seq., ubi Hebræorum legislator alium post se Prophetam sibi similem a Deo suscitandum esse his verbis prænunciavit: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus; ipsum audies .... Et ait Dominus mihi .... Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore ejus* &c. Pervicaces Judæi contendunt, non Messiam, sed successionem Prophetarum a Moyse hoc loco fuisse promissam, & quidam etiam ex Christianis Interpretibus non ignobiles putarunt, non *solum* Messiam, sed alios etiam Prophetas, qui Moysi succedere debebant, his verbis designari. Quorum tamen sententia facile convellitur.

42. Nam primo Sanctus Petrus Act. III. 22. hanc prophetiam ad solum Christum pertinere, aperte declaravit, dum ea usus est, ut Judæis persuaderet, Jesum esse Messiam in Lege promissum. Similiter Sanctus Stephanus Act. VII. 37. hoc ipsum Moysis vaticinium attulit ad convincendos Judæos, quod uterque inepte fecisset, si hoc vaticinium non esset de Messia peculiariter intelligendum.

43.

(*a*) Infantes illi dicti sunt filii Rachel, quia fuerunt ex tribu Benjamin cum tribu Juda permixta, Benjamin autem erat filius Rachel, quæ in Bethleem sepulta erat. De illa παιδοκτονία *cæde infantium* fuse egit P. Castus Innocens Ansaldi Dominicanus in *Vindiciis Herodiani infanticidii*, Brixiæ 1746. in 4.

(*b*) Clarissima sunt ea verba Psalm. XXI. *Foderunt manus meas, & pedes meos ..... diviserunt sibi vestimenta mea*, & frustra recentiores Rabbini hoc luculentissimum vaticinium nobis eripere conantur, mutatis pro arbitrio vocalibus, & legentes כאר *Caarisicut leo, léo* כרו *Caru foderunt*. Sed primo posita eorum lectione nullus sanus exurgit sensus, qui possit cum sequentibus conjungi; ita enim sonaret periocha: *sicut leo manus meæ, & pedes mei, dinumeraverunt omnia ossa mea* &c. Facile ulterius esset lectionem nostri vulgati Interpretis veterum Patrum Sancti Hieronymi, immo & Rabbinorum auctoritate defendere.

(*c*) Plura cupientibus abunde satisfaciet copiosissimus Dan. Huetius in suo παραλληλισμὸς *vet. Test. cum novo in iis, quæ ad Messiam pertinent* Propositio IX. *Demonstr. Evang.* Sed hæc, quæ simul uno capite collegimus, postea uberius declarabuntur, ac vindicabuntur.

43. Et quamquam obstinatissimi Judæi non solum conversi non fuerint, sed potius tumultu facto S. Stephanum extra civitatem ejectum lapidibus obruentes occiderunt, certum tamen est, vulgarem, & communem apud Judæos hujus loci intelligentiam fuisse, his verbis novi legislatoris, seu Messiæ adventum esse designatum. Etenim statim ac S. Jo. Baptista apparuit, *miserunt Judæi ab Jerosolymis Sacerdotes, & Levitas ad eum, tu quis es? .... Propheta es tu? Et respondit, non*. Et quamvis hæc interrogatio: *Propheta es tu?* in latina versione non significet Prophetam ab aliis distinctum, in textu tamen originali græco exprimit Prophetam aliquem determinatum, ὁ προφήτης εἶ σύ *Es tu ille Propheta?* nempe ille, qui nobis promissus est? Et cum Joannes negasset, esse illum Prophetam, iterum interrogaverunt eum: *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?* græce οὔτε ὁ προφήτης *neque ille Propheta?* & quis ille Propheta, nisi quem Moyses prædixit sibi similem, imo majorem esse suscitandum? Et quando Christus panes multiplicavit Jo. VI. 14. homines dicebant: *Quia hic est vere Propheta* (græce ὁ προφήτης, cum articulo *ille Propheta*) *qui venturus est in mundum*.

44. In hanc sacri textus intelligentiam conspirant veteres Patres non pauci, ut Tertullianus Lib. IV. IV. *contr. Marcionem* cap. 12. S. Cyprianus Lib. *contra Judæos* cap. 18., S. Athanasius, aliique; præcipue autem S. Augustinus Lib. XXI. *contra Faustum* cap. 19. ita scribens: „ Dicat mihi, quem Prophetam promiserit Deus, „ cum ait Moysi: *Suscitabo illis Prophetam de* „ *fratribus eorum, sicut te, vel similem tibi?* „ Multi enim Prophetæ postea fuerunt, sed utique *unum quemdam* intelligi voluit, “ nempe Christum.

45. Quia tamen, ut supra dixi, aliqui non ignobiles interpretes, ut Vatablus, Emmanuel Sa, Tostatus, Oleaster, Tirinus, Grotius, aliique celebre hoc Deuteronomii promissum non ad solum Christum, sed ad omnes Prophetas, qui post Moysem a Deo dati sunt, referendum putarunt, ideo ab hoc argumento magis urgendo contra Judæos abstinebimus, ut ad evidentiora properemus.

46. Obiter autem solvenda est obvia quædam difficultas; videlicet, si in verbis supralaudatis designatus esset Messias, necessario consequi, hunc Messiam futurum purum hominem similem Moysi; cum tamen Christiani contendant, Jesum Christum non hominem fuisse, sed Deum, qui propterea a Moyse infinite distet.

47. Mera tamen isthæc cavillatio; neque enim ut Christus dicatur Propheta similis Moysi, necesse est, hanc similitudinem esse perfectam, adæquatam, & omnimodam; sed sufficit, hanc similitudinem inveniri in eo, de quo potissimum agebatur. Agebatur autem de lege Moysis observanda, quousque alter Propheta veniret Moysi similis, seu legislator, seu potius, ut explicuimus, *ille Propheta*, qui novam legem promulgaturus, novumque fœdus cum Israelitis icturus, quem Moyses audiendum præcipit. In hoc ergo solo tota similitudo Christi cum Moyse sita est.

CAPUT III.

Epocha adventus Messiæ a prophetis prædicta est. Nec fingi potest ejus adventum aliqua de causa esse dilatum.

48. Hoc capite eos Rabbinos confutare aggredimur, qui miseros Judæos in sua obstinatione confirmant, iis persuadendo, aut epocham adventus Messiæ nunquam fuisse in sacris litteris revelatam; aut si revelata fuit, eamdem postea fuisse aliquibus de causis dilatam (*a*). Contra quos sit

PROPOSITIO I.

Epocha adventus Messiæ fuit variis oraculis Prophetarum determinata.

49. Id primo ostendunt duæ celebres Prophetiæ Jacob, & Danielis. Harum enim prima habetur Gen. XLIX. 8. & seq., cum Patriarcha Jacob benedicens Juda dixit ei: *Juda, te laudabunt fratres tui .... non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium*. In hac enim benedictione non solum continetur promissio Messiæ, sed tempus etiam determinatur, quo faustissima hæc divini liberatoris promissio a-

(*a*) Primo artificio callide usi sunt R. Maimonides in duodecimo art. *Confessionis Fide.*, & in *Comp. Pandectarum Talmud.* tract. *Melachim* c. 12. Chaldæus Paraphrastes ad cap. 8. Ecclesiastes, R. Jos. Aben-Jachia in Comment. ad cap. 12. Dan., R. Menasse ben-Israel libro *spes Israel*, & nonnulli alii, videntes scilicet falsas semper fuisse eas epochas, quibus famosiores Rabbini adventum Messiæ consignarunt. Ad alteram evasionem multo plures confugiunt; ut olim confugerunt Rabbini Hispani in memorata superius Collatione habita sæc. XV. coram Antipapa Petro de Luna. Luculenter etiam id traditur in *Gemara Babyloniensi* tract. *Sanedrim* p. 350. editionis Coccejanæ, tum etiam in *Pesichta Sotarta*, quæ extat Tom. XIV. *Thesauri* Ugolini, atque in *Targum Seir-Ascirim* c. 7. Nec denique defuerunt, qui una cum R. Jonatham in Tract. *Sanedrim* vetarent investigare tempus adventus Messiæ; imo maledictiones evomerent contra eos, qui id facere auderent, dicentes: *Rumpatur spiritus eorum, qui supputant fines, aut temporum terminos*. Ita duo celebres Rabbini Samuel, & Jonathan, in Tract. *Sanedrim*, Gamaræ Babyl. Vid. Jo. Buxtorfius in *Vou Nin*. Ceterum de epochis venturi Messiæ, quas aliqui Rabbini, suis somniis indulgentes, statuerunt, quos tamen fefellit eventus, nec attinet modo dicere.

adimpleri debebat, nempe antequam sceptrum de tribu Juda auferretur.

50. Adhuc clarius tempus præfigitur in vaticinio Danielis cap. 9., ubi sancto Prophetæ ab Angelo Gabriele dictum fuit: *Scito ergo, & animadverte: Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt .... & post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus, qui eum negaturus est*. Quæcumque autem possit modo esse difficultas in aliquibus punctis determinandis, scilicet principio harum hebdomadum, supputatione annorum, & earumdem hebdomadum termino, certum tamen omnino est, Angelum Gabrielem omnia hæc Danieli perspicue manifestasse, quamvis ex circumstantiarum ignorantia nobis hæc facta sint obscura.

51. Accedit præterea vaticinium Aggæi II. 5. seq. *Dicit Dominus exercituum: adhuc modicum est .... Et veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria* &c., quibus significatum est, venturum Messiam, antequam templum secundum Jerosolymitanum a Zorobabele ædificatum destrueretur. Cui simile est illud aliud Malachiæ III. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad templum sanctum suum Dominator, quem vos quæritis* &c.

52. Demum, cum omnes futuri Messiæ characteres a Deo revelati fuerint una cum circumstantiis etiam minutioribus nativitatis, vitæ, prædicationis, miraculorum, passionis, ac mortis, quis sibi persuadeat, solam temporis circumstantiam fuisse silentio prætermissam? Sed hæc majorem postea lucem ex infra dicendis accipient, cum hæc vaticinia in Jesu Christo Nazareno accurate adimpleta fuisse ostendemus.

53. Interim tamen juvat animadvertere, quando Jesus Christus in plenitudine temporum apparuit, communem fuisse omnium Judæorum persuasionem, tunc Messiam esse venturum. Hanc communem Messiæ expectationem indigitat etiam Josephus Flavius Lib. VIII. *de bello Judaico* cap. 5. inquiens, *vaticinium fuisse antiquum in sacris libris repertum, illis circiter temporibus quemdam ex ipsorum finibus profectum orbis terrarum imperio potiturum*. Ubi tamen Josephus non solum cum ceteris Judæis enormiter erravit, putans Messiæ regnum futurum terrenum, & cum potentia armorum; sed etiam turpissima adulatione ejusdem Messiæ vaticinia Vespasiano accommodare non est veritus; nec Vespasianus ea acceptare dedignatus est, quoniam & hæc ejus novæ dignitati, & potentiæ pondus non leve addebant.

54. Svetonius item ad communem Judæorum persuasionem venturi Messiæ respexisse videtur, dum in *Vespasiano* ita scripsit: *Percrebuerat Oriente toto vetus, & constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur*.

55. Demum & illa erat antiqua traditio, quæ etiam refertur in Talmud tract. 4. *Sanedrim*, mundum sex millia annorum duraturum, quorum duo priora millia fluere debebant ante legem, duo sequentia post legem usque ad Christum, & reliqua duo usque ad finem, de qua dignus est, qui legatur Thomas Malvenda Lib. I. *de Antichristo* cap. 28. & seq. (*a*).

56. Pauca habent Rabbini, nec admodum gravia, quæ contra hanc veritatem tam luculenter expressam, & tam frequenter in sacris litteris repetitam objiciant. Hæc tamen afferenda sunt, & solvenda, ut omnis cavillandi ansa, quoad fieri potest, hominibus pervicacissimis subtrahatur. Objiciunt itaque primo contra prophetiam Danielis. Hic S. Propheta non orabat Deum pro adventu Messiæ, sed pro liberatione populi a captivitate: revelatio igitur illi facta non respicit Messiam, sed solutionem diuturnæ captivitatis Babylonicæ.

57. Resp. 1. Quomodo sciunt, aut asserere audent Rabbini, Danielem solummodo orasse Deum pro liberatione populi a captivitate temporali, & non una simul etiam vota sua cum ceteris omnibus Prophetis, & Patriarchis Deo obtulisse pro liberatione a captivitate spirituali, quæ certe multo gravior erat, & cujus captivitas Babylonica figura fuit? Ulterius, quid prohibet Deum, qui dives est in misericordia, voluisse hac occasione manifestare Danieli non solum tempus liberationis populi a captivitate Babylonica, & restaurationis Jerusalem, sed etiam tempus venturi Messiæ, ac universalis redemptionis a durissima servitute dæmonis? Id autem voluisse Deum revelare, manifeste apparet ex toto prophetiæ illius contextu.

58. Obj. 2. Eidem Prophetæ Danieli, qui clarius aliis tempus adventus Messiæ vaticinari visus est, ita Dominus præcepit cap. XII. 4. seq. *Tu au-*

(*a*) Ex vulgari illa opinione tunc temporis Messiæ adventuri, factum est, ut aliqui adulatores hanc Messiæ prærogativam detulerint Herodi; alii autem Vespasiano Imperatori. Multi quoque impostores se pro vero Messia venditarunt, ut Theodas, & Judas Galilæus, quorum meminit Sanctus Lucas. Sed postea inter eos eminuit celebris ille Bascocheba sub Adriano, qui non solum rudes populos, sed etiam sapientiores Rabbinos, mira arte decepit. Videri potest Dissertatio *de falsis Messiis* inserta Tom. XIII. *De la Sainte Bible &c.* De communi autem Synagogæ opinione, quod circa hæc tempora Messias venturus esset, legendum consulo celeberrimum Hæbraicæ linguæ in regia Universitate Parmensi Professorem Jo. Bern. De Rossi in Tract. *de vana expectatione Messiæ*, ubi plurimas collegit veterum Rabbinorum sententias; unde etiam nos aliqua pro Lectorum nostrorum utilitate decerpsimus.

autem, Daniel, claude sermones, & signa librum usque ad tempus statutum; plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia. Et cum interrogasset, *usquequo finis horum mirabilium?* responsum est ei, *quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis. Et cum completa fuerit dispersio manus populi sancti, complebuntur universa hæc. Et ego audivi, & non intellexi. Et dixi: Domine mi, quid erit post hæc? Et ait: Vade, Daniel, quia clausi sunt, signatique sermones usque ad præfinitum tempus.* Si ergo Daniel ipse non intellexit, nec potuit scire tempus completionis eorum, quæ prædicta fuerant, quomodo alii intelligere poterunt? Aut quis dicet, fuisse istorum omnium epocham a Deo revelatam?

59. Resp., distinguenda esse, quæ Danieli revelata sunt cap. IX., a posterioribus. In eo capite agitur manifestissime de promissione Messiæ, ut ex omnibus adjunctis apparet, quæ diligenter inferius expendemus; & illi determinatur tempus præcisum ejus adventus, & ejus occisionis, seu tempus, quo Jerusalem, & templum, quæ reædificanda erant, & Mosaicus cultus ibidem restituendus, durare debebant; quo cessante novus erat ritus instituendus in æternum duraturus. In cap. autem XII. agitur de tempore Antichristi, & de resurrectione mortuorum, quando ii, *qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, & alii in opprobrium.* Porro certum est, minime revelatum fuisse, quando *erit finis horum mirabilium*, & de hoc intelligenda sunt ea verba: *Claude sermones, & signa librum usque ad tempus statutum* cum reliquis, quæ sequuntur: sicuti etiam ea intelliguntur, quæ Christus Dominus dixit Apostolis Actor. I. 7. *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate.*

60. Dices. Etiam difficile est supputare tempus, quo complenda erant vaticinia contenta in cap. IX. scilicet hebdomadum 70., de qua re vel doctissimi inter Christianos non parum inter se dissentiunt, & pugnant, & omnia caligine plena sunt.

61. Resp. Quidquid sit de variis hebdomadum illarum supputationibus, certum est primo, tempus adventus Messiæ ibi fuisse determinatum; nihil enim magis perspicuum iis verbis: *Ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt* &c. Secundo certissimum pariter est, hoc tempus fuisse jamdiu elapsum; ea enim, quæ in eo loco futura prædicuntur, nempe destructio Jerusalem, devastatio templi, ac populi Judaici dispersio, jamdiu evenerunt: quo fit, ut etiam adventus, & occisio Messiæ, quæ ibidem simul prænunciantur, jam præterierint; quæ duo impræsentiarum sufficiunt, ut evincamus contra pervicaciam Judæorum, determinatam, & revelatam a Deo fuisse in eo oraculo epocham adventus Messiæ. Addo, quamquam Theologi, & Chronologi inter se valde disputent in calculo ineundo initii, & finis illarum hebdomadum, omnes tamen in eo convenire, quod caput est, scilicet totum illud tempus jamdiu effluxisse (*a*).

62. Omnium tamen probabilissima videtur hæc annorum supputatio. Primo Angelus Gabriel Prophetæ revelat temporis illius initium, *ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem;* quæ verba illi recte non possunt, nisi de edicto, quo rex Artaxerses, a Græcis dictus μακρόχειρ, seu *Longimanus*, anno regni sui vigesimo potestatem Nehemiæ fecit, ut iterum muros Jerusalem, & plateas ædificaret, ut legimus Libro secundo Esdræ cap. II.; alia enim duo edicta, quæ a Regibus Persarum pro Judæis lata fuerant, nonnisi templi, non autem urbis, reædificationem spectabant. Ita etiam ab hoc anno initium hebdomadum illarum sumunt Julius Africanus, S. Jo. Chrysostomus Orat. II. *contra Judæos*, & Theodoretus in cap. IX. Danielis; quibus multi recentiores Interpretes adhærent (*b*).

63. Secundo ab hoc initio usque Christum enume-

(*a*) Aliqui Synagogæ Doctores varias celeberrimi hujus vaticinii epochas determinarunt, quæ tamen omnes elapsæ jam sunt. Sic R. Schelomo Jarchii Comment. ad ea verba Danielis VII. 25. *usque ad tempus, & tempora*, cum negare non posset, epochas ab aliis Rabbinis constitutas jam effluxisse, novum ipse invenit annorum cursum, quorum initium post templi eversionem figitur; & finis in anno mundi 5169. Sed hic etiam annus jam præteriit. Longum nimis esset similia Rabbinorum somnia afferre. Judæi tamen toties a suis Magistris decepti oculos non aperiunt, & quotidie sibi illudi patiuntur; & quotiescumque aliquis inpostor se esse Messiam mentitus est, turmatim ad eum felices Hebræi concurrerunt. De istis impostoribus consuli possunt Jac. Basnagius in *Hist. Judæorum* Tomo IX. Wolfius in *Biblioth. Hebr.*, & qui plura simul collegit doctissimus Joann. Bern. De-Rossi in cap. VI. *della vana aspettazione degli Ebrei* &c. Hodierni autem Rabbini, quando iis hæc toties repetita suorum majorum mendacia objiciuntur, frigide respondere solent, propter continua Judæorum peccata Messiæ adventum semper differri. Quod effugium mox præcludemus.

(*b*) Tres quidem fuerunt Reges Persarum nomine *Artaxerses*, scilicet *Longimanus*, *Mnemon* & *Ochus*, vel *Nothus*, ut alii dicunt. Sed Nehemias, qui hanc facultatem ædificandi Jerusalem obtinuit, secundi, aut tertii Artaxersis ætate in vivis esse non poterat; dicitur enim in primo Libro Esdræ cap. II., Nehemiam anno primo Cyri regis Persarum cum Zorobabele, aliisque reversum fuisse in Jerusalem: jam vero ab anno primo Cyri usque ad annum vigesimum Artaxersis Mnemonis anni ad minus 130. effluxerunt, multoque plures usque ad annum vigesimum Artaxersis Ochi; nonnisi igitur de anno vigesimo Artaxersis Longimani verba vaticinii intelligi possunt. Accedit etiam auctoritas Josephi Flavii, qui Lib. XI. *Antiquitatum Judaic.* cap. 5. Nehemiam se contulisse ait ad ædificandam Jerusalem, *cum jam annum quintum, & vigesimum in regno ageret Xerses.* Xerses autem anno regni sui quinto Artaxersem Longimanum filium suum in regni con-

merat hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duas. Porro istæ hebdomades nonnisi annorum esse potuerunt; neque enim poterant esse dierum, quia summa tot dierum minime sufficeret ad ea omnia explenda, quæ ibi futura prædicuntur (*a*).

64. Multo autem minus dici possunt hebdomades decadum, jubilæorum aut sæculorum, ut quidam Rabbini pueriliter nugantur; tum quia nullum talium hebdomadum exemplum nobis sacræ litteræ suppeditant; tum etiam quia septem hebdomades, quæ fluere debebant *ab exitu sermonis* usque ad ædificationem Jerusalem, si essent singulæ *decem annorum*, constituerent annos 70.; & si essent jubilæorum, annos 350.; & multos plures, si essent hebdomades sæculorum: quod cum Historia sacra pugnat.

65. Sunt ergo hebdomades annorum, quarum exempla cum apud sacros (*b*), tum apud profanos scriptores inveniuntur; atque harum hebdomadum septem expleri debebant post regium edictum, usque ad ædificationem civitatis, dicente Angelo: *hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt, & rursum ædificabitur platea, & muri in angustia temporum;* ita nempe ut hebdomades septem designent tempus, quod impendendum erat in ædificatione civitatis; & hebdomades sexaginta duæ tempus venturi Ducis, seu Messiæ (*c*). Jam vero ex Libro II. Esdræ habemus, Nehemiam cum maxima difficultate spatio quidem 52. dierum muros civitatis extruxisse, ut eam ab hostium incursionibus tutam redderet; post autem plateas, domos, aliaque publica, & privata ædificia, ad quod opus certe multo plus temporis insumi oportuit, adeo ut septem annorum hebdomades minime supervacaneæ videantur.

66. Superest igitur demonstrandum, quomodo *ab exitu sermonis* &c. usque ad Christum Ducem hebdomades septem, & sexaginta duæ annorum fluxerint, & quomodo in dimidio hebdomadis septuagesimæ Christus occisus fuerit. Ita autem hanc rem conficit Nat. Alexander in Diss. II. *Hist. Eccl. V. T. VI. mundi ætate*. Vigesimus annus Artaxersis Longimani, prout Usserius, aliique Chronologi statuunt, incidit in annum mundi 3550.; his si addas annos 483. (quam summam conficiunt hebdomades annorum 69.) habebimus annum mundi 4033., seu æræ Christ. 33., quo Christus baptizatus fuit, & prædicationem suam auspicatus est. Tunc vero incipit annus primus hebdomadis septuagesimæ, in cujus dimidio Christus occisus fuit, nempe post tertium annum suæ prædicationis.

67. Neque vero obest, quod Sanct. Lucas III. 23. dicat, Jesum, quando baptizatus est, fuisse *quasi annorum* 30.: potuit enim sacer Scriptor uti numero rotundo ad designandam Jesu Christi ætatem; nam particula illa ὡσεὶ *quasi* idem est ac *circiter*. Unde multi Chronologi putant, nostræ æræ vulgari deesse quatuor annos, & Christum anno ætatis suæ 33. fuisse baptizatum, & trigesimoseptimo passum. Vid. Nat. Alexander Dissert. II. in Sæc. I. *Hist. Eccl.* Quæst. 2. (*d*).

68. Hanc tamen Chronotaxim, non ut omnino certam proponere audemus; scimus enim alios, doctosque Theologos ei minime subscribere, & varios, ac diversos annorum calculos inire, quod in chronologicis quæstionibus sæpe usuvenire solet.

sortium assumpsisse creditur. Humphr. Prideaux in *Hist. Judæor.* Lib. V. non aliqua veri specie asserit, hoc beneficium pro natione Judaica fuisse a Persarum Rege impetratum ab Hadassa, quæ postea Esther dicta fuit, & Regi erat admodum chara, quamquam ad Reginæ dignitatem nondum esset elevata.

(*a*) Contendunt Rabbini aliqui, hebdomades dierum ibi intelligi, quia Nehemias (ut legitur 2. Esdræ VI. 15.) spatio 52. dierum muri ædificationem complevit, idest hebdomadis dierum septem cum dimidia. Sed in pluribus errant, primo quod initium hebdomadum sumunt ab adventu Nehemiæ in Jerusalem, imo ab initio operis, cum tamen desumendum sit *ab exitu sermonis, ut ædificaretur Jerusalem;* secundo, quod hebdomadibus septem conjungunt aliam postremam, quæ in vaticinio ponitur ad finem hebdomadum sexaginta novem, & in cujus dimidio deficere debebat hostia, & sacrificium; tertio quia si reliquæ hebdomades sexaginta duæ dierum constituantur, non apparet, quomodo post illas sit occisus Christus, civitas cum sanctuario dissipata, & cetera perfecta, quæ ibi prædicuntur.

(*b*) Levitici XXV. 8. dicitur: *Numerabis quoque tibi septem hebdomades annorum, idest septies septem: quæ simul faciunt annos* 49. Et quemadmodum Hebræi hebdomadam dierum absolvebant Sabbato, quod sanctificabant, ita etiam *septimo anno Sabbatum erat terræ* ibid. 4., & septimo anno fiebat remissio Deut. XVI. 1.

(*c*) P. Car. Houbigant suspicatur, textum hebraicum fuisse a librariis immutatum, atque ita fortasse legendum: *Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem hebdomadas septem, & rursus ædificabitur late in sollicitudine, & in angustia temporum; & inde usque ad Christum Ducem hebdomades sexaginta duæ erunt.* Certe sensu illorum verborum alius esse non potest.

(*d*) Haud ignoramus, quæ, & quanta sint Chronologorum his de rebus dissidia. Satis erit pervolvere duas eruditissimas Dissertationes Marii Lupi Primicerii Ecclesiæ Cathedralis Bergomensis *De notis Chronologicis anni mortis, & Nativitatis D. N. J. C.* Romæ 1744. Hic doctissimus vir patriæ meæ illustre decus in juvenili adhuc ætate primum hoc edit multiplicis suæ eruditionis specimen, sapientissimo Benedicto XIV. dicatum. Quantum postea in sacræ, ac profanæ antiquitatis peritia una cum ætate profecerit, notum omnibus fecit immortalis PIUS VI. feliciter regnans honorificentissimis litteris ad ipsum datis 7. Kal. Martias 1785., cum primum ipsius volumen *Codicis Diplomatici Civitatis, & Ecclesiæ Bergomatis percurreret.* Insigne etiam Ecclesiæ Bergomatis Capitulum eidem *honoris, gratique animi testandi causa* προτομὴν (effigiem umbilico tenus) *cum titulo adhuc viventi de sua pecunia collocari jussit.* Deus Opt. max. hunc celeberrimum Scriptorem Religioni, Patriæ, reip. litter., atque amicis diu sospitem servet.

let. Sed hæc eruditorum dissensio nihil omnino prodesset Rabbinis; omnes enim Theologi unanimiter in eo consentiunt, illas hebdomadas a Daniele prædictas elapsas jam esse, undecumque earumdem initium sumatur. Quæ vero Judæi contra hoc vaticinium objiciunt, inferius perspicue excutientur, & dissipabuntur (*a*).

PROPOSITIO II.

Sine ullo fundamento fingitur, adventum Messiæ aliquibus de causis fuisse dilatum.

69. Refutato illo Rabbinorum errore, qui dicunt, nullam fuisse a Deo venturi Messiæ epocham revelatam; facilius jam erit alterum aliorum figmentum explodere, qui dicunt, eamdem quidem fuisse manifestatam, sed postea aliquibus de causis dilatam (*b*). Tres autem hujus dilationis causas comminiscuntur; scilicet primo scelera, ac præcipue idololatriam patrum suorum: secundo peccata hodierni populi hebraici, ac potissimum sabbati violationem: tertio ut longa spe, dilataque expectatione populus missionem sui liberatoris promereatur, atque obtineat.

70. Sed contra primam, & secundam causam satis est observare, promissiones toties repetitas divini liberatoris, quas enumeravimus, esse absolutas, nullique prorsus conditioni alligatas: quo ergo fundamento fingunt Rabbini, eas propter peccata præterita, aut præsentia potuisse impediri, aut retardari?

71. Afferunt illi quidem nonnulla exempla prædictionum, quæ videbantur absolutæ, a quibusdam tamen conditionibus implicitis pendebant, quarum defectu adimpletæ non fuerunt, cujusmodi sunt subversio Ninivæ, mors Regis Ezechiæ, & præcipue promissio cum juramento facta Regi David Psalmo CXXXI. 11. & seq. de conservando Israelis solio ejus filiis.

72. Sed longe dispar est ratio; hæ enim prophetiæ erant comminatoriæ, quarum finis cum sit peccatoris ad pœnitentiam excitandi, conditionem in seipsis includebant, scilicet nisi pœnitentiæ operibus Dei justitia placaretur. Contra autem res se habet in prophetiis, quæ aliquod bonum promittunt; semper enim absolute intelligendæ sunt, nisi expressa apponatur conditio, ut in laudato Psalmo CXXXI. 11. *Juravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eam: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam, si custodierint filii tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos*; ubi conditio expresse posita est. Quamquam illa conditio non respiciebat, nisi regnum temporale; promissio enim Messiæ, quæ etiam in illo Psalmo continetur, nulli erat conditioni districta.

73. Promissiones itaque Messiæ, quæ beneficium Dei omnium maximum continent, nullam prorsus natura sua conditionem involvunt, nec ullam iisdem expresse appositam legimus: causa igitur non erat, ut statutis temporibus non adimplerentur. Imo tantum abest, ut propter scelera populi earum adimpletio differri deberet, quin potius Messias venturus erat, *ut consummaretur prævaricatio, & finem acciperet peccatum*. Hinc etiam Messias vocatus est *expectatio gentium*; quia Gentiles idololatria ejurata ad verum Dei cultum per Messiam converti debebant.

74. Hæc adeo aperta sunt, ut multi Rabbini, tam antiqui, quam moderni erroneam hanc paucorum opinionem de retardato propter populi scelera Messiæ adventu acriter confutaverint. Celebris hac de re fuit disputatio inter R. Joauscua ben-Levi, & R. Elieezer (quæ videri potest in Tomo XIII. *Thesauri* Ugolini in Tract. *Taanid*, & in *Gemara Babyl.* edit. Coccejі Tract. *Sanedrim* excerpt. 31.); in ea enim R. Joauscua has retardationis causas profligavit, ut adversarium ad silentium plane redegerit.

75. Eumdem errorem refellit R. Abarbanel, recentium Judæorum doctissimus in suo משמיע ישועה *Mascmiah Jescuah*, seu *Præcone salutis* (quem Jo. Henr. Majus latine versum edidit Francfurti ad Mœnum ann. 1711. (*c*), una cum multis aliis, quos facile esset allegare. Imo potius aliqui contendunt, eam promissionem fuisse acce-
le-

(*a*) Nostræ hebdomadum supputationi suffragantur Chronologi plerique doctissimi, & consuli de ea potest Pater Nicol. August. Chignoli Ord. Præd. Exerc. XXVII. in Danielem, ubi falsos esse magnorum virorum Petavii, Berti, Newtoni, aliorumque calculos solidis animadversionibus ostendit; timide autem, & admodum modeste proponit. De aliorum Chronotaxi videri potest Humphr. Prideaux in *Hist. Judæorum, aliorumque popul. proxim.* Lib. V., ubi contendit, initium 70. hebdomadum esse desumendum ab anno VII. regni Artaxersis Longimani, non autem ab anno ejusdem regni XX. Sed nos in difficiles istos chronologicos labyrinthos ingredi nolumus; neque necessarium putamus, postquam, ut supra innuimus, certo certius statui potest, harum hebdomadum terminum jam effluxisse, undecumque earum sumatur initium.

(*b*) In *Gemara Babylonica* Tract. *Sandrin* edition. Coccejanæ Excerpt. 30. cap. 11. non solum hæc dilatio adventus Messiæ pro certa habetur, sed variæ etiam afferuntur hujus dilationis causæ. Dolosam hanc populi decipiendi viam inierunt etiam aliqui Rabbini recentiores; nulla etiam ipsis videtur melior ad nutriendam vanam Messiæ expectationem.

(*c*) R. Don Isaac Abarbanel floruit Sæcul. XV., & tantam sibi doctrinæ famam apud suos comparavit, ut celebri Mosi Maimonidi non solum æquipararetur, sed etiam præferatur. Origine fuit Lusitanus, & in aula Alphonsi V. diu vixit; Alphonso mortuo in Hispaniam migravit, ac demum Neapolim, ubi regibus Ferdinando, & Alphonso charus fuit. Ejus commentarii in Pentateuchum, & in Prophetas magno in pretio sunt. Vid. Jul. Bartholoccius Tom. III. *Biblioth. Magnæ Rabbin.*

leratam, tum ex verbis Danielis: *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt;* tum ex aliis Isaiæ LX. 22. *Ego Dominus in tempore ejus subito faciam illud;* vel ut Hebræus legit, *festinare faciam*, aut *accelerabo illud*. Quem locum male, & arbitratu suo ita interpretatus est P. Abarbanel: *Si mereantur*, *accelerabo: Si non mereantur*, *in suo tempore*. Quæ tamen in sano sensu intelligenda sunt, scilicet ad denotandam Dei misericordis propensionem ad sua beneficia elargienda; non quasi Deus natura sua immutabilis consilia mutet.

76. Sed neque fingi potest, fuisse adventum Messiæ dilatum, ut populus Hebræus gravissimas, quibus undique premitur, ærumnas tolerando, eum recipere mereatur; sæpe enim Deus ore Prophetarum testatus est, se redempturum Israel, non propter ejus merita, sed propter seipsum tantum, Isaiæ XLVIII. 11. *Propter me*, *propter me faciam*, *ut non blasphemer*, *& gloriam meam alteri non dabo*; & Ezech. XXXVI. 22. *Hæc dicit Dominus Deus*, *non propter vos ego faciam*, *domus Israel*, *sed propter nomen sanctum meum;* & vers. 32. *Non propter vos ego faciam*, *ait Dominus Deus*, *notum sit vobis; confundamini*, *& erubescite super viis vestris*, *domus Israel*. Hinc etiam Jeremias orabat, dicens cap. XIV. 7. *Domine*, *fac propter nomen tuum*, *quoniam multæ sunt aversiones nostræ*, *tibi peccavimus*. Id vidit præter alios celebratissimus apud Judæos R. Isaac ben-Abraham, qui in suo *Munimine fidei* (quem Wagenseilius ex codice Mis. hebraice, & latine edidit, ac ceteris Judæorum libris perniciosiorem existimavit) ingenue confessus est, redemptionem humani generis non a meritis hominum, sed ab una Dei bonitate, & misericordia pendere.

77. Sed si etiam quis fingat, voluisse Deum ad humilitatem, & patientiam populi Judaici respicere, annon illius in omnes gentes dispersio, & longum per octodecim fere sæcula exilium Dei justitiæ placandæ sufficeret? Annon tot tribulationes, persecutiones, & calamitates, quas ubique gentium quotidie perpeti coguntur? Vix sine animi commotione ea legi possunt, quæ R. Sam. usque describit in suo libro inscripto *Consolatio tribulationibus Israel* anno 1553., & quæ pariter narrat R. Manasse ben-Israel in suo opere *Conciliator* (quod laude dignum, & variis eruditionibus repletum vocat Julius Bartholoccius in *Biblioth. Rabbinica*): præcipue cum has tribulationes se innocenter pati sæpius Judæi conquerantur. Annon etiam multos se habere gloriantur insignes pietate viros, quorum preces Deus exaudire deberet? Si itaque hac de causa dilata fuisset divini Redemptoris missio, sperandum sane erat, jamdiu advenisse tempus, quo Deus ad misericordiam semper proclivis infelicem populum consolaretur. Veruntamen tantum abest, ut ex magnis illis, quas patiuntur, ærumnis aliquam venturi Messiæ spem concipere possint Judæi, quin potius efficax inde argumentum prodit, quo Messiam jam advenisse demonstratur, quod argumentum nos etiam postea cap. 9. non indiligenter pertractabimus.

78. Obj. nonnulla Prophetarum oracula, quibus manifeste declaratur, admodum remotam esse venturi Messiæ epocham. Nam primo Malachias nos monet, antequam veniat Messias, mittendum esse Eliam, inquiens cap. IV. 5.: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam*, *antequam veniat dies Domini magnus*, *& horribilis; & convertet cor patrum ad filios*, *& cor filiorum ad patres eorum*. Secundo Isaias aliud signum venturi Messiæ nobis manifestat, inquiens cap. XXX. 26.: *Erit lux lunæ*, *sicut lux solis*, *& lux solis erit septempliciter*, *sicut lux septem dierum in die*, *qua alligaverit Dominus vulnus populi sui*, *& percussuram plagæ ejus sanaverit: ecce nomen Domini venit de longinquo*. Vel itaque epocha adventus Messiæ determinate revelata non fuit, vel ad postrema mundi tempora dilata, quibus venturus esse creditur Elias, & futura sunt signa in sole, & luna, & stellis.

79. Resp. ad primum, Malachiæ vaticinium spectare ad novissima mundi tempora, quando Jesus Christus iterum venturus est judex vivorum, & mortuorum, sicut Christus ipse promisit Matth. XVII. 10. & seq., ubi interrogantibus Discipulis: *Quid ergo Scribæ dicunt*, *quod Eliam oporteat primum venire?* respondit Jesus: *Elias quidem venturus est*, *& restituet omnia:* idest juxta allata Malachiæ verba, *convertet cor patrum ad filios* &c. Hoc manifeste indicat Malachias ipse, vocans diem illum *magnum*, *& horribilem;* cujusmodi certe non erit dies nativitatis Messiæ, in qua omnes ad jubilandum, & exultandum invitantur.

80. Quamquam aliquo sensu Elias etiam præcessit primum adventum Domini, unde ibidem subditur: *Elias jam venit*, *& non cognoverunt eum*, indicans scilicet Joannem Baptistam, de quo antea cap. XI. 14. jam dixerat: *Ipse est Elias*, *qui venturus est*. Et Angelus prænuncians Zachariæ nativitatem Joanni: *Ipse*, inquit, *præcedet ante illum* (Messiam) *in spiritu*, *& virtute Eliæ*, *ut convertat corda patrum in filios*, *& incredulos ad prudentiam justorum*, *parare Domino plebem perfectam*.

81. Ad secundum Verba Isaiæ a S. Hieronymo referuntur ad signa, quæ præcedent diem judicii, seu secundum Domini adventum. Veruntamen alii observantes, in toto illo capite agi de incursione Assyriorum in Judæam, & clade illa insigni, qua totus eorum exercitus sub rege Sennacherib deletus fuit, admodum probabiliter putant, luce illa extraordinaria lunæ, & solis nihil aliud significari, quam ingentem lætitiam, quæ futura erat in Jerusalem ab hostium imminentium timore liberata. Vid. Lib. 4. Regum cap. XIX.

82. Dices. Adveniente Messia, promissa est con-

conversio omnium gentium; hæc autem nondum facta est, nec fiet, nisi in novissimis diebus, nempe in fine mundi, prout prænunciavit Isaias cap. II. 2. his verbis: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & venient ad eum omnes gentes:* igitur nonnisi in mundi fine Messias expectandus est.

83. Resp. per *novissimos dies* non hic significari finem mundi, sed tempora venturi Messiæ, quæ ab Isaia vaticinante admodum remota erant; unde S. Paulus ita suam epistolam ad Hebræos exorsus est: *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio:* quæ phrasis Apostoli omnino accurata est, attento longo intervallo sæculorum, quod a Prophetarum oraculis usque ad Christum excurrerat. Nomine autem *montis domus Domini* intelligitur Ecclesia a Christo fundata, ad quam confluere debent omnes gentes: quæ prophetia statim post ejusdem Christi ascensionem ad cœlum adimpleri cœpit, quamquam nondum tota completa sit. Neque insolens est apud sacros Scriptores illud pronomen כל *col omne* accipi pro majore, aut etiam solum pro magno numero, non autem stricte pro omnibus, & singulis; ut proinde το *omnes gentes* significet *multas*. Quod autem ista vox non rigide pro omnibus accipiatur, indicat ipse Isaias, statim subdens: *Et ibunt populi multi, & dicent: venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Reipsa Ecclesia Christi in Jerusalem primum sumpsit exordium, & inde per totum mundum propagata est.

Sed pressius rem agamus contra Judæos, examinatis præcipuis Prophetarum de ipsius adventu vaticiniis.

CAPUT IV.

Ex vaticinio Jacobæo, refutatis falsis ipsius interpretationibus, evincitur, Messiam jamdudum advenisse, eumque esse Jesum Nazarænum.

84. Nisi cum pervicacibus, & cavillosis hominibus res nobis esset, nihil plane facilius videretur, quam ex simplici illius vaticinii expositione demonstrare, Messiam jamdudum advenisse, eumque non alium esse, nisi Jesum Nazarænum. Patriarcha enim Jacob morti proximus filios suos congregans, ac singulis benediceus benedictionibus propriis, cum venisset ad Judam quarto loco natum: *Juda*, inquit, *te laudabunt fratres tui .... non auferetur sceptrum de Juda, & Dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium.* Naturalis, & obvius hujus benedictionis sensus se illico offert, scilicet sceptrum, hoc est politicam potestatem, & Legislatorem (nempe Magistratus, legum conditores, & custodes) in Juda perseverare debere usque ad adventum Messiæ, & postea auferri. At vero in historia nihil testatius est, quam circa tempora Jesu Nazaræni sceptrum fuisse a Judæis ablatum; unde consequitur, Messiam, qui mittendus promittitur, missum jam fuisse; eumque alium non esse quam Jesum Nazarænum, in quo etiam aliæ prophetiæ impletæ sunt.

85. Objiciunt primo aliqui inter Rabbinos, hoc Jacobæum vaticinium minime ad Messiam spectare, Moyses enim Deuteronom. XXXIII., ubi inter alias benedictiones Jacob hanc etiam compendio repetit, nihil prorsus de Messia indicat. Ita quippe vers. 6. exhibet benedictionem Judæ. *Hæc est Judæ benedictio. Audi, Domine, vocem Judæ, & ad populum suum introduc eum; manus ejus pugnabunt pro eo; & adjutor illius contra adversarios ejus erit*, ubi nec minima futuri Messiæ habetur mentio, aut indicium aliquod.

86. Resp., Rabbinos contra sanioris Criticæ regulas graviter peccare, dum clarissima Israelis morientis verba ex hoc perdifficili Mosaico textu obscurare nituntur, cum potius recta ratio postulet, ut hæc obscura Moysis periocha ex aliis perspicuis Jacobi verbis exponatur (a). Et certe Messiam in hac Judæ benedictione fuisse promissum, magno consensu olim credebant Rabbini. Ita LXX. Interpretes; ita Paraphrastes, Onkelosus, & Jonatham; ita Targumin Jerosolymitanum & Babylonicum: ita demum & recentiores illi Judæi, qui cum non possent negare, Messiam prædictum esse venturum, quando fuerit sceptrum a Juda ablatum, regnum Judæ adhuc florentissimum esse in remotissimis quibusdam regionibus commenti sunt: de quibus infra dicetur.

87. Objiciunt secundo alii varias cavillationes, quibus vaticinium tam illustre obscurare nituntur, quarum præcipuas hic afferemus. Primo cavillantur circa illa verba: *non recedet sceptrum*, hebraice enim ita habetur לא יסור שבט *lo jasur schevet*; nomine autem *schevet* hoc in loco designari contendunt, non virgam politicæ potestatis, quam *sceptrum* nominamus, sed potius virgam afflictionis; quasi Jacobus prædixerit, calamitates non recessuras a Juda, donec Messia advenerit: vocem autem *schevet* significare virgam afflictionis, colligunt ex cap. XXI. Exodi 20., & Proverb. XXIII. 13. & 14. (b).

88. Resp. Rabbinos inficiari minime posse, vocem *schevet* multis aliis in locis sacr. litter. signi-

(a) P. Car. Houbigant Messiam saltem obscure indicari putavit iis verbis: *Ad populum suum introduc.*; seu ut ipse legit ex fonte hebraico: *Deduc eum ad populum ejus*; quasi Moyses Deum oret, ut Messiam populo suo nosci, & adorari faciat.

(b) Ita aliqui Rabbini, quasi Jacob sic prædixerit:

gnificare *sceptrum*, seu virgam potestatis, & auctoritatis, ut cum Amos I. 8. dicatur: *disperdam habitatorem de Azoto, & tenentem sceptrum* (*schevet*) *de Ascalon*, & Zachariæ X. 11. *sceptrum* (*schevet*) *Ægypti recedet*. Jam vero hoc loco *schevet* designare *virgam auctoritatis*, manifestum est primum, quia Jacobus posteris Judæ non tristia, sed fausta ominatur: secundo quia ibidem addit: *& Dux de femore ejus* hebraice מחקק *Mechokek Legislator*, ut ita Jacob expressius significaret imperium futurum in Juda, utrumque conjungendo, scilicet signum imperii, & jus ferendi, atque interpretandi leges: tertio, quia in tribus authenticis *Targumin* scilicet Onkelosi, Jonathanis, & Jerosolymitano, tum in antiquissimis versionibus Syriaca, Arabica, Æthiopica, Aquilæ, Symmachi, atque Alexandrina (quæ omnium vetustissima habetur, & 300. ferme annis ante Christum condita) *schevet* sumitur pro sceptro potestatis: quarto quia id non diffitentur sapientiores Rabbini, ut Abenezra, Salomon Jarchi, aliique non pauci. Demum quamquam etiam ante Christum pluribus, magnisque calamitatibus populus Judaicus propter peccata sua fuerit obnoxius, certum tamen est, sub multis piis Regibus eumdem opibus, potentia, gloria floruisse: ut proinde nullatenus dici queat, meras calamitates & ærumnas fuisse Judæis usque ad adventum Messiæ a Jacobo prædictas.

89. Secundo cavillantur multo infelicius pauci quidam Rabbini explicantes, seu verius pervertentes illa verba ראיסוך *loiasur*, quasi non significent: *non auferetur*, sed potius *non accedet sceptrum*; ut sensus sit, tunc demum regnum ad tribum Juda accessurum, cum venerit Messias: quod in Davide adimpletum est.

90. Resp. Falsam, & absurdam hanc esse interpretationem, vel ex eo solo liquet, quod cum verbo מוך *Sur* conjungatur vox מיהודה *min jehudah*, hoc est *de Juda*, ut proinde nullatenus dici possit, *sceptrum accessurum ad Judam*, sed dici omnino debeat, *non recessurum a Juda*. Noster Sanctes Pagninus hebraicæ linguæ scientissimus in *Thesauro linguæ sanctæ* aperte testatur vocem מיר *Sur*, quando est cum *mem*, significare *motum a loco*.

91. Tertio cavillantur pariter illi Rabbini ita verba Jacobi coordinantes: *Sceptrum a Juda non auferetur in æternum, quando venerit schiloch*: nempe particulam עדכי *had chi*, quæ significat *donec*, in duas dividunt, quarum prior *æternitatem* explicat, altera *quando*; dividendam autem esse eam particulam volunt propter accentum *jethibb*.

92. Resp., ineptam esse hanc cavillationem; quæ primo satis refellitur ab antiquissimis versionibus, quæ constanter per has particulas *had chi* intellexerunt *donec*, vel *quousque*. Secundo accentus *Jethibb* signum distinctionis non est, quotiescumque immediate ante reperitur *atnachtha*, at hic reperitur. Quamquam piget in frivolis his subtilitatibus tempus terere, ad quas confugientes Rabbini deploratam esse suam causam ostendunt; & satis mirari non possumus, hanc explicationem placuisse Sam. Basnagio in *Annal. Politico-Eccles.* an. ante Christum 40. n. 24. (*b*).

93. Cavillantur quarto in illis verbis מבין רגליו *Nibben Ragelau*, quæ noster Vulgatus vertit *de femore ejus*, volentes ῥητῶς *litteraliter* verti debere *de inter pedes ejus*, unde occasionem arripuerunt Rabbini in hunc locum interpretandi: *Non deerunt Doctores inter Judæos, ad quorum pedes discipuli sedeant, donec veniat Messias*; hoc autem adhuc apud Judæos vigere contendunt, atque hinc colligunt, Messiam nondum advenisse.

94. Resp. futilem esse hanc interpretationem, & nimis procul petitam. Quamvis autem Christiani in proprio eorum verborum sensu determinando non omnino consentiant, admodum tamen probabilis illorum interpretatio videtur, qui id explicant de naturalis legislatoris nativitate ex progenie Judæ, quam modeste hac phrasi indicatam volunt (*a*). Nec etiam sua probabilitate caret illorum interpretatio, qui attendentes ad verba præce-

non desinent exactores affligere Hebræos, donec veniat Messias, seu liberator*. Vid. Wagenseilius in T. I. operis inscripti *Tela ignea Satanæ*, ubi confutat *Carmen memoriale* R. Lipmanni, scilicet opusculum quoddam, in quo R. Lipmannus potiora sui libri *Mizzachin* breviter complexus est memoriæ juvandæ causa.

(*a*) Ita enim vertit verba Jacobi morientis: *Sceptrum, legislatorve de Juda sanguine creatus ab eo non recedet in perpetuum, quia veniet Cilo*; quam in rem facile Basnagio fuit exempla nonnulla afferre ex Dan. Huetio in *Demonstr. Evangel.* Prop. IX. cap. 4. num. 6., ubi fuse more suo de hac particula עד כי *Had chi* agit. Basnagius secutus est Rabb. Bechai, & Salomonem, quos confutatos reperies apud Matt. Poly in *Synopsi Criticorum Sacr.* ad hunc locum. Non est dissimulandum, etiam Gard. Cajetanum in expositionem hujus versic. aperte velle, regnum æternum tribui Judæ fuisse iis verbis promissum; verum insignis hic Purpuratus non negat, etiam regnum *temporale* fuisse promissum tribui Judæ, duraturum usque ad adventum Messiæ; sed solum vult, regnum *spirituale* Messiæ ex tribu Juda nascituri futurum æternum: *cujus regni non erit finis*.

(*b*) Jo. Harduinus in *Chronogia V. T.* huic interpretationi suffragatur: sed merito eruditis displicet, quod ibidem addit: „ Erunt ex Juda Reges Principes, Duces, nec defuturi sunt ex Regum stirpe *primogeniti* „ *masculi* ex masculis ejusdem familiæ nati, qui sint „ propterea *hæreditario jure*, *etsi non semper facto*, „ ut Jureconsulti loquuntur, Reges ac Duces populi, „ donec veniat, appareatque is, qui mittendus est, ut „ sit Dux, & Salvator populi sui &c. “ Unde enim probat Harduinus, ad masculos *primogenitos* eam prophetiam pertinere, & reipsa omnes Reges, ac Duces in Juda fuisse primogenitos? David certe primogenitus non erat, sed ultimo loco natus. Deinde cum solum

cedentia: *Catulus leonis Juda .... requiescens accubuisti, ut leo &c.* putant, nobili figura hic repræsentari tribum Juda quasi leonem cubantem, & pedum amplexu tenentem sceptrum, & legislatorem. Sed quidquid sit, ex horum verborum obscuritate nihil solidi erui potest contra prophetiæ adimpletionem, quæ in ceteris nimis ex se patens est, & manifesta.

95. Negotium etiam nobis facessunt Rabbini in verbo שילה *schiloch*, in cujus radice investiganda multum laborant hebraicæ linguæ periti; qui tamen non tam usum, quam vim & potestatem hujus vocabuli indagare vident. Si itaque verum hujus vocis in hoc loco significatum quæramus, minime dubium est, ibi intelligi Messiam, qui toties mittendus promittitur, unde nostra Biblia vulgata habent: *Qui mittendus est*, a radice שלח *scialack mittere*, quomodo Moyses ajebat Exodi IV. 13.: *Obsecro, Domine, mitte, quem missurus es.* Hoc sensu eam intellexerunt tria *Targumim*, antiquæ versiones, atque etiam veteres Rabbini, ut videre est apud Jo. Christoph. Wagenseilium in Dissert. peculiari *de loco Gen.* XLIX. Immo nec dissentiunt plerique recentiores, sed in hoc solum errant, quod hujus vocis significatum non Jesu Nazaræno applicant, sed ad alios detorquent; ut R. Aben Ezra, qui eo oraculo regnum David præfigurari commentus est, ita Jacobi vaticinium explicans: *Non recedet sceptrum eminentiæ a Juda, donec venerit David, quod est principium regni Judaici.* At vero præterquamquod nihil insulsius hoc sensu fingi potest, certum est etiam, finem regni Judaici ibi significari, non autem initium regni Davidici.

96. Nec tamen contemnenda est, aut facile rejicienda versio LXX. Interpr., qui ita habent: ἕως ἐὰν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ *donec veniant, quæ reposita sunt ei*; scilicet benedictiones promissæ semini Abrahæ, Isaac, & Jacob (vide sup. num. 28. & seq.) quemadmodum explicat Eusebius Lib. VIII. *Demonstr. Evangel.* Ceterum versio nostri vulgati Interpretis primigenio hebraico textui conformior est (*a*).

97. Superest demum ut postrema illius vaticinii verba maxime notanda explicemus ולו יקהת עמים, *& ipse erit expectatio gentium*; vel ut alii vertunt: *& ipsi congregatio populorum*; vel *& ipsi obedientia populorum*: hæc enim omnia fere in idem recidunt, & significant vocationem gentium ad veram Religionem, quæ sæpius a Prophetis, immo ab ipso Christo prædicta fuit, & reipsa etiam subsecuta est. Nihil enim frequentius apud Isaiam reperitur; ut cum dicitur: *Ipsum gentes deprecabuntur* XI. 10. *Legem ejus insulæ expectabunt* XLII. 5. *Ecce testem populis dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus* LV. 4.; ac demum clarissima sunt verba Aggæi II. 8. *Et movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Unde etiam Simeon senex, cum in ulnis suis puerum Jesum gestaret, eum vocavit *lumen ad revelationem gentium* Lucæ II. 30. & seq.. Neque ab hoc sensu abhorrent Rabbini; in eo tamen vehementer errant, quod putent, Messiam dominaturum gentibus dominatu temporali; sed hac de re nonnulla dicta sunt sup. num. 16. & quædam etiam inferius dicentur cap. VII.

98. Hactenus de Judæorum cavillationibus, quibus genuinum Jacobæi vaticinii sensum pervertere conantur. Nunc de alia difficultate haud levi dicendum est, quam Rabbini recentiores maximopere urgere solent, contendentes, illud vaticinium multis ante Jesum Nazaræum annis exitum habuisse, scilicet quando Judæis in captivitate adductis, & mortuo Sedecia Rege regnum Juda plane cessavit. Et quamquam soluta captivitate babylonica respublica Judaica caput iterum extulit, nullus tamen amplius Rex in ea fuit usque ad Aristobolum, qui teste Josepho Lib. XIII. *Antiqu. Judaic.* cap. II. annis 481. post babylonicam servitutem primus sibi diadema regium imposuit. Fuerunt quidem ante eum Duces Assamonæi, sed hi ex tribu Levi erant (*b*).

99. Resp. Non una est, nec omnino plana hujus difficultatis solvendæ via apud eruditos, sed Doctissimus Duguet (Tom. I. *des Principes de la Foi Chret.* P. II. cap. 10.) nodum hunc ita facilius, quam alii, solvit. Observat, nomine sceptri tribui Juda promissi non intelligi supremam auctoritatem in tota Hebræorum republica, qualem Reges obtinuerunt, sed illam, quæ unicuique tribui propria erat, ut scilicet suis regeretur legibus, suosque Magistratus, ac Principes haberet, quorum frequens est in Historia Judæorum mentio. Quamquam enim omnes simul tri-

jus etiam sine *facto* ad prophetiæ adimpletionem sufficere putat, non vidit, se arma Judæis suppeditare, qui jus ad sceptrum sibi adhuc competere asserunt, quamquam *facto* illius possessione spoliati sint? Neque illorum sententia probari potest, qui ut difficultatem tollant, hebraicos codices hic vitiatos esse dicunt, & loco רגליו *Reglau* legendum putant cum codice Samaritano דגליו *Daglau*, idest *de vexillis ejus*; neque enim codicis Samaritani tanta est auctoritas, ut ex eo solo vitiatos esse codices hebræos probari possit.

(*a*) De origine vocis שילה *Sciiloch* variæ sunt eruditorum sententiæ; sed duæ probabiliores videntur. Prima eam repetit a cognata voce שליה, quæ *Secundinam* significat Deuteron. XXVIII. 57., eamque vertunt *filium ejus*; & hanc significationem adoptavit Targum Jonathanis, inquiens: *Rex Messias parvus filius illius*, altera a שלה *tranquillus, pacificus*, quod Messiæ κατ' ἐξοχὴν singulariter convenit, qui dictus est *Princeps pacis*. Plura cupientibus dabit Jo. Morinus in Append. *De locis hebræi textus restitutis* cap. 2. & 3. Fuse de hac voce agit Just. Georgius Zeltnerus in Dissert. inserta P. I. *Thesauri novi theol. philos.*

(*b*) Ita opponunt R. Lipmananus in *Carmine*, & in *Nizzacon*, R. Isaac ben-Abraham in *Munimine fidei*, R. Nichmanides in *Disp. cum F. Paulo*, & alii.

tribus universam Israelis rempublicam constituerent, singulæ tamen suis distinctis regionibus, ac legibus continebatur. Quando itaque Jacob benedicens Judæ, qui quartus erat ipsius filius, dixit: *Juda, te laudabunt fratres tui ... non auferetur sceptrum de Juda, & Dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est;* non ipsi promisit regium sceptrum, seu supremam in toto Israele auctoritatem; alioquin debuisset statim eamdem consequi, & exercere usque ad adventum Messiæ; cum tamen constet, initium regiæ, & supremæ auctoritatis in Juda nonnisi ad David factum esse.

100. Duo ergo Jacob iis verbis Judæ promisit: primo præminentiam illius tribus super ceteras, quam etiam statim obtinuisse videmus; nam jubente Domino, ut singuli Duces per singulos dies offerrent munera in dedicationem altari, primo die obtulit oblationem suam Nahasson de tribu Juda Num. VII. 11. & sequ. & sic etiam Dominus interrogatus, quis primus ascenderet contra Chananæum, respondit, *Judas ascendet*, Judic. I. Hæc prærogativa non alia de causa tribui Juda competere poterat, quam ex benedictione Jacob: *Juda, te laudabunt fratres tui*.

101. Altera promissionis pars in αὐτονομία sita erat, qua tribus Juda constanter, ac perpetuo usque ad adventum Messiæ sua jura retineret, quibus scilicet se ipsam propriis legibus regeret, suosque Principes, ac Magistratus haberet. Hæc autem promissio reipsa adimpleta fuit; scimus enim decem tribus Israel, quæ se a Juda separarunt, fuisse tandem a Regibus Syriæ in captivitatem abductas, & inter gentes dispersas, eosque, qui variis modis se a captivitate subtraxerunt, fuisse cum tribu Juda, quam semper invenimus omnium populosissimam, commixtos: tribum etiam Beniamin, partem item tribus Simeon, pluresque Levitarum familias ita fuisse tribui Juda quasi insertas, ut post schisma decem tribuum illi Hebræi, qui Roboam fideles adhæserunt, non alio quam *Judæorum* nomine appellarentur. Hinc est quod dicitur etiam Lib. III. *Regum XII.* 20. *Nec secutus est quisquam domum David* (scilicet Roboam Regem) *præter tribum Juda solam:* & Libro quarto cap. XVII. 18. *Non remansit, nisi tribus Juda tantummodo*. Hinc demum tota illa terra *Juda* dicta est (*a*).

102. Ita exposito benedictionis Jacobææ sensu, longe evidentissimum est, sceptrum in tribu Juda perseverasse usque ad adventum Messiæ, seu Jesu Nazaræni; nam tunc solum Judæa a Romanis subacta, atque in provinciam redacta, cœpit trib. Juda parte suorum jurium expoliari, donec Jerusalem sub Tito destructa, fuit hæc ipsa infelix tribus toto orbe dispersa, & quidem, ut nulla amplius ei supersit pristinæ dignitatis, atque auctoritatis forma, immo nec a ceteris distinguatur: ita enim fatentibus omnibus sunt perturbatæ genealogiæ, ut non solum modo ignorent Hebræi, de qua familia, sed etiam de qua tribu sint, vel saltem id certis documentis ostendere nequeant (*b*).

103. Dices cum Dan. Huetio in *Demonstr. Evang.* Propos. IX. c. 4. num. 5., non posse nomine *sceptri* commode intelligi αὐτονομίαν seu potestatem legibus suis utendi, cum potius principes aliquos Juda oriundos debere intelligi, sequentia verba *neque dux de femore ejus* liquido demonstrent.

104. Resp. levem hanc esse observationem; nam difficultas prorsus evanescit, si consideremus, in Tribu Juda, sicut & in qualibet alia, semper fuisse Principes, & Duces a vulgari populo distinctos, penes quos erat totius tribus civilis administratio. Hos Principes, & Duces nunquam in tribu Juda defuturos Patriarcha Jacob promisit, quousque Messias adveniret: quod & factum est.

105. Dices iterum. Duæ tribus Benjamin, & Levi non minus, quam tribus Juda suas leges servarunt, suamque πολιτείαν usque ad Romanorum tempora: nihil ergo peculiare promissum fuit tribui Juda, si oraculum Jacobæum eo sensu intelligatur, quo nos explicuimus.

106. Resp., non totam tribum Levi in Palæstina remansisse; cum enim hæc esset inter omnes alias tribus dispersa, magna, imo major Levitarum pars fuit simul cum decem infelicibus tribus in captivitatem post Euphratem adsportata. Tribus etiam Benjamin adeo extenuata fuerat post fatalem illam cladem *Judicum XX.* descriptam, ut nunquam potuerit extollere caput, & se aliis tribubus Israel æquiparare; unde, ut supra observavimus n. 102., sola tribus Juda remansisse dicitur, & Israelitæ non alio, quam *Judæorum* nomine appellabantur.

107. Non tamen hoc loco omittere debemus aliam Theologorum responsionem difficultati n. 98. objectæ. Primo autem observant, quod Rabbini urgent de cessatione regni in captivitate Babylonica futile esse, cum hæc captivitas juxta prædictionem Jeremiæ c. XXIX. brevi duratura esset, & potius suspensio, quam ablatio sceptri dicenda sit. In ipsa captivitate Judæ suis legibus regebantur, neque ut mancipia, sed potius ut nova colo-

(*a*) R. Jonathan ben-Ubiel in suo Targum ita explicat verba benedictionis Jacobææ: *Te laudabunt fratres tui, & vocabuntur Judæi de nomine tuo*. Consentit Targum Jerosolymitanum, inquiens: *Juda te laudabunt fratres tui, & de nomine tuo vocabuntur omnes Judæi*. Utrumque Targum invenitur in Tomo IV. Polyglot. Londinensium.

(*b*) Hic modus explicandi vaticinium Jacobæum fuit postea à Th. Sherlock in Diss. II. annexa operi *de l'usage, & du fin de la prophetie* admodum illustratus, quanquam prius a Daniele Huetio *Demonstr. Evang.* Prop. IX. cap. 4. fuerat indicatus, & fusius etiam explicatus a Jac. Basnagio *Hist. des Juifs* Lib. V. c. 4. editionis Hagæ 1716.

lonia ad augendum civium numerum Babylone degebant. Erant quoque inter ipsos Principes dicti αἰχμαλωτάρχαι Æchmalotarchæ, qui captivis præerant: ac demum apud Judæos fuisse jus vitæ ac necis, colligitur ex celebri Susannæ historia Dan. XIII.

108. Quantum autem spectat ad posteriora Reipublicæ Judaicæ tempora, de quibus solis difficultas esse potest, contendunt, in tribu Juda permansisse sceptrum, si nomine illius intelligatur non regia dignitas, sed dumtaxat absolutum imperium, quo quælibet respublica in suos subditos utitur. Post solutam enim captivitatem hoc imperium exercuit Zorobabel, cui successerunt Esdras, Nehemias, aliique de tribu Juda, donec ad Assamonæos, seu Machabæos delatum fuit, qui erant de tribu Levi. Sed tunc etiam sceptrum in tribu Juda permansisse dicendum erit, si formam regiminis Judaici consideremus, quæ erat mixta ex Aristocratia, & Democratia, ut patet ex Libro primo Mach. XII. 6., & XIII. 7. Cum enim tribus Juda multo potentior esset, quam reliquæ, tam Synedrion, in quo summa residebat imperii potestas, quam major etiam populi pars, ad tribum Juda pertinebat.

109. Nec denique desunt, qui nomine *Judæ* hic non intelligunt peculiarem tribum, sed totam Hebræorum nationem, quæ sententia placuit Pererio, Petavio, Casaubono, Spanhemio, aliisque eruditis, potissimum vero Natali Alexandro in *Hist. Eccles. vet. test.* de tertia mundi ætate Dissert. XII. propos. 3.; & si vera esset, facile sceptrum in Juda usque ad adventum Messiæ conservatum fuisse monstraretur.

110. Ceterum nemini negotium facessere debet harum opinionum diversitas, quæ non ad ipsam rei substantiam pertinet, sed ad aliquas tantummodo circumstantias: in cunctis autem fere prophetiis aliqua semper invenitur obscuritas, ut omnes circumstantiæ accurate determinari, explicarique non possint, quamquam id, quod caput est, & scopus, satis perspicuum sit. Sic in hoc celebri vaticinio perspicue apparet primo, promissum fuisse Messiam: secundo eum oriturum ex tribu Judæ: tertio Messia adveniente sceptrum esse a Juda auferendum: quæ omnia accurate fuisse adimpleta tempore Jesu Nazaræni, luce meridiana clarius est (*a*).

111. Deridendos autem se omnibus præbent Rabbini, dum sceptrum gentis Judaicæ adhuc conservari comminiscuntur in remotissimis quibusdam Orientis partibus, ut refert Buxtorfius in Præfat. ad librum *Cosri*, ad quas tamen accessus minime patet propter *sabbaticum* flumen, cujus ea natura est, ut nonnisi die sabbati, quo peregrinari Judæis prohibetur, pertransiri possit. Ejusdem generis sunt, quæ R. Benjamin Tudelensis in suo *Itinerario* narrat de magna Israelitarum multitudine, qui in amœnissimis locis ab omni aliorum societate remotis, & propter vastissimas solitudines interjectas aditu difficillimis, sub principibus a tribu Juda descendentibus felicissime vivunt (*b*).

112. Porro his, quæ Rabbinorum genium sapiunt, aliquam auctoritatem conciliare se posse putavit R. Ghedalia, cum an. 1533. solemnis legatio a David Rege Æthiopiæ ad Clementem VII. R. P. missa fuit: ex hebræo enim Regis nomine, tum ex aliquibus aliis levibus conjecturis, præcipue autem ex circumcisionis lege ab iis populis observata, proclive statim fuit colligere, eam totam gentem esse hebræam (*c*).

113. Sed ineptiæ hæ sunt plane aniles, quarum suppudere debent earum auctores in tanta hujus ævi geographiæ peritia; ut nec operæ pretium sit in iis explodendis bonas horas consumere. Quantum autem attinet ad legationem David regis Æthiopum, brevi impostura detecta fuit, & omnibus palam factum, Æthiopes origine Hebræos non esse, quanquam circumcisionem, uti nonnulli alii populi, adhibeant: quod apertissime demonstra-

(*a*) Tempus in prophetiarum adimpletione designatum plerumque est morale, non autem physicum, & mathematicum; cujusmodi fuit prophetia de eversione civitatis, & templi Jerosolymitani. Idemque dicendum de ablatione sceptri a tribu Judæ. Qui tamen credunt, nomine *sceptri*, & *ducis*, intelligi principem de tribu Judæ, qui dominaretur universæ reipublicæ Judæorum, facile demonstrant, utramque defecisse, quando a Romanis fuit traditum Judææ regnum Herodi, qui erat *alienigena*; seu quod natus fuerit ex patre Idumæo, & matre Araba, ut aliqui volunt, seu quod natione fuerit Philisthæus, ut aliis placet. Eum alienigenam fuisse, magno consensu testantur S. Justinus in *Dialogo contra Tryphonem*, Origenes Tom. XVII. in Genesim, Julius Africanus apud Eusebium Lib. I. *Hist. Eccl.* cap. 6., aliique, quos recenset Natalis Alexander in *Hist. V. T.* de VI. mundi ætate Dissert. IX. *De genere Herodis*. Herode autem regnante natus est Christus in Bethleem.

(*b*) Multa hujus generis inveniri poterunt in Rabbinorum fœcunda imaginatione, præcipue apud R. Maimonidem in *Jad Chazacach*. Guill. etiam Postellus sua eruditione præsertim in linguis exoticis, suis infortuniis, suis erroribus, suisque Rabbinicis visionibus Seculo XVI. admodum famosus, P. I. *Histor. Oriental.* cap. 5. & 6. vult ex decem tribus, quæ diu in partibus Orientalibus latitarant, Tartaros & Turcas natos esse. In fabuloso item Libro IV. Esdræ cap. XIII. 40. & seq. dicitur, decem Tribus, quas Salmanasar in captivitatem duxit, profectas in *regionem*, *ubi nunquam habitavit genus humanum* &c.: unde venturæ postea sunt in novissimo tempore. Sed omnes norunt, nullam esse apocryphi hujus libri auctoritatem. Vid. hac de re copiosa Bartolocii Dissertatio in Tomo I. *Biblioth. Rabbinicæ*.

(*c*) Vix credibile esset, Judæos ad similes ineptias confugere, nisi hæc legerentur in eorum libris, ut in *Igheret Orechod Olam Peritzolii*. Contra Julium Bartolocii in Tom. I. *Biblioth. Rabbin.* ubi plusquam par esset, operam dat huic commentitio figmento explodendo.

stravit Ludulphus in *Comm. Hist. Æthiop.* Sed si quis hujusmodi næniis, putidisque fabulis delectatur, adire poterit præter Buxtorfium, laud. loc., & in Epist. ad Spizel. Tom. XIV. *Amœnit. Liter.* Schelhornii, Jul. Bartolocium Tom. I. *Biblioth. Rabbin.*, & Th. Hyde in notis ad *Ighered Orchod Olam* Tom. VII. *Thesauri* Ugolini. Ceterum omne imperium a Judæis jamdiu defecisse, totamque infelicem nationem ubique dispersam, alienis Regibus servire, fatentur cordatiores Rabbini, ut necesse non sit, in his, aliisque id genus commentis refutandis diutius immorari. Quod si etiam fabulosum illud Israelitarum regnum in partibus hujus mundi ignotis, & inaccessis existeret, nihil tamen prodesset, ut probaretur, sceptrum in tribu Juda remanere, prout ipsi a moriente Patriarcha Jacob peculiariter prædictum fuerat: esset enim hoc fictitium regnum decem tribuum Israelis, non tribus Juda, quam respiciebat oraculum Jacobæum.

114. Dices. Tempore Jesu Nazaræni sceptrum de Juda ablatum dici non potest, cum adhuc penes gentem Judaicam jus esset vitæ, & necis. Pilatus Judæis ejus mortem petentibus respondit: *Accipite eum vos, & secundum legem vestram judicate eum*, Jo. XVIII. 31. Stephanus etiam a Judæis lapidatus, Apostoli in vincula conjecti, ac Christiani variis modis vexati.

115. Respond. Hæc omnia nihil aliud probant, quam aliquod antiquæ potestatis apud Judæos remansisse vestigium, non autem illam auctoritatem, quæ proprie sceptri nomine designatur; hæc enim tota cessavit, postquam Judæa fuit a Romanis in provinciam redacta. Verba autem Pilati significant, voluisse eum Judæis potestatem judicandi Christum concedere; hanc enim se non habere ibidem testati sunt, dicentes: *Nobis non licet occidere quemquam*.

116. Lapidatio Stephani non judiciaria potestate, sed potius tumultuario impetu a Judæis facta est, ut colligitur Act. XII. 56. Persecutiones denique Christianorum potius violentiæ, quam auctoritati tribuendæ sunt. Ceterum si quid supererat apud Judæos precariæ potestatis, id totum postea penitus sublatum fuit: neque in hujusmodi prædictionibus tempus *mathematice* notari solet, sed potius *moraliter*, ut supra notavimus ad num. 110.

117. Nec improbabilis est eorum opinio, qui dicunt, Synedrio Judæorum a Romanis relictam fuisse potestatem de iis criminibus judicandi, quæ ad eorum leges pertinebant, reservatis Augusti Procuratoribus, quæ immediate majestatem usque Romanam lædebant. Hinc facile intelligitur, quomodo de nece Jesu Christi, qui accusatus fuerat, quod subverteret populum, ut se faceret Regem, nihil Judæi decernere potuerint, dicentes: *Nobis non licet interficere quemquam*; potuerint sævire in Stephanum, atque Apostolos, tanquam violatæ, ut ipsis videbatur, Religionis reos (*a*).

118. Ob. ult. Vaticinium Jacobæum longe ante Jesum Nazaræum fuit adimpletum. Quemadmodum enim promissum fuit, *non auferendum sceptrum de Juda*, *donec veniret*, *qui mittendus est*, ita inferius v. 22. & seq. prædictæ fuerunt omnis generis benedictiones tribui Joseph, *donec veniret desiderium collium æternorum*; quo fit, ut eadem statuatur epocha cessationis sceptri in tribu Juda, ac benedictionum in tribu Joseph; atqui benedictiones in tribu Joseph cessarunt multo ante Jesum Nazarænum, quando illa simul cum aliis fuit a Salmanasare in captivitatem abducta, & inter gentes dispersa: ergo &c.

119. Hæc difficultas facile tollitur, si originalem hebraicum textum consulamus; in illo enim ita habetur: כדפת אפיך ננדי עלרבתתידי צר תאזת נבעת צלמ: qui textus litteraliter sic verti debet: *benedictiones Patris tui prævaluerunt super benedictiones genitorum meorum usque ad terminum* (seu desiderium) *collium sæculi:* particula autem illa עד *usque* intelligi debet in sensu *exclusivo*, ut significetur, benedictiones Joseph futuras majores benedictionibus aliorum fratrum suorum, excepta tamen prærogativa originis Messiæ, quæ Judæ promissa fuerat. Ita Card. Cajetanus in *Commentariis* n. 110. At vero P. Car. Franc. Houbigant ita hunc locum vertit: *benedictiones Patris tui præstantiores sunt benedictionibus montium*, *donec erunt vota collium æternorum*, *illæ aderunt in caput Joseph*, *in cervicem ejus*, *qui Rex est fratrum suorum:* & quoniam benedictiones Joseph certe tamdiu duraturæ non erant, quamdiu erunt montes, & colles, vult P. Houbigant, Jacobo in mentem venisse alterum Joseph, nempe Christum in eo præfiguratum. Porro LXX. Interpretes sic habent: εὐλογίαι πατρὸς σου, καὶ μητρός σου ὑπερίσχυσεν ὑπὲρ εὐλογίας ὀρέων μονίμων, καὶ ἐπ' εὐλογίαις θινῶν ἀενάων κ. τ. λ., idest, *benedictiones patris tui*, *& matris tuæ præstantiores sunt benedictionibus montium stabilium*, *& benedictionibus collium æternorum:* quæ lectiones si admittantur, corruit tota vis argumenti. Magis tamen placet Cajetani observatio.

120. Neque operæ pretium est multum temporis insumere in iis confutandis Rabbinis, qui in Jacobæo vaticinio aut Davidem, aut Saulem, aut Jeroboam, aut Ahiam Silonitem, aut alios quosdam designari comminiscuntur. Primo enim hæc omnia conciliari nequeunt cum promissione sceptri perseveraturi in tribu Juda usque ad adventum Mes-

(*a*) Vid. D. Bened. Bacchinius Ord. S. Ben. *De Eccl. Hierarchiæ originibus* P. I. c. 1. Hanc sententiam illustravit etiam Salomon Deylingius in Dissert. *De Judæorum jure gladii*, *tempore Christi*, quam Blasius Ugolinus inseruit T. XXVI. *Thesauri antiquit. sacrarum.*

Messiæ. Deinde antiqua Judæorum traditio hoc vaticinium semper ad Messiam retulit.

121. Insulse postremo R. Bechai Cabbalista ex regulis Gematricæ nomine *schiloh* intellexit *Moysem*, cum in utroque nomine numerus 345. exhibeatur, & cum Moyses sceptrum Judæ abstulerit, imperio in totum Israelem sibi arrogato. Contra hujus Rabbini, aliorumque somnia vid. si placet, Huetius in *Demonstr. Evangel.* Propos. IX.

122. Unus adhuc restat scrupulus, facile tamen eximendus, scilicet Christum Dominum, Apostolos, & Evangelistas, cum multa allegaverint veterum Prophetarum oracula, de hoc Jacobæo vaticinio alte siluisse. Sed leve hoc est, cum certum sit, non omnia, immo nec multa veterum Prophetarum oracula fuisse a Christo, vel a sacris scriptoribus distincte, & propriis verbis recitata, sed potius generatim Judæos remissos ad scrutandas Scripturas; unde etiam Christus inquiebat Jo. V. 39., & seq.: *Scrutamini Scripturas ... & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me .... Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi; de me enim ille scripsit.*

123. Addi etiam potest, vaticinium Jacobi de ablatione sceptri a Juda Christi ætate adimpleri quidem cœpisse, non fuisse autem omni ex parte consummatum, vel saltem potuisse tunc temporis ab incredulis adhuc sperari sceptri restitutionem reipubl. Judaicæ, quemodo sæpius jam contigerat; quæ spes post 17., & amplius sæcula jam evanescere debuisset.

CAPUT V.

Ostenditur, Danielis vaticinium fuisse in Jesu Nazarœno adimpletum.

124. Quamvis id censeri potest superius cap. 3. jam confectum; quia tamen illa temporis Danieli ab Angelo prædicti supputatio multis, magnisque tenebris est involuta, independenter ab illa ostendendum nobis erit, nonnisi Jesu Nazaræno ea convenire, quæ in celeberrima illa prophetia continentur; ita ut calculi non sint ineundi a principio prophetiæ usque ad ipsius complementum; sed contra cum certo constet de tempore complementi prophetiæ, ordine retrogrado ab hoc immobili puncto ascendere debeamus ad septuaginta hebdomadum initium, ut viri apprime docti recte observarunt. Hoc autem ut luce solari clarius palam fiat, singula ipsius membra exponenda sunt, & a falsis Rabbinorum interpretationibus vindicanda.

125. Primo itaque ibidem dicitur: *Septuaginta hebdomadæ abbreviatæ sunt* (hebr. יהךה) decisæ sunt (a) super *populum tuum, & super urbem sanctam tuam;* idest placuit Deo pro infinita misericordia sua Danieli revelare, fuisse tempus *abbreviatum*, vel *determinatum*, *ut consummetur prævaricatio* (vel ut textus hebr. exprimit לכרא כשע *cohibeatur prævaricatio*), *& finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas* (hebr. ולבבדעא *ad expiandam iniquitatem*) *& adducatur justitia sempiterna.* Porro cæcus est, qui non videat, hæc omnia nonnisi ei convenire, qui venit ad tollenda mundi peccata, quemadmodum etiam Isaias prædixit c. LIII., & adimpletum vidit Joannes Christi præcursor Jo. I. 29., & qui κατ᾽ ἐξοχὴν vocatus est *justus*, *Justitia* a Prophetis. Jerem. XXIII. 6. *Hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster;* vel ex hebraica phrasi *Dominus justitia nostra*. Suffragantur nimia rei evidentia convicti etiam plures Rabbini, ut R. Isaac ben-Abraham in *Munimine fidei*, cap. 42., Rabbini Moses Hadarsam, & Levi ad hunc locum Danielis, & R. Berachias ad illa verba Isaiæ XLV. 8. *Rorate cæli desuper, & nubes pluant justum*. Atque ab hoc solo justo poterat iniquitas hominum expiari, ut suo loco ostendetur (b).

126. Addit postea Angelus Gabriel: *& impleatur visio, & prophetia;* in hebræo autem legitur זרחחקח׳זזנביא *& obsignetur visio, & Prophetia;*

(a) Id est *definita*, ac *determinata*, non autem, ut quidam cum Huetio volunt, eo sensu *abbreviatæ*, ut dies, menses, & anni ceteris breviores futuri essent, & lunares, non solares designentur: verbum enim hebraicum כחתך has interpretationes non patitur. Multo autem minus ferenda est sententia Harduini, qui ut textum Danielis suæ chronotaxi accommodet, 70. hebdomades *abbreviatæ* intelligit pro *decurtatis*, easque ad 62. redigit. Si verbum Vulgatæ retinere velimus, potius dicendum erit, fuisse adventum Messiæ acceleratum ad 70. hebdomades, cum potuisset ad longius tempus differri; non quidem eo Rabbinorum sensu, quem superius cap. 3. prop. 2. explosimus, sed ad divinam misericordiam magis exprimendam. Vid. n. 65.

(b) Præclara est illa S. Gregorii Magni observatio Lib. 27. *Moralium* c. 30. n. 46. T. I. edit. Paris. 1705., ubi inquit: „ Delenda erat talis culpa (*Adami*); sed „ nisi per sacrificium deleri non poterat. Quærendum „ erat sacrificium. Sed quale sacrificium poterat pro „ absolvendis hominibus inveniri? Neque enim justum „ fuit, ut pro rationali homine brutorum animalium „ victimæ cæderentur ... Requirendus erat homo, qui „ pro hominibus offerri debuisset, ut pro rationali peccante, rationalis hostia mactaretur. Sed quid, quod „ homo sine peccato inveniri non poterat, & oblata „ pro nobis hostia quando nos a peccato mundare potuisset, si ipsa hostia peccati contagio non careret? „ Inquinata quippe inquinatos mundare non potuisset. „ Ergo ut rationalis esset hostia, homo fuerat offerendus: ut vero a peccatis mundaret hominem, homo, „ & sine peccato. Sed quis esset sine peccato homo, „ si ex peccati commixtione descenderet? Proinde venit propter nos in uterum Virginis Filius Dei; ibi „ pro nobis factus est homo. Sumpta est ab illo natura, non culpa. Fecit pro nobis sacrificium, corpus suum exhibuit pro peccatoribus, victimam sine „ peccato, quæ & humanitate mori, & justitia mundare potuisset. “

tia; sed utriusque lectionis idem est sensus, scilicet in Messia esse adimplendas omnes visiones, & prophetias, quia erat omnium vaticiniorum finis: quod ita est evidens, & Rabbinis ipsis compertum, ut longam orationem non desideret. At vero in Jesu Nazaræno fuisse omnia oracula impleta, præter ea, quæ hactenus dicta sunt, manifestius adhuc fiet in seq.

127. Nec audiendus est R. Abarbanel, qui verba illa, *obsignetur visio, & prophetia*, explicat *de occultatione prophetiæ; obsignatio* enim, de qua hic sermo est, idem significat, ac *confirmatio*, quæ fit per oppositionem signi, vel sigilli.

128. Sequitur deinde: *& ungatur Sanctus Sanctorum*, vel hebraice קדשקדשים *Sanctum Sanctorum*, aut etiam *sanctitas sanctitatum*, quæ phrasis perperam a quibusdam Rabbinis ad templum refertur, seu *Sanctuarium*, quod certe adveniente Messia ungi non debebat, sed everti, & destrui, ut mox videbimus. Designat ergo ipsum Messiam, qui idem est ac χριστὸς seu *unctus*, & dici potest *Sanctus Sanctorum*, quia excellentior est omnibus *Sanctis*, ac *Sanctitas sanctitatum*, utpote ipsa sanctitas divina. Hinc etiam Syrus interpres vertit: *Usque ad unctum Sanctum Sanctorum*.

129. Postquam vero Angelus revelavit Danieli tempus, quo urbs Jerusalem cum mœniis, & plateis reædificanda erat, scilicet hebdomades septem, & deinde tempus hebdomadum 62. usque ad *Messiam Ducem*, dicit: *& post hebdomades 62. occidetur Christus*, vel secundum litteram hebraicam משיח נכרת *exscindetur Christus* (a): quorum verborum sensus obvius, & litteralis mortem designat, qua Jesus Nazaræniis verus Messias a Judæis sublatus fuit juxta Prophetarum oracula, præcipue autem Isaiæ, qui crudele Christi supplicium non tam prophetice ut futurum prædixisse videtur, quam ut præteritum, vel præsens historice enarrasse.

130. Sed notatu maxima digna sunt sequentia: *Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est*. Quamquam autem in nostris hebræis codicibus dumtaxat dicatur ואין לו *& non ei*, conjectare tamen facile possumus, in priscis illis codicibus, quibus S. Hieronymus usus est, hæc verba reperta fuisse, ad designandam reprobationem Judæorum a multis aliis Prophetis prædictam, imprimis autem ab Osea I. 10: *Dicitur eis, non populus meus vos*. Retenta tamen hebraica lectione illa verba: *& non si* significare possunt *non sibi*, vel non *sui causa*, nempe Christum propter scelera nostra, ac propter nostram utilitatem occisum fuisse, quomodo etiam de eo Isaias dicebat LIII. 8. *Abscissus est de terra viventium, propter scelus populi mei percussi eum;* unde græci quoque interpretes reddiderunt ϗ κρίμα ὀυκ ἔστιν ἐν αὐτῷ *& nullum in eo crimen:* alii vero significari putant, nullum Christo patienti auxiliatorem fuisse; reipsa enim ab omnibus derelictus fuit.

131. Tandem prophetia concluditur terribili illa comminatione: *Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum Duce venturo ... & erit in templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem, & finem perseverabit desolatio;* cujus comminationis exitum infelices Judæi experti sunt, quando Romani sub Duce Tito eos suprema clade affecerunt, civitatem ferro, flammaque vastarunt, & quando templum ipsum incensum fuit, ac solo æquatum. Qua in re ut clarius divini oraculi vis appareat, ex historia constat, omnem operam a Tito adhibitam fuisse, ut stupendum illud ædificium a communi ruina eximeretur: frustra tamen; nullo enim modo flammarum, seu potius divini furoris vis cohiberi potuit. Et hæc quidem desolatio, ut vaticinium ferebat, finem non habet, cum ab octodecim fere jam sæculis Judæi patriis sedibus expulsi sine rege, sine templo, sine sacerdotio, sine sacrificiis ubique extorres aliis Principibus servire cogantur, magnis ubique calamitatibus oppressi.

132. In medio autem terribilis istius comminationis hæc verba leguntur: *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium*. Priora verba nihil aliud significant, nisi fœdus novum, quod Christus instituit, & quod luculentius fuerat etiam a Jeremia prædictum XXXI. 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum Patribus eorum ... dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum &c.* Posteriora vero declarant, Christi sacrificio abolita fuisse sacrificia veteris legis, quæ ipsius figura erant. Atque ut certius appareret futura horum sacrificiorum abolitio, prædicitur etiam destructio templi, in quo solo Hebræis licebat Deo litare. Hæc omnia si simul considerentur, nullum plane dubium relinquunt, vaticinium Danielis spectare promissum in lege Messiam, ac fuisse a Jesu Nazaræno plene, & adæquate impletum.

133.

(a) Versio quidem LXX. Interpr. ite habat ἐξολοθρευθήσεται χρῖσμα *exterminabitur unctio;* sed minus fideliter, ut Sanctus Hieronymus hunc locum notavit; quod mirandum non est, utpote quia versio illa, quæ nunc prostat, a Theodotione facta fuit Judæorum proselyto: versio autem LXX. viralis non ita pridem e Chisiano codice Romæ edita, & altera ex Codice Syro Bibliothecæ Ambrosianæ, paulo aliter habent. Hinc fortasse deceptus est Eusebius, dum Libro VIII. *Demonstrat. Evangelic.* hæc verba non de Christo, sed de Ordine Sacerdotum, & Pontificum intellexit, quorum series post Christum defecit. Has diversas lectiones ad calcem capitis adjungemus.

133. Innumera plane sunt Rabbinorum commenta, ut invicti hujus argumenti vim declinent; & quamquam omnes in eo consentiunt, ut Jesum Nazarænum ab Angelo minime designatum esse velint, mire tamen inter se dissentiunt in vero vaticinii sensu determinando. Alii enim cum R. Salomone in *Exposit. sup. Danielem* illud ad Cyrum referunt, qui *Christus*, ab Isaia XLV. 1. dictus est. Alii cum Aben Ezra ad Nehemiam; alii ad Zorobabel; alii ad Regem Agrippam II.

134. Sed ineptiunt omnes; nam præterquam quod ita laborant in chronotaxi septuaginta hebdomadum hujusmodi viris adaptanda, ut exitum nullatenus invenire queant, nemini etiam eorum ea convenire possunt, quæ de Messia Gabriel Danieli prænunciavit. Ecquis enim istorum dici poterit *Sanctum Sanctorum?* Sub quonam *expiata est iniquitas terræ?* Quandonam *obsignata est visio, prophetia?* Quomodo *dejecit hostia, & sacrificium?* Fuitne sub aliquo eorum *civitas, & sanctuarium dissipatum?* Ac demum quo tempore secuta est *abominatio desolationis usque ad consummationem, & finem perseveratura*, nisi post occisum Jesum Nazarænum, quem ut verum Messiam obcæcata Synagoga agnoscere detrectavit?

135. Multo magis cæcutit R. Abarbanel, dum in hac prophetia non *Messiam Ducem* post 62. hebdomades exscindendum vidit, sed potius populum in captivitatem redigendum, nisi hoc temporis intervallo a peccatis resipisceret; quasi scilicet oraculi sensus hic sit, adhuc per 70. hebdomades voluisse Deum patienter expectare populum ad pœnitentiam, iis autem exactis durissimæ captivitatis, omnisque generis miseriis esse subjiciendum usque ad adventum Messiæ. Nugæ plane hæ sunt, quæ nec refutari merentur, cum non solum nullum habeant in sacro textu fundamentum, verum etiam ipsi adversa fronte repugnent.

136. Sed quomodo, sciscitatur Rabbinus, dici potest *consummata prævaricatio, deleta iniquitas, & adducta justitia sempiterna* post adventum Jesu Nazaræni, cum videamus vitia, & peccata ubique in omnibus populis, atque inter Christianos ipsos grassari (*a*)?

137. Resp., verum illorum verborum sensum non esse, Christo adveniente nulla amplius futura in hoc mundo peccata; sed Christi passione fuisse divinæ justitiæ pro peccatis nostris satisfactum, & nobis etiam suppeditata remedia, quibus & præterita expiare, & futura cavere possimus; unde Isaias LIII. 5. de Christo prædixit: *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra ... & livore ejus sanati sumus*; & LXI. 1. loquens in persona Christi dicebat: *Deus misit me, ut mederer contritis corde*; & infinita sunt hujus generis testimonia. Hunc esse illorum verborum sensum plerique cordatiores etiam inter Judæos confessi sunt, ut R. Simeon in *Beressith Rabba*, & R. Manasse ben-Israel in *Termino vitæ*, ubi etiam testatur, non aliam fuisse hac de re veterum Judæorum sententiam.

138. A veritate etiam omnino aliena est quorumdam Rabbinorum opinio, qui *dissipationem sanctuarii, & abominationem desolationis, in templo a Daniele prædictam* ad Antiochum Epiphanem referunt; qui, ut legitur I. *Machab.* I. 57., ædificavit *abominandum idolum desolationis super altare Dei*.

139. Aliena est, inquam, a veritate hæc opinio. Nam primo Daniel sævissimam hanc Antiochi persecutionem non hoc capite, sed inferius cap. XI. 31. prædixit; quæ proinde prophetia ab alia Messiæ venturi distinguenda est. Secundo sub Antiocho multa quidem, & gravissima mala Judæi perpessi sunt; non fuit tamen Jerusalem destructa, aut dirutum templum, quod post Messiæ occisionem futurum esse prædicitur. Tertio non fuit illa desolatio perpetua, sed sub Machabæis respublica Judæorum iterum caput erexit, multis victoriis inclaruit, antiquam Patrum suorum religionem restituit, omnisque generis bonorum abundantia floruit, ut in libris *Machab.* videre est, præcipue autem Lib. I. cap. XIV., ubi gloria gentis Judaicæ sub Simone Duce late & copiose describitur.

140. Prætermittere hoc loco non possumus absurdam Jo. Harduini interpretationem vaticinii Danielis, quæ a refutatis hactenus Rabbinorum commentis non procul abest. Hic auctor suis paradoxis notissimus in *Chronologia* V. T. contendit, Christum a Daniele prædictum esse Oniam Pontificem, qui a Menelao proditoria Andronici manu occisus fuit II. *Machab.* IV. 34. nec alia ratione vaticinium Danielis posse ad Jesum Nazarenum referri, nisi *typice*, quia Onias ipsius figuram gerebat: quæ si vera essent, qui non videt quantum efficaciæ hujus vaticinii ad convincendos Judæos detraheretur (*b*)?

141. Multa sunt, quæ novæ huic Harduini inter-

(*a*) Hoc est unum ex potissimis argumentis, quo Rabbini populo indocto, & facile credulo fucum faciunt, scilicet Messia adveniente omne sublatum iri peccatum. Ita R. Isaac in suo *Munimine Fidei*, R. Manasse ben-Israel in *Conciliatore* Quæst. 28. in Isaiam. Ita plurimi alii; quibus nos nostris moribus, quod maxime dolendum est, ansam præbemus.

(*b*) P. Bernardus Lamy in suo *Apparatu Chronol. & Geograph. ad Comment. in Harmoniam IV. Evang.* in *Dissert.* de 70. *hebdom.* Harduinum pro meritis castigavit. Harduinus autem refutatoria oratione sub adscititio nomine Eusebii Franco-Romani non sine acrimonia Lamyo respondens, suum systema confirmare conatus est, in quo initium 70. hebdomadum capit a quarto Joachimi Regis anno: finem autem hebdomadum 7. statuit in Cyro, quem vult esse *Christum Du-*

terpretationi opponuntur, potissimum autem ejus chronotaxim, ratione temporum perturbata, nec sibi ipsi, nec solidioribus Historiæ monumentis cohærere. Sed quod magis Theologis displicere debet, est primo, quod nomine *Christi Ducis* non intelligat Jesum Nazaræum; cui tamen soli, ut vidimus, omnia ea convenire possunt, quæ in vaticinio continentur. Immo eo progressus est Harduinus, ut negaret nomen *Ducis* (hebr. נגיד *naghid*) fuisse unquam vero Messiæ tributum, atque eruditos fidenter provocaret, ut vel unum Scripturæ textum, in quo id inveniatur, proferrent; cum tamen in promptu sit Isaiæ testimonium LV. 4. *Ecce testem populis dedi eum*, *Ducem* (hebr. נגיד Naghid) *ac præceptorem gentibus*; quod certe de Messia dictum est, de quo prophetavit David: *& dabo tibi gentes hæreditatem tuam*. Secundo quod verba illa: *Confirmabit autem pactum multis*, quæ designant novum fœdus a Christo institutum, detorqueat arbitratu suo ad Judæos, qui sub Mathathia fideles fœderi antiquo permanserunt. Multo plura Harduino objicit post laud. Bern. Lamy P. Nicol. August. Chignoli *Exercitat. XXVI. ad Danielem Prophetam*.

142. Harduinum præcesserat, saltem ex parte, Jo. Marshamus, qui in *Canone Chronico Sæc.* 18. ut novam suam, maleque contextam hebdomadum Danielis chronotaxim defenderet, ita v. 25. legebat: *Ab exitu verbi ad reverti faciendum, & ad ædificandum Jerusalem usque ad unctum Ducem hebdomades* 7. deinde illud: *ab exitu verbi* explicandum esse vult de illis verbis Gabrielis v. 23. *Ab exordio precum tuarum egressus est sermo*: tertio contendit, *Christum Ducem* esse aut Zorobabel, & Jesum filium Josedec, qui cœperunt ædificare templum Dei in Jerusalem I. Esdræ V.: quarto ita ordinat verba sequentia, vers. 25. *& hebdomades* 62. *erunt, & redibit & ædificabitur platea, & fossa in angustia temporum, & post hebdomades* 62. *exscindetur unctus, vel unctio*; hoc autem adimpletum fuisse putat sub Antiocho Epiphane, cujus sævissima persecutio describitur Lib. I. *Machab.* I.

143. Hoc Marshami systema non minus, quam mox confutatum Harduini, peccat contra sanioris Chronologiæ, & Hermeneuticæ regulas, quod fuit a pluribus eruditis demonstratum. Sed nobis in præsentiarum sufficit, ad illud rejiciendum, quod, ut sæpe dictum est, vaticinii verba nec Cyro, nec Zorobabeli, nec cuicumque alteri convenire possunt præter Jesum Nazaræum.

144. In eo etiam absurde peccat Marshamus, dum verbum משיח *Marshiah* vertit *unctio*, cum tamen dubio procul reddendum sit *unctus* seu græce χριστός. Plura dabit contra Harduinum, necnon contra P. Calmet, qui tertiam quamdam Danielis interpretationem, hactenus refutatis non admodum diversam edidit, D. Rondet *in Dissert. sur les septantes semaines de Daniel* Tom. XI. *de la S. Bible* edit. 1772.

145. Antequam caput hoc absolvamus, paucis explananda sunt ea verba prophetiæ v. 27. *& erit in templo abominatio desolationis*, quæ Christus Dominus Matth. XXIV. 15. allegans, inquit: *Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat*: textus enim primigenius hebraicus habet על כנף *Al ceneph super alam*; quod noster Interpres reddidit *in templo*. Hæc autem verba, si proprie loqui velimus, indicare videntur abominationem, quæ futura erat, non in ipso templo, sed potius in circuitu Jerusalem, quia a Propheta appellatur *ala*, vel *latus*, quando nempe profana Romanorum vexilla, in quibus idola depicta erant, in loco sancto, idest in circuitu Jerusalem, quæ vocabatur *civitas Dei*, *& civitas sancta*, explicanda erant. Scimus tamen Flavio Josepho referente Lib. VI. *de bello Jud.* cap. 6. etiam templum ipsum fuisse a Romanis profanatum; cum enim templum, & quæ circa templum arderent omnia, inquit Joseph, *Romani signis in templum illatis, positisque contra portam Orientalem, illis ibi sacrificarunt*.

SCHOLION.

De celebri versione Danielis secundum LXX. ex Tetraplis Origenis.

146. Annus labitur nunc XVII., ex quo curante clar., doctissimoque viro Simone de Magistri Oratorii Rom. Presbytero, elegantissimis typorum formis prodiit diu, multumque desiderata versio Danielis græca Septuaginta Senum ex vetusto codice Christianæ bibliothecæ. Fuit illa quidem magno eruditorum plausu excepta, sed postea cum non pauca inventa in ea sint sphalmata, timeri cœpit, an textus ipse incorruptus esset, & alter codex desiderabatur antiquior, & purior, qui versionem LXX. viralem Danielis exhiberet (a). Huic desiderio ex parte saltem satisfecit vir solertissimus Cajetanus Bugatus Collegii Ambrosiani Doctor,

cem a Gabriele prænunciatum; hebdomadas denique extendit usque ad Judam Machabæum, post quas occisus est Onias Pontifex, in cujus nece occisio Jesu Nazaræni præfigurabatur. Mira autem confidentia de sua interpretatione exultans ei nihil aliud opponi posse jactat, *præter novitatem, sed fiet*, inquit, *illa temporis accessione vetus*.

(a) Primo enim plura in Codice illo Chisiano detecta sunt menda librarii imperiti, aut parum diligentis in verborum, ac sententiarum omissione, in litterarum immutatione, ac demum in signorum Origenariorum perturbatione; qua de re aliqua etiam monuit vir his in rebus peritissimus Alexius Symmachus Mazochius in Diatriba *De græco Prophetarum codice Chisiano* inserta Tom. 37. Collect. Calogerianæ. Sphalmata longe plura post memoratam editionem Romanam in eo Co-

ctor, edito *Daniele secundum editionem LXX. Interpretum ex Tetraplis desumptam ex Codice Siro-Estranghelo Bibliothecæ Ambrosianæ* Mediol. 1788. in 4., ut textu siriaco hujus codicis cum græco codicis Chisiani collato, errores emendari possent. Hæc breviter notasse sufficiat; qui plura desiderat, adeat laudatos hos celeberrimos Duumviros in Præfatione præmissa suis editionibus Danielis.

147. Nunc pro re nostra exhibebimus vaticinium Danielis de Messia venturo ex utroque Codice, ut noscantur variationes a nostri Vulgati interpretatione, qui primigenium hebraicum textum secutus est, & majorem proinde fidem meretur, potissimum quando disputamus contra Judæos, qui testibus Origene in epist. ad Africanum n. 5. T. I., & Hieronymo in Præfat. ad Librum Psalm., & alibi, textui primigenio hebraico, potiusquam versioni LXX. virali, inhærere solent; quamquam nec variationes tanti momenti sunt, ut vim nostri argumenti contra Judæos infringere valeant. Textus igitur, qui conferuntur, sic habent.

Versio nost. Vulg. Cap. 9. 24. seq.	*Versio ex Codice Chisiano.*	*Versio ex Colice Ambrosiano.*
Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungatur Sanctus Sanctorum.	Septuaginta hebdomades decretæ sunt super populum tuum, & super civitatem Sion, ut consummetur peccatum, & deficiant iniquitates, & deleantur injustitiæ; & intelligatur visio, & detur justitia sempiterna, & consummentur visiones, & Prophetæ, & lætetur Sanctus Sanctorum.	Septuaginta hebdomades decretæ sunt super populum tuum, & super civitatem Sion, ut consummetur peccatum, & imminuatur iniquitas, & deleantur injustitiæ, & intelligatur visio, & detur justitia sempiterna, & consummentur visio, & Prophetæ, & lætetur Sanctum Sanctor.
Scito ergo, & animadverte: Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum Ducem hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursum ædificabitur platea & muri in angustia temporum.	Et scies, & intelliges, & lætaberis, & invenies præcepta, ut respondeatur: & ædificabis Jerusalem civitatem Domino.	Et scies, & intelliges. & lætaberis, & invenies præcepta ad respondendum, & ædificabis Jerusalem civitatem Domino.
Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus; & non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum Duce venturo: & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio.	Et post septem, & septuaginta, & sexaginta duos deficiet unctio, & non erit: & regnum gentium destruet civitatem, & sanctuarium cum uncto, & veniet consummatio ejus cum furore, & usque ad tempus consummationis a bello oppugnabitur.	Et post septem & septuaginta, & sexaginta duas recedet unctio, & non erit: & regnum gentium destruet civitatem, & sanctuarium cum uncto, & veniet consummatio ejus cum ira, & usque ad tempus consummationis a bello oppugnabitur.
Confirmabit autem pactum multis hebdomada una; & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium: & erit in templo abominatio desolationis: & usque ad consummationem, & finem perseverabit desolatio.	Et prævalebit testamentum in multis, & rursus revertetur, & reædificabitur in latitudine, & longitudine: & juxta consummationem temporum: & post septem, & septuaginta tempora, & sexaginta duo annorum usque ad tempus consummationis belli, & auferetur desolatio in prævalendo testamento ad multas hebdomadas: & in fine hebdomadæ auferetur sacrificium, & libamen, & in templo abominatio desolationum erit usque ad consummationem: & consummatio dabitur super desolationem.	Et prævalebit testamentum in multis, & rursus revertetur, ædificabitur iterum in latitudinem & in longitudinem, & juxta consummationem temporum, & post septem, & septuaginta tempora, & sexaginta duos annos usque ad tempus consummationis belli, & auferetur desolatio, dum prævalebit testamentum in hebdomadas multas, & in consummatione hebdomadæ auferetur sacrificium, & libatio, & in templo abominatio desolationum erit usque ad consummationem, & consummatio dabitur super desolationem.

148. Nec postremo omittenda est lectio ex versione Theodotionis, qualem exhibet laudatus supra P. de Magistris quæ sic habet: 24. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum,*

dice notavit Jo. David Michaelis celebris in Oettingana Universitate Professor, T. IV. suæ *Biblioth. Orientalis, & exegeticæ.*

tuum, & super civitatem sanctam quoadusque antiquetur delictum, & consummetur peccatum, & obsignentur peccata, & deleantur impietates, & propitientur iniquitates, & adducatur justitia sempiterna, & signetur visio, & Propheta, & ungatur Sanctus Sanctorum. 25. *Et scies, & intelliges, ab exitu sermonum ad respondendum, & ut ædificetur Jerusalem, usque ad Christum Ducem hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ, & revertetur, & ædificabitur platea, & circummurale, & evacuabuntur tempora.* 26. *Et post hebdomadas sexaginta duas exterminabitur unctio: & judicium non est in eo. Et civitatem, & sanctuarium dissipabit cum Duce adveniente, & exscindentur, quasi in diluvio, & usque ad finem belli concisi desolationibus. Confirmabit autem testamentum multis hebdomada una, & dimidium hebdomadæ cessare faciet thymiama, & sacrificium, & libamen, & super pinnaculum ordine desolationis, & usque ad consummationem, & festinationem ordine, & destructione.* 27. *Et confirmabit testamentum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis auferetur sacrificium, & libamen, & post hæc in templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem temporis consummatio dabitur super desolatione.*

149. Hic autem conturbare nos minime debet diversitas lectionis, quæ est inter duos laudatos codices Chisianum, & Ambrosianum, ac nostra Biblia Vulgata (nam versio Theodotionis cum nostris fere convenit). Non inquam hæc diversitas conturbare nos debet. Nam primo quantum ad characteres venturi Messiæ, omnes versiones conveniunt, præcipue autem in ablatione sacrificii, & in perpetua desolatione sanctæ urbis, & templi; ex quibus characteribus, potiusquam ex supputatione annorum, efficacissimum argumentum contra pervicaces Judæos desumitur, ad probandum Jesum Nazaræuum, in quo omnia adimpleta fuerunt, esse Messiam in Lege promissum. Ulterius adoptent Judæi quam volunt ex tot diversis, quæ prodierunt, Chronotaxim; & si nulla placet, novam confingant, semper tamen fateri cogentur, illud temporis intervallum effluxisse, adeoque Messiam ibi promissum jam advenisse. Quisnam autem esse poterit hic Messias, nisi Jesus Christus, quem ipsis, ut Filium Dei, & Redemptorem mundi, adorandum proponimus?

150. Demum admodum placet observatio doctissimi Cajetani Burgati pag. 149., nempe „ 70. viralem hebdomadarum Danielis expositionem, ut „ alia eorumdem Interpretum bene multa, suas „ habere difficultates non ita facile dissolvendas. „ Itaque (subdit) mirari nemo debet, eam hoc „ potissimum in loco a Patribus cum latinis, tum „ græcis repudiatam fuisse; quos cum dico, non „ solum posteriores appello, qui post Origenem, „ atque adeo post Vulgatam, atque ab Ecclesia „ receptam Theodotionis versionem floruere, sed „ vetustissimos etiam, Tertullianum (*Adv. Judæos*), & Clementem Alexandrinum (Lib. I. „ *Stromatum*), qui secundo Christi sæculo scripserunt, atque utriusque paullo antiquiorem Irenæum (Lib. V. *adv. hæreses* cap. 25. n. „ 4.) Isti enim, & qui alii ex vetustioribus hoc „ Danielis oraculum proferunt, & exponunt, ut „ cum textu hebraico, atque adeo cum Theodotione, & Vulgato latino Interprete, qui eum „ presse secuti sunt, optime conveniant, nullaque ex parte cum LXX. Interpretibus. Ex quo „ sane alterutrum inferamus oportet, vel LXX. „ viralem interpretationem eos non esse secutos, „ vel editione usos paulo puriori, atque alia, „ quam quæ est ab Origene in Tetraplis collocata, quæque ad nostra usque tempora in Chisiano Codice, atque adeo in Syro nostro pervenit. “ Et hæc de celebri Danielis vaticinio satis. Nunc de aliis.

CAPUT VI.

De Vaticiniis Aggæi, & Malachiæ.

151. Cum plenitudo temporum, in qua toties promissus Messias venturus erat, jam appropinquaret, Prophetæ adhuc clarius locuti sunt, & hanc ipsam faustissimi hujus eventus propinquitatem populis annunciarunt. Duos tantummodo seligam brevitatis amore, Aggæum scilicet, & Malachiam.

152. Propterea Aggæus cum animos Judæorum concidisse animadverteret, eo quod templum a Zorobabele extructum antiqui illius Salomonici magnificentiam non æquaret; ut illos confortaret, eam prophetiam protulit, quæ legitur cap. II. 7. & seq.: *Hæc dicit Dominus exercituum: adhuc unum modicum est, & ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam, & movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria .... magna erit gloria domus istius novissimæ plusquam primæ.* Jam vero *desideratus cunctis gentibus* nullus alius est, quam Messias, quem proxime adventum Aggæus promittit.

153. Sed præterea etiam prædicit, hujus secundi templi a Zorobabele erecti gloriam futuram majorem, quam primi; hæc autem gloria major non aliunde repeti potest, quam ex Messia, qui hoc templum ingressurus erat, & sua præsentia glorificaturus: venit ergo Messias, antequam hoc templum destrueretur a Romanis, & nemo alius esse potuit, quam Jesus Nazaræuus.

154. Fingere autem, Aggæum, non de secundo templo locutum esse, sed de tertio quodam, quod ex cap. Ezech. XLI. futurum aliquando esse, sibi imaginantur Rabbini, est aperte contradicere ejus verbis: *Implebo domum istam gloria;* nam pronomen *istam* non potest nisi templo Zoro-

robabelis adaptari. Accedit, templum ab Ezechiele prædictum non esse materiale, sed spirituale.

155. Porro non aliunde repeti posse, quam ex Messiæ præsentia majorem hujus secundi templi gloriam, plusquam manifestum est; nam præterquamquod antiquo illi Salomonis templo multum in magnificentia, & divitiis inferius erat, in eo etiam deerant, primo arca cum propitiatorio: secundo *Urim*, & *Thummim*: tertio *Shekina*, seu præsentia Dei, quæ in visibili nube supra propitiatorium manifestabatur: quarto ignis sacer, qui de cœlo super altare descendit 2. Paralip. 7., & postea semper vivus conservatus est; ac demum Spiritus prophetiæ, qui post Aggæum, Zachariam, & Malachiam penitus defecit. Hæc fatentur etiam veteres Rabbini apud Raym. Martini *in Pugione fidei* Part. 2. cap. 9., & prodigio fere simile est, Judæos in hoc vaticinio Jesum Nazaræum, ut promissum in lege Messiam, non agnoscere.

156. Sed id clarius etiam conficitur ex prophetia Malachiæ cap. 3., ubi Deus ore Prophetæ ita loquitur: *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis: ecce venit, dicit Dominus exercituum.* Porro quis est Dominator, quem quærebant Judæi, & Angelus testamenti, nisi Messias, qui ingredi debebat templum suum? Cum autem templum hoc a septemdecim, & amplius sæculis dirutum jam sit, dicant Judæi, quisnam alius esse poterit Messias, qui illud ingredi debeat, nisi Christus Jesus? Frustra vero quidam Rabbini cum Abarbanel de tertio quodam imaginario templo hæc vaticinia intelligunt, cum nimis clare uterque Propheta de templo a Zorobabele ædificato loquatur.

157. Frustra etiam aliqui gloriam secundi templi majorem, quam primi, in eo collocant, quod diutius duraverit, quam primum: quod opulentius fuerit, magnisque Regum muneribus cumulatum; & quod Alexander M., & Pompejus in illud ingressi fuerint. Quæ enim sunt ista, quibus persuadere possunt Rabbini, majorem fuisse gloriam secundi templi, quam primi? Sane referente Esdra Lib. I. cap. 3. 12. *Seniores, qui viderant templum prius .... flebant voce magna*, quod scilicet hoc ædificium majestati prioris minime responderet. Duratio secundi templi vix 10. annis superavit durationem primi: opulentia autem non obstantibus variis Principum muneribus longe minor fuit opulentia primi, ad quod auro, argento, omnique supellectili pretiosa ornandum duo potentissimi Reges David, & Salomon opes suas contulerant. Ut quid autem nobis memorant ingressum in templum Alexandri, aut Pompeji, quasi vero in hac profanorum hominum præsentia, & non potius in præsentia Messiæ Dominatoris Regum domus Dei reposuerint Prophetæ (a)?

158. Cavillosi tamen Judæi singula Aggæi verba ad trutinam revocantes, ea Jesu Nazaræno adaptari minime posse contendunt; primo quia cum Aggæus dicat: *adhuc unum modicum &c.* videtur significare rem brevi eventuram; scimus autem, Jesum Nazaræum, nonnisi post quatuor, & amplius sæcula apparuisse. Secundo de Jesu Nazaræno intelligi non possunt verba sequentia: *Et ego commovebo cœlum, & terram, & mare, & aridam*, quæ potius videntur referenda ad subversionem regnorum, quæ prædicitur ibid. vers. 22.: *ego movebo cœlum pariter, & terram, & subvertam solium regnorum, & conteram fortitudinem regni gentium*. Tertio non videtur in Jesu Nazaræno adimpleta illa promissio: *In loco isto dabo pacem*, cum ipsius adventum maxima subsecuta fuerint bella.

159. Haud tamen difficile est, hæc omnia expedire. Et primo quidem Propheta ad erigendam Judæorum spem, potuit intervallum circiter quatuor sæculorum, quo exacto Messias gloria sua templum nobilitare debebat, *modicum* appellare, scilicet habita ratione quatuor pene annorum millium, quo expectabatur.

160. Quantum ad secundum, commotio illa cœli, terræ, maris, aridæ, & omnium gentium recte de temporibus, Messiæ adventum præcedentibus, intelligi potest, quibus scimus a Romanis fuisse tot regna subversa, & tot populos subactos, ac denique ipsam Romanorum rempublicam non sine ingenti rerum omnium mutatione in alium statum conversam. Huc etiam spectare videntur verba subsequentia vers. 22. & 23. *ego movebo &c.* Vel cum aliis hæc cœli, & terræ commotio explicari potest de stupendis J. C. miraculis. Vel denique hæc spiritualiter intelligi possunt, quatenus Christus non solum terrestria, sed etiam cœlestia instauravit, atque hunc sensum exhibet Apostolus Hebr. 12. 26., comparans commotionem factam in monte Sinai, quando Deus legem promulgavit, commotioni quam Aggæus in adventu Messiæ futuram esse prædixit.

161. Promittit demum Propheta una cum Messia etiam pacem, sed non pacem temporalem; hoc enim pacto nunquam inveniemus tempus, quo oraculum adimpletum sit. Est ergo intelligenda pax spiritualis, quam Christus attulit mundo, homines Deo reconcilians, quam reliquit etiam di-

sci-

(a) Non is ego sum, qui ea in dubium revocare velim, quæ Josephus Flavius Lib. XI. *Antiquit. Judaic.* cap. 8. de profectione Alexandri Jerosolymam, de sacrificio ab eo in templo Deo oblato, ac de privilegiis Judæorum nationi concessis magnifice exponit; de quibus tamen multi docti Critici, atque Historici dubitarunt, immo aperte negarunt: quos solita sua eruditione confutavit P. Castus Innocens Ansaldi in Dissert. *De profectione Alexandri Jerosolymam* Taurini 1780. Iisdem tamen omnibus concessis, vel suppositis, nondum efficitur, gloriam secundi templi majorem fuisse, quam primi.

scipulis suis, quamquam eos mittere tamquam agnos in medio luporum: atque hoc ipso sensu vocatus est ab Isaia *Princeps pacis*.

162. Negotium etiam nobis facessere conantur Rabbini propter illa verba: *& veniet desideratus cunctis gentibus*, quæ perperam de Messia, aut de Jesu Nazaræno a nobis intelligi dicunt; gentes enim utrumque ignorabant, adeoque nec expectare poterant.

163. Sed plane nugari videntur Rabbini cum hujusmodi argutiis. Dicitur Messias desideratus cunctis gentibus, vel ut Isaias loquitur L. I. 5. *expectatus ab insulis*, quia juxta promissionem factam Abrahamo, in eo erant omnes gentes benedicendæ, quod re etiam ipsa completum est. Sensum autem hujus locis pervertunt Rabbini illi, qui nomine *seminis*, in quo benedicendæ sint omnes gentes, non Messiam intelligunt, sed totum Israelis populum: neque enim erant alio modo in populo Israelis benedicendæ gentes, nisi quatenus ex semine Abraham oriturus erat Messias. Multo etiam longius ab eodem sensu recedunt, qui ita verba Scripturæ interpretantur: *Tuo semini omnes gentes benedicent*.

164. Postrema Judæorum cavillatio in eo sita est, quod templum Zorobabelicum ante Jesu Nazaræni adventum jam dirutum fuerit; referente enim Flavio Josepho Libro XV. *Antiq. Judaic.* cap. 11. Herodes *sublatis veteribus* fundamentis, *& jactis aliis templum super eis erexit*.

165. Ineptum plane, & insulsum mendacium hoc est; templum enim quod sub Tito incensum, & dirutum fuit, ab omnibus semper *secundum* appellari consuevit. Quæ refert Josephus a pluribus exaggerata putantur, ut gloriam Herodis extolleret, quasi novum ipse templum, illudque magnificentissimum extruxisset; cum tamen certum sit, nonnisi aliquibus additamentis, atque ornamentis fuisse ab Herode templum amplificatum, non autem prius dirutum, atque aliud ædificatum. Præter cetera hujus rei argumenta, illud sufficit, quod sacrificia, aliaque Religionis exercitia numquam fuerint interrupta, quod tamen necesse erat, si priore destructo fuisset novum templum erectum (*a*).

CAPUT VII.

Ex prædictione conversionis gentilium, aliisque prophetiis evincitur, Jesum Nazaræum esse Messiam.

166. Nihil frequentius in sacris Prophetarum oraculis occurrit, quam Messiam esse *expectationem gentium*. Præter ea, quæ supra notavimus num. 94. Isaiæ XLII. 6. Deus Messiam alloquens, *Dedi te*, inquit, *in fœdus populi in lucem gentium, ut aperires oculos cœcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris*; & 49. 6. *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*. 55. 4. *Ecce testem populis dedi eum, Ducem, ac Præceptorem gentibus*; ac denique 62. 2. *Videbunt gentes justum tuum* (hebr. צדקך *justitiam tuam*) *& cuncti Reges inclytum tuum* (hebraice כבודך *gloriam tuam*). Jam vero oculis tantum opus est, ut videamus, has prophetias esse opere completas; gentes enim in omnibus mundi partibus abjecta idololatrica superstitione, Jesum Nazaræum ut Præceptorem, ut Ducem, ac Deum adorant. Et quamquam adhuc sunt, qui idolis thura offerant, ac proinde non omnes omnino gentes serviant Domino, quod in nonnullis prophetiis prædictum videtur, cum tamen magna mundi pars idololatricam superstitionem abjecerit, earum prophetiarum veritas satis adimpleta fuit, & ante finem mundi eam omni ex parte adimplendam certo scimus (*b*).

167. Nec vero opponant Judæi, Jesum Nazarenum gentibus non prædicasse, nec eas ad suam doctrinam convertisse: imo aperte dixisse, *se non esse missum, nisi ad oves, quæ perierant domus Israel* Matth. XV. 24., & Discipulis suis ita præcepisse Matth. X. 5. seq.: *In viam gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis*. Non, inquam, id opponant; hæc enim omnia nihil aliud significant, nisi primo, & principaliter Christum venisse pro Judæis: non tamen voluisse a suis beneficiis excludere Gentiles. Id patet in puero Centurionis, quem sanavit Matth. VIII. Id etiam patet ex colloquio, quod habuit cum muliere Samaritana, & ex eo quod in ejusdem civitate biduo commoratus est, unde plures Samaritani crediderunt, ipsum esse ve-

(*a*) Joann. Harduinus de *nummis Herodiadum* Josephi auctoritatem hac in re nauci facit; immo in Resp. facta Jac. Basnagio pag. 336. ridiculum plane existimat, potuisse Herodem templum Jerosolymitanum ex integro extruere. Ejusdem sententiæ est Salianus ad ann. mundi 4035.

(*b*) Ex hac Prophetia triumphabat Tertullianus in Lib. *adv. Judæos* cap. 12. inquiens. „ Aspice universas nationes de voragine erroris humani exinde emergentes ad Dominum Deum creatorem, & ad Deum „ Christum ejus. Et si audes, nega oracula prophetarum. Statim tibi promissio Patris occurrit in Psalmis, dicens: *Filius meus es tu, ego hodie genui te, Pete a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*. Nec poteris eum magis David filium dicere, quam Christum; aut terminos terræ David potius promissos, qui intra unicam Judæam regnavit, quam Christo, qui totum jam orbem Evangelii sui fide cepit &c. “

vere Salvatorem mundi Joann. V. Præterea jussit Apostolis, ut *euntes in mundum universum prædicarent Evangelium omni creaturæ* Marci XVI. 15. Et hoc ipsum fuerat a Prophetis prædictum Isaiæ LXVI. 19.: *Mitte ex eis, qui salvati fuerint, ad gentes in mare: in Africam, & Lydiam tendentes sagittam: in Italiam, & Græciam, ad insulas longe, ad eos, qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam, & annunciabunt gloriam meam gentibus .... & assumam ex eis in Sacerdotes, & Levitas, dicit Dominus.*

168. Hæc adeo perspicua sunt, ut in oculos quoque adversariorum incurrant; sed in hoc decipiuntur simul cum Patribus suis, quod hæc Prophetarum oracula interpretantur de majestate, & potentia temporali, qua Messias venturus non solum regnum Israel restitueret, sed etiam subactis gentibus imperium toto terrarum orbe protenderet; qua in re plura afferunt vaticinia præcipue ex Isaia.

169. At vero cum in eodem Isaia, aliisque Prophetis quam sæpissime inculcetur, Messiam futurum pauperem, despectum, virum dolorum, ac denique crucis supplicio afficiendum, manifeste innuitur, gloriam regni ejus non futuram temporalem, sed spiritualem. Vid. inter alia Isaiæ caput LIII., & Zachariæ IX. 9., ubi dicitur: *Exulta satis, filia Sion: jubila filia Jerusalem: ecce Rex tuus veniet tibi justus, & salvator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.* Quod oraculum ad litteram fuisse adimpletum Historia Evang. testatur Matth. XXI. 5.

170. Pergit autem Zacharias in eodem loco describere hujus pauperis Regis immensam potestatem inquiens: *Loquetur pacem gentibus, & potestas ejus a mari usque ad mare, & a fluminibus* (hebraice *a flumine*, nempe Jordane) *usque ad fines terræ.* En Messiam pauperem simul, & divitem, infirmum, & potentem; quæ facile conciliantur, si de duobus regnis, temporali, & spirituali intelligantur; ut Messias venturus prædicetur non in splendore majestatis humanæ, neque in potentia armorum, sed in splendore, & potentia miraculorum, & divina suæ doctrinæ efficacia, quo totum mundum ad se trahere debebat.

171. His accedit, quod regnum Messiæ appellatur regnum *pacis*, & regnum *æternum* Isaiæ IX. 6. seq. *Vocabitur nomen ejus ..... Princeps pacis: multiplicabitur ejus imperium* (Hebr. *multiplicandi ejus imperii*) *& pacis non erit finis. Super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in judicio, & justitia amodo, & usque in sempiternum.* Quæ certe verba, aliaque his similia, quæ sæpe in sacris Vatibus occurrunt, non possunt de regno temporali intelligi; sed regnum Christi significant spirituale, quod in æternum durabit.

172. Nihil vero amentius, quam quod nonnulli ad hæc oracula Prophetarum concilianda excogitarunt, scilicet non unum, sed duos venturos esse Messias, quorum alter in gloria, & majestate esset temporale Israelis regnum restituturus; alter vero humilis, atque abjectus esse deberet; qua in re mirum quantum Rabbini genio suo fabuloso indulgeant, ut videre est apud Jac. Basnage *Hist. des Juifs*. Lib. VI. c. 25. art. 3.

173. Commentitia enim prorsus est hæc duplicis Messiæ distinctio, & veteri Synagogæ omnino ignota. Sed facilis, atque aperta est hujusmodi oracula Prophetarum conciliandi via, si quæ de Messiæ abjectione, passione, doloribus, & morte prænunciarunt, ad litteram intelligantur, prout reipsa in Jesu Nazaræno adimpleta fuerunt: quæ autem de ejus gloria, potentia, majestate, & regno prædicantur, referantur ad gratiam, quam sanguine suo nobis promeruit, ut illius lavacro regenerati filii Dei nominemur, & simus, hæredes regni cælestis, cohæredes ipsius Christi. Hac ratione Christus mundo pacem reddidit, reconcilians ima summis, imperium suum dilatavit ab ortu solis usque ad occasum, regnique ejus nullus erit finis.

174. Est etiam considerandum, fuisse in Jesu Nazaræno, quem nos ut Messiam adoramus, duplicem naturam, divinam, & humanam; qua posita distinctione facillime conciliantur Prophetarum oracula, quorum aliqua ad divinam, alia ad humanam naturam referuntur. Sed de Messiæ divinitate aliqua mox addemus (a).

175. Præter hæc alia est prophetia apud Malachiam I. 7. & seq. quæ sacrificium novum a Christo instituendum, atque offerendum, apertissime indigitat, quodque aliud esse non potest, quam illud, quod in lege Christiana Deo ubique offertur. Primo igitur Deus ibi ita arguit veteris legis Sacerdotes: *Offertis super altare meum panem pollutum;* deinde ita prosequitur: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda &c.* Certum est hic non esse sermonem de sacrificio interiori, & spirituali, quia hoc nunquam fuit

(a) R. Ghenda Levi bar Bezaleel in *Victoria Israelis* impressa Pragæ 1599. cap. 22. aperte fatetur, *totum negotium Messiæ esse divinum, & spirituale, non corporale.* Et R. Menasse ben Israel Lib. III. de *Resurrectione mortuorum* cap. 5. duplicis Messiæ commentum refutat. Imo R. Moses ben Maimon eos, qui alium sibi fingunt Messiam, quam ex progenie David, & Salomonis, nomen Dei benedictum, & verba Prophetarum abnegare pronunciat.

fuit a Deo reprobatum, sed de sacrificio exteriori, quod opponitur sacrificiis veteris legis, quæ reprobari debebant, & ad quod offerendum prædixerat Deus, se assumpturum Sacerdotes ex gentibus. Isaiæ LXVI. 21. Jam vero dicant nobis Judæi, ubi sint Sacerdotes veteris legis, ubi victimæ, ubi altare, ubi templum? Agnoscant igitur, antiqui fœderis sacrificiis successisse oblationem mundam, scilicet sacrificium corporis, & sanguinis Christi in Eucharistia, quod in omni loco Deo offertur. Dicitur autem hæc oblatio *munda*, quia ut inquit Concil. Trid. Sess. XXII. c. I., *nulla indignitate, aut malitia offerentium inquinari potest;* sicuti frequenter inquinabantur sacrificia veteris legis.

176. Addamus denique & Prophetiam Michææ V. 2. *Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus ejus ab initio a diebus æternitatis.* Porro constans semper fuerat apud Judæos traditio, Messiam ex tribu Juda, atque ex progenie David esse nasciturum, immo in Bethlehem David patria; unde etiam cum Herodes a Principibus Sacerdotum & Scribis populi sciscitatus fuisset, ubi Christus nasceretur, sine hæsitatione responderunt: *In Bethlehem Judæ* Matth. II. 4. & seq.; & cum Jesus Pharisæos interrogasset: *quid vobis videtur de Christo? cujus filius est?* responderunt ei: *David*. Matth. XXII. 42. Hinc peculiarem Deus curam tribus Juda semper gessit, nec eam passus est inter gentes dispergi.

177. Jam vero ex historia Evangelica constat, in Bethlehem esse natum; quamvis enim ejus parentes habitarent in Nazareth, providentia tamen divina disposuit, ut appropinquante partu Mariæ Virginis edictum a Cæsare Augusto exiret, ut describeretur universus orbis; ascendit autem & Joseph cum Maria conjuge sua *in Judæam in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo, & familia David* Luc. II. Quibus omnibus patet, Michææ vaticinium fuisse in Jesu Nazaræno ex peculiari dispositione divina perfecte adimpletum; atque eo magis id patet, quod tribus Juda postea fuit una cum aliis dispersa, & adeo confusa, ut nulla amplius familiarum genealogia in ea distinguatur, ac propterea genus David in ea frustra requiras. Immo narratur, post excidium Jerosolymitanum fuisse a Vespasiano eos omnes occisos, qui se de domo, & familia David esse profitebantur; ut proinde si Michææ vaticinium in Jesu Nazaræno impletum non est, nulla amplius supersit ejus adimpletionis spes.

CAPUT VIII.

Ex præsenti Judaicæ Nationis statu a Prophetis prædicto magis confirmatur, Jesum Nazaræenum esse Messiam, a Deo promissum.

178. Quanquam in hanc rem superius allata invicta omnino sunt, hoc tamen ad convincendos Judæos magis palpabile, magisque efficax esse deberet, nisi eorum excæcatio a Prophetis sæpius prænunciata obstaret. *Obscurentur*, dicitur in Psalm. LXVIII., *oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurva .... quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt.* Vidimus superius cap. V. fuisse a Daniele prædictum in medio hebdomadis septuagesimæ occidendum esse Christum: post autem civitatem, & sanctuarium dissipatum iri, & talem esse statutam desolationem, quæ usque ad consummationem & finem perseverabit. Oseas etiam III. 4. *Dies multos*, inquit, *sedebunt filii Israel sine Rege, & sine Principe, & sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod et sine theraphim.* Et adhuc clarius Lib. 2. Paralip. XV. 3. Propheta Azarias extremam hanc populi Israelitici calamitatem his verbis prædixit: *Transibunt multi dies in Israel absque Deo vero, et absque Sacerdote, Doctore, et absque Lege.* Quæ prædictio cum nequeat captivitati Babylonicæ adaptari, nonnisi infelicem hunc Judæorum statum significare potest, in quo sunt sine *Deo vero*, quia divinum Trinitatis mysterium nobiscum adorare recusant; sine Sacerdote docente, quia eorum Sacerdotium jamdiu abolitum est; sine Lege, quia Lex Mosaica abrogata fuit. Et multa hujus generis vaticinia facile esset coacervare.

179. Jam vero quanquam difficile haud sit, ex ipsis Prophetis eruere, hæc omnia illis evenire debuisse, eo quod Messiam non agnoverint, adeo tamen luculenter Christus Dominus harum prædictionum sensum explicavit, ac propriis vaticiniis confirmavit, ut nulla unquam prophetia magis perspicue edita fuerit, & magis litteraliter adimpleta.

180. Itaque ut legimus Lucæ XIX. 38. seq., cum Jesus triumphali modo Jerusalem appropinquaret; & turbæ ipsi lætanter acclamarent: *Benedictus, qui venit Rex in nomine Domini*, videns civitatem flevit super illam dicens: *Quia si cognovisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo .... & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos, qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.* Hæc apud S. Lucam.

181. Clarius tamen invenitur hæc prædictio apud Matthæum XXIV.; ubi vers. 14. & seq. etiam tempus, quo hæc terribilis prophetia adimplenda erat, accurate prædicitur: *Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus; & tunc veniet consummatio. Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta, stantem in loco sancto: qui legit intelligat. Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, & qui*

in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua: & qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam: vers. 34. *Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant.* Quæ prophetia etiam reperitur Marci XIII. Porro si hæc omnia ad apicem litterarum adimpleta fuisse videamus, quis adeo vecors erit, ut inficietur, Jesum fuisse verum Prophetam, adeoque etiam verbis suis veterum Prophetarum genuinum sensum determinasse?

182. Oculos nunc conjiciamus in populi Judaici excidium, quale a Flavio Josepho ejusdem nationis, & religionis nobis descriptum fuit. Annus æræ Christ. sexagesimus octavus, quando *generatio illa non dum præteriverat* (nam plurimi, qui hanc prophetiam audiverant, in vivis adhuc erant), cum Romani urbem Jerusalem vallo cinxerunt, & post longam, acerrimamque oppugnationem vi tandem, & armis occuparunt, tantaque facta est Judæorum omnis sexus, & ætatis cædes, ut ad undecim centena millia in ea obsidione fame, ferro, flammâque periisse dicantur: reliqua autem multitudo populi, urbe vastata, temploque incenso, in miseram captivitatem abducta fuit. Et quia civitatis destructæ adhuc vestigia quædam supererant, ut nihil prorsus prophetiæ adimpletioni deesset, post 60. circiter annos (*a*) Ælius Hadrianus Imperator lapides prioris jam destructæ transtulit, ut novam in vicina civitatem extrueret, quam ex suo nomine *Æliam* vocavit, atque ita, prout prædixerat Christus Marc. XIII. 2., *lapis super lapidem relictus non fuit*.

183. Notum pariter omnibus est, frustra tentasse postea Julianum Imperatorem templum reædificare; erumpentibus enim e terra flammis opus magno molimine incœptum perfici non potuit. Interea tamen contigit, ut ab ipsis Judæis, qui undique turmatim concurrerant, fundamenta destructi templi eruerentur, ut nova ponerent: quod cum perficere postea, Deo prodigiose impediente, nequiverint, ipsi propheticum oraculum nescientes impleverint: *Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea*, Ps. CXXXVI. 7. (*b*).

184. Populus autem Judæus ubique terrarum exul, & profugus tot, & tantis calamitatibus premitur, ut omnium commiserationem promereretur, nisi voluntaria obstinatione suas ipse sibi miserias consisceret. A septemdecim, & amplius sæculis Regem non habet, nec Sacerdotes, nec Levitas, nec sacrificia, nec templum: semper jactatur vana spe futuræ liberationis, ac sæpius a falsis impostoribus deceptus nullum diuturnæ suæ captivitatis terminum videt.

185. His breviter, ac superficie tenus consideratis, dicant nobis Judæi, quo tandem nefando crimine tantam Dei punitionem promeriti sint? Certe eorum Patres, propter idololatriam, quo ipsis fatentibus Hebræis (*c*) nullum majus esse potest scelus, multis magnisque calamitatibus affecti sunt, sed illæ omnes simul etiam collectæ nulla ratione cum ea comparari possunt, quam modo a tot sæculis patiuntur.

186. Perperam autem diuturnæ hujus, & gravissimæ punitionis aliam quærunt causam, præter eam, quam Propheta Oseas indigitat, clarius autem explicavit Christus Dominus. Primus in laud. nuper vaticinio ita subdit: *& post hæc revertentur filii Israel, & quærent Dominum suum, & David Regem suum, & pavebunt ad Dominum, & ad bonum ejus in novissimo dierum.* Si enim conversi quærent Dominum Deum suum, & David Regem suum, scilicet Messiam filium David, quem dereliquerunt, manifeste patet, hoc, & non aliud esse illud gravissimum crimen, cujus pœnas luunt. Clarius autem Dominus Jesus id expressit, inquiens: *eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ*.

187. Atque ex postremis his Christi verbis patet, crimen hoc gravissimum, quo Judæi olim se obstrinxerunt, Jesum Nazaræum persequentes, ac morti tradentes, etiam in eorum filiis, ac nepotibus usque ad nostra tempora perseverare, & renovari, quemadmodum enim illi, Messia repudiato, maximi se criminis reos fecerunt, ita eorum posteri in eadem cæca obstinatione perseverantes pari se culpa obstringunt; immo fortasse etiam majori, quia, quo eorum captivitatis tempus fit diuturnius, eo etiam evidentiora fiunt argu-

(*a*) Vel post 50., ut S. Hieronymus scribit in ep. 129. ad Dardanum, inquiens: *Civitatis* (Jerusalem) *usque ad Hadrianum Principem per 50. annos mansere reliquiæ*. Ubi postea energica sua eloquentia premit Judæos, ut dicant, ob quod facinus clementissimus Deus per tanta spatia temporum miseriis suis non subveniat &c.

(*b*) Legendus hac de re Theodoretus Lib. III. *Hist. Eccl.* cap. 20., ubi narrat, Julianum sperantem, *prædictionem Domini se falsi convicturum esse*, Judæos omnes invitasse, ut templum, quod destructum fuerat, instaurarent; eos autem undique concurrentes & pecunias, & operam suam alacri animo ad hoc opus contulisse; sed cum reliquiis veteris ædificii destructis (ut ita non relinqueretur lapis super lapidem) nova omnia se constructuros sperarent, turbinibus, tempestatibus, ac procellis universam materiam fuisse dissipatam: cumque obstinate in pristino furore persisterent, ignis erumpens plurimos fodientium consumpsit, reliquos fugere coegit. Aliorum hujus prodigii testium veluti nubem facile esset afferre; sed ne eorum auctoritas, utpote Christianorum, a Judæis repudietur, unum addimus Ammianum Marcellinum, Scriptorem Ethnicum, Juliano coævum, ac Christianorum osorem acerrimum, qui tamen hanc lugubrem historiam minime reticere potuit initio Lib. XXIII., ubi vanis Juliani pro restauratione templi Jerosolimitani conatibus enarratis, tandem concludit, *metuendos globos flammarum prope fundamenta crebris assultibus erumpentes fecisse locum, exustis aliquoties operantibus, inaccessum*.

(*c*) Vid. parva *Pesicuta* in Numeros T. XVI. *The-*

gumenta, quibus Messiam jam venisse probatur (*a*).

188. Hinc frustra objiciebat Isaac Orobius in *Amica Collat.*, injustam futuram esse hanc pœnam, si propter Deicidium a Patribus eorum patratum inflicta esset; præcipue cum Deus sæpe comminatus fuerit, se puniturum iniquitatem Patrum in filiis *usque ad tertiam, & quartam generationem*, sed non ultra. Frustra, inquam; cum Deus in pervicacibus Judæis modo non puniat solum iniquitatem Patrum, sed iniquitatem ipsorum propriam a Patribus in eos derivatam, juxta horrendam illam universi populi imprecationem Matth. XXVII. 25. *sanguis ejus super nos, & super filios nostros*.

189. Sed instat recutitus Orobius: cum tot aliæ nationes Jesum, ut Messiam, non minus quam Judæi, rejiciant, cur æqualibus non premuntur calamitatibus?

190. Resp., earum crimen non esse tam grave, quam Judæorum; istis enim proprie factæ sunt promissiones Messiæ; ex eorum semine natus est Christus; ipsis prædicavit, & omnia in se adimpleta fuisse Prophetarum oracula sæpius ostendit; coram ipsis multa, & stupenda edidit prodigia; ac denum ipsi hominum ingratissimi ejus mortem magnis clamoribus a Pilato petierunt, atque impetrarunt. Nihil horum de gentilibus dici potest, quorum propterea peccatum in Evangelii luce repudianda grave certe est, obstinatam tamen Judæorum pervicaciam non æquat.

191. Irrito labore se torquent, dum alias suarum calamitatum causas requirunt, scilicet legis Mosaicæ violationes, quas a Deo severissime puniendas esse Moyses prædixit *Deuter.* XXXVIII. Ut enim hoc effugium, quo sæpius uti solent, ipsis prodesset, demonstrare deberent, has legis violationes post Jesum Nazaræum fuisse in populo Judaico, & frequentiores, & majores, quam antea, quod tamen evincere nullo modo poterunt. Nam ut omittam illas quorumdam Rabbinorum jactationes, quibus nationis suæ virtutes deprædicant, atque innocenter, & sine causa se affligi queruntur, certe ex historia antiquissimæ hujus gentis constat, multo plura, multoque graviora fuisse illius scelera ante Christum natum, quam postea. Saltem post ejus dispersionem nullibi legitur, Judæos se idololatria polluisse, quo tamen crimine sæpenumero Patres eorum Deum ad iracundiam, & vindictam provocaverunt.

192. Urget præterea Orobius exemplum 10. tribuum, quæ sub Salmanasare in captivitatem abductæ, & nunquam liberatæ, eadem fere cum aliis Judæis pœna plectuntur, quin ipsæ necis Jesu Nazaræni consciæ fuerint.

193. Sed primo illæ 10. tribus, si adhuc subsistunt, eadem culpa, ac reliqui Judæi, tenentur, dum Jesum Nazaræum, ut verum Messiam, venerari detrectant. Neque enim dubitari potest, hujus divini Redemptoris nomen ad eorum aures pervenisse, cum Christiani sint toto orbe diffusi. Secundo majori adhuc culpa obstringuntur, si verum est, eas gentilibus commixtas didicisse opera eorum, atque idolis servire. Putant tamen aliqui, maximam illarum tribuum partem sensim, ac sensim in diversis occasionibus in Palæstinam remeasse, fuisseque tribui Juda immixtam. Hac de re videri potest Diss. *sur le retour de dix tribus* Tom. X. *de la S. Bible*.

194. Dices. Si hæ calamitates pœna fuerunt cædis Jesu Christi, cur eam illico consecutæ non sunt? Cur nonnisi post 40. annos eversa est Jerusalem? Cur non tota impia gens internecione deleta?

195. Resp., pœnam immanissimi sceleris non fuisse diu dilatam; & quamquam veram hujus modicæ dilationis causam certo determinare non audeamus, conjectare tamen non improbabiliter possumus. Deum sustinuisse in multa patientia, si forte ad prædicationem Apostolorum impia gens tota converteretur, ut reipsa non paucos conversos fuisse novimus. Hac etiam de causa fortasse terribilis illa comminatio non uno quasi ictu completa fuit, sed successive, quando scilicet obstinata Judæorum pervicacia consummata fuit.

196. Cur vero una cum civitate, & templo tota Judæorum natio non fuerit internecione deleta, Sanct. Augustinus in fine Enarrat. I. in Psalm. LVIII. Tom. IV. hanc affert rationem, scilicet ut testes veterum Prophetarum semper existerent. *Sunt ergo Judæi*, inquit Sanct. Pater, *non sunt occisi, necessarii sunt credentibus. Quare hoc?* ... *Per omnes gentes dispersi sunt Judæi, testes iniquitatis suæ, & veritatis nostræ. Ipsi habent codices, in quibus prophetatus est Christus, & nos tenemus Christum. Et si quando forte aliquis Paganus dubitaverit, cum ei dixerimus prophetias de Christo, quarum evidentiam obstupescit, & admirans putaverit a nobis esse conscriptas, de codicibus Judæorum probamus, quia hoc tanto ante prædictum est. Videte, quomodo de inimicis nostris alios confundimus inimicos*.

197. Scholion. In hac tamen universæ gentis Judaicæ dispersione simul & conservatione admiranda est divina providentia, & observanda vaticiniorum adimpletio. Ubique enim dispersi sunt, sed in sua dispersione ita mirabiliter a Deo conservantur, ut populum efficiant ab omnibus aliis di-

sauri Blasii Ugolini, ubi etiam hujus rei hæc firma redditur ratio, quia idololatra *totam plane legem violat*.

(*a*) Hoc tam diuturnæ captivitatis experimento fuisse bene multos commotos ad deserendam reprobatam Synagogam, narrat R. Ghedalias apud Wangeseilium in *Confut. Niczach*. Quamquam ille sui erroris tenax eos *apostatas* vocet, & in desperationem actos.

distinctam; & cum antiqui ipsorum domitores Ægyptii, Syri, Persæ, ac Romani demum vicissitudine temporum destructi sint, Judæi ab ipsis subacti adhuc vigent, & toties horrendis stragibus pene extincti, in magnam rursus multitudinem excreverunt. In hac mirabili gentis Judaicæ conservatione adimpletum esse videmus illud Jeremiæ vaticinium XLVI. 28. *Ego consummabo cunctas gentes, ad quas ejeci te: te vero non consummabo.* Et hinc colligere possumus, etiam adimplenda esse ea vaticinia sæpius repetita de futura aliquando eorum conversione ad Christi fidem: *& post hæc revertentur filii Israel, & quærent Dominum Deum suum, & David Regem suum, & pavebunt ad Dominum, & ad bonum ejus in novissimo dierum.* Oseæ III. 5. Quando autem hæc conversio futura sit, definiri non potest, & qui de ea aliquid prænunciare ausi fuerunt, se falsos Prophetarum interpretes ostenderunt (*a*). *Non est vestrum*, repetere hic possumus, quæ Christus dixisse refertur discipulis suis Act. I. 7., *nosse tempora, quæ Pater posuit in sua potestate.*

198. Ultima, & potissima Rabbinorum ars, qua infelicem populum misere decipiunt, repetitur ex clarissimis, & sæpe iteratis Dei promissionibus, tandem aliquando revocandi illos commiserandos, & ubique dispersos exules in patriam suam, iterum ædificandæ Jerusalem, instaurandique templi, in quo abolita jam tanto tempore sacrificia postliminio Deo offerantur, & regnum Israel in pristinum, imo multo majorem splendorem, potentiam, majestatemque restituendi. In quam rem plura in promptu habent sacra vaticinia. Sic Deuter. XXX. Moyses populum consolatus est, dicens: *Cum ergo ... ductus pænitudine cordis tui in universis gentibus, in quas disperserit te Dominus Deus tuus, & reversus fueris ad eum ... Reducet te Dominus Deus tuus de captivitate tua, ac miserebitur tui, & rursum congregabit te de cunctis populis, in quos te ante dispersit. Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde retrahet te Dominus Deus tuus. Et assumet, atque introducet in terram, quam possederunt Patres tui, & obtinebis eam.* Gemina inveniuntur passim apud Prophetas, quæ de captivitate Babylonica non videntur posse intelligi; utpote quia in ea non fuit populus Hebraicus dispersus in universa terra usque *ad cardines cæli*, ut modo dispersus est.

199. Præterea non uno in loco promisit Deus, reædificandum templum a Messia. Clara est prophetia Zachariæ VII. 12.: *Ecce vir, Oriens nomen ejus ... & ædificabit templum Domino.* Item Amos IX. 11. *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum ejus, & ea, quæ corruerant, instaurabo, & reædificabo illud, sicut in diebus antiquis.* Clarius adhuc Jerem. XXXI. 38. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ædificabitur civitas Domino ... non evelletur, & non destruetur ultra in perpetuum.* Et alibi sæpe promittitur Hebræis post Messiæ adventum felicitas sempiterna, qualis certe non fuit post adventum Jesu Nazaræni, non ergo Jesus Nazarenus est Messias Prophetarum oraculis prædictus.

200. Resp., primo, verba Moysis ex cap. XXX. Deuter. intelligenda esse de captivitate Babylonica, ut ea intellexit Nehemias, qui Lib. II. Esdræ cap. I. 8. seq. ita Deum orabat: *Memento verbi, quod mandasti Moysi servo tuo dicens: Cum transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos: & si revertamini ad me, & custodiatis præcepta mea, & faciatis ea, etiamsi abducti fueritis ad extrema cæli, inde congregabo vos, & reducam in locum, quem elegi &c.* Nehemia ergo interprete promissio liberationis a Deo facta per Moysem non respicit præsentem captivitatem, & dispersionem, cujus finem frustra præstolantur Judæi.

201. Secundo alia Prophetarum oracula possunt, & debent intelligi de mutatione infelicis Judæorum sortis, quando scilicet ducti pænitudine cordis convertentur ad Deum, quem dereliquerunt, & nobiscum unigenitum ejus Filium adorabunt, qui venit ad nos liberandos a durissima Dæmonis servitute, & tunc promissiones divinæ adimplebuntur, non in sensu litterali, ut Judæi revertantur in terram Chanaam, ibique regnent, sed spiritualiter de regno Dei, ad quod etiam Gentes vocatæ sunt, & quod extenditur ab ortu solis usque ad occasum. Hoc autem regnum Christi perpetuum erit, secundum Prophetarum promissiones, quæ non in sensu litterali, sed mystico intelligi debent.

202. In sensu item mystico facta est reædificatio Jerusalem, & templi toties promissa, & quidem talis, ut non ultra destrui possit. Per hanc enim sanctam urbem, & per templum significatur Ecclesia ædificata super fundamentum firmissimum, & indestructibile, idest Christum. Hæc autem Ecclesia non solum Judæos, sed etiam Gentiles debet suo sinu complecti. Et sic S. Jacobus in Concilio Apostolorum explicavit similia verba Prophetarum inquiens in Act. Apost. XV. 15. seq. *Et huic concordant verba Prophetarum, sicut scriptum est* (Amos IX. 11.): *Post hæc revertar, & reædificabo tabernaculum David, quod decidit, & diruta ejus reædificabo, & erigam illud.*

(*a*) Petrus Jurieu in suo Libro *Accomplissement des propheties* inter alia vaticinia, quorum se auctorem fanaticum, vel interpretem præbuit, brevi futuram, imo jam imminentem Judæorum restitutionem prænunciavit; qua de re lectu digna est lepida ad ipsum Epistola Rabbinorum Amstelodamensium, quam refert Rich. Simon Tom. I. *des lettres choisies* par. 1.

hul, ut requirant ceteri hominum Dominum, & omnes gentes, super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus, faciens hæc.

203. Omnia ergo vet. Testamenti vaticinia, quibus promittitur renovatio Jerusalem, & Templi reædificatio, restitutio item, & amplificatio regni Israel, ac demum liberatio Judaici populi a durissima, qua premitur, captivitate, debent spiritualiter intelligi de Ecclesia, ac de regno Christi; non autem cum somniantibus Judæorum magistris litteraliter, & carnaliter de terrena restitutione aboliti per septemdecim & amplius sæcula Israelitici imperii. Hinc illæ vivæ imagines Prophetarum, ac præcipue Isaiæ, qui describit cœlos novos, ac terram novam, ubi copia fructuum incredibilis, affluentia consolationum, & deliciarum, fluvius pacis, & quasi torrens inundans gloriam gentium, *& erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato*, idest perpetua successio neomeniarum, & festorum; quæ omnia sub figuris exprimuntur cap. postremo, ubi demum versu penultimo concluditur: *Venit omnis caro* (non Israel tantummodo, sed omnis natio), *ut adoret coram facie mea, dicit Dominus*.

204. Coronidis loco non erit inutile breviter Judæis commemorare falsas recentiorum Rabbinorum prophetias, quibus sæpe ausi sunt suis contribulibus prædicere tempus, quo expectatus Messias venire debebat, quin tamen eventus inanibus his vaticiniis responderit. Celeberrimus inter alios fuit R. Maimonides, quem Moysi legislatori aliqui comparare non dubitarunt. Hic in quadam epistola ad Hebræos in Africa commorantes certo prædixit, Messiam venturum esse anno mundi 4972.; qui tamen annus præteriit, quin expectatio Judæorum expleta fuerit. Postea R. Salomon Malcus, qui sæculo XVI. Mantuæ tanquam solemnis impostor igne damnatus fuit, Messiam certe venturum promisit anno post mundum creatum 5560., secundum supputationem Hebræorum, quæ a nostra Chronologia deficit annis 240., sed neuter annus vidit vane expectatum Messiam. R. Jechiel ben Zevi natale Messiæ fixit anno 1724. nostræ æræ. Supervacaneum est, singulos hosce vaniloquos Prophetas recensere, quos etiam confutavit B. Azarias De Rossi in suo *Meor Enaim*.

CAPUT IX.

Ostenditur, Messiam in Lege promissum futurum verum & naturalem Filium Dei.

205. Quamquam reprobata modo Judæorum Synagoga Trinitatem Divinarum personarum omnino neget, ac consequenter doceat, Messiam in Lege promissum futurum purum hominem, haud difficile tamen nobis erit, hunc etiam maximum errorem ex propheticis vet. testamenti oraculis refellere. Et quidem de mysterio Trinitatis satis a nobis actum fuit T. III. Dissert. I. cap. 2. Nunc locus est opportunus, ut peculiariter contra eosdem Judæos veram promissi Messiæ divinitatem demonstremus. Quamquam si cogi aliquando possent, ut faterentur, Jesum Nazarænum esse verum Messiam, necessario etiam fateri cogerentur, veram esse doctrinam ab eo toties traditam de consubstantiali ipsius divinitate, de qua fuse actum est in eodem T. III. Dissert. III. cap. 5. Sed modo eam demonstrare aggredimur ex solis vet. testamenti oraculis.

206. Et quidem futurum Dei Filium, ipsi Judæi aperte confessi sunt, quando apud Matthæum XXVI. 63. Princeps Sacerdotum Jesum ita interrogavit: *adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus filius Dei?* Putabat igitur Princeps Sacerdotum, Messiam futurum filium Dei. Clarius Nathanael Joan. I. 49. Divinitatem Messiæ confessus est dicens: *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel*. Et Petrus nomine suo, aliorumque discipulorum Matth. XVI. 16. *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Hæc peculiaris denominatio *filii Dei* tributa Messiæ, non denotat certe, eum futurum filium adoptivum, & per gratiam, ut communiter sunt homines justi, sed distincta prorsus ratione, nempe per veram, æternamque generationem, ut proinde non ignoraretur in veteri Synagoga divina venturi Messiæ natura. Sed id comprobare aggredimur multis, apertisque testimoniis ex veteri testamento desumptis, atque ex illis præcipue, quibus Christus Dominus, ejusque Discipuli ad hoc dogma confirmandum usi sunt (*a*).

207. Primo Jeremias antiquas Messiæ promissiones repetens cap. XVIII. 6. *In diebus illis*, ait, (seu ut hebr. fons habet, in diebus *illius*, nempe Messiæ) *salvabitur Juda ... & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus* (יהוה Jehovah *justus noster*, vel *justitia nostra*). Porro, ut Judæi fatentur, sacrum & ineffabile nomen Jehovah nonnisi vero Deo tribuitur; messias ergo, qui certe eo loco indigitatur, verus Deus futurus erat. Ad quem locum Jeremiæ alludit S. Paulus 1. Corinth. I. 30. inquiens de Christo: *Qui factus est nobis sapientia a Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio*.

208. Ut temeraria autem rejicienda est illa periochæ interturbatio, qua aliqui ita legendum putant: *Et hoc est nomen ejus, quo vocabit eum Dominus, justitia nostra*, sive *justus noster*. Nam primo textus hebraicus, cui concordant versiones Syriaca, & Arabica, imo & Chaldæus Paraphrastes, legit יקראך jikrù *vocabunt eum* in numero plurali. Deinde, haud recte Deo accommo-

(*a*) Brevitatis causa ea omittuntur, quæ in hanc rem allata sunt in Tom. III. pag. 21. & seq.

modabimus hunc sensum: Vocabit Messiam *justitiam nostram*, vel *justum nostrum*, vel *justificantem nos*. Hæc enim omnia in idem recidunt.

209. Frustra etiam est Grotius, qui Socinianis gratificaturus, ut vim hujus oraculi labefactaret, primo totum hoc vaticinium ad Zorobabelem retulit, qui figuram gerebat Christi: deinde observavit, eadem verba fuisse a S. Propheta inferius cap. XXXIII. 16. repetita cum aliqua immutatione: *In diebus illis salvabitur Juda, & Jerusalem* (alii legunt *Israel*) *habitabit confidenter, & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster*; hebraice *justitia nostra*; quasi scilicet de Jerusalem, vel de Juda id intelligendum sit: unde etiam legebat *vocabunt eam*, nempe civitatem, & cum videret a Græcis, & Chaldæo interprete legi *eum* genere masculino, id explicavit de Juda.

210. Sed tota illa interpretatio Grotii distorta est, obscura, & absurda. Quomodo enim aut Juda, aut Jerusalem vocari potuit *Dominus justitia nostra?* Et multo absurdius est, *quod* addit, loco *justitiæ* substituens *beneficentiam*, *seu Dominus nobis bene fecit*. Inepte etiam Grotius totum hunc locum ad Zorobabelem refert, cum vel ipsi Rabbini confiteantur, hoc vaticinium spectare ad Messiam, & solum nobiscum disputent, an Messias ibi designatus jam advenerit, an vero expectandus adhuc sit.

211. Simile vaticinium habetur apud Prophetam Isaiam cap. IX. 6. *Parvulus natus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis: multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis &c.* Quibus verbis designari Messiam, nemini dubium est; cujus humanam naturam, simul cum divina copulatam Propheta exprimit.

212. Neque ferenda est Grotii audacia, qui volens hoc oraculum ad Ezechiam detorquere, ita legendum putavit: *Consultator Dei fortis*. Ita sæpe ineptit vir, alias non indoctus. Ne tamen totam triumphi gloriam concedat Rabbinis, qui eum in hac oraculi depravatione præcesserunt, vult in Ezechia fuisse Messiam præfiguratum. Sed quilibet facile videt, neque Ezechiæ, nec cuicumque alteri mortalium posse nomina, & characteres illius parvuli convenire: Jesu autem soli adamussim competere, qui simul Deus est, & homo.

213. Addamus ea, quæ ipse Propheta Isaias de venturo Messia magnifice prædicat; ut cap. XXXV. 4., ubi ita animos nostros erigit: *Dicite pusillanimis; confortamini, & nolite timere ... Deus ipse veniet, & salvabit vos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet, sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum*. Ad quod vaticinium certe respexit Christus Dominus, quando Matth. XI. 4. discipulis Baptistæ dixit: *Euntes renunciate Joanni, quæ audistis, & vidistis: cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt &c.* Prosequitur Isaias cap. XL. *Consolamini, consolamini, popule meus, dicit Deus vester ... Vox clamantis in deserto: parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri ..... Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur*, cum iis, quæ sequuntur, & quibus Isaias propheticis imaginibus summi Dei potentiam depingit, luculenter ostendens, Messiam qui ad consolationem, & redemptionem Israel venturus erat, esse Deum summum, qui in carne assumpta nos erat salvaturus.

214. Apertissima autem sunt ea, quibus Isaias in cap. XLV. vers. 15. ita Messiam alloquitur: *Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator*. Quæ licet ad Cyrum directa esse videantur, in quo Deus veluti absconditus ea operabatur, quæ pertinebant ad salutem Israel, primario tamen spectabant ad Christum verum Israelis Salvatorem qui proprie dicebatur *Deus absconditus*, quatenus sub velo humanitatis ejus latebat divinitas.

215. Et certe multa Isaias eo in loco habet, quæ Cyro proprie convenire nequeunt; ut quod ibidem dicit: *Tantum in te est Deus, & non absque te Deus*; quæ de Verbo, unigenito, & consubstantiali Filio Dei vere enunciari possunt, de Cyro autem non possunt. Pariter quæ sequuntur: *Israel salvatus est in Domino salute æterna*, non possunt significare tantum liberationem populi Israelitici a captivitate Babylonica factam per Cyrum, sed significant liberationem omnium gentium a captivitate Dæmonis factam per Christum, quæ vere est æterna. Hinc S. Hieronymus in comment. ad hunc locum eorum sententiam refellit, qui Isaiam de Cyro Persarum rege vaticinatum esse volebant. „ Quomodo, inquit, Cyri
„ personæ dici conveniet: *Vere tu es Deus abscon-*
„ *ditus, Deus Salvator?* Ergo Deus, in quo est
„ Deus, Dominus noster Jesus Christus rectius in-
„ telligitur, & verius, qui in Evangelio loquitur:
„ *Ego, & Pater unum sumus*. Qui Deus appel-
„ latur absconditus propter assumpti corporis sa-
„ cramentum, & Deus Israel Salvator, quod in-
„ terpretatur Jesus."

216. Tertium Christi divinitatis testem habemus Michæam Prophetam, qui cap. V. 2. locum nativitatis Christi designans, inquit: *Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis*. Porro hoc vaticinio designari locum, ubi Messias nasciturus erat, demonstravimus supra num. 177. (a); unde certum est, hæc verba spectare ad Messiam.

217.

(a) Difficultatem, quæ oritur ex diversitate hujus vaticinii, prout legitur apud Michæam, & apud S.

217. Jam vero facile est videre, duplicem hic a Propheta manifeste indicari Messiæ nativitatem, alteram in Bethlehem secundum carnem, alteram spiritualem, & æternam, nempe divinam: *& egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis;* seu ut primigenius hebraicus textus habet, *egressiones ejus* &c., more scilicet sacrorum Scriptorum, qui ad majorem rei dignitatem numero plurali uti solent, loco singularis; ut cum Proverb. I. dicitur: *Sapientia foris prædicat*, in textu hebraico habetur pluraliter *Koechmoth Sapientiæ*, ut intelligamus, sermonem esse de Sapientia divina; & Deus ipse sæpe in sacris litteris numero plurali enunciatur אדונים *Hadonim*, אלהים *Heloim*, ut significetur, ipsum esse *Deum Deorum*, *& Hominum Dominantium*. Simili itaque modo Propheta dixit: *Egressiones ejus ab initio, a diebus æternitatis;* seu ut in hebraico legitur, *ab æterno, & a diebus sæculi;* quæ repetitio veram æternitatem significat, non tempus aliquod diuturnum: ut cum dicitur *in sæculum sæculi*, aut *in sæcula sæculorum*.

218. Futilis autem est eorum explicatio, qui Messiæ egressum non alia ratione æternum appellari existimant, nisi quia a tota jam æternitate in divina prædestinatione existebat. Futilis, inquam, hæc est explicatio: qua posita nihil peculiare in Messia significaretur, quæcumque enim fiunt in tempore, eodem modo dici possent egredi a diebus æternitatis, quia in æternis divinis decretis prædestinata fuerant.

219. Nec minus vanus est aliorum conatus, qui præclarum hoc de Messia vaticinium ad Zorobabelem, vel alios quosdam dominatores Israelis detorquere nituntur. Nam præterquamquod veteri Majorum suorum traditioni manifeste opponuntur, nunquam tamen eum virum invenient, cui possint ea verba, *Egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis*, adaptari, quæ nullum alium denotare queunt, quam æternum Dei Filium, Bethlehem in tempore natum.

220. Dices. Ibidem Propheta vaticinari de Messia pergens hæc subdit: *Et stabat, & pascet in fortitudine Domini, in sublimitate nominis Dei sui;* quæ verba non significant, Messiam futurum Deum, sed servum, & ministrum Dei.

221. Resp., hæc minime repugnare Jesu Christo, qui Deus erat, & homo, & qui propterea sæpius testatus est, se descendisse de cœlo, ut non faceret voluntatem suam, sed voluntatem ejus, qui eum misit, nempe Dei Patris, Joan. IV. 34. & V. 30., & doctrinam suam esse doctrinam Dei sui, Joan. cap. VII. 18.; & ibidem cap. XX. 17. Patrem vocat *Deum suum*. Igitur quatenus humanam naturam habebat divinæ Personæ hypostatice conjunctam, pascebat populum *in fortitudine Domini, & in sublimitate nominis Dei sui*. Quamvis etiam divina ipsa persona Christi Deo Patri aliquo modo subjecta erat, non diversitate naturæ, secundum quam unum erat cum Patre, sed ratione originis, qua procedebat a Patre; unde & a Patre *missus* dicitur.

222. Dices secundo. Michæas ibi de eo vaticinatus est, qui erat futurus *Dominator in Israel;* talis autem non fuit Jesus, qui potius aliis dominantibus obtemperavit, & obtemperandum docuit.

223. Resp., regnum Jesu Christi non fuisse de hoc mundo, prout ipse respondit Pilato Joan. XVIII. 36., sed fuisse regnum, & dominium spirituale, & cœleste, quo iis ipsis dominabatur, quibus externa, & corporali obedientia parebat: regnum pacis cujus non erit finis; quemadmodum Deus ore suorum Prophetarum sæpius pollicitus est.

224. Multa demum Messiæ divinitatis testimonia nobis exhibent Psalmi, quæ etiam sæpius Jesus Christus, atque Apostoli attulerunt, ut Judæos de hoc maximo Religionis dogmate convincerent. Iis quæ Tom. III. pag. 24. & seq. attulimus, ea addi possunt, quæ Sanctus Paulus simul collegit in sua epist. ad Hebræos cap. I. ut ostenderet, Christum *tanto meliorem Angelis effectum, quanto differentius* (græce διάφορώτερον *excellentius*) *præ illis nomen hæreditavit*, inquiens: „ Cui enim dixit aliquando Angelorum: *Filius meus es* „ *tu, ego hodie genui te?* (Ps. II. 7.) Et rursum: *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium* (2. Regum VII. 14.)? Et cum „ iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: *Et adorent eum omnes Angeli Dei* „ (Ps. XCVI. 7.) Et ad Angelos quidem dicit: „ *Qui fecit Angelos suos spiritus, & ministros* „ *suos flammam ignis* Ps. CIII. 4.); ad Filium „ autem (Ps. XLIV. 7.): *Thronus tuus, Deus*, „ *in sæculum sæculi: virga æquitatis, virga regni tui: dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus,* „ *oleo exultationis præ participibus tuis.* Et „ Ps. CI. 26.) *Tu in principio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt* „ *cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, &* „ *omnes ut vestimentum veterascent: & velut* „ *amictum mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* „ Ad quem autem Angelorum dixit aliquando „ (Psalm. CIX. 1.): *Sede a dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum* „ *tuorum?* ".

225. Ita S. Paulus in laud. Epistolæ primo capite excellentiam Jesu Christi supra Angelos extollit, unde ejus divinitas manifeste eruitur. Postea vero cap. II. 7. & seq. alia verba Psalmi VIII. adducit, quibus idem Jesus Christus dicitur mi-

Matthæum, jam emendavimus in T. I. pag. 205. n. 235. Addendum vero est cum P. Card. Houbigant, mendum fortasse cubare in textu hebraico incuria librarii, & legendum reipsa esse: *Nequaquam minima es*, quomodo legebant Scribæ illi, quos Herodes consuluit.

imminutus paulo minus ab Angelis, scilicet propter passionem mortis, & ulterius alia verba ex Psalmo XXI., ubi Christus omnes fideles vocat *fratres suos*: *Nuntiabo nomen tuum fratribus meis*. Ut hæc omnia Psalmorum testimonia simul concilientur, necesse est duplicem in Messia fuisse distinctam naturam; alteram divinam, secundum quam ab Angelis adoratur, & sedet in throno æterno, ad dexteram Patris, illi omnino æqualis, imo consubstantialis; alteram vero humanam, secundum quam paulo minor est Angelis; *& non confunditur nos fratres vocare dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis*. Messias igitur in Lege a Deo promissus duplici natura constare debebat, divina, & humana; alias nullo modo intelligi possunt, quæ de eo in multis Scripturæ sacræ locis prænunciata fuerunt.

APPENDIX I.

De testimonio, quod Josephus Flavius de Miraculis, & Divinitate Christi reddidit (a).

226. Piaculum plane videretur ex silentio premere, quæ Josephus Flavius de Christo scripsisse dicitur Lib. XVIII. *Antiquitat. Judaic.* cap. 4., ubi hæc leguntur, Sigismundo Gelenio interprete: *Eodem tempore fuit Jesus, vir sapiens, si tamen virum eum fas est dicere: erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum, qui libenter vera suscipiunt; plurimosque tam ex Judæis, quam ex gentibus sectatores habuit. Christus hic erat, quem accusatum a nostræ gentis principibus Pilatus cum adjudicasset cruci, nihilominus non destiterunt eum diligere, qui ab initio cœperant. Apparuit enim eis tertia die vivus, ita ut divinitus vates hoc, & alia multa miranda de eo prædixerant. & usque in hodiernum Christianorum genus ab hoc denominatum non defecit.* Huic versioni etiam illa concordat, quam S. Hieronymus habet *de Scriptor. Eccles.* cap. 13., hoc uno excepto, quod loco illorum verborum: *Christus hic erat*, Hieronymus vertit: *Et credebatur esse Christus*. Prima tamen versio magis congruit textui græco: ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. *Christus hic erat*, unde etiam Sophronius, qui illud Sancti Hieronymi opus in græcum transtulit, primigeniam Josephi lectionem retinuit.

227. Hoc insigne de Jesu Christo testimonium a viro inter Judæos doctissimo, & celeberrimo profectum, non leve adderet iis, quæ supra diximus de Christi miraculis, pondus, si illud genuinum esse Judæi confiterentur. Sed illud esse a Christianis confictum pugnacissime contendunt; & malo fato Judæis hac in parte pollicem premunt non pauci ex Christianis, volentes, totam illam pericopam esse supposititiam, & adulterina manu Josephi textui insertam (b). Contra hos tamen nos breves vexatissimi hujus testimonii vindicias una cum majore & meliore Criticorum parte suscipiemus.

PROPOSITIO.

Testimonium Josephi Flavii de Jesu Christo genuinum est.

228. Prob. primo veterum Codicum tam scriptorum, quam impressorum auctoritate; omnes enim cum græci, tum latini laudatum testimonium exhibent, ut ex Bosio, Bigotio, ac Lambecio fidem facit Jo. Alb. Fabricius *Biblioth. Græcæ* Vol. III. pag. 237., paucissimis hebraicis exceptis, in quibus Judæorum fraude illud abrasum fuisse cernitur (c).

229. Prob. secundo auctoritate veterum Scriptorum,

(a) Celebris hic Judæorum Scriptor ex nobilissima Sacerdotali familia Jerosolymis natus est anno æræ Christianæ 37., ut ex ejus vita ab ipso conscripta colligitur. Omni scientiarum genere excultus Pharisaicæ sectæ nomen dedit. Captus a Romanis una cum civitate Jotapat, cui cum imperio præerat, multam gratiam invenit apud Titum Vespasiani filium, quem postea in bello Judaico secutus est; ac post excidium Jerosolymitanum cum eodem Tito Romam se contulit, ubi Imperatoribus Vespasiano, & Tito carus diu vixit: tantamque sibi famam peperit, ut statua donatus fuerit, testibus Eusebio Lib. III. *Hist. Eccl.* cap. 9. & Hieronymo, qui in *Catalogo Viror. illustr.* c. 13. de eo inquit: *Ob ingenii gloriam statuam meruit Romæ*. Inter multa ejus scripta plurimi ab eruditis fiunt Libri XX. *Antiquitatum*, vel ut alii vocant, *Originum Judaicarum*, in quibus Judaicæ gentis historiam texit ab initio mundi usque ad XII. Neronis annum. Hæc tamen Josephi historia reprehenditur a Baronio in *Annalibus*, a Leone Allatio in *notis ad Eustachium*, a Car. Dualuz in libris duobus *De Testimonio Josephi*, & a multis aliis, quod a sacris Scriptoribus non infrequenter discordet, qua de causa etiam Natalis Alexander ipsam sæpe rejellit.

(b) Jo. Alb. Fabric. in *Syllabo Scriptorum, qui veritatem Relig. Christ. asseruerunt* App. I. *de Scriptis græcis* &c. longo ordine recenset primo nomina eorum, qui hoc insigne Josephi testimonium genuinum esse defendunt; deinde eorum, qui illud ut suppositum rejiciunt: ac demum illorum, qui illud interpolatum fuisse suspicantur, quibus postremis & ipse Fabricius subscribit *Biblioth. græcæ* Vol. III. p. 155., laudans etiam ut suos adstipulatores Stephanum Le Moyne *in notis ad varia sacra*, Joannem Christ. Wagenselium in IV. P. *Librorum juvenilium*, & Thomam Ittigium in *Prolegomenis ad Josephum*.

(c) Card. Cæsar Baronius ad ann. Christi 34. num. 226. narrat, a Codice Ms. hebraico Biblioth. Vaticanæ fuisse hoc testimonium Josephi abrasum, atque abrasionis signa adhuc in membrana apparere. Fidem Baronii suspectam habuit implacabilis ejus hostis Isaac Casaubonus Exercit. XVI. Sed codicem sic abrasum se vidisse testatus est Theod. Hackspanius *De usu libror. Rabbin.* cap. 1., ac postea Theophilus Comes a Win-

rum, qui hoc Josephi testimonium, tamquam indubium ejusdem fœtum allegarunt; inter quos primus est Eusebius Cæsariensis Lib. I. *Hist. Eccl.* cap. 11., & Lib. III. *Demonstr. Evang.* cap. 5. Alter est Hieronymus in *Catal. Script. Eccles.* cap. 13. Tertius accedit Isidorus Pelusiota Presbyter, vel Abbas Ægyptius, & S. Joann. Chrysostomi discipulus in epist. ad Eudæmonem Diaconum (Lib. IV. Epist. edit. Commelinianæ anno 1606. in fol.) Quartus est Hermias Sozomenus in Lib. I. *Hist. Eccles.* Theodosio juniori dicatæ cap. 1. Quintus est Svidas in *Lexicographo* verbo Ἰώσηπος; quibus innumeri postea accesserunt alii, adeo ut nemo de veritate illius testimonii dubitare cœperit ante sæculum decimum sextum, quamquam ex momentis, & conjecturis non admodum firmis, ut mox videbimus (*a*).

230. Prob. tertio ex eo, quod verisimile non est, Josephum diligentem rerum Judaicarum Scriptorem, ea prætermittere voluisse, quæ non ita pridem in patria sua tanta cum celebritate contigerant. Porro cum Lib. XX. *Antiquitatum* mentionem fecit Jacobi, qui appellabatur ἀδελφόγεον *frater Dei*, seu Jesu Christi, quem Ananias Pontifex impie jussit a populo lapidari, tum etiam Lib. XVIII. cap. 7. Joannis Baptistæ, quem Herodes occidit, quis credat, eum postea illa reticere voluisse, quæ Jesu Christo contigerant, multo majoris momenti, & cujus discipuli, atque adoratores quotidie, & ubique multiplicabantur?

231. Multo etiam minus verisimile est, potuisse codicibus Josephi, qui statim vulgati fuerunt, & non minus gentilium, quam Judæorum manibus terebantur, non unum, aut alterum verbum, sed integram plane periocham, clam, & impunè intrudi, ut nemo fraudem detexerit, nemo reclamaverit, usque ad tempora patrum nostrorum, in quibus impotenti quadam innovandi prurigine plura alia vetustatis monumenta in dubium revocari cœperunt. Præterea cui bono tantum mendacium admisissent Christiani, quod & facile detegi poterat existentibus ubique Josephi libris, & non multum valebat ad obstinatos Judæorum animos flectendos?

232. Obj. primo. Patres vetustiores Justinus, Tertullianus, Cyprianus, qui contra Judæos strenue pugnarunt, nunquam hoc Flavii testimonio usi sunt, quod in illo certamine magno certe emolumento fuisset. Præterea Origenes, qui Lib. I. *contra Celsum* num. 47. ea allegat, quæ Josephus in Lib. XVIII. *Antiquitatum* habet de Joanne Baptista, ejusque baptismo, ac de Jacobo *Justo* (*b*), de hoc Josephi loco prorsus silet. Siluerunt pariter Irenæus, Clemens Alexandrinus, aliique Christiani Scriptores usque ad Eusebium, & Hieronymum, qui primi omnium laudatum testimonium posterorum memoriæ libris suis consignarunt. Demum, quod longe mirabilius est, eruditissimus Photius, qui duobus in locis suæ *Bibliothecæ*, nempe Codicibus LXXVI. & CCXXXVIII. plura excerpta ex Libris *Antiquitatum* Josephi nobis exhibet, hoc, quod aliis longe præcellebat, intactum reliquit.

233. Resp. totum hoc argumentum esse negativum, quod omni vi carere, quotiescumque illi argumenta positiva opponuntur, omnes norunt; quod etiam clarius apparebit, si singula ejusdem capita examinemus.

234. Primo opponitur silentium S. Justini Martyris. Sed ille disputans cum Tryphone Judæo, sibi proposuerat, ex solis Scripturis sacris veteris testamenti in tota hac controversia uti. *In omni hac dissertatione*, dicebat Judæis, *ex sanctis vestris, & propheticis litteris omnes probationes meas adducam*. Nil igitur mirum, quod testimonium Josephi minime attulerit. Similiter S. Cyprianus contra Judæos in suis libris *Testimoniorum* solis Scripturis decertare voluit. Quod ante ipsum pariter fecerat Tertullianus. Neque Josephi auctoritas magna erat apud antiquos Judæos, qui eum ut semi-apostatam detestabantur.

235. Difficilius est, ne quid dissimulemus, veram afferre rationem, propter quam Origenes testimonium Josephi prætermiserit. Ex hoc tamen ejusdem silentio argumentum efficax duci non potest contra Josephini testimonii veritatem, ab aliis gravissimis auctoribus agnitam, & comprobatam; quandoquidem aliquæ potuerunt esse hujus omissionis causæ nobis incompertæ. Fortasse in vitiatos a Judæis codices incidit Origenes, cujusmodi fuis-

dischgratz; ut hac de re dubitari amplius non possit, neque ab iis, quibus nota non est summa amplissimi hujus Annalium parentis fides & integritas. Alios hebraicos Codices similiter a Judæis corruptos memorat Caveus ex Canuto Priore S. Fridiswidæ Oxonii 1170.

(*a*) Omittimus Acta S. Donati Episcopi Thmuitarum apud Continuat. Bollandi die 22. Maii, in quibus hoc ipsum testimonium laudatur, quia de illorum Actorum genuitate non omnino constat. Omittimus pariter eadem de causa Macarium, qui in Sermone ad Diocletianum Imperat. hunc locum allegasse dicitur apud Bollandianos Tom. V. Maji pag. 49.

(*b*) Ita habet Origenes: „ Josephus L. XVIII. *Antiquitatum* testatur, Joannem fuisse Baptistam, quippe iis, qui baptismum reciperent, pollicebatur, fore, ut eorum peccata diluerentur. Idem, *quamvis Jesum pro Christo non agnosceret*, dum inquirit, qua de causa Jerosolymæ eversæ fuerint, & templum solo æquatum, non dicit quidem, quod dicere debuit, in causa fuisse insidias, quas Jesu struxerant, mortemque, quam Christo a Prophetis promisso intulerant; sed tamen quasi invitus a veritate non multum recedit. Ait enim, hæc Judæis contigisse, ut Jacobus justus, cui frater erat Jesu, qui vocabatur Christus, vindicaretur, quoniam justissimum illum virum interfecerant“. Quod hic Origenes ex Josepho refert de Jacobo, apud Josephum modo non invenitur. Id ipsum tamen refert etiam Eusebius *Lib. II. Hist. Eccl.* cap. 23.

fuisse non diffitemur. Fortasse noluit hoc testimonio uti contra Celsum, ne inutiliter de ejusdem veritate disputandi Celso adversario occasionem præberet. Fortasse demum illud ab Origenis memoria excidit, dum scriberet.

236. Inst. Ibidem Origenes aperte dicit, Josephum *non agnovisse Jesum pro Christo:* nunquam ergo in Josephi *Antiquitatibus* ea verba legerat: *Christus hic erat:* nec alia, quæ veram Christi divinitatem indicare videntur.

237. Resp., Josephum quidem non agnovisse Jesum ut verum Messiam, & Christum, potuisse tamen eum appellare *Christum*, quia communiter hoc nomine appellabatur: unde etiam Lib. XX. cap. 6. Jacobum dixit fuisse *fratrem Jesu*, *qui dicitur Christus*. Communiter autem, etiam ab hostibus suis fuisse Jesum appellatum *Christum*, liquet ex Matth. XXVII. 27., ubi Pilatus ita Judæos interrogavit: *Quem vultis dimittam vobis: Barabbam, an Jesum, qui dicitur Christus?* Hinc etiam S. Hieronymus potius ad mentem Josephi, quam ad litteralem versionem attendens, ita illa verba latine reddit: *Et credebatur esse Christus;* credebatur scilicet ab ejus discipulis. Hinc totum illud elogium fortasse a Josepho prolatum fuit historica narratione, non tam ex sua sententia, quam ex publica fama, quæ quotidie magis invalescebat, & dilatabatur. Quamvis nec impossibile sit, quod Isidorus Pelusiota, & alii suspicati sunt, Josephum *rerum veritati cessisse*, *atque impiorum sententiam minime secutum*, agnovisse in Jesu omnes veri Messiæ characteres, vana tamen mundi gloria, cujus inexplebilem cupiditatem in suis operibus ostendit, impeditum ejus religioni nomen dare recusasse: cujus cæcitatis alia exempla non desunt (*a*).

238. Superest Photius, quem certe mirum est in suis excerptis ex Josepho non potuisse celare ipsius testimonium de Jesu Christo. Sed primo observandum est, in utroque loco suæ Bibliothecæ eum nonnisi pauca ex Josepho exscripsisse, eaque non præcipua: secundo omisisse integros primos quatuordecim libros: tertio ex sex postremis non delibasse fere alia, quam quæ spectabant ad Herodianam familiam, & ad seriem Pontificum, qui ab Aarone sibi successerunt usque ad tempora Herodis. Denique Photius, etsi vir in paucis doctus, non ea tamen fuit diligentia, ut nihil eruditius in sua Bibliotheca desiderandum reliquerit. Quid? Si & ipse fortasse in codicem Josephi Judæorum fraude mutilatum incidisset? Et quid tandem, si Photius hanc periocham cum vita, & professione Josephi conciliari non posse arbitratus, eam esse spuriam judicavit, ac proinde omisit? Anne propterea Photii auctoritati, tamquam irrefragabili, postponemus Eusebium, Hieronymum, Isidorum, Suidam, & tot alios doctissimos, & prudentissimos viros?

239. Dices. Extat *Antiquitatum Judaic.* Josephi quasi breviarium quoddam hebraica lingua, quod Josepho Gorionidi tribuitur, in quo tamen breviario ne jota quidem apparet controversi testimonii.

240. Resp. Rabbinum, qui ut crederetur celebris ille Josephus, se appellabat *Josephum ben Matthathiæ*, *Sacerdotem ben Gorion*, fuisse ineptum nugivendulum, qui Josephi libros pro libitu interpolavit, fabulisque insarciit. Mirum proinde esse non debet, quod insigne illud Christi elogium reticuerit (*b*).

241. Obj. 2. Plura sunt in controverso testimonio, quæ a Josepho scribi non potuerunt. Primo enim quis credat, hominem e Pharisæorum secta, quæ Jesu Christo præ ceteris inimica fuit, voluisse tam nobile præconium ipsi texere, eumque non hominem, sed Deum appellare? Præterea manifeste confitetur, fuisse in eo Prophetarum vaticinia impleta, quod Judæorum nemo unquam fassus est. Tertio asserit, Jesum plurimos ad se pertraxisse tam ex Judæis, quam ex Gentibus, quod Josephi ætate verum non erat. Quarto (quod multo gravius est) tota illa periocha nec cum antecedentibus, nec cum consequentibus convenit, quæ disjunctio manifestum est intrusionis judicium. Antea enim narraverat duas populi Judaici seditio-

(*a*) Novam hujus difficultatis solutionem excogitavit Petrus Lambecius (Lat. VIII. *Commentar.* in Biblioth. Cæsaream pag. 45. & seq. secunda edit. opera, & studio Franc. Kollar.) putans se *veram*, *hactenusque incognitam Josephi mentem, atque intentionem* explanare. Nempe omnia per ironiam a Josepho dicta esse vult, ita tamen caute, ut *eadem fidelia tres parietes dealbare* voluerit, *simul & Judæis*, *& Gentilibus*, *& Christianis subtilissime*, *ingeniosissimeque satisfaciens* (quos omnes stipites, & caules fuisse oportet, ut arcanam ironiam non subodorarentur). Itaque quando Josephus dicit, Christum fuisse *virum sapientem*, sapientis nomen in malam partem accipit. Quando addit: *Si modo virum eum appellare fas est*, voluit Josephus eum nec hominem fuisse, nec Deum, sed *potius phantasma, sive spectrum*. Cum subdit Josephus, Christum fuisse *Doctorem hominum cum voluptate vera suscipientium*, eumdem sugillat, *tamquam magistrum piscatorum*, *publicanorum*, *mulierculatum*, *aliorumque rudium*, *& levium hominum*. Atque ita Lambecius prosequitur, ineptam illam allegoriam suo modo explicans, atque iterum sibi blanditur, se *contra communem*, *atque inveteratam opinionem* veram Josephi mentem explanasse. Nemo tamen, quod sciam, insulsam sententiam adoptavit hujus Augustæ Bibliothecæ Commentatoris, quem Adamus Franc. Kollarius non semel correxit, ac merito castigavit.

(*b*) Magna olim fuit inter Protestantes eruditos de hoc Josepho Gorionide controversia, ut videri potest apud Jo. Franc. Buddeum in Prolegom. ad *Hist. Eccl. V. T.* §. X., & apud Jo. Alb. Fabricium Vol. 8. *Biblioth. græcæ* pag. 249. seq. Agit de hoc scriptore Julius Bartoloccius *Biblioth. Rabbinicæ* Tom. III. Gorionidis editionem hebraico-latinam dedit Joann. Frider. Breithauptius Gothæ 1707.

tiones contra Pilatum; quarum prior contigerat post Christi passionem, quando Pilatus imagines Cæsaris noctu in sanctam urbem intulit; altera biennio post, cum idem Pilatus pecuniam sacri thesauri abstulit, ad aquæductum extruendum, & postea evidenti ὑστερολογία *hysterologia* subdit: *Eodem tempore* &c. Parum etiam textus Josephi cohæret cum subsequentibus, ubi narrat infandum stuprum Paulinæ Saturnini uxori a Decio Mundo ejus amatore Sacrificulorum Isidis ope illatum; tum de Judæorum Romæ degentium adversitatibus, quæ multo post tempore acciderunt, & quæ naturali ordine conjungendæ fuissent cum iis calamitatibus, quæ propter duas memoratas seditiones in Judæa perpessi erant; ut proinde Josephini textus interpolatio manifeste appareat. Denique qui in Josephi lectione multum versati sunt, aliquam styli diversitatem in assutis verbis facile deprehendunt; ut Tanaquillus Faber, vir acutissimi sensus, deprehendebat, singula verba minutatim ad trutinam censoriam revocans.

242. Resp. ad I., Josephum fuisse quidem secta Pharisæum, sed suæ religionis, quæ a Romanis contemnebatur, non admodum sollicitum; unde Judæis odio, & detestationi fuit, eum enim ut semiapostatam habebant. Curabat autem vehementer nobilis historici gloriam sibi comparare; quamobrem quæ paulo antea Jerosolymis contigerant, & quæ adhuc publica fama celebrabantur, omittere non poterat. Erant etiam in aula Imperatoris Domitiani, quando suas antiquitates elucubrabat, aliquot Christiani nobiles, ut Epaphroditus, & Clemens Flavius Josephus quibus gratificari studebat, unde facile potuit, ac debuit ea commemorare, quæ de Christiana religione, ejusque conditore Christo palam divulgabantur. Nec presse omnino accipienda sunt ea verba: *Si tamen virum eum oportet dicere*, quasi Christum appellaverit vere & proprie *Deum*; sed oratorio stylo miracula Christi extollere voluit. Nec desunt apud profanos Scriptores similia exempla non pauca (*a*).

243. Ad secundum. Quod innuit Josephus, in Jesu fuisse sacrorum Vatum oracula impleta, historice accipiendum est, scilicet prout communiter ferebatur, non autem ex mente ejusdem Josephi, qui turpi adulatione eadem Prophetarum oracula novo Imperatori Vespasiano tribuere non est veritus. V. sect. I. num. 53.

244. Ad tertium. Quando Josephus scribebat, scilicet ad finem sæculi I., vere dici potuit, plurimos tam de Judæis, quam de Gentilibus fuisse Christi sectatores, jam enim Religio Christiana, non obstante dirissima persecutione Neroniana admodum dilatari cœperat.

245. Ad quartum, resp., illam periocham aptissimo loco fuisse repositam, scilicet ubi de Pilato sermo erat, sub quo Christus tota Judæa magnis prodigiis inclaruit, & primorum gentis Judaicæ invidia in crucem actus fuit. Neque obest, id a Josepho referri post enarratas duas seditiones, Christi morte posteriores. Nam Josephus non scripsit annales, in quibus accurata temporum series observatur, sed historiam, in qua non annorum series, sed potius rerum connexio attenditur. Ea igitur Josephi verba: *Fuit autem hoc eodem tempore*, significant tempus illud, quo Pilatus Judæam administrabat. Rebus autem, quæ sub Pilato gesta sunt, breviter expositis, noster Historicus transitum facit ad ea enarranda, quæ Romæ contigerant, ita suam orationem prosequens: *Circa eadem tempora etiam aliud Judæos turbavit incommodum, & Romæ in sacris Isidis summa turpitudo deprehensa est. Dicam igitur ritus de Isiacorum nefando scelere, ac tum demum res Judæorum prosequar* &c. ubi omnia recte fluere liquido apparet, ut nullum sit alicujus intrusionis vestigium.

246. Postremum de styli diversitate, atque inelegantia, quod Tanaquillus Faber nobis objicit, possumus non tam ex nostro, quam ex gravissimorum Criticorum judicio, tamquam omnino falsum respuere. Quamquam facile quilibet fatebitur, arduum plane esse, ac fere impossibile, ex tam paucis verbis de styli æqualitate, aut diversitate tuto judicare.

247. Scholion. Sunt nonnulli, ut Jo. Alb. Fabricius, qui testimonium illud Josephi genuinum quidem esse nobiscum sentiunt, aliquibus tamen verbis interpolatum (Vid. sup. not. ad n. 227.). Sed cum nullum neque ex codicibus tam manu exaratis, quam typo impressis, neque ex Sanctis Patribus afferant argumentum, solisque innitantur levibus conjecturis, eorum omnino explodenda est sententia, & communis tenenda, quæ non dubitat totum illud Christi encomium e manu Josephi Flavii prodiisse, Deo sic disponente, ut ex ore inimici hominis veritas Dominicæ Incarnationis aliquo modo confirmaretur: atque etiam ex parte novum præberetur Judæis argumentum, quo glaucoma ex oculis abjicerent. Sed nonnulla alia breviter exponemus, quæ ad illorum conversionem procurandam nobis utilia sunt.

APPENDIX II.

De Mediis opportunioribus pro conversione Judæorum.

248. Futuram aliquando totius gentis Judaicæ conversionem, dubitare non possumus (V. sup. num.

(*a*) Hæc exempla legi possunt apud eruditissimum Dan. Huetium in *Demonstr. Evang.* Prop. III. num. 18., ubi inter alia refert celebre illud Matthiæ Corvini epithaphium.

Corvini brevis hæc urna est, quem magna fatentur
Facta fuisse Deum, fata fuisse hominem.

num. 197.); sed quandonam, & quibusnam mediis id Deus præstiturus sit, ignoramus; interim tamen charitas Dei, & proximi nos urget, ut quoad per nos fieri potest, aliqui saltem Judæorum, Deo miserante, remoto ab oculis velamine, veritatem tam apertam videant, & amplectantur. Hujus divinæ misericordiæ exempla non pauca, & legimus apud antiquos, & nos ipsi quotidie videmus. Cum tamen non omnes Judæorum ad fidem catholicam conversiones sinceras esse, & veras, tristis experientia nos doceat, maxima opus est cautione, & nullatenus probanda, aut imitanda quorumdam præcipitantia, qui potius numerum, quam selectum proselytorum curare videntur. Catechismus Roman. Part. II. *de Baptismo* moram, & tarditatem in baptizandis adultis inculcat, cum mortis periculum abest; primo ut eorum voluntas certius exploretur; secundo, ut in doctrina Christiana magis instruantur.

249. Neque vero nobis hac in re objiciatur exemplum Apostolorum, qui illico, imo & in ipsa eadem hora baptismum conferre iis solebant, qui in Christum se credere profitebantur: Apostoli enim a Deo specialiter illuminati plura cognoscere poterant, quam nos cognoscamus. Insuper eæ erant illorum temporum circumstantiæ ut facile timeri non posset, aliquos ficto, pravoque animo Religioni Christianæ nomen dare voluisse. Legi possunt, quæ salutariter præscripsit S. Carolus Borromæus in *Actis Ecclesiæ Mediol.* Sed omnia huc spectantia collegit sapientissimus Benedictus XIV. in sua Constit. *Postremo mensæ* an. 1747., ubi etiam multis SS. Patrum testimoniis, præcipue autem S. Thomæ ostendit, Judæos ad fidem perduci oportere *non coactione, sed persuasione;* ac propterea fuisse a suis prædecessoribus Nicolao III. in Const. *Vineam Sorech* an. 1277., & Gregorio XIII. in Constit. *Sancta Mater Ecclesia* an. 1584. provide statutum, ut singulis septimanis cogerentur Judæi ad audiendas salutares exhortationes, quibus de erroribus suis admonerentur (*a*).

250. Qui autem voluerit utiliter cum Doctoribus Judæis disputare, debebit primo Orientales linguas, hebraicam maxime, & chaldaicam apprime callere, quamquam enim nullæ fere sint Rabbinorum technæ a nostris doctissimis Interpretibus non detectæ, ac profligatæ, vix tamen istorum laboribus proficere poterunt sine sufficienti saltem exoticarum litterarum peritia; callidissimi enim Judæi nova semper inveniunt effugia, quibus elabantur, & quæ sine linguæ sanctæ auxilio præcludi nequeunt.

251. Juvabit præterea nosse varias, ac diversas Judaicæ gentis sectas, earumque errores particulares atque opiniones; tum etiam celebriores Rabbinos, eosque maxime qui in Europa floruerunt circiter post sæculum XII., qui communiter reputantur doctiores, quam sint Orientales. Neque enim omnes confundendi sunt; plerique enim eorum suis somniis, fabulisque indulgentes se omnium risui, ac contemptui exhibuerant; non desunt tamen alii acuti, & subtiles, qui libris vet. test. illustrandis operam non indiligentem impenderunt; & quamvis ubi de Messia agitur ceterorum errori consentiant, quia tamen pessimæ suæ causæ non contemnendis argumentis patrocinati sunt, audiri merentur (*b*).

252. Ut autem utilius cum eis disputetur; danda imprimis opera est, ut quædam ipsis præjudicia evellantur, quibus maxime impediuntur, ne veritatem Religionis Christianæ agnoscant, & amplectantur. Horum primum solet esse, cæteris omnibus heterodoxis commune, pudor quidam deserendæ patriæ religionis, in qua educati sunt; tum metus consanguineis, contribulibus, atque amicis rem ingratam faciendi; ac denique nimia ter-

(*a*) Nicolaus III. in laud. Const. hanc prædicandi Hebræis provinciam collatam voluit P. Provinciali Lombardiæ Ord. Præd., ut per idoneos suos Religiosos, *Judæos generaliter, & singulariter convocando, semel, & pluries, ac toties repetitis inconstantiis, quoties proficere posse putaverit, prout melius fieri poterit, prædicationibus, salutaribus monitis, & discretis inductionibus, evangelicis doctrinis informatas, ipse studeat, juxta datam sibi a Domino gratiam, fugatis tenebrarum nubibus, ad viam revocare claritatis, ut renati fonte baptismatis reluceant in lumine vultus Christi*, cum reliquis.

(*b*) Præcipuæ Judæorum sectæ ante Christum ortæ notissimæ sunt, scilicet Pharisæorum, Sadducæorum, & Essenorum; quibus additur quarta admodum obscura Herodianorum, cujus nulla mentio neque apud Josephum Flavium, neque apud Philonem invenitur; invenitur tamen in pluribus Evangeliorum locis, ut Matth. XXII. 16. Marci XII. 23., & alibi. Sed aliæ Judæorum Sectæ maxime notandæ veniunt, scilicet eorum, qui traditionibus Majorum utuntur ad Legem explicandam; & eorum, qui procul ablegatis traditionibus, utpote nimis incertis, solis Libris sacris inhærendum esse volunt. Primi dicti sunt *Rabbanitæ*, quorum secta & numero, & doctrina celebrior est apud Judæos, ita ut Jo. Ben. Carpzovius in *Introd. in Theol. Judaicam*, *Pugioni fidei* Raym. Martini præfixa, recte moneat, ab illis potius, quam ab aliis, Judæi doctrinæ notitiam esse desumendam. Alii traditionum hostes acerrimi dicti sunt *Karæi*, de quorum origine magna est inter eruditos contentio; ut videri potest apud Jac. Triglandium in *Diatriba de Karæis*. Hæc Secta non immerito *Naturalismi* suspicione laborat.

Longum esset dicere de celebrioribus Judæorum Scholis in Hispania, in Galliis, in Germania, & in Italia potissimum, ubi Daniel Bombergius Venetus typographus Sæc. XVI. doctiores ex Judæis vocavit, ut nitidissimas suas Bibliorum hebraicorum, ac Rabbinorum librorum editiones eorum auxilio curaret. Sed de illustribus harum Academiarum membris plura cupientibus abunde satisfacient Raym. Martini O. P. in *Pugione Fidei*, (quem Jo. Justus Scaliger epist. 93., & Gabr. Naudeus in *Bibliographia politica* cum Raym. de Sebunde turpiter confuderunt) & Jul. Bartoloccius Ord. Cist. in *Bibl. Rabbinica magna*; ex Protestantibus vero Jo. Christ. Wolfius in sua *Bibl. Hebræa*.

terrenarum rerum sollicitudo. Ad hoc præjudicium tollendum Christus Dominus Matth. XIX. 29. dicebat: *Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit*. Eadem doctrina nos quoque uti debemus.

253. Aliud præjudicium late dominans in hoc sæculo, & quod ad aliquos etiam inter Judæos penetravit, est *indifferentismus religionis*, quo putatur sufficere ad æternam salutem verum Deum agnoscere & colere, ac reliqua legis naturalis præcepta diligenter observare, honestamque vitam ducere; de fidei autem articulis liberum esse cuilibet sentire, quod ipsi visum fuerit verius, seu sequendam esse veritatem quamdam *putatitiam*; neque a Deo punitum iri errorem intellectus & non voluntatis (*a*). Ad falsam hanc opinionem tollendam dixit Jesus Samaritanæ Jo. IV. 23. *Veri adoratores Patrem in spiritu & veritate*. Late contra hoc *indifferentismi* contagium disputavimus T. I. P. II. cap. 6. & 7.; ex quibus nonnulla etiam in concertationibus cum Judæis usui esse poterunt.

254. Tertium Judæorum præjudicium esse solet pervulgata apud ipsos doctrina, Messiam venturum cum majestatis splendore, & cum armorum potentia ad debellandas nationes, atque amplificandum temporale Israelis regnum. Quam falsam eorum opinionem non erit difficile convellere, ostendendo, Messiam, liberatorem, & Salvatorem non fuisse promissum solis Hebræis, sed omnibus Gentibus, quæ propterea per ipsum non destruendæ, sed liberandæ erant a captivitate dæmonis, & ad verum Dei cultum adducendæ; ac demum temporale regnum Israel non restituendum, & amplificandum, sed funditus evertendum esse adveniente Messia, aliudque spirituale substituendum, cujus non erit finis.

255. Sed quoniam argumenta ex prophetiis ducta, utut validissima, & plane invicta, sunt tamen multis obscuritatibus involuta, ut difficile admodum sit, pervicaces, captiososque litigatores ad silentium redigere, optimum factu erit, ad miracula Christi Domini sæpe confugere, & ad ejus vaticinia, quorum veritatem facillimum erit rudi etiam populo ita demonstrare, ut repugnare nequeat, juxta ea, quæ c. 1. indigitavimus. Experientia compertum est, hanc methodum confirmandi veteris testamenti prophetiis ex ipsius Christi doctrina, & miraculis, plurimum valere apud eos saltem, qui salutis suæ aliquam habent sollicitudinem.

256. Ad roborandum hoc argumentum juvabit etiam ostendere, quam pura, quam sancta, ac plane divina sit doctrina, a Jesu Christo promulgata, quod adeo verum est, & perspicue manifestum, ut Isaac Orobius ex Hispania profugus, ubi diu Judaicam superstitionem occultavit, in *Amica collatione* quam habuit cum Phil. Limbrocchio Arminiano, & tolerantismi patrono, veritate compulsus in hæc verba prorumpere debuerit: *Quod Evangelium sanctissimam inculcabat doctrinam, ego sæpe concessi*. Non is porro character impostorum est, ut semper sibi constantes, veram, sanctamque doctrinam proponant. Non ergo Christus Dominus impostorum numero accenseri potest; ex quo etiam capite credibilia redduntur ejusdem miracula, quæ ex regulis sanioris critices verissima demonstrantur. Neque vero Messias antiquam Legem Moysis, quæ etiam bona & sancta est, quamquam imperfecta, solvit, sed adimplevit, ut mira sit inter utrumque fœdus consonantia; & quod in antiquo promittebatur, in novo adimpletum est.

257. Ceterum, quando agitur de conversione, non solum Judæorum, sed cujuscumque generis errantium, plurimum proderit eorum benevolentiam captare ostendendo, nos nullo alio fine duci, quam charitatis, ut ita dociliores veritati aures præbeant; quod exemplo suo nos docuit Apostolus dicens 1. Cor. IX. 19. & seq. *Omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem ... omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos*.

258. Sed etiam multum interest noscere genium, indolem, variasque errantium dispositiones, ut in promptu habeamus media singulis idonea; alii enim sunt *ignorantes*, qui doceri debent, ac præcipue iis detegendæ sunt artes, & doli, quibus a suis Magistris irretiantur. Alii sunt *pertinaces*, quorum difficilior conversio est, non tamen desperanda, præcipue si blande, & benigne tractentur *in multa patientia*. Proderit autem, potius quam colloquiis disputare, ipsis bonos libros legendos proponere: eos enim attentius examinare solent, & facilius est veritatem meditando invenire, eique quasi a seipsis inventæ cedere; cum in disputationibus pudeat ab adversario vinci; quo fit, ut humana superbia minora ponat conversioni obstacula in librorum pacata lectione, quam in fervida litigantium disputatione.

259. Sunt præterea alii *fervidi*, & zelo pleni; alii *frigidi*, & quasi indifferentes. Primi generis erat olim S. Paulus, quando, ut ipse narrat ad Gal. I. 13. seq., *supra modum persequebatur Ecclesiam Dei ... abundantius æmulator existens paternarum suarum traditionum*. Horum conversio

(*a*) Omnium indignationem incurrit Gaspar Barlæus Arminianus, cum tolerantiam religiosam etiam ad Judæos extendisse visus est, ita in laudem R. Menassen ben Israel canens:

Si sapimus diversa, Deo vivamus amici,
Doctaque mens pretio constet ubique suo.
Hæc fidei vox summa meæ est, hæc crede, Menasse.
Sic ego Christiades, sic eris Abrahmides.

sio eo minus desperanda est, quo constat, ipsos plerumque ex ignorantia peccare, ut se ex ignorantia peccasse fatebatur S. Paulus, ac propterea facilius se misericordiam consecutum ad Timoth. I. 13. Ab illis autem impetrandum est, ut fervore aliquantisper sedato pacate rationum momenta ex utraque parte considerare, & librare velint.

260. Difficilius res agitur cum *frigidis*, atque *indifferentibus*, qui ægre admodum induci possunt ad negotium tanti momenti serio meditandum, & quadam quasi vi inertiæ a laborioso examine rejiciuntur. Nec ulla est ad istos convertendos via, nisi prius ipsis persuadeatur, maximam esse hujus diligentis examinis necessitatem, cum agatur de re maxima, nempe de ea, a qua æterna eorum felicitas pendet. Eademque methodus servanda erit cum errantibus *dubiis*, & *incertis*; qui plerumque ad *Indifferentistarum* statum migrare solent, ut patent, in re obscura, & dubia posse quemlibet impune suam sententiam retinere.

261. Sed unum restat serio monendum, ne desiderio convertendi errantes nimis laxi & indulgentes simus in mysteriis, aliisque dogmatibus nostræ Religionis proponendis, & vindicandis; & quasi dimidiata fide contenti ea extenuari, & quodammodo labefactari patiamur. Abusus iste condemnatus fuit in quibusdam Missionariis apud notiores idololatras; qua de re sufficit legere duas celebres Constitut. Benedicti XIV., quibus finem diuturnis controversiis de ritibus Sinensibus, & Malabaricis feliciter imposuit. Sancta nostra Religio tota vera est, nec ulla esse potest *societas luci ad tenebras, aut conventio Christi ad Belial* 2. ad Cor. VI. 14. Ceterum cum fides sit donum Dei, ad ipsius opem potissimum confugere debemus, ut laboribus nostris suam divinam benedictionem impertiri dignetur. Præclare S. Prosper:

... Percurrat Apostolus orbem,
Prædicet, hortetur, plantet, riget, increpet, instet.
Ut tamen his studiis auditor promoveatur,
Non Doctor, neque discipulus, sed gratia sola
Efficit.

Ecclesia pro Judæis orat, *ut Deus, & Dominus noster auferat velamen de cordibus eorum, ut & ipsi agnoscant Jesum Christum Dominum nostrum* (a).

262. Atque hanc primam sectionem iis verbis concludemus, quibus S. Augustinus suum brevem *Tract. adv. Judæos* T. VIII. conclusit: „ Hæc
„ charissimi, sive gratanter, sive indignanter au-
„ diant Judæi, nos tamen ubi possumus. *cum*
„ *eorum dilectione prædicemus*. Nec superbe
„ gloriemur adversus ramos fractos: sed potius co-
„ gitemus, cujus gratia, & quanta misericordia,
„ & in qua radice inserti sumus: ut non alta sa-
„ pientes, sed humilibus consentientes, *non eis*
„ *cum præsumptione insultando*, sed cum tremo-
„ re exultando dicamus: *Venite, ambulemus in*
„ *luce Domini, quoniam magnum nomen ejus*
„ *in gentibus*. Si enim audierint, erunt inter eos,
„ quibus dictum est: *Accedite ad eum, & il-*
„ *luminamini, & vultus vestri non erubescant*,
„ Psal. XXXIII. 6. Si autem audiunt, & non o-
„ bediunt, vident, & invident, inter eos sunt,
„ de quibus dictum est: *Peccator videbit, & i-*
„ *rascetur, dentibus suis fremet, & tabescet*,
„ Ps. CXI. 10. *Ego autem*, dicit Ecclesia Chri-
„ sto, *velut oliva fructifera in domo Domini:*
„ *speravi in misericordia Dei in æternum, &*
„ *in sæculum sæculi*, Psal. LI. 10. "

Addenda post num. 203. pag. 59.

263. Aliam venturi Messiæ spem concipiunt Judæi ex illa promissione, quæ legitur Lib. II. Machab. II.; ubi postquam narratum fuisset, Jeremiam intulisse *tabernaculum, & arcam, & altare incensi* in speluncam, & ostium obstruxisse, subditur Jeremiam dixisse *quod ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat. Et tunc Dominus ostendet hæc, & apparebit majestas Domini &c.* Ex hac

(a) Auctores Catholici, qui utiliter contra Judæos legi possunt, sunt Raymundus Martini O. P. in *Pugione fidei*, quem Petrus Galatinus in *Arcanis Catholicæ Veritatis*, & Porchetus de Salvaticis in *Victoria adv. impios Judæos* intolerabili plagio expilarunt, Joseph autem de Voisin plurimis notis, & Jo. Ben. Carpzovius addita Introductione illustrarunt: tum multi alii, quos Car. Joseph Imbonatus enumerat in *Bibl. Latino hebraica, sive de Scriptoribus latinis, qui ex diversis nationibus contra Judæos, vel de re hebraica utcumque scripsere*. Iis addi possunt recentiores quidam, ut Jo. Clemens Cechetti Ord. Min. Obs. in *Christi fide adv. Judaicam perfidiam novissime vindicata* Ven. 1750. in 4., Jo. Bern. De Rossi celebris in Regia Univers. Parmensi Ling. Orient. Professor in Tract. Italico *Della vana aspettazione degli Ebrei del loro Re Messia* Parma 1793. in 4. Jos. Duguet *Traité des principes de la Foi chretienne* V. I. & P. La Berthonye Ord. Præd. T. III. suorum Operum *pro Religionis defensione* Paris. 1777., ubi in fine brevis, & egregius Catechismus proponitur ad instruendos Judæos.

Multi etiam ex heterodoxis in opere tam salutari laudabiliter laborarunt, ac inter alios Jo. Chr. Wagenselius in suo Op. inscripto: *Tela ignea Satanæ, hoc est arcani, & horribiles Judæorum adv. Christum Deum, & Christianam religionem libri ἀνέκδοτοι* Altdorf. an. 1681. Hos autem nequissimos, & plane Stygios Judæorum lib. Wagenselius solide confutavit. Laudantur etiam alii tum a Jo. Alb. Fabricio in *Delectu argumentorum, & Syllabo Scriptorum, qui veritatem religionis Christianæ ... asseruerunt* cap. 31. tum etiam a Jo. Franc. Buddeo in *Isagoge Histor. theol. ad Theol. Libr. poster.* c. 7.

hac Jeremiæ promissione R. Abarbanel in Comment. ad cap. IX. Danielis, ac nonnulli alii Rabbini colligunt, nondum venisse Messiam, quia Arca, tabernaculum, & altare incensi nondum detecta sunt, tunc autem esse detegenda, quando Messias advenerit (*a*).

264. Resp., quidquid sit de variis eruditorum opinionibus de Arcæ revelatione (*b*), certum est, hanc Jeremiæ promissionem, sicuti alias superius n. 203. relatas de Jerusalem, & templi restitutione, de novis sacerdotibus, & sacrificiis, esse in sensu typico, & figurato accipiendam, scilicet de Ecclesia per D. N. Jesum Christum ædificanda, & amplificanda, de novo sacerdotio instituendo novisque sacrificiis &c. Hujus typicæ interpretationis non pauca, nec levia sunt argumenta. Sed hoc unum brevitatis gratia sufficiat.

265. Si bene consulamus ipsum Prophetam Jeremiam, manifeste apparet, veterem Arcam Mosaicam ita fuisse absconditam, ut nullatenus deberet in posterum inveniri. Ita enim inquit c. 3. 15. seq. ex ore Domini: *Et dabo vobis pastores* (*c*) *juxta cor meum, & pascent vos scientia, & doctrina: cumque multiplicati fueritis, & creveritis in terra, in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra: Arca testamenti Domini: neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra.* Quæ omnia manifeste significant, non solum Arcam materialem Mosaicam non amplius inventam fuisse, sed ulterius, quando dati fuerint novi Pastores juxta cor Dei, scilicet in novo fœdere, obliterandam esse ipsam memoriam veteris Arcæ; non amplius visitandam, sive *requirendam* ולא יפקדו *Nec requirent eam.* Atque id totum adimpletum videmus; ut frustra alter expectetur Messias, qui Arcam absconditam detegat. Quod igitur auctor Libri secundi Machabæorum dicit ex ore Jeremiæ, *quod ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat; & tunc Dominus ostendet hæc, & apparebit majestas Domini* &c., non potest litteraliter intelligi de veteri Arca testamenti quæ, ut mox vidimus ex ipso Jeremia, debebit omnino oblivioni tradi. Debet itaque typice intelligi de Jesu Christo, qui Arca est novi testamenti, & apparuit *in majestate*, non quidem temporali, sed spirituali, ad novum fœdus nobiscum pangendum.

266. Non desunt aliqui putantes, Arcam detegendam esse, quando tota Judæorum natio ad fidem Jesu Christi convertetur. Veruntamen non apparet, cui Religionis bono antiquum illud veteris Testamenti monumentum de novo afferri debeat. Alii demum putant, Arcam videndam fore in secundo adventu Christi, propter illa S. Joannis verba Apoc. XI. versu ult. *Et apertum est templum Dei in cælo; & visa est arca testamenti ejus in templo ejus, & facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræ motus, & grando magna.* Sed præstat hæc mystice interpretari de gloria Sanctorum, ac reproborum pœnis (*d*).

SECTIO II.

De mysterio Incarnationis Domini nostri Jesu Christi.

Postquam in superiore Sectione contra Judæorum perfidiam demonstratum fuit, Messiam a Deo sta-

(*a*) Quanquam Judæi non habeant duos Machabæorum libros *pro canonicis*, quia scripti fuerunt postquam Librorum sacrorum canon clausus erat, eosdem tamen teste S. Augustino Lib. XVIII. *de Civ.* c. 36. plurimi faciunt.

(*b*) In hoc Machabæorum loco explicando valde dissentiunt Interpretes, tam veteres, quam recentiores. Sunt, qui Arcam testamenti repertam fuisse volunt, quando Babylonica captivitate soluta, inventa fuit loco ignis absconditi *aqua crassa*, ut dicitur II. Machab. I. 20. Ita Jac. Salianus in *Annal. Veter. Testam.* ad an. Mundi 3609. In hac sententia, si vera esset, illico omnis difficultas evanesceret.

Sunt alii, qui cum Genebrardo in *Chron.* L. II. ad an. 2730. putant, novam Arcam similem primæ fuisse a Judæis post reditum a captivitate fabricatam, cujus sententiæ auctor est Hegesippus Lib. I. c. 17. addens, *Arcam, & Cherubinos prioribus similes a Pompejo visos in templo.* Imo Barthol. Marlianus lib. 3. *Topographiæ Urbis Romæ* cap. 8. in Arcu triumphali, qui adhuc Romæ superest, arcam fœderis videri sibi visus est. In *Thesauro rerum Rom.* Jo. Georg. Grævii Vol. III. col. 173.

Multo tamen probabilior, & communior est aliorum opinio, Arcam testamenti a Jeremia in specu absconditam, non amplius repertam fuisse; cum nulla ipsius mentio nec apud Esdram, & Nehemiam, nec in libris Machabæorum, imo nec apud Josephum inveniatur. Nec aliquid veteri Arcæ simile in Romano Arcu triumphali oculatiores videre se profitentur. Nullo autem modo illi pauci probandi sunt, qui fabulosi auctoris Libri quarti Esdræ c. XX. 22. auctoritatem sequentes, Arcam a Chaldæis *direptam* una cum aliis vasis sacris fuisse, asserunt. Nimis enim aperte id loco allato ex Lib. II. Machabæorum adversatur.

(*c*) Rabbini hos Pastores esse putant *Gubernatores* Israelis, qui cum Messia temporale regnum constituant; sed cum ibi addatur: *pascent vos scientia, & doctrina*, debent intelligi non *Magnates*, sed *Doctores*. Recte Hieronymus: *Hi sunt Apostoli & Apostolici viri, qui paverunt credentium multitudinem, non in Judaicis cæremoniis, sed in scientia Christi, & doctrina.*

(*d*) Joann. Frischmuth eruditam Dissertationem *De non speranda Arcæ fœderis restitutione* inseruit *Thesauro theol. philog.* &c. In ea multa sunt lectu digna. Displicet tamen vehementissime, quod ex præjudiciis suæ sectæ locum depromptum ex Libro II. Machabæorum rejicit, tanquam sapientem fabulam judaicam; nosque reprehendit, quod ob auctoritatem ejusdem libri apocryphi tuendam ad ridicula, & Judaicis figmentis affines opiniones delabamur.

statim post lapsum Adæ promissum a Prophetis multoties prænunciatum, & a Patribus, ac justis vet. testamenti avidissime expectatum, in plenitudine temporum tandem advenisse, eumque alium non esse, quam Jesum Nazarenum, Deum simul, & hominem; nunc ipsum Incarnationis mysterium juxta orthodoxam Ecclesiæ doctrinam nobis exponendum est, & contra multiplices hæreses, quas Infernus evomuit, vindicandum. Prius tamen aliqua præmittenda sunt, quæ si non omnino necessaria, saltem admodum utilia erunt, & multam lucem postea dicendis afferent. Sit igitur

DISSERTATIO I.

De possibilitate, necessitate, causa, & tempore Dominicæ Incarnationis.

CAPUT I.

De nomine Jesu Christi; & quid sit incarnatio Dominica?

1. Ut S. Lucas in suo Evangelio narrat cap. II. 21., cum more Judæorum filio B. Virginis deberet in circumcisione nomen imponi, *vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab Angelo, priusquam in utero conciperetur;* nempe quando Angelus Mariæ primo apparuit, ut idem Lucas narrat I. 31., & iterum quando apparens Joseph in somnis, confortavit eum, ne Mariam uxorem suam dimitteret, quæ de Spiritu Sancto conceperat, & filium paritura erat, sic illi subdit: *Vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum*, Matt. I. 21.; quibus verbis aperte ostenditur, non vacuum nomen hoc fuisse, ut alii multi apud Judæos vocati sunt *Jesus* (Act. XIII. 6., Coloss. IV. 11. &c.), sed hoc nomine fuisse nostram redemptionem significatam. Pulchre S. Bernardus Serm. XV. in Cant. n. 8.: *Habuit & Judæa quosdam Jesus, quorum vacuis gloriatur vocabulis. In Christo autem jam vox, jam sensus est, & patet, eum non inane portare nomen instar priorum*. Plura ibi habet mellifluus Doctor ad excitandam pietatem, & devotionem erga hoc sanctissimum nomen lectu dignissima.

2. Jam vero hoc nomen hebræum est a radice ישׁ in hiphil חרישׁץ *salvavit*; unde Jesus idem est ac Salvator (*a*). LXX. autem Interpretes nomen Ιησῦς in sua græca versione retinuerunt, quos secuti sunt Evangelistæ supra laudati; ac demum Latini hoc ipsum nomen *Jesus* adoptarunt.

3. Sed aliqua difficultas oritur ex verbis Evangelistæ Matthæi ita pergentis: *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem* (Isaiæ VII. 44.): *Ecce virgo in utero habebit, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum: Nobiscum Deus*; cum tamen noster Servator nunquam dictus sit *Emmanuel*. Facile autem tollitur hæc difficultas, observando: Evangelistam voluisse conjungere verba Angeli cum celebri Prophetia Isaiæ de partu Virginis, non tam ad verba ejusdem prophetiæ attendendo, quam ad sensum. Quid enim est aliud *Emmanuel*, quam *Nobiscum Deus*, seu *Deus servator noster* (*b*)? Nunc pauca addamus de nomine *Christi*, quo divinus noster Salvator appellatus fuit.

4. Ut nomen *Jesus* est hebraicum, ita nomen *Christus* est græcum, & significat *unctum*, atque respondet appellationi *Messiæ*; unde Joan. I. 41. Andreas dixit fratri suo Simoni: *Invenimus Messiam (quod est interpretatum Christus)*; & S. Augustinus Tract. VII. in Joan. n. 13. Tom. III. P. II. *Messias*, inquit, *hebraice*, *Christus græce est, latine unctus; ab unctione enim dicitur unctus ... ille singulariter unctus, præcipue unctus, unde omnes Christiani unguntur*. Atque hoc nomen *Christi*, seu *Uncti* multo tempore antea fuit Messiæ tributum a Daniele Propheta cap. IX. 24. in celebri vaticinio: *Septuaginta hebdomades &c. ... ut ungatur Sanctus Sanctorum*. Ab hoc nomine nos denominamur *Christiani*, quod Antiochiæ primum factum fuisse discimus ex Act. Apost. c. XI. 26.

5. Multa alia de his duobus nominibus addi possent, sed concludamus cum S. Hieronymo in cap. XVI. Matth. vers. 10.: *Horum nominum* (Jesu Christi) *alterum est proprium, quod ab Angelo impositum est; alterum accidens, quod ab unctio-*

(*a*) De hac voce copiose tractat noster Sanctus Pagninus *in Thesauro linguæ sanctæ* pag. 1093., & seq., ubi in fine ita concluditur: „ Ab hac radice (ןשׁע) „ est רןשׁע *Jehosuach* nomen proprium quo multi in „ Hebræo populo sunt vocati; sed duo præ ceteris insignes, Filii Nun, qui Moysi in ducatu successit, „ qui prius רןשׁ eadem nominis ratione fuerat dictus: alter summus Sacerdos filius Jotsadak, qui „ postea contractius a reducibus a Babylone שׁיע nuncupatus; unde certum est, nomen Jesu Servatoris „ nostri ductum, juxta etymon ab Angelo quoque explicatum. In eum veritas etymi incidit, cum in aliis esset tantum umbra ... quod nomen nefas hodie „ sit cuiquam post Christum ex nostris inditum legitur. “ Vid. etiam S. Hieronymus Comment. in cap. I. Oseæ.

(*b*) Emmanuel constat ex tribus vocibus hebraicis עם *Im*, seu, *cum* נר *nu nobis*, אל *et Deus*: *cum nobis Deus*, ad salvandum nos. Objicientibus autem Judæis, Jesum Nazarenum nunquam fuisse vocatum *Emmanuel*, respondebat Tertullianus Lib. *contra Judæos* c. 9., Hebræis haud insolens esse, ut *vocari* sumant pro *esse*: unde ea verba: *vocabitur nomen ejus Emmanuel*, idem significant, ac *erit nobiscum Deus ad salvandum nos*.

ctione convenit ... Christus commune dignitatis est nomen, Jesus proprium vocabulum Salvatoris. Nunc quædam de ipsius Incarnationis Dominicæ notione.

6. Incarnationis nomen quanquam apud purioris linguæ latinæ cultores non inveniatur, passim tamen a Theologis usurpatur ad designandum magnum illud pietatis Sacramentum, quo *Verbum caro factum est*, ut dicitur Joann. I. 15. Eadem voce etiam Sancti Patres latini usi sunt, atque inter ceteros elegantissimus Sanctus Leo in celebri illa Epistola ad Flavianum XXVIII. alias 10., ubi integram exponit hujus mysterii orthodoxam fidem, quam tamen totam contineri dicit in illis tribus Symboli articulis, quibus „ *Fidelium universitas profitetur credere in Deum Patrem omnipotentem, & in Jesum Christum, filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu Sancto, ex Maria Virgine;* quibus tribus sententiis omnium fere hæreticorum machinæ destruuntur (*a*). " Multis aliis nominibus a Sanctis Patribus cum græcis, tum latinis, hoc mysterium appellatum fuit, scilicet *œconomiæ, incorporationis, confœderationis*, ac præcipue *inhumanationis* (*b*). Sed modo apud Theologos fere nullum aliud nomen occurrit, quam *Incarnationis*, tum propter mox laudata verba S. Joannis *Verbum caro factum est*, tum etiam propter alia S. Pauli 1. ad Timot. III. 16. *Magnum est pietatis Sacramentum quod manifestatum est in carne*. Hinc potius a carne, quæ visibilis est, quam ab anima invisibili sumpta est denominatio. Et hæc quidem de nomine Incarnationis. Nunc pauca de re ipsa.

7. Incarnatio definiri potest ex S. Augustino Lib. XIII. *de Trin.* cap. 17. laud. a S. Thoma 3. P. quæst. 1. *Conjunctio divinæ naturæ cum humana, ut ex duabus istis natura fiat una Persona Verbi divini*. Conjunctio autem ista, seu ut communiter (licet minus latine) dici solet, *unio* non est moralis tantum, vel accidentalis, sed *substantialis, & hypostatica*, qua scilicet duæ diversæ naturæ, divina, & humana adeo arcte & perfecte conjunguntur, ut unum resultet suppositum, nempe Christus, ex duabus ipsis naturis impermixtis & inconfusis compositus.

8. S. Thomas Lib. IV. *cont. Gent.* cap. 39. ita totum arcanum divinæ Incarnationis mysterium paucis comprehendit: *Oportet dicere quod in Christo sit una natura divina perfecta, & humana perfecta, ex anima scilicet rationali, & humana carne constituta; & quod hæ duæ naturæ unitæ sunt in Christo non per solam inhabitationem, neque accidentalis modo, ut homo unitur vestimento, neque in sola personali habitudine, & proprietate, sed secundum unam hypostasim, & suppositum unum. Hoc enim solum modo salvari possunt ea, quæ in Scripturis circa incarnationem traduntur.*

9. Prosequitur porro Angelicus capitibus seq., & hæc omnia aliquanto uberius declarat, observans primo, fidem catholicam docere, factam esse duarum naturarum unionem *in persona*, non *in natura*; illa enim uniuntur in natura, ex quibus constituitur integritas speciei alicujus; sicut anima, & corpus uniuntur ad constituendam speciem animalis, & universaliter quæcumque sunt partes speciei. Est autem impossibile, quod alicui speciei in sua integritate jam constitutæ aliquid extraneum uniatur *in unitatem naturæ*, nisi species solvatur. Cum enim species sint sicut numeri, in quibus quælibet unitas addita, vel subtracta variat speciem, si quid ad speciem suam jam perfectam addatur, necesse est, aliam speciem esse: non igitur conjunctio naturæ humanæ jam perfectæ fieri potuit cum natura divina in ipsa *natura*.

10. Facta est ergo hæc conjunctio *in persona*; neque enim personæ repugnat, ut aliqua eidem uniantur, quæ ad ejus naturam non pertinent, ut hominis; personæ plura accidentia uniuntur; vel extrinsece tantum, ut annulus, aut vestimentum; vel etiam intrinsece, ut sunt corporis, animique diversæ dotes. Ita quidem accidit in personis, vel suppositis creatis; unde Nestorius deceptus est, putans, eodem modo factam esse duarum naturarum conjunctionem in Dominica incarnatione, scilicet *accidentaliter* tantum; quasi humana natura se haberet ad Verbum, sicut templum quoddam, in quo ipsum Verbum habitaret: unde etiam consequebatur, duas esse in Verbo incarnato personas; alteram nempe humanam, alteram divinam, quæ primæ moraliter solum conjungeretur. Et hæc fuit Nestorii hæresis merito ab Ecclesia proscripta.

11. Necessarium est igitur ponere, talem fuisse unionem Verbi, & hominis, ut neque ex duabus una

(*a*) Integra describenda esset illa dogmatica epistola, in qua sanctissimus, eloquentissimus Pontifex Flaviano Episcopo Constantinopolit. exposuit, *quid Catholica Ecclesia universaliter & Sacramento Dominicæ Incarnationis credat, & doceat*: ut ipse S. Leo scripsit Theodosio Augusto epist. XXIX. Quanta autem fuerit apud omnes Fideles ejusdem epistolæ auctoritas, multis veterum testimoniis ostendi posset. Sed in præsentiarum sufficiat communis illa Patrum Concilii Chalcedonensis acclamatio Act. IV. *Qui non consentit epistolæ Sanctissimi Episcopi Leonis, hæreticus est*. Videri etiam potest doctrina Incarnationis Verbi Dei breviter, accurate collecta in Symbolo *Quicumque*.

(*b*) Hoc præcipue vocabulo multi utebantur, quia aptius videbatur ad excludendum insanum Apollinaris errorem, quod Verbum assumpserit carnem sine mente. Vocabulo *inhumanationis* utentes significare volebant, a Verbo assumptam fuisse totam humanam naturam. Græci hanc inhumanationem vocabant ἐνανθρωπήσιν, & S. Athanasius suam de Incarnatione orationem ita inscripsit περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, Sermo de inhumanatione Verbi Tom. I.

una natura conflata sit, neque Verbi ad humanam naturam talis fuerit unio sicut est alicujus substantiæ, puta hominis ad exteriora, quæ accidentaliter se habent ad ipsum, ut domus, & vestimentum: sed Verbum in humana natura, sicut in sibi propria facta per incarnationem, subsistere ponatur, ut & corpus illud vere sit corpus Verbi Dei, & similiter anima, & ita Verbum Dei vere sit homo. Et quamvis hæc unio perfecte ab homine non valeat explicari, tamen secundum modum, & facultatem nostram ita pergit Angelicus id exponere ad ædificationem fidei catholicæ, ut contra infideles defendatur.

12. Utitur autem exemplo conjunctionis animæ cum corpore, quia in rebus creatis nulla invenitur major similitudo: ac propterea ea usus est etiam auctor Symboli *Quicumque*, dicens: *Sicut anima rationalis, & caro unus est homo, ita Deus, & homo unus est Christus*. Sed cum anima rationalis uniatur corpori, & sicut materiæ, & sicut instrumento, non potest esse similitudo, quantum ad primum modum unionis: sic enim ex Deo, & homine fieret una natura, cum materia, & forma proprie constituant naturam speciei. Relinquitur ergo similitudo conjunctionis animæ corpori, velut *instrumento;* unde etiam Sancti Patres naturam humanam appellarunt *organum*, vel *instrumentum* Divinitatis, sicuti corpus est organum animæ.

13. Verum hic acute observat S. Doctor, corpus esse instrumentum animæ, non *extrinsecum*, sicut dolabra est instrumentum extrinsecum artificis; sed *intrinsecum*, ut manus est pariter ejusdem artificis instrumentum, sed intrinsecum; per dolabram enim possunt multi artifices operari, sed hæc manus est proprium instrumentum, nisi hujus artificis, eidem unitum. Sic igitur & in unione Dei, & hominis ad ipsum considerari potest. Omnes enim homines comparantur ad Deum, ut quædam instrumenta, quibus operatur. Sed alii homines comparantur ad Deum, quasi instrumenta *extrinseca*, & separata; moventur enim a Deo, non ad operationes proprias sibi tantum, sed ad operationes communes omni rationali creaturæ, ut est intelligere veritatem, diligere bona, & operari justa. Sed humana natura in Christo assumpta est, ut instrumentaliter operetur ea, quæ sunt operationes propriæ solius Dei, sicut est mundare peccata, illuminare mentes per gratiam, & introducere in perfectionem vitæ æternæ. Comparatur igitur humana natura Christi ad Deum, sicut instrumentum proprium & conjunctum, ut manus ad animam.

14. Ita fere iisdem verbis noster S. Præceptor, observans tamen in fine c. 41., prædicta exempla non sic posita esse, ut omnimoda similitudo sit in his requirenda; intelligendum est enim, Verbum Dei multo sublimius, & intimius humanæ naturæ potuisse uniri, quam anima cuicumque proprio instrumento. Et licet Verbum Dei sua virtute penetret omnia, utpote omnia conservans, & portans: creaturis tamen intellectualibus, quæ proprie Verbo perfrui possunt, & ejus participes esse, ex quadam similitudinis affinitate, & eminentius, & ineffabilius potest uniri.

15. Hæc aliquanto fusius præmittenda erant, primo ut Theologiæ tyrones si non plenam, & accuratam, sufficientem saltem totius mysterii cognitionem haberent, ut eo facilius exortas contra ipsum hæreses cognoscere, & refellere valeant: tum etiam ut quædam argumenta ex fallaci nostra ratione deprompta, quibus Ethnici & Judæi, eorumque adstipulatores Sociniani, hoc mysterium, ut plane absurdum, atque impossibile explodere nituntur, facilius dissolvantur; inde enim plerumque oriuntur, quod recta, & accurata hujus sublimis, atque arcani Sacramenti notio non habeatur; ut ex seq. capite constabit.

CAPUT II.

Solvuntur quædam subtiles Philosophorum rationes, quibus Ethnici, Judæi, Sociniani, aliique probare conantur, mysterium Dominicæ incarnationis esse absurdum, & impossibile.

16. S. Augustinus Lib. X. *De Civ. Dei* cap. 29. Tom. VII. Platonicos Philosophos alloquens, eos opportune monebat, *humilitate opus esse*, ut credatur, Deum assumpsisse humanam carnem, ut Catholica fides nobis credendum proponit. Et postquam nonnullis exemplis ex eorum Philosophia petitis ostenderit, hoc arcanum mysterium esse possibile, & credibile, ita eos arguebat: *Quid causæ est, cur ... Christiani esse nolitis, nisi quia Christus humiliter venit, & vos superbi estis? ... Quod iterum dico: Christus humilis est, vos superbi*. Et quamvis argumentis a solo rationis lumine ortis *directe* nequeamus Ethnicis demonstrare, Verbum divinum esse factum carnem (a), possumus tamen vanas eorum argutias refellere, quibus magno, sed inutili molimine nituntur probare, hoc mysterium esse impossibile, adeoque a Religione eliminandum.

PRO-

(a) Dixi *directe;* certum enim *indirecte*, seu ex evidentibus, ut dici solet, *credibilitatis motivis* hoc mysterium sicuti & omnia demonstrari, quia evidentibus argumentis constat, illud a Deo, falli & fallere nescio, fuisse revelatum. Qua de re nos etiam egimus primo Tomo Isagogico P. I.; & digna est, quæ legatur S. Augustini epistola CXXXVII. ad Volusianum n. 16. T. II., ubi solita sua facundia breviter omnia ea argumenta exponit, quibus adversus Judæos, & Gentiles manifeste ostenditur, veram esse Religionem a Jesu Christo nobis promulgatam; unde postea consequitur, etiam verum esse mysterium Dominicæ incar-

PROPOSITIO.

Nulla est repugnantia in divinæ incarnationis mysterio; adeoque impossibile Deo non est.

17. Id autem probatur primo, quia non debet reputari impossibile, nisi illud solum, quod apertam involvit contradictionem; ut enim dicitur Lucæ XVIII. 27.: *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum;* atqui nulla est repugnantia, aut contradictio quod Verbum divinum sibi copulet arctissimo, & indissolubili vinculo naturam humanam; nullum quippe hactenus allatum est, aut afferri potest argumentum, quo ostendatur, hoc ineffabile divinæ bonitatis mysterium rectæ, sanæque rationi repugnare: ergo &c. Hoc argumento usus est Archangelus Gabriel, quando B. Mariæ Virgini arcanum hoc mysterium ad credendum proposuit, inquiens Lucæ I. 37. *quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.*

18. Secundo. Non repugnat, plures Personas in una eademque numero natura inveniri, quemadmodum de Sanctissimæ Trinitatis mysterio demonstratum a nobis fuit (Tomo III. Dissert. I. cap. 4.): neque igitur repugnabit, duas naturas, divinam, & humanam in uno supposito conjungi.

19. Tertio aliquam hujus mysterii similitudinem, tametsi longissime distantem, nobis suppeditat conjunctio animæ cum corpore ad individuum hominem constituendum; quamvis enim anima sit naturæ a corpore omnino diversæ, utpote spiritualis, potuit tamen divina omnipotentia ita utrumque conjungere, ut una inde resultaret humana natura: pari ergo ratione potuit Deus naturam humanam sibi tam arcte copulare, ut unum exurgeret suppositum divinum in duabus naturis subsistens (*a*).

20. Obj. primo. Si Deus humanam naturam *hypostatice* assumpsisset, aut esset mutatus in corpus, aut saltem esset virtus in corpore; atqui utrumque Deo, enti simplicissimo repugnat; ergo etiam repugnat Deum incarnari.

21. Resp. ex doctrina Incarnationis superiore capite exposita, Verbum divinum non fuisse in carne conversum, nec ipsi ita unitum, quasi esset corporis forma, sed humanam naturam in se perfectam divinæ copulatam fuisse in unitate suppositi; unde non sequitur, Verbum esse virtutem in corpore, cujusmodi est anima humana, quæ est forma corporis substantialis.

22. Neque huic conjunctioni humanæ naturæ cum divina obstat infinita inter utramque distantia: ut enim bene observat S. Thomas in III. *Sent.* Dist. I. quæst. 1. art. 1. ad 3., quamvis inter illas duas naturas infinite distantes non sit proportio *entitatis & commensurationis*, est tamen quædam *proportio ordinis*, scilicet potentiæ activæ Dei, quæ est infinita, & potentiæ passivæ in creatura; quo fit, ut Verbum divinum potuerit humanam naturam in consortium divinæ assumere.

23. Urgent tamen dicentes, a Deo non potuisse assumi malitiam, quæ non magis distat a summa bonitate, quam humanitas a Deo.

24. Respondet autem S. Th. 3. P. q. 1. art. 1. ad 3., humanam naturam esse institutam a Dei sapientia, & ordinatam ad Dei bonitatem, non sic autem malum culpæ, quod committitur *per recessum ab arte divinæ sapientiæ, & ab ordine divinæ bonitatis;* potuit ergo prima a Deo assumi, non autem malitia.

25. Obj. secundo. Si divina Persona Verbi vere assumpsisset naturam, facta fuisset de novo subsistens in natura humana: ergo fuisset substantialiter mutata; quod Deo enti immutabili repugnat.

26. Resp. totam mutationem factam esse in natura humana, quæ fuit a Verbo assumpta in consortium divinæ naturæ, & secundum hanc solam dicitur Verbum in utero Virginis conceptum, natum, passum, & mortuum: non autem in natura divina, quæ æterna est & immutabilis. Quamobrem observat S. Augustinus in Lib. LXXXIII. *Quæst.* quæst. 73. T. VI. Apostolum dixisse de Unigenito Filio Dei, quod habitu sit inventus ut homo ad Philipp. II. 7., ut intelligeremus *non mutatum esse Verbum* susceptione hominis, sicut nec membra veste induta mutantur (*b*).

27. Dices. In incarnatione Verbum humanitati vere, & intrinsece unitum dicitur, cui antea uni-

nationis, quod doctrinæ Christianæ caput, & fundamentum est.

(*a*) Subtiliores Scholastici non immerito observant, dupliciter demonstrari posse aliquid esse possibile, nempe *positive*, quando *directe* probatur vel ex causa, vel ex effectu aliquid a Deo fieri posse; & *negative*, quando solum argumenta solvuntur, quæ contra rei possibilitatem afferuntur. Primo modo communiter negatur, probari posse, incarnationem Dei esse possibilem, quia ipsius nulla alia est causa, nisi impenetrabilis Dei voluntas; nec in rebus naturalibus ullus est ipsius effectus, cum ipsa sit ordinis supernaturalis: restat ergo, ut allatæ rationes non concludant, nisi mere *negative;* quod amplius apparebit in solutione argumentorum. Seclusa tamen hac Scholasticorum subtilitate, nobis sufficit argumenta Gentilium, Judæorum, ac Socinianorum, quibus hoc mysterium impossibile esse, & rationi repugnare contendunt, ex ratione ipsa refellere.

(*b*) Obiter notamus, hanc similitudinem vestimenti caute accipiendam esse, ne in errorem illorum incidamus, qui humanitatem a Verbo assumptam esse docebant *modo accidentali*, ut ab homine assumitur vestimentum; quos confutat S. Thomas L. IV. *Cont. Gent.* cap. 37.; & nos etiam suo loco confutabimus.

nitum non erat; sed hoc sine mutatione aliqua intelligi nequit: ergo &c.

28. Resp., hanc Verbi unionem humanitati factam esse per solam mutationem humanitatis, quæ a divina Persona assumpta est, non autem per mutationem ipsius divinæ Personæ assumentis, quæ nullam inde perfectionem acquisivit. Sicuti si nova crearetur a Deo nostræ telluris portio, nulla inde fieret in sole mutatio, qui eam radiis suis illuminaret; neque ulla soli perfectio accresceret, quanquam hæc omnia rerum creatarum exempla infinite distant ab eo mysterio, cujus nulla est, aut esse potest in rebus creatis similitudo.

29. Dices. Deus in incarnatione novas, ac reales denominationes acquisivit, nempe hominis, passibilis, mortalis &c., quas antea non habebat; sed novæ istæ, ac reales denominationes non possunt oriri, nisi ex aliqua intrinseca ipsius mutatione, per acquisitionem novæ alicujus formæ: ergo &c.

30. Resp., reipsa novam formam, nempe humanam naturam a Verbo divino incarnato fuisse susceptam, non intrinseca aliqua sui mutatione, sed solum extrinseca terminatione, ut exemplo radiorum solarium mox explicatum est, qui sine ulla solis mutatione extenderentur etiam ad illam telluris portionem, quæ esset de novo creata. Hinc vere Filius Dei dicitur homo factus, passus, & mortuus in illa natura assumpta.

31. Ad pleniorem autem hujus difficultatis solutionem afferenda est doctrina S. Thomæ 2. P. quæst. 16. art. 6. ad 2., ubi explicans illam propositionem: *Deus factus est homo*, inquit: „ Fieri importat, quod aliquid prædicetur de novo de altero. Unde quandocumque aliquid de novo prædicatur de altero cum mutatione ejus, de quo dicitur, tunc fieri est mutari: & hoc contingit in omnibus, quæ *absolute* dicuntur: non enim potest albedo, aut nigredo de novo advenire alicui, nisi per hoc, quod de novo mutatur ad albedinem, vel nigredinem. Ea vero, quæ *relative* dicuntur, possunt de novo prædicari de aliquo absque ejus mutatione: sicut homo de novo fit dexter absque sui mutatione per motum illius, qui sit ei sinister. Unde in talibus non oportet, omne quod dicitur fieri, esse mutatum, quia hoc potest accidere per mutationem alterius ... Esse autem hominem convenit Deo ratione unionis, quæ est relatio quædam. Et ideo esse hominem prædicatur de novo de Deo, absque ejus mutatione, per mutationem humanæ naturæ, quæ assumitur in divinam personam &c. “. Hæc S. Thomas, ex quibus multæ adversariorum objectiones resolvuntur.

32. Dices tertio. Si Angelus carnem humanam ita assumeret, ut ejus substantia ad illam terminandam extenderetur, quomodo nos dicimus de incarnatione Verbi, certum est, hoc sine intrinseca Angeli mutatione fieri non posse: ergo pariter Verbi incarnatio sine ejusdem intrinseca mutatione fieri non potuit; adeoque est impossibilis.

33. Resp. neg. cons. Cum enim Angelus infinite perfectus non sit, addita ei natura humana adderetur etiam aliqua nova perfectio, adeoque fieret intrinseca aliqua ipsius mutatio. Hoc discrimen affert S. Thomas in III. *Sentent.* Dist. I. quæst. 1. art. 1. ad 2. inquiens: *Quod est perfectum in se, non unitur alteri ad acquirendum, sed ad communicandum perfectionem. Et sic Deus homini uniri voluit non propter se, quia non habet, quo crescat ejus perfectio, sed propter hominem, cui subveniendum erat*. Et hæc etiam est ratio, propter quam Deus mutari nequeat, quia cum sit ens perfectissimum, nullam potest perfectionem acquirere, vel amittere.

34. Obj. tertio. Unius, ejusdemque rei essentia, seu natura non potest esse nisi una; alias res bis, aut sæpius existeret, quod repugnat: ergo etiam in Deo non potest esse nisi una essentia, seu natura.

35. Resp., cujuslibet rei subsistentis esse unam naturam tantum, *per quam simpliciter esse habet*; & sic verbum Dei per solam naturam divinam *simpliciter* esse habet, non autem per naturam humanam, sed per eam habet, quod sit homo; unde non bis habet existentiam; quemadmodum nec homo bis dicitur existere ex eo, quod novam existendi formam, priore non deperdita, acquirat, quamvis hæc paritas, ut omnes aliæ ductæ a rebus creatis, infinite a mysterio incarnationis deficiat.

36. Obj. quarto. In Divinis propter summam simplicitatem persona idem est cum natura; sed humana natura non potest esse idem cum divina persona: impossibile est ergo divinam hypostasim subsistere in humana natura.

37. Resp., naturam divinam, per quam Verbum ab æterno subsistit, debere idem esse cum divino Verbo, neque ab eo posse *realiter* distingui: non sic autem naturam humanam, quam ad suam subsistentiam trahit, ut in ea subsistat: unde non oportet, quod natura humana sit idem cum persona divina. Ita S. Thomas.

38. Obj. quinto. Natura in se considerata est magis simplex, & generalis, quam hypostasis, quæ in ea subsistit; natura enim, quæ in se considerata est communis, individuatur per hypostasim. Si igitur divina hypostasis subsistat in humana natura, sequetur, humanam naturam esse simpliciorem, quam sit divina hypostasis; quod est absurdum.

39. Resp., hypostasim Verbi non constitui simpliciter per humanam naturam, ut per eam sit; sed solum ut per eam sit homo; per naturam autem divinam simpliciter, & absolute constitui hypostasim, seu personam Verbi, ut sit: unde natura divina non est reipsa simplicior, quam Verbum, sed solum nostro intelligendi modo. Aliter autem est natura humana, per quam Verbum non

non habet, ut absolute sit, sed ut sit hic homo.

40. Et sic etiam eadem de causa non constituitur hypostasis Dei Verbi *simpliciter per hanc naturam signatam;* sed solum per humanam naturam constituitur hic homo subsistens in persona divina; cum jam ab æterno hæc ipsa hypostasis per divinam naturam sibi a Patre communicatam sit ejusdem Patris, Filius, & Verbum.

41. Obj. sexto. Est in mysterio incarnationis contradictio manifesta; dicitur enim natura humana integra, & omnino perfecta a divino Verbo assumpta, ut in ejusdem Verbi persona subsistat; carebit ergo propria subsistentia, adeoque perfecta non erit. Præterea intelligi non potest, quomodo possit natura humana a propria subsistentia separari eaque privari; quia subsistentia non distinguitur a rei essentia, & persona definiri solet ex Boetio *naturæ rationalis individua substantia.*

42. Resp., nihil derogari, imo maximam perfectionem addi naturæ humanæ ex eo, quod loco propriæ subsistentiæ divinam acquirat, subsistendo in Persona divina: posse autem eamdem naturam humanam propria subsistentia privari, dubitandum non est, cum in sola divina natura propter summam ejusdem simplicitatem, idem omnino sit essentia, & subsistentia; qua de re videndus est S. Thomas I. P. quæst. 3. art. 3., & quæst. 29. art. 2. ad 3. Definitionem autem Boetii jam explicuimus Tom. III. pag. 53. n. 213. cum S. Thoma I. P. quæst. 30. art. 1. ad 1., quod Boetius *per individuam substantiam* intellexerit *substantiam*. Cum autem a Verbo incarnato fuerit assumpta natura humana sine propria subsistentia, hinc factum est, ut unica sit in Christo persona, non duplex.

43. Obj. ult. Deus sua immensitate omnia replens, naturæ humanæ etiam sine incarnatione erat essentia sua intime conjunctus; intelligi itaque non poterit, quænam sit hæc nova conjunctio naturæ humanæ cum persona divina, quæ dicitur facta in Verbi incarnatione.

44. Resp., Deum utique per suam essentiam omnibus rebus esse intime præsentem, quemadmodum in II. Tomo probatum fuit; sed non est in omnibus eodem modo. *Tribus enim modis*, inquit S. Thomas lect. 2. in cap. II. epist. ad Coloss., *est Deus in rebus: unus est communis per potentiam, præsentiam, & essentiam: alius per gratiam in Sanctis: tertius modus est singularis in Christo per unionem*, scilicet hypostaticam. Hinc etiam superius n. 13. vidimus cum eodem S. Thoma, homines, & quascumque res creatas comparari ad Deum ut instrumenta *extrinseca, & separata;* humanam vero naturam in Christo assumptam fuisse, *sicut instrumentum proprium, & conjunctum, ut manus ad animam.* Vid. Angelicus Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 41.

45. Scholion. Opportunum duximus sin minus omnes, saltem præcipuas difficultates enodare, quibus Dominicæ incarnationis hostes eam, ut impossibilem, & absurdam ad superstitiosas fabulas amandandam esse blaterant; qua in re exemplum S. Thomæ præceptoris nostri secuti sumus in Lib. IV. cont. Gent. cap. 40. & 49. Non autem tempus inutiliter terendum esse censemus in subtilioribus aliis Scholasticorum quæstionibus, quas etiam S. Doctor intactas reliquit (*a*).

46. Quæres primo, an Deus potuit assumere naturam Angelicam?

47. S. Thomas 3. P. quæst. 4. art. 1. ad 3. opinionem quorumdam respuit, qui ideo dicebant, naturam Angelicam non potuisse a Deo assumi, quia a principio suæ creationis erat in sua *personalitate* perfecta, cum non subjaceat generationi, & corruptioni: unde non posset in unitatem divinæ personæ assumi, nisi ejus *personalitas* destrueretur, quod non videtur conveniens. Respuit inquam Angelicus hanc sententiam; *quia posset Deus producendo novam Angelicam naturam copulare eam sibi in unitate personæ; & sic nihil præexistens ibi corrumperetur.*

48. Negat tamen S. Doctor, congruum fuisse, ut Deus assumeret naturam Angelicam, quia peccatum Angelorum irremediabile erat, Apostolo Petro dicente in secunda epist. cap. II. 4. *Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit excruciandos.* Cur autem peccatum Angelorum esset irremediabile, non una afferri potest ratio ex sanctis Patribus.

49. Prima illa est, quam affert S. Jo. Damascenus Lib. II. *de fide orthod.* cap. 4. nempe *quod hominibus est mors, hoc fuisse Angelis lapsum*: peccando igitur Angelus fuit in termino, post quem mereri amplius non potest, sicut homo moriendo meriti incapax fit. Quia igitur homo peccando non statim mortuus fuit corpore, facultatem merendi non amisit; & ideo Reparator ei datus fuit, cujus gratia a lapsu resurgere potest.

50. Altera ratio hæc affertur, quod non tota natura Angelica in peccatum sit lapsa, sicut tota lapsa fuit natura humana primo homine peccante:

ne

(*a*) Petrus Dan. Huetius nonnulla ex fabulosis Gentilium historiis erudite collegit, ut ostenderet, eorum Sapientibus visum non fuisse impossibile hoc Deorum cum hominibus commercium, ut aliqui eorum humanam naturam assumerent. Id pariter concludit contra Mahumetanos cum ex eorum Alcorano, tum quia Achmetus ben-Haget confiteri non dubitavit, Christum esse Dei Verbum æternum. Multo felicius, ut ego quidem arbitror, illustrissimus hic Scriptor id ipsum demonstrat contra Judæos ex eorum Talmudicis libris, in quibus nonnulla aliquando apparent veteris apud Hebræos doctrinæ, Deum ipsum venturum in mundum ad redemptionem Israel. Vide Sect. I. cap. 9.

ne igitur tota natura humana in damnatione maneret, misit Deus Filium suum Unigenitum ad eam redimendam.

51. Addi potest, hominem non ita libere peccasse, sicut peccavit Angelus, qui nulla externa tentatione pulsatus ex pura malitia Deo creatori suo factus est rebellis: homo vero ab Angelo seductore fuit ad peccandum sollicitatus: quamobrem minus indignus reputari potest. Quæ ratio etiam magis valet de Adæ posteris, qui non propria, sed Adami voluntate peccarunt.

52. His tamen, aliisque rationibus non obstantibus, debemus imperscrutabilia judicia Dei etiam hac in parte humiliter adorare; qui sicut ex hominibus multos perire permittit, quamvis posset salvare omnes, ita etiam nemini ex infinita propemodum Angelorum peccantium multitudine necessarium salutis remedium afferre voluit. Eo igitur majores Deo gratias habere debemus, quo magis singulare est beneficium nobis collatum.

53. Quæres secundo, an Deus debuerit assumere naturam humanam ex stirpe Adami?

54. Respondet S. Augustinus Lib. XIII. *de Trinit.* cap. 17. & 18. Tom. VIII. „ pertinuisse ad „ justitiam, bonitatemque Creatoris, ut per eamdem rationalem creaturam superaretur diabolus, „ quam se superasse gaudebat, & de ipso genere „ venientem; quod genus, origine vitiata per unum, tenebat universum. Poterat enim utique „ Deus hominem aliunde suscipere, in quo esset „ mediator Dei, & hominum, non de genere illius Adam, qui peccato suo genus obligavit humanum; sicut ipsum, quem primum creavit, „ non de genere creavit alicujus. Poterat ergo vel „ sic, vel alio, quo vellet modo, creare unum „ alium, de quo vinceretur victor prioris; sed „ melius judicavit, & de ipso quod victum fuerat, genere assumere hominem Deus, per quem „ generis humani vinceret inimicum. “

55. S. Thomas 3. P. quæst. 4. art. 6. tres alias addit rationes. Primo quia videtur ad justitiam Dei pertinere, ut ille satisfaceret, qui peccaverat: de natura igitur illa humana, quæ peccato corrupta erat, debuit nasci Christus Dominus, qui pro tota natura Deo satisfaceret.

56. Secundo, quia hoc etiam pertinet ad majorem hominis dignitatem, dum ex illo genere, quod fuerat a diabolo victum, nascitur victor Diaboli; seu ut loquitur S. Leo Magnus in Serm. I. *De Nativit. D. N. J. C.*, *ut inventor mortis Diabolus per ipsam* (naturam) *quam vicerat, vinceretur*. Addit postea Sanctus Pontifex: „ In quo „ conflictu pro nobis inito, magno, & mirabili „ æquitatis jure certatum est, dum omnipotens „ Dominus cum sævissimo hoste, non in sua majestate, *sed in nostra congreditur humilitate*, „ objiciens ei *eamdem formam*, *eamdemque* naturam mortalitatis quidem nostræ participem, „ sed peccati totius expertem. “ Unde etiam Apostolus inquit Hebr. VII. 26. *Talis enim decebat, ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus*.

57. Tertio quia per hæc etiam Dei potentia magis ostenditur, dum de natura corrupta, & infirma assumpsit id, quod in tantam virtutem, & dignitatem est promotum. Hactenus Angelicus.

58. Commendatur quoque misericordia Dei, qui nos quantumvis infirmos ita dilexit, ut nostram naturam indissolubili vinculo sibi conjungeret.

59. Quærit autem ibidem Angelicus, cur Verbum divinum non assumpserit ipsam naturam Adami, qui peccaverat?

60. Respondet autem, oportuisse Christum, qui venerat ad tollenda peccata mundi, esse sine peccato; ut nempe qui debebat alios mundare, non indigeret ipse mundari.

CAPUT III.

De causis Dominicæ incarnationis, ac præcipue de causa finali.

61. Quando quæritur de Dominicæ Incarnationis causa efficiente, sine dubio respondetur, eam fuisse totam Sanctissimam Trinitatem; Theologi enim unanimiter docent, opera, ad extra, cujusmodi est Incarnatio, esse toti Trinitati communia. Quamobrem incarnatio in sacris litteris tribuitur Patri ad Galat. IV. 4. *Misit Deus Filium suum factum ex muliere*. Tribuitur item Filio, qui ut dicitur ad Philipp. II. 7., *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens &c.* Demum tribuitur Spiritui Sancto; unde Angelus Josepho in somnis dixit Matth. I. 20.: *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est*.

62. Sola tamen persona Filii carnem assumpsit, quia, ut supra dictum fuit, unio Incarnationis non est facta in natura divina, quæ una, eademque est in tribus Personis, sed in Persona Verbi, quæ ab aliis duabus divinis Personis *realiter* distinguitur; quod late probat S. Thomas 3. Part. quæst. 2. art. 1., & 2.; & ante Angelicum idipsum data opera demonstrandum suscepit S. Anselm. Cantuariensis in Lib. *de Incarnatione Verbi ad Urbanum Papam* contra quosdam, qui in explicando Incarnationis mysterio solum attendebant ad unitatem naturæ divinæ, non autem ad distinctionem Personarum; quia distinctione seposita certe sequeretur, omnes divinas Personas assumpsisse carnem humanam. S. Augustinus pluribus in locis hanc doctrinam expresse tradidit, ut in Lib. II. *de Trinit.* cap. 10. n. 18. Tom. VIII., ubi inquit: *Humanam illam formam ex Virgine Maria Trinitas operata est, sed solius Filii persona est; visibilem namque solius Filii personam invisibilis Trinitas operata est*. Et S. Fulgentius *Contra Sermonem Fastidiosi*, postquam ad hoc mysterium explicandum attulit similitudinem vocis corporeæ, quæ simul fit a me-

mo-

moria, & a cogitatione, & a voluntate, sed a sola cogitatione suscipitur, ita concludit cap. 17.: *Quisquis hanc imaginem in mente hominis conspexerit, hæreticorum vaniloquia citius irridebit, qui carnaliter de spiritualibus sentientes nolunt credere, in illa Sancta Trinitate aliquid a tribus factum, quod ab una persona tantum fuerit divina dispositione susceptum, cum illa humana natura totius quidem Trinitatis opere sit facta, a solo tamen Filio fuerit in unitatem personæ suscepta.*

63. Neque huic doctrinæ obstat, quod natura divina sit unum, & idem cum divinis Personis; ut proinde fieri non potuerit conjunctio in divina Persona, quin etiam fieret in natura. Non inquam id obest; quia ut in Tract. *de Trinitate* docuimus T. III. pag. 51., & alibi, Personæ divinæ ab essentia distinguuntur, non quidem re, sed ratione tantum, & virtualiter. Hæc autem distinctio sufficit, ut simul concilientur plura, quæ contradictoria videntur; ut ex. gr. quod Pater communicet Filio suam ipsissimam essentiam, non tamen paternitatem, quamvis paternitas idem reipsa sit, ac essentia. Sic in nostro casu, quia conjunctio naturæ humanæ cum divina facta est, non in ipsa natura divina, quæ eadem est in Patre, Filio, & Spiritu Sancto, sed in persona Filii, quæ ab aliis Personis *realiter* distinguitur, ab essentia vero *virtualiter*, Filius solus incarnatus est. Et de causa efficiente incarnationis Dominicæ satis. Nunc de causa finali, seu de fine, propter quem Unigenitus Filius Dei humanam naturam in consortium divinitatis assumpsit.

64. Et quidem propter nos homines, & propter nostram salutem Filium Dei Unigenitum descendisse de cœlo, & incarnatum fuisse, aperte profitemur in Symbolo, & multis in locis Sacrarum Scripturarum inveniemus expressum. Lucæ XIX. 10. *Venit Filius hominis quærere, & salvum facere, quod perierat.* Paulus Apostolus epit. 1. ad Timoth. I. 15. *Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.* Apostolus autem Joannes in sua prima Epist. cap. III. 5. indigitans verba Isaiæ LIII. 9. seq. de Messia dicentis: *Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra ...... & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum .... eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus*, inquiebat: *Scitis, quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret, & peccatum in eo non est.* Ac demum aliis omissis ad Gal. V. 4. inquit Paulus: *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.*

65. Scripturis sacris concinunt Sancti Patres, qui cum varia divina attributa in Dominica Incarnatione manifesta sæpe nobis consideranda proponant, nempe immensam Dei bonitatem, & misericordiam, infinitam ejusdem sapientiam, severam, & inflexibilem justitiam, semper hæc referunt ad nostra expianda peccata, ad delendam offensam, ad nostram redemptionem, & salutem. Non pauca eorumdem testimonia mox referemus.

66. Hinc jure, meritoque Sanctus Bernardus in Tract. *de erroribus Abælardi* ad Innocentium II. acerrime hunc Novatorem objurgat, quod solus negare ausus fuerit, quod omnes Doctores tradunt, hominem fuisse sub potestate diaboli, & propterea *incarnatum esse Filium Dei, ut homo, qui aliter liberari non poterat, per mortem innocentis jure liberaretur a jugo diaboli.* Subdebat autem Abælardus hæc verba temeritatis plena, ac plane hæretica: *Sed ut nobis videtur, nec diabolus umquam jus aliquod in hominem habuit, nisi forte Deo permittente, ut hominem liberaret, carnem assumpsit.* Hujus erroris vehemens, sed justa confutatio in ipso S. Bernardo legatur.

67. Hæc cum fide apud omnes certa sint, quæsitum postea fuit a Scholasticis, an, si homo non peccasset, Deus incarnatus fuisset? Cui quæstioni affirmative respondet Scotus, & nonnulli alii cum illo. Major tamen, & melior Theologorum pars assentit S. Thomæ, qui 3. P. qu. I. art. 3. negativam sententiam ut probabiliorem tuetur; non quidem negans, id de absoluta Dei potentia fieri potuisse, alio constituto rerum humanarum ordine, sed solum reipsa id futurum esse (*a*). Pro defensione Thomisticæ sententiæ sit

PROPOSITIO.

Causa finalis Incarnationis Dominicæ fuit redemptio generis humani: quamobrem si homo non peccasset, Deus incarnatus non fuisset.

68. Id probat Angelicus Doctor hac validissima ratione „ Ea, quæ ex sola Dei voluntate proveniunt supra omne debitum creaturæ, nobis innotescere non possunt, nisi quatenus in Sacra Scriptura traduntur, per quam divina voluntas nobis innotescit. Unde cum in Sacra Scriptura ubique Incarnationis ratio ex peccato primi hominis assignetur (vide sup. n. 64.) *convenientius* dicitur, Incarnationis opus ordinatum esse

(*a*) Dolet inter eos non multos qui Sancto Thomæ hac in parte repugnant, recenseri etiam Jacobum Naclanti ex Dominicana Familia ad Episcopatum Clugiensem assumptum, & qui in Concilio Tridentino Patrum non postremus fuit. Is enim in Enarr. in c. I. Ep. ad Eph. T. I. Oper. Ven. apud Juntas 1567. p. 40. docet, *quod etsi decretum assumptionis carnis, decretum subsequitur permissionis culpæ .... decretum tamen assumendi hominem non tantum præcedit permissionem peccati, sed & definitionem creationis mundi.* Eadem sententia placuit etiam Catharino in Opusculo de *Prædest. Christi*, Franc. Suarez, aliisque non multis.

„ se a Deo in remedium contra peccatum, ita quod „ peccato non existente, Incarnatio non fuisset. „ Quamvis potentia Dei ad hoc non limitetur; „ potuisset enim etiam peccato non existente Deus „ incarnari".

69. Neque vero hoc argumentum est solummodo negativum; nam primo habemus etiam aliquod argumentum positivum in illa parabola Pastoris, qui relinquit nonaginta novem oves *in montibus*, *& vadit quærere eam, quæ erravit*. Matth. XVIII. 12., non iturus profecto, nisi illa ovis errasset. Deinde vis nostri argumenti nititur illi principio *positivo*, & certissimo, voluntatem Dei in iis, quæ libere ab ipsa procedunt, nobis non innotescere, nisi per revelationem, quæ in sacris litteris continetur.

70. Nec etiam dici potest, id nobis innotescere per traditionem. Nam Sancti Patres bene multi nostram sententiam aperte confirmant, ex quibus satis erit nonnullos in medium afferre. Et ex latinis primus sese offert Sanctus Ambrosius, qui in Lib. *de Incarnat.* cap. 6. de Jesu Christo loquens, *Didicistis*, inquit, *quia sacrificium de nostro obtulit. Nam quæ erat causa Incarnationis, nisi ut caro, quæ peccaverat, redimeretur?*

71. Disertissime autem, & data opera hac de re tractat Sanctus Augustinus Lib. I. *de peccatorum meritis*, *& remissione* cap. 26. Tom. X. Part. I. inquiens: „ Nimis longum fiet, si ad singula testimonia similiter disputemus: unde commodius esse arbitror, acervatim cogere, quæ „ occurrere potuerint, vel quæ sufficere videbuntur, quibus appareat, Dominum Jesum Christum *non aliam ob causam* in carne venisse, „ ac forma servi accepta factum obedientem usque ad mortem crucis, nisi ut hac dispensatione misericordiosissimæ gratiæ omnes, quibus „ tamquam membris in suo corpore constitutis caput est, ad capessendum regnum cælorum vivificaret, salvos faceret, liberaret, redimeret, „ illuminaret &c."; quod innumeris ex Sacra Scriptura congestis testimoniis probat. Et adhuc clarius in Serm. CLXXIV. cap. 7. Tom. V. de Jesu loquens, *Quare*, inquit, *venit in mundum? Peccatores salvos facere. Alia causa non fuit, quare veniret in mundum*. Quod repetit aliis etiam in locis non paucis.

72. Accedunt duo Pontifices scientia, & sanctitate vere magni Leo, & Gregorius; quorum prior in Serm. LXXVII. *Si homo*, inquit, *ad imaginem*, *& similitudinem Dei factus in suæ honore naturæ mansisset .... Creator mundi creatura non fieret*. Alter vero Lib. IV. in Lib. I. Reg. cap. 1. *Nisi Adam peccaret*, inquit, *Redemptorem nostrum carnem suscipere non oporteret. Non enim venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. Si ergo pro peccatoribus venit, si peccata deessent, eum venire non oporteret.*

73. Nec diversa est Græcorum Patrum doctrina. Nam Sanctus Irenæus Lib. V. *adv. Hæres.* cap. 14. *Si non haberet*, inquit, *caro salvari, nequaquam Verbum Dei caro factum esset*. Origenes Homil. XXIV. in Numeros: *Si non fuisset peccatum, non necesse fuerat Filium Dei agnum fieri; nec opus fuerat, eum in carne positum jugulari, sed mansisset hoc, quod in principio erat Deus Verbum*. Pariter Sanctus Athanasius Orat. III. cont. Arianos: *Humanæ*, inquit, *naturæ susceptionem antecedit hominum necessitas, sine qua carnem non induisset*. Et iterum de Deo loquens, *Quod autem*, inquit, *homo est factus, nunquam accidisset, nisi hominum necessitas causam præbuisset*. Ac denique nonnullis aliis omissis, S. Gregorius Nazianz. Orat. XXX. (alias XXXVI. num. 2. Tom. I.) *Quæ autem*, ait, *humanitatis a Deo propter nos susceptæ causa extitit? Profecto ut nobis salus pararetur. Quid enim aliud causæ afferri possit?* Omittendus tamen non est S. Joann. Chrysostomus, qui Hom. XXXI. in Matth. de Deo homine inquit, *adeo procul abest, peccatores abominetur, ut propter ipsos solos advenerit*.

74. Hæc, & alia Sanct. Patrum verba, si bene perpendantur, nullus amplius erit illi Adversariorum exceptioni locus: qua dicunt, Sanctos Patres id solummodo intendisse docere, non existente peccato futuram non fuisse Jesu Christi passionem, & mortem, qua pro nostris culpis satisfecit, futuram tamen fuisse Dominicam Incarnationem ad alios sapientissimos divinæ Providentiæ fines; seu Christum non fuisse venturum in carne *passibili*, *& mortali*, venturum tamen in carne *immortali*, *& impassibili*.

75. Nullus inquam est huic exceptioni locus. Nam primo temere obtruditur iste Christi adventus in carne *immortali*, *& impassibili*, cujus neque in sacris paginis, neque in Sanct. Patrum operibus ulla invenitur mentio. Deinde allata superius testimonia hunc secundum Christi adventum aperte excludunt cum dicunt, *solam* incarnationis causam fuisse redemptionem generis humani a peccato, quo non existente, nequaquam Verbum fuisset carnem assumpturum.

76. Obj. primo ex sacris Litteris. Prov. VIII. 22. Sapientia incarnata dicit de seipsa: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio*; hoc est ante mundi creationem, ac proinde ante peccatum Adami jam *a principio* determinata erat incarnatio divini Verbi. Hinc est etiam, quod Sanctus Paulus ad Rom. I. 3. & seq. de Christo dicit: *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute*: „ idest, ut Jac. Naclanti explicat pag. 40., longe „ antequam fieret ex semine David secundum carnem definitus, ac decretus est Filius Dei &c." ita ut hujusmodi prædestinatio antecedat etiam prævisionem peccati; *quoniam*, ut idem Paulus dicit Coloss. I. 16., *in ipso sunt condita universa in cælis, & in terra .... omnia per ipsum, & in*.

in ipso creata sunt: & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Ex quibus, aliisque id genus, quæ frequenter apud Apostolum Paulum occurrunt, colligendum videtur, Verbi divini Incarnationem fuisse in æterna Dei mente constitutam ante omnia alia, adeoque etiam ante permissionem peccati originalis.

77. Respond., primum locum ex Prov. VIII. proprie pertinere ad æternam divini Verbi generationem a Patre in natura divina, seu ad Sapientiam increatam, de qua etiam multa habentur Sapient. VII. 25., & sequ. (Vide quæ de hoc loco dicta sunt Tomo III. pag. 133. num. 94., & sequent.) Sed quoniam ab aliquibus Patribus ea verba intellecta fuere de *Sapientia incarnata*, in hac sententia facile est ea explicare hoc sensu, quod decretum Dominicæ incarnationis præcesserit ea omnia, quæ pro hominum redemptione fieri debebant; non autem ea omnia, quæ spectabant ad creationem hominis, ejusdemque lapsus permissionem. Ita enim coordinanda sunt divina decreta juxta nostrum concipiendi modum, ut primo Deus voluerit creare totam hanc rerum universitatem, ac præcipue hominem, qui ejusdem potissima pars est: deinde ex inscrutabili judiciorum suorum abysso voluerit permittere hominis lapsum: ac demum singulari sua bonitate decreverit ejusdem reparationem per Verbum divinum incarnatum.

78. Dices. In eodem cap. VIII. Prov. vers. 31. eadem divina Sapientia inquit: *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum:* ergo etiam Adamo non peccante cum filiis hominum habitasset.

79. Respond., germanum illius textus sensum esse, Verbum divinum lætari in omnibus operibus a se creatis, præcipue vero in hominibus, quos ad imaginem, & similitudinem suam formavit; unde non sequitur, etiam Adam non peccante fuisse Verbum divinum cum hominibus habitaturum.

80. Quantum vero spectat ad Apostoli verba ex epist. ad Rom. *Qui factus est ei ex semine David* &c. rejiciendus omnino est Naclanti commentarius, quod scilicet Christus fuerit absolute prædefinitus, & prædestinatus, antequam prædestinaretur nasciturus *secundum carnem passibilem* ex semine David; sed obvius, & naturalis eorum verborum sensus est, Christum, qui factus est ex semine David secundum carnem, fuisse jam ab æternitate prædestinatum filium Dei secundum spiritum sanctificationis. Vide quæ de hoc loco S. Pauli dicta sunt Tom. III. pag. 127. num. 10. & seq.

81. Textus demum Apostoli ad Coloss. I. intelligendus est de divina Persona Verbi, per quod omnia facta sunt, & sine quo nihil factum est, ut dicitur in principio Evangelii Sancti Joannis. Neque vero refert, quod ibidem Sanctus Paulus quædam admisceat, quæ Jesu Christo conveniunt secundum humanam naturam: potuit enim recte loqui de Verbo, modo secundum naturam divinam, quam a Patre accepit per æternam generationem, modo secundum naturam humanam, quam temporali nativitate assumpsit. Imo quodam sensu etiam de Christo dici potest, *in ipso esse condita universa in cœlis, & in terra;* quia, ut docet Sanctus Thomas I. Parte quæst. 57. art. 5. ad 1., mysterium incarnationis *est quoddam generale principium, ad quod omnia eorum* (Angelorum, imo & hominum) *officia ordinantur*.

82. Dices primo. Idem S. Paulus in laud. loco ad Coloss. Christum vocat *primogenitum omnis creaturæ;* non utique quasi extiterit ante alias creaturas; sed quia ante omnes creaturas prædestinatus fuit.

83. Resp., Christum dici *primogenitum omnis creaturæ* dignitate, atque excellentia, seu, ut loquitur S. Hieronymus hunc locum commentans, *non tempore, sed honore*. Nec insolens est apud sacros Scriptores hujus vocis usus ad indicandam dignitatem; ut cum Exodi IV. 22. Deus vocat Israel *primogenitum suum;* & Psalm. 88. 28. de Davide inquit: *primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ*. Hinc est etiam, quod idem Apostolus in eodem loco Christum appellat *primogenitum ex mortuis, ut sit in omnibus primatum tenens*.

84. Dices secundo. Prosequitur S. Paulus, dicens vers. 19. seq. *Quia in ipso complacuit, omnem plenitudinem inhabitare; & per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt;* quibus significat Apostolus, Christum esse caput non solum hominum, sed etiam Angelorum, qui utique redemptione non indigebant: adeoque etiam homine non peccante, Verbum incarnatum iri.

85. Respond., si vera esset Adversariorum interpretatio, debuisse Christum, homine non peccante, venire in *carne passibili, & mortali;* de ea enim loquitur Apostolus, cum dicit *per sanguinem crucis ejus;* quod tamen Adversarii nolunt. Recta igitur, & communis ejus loci intelligentia est, quam affert Sanct. Augustinus *in Enchirid.* cap. 61.; & seq., videlicet per sanguinem Christi sublato peccato, etiam sublatam fuisse discordiam inter homines, & Angelos; istis enim erant homines invisi propter peccatum. Non quasi per sanguinem Christi reconciliati fuerint Angeli Deo; nam aliqui eorum in gratia semper perseverarunt; alii autem, qui a gratia exciderunt, nunquam reconciliati sunt; neque pro Angelis sanguinem suum in Cruce Christus effudit (a).

86. Ob. 2. Ex nostra sententia manifeste consequi-

(a) Allegatur quidem Sanctus Hieronymus qui in Comment. ad c. I. ep. ad Eph. inquit: *Cruce Christi non tantum ea, quæ in terris, sed etiam ea, quæ in cœlis sunt, purgasse perhibetur*. Sed fortasse Doctor

quitur, fuisse Verbum ab æterno prærordinatum filium David propter nos homines, & propter nostram salutem; atqui Sancti Patres hoc detestantur, tamquam Arianum impietatem. Nam Sanctus Cyrillus Alexandrinus in *Thesauro* inquit: *Si propterea creatum esse Filium dicunt* (Ariani), *ut nos Deus per ipsum crearet, videant in quantam impietatem labantur. Videtur enim hoc pacto, ipsum propter nos, non autem nos propter ipsum factos esse; & nos quidem opus, ipse vero operis instrumentum. Hoc igitur nobis acceptum ferat, quod sit constitutus propter nos. Si autem propter nos creatus est Filius, non vero nos propter ipsum, erimus profecto nos illo præstantiores; quemadmodum Adam præstantior est muliere propter ipsum facta.* Haud dissimiliter pugnabat contra Arianos S. Athanasius Orat. II., ostendens, non hoc solum, sed plura consequi absurda, si dicatur propter nos, & propter nostram salutem Verbum carnem assumpsisse.

87. Resp., sanctos Patres Cyrillum, & Athanasium contra Arianos disputasse non de Incarnatione, quæ propter nos utique facta est, seu ad satisfaciendum justitiæ divinæ propter nostra peccata, sed de æterna Verbi generatione, quam illi impie negabant, & stulte comminiscebantur, Verbum fuisse factum ab æterno Patre ut per ipsum omnes creaturæ producerentur, quomodo Deus *per Moysem populum deduxit ex Ægypto, & per eundem legem dedit* (Athanasius ib. n. 27.). Hoc patet ex ipsis primis Cyrilli verbis: „Si propterea *creatum* Filium dicunt, ut nos Deus per „ipsum crearet &c." Clarius adhuc Athanasius n. 29.: *Si factam creaturam volens Deus creare, deque ipsa facienda deliberans, Filium secundum vos excogitat, & creat, ut nos per ipsum postea producat, quantam proferre audietis impietatem, animadvertite &c.*

88. Ceterum Sanctus Athanasius in eadem Orat. I. n. 55. loquens de nativitate Verbi in utero Virginis, manifeste nostræ suffragatur sententiæ, inquiens: *Dominus, qui nullam causam, cur sit Verbum, agnoscit, nisi tantum quod Patris & fœtus, & Sapientia est unigenita; cum fit homo, tunc causam indicat, propter quam carnem gestare debeat.* Adductis autem aliquibus Scripturæ Sacræ verbis quibus declaratur, hanc causam fuisse, testimonium reddere veritati, & dissolvere opera diaboli, ita concludit: *Itaque idcirco venit Salvator, ut testimonium perhiberet, & mortem pro nobis susciperet, ac diaboli opera dissolveret. Hæc causa est, cur carne assumpta ad nos advenerit.* Et adhuc clarius in Orat. *de Incarnat. Verbi Dei* n. 4. *Quia enim*, inquit, *sermonem habemus de Salvatoris nostri ad nos adventu, necesse est etiam de hominum primordiis loqui, quo plane perspicias nostram causam ejus adventus fuisse occasionem, nostroque peccato Verbi benignitatem excitatam fuisse, ut ad nos accederet, & inter homines Dominus appareret. Nos enim causa sumus, cur corpus assumserit, nostramque ob salutem in humano corpore nasci, & apparere benignissime voluit.* Nulla alia ratio hic affertur, ob quam Deus factus sit homo, nisi redemptio nostra, ut proinde ea non existente, Dominica Incarnatio non fuisset.

89. Dices. Etiam seposita Sanct. Patrum auctoritate, ratio ipsa nos docet, hominum salutem considerari non posse, tamquam finem divinæ Incarnationis: sic enim quod infinite perfectius est, ordinaretur ad minus perfectum. Ulterius, definientibus Patribus Tridentinis Sess. IV. cap. 7. causa finalis justificationis nostræ est *gloria Dei, & Christi:* non ergo Christus venit in mundum propter nostram salutem, sed propter gloriam Dei, & suam, quam homine etiam non peccante, procurare debebat. Demum gloria Dei, & manifestatio divinorum attributorum fuit, & est primarius finis omnium operum ad extra: ergo multo magis fuit finis Dominicæ Incarnationis, quæ est maximum omnium operum Dei ad extra; ergo etiam Adamo non peccante fuisset facta incarnatio ad gloriam Dei manifestandam.

90. Resp., Incarnationem Dominicam proprie loquendo fuisse factam ad manifestandam infinitam misericordiam Dei erga hominem lapsum. Id luculenter nobis revelatum est in pluribus Sacr. Scripturarum locis; atque id ipsum constanti Sanctorum Patrum traditione constat. Huic autem divinæ misericordiæ manifestandæ locus non erat, homine non peccante. Non inficiamur, potuisse Deum suam bonitatem, ac gloriam propter alios fines, Filii sui incarnatione manifestare; sed hoc eum facturum reipsa fuisse, nonnisi temere asseritur, divina revelatione silente, immo Jesu Christo apertissime testante, nonnisi pro peccatoribus se venisse: *Non enim veni vocare justos, sed peccatores* Matt. IX. 13. & 1. ad Timoth. I. 15. *Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere.*

91. Neque vero jure objicitur, id, quod longe perfectissimum est, nempe infinitum divinæ Incarnationis opus, ad minus perfectum, scilicet ad hominum salutem ordinari. Non inquam: cum enim hæc ipsa nostra salus sit ulterius ordinata ad manifestandam gloriam, & bonitatem Dei, finis ultimus a Deo volitus, Deoque dignissimus, est semper bonitas, & gloria divina. Hinc recte Apostolus I. ad Corinth. III. 22. dicebat: *Omnia ve-*

maximus non ita in sua sententia, sed in sententia Origenis locutus est, cujus error de Christo mortuo etiam pro Angelis damnatus fuit in quarto anathematismo Justiniani Imper. in ep. ad Mennam. De hoc capitali Origenis errore videndus Dan. Huetius in *Origenianis* Lib. II. Qu. 3. num. 20., & seq.

vestra sunt, *vos autem Christi*, *Christus autem Dei*.

92. Multo minus recte objicitur auctoritas Patrum Tridentinorum, qui eo ipso in loco salutem nostram enumerant inter alios justificationis fines: inquiunt enim: *Hujus justificationis causæ sunt*, *finalis quidem gloria Dei & Christi*, *ac vita æterna* hominis justificati.

93. Objic. tertio. Tertullianus in Lib. *de resurrect. carnis* cap. 6. loquens de prima hominis formatione, *Quodcumque*, ait, *limus exprimebatur*, *Christus cogitabatur homo futurus .... Ita limus illa jam tunc imaginem induens Christi futuri in carne*, *non tantum Dei opus erat*, *sed & pignus:* ergo etiam ante Adæ lapsum, imo ante ipsius Adæ formationem, Christus prædestinatus erit, ut in carne humana appareret.

94. Resp., Tertullianum, ac nonnullos alios Patres similiter loquentes, voluisse solum significare, Christum Dominum ab æterno in mente Dei prædestinatum præcessisse creationem hominis, quæ in tempore facta fuit; non autem decretum incarnationis Verbi Dei præcessisse decretum creationis hominis, & prævisionem ejusdem peccati; ad quod hominis infortunium reparandum Deus pro immensa sua charitate voluit Filium suum unigenitum mittere. Addo, fuisse etiam Tertulliani, sicuti nonnullorum aliorum Patrum opinionem, Deum ipsum humana forma indutum plasmasse corpus primi hominis ad imaginem, & similitudinem suam; prout notavimus Tom. II. pag. 13. num. 67.

95. Obj. quarto. Aliqui Patres docent, eamdem omnino gratiam Christi fuisse collatam Angelis, ne caderent, quæ homini data fuit, ut resurgeret. Ita Sanctus Fulgentius Lib. II. ad Trasimundum cap. 3. *Non alia* (gratia) inquit, *stantem Angelum a ruina potuit custodire*, *nisi illa*, *quæ lapsum hominem post ruinam potuit reparare*. Clarius adhuc Sanctus Bernardus Serm. XXII. in Cant. n. 6. cum dixisset, Verbum fuisse *redemptionem* Angelis, ita postea sua hæc verba exponit: *Qui erexit hominem lapsum*, *dedit stanti Angelo*, *ne laberetur*, *sic illum de captivitate eruens*, *sicut hunc a captivitate defendens*. Verbum igitur, etiam non peccante Adamo, propter Angelos carnem suscepisset, ut illis gratiam conferret.

96. Respond., Sanctos Fulgentium, & Bernardum solum voluisse docere tam Angelis, quam homini divinæ gratiæ auxilium fuisse necessarium; illis ne caderent, isti ut a casu resurgeret; non tamen eodem modo, sed diverso. Illis quippe collata fuit gratia Dei Creatoris; isti autem gratia Dei Salvatoris. Audiatur ipse Sanctus Bernardus laud. in loco n. 3., ubi loquens de Verbo, quando erat apud Deum ante Incarnationem, *In principio*, inquit, *Sapientia erat*, *erat justitia*, *erat sanctificatio*, *& redemptio*, *sed Angelis*. Pergit deinde ostendere, quomodo idem æternum Dei Verbum nobis factum sit sapientia in prædicatione, justitia in absolutione peccatorum, sanctificatio in conversatione, quam habuit cum peccatoribus, & *redemptio in passione*, quam pro peccatoribus sustinuit. Præterea idem mellifluus Doctor Serm. in Feria IV. Hebdomad. sanctæ n. 10. postquam ostendisset, gratiam passionis Dominicæ potentissimam esse ad exhaurienda omnium peccata, subdit: *Sed quis scit*, *si data est mihi? Mihi data est*, *quia alteri dari non potuit*. *Numquid Angelo? Sed ille non eguit*. *Numquid diabolo? Sed ille non resurgit*. Non ergo gratia Salvatoris, quæ ex illius passione in nos derivatur, Angelis collata fuit.

97. Objic. quinto. Rupertus Abbas Tuitiensis in Lib. XII. *de gloria*, *& honore Filii hominis*, ex quo Sancti, & Electi nascituri essent etiam citra peccatum, infert, *absurdum esse putare*, *quod propter eos ut nasceretur*, *peccatum necessarium fuerit*. Et de Christo addit quod *causam necessariam non habuerit ipsum peccatum*, *ut homo fieret ex hominibus*. Atque hanc sententiam probat ex iis verbis Proverb. VIII. *Dominus possedit me in initio viarum suarum;* quæ sic interpretatur, ut Christus fuerit in divino consilio, atque proposito prædestinatus ante prævisionem peccati.

98. Respond., non tantæ esse Rupertum auctoritatis, ut Ss. Doctoribus Augustino, & Thomæ, aliisque Patribus æquiparari possit (*a*). Ratio vero, quam ad suam sententiam affert, judice Petavio (in fine Libri II. *de Incarnat.*) *falsa est*, *& falsa loci illius e Proverbiis interpretatione nititur*. Eamdem rationem Ruperti, vel admodum similem sibi objecerat Sanctus Thomas his verbis: „ Prædestinatio Dei est æterna .... ergo etiam an„ te peccatum necessarium erat, Filium Dei in„ carnari ad hoc, quod prædestinatio Dei imple„ retur. “ Respondet autem Angelicus ad 4. *quod prædestinatio præsupponit præscientiam futurorum; & ideo sicut Deus prædestinat salutem alicujus hominis per orationes aliorum implendam*, *ita etiam prædestinavit opus incarnationis in remedium humani peccati*. Vid. quæ de hoc textu S. Thomæ dicta sunt Tom. II. pag. 216. n. 239.

99. Sed ut redeamus ad Rupertum, is sibi parum constans alibi nostræ sententiæ aperte suffragari videtur. Nam Lib. II. *de operibus Spiritus Sancti* cap. 6. ita Christus alloquitur. „ Et siqui„ dem multum tibi debemus nos, Deus Christe, „ quia homo factus es: & tu e contra multum „ no-

(*a*) Vide quæ de Ruperto dicta sunt in Tomo IV. pag. 48. in not. (*b*) Adi-sis etiam Ludovic. Thomassinum Lib. II. *Incarn. Verbi* cap. 6.

„ nobis debes, homo Christe, quia propter nos in „ Deum assumptus es. *Nam nisi fuissemus peccatores, causa, cur tu assumi in Deum deberes, nulla fuisset .... Nisi peccassent servi, nec assumpta fuisset in Dominum Deum natura servilis.* "

100. Obj. sexto. Sanct. Augustinus Lib. XIII. *de Trinit.* cap. 17. Tom. VII., postquam superiore capite summum incarnatione Verbi nobis collatum beneficium commemorasset, scilicet liberationem a peccato, ita prosequitur: *Sunt & alia multa, quæ in Christi incarnatione .... salubriter ineunda, atque cogitanda sunt;* quæ ibidem eloquenter enumerat: non igitur sola deletio peccati fuit causa finalis Incarnationis; atque adeo etiam Adamo non peccante aliæ supererant causæ, ut Verbum Dei humanam carnem assumeret.

101. Respondet S. Thomas ad 1., „ quod omnes „ aliæ causæ (a S. Augustino allatæ) pertinent „ ad remedium peccati. Si enim homo non peccasset, perfusus fuisset lumine divinæ sapientiæ, & justitiæ rectitudine perfectus a Deo omnia necessaria cognoscenda, & agenda. Sed „ quia homo, deserto Deo, collapsus erat ad corporalia, conveniens fuit, ut Deus, carne assumpta, etiam per corporalia ei salutis remedium „ exhiberet " (*a*).

102. Obj. septimo. Incarnationis mysterium Adamo revelatum fuit, ut patet ex iis verbis ejusdem Adami de Eva dicentis (Genes. II. 23.): *hoc nunc os de ossibus meis*, quæ Apostolus Paulus Ephes. V. 29. seq. interpretatur de Christo, & Ecclesia concludens vers. 32.: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Ita etiam docet Sanct. Thomas 2. 2. quæst. 2. art. 7. At vero nec homo, nec Angelus potuit esse præscius sui peccati, ut S. Augustinus ostendit Lib. XI. *de Gent. ad litteram* c. 18. ergo debuit ipsi homini hoc mysterium revelari, non ut remedium peccati, sed sub alia ratione; adeoque etiam peccato non existente futurum fuisset.

103. Respondet Sanct. Thomas ad 5., „ quod „ nihil prohibet, alicui revelari effectum, cui „ non revelatur causa. Potuit igitur primo homini revelari incarnationis mysterium, quin esset „ præscius sui casus: non enim quicumque cognoscit effectum, cognoscit & causam ". Et certe non oportebat, Adamo revelari causam futuræ incarnationis, ne inciperet contristari, & miser esse ante lapsum. Unde idem Angelicus in laud. loco ex 2. 2. art. 7. inquit: „ Ante statum peccati homo habuit „ explicitam fidem de Christi incarnatione, secundum quod ordinabatur ad consummationem gloriæ, non autem secundum quod ordinabatur ad „ liberationem a peccato per passionem, & resurrectionem, quia homo non fuit præscius peccati futuri ".

104. Inst. Sanct. Thomas in his verbis postremis aperte distinguit duplicem finem Incarnationis, scilicet *ad consummationem gloriæ, & ad liberationem a peccato:* ergo etiam hoc secundo fine cessante, remanebat primus, propter quem Incarnatio facta fuisset.

105. Respond., primum finem, nempe gloriam Dei, in decreto Incarnationis fuisse in secundo inclusum, & comprehensum; nec tamen necesse erat, ut Adamo innocenti uterque finis manifestaretur. Profecto Angelicus doctor nimis aperte sibi contradiceret, si putasset, utrumque finem Incarnationis esse separatum: ut uno deficiente alter adhuc superesset, propter quem Verbum incarnari debuisset.

106. Objic. octavo. Etiam in statu innocentiæ fuisset Ecclesia Dei: ergo fuisset etiam Christus, Deus & homo, qui, ut dicitur ad Coloss. I. 18., *est caput corporis Ecclesiæ.*

107. Resp., utique in statu innocentiæ futuram fuisse Ecclesiam Dei, scilicet societatem fidelium colentium Deum; sed hujus Ecclesiæ caput futurum ipsum Deum invisibilem, non Christum visibilem, qui in eo statu non extitisset. Seu, ut loquitur Sanctus Thomas quæst. 29. *de Verit.* art. 4. ad 3. „ Christus ante peccatum fuisset caput „ Ecclesiæ *secundum divinam naturam solum:* „ sed post peccatum oportet, ut sit Ecclesiæ caput, etiam *secundum naturam humanam*. Nam „ per peccatum natura humana vulnerata est, & „ ad sensibilia demersa; ut ad invisibilem Verbi „ gubernationem non sit sufficienter idonea."

108. Obj. ultimo. Deus homini innocenti se communicasset perfectissimo modo; sed nullus alius est modus se hominibus communicandi perfe-

(*a*) Causæ Incarnationis Dominicæ a S. Augustino enumeratæ hæ sunt. Primo, ut Dæmones, *superbi illi spiritus, non ideo se audeant hominibus præponere, qui non habent carnem;* & maxime quia & mori in eadem carne dignatus est Filius Dei: ne ideo illi tamquam Deos se coli persuadeant, quia videntur esse immortales. Secundo, ut gratia Dei nobis sine ullis præcedentibus meritis in homine Christo commendaretur, *qui nec ipse, ut tanta unitate Deo conjunctus una cum illa persona Filius Dei fieret, ullis est præcedentibus meritis assecutus.* Tertio, *ut superbia hominis* per tantam humilitatem *redargui posset, atque sanari.* Quarto, ut homo disceret, *quam longe recesserit a Deo, & quid illi valeat ad medicinalem dolorem, quando per talem Mediatorem redit*, qui hominibus & Deus divinitate subvenit, & homo infirmitate convenit. Quinto, ut *obedientiæ* nobis præberetur exemplum, *qui per inobedientiam perieramus.* Sexto, ut præmium obedientiæ nobis ostenderetur in carne divini Mediatoris, quæ ad vitam resurrexit æternam. Septimo, *ut per eamdem rationalem creaturam superaretur diabolus, quam se superasse gaudebat.* En quomodo recte dicat Angelicus, omnes has causas pertinere ad remedium peccati.

fectior, quam per incarnationem: ergo etiam in statu innocentiæ facta fuisset incarnatio.

109. Respond., neg. major, quia tunc nulla fuisset necessitas, ut Deus se perfectissimo Incarnationis modo hominibus communicaret, qualis necessitas facta est post peccatum: unde nec tali perfectissimo modo Deus se Angelis communicavit. Infinitas ergo gratias immensæ Dei bonitati reddere debemus, qua voluit, ut *ubi abundavit delictum, superabundaret gratia*, quemadmodum loquitur Apostolus ad Roman. V. 20. Unde etiam canit Ecclesia in benedictione Cerei Paschalis, *O felix culpa, quæ talem, ac tantum meruit habere Redemptorem* (a).

110. Quæres primo, an posito hominis peccato necessarium fuerit ad ejusdem hominis reparationem Deum incarnari?

111. S. Thomas in hac prima quæstione art. 2. bene observat, dupliciter aliquid dici posse *necessaria*; primo *absolute*, cum nempe sine illo aliquid esse non potest, sicuti cibus est necessarius ad conservationem vitæ: secundo latiore sensu aliquid dici necessarium, quando per ipsum melius, & facilius pervenitur ad finem: sic equus dicitur necessarius ad iter faciendum. Primo modo certe necessaria non fuit Dominica incarnatio ad reparationem humanæ naturæ; Deus enim justus & omnipotens poterat universum genus humanum in sua promerita calamitate deserere, ut Angelos apostatas deseruit. Vel si nostrum misereri voluisset, poterat utique multis aliis modis hominem lapsum erigere. *Sunt stulti*, inquit S. Augustinus in Lib. *de agone Christiano* cap. II. Tom. VI. *qui dicunt: non poterat aliter Sapientia Dei homines liberare, nisi susciperet hominem. Quibus dicimus: poterat omnino &c.*

112. Sanct. Augustino consentit S. Leo Papa Serm. II. *de nativit.* cap. 3. inquiens: *Verax misericordia Dei, cum ad reparandum genus humanum ineffabiliter ei multa suppeterent, hanc potissimum consulendi viam elegit, qua ad destruendum opus diaboli non virtute uteretur potentiæ, sed ratione justitiæ.* Et Sanctus Bernardus epist. CXC. *Quis neget*, inquit, *Omnipotenti ad manus fuisse alios & alios modos nostræ redemptionis?* Eademque est vox aliorum Ecclesiæ Patrum, ut de hac veritate dubitari minime possit.

113. Sed iidem Sancti Patres alio sensu, aliisque de causis Dominicam incarnationem necessariam fuisse asserunt. Unde S. Augustinus Lib. XIII. *de Trinit.* cap. 10. T. 8. „ Ostendamus, inquit, non „ alium modum possibilem Deo defuisse, cujus „ potestati omnia æqualiter subjacent, sed sanandæ miseriæ nostræ *convenientiorem* alium modum non fuisse."

114. Sanct. Thomas autem varia ex Sancto Augustino enumerat bona, quæ ex redemptione humani generis, per Incarnationem peracta in nos promanarunt; præcipue quantum ad fidem, quæ inde maxime confirmatur, quod Deo ipsi loquenti credimus; & quantum ad spem, quæ per hoc admodum erigitur, quod tantam Dei erga nos dilectionem videamus; ac denique quantum ad charitatem, quæ in nobis majorem in modum accendi per hoc mysterium debet, unde illud Sancti Augustini *de catechizandis rudibus* cap. 4. Tom. IV., *Si amare pigebat, saltem redamare non pigeat.*

115. Causa autem præcipua, propter quam necesse erat, Deum incarnari, illa videtur esse, ut nos liberaremur a servitute diaboli, quod factum est, Christo satisfaciente pro nobis. Homo autem purus satisfacere non poterat pro toto humano genere, & Deus satisfacere non debebat; unde oportebat, Deum, & hominem esse Jesum Christum. Quod magis declarat Angelicus in resp. ad 2. observans, satisfactionem dici posse *sufficientem* dupliciter: uno modo *perfecte*, quando est condigna *per quamdam adæquationem ad recompensationem culpœ commissœ;* & sic satisfactio hominis puri sufficiens esse non potuit pro peccato; tum quia tota natura humana erat per peccatum corrupta; unde bonum alicujus personæ, vel etiam plurium, non poterat *per æquiparantiam* totius naturæ detrimentum recompensare: tum etiam quia peccatum contra Deum commissum *quamdam infinitatem* habet ex infinitate divinæ majestatis: tanto enim offensa est gravior, quanto major est ille, in quem delinquitur; unde oportuit ad condignam satisfactionem, ut actus satisfacientis haberet efficaciam infinitam, utpote Dei, & hominis existens. Alio modo potest dici satisfactio hominis esse *sufficiens imperfecte*, scilicet secundum acceptionem ejus, qui est ea contentus, quamvis non sit condigna; & hoc modo satisfactio puri hominis est sufficiens. Hactenus Angelicus. Sed de Christi satisfactione plura suo loco dicentur.

116. Quæres secundo, an Dominica Incarnatio magis facta sit ad delendum peccatum originale, quam actuale?

117. Resp. S. Thomas in hac prima qu. 3. Part. art. 4., incarnationem præcipue factam esse ad delendum peccatum originale. Quod aliquo modo eruitur ex iis Sancti Joannis Baptistæ verbis Joann. I. 29. *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mun-*

(a) Perperam a nonnullis tota hæc controversia inter illas parum utiles recensetur, quæ de potentia Dei absoluta in alio possibili rerum ordine a quibusdam Scholasticis excitatæ sunt. Valent enim plurimum ad cognoscendam, & adorandam Dei bonitatem, qua nostris miseriis succurrere voluit. Propterea clariss. Ludov. Thomassinus hanc nostram sententiam copiosissime illustrandam, & vindicandam censuit L. II. *De Incarnat.* a c. 5. usque ad 11., multis allatis veterum Patrum testimoniis, quibus hæc nostra controversia minime ut inutilis prætereunda visa est.

mundi; quod mundi peccatum non est nisi originale peccatum, toti mundo commune, ut Glossa explicat. Et Scriptura sacra ponit in singulari *peccatum τὴν ἁμαρτίαν*; quamvis per hoc singulare possit etiam generaliter intelligi *omne peccatum*.

118. Sed Angelicus ita rem totam dilucide exponit, observans, certum esse, Christum in hunc mundum venisse ad omnia omnino peccata delenda; non quasi reipsa omnia deleantur, *sed quia ipse exhibuit, quod sufficiens fuit, ad omnium peccatorum deletionem*. Quia tamen peccatum originale majus est omnibus aliis peccatis, non quidem *tensive* (quia hoc modo peccatum actuale majus est originali), sed *extensive*, quia totum humanum genus eo peccato infectum est, ideo principalius Christus venit in mundum ad delendum peccatum originale.

CAPUT IV.

Cur non statim post lapsum Adami venerit Messias ad redimendum genus humanum?

119. Haud parvi momenti hæc quæstio reputanda est. Quamvis enim fidelibus Christianis facile responderi possit, Messiam venisse *in plenitudine temporum*, quando scilicet magis congruum erat, mysterium Dominicæ Incarnationis adimpleri, Increduli tamen hac responsione minime contenti, etiam hinc occasionem captant, hoc nostræ Religionis capitale dogma oppugnandi, contendentes, Christum, si voluisset propter nostram salutem de cælo descendere, id facere debuisse initio temporum, statim post lapsum Adami, nullamque fuisse causam, cur tam longas necteret moras. *Si Christus*, objiciebant Porphyriani Philosophi apud S. Augustinum epist. CII. quæst. 2., *si Christus se salutis viam dicit, gratiam, & veritatem, in seque solo ponit animis sibi credentibus reditum, quid egerunt tot sæculorum homines ante Christum?.. Quid actum de tam innumeris animis?.. Quare Salvator, qui dictus est, se tot sæculis subduxit?* Etiam S. Hieronymus Epist. CXXXIII. n. 9. nomine ejusdem Porphyrii ita sibi objiciebat: *Quid necesse fuit, eum* (Christum) *in ultimo venire tempore, & non priusquam innumerabilis periret hominum multitudo?*

120. Huic autem permolestæ interrogationi multa respondit S. P. Augustinus; & primo ad divinam confugit providentiam, *qua tempora ordinantur: & quid cuique tempori aptum, & opportunum sit, humanum ingenium prætergredi*, fatetur. Eademque responsione usus est S. Hieronymus in laudata epistola inquiens: *Hanc quæstionem beatus Apostolus ad Romanos scribens, prudentissime ventilat, ignorans hæc, & Dei concedens scientiæ*.

121. Post autem S. Augustinus *sine præjudicio etiam aliarum forte causarum, quæ a prudentibus investigari queunt* (ut ipse modeste loquitur), *hoc solum brevitatis causa* Porphyrianis reponit, *tunc voluisse hominibus apparere Christum, & apud eos prædicari doctrinam suam, quando sciebat, & ubi sciebat esse, qui in eum fuerant credituri*. Quæ tamen verba, ut minus accurate prolata, & potius argumento ad hominem, quam ex propria sententia contra Paganos, alibi in Libro *de prædestin. Sanctorum* correxit (*a*).

122. Missa igitur hac responsione, idem S. Pater

(*a*) Primo enim S. Pater retorquet quæstionem in Adversarios, ostendens, ea, quæ Pythagorici, seu Porphyriani nobis objiciunt, *omni sectæ, & omni nomini religionis objici posse*. Deinde addit, *si tantæ potestatis fuisset Pythagoras, ut ubi vellet, & quando vellet, sua dogmata prædicaret, & si haberet etiam cum ea potestate omnium rerum præscientiam, nusquam, & nunquam appareret, nisi ubi, & quando sibi homines credituros esse prænosceret*. Et similiter juxta eorum sententiam dicit, *tunc voluisse Christum apparere &c.*

Admonitus autem ab Hilario, Semipelagianos his verbis abuti, ita suam mentem in laud. c. 9. *De præd. Sanct.* clarius exposuit: „ Cernitisne, me sine præju„ dicio latentis consilii Dei, aliarumque causarum hoc „ de præscientia Christi dicere voluisse, quod convin„ cendæ Paganorum infidelitati, qui hanc objecerant „ quæstionem, sufficere videretur? Quid enim est ve„ rius, quam præscisse Christum, qui & quando, & „ quibus locis in eum fuerant credituri? Sed utrum „ prædicato sibi Christo a se ipsis habituri essent fi„ dem, an Deo donante sumpturi, idest utrum tan„ tummodo eos præscierit, an etiam prædestinaverit „ Deus, quærere, ac disserere, tunc necessarium non „ putavi. Proinde quod dixi, *tunc voluisse hominibus* „ *apparere Christum* &c., posset etiam sic dici, tunc „ voluisse hominibus apparere Christum, & apud eos „ prædicari doctrinam suam quando sciebat, & ubi „ sciebat esse, *qui electi fuerant in ipso ante mundi* „ *constitutionem*“.

S. Thomas 3. P. quæst. 1. art. 5. ad 2. cum eamdem S. Augustini sententiam retulisset, eam a S. Doctore *reprobatam* fuisse probat ex iis, quæ habet in Lib. *De dono persev.* cap. 9. num. 23. T. X. I. P., ubi S. Præsul inquit: *Numquid dicturi sumus, quod in libro illo dixi, ubi sex quibusdam quæstionibus Paganorum, sine præjudicio tamen aliarum causarum, quas prudentes possunt vestigare, respondi*?.. *Quod his temporibus, & his locis, quibus evangelium ejus non est prædicatum, tales omnes in ejus prædicatione futuros esse præsciebat, quales multi in ejus corporali præsentia fuerunt, qui in eum, nec suscitatis ab eo mortuis, credere voluerunt* &c. Pergit postea S. Pater, & exemplo Tyriorum & Sydoniorum ostendit, dici non posse, tunc voluisse Christum apparere, quando sciebat esse, qui in eum credituri erant, ac concludit, *ad latentes causas prædestinationis hæc judicia pertinere*. Et ibid. cap. 11. „ Proinde, inquit, sicut Apo„ stolus ait Roman. IX. 16., *non est volentis, ne*„ *que currentis, sed miserentis est Dei*, qui & par„ vulis, quibus vult, etiam non volentibus, neque

ter alias tantæ dilationis causas attulit; atque illam potissimam, ut homines propriam infirmitatem cognoscentes ardentius Medicum desiderarent, atque a Deo peterent. Hinc conveniens fuit, ut *status legis* præcederet *statum gratiæ*, in quo statu legis homines longo experimento propriæ imbecillitatis convinci potuerunt. Insignis hac de re est S. Augustini locus in Ps. LXXXIII. num. 10. T. IV. ubi allatis verbis S. Pauli ad Gal. III. 22. *Conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus*, ita pergit: „ Ut veniret gratia post legem, inveniret hominem, non solum jacentem, sed jam etiam confitentem, & dicentem: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* " Et multa addit S. Doctor lectu dignissima, quibus demonstrat, debuisse legem præire gratiæ, ut homo æger de sua infirmitate convinceretur, *ut peccata demonstrarentur, non auferrentur:* auferri enim debebant per gratiam.

123. Nomine autem *legis* S. Doctor non intelligit solam legem Mosaicam, quæ ad populum Israeliticum unice spectabat, sed etiam legem naturalem, quæ extendebatur ad omnes gentes. Quamobrem in Psalm. CXXIII. Serm. 25. expendens illa verba: *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ*, recte observat, ubi lex non est, nec prævaricationem esse posse; si autem non solum Judæos, sed omnes peccatores terræ David existimat *prævaricatores*, oportere esse aliam legem omnibus hominibus datam, quam omnes peccatores terræ prævaricantes violaverint. *Quæ ista lex est*, inquit S. Pater, *nisi forte illa, de qua idem dicit Apostolus, gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt; hi legem non habentes ipsi sibi sunt lex*. Videlicet quamquam Gentiles legem Mosaicam non haberent, habebant tamen legem naturalem, quam ignorare non poterant, & peccantes transgrediebantur; unde sic postea concludit: *Omnes igitur prævaricantes gratia Salvatoris invenit alios magis, alios minus*.

124. Hæc itaque S. Augustino visa est potissima ratio dilati adventus Christi Salvatoris, ut lex, quæ peccatum non tollit, sed tantummodo manifestat, præcederet gratiam; & ita homines per legis prævaricationem cognoscerent infirmitatem suam, & gratiam Salvatoris ardentius desiderarent. Et hanc rationem sæpius allegavit S. Augustinus in suis operibus, ut etiam ex hac parte superbos Pelagianos de naturæ corruptione, & de gratiæ necessitate convinceret.

125. Hanc eamdem rationem affert Angelicus 3. P. quæst. I. art. 5., ut probet, conveniens non fuisse, ut statim post peccatum Deus incarnaretur. „ Primo, inquit, propter conditionem humani peccati, quod ex superbia provenerat: unde eo modo erat homo liberandus, ut humiliatus recognosceret, se liberatore indigere.... Reliquit enim Deus prius hominem in libertate arbitrii in lege naturali, ut sic vires naturæ suæ cognosceret: ubi cum deficeret, legem accepit; qua data *invaluit morbus, non legis, sed naturæ vitio*, ut ita cognita sua infirmitate, clamaret ad medicum, & gratiæ quæreret auxilium. "

126. Hinc frequentes illæ veterum justorum ad Deum preces: *Domine, mitte, quem missurus es*, Exodi IV. 13.: *Emitte agnum Domine, Dominatorem terræ*, Isaiæ XVI. 1.: *Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis*, Psalmo LXXXIV. Unde etiam Christus Dominus Matth. XIII. 17. *Multi Prophetæ*, inquit, *& justi cupierunt videre, quæ videtis, & non viderunt*. Hinc demum ingens illud senis Simeonis gaudium, quando Jesum vidit, & accepit in ulnas suas; tum Annæ Prophetissæ, quod describitur apud Lucam cap. II.

127. Allatæ huic, & sic explicatæ rationi S. Thomas alias adjungit, propter quas conveniens non erat, ut Christus statim post peccatum Adami veniret: scilicet primo propter ordinem promotionis in bonum, secundum quam ab imperfecto ad perfectum proceditur, unde Apostolus dicit 1. Corinth. XV. 46. *Non prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis*. Cum ergo Incarnatio sit opus Dei omnium perfectissimum, oportuit ut non in principio humani generis, sed post multa sæcula compleretur; ut sic prius quod animale, deinde quod spirituale est, nobis adveniret (*a*).

128. Ulterius differendam fuisse incarnationem probat Angelicus *propter dignitatem Verbi*, quod caro fieri debebat, ut quo diutius tardabat, eo avidius ab hominibus justis expectaretur.

129. Addi potest & illa ratio, ut Jesu Christi venturi characteres, miracula, doctrina, passio, mors, & resurrectio, & omnia ea, quæ in mundo, Verbi incarnatione peracta, contingere debebant, multo ante a Prophetis prænunciarentur: at-

„ currentibus subvenit.... & majoribus, etiam his, quos prævidit, si apud eos facta essent, suis miraculis credituros, quibus non vult subvenire, non subvenit, de quibus in sua prædestinatione occulte quidem, sed juste aliud judicavit. " Vide quæ dicta sunt Tomo II. pag. 212. num. 186.

(*a*) Hanc rationem adspectu aliquantulum diverso affert S. Augustinus in Lib. *De diversis quæstion. octoginta tribus* quæst. 44. comparans universum genus humanum ætati hominis, quæ incipit ab infantia, floret in juventute, & senectute deficit, sicut absurdus esset, qui in uno homine ætatem tantummodo juvenilem esse vellet, sic absurdus sit, qui in ipso universo genere humano unam ætatem desideret. Unde infert, non oportuisse venire divinum Magistrum, nisi tempore juventutis generis humani, quæ est media inter infantiam, & senectutem.

atque adeo certæ notæ fidelibus præsto essent, quibus tantum donum e cœlo datum agnoscerent, & inexcusabiles essent, qui Jesum Christum credere, atque ut Deum adorare pertinaciter nollent.

130. Has retardationis adventus Messiæ causas passim allegant sancti Patres. S. Augustinus Tract. XXXI. in Joan. n. 5. Tom. III. P. II. *Multi dicunt*, ait, *quare non ante venit Christus? Quibus respondendum est, quia nondum venerat plenitudo temporis, moderante illo, per quem facta sunt tempora: sciebat enim, quando venire deberet. Primo per multam seriem temporum, & annorum prædicendus fuit, non enim aliquod parvum venturum fuit: diu fuerat prædicendus, semper tenendus. Quanto major Judex veniebat, tanto præconum longior series præcedebat.*

131. Etiam S. Leo Papa Serm. XXIV. cap. 4. ad eorum querelas compescendas, qui Dominicæ incarnationis tarditatem culpabant: *Quod prædicaverunt Apostoli*, inquit, *hoc prænunciaverunt Prophetæ; nec sero est impletum, quod semper est creditum. Sapientia vero, & benignitas Dei hac salutiferi operis mora capaciores nos suæ vocationis effecit; ut quod multis signis, multis vocibus, multisque mysteriis per tot fuerat sæcula prænunciatum, in his diebus Evangelii non esset ambiguum; & nativitas Salvatoris, quæ omnia miracula, omnemque humanæ intelligentiæ erat excessura mensuram, tanto constantiorem in nobis gigneret fidem, quanto prædicatio ejus, & antiquior præcessisset, & crebrior.* Nec desunt alia ejusdem generis sanctorum Patrum testimonia (*a*).

132. Prima, & potissima objectio contra hactenus dicta ea est, quæ proponitur a S. Thoma; videlicet cum Christus Jesus *in hunc mundum venerit peccatores salvos facere*, ut dicit Apostolus 1. ad Timot. I. 15., melius fuisse videtur, si statim post peccatum Adami venisset; sic enim plures salvati fuissent: nimis autem multi tam longo temporis intervallo ignorantes Deum, & cœlestem ejus doctrinam, misere perierunt.

133. Respondet autem Angelicus Doctor cum S. Augustino Lib. *de dono persev.* cap. 11. T. X. quod sicut *Apostolus dicit non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei, qui .... his, quod prævidit, si apud eos facta essent, suis miraculis credituros, quibus non vult subvenire, non subvenit. Investigabilis ergo est misericordia, quia cujus vult miseretur, nullis ejus præcedentibus meritis, & investigabilis veritas, quæ quem vult indurat* &c. Sive ergo citius venisset Christus, sive etiam tardius nonnisi illi salvi fuissent, qui ab æterno præordinati fuerunt in vitam æternam.

134. Ceterum idem S. Augustinus Paganis hanc ipsam difficultatem urgentibus ita in laud. superius epist. CII. num. 12. respondebat: *Ab exordio generis humani quicumque in eum (Christum) crediderunt, eumque utcumque intellexerunt, & secundum ejus præcepta pie, & juste vixerunt, quandolibet, & ubilibet fuerint, per eum proculdubio salvi facti sunt.* Et postea subdit num. 15., ab Adam usque ad Moysem & in populo Israel, & in aliis gentibus non defuisse, qui in Christum crederent, antequam venisset in carne. Ac demum concludit: ,, Ita salus religio- ,, nis hujus (Christianæ), per quam solam ve- ,, ram salus vera, veraciterque promittitur, nulli ,, unquam defuit, *qui dignus fuit*, & cui defuit, ,, *dignus non fuit.*" Quæ postrema verba S. Doctor corrigenda censuit in Lib. II. *Retractationum* cap. 21., explicans hanc *dignitatem*, non quasi esset ex viribus naturæ sensu Pelagiano, sed quod fuerit ex dono gratiæ sensu orthodoxo (*b*).

135. Etiam in Lib. XVIII. *de Civ. Dei* cap. 37. ,, Nec ipsos Judæos, inquit, existimo audere ,, contendere, neminem pertinuisse ad Deum, præ- ,, ter Israelitas... Populus enim revera, qui *pro-* ,, *prie Dei populus diceretur*, nullus alius fuit, ,, homines tamen quosdam, non terrena, sed cœ- ,, lesti societate ad veros Israelitas, supernæ cives ,, patriæ, pertinentes, etiam in aliis gentibus fuis- ,, se, negare non possunt: quia si negant, facilli- ,, me convincuntur de sancto, ac mirabili viro ,, Job, qui nec indigena, nec proselytus, idest ,, advena populi Israel fuit, sed ex gente Idumæa ,, genus ducens, ibi mortuus est." Ex quo exemplo infert S. Pater, etiam in aliis gentibus esse potuisse, *qui secundum Deum vixerunt, eique placuerunt, pertinentes ad spiritualem Jerusalem.*

136. Idem docet auctor Libror. *de vocatione gentium* Libro II., ubi post multa in hanc rem disputata, ita demum concludit cap. 15. *Secundum ipsam (Scripturam) credimus, & piissime confitemur, quod nunquam universitati homi-*

(*a*) Rupertus Abbas Tuitiensis Sæc. XII. clarus aliam affert, sed parum probabilem causam, ob quam nonnisi post quatuor annorum millia Christus Dominus apparuerit, scilicet propter multiplicata hominum peccata actualia Lib. II. *in Cantica*. Sed facile est observare, tempore nativitatis Jesu Christi non fuisse peccata minus gravia, nec minus ubique dilatata, quam temporibus præcedentibus. Vide, quæ contra hanc rationem, qua etiam Rabbini aliqui abusi sunt, diximus Sect. I. 73.

(*b*) Ita S. Pater laudata verba ad sanum sensum reduxit: ,, Quod dixi, *salus religionis hujus, per quam* ,, *solam veram salus vera, veraciterque promittitur, nul-* ,, *li unquam defuit, qui dignus fuit; & cui defuit,* ,, *dignus non fuit*, non ita dixi, tanquam ex meritis ,, suis quisquam dignus fuerit, sed quemadmodum ait ,, Apostolus, *non ex operibus, sed ex vocante dictum* ,, *esse, Major serviet minori;* quam vocationem ad ,, Dei propositum asserit pertinere &c."

minum divinæ providentiæ cura defuerit. Quæ licet exceptum sibi populum specialibus ad pietatem direxit institutis, nulli tamen nationi hominum bonitatis suæ dona subtraxit.

137. Qui igitur ex Gentilibus simul cum fide in venturum Liberatorem legis naturalis præcepta, divina gratia adjuti, observabant, salutem adipiscebantur æternam. Sed post legem Mosaicam Hebræis id non sufficiebat; tenebantur enim etiam divinæ hujus legis præceptis obtemperare, quousque Messias veniret, qui veteres cæremonias, & sacrificia abrogaret.

138. Objicit sibi Sanct. Thomas secundo, conveniens fuisse, ut peccato Adami illico remedium afferretur; quo enim medicina differtur, eo gravius, & periculosius morbus invalescit.

139. Respondet autem in III. *Sentent.* Distinct. I. quæst. I. artic. 4. ad 3., discrimen esse inter sanationem animæ, & corporis: in sanatione enim corporis quamvis utile esse possit, absolute necesse non est, ut infirmus periculum morbi, & vim medicinæ agnoscat, quod tamen necessarium est in curatione morbi spiritualis; quia hic humilitate, & contritione spiritus curatur. Absolute tamen etiam ante Christi adventum poterat spiritualis hic animæ morbus sanari, per fidem scilicet in Christum venturum, ut supra n. 135. ex S. Augustino declaratum est.

140. Obj. tertio. Incarnatio est opus omnium maximum divinæ erga nos charitatis, dicente Apostolo Eph. II. 4. *Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo* &c. Sed charitas non tardat subvenire amico indigenti; ita enim nos monet Salomon Proverb. III. 26.: *Ne dicas amico tuo, vade, & revertere, cras dabo tibi, cum statim possis dare:* non ergo Deus debuit Incarnationis opus tamdiu differre, cum potuerit humano generi statim subvenire.

141. Respondet Sanct. Thomas 3. P. quæst. I. artic. ad I., charitatem utique non differre amico subvenire, *salva tamen negotiorum opportunitate, & personarum conditione*. Si enim Medicus cognoscat, opportunum non esse, statim ab initio medicinam ægroto præbere, ex ipsa charitate, qua prosequitur infirmum, movebitur ad illam differendam. Eadem de causa Deus, qui nimia charitate dilexit nos, præparatum jam a tota æternitate nostræ infirmitati remedium usque ad plenitudinem temporum distulit.

SECTIO II.

DISSERTATIO II.

De Essentia Incarnationis.

1. Breviter iis expositis, quæ de possibilitate, causis, necessitate, & tempore Dominicæ Incarnationis præmittenda videbantur, nunc ipsam arcani hujus mysterii essentiam perscrutari aggredimur, non tamen aliunde, quam ex iis, quæ Deo de tam sublimi dogmate nobis revelare placuit, & ab Ecclesia fideliter custodita, atque in variis Conciliis explicata, & definita fuerunt. Neque illorum reprehensionem verebimur, qui eo prætextu, quod mysteria nostram intelligendi vim longe superent, ea volunt simplici, ac cæca fide credi, quemadmodum a rudi, fideique populo creduntur; non autem intimius examinari, uberius explicari, atque ab hæreticorum erroribus diligenter expurgari, ut Theologis in more positum est. Qua in re nonnullis cum sacræ Scripturæ, tum sanctorum Patrum dictis abutuntur. Sed timendæ sunt callidæ Hæreticorum fraudes, & sæpe latet *anguis in herba*. Nos paucis respondemus, nullum esse nimiæ curiositatis vitium, aut erroris periculum, quando sacros, & infallibiles duces sequimur, Verbum Dei scriptum, & traditum, & utrumque secundum nostræ matris Ecclesiæ infallibile magisterium. *Magnum bonum*, inquit S. Fulgentius L. I. ad Trasimundum cap. 3. *confert inquisitio veritatis, quæ tamen tunc desiderato non frustratur effectu, si rectis ad veri inquisitionem lineis animus innitatur.*

2. Errores autem contra hoc sanctissimum Religionis mysterium ad duo suprema capita revocat S. Leo Magnus in Serm. XXVIII., qui est octavus in Nativitate Domini: *Alii etenim*, inquit cap. 4., *Domino solam humanitatem, alii solam adscripsere divinitatem*. S. tamen Augustinus Lib. I. *Quæstionum Evangel.* quæst. 45. T. III. P. II. errorem Hæreticorum de Incarnatione tribus generibus terminari dicit; *aut enim de divinitate ejus, aut de humanitate, aut de utraque falluntur*; scilicet de modo, quo divina natura cum humana conjuncta est.

3. Porro cum in Tomo III. Dissert. III. satis copiose de Christi divinitate contra veteres, novosque ejusdem hostes actum sit, superest modo, ut multiplices Hæreticorum errores contra humanam Jesu Christi naturam refellamus.

CAPUT I.

Demonstratur, veram carnem humanam a Verbo divino assumptam fuisse.

4. Antiqua, ipsisque Apostolis coæva illa hæresis fuit, quæ nonnisi umbratilem, atque apparen-

rentem carnem divino Verbo tribuebat; & prima illius origo a Simone mago repetitur hæreticorum omnium *Patriarcha* (a); qui teste S. Cyrillo Jerosolymitano *Catech. VI.* dicebat, *se apud Judæos non in carne, sed in specie sola, tanquam Jesum Christum apparuisse*.

5. Sed quidquid sit de Simone, cujus in hac re non videtur omnino explorata sententia, veritatem carnis Christi certe denegarunt hæretici δοκέτον *Docetæ*, ita dicti a verbo δοκέω *censeo*, *puto*, quia nonnisi *putatitiam* atque *imaginariam* Christi humanitatem confitebantur. Horum prima mentio invenitur facta a Serapione Episcopo Antiocheno apud Eusebium Lib. VI. *Hist. Eccl.* cap. 12. Ejusdem sectæ princeps a Clemente Alexandr. Lib. III. *Stromatum* vocatur Cassianus; sed S. Hieronymus in cap. VI. epist. ad Galatas hujus hæreseos auctorem nominat Tatianum. *Tatianus*, inquit, *qui putativam Christi carnem introducens* &c. Isti hæretici dicti sunt etiam *Phantasiastæ*, quia ut Tertullianus ait *De præscript. Hæret.* cap. 46. dicebant, Christum *in phantasmate tantum venisse*.

6. Haud pauci huic crasso errori adhæserunt; inter quos numerantur Simonis discipuli Saturnilus, aut Saturninus (ut eum vocant post Irenæum Tertullianus, Philastrius, Augustinus, & Jo. Damascenus) Basilides, Secundiani, Marcosiani, aliique usque ad Manichæos, quorum lues longe, lateque in oriente, atque occidente grassata est. Hi enim, S. Augustino teste *de hæresibus* num. 40., inter alia errorum portenta etiam commenti sunt, Christum *non fuisse in carne vera, sed simulatam speciem carnis, ludificandis humanis sensibus præbuisse, ubi non solum mortem, verum etiam resurrectionem mentiretur*. Id ipsum asserit S. Athanasius Orat. I. contra Arianos num. 33., & ante hosce duumviros S. Irenæus Lib. II. cont. *Hæreses* cap. 11.

7. Cum autem auctoritate librorum sacrorum, qui sæpissime de vera Christi carne expresse loquuntur, a Catholicis premerentur, eo audaciæ pervenerunt, ut nonnisi ea reciperent de Testamento novo, *quæ in honorem, & laudem Filii Majestatis, vel ab ipso dicta comperiebant, vel ab ejus Apostolis; sed jam perfectis, ac fidelibus; dissimularent cetera, quæ aut simpliciter tunc, & ignoranter a rudibus dicta, aut oblique, & maligne ab inimicis objecta, aut imprudenter a Scriptoribus affirmata sunt, & posteris tradita*. Ita Faustus Manichæus apud S. Augustinum Lib. XXXII. cont. ipsum cap. 7. Tom. VIII. Qui postea Faustus ita se magis explicare pergebat: *Dici autem, hoc ipsum natum ex femina turpiter, circumcisum Judaice, sacrificasse gentiliter, baptizatum humiliter, circumductum a diabolo per deserta, & ab eo tentatum, quammiserrime. His igitur exceptis ...... credimus cetera, præcipue crucis ejus mysticam fixionem, qua nostræ animæ monstrantur vulnera* &c. (b).

8. Hanc pestiferam hæresim alia subsecuta est, quæ veram Christo carnem minime denegare videbatur, eam tamen non ex purissimo Mariæ Virginis sanguine formatam, sed vel ex elementis conflatam, vel de cœlo delapsam fuisse, asserebat. Fuit hic error Valentinianorum (prout refert S. Epiphanius *Hæresi* XXX. §. 7.) dicentium, Christum *ex cœlo corpus suum detulisse; ac per Mariam Virginem, veluti aquam per canalem transisse, nec ex ejus utero quidquam sumpsisse*. Et S. Augustinus Lib. *de hæres.* num. 11. Valentinum, inquit, asseruisse, *Christum a Patre missum .... spiritale, vel cæleste corpus attulisse, nihilque assumpsisse de Virgine Maria, sed per illam, tanquam per rivum* (Erasmus putavit esse legendum) *tanquam per rimam, aut per fistulam, sine ulla de illa assumta carne transisse*. Idem refert Tertullianus in Lib. adversus Valentinum cap. 15., & *De præscript.* cap. 49. Origenes autem in Dial. *de recta in Deum fide* Sect. 4. Tomo I. verba récitat cujusdam Marini, hæretici Bardesianistæ, qui interrogatus de Christo sine hæsitatione respondit: *Ego statuo, il-*

(a) Hoc nomine merito a Sanctis Patribus appellatus fuit, quia primus omnium a recta Christianæ religionis, cui nomen dederat, fide recessit. Nec ullo modo tolerari potest pyrrhonismus Isaac Beausobrii, qui Lib. IV. *Hist. Manichæorum* cap. 1. hoc in dubium revocare est ausus, dicens: *Si verum est, eum Christianam religionem professum fuisse. Si verum est*, quasi mentiri potuerit S. Lucas Actor. VIII. 13. dicens: *Tunc Simon* (magus) *& ipse credidit, & cum baptizatus esset* &c. Ejus hæresim recenset S. Augustinus in Lib. *De hæresibus* c. 1. Tomo VIII.; a quo loco Editores Benedictini ea verba expunxerunt, quæ in quibusdam editionibus male addita erant; & tum a Petavio, tum ab aliis allegantur: *Dicerat enim, se in monte Sina legem Moysi in Patris persona dedisse Judæis, tempore Tiberii in Filii persona putative apparuisse: postea se in linguis igneis Spiritum Sanctum super Apostolos venisse, Christum autem non venisse, nec a Judæis quidquam pertulisse*. Cum hæc verba supposititia sint, nescio an iste Hæreticorum omnium parens inter eos jure numerari possit, qui veram Christi carnem inficiati sunt.

(b) Hanc execrabilem Manichæorum blasphemiam multis modis ibidem refutat eorum malleus S. Augustinus, cujus hæc aurea verba omittere nequeo, quæ etiam facile possunt contra nostri ævi hæreticos paucis immutatis intorqueri. *Videtis, inquit, id vos agere, ut omnis de medio Scripturarum auferatur auctoritas, & suus cuique animus auctor sit, in quaque Scriptura quid probet, quid improbet, idest ut non auctoritati Scripturarum subjiciatur ad fidem, sed sibi Scripturas ipse subjiciat: non ut ideo illi placeat aliquid, quia hoc in sublimi auctoritate scriptum legitur; sed ideo recte scriptum videatur, quia hoc illi placuit. Quo te committis, anima misera, infirma, carnalibus nebulis involuta, quo te committis?* &c. Ibid. cap. 19.

illum cœleste corpus assumpsisse ; cujus errorem ibidem Adamantius refellit.

9. Laudatus autem mox S. Augustinus num. 23. aliam refert hæresim Apellis, de quo hæc scribit: *Hunc dicunt quidam etiam de Christo tam falsa sensisse, ut diceret, eum non quidem carnem deposuisse* (Editio Lovaniensis habet *duxisse*) *de cœlo, sed ex elementis mundi accepisse, quam mundo reddidit, cum sine carne resurgens ascendit in cœlum.*

10. Hujusmodi putidas hæreses, quæ jam sua ipsa absurditate obsoleverant, iterum suscitari viderunt Patres nostri, occasione pseudo-reformationis Lutheranæ. Anabaptistæ enim, qui ex hac secta prodierunt, una cum Mennone Simonis, aperte professi sunt, *Christum carnem, & sanguinem suum non ex Maria Virgine assumpsisse, sed a cœlo attulisse.*

11. Furiosis Anabaptistis jungi merentur fanatici Quackeri, qui in Anglia, & in Belgio fœderato late propagati sunt sæculo elapso. Isti enim sin minus aperte negare, saltem in dubium revocare non sunt veriti, an Christus humanam nostram naturam vere assumpserit. Ita Rob. Barclajus celebris Quackerorum Theologus, & Doctor in *Apologia Theologiæ vere Christianæ* Thesi XI. §. 1. (*a*).

12. Denique nec defuerunt inter Novatores, qui duplicem humanam naturam Christo tribuerent, aut saltem duplicem carnem, alteram cœlestem, quam secum de cœlo descendens attulerit, terrenam alteram, quam prodigiosa conceptione de Virgine acceperit (*b*).

PROPOSITIO I.

Christus Dominus assumpsit verum corpus, & reale, non phantasticum, & umbratile.

13. Non minus crebra, quam luculenta sunt sacrarum Scripturarum loca, quibus catholica hæc veritas expresse traditur. S. Joannes cap. I. sui Evangelii utrumque errorem, tam eorum, qui divinam, quam aliorum, qui humanam in Christo naturam negabant, manifeste damnavit, dicens vers. 14.: *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Rursus in sua prima epistol. IV. postquam suos discipulos admonuisset, ne omni spiritui crederent, quoniam multi pseudoprophetæ jam tunc exierant in mundum, *In hoc*, subdit vers. 2., *cognoscitur spiritus Dei: omnis spiritus, qui confitetur, Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Et omnis spiritus, qui solvit Jesum* (scilicet negans aut divinam, aut humanam naturam) *ex Deo non est, & hic est antichristus.* Hoc testimonio Tertullianus confundebat Marcionitas Lib. II. *cont. Marc.*, *quos Apostolus Joannes antichristos pronunciavit, negantes Christum in carne venisse.*

14. Etiam S. Paulus ad Rom. I. 2. *Quod ante*, inquit, *promiserat* (Deus) *per Prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem:* item ad Coloss. I. 22. *Reconciliavit*, inquit, *in corpore carnis ejus per mortem.* Ac denique, ut innumera alia omittam, Christus ipse a mortuis redivivus Lucæ XXIV. 39. seq. ad ostendendam veritatem suæ resurrectionis, *Videte*, inquit Discipulis suis, *manus meas, & pedes, quia e-*

(*a*) Eduardus Fovvlerus Episcopus Glocestriensis in Anglia anno 1706. Dissertationem edidit *De descensu hominis Jesu Christi ex cælis, & de regressu ejus in cælum* &c., probare contendens, humanam Christi animam ab initio mundi fuisse creatam, & in cœlo conservatam, unde postea in plenitudine temporum in uterum Virginis descenderit, ad informandum ejusdem Christi corpus. Quam Fovvleri sententiam, utpote a damnato errore Origenis de præexistentia animarum minime discrepantem impugnavit Guill. Scherlockius. Sed illico ei respondit Fovvlerus; cui succenturiator accessit Rob. Flaminus, confutatus postea a Zach. Grapio in *Christologia recens controversa*, & a Jo. Marckio in peculiari Dissert. *contra præexistentiam animæ Christi in cælis, ante corporis hujus ortum in terris ex Maria Virgine.* Non tamen controversia finita fuit, ut finiri non possunt inter Protestantes, qui vivum, & infallibilem Judicem non agnoscunt.

(*b*) Id docuit Valentinus Weigelius an. 1785., quem postea alii secuti sunt, ut Petrus Poiretus in Lib. II. *Œconomiæ divinæ*, ubi vult, Christum habuisse corpus *gloriosum*, jam ab initio mundi mensuræ corporis protoparentis Adami, quod contractum potuit in utero Virginis simul cum alterius humani corporis embryone uniri, ac cum ipso compenetrari. Jo. etiam Guill. Petersenius in libro *Mysterium primogeniti omnium creaturarum* anno 1711. edito docet, Christum ante omnia sæcula nescio quam divinam carnem assumpsisse, in qua veteribus Patriarchis olim apparebat, donec postea aliam carnem humanam in utero Virginis sibi copulavit.

Parum orthodoxe scripsisse accusatur etiam Sam. Basnagius in *Annal. politico Ecclesiast.* ad annum ante Christum natum VI. num. 37. inquiens: „ Paulatim, variisque gradibus parvulos maternis visceribus natura format: *existimamus autem, momento Christi carnem esse vi Spiritus Sancti procreatam:* " quasi vero non ex immaculato Mariæ sanguine, sed ex nihilo fuerit Christi caro creata.

Multo pejus deliravit inter Protestantes Jo. Conr. Dippelius, qui sub adscititio nomine Christiani Democriti multa paradoxa, & absurda contra veram Jesu Christi humanitatem vulgavit: contra quem plurima scripsit Franc. Alb. Æpinus in *Compendio matæologiæ fanaticæ recentioris* &c. Rostockii 1721. Hoc breve sit specimen errorum, in quos homines etiam docti lapsi sunt, dum deserto tutissimo Ecclesiæ magisterio, suæ fallaci prudentiæ ad divinam revelationem explicandam innituntur.

ego ipse sum: palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. *Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio dixit: Habetis hic aliquid, quod manducetur?* Et coram eis manducavit, *ut per veritatem comestionis veritas patesceret carnis*, inquit S. Gregorius Papa.

15. His, aliisque similibus bene consideratis recte concludebat S. Augustinus Lib. *de diversis quæst. LXXXIII.* quæst. 13. *Si phantasma fuit corpus Christi, fefellit Christus; & si fefellit, veritas non est. Est autem veritas Christus: ergo non fuit phantasma corpus ejus.* Quam S. Augustini rationem adhuc uberius explicat S. Thomas 3. P. qu. 5. art. 1. dicens: „ Si non fuit verum corpus Christi, sed phantasticum, ergo nec veram mortem sustinuit, nec aliquid eorum, quæ Evangelistæ de eo narrant, secundum veritatem gessit, sed solum secundum apparentiam quamdam, & sic etiam sequeretur, quod non fuerit vera salus hominis subsecuta: oportet enim effectum causæ proportionari (a). "

16. Longum nimis esset, hanc veritatem multis Sanct. Patrum testimoniis comprobare; unde iis contenti erimus, quæ habet S. Ignatius Martyr in epist. ad Trallianos, *Obturate*, inquiebat primis Fidelibus, *Obturate igitur aures vestras, cum vobis quispiam loquitur sine Jesu Christo, qui ex genere Davidis, qui ex Maria, qui vere natus est, edit, & bibit, vere persecutionem passus est sub Pontio Pilato, vere crucifixus, & mortuus est, videntibus cœlestibus, terrestribus, subterraneis, qui, & vere resurrexit a mortuis, resuscitante ipsum Patre ipsius.* Eademque repetit in alia epistola ad Smyrnæos, addens: *Si enim opinione sola hæc a Domino nostro sunt peracta, ego opinione solum vinctus sum.*

17. Obj. primo. Christus in sacris litteris dicitur factus in similitudinem hominum. Ad Philipp. II. 7. de Jesu Christo inquit Apostolus: *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo:* non ergo Christus veram habuit carnem, sed carnis similitudinem.

18. Respondet S. Thomas hic ad 1., illam similitudinem non esse *phantasticam*, sed *specificam*; ut nempe exprimatur veritas humanæ naturæ in Christo, sicuti omnes, qui vere in natura humana existunt, similes *specie* esse dicuntur: unde idem Apostolus in eodem loco subjungit: *Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, quod falsum esset, posita sola similitudine phantastica.

19. Dices. Idem Apostolus Roman. VIII. 3. *Deus*, inquit, *Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati*; atqui similitudo illa *carnis peccati*, non est nisi mera apparentia; neque enim Christus Dominus vere assumpsit carnem peccati: ergo &c.

20. Resp., non eodem modo intelligi oportere similitudinem *hominum*, & similitudinem *carnis peccati*. Non enim repugnabat, Christum veram habere carnem, quam sexcentis in locis sacri Scriptores ipsi tribuunt una cum omnibus actionibus, & passionibus carnis: repugnabat autem eum habere *carnem peccati*, cujus proinde non erat in eo, nisi similitudo externa. „ Hunc, inquit Tertullianus Lib. V. contra Marc. cap. 14., si Pater misit *in similitudinem carnis* peccati, non ideo phantasma dicetur caro, quæ in illo videbatur .... Ita similitudo ad titulum peccati pertinebit, non ad substantiæ mendacium. Nam nec addidisset *peccati*, si substantiæ similitudinem vellet intelligi, ut negaret veritatem; tantum enim *carnis* posuisset, & non *peccati* ".

21. Dices secundo. Idem Apostolus I. ad Corinth. XV. 50. inquit: *Caro, & sanguis regnum Dei possidere non possunt.* Illa ergo humanitas Christi, quæ simul cum eo ascendit in regnum Dei, non erat ex carne conflata.

22. Respondebat sæpe laud. Tertullianus, hoc loco non veram carnem ab Apostolo intelligi, sed opera carnis, quæ idem Apostolus sæpissime damnat ad Gal. V. 19., & alibi. „ Dicit ergo S. Paulus, *caro & sanguis regnum Dei consequi non possunt*, non substantiam damnans, sed opera ejus; quæ quia possunt non admitti a nobis, adhuc in carne positis, non ad reatum substantiæ, sed ad conversationis pertinebunt. " Vel etiam Apostolus nomine *carnis, & sanguinis* intelligit carnem corruptibilem, & mortalem, qualis certo non erit in cœlis.

23. Dices tertio. Idem Apostolus 2. ad Corinth. V. 16. inquit: *Itaque nos ex hoc* (scilicet *tempore*, in græco ἀπὸ τοῦ νῦν) *neminem novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus:* quasi dicat, se resipuisse ab illo errore, quod chri-

(a) Hæc S. Thomæ ratio ex Sanctis Patribus desumpta est, potissimum vero ex Tertulliano, qui Lib. III. cont. Marcionem c. 8. *Jam*, inquit, *cum mendacio deprehenditur Christi caro, sequitur, ut omnia, quæ per carnem Christi gesta sunt, mendacio gesta sint: congressus, contactus, convictus, ipsæ quoque virtutes. Si enim tangendo aliquem liberavit a vitio, vel tactus ab aliquo, quod corporaliter actum, non potest vere actum credi, sine corporis ipsius veritate. Nihil solidum ab inani, nihil plenum a vacuo perfici licuit. Putatitius habitus, putatitius actus: imaginarius operator, imaginaria opera. Sic nec passiones Christi ejus fidem merebuntur: nihil enim passus est, qui non vere est passus: vere autem pati phantasma non potuit: eversum est igitur totum Dei opus. Totum Christiani nominis & pondus, & fructus mors Christi negatur ... Negata vero morte, dum caro negatur, nec de resurrectione constabit .... Proinde resurrectione Christi infirmata, etiam nostra subversa est.*

Christus habuerit veram carnem. Ita ex hoc loco Manichæus colligebat, S. Paulum retractasse quæcumque antea docuerat de Christi carne. Vid. S. Augustinus Lib. XI. *contra Faustum* cap. 4. T. VIII.

24. Resp., obscurum esse hunc Apostoli locum, neque in eo explicando Interpretes convenire. Attamen plusquam certum est, Apostolum non velle, apparentem, & simulatam fuisse carnem Christi; alias sequeretur, eum neque in ceteris hominibus veram agnovisse carnem, cum dicat: *Neminem novimus secundum carnem*. Præclare S. Augustinus loco laud. cont. Faustum cap. 7. mirari se dicebat, cæcos Manichæos non vidisse, *quia si Christus ideo non habuit carnem, quia dixit Apostolus, nunc jam non se nosse Christum secundum carnem, nec illi habuerunt carnem, de quibus in eodem loco dicit, itaque nos amodo neminem novimus secundum carnem*.

25. S. Thomas Lect. IV. varias affert Paulini textus explicationes ex sanctis Patribus depromptas. Sed illa probabilior videtur S. Augustini, qui vult, Apostolum esse intelligendum de futura corporis gloriosi vita, quam ex certa spe tanquam præsentem meditabatur; & in qua nec Christus, nec Beati cognoscentur *secundum carnem corruptibilem, & mortalem*. Et Christus quidem omnem jam mortalitatem, & corruptionem exuit, nos autem id aliquando consecuturos speramus. Sumit ergo ibi Apostolus *carnem* pro corruptione carnis; quemadmodum dixerat in prima epist. XV. 50. *Caro, & sanguis regnum Dei non possidebunt*. Hanc S. Augustini expositionem adoptavit etiam S. Leo Papa in Serm. LXXI., qui est primus *de Resurrection. Domini* (*a*).

26. Alias hujus difficilis loci interpretationes affert Guill. Estius, & illam maxime probabilem existimat, quod S. Paulus reprehendere voluerit quosdam pseudo-apostolos Judæos, qui gloriabantur, quod Israelitæ essent, & ex semine Abrahæ secundum carnem: de quo uberius disserit infra cap. XI. 22.; se autem dicit neminem noscere *secundum carnem*, seu minime gloriari, quod ex istis descenderit secundum carnem; imo nec ipsum Christum noscere, quia etsi aliquando putaverit, gloriosum sibi esse, quod utpote Hebræus Jesu Christo gentilis fuerit, postea tamen se his omnibus mortuum dicit, ut neminem amplius secundum carnem, seu originem carnalem noscat. Quid quid tamen sit de istis, aliisque similibus interpretationibus, illud repetimus, quod ab initio cum Sanctis Augustino, & Thoma observavimus, nihil prorsus ex hoc Paulino testimonio contra veram Christi carnem erui posse, nisi dicamus, nec alios homines vera carne constare.

27. Ob. 2. Verbum divinum sæpius apparuit in veteri testamento in specie humana, quin tamen humanam carnem haberet. Quod enim dicit Isaias VI. 1. *Vidi Dominum sedentem* &c. a S. Joanne XII. 41. explicatur de Jesu Christo: cum ergo illæ apparitiones fuerint figuræ Incarnationis postea futuræ, possumus credere, etiam in ipsa incarnatione Verbum apparuisse non secundum corporis veritatem, sed secundum solam imaginationem, & apparentiam.

28. Resp. cum S. Thoma hic ad 3., conveniens fuisse, ut apparitiones veteris testamenti essent secundum apparentiam tantum, quasi figuræ, apparitio autem Filii Dei in mundo esset secundum corporis veritatem, quasi res figurata per ilias figuras. Unde dicit Apostolus ad Coloss. II. 17. *Quæ sunt umbræ futurorum, Corpus autem Christi*. Hinc S. Irenæus Lib. V. *advers. Hæres.* cap. 1. ex veteribus apparitionibus futuræ incarnationis prænuntiis argumentum efficax trahebat, ut contra Phantasiastas veram Christi carnem probaret. „ Si enim & nunc talis apparuit, non existens, quod videbatur, quædam prophetica „ visio facta est hominibus, & oportet alium ex„ pectare adventum ejus, in quo talis erit qualis „ nunc visus est prophetice (*b*). “

29. Dices. Legimus in sacris paginis, Angelos aliquando apparuisse sub specie humana, manducasse, bibisse, omniaque illa præstitisse quæ ab hominibus per carnem effici solent, quin tamen ullum inde mendacium, aut inconveniens consecutum fuerit. Omissis aliis exemplis, illud sufficiat Angeli Raphaelis Tobiæ comitis. Quidni ergo idipsum dicatur de Christo?

30. Resp., ex ipsis sacris litteris luculenter constare, hæc omnia ab Angelis non vere, sed apparenter fuisse præstita; unde Raphael Tobiæ XII. 19. ita confessus est: *Videbar quidem vobiscum manducare, & bibere, sed ego cibo invisibili, & potu, qui ab hominibus videri non potest, utor*. Multo majora, & ineluctabilia realis, & veræ suæ carnis argumenta præbuit Christus, qui &

(*a*) Pulchra sunt ejus verba, ut prætermitti non debeant. *Merito*, inquit, „ dicitur caro Christi in eo „ statu, quo fuerat nota, nesciri: quia nihil in ea „ passibile, nihil remansit infirmum, ut & ipsa sit „ per essentiam, & non sit ipsa per gloriam. Quid „ autem, si hoc de corpore Christi profitetur (Apo„ stolus), qui de omnibus Christianis spiritalibus di„ cit: *Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum* „ *carnem?* Ex hoc, inquit, initium nobis factum est „ resurrectionis in Christo, ex quo in eo, qui pro o„ mnibus mortuus est, totius spei nostræ forma præ„ cessit. Non hæsitamus dissidentia, nec incerta ex„ pectatione suspendimur, sed accepto promissionis e„ xordio, fidei oculis quæ sunt futura, jam cernimus, „ & naturæ provectione gaudentes, quod credimus, „ jam tenemus. “

(*b*) Sanctus Augustinus L. III. *de Trin.* c. 10. & 11. T. VIII., aliisque in locis putavit, apparitiones illas factas fuisse ministerio Angelorum. Tertullianus autem L. III. *Contr. Marcionem* c. 9. credidit, illas Verbi apparitiones fuisse *in veritate quidem carnis, sed nondum natæ, quia nondum moritura*. Nulla ex his, aliisque veterum Patrum sententiis aliquod affert Catholico nostro dogmati nocumentum.

& natus est, & passus, & mortuus; atque etiam post resurrectionem discipulis carnem suam palpandam exhibuit.

51. Ob. ult. Haud decere videtur, carnem immundam, corruptibilem, mortalem, multisque aliis imperfectionibus scatentem divinæ naturæ, quæ purissima est, copulari.

52. Resp., ita sæpius objecisse Manichæos, illo falso præjudicio deceptos, nostram carnem, ut ceteras omnes creaturas, malam esse, & a Deo malo creatam. Ipsis autem S. Augustinus vicissim objiciebat verba Apostoli ad Ephes. V. 29. dicentis: *Nemo unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fovet eam, sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus, de ossibus ejus.* Minime ergo indigna erat caro, quamquam imperfecta, ut a Deo pro sua bonitate, & pro nostra utilitate assumeretur. Seu potius, & melius dicere debemus, Deum potuisse omnipotentia sua carnem nostram dignam facere, ut in consortium divinæ naturæ assumeretur. Præterea, ut recte Tertullianus redarguebat Marcionem Lib. III. cap. 10.: si dedecebat, veram carnem assumere, eccur non eum dedecebat fictitiam, & apparentem carnem ostendere?

53. Dices. Saltem ex hoc capite Deum dedecebat veram carnem assumere, quia id sine aliqua sui mutatione fieri nequibat: omnis autem mutatio Deo repugnat.

54. Resp., jam supra pag. 85. n. 26. seq. huic argumento satisfactum fuisse. Addenda tamen est præclara Sancti Augustini doctrina in Lib. *de diversis quæstion.* 83. q. 73. T. VI. ubi explicans ea Apostoli verba de Christo: *Et habitu inventus ut homo*, primo observat, *habitum* dici ab *habere*, nempe quod alicui accidit; postea vero iterum observat, quædam nobis accidere, quæ nos mutant, quin ipsa mutentur a nobis, sicuti sapientia, quæ in se non mutatur, sed hominem mutat: quædam sic accidere, ut & mutent, & mutentur, sicut cibus & mutat nos, & mutatur in nobis: quædam mutari a nobis, quin nos mutemur, ut vestis a nobis induta eam accipit formam, quam non habet exuta; nec tamen per eam nostra membra immutantur. Cum ergo Apostolus dicit, Filium Dei factum fuisse in similitudinem hominum, & *habitu* inventum ut hominem, id voluit significare, quod in vestibus accidit, quæ ipsæ mutantur, quin homo vestitus mutetur: sic enim homo assumptus a Deo fuit, *ut commutaretur in melius, & ab eo formaretur ineffabiliter excellentius, atque conjunctius, quam vestis, qum ab homine induitur.*

PROPOSITIO II.

Caro Domini nostri Jesu Christi non fuit cœlestis, sed humana in utero Beatæ Mariæ Virginis formata.

55. HÆc propositio iis ipsis Sacræ scripturæ testimoniis probatur, quibus in superiore propositione probavimus, Christum Dominum assumpsisse verum corpus non phantasticum; præcipue autem ex iis S. Pauli verbis ad Roman. I. 2. *Qui* (Filius Dei) *factus est ei ex semine David secundum carnem:* Christus enim dici nullatenus posset ex semine David secundum carnem, nisi ex Maria, quæ erat de domo, & familia David, originem traxisset. Præterea idem Apostolus ad Gal. IV. 4. *Misit Deus*, inquit, *Filium suum factum ex muliere*, scilicet per veram generationem, quamquam sine virili commercio; juxta verba Angeli Gabrielis Lucæ I. 31. ad Mariam Virginem: *Ecce concipies in utero, & paries Filium.* Et consequenter apud eumdem Evangelistam cap. II., 7. de Maria dicitur: *Et peperit filium suum primogenitum.* Unde postea in aliis locis Christus ipse se Filium hominis nuncupavit Matth. IX. 6. X. 23. XVI. 23. &c.

56. His, aliisque similibus Sacræ Scripturæ testimoniis perpensis ita recte concludebat S. Irenæus Lib. III. *adv. hæres.* cap. 31. *Si non accepit Christus ab homine substantiam carnis, neque homo factus est, neque filius hominis.* Et Tertullianus Lib. *de carne Christi* cap. 15. *Si humana*, inquit, *non fuit, nec ex homine* (ejus caro), *non video ex qua substantia ipse se Christus hominem, & filium hominis pronunciavit.* Totus autem exscribendus esset ille liber, in quo Africanus Doctor hanc catholicam veritatem omni argumentorum genere confirmavit.

57. Obj. primo. Joann. III. Christus Nicodemo plura dixit, quibus eum docuit, se non terrenam, & materialem, sed cœlestem, & spiritualem carnem habere, quia non ex carne, sed ex spiritu natus erat: Vers. 6. *Quod natum est ex carne, caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est.* Vers. 13. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo.* Porro Jesus Christus non descendit de cœlo secundum divinam naturam, quia semper est in sinu Patris: ergo descendit secundum naturam humanam, secundum quam etiam ascendit in cœlum.

58. Resp., in prioribus verbis nullam esse difficultatem; manifeste enim respiciunt spiritualem regenerationem, qua homines carnaliter nati iterum debent spiritualiter nasci ex aqua, & Spiritu Sancto. Prima nativitate habemus vitam carnalem, secunda spiritualem: unde recte dicitur: *Quod natum est ex carne &c.*

59. Alia verba ita a S. Thoma explicantur in

hæc

hæc qu. art. 2. ad 1. „ Christus dicitur de cœ„ lo descendisse dupliciter: uno modo ratione di„ vinæ naturæ; non ita quod natura divina in „ cœlo esse desierit, sed quia in infimis novo mo„ do esse cœpit, scilicet secundum naturam as„ sumptam, secundum illud: *Nemo ascendit* „ *in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius* „ *hominis, qui in cœlis est*. Alio modo ratione „ corporis, non quia ipsum corpus Christi secun„ dum suam substantiam de cœlo descenderit; „ sed quia virtute cœlesti, idest Spiritu Sancto, „ est ejus corpus formatum. " Descendit ergo unigenitus Filius Dei de cœlo, quatenus humanam naturam in terris assumpsit, non quasi cœlestem suam sedem deseruerit; unde subdit: *Filius hominis, qui est in cœlis*. Iterum autem in cœlum ascendit, quando eamdem naturam glorificatam in cœlum detulit. Ipsa quoque humanitas Christi dicitur aliquo sensu descendisse de cœlo, quatenus non virili commercio, sed cœlesti virtute in utero Virginis formata fuit.

40. Dices. In eodem Evangelio Joannis VI. 52. sequent. Christus se vocat *panem* de cœlo venientem; & vers. 51. q. *Ego*, inquit, *sum panis vivus, qui de cœlo descendi*. Nomine aut intelligit carnem suam: *Panis, quem ego dabo, caro mea est:* erat ergo ejus caro cœlestis.

41. Respond., toto eo sermone a commate 52. usque versus finem capitis Christum Dominum voluisse turbas docere de Sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, quod instituturus erat, & in quo verum & reale Corpus Christi continetur. Dicitur autem panis cœlestis, & qui de cœlo descendit, quia reipsa Corpus Christi de cœlo in hoc augustissimo Sacramento descendit, quando panis in ejus carnem, & vinum in ipsius sanguinem convertitur. Quamvis etiam ejus caro dici possit *cœlestis* sensu mox explicato, quia cœlesti Spiritus Sancti virtute in utero Virginis formata fuit.

42. Obj. secundo. Paulus Apostolus I. ad Corinth. XV. *Primus homo*, inquit, *de terra terrenus: secundus homo de cœlo cœlestis*. Hic antithesis fit inter Adam, & Christum; ut quemadmodum ille corpus habuit e limo terræ formatum, ita Jesus Christus Corpus habuerit de cœlo allatum.

43. Resp., Christum vere dici hominem cœlestem, non quia carnem habuerit de cœlo delapsam, atque alterius naturæ, quam nostra sit; sed quia ejus natura humana a Dei verbo assumpta erat, & ejus caro Spiritus Sancti virtute, non virili commercio plasmata fuerat. Cœleste etiam vocatur Corpus Christi, quia in resurrectione dotes corporis gloriosi accepit, factum scilicet immortale, & impassibile.

44. Objic. tertio. Corpus Christi dicitur natum *in Maria*, non *ex Maria*. Matth. I. 20. Angelus referens Joseph hoc arcanum incarnationis mysterium, inquit: *Quod in ea* (Virgine Maria) *natum est, de Spiritu Sancto est*.

45. Respond., illam particulam *in* hoc loco idem significare, ac *ex;* ut sensus idem sit, ac si diceretur: *Quod ex ea natum est*. Unde Lucæ I. 31. sequ. Angelus dixit Mariæ: *Ecce concipies in utero, & paries Filium*. Et iterum *Quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur* (idest *erit*) *Filius Dei*.

46. Dices. Ipse Jesus Mariam Virginem non agnovit ut suam matrem; nam apud Matt. XII. 46. sequent. cum quidam ei dixisset: *Ecce mater tua, & fratres tui*, respondit: *Quæ est mater mea, qui sunt fratres mei?* Negans scilicet se habere matrem, & fratres. Joann. etiam II. 4. Mariam non nominavit *matrem*, sed *mulierem*. *Quid mihi, & tibi est, mulier?* Et nullibi legitur Christum vocasse Mariam matrem suam.

47. Respond., Beatam Virginem Mariam sexcentis in locis ab Evangelistis vocari *matrem Jesu Christi*, ut Matth. I. 18. *Christi autem generatio sic erat: Cum esset desponsata mater ejus Mariæ Joseph.* &c. Ibid. II. 11. *Invenerunt puerum* (Jesum) *cum Maria Matre ejus* &c. Et cum hæc appellatio sæpissime repetatur, recte concludimus, Beatissimam Virginem vere, & proprie fuisse Jesu Christi matrem, quem de suis visceribus genuit. Non igitur Christus eam *mulierem* appellavit in sensu exclusivo, quasi eam matrem non agnosceret. Unde Evangelista Joannes cap. XIX. 26. *Cum vidisset*, inquit, *Jesus Matrem... dicit Matri suæ: mulier, ecce filius tuus:* ut intelligamus, nomen *mulieris* non excludere aliud nomen *Matris*.

48. Neque ipsum nomen matris excludere voluit Christus Dominus, quando apud Matthæum dixit: *Quæ est Mater mea, & qui sunt fratres mei?* Sed solum voluit spiritualem cognationem præferre carnali; unde subditur: *Et extendens manus in Discipulos suos, dixit: Ecce Mater mea, & fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, & soror, & Mater est*.

49. Objic. ultim. Joann. I. 13. insinuatur, Christum non *ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo* natum esse: non ergo carnem habuit similem nostræ, sed multo nobiliorem, scilicet cœlestem.

50. Resp., verba illa Sancti Joannis proprie ad Fideles justos, & Filios Dei pertinere, qui *non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri*, idest non carnaliter, sed spiritualiter *ex Deo nati sunt*. Quapropter hæretici Valentiniani bene videntes, nihil ex his verbis pro sua hæresi erui posse, eadem immutare audacissime præsumpserunt, legentes: *Non ex sanguine, nec ex carnis voluntate, nec ex voluntate viri, sed ex Deo natus est*. Sed concedi etiam potest, & debet, carnem Christi non fuisse eodem modo in utero Virginis conceptam, & natam, quo ceteri homines concipiuntur, ac nascuntur, non ex sanguine, neque ex carnis, ac vi-

viri voluntate, sed ineffabiliter Spiritus Sancti operante virtute.

51. Quæres, an Christi caro fuerit corruptioni obnoxia.

52. Resp. Id negarunt Hæretici quidam Sæcul. VI. ex Eutychianorum secta, dicti *Incorrupticolæ*, aliquibus, etsi non gravibus, moti argumentis. Primo enim afferebant verba Ps. XV. 10. *Non dabis Sanctum tuum* (nempe Christum) *videre corruptionem*. Secundo dicebant, a Verbo fuisse assumptam carnem immaculatam, atque adeo infirmitatibus, ac corruptioni minime obnoxiam; hæ quippe hujus vitæ miseriæ sunt peccati pœnæ. Tertio nonnullis abutebantur Sanctorum Patrum testimoniis, quibus aperte eorum sententia confirmari videtur; ut ex. grat. verbis S. Cyrilli, qui Lib. IX. *de adoratione in spiritu & veritate*, *Incorruptibile est Christi Corpus*, *& divinam in seipso naturam habet*: & Dionysii Alexandr., qui multo antea Paulum Samosatenum reprehendebat, quod diceret, *corruptibilem esse Sanguinem Jesu*.

53. Veruntamen absolute dicendum est, Christi carnem fuisse omnino similem nostræ passibilem, & infirmitatibus, atque corruptioni obnoxiam: unde Christus vere pro nobis passus, & mortuus est. Hæc fuit omnium Sanctorum Patrum sententia, ex quibus unum laudare sufficiat Sanctum Augustinum, qui in Lib. II. *De peccatorum meritis*, *& remissione* cap. 29. Tom. X. Part. I. *Quia*, inquit, *in eo* (Salvatore nostro) *erat similitudo carnis peccati*, *mutationes ætatum perpeti voluit*, *ab ipsa exorsus infantia*, *ut ad mortem videatur etiam senescendo illa caro pervenire potuisse*, *nisi juvenis fuisset occisus*.

54. Quod vero objiciebant Incorrupticolæ ex Psalmo XV., facile expeditur cum Sancto Petro, qui in Act. Apostol. II. 27. hoc Psalmistæ vaticinium adimpletum fuisse dicit, quando Christus resurrexit. Quamvis enim mortuus, & sepultus fuerit, non tamen ejus caro in sepulcro corrupta est.

55. Alterum Incorrupticolarum argumentum probat tantummodo, Christum non necessitate, sed voluntate fuisse obnoxium doloribus, passionibus, ac morti. Quod S. Augustinus luculenter asserit in loco mox citato addens: *Qua tamen mors in carne peccati inobedientiæ debita redditur*, *in similitudine autem carnis peccati obedientiæ voluntate suscepta est*.

56. Sancti Patres nonnumquam locuti sunt de Christi carne gloriosa post resurrectionem. Et sic Sanctus Cyrillus Alexandrin. in epist. ad Successum seipsum explicat: dicens: *Post resurrectionem vero erat quidem illud ipsum corpus*, *quod passum erat*, *sed non jam humanas infirmitates in se habebat*. *Non enim jam amplius famem*, *aut lassitudinem*, *aut aliquid hujusmodi sentire poterat*: *quin potius incorruptibile deinceps erat*. Vel Christum Dominum non necessitate naturæ corruptæ per peccatum, ut nobis contingit, sed solum voluntaria obedientia propter nostram salutem passionibus, & morti obnoxium esse docebant, quæ doctrina est verissima.

57. Epistola autem Sancti Dionysii Alexandrini ad Paulum Samosatenum, quæ a Turriano in T. I. *Collect. Conciliorum* anno 1608. Romæ impressa fuit, judicio saniorum Criticorum apocrypha est, & post hæresim Nestorianam scripta: ejusque auctor in erroribus Pauli Samosateni non bene versatum se prodit. Ceterum, quod eidem Paulo vitio vertit, quod diceret, *esse incorruptibilem Sanguinem Jesu*, intelligendum est de Sanguine ejusdem Jesu Christi in Sacramento Eucharistiæ, non in vivo ejus corpore (a).

CAPUT II.

Ostenditur contra quosdam Arianos, atque Apollinaristas, in Jesu Christo veram fuisse animam, & mentem.

58. Sanctus Athanasius in Lib. I. contra Apollinarium n. 6. *Frustra*, inquit, *Ariani argutiis utuntur*, *dum Salvatorem carnem solam assumpsisse statuunt*, *ac passionis sensum ad impassibilem Deitatem impie referunt*. Concinit Sanctus Augustinus in Lib. *De hæresibus* n. 49. (b), & nonnulli alii, ut de hac re dubitari minime possit.

59. Neque hic error ab illa capitali Arianorum hæresi abludebat, qua veram, consubstantialemque Jesu Christi divinitatem negabant, cum enim lu-

(a) En hujus Scriptoris verba, quibus etiam condemnatur Calvinistarum hæresis, quæ præsentiam realem Corporis, & Sanguinis Jesu Christi in Sacramento Eucharistiæ negat: „ Surrexit primum Samosatenus loquens iniqua, qui diceret esse corruptibilem „ Sanguinem Jesu, qui est Deus Israel Jesus, qui omnem corruptionem, & passionem, & mortem solvit; qui redemit nos a servitute corruptionis. Sanguinem mortalis, & passibilis hominis dicit, quia „ dixit Dominus gloriæ discipulis: *Accipite*, *& dividite*: *novum testamentum est in meo Sanguine*, *hoc* „ *facite in meam commemorationem*. Et quia dixit ipsum: *Qui pro vobis effundetur*. Hæc cum audisset „ Samosatenus, videtur in hac voce Domini niti contra veritatem. “ Quem errorem cum refutasset, ita concludit; „ in omnibus ostendimus torrenti iniquitatis, non esse corruptibilem Sanguinem factum Dei „ nostri Jesu Christi, necesse hominis mortalis sicut „ nos, sed Dei veri, qui est torrens voluptatis iis, „ qui eum participant. “ Auctor igitur epistolæ, quicumque sit, pro certo habebat, quod nos etiam credimus, Sanguinem, qui in Eucharistia sumitur, esse verum, & incorruptibilem Sanguinem Christi.

(b) De Arianis enim ita scribit: „ In eo autem „

lucutentissimis, & innumeris Sacræ Scripturæ testimoniis premerentur, eo devenerunt, ut aliquam inferioris ordinis divinitatem faterentur, quam facile dicere potuerunt esse animam ipsius Christi, in qua & passus, & mortuus fuerit, & a mortuis resurrexerit. Unde S. Ambros. Lib. I. *De fide ad Gratianum* cap. 15. inquiebat: *Detestandi Judæi, qui carnem Domini crucifixerunt: detestabiliores tamen eos arbitror* (Arianos), *qui divinitatem Christi cruci subditam crediderunt.* Imo eo libentius omnes Christi passiones ejus divinitati tribuebant Ariani, quo facilius ex illis inferre nitebantur, naturam Filii esse a divina Patris diversam.

60. Apertius autem, & sine ulla ambiguitate animam humanam Christo denegarunt Apollinaristæ, ita dicti ab Apollinari Episcopo Laodiceno, qui Sæculo IV. jam inclinante suos errores spargere cœpit. Fuerat autem Apollinaris magna apud omnes existimatione, cum propter externam quamdam morum probitatem, tum etiam propter plurimos editos libros laude dignos, ut videri potest apud Sanct. Hieronymum in *Catalogo Scriptorum ecclesiasticorum* cap. 114.; sed postea hæresis turpitudine omnem laudem, atque omne laborum suorum meritum amisit.

61. Apollinaristarum hæresim contra sacrosanctum Incarnationis mysterium his verbis S. Augustinus describit in Lib. *De Hæresibus* n. 55. *De anima Christi a Catholica dissenserunt, dicentes, sicut Ariani, Deum Christum carnem sine anima suscepisse. In qua quæstione testimoniis Evangelicis victi, mentem, qua rationalis est anima hominis, defuisse animæ Christi, sed pro hac ipsum Verbum in eo fuisse, dixerunt.*

62. Clarius hoc Apollinaris delirium exposuit Theodoretus Lib. IV. *Hæret. fabul.* cap. 8., inquiens de Apollinari: *Incarnatum dixit esse Deum Verbum, quod corpus, & animam assumpsit, non rationalem, sed rationis expertem, quam naturalem, sive vitalem aliqui nominant: mentem porro diversum quiddam ab anima esse dicens, negavit assumptam, sed naturam suffecisse divinam, ad usum mentis explendum.* Consul. etiam, quæ idem Theodoretus scribit de Apollinari in *Hist. Eccl.* Lib. V. cap. 3. *Videte absurditatem*, inquiebat S. Augustinus de Apollinaristis Tract. XLVII. in Joann. n. 9. T. III. Part. II., *& insaniam non ferendam, Animam irrationalem eum* (Christum) *habere voluerunt, rationalem negaverunt: dederunt ei animam pecoris; subtraxerunt animam hominis* (a).

63. Sed & alium absurdiorem, & vix credibilem errorem Sancti Patres in Apollinaristis notarunt; nempe divinitatem ipsam fuisse in carnem conversam. Sanct. Augustinus in Hæresi LV. sup. laud. ita pergit: *De ipsa vero ejus* (Christi) *carne sic a recta fide discessisse perhibentur, ut dicerent, carnem illam, & Verbum unius, ejusdemque substantiæ, contentiosissime asseverantes, Verbum carnem factum, hoc est Verbi aliquid in carnem fuisse conversum, atque mutatum, non autem carnem de Mariæ carne fuisse susceptam.* Teste autem S. Gregorio Nazianzeno in Orat. XLVI. carnalem ipsam naturam volebant a Filio, antequam de Maria nasceretur, fuisse assumptam, eamque de cœlo in terram delatam; quem errorem Apollinaristæ a Valentinianis mutuati sunt, de quibus supra n. 8.

64. Sanctus Athanasius in celebri sua epistola ad Epictetum Episcopum Corinthi, quam Sanctus Epiphanius affert in *Hæresi* LXXVII. nonnullos alios Apollinaristarum errores contra orthodoxam Dominicæ incarnationis doctrinam enumerat, quamvis Apollinarium minime nominet, quos etiam breviter quidem, sed nervose refellit.

65. Denique etiam Sabellianismi fuit Apollinaris accusatus, quod divinæ Trinitatis personas solo nomine, non autem reipsa distingueret, eadem utens similitudine splendoris, radii, & solis, qua Sabellius mysterium Trinitatis explicabat, seu verius funditus evertebat. Ita Sanctus Basilius epist. CCXCIII., & Theodoretus supralaud.; ut nulla pro-

„ quod Christum sine anima solum carnem suscepisse „ arbitrantur, minus noti sunt: nec adversus eos ab „ aliquo inveni de hac re aliquando fuisse certatum. „ Sed hoc verum esse & *Epiphanius non tacuit*, & „ ego ex eorum quibusdam scriptis, & collocutioni„ bus *certissime* comperi “. Quibus Augustini verbis recitatis Dion. Petavius L. I. *De Incarn.* c. 5. n. 5. ita subdit: „ Non igitur Athanasii, *Epiphanii*, & a„ liorum, quos citavi, antiquorum se Commentarios „ legerat Augustinus. “ At vero, quomodo non legerat Augustinus Commentarios *Epiphanii*, quem nominatim allegat, & ex quo omnes fere hæreses se exscripsisse initio ejusdem operis testatur? Equidem potius arbitror, causam, cur S. Doctor dicat, Arianos fuisse propter hunc errorem *minus notos*, eam esse ipsam, quam inferius n. 8. idem Petavius sapienter allegat, nempe & Patres Conc. Nicæni, & alios, qui Arianos condemnarunt, respexisse ad primariam, & omnium perniciosissimam illorum impietatem contra veram Filii divinitatem; minus autem curasse hunc errorem, qui erat quasi appendicula alterius. Neque omnes Ariani in hanc amentiam conspirarunt, vel saltem eam palam non manifestarunt

(a) Recte Nemesius initio sui libri *De natura hominis* observavit, hanc distinctionem inter animam rationalem, & irrationalem depromptam fuisse ex Platonicorum Philosophia, cujus studiosissimus Apollinaris fuerat. Quidam enim Platonicorum, ut Plotinus, dicebat *aliud esse animam, & aliud mentem*, & ex tribus constare hominem volebant, nempe *corpore, anima, & mente*. Hinc Apollinaristæ dicti sunt a S. Epiphanio *Hæres.* LXXVII. διμοιρῖται *Dimiritæ*, quod tertiam hominis partem, nempe mentem, Christo denegarent: δίμοιρον enim apud Græcos significat tertiam partem.

proinde fides habenda sit Leontio Byzantino, qui in Libr. *De Sectis* Act. IV. Apollinarem circa Divinitatis dogma non errasse affirmat. Sed de Apollinaris erroribus Vid. Natalis Alexander *Hist. Eccl.* Sæcul. IV. cap. 3. artic. 14., & Dion. Petavius Lib. I. *de Incarn.* cap. 6.

66. Damnati autem non semel fuere Apollinaristarum errores; & primo in Synodo Alexandrina S. Athanasii an. 362., ubi tamen Apollinaris nomen, ad ipsius minuendam infamiam suppressum fuit, & solum definitum *Salvatorem non habuisse corpus inanimum, nec sensus, aut mentis expers*.

67. Ulterius hæc ipsa Apollinaris hæresis damnata fuit Romæ circa annum 373. a Damaso summo Pontifice, qui etiam in Apollinarem, ac Timotheum primarium ejus Discipulum sententiam depositionis tulit, ut patet ex ejusdem Damasi epistola ad Orientales relata a Theodoreto Lib. V. *Histor. Eccles.* cap. 8. (a). Postea damnata fuit in Synodo Antiochena anno 378., ac demum in Concilio Constantinopol. I., quod est œcumenicum II., ut constat ex ep. Synodica his verbis: *Nos præterea doctrinam Dominicæ incarnationis integram, & perfectam tenemus: neque dispensationem carnis Christi, vel animæ, vel mentis expertem, vel imperfectam esse asserimus; sed agnoscimus Verbum Dei ante sæcula omnino perfectum hominem in novissimis diebus pro nostra salute factum esse*. Juxta has Ecclesiæ definitiones ponitur hæc dogmatica

PROPOSITIO.

Jesus Christus una cum carne etiam animam, & mentem humanam suscepit.

68. S. Thomas hanc catholicam veritatem 3. Parte quæst. 5. art. 3. & 4. primo probat apertissimis Sacr. Scripturarum locis, quibus Christus ipse declarat se animam habere: Joann. X. 15. seq. *Animam meam pono pro ovibus meis ... ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam*. Ubi certe intelligimus potestatem ponendi, & sumendi animam non esse ab ipsa anima, sed a Verbo divino, quod eam assumpsit, & quando voluit, eam deposuit.

69. Respondebat Apollinaris, in his locis animam sumi *metaphorice*, sicuti metaphorice sumitur apud Isaiam c. I. 14., cum dicit Deus: *Calendas vestras odivit anima mea*.

70. Sed hanc Apollinaris exceptionem præcludit Angelicus cum Sancto Augustino in *Lib. De diversis quæst. octoginta tribus* quæst. 80. T. VI., qui Evangelistæ nobis exponunt proprios animæ humanæ affectus; ut tristitiam Matth. XXVI. 37. *Tristis est anima mea usque ad mortem*; turbationem Joann. XII. 27. *Nunc anima mea turbata est*; desideria Lucæ XXII. 15. *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar*. Ac denique ut dicitur Lucæ II. ult. *Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines*. Hæc omnia non solum evidenter ostendunt, in Christo Jesu fuisse animam a Divinitate distinctam, sed etiam hanc animam fuisse mente, & ratione præditam, sine qua nullæ possunt in nobis esse hujusmodi passiones: & sicut ex quo Christus comederit, dormierit, fatigatus fuerit &c. recte colligitur, in eo verum fuisse corpus, quod his corporeis actionibus, & passionibus obnoxium fuerit; ita pariter &c.

71. Secundo, animam, eamque rationis compotem fuisse a divino Verbo assumptam S. Thomas ex eo probat, quod Christus verus homo in sacris litteris sæpe dicatur, & filius hominis. Quod etiam in Symbolo omnes Fideles profitentur: *Et homo factus est*. Quomodo autem homo appellari poterit, si anima careat, quæ præcipua est hominis pars? Et, ut bene advertit Angelicus. „ Caro & ceteræ partes hominis per animam speciem sortiuntur; unde recedente anima non est os, aut caro nisi æquivoce, ut patet per Philosophum in II. *de Anima* textu 9., & VII. *Metaph.* tex. 34. " Art. autem 4. inde probat, Verbum etiam intellectum assumpsisse; quia si animam sine intellectu assumpsisset, non habuisset veram carnem *humanam*, sed *bestialem*; per solam enim mentem anima nostra differt ab anima bestiali; unde dicit August. loco mox cit., quod secundum hunc errorem Filius *belluam quamdam cum figura humani corporis suscepisset*.

72. Tertio probat Angelicus, hæresim Apollina-

(a) *Laudatissimus Damasus*, inquit Theodoretus, *cum hanc hæresim exortam esse didicisset, non Apollinarem modo, verum etiam Timotheum ejus discipulum deposuit, & ab Ecclesiæ communione alienos pronunciavit*. Postea vero ipse Theodoretus cap. 10. Epistolam Synodicam ejusdem Damasi ad Episcopos Orientales refert; quæ lectu digna est, præcipue ad ostendendum antiquum Ecclesiæ morem, causas majores ad Apostolicæ Sedis tribunal deferendi. Ita autem eosdem Pontifex alloquitur: *Quod debitam Apostolicæ Sedi reverentiam exhibet charitas vestra, in eo vobis ipsis plurimum præstatis, Filii charissimi*. Et postea: *Quid igitur depositionem Timothei a me denuo postulatis? Qui & hic judicio Sedis Apostolicæ, præsente etiam Petro Alexandrinorum Urbis Episcopo depositus est una cum Magistro ipsius Apollinare*. Idem Sanctus Damasus alium Apollinaris discipulum nomine Vitalem Romam ad dicendam causam vocavit. Sed a fraudulento hæretico ficta sua fidei expositione deceptus est: cognita tamen fraude eumdem ab Ecclesiæ cœtu abdicavit. Rem totam narrat S. Gregorius Nazianzenus in epist. 1. ad Cledonium, sive Orat. LII.

naristarum derogare utilitati Incarnationis hoc S. August. ratiocinio in Lib. *contra Felicianum* c. 25. (a). „ Si accepta carne Filius Dei animam „ omisit, aut innoxiam sciens, medicinæ indigentem non credidit; aut a se alienam putans, redemptionis beneficio non donavit; aut ex toto insanabilem judicans, curare nequivit; aut ut vilem, quæ nullis usibus apta videretur, abjecit. " Horum autem duo posteriora importare dicit blasphemiam in Deum; quomodo enim omnipotens dicatur, si curare non potuit animam? Aut quomodo Deus, si ipse animam nostram non fecit? Duo autem priora aut Deum faciunt nostræ infirmitatis ignarum, aut meritum tollunt universalis redemptionis. Quibus absurdis expositis laudatus Auctor ita concludit: „ Ego autem Christum & perfectum sapientia scio, & piissimum esse, non dubito; quorum primo meliorem, & prudentiæ capacem (animam) non despexit; secundo eam, quæ magis fuerit vulnerata, suscepit. "

73. Hæc autem ratio, quod debuerit Verbum divinum assumere animam, quia anima magis redemptione egebat, quam caro, etiam probat, animam assumptam a Verbo debuisse rationis compotem esse; anima enim non est capax peccati, nec gratiæ justificantis, nisi per mentem. Hinc Damascenus Lib. III. *de fide orthodoxa* cap. 6. postquam dixisset, Deum Verbum assumpsisse totam naturam humanam, qualis ab ipso creata fuerat, scilicet corpus, & animam intellectualem, & rationalem, cum utriusque proprietatibus, subdit: *Totum quippe me totus assumpsit, ac totus toti unitus est, ut toti salutem afferret. Nam alioquin non potuit sanari, quod assumptum non fuit.* Quæ omnia consonant iis Christi verbis Matth. XVIII. 11.: *Venit enim Filius hominis salvare, quod perierat.*

74. Objic. primo. Joannes cap. I., ubi incarnationis mysterium describit, tantummodo dicit, *Verbum carnem esse factum*, sine ulla animæ mentione.

75. Respondet Sanct. Thomas, ibi poni carnem pro toto homine, perinde ac diceretur: *Verbum homo factum est;* sicut & Isaiæ XL. 5. dicitur: *Videbit omnis caro pariter, quod os Domini locutum est;* & Joelis II. 2. *Effundam spiritum meum in omnem carnem;* & Psalm. LXIV. *Ad te omnis caro veniet;* & iterum Psalm. CXLIII. *Benedicat omnis caro nomini sancto ejus.* Ideo autem carnis potius, quam animæ mentio facta est, quia caro est visibilis; unde subditur: *Et vidimus gloriam ejus.* Atque hac etiam de causa hoc mysterium communiter appellari solet *Incarnatio;* non quasi sola caro assumpta fuerit, sed ut conjectatur Sanctus Gregorius Nazianz. in epist. I. ad Cledonium, quia *nostra causa usque ad deteriorem partem* (nempe carnem) *se demisit.* Vel, ut inquit Sanctus Augustinus *de divers. quæst.* 83. quæst. 80., *volens Evangelista commendare pro nobis dilectionem humilitatis Dei, Verbum, & carnem nominavit, prætermittens animam; quæ est Verbo inferior, carne præstantior.*

76. Objic. secundo. Anima necessaria est corpori, ut illud vivificet, atque ad operandum moveat; sed hoc totum præstabatur a Verbo divino, de quo intelligitur illud Psal. XXXV. 10. *Apud te est fons vitæ:* superflua igitur erat in Christo anima, adeoque a Deo minime assumpta, qui nihil operatur frustra.

77. Respondet Angelicus, quod Verbum est *fons vitæ*, sicut prima causa vitæ effectiva; sed anima est principium vitæ corporis, *tamquam forma ipsius.* Et ideo necesse fuit, a Verbo assumi etiam animam, alias non assumpsisset veram naturam humanam.

78. Dices. Saltem in Christo non erat necessarius intellectus, cum in illo esset sapientia divina, quæ est *lux vera illuminans omnem hominem*, ut dicitur Joann. I.

79. Resp. Huic difficultati Sanctus Gregorius Nazianzenus in priori epist. ad Cledonium, quamquam ex hac ratione necessarium non fuerit, ut Verbum assumeret mentem, id tamen necessarium fuisse alia de causa, ut Christus verus, & perfectus homo esset; quod sine mente esse non poterat.

80. Objic. tertio. Ex unione animæ ad corpus constituitur natura communis, quæ est species humana; at vero docente Sancto Joann. Damasceno Lib. III. *De fide orthodoxa* cap. 3. *in Domino nostro Jesu Christo non potest accipi communis species:* non igitur Deus assumpsit animam.

81. Respondet S. Thomas, non esse inconveniens, imo esse necessarium dicere, quod in Christo fuerit natura, quæ constituitur per animam advenientem corpori. Damascenus autem negat, in Domino Jesu Christo esse communem speciem, quasi aliquid tertium resultans ex unione Divinitatis & humanitatis: unde in loco objecto subdit: *Ne-*

(a) Hic *Liber contra Felicianum Arianum de Unitate Trinitatis* a Patribus Maurinis tamquam supposititius est Append. Tomi VIII., sed a Lovaniensibus ut genuinus habitus fuit. Editores Maurini illum tribuunt Vigilio Tapsensi, qui Augustino fere coævus fuit. Sanctus Thomas post Magistrum *Sententiarum*, & Alcuinum sub nomine Sancti illum citavit. Quidquid vero sit de vero ejus parente, rationes allatæ ad probandum, non potuisse a Verbo divino carnem humanam sine anima assumi, validissimæ sunt. Easdem propterea etiam Sanctus Fulgentius adhibuit Lib. I. ad Trasimundum c. 14., inquiens: *Ad extremum dicatur, cur ab illa ineffabili divinitate non fuerit animæ natura suscepta cum carne? utrum a Deo non fuerit facta? an peccato non fuerit vitiata? an carne viliorem universali medicina despexit? an peccati vulnere sauciatam omnipotens curare nequivit?* Quæ omnia falsa & absurda esse Ruspensis Episcopus ostendit.

Neque enim fuit, nec est, nec unquam erit alius Christus ex Deitate, & humanitate, inque Deitate, & humanitate perfectus Deus, & perfectus homo.

82. Objic. quarto. Homo dicitur factus ad imaginem Dei præcipue propter animam, & rationem (vide quæ de imagine Dei in homine dicta sunt Tom. IV. Dis. III. Sect. I. cap. 2.); sed ubi est præsentia rei, non requiritur ejus imago: ergo in carne a Verbo Dei assumpta non erat necessaria anima, vel ejus ratio.

83. Resp. cum Angelico, minorem propositionem esse veram, quando imago ponitur, ut suppleat rei absentis præsentiam, ut ponitur imago Imperatoris absentis; non autem quando præsentia rei tantum ponitur ad perficiendam ipsam imaginem, ut in Verbi incarnatione contigit, in qua natura humana in se perfecta ad majorem perfectionem assumpta fuit, ut in divina Persona subsisteret.

84. Obj. quinto. Duæ naturæ perfectæ in unica persona subsistere non possunt; sed Verbi natura perfectissima erat: oportebat igitur, naturam humanam esse in Christo imperfectam, & dimidiatam, seu anima, vel mente carentem. Major propositio ita evidens Apollinaristis videbatur, ut instar axiomatis haberent, quod *duo perfecta non capiebat Christus*.

85. Resp. cum S. Gregorio Nazianz., majorem propositionem veram esse de rebus corporeis, quæ se invicem penetrare non possunt; ut vas perfecte plenum nihil aliud continere potest; non autem de rebus incorporeis, & intelligibilibus. Quamquam cum dicitur natura humana perfecta, non ea perfectione donata dicitur, qua nulla major esse possit, quomodo est perfecta natura divina. Sed dicitur perfecta in suo ordine, ita tamen ut ad altiorem perfectionem in ordine supernaturali elevari possit.

86. Unde etiam solvitur alia Apollinaristarum objectio, quod posita in Christo natura humana perfecta, sequeretur, non Trinitatem a nobis adorari, sed quaternitatem. Quis enim Catholicorum unquam somniavit, naturam humanam, quæ dicitur *in suo ordine* perfecta, tantæ esse in omni genere perfectionis, ut aliam personam divinam constituat? Alias subtiliores Apollinaristarum cavillationes videre quis poterit apud Dion. Petavium Lib. *de Incarn.* cap. 12., & apud Natal. Alexandrum Diss. XLVII. in sæc. IV.

87. Concludamus igitur cum nostra pia Matre Ecclesia Catholica in Symbolo, quod diebus Dominicis recitari solet: *Est ergo fides recta, ut credamus, & confiteamur, quia Dominus noster Jesus Christus, Dei filius, Deus, & homo est, Deus est ex substantia Patris, ante sæcula genitus; & homo ex substantia matris in sæculo natus: perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali, & humana carne subsistens.*

88. Neque vero in levi illa vocum controversia immorabimur, quæ olim excitata fuit, an Christus dici debeat compositus ex tribus, nempe Divinitate, corpore, & anima? An vero ex duobus, scilicet natura divina, & humana? Utraque locutio suos habuit patronos. Hæc secunda magis propria videtur: ne si velimus naturam humanam in omnes suas partes secare, dicere cogamur, Christum esse compositum ex corpore, anima, mente &c. Attamen prima locutio aliis visa est opportunior ad Arianorum, atque Apollinaristarum fraudes evitandas.

89. Quæres primo, an prius fuerit anima a Verbo assumpta, quam caro; aut prius caro, quam anima?

90. Resp. primo, omnino rejiciendum Origenis Adamantii errorem, qui omnes animas, non excepta sanctissima Christi anima, a principio fuisse creatas volebat; de quo videatur Petr. Dan. Huetius in *Origenianis* Lib. II. quæst. 6. n. 5. Hunc Origenis errorem una cum multis aliis proscribendum curavit Justinianus Augustus in celebri epist. ad Mennam, quæ a Synodo V. approbata fuit, inquiens: *Si quis dicit, aut sentit, animam Domini præexstitisse, unitamque esse Deo Verbo ante incarnationem, & nativitatem ex Virgine, anathema sit.* Hinc S. Jo. Damascenus lib. 4. *De fide orthod.* c. 6. *Non quemadmodum*, inquit, *quidam falso prædicant, mens ante carnem ex Virgine assumptam, Deo Verbo copulata est; & jam inde Christi nomen accepit. Commentum enim hoc inter Origenis deliramenta recensetur, qui animas corporibus esse vetustiores docuerit*: non igitur anima Christi ante ejusdem carnem existebat; adeoque nec ante carnem assumpta est.

91. Hujus autem veritatis hanc rationem reddit Sanctus Thomas 3. Part. qu. 6. art. 3., quia si dicatur, quod fuerit anima Christi prius creata, sed non statim Verbo unita, „ sequeretur quod a-
„ nima illa aliquando habuisset propriam subsi-
„ stentiam sine Verbo: & sic cum fuisset a Ver-
„ bo assumpta, vel non esset facta unio secun-
„ dum subsistentiam, vel corrupta fuisset subsi-
„ stentia animæ præexistens. Similiter etiam est
„ inconveniens, si ponatur, quod anima illa fue-
„ rit a principio Verbo unita, & postmodum in
„ utero Virginis incarnata, quia sic ejus anima
„ videretur esse non ejusdem naturæ cum nostris,
„ quæ simul creantur, dum corporibus infun-
„ duntur ".

92. Multo minus dici potest, fuisse prius a Verbo assumptam carnem, quam animam, quia, ut S. Thomas ratiocinatur art. 4. „ caro humana as-
„ sumptibilis est a Verbo, secundum ordinem,
„ quem habet ad animam rationalem, sicut ad
„ propriam formam. Hunc autem ordinem non
„ habet, antequam anima rationalis ei adveniat:
„ quia simul dum alia materia fit propria alicu-
„ jus formæ, recipit illam formam: unde in eo-
„ dem instanti terminatur alteratio, in quo intro-

du-

„ ducitur forma substantialis. Et inde est, quod „ caro non debuit ante assumi, quam esset caro „ humana, quod factum est, anima rationali ad- „ veniente. Sicut igitur prima anima non est prius „ assumpta, quam caro .... ita caro non debuit „ prius assumi, quam anima, quia non prius est „ caro humana, quam habeat animam rationalem.“

93. Unico ergo momento in utero B. Virginis Christi caro concepta fuit, anima informata, & a Verbo assumpta. S. Jo. Damascenus Lib. III. *De fide orthod.* cap. 2. *Quamobrem*, inquit, *simulatque caro extitit*, *simul quoque Dei Verbi extitit caro*, *simul caro animata*, *rationis particeps*, *& intelligentiæ*. Et sancti Patres communi contra Nestorium consensu docuerunt, non prius fuisse hominem formatum, & postea a Deo assumptum, sed eodem ipsissimo puncto temporis hominem ex purissimo B. Mariæ Virginis sanguine conceptum, a Verbo in consortium divinæ naturæ assumptum.

94. Neque vero hic valet similitudo aliorum hominum, quorum caro prius in utero matris plasmatur, quam ei anima infundatur. Conceptio enim Christi, sicuti a communi hominum conceptione in eo distat, quod sine virili semine virtute Spiritus sancti facta est, ita quoque in eo dissimilis est, quod non aliquo temporis intervallo, sed unico momento fuit & caro plasmata, & anima infusa, & tota natura a divino Verbo assumpta.

95. Non negat tamen Angelicus ibid. ad 3. aliquem intercessisse ordinem naturæ; nam *unione personali prius secundum intellectum oportet*, *quod caro uniatur animæ*, *quam Verbo*: *quia ex unione ad animam* (caro) *habet*, *quod sit unibilis Verbo in persona*: *præsertim quia persona non invenitur*, *nisi in rationali creatura*.

CAPUT III.

De defectibus humanæ naturæ a Jesu Christo assumptis.

69. Post ea pauca, quæ superius num. 52. & seq. de corruptibilitate carnis Christi contra Incorrupticolas breviter innuimus, nunc de aliis humanæ naturæ defectibus a Jesu Christo pro nostra redemptione *assumptis* (*a*) copiosius disputandum est. Istorum autem defectuum alii pertinent ad corpus, ut fames, sitis, ac mors: alii autem ad animam, ut metus, tristitia, dolor, & hujus generis cetera. De his omnibus agendum est cum Sanct. Thoma 3. Part. quæst. 14., & 15., & primum de defectibus corporis.

PROPOSITIO.

Christus Dominus una cum humana natura etiam naturales, *& communes corporis nostri defectus in se suscepit*.

97. Hæc propositio iis omnibus suadetur, quibus supra num. 13. & seq. ostensum est contra Hæreticos Phantasiastes, veram in Jesu Christo fuisse carnem, nostræ similem, adeoque iisdem incommodis, & vicissitudinibus subjectam. Hinc sæpius eum *esurisse* legimus, ut Matth. IV. 1., & XXV. 18. etiam *sitiisse* Joan. IV. 7. & XIX. 18.; item *fatigatum ex itinere sedisse* Joan. 6.; & alias vitæ nostræ miserias pro nobis pertulisse. Quamobrem recte S. Ambrosius Lib. VII. in Lucam: *Qui corpus suscepit*, inquit, *omnia debuit subire*, *quæ corporis sunt*, *ut esuriret*, *sitiret*, *angeretur*, *contristaretur*. Hinc etiam omnes fideles in Symbolo profitentur, Christum Jesum *passum*, *crucifixum*, *& sepultum* fuisse.

98. Neque vero aliquis dicat, Jesum Christum etiam post resurrectionem manducasse, & bibisse, non certe quasi esuriret, & sitiret; potuisse igitur etiam ante mortem hæc omnia apparenter peragere, quin ad famem ac sitim sedandam iis opus haberet.

99. Resp. enim, in hoc esse discrimen, quod in vita sua Christus Dominus non solum dicatur manducasse, & bibisse, sed *esurivisse*, & *sitiisse*; fuisse *fatigatum*, *contristatum*, *passum*, & *mortuum*. Quorum nihil de Jesu Christo post resurrectionem in sacris litteris legitur.

110. Id autem convenienter factum fuisse ex tribus probat S. Thomas art. 1. quæst. 14. Primo, cum Filius Dei carnem assumpserit, ut æterno suo Patri pro peccatis nostris satisfaceret, decuit, ut carnem assumeret, iis subjectam miseriis, quæ nobis a Deo, ut peccati pœnæ inflictæ sunt: tales autem esse hujus vitæ humanæ miserias, nempe primi peccati pœnas, late demonstratum fuit Tom. IX. pag. 310. seq.: decuit ergo, ut eosdem defectus ad satisfaciendum pro nobis divinæ justitiæ, Christus Dominus in se susciperet. Quod Isaias spiritu prophetico vaticinatus est LIII. 4. dicens de venturo Redemptore: *Vere languores nostros* (LXX. Interpretes legunt *peccata nostra*) *ipse tulit*, *& dolores nostros ipse portavit* (*b*). Un-

(*a*) Sanct. Thomas hoc eodem verbo *assumendi* utitur, negat autem art. 3. dici posse, Jesum Christum hos defectus *contraxisse*, „ quia in verbo *contrahendi* „ intelligitur ordo effectus ad causam, ut scilicet il- „ lud dicatur *contrahi*, quod simul cum sua causa ex „ necessitate trahitur. Causa autem mortis, & horum „ defectuum in humana natura est peccatum, quia „ *per peccatum mors intravit in hunc mundum* Rom. „ V. 12.: & ideo illi proprie dicuntur hos defectus „ contrahere, qui ex debito peccati hos defectus in- „ currunt. Christus autem hos defectus non habuit „ ex debito peccati .... Accepit enim naturam huma- „ nam absque peccato in illa puritate, in qua erat in „ statu innocentiæ &c. “

(*b*) Minime obstat, quod dicit S. Matthæus VIII. 16. seq., Jesus *ejiciebat spiritus* (malos) *verbo*, *& omnes*

Unde S. Petrus in sua prima epist. II. 24. de Jesu Christo dicit: *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui justitiæ vivamus: cujus livore sanati estis.*

101. Secundo ostendit Angelicus decuisse, ut Filius Dei corporales nostræ naturæ defectus assumeret, *propter fidem incarnationis adstruendam*. Cum enim natura humana non aliter esset nota hominibus, nisi prout hujusmodi corporalibus defectibus subjacet, si sine his defectibus Filius Dei humanam naturam assumpsisset, videretur non fuisse verus homo, nec veram carnem habuisse, sed phantasticam, ut Manichæi, aliique hæretici supra memorati num. 5. commenti sunt. Et ideo Apostolus Paulus ad Philipp. II. 6. de Christo Jesu dicit: *Qui cum in forma Dei esset... semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus, ut homo.* Unde etiam S. Thomas Apostolus ex contactu vulnerum Christi, ipsum a mortuis surrexisse credidit, ut dicitur Joan. XX. Hac ratione sæpissime usi sunt sancti Patres contra Phantasiastas.

102. Tertia ratio, cur decuerit, Christum Dominum nostri corporis defectus in se assumere, est propter exemplum patientiæ nobis exhibendum, ad pœnas, & calamitates hujus vitæ patienter, & fortiter tolerandas. Hanc rationem suppeditat S. Paulus ad Hebr. XII. 2. ita nos exhortatus: *Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Jesum: qui proposito sibi gaudio* (a), *sustinuit crucem, confusione contempta... Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini, animis vestris deficientes.* Quæ quamvis proprie dicta sint de mortis supplicio ipsi a peccatoribus illato, possunt tamen ad omnia ea extendi, quæ propter nos homines, & propter nostram salutem Jesus Christus fecit, & passus est; etiam ut nobis patientiæ, & fortitudinis exemplum præberet. Adhuc clarius S. Petrus epist. 1. cap. II. 21. *Christus*, inquit, *passus est pro nobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.*

103. Obj. primo. Omnino decebat, ut natura humana a Verbo in consortium divinitatis assumpta, esset ab omni defectu immunis. Primo propter dignitatem Personæ assumentis; neque enim divinam majestatem decebant hujus nostræ carnis incommoda. Secundo, quia Deus assumpsit naturam hominis innocentem, qualem in primævo statu sine ulla labe ab ipso plasmata fuerat; atqui Adam in felici innocentiæ statu nullis miseriis, aut vitæ indigentiis conflictatus fuisset: ergo talis debebat esse etiam Christi natura.

104. Respond. ad prim. in object. probat., nullam prorsus ejus vim esse, postquam negari non potest, nisi totam Evangelicam historiam repudiare velimus, saltem *apparenter* hæc omnia naturæ humanæ incommoda fuisse a Verbo Divino una cum natura humana assumpta, ut Hæretici Phantasiastæ dicebant. Si enim non dedecebant divinam Majestatem hæc specie tenus gestare, & si periculum proinde nullum erat, negandi in Christo naturam divinam, jam corruit tota difficultas objecta. Sed tunc alia difficultas exoritur multo major, & omnino indissolubilis, quomodo possit veritas Evangelicæ historiæ sarta tectaque contra hostes Christianæ religionis salvari, immo quomodo verum sit fundamentale Religionis nostræ dogma Incarnationis Dominicæ. Ver untamen omnibus perpensis, sicut nihil divinæ Majestati in eo detractum est, quod æterni Patris unigenitus Filius, cum in forma Dei esset, voluerit pro summa erga nos misericordia sese exinanire, formam servi accipiendo; ita nihil prorsus ejus dignitati deperiit, quod simul cum forma servi etiam naturæ humanæ infirmitates, & miserias assumpserit.

105. Ad secundum. Quia Verbum divinum naturam sine peccato assumpsit, ut æterni Patris justitiæ pro nostris peccatis satisfaceret, debuit etiam pro nobis pœnas peccato debitas sustinere. *Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra* Isaiæ LIII. 6. „ Quia tamen Christus fuit sine peccato, dicitur *non contraxisse* hujusmodi defectus, sed *voluntarie assumpsisse* " inquit S. Thom. hic art. 3. ad 2. Vid. sup. not. ad n. 96.

106. Inst. Christus Dominus ut divinæ justitiæ satisfaceret, una cum corpore humano etiam animam assumpsit; atqui tamen Christi anima nullis fuit imperfectionibus subjecta; imo omni tam gratiæ, quam scientiæ perfectione donata, ut probat Angelicus 3. P. qu. 7. art. 9., & qu. 9. art. 1.: ergo etiam debuit assumere corpus sine ullis imperfectionibus.

107. Respondet S. Thomas art. 1. ad 1., in hoc esse discrimen, quod animæ imperfectio non profuisset ad debitam pro peccatis nostris satisfactionem, bene vero ad id conducebant, imo suo modo necessariæ erant pœnæ corporales. „ Satisfactio, inquit Angelicus, pro peccatis alterius „ habet quidem, quasi materiam, pœnas, quas „ pro peccato alterius sustinet, sed pro principio „ habet habitum animæ, ex quo inclinatur ad vo-

male habentes curavit, ut adimpleretur, quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portavit. Id enim dictum fuisse vult Guil. Estius in laud. Isaiæ locum, quatenus infirmitates illæ erant peccatorum pœnæ, & ad animarum sanationem quasi præambulæ.

(a) Græcus textus habet ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς *pro gaudio sibi proposito*, quo nempe frui poterat, *sustinuit crucem* &c.

„ volendum satisfacere pro alio, & ex quo satisfactio efficaciam habet: non enim esset efficax „ satisfactio, nisi ex charitate procederet; & ideo „ oportuit, animam Christi perfectam esse, quantum ad habitus scientiarum, & virtutum, ut „ haberet facultatem satisfaciendi; & quod corpus ejus esset subjectum infirmitatibus, ut ei „ satisfactionis materia non deesset."

108. Cohærenter ad hanc doctrinam idem Angelicus in articulo 4. recte observat, quosdam esse defectus humanæ naturæ, qui repugnant perfectioni scientiæ, & gratiæ, quæ erant in anima Christi, sicut ignorantia, pronitas ad malum, & difficultas ad bonum, & hos defectus negat fuisse a Christo assumptos.

109. Inst. secundo. Anima Christi non solum erat omnibus scientiarum, & virtutum habitibus ornata, sed etiam a primo suæ creationis instanti Dei visione perfecte beata; sed ex beatifica visione animæ redundat etiam gloria in corpus, dicente S. Augustino epist. CXXIII. alias LVI. ad Dioscorum, quod Deus *tam potenti natura fecit animam, ut ex ejus plenissima beatitudine redundet etiam in inferiorem naturam, quæ est corpus, non beatitudo, quæ fruentis, & intelligentis est propria, sed plenitudo sanitatis, sed incorruptionis vigor:* ergo quemadmodum anima, ita corpus Christi debebat esse ab omni imperfectione immune.

110. Resp. cum S. Thoma ibid. ad 2., hoc quidem contingere debere ex naturali commercio, quod animam inter & corpus est, non autem id contigisse in Christi corpore, quia Deus pro nostra utilitate voluit, ut ejus corpus esset passibile, & mortale. En verba S. Doctoris: „ Secundum naturalem habitudinem, quæ est inter animam, & corpus, ex gloria animæ redundat „ gloria ad corpus. Sed hæc naturalis habitudo „ in Christo subjacebat voluntati Divinitatis ipsius; „ ex qua factum est, quod beatitudo remaneret „ in anima, & non derivaretur ad corpus; sed „ caro pateretur, quæ conveniunt naturæ passibili."

111. Ob. secundo. Clemens Alexandr. in Lib. VI. *Stromatum* Christum nullo modo esurivisse, aut sitiisse scribit; *comedebat enim*, inquit, *non propter corpus, quod sancta virtute continebatur; sed ne eis, qui una cum eo versabantur, in mentem veniret, aliter de eo sentire .... Ipse autem passionis erat expers: ut quem nullus subiret, motus affectionis, neque voluptas, nec dolor*. Idem asserunt nonnulli alii Patres.

112. Resp. Hæc, & similia nonnullorum testimonia benigne explicanda sunt, non quod negaverint omnino in Christo humani corporis affectiones, sed quod eas non putaverint fuisse in Christo necessarias, aut ipsius voluntati contrarias, vel saltem quod sine rationis consensu insurgerent, ut sæpe in nobis contingit. Esuriebat igitur, sitiebat, dolebat, patiebatur, quia volebat; cum potuisset divina sua virtute non esurire, nec sitire, nec aliis passionibus obnoxius esse. Ceterum, mentem suam aliquatenus ibidem Clemens exposuit, scilicet has humani corporis actiones ex Christi corpore absolute, & omnino non exclusisse, sed solum, ut minime necessarias: immediate enim antea dixerat: *In Servatore quidem corpus necessaria postulare ministeria, ut permaneat, ridiculum fuerit;* potuisset enim etiam sine his sustentari divina sua virtute (*a*).

113. Ob. tertio. Defectus corporis Christi finem ejusdem incarnationis impediebant. Nam primo propter tam multas, tamque magnas ipsius infirmitates facile Judæi, aliique suspicari poterant, ipsum non esse nisi purum hominem, non autem Deum; unde difficulter ad cognoscendam, & confitendam ipsius divinitatem attollebantur: certe facilius hoc incarnationis mysterium fuisset agnitum, si Verbum divinum humanam quidem carnem assumpsisset, sed omnino perfectam, nullisque infirmitatibus obnoxiam. Hinc etiam antiqui justi venturum Messiam expectabant *in fortitudine;* quorum illa vox erat apud Isaiam LI. 9.: *Consurge, induere fortitudinem brachium Domini;* quod de Messia dictum intelligit S. Hieronymus, subdens: *Cujus adventum deprecatur Propheta.* Unde etiam David in Psalmo XCII. 1. de eodem Christo canebat: *Indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se.*

114. Resp., ad mysterium Incarnationis cognoscendum necessarium fuisse, ut Messias appareret perfectus Deus, & perfectus homo. Verum, & consubstantialem Patri divinitatem ostendit Christus, stupendis miraculis, præcipue autem prodigiosa sua ex mortuis resurrectione, quam ante prædixerat: æquum igitur erat, ut etiam assumptæ humanitatis veritatem patefaceret, subjacendo omnibus ejusdem humanitatis incommodis, & infirmitatibus. Antiqui autem Patriarchæ, & Prophetæ divino lumine collustrati Messiam expectabant in fortitudine, & potentia spirituali: & solus populus carnalis eum in potentia armorum, & in splendore majestatis terrenæ desiderabat, quemadmodum & nunc desiderat, ad restituendum temporale regnum Israel.

115. Diximus tamen in nostra propositione *naturales*, & *communes* corporis defectus fuisse a Servatore nostro susceptos; nempe eos solos, qui in omnibus *communiter* inveniuntur ex peccato pri-

(*a*) Hanc Clementis sententiam *non satis castigatam* appellat Dion. Petavius Lib. X. *De Incarn.* cap. 5. Reprehenditur etiam a Boileau in Dissert. *De sanguine Christi* &c., P. Nicol. Le-Nourry in *Apparit. ad Biblioth. Max. Sanct. Patrum*. Nat. tamen Alexander Dissert. VIII. in Sæc. II., aliique passim Theologi Clementis mentem benigne interpretantur.

primi parentis, sicut mors, fames, sitis, & alia hujusmodi. „ Quidam autem, inquit S. Thomas art. 3., defectus sunt, qui non consequuntur communiter totam naturam humanam, propter peccatum primi parentis, sed causantur in aliquibus hominibus ex quibusdam particularibus causis, sicut lepra, & morbus caducus, & alia hujusmodi; qui quidem defectus quandoque causantur ex culpa hominis; puta ex inordinato victu; quandoque autem ex defectu virtutis formativæ, quorum neutrum convenit Christo; quia & caro ejus de Spiritu sancto concepta est, qui est infinitæ sapientiæ, & virtutis, atque errare & deficere non potens; & ipse nihil inordinatum in regimine vitæ suæ exercuit. "

116. Obstare videntur verba Apostoli Pauli ad Hebr. II. 17., quod Christus *debuit per omnia fratribus similari*. Hujusmodi generales propositiones etiam inveniuntur aliquando apud sanctos Patres, scilicet Christum omnes omnino nostros defectus suscepisse.

117. Veruntamen hæc intelligenda esse cum aliqua restrictione, nos docet idem S. Apostolus in eadem epist. c. IV. 15. dicens, habere nos Pontificem *tentatum per omnia*, nempe per omnes afflictiones nostras *pro similitudine absque peccato*; idest iis exceptis quæ vel ex peccato oriuntur, vel ad peccatum suo modo inclinant.

118. Quæres primo, an prædictos communes corporis defectus Jesus Christus necessario assumpserit?

119. Negat S. Fulgentius in epist. ad Reginum, ubi postquam multa de hac re disputasset, ita cap. 4. concludit: „ Quocirca apparet, Christum ante passionem, imo usque ad passionem, & mortem, mortale, atque animale corpus habuisse: & pro nobis in eodem corpore veram famem, veram sitim, fatigationemque sensisse, vera clavorum, ac lanceæ percepisse vulnera, & ex hoc verum dolorem *non necessitate, sed voluntate*, sensisse, veræque mortis acceptatione pro nobis animam suam propria potestate posuisse ". Ejusdem sententiæ est S. Jo. Damascenus Lib. III. *de fide orthod.* cap. 20. inquiens: „ Naturales passiones nostræ, & *secundum naturam* in Christo erant, & *supra naturam*. Etenim *secundum naturam* in illo ciebantur, cum naturam pati sineret, quæ carni erant propria: *supra naturam* autem, quia in Domino quæ naturalia erant, voluntatem minime prævertebant. Neque enim *coactum quid* in eo conspicitur, sed *omnia voluntaria*. *Volens enim fame, volens metu, volens morte affectus est*. "

120. Quæ cum vera sint, ansam nonnullis præbuerunt eo usque progrediendi, ut dicerent, Jesum Christum tale corpus in sua prodigiosa conceptione sumpsisse, ut naturaliter pati non posset; quod si passus aliquando fuit, id propria ei voluntate contigisse, non autem suæ naturæ infirmitate; ita ut *præter naturam & per miraculum* factum sit, *quod doluerit & dolendo mortuus sit*. Et sic etiam naturale fuisse in Christo volebant jejunium 40. dierum; præternaturale autem, quod postea esurierit (*a*).

121. Sed præstat audire S. Thomam, qui 3. P. qu. 14. art. 2. solita sua præcisione hanc quæstionem ita resolvit. Primo notat, duplicem esse necessitatem; unam *coactionis*, quæ fit ab agente extrinseco, & *hæc quidem necessitas*, inquit, *contrariatur naturæ, & voluntati*: aliam naturalem, *quæ consequitur principia naturalia*; scilicet vel formam, sicut necessarium est, ignem calefacere: vel materiam, sicut necessarium est corpus ex contrariis compositum dissolvi. Hoc prænotato ita prosequitur: „ Secundum igitur hanc necessitatem, quæ consequitur materiam, corpus Christi subjectum fuit necessitati mortis, & aliorum hujusmodi defectuum.... Hæc autem necessitas causatur ex principiis carnis humanæ. Si autem loquamur *de necessitate coactionis*, secundum quidem quod repugnat naturæ corporali, sic iterum corpus Christi secundum conditionem propriæ naturæ *necessitati* subjacuit, & clavi perforantis, & flagelli percutientis. Secundum vero quod necessitas talis repugnat voluntati, manifestum est, quod *in Christo non fuit necessitas horum defectuum*, neque per respectum ad voluntatem humanam Christi absolute, prout sequitur rationem deliberantem; *sed solum secundum naturalem motum voluntatis*, prout scilicet naturaliter refugit mortem, & etiam corporis nocumenta. "

122. Et hoc sensu S. Thomas intelligit, & explicat ea verba Isaiæ LIII. 7. *Oblatus est, quia ipse voluit*, quia nempe Christus *voluit* & voluntate divina, & *voluntate humana deliberata*, licet mors esset *contra naturalem motum voluntatis humanæ*.

123. Quæres secundo, an corpus Christi fuerit formæ elegantis supra ceteros homines, an potius staturæ, & faciei deformis, ac contemptibilis?

124. Resp. Ut superius num. 115. observavimus cum S. Thoma. Christus assumpsit omnes eos defectus, qui consequuntur totam naturam humanam, non autem eos, qui ex particularibus causis oriuntur, ex culpa hominis, vel ex impotentia virtutis formativæ; quia nec ille aliquid inordinatum egit in vita sua; nec Spiritus sancti virtus errare potuit in formando ejus corpore ex purissimo B. Mariæ Virginis sanguine; unde plusquam certum videtur, Christi corpus fuisse aptissimo

suis

(*a*) Videri potest epistola quinta Philippi Abbati. Bonæ Spei ex Ordine Præmonstratensi inter Opera ejusdem Philippi ab uno ex ejus successoribus Nicolao Chamart edita in fol. Duaci 1621. Brevem hujus controversiæ historiam texit P. Dion. Petavius Lib. X. *De Incarnat.* c. 4.

suis membris dispositum, & sine ulla ex iis imperfectionibus, quibus singulares aliquos homines deturpatos videmus. Solum igitur quæstio est de peculiari aliqua venustate, vultus elegantia, coloris suavitate, atque oris specie, quibus a nonnullis scriptoribus sequioris ætatis D. N. Jesus Christus commendari solet; quique potissimum inniti videntur in Psalmi XLIV. 3. verbis: *Speciosus forma præ filiis hominum;* quæ ita Jesu Christo adaptant, perinde ac si ille fuisset, corpore, statura, vultu omnium hominum formosissimus. Ita hunc locum intellexerunt non pauci, nec ignobiles Interpretes.

125. Etiam aliqui sancti Patres admirandam, & plane cœlestem fuisse nostri Salvatoris formam scripserunt. S. Hieronymus in cap. IX. Matth. vers. 9. Tom. VII. *Certe*, inquit, *fulgor ipse, & majestas divinitatis occultæ, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat adspectu.* Et in epist. 140. ad Principium de Christo loquens, *Nisi habuisset*, inquit, *& in vultu quiddam, oculisque sidereum, nunquam eum statim secuti fuissent Apostoli, nec qui ad comprehendendum eum venerant, corruissent.* Haud dissimiliter loquitur S. Joann. Chrysostomus Hom. XXVII. in Matth., aliisque in locis; & S. Bernardus Serm. I. in Festo omnium Sanct. num. 4. „ Prædicantem, inquit, Domi-
„ num de civitatibus, & castellis populi seque-
„ bantur ... & adhærebant ei, affatu pariter, &
„ aspectu illius delectati, cujus nimirum vox sua-
„ vis, & facies ejus decora, sicut scriptum est:
„ *Speciosus forma præ filiis hominum: diffusa*
„ *est gratia in labiis tuis.* "

126. Præter hæc, & alia veterum testimonia, etiam imagines, statuæ, & numismata, quæ pulcherrimam ejus faciem exhibebant, a quibusdam allegantur. S. Jo. Damascenus Lib. IV. *de fide orthod.* cap. 16. in fine hanc historiam refert:
„ Cum Abgarus Edessenorum Rex pictorem mi-
„ sisset, qui Domini exprimeret effigiem, neque
„ id pictor *ob splendorem ex ejus vultu emican-*
„ *tem* assequi posset, Dominum ipsum, admoto
„ divinæ, vivificæque faciei suæ pallio, imagi-
„ nem suam in eo depinxisse, quam ad Abgarum
„ misit, ut hoc pacto desiderio ejus faceret sa-
„ tis " (*a*).

127. Nicephorus Callixti Lib. II. *Hist.* c. 43. auctor est, imaginem Salvatoris, sicuti & B. Mariæ Virginis fuisse a S. Luca depictam, qui etiam Lib. I. c. 40. ejus proceræ staturæ, & admirandæ formositatis descriptionem reliquit (*b*).

128. Eusebius item Lib. VII. *Hist. Eccles.* c. 18. statuam *Jesu Christi speciem referentem* a muliere hæmoroissa Paneade erectam, *& Apostolorum Petri, & Pauli, Christique ipsius pictas imagines* ad suam usque memoriam servatas, & *in tabulis a se visas* testatur.

129. Imperat. Alexander Severus Mammeæ filius, ut in ejus vita Lampridius narrat, imaginem Jesu Christi in suo larario servabat.

130. Ac demum, ut S. Augustinus habet in Lib. *de hæresibus* num. 7., quædam Marcellina ex Carpocratianorum secta colebat *imagines Salvatoris nostri Jesu, & Pauli, & Homeri, & Pythagoræ, adorando, incensumque ponendo.*

131. Porro cum hæc antiquitatis monumenta modo desint, nonnisi ex veterum testimonio hæc de Christi pulchritudine controversia finiri potest. Iis vero, quæ supra attulimus num. 125. seq., alia e diametro opponuntur. Nam primo Eusebius Lib. I. *Hist. Eccl.* cap. 13. referens, quæ Thaddæus Abgaro Regi Edessenorum exposuit de adventu Christi, memorat etiam, eum dixisse *de vilitate, & abjectione ejus humanitatis.* Deinde fuerunt, qui ea verba Isaiæ LIII. 2. *Non est species ei, neque decor* litteraliter de ipsius Christi vultu intelligerent, cujus nulla fuisset species, nullus decor (*c*). Sic Clemens Alexandrinus Lib. III. *Pædagogi* cap. 1. *Dominum vero ipsum*, ait, *fa-*

(*a*) Primus, qui hujus imaginis Edessenæ meminerit, est Evagrius auctor Sæc. VI. Lib. IV. Hist. cap. 17., ubi Procopium citat, qui tamen nonnisi epistolas Abgari ad Christum, & Christi ad Abgarum memorat Lib. II. *De bellis* cap. 14. Damasceni autem narrationem Græci posteriores pluribus commentis exornarunt.

(*b*) Hæc sunt Nicephori Callixti verba: „ Egregio
„ is, vividoque vultu fuit. Corporis statura ad pal-
„ mos prorsus septem. Cæsariem habuit subflavam,
„ ac non admodum densam, leniter quodammodo ad
„ crispos declinantem: supercilia nigra, non perinde
„ inflexa. Ex oculis fulvis, & subflavescentibus miri-
„ fica prominebat gratia. Acres ii erant, & nasus lon-
„ gior. Barbæ capillus flavus, nec admodum demis-
„ sus. Capitis porro capillos tulit prolixiores. Nova-
„ cula enim in caput ejus non ascendit, neque manus
„ aliqua hominis, præterquam Matris in tenera dun-
„ taxat ætate ejus. Collum fuit sensim declive, ita
„ ut non arduo, & extento nimium corporis statu
„ esset. Porro tritici referens colorem non rotun-
„ dam, aut acutam habuit faciem; sed qualis Ma-
„ tris ejus erat, paulum deorsum vergentem ac modi-
„ ce rubicundam: gravitatem, atque prudentiam cum
„ lenitate conjunctam, placabilitatemque iracundiæ ex-
„ pertem præ se ferentem. Persimilis denique per o-
„ mnia fuit divinæ, & immaculatæ suæ Genitrici. "
Haud multum diversa est faciei Jesu Christi pictura, quæ describitur in apocrypha quadam epistola nescio cujus Lentuli, quæ ad Romanum Senatum scripta legitur apud Leziandrum Lib. XII. *Hist. Univ.*

(*c*) R. Abarbanel in Comment. ad hunc locum literaliter verba Prophetæ explicabat de corpore venturi Messiæ prorsus deformi; unde contra eos, qui pulcherrimam Christi formam deprædicant, argumentum trahebat, Messiam in Lege promissum non fuisse Jesum Nazaræum. Argumentum prorsus elumbe, ductum ex opinione omnino incerta; & quod facile solvi posset, etiamsi statueretur, Christum fuisse facie omnium speciosissima.

facie deformatum, *per Isaiam Spiritus testatur*, & in Libris *Stromatum* non semel Jesum Christum *in carne deformem* appellat; cujus deformitatis Lib. VI. hanc affert rationem: *Non frustra*, inquit, *voluit uti vili*, *& humili forma corporis*; *ne quis speciem laudans*, *& admirans pulchritudinem*, *absistat ab iis*, *quæ dicuntur*. Tertullianus etiam *de carne Christi* cap. 9. *Adeo*, inquit, *nec humanæ honestatis corpus fuit*, *nedum cælestis claritatis*. *Tacentibus apud nos quoque Prophetis de ignobili aspectu ejus*, *ipsæ passiones*, *ipsæque contumeliæ loquuntur*. *An ausus esset aliquis ungue summo perstringere corpus novum? Sputaminibus contaminare faciem*, *nisi merentem?* Alios idem fere asserentes brevitatis causa omitto.

152. Sed omittere nequeo celebrem Origenis locum Lib. VI. contra Celsum n. 75., ubi hæc affertur Celsi, nostræ Religionis hostis acerrimi, objectio: ,, Quoniam divinus Spiritus erat in corpore (Jesu Christi), omnino oportuit, illum antecellere ceteris, aut magnitudine, aut pulchritudine, aut viribus, aut voce, aut majestate, aut eloquentia. Fieri enim non potest, ut in quo est aliquid divinum, quod alii non habent, is nihil ab alio differat. Hic autem nihil ab alio discrepabat; immo, ut ajunt, statura exigua, vultu deformi, & abjecto erat. "

153. Huic autem Celsi objectioni ita Origenes respondet: ,, Constat quidem e Scripturis, Jesu corpus fuisse *adspectu deforme*; sed non etiam *abjecto vultu*, ut Celsus exposuit, nec exigua statura illud fuisse, clare indicatur. Hæc sunt Esaiæ verba, quibus prædicit, illum venturum huc esse, non decora specie, nec excellenti pulchritudine .... *Non est species ei*, *neque gloria*, *& vidimus eum*, *& non habebat decorem*, *neque pulchritudinem*; *sed species ejus indecora*, *& deficiens præ filiis hominum*. Hæc audivit Celsus, quia sibi ad calumniandum Jesum utilia esse videbantur, nequaquam autem attendit ad ista Psalmi XLIV. .... *Specie tua*, *& pulchritudine tua intende*, *prospere procede*, *& regna*. " Hæc Origenes, qui postea scite observat, nec in Evangeliis, nec in Apostolorum libris scriptum esse, nullam Jesu Christo fuisse speciem, & pulchritudinem; imo contra aliquando resplenduisse faciem ejus, sicut solem, Matt. XVII. 2. Unde postea concludit, corpus Jesu Christi, *hoc ceteris antecelluisse*, *quod prout cujusque caput*, *& prout utile erat*, *tale videretur*, *quale singulis videri oportebat*.

154. Sed ex hactenus dictis, nobis colligendum videtur, Jesum Christum nec peculiarem, & distinctam corporis venustatem assumere voluisse, nec tamen fuisse externæ speciei deformitate contemptibilem, immo absolute aspectu pulchrum. Audiri meretur S. Thom. in expositione Psalmi XLIV. (a) ad illa verba, *Speciosus forma præ filiis hominum*: ubi postquam quadruplicem pulchritudinem in Christo distinxit, scilicet primam *secundum formam divinam*, *& alteram justitiæ*, *& veritatis*, tertiam *conversationis honestæ*, quartam *corporis*, inquirit, an secundum hanc pulchritudinem corporis dictus sit *speciosus forma præ filiis hominum?*

155. Respondet autem, *pulchritudinem consistere in proportione membrorum*, *& colorum*, ,, & hanc pulchritudinem, inquit, Christus, secundum quod competebat ad statum, & reverentiam suæ conditionis, habuit. Non est ergo intelligendum, quod Christus habuerit capillos flavos, vel fuerit rubeus, quia hoc non decuisset eum; sed illam pulchritudinem corporalem habuit summe, quæ pertinebat ad statum, & reverentiam, & gratiositatem in aspectu; ita quoddam divinum radiabat in vultu ejus, quod omnes eum reverebantur, ut Augustinus ait. "

156. Prophetiam vero Isaiæ superius n. 153. relatam S. Doctor explicat; quod *voluerit exprimere contemptum Christi in passione*, *in qua deformata fuit corporis forma præ multitudine afflictionum*. Ita Angelicus.

157. Et ante eum S. Joannes Chrysostomus Hom. XXVII. in Matth. de Jesu Christo loquens. ,, Neque enim, inquit, ex prodigiis tantum admirandus, sed ipsius solum conspectus gratia multa plenus erat; id, quod indicans Propheta dicebat: *Speciosus forma præ filiis hominum*. Quod si Isaias dicat: *Non habebat speciem*, *neque decorem*; aut illud de divinitatis gloria ineffabili intelligit; aut ea, quæ in passione gesta sunt, narrat, ignominiamque illam, quam crucis tempore sustinuit, aut tenuitatem illam, quam toto vitæ tempore in omnibus exhibuit. "

158. Ita etiam S. Augustinus utrumque locum Psalmi XLIV., & Isaiæ LIII. conciliat Tract. IX. in epist. S. Joannis n. 9. Tom. III. P. II. inquiens: ,, Quomodo invenimus pulcrum Jesum? *Speciosus forma præ filiis hominum*, *diffusa est gratia in labiis tuis* ... Unde invenimus, quia fœdus, & deformis est Jesus? .... Isaiam interroga: *Et vidimus eum*, *& non habebat speciem*, *neque decorem*. Illæ sunt duæ tibiæ quasi diverse sonantes: sed unus Spiritus ambas inflat. Hac dicitur *Speciosus forma præ filiis hominum*: hac dicitur in Isaia: *Vidimus eum*, *& non habebat speciem*, *neque decorem*: uno spiritu implentur ambæ tibiæ, non dissonant ..... Interrogemus Paulum Apostolum,

&

(a) Dubitatum fuit, an Commentarii in priores Ps. LI. essent germanus S. Thomæ fœtus; sed eos idem vindicavit P. Jo. Franc. Bern. Maria de Rubeis in *Dissert. Criticis*, *& Apologet. De gestis*, *& scriptis*, *ac doctrina S. Thomæ Aquinatis* Dissert. II. cap. 2.

„ & exponat nobis consonantiam duarum tibiarum. “ Videlicet in verbis illis ad Philipp. II. 6. *Qui cum in forma Dei esset .... semetipsum* „ *exinanivit*, *formam servi accipiens* &c. Sic „ ergo S. Augustinus mirifice nobis declarat, neque ex prioribus Psalmistæ verbis deduci posse, corpus Jesu Christi fuisse omnium speciosissimum, neque ex aliis Isaiæ indecorum fuisse, aut contemptibile (*a*).

CAPUT IV.

De passionibus animæ a D. N. Jesu Christo susceptis.

139. Quemadmodum non omnes defectus corporis, sed communes duntaxat, qui naturam sola protoparentis culpa, non autem nostra vitiatam consequuntur, pro nobis suscipere dignatus est, ita etiam defectus, & passiones animæ suscepit, sed non omnes; quidam enim defectus divinæ ipsius Personæ omnino repugnabant, & quidam fini ejusdem incarnationis prodesse non poterant.

140. Defectus primi generis, qui divinitati ejus repugnabat, fuit originale peccatum, quo tota natura humana infecta erat. Hunc porro naturæ nostræ primarium defectum neque assumpsit, neque assumere poterat Christus Jesus. Nam præterquamquod peccatum sanctitati ipsius omnino opponebatur, nec etiam poterat componi cum ea satisfactione, quam supremæ justitiæ Patris sua incarnatione exhibere volebat, quia ut dicitur Ecclesiastici XXXIV. 23. *Dona iniquorum non probat Altissimus*. *Talis* igitur, inquit Apostolus ad Hebr. VII. 26., *Talis decebat*, *ut nobis esset Pontifex*, *sanctus*, *innocens*, *impollutus*, *segregatus a peccatoribus*, *& excelsior cælis factus*. Ulterius venerat Christus in mundum, ut nobis omnium virtutum exempla relinqueret: ab omni ergo peccato immunis esse debuerat; unde etiam ipse Joann. VIII. 46. turbas ita fidenter provocabat: *Quis ex vobis arguet me de peccato?*

141. Quomodo autem Jesus Christus, tametsi nostram naturam ab Adam descendentem assumpserit, nullam tamen peccati labem inde traxerit, ita explicat S. Thomas q. 15. art. 1. ad 2. ex S. Augustino, quia non eodem omni modo Christus fuit in Adam, & in aliis Patribus, quo nos ibi fuimus. Nos enim fuimus in Adam *secundum seminalem rationem*, *& secundum corpulentam substantiam*. Christus autem visibilem carnis substantiam de carne Virginis sumpsit; ratio vero conceptionis ejus, non a semine virili fuit, sed longe aliter, quia nempe desuper venit; unde non fuit in Adam secundum seminalem rationem, sed solum secundum corpulentam substantiam. „ Et ideo Christus non accepit *active* ab „ Adam humanam naturam, sed solum *materia-* „ *liter*; *active* vero a Spiritu sancto, sicut & i- „ pse Adam *materialiter* sumpsit corpus ex limo „ terræ; *active* autem a Deo. Et propter hoc „ Christus non peccavit in Adam, in quo fuit „ solum secundum materiam. “

142. Eadem fere ratione Angelicus art. 2. probat, in Christo non fuisse fomitem peccati, seu concupiscentiam, qualis in nobis est, quia, ut dicitur Matth. I. 20., quod in Maria Virgine *natum est*, *de Spiritu sancto est*; sed Spiritus sanctus non solum excludit peccatum, sed etiam fomitem, seu inclinationem peccati: non ergo &c.

143. Præterea anima Christi fuit gratia cumulatissime plena, omnibusque virtutibus exornata, quibus inferiores partes rationi perfecte subjiciebantur: nullus ergo esse poterat locus sensuali appetitui, ut contra rationem insurgeret, eamque ad peccandum sollicitaret. Neque etiam talis animæ defectus poterat ordinari ad satisfaciendum divinæ justitiæ pro nostris peccatis; quin potius natura sua ad oppositum ejusdem satisfactionis tendebat.

144. Sed contra hanc postremam rationem ita objicit S. Thomas. Per fomitem peccati *caro concupiscit adversum spiritum*, ut dicitur ad Gal. V. 17.: eo igitur major est virtus, eoque majus meritum, quo difficilius est certamen carnis contra spiritum; fomes igitur peccati multum conferre poterat ad augendum satisfactionis valorem; adeoque &c.

145. Respondet autem S. Doctor, majorem spiritus virtutem, & fortitudinem ostendi, quando non solum resistitur carni perduelli, sed etiam ita ejus vis comprimitur, ut neque insurgere possit. Ceterum licet hoc certamine caruerit Jesus Christus, alia tamen habuit cum mundo, & diabolo certamina, quibus potuit maxima sibi merita comparare ut nos immensis suis divitiis ditaret.

146. In tertio demum art. probat Angelicus, non potuisse a Domino Salvatore nostro suscipi defectum ignorantiæ; quia sicut in eo fuit plenitudo gratiæ, & virtutis, qua tollitur fomes peccati; ita etiam in ipso fuit plenitudo scientiæ, qua omnis ignorantia excluditur.

147. Neque obstat huic doctrinæ S. Joannes Damascenus, quando in Lib. III. *de fide orthod.* c. 21. dixit, Christum *ignorantem*, *& servilem naturam* assumpsisse. Id enim intelligendum est de natura humana Christi in seipsa, & ex ratione suæ speciei considerata; non autem prout conjuncta fuit hypostasi divini Verbi, ex qua habet plenitudinem gratiæ, & scientiæ. Et hæc non solum certa, sed & facilia sunt.

148.

(*a*) Si quis plura de hac minime necessaria quæstione scire cupit, præter Commentatores Sacr. Script., adire poterit P. Franc. Vavassorem *De forma Christi*, tum P. Jac. Hyac. Serry Exercit. XLVIII. *De Christo* (quem confutavit Ant. Sandinus in *Hist. Familiæ Sacræ*. 10. 7., sed sui vindicias egit Serrius in *Animadv. Anticriticis*), P. Calm. Dissert. in Isaiam, & non paucos alios.

148. Modo operosius inquirendum est de aliis defectibus, & passionibus animæ innoxiis, & quæ sunt humanæ infirmitatis effectus. Hujusmodi sunt dolores sensuum, tristitia, metus, agonia, & mors.

PROPOSITIO I.

Anima Christi, etiam ut conjuncta Verbo divino, fuit doloribus, & inculpatis passionibus obnoxia.

149. Id primum ostenditur ex iis Psal. LXXXVII. 4. verbis: *Repleta est malis anima mea*; quibus verbis animæ Christi non solum attribuuntur mala, sed in tanta copia, ut malis esset repleta. Malis, inquam, ut explicat S. Augustinus, idest *non hominis peccatis, sed tantum humanis malis*; quæ tot, & tanta fuerunt, ut Christus Dominus se ab iis aliquando *turbatum* fuisse, dixerit. Quod ita explicat S. Ambrosius in Lib. II. *de fide ad Gratianum* c. 3.: *Non turbatur ejus virtus, non turbatur ejus Divinitas, sed turbatur anima secundum humanæ fragilitatis assumptionem. Nam qui suscepit animam, suscepit etiam animæ passionem.*

150. Sed distincte postea sacræ litteræ nobis exponunt illa mala, quibus anima Jesu Christi repleta fuit. Et primo assignantur dolores, quos spiritu prophetico prædixit Isaias c. LIII. 3. & seq. ipsum appellans *virum dolorum, & scientem infirmitatem*: ac de eo vaticinans: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit .... Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.* In quæ verba ita commentatur S. Hieronymus: „ Vere languores nostros, & peccata portavit, & pro nobis doluit, *non putative*, idest *οἰομένως*, ut „ nova, & vetus hæresis suspicatur; sed *vere* crucifixus est, *vere* doluit.

151. Ulterius S. Petrus in sua prima epistola cap. II. 21. *Christus*, inquit, *passus est pro nobis: vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus*, scilicet in tolerandis adversis. Si autem Christus Dominus tantum specie tenus sustinuisset dolores, non autem vere, & proprie, nullum nobis reliquisset Christianæ patientiæ exemplum.

152. Secundo memoratur in sacris litteris Jesu Christi *tristitia*, quando Matth. XXVI. 37. seq. *cœpit contristari, & mœstus esse*; & postea dixit Discipulis: *Tristis est anima mea usque ad mortem*; quibus verbis significare voluit Salvator noster, talem, & adeo intensam fuisse tristitiam, quam patiebatur, ut nulla major esse posset, cujus etiam indicium apertissimum fuit sudor ille prodigiosus, *sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram*. Luc. XXII. 44. Veram autem, non figuratam illam fuisse tristitiam tradit S. Ambr. L. II. *de fide ad Gratianum* c. 3. inquiens: *Ut homo tristitiam habuit; suscepit enim tristitiam meam*. Et S. Hier. in hunc locum: *Dominus noster, ut veritatem assumpti probaret hominis, vere contristatus est.* Signa etiam tristitiæ exhibuit Christus, & quando Lazarum mortuum invenit, Joan. XI. 35. & quando videns civitatem Jerusalem *flevit super illam*, Lucæ XXI. 41.

153. Tertio Jesus Christus fuit aliquando timore, & tædio correptus. Marci XIV. 33. *Cœpit Jesus pavere, & tædere*; unde etiam illius oratio ad Patrem: *Pater, si vis, transfer calicem istum a me*; & apparitio Angeli confortantis eum, Lucæ XXII. 42. seq. Quod etiam a Davide prædictum fuerat iis verbis Psalmi LIV. *Timor & tremor venerunt super me.*

154. Denique Evangelista Marcus cap. III. 5. Jesum Christum aliquando iratum fuisse dicit contra Pharisæos: *Et circumspiciens eos cum ira contristatus super cæcitate cordis eorum &c.* Ecce quantis malis fuit anima Jesu Christi propter nos repleta!

155. Ad omne tamen erroris periculum præcavendum, semel, iterumque monet Angelicus aliter supra memoratas passiones tristitiæ, timoris, atque iræ in Christo Jesu fuisse ac in nobis sint. Primo, quia in eo hujusmodi passiones innocuæ fuerunt, nec poterant ferri in objectum illicitum, cum in Christo nullum fuerit, aut potuerit esse peccatum. Secundo, quia in Christo non poterant prævenire judicium rationis, ut in nobis sæpe contingit: sed omnes motus sensitivi oriebantur ex rationis dispositione; unde Sanctus Augustinus Lib. XIV. *de Civit. Dei* cap. 9. Tom. VII. *Hos motus*, inquit, *certæ dispensationis gratia ita cum voluit, suscepit, ut cum voluit, factus est homo*. Immo etiam ipsam animi perturbationem, cui aliquando Christum fuisse obnoxium sacræ paginæ narrant, non prævenisse illius voluntatem ex eo intelligimus, quod dicitur Joann. XI. 33. *turbavit seipsum*. Unde iterum S. Augustinus Tract. XLIX. in Joann. n. 18. *Turbaris tu nolens: turbatus est Christus, quia voluit*. Tertio, quia in nobis hujusmodi motus quandoque non sistunt in appetitu sensitivo, sed trahunt secum rationem ab ipsis obnubilatam; quod in Christo non fuit; quia motus naturaliter humanæ carni convenientes sic in appetitu sensitivo manebant, ut ratio ex his nullo modo impediretur facere, quæ conveniebant. Qu. 15. art. 4.

156. Objic. primo. Anima Christi ab ipso primo suæ conceptionis instanti beata fuit: utpote intuitiva Dei visione fruens: ergo non potuit esse doloribus, & aliis passionibus cruciantibus obnoxia.

157. Confirm. Habemus in quibusdam actis Sanctorum Martyrum, eos divinæ contemplationis dulcedine abreptos, acerbissimos cruciatus non persensisse; unde & hymnos Deo canebant, & suis tortoribus insultabant: qua de re plura habet Sanctus Bernardus Serm. LXI. *in Cantica*: ergo multo minus Jesus Christus perfectissima Dei contemplatione absorptus ullam potuit vim doloris, vel

vel tristitiam, mœrorem, aut timorem sentire,

158. Respond. Sanct. Thomas art. 6. ad 5., quod sicut virtute divina sic beatitudo continebatur in anima, ut non derivaretur ad corpus, unde remanebat passibile, & mortale; sic eadem virtute delectatio contemplationis ita retinebatur in mente, ut non derivaretur ad vires sensibiles, in quibus dolor, & tristitia, & metus, aliæque passiones remanebant. Hinc fit, ut omnes, quas pro nobis Filius Dei sustinuit pœnas, non solum voluntariæ ipsi fuerint, sed ad eas sustinendas dispensatio divinitatis requirebatur: unde dicit Damascenus Lib. III. *de fide orthod.* cap. 14. & sequent., quod *beneplacito divinæ voluntatis permittebatur carni pati, & operari, quæ ipsius propriæ sunt*. Et sic intelligitur, quantum quidem intelligi potest, quomodo Jesus Christus eodem tempore beatissimus fuerit in superiore animæ parte, qua jugi Dei visione fruebatur; & simul ex divina dispensatione in viribus sensitivis, doloribus, amarisque passionibus obnoxius.

159. Ad confirm. resp., probabiliorem videri eorum sententiam, qui Dei singulari gratia ita confortatos fuisse Martyres credunt, non ut vim cruciatuum non sentirent, sed ut fortiter eos tolerarent. Unde Sanctus Bernardus Serm. laud. postquam multa oratorio more de hoc argumento dixisset, quasi toto lacero corpore, & rimante latera ferre, anima Martyris *exul a corpore dolores non sentiret corporis*, subdit: *Neque hoc facit stupor, sed amor: submittitur enim sensus, non amittitur: nec deest dolor, sed superatur, sed contemnitur*. Quamquam non repugnaverim, si quis credat, Deum aliquando minuisse vim cruciatuum, ut facilius possent a Sanctis Martyribus tolerari.

160. Obj. secundo contra tristitiam, metum, & cetera. Hujusmodi animi perturbationes in nobis oriuntur propter ea, quæ contra nostram voluntatem nobis accidunt. Sic tristitia, definiente Sancto Augustino L. XIV. *de Civit. Dei* cap. 6., *est de his, quæ nobis nolentibus accidunt*. Timor non est, nisi de malo, quod vitari non potest. Sed nihil potuit Christo accidere nolenti; tum quia ut homo Deus omnipotenti virtute pollebat, tum etiam quia ejus voluntas erat Dei voluntati plene, & perfecte subjecta: ergo &c.

161. Respondet Sanct. Thomas, dupliciter aliquid nobis accidere *nolentibus*, idest vel quia absolute illud nolumus, & tamen inviti, & coacti patimur, ut est mors: vel quia quamquam absolute illud volumus ratione finis, est tamen in se nobis contrarium, & aliqua ratione malum; ut amara potio medicinæ, vel incisio carnis, aut membri ad sanitatem procurandam. „ Et hoc modo, „ inquit Angelicus, mors Christi, ejus passio fuit „ secundum se considerata involuntaria, & tristi- „ tiam causans; licet fuerit voluntaria in ordine „ ad finem, qui est redemptio humani generis. “

162. Quantum vero ad timorem, observat idem Angelicus Doctor, potuisse quidem a Jesu Christo vitari mala futura secundum virtutem Divinitatis, non potuisse autem ea vitari secundum infirmitatem carnis assumptæ. Cum enim naturaliter appetitus sensitivus refugiat corporis læsionem; sicut nascitur tristitia, quando actu corpus læditur, sic nascitur timor, quando prævidetur læsio futura.

163. Notat insuper Sanct. Doctor ex Joan. Damasceno Lib. III. *de fide orthod.* cap. 23., quemdam esse timorem *naturalem*, ut cum anima timet sejungi a corpore ob naturalem affectionem, & necessitudinem, qua fit, ut pertimescat, angatur, mortem recuset: *Metus hic*, inquit Damascenus, *& trepidatio, pavorque, naturalis, & inculpata, nec subjecta peccato affectio est:* atque hunc timorem fuisse in Christo Domino, credimus. *Aliud timoris genus est*, prosequitur Damascenus, *quod ex cogitationum defectione, & diffidentia, atque ex eo oritur, quod quis mortis horam ignoret: ut cum noctu, oborto aliquo strepitu, timore afficimur .... Hunc porro timorem Dominus non assumpsit.*

164. Inst. De Christo prædictum est Isaiæ XLII. 4. *Non erit tristis, nec turbulentus*. Præterea Proverb. XII. 21.: *Non contristabit justum quidquid ei acciderit;* & XXVIII. 1. *Justus, quasi leo confidens absque terrore erit*. Christus ergo, qui justus, & sanctus erat, immo ipsa justitia, & sanctitas, tristitiæ subjectus esse non potuit. Quod etiam Stoici philosophica ratione confirmabant; quia vir probus, & fortis non reputat sua bona, nisi quæ ipsi a nemine eripi possunt, nempe justitiam, & virtutem. Christus ergo, cujus anima omni virtutum genere repleta erat, nec tristitiæ, nec timori obnoxius esse potuit.

165. Resp., allata Scripturarum testimonia esse intelligenda de tristitia, vel trepidatione inordinata, quæ certe a Christo procul abfuit; non autem de ea tristitia, vel trepidatione, quæ mentis rationem nec prævenit, nec turbat, non mediocrem tamen secum affert animi afflictionem, quam Christus pro nostris peccatis assumere non recusavit. Hinc aliqui post S. Hieronymum has J. Christi internas afflictiones potius *propassiones*, quam veras, & consummatas passiones appellandas esse censuerunt. Ita enim Sanct. Hieronymus explicanda putavit ea verba apud Matth. XXVI. 37. *Cœpit contristari, & mæstus esse;* nempe „ quod „ Dominus, ut veritatem probaret assumpti ho- „ minis, *vere* quidem contristatus sit; sed ne „ passio in animo illius consummaretur, *per pro-* „ *passionem cœperit contristari*. “ Ut ita passio consummata, & vitiosa intelligatur, quando tristitia animo, seu rationi dominatur; *propassio* autem, quando est inchoata in appetitu sensitivo, sed ulterius ad superiorem partem non evehitur (a).

166.

(a) Quamvis ipse S. Pater in Cap. V. Matth. ad vers. 28. etiam in *Propassione* aliquid vitii agnoscat, dicens:

166. Et sic intelliguntur, & conciliantur aliquæ Sanctorum Patrum locutiones, quæ videntur omnem passionem a Jesu Christo removere, ut cum Clemens Alexandrinus Lib. VI. *Stromatum* „ ipse „ autem, inquit, *passionis* erat expers, ut quem „ nullus subiret motus affectionis, neque voluptas, „ neque dolor. “ Hujusmodi locutiones in alio sensu catholico, & orthodoxo intelligi nequeunt, quam per exclusionem illarum passionum, quæ rationem ipsam præveniunt, absorbent, & quasi captivam secum trahunt, ut in nobis sæpe contingit: contingere autem non poterat in Christo Domino, omnibus virtutum numeris exornato.

167. Quantum autem pertinet ad Philosophiam Stoicorum, eamdem ita solide refellit S. Thomas. Ideo nullum malum existimabant posse accidere sapienti „ quia non credebant, aliquid esse bo- „ num, nisi honestum, quod homines bonos fa- „ cit; nec aliquid esse malum, nisi inhonestum, „ per quod homines mali fiunt. Quamvis autem „ honestum sit *principale hominis bonum*, & „ inhonestum *principale hominis malum*, quia „ hæc pertinent ad ipsam rationem, quæ est prin- „ cipalis in homine, sunt tamen quædam *secun- „ daria hominis bona*, quæ pertinent ad ipsum „ corpus, vel ad exteriores res corpori deservien- „ tes. Et secundum hoc potest in animo sapien- „ tis esse tristitia, quantum ad appetitum sensiti- „ vum secundum apprehensionem hujusmodi ma- „ lorum; non tamen ita, quod ista tristitia per- „ turbet rationem. Et secundum hoc intelligitur, „ quod *non contristabit justum*, *quidquid ei ac- „ ciderit*; quia scilicet ex nullo accidente ejus „ ratio perturbatur. Et secundum hoc tristitia fuit „ in Christo, *secundum propassionem*, non au- „ tem *secundum passionem*. “

168. Sic etiam Angelicus explicat dictum Aristotelis in VII. *Ethicorum*, quorum tristitia sit *malum*; nempe concedit esse malum *pœnæ*, non autem semper malum *culpæ*; sed solum quando ex inordinato affectu procedit. Unde Augustinus dicit Lib. *de Civ. Dei* cap. 9.: *Cum rectam rationem sequuntur istæ affectiones*, & *quando*, & *ubi oportet*, *adhibentur*, *quis eas tunc morbos*, *seu vitiosas passiones audeat dicere?*

169. Repones. Aliqui Sancti Patres omnem prorsus timorem a Christo Jesu repellunt. Nam S. Hieronymus explicans illud Matth. XXVI. 39. *Veruntamen non sicut ego volo*, *sed sicut tu*: „ Postulat, inquit, *non timore* patiendi, sed mi- „ sericordia pejoris populi, ne ab illis bibat ca- „ licem propinatum “. Nullum ergo timorem in Jesu Christo Sanct. Hieronymus agnovit. Pariter S. Augustinus Enarrat. II. in Ps. XXI. num. 4. negat Christum timuisse mortem, quando dixit Patri: *Si possibile est*, *transeat a me calix iste*, sed vult hæc dixisse *de me*, *de te*, *de illo*; *corpus enim suum gerebat*, *idest Ecclesiam*. Enarr. item II. in Ps. XXX. num. 3. de Christo inquit: *Non in se*, *sed in nobis pavebat*. Quod etiam repetit aliis in locis.

270. Resp. a S. Hieronymo, aliisque Patribus non excludi sensum litteralem illorum verborum, *Tristis est anima mea*, sed solummodo addi pias interpretationes, quæ cum litterali explicatione minime pugnant. Talis est illa Hieronymi, Christum non tam mortis timore, quam misericordia erga populum Judaicum rogasse, ut calix transiret, ne ille tanti criminis reus efficeretur.

171. Sic etiam S. Augustinus dicit quidem, & sæpe repetit, Christum non in se, sed in nobis timuisse, seu in corpore suo, quod est Ecclesia, non tamen per hoc inficiatur, J. C. etiam vere, & proprie in se fuisse expertum timorem. Clara sunt, & perspicua ejusdem S. Patris verba in Psalm. XCIII. num. 19., ubi cum dixisset *Te præsignavit Dominus in sua infirmitate*, *non se*; *non enim timebat Dominus pati* &c., ita subdit: „ Nolite putare, quia hoc dicimus, non „ fuisse tristem Dominum. Si enim hoc dixeri- „ mus, quia non erat tristis, cum Evangelium „ dicat, *Tristis est anima mea usque ad mortem*, ergo & quando dicit Evangelium *Dormivit Jesus*, non dormivit Jesus; & quando E- „ vangelium dicit, *manducavit Jesus*, non man- „ ducavit Jesus &c. ... Ergo tristis fuit? Prorsus „ tristis, sed voluntate suscipiens tristitiam, quo- „ modo voluntate suscipiens carnem: quomodo vo- „ luntate carnem veram, sic voluntate tristitiam „ veram. “

172. Atque hac ratione haud difficulter explicantur quædam alia Sanctorum Patrum testimonia, quibus a Christo veræ passiones, verusque doloris sensus removeri videntur. Sed non ita facile est explicare, quæ objiciuntur ex S. Hilario, quem nonnulli hac in parte de tribus erroribus accusare non dubitant: scilicet primo, quod docuerit Jesum Christum non accepisse corpus suum ex Maria: secundo, quod veras, atque internas non habuerit animi passiones, tristitiam, metum, atque af-

„ Inter πάθος, & προπάθειαν idest inter *passionem*, & „ *propassionem* hoc interest, quod passio reputatur in „ vitium; propassio, licet initii (alii legunt *vitii*) „ culpam habeat, tamen non tenetur in crimine. “ Sed hic loquitur de concupiscentia, quæ semper vitiosa est etiam in suo principio; explicat enim ea verba Christi Matth. V. 28. *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo*. Alio vero in loco agit de tristitia Jesu Christi, quam *veram* fuisse agnoscit, licet ejus causam velit fuisse, non timorem patiendi, sed infelicissimum Judam, & scandalum Apostolorum, & rejectionem populi Judaici, & eversionem miseræ Jerusalem. Card. Baronius ad ann. 34. n. 4. naturales Christi affectus *propassiones dictos fuisse vult*, *nempe ut*, *cum vellet ipse*, *tantum insurgerent*; & *si nollet*, *nequaquam ipsi dominaretur*, quæ explicatio magis congrua videtur.

afflictionem: tertio, quod nullum ex plagis, ac vulneribus dolorem senserit. Nos tamen una cum S. Magistro nostro Aquinate, aliisque non paucis Theologis, quæ obscura, aut minus accurate dicta videntur, ad sanum, & orthodoxum sensum pertrahere studebimus (a).

CAPUT V.

Vindicatur S. Hilarius ab injusta accusatione, quod humanam in Jesu Christo carnem, & veras passiones, verosque dolores in eo non admiserit.

173. Primam accusationem injustam esse, & calumniosam vel ex eo solo constat, quod Sanct. Leo Papa illam Eutychetis hæresim, *humanum quidem vocari Christi Corpus, non tamen esse ex Maria genitum, neque nobis consubstantiale*, tamquam novam, blasphemam, & absurdissimam condemnaverit; quin tamen ullus ex illius sectæ hominibus ausus sit, ad gravissimum S. Hilarii patrocinium confugere, quod fieri facile potuisset, si eadem laudatissimus hic Pictaviensis Antistes paulo antea publice docuisset.

174. Sed in promptu sunt multa Sancti Patris loca, quibus Jesum Christum veram ex Virgine Maria carnem assumpsisse docet. In Ps. CXXXVIII. num. 2. dicit, Deum assumpsisse hominem *ex utero Sanctæ Virginis*, & num. 3. assumpsisse hominem, *non alienæ, aut simulatæ naturæ*. In Lib. X. *de Trinit.* n. 17. asserit Beatam Virginem *officio usam materno sexus sui naturam in conceptu, & partu hominis* (Jesu Christi) *executam fuisse:* & non minus crebro, quam clare repetit, humanam Christi carnem fuisse *ex Virgine* assumptam. Atque ut omne procul dubium amoveatur, de qua carne loquatur, nonnumquam addit pronomen *nostra*. Sic L. I. *de Trinit.* num. 21. eam nominat *nostri corporis carnem;* & addit: *non aliud, quam nostræ carnis Deus caro factus est*. Ac demum Jesum Christum appellat *filium David*, quo nomine appellatur in sacris litteris, ut intelligamus, & credamus, ipsum veram carnem, totamque naturam humanam ex Virgine Maria traxisse.

175. Non minus facile est secundam criminationem repellere, quod veras in Christo passiones negaverit. Nam clara, & aperta sunt hujus Sancti verba in Psalmum LIII. n. 4., ubi inquit: *Passio David Prophetæ, Dei, ac Domini nostri Jesu Christi passionis exemplum est .... ut qui omnia secundum hominem passus est*. Et iterum num. 7. *Ut absolutissimum nobis humanæ humilitatis præberet exemplum, omnia, quæ hominum sunt, & oravit, & passus est ..... Hinc illud est, quod esurivit, sitivit, dormivit, lassatus fuit, impiorum cœtus fugit, mœstus fuit, & flevit, & passus, & mortuus est*. Quodnam autem, quæso, Dominus, ac Magister noster nobis reliquisset exemplum, si hæc omnia non vere, sed simulate tantummodo peregisset?

176. Ulterius in Psalm. CXXXIX. num. 11. duplicem in Christo naturam distinguens, *Gerens*, inquit, *hominis, Deique naturam, habebat & ex hominis infirmitate trepidationis affectum, & ex conscientia divinitatis fiduciam securitatis*. Item in Psalm. CXLI. num. 1. de Jesu Christo inquit: „ Qui frequenter fugerit, frequenter „ latuerit, frequenter oraverit, in ipso quoque „ tempore passionis & fleverit, & ad Deum in „ tribulatione clamaverit, non ob naturalem qua„ si passionis metum, *sed affectum hominis*, „ *quem gerebat*, ostendens, ut per hanc oratio„ nem, & Filius Dei, ad quem oraret, & *ipse* „ *non simulatus homo, sed verus posset intelli*„ *gi*." Quomodo intelligi poterat verus homo, non simulatus per simulatas animi, corporisque passiones? Ac demum in Psal. LIV. n. 65. omnia ea verba: *Cor meum conturbatum est in me: & formido mortis cecidit super me. Timor, & tremor cecidit super me*, Jesu Christo adaptat; *qui pati omnia in seipso constituit, dummodo humanæ salutis sacramenta perficeret*. Et postea subdit: *Hæc quidem in eum omnia, quæ nostræ necessitatis sunt, irruerunt; sed ab eo naturæ suæ virtute suscepta sunt, dum morte nostra potens non mori, etiam timorem in se mor-*

(a) Claudianus Mamertus Auctor Sæcul. V. in Lib. II. *De statu animæ* cap. 9. S. Hilarium reprehendit, quod *nihil doloris Christum in passione sensisse* dixerit. Mirantur aliqui, hanc Claudiani accusationem visam fuisse justam amplissimo Cardinali Baronio, dum ad ann. 563. num. 4. scripsit, inexcusabilem fuisse hæreticorum de Christi incorruptibilitate sententiam, cum eam scire potuissent, *in Hilario esse damnatam, non a recentioribus tantum, sed a Claudiano Mamerto Episcopo Viennensi*. Quamquam hæretici illi S. Hilarium in patrocinium sui erroris nunquam advocarunt: quod Cl. Annalium parens adnotare potuisset. Eamdem contra S. Hilarium accusationem renovavit Sæc. XI. Berengarius; quem tamen etiam hac de causa pro meritis castigavit Lanfrancus Episcopus Cantuariensis in epist. 50., ostendens, hanc accusationem recidere etiam in Sanctos Gelasium, Augustinum, Hieronymum, ceterosque Sacræ Religionis Doctores, qui Hilarii scripta maximo in pretio habuerunt. Hoc non obstante non defuerunt etiam sæculis posterioribus Hilarii accusatores, ut Sæcul. XII. Joannes ille Præpositus, cum quo Phil. Abbas Bonæ Spei epistolarem hac de re habuit concertationem. V. sup. num. 120. Erasmus quoque, & alii recentiores parum æqui S. Hilario fuerunt. Sed Petrus Lombardus, S. Thomas, & S. Bonaventura splendidissima Theologiæ lumina, S. Hilarii dicta, quæ prima fronte duriora videntur, ad sanum, & orthodoxum sensum retraxerunt. Quorum exemplum fere omnes recentiores secuti sunt. Vid. Præfatio ad Tom. I. Operum S. Hilarii studio, & labore Monachorum Ord. S. Bon., & Remigius Ceillier. ejusd. Ord. Tom. V. *Des Auteurs Eccl.* pag. 139. seq.

mortis ingruentem non renuit. Et hæc quidem de internis animi passionibus, tristitia, & metu. Nunc pauca de corporis doloribus.

177. In Psalm. LXXIII. num. 1. ita luculentissime non solum passiones animæ, sed etiam dolores sensibiles Christo tribuit: *Universarum itaque humanarum passionum sorte perfunctus, secundum susceptas infirmitates nostras loquitur, & dolet ipse quidem extra necessitatem & timoris potius, & doloris, sed his se tamen, quæ suscepit, accommodans: ut qui carnis nostræ homo natus esset, & dolorum nostrorum querelis, & infirmitatis precatione loqueretur*. Et n. 23. *Percussus ergo*, inquit, *est Dominus, peccata nostra suscipiens, & pro nobis dolens, ut in eo usque ad infirmitatem crucis, mortisque percusso sanitas nobis per resurrectionem redderetur .... Hunc igitur ita a Deo percussum persecuti sunt* (Judæi) *super dolorem vulnerum dolorem persecutionis hujus addentes*. Atque ibidem verba Prophetæ *Ego sum pauper, & dolens* de Christo interpretatur. Et hujus generis alia multa sunt, quibus evincitur, Hilarii doctrinam fuisse orthodoxam, & a communi Ecclesiæ sententia minime discrepantem.

178. Objic. primo contra primam partem. Sanctus Hilarius Lib. X. *de Trinit.* num. 16. explicans ea verba Jo. III. 13. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit*. ,, Quod de cœ-
,, lo descendit, inquit, *conceptæ de Spiritu ori-*
,, *ginis* causa est; non enim (*ex se*) *corpori*
,, *Maria originem dedit*: licet ad incrementa,
,, partumque corporis omne, quod sexus sui est
,, naturale, contulerit: " Hic manifeste distinguit primam originem, seu conceptionem Corporis Jesu ab ipsius incremento, & nativitate: hæc Mariæ tribuit, non autem primam originem (*a*).

179. Respond. primo, illam particulam *ex se* fuisse ab editoribus Maurinis expunctam, quia in melioris notæ codicibus deest, & fuerat ab Erasmo inserta; ac manifeste repugnat iis, quæ Sanctus Hilarius habet paulo ante, nempe num. præced., inquiens, Corpus Christi fuisse *ex Virgine conceptum*; & postea de Beata Virgine addit: ,, Et
,, quamvis tantum ad nativitatem carnis *ex se* da-
,, ret, quantum *ex se* fœminæ edendorum corpo-
,, rum susceptis originibus impenderent; non ta-
,, men Jesus Christus per humanæ conceptionis
,, coaluit naturam. " Non itaque potuit Hilarius, quasi sui oblitus, post paucas lineas negare, Mariam *ex se* Corpori Jesu Christi dedisse originem.

180. Ex his autem postremis allatis verbis facile constat Hilarii mens; excludendi scilicet a Jesu Christi conceptione omnem virilis seminis originem, cum totum fuerit Spiritus Sancti opus, qui ineffabili sua virtute ex purissimo castissimæ Virginis Sanguine Christi Corpus efformavit. Principium itaque hujus corporis efficiens fuit divina virtus. B. autem Maria Virgo materiam subministravit; adeoque totum illud contulit, quod *ex se* fœminæ edendorum corporum susceptis originibus impendere solent; ut proinde Jesus Christus veram ex ipsa carnem assumpserit.

181. Dices. Ibidem S. Hilarius vult, carnem Christi fuisse non *ex Virgine*, sed *in Virgine* formatam, inquiens: *Quod vero hominis filius est, susceptæ in Virgine carnis est partus*.

182. Resp., utramque particulam *ex*, & *in* idem hoc loco significare, quia Hilarius utramque promiscue adhibet, solum cavens, ne principium efficiens, seu prima origo Christi, humanæ virtuti tribuatur: unde inquit num. præced. Verbum assumpsisse corpus *ex Virgine conceptum*; ac B. Virginem tantum ad ejus corporis nativitatem *ex se dedisse*, quantum aliæ fœminæ impendunt, & solum vult, Jesum Christum *per humanæ conceptionis non coaluisse naturam*; idest non ex virili commercio fuisse conceptum.

183. Dices secundo. Ibid. num. 25. explicans verba Apostol. ad Philipp. II. 7. *Humiliavit semetipsum, formam servi accipiens in similitudinem hominum factus &c.* vult, *in forma servi veram esse nativitatem*, sed in habitu hominis, duntaxat *similitudinem creaturæ*.

184. Respond., ibi ab Hilario non accipi naturam humanam præcise, sed naturam *peccati*, in cujus similitudinem Christus factus est; unde subdit: ,, Ipse quidem per Virginem ex se natus
,, homo; & in *similitudine vitiosæ peccati car-*
,, *nis* inventus. "

185. Dices tertio. In eodem Lib. X. n. 35. de Corpore Jesu Christi inquit: ,, Quod licet (Vir-
,, go) sexus sui officio genuerit, tamen *non ter-*
,, *renæ conceptionis suscepit elementa* ": unde etiam ibidem illam conceptionem vocat *spiritualem*.

186. Respond., hæc fuisse ab Hilario prolata non ad excludendam veram carnis Christi formationem, & conceptionem, sed solum ad caute servandam Dei genitricis virginitatem. Quod manifeste ibidem explicat dicens: *Genuit etenim ex se corpus, seu quod conceptum esset ex Spiritu*. Et hoc sensu conceptionem *spiritualem* appellavit, nempe non ex carnali commercio, sed virtute Altissimi obumbrante Mariæ. Lucæ I. 35.

187. Dices quarto. In Lib. III. *de Trinitat.* num. 19. de Maria Virgine inquit: ,, *Et certe*
,, *non suscepit, quod edidit*, sed caro carnem *si-*
,, *ne elementorum nostrorum pudore* provexit, &
,, perfectum *ipsa de suis non imminuta genera-*
,, *vit*: " non itaque ex Virginis aliqua materia fuit Corpus Christi conflatum, alias fuisset ipsa Virgo *de suis imminuta*.

188.

(*a*) Hunc maxime locum arripuit Erasmus, ut suam ferret in Hilarium censuram, inquiens in Præfat. ad opera hujus Sancti: ,, L. III. sed magis L. X. sic lo-
,, quitur de Corpore Christi, ut sentire videatur, Ma-
,, riam Virginem, præter concipiendi, gestandi, & pa-
,, riendi ministerium, *nihil addidisse de suo*. "

188. Resp., hic etiam sollicitum fuisse Hilarium tuendi B. Mariæ illibatam virginitatem, ostendens *sine elementorum nostrorum pudore*, hoc est sine viri, ac fœminæ commercio, ut in nobis contingit, & sine aliqua suæ virginitatis *imminutione* Filium genuisse.

189. Obj. secundo contra secundam partem. Sanctus Hilarius Lib. X. *de Trinitat.* numer. 10. totus est, ut ostendat, nullum in Christo esse potuisse timorem passionis, ac mortis, cum nulla ratio subsistat, *ut mori timuerit*, *qui omnem ab Apostolis timorem depellens*, *ad gloriam eos sit martyrii adhortatus* &c. Et num. 27. *Timuisse*, innuit, *tibi*, *o hæretice*, *Dominus gloriæ passionem videtur?* ..... *Anne timuit*, *qui armatis ad corripiendum se obvius prodiit?* Inferius autem num. 36. *Hæreticos* appellat eos, qui iis Christi verbis Matth. XXVI. *Tristis est anima mea usque ad mortem*, abutebantur, ad probandam naturæ ipsius infirmitatem, & variis modis conatur ostendere, nullam in Christo fuisse tristitiam.

190. Respondet breviter Sanct. Thomas art. 7. ad 2. ,, quod Hilarius eo modo a Christo excludit timorem, quo excludit tristitiam, scilicet ,, *quoad necessitatem timendi*. Sed tamen ad ,, comprobandam veritatem humanæ naturæ voluntarie timorem assumpsit, sicut etiam tristitiam. " Id patet ex ipsis rationibus, quibus S. Pater omnem metum, & tristitiam a Jesu Christo amovebat; primo, quia ab Apostolis timorem ipse expellebat, eos ad martyrium adhortans: secundo, quia ipse armatis ad eum comprehendendum obvius ivit: tertio, quia sciebat, magnam ex sua passione sibi gloriam redundare debere: *Si enim*, inquit n. 29., *passio honorificatura eum erat*, *quomodo tristem eum metus passionis effecerat? Nisi enim tam irrationabilis fuerit*, *ut pati timuerit*, *quæ se essent glorificatura patientem*. Hæ, aliæque similes rationes probant quidem, Jesum Christum *necessitate* non fuisse timori, & tristitiæ subjectum, non autem has passiones in Christo revera non fuisse, quas pro nobis propria voluntate suscepit. Multo etiam magis allatæ rationes ostendunt, non tales in Jesu Christo fuisse has passiones, quæ rationem prævenirent, & mentem ipsius perturbarent, aut a suis officiis impedirent. Sed quemadmodum istæ passiones erant voluntarie susceptæ propter nostram utilitatem, ita erant rationi omnino subjectæ. Vid. sup. n. 165.

191. Obj. tertio contra tertiam partem de Christi doloribus. S. Hilarius eodem Lib. X. *de Trinit.* n. 23. postquam dixisset, Jesum Christum fuisse simul Dei filium unigenitum, & *hominem verum*, *secundum similitudinem nostri hominis*, ita subdit: *In quo quamvis aut ictus incideret*, *aut vulnus descenderet*, *aut nodi concurrerent*, *aut suspensio elevaret; afferrent quidem hæc impetum passionis*, *non tamen dolorem passionis inferrent: ut telum aliquod*, *aut aquam perforans*, *aut ignem compungens*, *aut aera vulnerans*, *omnes quidem has passiones naturæ suæ infert*, *ut foret*, *ut compungat*, *ut vulneret; sed naturam suam in hæc passio illata non retinet*, *dum in natura non est*, *vel aquam forari*, *vel pugni ignem*, *vel aerem vulnerari; quamvis naturæ teli sit*, *& vulnerare*, *& compungere*, *& forare. Passus quidem est Dominus Jesus Christus*, *dum cæditur*, *dum suspenditur*, *dum crucifigitur*, *dum moritur: sed in Corpus Domini irruens passio*, *nec non fuit passio*, *nec tamen naturam passionis exseruit: dum & pœnali ministerio desæviit*, *& virtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se desævientis excepit*. Prolixior est textus; sed totus afferendus fuit, ut constaret, nihil disertius, aut clarius dici potuisse, ad excludendum omnem a Christi humana natura dolorem.

192. Respondet iterum S. Thomas art. 5. ad 1. ,, in omnibus illis verbis, & similibus Hilarium ,, a carne Christi *non veritatem doloris*, sed *ne*,, *cessitatem* excludere voluisse." Nempe, ut ibidem explicat Angelicus, per comparationem ad causam primam horum defectuum, quæ est peccatum; ut scilicet ea ratione dicatur caro Christi *non subjacuisse necessitati* horum defectuum, quia non fuit in ea peccatum. Quantum tamen ad causam propinquam horum defectuum, quæ est compositio contrariorum, caro Christi *subjacuit necessitati* horum defectuum. Ita S. Doctor pro solita sua in rebus explicandis præcisione, & ἀκριβείᾳ. Atque hanc fuisse S. Hilarii mentem patet ex iis, quæ addit ibidem n. 25., istam antea dictorum causam afferens: *Habuit enim corpus*, *sed originis suæ proprium*, *neque ex vitiis humanæ conceptionis existens*, *sed in formam corporis nostri virtutis suæ potestate subsistens: gerens quidem nos per formam servi*, *sed a peccatis*, *& a vitiis humani corporis liber*. Hæc porro ratio fortissima est ad excludendam a Corpore Christi illam necessitatem patiendi, & dolendi, quæ oritur ex peccato, non autem illam necessitatem, quæ oritur ex principiis constitutivis humanæ naturæ. Ita loca objecta explicarunt etiam Magister Sententiarum, S. Bonaventura, ac nonnulli alii.

193. Quibusdam tamen una cum S. Bonaventura visum est, a S. Hilario fuisse omnes passiones, ac pœnas negatas, non quæ corpus, & animam Jesu Christi afficerent, sed quæ afficerent ipsam divinitatem. Sane cum in toto Libro X. agat contra eos hæreticos, qui *ex passionis metu*, *& ex infirmitate patiendi* colligebat, Jesum Christum non fuisse in *natura impassibilis Dei*, quemadmodum ipse in initio declarat num. 9., non inverosimiliter dicitur, Hilarium omnes doloris sensus non a natura humana Christi, quæ passibilis erat, amovere voluisse, sed a natura divina, quæ quamvis humanæ esset arctissimo vinculo conjuncta, impassibilis tamen omnino remansit; propte-

rea

rea dicit: *Et virtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se desævientis excepit*. Nomine enim *virtutis corporis* S. Hilarius divinitatem intelligebat, seu ipsum Verbum divinum in corpore assumpto subsistens.

194. Obscura hæc loca ipse Sanctus Hilarius alibi clarius explicat, ut in Psalmum LIII. num. 12., ubi negat, passionem potuisse lædere Jesum Christum patientem; „ non quod lædendi non habuerit pro ipsa passionis qualitate naturam; sed „ quod dolorem *Divinitatis natura* non sentit. „ Passus ergo est Deus, quia se subjecit voluntarius passioni; sed suscipiens naturales ingruentium in se passionum (quibus dolorem patientibus necesse est inferri) virtutes, ipse tamen „ a naturæ suæ virtute (nempe Divinitate) non „ excidit, ut doleret. " Hac itaque posita explicatione dicere potuit Hilarius, virtutem Corporis Christi, seu divinitatem ipsam humanitati conjunctam *sine sensu pœnæ vim pœnæ in se desævientis excepisse*.

195. Si autem nomine *virtutis* intelligere supremam divinitatem, quæ impassibilis est, manifeste idem Sanctus ostendit; ita orationem suam prosequens: „ Habuerit sane illud Domini Corpus doloris nostri naturam, si corpus nostrum id naturæ habet, ut calcet undas, & super fluctus „ eat, & non degravetur ingressu, neque aquæ „ insistentibus vestigiis cedant, penetrent etiam „ solida, nec clausæ domus obstaculis arceatur. „ At vero *si Dominici corporis sola ista natura* „ *sit*, ut *sua virtute*, *sua anima* feratur in humidis, & insistat in liquidis, & exstructa transcurrat; quid per naturam humani corporis conceptam ex Spiritu carnem judicamus? " Quorsum hæc omnia, nisi ut contra Arianos, quorum perpetuus mastix fuit, ostenderet, præter naturam humanam passionibus, ac doloribus obnoxiam, aliam in Christo fuisse, impassibilem, & omnipotentem, quæ ejus corpus sustentabat, ne aquis mergeretur, & ita *subtile* aliquando efficiebat, ut solida penetraret, & etiam, si voluisset, potuisset ab omni non solum dolore, sed etiam læsione immune servare; quemadmodum ipsa fuit omnis passionis, dolorisque expers.

196. Dices. S. Hilarius vult, Corpus illud Christi fuisse doloris expers, quod cædebatur, quod suspendebatur, quod crucifigebatur: atqui hoc certe corpus non erat natura ipsa divina: non ergo a natura divina Christi, sed ab humana omnem doloris sensum exclusit.

197. Resp. neg. min. ad mentem Arianorum, atque Apollinaristarum, quos eo loci refellebat Hilarius; quique ex hoc ipso, quo Christus veros dolores, ac mortem perpessus sit, impie colligebant, eum non fuisse verum Deum; alias Deus fuisset passus, & mortuus. Reponebat autem Hilarius, divinitatem, quæ Christi carni conjunctissima erat, nullum fuisse passam dolorem, quamquam corpus cæderetur, & crucifigeretur; quia passiones corporis ad ipsam non pertingebant (*a*).

CAPUT VI.

De prodigiosa conceptione Christi in utero Beatæ Mariæ Virginis.

198. Postquam veritatem humanæ naturæ a divino Verbo assumptæ exposuimus, atque à multiplici Hæreticorum depravatione juxta orthodoxam Ecclesiæ doctrinam vindicavimus, sequitur modo, ut de prodigiosa ejusdem Verbi in natura humana generatione in utero B. Mariæ Virginis dicamus. Hanc autem Christi generationem sic describit S. Matthæus I. 28. seq.: *Cum esset desponsata Mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu Sancto. Joseph autem vir ejus cum esset justus, & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis ei, dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est; pariet autem filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem* (Isaiæ VII. 4.): *Ecce Virgo in utero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus*. Atque hoc Isaiæ vaticinio in Jesu Christi generatione adimpleto feliciter usi sunt veteres Patres, ut contra Judæos evincerent, Jesum Christum esse Messiam

(a) Atque hæ sunt duæ viæ, quibus Theologi cum veteres, tum recentiores insistunt, ut splendidissimum Ecclesiæ Gallicanæ jubar cum orthodoxa totius Ecclesiæ Catholicæ doctrina concilient: quarum tamen neutra doctissimo Petavio placuit Lib. X. *De incarn.* cap. 5. n. 4. ac propendere videtur in quorumdam paucorum opinionem, qui Hilarium ea retractasse putant, quæ in ante de impassibili Christi natura scripserat: quem librum retractationis vidisse, & perlegisse se dicit Guillelmus Parisiensis Archiepiscopus, ut Sanct. Bonaventura refert in III. *Sentent.* Dist. 16. art. 1. qu. 1. „ Sane, subdit Petavius, tantus vir Guill. Parisiensis fuit, ut cum eo ipso fateatur, Hilarium errore lapsum esse, quod retractando illum correxisse significet, *haud temere idem nobis asseverare liceat*. Quonam vero libro fecerit hoc Hilarius, hactenus incompertum est. Mea hæc suspicio est, Commentarium in Psalmos esse, in quo Psal. LXVIII. „ multa dicit superiori illi opinioni contraria, ut merito retractasse priora videri potuerit. " Hactenus Petavius, qui postea ex illo Psalmo nonnulla affert, quæ probant, Deum dolorem, ac timorem in natura assumpta suscepisse.

siam in Lege promissum. Ita S. Justinus Martyr in *Dialogo contra Tryphonem*, Tertullianus in Libro *adv. Judæos* cap. 9., Origenes Lib. I. *contra Celsum*, Eusebius ib. VII. *Demonstrat. Evangel.* Sancti Basilius, Hieronymus, Cyrillus Alexandrinus, aliique.

199. Jam vero contra tam apertum Evangelistæ testimonium duo hostium genera pugnant. Primo obcæcati, & obdurati Judæi, qui negant prophetico illo oraculo prædictum fuisse Virgineum Messiæ conceptum, & partum (*a*). Deinde Ebionitæ, Cerinthiani, Carpocratiani, & Helcesaitæ blasphemantes, Christum ex carnali Josephi cum Maria consortio instar aliorum hominum esse natum (*b*). Contra quos omnes sit

PROPOSITIO.

Christus Dominus a beatissima Maria Virgine, illibato ejusdem purissimæ virginitatis lilio, genitus fuit.

200. Id autem prob. primo contra Judæos ex memorato superius oraculo Isaiæ Prophetæ, cujus hæc fuit occasio. Regnante impio Achaz in Judæa, Rasin Rex Syriæ, & Phacee Rex Israel ascenderunt in Jerusalem ad obsidendum Achaz, sed non valuerunt superare eum, ut narratur in IV. Libro Regum cap. XVI. Timor tamen, & pavor omnium animos occupaverat; & tunc ad eos confortandos Isaias Propheta præsentissimum fore auxilium Dei promisit, atque ita locutus est ad Achaz cap. VII. 11. dicens: *Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra. Et dixit Achaz, non petam, & non tentabo Dominum. Et dixit* (Isaias): *Audite ergo, domus David: Numquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Quæ postrema verba clariora sunt, quam ut opus sit ea aliquo commentario illustrare. Eadem tamen variis rationibus conati sunt obscurare Rabbini.

201. Primo enim negant, legendum esse cum nostro vulgato Interprete: *Ecce Virgo concipiet;* nam illa vox העלמה *haalma* non significat *Virginem*, sed puellam adolescentulam, sive integram, sive virum expertam. Quod aliquibus locis parallelis confirmant: nam in Canticis Canticorum I. 2. ubi dicitur: *Adolescentulæ dilexerunt te*, hebraice habetur עלמות *Alamot;* & Proverb. XXX. 19. ubi nos legimus *viam viri in adolescentia*, Hebræi habent בעלמה *behaalma in adolescentia;* ubi certe non intelligitur Virgo, ad quam vir ingressus non sit.

202.

(*a*) Perfidis Judæis (quis crederet?) accessit non ita pridem in Germania infelix Jo. Laur. Isenbiehls, qui anno 1778. librum edidit germanico idiomate inscriptum *Novum tentamen in Prophetiam de Emmanuele*, in quo contendebat, propheticum Isaiæ oraculum de divino Emmanuelis ortu ex Virgine non ad virgineum Deiparæ partum, nec ad verum Emmanuelem Christum Dominum ullo sensu, sive litterali, sive typico pertinere. Quod vero S. Matthæus testatur, illud oraculum fuisse in Jesu Christi generatione adimpletum, non pro vero adimplemento, *sed ut adnotationem meram, seu allusionem a S. Evangelista memorari*. Porro omnium Catholicorum aures nova hæc blasphemia offendit; & nonnulli inclytæ illius nationis Episcopi, non solum tanto malo fortiter sese opposuerunt, sed etiam *more Majorum*, ad Sanctissimum Rom. Pontificem Pium VI. feliciter regnantem hanc fidei causam retulerunt. Nil autem cunctatus providentissimus Ecclesiæ universalis Pastor, diligenti præmisso examine impium Isenbiehls librum, *tamquam continentem doctrinam, & propositiones, respective falsas, temerarias, scandalosas, perniciosas, erroneas, hæresi faventes, & hæreticas* damnavit die 20. Septembris 1779. Longum esset, omnia quæ in recenti hac Laur. Isenbiehls causa contigerunt, singillatim referre; sed nefas etiam videretur, de eadem penitus silere. Erat is Sacerdos Archi-Diœcesis Moguntinæ, & ibidem Sacræ Scripturæ Professor. Anno 1774. Theses 140. supra Evangelium S. Matthæi defendendas proposuerat, quarum aliquas Ordinarius Censor, audito etiam Sacræ Theologicæ Facultatis judicio, tamquam falsas, erroneas, & temerarias, alias ut male sonantes, hæresi proximas, Deismi suspectas, & sacris litteris aperte contrarias improbavit. Auctor autem sacras litteras interpretandi munere fuit abdicatus, & ad Cathedram linguarum Orientalium moderandam promotus. In suis tamen erroribus pertinax anno 1777. furtivis typis in lucem edidit librum, cujus mentio mox facta est. Tunc vero zelus eorum, qui recte sentiunt, pro conservanda fidei puritate magis contra infelicem Scriptorem ubique exarsit. Universitatum Heidelbergensis, Argentoratensis, ac Parisinæ judicium expostulatum: quarum omnium una sententia fuit, plures in eo libro esse propositiones variis censuris notandas. Quamobrem & infaustum opus prohibitum fuit, & Laurentius omni docendi munere abdicatus, a sacris faciendis suspensus, & carceri mancipatus; a quo tamen non multo post solutus, & ad Monasterium Orbacense relegatus fuit. Cum vero aliqui ipsius patroni turbas ciere adhuc pergerent, ut finis errandi tandem fieret, tota causa ad supremum Romani Pontificis tribunal delata fuit. Audito autem infallibilis Apostolicæ Sedis oraculo acquievit Isenbiehls, & suis erroribus ejuratis sinceræ, & constantis conversionis signa præbuit, omnesque turbæ cessarunt, ut hinc Protestantes discere queant, quam facile sit, inter dociles Romanæ Ecclesiæ filios gliscentes errores supprimere; quod apud eos obtineri nunquam potuit. Sed de hoc satis dictum est in Tom. I. P. II.

(*b*) De Cerinthianis testatur S. August. in Lib. *De Hæres.* n. 8. quod Jesum *tantummodo hominem fuisse*, dicerent. Quod iterum n. 10. asserit de Ebionæis Tom. VIII. quamquam hos postremos in suis erroribus neque unanimes, neque constantes fuisse, bene observat Nat. Alex. in *Hist. Eccl.* Sæc. I. cap. 12. art. 5. & 6. De Carpocrate etiam inquit S. Pater ibid. n. 7. *Hic Jesum hominem tantummodo, & de utroque sexu natum putasse perhibetur.*

202. At vero certum, & plane demonstratum est, vocem hebraicam *haalma* designare *adolescentulam*, non cujuscumque generis, sed absconditam, incognitam viro, Virginem a radice עלם *Almam celare, abscondere*; adolescentulæ enim innuptæ magna diligentia apud Hebræos ab hominum aspectu custodiebantur, ut patet ex secundo libro Machabæor. III. 19., ubi dicitur, Virgines, *quæ conclusæ erant*, percurrisse ad Oniam. Id etiam testatur Josephus Hebræus lib. VII. *Antiquit. Judaic.* cap. 10. Maxime autem significatur virgo, quando vox עלמה *alma* scribitur cum præpositione litteræ ה *he*, ut hic scribitur העלמה *haalma*. Sane nonnisi tribus in locis hæc vox invenitur, & semper significat Virginem. Sic Gen. XXIV. 16. & 43. Rebecca virgo appellatur cum littera ה *he* præposita *haalma*. Exodi pariter II. 8. Maria soror Moysis, quæ virgo erat, vocatur *haalma*. Nec ullibi in tota sacra Scriptura legitur hæc vox *haalma* ad designandam puellam, quæ virgo non fuerit; adeo ut S. Hieronymus in sacro textu hebraico versatissimus ita fidenter potuerit asserere in Comment. ad hunc locum: ,, Quantum cum mea pugno memoria, numquam me arbitror *alma* in muliere nupta legisse, sed in ea, quæ virgo est: ut non solum virgo sit, sed virgo junioris ætatis, & in annis adolescentiæ. Ergo *Almæ* non solum, puella, vel virgo, sed cum ἐπιτάσει *Virgo abscondita* dicitur, & secreta, quæ nunquam virorum patuerit aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit. Et addit: lingua quoque Punica, quæ de Hebræorum fontibus manare dicitur, proprie Virgo *alma* appellatur. "

203. Neque vero contrarium evincunt duo loca objecta ex Canticis, & ex Proverbiis. Nam in primo illæ adolescentulæ, quæ vocantur *Alamot*, virgines erant; utpote quæ inferius cap. VI. 7. distinguuntur a Reginis, seu uxoribus Salomonis, & a concubinis: *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus;* nempe Virginum, quæ in gynecæo asservabantur, ut quando opus esset, in conjuges assumerentur.

204. In cap. autem XXX. Proverb. Salomon dicit, tria esse sibi difficilia, scilicet viam aquilæ in cœlo, viam colubri super terram, & viam navis in medio mari; quartum autem se *penitus ignorare*, nempe *viam viri in adolescentia*, ut noster Vulgatus legit, una cum LXX. Interpretibus, idest quomodo usus rationis a nobis sensim, ac sensim acquiratur, & una cum ætate in nobis crescat. Qui autem una cum Hebræis legunt in *adolescentula*, vel id referunt ad mysterium Incarnationis Dominicæ, quod certe ignorabat Salomon, quomodo in utero Virginis peractum sit: vel dicunt, Salomonem ignorasse modum, quo ex permixtione utriusque sexus fiat hominis generatio; vel demum autumant, voluisse hunc sapientissimum Regem artes indicare, quibus astutissimæ puellæ turpes suos lapsus abscondere solent. At vero etiamsi concedatur Rabbinis, fuisse hoc loco nomen *Alma* adhibitum ad significandam puellam non vere, sed simulate virginem, non video, quidnam inde inferri possit contra Isaiæ oraculum: quasi vero Isaias non de vera, sed de simulata Virgine locutus sit.

205. Dices primo. Hebræi ad Virginem designandam utuntur voce בתולה *Betula*, ut ex innumeris locis ostendi potest.

206. Resp., hanc vocem *Betula* significare Virginem cujuscumque ætatis; vocem autem *Alma* significare Virginem adolescentulam, cujusmodi fuit Maria, quando de Spiritu Sancto concepit Dominum nostrum Jesum Christum. Imo vox *Betula* aliquando usurpata invenitur ad significandam viduam, ut Joelis I. 8. *Plange, quasi Virgo* (Hebr. *Betula*) *accincta sacco super virum pubertatis suæ*.

207. Dices secundo. Aquila, Theodotion, & Symmachus græce hanc Isaiæ vocem interpretantes, non verterunt παρθένον parthenon *virginem*, sed νεᾶνιδα *neanida adolescentulam*.

208. Resp., his tribus Interpretibus suspectæ fidei, utpote qui proselyti Judæorum fuerunt, & post natam Christianam religionem suas versiones ediderunt (*a*), præferendos esse LXX. senes, qui ante dissidia, & schisma Rabbinorum vocem *Alma* verterunt παρθένον *parthenon* Virginem. Ita quoque verterunt Paraphrastes Onkelosus, & Jonathan; & ita etiam veteres aliquos Rabbinos hunc locum intellexisse testantur Tertullianus *contra Judæos* c. 9., & Eusebius Lib. VII. *Demonstr. Evangel.* c. 7. Unde communem hujus vocis intelligentiam Evangelista Matthæus secutus est, quin aliquis eo tempore ei contradixerit.

209. Dices tertio. Illa verba: *Ecce Virgo concipiet, & pariet*, intelligi possunt in sensu diviso; nempe ea, quæ modo Virgo est, postea suscepto virili semine concipiet, & pariet; quomodo dicebat Jesus Matth. VI. 5. discipulis Joannis: *Cæci vident, surdi audiunt, claudi ambulant* &c. Id patet ex loco Joelis, supra n. 206. allato, ubi nomen Virginis adhibetur ad denotandam viduam, quæ plorat super virum, cui virgo olim nupserat. Imo nec profanis scriptoribus insolens fuit no-

(*a*) Aquila primo Gentilis fuit, postea Christianus ac demum proselytus Judæus. Græcam suam versionem edidit primum anno Æ. C. 929.; alteram postea addidit, quam *Deuterosin*, una cum annot., & comm. impietatis plenis ... Theodotion vero Ephesius primo Marcionis sectator fuit, postea ad Judæos migravit. Ejus versio pejoris est notæ, quam versio Aquilæ. Symmachus Samaritanus erat; Christianus autem factus Ebionitis adhæsit, in quorum gratiam suam edidit græcam Bibliorum versionem.

nomen Virginis adaptare mulieribus jam corruptis (*a*).

210. Resp., futilem esse, & contextui repugnantem hanc quorumdam Rabbinorum explicationem. Isaias enim proposuit domui David conceptum & partum Virginis tamquam signum aliquod extraordinarium, quod Deus omnipotens daturus erat; dixerat enim prius regi Achaz: *Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra:* renuente autem Achaz subdit Propheta: *Dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo &c.* Profecto risui omnium se exposuisset Propheta, si hoc signum nihil aliud esse voluisset, quam conceptum, & partum puellæ, quæ ante Virgo erat, & virginitatis jacturam in concipiendo fecerit. *Sin autem*, inquit apposite Hieronymus in hunc loc., *juvencula, vel puella, ut Judæi volunt, & non virgo pariat, quale signum poterit appellari, quum hoc nomen ætatis sit, non integritatis?* Et S. Irenæus L. III. *adv. hær.* cap. 27. *Quid enim magnum*, inquit, *aut quod signum fieret in eo, quod adolescentula concipiens ex viro peperisset, quod evenit omnibus, quæ pariunt, mulieribus?* Voluit itaque proculdubio Propheta ibi proponere signum aliquod magnum, inusitatum, & quod omnes naturæ vires excederet, quale petere a Deo noluit Achaz, & quod Deus domui David dare constituit, nempe conceptum, & partum Virginis: *Ecce Virgo concipiet, & pariet* &c.

211. Inst. Ipse Isaias cap. seq. (VIII. 18.) inquit: *Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum, & in portentum Israel;* quin tamen hic velit, signum aliquod supra naturæ vires indicare; ergo similiter in cap. VII. potuit proponere signum aliquod commune, & vulgare conceptus, & partus Virginis jam vitiatæ.

212. Resp. & ex adjunctis, & ex ipso modo loquendi palam fieri discrimen inter utrumque locum. In primo enim loquebatur Propheta de signo, quod Achaz petere jubebatur in profundum inferni, sive in excelsum supra: *Pete tibi signum:* sermo igitur erat de vero prodigio. Achaz autem renuente convertit se Isaias ad domum David: *Audite domus David*, & signum illis promittit, quod dabit ipsis Deus; utique verum prodigium. Nihil autem tale in cap. VII.; sed Isaias proponit se, & pueros suos (hoc est alios Prophetas, vel Discipulos sibi a Deo datos) *in signum & portentum*, quia prædicatores erant veri Dei cultus; & tales prædicatores propter illorum temporum nequitiam contemptui habebantur; unde regius Ps. LXX. 7. inquiebat: *tamquam prodigium factus sum multis*. In quo tamen ipsi filii, vel discipuli Isaiæ figura fuerunt Apostolorum, & discipulorum Christi, qui in *signum*, & *portentum* facti sunt, novam ipsius doctrinam ubique evangelizantes.

213. Obj. secundo. Non apparet, quomodo Isaias eo loci potuerit de conceptu, & nativitate Messiæ vaticinari. Volebat enim aliquo signo persuadere Regi Achaz, destruendam esse potentiam duorum fœderatorum Regum Assyriæ, & Samariæ; propterea illi jubet, ut petat signum a Domino Deo; renuente autem illo, & dicente: *Non petam, & non tentabo Dominum*, Isaias promittit ipse signum a Deo. At vero hoc signum præcedere debebat destructionem duorum regnorum, quæ conspiraverant adversus Jerusalem; Christus autem natus est sexcentis, aut septingentis post annis: ergo &c. En expressa Prophetæ verba: „ Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & „ vocabitur nomen ejus Emmanuel. Butyrum, „ & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & „ eligere bonum. *Quia, antequam sciat puer* „ *reprobare malum, & eligere bonum* (hoc est „ antequam rationis usum attingat) *derelinque-* „ *tur terra, quam tu detestaris, a facie duo-* „ *rum Regum suorum*. “ Jam vero ista difficultas evanescit, atque omnia facile componuntur, si ille filius Virginis, qui vocari debebat *Emmanuel*, idem esse ponatur ac filius ejusdem Isaiæ, cujus mentio fit cap. VIII. 3. & seq. his verbis: *Accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Voca nomen ejus. Accelera, spolia detrahere, festina prædari: quia antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram Rege Assyriorum*. Quæ prædictio etiam opere adimpleta fuit: nam paulo post Theglathphalasar Rex Assyriorum Damascum vastavit, & Rasin Regem Syriæ interfecit, ut habetur Lib. IV. Regum XVI. Non ergo Isaiæ oraculum ad virgineum Mariæ partum referri potest, qui multis sæculis posterior fuit.

214. Resp. certe hanc difficultatem non exiguam esse. Ad illam vero tollendam non eamdem insistunt viam veteres, ac recentiores Interpretes. Veterum tamen explicatio & solidior, & toti contextui magis consentanea est. Negant illi, conceptum, & partum Virginis cap. VII. prænunciatum, sicuti ea omnia, quæ de conceptu, & partu Prophetissæ cap. VIII. dicta sunt, fuisse signum, quod præcedere deberet destructionem duorum Regum Syriæ, & Samariæ. Et jure quidem id negant; alias prophetia falsi convinceretur, saltem quantum ad tempus. Regi enim dixit Propheta, nasciturum ex Virgine puerum, seu Emmanuel; & antequam ille sciat reprobare malum, & eligere

(*a*) Notum est illud Virgilii *Ecloga* VI. 47. de Pasiphae trium filiorum matre

Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit! tum illud Horatii Lib. I. Ode 29.

.... *Quæ tibi virginum*

Sponso necato barbara serviet?

Et multo plura afferri possent.

re bonum, nempe antequam infantilem egrediatur ætatem, *derelinquetur terra, quam tu detestaris, a facie duorum Regum suorum*; & infra adhuc expressius cap. VIII. 4., *antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram Rege Assyriorum:* hoc est duo inimica regna Syriæ, & Samariæ funditus evertentur: atqui hoc factum est quidem, sed multo serius, scilicet anno sexto imperii Ezechiæ capta est Samaria a Salmanasare Rege Assyriorum, ut dicitur Lib. IV. Regum XVIII. 10.; hoc est sexdecim circiter annis post vaticinium Isaiæ: ergo non antequam puer nasciturus sciret reprobare malum, & eligere bonum, aut vocare patrem, & matrem. Multoque magis hoc argumentum valet, si non filius Prophetissæ, sed filius ipsius Regis Achaz, ut Rabbini David Kimchi, Aben-Ezra, Lipman, aliique volunt, in signum a Propheta datus dicatur; qui ulterius non nasciturus, sed natus jam erat, & annos circiter viginti numerabat (*a*).

215. Præterea, quomodo alterutri, vel utrique horum filiorum ea convenire possunt, quæ ibi Propheta filio prænunciato accommodat? Primo enim vocandus erat *Emmanuel*; neuter autem filius hoc nomen, vel ejus significatum habuit. Secundo additur VIII. *Et erit extensio alarum ejus implens latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel*. Tertio vers. 14. *Et erit vobis in sanctificationem. In lapidem aut offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel*. Quæ nonnisi in Jesu Nazareno adimpleta sunt, juxta prædictionem sancti senis Simeonis Lucæ II. 34. Multo autem magis ad solum Messiam ea pertinent, quæ Isaias subdit cap. IX. 6. seq. *Parvulus natus est nobis, & Filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus: & vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis*, cum iis, quæ sequuntur, quæ frustra a divino Vate prædicta sunt, si non referantur ad Messiam, cui soli, & nulli alteri, illi characteres convenerunt. De Messia igitur tota illa prophetia, quanta est, intelligi debet.

216. Neque obstat, quod Isaias eo tempore colloqueretur cum Rege Achaz de angustiis, ad quas redactus erat, & de prompto auxilio Dei, quo ab iis liberaretur, ac denique de signo, quod divinæ promissionis arrha, & pignus esse debebat. Nam primo non insolens est, imo frequentissimum apud Prophetas, ut repente de uno subjecto ad aliud transeant, propter quod maxime obscuri sunt, ut non semel notavit S. Hieronymus (ad cap. VIII. 15. Jeremiæ, ad Isaiæ III., & ad Nahum II.): potissimum vero ut sua vaticinia referrent ad Christum venturum, qui omnium prophetiarum finis est. Secundum hunc transitum repentinum indicavit Propheta, cum non amplius voluit alloqui Regem, postquam renuit petere a Domino Deo signum, sed conversus est ad domum David, dicens: *Audite ergo Domus David*, quasi de alia re jam loqueretur. Tertio promittens Domui David Filium nasciturum, qui *super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud & corroboret in judicio, & justitia, amodo, & usque in sempiternum* (cap. IX. 6.); hoc ipso confirmabat promissionem paulo antea factam (cap. VII. 5. seq.) quod Deus dissipaturus erat consilium initum a duobus Regibus Syriæ, & Samariæ, avellendi Regem Achaz a Juda, & ponendi regem in medio ejus filium Tabeel; quasi diceret, destrui non posse consilio humano illam domum ac familiam, de qua oritura erat illa Virgo, quæ conciperet, & pareret Emmanuelem.

217. Sed quomodo, instant Adversarii, talis conceptus, & partus nonnisi post 600., & amplius annos futurus poterat vocari liberationis proxime speratæ signum? *Dabit Dominus ipse vobis signum?*

218. Resp., primo majore difficultate premi, qui volunt filium Prophetissæ, aut ipsius Achaz fuisse signum, ut mox n. 214. explicuimus cum S. Hieronymo. Deinde *signum* potest dupliciter sumi, aliud *prognosticum*, & tunc eventum rei, quam significat, certe præcedere debet, sicuti quando idem Propheta Isaias Regi Ezechiæ pro signo futuræ sanitatis, ac vitæ diuturnioris dedit prodigiosam retrogressionem umbræ in horologio Achaz decem lineis Lib. IV. Regum XX. 9. Aliud signum est *rememorativum*, ut illud, quod Moysi dedit Deus Exodi III. 13. *Hoc habebis signum, quod miserim te: cum eduxeris populum meum de Ægypto, immolabis Deo super montem istum*. Hoc secundo sensu sumi poterit signum ab Isaia prædictum.

219. Ad hæc, vox hebraica אות *Hoth* potest etiam significare prodigium, vel miraculum, ut notat noster Sanctes Pagninus in *Thesauro linguæ sanctæ* col. 49., & conjungitur aliquando מופת *Mo-*

(*a*) Hoc argumentum est S. Hieronymi, qui in vers. 16. hujus c. VII. ita colligit: „ Sexto imperii anno „ Ezechiæ est ab Assyriis capta Samaria, idest trigesimo primo anno ætatis ipsius. Si itaque, iste „ qui nasciturus, vel *de Virgine*, ut nos probamus, „ vel *de adolescentula*, ut Judæi volunt, butyrum, „ & mel comedet, & tam parvulus erit, ut malum „ a bono discernere nequeat, & antequam ille tem„ pus egrediatur infantiæ, terra Syriæ, & Samariæ „ vastanda ab Assyriis sit; respondeant Hebræi, quo„ modo Ezechias triginta & uno annis infantulus prædicetur, & tam rudis ætatis, ut mel, & butyrum „ comedens, juxta Niniviticos pueros, nec sinistram, „ nec dexteram, idest nec malum, nec bonum noverit? “

Mophet, quod proprie miraculum est. Ut in Psalmo CXXXIV. 9. *Misit signa*, *&* *prodigia*; & sæpe alibi. Unde suspicari non immerito possumus, Prophetam non signum, vel pignus futuræ liberationis domus David proponere voluisse, sed potius magnum illud prodigium Virginei conceptus, & partus Emmanuel, qui totum genus humanum a captivitate dæmonis liberaturus est.

220. Dices. Quomodo Messiæ illa verba adaptari possunt, *Butyrum*, *&* *mel comedet*, *ut sciat reprobare malum & eligere bonum*; cum ejus anima a primo conceptionis momento fuerit omni sapientia repleta?

221. Resp., significari his verbis naturam humanam Emmanuelis, qui propterea solitis aliorum infantium cibis nutriri debebat, cujusmodi erant apud Judæos butyrum, & mel, quibus terra Chanaan abundabat, *fluens lacte*, *&* *melle*: & qui etiam, ut ceteri pueri, debebat crescere ætate, & sapientia, saltem externa specie; vere enim illius anima non poterat in sapientia crescere, nisi experimentali.

222. Dices iterum. Judæi, qui pavore, & terrore correpti, unice ut ab imminenti liberarentur periculo, solliciti erant, oraculum Isaiæ de Emmanuele ex Virgine nascituro intelligere non poterant: supervacaneum igitur erat.

223. Resp., utique potuisse Judæos tum ex verbis ipsis: *Ecce virgo concipiet*, *&* *pariet*, tum multo magis ex adjectis Emmanuelis characteribus oraculi significatum intelligere, nisi carnales existentes rebus tantum præsentibus fuissent more brutorum occupati. Quamquam non desunt Rabbini, qui Messiam, ex Virgine nasci debere, hoc instructi Isaiæ vaticinio fateantur. Mirabile etiam videri potest, quod Deus noluerit statim initio nativitatis Jesu Christi hoc conceptus, & partus Virginalis mysterium omnibus revelari; imo ad illud tegendum voluerit, Mariam Josepho nuptiali vinculo conjungi: cujus quidem divinæ œconomiæ a sanctis Patribus variæ afferuntur rationes. Revelatum tamen fuit ab Angelo Gabriele Virgini Mariæ, quæ jure mirabatur, quomodo posset in suo utero concipere, cum virum non cognosceret. Revelatum est Josepho, ne dubitaret Mariam conjugem suam accipere: ac demum tempore opportuno omnibus a sacris Evangelistis patefactum est.

224. Duo postremo superesse possunt scrupuli: primo quod in primigenio textu hebraico non legatur in tempore futuro: *Ecce virgo concipiet*, *&* *pariet*; sed in præterito *concepit*, *&* *peperit* הרה וילדת. Secundo, quod Jesus Christus non fuerit vocatus *Emmanuel*.

225. Primo dubio facile occurrunt linguæ sanctæ periti, qui bene norunt, futurum a præterito persæpe solum ex adjunctis distingui, quomodo hic distinguitur, unde etiam LXX. Senes verterunt in tempore futuro ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν. *Virgo in utero habebit*, *&* *pariet filium*. Præterea frequentissime Prophetæ ad designandam certitudinem eventus adhibent tempus præteritum, vel præsens pro futuro, quod innumeris ejusdem Isaiæ locis confirmari potest: ut cum de Messia prophetavit: *Languores nostros ipse tulit*, *&* *dolores nostros ipse portavit* &c. Atque hæc communis est veterum Patrum, atque Interpretum hujus difficultatis enodatio.

226. Alterum vero scrupulum jam exemit Evangelista Matthæus c. I. utrumque nomen simul conjungens *Jesus*, & *Emmanuel*, (sup. n. 198.) quorum alterum ab Angelo impositum fuit, alterum a Propheta. Primum officium *Salvatoris* explicat: secundum ejusdem Salvatoris personam divinam in duplici natura subsistentem.

227. Sed recentiores aliqui, gravesque Theologi minime dubitant, duos pueros fuisse in eo loco ab Isaia indigitatos & distinctos: primum scilicet Emmanuelem, seu Messiam, ad quem referuntur ea verba: *Ecce virgo concipiet*, *&* *pariet*; alterum vero filium Prophetissæ, quem in signum, & pignus proxime futuræ liberationis nasciturum prædicit. Itaque priora verba: *Ecce Virgo concipiet*, *&* *pariet filium*, *&* *vocabitur nomen ejus Emmanuel*; *butyrum*, *&* *mel comedet*, *ut sciat reprobare malum*, *&* *eligere bonum*, continere dicunt promissionem Messiæ nasciturі ex Virgine, & qui cum Deus sit, & homo, educandus, & nutriendus fuerit instar aliorum puerorum lacte, & melle. Sequentia autem: *Quia* (hebraice כי *sed*) *antequam sciat puer reprobare malum*, *&* *eligere bonum*, *derelinquetur terra*, *quam tu detestaris*, *a facie duorum Regum suorum*, referri volunt ad filium Isaiæ, qui postea clarius indicatur in c. seq. Observant enim, Prophetam non dixisse, quia antequam *iste* puer sciat reprobare malum &c., quod dicendum illi erat, si adhuc de puero Emmanuel loqueretur: sed dixisse absolute, *antequam puer* (vel fortasse *antequam ille puer*, propter aspirationem, ה *he*) ut significaret, se non amplius loqui de Emmanuele, sed de alio puero, seu de filio Prophetissæ. Hanc explicationem adhibuit post Jac. Ben. Bossuet. P. Augustinus Calmet in Dissert. præmissa Commentariis in Isaiam. Eidem adhæret etiam P. Car. Houbigant in adnotat. ad hunc Isaiæ locum, quos tamen hærere necesse est, aut magnopere laborare cum tempus determinare coguntur, quo prophetia de eversione Samariæ completa fuit, juxta ea, quæ supra n. 214. cum S. Hieronymo diximus.

228. Et hæc quidem de explicatione cap. VII. Isaiæ. Dubium tamen superest de iis, quæ Propheta addit cap. VIII.: *Et dixit Dominus ad me*, *sume tibi librum grandem*, *&* *scribe in eo stylo hominis*: *velociter spolia detrahe*, *cito prædare*. *Et adhibui mihi testes fideles*, *Uriam Sacerdotem*, *&* *Zachariam filium Barachiæ*; *&* *accessi ad Prophetissam*, *&* *concepit*, *&* *peperit filium*. *Et dixit Dominus ad me*: *voca nomen ejus*. *Accelera*, *spolia detrahere*, *festina*

præ-

prædari ; quia antequam sciat puer vocare patrem suum , & matrem suam , auferetur fortitudo Damasci , & spolia Samariæ coram Rege Assyriorum. Qui duos filios ab Isaia distinctos fuisse volunt, Emmanuelem, & filium Prophetissæ, facile hæc verba cum superioribus conciliare videntur; sed nodus postea ipsis remanet solvendus, quomodo tempus hujus prophetiæ litteraliter acceptæ possit cum Lib. IV. Regum conciliari, ex quo scimus, spolia Samariæ nonnisi anno sexto Ezechiæ, idest annos ad minus sexdecim post hoc vaticinium fuisse detracta.

229. Accedit, non posse hæc verba de concubitu Isaiæ cum Prophetissa uxore sua explicari, quin aliquid indecorum, imo fœdum cogitatu in mente veniat; quasi scilicet Isaias coram duobus fidelibus testibus operam gignendo filio dederit, & nomine libri grandis, ac styli partes nec nominandæ indicatæ fuerint, quemadmodum aliqui carnales Judæi explicare impudenter non sunt veriti.

230. Itaque sancti Patres consultius judicarunt, hæc etiam verba ad Messiam referre, nomine Prophetissæ intelligentes Mariam sanctissimam, cujus filius fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ spiritualiter auferre debebat; *expolians* scilicet *principatus & potestates* Coloss. II. 15. Mariam Prophetissam fuisse, nemo dubitat, qui divinum illius Canticum considerat: *Magnificat anima mea Dominum* Lucæ I. Ad illam ergo accessit Propheta, non corpore, sed spiritu. Nonnulla etiam, quæ de Filio hujus Prophetissæ ibi enunciantur, vix, ac ne vix quidem possunt filio Isaiæ convenire; ut illud: *Erit extensio alarum ejus implens latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel* (*a*).

231. Obj. tertio. Christus in sacris litteris describitur eo modo genitus, quo alii homines, scilicet ex commixtione maris cum fœmina. Nam primo non solum dicitur habere matrem, sed etiam patrem. Lucæ II. 33. *Erat pater ejus, & mater mirantes super his, quæ dicebantur de illo*; & infra vers. 48. dicit ei Mater: *Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te*. Secundo Matth. I. probatur, Christum fuisse filium David, quia Joseph vir Mariæ ex David descendit; quæ probatio nulla foret, si Christus tantum Mariæ filius fuisset, non autem Joseph. Tertio S. Paulus ad Gal. IV. 4. Christum dicit *factum ex muliere*; mulier autem consueto loquendi usu non significat virginem, sed fœminam a viro cognitam.

232. Respondet S. Thomas ad primum, S. Josephum fuisse appellatum *Patrem* Jesu Christi secundum communem hominum opinionem, quos Deus de hoc virginei partus mysterio instruere ab initio certis de causis opportunum non judicavit: unde idem S. Evangelista cap. III. 23. *Ipse Jesus*, inquit, *erat incipiens, ut putabatur, filius Joseph*.

233. Ad secundum. S. Hieronymus in hunc locum Matthæi duas allegat rationes, propter quas genealogia Jesu Christi fuit deducta per Josephum, & non per Mariam; primo, *quia non est consuetudinis Scripturarum, ut mulierum in generationibus ordo texatur. Deinde ex una tribu fuit Joseph, & Maria; unde & ex lege eam accipere cogebatur, ut propinquam*: unde si Joseph a David descendebat, Mariam quoque ex eadem tribu existens, descendebat ex David, adeoque & Jesus, filius Mariæ.

234. Tertium leve est: mulieris enim, sive fœminæ nomen, tam virginibus, quam corruptis commune est. *Usu hebrææ locutionis*, inquit S. Augustinus Serm. LXXIII. *de verbis Domini* cap. 4., *mulieres dicit, non virginitate corruptas, sed fœminas*. Quod S. Thomas Lect. II. in hunc locum probat ex cap. III. Geneseos, ubi Adam vocat Evam uxorem suam *mulierem*: *Mulierem quam dedisti mihi*, quæ tamen tunc adhuc virgo erat.

235. Obj. ultimo. Si Christus ex semine viri genitus non fuit, veram non habuit humanam naturam, nostræ similem; corpus enim humanum debet ex utroque sexu efformari.

236. Respondet S. Thomas, quod sicut Adam fuit verus homo, quamquam formatus ex limo terræ, ita Christus Jesus verum habuit corpus humanum, virtute divina in utero Virginis formatum absque virili semine.

237. Scholion. Hujus mirabilis conceptionis Jesu Christi in utero Virginis intemeratæ quatuor rationes aptissimas affert S. Thomas. „ Primo „ propter mittentis Patris dignitatem conservandam. Cum enim Christus sit verus, & naturalis Dei filius, non fuit conveniens, quod alium „ Patrem haberet, quam Deum, ne dignitas Dei „ Patris transferretur ad alium. Secundo hoc fuit „ conveniens proprietati Filii, qui mittitur, qui „ quidem est Verbum Dei. Verbum autem absque corruptione cordis concipitur; quinimmo „ cordis corruptio perfecti verbi conceptionem non „ patitur. Quia ergo caro sic fuit a Verbo Dei „ assumpta, ut esset caro Verbi Dei, conveniens „ fuit, quod etiam ipsa sine corruptione matris „ conciperetur. Tertio hoc fuit conveniens dignitati humanitatis Christi, in qua locum peccatum habere non debuit, per quam peccatum „ mun-

(*a*) De his maxime legendum consulo Natalem Alexandrum, tum in *Hist. Vet. Test.* in V. mundi ætate Diss. X. art. 7., tum etiam in *Hist. Eccl.* Sæc. I. Diss. XXVIII.; ex quo fonte multos alios video suos rivulos deduxisse. D. Ignatius Landrianus Mediol. Monachus Olivetanus hebraice doctissimus multa de hoc argumento scripsit in Opere, cui titulus *Virginis partus, ejusque filii Emmanuel Divinitatis, & humanitatis, scripturalis Dissertatio, atque Demonstr. adv. Hebræos, & Hæreticos* in 4. Mediol. 1659.

„ mundi tollebatur, secundum illud Joan. I. 29. „ *Ecce agnus Dei*, scilicet innocens, *qui tollit* „ *peccatum mundi*. Non poterat autem esse, quod „ in natura jam corrupta ex concubitu caro na„ sceretur sine infectione originalis peccati . . . . „ Quarto propter ipsum finem incarnationis Chri„ sti, quæ ad hoc facta fuit, ut homines rena„ scerentur in Filio Dei, *non ex voluntate car*„ *nis*, *neque ex voluntate viri*, *sed ex Deo*, id„ est ex ipsa Dei virtute; cujus rei exemplar ap„ parere debuit in ipsa conceptione Christi. "

DISSERTATIO III.

De unione duarum naturarum, divinæ & humanæ in Persona æterni Dei Verbi.

1. Explicatis iis, quæ ad humanam Christi naturam pertinent, sequitur, ut de ipsius conjunctione cum natura divina in unica æterni Verbi persona agamus, ubi amplam nobis disserendi materiam hæreses Nestoriana, Eutychiana, ac Monothelitarum suppeditabunt. Primum vero Nestorianam hæresim impugnare aggrediemur, quæ etiam tempore alias antecessit. Exordiemur autem ab hujus hæresis origine.

CAPUT I.

De ortu hæresis Nestorianæ, ac de ejus condemnatione.

2. Nestorius Germanicæ obscuro quodam Syriæ oppido natus, facundia, ac dicendi promptitudine, potius quam doctrina (a) & affectata quadam morum gravitate, ac sanctimonia, tantum populi favorem, plausumque adeptus est, ut ipsius fama Constantinopolim usque ad aures Imperatoris Theodosii pervenerit, qui ad Regiæ urbis Patriarchalem Sedem morte Sisinii vacantem anno 429. ipsum Antiochia evocatum evehi curavit. Et primo quidem ad vehemens catholicæ religionis tuendæ, ac propagandæ studium omnibus se commendabilem reddidit. Sed dum Hæreticos omnes (exceptis Pelagianis, quibus interius favebat) magno zelo insectabatur, infeliciter ipse in hæresim est lapsus, quam hausisse creditur a Theodoro Mopsuestiæ Episcopo, ad quem in suo itinere declinaverat, ut in epistola quadam narrat Joannes Antiochenus, cujus epistolæ partem Facundus Hermianensis suo Libro X. inseruit.

3. Duo autem erant ipsius hæresis suprema capita. Primum, quod duas personas in Jesu Christo admitteret, divinam, & humanam, atque adeo in utero B. Mariæ Virginis nonnisi hominem fuisse formatum, cui postea unitum fuerit Verbum divinum, non substantialiter, & hypostatice, sed moraliter tantum, ut proinde Incarnatio Verbi nihil sit aliud, quam ipsius inhabitatio in homine ex Maria genito, tanquam in templo, unde etiam sequebatur, Deum proprie natum, passum, ac mortuum non esse, nec Christum esse Deum, sed purum hominem; in quo tamen Deus, veluti in templo inhabitaret.

4. Alter principalis Nestorii error fuit, beatissimam Virginem Mariam non esse θεοτόκον *Deiparam*, sed χριστοτόκον *Christiparam* appellandam, vel etiam ἀνθρωποτόκον *hominis matrem*. Atque hinc cœpit Nestorius suarum basphemiarum exordium, quarum præcones adhibuit Dorotheum quemdam Episcopum, & Anastasium Presbyterum, quorum audacia eo pervenit, ut in publica concione in eos anathema dicerent, qui Mariam Deiparam nominarent, idque præsente, atque approbante Nestorio. Quamquam populus blasphemia audita tumultuari cœpit, imo quidam inventus est Monachus, qui vocem contra concionatorem hæreticum extolleret, quem Nestorius vi, & potentia sua facile oppressit, & flagris cæsum in exilium amandari curavit. Non potuit tamen Nestorius populorum clamores compescere, qui publice inclamabant: *Imperatorem habemus*, *Episcopum non habemus*. Et S. Cyrillus ad S. Cælestinum Rom. Pontificem scribebat, Constantinopolitanum populum universum, præter paucos leves ac vanos homines, a Nestorii communione abstinuisse.

5. Nestorius interim, ut latius suam hæresim propagaret, Tractatum *de Incarnatione*, nonnullasque Homilias in Ægyptum misit, ubi tamen inexpugnabilem fidei catholicæ defensorem invenit Sanct. Cyrillum Patriarcham Alexandrinum. Hic statim per epistolam suos Monachos contra pestilentem hæresim præmunivit, ac fere una simul ad Imperatorem Theodosium, atque ad Imperatrices Eudoxiam, & Pulcheriam libellum misit *de recta in Christum fide*. Scripsit postea etiam ad Nestorium, qui ubique de Cyrillo sibi infesto conquerebatur, immo ipsum apud Imperatorem accusavit, ut pacis perturbatorem, & usurpatæ in Ægypto tyrannidis reum. Porro Cyrillus amantissimis litteris Nestorium monebat, ut deposito errore, quem incaute hauserat, B. Virginem *Deiparam* vocare una cum ceteris fidelibus non recusaret. Extant hæ litteræ in I. P. Concilii Ephesini, quibus frigide, & jejune respondit Nestorius in suo errore pertinax.

6. Sed postea cum rescisset Cyrillus, Nestorium ad summum Pontificem Cælestinum de hac enata con-

(a) Ita enim de eo scribit Socrates Lib. VII. *Hist. Eccl.* cap. 32. *Cum naturali facundia esset præditus, eruditus quidem videbatur, revera tamen erat indoctus. Libros etiam veterum interpretum haudquaquam legere dignabatur. Arrogantia enim elatus ob dicendi facultatem, non satis adcurate vetustioribus legendis operam dabat: sed seipsum reliquis omnibus præstare arbitrabatur.*

controversia scripsisse, veritus ne malis artibus ipsum deciperet, ad eumdem Romanum Pontificem litteras obsequii, & reverentiæ plenas, per Possidonium Diaconum misit, in quibus primo memorat *veterum Ecclesiarum consuetudinem*, quæ suadebat, ut hujusmodi res Sanctitati suæ communicaretur. Deinde hæc addit notatu dignissima: *Non prius autem illius* (Nestorii) *communionem palam, aperteque deserimus, quam hæc ipsa Pietati tuæ indicaremus. Digneris proinde quid hic sentias, perscribere, quo liquido nobis constet, communicare ne nos cum illo oporteat, an vero libere eidem denuntiare, neminem cum eo communicare, qui ejusmodi erroneam doctrinam fovet, ac prædicat. Porro tuæ Integritatis mens, & super hac re sententia piissimis, Deoque devotissimis, Macedoniæ Episcopis, nec non totius Orientis Antistitibus perspicue per litteras exponi debet. Non cupientibus illis ansam dabimus, ut omnes uno animo in una sententia persistant, rectæque fidei, quæ jam impugnatur, opem ferant.* Ita Cyrillus secundæ Patriarchalis Sedis Antistes, suo, aliorumque Orientalium Episcoporum nomine Romani Pontificis in universa Ecclesia primatum, & verbis, & factis venerabatur.

7. S. Cælestinus, negotii gravitatem probe perpendens, Synodum Romæ habuit anno 430., in qua re diligenter, ut par erat, examinata, sententiam excommunicationis, & depositionis contra Nestorium tulit, nisi intra decimum ab admonitione diem errores suos *aperta, & scripta confessione* damnaret; Cyrillo insuper jussit, ut tamquam Apostolicæ Sedis Legatus, sententiam contra Nestorium executioni mandari curaret, atque Ecclesiæ Constantinopolitanæ provideret. Aliæ insuper litteræ a Cælestino missæ sunt ad Nestorium, ut errores deponeret; ad Clerum Constantinopolitanum, ut constans in orthodoxa fide permaneret. Joanni præterea Antiocheno, Rufo Thessalonicensi, Juvenali Jerosolymitano, aliisque majorum Sedium in Oriente Episcopis scriptum ab eodem fuit, ut causam Fidei strenue adjuvarent.

8. Porro Cyrillus Rom. Pontificis auctoritate firmatus Synodum habuit Episcoporum sui Patriarchatus eodem ipso anno 430.; unde Synodicam epistolam una cum Cælestini Pontificis mandatis, ac duodecim anathematismis, quibus Nestorius ad suos errores sine tergiversatione ejurandos, subscribere jubebatur, per quatuor legatos ad Nestorium ipsum misit (*a*). Scripsit etiam S. Cyrillus aliam epistolam ad Clerum, & Archimandritas Constantinopolitanos, ut eos de re tota edoceret, atque ad conservandam orthodoxam de Mysterio Incarnationis fidem vehementius urgeret.

9. Nestorius acceptis Romani Pontificis, atque Antistitis Alexandrini litteris in majores furias actus, & non solum suos errores pertinaciter tueri perrexit, sed & Imperatoris levem, & facilem animum a Cyrillo avertere, variis contra eum intentatis calumniis, conatus est, suosque Clericos, maxime autem Archimandritas, & Monachos orthodoxæ fidei constanter adhærentes, multimodis afflixit. Anathematismis autem Cyrilli totidem opposuit anathematismos errorum, atque impietatis plenos; quos etiam a Joanne Antiocheno, nonnullisque Syriæ Episcopis probari curavit. Nec deerant, tam in regia Urbe, quam in multis Orientis provinciis, qui ab Hæresiarcha decepti, vel ejus hæresi, vel saltem ejus personæ aperte patrocinarentur. Quocirca ad Ecclesiæ pacem restituendam, & ad puritatem fidei conservandam, e re visum est Synodum œcumenicam congregare.

10. Eam postulavit ab Imperatore una cum aliis Nestorius ipse, ut scribit Evagrius Lib. I. cap. 3., quorum votis piissimus Augustus annuit, & Ephesi pro die Pentecostes anni 431. indicta est. Ei præfuit ipse Cyrillus, vel suæ Sedis prærogativa, vel, ut alii arbitrantur, nomine Sancti Cælestini, cujus in hac causa jam antea fuerat Legatus, donec Arcadius, & Projectus Episcopi, una cum Philippo Presbytero, quos idem S. Cœlestinus Roma ablegaverat, Ephesum pervenirent, & simul cum S. Cyrillo Synodo præsiderent. Interea tamen cum S. Cyrillus Romanum Pontificem sciscitatus fuisset, *an quia induciarum tempus emensum erat, sententia* (contra Nestorium) *dudum lata perduraret*, Cœlestinus sententiam suspendisse creditur, cujus propterea clementiam erga Hæresiarcham, ut resipisceret, Legati Pontificii in Synodo exposuerunt (*b*).

11. Statuta Pentecostes die S. Cyrillus cum 50.

(*a*) Natalis Alexander in Sæc. V. *Hist. Eccl.* cap. 3. art. 12. §. 4. apposite Calvinistas invitat, ut ad hanc Synodicam S. Cyrilli epistolam attendant, in qua præsentiæ realis corporis Christi in Eucaristiæ Sacramento hoc præclarum redditur testimonium: *Quin & illud non possum*, inquit S. Antistes una cum tota Synodo, *hoc loco non adjicere, nempe dum Unigeniti Filii, hoc est Jesu Christi mortem, & resurrectionem ex mortuis annuntiamus, ejusdemque in cœlum assumptionem confitemur, incruentum in Ecclesia Sacrificium nos celebrare, atque mysticas benedictiones accedere, eaque ratione sanctificari, utpote sacræ Carnis, & pretiosi Sanguinis Christi, omnium nostrum Salvatoris participes effecti. Neque enim illam ut carnem communem suscipimus. Absit hoc &c.* Hoc fortasse ortum est illud odium, quo plerique eorum feruntur contra S. Cyrillum, ipsumque præcipitis judicii, odii, atque injustitiæ in Nestoriana causa insimulare non verentur, ut infra videbimus. Sane Elias Saurinus Minister Calvinista Rotterodamensis accusatus a suo æmulo Petro Juriæo inter alia, quod Nestorium *orthodoxum* pronunciasset, ita in *Apologia* se defendit, quod duo inde contra Ecclesiam Romanam pro Reformatis emolumenta obvenirent: primo, quod Cyrilli auctoritas inde minueretur, qui idololatriam (nempe adorationem corporis Christi) invexerit: secundo quod auctoritas infallibilis Conciliorum generalium simul cum Synodo Ephesina everteretur.

(*b*) Legatur Card. Augustinus Orsi initio Libri XXIX. suæ *Hist. Eccl.*, ubi ostendit, eos falli, qui suspen-

circiter Episcopis sui Patriarchatus Ephesinæ Synodo adfuit. Aderat Ephesinus Episcopus, & Hexarcha Memnon cum aliis 40. Episcopis Asianæ Provinciæ. Paulo post pervenit etiam Juvenalis Jerosolymitanus cum Episcopis Palestinæ, & Episcopi simul congregati erant circiter ducenti. Solus aberat Joannes Antiochenus cum suis Episcopis Orientalibus, sive quod ex industria moras necteret, ut Nestorio amico suo gratificaretur, ut Patres Ephesini non immerito suspicati sunt; sive quod expectare debens suos Episcopos, citius venire non potuerit, ut seipsum excusavit in litteris ad S. Cyrillum.

12. Interea tamen adhuc per 15. dies Synodi celebratio dilata est, quamvis nonnulli Episcopi hanc moram impatienter ferrent. Sed cum duo Metropolitæ, qui in comitatu Joannis erant, scilicet Alexander Apameæ, & Alexander Hierapoleos Ephesum pervenissent, & semel iterumque testati essent, Joanni minime placere, ut causa ipsius diutius Synodus prorogaretur, prima Actio Synodi habita est die 22. Junii in majore Ephesina Ecclesia, quæ *Sanctæ Mariæ* dicebatur. Die tamen præcedenti missa fuerat quatuor Episcoporum legatio ad Nestorium, qui ipsum ad Synodum die sequenti inchoandam invitarent. Sed Nestorius, re cum suis fautoribus communicata, venire renuit, immo contra Synodi exordium protestatus est, contendens, Joannem Antiochenum una cum aliis quibusdam Episcopis esse expectandum. Idem etiam protestatus est Comes Candidianus, ab Augusto Theodosio ad Concilium missus, ut de recto ordine servando curaret, qui tamen Nestorio impense favebat, omnemque dabat operam, ut ejus damnatio impediretur (*a*).

13. Nulla vero utriusque protestationis ratio a Patribus habita est, & præside S. Cyrillo Sacrosancti Concilii initium fecerunt. Sedebant Episcopi 158. præter Diaconum Cesulam, qui a Capreolo Episcopo Carthaginensi, aliisque Africanis missus fuerat. Ante omnia tres Episcopi ad Nestorii domum missi sunt, ipsum ad Synodum advocantes; & iterum alii tres, ut trina admonitio a canonibus præscripta servaretur. Sed non alia fuit Nestorii responsio, quam venturum se ad Synodum, cum omnes Episcopi præsentes fuerint. His, aliisque ex canonum præscripto peractis, ea omnia lecta fuerunt, quæ ad Nestorii causam pertinebant; præcipue vero loca sacrarum Scripturarum, quæ magno numero Sanctus Cyrillus contra Nestorium collegerat. His addita postea fuerunt testimonia Sanctorum Patrum, quos decem enumerat Vincentius Lirinensis in *Commonitorio* cap. 42. (alii duodecim nominant) ut orthodoxa doctrina etiam ex divina traditione constaret. Lecta demum fuit epistola Episcopi Carthaginensis Capreoli per Diaconum Cesulam ad Concilium missa, in qua suam, & suorum Collegarum fidem explicabat. Quæ omnia actis conciliaribus inserta fuere, & prostant in Tom. III. Collectionis Conciliorum Labbeanæ. Atque his rite præhabitis, ac mature perpensis, tandem Patres unanimi calculo ad sententiam depositionis, atque excommunicationis contra Nestorium devenerunt, testantes se id facere *coactos per sacros canones, & epistolam Sanctissimi Patris, & Comministri Cælestini, Romanæ Ecclesiæ Episcopi*. Hæc sententia subscripta invenitur in Actis ab Episcopis 198., quamvis enim nonnisi 158. præsentes Synodo adessent, postea tamen alii, rei veritate comperta, eidem sententiæ suis suffragiis adhæserunt. Atque hic finis fuit memorandæ illius primæ Sessionis, quæ a summo mane usque ad noctem perduravit. Tanta autem excitata est in populo Ephesino lætitia pro vindicato Deiparæ Patronæ suæ honore, ut illico facibus accensis tota urbs fuerit illuminata, atque Episcopi cum acclamationibus, aliisque honorum signis ad sua domicilia deducti. Infelici autem Nestorio fuit sententia postridie ex juris formulis missa cum hac inscriptione: *Nestorio novo Judæ;* deinde in foro publicata, multisque in locis affixa.

14. Sed hujus primæ diei lætitia haud parum turbata fuit, quando Comes Candidianus Nestorii patronus publico edicto omnia, quæ in prima sessione acta erant, irrita esse declaravit; iterumque vetuit, ne Patres ulterius in causa Nestorii progrederentur ante Joannis Antiocheni adventum. Patres tamen his Candidiani mandatis insuper habitis Concilii celebrationi maxima diligentia incubue-

sam fuisse credunt decreto Imperatoris Theodosii sententiam depositionis, atque excommunicationis a S. Cyrillo nomine Rom. Pontificis latam; vel saltem ex ipsa indictione Synodi œcumenicæ hanc suspensionem sententiæ secutam fuisse. Utrumque esse falsum, vel ex eo solo fit manifestum, quod convocatio Synodi signata a Theodosio fuerit, ante sententiam in Nestorium latam, nempe die 19. Novembris anno 430.; sententia autem damnationis Nestorio non innotuerit ex juris regulis ante diem 7. sequentis Decembris. Annuente igitur Cælestino pro bono pacis, res omnes suspensæ manserunt usque ad definitionem Concilii, prout Augustus averso in Cyrillum, propenso autem in Nestorium animo disposuerat. Ceterum S. Cælestinus suis Legatis semel, iterumque mandaverat, ne Apostolicæ Sedis jura ulla ex parte lædi, imminuique permitteret.

(*a*) Verba Imperatoris mittentis Comitem Candidianum hæc sunt: „ Candidianum præclarissimum sacrorum domesticorum Comitem ad sacram vestram Synodum abire jussimus, sed ea lege, & conditione, ut cum quæstionibus & controversiis, quæ circa fidei dogmata incidunt, nil quidquam commune habeat. *Nefas est enim, qui Sanctissimorum Episcoporum catalogo adscriptus non est, illum ecclesiasticis negotiis sese immiscere:* verum ... ut diligenter prospiciat, ne qua dissensio ex mutuo repugnandi studio coorta increbrescat. " Non igitur poterat vi suæ legationis Synodi celebrationem impedire, aut differre.

buerunt; quibus sensim plures etiam eorum accedebant, qui prius rebus minus perspectis Nestorio adhæserant.

15. Major autem cura incesserat Concilii Patres, postquam die 27. Junii Ephesum pervenit Joannes Antiochenus Orientalibus Episcopis stipatus. Ipsi obviam a Concilio missi fuerant nonnulli Clerici, & Episcopi, tum honoris causa, tum etiam ut eum de rebus hactenus gestis certiorem redderent. Eidem tamen appropinquare a militibus permissi non sunt, & vix postquam ad suum domicilium pervenisset, cum eo colloqui potuerunt; atque ab eo dimissi multis injuriis, & plagis affecti sunt. Joannes vero illico cum suis Episcopis, aliisque, qui ad eum convenerant pseudo-Synodum inchoavit, cui tamen mirum est, non interfuisse Nestorium, in cujus gratiam hoc schismaticum conciliabulum habebatur; fortasse ut suspicatur P. Jo. Garnerius, ne ipse ut Constantinopolitanus Patriarcha Synodo præsidere vellet; quem honorem Joannes ambiebat (in Præf. ad Part. II. Operum Marii Mercatoris p. 28.). Hujus prima actio fuit sententia depositionis contra S. Cyrillum, & Memnonem, excommunicationis vero contra ceteros Episcopos, ac Clericos iisdem adhærentes, donec resipiscentes ad suas partes commigrarent. Qua in re breviter considerare possumus non solum temeritatem 43. Episcoporum, qui ducentos pene rite, ac legitime congregatos proscribere ausi sunt, sed etiam violentiam & tyrannidem hujus pseudo Synodi, quæ eosdem Episcopos, nec auditos, nec invitatos sine examine prævio, & sine ullo ex iis ritibus, quos sacri Canones in hujusmodi judiciis præscribunt, judicare, & condemnare præsumpserunt. Quamobrem S. Cyrillus, & Memnon, spreta, ut par erat, hac informi, & nullius roboris sententia, postero die solemniter sacrosanctum Missæ Sacrificium publice celebrarunt, cui multi fideles adstiterunt, & sacrorum mysteriorum participes facti sunt, non obstantibus omnibus Comitis Candidiani conatibus, quibus hanc solemnitatem impedire tentavit.

16. His malis accesserunt postea litteræ Theodosii Imperatoris, qui de rebus gestis falsa, ac maligna Comitis Candidiani, & Nestorianorum relatione certior factus, per Palladium Magistrianum acta Concilii, tamquam tumultuaria, & illegitima rescindebat. Nec facile poterant Patres veram, ac sinceram Actorum relationem ad aures Imperatoris perferri curare, obstructis a Nestorianis omnibus viis: sed tandem inventus est mendicus, qui litteras Synodi arundine inclusas ad Episcopos Constantinopoli degentes feliciter detulit; quibus commoti illi Episcopi, una cum Archimandritis, eorumque Monachis Imperatorem adierunt, ab eoque facile impetrarunt, ut possent Patres Concilii aliquos ex suis ad ipsius Thronum mittere, qui eum de omnibus plene certum redderent.

17. Interea Patribus magnæ consolationi fuerunt Legati Pontificii, qui ad Synodum opportune pervenerunt die 10. Julii, quorum Philippus Presbyter vices Sancti Cælestini gerebat, adeoque ceteris duobus Episcopis prælatus legitur, qui nomine Synodi Romanæ venerant. Omnium gratulatione, & debitis honoribus excepti sunt in ædibus Memnonis Episcopi Ephesini, ibique lectæ sunt litteræ S. Cælestini, quibus auditis a Patribus acclamatum fuit, *Novo Paulo Cælestino, Cælestino Custodi fidei, Cælestino cum Synodo concordi, Cælestino universa Synodus gratias agit*. Communicata deinde Legatis fuere acta Sess. primæ; iisque bene consideratis, Legati die sequenti plenissimum consensum præstitere, condemnationem, ac depositionem Nestorii ratam habentes; itaque omnes tres Actioni subscripserunt, primo quidem Philippus Presbyter, deinde Arcadius, & Projectus Episcopi; ac de his omnibus epistola Synodica scripta est ad Theodosium Imperatorem, ad quem etiam missæ sunt litteræ S. Cælestini, quas secum Legati attulerant (*a*).

18. Sed novæ Constantinopoli exortæ erant turbæ; & Theodosius ex utraque parte pulsatus, incertus quid consilii caperet, tandem Ephesum ire jussit Comitem Joannem sacrarum largitionum Præfectum, qui Nestorium, Cyrillum, & Memnonem, tamquam exauctoratos haberi voluit; imo in custodia militum captivos detinuit; quæ sententia Orientalibus non displicebat, ut, quoniam Nestorium salvare non poterant, saltem Cyrilli, & Memnonis ulciscerentur. Hoc tamen ortho-

(*a*) Notatu digna sunt ea Sancti Cælestini verba ad Theodosium: *Major vobis fidei causa esse debet, quam regni, ampliusque pro pace Ecclesiarum Clementia vestra debet esse sollicita, quam pro omnium securitate terrarum. Subsequuntur enim omnia prospera, si primitus, quæ sunt Deo cariora, serventur*. Et infra: *Pro vestri enim imperii salute geritur, quidquid pro quiete Ecclesiæ, vel sanctæ Religionis observantia laboratur*. Hæc verba vellicare visus est Tillemontius Tom. XIV. in vita Sancti Cyrilli art. 46. quasi Pontifex, *majori securitate, quam Sanctus Augustinus fecisset*, Augusto promiserit, *omnia prospere secutura, si primitus quæ sunt Deo cariora serventur*. His verbis voluit Tillemontius locum Sancti Augustini indigitare Lib. V. *De Civit. Dei* cap. 25. Tom. VI. ubi postquam omnia prospere successisse Imperatori Constantino *verum Deum colenti* exposuisset, *sed rursus*, subdit, *ne Imperator quisquam ideo Christianus esset, ut felicitatem Constantini mereretur, cum propter vitam æternam quisque debeat esse Christianus, Jovianum multo citius, quam Julianum abstulit, Gratianum ferro tyranico permisit interimi* &c. Quæ quidem a Sancto Augustino contra eos verissime dicta sunt, qui religionem solummodo propter temporales felicitates colunt, non autem contra eos, qui de puritate divini cultus solliciti, inde etiam a Deo prosperitates temporales sperant, juxta Christi monitum Matth. VI. 33.: *Quærite primum regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia* (temporalia) *adjicientur vobis*.

thodoxis profuit, quod jussi sunt ex utraque parte Legati ad Theodosium mitti; & quinque uniuscujusque partis delecti fuere. Eosdem Imperator Chalcedone in Villa Rusmiana non semel, sed quarto, & quinto audivit. Et quidem initio Legati Orientalium in magnam spem venerant obtinendæ victoriæ, ac suos adversarios opprimendi. Sed illico rerum facies, Deo cor Regis inclinante, mutata est; & Episcopi Catholici jussi sunt Imperatorem sequi in Urbem regiam, ut ibi pro Nestorio jam deposito alium Episcopum ordinarent; quod & factum est, electo Maximiano, Orientalibus nequidquam reclamantibus. Ipsis autem ab Imperatore facta est ad suas sedes redeundi potestas, sicuti & ceteris; ac Sanctus Cyrillus die 30. Octobris hostibus triumphatis Alexandriam reversus est. Atque hic tandem fuit faustissimus Concilii Ephesini exitus, quem S Cælestinus magna animi sui lætitia audivit, antequam ad cœlos evolaret; quod contigit anno sequenti 482.

19. Pax tamen in Ecclesia illico restituta non fuit. Orientales enim spe sua frustra turbas ciere non desistebant, præcipue adversus S. Cyrillum, cujus duodecim anathematismos ad Nestorium missos, ut Arii, atque Apollinario hæresibus infectos accusare, & impugnare non cessabant, quamquam ille in Concilio Ephesino hujusmodi pestiferas hæreses, ut quascumque alias ab Ecclesia damnatas, damnare se, atque anathematizare professus sit. Acerrimus ejus hostis Theodoretus, Cyrensis Episcopus, vir admodum doctus, sed fidei dubiæ. Hic opus vulgaverat adversus Cyrillum & Sanctum Concilium inscriptum περὶ ἐνανθρωπήσεως *de Incarnatione* quinque libris comprehensum.

20. Sed piissimus Imperator Theodosius paci redintegrandæ solicite studebat, & separati Orientales simulabant ea conditione, ut penitus abolerentur quæcumque S. Cyrillus *vel epistolis*, *vel tomis*, *vel libris evulgaverat*, *& soli fidei*, *quæ a Sanctis Patribus Nicææ edita fuerat*, omnes consentirent. Absurda conditio a Catholicis rejecta fuit, & eorum nomine Cyrillus respondit, expositioni fidei, quam Nicæni Patres ediderunt, adhærere omnes, sed ea etiam intacta esse debere, quæ contra blasphemias Nestorii scripta fuerant. Constans præterea in eo proposito Cyrillus erat, neminem ad suam communionem admittendi, qui in Nestorii condemnationem, & depositionem non consentirent. Postea vero idem Cyrillus, ut ad optatam concordiam perveniretur, consensit, ut tota controversia de 12. anathematismis silentio premeretur: dummodo tamen Nestorii doctrina anathematizaretur, ipse pro deposito, ac Maximianus pro legitimo ejus successore haberetur. Atque ita pax cum Joan. Antiocheno, ceterisque Episcopis Orientalibus feliciter restituta est. Hujus concordiæ notitiam Sanctissimus Pontifex Sixtus III., qui Cælestino successerat, Episcopis, qui ad ejus natalem celebrandum convenerant, præ gaudio exultans communicavit.

21. Solus Theodoretus, quamquam ea, quæ Cyrillus scripserat, suam fidem exponens, orthodoxa esse concederet (*a*), induci tamen non poterat, ut Nestorio anathema diceret; *cujus Sanctissimi Episcopi*, inquiebat, *qui doctrinam indiscrete anathematizet*, *pietatem ipsam anathematizare videatur*, non quia Nestorii errores tueretur, sed quia eosdem illi falso attributos, ejusque mentem non bene a suis adversariis perceptam existimabat, ut aliqui non improbabiliter de Theodoreto judicant. Et cum hac, illacque discurrens turbas inter Episcopos excitaret, jussus est a Theodosio tandem quiescere, & Cyri in suo Episcopatu se continere.

22. Nestorius quoque ex Monasterio Euprepiano, quo se post depositionem receperat, Episcopos, Clericos, atque Aulicos sollicitare non cessabat, sperans se posse amissam dignitatem eorum ope aliquando recuperare. Errores item suos clanculum propagare satagebat. Quamobrem ipse Joannes Antiochenus, sive turbarum pertæsus, sive agnita hominis perfidia, Imperatorem rogavit, ut hunc inquietum perturbatorem procul amandari juberet, quod etiam facile obtinuit, & Nestorius Imperatorio decreto fuit in Oasim deportatus, ejusque libri igne damnati (*b*). Ibi autem propter barbarorum incursiones multa mala perpessus, & sedem sæpius mutare coactus infeliciter periit, a vermibus, ut fama fert, detestabili lingua ante mortem corrosa.

23. Non tamen post mortem Nestorii quieverunt ejus asseclæ, sed divulgare cœperunt quædam scripta Diodori Tarsensis, & Theodori Mopsuesteni, quibus damnata Nestorii doctrina confirmari videbatur: quæque, ut legi ab omnibus possent, in linguas Syrorum, Armenorum, atque Persarum conversa fuerunt. Id autem negotii maxime urgebant Theodoretus Cyrensis Episcopus, & Ibas Edessenus, uterque Cyrillo infensus. Horum duorum nomina una cum Theodoro damnata fuerunt in Synodo V. œcumenica, de qua inferius opportuna erit disserendi occasio. Hoc tantummodo notantes, Rabulam Episcopum Edessenum, qui prius Nestorio favere videbatur, cognita autem veritate, Synodo œcumenicæ subscripserat, in Synodo Edessæ congregata omnia Theodori, & Theodoreti, & Andreæ Samosatensis scripta contra Cyrilli anathematismos edita condemnasse, & igni comburenda tradidisse.

24. Nec etiam nostris ipsis, & superioribus tem-

po-

(*a*) Nam S. Cyrilli scripta ab errore immunia esse etiam Joannes fassus est in epist. ad Nestorium inquiens: *Per ipsam fateor veritatem sæpius* (Ægyptia scripta S. Cyrilli) *revolvens & examinans ab hæretica pravitate libera deprehendi*. Quod Theodoretus ipse tandem fateri debuit.

(*b*) Id etiam postea jussit Valentinianus; quorum decreta refert Jac. Gretserus *De jure*, *& more prohiben-*

poribus inter Protestantes defuerunt, qui desperatam, & toties damnatam Nestorii causam defendendam susciperent (*a*). Sunt demum, qui tam Nestorium, quam Cyrillum andabatarum more pugnasse contendunt, quin unus alterum intelligeret.

25. Nos autem hic quæ ad Nestorii causam pertinent, quatuor distinctis articulis complectemur. Primo capitalem Nestorianorum errorem confutabimus, unam esse in Christo personam, ac propterea Mariam Sanctissimam *Deiparam* dicendam esse, ostendentes. Secundo Nestorium reipsa hæreticum fuisse, ac propterea jure, meritoque in Synodo Ephesina damnatum, ac Sacerdotio privatum. Tertio orthodoxam fuisse Sancti Cyrilli in suis anathematismis doctrinam. Quarto de Nestorianismi suscitatione facta a duobus Hispanis Episcopis Felice, & Elipando Sæc. Ecclesiæ VII. hoc eodem loco disputare opportunum ducimus (*b*).

ARTICULUS I.

Confutatur Hæresis Nestoriana.

26. Ut Sanctus Thomas Libro IV. *contra Gentes* cap. 34. recte observat, in eo erravit Nestorius post suum Magistrum Theodorum Mopsuestenum, quod vellet Christum fuisse purum hominem, ejusdem omnino speciei, ac ceteri homines sunt; in eo autem habitasse Verbum divinum, sicut in templo sibi proprio, eo fere modo, quo tota Sanctissima Trinitas per gratiam habitat in justis. Quia tamen major fuit in Christo plenitudo gratiæ quam in aliis Sanctis, ideo præ ceteris fuit templum Dei, & arctius per affectum Deo unitus, adeoque divina nomina singulari privilegio participavit. Et adhuc clarius 3. Part. quæst. 2. art. 6. ita Nestorii, ejusque magistri Theodori Mopsuesteni hæresim describit: „ Posuerunt, aliam „ esse personam Filii Dei, & filii hominis, quas „ dicebant sibi invicem esse unitas, primo qui„ dem *secundum habitationem*, inquantum scili„ cet Verbum Dei habitavit in illo homine, si„ cut in templo: secundo *per unitatem affectus*, „ in quantum scilicet voluntas illius hominis est „ semper conformis voluntati Verbi Dei: tertio „ *secundum operationem*, prout scilicet dicebant, „ hominem illum esse Verbi Dei instrumentum: „ quarto *secundum dignitatem honoris*, prout o„ mnis honor, qui exhibetur Filio Dei, coexhi„ betur Filio hominis, propter conjunctionem ad „ Filium Dei: quinto *secundum æquivocationem*, „ idest communicationem nominum, prout scili„ cet dicimus, illum hominem esse Deum, & Fi„ lium Dei. Manifestum est autem, istos omnes „ modos accidentalem unionem importare ". Doctrina vero orthodoxa vult, in Christo duarum naturarum unionem esse *substantialem*, *physicam*, *& realem*; seu uno verbo *hypostaticam & personalem*, factam nimirum in unica Dei Verbi persona, vel hypostasi.

PROPOSITIO I.

Adversus impiam Nestorii hæresim demonstratur, unam fuisse in Christo Jesu Personam divinam.

27. Primo hoc aperte tradit S. Joannes Evangelista iis verbis cap. I. 14. *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*, quorum sensum ita pulchre explicat S. Leo Magnus Serm. VII. *de Nativit.*: „ Quod *Verbum caro factum est*, non hoc „ significat, quod in carnem sit Dei natura mu„ tata, sed quod a Verbo *in unitatem personæ* „ sit caro suscepta, cujus utique nomine homo „ totus accipitur. " Et ut S. Thomas acute ratiocinatur Lib. IV. *cont. Gent.* cap. 34. n. 3. „ O„ mne quod factum est aliquid, est illud, quod „ fa-

di, expurgandi, & abolendi libros hæreticos &c. Lib. I. cap. 9.

(*a*) Lud. Ellies Dupinius, vir liberioris ingenii in Tom. III. *Novæ Biblioth. Eccl.* Part. II. pag. 267. ita causæ Nestorii patrocinatus est, ut in suspicionem Nestorianismi venerit, sed omnem postea suspicionem a se removit, palinodia recantata. Non pauci autem inter Acataicos, præsertim Calvinistas, Nestorium defendendum susceperunt, condemnantes Sanctum Cyrillum. Primus creditur fuisse David Derodon Calvinista, famosus Sæc. elapso, & subtilis Dialecticus, cujus liber *De supposito* fuit a Senatu Tolosano flammis damnatus. Sed Sorbierus in epist. ad Vossium hanc miseram præcedentiæ laudem defert Ægidio Gaillardo nobili Gallo, utpote qui in libro, cui titulus est *De supposito* primus scripserit, Nestorium in Synodo Ephesina *livore Cyrilli* fuisse hæreseos insimulatum, & damnatum. Eandem contra S. Cyrillum calumniam postea alii Protestantes recoxerunt, ut Elias Saurinus Calvinista, qui in *Apologia* contra Jurieum scribere non est veritus, *Nestorium sibi magis orthodoxum videri quam Cyrillum*. Idem conati sunt evincere Albertinus Calvinista in Tract. *De Eucharistia*, Christ. Aug. Salig. in *Eutychianismo ante Eutychen*, Mathurinus Veysserius La-Croze in *Hist. Christianismi Indorum*, Paulus Ernestus Jablonski *in Exercit. historico-theol.*, & Sam. Basnagius in Tom. III. *Annalium politico-Eccles.* ad ann. Christi 430. & seq.

(*b*) De Hæresis Nestorianæ ortu, progressu, & condemnatione nemo disertius, meo quidem judicio, & solidius egit amplissimo Cardin. Augustino Orsi. Sed præter hunc, aliosque Historicos, Nat. Alexandrum, Fleurium, Villemontium, consuli possunt eruditissimus Pater Jo. Garnerius in Dissert. duabus *De Hæresi*, *& libris Nestorii*, *& de Synodis habitis in causa Nestoriana*, ac Pater Lud. Doucin in gallica sua *Historia Nestorianismi*. De Nestorianæ autem hæresis propagatione in Oriente multa dabunt Abr. Bzovius ad ann. Christi 1330. Rich. Simonius in *Hist. Critica fidei*, *& rituum Orient.* Joann. Morinus *De sacris Eccles. Ordinat.* in præfat. *ad ritum Ordinat. Nestorianorum*, Euseb. Renaudotius in *Collect. Liturgiar. Orientalium*, & copiosissimus Jos. Simonius Assemannus Tom. III. *Bibliotheca Orientalis* Part. II.

„ factum est: sicut quod factum est homo, est „ homo, & quod factum est album, est album. „ Sed Verbum Dei factum est homo: igitur Ver„ bum Dei est homo .... Si igitur Verbum caro „ factum est, idest homo, ut Evangelista testa„ tur, impossibile est, quod Verbi Dei, & illius „ hominis sint duæ personæ, vel duæ hyposta„ ses, vel duo supposita ".

28. Secundo hoc idem probatur istis Sancti Pauli verbis ad Philipp. II. 6. quibus Filii Dei incarnationem ita describit: *Qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus*. Quo in loco nobis perspicue manifestum fit, illum ipsum factum esse hominem, qui prius in forma Dei erat; atqui iste, qui in forma Dei erat, certe non est alius, quam Filius Dei unigenitus, secunda scilicet Persona divina: ergo ipsa est persona divina, quæ assumpsit formam servi, & facta est in similitudinem hominum: neque alius est in Christo filius Dei, alius filius hominis, ut blasphemat Nestorius.

29. Sed placet hic etiam addere verba S. Thomæ, qui in loco mox laud. n. 19. sic colligit, non posse hunc textum intelligi de Christo, si illum dividamus in duos; scilicet in hominem illum, qui est filius Dei adoptivus, & in filium Dei naturalem. „ Ille enim homo, si purus homo sit, „ non prius fuit in forma Dei, ut postmodum in „ similitudinem hominum fieret; sed magis e con„ verso homo existens divinitatis particeps factus „ est, in quo non fuit exinanitus, sed exaltatus. „ Oportet igitur, quod intelligatur de Verbo Dei, „ quod prius fuerit ab æterno in forma Dei, i„ dest in natura Dei, & postmodum exinanivit se„ metipsum, in similitudinem hominum factus. „ Non potest autem intelligi ista exinanitio per so„ lam inhabitationem Verbi Dei in homine Jesu „ Christo: nam Verbum Dei in omnibus Sanctis „ a principio mundi habitavit per gratiam, nec „ tamen dicitur exinanitum." Ex quibus concludit Angelicus, non alia ratione Verbum Dei dici *exinanitum*, idest *parvum factum*, nisi quia *humanam parvitatem* assumpsit: sicut si anima præexisteret corpori, & diceretur fieri substantia corporea, quæ est homo, *non mutatione propriæ naturæ*, sed *assumptione naturæ corporeæ*. Hanc rationem urgebat S. Cyrillus in epist. ad Monachos, & alibi.

30. Innumera præterea sunt alia Scripturarum loca, in quibus significatur aperte, illum ipsum, qui ex Beata Maria Virgine natus est, esse Filium Dei. Ad Galat. IV. 4. *Misit Deus Filium suum, factum ex muliere*. Ad Ephes. IV. 10. *Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos*. Et Christus ipse de se dicit Joann. III. 13. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo*.

31. Hinc Patres Concilii Nicæni post assertam contra Arianos Jesu Christi consubstantialem divinitatem ita professi sunt: *Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cælis, & incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, & homo factus est .... passus, & sepultus est*. Quæ solemnis professio fidei minus esset accurata, si alius esset Mariæ Virginis filius, qui passus & sepultus est, alius Filius Dei, Patri consubstantialis, ut impie dogmatizabat Nestorius. Hoc argumento usi sunt S. Cyrillus in Lib. *de Symbolo*, & Jo. Cassianus Lib. VI. *de Incarnat.* c. 8.; atque inhærentes huic Nicænæ fidei Nestorium condemnarunt Synodi œcumenicæ Ephesina, Chalcedonensis, atque Constantinopolitana II. Et in Synodo quidem Chalcedonensi Act. VI. illa verba Symboli Constantinopolitani: *Et in unum Dominum nostrum Jesum Christum* ita explicata sunt: *Non in duas personas partitum, aut divisum, sed unum, & eumdem Filium Unigenitum, Deum Verbum, Dominum nostrum Jesum Christum confitemur*. In Synodo autem V. Collat. VIII. can. 5. sic definitum: *Si quis introducere conatur in Mysterio Christi duas subsistentias, seu duas personas, anathema sit*.

32. Prob. ulterius unitas Personæ in Jesu Christo ex veterum Patrum doctrina. Nam S. Ignatius Martyr in epist. ad Ephesios: *Deus noster Jesus Christus*, inquit, *in utero gestatus est a Maria, secundum dispensationem Dei ex semine David*. Et iterum Fideles ita exhortatur: *Convenite in una fide, & in uno Jesu Christo, secundum carnem ex genere David, Filio hominis, & Filio Dei*. Eadem ergo persona in Christo, non diversa, quæ ab æterno Patre est secundum divinitatem, est a Maria Virgine secundum humanitatem assumptam; & idem Christus filius Dei, & filius hominis.

33. S. Irenæus Lib. III. *adv. Hæres.* c. 18. data opera ex sacris litteris ostendit, *unum, eumdemque esse Filium Dei, & hunc esse incarnatum pro salute nostra Jesum Christum Dominum nostrum*.

34. S. Athanasius in L. I. *de Incarnat. D. N. J. C.* contra Apollinarem n. 4. *Carnis*, inquit, *cum Verbi divinitate conjunctio ex utero facta est*; quod negabat aperte Nestorius nolens agnoscere *Deum bimulum, aut trimulum*. Rursus num. 6. probat, Corpus Christi adorandum esse, *quia incarnati Verbi Corpus factum est .... Debita ergo*, subdit, *& divina adoratione colitur; Deus enim est Verbum, cujus corpus est proprium*. Quæ jugulum petunt Nestorianæ hæreseos, divinitatem ab humanitate substantialiter separantis. Num. 12. *Errant, qui dicunt, alium esse, qui passus est Filius, & alium, qui passus non est. Non enim alius est, quam ipsum Verbum, quod passionem, & mortem susceperit*. Et totus est tam in illo, quam in sequenti Libro, ut contra hæreticos evincat, Jesum Christum unum, atque in-

indivisibilem esse, non utique secundum naturam, quæ gemina in ipso est, sed secundum personam, quæ nonnisi una est; ut proinde nullus esset finis, si omnia hujus S. Patris testimonia exscribere vellem.

35. Etiam S. Gregorius Naz. Orat. XXXI. de Verbo æterno loquens, *Id quod non erat*, inquit, *assumpsit, non duo factus, sed unum ex duobus fieri sustinens; Deus enim ambo sunt; id quod assumpsit, & quod assumptum est: naturæ duæ in unum concurrentes*.

36. Ex latinis autem Patribus duos allegasse sufficiat; sed quorum auctoritas tanta est, ut sola contra omnes Nestorianos sufficiat, Ambrosium nempe, ejusque in Deo filium Augustinum. Primus *de Incarnat.* cap. 5. *Non alter*, inquit, *ex Patre, alter ex Virgine: sed idem aliter ex Patre, aliter ex Virgine*. S. autem Augustinus in *Enchiridio* cap. 35. Tom. VI. *Unus*, inquit, *Dei Filius, idemque hominis Filius: unus hominis filius, idemque Dei Filius: non duo Filii Dei, Deus, & homo, sed unus Dei Filius: Deus sine initio, homo a certo initio, Dominus noster Jesus Christus*. Et Tract. XLIX. in Joannem, *Anima, & caro Christi cum Verbo Dei una persona est, unus Christus*.

37. Supervacaneum autem esset, Patres nominare, qui Nestorio vel coævi, vel posteriores fuere, cum manifestum sit, totius Ecclesiæ consensu impiam illius hæresim fuisse damnatam. Contra Nestorii hæresim classicum quasi insonuit S. Proclus Cyzicenus Episcopus præclara Homilia *in Deiparam* habita anno 429.; tum deinde in celebri epist. ad Armenios *de Incarnatione*, & in nonnullis Orationibus, quas postea Constantinopolitanus Patriarcha factas ad populum suum habuit (*a*). Acacius Militinæ in Armenia minori Episcopus, Marius Mercator, Jo. Cassianus, & qui primo loco nominandus erat, S. Cyrillus Alexandrinus, aliique contra pestilentem hæresim qua voce, qua scriptis pugnarunt; quorum docrinam alii deinceps orthodoxi Patres secuti sunt; maxime autem S. Joannes Damascenus Sæc. VIII. clarissimus (*b*).

38. Plures etiam ad hoc confirmandum nostræ fidei dogma rationes affert Sanctus Thomas laud. supra Libr. V. *contr. Gent.* cap. 34. Illa autem prima, & præcipua est, hæresi Nestoriana mysterium Incarnationis funditus tolli; inhabitatio enim Divini Verbi in homine per gratiam non sufficit, ut Verbum dicatur incarnatum; habitavit enim Verbum Dei, & Deus ipse Pater in omnibus Sanctis a constitutione mundi, secundum illud Apostoli 2. ad Corinth. VI. 16. *Vos estis templum Dei vivi, sicut dicit Dominus, quoniam inhabitabo in illis*; quæ tamen inhabitatio numquam dicta fuit, vel dici potest incarnatio.

39. Neque etiam ad rationem incarnationis sufficit, si dicatur, Verbum Dei pleniore gratia in Christo Jesu inhabitasse, quia magis, & minus speciem non faciunt diversam. Si igitur substantialis, & hypostatica negetur unio duarum Christi naturarum, totum tollitur Incarnationis mysterium, quod fundamentum est Christianæ Religionis.

40. Accedit & illa ratio omnino efficax, quod pronomina demonstrativa referuntur ad personam, vel hypostasim, vel suppositum: sed Jesus Christus dicit de seipso Jo. VIII. 25. *Antequam Abraham fieret, ego sum*, & cap. X. 30.: *Ego, & Pater unum sumus*; & plura alia, quæ ad divinitatem Verbi pertinent: manifestum est ergo, personam Jesu Christi esse divinam, quæ in duplici natura divina, & humana subsistit.

41. Objiciebat primo Nestorius ea Scripturæ loca, in quibus natura Christi humana vocatur primo divinitatis *templum*, ut Jo. II. 19. Christus de sua humanitate dicit: *Solvite templum hoc, & tribus diebus excitabo illud .... Ille autem dicebat de templo corporis sui*. Secundo vocatur *tabernaculum*, ad Hebr. VIII. 2., & IX. 11. Tertio *habitus, & vestimentum*, ad Philipp. II. 7. *Habitu inventus, ut homo*: non ergo absurde ponitur in Christo Jesu unio divinitatis cum humanitate solummodo moralis, negata unione substantiali, atque hypostatica.

42. Respond., has, & ceteras hujus generis sacrarum Scripturarum locutiones non esse intelligendas in sensu proprio, & litterali ad excludendam unionem hypostaticam, quam alibi eædem sacræ litteræ tam luculenter exprimunt: sed in alio sensu latiore, ad explicanda ea, quæ in hoc mysterio contigerunt. Sic Christus metaphorice corpus suum appellavit *templum*, ut Judæis futuram sui corporis dissolutionem per mortem, & post triduum resurrectionem prædiceret. Hoc ergo templum Christus inhabitabat per animam sibi hypostatice unitam; illudque dissolvendum erat, anima ab eodem in triduo mortis separata; quin tamen divinitas ipsa a corpore separaretur, ut suo loco explicabitur.

43. Nomine autem *tabernaculi* S. Paulus nihil aliud intelligit, quam sacrificium illud, quod Jesus Christus sui ipsius obtulit æterno Patri, præfiguratum in sacrificiis veteris legis, quæ Sacerdos in *tabernaculo* Mosaico offerebat; unde in primo loco cit. S. Paulus de Christo Jesu Pontifice ait: *Sanctorum minister, & tabernaculi veri* (idest Ecclesiæ a Christo fundatæ) *quod fixit* Do-

(*a*) Prima illa Homilia Procli inserta est *Auctario novo Bibliothecæ græco latinæ* nostri Franc. Combesis Tom. I. pag. 302. & seq.

(*b*) Ejus *Dissertationem advers. exosam Deo Nestorianorum hæresim* primus græce evulgavit, & primo Tomo inseruit noster P. Mich. Le-Quien, addita versione latina Franc. Turriani.

Dominus, *& non homo*. Eodemque sensu cap. IX. 11. *Christus autem*, inquit, *assistens Pontifex futurorum bonorum*, *per amplius*, *& perfectius tabernaculum non manufactum .... introivit semel in sancta*, cum reliquis, quibus S. Paulus fuse explicat novi Testamenti Sacerdotem, & Sacrificium, cujus vetera figura erant, & typus.

44. Postremum facile retorquetur in Nestorianos, si simul cum præcedentibus verbis conjungatur, quibus dicitur: Christus Jesus, *cum in forma Dei esset ... semetipsum exinanivit*, *formam servi accipiens*, *in similitudinem hominum factus*, *& habitu inventus*, *ut homo*. Vide sup. n. 28. Nec hujusmodi exempla sunt accurate, & per omnia accipienda; alias in absurdum Phantasiastarum errorem prolaberemur, quem confutavimus supra.

45. Obj. secundo. Jesus Christus Joann. VIII. 29. de se ipso dicebat: *Qui me misit*, *mecum est*, *& non reliquit me solum*, *quia ego*, *quæ placita sunt ei*, *facio semper:* non ergo alia erat conjunctio Verbi cum humanitate, quam per voluntatis humanæ perfectissimam subjectionem ad divinam.

46. Resp. neg. cons., quia potius hæc perfectissima voluntatis humanæ conjunctio cum divina erat unionis hypostaticæ effectus, & consectarium; neque particula illa *quia* debet hic sumi pro vera causa, sed potius pro signo, quo Judæi intelligerent, se esse simul Deum, & hominem; quod infra clarius expressit Christus cap. IX. 10. dicens: *Non creditis*, *quia ego in Patre*, *& Pater in me est? Verba*, *quæ ego loquor vobis*, *a me ipso non loquor*. *Pater autem in me manens*, *ipse facit opera*. Immo in ipso loco nobis objecto vers. 42. cum Christus dicit: *Ego ex Deo processi*, *& veni*, luculenter declarat, se, qui loquebatur, esse illam personam divinam, quæ a Patre per æternam generationem procedit.

47. Obj. tertio ex Sanctis Patribus. S. Ambrosius Lib. V. *de fide ad Gratianum* c. 3. dicit, *hominem fuisse a Christo assumptum*. Illi consonat S. Augustinus Lib. XI. *de Civit. Dei* cap. 2. inquiens: *Deus Dei Filius homine assumpto* &c.; sed nomine hominis intelligitur, non solum natura, sed etiam persona humana: ergo &c.

48. Resp., minime dubium esse, Sanctos Patres nomine *hominis assumpti* a Verbo, intellexisse naturam humanam sine propria ipsius subsistentia. Seipsum, & alios explicat S. Augustinus in Lib. *De prædest. Sanctorum* c. 15., ubi inquit: „ Respondeatur quæso, *ille homo*, ut a Verbo Patri coæterno *in unitatem personæ assumptus*, Filius Dei unigenitus esset, unde hoc meruit? “ Ceterum exorta hæresi Nestoriana Patres magis accurate loqui debuerunt, ne illis hæreticis cavillandi ansam præberent. Quamobrem S. Cyrillus Alexandrinus in epist. ad Valerianum illam Nestorianorum propositionem improbat: *Deum*, *& hominem simul convenientes*, *unum effecisse Christum*; quia his verbis significabant, *utriusque salvam esse hypostasim*.

49. Inst. primo. S. Augustinus in Enchiridio cap. 35. dicit, Christum *esse aliud propter Verbum*, *& aliud propter hominem*. Item Sanctus Leo Papa in epist. XXVIII. ad Flavianum duo in Christo distinguit, quorum *unum coruscat miraculis*, *aliud succumbit injuriis*: sed *aliud*, *& aliud* non dicitur, nisi de supposito: duo ergo in Christo erant supposita, sive duæ personæ.

50. Respond. cum Sancto Thoma quæst. 2. art. 3. ad 1., dici Christum *aliud*, *& aliud*, non propter diversitatem suppositi, aut hypostasis, sed propter diversitatem naturarum, quæ in eo erant. Unde etiam Sanctus Gregorius Nazianzenus in epist. I. ad Cledonium: *Aliud*, inquit, *& aliud sunt ea*, *ex quibus Salvator est*, *non autem alius*, *& alius*. *Dico vero aliud*, *& aliud a contrario*, *quam in Trinitate habet: ibi enim alius*, *& alius dicimus*, *ut non substantias confundamus*, *non autem aliud*, *& aliud* (a).

51. Inst. secundo. Basilius laudatus a Theodoreto contra anathematismum quintum S. Cyrilli, in Serm. de Spiritu Sancto contra Amphilochium Christum appellat *hominem Deiferum*; & ab aliis veteribus idem Christus dictus est *homo Deificatus*, vel *homo Dominicus*; atqui hujusmodi nomina Christo convenire non possent, si in ipso non esset simul cum persona divina etiam persona humana, ut Theodorus Mopsuestenus, & Diodorus Tarsensis pro causa Nestorii bene observabant: ergo &c.

52. Resp. nullam esse vim in nonnullis hujusmodi locutionibus, quibus aliquando usi sunt veteres Patres ante ortum Nestorianæ impietatis: nomine enim hominis non intelligebant personam, sed naturam humanam, quam recte *Deiferam*, *Dominicam*, *& Deificatam* appellabant, utpote a Persona divina in consortium suæ naturæ assumptam; de quo dogmate adstruendo unice solliciti erant, contra multiplices hæreses, quæ illud negabant. Hæ autem locutiones, quæ in veteribus Patribus innoxiæ erant, atque ad sanum, & orthodoxum sensum facile trahebantur, in Nestorio, ejusque Symmistis, non solum ut suspectæ, sed etiam ut hæreticæ jure reprehendebantur: notus

(a) Præclara sunt etiam ea Vincentii Lirinensis verba in Commonitorio I. *Quomodo in Trinitate alius*, *atque alius*, *non aliud*, *atque aliud? Quia scilicet alia est persona Patris*, *alia Filii*, *alia Spiritus Sancti: sed tamen Patris*, *& Filii*, *& Spiritus Sancti non alia*, *& alia*, *sed una*, *eademque natura*. *Quomodo in Salvatore aliud*, *atque aliud*, *non alius*, *atque alius? Quia videlicet altera substantia divinitatis*, *altera humanitatis; sed tamen Deitas*, *& humanitas non alter*, *& alter*, *sed unus*, *idemque Christus*, *unus*, *idemque Filius Dei*, *& unius*, *ejusdemque Christi*, *& Filii Dei una*, *eademque persona*.

tus enim aliunde erat perversus eorumdem sensus.

53. Sic fuerunt etiam, qui Christi humanitatem appellarunt Divinitatis *templum*, aut ipsius *instrumentum*: sed sensu a Nestorianis omnino diverso; idest non negata, sed confessa unione substantiali, atque hypostatica cum divinitate. Hoc eodem sensu humana Christi natura verissime dici potest *instrumentum* Divinitatis, non tamen separatum, & accidentaliter solum unitum; sed substantialiter conjunctum, quemadmodum & nos supra Dissert. I. n. 13. una cum S. Thoma explicuimus.

54. Inst. tertio. Sanct. Joannes Chrysostomus Homil. III. in cap. I. epist. ad Hebræos T. XII. pag. 25. sequent. de Jesu Christo explicans ea verba Psalmi: *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus*, quæ S. Paulus affert in ea epist. c. I. 9. hæc habet: „ Hic (Paulus) & Judæos & Pauli Samosateni „ asseclas, & Arianos, Marcellumque, & Sabel- „ lium ferit, & Marcionem. Quomodo? Judæis „ quidem ostendens, *unum esse duo* (Ita legit „ Montfauconus; alii autem cum Muriano Scho- „ lastico *ostendens duas personas*) *& Deum*, „ *& hominem* .... Adversus Marcellum, & alios, „ *quod sint duæ personæ per hypostasim*. Ad- „ versus Marcionitas autem, quod divinitas non „ ungatur, sed humanitas." Nihil disertius dici potuit pro sententia Nestorii, qui fuit Chrysostomi in Sede Constantinopolitana successor (*a*).

55. Respond., vere difficilem explicatu esse hunc locum. Interim mirari subit, neque Nestorium hujus celeberrimi sui Prædecessoris patrocinio fuisse unquam gloriatum; neque Theodorum, aut Theodoretum, cum undique pro defensione ipsius causæ veterum testimonia conquisierint, ullum unquam invenisse in Chrysostomo, quod Catholicis objicerent. Crescit admiratio ex eo, quod S. Cyrillus in epist. ad Clerum Constantinopol. de prædecessoribus Nestorii loquens, fidenter dixerit: *Prædicabant illi apud vos non duos Christos, sed unum tantum, eumdem nimirum Deum verum, & hominem rursus secundum carnem ex muliere ortum*. Imo expressius adhuc S. Cælestinus epist. 14. ad Clerum, & populum Constantinopolitanum. *Quid non*, inquit, *animis vestris eruditio sanctæ memoriæ Episcopi Joannis infudit, cujus sermo adstruens Catholicam fidem toto orbe diffusus est?* Anne id ausi fuissent Cælestinus, & Cyrillus, si Joannis Chrysostomi doctrinam saltem suspectam Nestorianismi esse scivissent? Annon erat hæc opportunissima occasio Nestorio, ejusque patronis oblata, ut se tanti Doctoris auctoritate defenderent? Hæc Sanctorum Cælestini, & Cyrilli fiducia, addito Nestorianorum silentio, argumentum præberet efficacissimum, nihil ex laudata Homilia, imo ex omnibus hujus S. Patris operibus exiundi posse ad damnatæ hæresis patrocinium, quicumque sit objectorum verborum sensus, in quo determinando laborant eruditi.

56. Sed nobis valde probabile videtur, S. Doctorem per duas personas hypostasi distinctas intelligere Deum Patrem, ejusque Filium; non duas in Christo personas divinam, & humanam. Id colligitur ex scopo, qui erat confundendi Judæos simul, & Sabellianos. Primos confundit, probans ex Psalmo Jesum Christum, quamvis unicum in persona, duplicem tamen esse in natura; unde inquit Psalmista de Christo: *propterea unxit te Deus, Deus tuus*, ostendens *unum esse duo, & Deum, & hominem* (ita enim legendum est juxta græcum textum δύο ἐς αὐτὸν δεικνὺς, καὶ θεὸν, καὶ ἄνθρωπον *ostendens unum esse duo, & Deum, & hominem*). Ecce Christum *unum* in persona, *duo* in duabus naturis. Pergit porro: *Adversus Marcellum autem, & alios* (nempe Sabellianos, qui personas divinas non distinguebant) *quod sint duæ personæ divisæ per hypostasim*. Frustra hæc Sabellianis fuissent objecta, si ad duas in Christo personas referrentur. In neutro igitur loco duas personas adstruit in Jesu Christo: non in primo contra Judæos: ibi enim dicens, *unum esse duo, Deum, & hominem*, manifeste innuit, *unam* esse in Christo personam, *duo* autem, seu *duas naturas*. In altero commate contra Marcellum, & Sabellianos, ubi dicit ὅτι δύο ἐστὶ ταῦτα απρόσωπα διῃρημένα κατὰ ὑπόστασιν, *quod sint duæ personæ divisæ per hypostasim*, de divinarum personarum distinctione loquitur (*b*).

57.

(*a*) Qui hanc S. Joann. Chrysostomi homiliam gallice vertit (D. Fontana), Nestorianam hæresim aperte Sancto Doctori tribuere visus est. Proprium tamen errorem agnovit, & palam retractavit, ut videri potest apud auctorem *Hist. des Ouvrages des Savans* Nov. 1693. p. 138.

(*b*) Posita hac lectione, quæ textui Græco omnino conformis est, omnis tollitur difficultas. Mutianus Scholasticus vetus Chrysostomi interpres illi voci δύο de suo addidit πρόσωπα; unde communis lectio facta est *duas personas*; cum tamen in græco non habeatur nisi δύο *duo*, quæ vox commodissime intelligitur de duabus in Christo naturis, quas contra Judæos Chrysostomus ostendere volebat. Addebat etiam Mutianus *duas personas, & unum Deum*, cum tamen textus græcus habeat καὶ θεὸν, καὶ ἄνθρωπον, *& Deum & hominem*.

Sixtus Senensis in Bibliothe a Sancta L. VI. annot. 329. sic legendum putavit: *Duas personas ostendens Deum, & hominem*, suspicatus lectionem communem ex græco textu esse depravatam. Suis tamen conjecturis non multum fidens locum sic explicabat: *duas personas Deum, & hominem*, scilicet *per hominem* intelligendo personam Verbi incarnatam; & per *Deum* personam Patris, aut Spiritus Sancti.

Aliis placuit, *personæ* nomine hic a Chrysostomo indigitari *naturam*, quod nonnullis Patribus græcis non insolens fuit. Sed cum Chrysostomus in hoc eodem loco *personam* in proprio significatu accipiat, dicens Patrem, & Filium *duas personas esse divisas per hypostasim*, hæc responsio parum solida videtur.

57. Obj. quarto. Natura humana Christi non minoris certe dignitatis est, ac nostra; atqui personalitas pertinet ad nostræ naturæ dignitatem: ergo multo magis in Christo erat persona hominis; alias ejus natura proprio, & ultimo caruisset complemento.

58. Resp. S. Thomas quæst. 2. art. 2. ad 2., ad majorem naturæ humanæ dignitatem pertinere, quod existat in persona divina, quam in propria persona. *Et ideo ex hoc ipso humana natura dignior est in Christo, quam in nobis; quod in nobis, quasi per se existens, propriam personalitatem habet; in Christo autem existit in persona Verbi.*

59. Inst. Si humanitas Christi per seipsam in propria persona non subsistit, individua substantia non est: definiente enim Boetio in Libro *de duabus naturis, & una persona Christi*, a persona fit substantia *individua*; inquit enim: *persona est rationalis naturæ individua substantia*: atqui nefas est dicere, humanitatem Christi non esse substantiam individuam; tum quia ut Damascenus dicit lib. 3. *de fide orthod.* cap. 11. *natura universalis non subsistit secundum se, sed in nuda contemplatione consideratur;* tum etiam quia si Verbum assumpsisset naturam humanam universalem, sequeretur, quemlibet hominem esse Deum: ergo &c.

60. Resp. S. Thomas ad 2., Verbum divinum certe non assumpsisse naturam humanam *in universali, sed in atomo*, ut loquitur S. Jo. Damascenus loco laud.. Sciendum est tamen, *quod non quodlibet individuum in genere substantiæ etiam in rationali natura, habet rationem personæ, sed solum illud, quod per se existit, non autem quod existit in alio perfectiori. Unde manus Socratis, quamvis sit quoddam individuum, non tamen est persona, quia non per se existit, sed in quodam perfectiori, scilicet in suo toto... Licet ergo hæc humana natura sit quoddam individuum in genere substantiæ; quia tamen non per se separatim existit, sed in quodam perfectiori, scilicet in persona Dei Verbi, consequens est, quod non habet personalitatem propriam.*

61. Et adhuc clarius in art. 3. ad 2. *Hypostasis, inquit, significat substantiam particularem, non quocumque modo, sed prout est in suo complemento; secundum vero quod venit in unionem alicujus magis completi, non dicitur hypostasis, sicut manus, vel pes. Et similiter humana natura in Christo, quamvis sit substantia particularis, quia tamen venit in unionem cujusdam completi, scilicet totius Christi, prout est Deus, & homo, non potest dici hypostasis, vel suppositum; sed illud complementum, ad quod concurrit, dicitur esse hypostasis, vel suppositum.*

62. Quæres, an quemadmodum in Christo non admittitur nisi una persona; ita nec admitti debeat, nisi una hypostasis, & unum suppositum?

63. Resp., eamdem prorsus esse rationem hypostasis, vel suppositi, ac personæ; & propterea nos promiscue his tribus nominibus usi sumus. Advertit tamen S. Thomas hac qu. 2. art. 3., fuisse quosdam qui licet concederent, in Christo unam *solam* esse personam, ponebant tamen aliam hypostasim Dei, & aliam hominis. Et art. 6. *Quidam* (Magistri) inquit, *concesserunt unam Christi personam, sed posuerunt duas hypostases, sive duo supposita, dicentes, hominem quemdam compositum ex corpore, & anima a principio suæ conceptionis esse assumptum a Deo Verbo.*

64. Hanc autem quorumdam opinionem esse erroneam triplici ex capite ostendit Angelicus art. 3. Primo quia persona non addit super hypostasim, nisi determinatam naturam, scilicet rationalem; & ideo idem est attribuere propriam hypostasim humanæ naturæ in Christo, ac attribuere propriam personam. Propterea Patres Concilii V. Collat. VIII. can. 5. utrumque damnaverunt, dicentes: *Si quis introducere conetur in mysterio Christi duas subsistentias* (ὑποστάσεις), *seu duas personas, anathema sit.*

65. Secundo, quia si detur, quod persona aliquid addat supra hypostasim, hoc non erit aliud, quam dignitas quædam: si ergo unio duarum naturarum facta sit in persona, & non in hypostasi, consequens erit, quod non facta sit unio, nisi secundum dignitatem quamdam. Hoc autem damnatum fuit a S. Cyrillo Alexandrino in anathematismo tertio his verbis: *Si quis in uno Christo dividit subsistentias post adunationem, sola copulans eas conjunctione, quæ secundum dignitatem quamdam, vel auctoritatem est, vel secundum potentiam, & non magis concursu, secundum adunationem naturalem, anathema sit.*

66. Tertio, quia tantum hypostasis est, cui ope-

Notandum est etiam, falli eos Theologos, qui ut probent, doctrinam Chrysostomi esse Nestorio contrariam, afferunt ejus verba in celebri epistola ad Cæsarium Monachum. Hanc epistolam latine versam in Bibliotheca Medicea Petrus Martyr invenit, non tamen publici juris fecit. Eamdem primo suis *Variis sacris* inseruit Stephanus Le Moyne, & postea Jac. Basnagius ann. 1687. Rotterodami edidit: cum quo propterea illustrissimus Marchio Maffejus non levem habuit concertationem. Invenitur etiam in *Operibus Selectis* P. Jo. Harduini Amstelodami 1709. In omnibus tamen hisce editionibus plura menda occurrerunt, quæ sublata fuere in editione Parisiensi ann. 1721. Sed modo Critici fere conveniunt, hanc epistolam esse supposititiam, ut proinde ex ea contra Nestorium non possit efficax duci argumentum; ut reipsa ea usi non sunt Cyrillus, aliique Patres, qui contra Nestorium pugnarunt. Vid. Remigium Ceillier *Hist. Eccles.* Tom. IX. pag. 45.

perationes, & proprietates naturæ, & ea etiam, quæ ad naturæ rationem pertinent, in concreto attribuuntur: dicimus enim, quod hic homo ratiocinatur, & est visibilis, & est animal rationale. Et hac ratione hic homo dicitur esse suppositum, quia scilicet supponitur his, quæ ad hominem pertinent, ac de ipso prædicantur. Si ergo sit alia hypostasis in Christo præter hypostasim Verbi, sequitur, quod de aliquo alio, quam de Verbo, verificentur ea, quæ sunt hominis, puta esse natum de Virgine, passum, crucifixum, & sepultum; quod iterum inferret blasphemias Nestorii. Ut hi omnes errores excludantur, ponendum est, duarum naturarum conjunctionem non fuisse accidentalem, sed substantialem, & hypostaticam, seq. in persona, hypostasi, vel supposito divini Verbi.

PROPOSITIO II.

S. Maria Virgo vere fuit, & dici debet Mater Dei.

67. Hæc propositio iisdem fere Scripturæ locis probatur, ac prima; præcipue vero ex Apostolo Paulo, qui ad Roman. I. 3. loquens de Filio Dei, inquit, *qui factus est ei ex semine David secundum carnem*. Filius ergo Dei factus est etiam filius David secundum carnem, nascendo ex Maria Virgine: Maria ergo fuit mater Filii Dei, seu Dei. Quod iterum repetit S. Paulus ad Gal. IV. 4. dicens: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege*. Porro cum hæc sint correlativa, Filium Dei esse natum de Maria Virgine, & Mariam Virginem esse matrem Filii Dei, adeoque θεοτόκον, seu Deiparam, cum primum expresse in sacris litteris tradatur, sequitur & alterum. *Dei genitricem*, inquit S. Joannes Damascenus lib. III. *de fide orthodoxa* c. 12., *proprie, vereque sanctam Virginem prædicamus. Ut enim Deus verus est, qui ex illa genitus est; ita vere est Dei genitrix, quæ verum Deum ex seipsa incarnatum genuit*.

68. Dices. Jesus Christus ab eodem Apostolo c. 1. cit. ad Rom. dicitur *prædestinatus filius Dei*; non ergo qui natus est ex Maria Virg., erat natura filius Dei, sed prædestinatione tantum, & gratia.

69. Resp. ut jam monuimus Tom. III. pag. 127. num. 70. & 71., verba illa S. Pauli aut intelligenda esse non de vera *prædestinatione*, sed potius *de declaratione*; aut si de vera prædestinatione intelligantur, referenda esse ad Christi humanitatem, quæ gratuito Dei decreto ab æterno prædestinata fuit, ut per unionem hypostaticam cum Verbo ad naturalem Dei filiationem veheretur.

70. Sancti Patres Beatissimam Virginem Mariam hoc nomine *Matris Dei* non minus sæpe, quam expresse honorare non dubitarunt; adeo ut S. Cyrillus Alexandrinus vere dicere, & illorum allatis testimoniis in L. *de recta fide ad Reginas* probare potuerit: *Vocem hanc* Deipara *veteribus Patribus, quorum sanctimoniam, & fidei integritatem admiramur, necnon omnibus, qui eos deinceps hucusque sunt secuti, per universum (ut ita dicam) terrarum orbem familiarem esse, ostendendum esse existimavit* (a). Jam vero aliquos saltem ex multis afferamus.

71. S. Ignatius Martyr in epist. ad Ephesios inquit: *Deus noster Jesus Christus a Maria in utero gestatus est*. Et rursus: *Unus est medicus carnalis, & spiritualis, factus, & non factus, qui in carne fuit Deus in immortali, veraque vita, & ex Maria, & ex Deo*. Jam vero, ut supra notavimus, idem prorsus est dicere, Deum esse filium Mariæ, & Mariam esse *matrem Dei*.

72. S. Irenæus libro III. adv. Hær. cap. 31. *Verbum*, inquit, *existens ex Maria, quæ adhuc erat Virgo, recte accipiebat generationem Adæ recapitulationis*; & prosequitur S. Pater, explicans similitudinem primæ formationis Adam ex limo terræ, & generationis Verbi, quam vocat *recapitulationem Adæ*, ex utero Virginis Mariæ. Quem S. Irenæi locum laudavit Theodoretus Dial. V.

73. Laudantur quoque a Theodoreto hæc S. Hyppoliti Martyris verba: *Dic mihi, o Beata Maria, quid erat, quod a te in utero conceptum est, & quid a te in virginea matrice gestabatur? Verbum enim erat primogenitum a cælo in te delapsum, & homo primogenitus in utero formatus; ut primogenitum Dei Verbum primogenito homini copulatum ostenderetur*.

74. S. Dionysius Alexandrinus in epist. contra Paulum Samosatenum: *Una*, inquit, *sola Virgo, filia vitæ genuit vivens Verbum, & subsistens*. Postea eumdem Paulum reprehendit, quod diceret *hominem eximium Christum, & non Deum verum existentem, & adoratum ab universa creatura cum Patre, & Spiritu Sancto, incarnatum e Sancta Virgine & Dei genitrice Maria*: & non semel eamdem appellationem *genitricis Dei* repetit.

(a) Falsus omnino est Ephræmius Theopolitanus Patriarcha, qui apud Photium in *Bibl.* Cod. CXXXIII. p. 776. scripsit: *Primus B. Leo perspicue disertis verbis pronunciavit, Dei matrem esse sanctam Deiparam, cum aliorum ante ipsum Patrum nemo id tam clare extulerit*. Et mirum est, id non fuisse a Photio animadversum, qui in epist. I. de Synodi Ephesinæ patribus scripserat: „ Immaculatam, & semper Virginem Domini nostri Jesu Christi matrem proprie, & „ vere nominandam, & prædicandam *Deiparam* tra„ diderunt. “

75. Tertullianus in Lib. *de præscript. Hæret.* cap. 13. in Regula fidei dicit credendum proponi, Verbum *delatum ex Spiritu Dei Patris in virtute in Virginem matrem, carnem factum in utero ejus, & ex ea natum hominem, & esse Jesum Christum.* Item *de carne Christi* c. 17. *Ante omnia,* inquit, *commendanda erit ratio, quæ præfuit, ut Dei Filius de Virgine nasceretur.*

76. S. Athanasius in Orat. IV. contra Arianos sacræ Scripturæ scopum esse dicit, ut agnoscamus *tum Filium fuisse semper, & esse Deum, qui sit Verbum, & splendor, & sapientia Patris; tum postea propter nos eumdem illum assumpta carne de Virgine Dei genitrice Maria hominem esse factum.*

77. Beatam Mariam Virginem *Dei genitricem* pariter adpellarunt S. Basilius Hom. XXV. *de humana Christi natura*, S. Gregorius Nazianzenus Epist. I. ad Cledonium; & multi alii laudati a Cyrillo in Lib. *de recta in Deum fide ad Reginas*; quam summam B. Mariæ Virginis dignitatem constantissime Patres sequentes prædicarunt, & Ecclesia etiam devotis suis precibus inseruit, dicens in collecta Adventus: *Præsta quæsumus, ut qui vere eam genitricem Dei credimus* &c. S. Cælestinus Papa in Synodo Rom. habita in causa Nestorii laudavit hymnum S. Ambrosii in Ecclesia decantari solitum in die Natalis Domini: *Veni Redemptor Gentium, ostende partum Virginis: miretur omne sæculum: talis decet partus Deum.*

78. His omnibus tam claris Verbi Dei scripti, & traditi testimoniis suffragatur etiam theologica ratio, quam S. Thomas 3. P. q. 35. art. 4. sic exponit „ Omne nomen significans in concreto „ naturam aliquam potest supponere pro qualibet „ hypostasi illius naturæ. Cum autem unio in„ carnationis sit facta in hypostasi, manifestum „ est, quod hoc nomen *Deus* potest supponere „ pro hypostasi habentem humanam naturam, & „ divinam. Et ideo quidquid convenit divinæ na„ turæ, vel humanæ, potest attribui illi perso„ næ .... Concipi autem, & nasci personæ attri„ buitur & hypostasi, secundum naturam illam, „ in qua concipitur, & nascitur. Cum igitur in „ ipso principio conceptionis fuerit humana na„ tura assumpta a divina persona, consequens est, „ quod vere possit dici, *Deum esse conceptum,* „ *& natum de Virgine.* Ex hoc autem dicitur „ aliqua mulier alicujus mater, quod eum con„ cepit, & genuit, unde consequens est, quod B. „ Virgo vere dicatur *Mater Dei.* "

79. Obj. primo. Non aliter debemus de sacrosanctis nostræ fidei mysteriis loqui, quam Scripturæ sacræ loquuntur; atqui nullibi in sacris litteris legitur, B. Virginem esse matrem Dei, sed solum quod sit mater Christi, ut Matth. I. 18. *Christi autem generatio sic erat;* vel mater *pueri*, ut Matth. II. 11. de Magis dicitur: *Invenerunt puerum cum Maria matre ejus*, & ibid. 13. Archangelus Gabriel, cui certe notum erat totum incarnationis mysterium, non dixit Josepho: *Accipe Deum, & matrem ejus;* sed *Accipe puerum, & Mariam matrem ejus.* Neque etiam illa vox in duabus præcedentibus Synodis æcumenicis Nicæna, & Constantinopolitana, vel a sanctis Patribus usurpata legitur: præstabat igitur Majorum exempla sequi, atque ab eadem abstinere.

80. Resp. cum S. Thoma ad 1. *Licet non inveniatur expresse in Scriptura dictum,* quod *B. Virgo sit* Mater Dei; *invenitur tamen expresse in Scriptura, quod Jesus Christus est verus Deus, & quod B. Virgo est mater Jesu Christi. Unde sequitur ex necessitate ex verbis Scripturæ, quod sit* Mater Dei. *Dicitur etiam Rom. IV.* 5., *quod ex Judæis* est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. *Non autem est ex Judæis, nisi mediante B. Virgine: unde ille,* qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, *est vere natus ex B. Virgine, sicut ex sua matre.*

81. Resp. ad alteram difficultatis partem, in duobus Symbolis Nicæno & Constantinopolitano satis luculenter vocem *Deiparam* contineri iis verbis, quibus dicitur Jesus Christus *verus Deus, Patrique consubstantialis: natus ex Maria Virgine, & homo factus.* Idem expresserunt sancti Patres, quorum etiam aliqui, ut Dionysius Alexandrinus, S. Athanasius, S. Basilius Beatissimam Virginem proprio nomine *Dei genitricem* appellarunt. Vide supra n. 74. & seq.

82. Obj. secundo. Christus dicitur Deus secundum divinam naturam; sed divina natura non fuit genita ex Virgine Maria: ergo &c. Hoc maxime argumento triumphare se posse sperabat Nestorius, illudque propterea frequenter urgebat, Catholicis exprobrans, quod Maria ut Deam colerent, sicuti stolidi hæretici Collyridiani faciebant, quia Mater filio suo debet esse consubstantialis.

83. Resp., Mariam dici matrem Dei, non quia genuerit divinitatem, sed quia genuit humanitatem illius personæ, quæ una cum humana natura habet etiam divinam. Aptissima similitudine id explicabat S. Cyrillus in epist. ad Monachos inquiens: Simile est humano partui „ incarnati „ Verbi mysterium. Etenim terrenorum hominum „ matres, naturæ ad gignendum servientes, car„ nem habent in utero, quæ paulatim compa„ cta, & inexplicabilibus quibusdam efficientiis „ progressa in humanam speciem absolvitur. Deus „ porro spiritum animali, quibus scit modis, in„ fundit ... Verum etsi mulieres istæ nonnisi ter„ renorum sint corporum matres, nihilominus „ cum totum animal pepererint ex anima, & cor„ pore compositum, non solam ejus partem pe„ perisse dicuntur. Nec aliquis dixerit, Elisabe„ tham, matrem Joannis, carnis esse genitricem, „ non animæ, peperit enim animatum Baptistam, „ ac sic tanquam unum aliquid ex ambobus, ho„ minem, anima videlicet, ac corpore. Hujus-

„ mo-

,, modi quidpiam actum esse fatebimur de Emmanuelis generatione &c. " (a).

84. Neque vero inde sequitur, B. Mariam esse Deam, aut Deo consubstantialem: quia ut dictum jam est, dicendum erit sæpius: Maria non genuit naturam divinam, sed eum, qui una cum natura divina naturam etiam humanam sibi copulatam habebat. Stultam autem Collyridianorum hæresim execramur una cum S. Epiphanio Hæresi LXXIX.; ubi inquit: *Honoretur sane Maria: Pater vero, Filius, & Spiritus sanctus adorentur. Mariam adorare nemo velit*. Et infra: *Maria in honore sit, Dominus adoretur*. Et tamen *genitricis Dei* perhonorificum nomen illi a toto mundo delatum una cum paucis Nestorianis negare, impium, & sacrilegum est. *Hoc unum de Maria dicere, quod mater Dei est, superat omnia, quæ ab Angelo, vel ab homine dici possunt*, inquit alicubi devotus ejus famulus S. Petrus Damiani.

85. Urgebat Nestorius. Si Verbum conceptum, & natum est ex Maria Virgine Spiritus sancti operante virtute, appellandum erit Filius Spiritus sancti; quod absonum est dicere.

86. Resp., Spiritus sancti virtute formatum fuisse ex Mariæ Virginis purissimo sanguine Corpus Christi; non autem ex ipso Spiritu sancto genitum; unde summa esset amentia Jesum Christum appellare Spiritus sancti Filium. Vid. Sanct. Thomas 3. P. q. 32. art. 1. v. & 3.

87. Dices. Annon sufficit cum Nestorio Mariam appellare χριστοτόκον *Christotocon, matrem Christi*; quæ vox, inquiebat Nestorius, *est significativa harum naturarum, Deitatis, & humanitatis?* Annon hoc nomine omnis tollitur æquivocatio, quæ ex alia voce θεοτόκον *theotocos Dei Mater* oriri potest? Ita Nestorius in sua epist. ad S. Cælestinum (b).

88. Resp., potuisse quidem B. V. Mariam etiam appellari χριστοτόκον *matrem Christi*; sed hanc vocem fuisse merito suspectam, postquam Nestorius duas in Christo dixit personas, divinam, & humanam, & Mariam *matrem hominis* tantummodo blasphemo ore prædicandam esse contendebat; immo anathema in eos dicebat, qui eamdem beatissimam Mariam Virginem θεοτόκον *Deiparam* devote appellabant. Hinc necessitas orta est, hoc potius nomine utendi, quam alio; tum quia aliud in perverso sensu usurpabatur, tum etiam quia nomine *Deiparæ* omnium excellentissima Mariæ Virginis prærogativa, & dignitas explicatur.

89. Neque vero timendum est, ne in hæresim Apollinaris labamur, quam perpetuo Nestoriani larvam Catholicis ad inanem terrorem objiciebant. Apollinaristæ enim, ut supra diximus Dissert. II. num. 58. seq., una cum Arianis divinitatem versam fuisse in carnem, vel saltem fuisse ipsam Jesu Christi animam, stolide comminiscebantur; sed hac rejecta absurditate, Catholici Beatissimam Virginem *matrem Dei* recte appellant, quia genuit Personam divinam secundum naturam humanam.

90. Obj. tertio. Non possunt ex una substantia duæ generari; sed Deus, & homo duæ sunt substantiæ: ergo non potuit B. Maria esse mater Dei, & hominis.

91. Resp., hoc merum esse sophisma ex eo ductum, quasi nos dicamus, B. Mariam Virginem utramque Christi naturam genuisse, quod falsum est; solum enim volumus, B. Mariam dici Dei genitricem, quia genuit naturam humanam, non in se subsistentem, sed hypostatice Verbo Dei unitam. Ita autem hoc sophisma diluebat Ferrandus Diaconus in doctissima epist. ad Anatolium Rom. Ecclesiæ Diaconum: ,, Proprie est nata de ,, Patre divinitas *pura*; proprie est nata de matre ,, eadem incarnata divinitas. Et hoc distat inter ,, unius Filii Dei duas generationes; quod in ,, divina generatione nulla fuit humanitas, in humana generatione adunata fuit humanitati pro- ,, prie nascenti divinitas. Si enim dixero, vel dicere voluero, *Maria semper Virgo proprie genuit humanitatem, non proprie genuit divinitatem*, videbitur sub aliquo modo hominem purum genuisse, quem nullo modo ita genuit, quia ,, Verbum carnem factum proprie genuit. "

92. Ex his Ferrandi verbis etiam apparet, non posse Mariam Virginem absolute dici matrem Verbi divini, quia ad illius æternam generationem nullo modo concurrit; posse tamen, & debere dici matrem *Verbi incarnati*, quia ad generationem istam temporalem omne id contulit, quod in generatione hominis aliæ conferunt matres. Quod autem Ferrandus dicit, natam esse de Virgine *divinitatem incarnatam*, intelligi debet non de *natura divina*, quæ incarnata non est, sed de Verbo, quod *caro factum est*.

93. Obj. ult. Si B. Maria Virgo dici potest Dei mater, etiam S. Anna vocari potest *Dei avia*; at-

(a) Eadem similitudine Nestorius in rem suam ita utebatur Serm. n. 4 inquiens: *ut igitur corpus parit, sed Deus animam tribuit; neque ideo mulier dicitur animæ genitrix, quia peperit animatum, sed potius hominis genitrix; sic quoque B. Virgo etsi peperit hominem, simul cum ipso pertranseunte Dei Verbo, non ideo est Dei genitrix*. Hoc vero argumento duntaxat probatur, a B. Virgine non esse genitam divinitatem, sicut foemina non generat animam, inde autem non sequitur, non esse genitam a Maria personam divinam, secundum humanitatem; quia terminus generationis est persona; sicut mater generat hominem constantem ex anima, & corpore.

(b) *Ego quidem*, inquiebat, *& hanc vocem quæ est* θεοτόκος, *nisi secundum Apollinaris, & Arii furorem ad confusionem naturarum proferatur, volentibus dicere non recuso*. Sed his Nestorii protestationibus nullam fidem habebant, qui dolosas hominis fallendi artes probe noverant.

atqui hoc secundum dici nequit; & Romæ anno 1667. damnatus fuit liber Jo. Thomæ a S. Cyrillo, cui titulus *Mater honorificata S. Anna*, in quo hoc nomine appellabatur: ergo &c.

94. Resp. cum doctissimo P. Laur. Berti, hanc locutionem, licet apud sanctos Patres inusitatam, admitti posse, dummodo in sano rectoque sensu proferatur: quo sensu Jesus Christus verus Deus, dicitur secundum carnem filius David, a quo per Mariam Virginem descendit. Librum autem supra memoratum fuisse prohibitum, *donec corrigatur*, propter aspera quædam verba, quæ heteroclitam devotionem in rudibus, ac simplicibus excitare poterat. Dicebat etiam, S. Annam fuisse socrum Spiritus sancti, ac cum eo cognationem habere divinam. Ceterum nemo negaverit, S. Annam, ac S. Joachim fuisse parentes *Matris Dei*.

95. Concludo verbis Vincentii Lirinensis in *Commonitorio* I., ubi postquam multa contra nefariam Nestorii hæresim dixisset, ita demum colligit: ,, Quæ cum ita sint, absit ut quisquam sanctam ,, Mariam divinæ gratiæ privilegiis, & speciali ,, gloria fraudare conetur: est enim singulari quo-,, dam Domini, ac Dei nostri, filii autem sui mu-,, nere verissime, ac beatissime θεοτόκος, Theoto-,, cos confitenda. Sed non eo modo *Theotocos*, ,, quo impia quædam (Nestoriana) hæresis su-,, spicatur, quæ asserit, eam Dei matrem sola ,, appellatione dicendam, quod eum scilicet pepe-,, rit hominem, qui postea factus est Deus, sic-,, ut dicimus Presbyteri matrem, aut Episcopi ma-,, trem, non jam Presbyterum, aut Episcopum ,, pariendo, sed eum generando hominem, qui ,, postea Presbyter, vel Episcopus factus est. Non ,, ita inquam sancta Maria *Theotocos*, sed ideo ,, potius, quoniam, ut supra dictum est, jam in ,, ejus sacrato utero sacrosanctum illud mysterium ,, perpetratum est, quod propter singularem quam-,, dam, atque unicam personæ unitatem, sicut ,, Verbum in carne caro, ita homo in Deo Deus ,, est. "

96. Quæres, an vera, & orthodoxa fuerit propositio illa quorumdam Monachorum ex Scythia: *Unus de Trinitate passus est?*

97. Resp. Quæstio hæc initio sæculi VI. a quibusdam Monachis in angulo Scythiæ excitata diu, multumque eruditorum ingenia, non in Oriente solum, sed etiam in Occidente exercuit, non tam rerum, quam verborum diversitate. Et primo quidem S. Proclus, Nestorianorum malleus, post damnatam in Concilio Ephesino Nestorianam impietatem in celebri sua epistola ad Armenios, tum in alia ad Joannem Antiochenum Christum appellaverat *unum de Trinitate incarnatum*, eumdemque *unum de Trinitate Crucifixum;* quin aliquis Catholicorum contradiceret, solis reclamantibus Nestorianis.

98. Hisce propositionibus innocuo, sanoque sensu prolatis postea abusus est Petrus Gnaphæus, seu Fullo, ad Eutychianam hæresim confirmandam, quæ duas naturas divinam, & humanam in Christo confusas fuisse volebat, immo Trisagio *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis* hæc verba addere ausus est, *qui passus es pro nobis*. Quam Fullonis temeritatem, & perfidiam merito Felix III. Romanus Pontifex condemnavit; quia Eutychiani hæretici passionem ipsi Divinitati tribuebant. Hinc illa propositio: *Unus de Trinitate incarnatus, & passus est*, labis Eutychianæ pluribus, præcipue in Occidente, suspecta fuit, qui dicere malebant contra Nestorianos: *Una de Trinitate persona incarnata est, & passa*, scilicet in carne assumpta.

99. Sub Imperatore Anastasio, ac sub Hormisda Rom. Pontifice, quando Acaciano schismate feliciter extincto pax Ecclesiæ restituta fuerat, & Legati Pontificii Constantinopolim advenerant, magna pompa, & celebritate excepti, Monachi quidam Scythæ Victorem apud eosdem Legatos accusarunt, quod eam propositionem *Unus de Trinitate passus est*, admittere recusaret: Victore autem respondente, recidere se synodum Chalcedonensem, & epistolas Synodicas Leonis, ac Cyrilli, Monachi statim inclamarunt: *Addatur & unus de Trinitate*, tunc Legati Pontificii ad sopiendas lites ita locuti sunt: *Quod non est in quatuor Conciliis definitum, nec in epistola Beati Papæ Leonis, nec nos dicere possumus, nec addere*. Hoc fuit magnæ illius controversiæ initium, Monachis contendentibus, hanc propositionem contineri in definitionibus fidei, Legatis autem, aliisque timentibus, ne suo hoc prætextu Eutychiana factio revivisceret.

100. Monachi duce Jo. Maxentio, prolixum Legatis scriptum exhibuerunt, in quo potissimum S. Procli auctoritate suam Thesim propugnabant, & orthodoxam suam doctrinam tam de mysterio Incarnationis contra oppositas Nestorii, & Eutychetis hæreses, quam de Gratia contra Pelagianos, exponebant. Contra eos autem alii Monachi insurrexerunt Acœmetæ, vel *Studitæ*, ita nuncupati a Flavio Studio, qui ipsis Monasterium in regia urbe extruxerat. Hi fuerant Eutychianorum hostes acerrimi, atque Apostolicæ Sedi funestis Acacianis temporibus fidelissime addicti; sed nimio insectandi Eutychianos ardore in suspicionem venerant Nestorianismi, maxime quod negarent, B. Mariam Virginem *vere & proprie* Dei genitricem appellari posse. Legati autem primæ responsioni constanter adhærentes, litem definire recusabant, non condemnantes quidem Scytharum thesim, sed neque illam necessario Conciliis, & epistolæ S. Leoni addendam judicantes. Quamobrem Monachi Scythæ ad Romanum Pontificem Hormisdam, una cum Justiniano Imperatore, qui se totum illis litigiis immerserat, Scythis omnino favens, confugere decreverunt. Porro Hormisdas causam definire recusavit, quousque redeuntibus suis Legatis de tota re certior fieri posset. Monachi Scythæ longioris moræ pertæsi, ac etiam reditum Lega-

ga-

gatorum, quos sibi adversos probaverant, timentes, clam ab urbe recesserunt: qua de re valde conquestus est Hormisdas in epistola ad Possessorem, eosdem imprudentiæ, obstinationis, atque etiam furoris, non tamen hæreseos accusans, quam Hormisdæ epistolam non ferenda petulantia impugnavit Jo. Maxentius, *eruditus, vel procax Monachus*, ut eum vocat Natalis Alexander. Hormisdas autem, quamvis sæpius ab Imperatore, aliisque sollicitatus, quæstionem illam definire recusavit, semper respondens, nihil adjiciendum iis, quæ in Conciliis, & a S. Papa Leone contra Nestorianos, atque Eutychianos fuerant finita. Et interea utraque pars multis evulgatis scriptis suam sententiam mordicus defendebat.

101. Veruntamen post diutinam, atque acerrimam concertationem feliciter inventum est, Monachos illos, aliosque non paucos, qui alterutri litigantium parti adhærebant, nonnisi de vocibus inter se disputare. Utrique tam ab hæresi Nestoriana, quæ duas personas in Christo distinguebat, quam ab impietate Eutychiana, quæ duas in Christo confundebat naturas, procul aberant; sed æstu disputationis abrepti suos adversarios minime intelligebant, eosque vel Nestorianæ, vel Eutychianæ hæreseos accusabant.

102. Præclare Ferrandus Diaconus Carthaginensis, vir acerrimi judicii in cap. 5. suæ epistolæ ad Anatolium. „ Omnis ergo Catholicus, inquiebat, aut *unum de Trinitate passum* simpliciter audiat, simpliciter dicat, aut loquens caute; non tamen *infideliter unam personam de tribus passam* fateatur, nec ideo quemquam judicet hæreticum, qui *unum de Trinitate passum* illo sensu dicit, quo etiam ipse *unam personam de tribus passam* veraciter dicit". Facundus etiam Hermianensis Ferrando suppar Lib. I. cap. 3. in eadem sententia fuit, licet magis probaret propositionem Monachorum Scytharum quam aliam, hac unica de causa, quia nomen *personæ* recentius est, ad profligandum hæresim Sabellii invectum, ut nos etiam cum S. Augustino notavimus Tom. III. pag. 82. n. 139.

103. Huic demum tam diutinæ controversiæ finem imposuit Joannes II. Hormisdæ successor. Cum enim Justinianus Imperator solemnem ad eum misisset legationem, has tres illi quæstiones definiendas proponens; primo *utrum unus ex Trinitate Christus, & Deus noster dici possit, hoc est una de tribus personis sanctæ Trinitatis sancta persona?* Secundo, *an Deus Christus carne pertulerit, impassibili Deitate?* Tertio, *an proprie, & veraciter mater Domini Dei nostri Maria semper virgo debeat appellari?* Sanctissimus Pontifex Joannes coacta Synodo breviter, ac dilucide respondit, definiendo primo, *Unum ex sancta Trinitate Christum esse:* secundo *Deum carne passum;* denique *B. Virginem proprie, & veraciter Dei genitricem ab omnibus catholicis recte confiteri*. Singulas vero hujus suæ supremæ definitionis partes S. Augustini testimoniis confirmat, *cujus doctrinam*, inquit, *secundum Prædecessorum meorum statuta, Romana sequitur, & servat Ecclesia*.

105. Causa ergo fuit Monachis Scythis adjudicata. Acœmetæ vero, qui ad impediendam hujus controversiæ definitionem suos Legatos Cyrum, ac Eulogium Romam miserant, ut Nestorianismo infecti condemnati sunt. *Acœmetas vero*, inquit Pontifex, *qui se Monachos dicunt, qui Nestoriani evidenter apparuerunt, Romana etiam eos damnat Ecclesia*. Hujus Pontificiæ definitionis se testem oculatum exhibet Liberatus Diaconus Carthaginensis, qui Romæ tunc morabatur, in cap. 20. *Breviarii*. Hæc contigerunt anno 534. Ut vero hujus definitionis memoria perennis fieret, voluit Imperator Justinianus, ut hæc verba rythmo, qui initio Missæ decantatur, insererentur: *Unigenitus Filius, & Verbum Dei &c. homo factus, & Deus noster cruci affixus, mortem conculcans, unus sanctæ Trinitatis, qui cum Patre, & Spiritu sancto glorificatur nunc, & semper, & in sæcula sæculorum*.

105. Idem Justinianus hac de re epistolam dedit ad Epiphanium Patriarcham Constantinopolitanum, quam pro lege in perpetuum valitura Codici suo inseruit. Eamdem epistolam seu legem approbavit Joannes II., tum postea ejus successor Agapetus; qui tamen hæc verba in sua approbatione addidit: *Non quia laicis auctoritatem prædicationis admittimus, sed quia studium fidei vestræ, Patrum nostrorum regulis conveniens confirmamus, atque roboramus*. Atque ita propositio Monachorum Scytharum tamdiu vexata, atque impugnata, non solum innocens reperta fuit, sed etiam ut fidei dogma a duobus summis Pontificibus approbata, ut qui eam adhuc rejicere auderent, ab Ecclesiæ communione separati censerentur, ut sejuncti ab Ecclesia fuerunt Monachi Acœmetæ in sua opinione nimis pervicaces. Ac denique idem Justinianus Imperator curavit, ut Thesis Monachorum a duobus Pontificibus Joanne II., & Agapeto jam consecrata, etiam ab œcumenica Synodo V. confirmaretur can. 10. his verbis: *Si quis non confitetur, Dominum nostrum Jesum Christum, qui crucifixus est carne, Deum esse verum, & Dominum gloriæ, & unum de sancta Trinitate, talis anathema sit*. Et hæc pro nostro quæsito sufficiant. Abunde satisfaciet plura cupienti amplissimus Cardinalis Henr. Norisius, qui eruditissimam hac de re edidit Dissertationem. Hujus autem Dissertationis apologiam Anonymus quidam suscepit; quam utramque reperies in T. III. *Operum Theologicorum* ejusdem Card. Norisii Venetiis 1769. in fol.

ARTICULUS II.

Nestorius vere hæreticus fuit; ac propterea in Synodo Ephesina jure, ac legitime damnatus, atque a Patriarchali sede dejectus.

106. Diximus supra n. 24., inter eos ipsos, qui Nestorii hæresim se execrari profitentur, aliquos inveniri, qui Nestorii personam defendere conantur, contendentes, eum imprudentia quidem, atque obstinatione peccasse, haud tamen ab orthodoxa doctrina Ecclesiæ de unitate personæ in Jesu Christo discessisse. Quod si verum esset, aut stupiditatis incredibilis, aut livoris, odii, ac detestandæ calumniæ rei censendi forent tot sancti, & doctissimi viri, & omnes Concilii Ephesini Patres, qui Nestorio ut hæretico anathema dixerunt. Ut itaque horum fides ponatur in tuto, sit

PROPOSITIO.

Nestorius omnino negavit, unicam esse in Jesu Christo personam, & Beatissimam Virginem Mariam vere posse appellari Deiparam; *adeoque jure ac merito ut hæreticus condemnatus fuit.*

107. Duobus modis hæc propositio luculentissime demonstratur; primo ipsius Nestorii verbis, quibus perspicuum fit, ab eo non fuisse admissam nisi unionem *moralem* divinitatis cum humanitate, non autem *physicam*, *realem*, & *hypostaticam*; unde sequebatur, duas fuisse in Christo personas, hominis, & Verbi. Deinde id ostenditur certis testimoniis eorum, qui toti huic magnæ controversiæ interfuerunt, & sunt omni fide dignissimi.

108. Primo negavit Nestorius, Christum, qui natus ex Maria Virgine, qui passus, qui mortuus est, esse Deum. *Ego*, inquit Serm. IV. n. 2., *natum, & mortuum Deum adorare non queo*. Quam sententiam variis in locis repetit, Catholicos accusans, quod oppositum docentes, fateri adstringantur, Deitatem ipsam esse natam, passam, & mortuam; quo nihil absurdius, sacrisque litteris magis contrarium fingi potest. Unde etiam Serm. I. num. 6. *Habet*, inquit, *matrem Deus? ergo excusabilis gentilitas, matres Diis subintroducens. Paulus ergo mendax, de Christi deitate dicens: sine patre, sine matre, sine generationis narratione*. Et Serm. VII. n. 37. *Non per se ipsum Deus est, quod in utero figuratum est: non per se Deus est, quod creatum est a Spiritu Sancto*. Et frequentissime eadem repetit, aperte declarans, duos in Christo se distinguere filios; alium purum hominem, qui natus, passus, ac mortuus est; alium Divinum Verbum, quod Filio hominis unitum fuit unione tantum morali, in ipso tamquam in templo inhabitans; quæ similitudo erat Nestorio admodum familiaris. Immo vero non aliter Christum *Deum*, & *Filium Dei* appellatum esse blasphemabat, quam Moyses appellatus est *Deus*, & Israel *Filius Dei*. *Ut rerum omnium opificem*, inquit in Quaternione 27. *Deum appellamus, & Moysem rursum Deum ... Et Israel Filium Dei ... ita quoque Christum Dominum, & Deum, & Filium, & Sanctum, & Christum appellamus*. Non ergo Nestorius immerito fuit hujus erroris accusatus, nec immerito propter suam pertinaciam, qua sæpius admonitus, præcipue a S. Cyrillo Alexandrino, & a beatissimo Papa Cælestino, nunquam resipiscere, atque ad Catholicam Fidem redire voluit, æterno anathemate percussus.

109. Secundo accusatus fuit Nestorius, quod Sanctissimam Virginem Mariam ut *Dei genitricem* agnoscere, & prædicare nollet. Id autem tam certum est, quam quod maxime. Sermone enim V. num. 8. *Non invideo*, inquit, *nomen Virgini* χριστοτόκῳ *Christotoco. Fateor enim reverendam esse eam, quæ susceperit Deum; per quam transierit Dominus omnium: per quam justitiæ sol illuxerit. Deus enim erat Verbum, & cum homine conjunctum, & in eo habitans*. Nec unquam adduci potuit, ut fateretur, vere, & proprie ipsam esse *Dei Matrem;* sed hoc semper pugnacissime negavit. Immo Dorotheus, & Anastasius duo primi hæreseos Nestorianæ præcones ita palam blasphemare non dubitarunt: *Si quis Mariam Deiparam esse dixerit, anathema sit*. Et Nestorius ipse in suo primo anathematismo, quem Cyrilli anathematismis opposuit: *Si quis*, inquit, *eum, qui est Emmanuel, Deum verum esse dixerit, & non potius Nobiscum Deum; hoc est inhabitasse eam quæ secundum nos est, naturam, per id quod unitus est nostræ, quam de Maria Virgine suscepit: Matrem etiam Verbi, & non potius ejus, qui Emmanuel est, nuncupaverit &c. ... anathema sit;* tum in Serm. XII. n. 9. hanc vocem *Deiparam*, tamquam Apollinaris, Arii, atque Eunomii hæresi infectam condemnat. Quod si usurpanda sit, non aliud eam significare vult, quam ἀνθρωποτόκον *hominis genitricem*.

110. Quantum vero pertinet ad testes impietatis Nestorii, abunde sufficere debet S. Cælestini Papæ, & Patrum Ephesinorum judicium. Primus lectis non solum S. Cyrilli accusationibus, sed etiam ipsius Nestorii litteris, quibus se ab omni criminatione purgare satagerat, sententiam excommunicationis in eum pronunciavit, nisi intra decimum diem suos damnaret errores (*a*). Patres autem Synodi Ephesinæ Act. I. sententiam damnatio-

(*a*) Ita ad Nestorium respondit S. Cælestinus ex Synodi suæ judicio: *Aperte hanc nostram scias esse sententiam, ut nisi de Christo Deo nostro ea prædices, quæ Romana, & Alexandrina, & universalis Ecclesia*

tionis in Nestorium his verbis protulerunt: *Deprehendentes itaque, partim ex litteris, commentariisque ipsius, partim ex sermonibus, quos nuperrime in hac Ephesiorum metropoli habuit, quique testimoniis comperti sunt, illum impie sentire, & prædicare, & coacti per sacros canones, & epistolam Sanctissimi Fratris nostri, & Comministri Cœlestini Romanæ Ecclesiæ Episcopi, lacrymis subinde perfusis, ad lugubrem hanc contra eum sententiam necessario venimus.* Quæ sententia postea ab Episcopis 198. subscripta fuit, qui totidem sunt impietatis Nestorii irrefragabiles testes. Hi autem adeo erant de totius rei veritate securi, ut non dubitaverint eos omnes anathemate percellere, qui Nestorium anathematizare recusarent: *Omnes Episcopi simul clamaverunt: Quicumque Nestorium non anathematizat, anathema sit.*

111. Fuerunt quidem non pauci, qui rebus nondum satis elucidatis, Nestorii personæ favebant, ut Joannes Antiochenus cum suis Orientalibus, Candidianus Comes, qui a Theodosio missus fuerat cum potestate, ut reipublicæ tranquillitatem curaret, Irenæus Comes, nonnulli alii Aulici, atque ipse Imperator Theodosius, ex falsis relationibus deceptus; ac propterea in Cyrillum (*a*), & totam Synodum male animatus; sed paulatim discussis tenebris veritas apparuit, ac Synodi Ephesinæ acta tamquam legitima, & justa ubique recepta, ac probata fuere, Nestorius e Patriarchali throno dejectus, in Monasterium Euprapiense, ut ibi pœnitentiam ageret, relegatus; & cum nondum quiesceret, instante ipso Joanne Antiocheno, qui olim ipsi patrocinabatur, Oasim in exilium amandatur. Omnia insuper ejus scripta, ut venefica igne combusta, eorumque lectio severissimis legibus interdicta; adeo ut qui modo Nestorium ab errore absolvere audent, totum mundum erroris accusare debeant, ut nulla amplius præteritarum rerum historia certa sit.

112. De ea profecto minime dubitarunt auctores gravissimi, qui postea in Ecclesia doctrinæ orthodoxæ laude floruerunt, atque imprimis S. Leo magnus, qui in epist. ad Leonem Augustum 166. *Anathematizetur ergo*, inquit, *Nestorius, qui B. Virginem Mariam, non Dei, sed hominis tantummodo credidit genitricem; ut aliam personam carnis, aliam faceret Deitatis; nec unum Christum in Verbo Dei, & carne sentiret; sed separatim, atque sejunctim alterum filium Dei, alterum hominis prædicaret.*

113. Theodoretus etiam, qui aliquando Nestorio patrocinatus fuerat, & diu ejus condemnationi restiterat, veritate, ut credere par est, tandem comperta, Lib. IV. *Heret. Fabularum* cap. 12. post indicatas Nestorii blasphemias in Jesum Christum, ejusque sanctissimam Matrem, ita concludit: *Unde quoniam horrenda morte peribunt impii, Pontificatu per Sanctos Ephesi congregatos divino suffragio dejectus est, & ab Imperatore Oasim habitare jussus; futuri impiorum supplicii illic sumpsit exordium.*

114. Vincentius Lirinensis in *Commonitorio I.* *Nestorius*, ait, *contrario Apollinari morbo, dum sese duas in Christo substantias distinguere simulat, duos introducit repente personas, & inaudito scelere duos esse vult Filios Dei, duos Christos; unum Deum, alterum hominem; unum, qui ex Patre, alterum, qui sit generatus ex matre. Atque ideo asserit, Sanctam Mariam, non Theotocon, sed Christotocon esse dicendam, quia scilicet ex ea non ille Christus, qui Deus, sed ille, qui erat homo, natus sit.* Ubi etiam hominis callide improbi fraudes detegit, ut non facile illi credendum sit, quando sensu specie tenus orthodoxo loqui videtur.

115. Idem testantur unanimi consensu Evagrius Lib. I. *Histor. Eccles.* cap. 2. Liberatus in *Breviario causæ Nestorianæ, & Eutychianæ* cap. 4. Facundus Hermaniensis, Lib. I. *de tribus capitulis*; ceterique omnes illius ætatis, vel posterioris Scriptores.

116. Prob. altera propositionis nostræ pars, scilicet Nestorium jure, ac merito fuisse condemnatum, quæ ex hactenus allatis certissimis documentis sponte sua fluit. Et quidem primo Nestorius Romæ damnatus fuit in Synodo habita anno 430. a S. Cælestino Pontifice, qui non solum a S. Cyrillo, sed etiam ab ipso Nestorio, qui semel, ac iterum suam sententiam per litteras illi exposuerat, totius causæ Nestorianæ plenam habuerat notitiam. Aliam etiam Cælestinus in eadem Nestorii causa Synodum Romæ habuit anno seq. pro mittendis suis Legatis ad Synodum Ephesinam; in qua iterum Nestoriana hæresis proscripta fuit; atque in ipsum Nestorium sententia depositionis confirmata, nisi erroribus ejuratis ad sanam mentem rediret. Damnata etiam fuit eadem hæresis in aliis Synodis, quas numero 15. aut 16. recenset P. Jo. Garnerius in Diss. II. ad Opera Marii Mercatoris. Inter eas autem tres sunt œcumenicæ, nempe Ephesina, Chalcedonensis & Constantinopolitana II., & in quibus Nestorii simul hæresis, & persona damnata fuit (*b*).

117.

tenet, & hanc perfidam novitatem intra decimum diem a primo innotescentis tibi hujus conventionis die numerandum, aperta, & scripta confessione damnaveris, ab universalis te Ecclesiæ communione esse dejectum. Perfidas igitur novitates Nestorii ex ipsis Nestorii epistolis noverat Roman. Pontifex.

(*a*) Jam ante Synodum Theodosius Nestorii, atque Aulicorum artibus erat Cyrillo infensus; unde illi ita scripserat, eumdem ad Synodum invitans. *Scito magnam abs te rerum perturbationem esse excitatam ... Neque prius nostram te amicitiam recuperaturum confidas, quam omni turbatione, & animarum ægritudine sedata &c.*

(*b*) Nescio, quid sibi velit Samuel Basnagius, dum

117. Nestorii personam ab hæresi vindicare conantur, contendentes eum solum imprudentia, verborum insolentia, præcipue autem pertinacia peccasse, ac propterea fuisse a Patriarchali sede merito expunctum, non autem reipsa duas in Christo personas proprie dictas posuisse, ac B. Mariam Virginem vere *Deiparam* esse, inficiatum fuisse, duplici id argumentorum genere se conficere posse confidunt. Primo ex Nestorii ipsius verbis, quibus orthodoxam suam mentem aliquando explicavit, & ex quibus quæ ipsi duriora, ac minus accurata exciderunt, explicari volunt: secundo ex testimoniis illustrium ea ætate virorum, quibus Nestorii doctrina perspecta esse debebat.

118. Obj. itaque primo. Orthodoxa Incarnationis doctrina hac in parte hæc quatuor continet; primo, Christum non esse purum hominem: secundo, non duos esse filios, sed unum: tertio, duas naturas divinam, & humanam in unam coaluisse personam, seu hypostasim divinam: quarto B. Virginem Christum enixam dicendam esse Deiparam: atqui hæc omnia aperte docuit Nestorius pluribus in locis: ergo &c.

119. Prob. prima minoris pars. Serm. VII. n. 23. calumniam sibi impactam dispungens: *Non nudus homo*, inquit, *Christus, o calumniator, sed homo simul & Deus*; quod aliquibus Scripturæ Sacræ locis probat. Et Serm. XII. num. 2. ita emphatice loquitur: *In stupore remaneat gentium Paulus Samosatenus, qui nobis Dominicam humanitatem nudam a Deitate delirat, qui solam præter divinitatem fabulatur hanc, quæ semper conjuncta est atque connexa, quæ eadem ac pariter potest, quæ Deus.*

120. Prob. secunda pars minoris. In Serm. II. num. 5. ita perspicue orthodoxam mentem exponit: *Divisio non est neque conjunctionis, neque potentiæ, neque filiationis, neque hujus, quod est Christus. In his divisio non est. In Deitate vero, & humanitate divisio non est. Christus, secundum quod est Christus, indivisus est; & Filius, secundum quod est Filius, indivisus est: Non enim habemus duos Christos, vel duos Filios ... Sed idem ipse est duplex, non dignitate, sed natura.* Adhuc clarius Serm. XI. *Hic, qui videtur infans*, ait, *hic qui recens apparet, hic, qui fasciis corporalibus eget, hic, qui secundum visibilem essentiam recenter est editus, Filius est, ut Scriptura docet, æternus ... Novimus humanitatem infantis, ac divinitatem: filiationis unitatem servamus in deitatis, humanitatisque natura.* Ac demum aliis similibus locis omissis, in Serm. XII. *Naturæ duplices*, inquit, *sed Filius singularis. Quid sermonem in calumniam vocas?*

121. Prob. tertia minoris pars de unione hypostatica. In epistola secunda ad Sanctum Cælestinum R. P. aperte fatetur, utramque Christi naturam, *propter conjunctionem summam, & inconfusam in una persona adorari.* In epistola ad Alexandrum Hierapolitanum Episcopum, *Non duas personas*, inquit, *unam personam facimus, sed una appellatione Christi duas naturas simul significamus.* Hinc etiam in Synodo Lateranensi habita anno 649. Sectione V. hæc Nestorii verba recitantur: *Non alius erat Deus Verbum, & alius, in quo factus est homo; erat enim amborum una persona, dignitate, & honore adoranda ab omni creatura.*

122. Quarta pars minoris de voce *Deipara* adhuc evidentius ostenditur: *Dixi jam sæpius*, inquit in Serm. VI. num. 4. *Si quis inter vos simpliciter, sive inter quoscumque alios voce hac θεοτόκος gaudet, apud me nulla est de voce invidia, tantum ne Virginem faciat Deum* &c. Epistola III. ad S. Cælestinum: *Ego autem*, ait, *& hanc quidem vocem, quæ est θεοτόκος, nisi secundum Apollinaris, & Arii furorem ad confusionem naturarum proferatur, volentibus dicere, non resisto.* Serm. XII. n. 7. *Damna eos, qui dicunt, secundum Apollinaris, & Arii sensum Dei generatricem, & ego una tecum clamo θεοτόκον.* Ac demum ibidem: *Filius Dei natus est, Deus Verbum, & homo: ergo quæ peperit, propter unitatem, dicatur Dei genitrix, idest θεοτόκος.* Quæ est ratio a Catholicis semper adhibita, ad probandum, B. Mariam esse Dei genitricem.

123. Resp. hæc omnia a callidissimo hæretico fuisse prolata specietenus orthodoxe, revera autem in sensu minus proprio, qui posset cum suo errore facile conciliari; artem enim fallendi, & decipiendi incautos a magistro suo Theodoro Mopsuesteno apprime didicerat. Sed fallere non potuit Cælestinum summum Ecclesiæ Hierarcham, non Cyrillum Patriarcham Alexandrinum, non Patres Synodi Ephesinæ, non tot alios doctissimos viros, qui apertam Nestorii hæresim cognoscentes, subdolis quibusdam locutionibus sibi imponi passi non sunt. Sed haud difficile erit singulas objectionis partes excutiendo, fallacias Nestorii detegere.

124. Ad primam ergo object. partem resp. Nestorium mala fide, atque ad fucum imperitis faciendum, calumniam hæresis Pauli Samosateni a se depellere voluisse. Vere autem dicebat contra Samosatenum, Christum non esse purum hominem, quia cum eo conjuncta semper fuit divinitas, sed nexu solum *morali*, non *physice*, & *hypostatice*, ut recta fides docet; unde *natum, & mortuum Deum* se adorare non posse dicebat, ac veram proinde Verbi Incarnationem negabat. *Simu-*

in *Annalibus politico-Ecclesiasticis* ad ann. 430. n. 10. ita ex tripode pronunciat, *veritatem Conciliorum Decretis anteponendam esse*; quasi tot Concilia, tot Patres, tot Testes veritatem aut non cognoverint, aut turpiter prodiderint.

mulant, inquiebat S. Cyrillus de Nestorio, in expositione Anathesmatismi V. *simulant, se incarnationis vocem admittere; verum incarnatum esse revera Dei Verbum non putant .... Asserunt sic, tamquam in uno quopiam homine ex Sanctorum numero, de Maria Virgine nato, habitasse Unigenitum Verbum.* Ceterum a plerisque accusatus fuit Nestorius, quod saltem ex parte cum Paulo Samosateno sentiret. Legenda sunt, quæ Marius Mercator scripsit in epist. *de discrimine inter hæresim Nestorii, & dogmata Pauli Samosateni.* Vid. infr. num. 158.

125. Ad secundum. Crassior erat fraus Nestorii, quæ facile a viris non obtusis, vel studio partium minime præoccupatis detegebatur, dum unum Christum, unumque Filium se agnoscere profitebatur. Neque enim aliam admittebat inter duas naturas conjunctionem, quam moralem, affectus scilicet, qualis inter duos conjuges est; non autem illam veram, realem, & physicam unionem, quæ a S. Cælestino, a S. Cyrillo, aliisque Patribus orthodoxis exigebatur. Has Nestorianorum fallacias Synodus V. anathem. 4. exponit, eos nempe non aliam admittere duarum naturarum unionem, quam eam, quæ est *secundum gratiam, vel secundum operationem, vel secundum dignitatem, vel secundum æqualitatem honoris, vel secundum auctoritatem, aut relationem, aut affectum, aut virtutem, aut secundum bonam voluntatem.* Ex hac autem Nestorii doctrina manifeste consequebatur, esse unum Christum, unam personam *unitate morali, improprie, & metaphorice;* non autem unitate *physica, & hypostatica*, quam numquam admisit.

126. Inst. Nestorius in anathematismo quinto opposito anathematismi S. Cyrilli hæc habet: „ Si quis „ post assumptionem *hominis naturaliter* Dei Filium „ unum esse audeat dicere, cum sit Emmanuel, „ anathema sit ". Quibus verbis aperte ostendit, se nonnisi duas naturas, non autem duas personas in Christo distinguere. Id etiam significabant ea verba, quæ ex quaternione 17. in Act. I. Concilii Ephesini lecta sunt: *Filius post carnem assumptam seorsum per se Filii nomine appellari non debet, ne duos Filios videamur inducere.*

127. Resp. hæc & similia verba potuisse in sensu orthodoxo accipi, si ab homine integræ & sinceræ fidei prolata fuissent, non autem quando prolata fuerunt a Nestorio, homine non suspectæ tantummodo, sed omnino perversæ doctrinæ; cui doctrinæ nullo modo repugnant subdolæ illæ & fallaces loquendi formulæ. Nempe nihil oberat Nestorianæ hæresi fateri in Christo *unum Dei Filium naturaliter*, dummodo hæc unitas non sit *hypostatica*, sed *moralis* tantummodo, qualem ultro Nestorius admittebat. Neque sanioris criticæ regulis consentaneum videtur, ex similibus locutionibus veram expiscari Nestorii mentem, contra tot, & tam gravia aliorum testimonia, immo contra iterata Conciliorum, ac summorum Pontificum decreta, quibus non hæc solum verba, sed omnia Nestorii gesta, & dicta comperta fuerunt.

128. Ad tertium. Eadem insigni versutia abutebatur Nestorius vocabulo *personæ*, quando eam in Christo unam esse fatebatur; sumendo scilicet personam, ut est vox juris; qua ratione etiam duo conjuges unam personam constituere dicuntur; non autem in sensu theologico, prout hypostasim, & suppositum significat. Hanc Nestorianorum fallaciam detegit Synodus V. œcumenica anathemat. 4., eos dicens *per solam nominationem, & honorem, & dignitatem, & adorationem unam personam, & unum Filium, & unum Christum confingere.*

129. Ad 4. Suam fallendi artem magis exercebat Nestorius, ubi de glorioso *Deiparæ* nomine agebatur. Quia enim fideles Mariæ cultui peculiariter addictos admodum offendi videbat ex denegato illo tanti honoris titulo, coactus & invitus nomen *Deiparæ* ipsi concedere non recusabat, sed doloso sensu: non quia ipsa concepit, & peperit Deum, sed quia concepit, & peperit hominem Deo unitum. Suam hæresim non dissimulavit in ep. I. ad S. Cælestinum, inquiens: *Si quis autem hoc nomen* θεοτόκον *propter natam humanitatem, conjunctam Deo Verbo, non propter parientem proponat, dicimus quidem, hoc vocabulum in eam, quæ peperit, non esse conveniens: oportet enim veram matrem de eadem esse essentia, qua est ex se natum: ferri tamen posse propter ipsam considerationem, & quod solum nominetur de Virgine hoc verbum propter inseparabile templum Dei Verbi ex ipsa: non quia ipsa sit mater Dei Verbi; nemo enim antiquiorem se parit.* Et Serm. IV. *Aliud est dicere*, inquit, *quia nato de Maria conjunctus erat Deus ille, qui est Verbum Patris, quod est liquidissimum, & firmum, atque irreprehensibile Gentilibus, & aliud, quia Divinitas indiguit nativitate in mensibus decurrente.* In Sermone vero XII. n. 22. non refugit appellare Mariam θεοτόκον, modo sui adversarii non refugiant quoque eam dicere ἀνθρωποτόκον *hominis genitricem*: *Confitere utrumque*, ait Cyrillum indigitans, *appellans Sanctam Virginem* θεοτόκον *pariter*, *&* ἀνθρωποτόκον. Et Serm. XIII. num. 31. has tres voces χριστοτόκον, θεοτόκον, & ἀνθρωποτόκον simul conjungi vult: quæ tamen recte conjungi non possunt, nisi duabus personis introductis. Nasci enim nonnisi personæ convenit.

130. Ob. secundo. Plures, & gravissimi testes Nestorium ab omni hæresi absolvunt, eum tantummodo culpantes, quod de vocibus cum Cyrillo contenderet, quod inusitatis locutionibus suam fidem exponeret, & præcipue quod iis pervicaciter inhæreret, nolens communi de Mysterio Incarnationis loquendi usui se accommodare. Ita Joannes Antiochenus ad Nestorium scribebat: *Si enim mens tua eadem sapit, & sentit, quæ*

Sancti Patres, *Ecclesiæque Doctores* (*nam hoc*, *Domine mi*, *& ex multis*, *& ex communibus amicis de te accepimus*) *quorsum vereris pium sensum convenienti voce publicare?* Et infra: *Multi*, *ut intelligo*, *non infrequentes ex te audierunt*, *quod ipsam solam vocem*, *non piam quoque ipsius vocis notionem averseris*. Atque idipsum cum suo Metropolita de Nestorio sentiebant alii Episcopi Orientales in peculiari Synodo, quam Ephesi contra Synodum Cyrillianam habuerunt, Nestorium ab omni hæreseos nota absolventes, & Cyrillum a sua Sede deponentes. Joannes quidem postea Imperatoris minis coactus in damnationem Nestorii consensit, sed hisce verbis generalibus & ambiguis, ut bene Theodoretus notavit: *Anathematizamus quæcumque* (Nestorius) *aliter dixit*, *aut sentit*, *quam doctrina Apostolica continet*.

131. Multo magis Nestorio favebat Theodoretus, vir doctissimus inter omnes illius temporis Episcopos, quem Photius *divinum* nominavit. Ita enim scribebat ad Joannem epist. 2. „ Jam tuæ „ Sanctitati prædixi, quia si Domini mei vene„ rabili, & Sanctissimi Episcopi Nestorii fuerat „ dogma damnatum, nec ego cum his, qui hoc „ faciunt, communicabo. " Scribens autem Andreæ Samosateno: „ Exigit, *inquit*, Aristolaus „ subscriptionem factæ dudum damnationis, & ut „ anathematizetur Sancti Episcopi dogma Nesto„ rii. Scit autem vestra Sanctitas, quod si quis „ indiscrete doctrinam anathematizet ejusdem San„ ctissimi, & venerabilis Episcopi; idem est, ac „ si pietatem anathematizare videatur. "

132. Demum Socrates L. 8. *Hist. Eccl.* c. 32. postquam aliorum opinionem de Nestorii erroribus indicasset, ita subdit: „ Ego vero, dum ejus „ libros lustro, hominem imperitum reperio ... „ nec tamen mihi videtur imitari Paulum Samo„ satenum, aut Photinum, & Dominum omnino „ simplicem hominem dicere, sed solum Deipa„ ræ vocem, tamquam larvam reformidare ... Sic „ eum sentientem reperio, tum ex ejus libris, „ quos legi, tum ex his, quæ amatores ipsius di„ cunt. "

133. Resp. cum Nestorius de industria perplexe, & obscure loquens sensus suos occuluerit, & doctrinam suam multis ambagibus involvere semper studuerit, mirum non esse, potuisse eam aliquos invenire patronos; præcipue vero cum S. Cyrilli ejus adversarii fides propter suos anathematismos, de quibus postea, suspecta aliquibus facta esset. His tamen nebulis dissipatis, & rei veritate perspecta, infelix Nestorius ab omnibus derelictus est, ejusque memoria etiam in subsequentibus Synodis damnata fuit. Audiantur, quæ Ephesini Patres ad Imperatorem scripserunt in Relatione Act. VI. „ Ad tegendam imposturam, *in*„ *quit*, usque adeo callidus fuit (*Nestorius*), „ ut quidam quoque Sanctissimi Episcopi, occul„ tato errore, ab eo decepti sint, eique sese a„ djunxerint, qui actus illius subscripserint. Qui „ tamen posteaquam dilucide quid sentiret, es„ sent percontati, illumque suas blasphemias re„ tegentem comperiissent, ab eo desciverunt, ac „ Sanctæ Synodo sese adjunxerunt. " Sed expendamus singulos testes.

134. Joannes Antiochenus amicitia Nestorio junctus, initio illius magni dissidii eidem Nestorio adeo patrocinatus est, ut ipse etiam in suspicionem hæreseos venerit; ac propterea Patres Concilii Ephesini in Relatione missa per Palladium ad Imperatorem dicere non dubitarunt, ipsum *amicitiæ malle gratificari*, *quam fidei utilitatem spectare*. Suspicio aucta est, quando moram cum suis de industria trahens, Concilii initium impedire conabatur: multoque magis, quando Conciliabulo cum suis Orientalibus coacto, Nestorii depositioni subscribere detrectavit: unde etiam a Cyrillo, & a toto Concilio communione privatus fuit. Exitus tamen rerum abunde demonstravit, Joannem ab hæresi Nestorii fuisse alienum.

135. Nam primo certior factus de prima condemnatione Nestorii a Cælestino R. P., nisi intra decimum diem resipisceret, litteras ad eumdem Nestorium dedit, quibus significabat, licet decem dierum intervallum esset valde angustum, rem tamen esse ejusmodi, ut non decem diebus, „ sed „ uno, imo vero paucis horis tota confici posse „ videatur. Nam quid facilius, *inquit*, quam no„ mine commodo, multisque Sanctis Patribus u„ sitato, & vere nihilominus, salutarique ex Vir„ gine ortui percongruo, in Christi omnium no„ strum Regis dispensatione uti? ... Si enim mens „ tua eadem sapit & sentit, quæ Sancti Patres, „ & Ecclesiæ Doctores, quorsum vereris, pium „ animi tui sensum convenienti voce publicare? " Rogat deinde, ac majorem in modum ipsum hortatur, ut non solum vocem *Deiparæ*, sed etiam notionem huic voci subjectam recipiat. *Etenim*, subdit, *si id*, *quod nominis significatione offertur*, *non recipimus*, *restat*, *ut in gravissimum errorem prolabamur*. Quod Joannes uberius explicat, sensu omnino orthodoxo.

136. Post autem curante piissimo Imperatore Theodosio pax inter Jo. Antiochenum, & Cyrillum feliciter restituta est, sed ea conditione, ut Nestorio, ejusque hæresi anathema diceretur. Hujus concordiæ historia legitur in epistola S. Cyrilli ad Donatum Episcopum veteris Nicopolis: ubi narrat, rejectas fuisse omnes conditiones pacis a Joanne una cum Orientalibus per Paulum Emissenum propositas, neque ipsum ad synaxim receptum, „ priusquam dato libello Nestorii dog„ mata suo scripto anathematizasset, seque illum „ pro deposito habere confessus esset, & ordina„ tioni religiosissimi Episcopi Maximiani consen„ sisset. *Et idem Cyrillus in alia epistola ad* „ *Acacium Militinæ Episcopum*. Cum religio„ sissimus, *inquit*, Episcopus Paulus paratum se „ diceret, Nestorii blasphemias anathematizare, „ scri-

„ scriptoque in illius depositionem consentire, at„ que id pro omnibus, & tamquam ex communi „ omnibus Orientalium Episcoporum persona sese „ facere affirmaret, " tunc demum ad pacem, & communionem Ecclesiæ fuisse admissum. Sed neque hoc contentus Cyrillus voluit, ut etiam ipse Jo. Antiochenus sua manu *scriptam his de rebus confessionem ederet*. Ac denum in epistola ad Valerianum Iconii Episcopum ita idem Cyrillus scribit: *Religiosissimi totius Orientis Episcopi, una cum Domino meo Joanne religiosissimo Ecclesiæ Antiochenæ Episcopo scripta, dilucidaque confessione palam fecerunt, se profanas Nestorianarum vocum novitates æque, ac nos condemnasse; seque nullo unquam loco eas habuisse*. En igitur quales fuerint innocentiæ, & orthodoxiæ Nestorii testes. Atque hæc omnia documenta, una cum aliis ad causam Nestorianam spectantibus in III. Parte Concilii Ephesini continentur Tom. III. Collect. Labbeanæ.

137. Theodoretus majore Nestorianismi suspicione laboravit, & nonnisi ægre, ac serius quam alii, Nestorii damnationi consensit; consensit tamen, & cum a Dioscoro in prædatoria Ephesina Synodo fuisset a sua Cyrensi Sede dejectus, ad S. Leonem Pontificem Maximum confugit, a quo cognita ipsius resipiscentia fuit etiam pristino honori restitutus. In Concilio tamen Chalcedonensi debuit adhuc plenius suæ fidei, & obedientiæ documentum exhibere, anathematizando scilicet Nestorium, atque impiam ejusdem hæresim.

138. Socratis demum testimonium ea parte, qua Nestorium ab erroribus Pauli Samosateni, & Photini absolvit, judicio eruditissimi P. Jo. Garnerii recipi potest, reipsa enim ab hujusmodi hæresibus, quas sæpius in suis Sermonibus execratus fuit, Nestorius videtur fuisse alienus; quamvis fortasse ex suo capitali errore duplicis in Christo personæ, per legitimas consequentias convinci potest cum damnatis istis hæreticis convenire; quod ipsi a Catholicis non semel exprobratum fuit. Ita inter alios Marius Mercator in epist. *de discrimine inter hæresim Nestorii, & dogmata Pauli Samosateni, Ebionis, Photini, & Marcelli* n. 17. de Nestorio scribit: *In eo igitur Paulo Samosateno conjungitur, in quo habitatorem, & habitaculum pro meritis separat, dividens, quod unicuique eorum sit proprium, ex diversitate naturæ; quod quidem illis ambobus cum Ebione, & Photino, & Galata Marcello commune est*. Judicium autem Marii Mercatoris, aliorumque, qui similia de Nestorio scripserunt, multo gravius est judicio Socratis, hominis in forensibus magis, quam in theologicis rebus exercitati.

139. Intolerabile autem est, quod idem Socrates addit, Nestorium *solam Deiparæ vocem, tamquam larvam reformidasse*. Neque enim de voce sola erat gravissima illa causa; sed de recta hujus vocis notione; quæ recta hujus vocis notio ab ipsa fundamentali Incarnationis doctrina pendebat. Si enim Verbum caro factum est, unione physica, & reali, & hypostatica sibi carnem copulando, rectissime consequebatur, ipsum esse de Maria Virgine natum. Id probe notavit præter alios multos vir imprimis eruditus, atque acutus Leontius Byzantinus in L. I. adversus Nestorium, monens, „ non fuisse de vocibus controversiam, „ sed *de modo totius mysterii Christi*, quod non „ simpliciter ex hac, aut illa voce, aut ex qui„ busdam verbis approbandum est, vel improban„ dum, sed ex primis principiis: Principia vero „ esse *modum unionis secundum hypostasim*, & „ *secundum σχέσιν habitationem*: primum Patres „ tradidisse; alterum hæreticos, qui hac ratione „ ἀνθρωπολατρείαν *hominis adorationem* induxerint ". Quæ & alia hujus generis si Bælius legisset, haud ita facile pronunciasset (in art. *Nestorius*), totam hanc disputationem non fuisse, nisi de vocibus.

140. Dices. Liberatus in *Breviario Hæresis Nestorianæ* c. 5. *Cyrillus*, inquit, *deflorationes quasdam librorum Nestorii faciebat, eum perturbare volens; erat enim, ut dicitur, ejus inimicus*.

141. Resp. Liberatum, Diaconum Ecclesiæ Carthaginensis facilius, quam par erat, quibusdam rumoribus aurem præbuisse; nec ejus testimonium, soli incertæ famæ innixum, *ut dicitur*, præponderare, aut æquiparari posse tot gravissimis, atque indubiis testibus, qui de nefaria Nestorii hæresi nos omnino certos reddunt. Quamvis Liberatus nomine *deflorationum* fortasse intellexit *excerpta* ex libris Nestorii, quæ Cyrillus Patribus Ephesinis examinanda proposuit.

142. Ob. tertio. Nestorius in Synodo tumultuosa, non servatis, immo aperte violatis omnibus juris regulis, condemnatus fuit. Nam primo Cyrillus, quamvis rogatus, expectare noluit adventum Jo. Antiocheni, qui una cum suis Comprovincialibus Episcopis jam erat in januis, citius autem propter longinquitatem, & molestias itineris adesse non potuit. Immo Candidianus Comes semel iterumque jussit, ne initium Synodi fieret ante Orientalium adventum; sed ipsius mandata Cyrillus insuper habuit. Secundo neque expectare Cyrillus voluit Legatos Pontificios, qui propterea nonnisi post Actionem primam, in qua Nestorius condemnatus jam fuerat, Concilio interfuerunt. Tertio omnia una die summa festinatione peracta fuere, quibus nec plures suffecissent, si debita discussio, ut par erat, facta fuisset primo 12. Anathematismorum Cyrilli contra Nestorium, secundo Nestorii Sermonum, tertio doctrinæ Ss. Patrum, præsertim vero si Nestorio causam suam defendendi facultas fuisset facta, qui Synodo se adfuturum promiserat, *cum omnes convenissent Episcopi*; ac saltem quatriduo Synodum differri postulabat. Etiam in sententia ipsa Nestorio significata livor & odium apparet, in ea enim *Novus Judas* appellatus est: quasi nimis exigua fuisset damnationis, & depositionis pœna, nisi injuria etiam, & in-

infamia tam probrosæ appellationis adderetur.

143. Ad hæc addunt aliqui cum Svida T. II. p. 578. Pulcheriæ animum fuisse a Nestorio aversum propter justam objurgationem eidem a Nestorio factam; tum Eunuchum Scholasticum magna pecuniæ vi corruptum, mutasse Imperatoris animum contra Orientales, in cujus rei testimonium afferunt Acacii Berœensis epistolam, quam P. Lupus in sua collectione refert c. 14. aliaque hujus generis, quibus Basnagius S. Cyrillum una cum sua Synodo infamare frustra conatur.

144. Resp. hæc omnia, quæ post Dupinium, Bællius, Basnagius, aliique Romanæ Ecclesiæ hostes, non solum narrant, sed verbis etiam ornant, atque exaggerant, etiamsi vera essent, vim definitionis dogmaticæ contra Nestorium nullatenus posse infringere, postquam damnatio illius facta in Act. I. Conc. Ephesini confirmata fuit Act. sequenti, præsentibus, & approbantibus Apostolicæ Sedis Legatis, confirmata iterum a summo Pontifice Rom., & deinde a duabus proxime consecutis œcumenicis Synodis, Chalcedonensi & Constantinopolitana; ac demum ab ipsis Nestorii patronis, Jo. Antiocheno, Theodoreto, & uno verbo ab universo orbe catholico acceptata. Universalis enim hic Ecclesiæ consensus totum illud, quod in ordine rerum gestarum peccatum fuisset, abunde sanaret. Sed præstat singulas objectionis partes breviter saltem discutere.

145. Accusatur Cyrillus minimæ festinationis, quia Nestorio quatridui dilationem concedere noluit, neque adventum Orientalium expectare. At vero jam 16. dies expectaverat. Synodus enim indicta fuerat ipsa sacra Pentecostes die inchoanda 7. Junii. Maxima pars Episcoporum aderat: tantæ procrastinationis tædio multi conquerebantur, aliqui infirmati, alii etiam mortui fuerant: æquum igitur erat, ut tandem aliquando rumperentur moræ, & initium celebrandæ Synodi fieret. At Nestorius quatriduum petebat, iniqua petitio, cum ille jam Ephesi una cum decem Episcopis suarum partium adesset. Ulterius & die præcedenti monitus fuerat, tum ipsa die semel, atque iterum ad Synodum invitatus; atque a duobus Episcopis ipsius amicis Theodoto Ancyrano, & Acacio Melitinensi majorem in modum rogatus, ut deposita pertinacia ad communem Ecclesiæ sententiam accederet, sed frustra; ille enim magis insaniebat, palam dicens, *se Deum bimestrem, aut trimestrem non colere*. Tempus ergo erat, ut putridum hoc Ecclesiæ membrum excommunicationis falce resecaretur.

146. Sed expectandus erat, inquiunt, adventus Joannis Antiocheni, qui cum suis Episcopis Comprovincialibus non procul aberat. Veruntamen suspicio erat, valde fundata, eum de industria moras trahere, aliquod ex cunctatione beneficium pro suo sperantem. Duo etiam Episcopi ab eo permissi, dixerunt *non semel*, *sed sæpius* posse eo etiam absente Synodum inchoari. „ Cum hæc „ illi renuntiassent, certoque constaret, tam ex „ mora quam ex iis, quæ nuntiata fuerant ipsius „ nomine, eum detrectare consensum; vel quod „ amicitiæ, quæ ipsi cum Nestorio intercedebat, „ indulgeret, vel quod is Ecclesiæ suæ fuerit Cle- „ ricus, vel etiam quod quorumdam pro ipso de- „ precationibus morem gereret, S. Synodus in „ magna Ephesi Ecclesia, quæ appellatur *Ma-* „ *ria*, sessionem celebravit. “ Ita causam non expectati adventus Orientalium exponunt Patres Ephesini in relatione ad S. Cælestinum. Nulla hic festinatio apparet, sed potius longa mora, quamquam non tanta, quanta a Nestorianis injuste postulabatur.

147. Quod vero mandatorum Candidiani Comitis, qui Synodi initium adhuc differri jubebat, nullam rationem Patres habuerint, non inde sequitur, eos sacra Imperatoris mandata violasse; lectæ etiam fuerant in ipsa prima Sessione litteræ Theodosii, in quibus nulla prorsus Candidiano potestas hac in parte fiebat; sed tantummodo jubebatur, ut diligenter prospiceret, *ne dissensio ex mutuo repugnandi studio coorta increbresceret*. Ceterum reliqua arbitrio Episcoporum relicta erant (Vid. sup. in not. ad *n.* 11.). Quamobrem Augustus, quamvis ei de re tota nondum probe conscio ideo displicuerit, postea tamen omnia approbavit, atque pro auctoritate sibi a Deo concessa decretorum Ecclesiæ plenam executionem imperavit, & Nestorium una cum paucis ipsi pertinaciter adhærentibus Episcopis exilio relegavit.

148. Sic etiam nec Legati Pontificii, nec ipse summus Pontifex ullo modo de festinatione Patrum, aut de ulla alia vel minima sacrorum Canonum violatione conquesti sunt; sed postquam iis omnia exposita fuere, quæ Act. I. gesta erant, calculum suum incunctanter abjecerunt. Nec illis difficile, aut impossibile visum est, tot, tantasque res potuisse una die debita diligentia discuti, & determinari. Nam integra die a summo mane usque ad noctem Patres in Concilio sederunt; & duo præcipua controversiæ puncta jam constabant; scilicet qualis esset de mysterio Incarnationis universalis Ecclesiæ doctrina, & quales errores Nestorii; de utroque enim puncto jam summus Pontifex Cælestinus in Synodo Romana sua ediderat oracula. In Ægypto etiam, & Constantinopoli diu, multumque fuerat disputatum de nova Nestorii doctrina. Quamobrem mirandum non est, potuisse una integra die omnia rite peragi, quæ ad hanc litem finiendam pertinebant. Hinc recte Synodus Chalcedonensis can. 14. etiam hac de causa epistolam Ibæ ad Marin Persam condemnavit, quod inculparet Ephesinam S. Synodum, *tamquam sine examinatione*, & *quæstione* Nestorium condemnasse.

149. Tempore autem, & patientia Lectorum abutuntur hostes S. Cyrilli, dum eum aut odio Pulcheriæ Augustæ in Nestorium, aut corruptis immensa auri copia Aulæ Ministris abusum fuisse di-

dicunt, ad Nestorium æmulum, & adversarium suum opprimendum. Nugæ hæ sunt, & ineptiæ otiosis hominibus vendendæ, non autem inter eruditos proponendæ. Et Augustæ Pulcheriæ pietas, & Cyrilli sanctitas sunt omnibus eruditis adeo perspectæ, & probatæ, ut nulla possint calumnia in suspicionem vocari. Deinde anne pecuniis suis potuit Cyrillus corrumpere Sanct. Cælestinum Papam cum tota sua Synodo, quando Nestorium ut hæreticum condemnavit? Anne tot Sanctos Episcopos, non solum eos, qui Ephesi fuerant in Spiritu S. congregati, sed etiam qui erant ubique terrarum dispersi? Anne Synodos œcumenicas subsequentes quartam, & quintam, quæ Ephesinam confirmarunt? Sed piget de hujusmodi rebus cum modernis quibusdam hypercriticis disputare, qui ex paucis, quæ supersunt, hujus magnæ controversiæ monumentis, totam retro antiquitatem, eos etiam, qui illius pars magna fuerunt, falsi audent postulare.

150. Dices. S. Isidorus Pelusiota Cyrilli minime inimicus, ad eum scripsit lib. 1. ep. 511. „ Multi ex iis, qui Ephesi coacti sunt, te traducunt, ut tuas inimicitias persequentem, & ulciscentem, ac non ea, quæ Jesu Christi sunt, orthodoxe quærentem. Theophili, inquiunt, ex sorore nepos est, illiusque mentem, ac sententiam imitatur. Ut enim ille perspicuum adversus divinitus afflatum, ac Deo carum virum Joannem furorem effudit: sic etiam iste gloriari, ac se jactare expetit, etiam sialioqui latum sit inter eos, qui accusantur, discrimen". Epist. 370. *Simultates*, inquit, ac dissidia comprime. Ne privatæ, ac domesticæ contumeliæ ultionem, qua tamquam ære quodam alieno a mortalibus obstrictus es, in viventem Ecclesiam deriva, atque æternam ipsi dissensionem pietatis specie, atque obtentu compara."

151. Resp., hæc scripsisse Isidorum falsis Orientalium rumoribus, atque clamoribus deceptum; & cum Cyrillum ut Filium suum diligeret, liberrime eum admonuit de iis, quæ contra ipsum spargebantur ab ejus implacabilibus hostibus. Ceterum quantum ad causam ipsam Ecclesiæ, Nestorii condemnationem & ipse urgebat, pro qua etiam epistolam Imperatori scripsit, ut Aulicorum, qui Nestorio patrocinabantur, potentiam reprimeret; additque, universum orbem terrarum B. Virginem Mariam ut Deiparam colere lib. 1. ep. 54. Sed hæc majore in luce ponentur sequenti

ARTIC. III.

De anathematismis, & orthodoxa S. Cyrilli fide.

152. Ut supra diximus, in brevi Nestorianæ hæreseos synopsi n. 8., Nestorii blasphemias nonnullis epistolis primum refutavit S. Cyrillus, ac postea iisdem duodecim opposuit anathematismos, quibus sana, & orthodoxa de Mysterio Incarnationis doctrina exponebatur, quos Nestorius recipere noluit, sed totidem anathematismis impugnavit. Nestoriani, ut controversiæ definitionem evitarent, recriminatione utentes, Cyrillum Apollinarismi, atque Arianismi accusare cœperunt; eaque accusatio reipsa tantum valuit, ut apud Orientales Cyrilli fides suspecta redderetur: immerito tamen, ut sequens declarabit

PROPOSITIO.

S. Cyrilli epistolæ, atque anathematismi injuria Apollinaris, atque Arii hæresis accusantur.

153. Ad omnem hujus falsæ accusationis labem abstergendam sufficere debuisset judicium S. Sedis Apostolicæ; quandoquidem a S. Cælestino ita Nestorio scriptum fuisse invenimus (in Litt. ad Nestorium I. P. Conc. Ephes. c. 18.): *Alexandrinæ Ecclesiæ Sacerdotis* (Cyrilli) *fidem & probavimus, & probamus. Et tu admonitus per eum eadem sentias nobiscum, si vis esse nobiscum, o Frater*. Idem etiam sanctissimus Pontifex in ep. ad Joannem Antiochenum vocat S. Cyrillum *strenuum catholicæ Ecclesiæ, & fidei defensorem*.

154. Sed quoniam Nestorius, aliique Cyrilli hostes Romani Pontificis judicio minime acquieverunt, alia ipsius orthodoxiæ documenta afferenda sunt. Primo tota Ephesina Synodus quæ ab universali Ecclesia debita veneratione ut œcumenica, atque infallibilis auctoritatis excepta fuit, Act. I. Cyrilli non minus, quam Nestorii doctrinam accurato examine perpendit. Post autem ita declaravit in Relatione ad Imperatorem Theodosium: „ Ac principio quidem Cyrilli, religiosissimi, sanctissimique Archiepiscopi epistolas de fide conscriptas, cum hac expositione (fidei Concilii Nicæni) contulimus, collatasque dogmatibus, ac sententiis *consentaneas* reperimus, *nec ulla in re doctrinam ejus ab illa expositione discrepantem*. Scribentes item iidem Patres ad S. Cælestinum R. P. ita de Cyrillo loquuntur Act. V. Lectæ deinde sunt litteræ, quas Sanctissimus, Deoque dilectissimus Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus Cyrillus ad eum (Nestorium) scripserat, *quas S. Synodus approbavit, ut recte, inculpateque exaratas, atque in nullo dissentaneas divinis scripturis*, traditæ videlicet fidei, & expositæ in magna illa Synodo a S. Patribus, qui Nicææ Bithyniæ olim convenerunt, sicut tua quoque Sanctitas id probans testificata est. Hoc testimonium Concilii Ephesini est testimonium doctrinale universæ Ecclesiæ, cui sine magno piaculo nemo refragari potest."

155. Atque hæc Apostolicæ Sedis, atque Ephesinæ Synodi judicia, tamquam ineluctabile suæ or-

orthodoxiæ documentum allegavit ipse Cyrillus in sua ad Theodosium Imp. apologia, inquiens: „ Fidei namque meæ *rectitudini* testimonium perhibuit & Romana Ecclesia, & sancta quoque Synodus, ex universo, ut dicam, orbe, qui sub cœlo est, congregata. Quod enim nulla ex parte ab evangelica, & apostolica traditione aberrarim; immo vero quod rectam, minimeque obliquam sacrorum dogmatum semitam teneam, id posteaquam epistolas, quas ad Nestorium perscripseram, legissent, *communi sententia confessi sunt omnes*, & quidem scripto in ipsa Fide monumentorum, rerumque gestarum. "

156. Idem postea, constansque fuit Ecclesiæ de ep. S. Cyrilli judicium. Nam in Synodo œcumenica Chalcedonensi in causa Eutychetis habita Act. II. cum lectæ essent duæ S. Cyrilli epistolæ, altera ad Nestorium, altera vero ad Joannem Antiochenum, Reverendissimi Episcopi exclamaverunt: *Omnes sic credimus, Papa Leo sic credit, Leo, & Anatolius sic credunt, omnes sic credimus, sicut Cyrillus, ita credimus, æterna memoria Cyrilli*. Et Act. V. in Definitione Fidei sacra Synodus, se *epistolas synodicas beatissimi Cyrilli Alexandrinæ Ecclesiæ Præsulis ad Nestorium, & Orientales suscepisse* testatur. Et hæc quidem de S. Cyrilli epist. Nunc de ejusdem 12. anathematismis (*a*).

157. S. Cyrilli duodecim anathematismos fuisse in Synodo Ephesina probatos, aperte testatur Liberatus Diaconus in *Breviario* inquiens: „ Joannes Antiochenus cognoscens, quæ gesta fuerant Ephesi in damnatione Nestorii, *& illa duodecim capitula Cyrilli* in ipso Concilio *suscepta, & confirmata*, indignabatur valde contra Synodum. " Id etiam testatus est Joannes Sebastenus Episcopus in epist. Synodica ad Leonem Augustum.

158. Sed longe majus, atque ineluctabile accedit testimonium Synodi V. œcumenicæ, quæ nonnulla Theodoreti scripta anathemate feriit, non alia de causa, nisi quia duodecim S. Cyrilli capitula impugnabant. Eademque censura feriit celebrem epistolam Ibæ ad Marin Persam, in qua laudati duodecim S. Cyrilli anathematismi hæreseos insimulabantur. Canone enim 13. ita sacrosancta Synodus definivit: „ Si quis defendit impia Theodoreti conscripta, quæ contra rectam fidem, & contra primam Ephesinam S. Synodum, & S. Cyrillum, *& duodecim ejus capitula* exposuit.... & non anathematizat ea, & eos, qui similia eis sapuerunt, vel sapiunt: insuper autem & omnes qui scripserunt contra rectam fidem, & S. Cyrillum, *& ejus duodecim Capitula*, & usque ad mortem in tali impietate permanserunt, anathema sit. " Et can. 14. anathema pronunciat in eos, qui defendunt epistolam Ibæ ad Marin Persam, hanc inter cæteras afferens rationem, quod *S. Cyrillum, qui rectam fidem Christianorum prædicavit, tamquam hæreticum, & similiter Apollinario impio scripsisse criminetur, & inculpet primam Ephesinam Sanctam Synodum, tamquam sine examinatione, & quæstione Nestorium condemnantem, & duodecim capitula S. Cyrilli impia, & contraria rectæ fidei vocet*.

159. Accedit insuper testimonium Vigilii summi Pontificis, qui in Decreto, quo Rusticum, & Sebastianum Romanæ Ecclesiæ Diaconos deposuit, *Synodicam*, inquit, *beatæ recordationis Cyrilli epistolam ad Nestorium, cum duodecim capitulis S. Synodus Ephesina prima suscepit, & beata Chalcedonensis Synodus, ad convincendas Nestorii vesanias in definitione fidei legitur posuisse*. Simile testimonium reddidit Gregorius II. Pontifex Maximus in Professione fidei missa ad S. Germanum Episcopum Constantinopolitanum, ut proinde orthodoxa S. Cyrilli fides aliis testibus minime indigeat.

160. Ob. primo. Præter apertos Cyrilli hostes, Nestorium, Joannem Antiochenum cum suis Orientalibus, Theodorum Mopsuestenum, Theodoretum, Ibam, Andream Samosatensem, aliosque similes, Cyrilli doctrinam, & peculiariter XII. Capitula, hæreseos Arianæ, & Apollinaristarum accusarunt viri omnino orthodoxi, & a partium studio prorsus alieni. Talis fuit S. Gennadius Episcopus Constantinopolitanus, qui Cyrillo jam defuncto, Librum edidit contra ejusdem anathematismos, cujus nonnisi duo fragmenta supersunt apud Facundum Hermianensem lib. 3. c. 4., in quibus ita loquitur: „ Væ mihi a malis; heu .... Quales Cyrilli Ægyptii, & quantas blasphemias incurri, & quantas blasphemias audivi!... Omnem supereminentiam blasphemiæ jaculatus est adversus S. Patres, adversus eorum priores Apostolos, adversus ipsum Salvatorem in resurrectionem meditatus est. Assumptam quidem huma-

(*a*) Longe major fuit de orthodoxia Anathematismorum, quam epist. S. Cyrilli concertatio. Non solus enim Nestorius eos confutavit oppositis aliis 12. anathematismis, sed etiam Andreas Samosatenus, & Theodoretus Cyrensis eos damnarunt: quorum tamen accusationibus S. Cyrillus singulatim respondit. Eos acerrime impugnavit etiam Jo. Antiochenus cum suis Episcopis Orientalibus in Conciliabulo Ephesino, & non pauci alii. Sui ipsius defensionem non prætermisit S. Cyrillus tribus singularibus libris. Suffragatorem, & suæ causæ patronum habuit Marium Mercatorem, qui Nestoriana Capitula antirrethica solide refutavit. Eadem demum dissipatis primis illis offuciis, quas controversiæ æstus induxerat, ab omnibus ut orthodoxa excepta sunt; quanquam P. Jo. Garnerius definiri non posse dicat, quandonam illi tam vexati anathematismi vim Canonum habere cœperint. Eosdem in latinam linguam primo transtulit Marinus Mercator, postea autem Dion. Exiguus.

„ manitatem ex nobis, & pro nobis injuriat: divinam ejus naturam, & impassibilem passionibus subjacere contendit ... Anathematizaturus est te Deus, paries dealbate. Nec tamen, ut ibidem pro re sua observat Facundus, fuit sancto illi Episcopo aliquod negotium facessitum (a).

161. Resp., iis omnibus, qui vel studio partium male contra S. Cyrillum animati, vel propter disputationis æstum ejus mente non bene intellecta, orthodoxam ipsius doctrinam criminati sunt, longe præferendos esse eos testes, quos supra allegavimus, qui & numero, & auctoritate istis longe præcellunt; & quorum aliqui eo etiam majore fide digni sunt, quia controversia jam finita, rebusque pacatis facilius rei veritatem cognoscere potuerunt. Sic inter alios Jo. Antiochenus, omni simultate deposita pacem & concordiam cum Cyrillo iniit; & ipse Theodoretus acerrimus, si quis alius, capitulorum Cyrilli condemnator, in ep. 83. ad Dioscorum multa in laudem ipsius S. Cyrilli habet, ejusque verbis, & auctoritate in suis dialogis usus est contra Apollinaristas, ipsum enumerans inter eos, quos *orbis lumina, & fidei luces*, ac *magistros* appellat.

162. Non parum certe molestiæ ingerunt terribiles illæ invectivæ, quibus sanctissimus, & laudatissimus Episcopus Gennadius Cyrilli jam defuncti memoriæ insultavit; cujus scripta fuerant jam in duabus Synodis Ephesina, & Chalcedonensi probata; adeo ut nonnulli de fide Hermianensis, apud quem solum hæc reperiuntur, dubitare maluerint. Sed si S. Gennadius ita in Cyrillum, orthodoxæ fidei athletam, debacchatus fuit, nævus certe hic est in sancto illo viro, virtutum aliarum, quibus refulsit, tegumento operiendus. Ex aliqua parte, licet non omnino, excusari etiam potest Gennadius, quia, ut ipse Facundus observat, *talia de Cyrillo non scriberet, nisi dicentis intentionem minus intellexisset ... Potuit enim & ipse de Christiana religione, quæ recta sunt, credens, non intellectum Beatum Cyrillum bona intentione culpare*.

163. Dices, S. Cyrillus ad pacem ineundam cum Orientalibus coactus est sua Capitula supprimere, & tacite saltem retractare, contraria scribens iis, quæ in suis anathematismis scripserat.

164. Resp. hoc esse manifeste falsum; siquidem narrat ipse S. Cyrillus in ep. ad Acacium Melitinensem, id quidem sibi fuisse propositum, se tamen iniquam conditionem constanter repudiasse, „ Volebant, inquit, omnia aboleri, quæ vel „ epistolis (in ep. ad Nestorium illi anathematismi continebantur), vel tomis, vel libris vulgaveram, & soli fidei, quæ a Ss. Patribus nostris Nicææ edita fuerat, consentire. Ego vero „ ad ista ita rescripsi: *Expositioni fidei, quam „ Nicæni Patres ediderunt, adhæremus omnes, „ nihil eorum, quæ in ipsa continentur, libe- „ jactantes ... Quæ vero recte contra Nestorii „ blasphemias scripsimus, ea hujusmodi esse, „ ut nulla nobis ratione persuaderi possit, ut „ recte scripta esse negemus.* “

165. Ideo autem aliqui suspicati sunt S. Cyrillum sua capitula retractasse, quia magis Ecclesiæ pacis, quam sui honoris studiosus, tandem consensit, ut Orientales suis capitulis subscribere non cogerentur, contentus ea Fidei confessione, quam ad ipsum miserant, & quam ut orthodoxam & ipse subscripsit. Ita rem totam exponit etiam Facundus Hermianensis Lib. VI. cap. 4. inquiens: „ Quoniam beatus Cyrillus Orientalium „ legatione suscepta, magis quod a Consacerdotibus suis expetebatur, festinavit implere, quam „ dictorum suorum, in quibus offensi fuerant, „ sufficientem purgationem facere, *ideo putatus „ est, veluti pristino errore damnato, Orientalium admonitione conversus; cum ille recuperandæ unitatis cupidus, in defensione dictorum suorum noluerit immorari.* “. Quæ, & alia ab Hermianensi allata manifeste ostendunt, S. Cyrillum pacis studio non exegisse ab Orientalibus suorum capitulorum subscriptionem, non autem eadem retractasse.

166. Dices secundo. Synodus Chalcedonensis Theodoretum tantummodo adegit ad dicendum anathema Nestorio, non autem ad ea retractanda, quæ contra XII. S. Cyrilli anathematismos scripserat, quod procul dubio exegisset, si vera fuisset, & orthodoxa anathematismorum doctrina.

167. Resp., eadem œconomia etiam Synodum fuisse usam, ne pax turbaretur, contentam, quod Theodoretus anathema Nestorio, ejusque hæresi diceret. Ita Leontius Byzantinus Acephalis eamdem difficultatem opponentibus „ *Respondemus*, inquit „ Act. VI., ob id non tam accusandam Synodum, „ quam Cyrillum hominem sanctum. Nam is communione cum Orientalibus, & cum ipso Theodoreto constituta, non postulavit ab eo, ut anathemate scripta sua, quæ contra XII. capitula „ facta fuissent, execraretur. Quod igitur ipse „ Cyrillus, vir sanctus, non fecit, ob ejus intermissionem, an Synodus culpari meretur? “ Nimirum longa experientia docuit, inter S. Cyrilli scripta, & scripta aliorum, qui hæresim Nestorianam ex animo damnabant, nonnisi verborum discrimen, & pugnam esse; & utramque partem

non

(a) Facundus Hermianensis in Africa Episcopus, dum pro trium Capitulorum scilicet Theodori Mopsuesteni, Theodoreti, Ibæ Edesseni, defensione scribebat, hoc loco mentionem fecit duorum sanctissimorum Episcoporum, scilicet Gennadii Constantinopolitani, & Isidori Pelusiotæ, a quibus (potissimum vero a primo) Cyrillus acriter reprehensus invenitur, quin tamen ipsi fuerint in Concilio V. damnati; unde inferebat Facundus, inique actum fuisse cum aliis tribus, qui non magis fuerant Cyrillum insectati.

non solum a Nestorii, sed etiam ab Apollinistarum, Arianorumque hæresi procul abesse. Quamquam de Theodoro Mopsuesteno, Iba Edesseno, & Theodoreto peculiaris quædam ratio dubitandi esset, ut postea videbimus.

168. Obj. secundo. Reipsa examinatis XII. Cyrilli anathematismis hæresis Ariana, & Apollinaria facile detegitur. Primus enim anathematismus sic habet: „ Si quis non confitetur, Deum esse „ Emmanuel, & propterea Dei genitricem S. Virginem, *peperit enim secundum carnem factum* „ *Dei Verbum*, anathema sit. " Reprehendebantur illa verba *secundum carnem*, quasi B. Virgo *carnaliter genuisse dicatur*, nempe ex virili commercio: secundo quod Verbum Dei fuerit in carnem conversum sensu Apollinaris.

169. Secundus anathematismus hic erat: „ Si „ quis non confitetur, carni *secundum subsistentiam* unitum Dei Patris Verbum, unumque esse „ Christum cum propria carne, eumdem scilicet „ Deum simul, & hominem, anathema sit. " Hunc loquendi modum *secundum subsistentiam*, vel *hypostasim* Theodoretus reprehendebat tamquam inusitatum, & faventem hæresi Apollinaristarum, quasi Verbum sit in carnem conversum.

170. Tertius hic erat. „ Si quis in uno Christo dividit substantias post unitatem, sola eas connexione conjungens, quæ secundum dignitatem „ est, vel etiam auctoritatem, aut potestatem, & „ non potius conventu, qui per unitatem factus est „ *naturalem*, anathema sit. " In hoc anathematismo primum redarguebatur Cyrillus, quod duas distingueret *substantias*, seu ὑποστάσεις, cum antea nonnisi unam dixisset: deinde quod unitatem diceret *naturalem*, quæ vox hæresim redolebat Arianam.

171. Quartus anathematismus hic erat: „ Si quis „ dividit personis duabus, vel subsistentiis eas voces, quæ in apostolicis scriptis continentur, & „ evangelicis, quæ de Christo a Sanctis dicuntur, „ vel ab ipso etiam de seipso, & has quidem veluti homini, qui præter Dei Verbum specialiter intelligatur, aptaverit, illas autem tamquam „ dignas Deo, soli Dei Patris Verbo deputaverit, „ anathema sit. " Hoc anathematismo renovari dicebant hæresim Arii, & Eunomii, qui unicam in Christo agnoscebant naturam humanam, eique soli omnia, quæ de Christo in sacris litteris prædicantur, adaptabant.

172. Quintus anathematismus hisce verbis conceptus erat: „ Si quis audet dicere, Christum hominem θεόφο idest *Deum ferentem*, ac non potius Deum esse veraciter dixerit, tamquam unum Filium per naturam, quod *Verbum caro* „ *factum est*, *& communicavit similiter carni*, „ *& sanguini*, anathema sit: " Arguebatur hic Cyrillus perperam damnare vocem *Deiferum*, quæ a Sanctis Patribus usurpata fuit.

173. Sextus. „ Si quis dicit, Deum, vel Dominum Christi esse Dei Patris Verbum, & non „ magis eumdem ipsum confitetur, Deum simul, „ & hominem, propterea quod *Verbum caro factum est* secundum Scripturas, anathema sit. " Huic nihil aliud objiciebat Theodoretus nisi a Verbo assumptam esse *formam servi*, & propterea ab Isaia *servum* nominari.

174. Septimus. „ Si quis Jesum hominem operatione Dei Verbi dicit adjutum, seu ἐνεργούμενον, & ei Unigeniti gloriam, tamquam alteri præter ipsum existenti tribui, anathema sit. „ Hæc Cyrilli verba contendebant Orientales cum illis Apostoli pugnare Ephes. 19. dicentis: *secundum operationem potentiæ virtutis ejus*, *quam operatus est in Christo*, *suscitans illum a mortuis*, & cum aliis S. Petri Act. II. 33. *Dextera Dei exaltatus*.

175. Octavus. „ Si quis audet dicere, assumptum hominem coadorandum Deo Verbo, & „ conglorificandum, & connuncupandum Deum, „ tamquam alterum cum altero (nam *cum* syllaba semper adjecta hoc cogit intelligi), ac non „ potius una supplicatione veneratur Emmanuel, „ unamque ei glorificationem dependit, juxta quod „ *Verbum caro factum est*, anathema sit. " In hoc Orientales Cyrillum sibi minime constare dicebant, utpote qui alibi Verbum Patri assidere *cum carne*, & sic adorari docuisset.

176. Nonus. „ Si quis unum Dominum nostrum „ Jesum Christum glorificatum dicit a Spiritu sancto, tamquam qui aliena virtute per eum usus „ fuerit, & ab eo acceperit efficaciam contra immundos spiritus, & posse in hominibus divina „ signa facere, ac non potius proprium ejus Spiritum dicit, per quem divina signa complevit, „ anathema sit. " Hic rursum contradictionem inveniebant cum iis, quæ alibi Cyrillus docuit, nempe Christum non solum fecisse signa in spiritu, sed etiam post mortem vivificatum a Spiritu. Et quidem ipse Christus testatus est, se *in spiritu Dei dæmonia ejicere*.

177. Decimus: „ Pontificem, & Apostolum Confessionis nostræ factum esse Christum divina Scriptura commemorat: *obtulit* autem *semetipsum* „ *pro nobis in odorem suavitatis Deo*, *& Patri*. „ Si quis ergo Pontificem, & Apostolum nostrum „ dicit factum, non ipsum Dei Verbum, quando „ *caro factum est*, & juxta nos homo, sed velut „ alterum præter ipsum specialiter hominem ex „ muliere: aut si quis dicit, & pro se obtulisse „ semetipsum oblationem, & non potius pro nobis solis; non enim eguit oblatione, qui peccatum omnino nescivit, anathema sit. " Objiciebant Orientales, id repugnare Apostolo dicenti Hebr. IV. 15.: *Non enim habemus Pontificem*, *qui non possit compati infirmitatibus nostris*, *tentatum autem per omnia*, *pro similitudine absque peccato*; quod de humana Christi natura intelligi volebant.

178. Undecimus: „ Si quis non confitetur, carnem Domini vivificatricem esse, & propriam „ i-

„ ipsius Verbi Dei Patris, sed velut alterius præ-
„ ter ipsum, conjuncti eidem per dignitatem, aut
„ quasi divinam habentis habitationem, ac non
„ potius, ut diximus, vivificatricem esse, quia
„ facta est propria Verbi, cuncta vivificare præ-
„ valentis, anathema sit." Hunc anathematismum suspectum reddebant, quasi caro Christi non vere, & proprie humana caro fuerit, & nostræ similis. Theodoretus vero hunc anathematismum accusabat Apollinarismi, quod nec anima, nec animatæ carnis in eo fiat mentio; quasi anima Christi fuerit ipsum Verbum.

179. Duodecimus. „ Si quis non confitetur,
„ Dei Verbum passum carne, & crucifixum car-
„ ne, & mortem carne gustasse, factumque primo-
„ genitum ex mortuis, secundum quod vita est,
„ & vivificator ut Deus, anathema sit." Hic autem conquerebantur, Divinitatem dici *passibilem*, sensu Apollinaris.

180. Operæ pretium duxi, ipsa S. Cyrilli verba in medium afferre, ut ita facilius recta ejus doctrina & intelligi, & contra obtrectatores defendi possit. Neque enim alius fuit hujus Sancti Patris scopus, quam omnes Nestorii blasphemias, quæ ex capitali ejus errore duplicis in Jesu Christo personæ fluebant, sigillatim confutare. Qui etiam ad omnem a se amovendam suspicionem non semel, sed crebro professus est, se Arii, Photini, atque Apollinaris impia dogmata rejicere, ac detestari; atque in tribus libellis, quibus anathematismorum doctrinam exposuit, ac vindicavit, ita dilucide suam mentem declaravit, ut nullus fuisset contradicendi locus, nisi adversarii aut disputationis æstu, aut nimia in Nestorium propensione fuissent in transversum acti. Sed breviter singula explicemus.

181. Primo. Vitio vertebatur Cyrillo, quod dixerit, B. Mariam *carnaliter*, vel *secundum carnem* genuisse Dei Verbum. Respondebat vero Cyrillus in Apologetico: *Carnaliter dicere non est tollentis admirabilem Divinitatem, neque evertentis Spiritus sancti operationem, qua in utero formavit partum: sed docentis potius, quod sicut Deus gignitur divine, digne Deo, secundum suam naturam, ita homo humane, hoc est carnaliter*. Nempe non poterat melius exponi, quod S. Joannes dicit, *Verbum esse factum carnem*; & Patres Nicæni in Symbolo, Deum esse *incarnatum, & hominem factum*. Sed hæc doctrina displicebat Nestorianis, qui negabant, Verbum assumpsisse humanam carnem in unitate personæ, volentes personam Verbi fuisse unitam personæ hominis nexu morali, non hypostatico. Neque etiam metuenda hic erat Apollinaristarum insania, scilicet Verbum fuisse in carnem conversum; cum enim dicatur, Verbum esse factum carnem, & subdatur, habitasse in nobis, manifeste significatur, Verbum id mansisse, quod prius erat: alias non potuisset habitare in nobis.

182. In secundo anathematismo fatetur S. Cyrillus, illam vocem secundum hypostasim κατ' ὑποστάσιον novam esse, necessario tamen a se adhibitam ad excludendam illam unionem moralem secundum affectum, & inhabitationem, quam Nestorius introducebat; sicut in Concilio Nicæno nova vox ὁμοούσιος adhiberi debuit ad præcludenda Arianorum effugia; hac tamen voce non tolli duarum distinctionem naturarum; eam denique fuisse probatam in ipso Concilio Ephesino, quando probata fuit epistola ipsius S. Cyrilli ad Nestorium, in qua expresse dicebatur, *Deum Verbum univisse sibi secundum hypostasim carnem animatam rationali anima*.

183. Tertium suum anathematismum ita orthodoxe exposuit S. Cyrillus, ut per duas substantias ὑποστάσεις hoc loco duas naturas intellexerit, quæ post unionem maneant quidem distinctæ, sed non divisæ, ut volebat Nestorius, easdem non conjungens, nisi secundum *dignitatem*, *auctoritatem*, aut *potestatem*, non autem vera, ac *substantiali* unitate. Atque hoc sensu appellasse se hanc unionem *naturalem*, seu realem; non autem ut falso interpretabatur Theodoretus, quasi esset unio *coacta, & necessitate extorta*, quæ interpretatio est omnino falsa; nam etiam homo est *naturaliter* rationalis non tamen *coacte*, & contra suam voluntatem.

184. Quartum adhuc facilius explicabat Cyrillus, docens, omnes quidem voces, quæ in sacris litteris dicuntur de Christo, convenire divino Verbo; sed non omnes secundum eamdem naturam; alia enim de ipso prædicantur secundum naturam divinam, & alia secundum humanam; ut semper tamen unica sit persona, quæ secundum naturam divinam dicatur ab æterno genita ex Patre, secundum humanam autem in tempore nata ex Virgine Maria; quæ catholica est Mysterii incarnationis intelligentia, ut postea contra oppositos Eutychetis errores uberius declaratum fuit.

185. In quinto anathematismo testatur Cyrillus, se condemnasse vocem *Deiferum* in sensu Nestorii, qui non alia ratione Jesum Christum *Deiferum* appellabat, quam Moysem, ceterosque viros sanctos, qui Deum in se habitantem per gratiam gestabant: non autem hanc vocem proscribere in eo sensu, quo a quibusdam Patribus ante Nestorium fuerat usurpata, *ut non particularem quamdam divinam gratiam suscepisse credatur, sed ut totam sibi unitam habeat Filii deitatem*.

186. Sexti anathematismi verba ita recte exponebat Cyrillus, ut Christus Dominus, qua homo est, servus dicatur æterni sui Patris, utpote persona ab ipso Patre distincta, sui tamen ipsius Deus, aut Dominus dici nequeat, *quia ipse idem simul est Deus, & homo*; sine personarum distinctione.

187. Septimum sic explicabat: non inficiari se operationes Verbi in natura humana, tanquam in instrumento sibi hypostatice unito; sed solum quod Verbum operatum sit in eadem natura humana, tamquam in altero a se disjuncto, seu in natura ha-

humana, ut per se subsistente. „ Quod autem Pater ex mortuis resuscitasse Dominum Jesum dicatur, opere scilicet circa carnem ejus effecto, „ nemo est, qui ambigat. Ipse autem cum sit „ vita, & vivificator, & operatoria virtus Patris, „ suum vivificabat templum, juxta illud: *solvite* „ *templum hoc, & in tribus diebus excitabo il-* „ *lud*. Itaque quod vivificabatur, non erat alie- „ num, neque alicujus ex hominibus nobis simi- „ libus, sed proprium ipsius Verbi corpus. " Qua doctrina sic explicata nihil verius.

188. Octavi anathematismi explicatio a Cyrillo facta subtilis quidem est, attamen vera. Observabat enim, illam particulam conjunctivam *cum* σύν, & μετα diversum sensum efficere posse, prout diversis rebus adaptatur. Si enim dixeris, animam honorari *cum* suo corpore, vel animam *cum* suo corpore unum animal esse, non propterea intelligitur, animam, & corpus duos esse homines, cum sint duæ ejusdem hominis partes. Sed si dixeris, Joannem *cum* Petro in templum ascendere, vel Petrum, & Joannem homines coappellari, non jam unum, sed duos homines significas. Recte ergo potuit dici, Verbum Patri assidere *cum carne*, quia hoc loquendi modo unus Filius significatur in duabus naturis subsistens. Haud recte tamen dici posse, *hominem coadorandum Deo Verbo & conglorificandum, & connuncupandum Deum tamquam alterum cum altero*; quia tunc idem est, ac dicere, duos esse adorandos, glorificandos, & nuncupandos Deos.

189. In noni articuli defensione Cyrillus calumniæ postulabat suos adversarios, nusquam enim se negasse ait, Jesum Christum per Spiritum sanctum signa edidisse, sed solum per Spiritum sanctum, tamquam per alienam virtutem; cum ipse Spiritus, per quem divina signa edidit, *ipsius proprius* fuerit; unde discrimen apparet inter ipsum, & Apostolos, qui signa ediderunt, sed *non in propria virtute*: Christus autem in virtute *Spiritus sibi proprii*.

190. Objectiones contra decimum anathematismum his verbis refellebat Cyrillus: „ Quando „ Deus factus est homo, vocatus est etiam Pontifex, non quod tamquam majori Deo offerret „ sacrificium; sed quod sibi ipsi & Patri fidei „ nostræ confessionem procuraret. Audiens, quod „ dictus est Sacerdos, erubescis? Deinde quomodo non admiratus es, quod non secundum Sa- „ cerdotum morem alteri detulerit sacrificii mo- „ dum, sed sibi ipsi potius, & Patri? Quando „ dicis, indignum esse Deo, ut sacrificet, assen- „ tior & ego. Sed si solum esset, & absque car- „ ne Verbum, recte diceretur. At vero, qui fa- „ ctum est caro, vide & sacrificantem propter hu- „ manitatem, & in dignitatibus ultra creaturam, „ sicut Deum. Confidet enim cum Deo, & Pa- „ tre. " Nimirum totum discrimen inter Cyrillum, & Nestorium in hoc erat, quod Cyrillus nonnisi unam in Christo personam admittebat divinam, quæ officio Sacerdotis, & victimæ fungeretur secundum humanitatem; ipsi vero eidem offeretur sacrificium secundum divinitatem. Nestorius vero duas adstruebat, quarum altera offerret sacrificium, altera offerretur.

191. Undecimus anathematismus adeo perspicuis verbis conceptus erat, ut luculentius exprimi non posset, nimirum ea tantum ratione carnem Christi esse propriam Verbi, ut non sit alterius, in quo Verbum inhabitaret, excludendo videlicet aliam personam, cujus propria esset caro, nullatenus autem veritatem carnis nostræ negando. Pura autem ac putida erat cavillatio Theodoreti, quod nullam hic Cyrillus fecerit mentionem animæ, vel carnis animatæ; cum alibi non minus clare, quam crebro idipsum expresserit.

192. Postremi anathematismi verba omnem prorsus amovebant Apollinarismi suspicionem dum aperte explicabant, Dei Verbum esse quidem passum, crucifixum, & mortuum pro nobis, non tamen in divina sua natura, sed in *carne* assumpta. Solum igitur Nestorium adigebat Cyrillus, ut persona humana a Christo remota, unam confiteretur personam divinam in duplici natura subsistentem, quod Catholica, & orthodoxa Ecclesiæ fides docet.

193. Ex iis, quæ breviter pro explicatione XII. capitulorum S. Cyrilli attulimus, integra ejus fides, & injusta Orientalium accusatio luculenter apparet, ut vere S. Antistes de Joanne Antiocheno ita conqueri potuerit in suo *Apologetico: Mentiens dicit, quod cum impio Apollinari sentiamus, & execranda, impiaque Arii, & Eunomii dogmata approbemus. Fecit autem hoc, ut dixi, implacabilis iræ impulsibus omnem lapidem movens, totasque impio furore, & arrogantia habenas permittens*.

194. Dices. S. Cyrillus non immerito suis adversariis suspicionem Apollinarismi præbebat, quia in sua epistola ad Acacium Melitinensem, & in alia ad Valerianum Iconiensem scripserat, *unam esse naturam Verbi incarnatam*; perinde ac Apollinaristæ dogmatizabant, negantes in Christo naturam divinam.

195. Resp., S. Cyrillum omnem a se Apollinarismi suspicionem amovisse, dum clarissime docuit, nomine naturæ incarnatæ intellexisse Personam ipsam divinam in duabus naturis subsistentem; quo sensu etiam ab aliis hanc vocem aliquando usurpatam fuisse novimus. Sui interpretem egit Cyrillus, ita scribens epist. secunda ad Successum: „ Si *unam naturam* dicentes Dei Verbi, tacuis- „ semus, non inferentes *incarnatam*, sed veluti „ abjicientes dispensationem, erat illis forsitan non „ improbabilis sermo, simulantibus interrogare, „ *ubi est in humanitate perfectio, aut quomodo* „ *substantia nostra subsistit?* Quoniam vero & „ perfectio, quæ in humanitate est, & essentiæ „ nostræ manifestatio illata est per id, quod di- „ ctum est *Incarnati*, jam desinant, arundineam

„ vir-

„ virgam sibi supponentes &c. " Ita hanc S. Cyrilli propositionem explicarunt etiam S. Gelasius in Lib. contra Eutychem, S. Eulogius Patriarcha Alexandrinus apud Photium in *Biblioth.* cod. 230., S. Ephræmius Patriarcha Antiochenus, apud eumdem Photium Cod. 229., S. Maximus in *Expositione vocum quarumdam, quibus utitur Ecclesia Catholica, cum de Christo agitur*, aliique; ut futilis sit vitilitigatio, incontaminatam hujus S. Patris fidem propter hanc vocem in dubium vocare.

196. Eadem voce postea usus est S. Flavianus Constantinopolitanus in sua Fidei professione, inquiens: *Unam quidem Verbi Dei naturam, incarnatam tamen & inhumanatam dicere non negamus, eo quod ex ambabus unus, atque idem sit Dominus noster Jesus Christus.* Imo Synodus Lateranensis sub Martino I. ita definivit: ***Si quis secundum sanctos Patres non confitetur proprie, & secundum veritatem unam naturam Dei Verbi incarnatam .... sit condemnatus.***

197. Dices secundo. Idem S. Cyrillus in epist. II. ad Successum asserit, duas in Christo naturas *sola mentis cogitatione* distingui.

198. Resp. id falsum esse; solum enim negat, duas Christi naturas post unionem posse a se mutuo segregari. Qua in re utebatur exemplo hominis, in quo certe anima & corpus reipsa distinguuntur, ita tamen in una hominis persona uniuntur, ut illæ duæ naturæ animæ & corporis, *non jam sint duo, sed utrumque animal unum absolvatur.* Et hæc de S. Cyrilli recta, & orthodoxa fide. Quæ autem ad hanc controversiam pertinent, una simul collecta fuere in III. P. Concilii Ephes. Collect. Labbeanæ T. III.

199. Quæres primo, quid de Joanne Antiocheno sentiendum sit? An fuerit hæresi Nestoriana implicitus?

200. Resp. Quid in Concilio Ephesino Joannes Antiochenus egerit, ut Nestorio gratificaretur, supra breviter exposuimus n. 15.; eo enim progressus est in suo Orientalium conciliabulo, ut S. Cyrillum, & Memnonem Episcopum Ephesinum e Sacerdotio deponeret, sententiam depositionis in Nestorium latam ulturus. Ipsum tamen nunquam Nestorii erroribus adhæsisse, multa sunt, quæ manifeste demonstrant.

201. Primo se aversum a Nestorianis blasphemiis satis ostendit Joannes in ea epistola, quam, acceptis Sancti Cælestini litteris, ad Nestorium scripsit, ubi postquam multa de pace in Ecclesia conservanda egregie exposuisset, ita pergit: " Enimvero licet Dominus meus Cælestinus Deo devotissimus Episcopus decem tantum dierum intervallum, terminum usque responsioni præfinitum valde angustum, litteris suis interposuerit: tamen res hæc hujusmodi est, ut non dico decem diebus, sed uno, imo vero paucis horis, tota confici posse videatur. Nam quid facilius est, *quam nomine commodo, multisque sanctis Patribus usitato, & vero nihilominus, salutarique ex Virgine ortui percongruo, in Christi omnium nostrum Regis dispensatione uti?* Cum hoc ergo neque grave, neque periculosum sit, æquum non est, ut Sanctitas tua illud refutet. Neque id nunc apud se cogitet, turpe esse sibi pugnantia docere. Si enim mens tua eadem sapit & sentit, quæ sancti Patres, atque Doctores, quorsum vereris pium animi tui sensum convenienti voce publicare? " Neque vero Joannes contentus erat, si vocem *Deiparam* tantummodo admitteret, sed exigebat insuper, ut rectam ipsius notionem atque intelligentiam profiteretur. „ Etenim, subdit, si id quod nominis significatione offertur, non recipimus, restat, *ut in gravissimum errorem prolabamur:* immo vero ut circa inexplicabilem illam unigeniti Filii Dei œconomiam *periculosissime* versemur: quandoquidem nomine hoc sublato, vel potius hujus nominis notione repudiata, *sequitur mox, illum non esse Deum*, qui admirabilem illam disputationem, nostræ salutis causa suscepit; tum Dei Verbum neque se exininavisse, neque in servi formam se dimittens ineffabilem quamdam benignitatis magnitudinem humano generi exhibuisse ". Pluraque ejusdem generis addit Joannes, quæ rectam illius fidem in ipso hujus controversiæ exordio testatam faciunt.

202. Post autem discordiæ incendio crescente visus est Joannes Nestorii causæ ita patrocinari, ut non immerito ejus fides suspecta fuerit. Veruntamen se nunquam ab orthodoxa, sanaque doctrina recessisse monstravit, cum æstu disputationis jam remisso, Paulum Emissenum Episcopum Alexandriam ad S. Cyrillum misit, pacis nuncium, & arbitrum. Hic enim, & suo, Cyrilli, & omnium Orientalium nomine in publica Concione, ipso Cyrillo præsente: *Peperit*, inquit, *Dei genitrix Maria Emmanuelem. Qui ita non dicit, anathema sit ab Ecclesia.* Et rursus, „ Duarum naturarum perfectus concursus humanæ scilicet, ac divinæ, *unum nobis constituit Filium, unum Christum, unum Dominum.* Qui vero dicunt, duos esse Filios, eos anathematizamus, & e sacris Ecclesiæ septis explodimus. " Multaque alia ejusdem generis adjecit, quibus non solum hæresis, sed etiam persona Nestorii condemnabatur. Quibus auditis, populus semel, iterumque Paulo acclamavit: *Bene venisti, orthodoxe Episcope* &c. Paulus vero eamdem orthodoxam fidem iterum palam prædicavit in Homilia Kal. Januarii, quæ duæ Homiliæ concordis ubique doctrinæ testes in III. P. Concilii Ephesini continentur.

203. Ulterius Orientales Episcopi ad omnem suspicionis umbram removendam Apologiam ediderunt, quam non solum approbavit, sed etiam vindicavit S. Cyrillus, ita ad Acacium Melitinensem scribens: „ Quia Sanctissimi Orientales Episcopi, cum Ephesi essent, a nobis dissentiebant, ea-

„ que

„ que de causa blasphemiarum Nestorii laqueis „ irretiti tenerentur, suspecti erant, ut eo crimine se liberarent, inculpatæque fidei amatoribus „ per omnia satisfacerent, ac Nestorianæ impietatis se expertes esse ostenderent, Apologiam „ composuerunt, & id quidem admodum prudenter; tantum abest ut hoc ipsorum factum aliqua omnino nota aut reprehensione dignum videatur. Et in alia Epistola ad Valerianum Iconii Episcopum: Religiosissimi, inquit, totius „ Orientis Episcopi, una cum Domino meo Joanne religiosissimo Ecclesiæ Antiochenæ Episcopo, scripta dilucidaque confessione palam fecerunt, se profanas Nestorianarum vocum novitates, æque ac nos, condemnasse, & anathematizasse, seque nullo unquam loco eas habuisse, „ verum Evangelica, & Apostolica dogmata sectatos esse, sanctorumque Patrum confessioni nullatenus adversari. Professi adhuc sunt, perinde „ ac nos, *sanctam Virginem Dei genitricem esse*, nec adjecerunt, quod *Christi genitrix sit*, „ aut *hominis genitrix*, quemadmodum dicunt „ qui infelices, execrandasque Nestorii opiniones „ tuentur. “ Hæc clarissime evincunt, numquam Orientales impiis Nestorii blasphemiis consensisse, nec verum esse, quod quidam initæ concordiæ inimici in vulgus spargebant, Joannem a pluribus amicis sollicitatum, & metu Imperatoris sententiam mutasse (a).

204. Quod falsissimum esse, etiam comprobatur auctoritate Sixti III. Pontificis Maximi, qui in epistola ad S. Cyrillum ita de Joanne scribebat: „ Non se exuli vestro (Nestorio) sanctus „ frater noster Joannes addiderat; non ejus est „ blasphema prædicatione deceptus. Nam, quantum rerum exitus docet, suspendit suam sententiam, non negavit “.

205. Accedunt etiam quædam testimonia posteriora, ut Leontii Byzantini, qui in Libro *de sectis* Act. IV. ita de Joanne Antiocheno scribit: *Cyrillum quidem oppugnabat, invicemque se anathemati subjiciebant, non tamen Nestorium admittebat*.

206. Obj. Joannes Antiochenus una cum Episcopis Orientalibus fuit a tota Synodo Ephesina hæresis Nestorianæ accusatus. Nam primo in Relatione ad Imperatorem dicitur, eos noluisse damnationi Nestorii subscribere, *quia aperte cum illo sentiebant*. Idem dicunt in epistola Synodica ad Clerum Constantinopol. Cyrillus etiam ejusdem impietatis eos accusat; immo in epist. ad Clerum Constantinopolitanum refert, quosdam eorum fuisse testatos, *paratiores se esse, ut manus suas amputandas præbeant*, quam ut voci *Deiparæ* subscribant; eosque propterea vocat *hæreticos declaratos*.

207. Resp., has, similesque accusationes fuisse ortas non ex certa rei notitia, sed ex vehementi suspicione, prout ipsi Patres Ephesini in Relatione missa ad Imperatorem postea declararunt, dicentes: „ Erat autem hæc nostra de Joanne religiosissimo *suspicio* non inanis, nec vana. Nam „ cum primum appulisset Nestorii sententiæ sese „ adhærere aperte S. Synodo declaravit: sive hoc „ inde evenerit, *quod amicitiæ gratificaretur*, „ sive inde quod in dogmatis errore cum eo communicaret “. Qua disjunctiva locutione se omnino certos non esse, declararunt.

208. S. etiam Cyrillus profitetur, se non de omnibus loqui, sed de quibusdam tantummodo, quosdam autem fuisse vere Nestoriana lue infectos certum est, ut quatuor Episcopos Helladium, Eutherium, Himetium, & Dorotheum, qui una cum Nestorio damnati, & depositi fuerunt. De aliis vero vel id tantummodo suspicatus est, vel si id sensit, veritate postea comperta sententiam mutavit. Atque hac in parte ea potius credenda sunt, quæ S. Cyrillus testatus est rebus ex utraque parte magis discussis, & declaratis, quam ea, quæ fervente disputatione, immo nato jam schismate de suis adversariis protulit. Nimis facile enim erat credere, Orientales non esse a doctrina Nestorii alienos, qui ejus personæ adeo pugnaciter adhærebant.

209. Dices. Orientales acriter XII. Sancti Cyrilli anathematismos impugnarunt, nec etiam in pace ineunda adduci unquam potuerunt, ut eos susciperent: contrariam ergo his doctrinam profitebatur, quæ alia esse non poterat, quam Nestoriana. Quid plura? Ipsam Synodum Ephesinam repudiarunt, quæ tamen & legitima, & œcumenica fuerat: hæretici ergo erant.

210. Res., Orientales, non jure, sed facto tantummodo errasse, nec contumaces in errore perseverasse. Anathematismos rejiciebant, non pro defensione Nestorianæ hæreseos, sed timore hæreseos

(a) Aliqui Orientalium ne viderentur injuste se a Cyrillo separasse, ipsum dicebant a pristinis erroribus resipuisse, ac propterea se cum eo communionem renovasse; quod eo facilius sibi, & aliis persuadere potuerunt, quia Cyrillus tacite consensit supressioni suorum anathematismorum, contra quos maxime debacchati fuerant Orientales. Ita Theodoretum sparsisse innuit Cyrillus ipse in epist. ad Acacium Melitinensem, & ita etiam Theodoretus in epist. ad Himerium, dicens, doctrinas Cyrilli postremas esse contrarias 12. Capitulis, & Liberatus in *Breviario* cap. 8. *Dubitantibus*, inquit, *ex Episcoporum numero adhuc aliquibus Cyrillo communicare, putantibus eum errasse, & postea veritatem agnovisse, & culpantibus Joannem, cur ab eo non expetierit capitulorum ejus damnationem*. Vicissim alii contendebant, Joannem a Domno, suo ex Sorore nepote rogatum (ut Cotelerius habet T. I. *Monum.* p. 47.), item a Juvenali Jerosolymitano, præcipue vero a Rom. Pontifice Sixto III. sollicitatum, ac minis Theodosii Imperatoris territum sententiam mutasse, & deserta Nestorii doctrina, ad Cyrillianam transisse.

seos Arianæ, & Apollinariæ, & quamquam hic timor inanis fuerit, & vanus, illi nihilominus suis præjudiciis præoccupati id vere metuere protestabantur. Doctrinam tamen S. Cyrilli in epistolis expositam non repudiarunt, ex quo satis superque constabat, ab iisdem non rejici anathematismos propter orthodoxam doctrinam, sed propter suspicionem errorum, quos in illis videre sibi videbantur. Synodum vero Ephesinam eo tempore rejecerunt, quo nondum universalis Ecclesiæ consensu recepta fuerat; & non solum tota eorum factio illi resistebat, sed multi etiam Aulici, una cum ipso Imperatore. Nonnulli autem alii Episcopi suspensi, & ancipites hærebant propter ea, quæ de Cyrilli violentia, & iniquis artibus a Nestorianis ubique divulgabantur. Ceterum nebulis dissipatis ejusdem Synodi decretis se humiliter submiserunt, & docilem animum, qualis Catholicos decet, ostenderunt.

211. Quæres secundo, quid sentiendum sit peculiariter de Theodoro Mopsuesteno, de Iba Edesseno, & Theodoreto Cyrensi Episcopis, seu de famosis tribus Capitulis?

212. Resp. Inter Nestorianæ factionis homines tres supra recensuimus maxime notatos, scilicet Theodorum Mopsuestenum qui, communiter pro Nestorii magistro habitus fuit: Ibam Edessenum, cujus famosa est epistola ad Marin Persam, Nestorianis blasphemiis infecta, & Theodoretum Cyrensem, qui diu, multumque concordiæ inter Cyrillum, & Joannem Antiochenum initæ restitit, nec nisi obtorto collo in Nestorii damnationem, & depositionem consensit: immo Cyrilli jam defuncti piis manibus non desiit oblatrare, ut constat ex fragmento Sermonis quod fuit in Synodo V. recitatum Collat. V., & legitur inter excerpta Theodoreti a Mario Mercatore latine reddita; & multo magis ex ejus epistola (si tamen genuina est) ad Domnum Joannis Antiocheni successorem. Hinc quamvis possit fortasse Theodoretus ab hæresi Nestoriana excusari, quod multi censent, excusari tamen non poterat a dicacitate, & petulantia, qua S. Cyrillum, sanctamque Synodum Ephesinam insectatus est.

213. In Concilio Chalcedonensi celebrato anno 451. quamquam fuit doctrina S. Cyrilli, & Synodus Ephesina approbata, Nestoriusque iterum anathemate percussus, nulla tamen mentio facta fuerat Theodori Mopsuesteni, utpote qui in pace Ecclesiæ jam obierat: Theodoretus autem, & Ibas postquam in Nestorium dixissent anathema, sedi Episcopali restituti fuerunt. Hinc Eutychiani Chalcedonensis Synodi, a qua damnati fuerant, hostes implacabiles, hanc etiam causam, eamdem Synodum non recipiendi prætexebant, quod hæc tria Capitula, Theodorum scilicet, Theodoretum, & Ibam non condemnasset, unde totam Synodum Nestorianismi suspicione infamare conabantur.

214. Anni pene centum jam effluxerant post Synodum Chalcedonensem, & Eutychiani, maxime autem qui Acephali dicebantur, turbas ubique ciere non cessabant, cum Justinianus Imperator pacis restituendæ cupidus, hortante Theodoro Cæsariensi, de condemnatione trium Capitulorum cogitare cœpit, sperans, posse hac damnatione Acephalos ad pacem, ac concordiam adduci. Obstabat tamen, vel potius obstare videbatur auctoritas Concilii Chalcedonensis, in quo, ut mox dictum est, hæc capitula condemnata non fuerant (*a*).

215. Obstabat quoque, quod illi triumviri mortui jam essent, & quidem in pace Ecclesiæ. „ Quod „ si adhuc viverent (inquiebat Pontianus Episcopus Africanus in epist. ad Imperator.) & errorem suum non emendarent, justissime damnarentur. Nunc autem quibus recitabitur sententia condemnationis nostræ? Quod in eis recorrigatur non est ..... Et quid nobis cum mortuis inire bellum, ubi nulla invenitur in congressione victoria? Apud Judicem verum jam tenentur, a quo nullus appellat. „ Et multa alia addebat, suadens, ne causa jam mortuorum retractaretur.

216. Sed omnia frustra. Imperator Justinianus propositi sui tenax damnationem trium Capitulorum omni vi urgebat, eamque demum obtinuit a Pontifice summo Vigilio in litteris privatis propria manu exaratis, quibus non contentus, Pontificem sollicitare non destitit, quousque is in *Judicato* ad Mennam Patriarcham Constantinopolitanum anno 548. palam tria capitula condemnaret, addita tamen clausula, *salva in omnibus reverentia Synodi Chalcedonensis* (*b*). Neque etiam id fecit Vigilius, nisi postquam omnes Orientales E-

(*a*) Opinio multorum fuit, Theodoretum, subdolum hominem, atque Imperatoris gratia admodum potentem, hac arte fuisse usum, ut Chalcedonensis Synodi auctoritatem labefactaret. Atque hæc causa erat potissima, cur plerique trium Capitulorum condemnationi pertinaciter resisterent. Inter hos autem eminebat Facundus Hermianensis in Africa Episcopus, qui editis XII. Libris, omni eruditione refertis, pro defensione trium Capitulorum strenue pugnavit. Sed vitio illi dandum, quod etiam postquam ea Capitula, tam Pontificis, quam Concilii V. auctoritate damnata fuerunt, pertinaciter in sua sententia permanserit, & Schisma potius facere maluerit, & sui Sacerdotii jacturam, atque exilii pœnam perpeti, quam Capitula illa damnare.

(*b*) Hoc Vigilii *Judicatum* valde displicuit Occidentalibus, præcipue autem Africanis, qui anno 550. facta conspiratione se a Romani Pontificis communione seperarunt. Illud autem acriori, & petulanti stylo Facundus in *Libro contra Mocianum*, Vigilium *prævaricationis* accusans. Vigilius autem datis ad quosdam nobiliores Episcopos litteris, aperte ostendit, se nihil contra Chalcedonensis Concilii auctoritatem, & reverentiam admisisse, declarans, se *œconomia* quadam, *dispensatione*, ac *condescendentia* usum, ad *refrænanda*

Episcopi voluntati Imperatoris cesserant, atque sententias omnium illorum Episcoporum, qui tunc in regia urbe morabantur, sibi scripto traditas diligenter examinavit.

217. Brevi tamen Pontificem suæ *Condescendentiæ* pœnituit; postquam scilicet audivit, maximam Episcoporum Occidentalium partem esse adeo offensam, ut totius Occidentis schisma metuendum esset. Quamobrem Imperatorem enixe rogavit, ut Synodus œcumenica haberetur, in qua Episcopi Occidentales, *quorum fuerat scandalizata fraternitas*, pari numero cum Orientalibus causam hanc discuterent. Annuit Imperator, & Synodus œcumenica indicta fuit, anno 551. celebranda. Sed cum paucissimi Occidentales Episcopi adfuissent, ut eorum numerus cum Orientalibus exæquari non posset, Vigilius Synodo interesse noluit, quamvis perhonorifica legatione ad ipsam invitatus. Promisit tamen, se separatim a Synodo sententiam suam in hac trium Capitulorum causa laturum (*a*).

218. Interim Orientales Synodo principium dederunt IV. nonas Maii, apertissime protestantes, se quatuor œcumenicas Synodos jam celebratas recipere, omniaque ea credere, quæ in iis definita fuerunt, eos autem, quos laudatæ quatuor Synodi condemnarunt, se quoque damnare, atque in omnibus sequi se orthodoxorum Patrum doctrinam. Post autem in Collatione IV. lectæ fuerunt 60. & amplius sententiæ excerptæ ex dogmaticis operibus Theodori Mopsuesteni, ac denique examinatum illius Symbolum, quod fuerat a Charisio Patribus Synodi Ephesinæ oblatum, ab ipsis autem, ut Nestoriana lue infectum cum execratione reprobatum, cujus examine absoluto Patres conclamarunt: *Hoc Symbolum Satanas composuit. Hoc Symbolum Ephesina prima Synodus, una cum auctore ejus anathematizavit. Anathema Theodoro Mopsuesteno ... anathema illis, qui non anathematizant eum.*

219. Collatione autem V. lectis iterum omnibus monumentis, quæ ad causam Theodori pertinebant, ejusque impietatem probabant, sententia anathematis jam lata denuo confirmata fuit. Prius tamen ad omne dubium tollendum, variis rationibus, & exemplis demonstratum fuit, etiam post mortem hæreticos condemnari posse, quamvis in vita condemnati non fuerint. Atque insuper repertum, nomen Theodori jamdiu e sacris dypticis Ecclesiæ Mopsuestenæ fuisse erasum, illusque loco fuisse positum nomen S. Cyrilli: unde consequebatur, aut Theodorum fuisse mortuum extra Ecclesiæ communionem, aut ab Ecclesia ejectum post mortem.

220. Post autem in eadem V. Collatione lecta sunt ea, quæ Theodoretus multis in locis suorum Operum scripsit contra S. Cyrillum, & sanctam Ephesinam Synodum, quibus perlectis sic Patres concluserunt: *Ex his, quæ Theodoretus impie conscripsit, miranda est subtilitas S. Chalcedonensis Synodi. Sciens enim ejus blasphemias, prius quidem multis sæpius usa est contra eum exclamationibus: postea vero non aliter eum suscepisset, nisi prius anathematizasset Nestorium, & ejus blasphemias, pro quibus antea scripsit, defendens eas.*

221. Collatione VI. examini subjecta fuit epistola Ibæ ad Marin Persam, Nestorianis erroribus respersa, atque observatum, Ibam in Concilio Tyri fuisse adactum ad hanc suam epistolam ejurandam, ut ab accusatione Nestorianismi se purgaret: immo ad ipsum Nestorium palam anathematizandum, atque ad Ephesinam Synodum recipiendam. In Concilio autem Chalcedonensi, fuisse quidem fidem Ibæ receptam, non autem epistolam ipsius, neque enim esse toti Synodo tribuendum, quod pauci Episcopi de epistolæ orthodoxia dixerunt. Denique in eadem Synodo debuisse Ibam Nestorio anathema dicere. Quamobrem Patres Synodi V. decreverunt, damnandam esse epistolam Ibæ, utpote ab ipso Concilio Tyri jam multo antea damnatam, unde omnes exclamaverunt: *Epistola hæretica est. Epistolam, quæ dicitur Ibæ, omnes condemnamus. Istam omnes anathematizamus. Epistola aliena a Synodo est. Epistola contraria definitioni est. Tota epistola blasphema est. Qui hanc non anathematizat, hæreticus est. Qui eam suscipit, non confitetur, Deum Verbum hominem factum esse. Qui eam suscipit, Cyrillum non suscipit. Anathema Theodoro, & Nestorio, & epistolæ, quæ dicitur Ibæ. Qui epistolam recipit, rejicit Sanctos Patres Chalcedonenses; qui non anathematizat epistolam, injuriam facit Patribus Chalcedonensibus.* Atque hunc exitum celebris causa trium Capitulorum in Synodo V. habuit.

222. Solemni huic trium Capitulorum condemnationi deerat Vigilii Rom. Pontificis confirmatio, qui Synodo neque præesse, neque interesse voluit, immo antea jam celebre suum *Constitutum* ediderat, in quo variis rationibus probabat, omnia eo in statu relinquenda esse, quo in Concilio Chalcedonensi posita fuerant, ac per centum, & amplius annos remanserunt (*b*). Huic *Constitu-*

scandala. Afri tamen, Illyriciani, & Dalmatæ omnem cum Vigilio communionem suspenderunt.

(*c*) Vigilius Synodo interesse noluit, quod eam *canonicam* non judicaret, absentibus Occidentis Episcopis, ad quorum animos pacandos Synodum cogi volebat. *Sine consensu omnium*, inquiebat Vigilius, *ista, quæ & Synodum Chalcedonensem in dubium venire faciunt, & scandalum fratribus meis generant, solus facere nullatenus acquiescam* in epist. Cleri Romani ad Legatarios Gallicanos. De restitutione enim pacis, & concordia cum Episcopis Occidentalibus erat Vigilius anxie sollicitus.

(*a*) In eo *Constituto* Vigilius Theodori Mopsuesteni blasphemias proscribit, sed ejus nomini parcit, quem-

tuto Episcopi sex supra centum subscripserant, quorum decem ex Italia erant, duo Orientales, tres ex Illyrico, & unus ex Africa.

223. Illud tamen *Constitutum*, sibi a Vigilio transmissum, Justinianus minime Patribus communicandum censuit, ne trium Capitulorum condemnatio, ab ipso vehementer exoptata retardaretur, ipsis solum communicavit *Judicatum* Vigilii, & duas ejusdem litteras, quibus tria Capitula & ipse damnabat; unde inferebatur, sententiam Concilii esse menti Pontificis omnino consonam. Quamobrem Collat. ultima omnibus compendio recensitis, quæ in superioribus Collationibus gesta fuerant, iterum trium Capitulorum condemnatio repetita, & confirmata fuit, subjectis etiam 12. anathematismis, quorum tres postremi trium Capitulorum causam suscipiunt. Hoc tamen notandum est discrimen, quod in XII. non solum scripta, sed etiam persona ipsa Theodori anathemati subjicitur; in duobus vero aliis condemnantur quidem scripta Theodoreti contra Sanctum Cyrillum, & Synodum Ephesinam, & epistola Ibæ, ipsæ tamen personæ Theodoreti, & Ibæ, utpote quæ ad pacem Ecclesiæ Concilio Chalcedonensi receptæ fuerant, minime proscribuntur.

224. Reliqui autem hujus Concilii canones directi erant contra duas oppositas hæreses Nestorianorum, & Eutychianorum, quæ fuerant quidem in duobus præcedentibus condemnatæ, non tamen distinctis canonibus; quod ad præcludenda hæreticorum effugia necessarium videbatur. Horum canonum auctor fuit Eutychius Patriarcha Constantinopolitanus, vir & morum sanctimonia, & doctrinæ puritate admodum clarus. Imprimis vero sarta, tectaque summa religione conservata sunt quæcumque in Concilio Chalcedonensi fuerant definita; quod Concilium una cum aliis tribus præcedentibus Patres Synodi V. se venerari, ac recipere sæpius testati sunt, ut ansa calumniandi iis præriperetur, qui Synodi IV. auctoritatem fuisse in Synodo V. labefactatam suspicabantur.

225. Incertum est, an Vigilius Synodum V. approbaverit; certum est tamen, eumdem summum Pontificem tria capitula condemnasse, postquam examinatis Synodalibus actis omnino cognovit, id sine injuria Concilii Chalcedonensis fieri posse; in quo sin minus expresse, tacite saltem, & implicite fuerant ipsa Capitula condemnata, quando acta Concilii Ephesini, una cum S. Cyrilli epistolis approbata fuere. Id præstitit Vigilius suo peremptorio decreto die 23. Februarii anno 554. Accedente igitur consensu Romani Pontificis Synodus V. merito ut œcumenica habita fuit: atque ut œcumenica a Vigilii successoribus Pelagio I., Joanne III., Benedicto I., Pelagio II., & Sancto Gregorio Magno laudata. Fuerunt quidem in Occidente multi Refractarii, ac potissimum Episcopi Venetiarum, qui schismate facto se ab Ecclesia separarunt: verumtamen rebus magis explicatis, ac defervescente disputationis æstu schisma sublatum est, & trium Capitulorum condemnatio una cum Synodo V. universim in Ecclesia Catholica recepta (*a*).

226. Ceterum tota hæc controversia, quæ magna animorum contentione diu agitata fuit; & ex qua schisma inter totum Occidentem, & Orientem facile enatum fuisset, nisi Vigilii, ejusque successorum prudentia illud prævertisset, hæc inquam controversia non de fidei dogmatibus fuit, in quibus una erat omnium Ecclesiarum sententia, sed tantum de tribus Episcopis, eorumque scriptis. Quamobrem nihil ex ea proficiunt, qui inde elicere conantur, Romanum Pontificem ex cathedra definientem falli posse, aut esse Synodis universalibus subjectum. Id testatus est Pelagius uterque I. & II.; ille quidem in epist. ad Childebertum Regem Francorum, iste autem in epist. ad Episcopos Istriæ cap. 3.; tum postea etiam S. Gregorius Magnus; quorum testimonia videri possunt apud Natalem Alexandr. Dissert. IV. in Sæcul. VI., ubi hanc quæstionem solita suæ eruditionis copia pertractat (*b*).

227.

admodum pepercerat Synodus Ephesina: superfluum dicit Theodoreti scripta damnare, cum S. Cyrillus, & Synodus Chalcedonensis nihil aliud ab eo exegerint, nisi ut Nestorio anathema diceret. De Iba autem nihil retractandum esse vult, post Concilium Chalcedonense. Hoc autem *Constitutum* maxima fuisse arte elaboratum, jure asserit Joan. Garnerius in sua erudita Dissert. *De Synodo V.* c. 5. §. 7.

(*a*) Vigilium summum Pontificem confirmasse Synodum V. scribit Eminentissimus Card. Annalium parens, post Eustachium in vita S. Eutychii cap. 4. & Evagrium Lib. IV. *Hist.* cap. 37. aliosque græcos Scriptores: cui suffragantur Natalis Alexander, aliique recentiores. Res tamen certa non est, contradicente Anastasio Bibliothecario. Illustrissimus Petrus de Marca in Dissert. *De decreto Vigilii pro confirmatione Quintæ Synodi* epistolam primus edidit Vigilii ad Eutychium Patriarcham Constantinop. a se repertam in Bibliotheca Regia, quam eam ipsam esse putat, cujus meminit Evagrius inquiens: *Vigilius autem per litteras consensit Concilio, non tamen interesse voluit.* Evagrio consonat Photius in Libro *De Synodis* ita de Vigilio scribens: *Aderat quidem præsens in Urbe, sed non intererat Synodo. Etsi vero non adeo prono animo esset erga Sacri Concilii cœtum, nihilominus tamen communem Patrum fidem libello confirmavit.* Sunt tamen, qui epistolam Vigilii a Petro de Marca inventam, genuinam esse dubitant. De hac autem celebri trium Capitulorum causa præter laud. supra Nat. Alexandrum, Card. Aug. Orsi, Jo. Garnerium, & Petrum de Marca, videri etiam potest Card. Norisius *De Synodo V.* cum ejusdem defension. a doctissimis Fratribus Petro, & Hieronymo Balleriniis adornata; tum Christianus Lupus in Diss. *De V. Synodo*.

(*b*) Mirabatur Facundus Hermian. Lib. IV. c. 2 in Synodo V. nullam fuisse factam mentionem Diodori Tarsensis, quem S. Cyrillus in epist. 1. ad Successum primum fuisse innuit Nestorianæ hæreseos inventorem;

ARTICULUS VI.

[*De Hæresis Nestorianæ suscitatione per Felicem & Elipandum in Hispania Sæc. VIII.*

227. Nestorius, ut supra jam vidimus, duas in Christo Jesu distinguens personas, nempe Verbi, & hominis, primam Filium Dei naturalem confitebatur contra hæreses Arii, personam non appellabat Filium Dei, nisi adoptione, & gratia, quemadmodum Filii Dei adoptivi sunt omnes justi, & sancti, quos Deus gratia sua sanctificante in filios adoptat. Fides autem catholica in Concilio Ephesino, aliisque duobus pene consequentibus definita, nonnisi unum in Christo agnoscit Filium Dei, eumque naturalem, quia nonnisi unica est in eo persona, eaque divina.

228. Nestorii hæresis, quamvis in tribus œcumenicis Conciliis æterno anathemate damnata, quorumdam hominum perfidia in Oriente penitus extingui non potuit, immo adhuc non paucis in regionibus, Deo sic permittente, grassari pergit. Sed in Occidentali Ecclesia vel numquam recepta fuit, vel statim extincta. Sæculo tamen VIII. cum Mauris magnam Hispaniæ partem occupantibus, & omnia susdeque vertentibus Religio Christiana, quæ ibi florentissima erat, magna cepisset detrimenta (*a*), hæresis Nestoriana suscitata fuit sub alio nomine, nempe *Adoptianorum*, vel *Adoptivorum*, qui perinde ac Nestorius Christum dici debere contendebant, attenta quidem natura divina *Filium Dei naturalem*, attenta vero natura humana, *Filium Dei adoptivum*. Hujus novæ hæreseos, seu potius Nestorianæ breviter ortum, & condemnationem exponemus, ut iis, quæ in ea confutanda dicturi sumus, lux major affulgeat.

229. Eruditi minime ignorant, haud facile esse prima hæreseon exordia determinare; quæ nonnunquam ex minus accuratis quibusdam locutionibus ortæ, ac sensim auctæ postea in aperta schismata eruperunt. Sic quidam existimant evenisse hæresi Adoptianorum, cujus quædam vestigia sæculo octavo vetustiora inveniuntur. Certe a Luca Tudensi apud Baronium ad annum 656. n. 9. memoratur Theodicus natione græcus, & Isidori in Episcopatu Hispalensi successor, qui „ infidelis inventus, & erroneus in articulis fidei „ comprobatus, per Synodum ab Archiepiscopali „ dignitate degradatus est. Asserebat enim, Do„ minum nostrum Jesum Christum cum Patre, „ & Spiritu Sancto *non esse unum Deum*, *sed* „ *potius adoptivum*. "

230. Sed hæc, & alia apertam Adoptianorum hæresis eruptionem quasi præludia quædam præcesserunt; quamobrem vera ipsius initia versus finem Sæculi VIII. communiter figuntur; quando scilicet Felix Urgelitanus „ ab Elipando Toleti „ Episcopo per litteras consultus, quid de huma„ nitate Servatoris Dei sentire deberet, utrum se„ cundum id, quod homo est, *proprius*, *an a*„ *doptivus Dei filius* credendus esset, ac dicen„ dus, valde incaute, & inconsiderate & contra „ antiquam Ecclesiæ Catholicæ doctrinam, *ado*„ *ptivum* non solum pronuntiavit, sed etiam scri„ ptis ad memoratum Episcopum libris pertina„ cissime pravitatem opinionis suæ defendere cu„ ravit. " Ita Annalista Eginhardus ad ann. 792., una cum Poeta Saxone ad eumdem annum, & Jona Aurelianensi Lib. I. *de cultu imaginum*. Quamvis severiores Critici id contigisse ante hunc annum 792. solidis argumentis ostendunt.

231. Eginhardi testimonium in eo etiam falsi convincitur, quod Felicem primum faciat erroris magistrum, cum jam antea Elipandum eumdem errorem tota Asturia spargere, & dilatare nisus fuerit, litteris scriptis cuidam Fideli Abbati, quas Etherius Episcopus Uxamensis, & Beatus Abbas confutarunt. Idque contigisse putatur anno 785.,

con-

ita enim de eo scribit: „ Hic deposita, ut putavit, „ Macedonianæ hæresis labe, in alterius morbi vim „ decidit. Sensit enim, ac scripsit, *alterum seorsim* „ *esse Filium eum*, qui ex semine David, ex S. Vir„ gine, Deique matre natus est, *alterum rursus pri*„ *vatim Filium* illud ex Deo Patre Verbum. " Et in alia epistola ad Acacium Melitinensem conjungit Diodorum Theodoro Mopsuesteno, dicens utriusque libros *non de Incarnatione Unigeniti*, *sed magis contra Incarnationem* fuisse scriptos. Hos libros speciali Tractatu confutaverat Cyrillus, quem periisse dolemus; sicut perierunt duo libri, quos Theodoretus pro defensione Diodori, & Theodori conscripserat. Hinc Facundus *Cur obsecro*, inquiebat, *si auctoritatem secuti Beati Cyrilli*, *magis*, *& prius Diodorus Magister ejus* (Theodori) *nominatus non est*, *ut ita saltem decerneretur*, *si quis non anathematizat Diodorum*, *& ejus dogmata*, *anathema sit*, *velut quibus male Theodorum dicitur imbuisse*. Veruntamen Diodorus magna semper in existimatione in Ecclesia fuit; & si etiam quædam ei excidissent minus accurata ante hæresim Nestorianam, ea ipsi venia danda esset, quæ aliis Patribus dari solet ante hæresim. Neque ex quo fuerit magister Theodori, inferri potest, illi erroneam tradidisse doctrinam. Fuit etiam magister S. Jo. Chrysostomi, qui inter orthodoxos Patres prima occupat subsellia; ut proinde non facile admitti debeat illa Garnerii locutio, *Diodorum fuisse Theodori parentem*, *& Nestorii avum*.

(*a*) Mauri anno Christi 711. fretum Gaditanum transgressi, Duce Tarik primo montem *Gabal* occuparunt, ubi modo est arx munitissima dicta *Gibilterra*, fortasse a duabus Arabicis vocibus *Gabal Tarik*, successu temporis paullo aliter inflexis. Postea vero prosperis armorum successibus eo usque pervenerunt, ut Roderico postremo Visigothorum Rege interempto, magna Hispaniarum parte potirentur; unde omnino expelli non potuerunt, nisi Sæc. XV. jam labente, sub felicissimo Ferdinandi, & Isabellæ regno. Quamquam Arabes isti Mahumetanæ superstitioni addicti, Religionem Christianam tolerarent, magna tamen ipsi damna intulerunt, maxime invectis fere ubique crassæ ignorantiæ tenebris.

contra ac scripserint Eginhardus, aliique Annalistæ.

232. Quidquid autem sit de primo hæresis magistro, illud extra dubium est, utrumque Episcopum, Elipandum scilicet Toletanum, & Felicem Urgelitanum eidem dilatandæ operam male sedulam dedisse, illum quidem per Asturias, & Galliciam, Felicem vero per Septimaniam, seu Gothiam. Adrianus autem I., & Carolus magnus, ut gliscentem errorem in ipsis incunabulis suffocarent, debitum studium impenderunt, & primus quidem per epistolam ad omnes Hispaniarum Episcopos, eos magnopere exhortans, ut veterem Ecclesiæ fidem incontaminatam servarent (*a*). Carolus autem Synodum Narbonensem anno 788. celebrari curavit, *pro multis, & variis ecclesiasticis negotiis, & præsertim pro Felicis Urgelitanæ Sedis Episcopi pestifero dogmate*, ut ipsi Episcopi congregati loquuntur in vetustissima Membrana edita a Steph. Baluzio in Addit. ad cap. 25. Lib. VI. *de Concordia Sacerdotii, & Imperii* Petri de Marca (*b*).

233. Cum vero pestifera hæresis, quamvis damnata, latius serperet, Adrianus I., qui totius Ecclesiæ gubernaculum tenebat, & Carolus vere magnus Galliarum Rex, (qui postea Occidentis Imperator a Leone III. fuit inauguratus) de illa comprimenda solliciti, Synodum Ratisbonæ anno 792. celebrarunt, in qua ipso Felice Hæresiarcha præsente Adoptianorum causa diligenter discussa, atque examinata fuit, & tandem *Synodali auctoritate Sacerdotum Christi, qui ex diversis Christi imperii partibus convenerant, æterno anathemate damnata*, ut loquitur Alcuinus Lib. I. adversus Elipandum num. 16. Felix autem Urgelitanus, coram Patribus, ac Carolo Magno suam hæresim ejuravit, teste S. Paulino Patriarcha Aquilejensi, qui unus ex illo Episcoporum cœtu fuerat (Lib. I. contra Felicem cap. 5.) *tactis sacrosanctis Evangeliis jurejurando protestatus est*, se in regula Fidei, cui consenserat, *perpetua immutabilitate mansurum*.

234. Hanc solemnem promissionem Felix Romæ renovavit, coram Adriano Pontifice, ad quem missus fuit, ut judicio Episcoporum accederet summa, & irrefragabilis Apostolicæ Sedis auctoritas. Ibi igitur denuo super sacrosancta Mysteria, & super corpus S. Petri Felix suos errores retractavit, ut spes esset, hanc causam esse finitam, & pacem Ecclesiis Hispaniarum redditam (*c*).

235. Sed omnis spes cito evanuit. Felix enim in patriam reversus, & tam solemnis, atque iterati juramenti oblitus, pristinos errores evomere, & spargere cœpit, nec sine deplorabili zizaniorum fructu; ad quæ extirpanda Carolus ex omnibus Ecclesiis suæ ditioni subjectis ad Synodum frequentiorem Francofurti ad Mœnum celebrandam Episcopos convocavit anno 794. Trecenti & amplius adfuerunt, una cum duobus summi Pontificis Legatis Theophilacto, & Stephano. Ante omnia Imperator Patribus legendam, & examinandam dedit epistolam Elipandi, in qua quæcumque ad sua, suisque in errore sociis Felicis impia dogmata tuenda dici poterant, studiose collegit. Patres necessariam temporis moram ad omnia rite excutienda petierunt, & facile impetrarunt; post autem celebrem suam epistolam Synodicam composuerunt, in qua refutatis omnibus Elipandi momentis antiquam Ecclesiæ fidem, & jam lata contra pervicaces hæreticos anathemata confirmarunt.

236. Cum tamen impius Felix nondum conquiesceret, & librum pro defensione sui erroris toties damnati evulgasset, Carolus illius confutandi provinciam Alcuino demandavit; & postea cum magna comitia in Urbe Aquisgrani an. 799. in suo palatio celebraret, Felicem ex Hispania illuc accersivit, & coram se eum cum Alcuino disputare jussit; quæ disputatio, si auctori vitæ Alcuini credimus, integra fere hebdomada perduravit, sed exitu felicissimo. Hæresiarcha enim sæpius convictus, atque ad incitas redactus, tandem se victum confessus est; de cujus proinde conversione Alcuinus non semel in Domino gloriabatur, ita scribens ad Arnonem Archiepiscopum Salisburgensem, quem *Aquilam suam* nominabat, epist. 176. *Divina clementia visitante cor illius, novissime falsa opinione se seductum confessus est, & fidem catholicam se firmiter tenere fatebatur*. Et i-

(*a*) Hæc epistola Adriani est XCVII. in Codice Carolino. Vid. etiam Cajetanus Cenni in Tom. I. *Monumentorum Dominationis Pontificiæ* pag. 443. not. (2) Libri autem Etherii, & Beati contra errorem Elipandi continentur in *Antiq. Lect.* Canisii edit. Basnagii Tom. II. His libris insertum est quoque Symbolum Elipandi anno 785., & ejusdem ep. ad Fidelem Abbatem.

(*b*) Non me latet, hanc membranam, quæ Baluzio rerum istarum peritissimo, *aut ætati Caroli M. suppar, aut certe non multum remota* visa est, nonnullis scatere vitiis, præsertim in notis temporariis. Sed hæc viderint alii; parum enim ad nostrum institutum pertinet definire, an primo hæresis Feliciana in Concilio Narbonensi damnata fuerit, an vero in Concilio Ratisbonensi anno 792. ut aliis placet.

(*c*) Ita Leo III. in Concilio Romano celebrato an. 799. Act. II. testatur: ,, Sub sanctæ recordat. prædecessore nostro Adriano P. directus est a D. Carolo, ,, præfulgido magno Rege, ipse miserrimus hæreticus, ,, infelix Episcopus, qui doctus ab eodem almo Præsule, fecit illum orthodoxum in vinculis libellum, ,, anathematizans, & confirmans inter cetera, *nequaquam Filium Dei adoptivum esse*, sicut dixerat; *sed proprium & verum Dominum nostrum Jesum Christum* ,, *Filium Dei confiteor*. Unde & ipsum orthodoxum ,, libellum super sacrosancta Dei mysteria in nostro ,, Patriarchio ponens, juravit sic tenere, & confiteri. ,, Et iterum in Confessione super corpus Beati Petri ,, Apostoli ipsum ponens suum orthodoxum libellum, ,, similiter & illic juravit, nequaquam se dicere audere *adoptivum; sed proprium, & dilectum Filium* ,, *Dei* teneo, & confiteor. "

iterum in Lib. adversus Elipandum num. 7. *Ego*, inquit, *Felicem olim vestri erroris complicem, Deo miserante catholicum effeci*.

237. Rex tamen Carolus huic secundæ Felicis conversioni non omnino fidens, eumdem Episcopo Lugdunensi custodiendum tradidit. Suspicio certe fuit, fucatam fuisse etiam secundam hanc hæresis Adoptianæ ejurationem, & Felicem obstinatum perseverasse usque ad mortem, quam anno circiter 818. infeliciter obiit. De ejus pertinacia in errore vid. Agobardus, Leidradi in Sede Lugdunensi successor in Lib. adversus Felicem cap. 5.

238. Elipandum vero Archiepiscopum Toletanum suorum errorum vere, & sincere pœnituisse, refert Scriptor vitæ Beati Abbatis (apud Mabillonium in Sæc. IV. *Actor. Ord. S. Benedicti* Num. VII.), inquiens, „ eum epistolis Adriani „ P., & Caroli M. ad mentem, & verum sen- „ sum Ecclesiæ rediisse; immo Episcoporum Con- „ gregationem apud Toletum indixisse, ubi pœ- „ nitens Confessionis libellum, in quo Filium U- „ nigenitum, Patrique Consubstantialem, *non a-* „ *doptivum, sed naturalem*, humili professione „ confessus obtulit, & a Patribus lacrymarum „ profusione susceptus reconciliationis beneficium „ accepit “.

239. Hæc tamen relatio aliquibus suspecta videtur; præcipue cum Alcuinus in epist. XCII. ad Aquilam scripta anno DCCC. referens fructus uberrimos a Leidrado una cum aliquibus sociis in Hispaniam profecto reportatos, ubi usque ad 20. millia hominum, Episcoporum, Sacerdotum, Monachorum, ac feminarum ad agnitionem catholicæ veritatis Deo donante perducta numerantur, nullam tam memorandæ Elipandi conversionis memoriam faciat; quam prætermissurus non fuisse videtur, utpote qui contra Elipandum IV. Libros conscripserat, ac proinde de ejus conversione non minus, quam de conversione Felicis in Domino lætatus fuisset.

240. Et hæc sufficiant de ortu, & condemnatione hæreseos Adoptianæ; cui omnium primi restitere in Hispaniam Etherius Uxamensis Episcopus, ejusque Magister, Beatus Presbyter, quem Alcuinus *Abbatem* nominat Monachum eum fuisse nonnullis documentis constat (Vid. Bolland. *Acta Sanct.* Tom. III. mense Februario, Mabillonius Tom. I. Sæc. IV. Benedicti in Append., ac Jo. Mariana Lib. VII. *Rerum Hispan.* cap. 8.). Horum resistentiam impatientissime tulit Elipandus, ac contra ipsos litteras veneno, & felle plenas ad Abbatem Felicem dedit, suam addens professionem fidei, inter cujus articulos etiam hæresim *Adoptianam* reponebat. Has Elipandi litteras Beatus suo, & Etherii nomine duobus libris solide, & erudite confutavit, qui prostant in Tomo XIII. Biblioth. PP. Lugdun. Horum opera etiam Adosinda Asturiarum Regina, quam Elipandus seducere conabatur, constans in orthodoxa fide permansit.

241. In hoc diuturno certamine contra Adoptianos clarissimus fuit Sanctus Paulinus Patriarcha Aquilejensis, qui in sua Synodo habita Forojulii anno 796. contra eosdem definivit, ut quemadmodum una est in Jesu Christo persona, ita unica filiatio confitenda sit, nec ullo modo Christus filius Dei adoptivus appellari possit. Parcendum tamen existimavit Sanctus Paulinus nominibus Felicis, & Elipandi, ut ita eos minus irritatos ad veritatem agnoscendam facilius pertraheret (*a*). Adfuit etiam Synodo Ratisbonensi, in qua Felix Urgelitanus damnatus palinodiam ficto animo recantavit. Deinde in Synodo Francofordiensi obtulit *Libellum sacrosyllabum*, non solum suo, sed etiam Petri Mediolanensis Sedis Archiepiscopi, & cunctorum Collegarum, Fratrum, & Consacerdotum Liguriæ, Austriæ, Hesperiæ, ac Æmiliæ nomine, a Patribus approbatum, in quo Elipandum, & Felicem, novos hostes Ecclesiæ, nisi a sua stultitia resipiscant, a consortio catholicorum perpetua animadversione eliminandos esse decernit, *reservato per omnia juris privilegio summi Pontificis, Domini, & Patris nostri Adriani, primæ Sedis beatissimi Papæ*. Vid. Opera Sancti Paulini a Joann. Francisco Madrisio Utinensi Congregat. Orat. edita Venetiis 1737. in fol.

242. Magnam etiam in hac gravissima controversia sibi laudem comparavit B. Flaccus Albinus, seu Alcuinus Caroli M. Magister eique carissimus (*b*). Primo enim *charitatis calamo*, *non contentionis stimulo*, *fraternæ salutis desiderio*, *non mordaci reprehensionis stilo* scripsit ad Felicem Urgelitanum, ut eum ab erroris semita ad viam veritatis reduceret; post autem aliis epistolis solida, & orthodoxa eruditione plenis, errantes corrigere, & fideles confirmare curavit. Deinde libellum contra hæresim Felicis elucubravit, quem Petrus Fogginius in Bibliotheca Vaticano-Pala-

(a) Eruditus Jo. Franc. Madrisius in Diss. II. *De Concilio Forojuliensi*, repudiata opinione Baronii, qui illius epocham figit anno 791. tum Contii, qui illud differt ad ann. 795. Pagio assentitur, qui vult Concilium fuisse celebratum anno 796.; cui sententiæ suffragatur etiam P. Bern. De Rubeis in *Monumentis Ecclesiæ Aquilejensis* c. 42. Aliqui tamen hanc Synodum fuisse celebratam ante Ratisbonensem ex eo conjectantur, quod post hanc Synodum fuisset inutile parcere nominibus Felicis, & Elipandi, ut Paulinus reipsa pepercit.

(b) Cujus opera omnia post editionem ab Andrea Quercetano curatam de novo collecta, multis locis emendata, plurimum aucta, atque illustrata Ratisbonæ prodierunt tribus vol. in f. an. 1777., cura ac studio reverendissimi, ac celsissimi S. R. I. Principis, & Abbatis ad S. Emmeramnum Ratisbonæ, Ord. S. Benedicti. In vol. 2. duæ sunt eruditæ Dissertationes, altera Historica *De Hæresi Elipandi Archiep. Toletani, & Felicis Episcopi Origelitani*; altera Dogmatico historica, auctore D. Jo. Bapt. Enhueber Priore ad S. Emmeramnum adv. Christianum Walchium.

latina cod. CCXC. feliciter repertum novae Operum Alcuini editioni inferendum communicavit. Demum Felicem septem libris, Elipandum vero quatuor copiose oppugnavit. Quæ omnia Alcuini scripta in II. volumine ejusdem Operum simul collecta inveniuntur. Atque hæc sunt, quæ ad ortum, condemnationem, & oppugnationem hujus pestiferæ sectæ ejusdem refutationi præmittenda videbantur.

243. Sed quoniam nonnulli fuerunt, qui non obstantibus tam luculentis, ac certissimis monumentis, dubium excitarunt, an reipsa Felix, & Elipandus fuerint illorum errorum rei, quos semel, iterum, ac tertio condemnatos vidimus, & asserere audent, totam illam controversiam tanto studio a viris summis discussam, puram putamque fuisse logomachiam, ideo necessarium putamus in antecessum istorum sententiam refellere, ut ansa aliquibus sciolis subtrahatur, ecclesiasticas definitiones, veluti de rebus nihili factas contemnendi (a). Sit igitur

PROPOSITIO I.

Felix, & Elipandus in sensu Nestoriano docuerunt, Jesum Christum secundum humanam naturam appellandum esse Filium Dei adoptivum.

244. Omnis certe æquitas, & sanioris Critices regulæ postulant, ut ex illorum testimonio hæc controversia dijudicetur, qui non solum illi hæresi coævi fuerunt, sed etiam contra eam fortiter dimicarunt, Hispanorum epistolas, ac libellos legerunt, & qui Felicem ipsum suam causam defendentem audierunt, ac cum eo disputarunt; præsertim cum viri fuerint litteris exculti, orthodoxa doctrina præstantes, & vitæ sanctimonia insignes; & ex alia parte nonnisi conjecturæ, vel argumenta parum firma afferantur (b); atqui multa, & disertissima hujusmodi testimonia suppetunt: ergo &c.

245. Prob. itaque minor propositio primo testimonio S. Paulini, qui in *Sacrosyllabo* recepto, & probato in Concilio Francofordiensi, perpetuo urget Felicem & Elipandum, ostendendo Christum non posse dici adoptivum, *quia in una persona coeunte utraque natura, non duo filii, alius Dei, & alius hominis, ut (sicut illi errando existimant) adoptivus sit hominis filius, & sine adoptione Dei Filius*. Non poterant ergo illi Hæretici Christum appellare Filium Dei *adoptivum*, nisi renovando hæresim Nestorianam de duabus personis, & duobus filiis.

246. Prob. secundo ex testimonio Alcuini, qui & scriptis, & ore in hac controversia gloriose dimicavit, quem propterea statum quæstionis perpetuo ignorasse quis credat? Is autem in Lib. I. contra Felicem sæpius eum arguit impietatis Nestorianæ, quia sicut Nestorius in duas Christum dividebat personas propter duas naturas, *ita*, inquit num. 11., *& vestra indocta temeritas in duos eum dividit filios, unum proprium, alterum adoptivum. Si vero Christus est proprius filius Dei Patris, & adoptivus: ergo est alter, & alter. Similiter si in divinitate Deus verus est, & in humanitate Deus nuncupativus, alter* (& alter) *est, & nullatenus sic sentientes potestis vobis evitare impietatem Nestorianæ doctrinæ*. Libro autem VII. comparat Felicem cum Nestorio, *qui licet duas palam non dixisset personas, tamen omnia, quæ duabus necesse est inesse personis, in sua professione fatetur. Similiter & tu*, subdit, *licet fugias verba duarum personarum, tamen omnia, quæ necesse est duabus inesse personis, te in tuis litteris invenimus profiteri*. Et Lib. I. contra Elipandum, Christum, inquit, *vos sine dubio cum Nestorio in duos dividitis filios, & in duas personas per proprietatem, & adoptionem*.

247. Tertium testimonium suppeditat Agobardus, qui de Felice ita scribit: „ Nullatenus acquiescebat sentire, nec suadere sibimet ita valebat, „ ut crederet, in uno Domino nostro Jesu Christo duarum naturarum unitionem *substantialiter* factam, & Deum Verbum *secundum sub*-
„ *si*-

(a) Christ. Guill. Franc. Walchius in sua *Adoptianorum Historia* Gottingæ an. 1755. vulgata S. Paulinum Aquilejensem, Alcuinum, Patres Francofordienses, & ipsum Adrianum R. P. accusat, quod Felicis, & Elipandi mentem minime assecuti Nestorianos errores ipsis affinxerint. Jac. autem Barnage in T. II. *Thesauri monument. Eccles.* num. V. ita ex suo tripode de tota hac controversia pronunciat: *Nos ingenue fatemur, meram fuisse logomachiam, quæ sæpius occurrit apud Theologos*. Quam sententiam plures ex Protestantium cœtu adoptarunt, ut Dorscheus, Georg. Callixtus, Spanhemius, Moshemius, Paul. Ern. Jablonski, Weismanus, alii, eo fine, ut Conciliorum, ac Summorum P. auctoritatem quasi cuniculos labefactent.

Cum istis autem confundendi non sunt aliqui Theologi Catholici, quantumvis pauci, qui dumtaxat negant, a Felice, & Elipando fuisse Christum appellatum Filium Dei *adoptivum* in sensu Nestorii, qui duas in Christo personas esse blasphemavit; sed alio sensu, nimirum ut natura humana, quamvis in persona divina subsistens posset appellari Filius Dei *adoptivus*. Ita de ipsis sentit Gabr. Vasquez in 3. P. S. Thomæ disp. 89., Gaspar Juenin Diss. VI. *De Incarnat.* qu. 6., aliique non multi.

(b) Quis unquam cordatus admittat absonam illam regulam, quam sibi Walchius proponit his verbis: *Quæ viri docti, qui publice contra illos* (Felicem, & Elipandum) *pugnarunt, nobis reliquere, prorsus, puto, negligenda esse; siquidem abunde patet, hos non quid senserint Elipandus, & Felix, sed quid hos sensisse crediderint, litteris mandare consuevisse?* Aut ergo non *docti viri* illi fuerunt, qui non valuerint ex libris, & disputationibus vera adversariorum sensa intelligere, aut ita fraudulenti, & nefarii, ut omnes simul impie conspiraverint, ad orthodoxos Episcopos infami calumnia condemnandos. Neutrum autem iis, qui nullo partium studio corrupti sunt, Walchius, ut puto, persuadere poterit.

„ *sistentiam* carnis unitum .... Timens enim permixtionem Eutychetis incurrere, corruit in *divisionem* Nestorii. "

248. Majus adhuc testimonium exhibet frequentissima Synodus Francofordiensis, quæ refellens epistolam Episcoporum Hispaniæ ad Carolum Magnum in epistola Synodica ita Felicem, & Elipandum alloquitur: „ Nonne olim *eadem hæresis vestra in Nestorio* ab universali Sancta Ecclesia refutata est, & damnata? Quapropter *forte* illam anathematizare noluistis, dum alios, Bonosum scilicet, Arium, & Sabellium, Manichæumque, qui prava de Dei filio senserunt, in epistola vestra anathematizastis. " Et ulterius pergunt ostendentes, novam hanc hæresim eamdem prorsus esse cum hæresi jam damnata Nestorii, ut quod ille significavit, dicendo Filium hominis esse unitum Filio Dei per *copulationem*, nova hæresis dicit *per adoptionem*.

249. Denique supremus testis sit Adrianus Papa, qui Felicem coram se habuit, ad pœnitentiam coegit, & pœnitentem existimatum absolutum dimisit, qui propterea intimos ejus sensus cognoscere potuit, & debuit. Ita autem scribit in sua epistola ad Episcopos errantes Hispaniæ: *Adoptivum eum Filium, quasi purum hominem, calamitati humanæ subjectum non pertimescitis venenosa fauce susurrare*.

250. Accedat postremo sui ipsius testis, & accusator Elipandus, qui in sua epist. nomine Episcoporum Hispaniæ ad Episcopos Galliæ &c. (in Vol. II. Opp. Alcuini pag. 568.) de Christo ita loquitur: „ Secundum traditionem Patrum confitemur, & credimus, eum factum ex muliere, factum sub lege, *non genere esse Filium Dei, sed adoptione, neque natura, sed gratia*, quod sæpius repetit. At vero, ut recte colligebant Patres Francofordienses in sua Epistola Synodica num. 23. Quid est adoptio, nisi charitatis copulatio, qua Pater adoptione sibi copulat filium, quem proprium non habet? ... Nonne tunc duo filii erunt Deo Patri, unus proprius, & alter adoptivus: quod nullus Catholicus audet dicere? Quid est aliud dicere, eamdem Virginem adoptivum, vel servum genuisse, nisi negare, Deum illam genuisse? "

251. Dices. Hæc omnia facile explicari possunt, non quod Hispani illi Episcopi Nestorio consentirent, duas personas admittendi, sed quod per legitimam consecutionem convincerentur in ipsius hæresim labi, a qua alienos se profitebantur.

252. Resp., etiamsi res ita se haberet, non tamen posse laudatos Præsules ab hæresi Nestoriana purgari, in quam reipsa incidebant, quidquid contra protestarentur. Præterea inter alia Nestorianæ hydræ capita, hoc etiam erat, quod Jesum Christum secundum humanitatem filium Dei appellari posse negabat, & propterea nomen Deiparæ Nestoriani tantopere aversabantur, ne cogerentur, eum, qui in natura humana fuit genitus a Maria, fateri filium Dei. „ Existimant (Nestoriani) inquiebat Sanctus Cyrillus in epist. ad Reginas, homini ad nostram similitudinem ex Sancta Virgine prognato, cum filiationis, tum dominationis quoque gloriam *per modum cujusdam gratiæ*, ac per progressus obvenisse. "

253. Hinc Alcuinus Lib. IV. contra Felicem n. 11. „ Cesset itaque Felix, inquiebat, Christum in duos Filios, vel in duos Deos dividere, *ne Nestorianæ fiat infidelitatis particeps:* quia quod Nestorius in numero personarum, hoc Felix in numero filiorum facere videtur, unum adoptivum, & alium proprium faciens. " Et postea, adductis iis S. Scripturæ testimoniis, quibus probatur Filium Dei esse natum ex Maria Virgine, *quid hic dicis, Nestoriane*, ait, *qui B. Mariam negans esse Dei genitricem, apertam niteris impugnare veritatem?* Et Lib. V. num. 5. *Hinc*, inquit, *omnis est tua hæresis, quia negas Christum Filium Dei; ideo etiam Mariam Christotocon esse, non theotocon dicis, quia Christi genitrix sit, non Dei*. Recte igitur statuimus, Felicem & Elipandum Nestorianam hæresim suscitasse, atque in sensu Nestoriano docuisse, Jesum Christum secundum humanitatem esse filium Dei adoptivum; quæcumque postea fuerit utriusque interior sententia, quam in hæreticis, qui sensus suos occulere solent, non facile est indagare. Ipse tamen Felix in sua *Confessione Fidei*, quam post Concilium Aquisgranense edidit, se ab impietate Nestoriana resipiscere fassus est, dicens, *se adoptionem carnis, seu nuncupationem in humanitate Filii Dei anathematizare .... ne cum Nestorii impietate concordantes &c.* (a).

254. Obj. primo cum Vasquezio. Felix, & Elipandus non semel aperte confessi sunt unam in Christo esse personam. Ita enim suam mentem exponunt in epist. ad Episcopos Galliæ n. 10. „ Est plenissima, & fidelissima ratio, ut in uno, eodemque Christo, in quo *ad unitatem personæ* in Matris utero virginali divinitas, humanitasque compactatur, sicut hominem Deus, ita etiam hominem Deum genuisse credatur, *ita ut qui suscepit, & quod suscepit, una sit in Trinitate persona*. " Id asserit etiam Elipandus in epist. ad Alcuinum.

255. Resp. etiam Nestorium unam personam in Christo nonnunquam prædicasse, sed non in sensu

(a) Ab hac tam diserta Felicis confessione Walchius se facile liberare posse putavit, dicendo, *Felicem ignorasse, quid Nestorius crediderit*. Itane post tam diutinas concertationes, post tot scripta Catholicorum, quibus ejus sententia *Nestorianismi* accusabatur, Felix adeo obtusi erat ingenii, ut ignoraret *quid Nestorius crediderit* (Apage nugas.

su Catholico, admissa scilicet substantiali, & physica duarum naturarum unione, quemadmodum supra probavimus n. 129. Id observavit Alcuinus Lib. VII. contra Felicem num. 31. inquiens de Nestorio: „ Qui licet *duas palam non dixisset* „ *personas*, tamen omnia, quæ duabus inesse necesse est personis, in sua professione fatetur. „ Simili modo & tu, *licet fugias verba duarum* „ *personarum*, tamen omnia, quæ necesse est „ duabus inesse personis, te in tuis litteris invenimus profiteri. " Id pariter observarunt Patres Francofordienses, recte colligentes, quod *unitas personæ, quæ est in Dei Filio, & Filio Virginis, adoptionis tollit injuriam*, neque enim persona divina appellari potest *Dei Filius adoptivus*. Unde iterum Alcuinus laud. Lib. VII. n. 9. *Unitas personæ*, inquiebat, *dualitatem filiationis respuit in Christo; nec adoptio locum invenit, ubi proprietas præcessit*.

256. Obj. 2. Si Felix, & Elipandus in errore Nestorii jam damnato versati fuissent, numquam ab Imperatore Carolo suam causam in Synodo Episcoporum discuti, & judicari postulassent, certi se non aliam posse reportare sententiam, quam eam, qua Nestorius damnatus fuit.

257. Resp. Id commune fuisse etiam aliis hæreticis, qui ab Episcopis, vel etiam a Conciliis jure damnati, nova tamen Concilia postulabant, quod præcipue exemplo Pelagianorum liquido confirmari potest, qui non semel in Conciliis Africanis, & a summis Pontificibus proscripti, adhuc tamen Concilium generale exposcebant, quo eorum causa plenius examinaretur. Præterea Adoptiani verba Nestorianorum aliquatenus immutaverant, quamvis in eamdem pravitatem relaberentur; unde forte sperabant, se posse sub ambiguo verborum cortice interius venenum obtegere. Demum plusquam certum est, eos in famosa sua epistola plura Sanctorum Patrum testimonia aut mutilasse, aut omnino depravasse, & de mala eorum fide tam detegeretur, *tacuisse nomina librorum, & numerum capitulorum*, ut jure conqueruntur Francofordienses Patres num. 3. Quidni ergo pari audacia Synodum ab Imperatore non postulassent, quamvis non omnino ignorarent, suos errores jampridem in Nestorio damnatos?

258. Inst. Tam S. Paulinus, quam Alcuinus, & ipsa Synodus Francofordiensis sæpe errorem Adoptianorum nominant *novum, & inauditum in Ecclesia:* non ergo erat vetus Nestorianorum hæresis, jam ab Ecclesia proscripta.

259. Resp., hæresim Felicianam fuisse appellatam *novam*, vel potius renovatam, quantum ad aliquas loquendi formulas, non autem quantum ad rem ipsam. Hinc Sanctus Paulinus in *Sacrosyllabo* Felicem, & Elipandum vocat *novos hostes Ecclesiæ, sed veternosa fæce perfidiæ pollutos;* & sæpissime Patres ostenderunt, eam a Nestoriana minime differre. Vid. sup. num. 246. & seq. Eamdem etiam ipsis fere sacr. litterarum testimoniis confutarunt, quibus usi fuerant veteres Patres ad expugnandam Nestorii hæresim, ut patet ex operibus polemicis S. Paulini, & Alcuini, tum etiam ex epistola Synodica Synodi Francofordiensis. Veteres igitur Nestorii blasphemias in novis illis Ecclesiæ hostibus se confutare credebant.

260. Obj. ult. cum Walchio. Annalistæ, & Historici, quibus major in his rebus fides debetur, quam Theologis, qui plerumque partium studio laborant, Felicianam quidem hæresim sæc. VIII. ad occasum vergente natam, ac statim condemnatam, atque extinctam memorant, de Nestorianismi autem suscitatione nihil prorsus habent. Ita Eginhardus, seu quisquis sit Annalium Auctor T. V. *Scriptor. Rerum Gallic. & Franc.* ita Poeta Saxo, & Annales Moissiacenses. Ita demum Jonas Aurelianensis auctor coævus.

261. Resp. male ex solis Annalium scriptoribus, qui res gestas vix summis labiis attingunt, judicium peti de erroribus hæresis Felicianæ: hos enim determinare, confutare, ac condemnare ad Theologos pertinet, & Episcopos. Sic Eginhardus narrat quidem hæresim Felicianam condemnatam fuisse a Concilio Ratisbonensi, ubi Felix *auditus est, & errasse convictus ad præsentiam Adriani Pontificis Romam missus, ubi etiam coram ipso in Basilica B. Petri Apostoli hæresim confessus est, atque abdicavit*. Qualis autem hæc hæresis fuerit, ipse nos minime docet, sed de Episcopis, qui Felicem ad eam ejurandam adegerunt, nobis dicendum relinquit.

262. Sed mirum est, Walchium nos provocasse ad auctoritatem Jonæ Aurelianensis Episcopi; hic enim postquam ortam hæresis Felicis, atque Elipandi memoravit sub Carolo Magno, ita subdit: „ Ejusdem Principis jussu (Episcopi) in unum coacti, adhibita etiam Sanctæ Romanæ „ Ecclesiæ auctoritate, eumdem Felicem damna- „ verunt; *immo cum auctore sui erroris Nesto-* „ *rio*, quem imitatus est, perpetuo anathemati „ mancipaverunt. " Lib. I. *de cultu Imaginum* T. XIV. *Biblioth. SS. PP.* Lugdun. fol. 168.

PROPOSITIO III.

Refellitur Hæresis Adoptianorum, atque ostenditur, Jesum Christum nulla ratione dici posse Filium Dei adoptivum.

263. Patres Sæc. VIII. qui hæresim Felicis, & Elipandi refutarunt, & condemnarunt, iisdem plane Sacr. Scripturarum locis usi sunt, quibus Patres V. Sæculi Nestorianam hæresim feliciter debellarunt. Nam primo ea verba afferebant, quibus Christus dicitur *unigenitus Filius, qui est in sinu Patris*, Joann. I. 18. Allegabant etiam vocem æterni Patris, qua Jesum Christum appellavit *Filium suum dilectum*, Matth. III. 17. Ac pluribus aliis locis omissis, Adrianus Papa maxime notanda dicebat verba S. Pauli ad Roman. VIII. 32.

de

de æterno Patre dicentis: *Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum:* ubi certe sermo est de Jesu Christo secundum humanam naturam, qui tamen *proprius* idest naturalis Filius Dei nuncupatur. Ut enim observat Angelicus in hunc locum Lect. 6. „ Cum (Apostolus) supra de multis filiis mentionem fecisset, „ dicens: *Accepistis Spiritum adoptionis filiorum*, „ ab omnibus illis hunc filium separat, dicens: „ *proprio filio suo*, idest non adoptivo, ut Hæretici mentiuntur, sed naturali, & coæterno: „ 1. Jo. V. vers. ult. *Ut simus in vero Filio ejus Jesu Christo.* " Et ante S. Thomam S. Hilarius Lib. VI. *de Trinit.* eadem Paulina verba allegans, *Numquid*, ait, *etiam nunc adoptionis in eo erit nuncupatio, in quo proprietatis est nomen?* Quæ quidem licet Pictaviensis Episcopus protulerit contra Arianos, una tamen simul Adoptianorum jugulum petunt.

264. Idem Adrianus Papa urgebat contra Felicem, aliosque Episcopos Hispanos errantes circa ea Christi verba, Jo. XX. 17. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum;* quæ Jesu Christi distinctio inter Patrem suum, & Patrem nostrum vana, & otiosa dici non potest, sed manifeste innuit, non eodem modo Deum esse Patrem suum, & Patrem nostrum, quia Christi Pater est per naturam, noster autem Pater per adoptionem. Ita etiam ante Adrianum hæc verba explicabat S. Augustinus Tract. CXXI. in Joann. inquiens: *Non ait, Patrem nostrum: aliter ergo meum, aliter vestrum: natura meum, gratia vestrum.*

265. Idem S. Pater Augustinus in Lib. contra Secundinum Manichæum cap. 5. T. VIII. postquam ostendisset, nos quidem adoptione esse Filios Dei, non autem Jesum Christum, ita fidenter suum adversarium provocabat: *Lege itaque Scripturas, nusquam invenies de Christo dictum, quod adoptione sit Filius Dei.* Quem secuti Patres Francofordienses in Epistola Synodica ita securi pronunciabant num. 21. „ Tu vero, quisquis es qui Christum prædicas *adoptivum*, unde tibi iste sensus venisset, voluissemus scire; „ ubi hoc nomen didicisset, ostende. Patriarchæ „ nescierunt, Prophetæ non dixerunt, Apostoli non „ prædicaverunt, sancti Tractatores hoc nomen „ tacuerunt, Doctores fidei nostræ non docuerunt. „ Et iterum n. 20. Dico tibi, quia nec Apostoli „ eum sic nominaverunt, nec Sancta Dei, & Catholica Ecclesia consuetudinem habuit sic eum „ appellare; immo nec credere eum *adoptivum* „ esse, *sed proprium* Filium. "

266. His omnibus accedit etiam ratio, quam affert S. Thomas 3. P. q. quæst. 23. art. 4. his verbis: „ Filiatio proprie convenit hypostasi, vel „ personæ, non autem naturæ ... In Christo autem non est alia persona, vel hypostasis, quam „ increata, cui convenit esse filium per naturam. „ Dictum est autem (art. præced.) quod filiatio „ adoptionis est participata similitudo filiationis naturalis. Non autem recipitur, aliquid dici *participative*, quod *per se* dicitur. Et ideo Christus, qui est Filius Dei *naturalis*, nullo modo „ potest dici filius *adoptivus*. Secundum autem „ illos (Nestorianos), qui ponunt in Christo duas „ personas, vel duas hypostases, seu duo supposita, nihil rationabiliter prohiberet, Christum „ hominem dici *filium adoptivum* ". Qua fortissima & invicta ratione S. Paulinus in *Sacrosyllabo* pugnabat contra Felicem ita concludens. „ Unde in Dei Filium non cadit nomen *adoptionis;* „ quia semper verus Filius, semper Dominus; „ ac per hoc & post assumptum hominem veri „ Filii vocabulum non amisit, qui numquam verus desiit esse Filius. "

267. Confirmatur hæc ratio ex definitione adoptionis, non solum a Theologis, sed etiam a Jurisperitis communiter recepta, quod sit *personæ extraneæ in filium, & hæredem gratuita assumptio:* oportet ergo, eum, qui adoptatur, esse personæ adoptanti extraneum, & nullum habere jus ad ejus hæreditatem, quomodo nos in filios Dei per gratiam habitualem adoptamur, & jus ad æternam hæreditatem acquirimus: atqui persona divina Jesu Christi non est extranea Deo Patri, cujus est Filius, & in possessione suæ hæreditatis est ab æterno: nullatenus ergo potuit adoptari in filium adscititium.

268. Nec dici potest, eum fuisse adoptatum secundum humanitatem, quæ erat extranea: non inquam, primo quia adoptio non convenit naturæ, sed personæ: secundo quia humanitas ipsa, utpote personæ divinæ substantialiter unita, plenissimum jus ad æternam hæreditatem habebat; neque hoc modo considerata dici potest extranea: nulla ergo ratione Jesus Christus Filius Dei adoptivus dici potest.

269. Objiciebant primo Adoptiani plura testimonia Sacr. Scripturarum, quibus etiam male intellectis abutebantur Nestoriani, ut evincerent duas fuisse in Christo distinctas personas, duosque Filios, quæ in vero, ac germano sensu superius art. 1. explicuimus. Præter ea vero in rem suam allegabant illa Sancti Pauli verba ad Roman. VIII. 17. de hominibus justis, qui sunt *filii Dei*, ita dicentis: *Si autem filii, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Et rursus vers. 29. de Christo, *ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Porro inquiebant Hispani, non possumus nos esse *cohæredes, & fratres Christi*, nisi ille sit, sicut & nos, secundum humanam naturam filius Dei adoptivus; neque enim alia ratione nos sumus filii Dei, nisi quia, ut inquit Apostolus ad Gal. IV. sequ., *misit Deus Filium suum, ... ut adoptionem filiorum reciperemus.*

270. Resp., verba objecta ex S. Paulo nihil aliud significare quam nos per gratiam assumptos ad adoptionem filiorum Dei, factos esse *cohæredes Christi*, seu participes illius hæreditatis, quæ Chri-

Christo non per adoptionem, sed per naturalem filiationem convenit. Quemadmodum Pater filium habens naturalem assumat personam extraneam, eamque adoptet in filium, hic adoptivus filius erit filio naturali cohæres. Dicitur autem Jesus Christus *primogenitus in multis fratribus*, non quasi sit & ipse filius adoptivus; est enim filius naturalis, & unigenitus, sed quia nostram naturam assumens, nobisque gratiam adoptionis promeritus, noster frater fieri dignatus est, *per gratiam unionis* sibi copulans nostram naturam, *non per gratiam adoptionis*, cujus capax non erat; qui enim est filius naturalis non potest adoptari in filium, cum adoptio sit personæ extraneæ; in Christo autem nonnisi una est persona, eaque divina, a Patre æterno genita (*a*).

271. Dices. S. Paulus eadem in epistola cap. I. de Jesu Christo dicit: "*Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis:* cum autem hæc prædestinatio, quæ non est nisi adoptio in filium, non possit de natura divina intelligi, intelligenda erit de natura humana, ut secundum hanc Christus sit filius Dei adoptivus.

272. Resp. cum S. Thoma 3. P. qu. 24. art. 1., hæc Apostoli verba, seu æternam prædestinationem Jesu Christi in filium Dei, respicere gratiam unionis duarum naturarum quæ fieri debebat in tempore, & per quam Deus factus est homo, & homo Deus. Unio itaque duarum naturarum in persona Christi cadit sub æterna prædestinatione, & ratione hujus Christus dicitur prædestinatus filius Dei. Atque eodem sensu hunc locum Apostoli exposuit S. Augustinus *de prædest. Sanct.* cap. 15.

273. Hanc doctrinam adhuc magis declarat Angelicus ibidem ad 2., ubi rejecta opinione eorum, qui volebant, hanc prædestinationem esse intelligendam de natura humana Christi, cui facta est hæc gratia, ut uniretur Filio Dei in unitate personæ, ita prosequitur: „ Relinquitur ergo, quod „ prædestinatio attribuitur personæ Christi, non „ quidem secundum se, vel secundum quod sub„ sistit in divina natura, sed secundum quod sub„ sistit in humana natura. Unde cum dixisset A„ postolus, *Qui factus est ei ex semine David* „ *secundum carnem*, subjunxit: *Qui prædesti*„ *natus est Filius Dei in virtute*, ut daret intel„ ligere, quod secundum hoc, quod est factus ex „ semine David secundum carnem, est prædesti„ natus Filius Dei in virtute. Quamvis enim sit „ naturale illi personæ, secundum se considera„ tæ, quod sit Filius Dei in virtute; non tamen „ est ei naturale secundum humanam naturam, „ secundum quam hoc sibi convenit *per gratiam* „ *unionis*. "

274. In art. autem secundo probat S. Doctor, veram esse hanc propositionem: *Christus, secundum quod homo, est prædestinatus esse Filius Dei;* quia humana natura non semper fuit Deo unita; & ei per gratiam hoc collatum est, ut Filio Dei in persona uniretur: & ideo solum ratione humanæ naturæ prædestinatio competit Christo. Unde S. Augustinus *de prædestin. Sanct.* cap. 15. inquit: *Prædestinata est ista humanæ naturæ tanta, & tam excelsa subvectio, ut quo attolleretur altius, non habetur.* Et in resp. ad 3. „ Quia, inquit, illa susceptio (humanæ na„ turæ in consortium divinæ) sub prædestinatio„ ne cadit, tanquam gratuita, utrumque potest „ dici, scilicet quod & Filius Dei prædestinatus „ sit esse homo, & filius hominis prædestinatus „ sit esse Filius Dei. Quia tamen gratia non est „ facta Filio Dei, ut esset homo, sed potius hu„ manæ naturæ, ut Filio Dei uniretur, magis „ proprie dicitur, quod Christus, secundum quod „ homo, est prædestinatus esse Filius Dei, quam „ quod Christus, secundum quod Filius Dei sit „ prædestinatus esse homo. " Hæc subtilius disputata videntur, necessaria tamen sunt ad vitandos Adoptianorum, ac Nestorianorum errores.

275. Dices secundo. Christus secundum humanitatem dicitur in sacris litteris *servus Dei:* cur ergo non poterit similiter appellari *Filius Dei adoptivus:* quæ denominatio nobilior est, quam servi?

276. Respondet S. Thomas quæst. 23. art. 4. ad 3. „ quod esse creaturam, & etiam servitus, „ vel subjectio ad Deum, non solum respicit per„ sonam, sed etiam naturam, quod non potest di„ ci de filiatione " cujus terminus est persona. Antea tamen, scilicet quæst. 16. art. 8. prudenter monuerat, *absolute* non esse dicendum, quod Christus sit *creatura*, propter hæresim Arii, *sed cum*

(*a*) Patres Francofordienses in sæpius citata epist. Synod. n. 8. & seq. respondebant, Christum Dei filium ex utraque natura & *unigenitum* esse, & *primogenitum*. „ Unigenitus, quia solus sine initio ex Deo „ Patre genitus, & solus ex initio temporis ex Matre „ Virgine genitus; ideoque in utraque natura unige„ nitus. Etiam primogenitus, quia omnis Unigenitus „ primogenitus est. " Deinde afferunt verba Comment. S. Hieronymi in epist. ad Titum Tom. VII. ita explicantis verba Apostoli II. 12. *Expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis.* „ Ubi „ est serpens Arius? Ubi Eunomius coluber? *Magnus* „ *Deus* Jesus Christus Salvator dicitur, non primoge„ nitus omnis creaturæ, non Verbum Dei, & Sapien„ tia (quæ sunt appellationes divinæ generationis); „ sed Jesus & Christus, quæ vocabula assumpti ho„ minis sunt. Neque vero *alium* Jesum Christum, *a*„ *lium* Verbum dicimus, ut nova hæresis calumnia„ tur; sed *eumdem* & ante sæcula, & post sæcula, & „ ante mundum, & post Mariam: immo ex Maria „ *magnum Deum* appellamus Salvatorem nostrum Je„ sum Christum, qui dedit semetipsum pro nobis: " Unde inferebant laudati Patres, Jesum Christum in utraque natura esse *unigenitum, & primogenitum, non adoptivum, sed magnum Deum.*

cum determinatione, *scilicet secundum humanam naturam* (*a*).

277. Obj. secundo. Plures sancti Patres Jesum Christum filium Dei *adoptivum* appellare non dubitarunt. Primo enim S. Irenæus Lib. III. adv. Hær. cap. 21. *Qui Filius Dei est*, inquit, *filius hominis factus est*, *ut adoptionem percipiens fiat filius Dei*. Secundo S. Hilarius Lib. II. de Trinit. num. 27. de Jesu Christo loquens, *Potestatis dignitas*, inquit, *non amittitur*, *dum carnis humilitas adoptatur*. Tertio Marius Victorinus Lib. I. contra Candidum Arianum: *Nos*, inquit, *adoptione filii*, *ille natura etiam*, *& quadam adoptione filius*, *& Christus*, *sed secundum carnem*. Quarto Cyrillus ipse, qui Nestorium impugnavit, & damnavit, in Dialogo III. Tomo V. *Operum* pag. 486. de Christo ait: *In Filium adscriptus est Dei*, *adoptatus nobiscum*, & Lib. XI. in Joan. cap. 12. asserit, Christum *habitudine* quadam esse Dei Filium; quod excludit filiationem naturalem. Quinto adhuc clarius S. Isidorus in Lib. *Etymologiar.* VII. cap. 2. de Christo inquit: *Unigenitus autem vocatur secundum divinitatis excellentiam*, *quia sine fratribus*: *primogenitus secundum susceptionem hominis*, *in qua per adoptionem gratiæ fratres habere dignatus est*, *de quibus esset primogenitus*. Sexto Eugenius, Hidelphonsus, & Julianus Præsules Toletani, qui Elipandum præcesserunt, in Missa de cœna Domini ita dicebant: *Qui per adoptivi hominis passionem*, *dum suo non indulsit corpori*. Item in Missa de Ascensione Domini: *Hodie Salvator noster per adoptionem carnis sedem repetivit Deitatis*. Denique S. Augustinus in homilia quadam dixit, hominem fuisse a Deo *adoptatum*. Item *de prædest. Sanct.* cap. 15. *Ea gratia*, inquit, *sit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus*, *qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus*. Gratia autem, qua homines fiunt Christiani, est gratia adoptionis; adeoque etiam Christus &c.

278. Resp. ad 1., S. Irenæum loqui de adoptione hominum in filios Dei, non autem de adoptione Jesu Christi, ita ut textus mutilatus appareat, & legendum sit: *Qui filius Dei est*, *filius hominis factus est*, *ut* (*filius hominis*) *adoptionem percipiens fiat filius Dei*. Et nisi textus ita suppleatur, mancus, & inintelligibilis apparet (*b*). Et præterea in eodem cap. S. Pater de Christo loquens: *Ipse*, dicit, *proprie præter omnes*, *qui fuerunt tunc homines*, *Deus*, *& Dominus*, *& Rex æternus*, *& unigenitus*.

278. Ad secundum respondet S. Thomas, impropriam esse illam S. Hilarii locutionem, quia, sicut filiatio proprie non convenit naturæ, ita nec adoptio: & ideo cum dicitur *carnis humilitas adoptatur*, adoptatio accipitur pro unione humanæ naturæ ad personam Filii. Non desunt tamen, qui vocem illam *adoptatur* mendosam esse censent, & legendum *adoratur* (c). Sed quidquid sit, præter alia hujus Sancti loca, quibus omnem adoptionem a Jesu Christo removet, illud sufficiat ex Lib. III. *de Trinit.*, ubi inquit: *Nos sumus filii Dei*, *sed non talis hic filius*. *Hic enim verus*, *& proprius est filius*, *origine*, *non adoptione*, *veritate*, *non nuncupatione*, *nativitate*, *non creatione*. Nil clarius desiderari potest.

280. Eademque ratione exponenda sunt verba Ma-

(*a*) Patres Francofordienses negarunt, Christum posse appellari *Servum* in Epist. Synod. num. 12. Idipsum negavit etiam Adrianus Papa in epist. ad Episc. Hispaniæ; & ante istos S. Jo. Damascenus L. III. *De fide Orthod.* cap. 25. observans, *servitutis & dominationis vocabula non naturas*, *sed quæ ad aliquid referuntur*, *indicare*, *ut paternitatis*, *& filiationis voces* ... *Illi autem*, subdit, *qui servum eum dicunt*, *unum Christum ad instar Nestorii in duos dividunt*. Nihilominus alii Patres non pauci Christum *servum* appellare non dubitarunt, immo S. Cyrillus in defensione sui VI. Anathematismi contra Theodoretum: *Si quis*, inquit, *Christum servum nominatum Prophetarum voce dixerit*, *offendi neminem oportet*. Nec tamen Patres reipsa inter se dissentiebant, sed solum vocibus. Qui enim hanc vocem repudiabant, *servitutis* nomen in proprio, & rigido sensu sumebant, quatenus hominem significat non sui juris, & liberum: & hoc modo Christus *servus* diei nequit. Alii vero hanc vocem significatione latiore sumentes ad sensum Apostoli Philipp. II. 7. Christum *formam servi accepisse* dicebant. Vid. Lud. Thomassinus *De Incarnat.* Lib. VIII. c. 15., & seq., ubi fuse de hac re disputat.

(*b*) Totum contextum minime examinavit Erasmus, dum in præ. ad III. hunc Librum S. Irenæi pronunciavit, hanc adoptionem referendam esse ad Christum.

(c) Nota eruditis est magna illa controversia, quæ de voce *adoptatur* olim excitata fuit; contendentibus aliquibus, eam dolo malo fuisse a Felice Urgelitane intrusam, abrasa a Codice alia voce *adoratur*. Hincmarus initio præfat. in suum Lib. *De prædest.* „ Felicem asserit, infelicem Orgellitanæ Civitatis Episcopum in Concilio revictum, quia corrupto muneribus juniore bibliothecario Aquensis palatii, librum „ B. Hilarii rasit, & ubi scriptum erat *Adoratur*, immisit, *Carnis humilitas adoptatur*, “ Hujus adulterationis eumdem Felicem arguit etiam Alcuinus Lib. VI. n. 6. Felicem *consueta versutia* Hilarii verba *immutasse* accusans, „ & omnino perversissime dixisse „ *adoptatur*, ubi Beatus Hilarius ait *adoratur*. “ Hanc accusationem veram esse non dubito. Patres tamen Maurini ad hunc locum notant, a se repertos codices antiquiores hæresi Feliciana, in quibus legitur; quamobrem in sua editione eamdem lectionem retinuerunt. Potuit tamen Felix codicem Aquisgranensem corrumpere; ut nonnullos alios corruptos fuisse, iidem Patres Maurini notant. Codex antiquissimus Romanus apud Sanct. Petrum asservatur, qui Sec. VI. ineunte exaratus creditur, certe habebat *adoptatur*. Sed fervente hac de re cum editoribus Maurinis disceptatione, Codex adulterina manu vitiatus repertus est, substituta littera *r*, loco duarum *p t*, quæ abrasæ fuerant, ut legeretur *adoratur*; sed fraus illico detecta fuit, & de adulteratione fides publico instrumento eidem Codici adnexa est, quam meis oculis olim vidisse memini.

Marii Victorini, & si quæ alia ejusdem generis inveniuntur apud veteres Patres, præcipue ante exortam Nestorianam hæresim. Quod etiam innuit ipse Marius dicens: *quadam* adoptione, idest impropria.

281. Ad quartum. Cum S. Cyrillus dicit Christum *adoptatum nobiscum*, non intelligit adoptionem veram humanæ naturæ, quam contra Nestorium constanter negavit, sed *assumptionem* humanitatis in unitatem personæ; dicit enim: „ Cum „ forma nostra assumpta velut unus ex nobis *in* „ *Filium adscriptus est Dei*, adoptatus nobis„ cum, & propter nos; *ille verus*, *ac germa*„ *nus*, ut & nos propter ipsum filii, supernatu„ ralis gloriæ simus participes ". Ubi statim ostendit magnum discrimen inter nostram, & ipsius filiationem. Quamvis textus græcus θετὸς μεθ᾽ ἡμῶν possit melius latine verti *positus nobiscum*. Alio in loco Cyrillus non dicit, Christum esse Filium Dei *habitudine*, non *natura*, quod esset Arianum, sed carnem ita ad unionem cum Deo Verbo esse assumptam, & per ipsum Verbum etiam cum Patre, cum quo est unum *habitudine*, non solum autem *natura*, quia natura carnis mansit impermixta, & sine confusione unita Verbo. Ceterum ibidem S. Cyrillus paulo antea dixerat: „ Unus „ enim Christus, *&* *unus Filius*, postquam fa„ ctus est homo, ideoque accipere censetur unio„ nem in id etiam cum carne assumptus, *quæ* „ *a se non habet*, *ut cum Deo unum sit* ".

282. Ad quintum. Eadem ratione benigne explicanda sunt verba S. Isidori, ut scilicet Filius Dei per susceptionem humanitatis nobis promeruerit gratiam adoptionis, qua sumus Filii Dei, hæredes, & cohæredes Christi. Quam explicationem ipse indicat, dum dicit: *In qua*, susceptione scilicet hominis, *per adoptionem gratiæ*, quam nobis promeruit, *fratres habere dignatus est*. Ceterum in eodem loco S. Isidorus unam in Christo personam fatetur, inquiens: *Sic autem Dei Filio juncta est humana natura*, *ut ex duabus substantiis fieret una persona*; utique Dei Filii naturalis.

283. Ad sextum. Manifestum est, in illis Hispanis liturgiis, quarum auctor dicitur S. Ildephonsus, per *hominem adoptivum*, & per *adoptionem carnis* nihil aliud intelligi, quam assumptionem humanitatis ad divinam Verbi personam. Sane idem S. Ildephonsus in Libro *de perpetua Virginitate B. Mariæ* cap. 6. fuse probat, Filium S. Mariæ esse Deum, *seque*, ait, *in unitate personæ idem sit Verbum*, *qui caro*, *idem sit homo*, *qui Deus*. Quamvis Patres Francofordienses ita Hispanis aliquanto durius responderint n. 7. „ Melius est testimonio Dei Patris credere de Fi„ lio suo, quam Hildefonsi vestri, qui tales vo„ bis composuit preces in Missarum solemniis, „ quales universalis, & sancta Dei non habet Ec„ clesia; nec vos in illis exaudiri putamus. Et „ si Hildefonsus vester in orationibus suis Chri„ stum *adoptivum* nominavit, noster vero Grego„ rius Pontifex Romanæ Sedis, & clarissimus to„ to orbe Doctor in suis orationibus semper eum „ *Unigenitum* nominare *non dubitavit* " (a).

284. Ad ult. ex S. Augustino. Mirabile prorsus est, Felicem, & Elipandum ad suam causam tuendam advocasse S. hunc Doctorem, qui errorem Nestorianorum, atque eorumdem propaginis Adoptianorum, antequam nasceretur, disertissime condemnavit. Sufficiant ea, quæ habet in *Enchiridio* cap. 35. Tom. VI. Postquam enim dixisset: *Cum unicus esset Dei Filius*, non gratia, sed natura, *ut esset etiam* plenus gratia, *factus est & hominis filius*, idemque ipse utrumque ex utroque unus Christus: quæ verba cum aliquibus obscura videri possent, ita clarius prosequitur: *Unus Dei filius*, *idemque hominis filius*, *unus hominis filius*, *idemque Dei Filius*, *non duo Filii Dei*; *Deus*, *&* *homo*; *sed unus Dei Filius*: *Deus sine initio*; *homo a certo initio*, *Dominus noster Jesus Christus*. Et postea: *Ex quo esse homo cœpit*, *non aliud cœpit esse homo*, *quam Dei Filius* ... *ut quemadmodum est una persona quilibet homo*, *anima scilicet rationalis*, *&* *caro*, *ita sit Christus una persona Verbum*, *&* *homo*.

285. Locum autem S. Augustini nobis objectum ex Libro *de prædest. Sanct.* ita explicat S. Thomas ad 2., „ quod similitudo illa Augustini est „ intelligenda, quantum ad principium, quia sci„ licet sicut sine meritis quilibet homo habet, ut „ sit Christianus, ita ille homo sine meritis ha„ buit ut esset Christus. Est tamen differentia, „ quantum ad terminum, quia scilicet Christus „ *per gratiam unionis* est filius naturalis; alius „ autem *per gratiam habitualem* est filius ado„ ptivus. Gratia autem habitualis in Christo non „ fa-

(a) Iidem Francofordienses Episcopi suspicati sunt, errorem Elipandi ab ipsius prædecessoribus Eugenio, Ildephonso, & Juliano descendere: quare Episcopis Hispanis horum auctoritatem objicientibus ita responderunt: „ Ut manifestum sit, quales habeatis paren„ tes; & ut notum sit omnibus, unde vos traditi si„ tis in manus infidelium. Quia hominem Christum „ verum Dei Patris Filium esse negastis, vobis defen„ sor esse noluit, sed tradidit vos in manus inimico„ rum suorum &c. " Quæ verba merito displicuerunt erudito Auctori Præfationis ad luculentam illam Sanct. Patrum Toletanorum editionem, quæ *opera*, *auctoritate*, *&* *expensis* excellentissimi D. Francisci de Lorenzana Archiep. Toletani, & Hispan. Primatis anno 1782. Matriti duobus volumin. in fol. prodierunt. Idem vero Præfat. auctor hanc improbabiliter existimat, Codices illos liturgicos, quos Elipandus citaverat, post Maurorum incursionem fuisse depravatos, commutatis vocibus *assumptionis*, & *assumpti* in illas *adoptionis*, & *adoptivi*. Fortasse etiam Patres Francofordienses eos Codices ad manus non habebant, ut eos consulere possent, ac genuinam illorum Patrum mentem exponere.

„ facit de non filio filium adoptivum; sed est quidam effectus filiationis naturalis in anima Christi“.

286. Solet etiam objici quidam locus ex *Disputatione contra Arium*, quæ olim S. Athanasio tribuebatur, ubi num. 28. ita dicitur: *Verus quidem Filius Dei unus est, Verbum, & Deus. Est autem veluti alius Filius adoptatus per templum corporis ipsius Domini nostri Jesu Christi*.

287. Sed hujus supposititi Operis nulla est auctoritas; & quantum ad rem nostram, verus Athanasius in Lib. *de Incarnat.* num. 1. *Confitemur*, ait, *Filium Dei ante sæcula ab æterno ex Patre genitum, postremis vero sæculis ob nostram salutem ex Maria Virgine natum ... non duos Filios, alium Dei Filium, verum Deum, & adorandum, alium ex Maria hominem, qui non adoretur, quique* per gratiam, ut homines, Filius Dei sit factus &c. Quibus nihil luculentius contra hæresim Adoptianorum.

288. Obj. tertio ex ratione. In Christo fuit gratia habitualis; sed gratia habitualis facit homines filios Dei adoptivos: ergo &c.

289. Resp., minorem esse veram in nobis, qui natura non sumus filii Dei, non autem in Jesu Christo, qui cum sit naturalis filius Dei, adoptionis capax non est: adoptio enim est assumptio personæ extraneæ ad filiationis jura.

290. Dices. Ideo Christus dicitur incapax filiationis adoptivæ, quia est Filius Dei, naturaliter ab eo genitus; sed Christus non est genitus a Patre, quatenus homo; ergo quatenus homo poterit dici Filius Dei adoptivus.

291. Resp. dist. min.; hoc est ipsa natura humana non est genita a Deo, *conc.;* persona, in qua natura humana subsistit, *nego*. Unica est in Christo persona, eaque divina in duabus naturis subsistens, quæ genita est a Patre secundum naturam divinam, a matre autem secundum naturam humanam. Cum hæc persona sit naturalis Dei Filius, non amplius potest esse Filius Dei adoptivus; & Christus etiam ut homo est Filius Dei naturalis, non propter naturam humanam, sed propter personam, cui natura humana est hypostatice unita.

292. Dices secundo. Christus, ut homo, appellatur *natus, passus, crucifixus, & mortuus:* cur ergo dici etiam non potest filius Dei adoptivus?

293. Resp., in hoc esse discrimen, quod adoptio proprie est assumptio *personæ extraneæ* ad filiationis jura: cum ergo in Christo non sit, nisi persona divina, & hæc filiationem habeat naturalem, adoptio nullum habere potest locum. Nasci autem, pati, mori conveniunt naturæ assumptæ.

294. Dices tertio. In Christo duæ sunt generationes, una æterna ex Patre, altera in tempore ex matre; ergo etiam duæ filiationes.

295. Resp. neg. cons.; nam utriusque generationis idem est terminus, nempe divina persona Verbi, quæ procedit a Patre secundum naturam divinam per æternam generationem, procedit vero a Matre per generationem carnis assumptæ: utraque autem generatione unus extitit Filius Dei. Et nisi hoc admittatur, Beata Maria Virgo non amplius summo Dei genitricis honore digna erit.

Coroll. Non hic disputabimus adversus paucos quosdam Theologos catholicos, qui confitentes nobiscum unitatem personæ in Jesu Christo, contendunt, posse sensu orthodoxo eum appellari Filium Dei *adoptivum*, addita hac restrictione *secundum humanitatem*. Ita Scotus, & Durandus, aliique pauci Scholastici, qui fortasse magis verbis, quam reipsa a communi Catholicæ Ecclesiæ doctrina dissentiunt. Satius est tamen ab hujusmodi subtilitatibus cavere, quibus mysterium Incarnationis non illustrari, sed aliqua ratione potius labefactari videtur.

CAPUT II.

De Hæresi Eutychiana. Ejus initium, progressus, & condemnatio.

296. Vix damnata fuerat Nestoriana impietas, cum prætextu ejus reliquias penitus extirpandi altera prodiit hæresis, non minus puritati Fidei Catholicæ opposita, quam Nestoriana; hæresis scilicet Eutychiana, quæ sicut unam Personam, ita etiam unam in Christo naturam fuisse asserebat. Ejus auctor fuit Eutyches Presbyter, & Archimandrita in celebri Monasterio Constantinopolitano, ubi trecentis Monachis præerat, ætate 70. annorum venerabilis, vitæ etiam sanctimonia commendatus; sed litteris minime excultus; unde *multum imprudens*, & nimis *imperitus* a S. Leone appellatus fuit in Epist. XXVIII. ad Flavianum; ut proinde timendum minime fuisset, errorem tam absurdum dilatatum iri, nisi Imperatoris Theodosii nimia indulgentia, Aulicorum quorumdam, & præcipue autem Chrysaphii Eunuchi, & Dioscori Patriarchæ Alexandrini violentia, & innumeris postea subtilium Eutychianorum argutiis vires acquisivisset.

297. Eutyches igitur, vehemens Nestorianismi insectator, ita unam prædicare cœpit in Jesu Christo Personam, ut eos anathematizaret, qui duas in ipso admittebant naturas; quasi id esset Nestorianam hæresim iterum suscitare. Theodoretus cum nonnullis Orientalibus Episcopis Eutychetem in oppositum errorem aperte declinare in variis suis epistolis manifeste ostenderat; sed quoniam propter ejus inimicitias cum S. Cyrillo fuerat Nestorianæ labis suspectus, ejus clamores non audiebantur. Verum postea successit in certamine pro causa Dei Eusebius Dorilæi Episcopus, amicitia tam cum Cyrillo, quam cum Eutychete conjunctus, & a Nestorio omnino alienus, qui Eutychetem erroris sui fraterno charitatis zelo privatis litteris sæpe admonuit; sed cum nihil proficeret, eum in Synodo, quæ præside Sancto Flaviano Patriarcha Con-

Constantinopoli celebrabatur, palam, & ex juris formulis accusavit, atque exhibito accusationis libello a Patribus petiit, ut Eutyches vocaretur, & coram toto consessu fidei suæ professionem ederet (*a*).

298. Cum fervidus accusator non desisteret, necesse fuit ex præscripto Canonum Eutychetem ad Synodum vocare. Sed ille primo venire detrectavit, caussatus, se sibi hanc legem fecisse, ut nunquam e Monasterio egrederetur. Excusatione cum indignatione rejecta, fuit vocatio iterata: & cum hanc quoque contempsisset Eutyches infirmitatis prætextu, S. Flavianus judicium suspendi voluit, quousque Eutyches sanitati restitutus posset se coram Synodo sistere, eique amantissimis verbis significari curavit, paratos esse Patres ad eum debitis charitatis officiis recipiendum, si se ab impactis criminationibus purgaret, vel errores, quorum accusabatur, chistiana humilitate deponeret. Tertio demum vocatus aliquot dierum dilationem petiit, quæ illi benigne a Patribus concessa fuit, quamquam non vana esset suspicio, eumdem hac dilatione abusurum, ut Aulæ patrocinium impetraret.

299. Reipsa tandem Eutyches Synodo adfuit, sed militibus, ac Monachis stipatus una cum Magno Silentiario, qui litteras Imperatoris Theodosii detulit, Synodo jubentis, ut Conciliaribus Actibus Florentius Patritius interesset; quem propterea Patres expectare debuerunt. Ipso tandem præsente de sua fide interrogatus Eutyches variis, & quæsitis tergiversationibus utebatur. Sed a S. Flaviano pressus, ut dilucide explicaret mentem suam, an crederet Jesum Christum esse consubstantialem Matri secundum humanitatem, sicut consubstantialis Patri secundum divinitatem, post nova effugia tandem confiteri se dixit, *Jesum Christum ante adunationem fuisse ex duabus naturis, sed post adunationem nonnisi unius*. Et cum a Patribus urgeretur, ut hunc errorem deponeret, pertinaciter renuit, sæpius eamdem blasphemiam repetens. Quamobrem S. Flavianus nomine Synodi sententiam damnationis, ac depositionis a Presbyteratu, & a Monasterii Præfectura in nomine Domini Jesu Christi in eum pronunciavit; cui sententiæ Episcopi 32., & Abbates 23. subscripserunt. Eutyches tamen appellationem interposuit ad Romanum Pontificem, atque ad Episcopos Alexandriæ, Jerosolymorum, & Thessalonicæ; & propter interpositam hanc appellationem ipse cum suis Monachis, ac nonnullis aliis Synodico S. Flaviani judicio obtemperare contumaciter recusavit.

300. Interim Eutyches palam conqueri de calumniis Eusebii, de Flaviani violentia, ac de injustitia sententiæ contra se latæ; tantumque artibus, ac mendaciis valuit, ut ope Eunuchi Chrysaphii (*b*) animum Imperatoris occuparet, ac S. Flaviani fidem apud eum suspectam redderet; qui propterea coactus fuit apud eumdem Imperatorem se purgare, edita suæ doctrinæ ingenua, & pura expositione, quam concludebat his verbis: *Domine Christe, adjuva nos Deus*; animo scilicet præsago eorum malorum, quæ pro defensione fidei ipsi toleranda imminebant. Quamquam vero hac fidei professione puritatem doctrinæ S. Flaviani Imperator cognoscere potuerit, fraudibus tamen Aulicorum, ac præcipue Chrysaphii Eunuchi circumventus, in eo firmus hærebat, Eutychetem fuisse injuste condemnatum; quamobrem primo in Conventu Episcoporum habito in Regia Urbe Acta prioris Synodi examinari præcepit, quia Eutyches ea fuisse corrupta passim divulgabat; sed ejus mendacium palam factum est, inventis Actis Conciliaribus omnino incorruptis. His tamen non obstantibus Theodosius eo tandem devenit, ut Synodum generalem Ephesi celebrandam indiceret Kalend. Augusti anno 449., ad quam etiam S. Leonem Pontificem Max. invitavit.

301. Antea vero tam Eutyches, quam S. Flavianus, atque ipse Theodosius, ad S. Leonem Romanum Pontificem litteras miserant, sed nescio quo fato litteræ S. Flaviani una cum actis Synodi Constantinopolitanæ tardius ad manus ejusdem S. Leonis pervenerunt, qui propterea data ad Flavianum epistola (XXII., alias XX.) de ejus silentio conquestus, ipsi jubet, ut *quamplenissime, & lucide universa indicare festinet*. Solita tamen sua prudentia usus Sanctissimus Pontifex nihil decernere voluit; *quoniam*, inquit, *nos, qui Sacerdotum Domini matura volumus esse judicia, nihil possumus incognitis rebus in cujusquam partis præjudicium definire, priusquam universa, quæ gesta sunt, veraciter audiamus*. Nec absimiliter Augusto Flavianum accusanti respondit (epist. XXIV., alias XXI.), scilicet *prius de quibus* (Flavianus) *arguebatur, instrui se oportere, ut posset congrue de bene cognitis judicare*. Post autem receptis binis S. Flaviani litteris, de toto negotio conscius factus celeberrimam illam dedit ad S. Flavianum dogmaticam epistolam (XXVIII., & alias XXIV.), quam Patres Concilii Chalcedonensis tamquam epistolam ipsius S. Petri receperunt, & postea tanta fuit apud omnes in veneratione, ut S. Gelasius Papa in Romana Synodo anathema dixerit, cuicumque de hujus epistolæ textu *usque ad unum jota disputaverit*

(vel

(*a*) *Non semel*, inquiebat Eusebius, *nec secundo, sed sæpius eum* (Eutychetem) *conveni, & locutus sum cum eo, & inveni, eum non recta sapere, & monui, & docui; sed instabat, dicens ea, quæ aliena sunt a nostra fide*.

(*b*) Eumdem Chrysaphium in Aula Imperatoris potentissimum Eutyches e fonte baptismali susceperat. Referente autem Nicephoro Lib. XIV. *Hist. Eccl.* cap. 54. Chrysaphius Flaviano hostis factus est implacabilis, quod *aureas ut vocabant benedictionis donum*, pro sua electione mittere recusasset, dicens, aurea Ecclesiæ vasa Deo, & pauperibus dicata esse.

(vel ut alii legunt) *dispunxerit*, *& non eam in omnibus venerabiliter receperit* (a).

302. Quamquam vero S. Leoni hæc causa fidei *tam evidens* videretur, ut *a Concilio indicendo fuisset abstinendum*, ejus tamen celebrationi consensit, suosque Legatos ad ipsum destinavit, scilicet Julium Episcopum Puteolanum, Renatum Presbyterum, & Hilarum Diaconum, (*filium suum* nominat, & qui postea eidem in Apostolica Sede successit), & cum iis Dulcitium Notarium *probatæ fidei*.

303. Imperator vero ab Eutychete, ejusque Patrono Chrysaphio sollicitatus, Concilium celebrari omnino voluit, quod reipsa inchoatum fuit Ephesi die 8. Augusti anno 449. Aderant Episcopi 139., una cum Legatis Apostolicis. Quibus tamen Legatis concessa non est debita præsidendi prærogativa, sed Imperator contra Canonum præscripta voluit, ut Dioscorus in throno sedens Synodo præesset (b). Noluit autem Dioscorus aliquid de fide agitari, ea sufficere dicens, quæ in præcedentibus Synodis fuerant definita. Sed statim Eutychetis causam discuti jussit, qui in Synodum ingressus libellum protulit professionis suæ fidei, in qua primo totam Nicænam Symbolum profitebatur, & omnes hæreses Manetis, Valentini, Apollinarii, Nestorii, aliorumque usque ad Simonem Magum anathematizabat, & eos etiam, qui carnem Domini Nostri Jesu Christi de cælo descendisse asserebant. Quo in loco interrogatus Eutyches a Diogene Cyziceno, & Basilio Seleuciano, unde Christus Dominus carnem sumpsisset, respondere noluit. Notarius autem libelli lectionem prosecutus est, in quo expositis iis, quæ contra ipsum in Synodo Constantinopolitana a S. Flaviano acta fuerant, postulabat, ut persecutionis suæ auctores canonica vindicta punirentur. Lecta proinde fuerunt acta Synodi Constantinopolitanæ anni 448.

304. Cum vero in ejusdem actis non semel duarum in Christo naturarum mentio occurreret, Episcopi factionis Eutychianæ, & Monachi, quos secum duxerat Barsumas Archimandrita, elata voce clamabant, ut in frusta divideretur, qui Christum in duas dividebat naturas; ac tantus factus est clamor, ut omnes Episcopi tandem metu compulsi, eos tamquam Nestorianos damnaverint, qui duas in Christo agnoscebant naturas, non minus ac eos, qui duas dividebant personas. Sicque hæresis Eutychiana conclamata fuit, Eutyches orthodoxus judicatus, ac pristinæ dignitati restitutus; sanctus autem Flavianus, & Eusebius Dorilæi condemnati, atque a suis sedibus depulsi. Ab hac sententia S. Flavianus ad Legatos Rom. Pontificis appellavit, atque ab iisdem appellatio illico recepta fuit; eorumque latina vox *contradicitur* Actis conciliaribus inserta (c). Adeo vero dura, & injusta ipsis Patribus visa fuit Flaviani damnatio, ut nonnulli eorum genibus Dioscori amplexatis, eum suppliciter rogaverint, ut ab eadem promulganda abstineret. Dioscorus autem inflexibilis, malle sibi dixit linguam abscindi, quam sententiam jam latam revocare. Et postea fieri seditionem caussatus, Comites Elpidium, & Eulogium ab Imperatore missos vocavit; & statim Proclus Proconsul una cum suis militibus Templum ingressus est; cui se adjunxerunt Parabolani Dioscori, ac Monachi Barsumæ, ac totam Ecclesiam occuparunt, ut inde Episcopi fugere non possent; tantusque, ac talis fuit terror omnibus incussus, ut nemo amplius reclamare auderet, ac propterea excommunicatio, & depositio S. Flaviani fuit cunctorum ore, ac manu confirmata. Simul autem cum Flaviano damnati sunt Theodoretus Cyrensis Episcopus, Ibas Edessenus, & ipse Domnus Antiochenus, qui initio Synodi Dioscoro consenserat (d).

305. Neque hic terminus fuit sævitiæ, & crudelitatis furiosi Dioscori; sed prætextu tumultus, &

(a) Baronius ad ann. 449. num. 40. quid prodigiosum accidisse circa hanc tam celebrem epistolam narrat ex fide S. Eulogii Patriarchæ Alexandrini, qui hoc a S. Gregorio Magno se audivisse dicebat, dum ante Pontificatum Constantinopoli moraretur; scilicet S. Leonem posuisse eam Epistolam super tumulum Principis Apostolorum Petri, & orationibus, vigiliis, ac jejuniis vacantem ita orasse ipsum Apostolum: *Si quid ut homo, vel minus caute posui; tu, cui a Domino Salvatore nostro Jesu Christo & hæc Sedes, & Ecclesia commissa est, emenda*. Post quatuor autem dies apparuisse ei Apostolum, & dixisse: *Legi & emendavi*; & reipsa a Leone inventam fuisse epistolam Apostolica manu emendatam. Hæc, & quædam alia referuntur a Jo. Moscho in *Prato spirituali* c. 147., Auctore Sæc. VII. non admodum gravi. Neque fides habenda videtur Comiti Marcellino in *Chronico*, & Gennadio *de viris illustr.*, dicentibus, hanc celeberrimam epistolam fuisse a Sancto Prospero Aquitano dictatam. Nam vel solus stylus eamdem ex aureo S. Leonis calamo prodisse testatur.

(b) Liberatus in *Breviario* cap. 12. narrat, Legatos Romani Pontificis Leonis vices habentes, Episcopis non assedisse, eo quod non fuerit eis data præcessio Sanctæ Sedis. Insuper etiam lectam in illo Concilio non fuisse epistolam ad Flavianum in Eutychetis damnationem a Leone scriptam.

(c) Unde etiam Prosper in *Chronico* post recitatam Flaviani damnationem subdit: *Reclamante Diacono Ecclesiæ Romanæ, qui vice Leonis Papæ cum Julio Episcopo Puteolano a Sede Apostolica fuerat destinatus*.

(d) In Concilio Chalcedonensi timidi isti Episcopi se excusare posse putarunt, allegata Dioscori violentia, & dicentes, non se, sed milites damnationi S. Flaviani subscripsisse. *Irruebant*, inquit Basilius Seleuciensis, *in Ecclesiam milites cum armis: instabant Monachi, qui cum Barsuma erant, & qui Parabolani nuncupabantur, & multitudo alia grandis*. Sed non male Dioscorus illis reposuit, hanc excusationem esse homine Christiano indignam, qui paratus esse debet ad vitam potius, quam ad causam Dei deserendam. Terror tamen potuit saltem eorum grave peccatum aliquatenus imminuere.

& seditionis non est veritus violentas manus in venerabilem Patriarcham Flavianum injicere, eumdemque in terram prostratum pugnis, ac calcibus in pectus sacerdotale vehementer illisis, adeo male mulctare, ut paulo post insignis hic fidei veritatis athleta, & Christi martyr occubuerit (*a*). Atque hæc fuerunt tyrannicæ illius primæ Sessionis Acta, quæ postea in Concilio Chalcedonensi relecta, & rescissa sunt.

306. Quid Romani Pontificis Legatis in tanta rerum perturbatione acciderit, ignotum est. Hilarus tamen Diaconus in epistola ad Pulcheriam Augustam narrat, se a violenta Dioscori persecutione fuga eripuisse, & per incognita, & invia loca multis superatis difficultatibus Romam demum Deo adjuvante pervenisse, ut Sanctissimum Pontificem de omnibus, quæ Ephesi contigerant, conscium redderet.

307. Qualis autem fuerit, & quanta summi Pontificis his auditis afflictio, atque angustia, facile est conjectare. Animum tamen non despondit fortissimus Leo, atque ad Deum conversus, in eoque omnem spem reponens, de remedio huic tam gravi malo afferendo cœpit cogitare. Primo autem Synodum Romæ coegit, in qua omnia rescidit, quæ Ephesi *contra canones per tumultus*, & *odia sæcularia a Dioscoro Episcopo gesta fuerant*, ut Hilarus testatur ad Pulcheriam scribens. Deinde nomine suo, & totius Synodi ad Imperatorem Theodosium scripsit (ep. XLIV.) & breviter expositis malis prædatoriæ illius Synodi, religiosissimum Principem obsecrat, *ut omnia in eo statu esse jubeat, in quo fuerant ante omne judicium, donec major ex toto orbe Sacerdotum numerus congregetur*; atque his verbis memorandis epistolam concludit: *Defendite contra hæreticos inconcussum Ecclesiæ statum, ut & vestrum Christi dextera defendatur imperium*.

398. Zelum etiam Pulcheriæ Augustæ, litteris ad ipsam datis excitavit, ut a Theodosio impetraret, Concilium intra Italiam celebrari, & priusquam civile hoc, & exitiale bellum intra Ecclesiam convalescat, redintegrandæ unitatis copiam, Deo auxiliante, concedat. Scripsit præterea ad Anastasium Thessalonicensem, ad Julianum Coensem, utrumque ad Fidei puritatem servandam magnopere exhortans; tum ad Flavianum Constantinopolitanum, quem in vivis adhuc esse putabat, ipsi suam opem promittens. Scripsit demum ad Clericos Constantinopolitanos, ut neminem, superstite Flaviano, Episcopum susciperent; tum ad Faustum, ceterosque Archimandritas regiæ urbis, ut unitatem cum Flaviano antiquæ fidei prædicatore, & defensore servarent. Imprimis autem Valentinianum III., ejusque Augustam matrem Gallam Placidiam, atque uxorem Eudoxiam, occasione, qua devotionis ergo Basilicam S. Petri visitabant, enixe rogavit, ut apud Theodosium agerent, ut pro recta fide confirmanda, & pace Ecclesiæ redintegranda Synodum plenariam intra Italiam celebrari permitteret.

309. Sed frustra pertinacissimum Theodosii animum Valentinianus, & Placidia suis litteris tentarunt. Ille enim impiæ Eutychianorum factionis aures unice præbens *latrocinium Ephesinum*, ut passim a Fidelibus illa Synodus vocabatur, edicto suo confirmavit. Ejus autem patrocinio abutens Dioscorus eo impietatis transcurrit, ut collecta paucorum Episcoporum Synodo in ipsum Sanctissimum Romanum Pontificem brutum anathematis fulmen jacere ausus fuerit. Hoc ipsius horrendum facinus ita describitur in Libello Theodoreti recitato Act. I. Concilii Chalcedonensis: *Hic autem sanctissimus, magis autem circa omnia ferocissimus* (Dioscorus) *in consuetudine habens leges prævaricari, nihil arbitrans, quod ab ipso in sanctæ, & sacræ memoriæ Flavianum commissum est, insuper ad mala majora se vertit, excommunicationem faciens contra sanctissimum, & beatissimum Apostolicæ Sedis magnæ Romæ Episcopum &c.*

310. Atque is erat in toto pene Oriente Catholicæ Religionis status, ut plane universale schisma metuendum esset. Sed invictus Leonis animus spem, quam in Dei auxilio firmus nutriebat, nunquam amittens, solemni ad Theodosium legatione missa duorum Episcoporum Asterii, & Abundii, ac Presbyterorum Basilii, & Senatoris, pro rectæ fidei conservatione, atque Ecclesiarum pace, fervidissime instabat, ut possimus dicere, in-

(*a*) Auctores minime inter se concordes sunt in loco, & tempore mortis S. Flaviani determinando. Si Nicephoro credimus, post triduum ex vulneribus acceptis obiit. Si Prospero in *Chronico*, *inter manus eorum, a quibus in exilium ducebatur, glorioso ad Christum fine transit*. Sed longe probabilius videtur, quod in *Breviculo causæ Eutychianistarum* ita legitur: *Ducitur in exilium Flavianus, & apud Epipam, quæ est Lydiæ civitas, seu superveniente, seu ingesta morte defunctus est*. Certe illius sacra lipsana Epipæ erant, quando de iis Constantinopolim transferendis cogitatum fuit.

Eminentissimus Card. Baronius ad annum Christi 449. non immerito dolet, fuisse sua ætate deletum illud hujus immanis facinoris monumentum, quod S. Hilarus hujus tragœdiæ oculatus testis, musivo opere fieri curaverat in nobilissimo S. Crucis Oratorio, ad dexteram atrii Baptisterii Constantini a se constructo; ubi B. Flavianus visebatur a Dioscoro, ejusque satellitibus pedibus, & calcibus conculcatus. Aliam etiam ædiculam idem S. Hilarus ædificare curaverat in honorem S. Joannis Evangelistæ cum hac inscriptione: *Liberatori suo B. Joanni Evangelistæ Hilarus Episcopus famulus*, in memoriam scilicet fugæ, quam ab Ephesino Latrocinio invocata S. Joannis ope, feliciter arripuit. S. autem Flaviani elogium legi potest apud Henschenium in *Actis Sanctorum* ad diem 28. Jan. qua die solemnis ejusdem Reliquiarum translatio sub Marciano Imperatore Constantinopolim facta fuit.

inquiebat: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Epist. LXIX.). Sed antequam Legati ad regiam urbem appellerent, Theodosius jam e vivis excesserat 28. Julii anno 450.; qui annus fuit jubilaris, & Ecclesiæ, Deo juvante, faustissimus. Multa de Theodosii resipiscentia tradit Nicephorus Lib. XIV. Sed nec convenit cum aliis Scriptoribus, nec cum certis illius ætatis monumentis.

511. Demortuo Theodosio successit Pulcheria Augusta; quæ cum insolitum esset, ut imperium regeretur a fœmina, Marciano viro militari, & spectatæ virtutis ac probitatis, nupsit; ea tamen lege, ut virginitatem Deo jam consecratam in matrimonio servaret.

512. Novus Augustus Marcianus suum imperium auspicatus est a punitione impii Eunuchi Chrysaphii, a cujus perversis consiliis omnia Religionis mala repetebantur, quæ sub infelici Theodosii regimine contigerant. Legatis, quos, ut mox dictum est, S. Leo miserat ad Theodosium, debitum obsequium exhibuit. Anatholius autem, qui in Flaviani locum suffectus fuerat, S. Leonis dogmaticæ epistolæ subscribere, atque anathema Nestorio, Eutycheti, eorumque hæresi dicere in Synodo Episcoporum, qui tunc Constantinopoli degebant, præsentibus etiam Archimandritis, Presbyteris, & Diaconis, minime dubitavit. Tunc etiam Episcopi, qui pro causa fidei Dioscori violentia, malisque Chrysaphii artibus in exilium missi fuerant, suis sedibus restituti sunt; & quoniam S. Flavianus jam obierat, ejus reliquiæ ad regiam urbem magna solemnitate, & populi lætitia translatæ fuere. Eutyches vero profanæ hæreseos auctor a suo monasterio pulsus exulare debuit. Ab eadem etiam Synodo missæ sunt litteræ encyclicæ ad omnes Orientalis Imperii metropoles, ut ab Episcopis dogmatica S. Leonis epistola damnatis Nestorii, atque Eutychetis hæresibus, reciperetur; quod sine ulla difficultate ubique factum est; & doctrinæ Apostolicæ fulgor ubique resplenduit. Atque hæ veluti primitiæ fuerunt, quas novus Imperator Marcianus, una cum Augusta uxore sua Pulcheria, Dei Religioni obtulit; pro quibus S. Leo, litteris ad utrumque datis suo & omnis Ecclesiæ Romanæ nomine, majorem in modum gratulatus est, ubi etiam indulget, ut Episcopis reconciliationem poscentibus *pacis gratia tribuatur: quia devotionis*, inquit, *utrumque est Christianæ, ut & pertinaces veritas justa coerceat, & conversos charitas non repellat*. Vid. Epist. LXXIX., & LXXX.

513. Anno autem sequenti 451. ut hæc omnia bene cœpta magis solidarentur, de universali Synodo cogenda salubriter cogitatum est, quam S. Leo in Italia celebrari optabat, Marcianus autem in Oriente eamdem congregari, necessarium arbitrabatur. Reipsa autem eam Nicææ in Bithynia pro Kalend. Septembris Marcianus indixit, eidem se adfuturum promittens. Convenerant tempore statuto Nicææ Episcopi; sed cum audisset Imperator turbari Illyricum, propter metum barbaricæ irruptionis, & Concilio adesse, ut promiserat, omnino vellet, sacrum Concilium Chalcedonem transferri jussit, ubi reipsa VIII. Idus Octobris inchoatum fuit, & Kal. Novembris absolutum.

514. Adfuerant Concilio Episcopi 30. supra sexcentos (quamvis aliqui Scriptores plures numerent). Consessus habitus est extra mœnia Chalcedonis in magnifico S. Euphemiæ templo, cujus pulcherrimam descriptionem nobis reliquit Evagrius Lib. I. cap. 3. Hujus autem consessus hic erat ordo. Medium tenebant locum Judices, vice Imperatoris, qui Concilio nonnisi post VI. Actionem interfuit, ut Liberatus testatur in *Breviario* cap. 13. (*a*): ad ipsorum lævam partem sedebant Legati Pontificii Paschasinus, Lucentius, & Bonifacius (Presbyteri autem Basilii, qui erat quartus Romani Pontificis Legatus, nulla in Actis invenitur mentio, quem propterea aut mortuum, aut ægrotum fuisse oportet); & post eos Episcopi Constantinopolitanus, Antiochenus, & reliqui. A dextra autem Judicum sedebant Dioscorus Alexandrinus, Juvenalis Jerosolymitanus (ambo a Synodo judicandi, & condemnandi), & alii Præsules (*b*).

515. In prima Sessione Paschasinus, & Lucentius nomine S. Leonis noluerunt Dioscorum, utpote judicandum, sedere cum Patribus; itaque superbus homo debuit in medio sedere, ut reus, & tunc Eusebius Dorilæi Episcopus causam contra ipsum inchoavit. Lecta statim fuere Acta pseudo-Synodi Ephesinæ, & tunc illi Episcopi, qui Dioscori violentia territi eidem consenserant, una voce clamarunt: *Omnes peccavimus: omnes veniam postulamus*. Dioscorus autem in errore obstinatus, hæresim Eutychetis palam professus est, negans, post adunationem duas fuisse in Christo naturas. Quamobrem communi Patrum suffragio, u-

(*a*) Pulcheria autem Augusta nullo modo Synodo interfuit, & ea verba, quæ in editione Conciliorum Labbeana p. 574. leguntur: *Præsente ex divino zelo, ac fervore fidei etiam piissima, & Christianissima Regina Augusta Pulcheria*, desunt in omnibus antiquis exemplaribus. Unde etiam emendandi sunt Baronius, & Bellarminus, qui Imperatorem primæ sessioni adfuisse putarunt.

(*b*) Baronius ad ann. 451. num. 68. varias indicat rationes, cur Legati Pontificii, licet ceteris præessent, ad lævam sint collocati. Sed illa probabilior videtur, quod posita in medio consessus imago Jesu Christi Crucifixi Legatos haberet ad dexteram, Dioscorum vero ad lævam partem. Sed alia difficultas oritur de Juliano Coensi Episcopo, cui etiam Sanct. Leo honorem delegationis impertitus fuerat, ei tamen locus inter Legatos concessus non fuit. Haud facile est, omnium rationem reddere, cum multæ ignorentur eorum temporum circumstantiæ.

una cum Juvenali Jerosolymitano, aliisque paucis ipsi pertinaciter adhærentibus condemnatus fuit. Absoluti vero sunt Eusebius Dorilæi aliique in Latrocinio Ephesino injuste condemnati. Quinimmo etiam Theodoreto locus inter Episcopos concessus fuit, id postulantibus Judicibus, *quia & restituit ei Episcopatum sanctissimus Archiepiscopus Leo, & sacratissimus, & piissimus Imperator sanxit, cum adesse sanctæ Synodo*; nequidquam obstrepentibus Ægyptiis, & clamantibus: *Fides perit: istum canones ejiciunt: hunc foras mittite: magistrum Nestorii foras mittite: Cyrillum ejicimus, si Theodoretum receperimus*. Atque hic finis fuit Actionis primæ, quæ tamen non sine tumultu peragi potuit, propter Dioscorum, ejusque fautores.

316. His autem ejectis, tranquillæ fuerunt aliæ Sessiones, in quarum secunda die 10. Octobris actum est de fide. Cum autem Judices novam Fidei expositionem exposcerent, reclamarunt Patres dicentes, ea opus non esse; sufficere, quæ exposita sunt: *& regulam velle, aliam expositionem non fieri*; innuentes scilicet decretum primæ Synodi Ephesinæ, quo rejecto Symbolo Nestorianorum, ad præcludendas innovationum causas, cautum est, ne nova fieret fidei expositio (Vide infra not. ad num. 320.). Lectum igitur fuit Nicænum Symbolum; postea lectæ sunt duæ epistolæ Sancti Cyrilli, una ad Nestorium, altera ad Orientales pro pace restituenda, ac demum epistola Sancti Leonis ad Flavianum; de qua cum tria loca quibusdam Episcopis Illyricianis, & Palæstinis obscura viderentur, priora duo ab Archidiacono Aetio, tertium vero a Theodoreto ita explicata sunt, ut omni difficultate sublata Episcopi acclamaverint: *Hæc Patrum fides: hæc Apostolorum fides: omnes ita credimus: orthodoxi ita credimus: anathema, qui non ita credit. Petrus per Leonem ita locutus est: Apostoli ita docuerunt: pie & vere Leo docuit: Cyrillus ita docuit: Leo, & Cyrillus similiter docuerunt: hæc vera fides: catholici ita sapimus: hæc Patrum fides: hæc in Epheso lecta non sunt: hæc Dioscorus occultavit*. Postea Orientales iterum contra Dioscorum clamare cœperunt, *Dioscorum exilio, hæreticum exilio; Dioscorum Christus damnavit: qui communicat Dioscoro, Judæus est*. Contra vero Illyriciani reclamabant: *Omnes peccavimus, omnibus indulgete, Dioscorum Synodo, Dioscorum Ecclesiis*.

317. His contrariis clamoribus Patres commoti causam Dioscori in tertia Sessione habita 13. Octobris retractandam susceperunt. In ea autem præter Eusebium Dorilæi, qui suas accusationes renovavit, alii tres comparuerunt Dioscori accusatores, scilicet Athanasius Presbyter, Theodorus, & Ischyron Diaconi Ecclesiæ Alexandrinæ, ac demum etiam Laicus quidam nomine Sophronius, qui multa, & horrenda crimina Dioscoro objiciebant. Quibus auditis Patres, qui jam iterato Dioscorum vocaverant ad Concilium, tertiam ad illum citationem ex juris formulis miserunt. Cum autem trinam hanc vocationem Dioscorus pertinaciter contempsisset, Paschasinus Concilii Præses una cum aliis Apostolicæ Sedis Legatis, præmissa brevi ejusdem Dioscori criminum repetitione, ita contra eum sententiam damnationis tulit: *Unde sanctissimus, & beatissimus Archiepiscopus magnæ & senioris Romæ Leo, per nos, & per præsentem sanctam Synodum, una cum ter beatissimo, & omni laude digno Petro Apostolo, qui est petra, & crepido Apostolicæ Ecclesiæ, & rectæ fidei fundamentum, nudavit eum tam Episcopatus dignitate, quam etiam & ab omni sacerdotali alienavit ministerio*. Sententiæ Legatorum subscripserunt omnes Patres; & de rebus gestis relatio ad Imperatorem missa est.

318. Die 17. Octobris quarta habita est Concilii Actio, cui interfuerunt Judices, quibus, cum a præcedenti abfuissent, Paschasinus ea omnia exposuit, quæ in tertia Sessione Patres judicaverant, quæque præsentibus Judicibus denuo omnes Episcopi confirmarunt, addentes solum, quinque Episcopos, scilicet Juvenalem Jerosolymorum, Thalassium Cæsareæ, Eusebium Ancyræ, Basilium Seleuciæ, & Eustachium Beryti, vocandos ad Synodum, quoniam epistolæ Sancti Leonis subscripserant, & certa pœnitentiæ signa exhibuerant. Judices hac de re Imperatoris mandata expectari voluerunt; cum vero Imperator annuisset, ut Episcopi id facerent, quod coram Domino iis bonum visum fuerit, quinque Episcopi communi gratulatione recepti sunt. Non sic autem meruerunt recipi decem Ægypti Episcopi, qui epistolæ S. Leonis eo prætextu subscribere recusarunt, quod deposito Dioscoro Patriarcham non haberent, sine quo subscribere iis vetitum erat. Petebant autem dilationem usque ad illud tempus, quo novus ipsis Patriarcha datus esset; quam dilationem Judicum, & Paschasini indulgentia obtinuerunt; sicque sententiam condemnationis effugerunt.

319. In eadem Sessione fuit libellus a quibusdam Archimandritis, & Monachis Imperatori oblatus, quorum præcipui erant Carosus, Dorotheus, & Maximus, & suam, ac Dioscori causam ab ipso Imperatore dijudicari poscebant, vel ab alia Synodo, cui Dioscorus præesset. Rejecta ut æquum erat, cum indignatione injusta eorum petitione, cum ipsi minarentur se ab Episcoporum communione discessuros, Aetius Archidiaconus ex codice Ecclesiæ canonem Antiochensem legit, quo tales inobedientes, & schismaticos damnari jubetur, absque ulla spe restitutionis, & si turbas excitaverint, esse per sæcularem potestatem coercendos; quo audito canone conclamarunt Episcopi: *Hæc regula Patrum*. Postea autem iisdem refractariis Monachis spatium 30. dierum concessum est, ut rebus suis consulentes, debitam Synodo obedientiam præstarent, comminata ipsis rigoris canonum executione, si obedire detrectarent.

320. In Sessione V. magna fuit concertatio inter Episcopos de nova Fidei professione: non fuisse tamen de ipso Fidei dogmate, sed tantum de verbis, quibus exponebatur, aperte demonstravit felix ejusdem Sessionis exitus, uno, & concordi Episcoporum consensu fidei formula approbata. Nimirum cum prior expositio haberet: „ Unum „ eumdemque Christum, Filium, Dominum U„ nigenitum, *ex duabus naturis* &c. agnoscen„ dum " manca aliquibus visa est, quia etiam Dioscorus fatebatur, Christum esse *ex duabus naturis* (*a*); aliis ex opposito contendentibus, expositionem esse integram. Hinc non levis exorta est controversia, brevi tamen sedata; Judices enim ita interlocuti sunt: „ Dioscorus dicebat: *Quod* „ *ex duabus naturis est, suscipio:* sanctissimus „ autem Archiepiscopus Leo *duas dicit esse na*„ *turas in Christo unitas inconfuse, & indivi*„ *sibiliter* in Unigenito Filio Salvatore nostro. „ Quem sequimini? sanctissimum Leonem, aut „ Dioscorum? " cui statim omnes conclamantes reposuerunt: *Ut Leo, sic credimus*. Et tandem a quibusdam selectis Episcopis una cum Sedis Apostolicæ Legatis in Sanctæ Euphemiæ sacellum se recipientibus Fidei expositio concinnata est, in qua præmissa recitatione Symboli Nicæni, & Constantinopolitani, & susceptis epistolis Synodicis S. Cyrilli ad Nestorium, & ad Orientales, tum epistola S. Leonis ad Flavianum, sancitum est, *unum eumdem Christum Filium, Dominum, Unigenitum in duabus naturis* (*b*), *inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum; nusquam sublata differentia naturarum propter unitionem, magisque salva proprietate utriusque naturæ, in unam personam, atque subsistentiam concurrentis: non in duas personas partitum, atque divisum; sed unum, eumdemque Filium unigenitum, Deum Verbum, Dominum Jesum Christum, sicut ante Prophetæ de eo, & ipse nos Jesus Christus erudivit, & Patrum nobis Symbolum tradidit*. Huic autem expositioni fidei omnes acclamaverunt (*c*).

321. Sextæ Actioni præsens adfuit Imperator Marcianus, qui primum latina, deinde græca oratione Patres allocutus est, qua ferventem suum zelum pro Religionis puritate conservanda patefecit, cui omnes Patres multis acclamationibus responderunt. Post autem lecta fuit Fidei expositio in præcedenti Actione comprobata, cui post Legatos Apostolicos ceteri Episcopi subscripsere. Atque ita absoluta fuit Synodus, quantum attinet ad Eutychianæ hæreseos condemnationem. Nam quæ postea in aliis Sessionibus adjecta sunt, ad causas Episcoporum particulares pertinebant, nec omnia a summo Pontifice Leone, ejusque successoribus probata sunt.

322. Non tamen ea sunt prætereunda, quæ cum Theodoreto acta fuerunt. Diximus supra num. 315. eum ad Synodum admissum inter Patres sedisse, non obstantibus Ægyptiorum clamoribus. Post autem cum Nestorianismi de eo suspicio non esset penitus deleta, Act. VIII. jussus est Theodoretus anathema Nestorio dicere; eo autem rogante, ut relegerentur libelli supplices, quos Imperatori, & Legatis obtulerat, Episcopi clamaverunt: *Nihil relegi volumus, modo anathematiza Nestorium*.

Ter-

(*a*) Hac occasione facta fuit imprudens illa Anatolii Patriarchæ Constantinopolitani responsio, Dioscorum non fuisse damnatum *propter fidem*, sed quia excommunicaverat Sanct. Leonem, & Concilio se sistere contumaciter detrectaverat. Quæ responsio adeo displicuit magno Baronio, ut asserere non dubitaverit, Anatolium Dioscori sui, cujus fuerat Apocrisiarius, minime oblitum, fuisse architectum illius expositionis fidei, quam vocat *decipulam* ad simpliciores decipiendos. Contra tamen sensit Andreas Chevillerus *Dissert. in Synodum Chalcedon.* c. 2. num. 14. & seq.: cujus præcipuum argumentum est, quod illa Fidei expositio antea omnibus placuerat. Sed hoc falsum est; statim enim aliqui reclamarunt, atque imprimis Legati Apostolici, fraudem subodorati, & demum omnes novæ Fidei formulæ, magis accuratæ, & plenæ subscripserunt. Dioscorus quidem repetitis vocibus in Concilio Chalcedonensi exclamasse dicitur: *Anathema dicenti aut confusionem, aut conversionem, aut commixtionem*. Sed videndum, quo animo, & quo sensu ita exclamaverit; neque enim omnibus externis hæreticorum protestationibus facile est adhibenda fides. Certe Dioscorus a veteribus Patribus ut hæreticus Eutychianus habitus fuit, unde Damascenus Lib. III. *De fide Orthod.* cap. 3. statuens, unionem duabus naturis perfectis esse factam, dicit, non per confusionem, vel commixtionem, „ aut temperationem, *quemadmodum ille nu*„ *minis ira immissus Dioscorus, Eutyches item, &* „ *Severus ... asseruerunt.* "

(*b*) P. Christianus Lupus in Schol. ad hanc definitionem notavit legendum omnino esse: *in duabus naturis*, non *ex duabus naturis*, ut perperam quidam Codices græci habent ἐκ δύο φύσεων, quibus deceptus est P. Natalis Alexander Dissert. XII. in Sæcul. V. num. 8. Cum enim quidam Episcopi ponendum censuissent *ex duabus naturis*, Legati Apostolici merito intercesserunt, quia sanctissimus Leo dixerat *in duabus naturis*.

(*c*) Post hanc fidei expositionem Ephesinum decretum renovatum est, de nulla additione Symbolo facienda, quo Græci Schismatici abutuntur contra particulam *Filioque* Symbolo additam, ut T. III. pag. 307. exposuimus. Hæc autem sunt illius decreti verba: „ His igitur cum omni undique exacta cura, & dili„ gentia a nobis dispositis, definivit sancta, & uni„ versalis Synodus, *alteram fidem nulli licere profer*„ *re, vel conscribere, aut sentire, aut alios docere*. „ Eos autem, qui audent componere fidem alteram, „ aut proferre, aut docere, aut tradere alterum Sym„ bolum volentibus ad agnitionem veritatis converti, „ vel ex gentilitate, vel ex Judæis, vel ex hæresi qua„ cumque, hos, si Episcopi fuerint, aut Clerici, a„ lienos esse Episcopos ab Episcopatu, & Clericos a „ Clero: si vero Monachi, aut Laici fuerint, anathe„ matizari. " Ex ipsis verbis, ac etiam ex circumstantiis aperte liquet, hanc prohibitionem non respicere Concilia œcumenica postea celebranda, sed privatas personas.

Tergiversabatur Theodoretus, volens fidem suam exponere; sed Episcopi iterum clamabant: *clare dic anathema Nestorio, & dogmatibus ejus*. Cum autem ille reponeret, *Ego nisi exposuero, quomodo credo, non dico*, Episcopi clamare cœperunt: *Iste hæreticus est; Nestorianus est, hæreticum foras mitte*. Tunc senex timore perculsus obtemperavit, & cum jam antea in multis suis scriptis hæresim Nestorianam confutasset, tandem etiam Nestorii nomen anathemate confixit, & tunc ut Episcopus orthodoxus receptus fuit.

323. Postea Synodo se obtulit Ibas, a suo Edesseno Episcopatu sententia Latrocinii Ephesini dejectus, quia audiretur, utpote absens, & distans itinere 40. dierum. Causa diu agitata fuit, & solum die sequenti hac ratione finita. Depositio ab Episcopatu rescissa est, utpote contra Ecclesiæ regulam, ut nemo absens, & inauditus condemnetur: obstabat tamen ejus receptioni epistola scripta ad Marin Persam contra S. Cyrillum: sed cum in fine ejusdem epistolæ orthodoxe locutus inveniretur, & insuper definitioni Synodi Chalcedonensis, ac S. Leonis epistolæ subscripsisset, tum vero Nestorio anathema dixisset, & decem millies se dicere paratum profiteretur, tandem & ipse in sua Episcopali dignitate servatus est. Vide, quæ de his, ac Theodoro Mopsuesteno supra dicta sunt num. 213. & sequ. Et hæc aliquanto fusius exponere voluimus, tum quia scitu dignissima sunt; tum etiam quia iis, quæ dicturi sumus, non modicam afferunt lucem.

ARTICULUS II.

De iis, quæ post Synodum Chalcedonensem in causa Eutychianorum contigerunt.

324. Spes omnium bonorum post solemne adeo de hæresi Eutychiana judicium totius Ecclesiæ Orientalis, & Occidentalis consensione prolatum, absurdum illum errorem natalitiis tenebris esse sepultum. Et quidem, quoad vixit Marcianus, & S. Proterius Dioscoro successor datus, Alexandrinam administravit Ecclesiam, res pro voto cessit. Sed Marciano vita functo anno 457., Timotheus quidam cognomento Ælurus, & Petrus Moggus ex damnata Dioscori factione, collecta impiorum manu Proterium in Ecclesia crudeliter trucidarunt, duo autem Episcopi, & Eusebius Pelusii, & Petrus Majumæ, qui ambo fuerant propter hæresim exauctorati, ipsum parricidam Timotheum in Patriarcham Alexandrinum ordinarunt; & tunc Eutychiana pestis iterum pullulavit, & Chalcedonensi Synodo atrox bellum indictum est.

325. Episcopi catholici, & Clerici diœcesis Alexandrinæ ad Leonem Augustum, qui Marciano successerat, illico confugerunt, ejus opem pro fide periclitante suppliciter implorantes. Confugerunt quoque ad eumdem Hæretici, novam Synodum postulantes. Leo autem causam dijudicandam remisit Anatolio Patriarchæ Constantinopolitano, qui collecta Synodo Episcoporum in Regia Urbe degentium, Concilium Chalcedonense, damnato Timotheo, vindicavit; quæ Anatolii sententia ab omnibus integræ fidei Episcopis (a), imprimis autem a S. Leone Papa probata fuit; qui pro sollicitudine quam gerebat universæ Ecclesiæ, nullam diligentiam omisit, ut Synodus Chalcedonensis sarta tectaque remaneret, & pax in Ecclesia Alexandrina, ejecto invasore, restitueretur. Reipsa ab Imperatore obtinuit, ut Timotheus in exilium pelleretur; eique suffectus est alter Timotheus cognomento Salophaciolus, idest *Albus*, qui pacifice Ecclesiam Alexandrinam rexit, quamdiu regnavit Leo.

326. Sed sub Zenone Leonis successore Ælurus iterum Alexandrinam Sedem malis artibus recuperavit, & Constantinopolim profectus Imperatoris patrocinium expetiit. Senior aliquanto videbatur in causa tam justa Imperator; quamobrem S. Simplicius, qui in Apostolica Sede S. Leonem subsecutus est, & ipsum Zenonem, & Acacium Patriarcham Constantinopolitanum, & alios Episcopos, & Clericos ferventissimis litteris pro Religionis puritate conservanda adhortatus est. Reipsa post biennalem circiter tyrannidem Ælurus finem turbandi Ecclesiam fecit, morte sibi hausto veneno ex desperatione illata ann. 478.

327. Eutychiani vero semper inquieti in locum defuncti elegerunt Petrum Moggum ejusdem factionis hominem; quem tamen Imperator a Sede Patriarchali illico dejiciendum mandavit, Timotheo Salophaciolo restituto, qua de re Simplicius Papa gratulatorias litteras ad Zenonem, & Acacium dedit, atque iterum pax in Alexandrina Ecclesia restituta videbatur. Brevi tamen duravit, majoresque turbæ consecutæ sunt.

328. Nam anno 482. defuncto Salophaciolo, Catholici Episcopi, Clericis, & Monachis suffragantibus Patriarchales Infulas Jo. Talajæ Presbytero, & Oeconomo Ecclesiæ Alexandrinæ detulerunt. Sed Imperator ab Acacio variis artibus deceptus, ejusdem electionem approbare recusavit, atque in vacantem S. Marci sedem Petrum Moggum, qui paulo ante tamquam execrabile monstrum, sanguine S. Proterii pollutum, ab eadem expulsus fuerat, postliminio revocavit, ea tamen lege, ut duas in Christo naturas profiteretur, & Synodum Chalcedonensem reciperet; quod ille ficto, simulatoque animo præstare non dubitavit. Sum-

(a) Eulogius Alexandrinus mille & sexcentos Episcopos numerat apud Photium Cod. CCXXX. alii minorem statuunt numerum. Sed præter hos aliqui etiam fuerunt insignes sanctitate Monachi, ut Simeon Stylites, Jacobus, & Baradatus, quos memorant Evagrius L. II. c. 12., & Liberatus in *Breviario* c. 16.

Summus tamen Pontifex apud Imperatorem de restitutione hujus Hæreticorum socii, & principis graviter conquestus est. Idipsum præstitit etiam Felix III., qui anno 483. Simplicio successit. Sed uterque frustra; pertinax enim Acacius Imperatorem in prava sua sententia confirmavit. Petrus autem Moggus non multo post Eutychianum virus, quod fovebat in corde, exterius prodidit, aperte ejurata Chalcedonensi Synodo, quam paulo ante subdolo, fictoque animo recipere se simulaverat. Nec tamen indigno hoc facinore Acacius commotus est, nec communionem cum eo abrupit. Petro Moggo alii successerunt Patriarchæ, Synodi Chalcedonensis hostes, & Eutychiana fuligine tincti; de quibus modo non attinet dicere.

329. Non soli autem mox memorati Alexandrini Patriarchæ Synodo Chalcedonensi refragati sunt, sed alii non pauci; atque imprimis Monachi Palæstinæ duce Theodosio, qui Eutychetis amicissimus erat. Hi nefariorum hominum non parva colluvie stipati Juvenalem, aliosque Episcopos, qui Synodo Chalcedonensi interfuerant, a suis sedibus violenter detruserunt, & Theodosium, aliosque Eutychetis sectarios in iis collocarunt. Eosdem tamen Monachos imperitia peccasse, & de rebus Chalcedone gestis a quibusdam falsariis deceptos, verisimile est. Quamobrem tam Marcianus Imperator, ejusque Augusta uxor Pulcheria, quam ipse summus Pontifex Leo, litteris mansuetudine plenis ipsos de rei veritate instruere satagerunt; ita tamen, ut in contumaces, & seditionis antesignanos justitiæ rigor non infringeretur. Unde Marcianus Dorotheo Palæstinæ Præfecto jussit, ut Theodosium in vincula conjiceret, ceteros vero modis omnibus coerceret. Et S. Leo in epist. CXVIII. ad Julianum Coensem ita scripsit: *Si qui autem sua obduratione cæcati, ita in reprobi sensus amentiam transierunt, ut malint furere, quam sanari, ad Imperialem pertinet potestatem, ut perturbatores ecclesiasticæ pacis, & reipublicæ, quæ Christianis Principibus merito gloriatur, inimici sollicitius comprimantur.* Istorum errantium reconciliatio cum Ecclesia catholica sub S. Martyrio secuta est, magnaque solemnitate celebrata, duobus exceptis Archimandritis Geruntio, & Romano, qui propter insuperabilem pertinaciam a suis Monasteriis ejecti, & profugi misere perierunt (*a*).

330. Contra Synodum Chalcedonensem, atque epistolam S. Leonis insurrexit etiam Basiliscus tyrannus, qui Zenone in Isauriam fugiente anno 476. imperium arrogaverat. Instinctu enim Timothei Æluri missis ad Episcopos encyclicis litteris jussit, omnia illius Synodi exemplaria conquiri, & flammis comburi, & hujus Synodi loco recipi pseudo-Synodum Ephesinam. Vix sine stomacho legi potest harum litterarum exemplar apud Evagrium Lib. III. *Hist. Ecc.* cap. 4. Non pauci Episcopi impiis Basilisci mandatis obtemperarunt. Renuit tamen Acacius Patriarcha Constantinopolitanus, una cum illius urbis Monachis; immo & plebs tumultuari cœpit, adeo ut Basiliscus consultius duxerit, fugam arripere. Et cum ex alia parte reditum Zenonis cum forti exercitu pertimesceret, litteras, quas vocavit *anticyclicas*, emisit, quibus priorem contra Synodum Chalcedonensem sanctionem rescidit. Istarum quoque exemplar exhibet laudatus supra Evagrius c. 8.

331. Inter hostes Concilii Chalcedonensis numeratur etiam Zeno Imperator, non quidem quasi Eutychianam hæresim amplexus doctrinam in hoc Sacrosancto Concilio definitam respuerit, sed propter celebre ipsius *Henoticon*, in quo omnis prorsus mentio hujus Sancti Concilii studiose omissa fuerat. Nempe cum Zeno, pulso Basilisco, imperium anno 477. recuperasset, & multa pietatis, ac sinceræ fidei signa exhibuisset, ab Acacio Patriarcha Constantinopolitano primum induci se passus est, ut Jo. Talaja ab Alexandrina sede ejecto, in eamdem Petrum Moggum jam antea damnatum restitueret, ut supra dictum est n. 328. deinde ad pacem in Ecclesiis redintegrandam famosum illud ederet Decretum unitivum, seu *Henoticon* nuncupatum, quod integrum exhibet Evagrius Lib. III. cap. 14., & ex eo Baronius ad ann. 482. n. 26. In eo autem Imperator solam fidem nominat a 318. Patribus Nicææ expositam, & a 150. Constantinopoli confirmatam, *nec aliud Symbolum, vel doctrinam, vel decisionem fidei, vel fidem* in Ecclesiis haberi vult; declarans eidem Nicænæ Fidei assensos fuisse Patres in Concilio Ephesino congregatos; tum Nestorio, atque Eutycheti, se anathema denuntiare; *uterque enim fidei decretis* Nicænis, & Constantinopolitanis *repugnat*; ac demum approbare se duodecim capitula S. Cyrilli. Postea vero ita concludit: *Cuique autem, qui aliud quiddam vel senserit, vel sentiat, seu jam, seu alias, seu in Concilio Chalcedonensi, seu in alio quovis Concilio, anathema indicimus.* Hoc est famosum illud Henoticon, Acacio suadente, vel fortasse etiam dictante, compositum; in quo sin minus expresse, saltem tacite Concilium Chalcedonense una cum dogmatica epistola S. Leonis ad Flavianum proscribitur. Quamvis autem sana doctrina in eis definita Henotico non proscriberetur, eidem tamen ad-

(*a*) Mitius cum istis Monachis actum fuit, quia constabat eos a Theodosio falsis Concilii actis, & prava Sancti Leonis epistolæ versione deceptos, credidisse Nestorianam impietatem esse denuo suscitatam, & simul cum duabus naturis duas personas in Jesu Christo reponi. Imperatrix etiam Eudoxia, Theodosii Imperatoris quondam uxor, quæ tunc in Palæstina morabatur, creditur non modicam in his turbis partem habuisse, ut dilecti a se Dioscori proscriptionem ulcisceretur.

admodum nocuit; unde etiam communiter a Catholicis rejectum fuit (*a*).

332. Non minus Sanctæ Chalcedonensis Synodi hostem se præbuit Anastasius Zenonis in Imperio successor; quamvis in sui inauguratione solemniter promiserit, se decreta ejusdem Synodi religiose servaturum, cujus juramenti chartam propria ipsius manu signatam Patriarcha Euphemius in thesauro Ecclesiæ Constantinopolitanæ servari jussit. Sed Anastasius brevi suæ promissionis oblitus Episcopos Catholicos, eosque maxime, qui Synodum Chalcedonensem tuebantur, crudeliter vexavit, præcipue autem Euphemium & Macedonium Patriarchas Constantinopolitanos, & sub hoc Imperatore Eutychiana factio tantas vires acquisivit, ut ex Patriarchis Orientalibus unus Macedonius orthodoxæ fidei, & Concilio Chalcedonensi *firmiter* adhæreret; Nicætas enim Alexandrinus aperte Synodum Chalcedonensem rejiciebat; Severus autem Hæresiarca, de quo postea, Antiochenam cathedram, expulso Flaviano, occupaverat. Et talis erat Ecclesiæ Orientalis infelix status, imperante Anastasio.

333. Sed alius fuit Concilii Chalcedonensis clancularius hostis, qui postea a Deo ad altiora vocatus, ac totus mutatus pro ejusdem defensione diu, multumque pugnavit. Is fuit Vigilius, qui dum Constantinopoli moraretur sub Pontificatu Agapeti, ambitione obtinendi Pontificatus Romani in transversum actus, cum Augusta Theodora transegit, ut si ejus ope Sedem Apostolicam obtineret, in condemnationem Concilii Chalcedonensis consensurus esset. Reipsa Augusta per Bellisarium Patritium effecit, ut pulso in exilium Sylverio legitimo Pontifice, in ejus locum simoniace intruderetur Vigilius; qui promissionis memor secretas litteras dedisse fertur ad Theodosium, Anthimum, & Severum Eutychianos, in quibus eorum errores probat, duarumque in Christo naturarum confessionem condemnabat. Has litteras memorant Liberatus in suo *Breviario* c. 22., & Victor Turonensis in *Chronico*; easdemque indicat etiam Facundus in *Lib.* adv. Mocianum. Quamquam Baronius eas supposititias esse contendit (*b*).

334. Sed antequam hunc articulum absolvamus, nonnulla addenda sunt de multiformibus sectis, seu capitibus hujus Eutychianæ hydræ, quæ decem ab Anastasio Sinaita in ὁδηγῷ capp. 6. & 24. numerantur; a Nicephoro autem duodecim Lib. XVIII. cap. 45. quæ tamen omnes sub uno *Monophysitarum* nomine comprehenduntur, quod omnes in eo convenirent, ut unam tantummodo in Christo naturam agnoscerent: unde nomine potius, quam reipsa differunt.

335. Primo autem Facundus Hermianensis Lib. I. cap. 5. duas præcipuas sectas distinguebat, inquiens: „ Eutychianorum duæ sunt partes: una, „ quæ per totum sequitur Eutychis principis sui „ sententiam: alia vero, quæ in quibusdam ab eo „ dissentiens, per superbiam tamen dedignatur ad „ Ecclesiam pœnitendo reverti. “ Hos secundos Eutychianos vocat *Acephalos*, vel *Semieutychianos*, quia unam quidem Jesu Christi naturam prædicabant, sed quæ *secundum aliquid naturæ Patris esset consubstantialis*, & *item secundum aliquid nostræ*. Ita quidem Facundus. Id etiam consonat doctrinæ, quam postea Severiani exposuerunt in Collatione habita Constantinopoli sub Ju-

(*a*) Protestabatur vero Imperator, se Concilium Chalcedonense debita veneratione suscipere; unde ad Felicem Rom. Pontificem ita scribebat: *Pro certo habere debet, & Pietatem nostram, & supra memoratum sanctissimum Petrum* (Mongum), & *universas sacrosanctas Ecclesias sanctissimum Chalcedonense Concilium amplecti, atque venerari, quod cum fide Nicæni Concilii prorsus consentit*. Ex quibus, aliisque Nat. Alexander, & Antonius Pagius Baronio non consentiunt, qui ad ann. 482. num. 31. & seq. Zenonem *semper hæreticum* fuisse scribit, atque *hæreticorum patrocinium modo palam, modo clanculum suscepisse*. Hoc Zenonis Henoticon solita sua ferventi eloquentia ita exagitat Facundus Hermianensis Lib. XII. cap. 4. „ Ea vero, „ quæ Zeno Imperator, calcata reverentia ordinis Dei, „ pro suo arbitrio, ac potestate decrevit, quis accipiat? quis attendat? in quibus potestas inconsiderata, non quod expediret, sed sibi liceret, attendit: „ nec intellexit, quod *non confusio faciat unitatem*. „ Nam si unitas non hæreticorum conversione, sed „ contagio, & commixtione facienda est, cur Acephali tantum & non omnes hæretici admitterentur in „ Ecclesiam, suis erroribus non ante damnatis, atque „ receptis definitionibus, quæ adversus errores eorum „ constitutæ sunt? „ Deinde considerans inscriptionem Henotici *orthodoxis Episcopis, Archimandritis, & populis*, quos Zeno hortatur, *ut socientur Ecclesiæ*, ita prosequitur: „ O virum prudentem, & undique circumspectum, qui incubare præsumpsit officio Sacerdotum: Orthodoxos vocat Acephalos, si nihil aliud, „ ab Ecclesia separatos. Cur igitur eos hortatur, ut „ conjungantur matri spirituali, si ex ea disjuncti permanserunt orthodoxi? ..... Nam volens eisdem Semientychianis satisfacere, in hoc edicto fidem suam „ exposuit, profitens, quod Nicænum, Constantinopolitanum, Ephesinum Concilium susciperet; tacens „ autem de Chalcedonensi, & *duarum Christi naturarum professionem* refugiens, quasi non antidoto sanandi sint morbi, sed ad aliorum contagium colligendi ..... Qui etiam aliud *deterius* addens ait, *quod sanctæ, quæ ubique essent, Catholicæ Ecclesiæ, & qui eis præessent, Deo amabiles Sacerdotes, non aliter crederent*. Quasi omnium fides Ecclesiarum ex „ ejus voluntate penderet, & nemini aliter liceret credere, quam præciperet Imperator. “

(*b*) Eminentiss. Card. Augustinus Orsi L. XII. *Hist. Ecclesiasticæ* n. 47. opportune observat, hanc horribilem Vigilii prævaricationem nihil dignitati Apostolicæ Sedis obesse; neque enim tunc Vigilius erat legitimus Pontifex: quando autem mortuo Sylverio eam Cathedram conscendit, in alterum virum mutatus, nihil auctoritati Synodi Chalcedonensis derogari passus est. Vid. sup. n. 210. seq.

Justiniano Imperatore; in qua professi sunt, se anathema Eutycheti dicere, quin adduci possent, ut Synodum Chalcedonensem reciperent; & qui ut scribit Evagrius Lib. III. cap. 5. duas in Christo naturas confiteri nolebant, ne divisio sequeretur, ipsum tamen ex duabus naturis perfectis esse dicebant.

336. Sed alii *Acephalos* ab Eutychianis non distinguunt, nisi quia cum antea ut suum caput sequeretur Petrum Moggum Alexandrinæ Ecclesiæ invasorem, postea ab eo desciverunt, quando recepto *Henotico* Zenonis Synodum Chalcedonensem non amplius aperte damnabat. Quamquam vero Moggus ad hanc scissionem tollendam Synodum Chalcedonensem postea damnaverit, iidem tamen ab ejus communione divisi perseverarunt: *ac propterea nominati sunt Acephali, quod a capite idest Patriarcha suo disjuncti seorsim congregabantur;* ut testatur Leontius in Lib. *de Sectis* Act. V., ubi eorum errorem solide, & erudite refellit.

337. Idem Leontius in eodem opere aliorum Eutychianorum, qui dicti sunt *Hæsitantes*, vel *Segregati*, græce διαιχεννόμενον argumenta affert, & dissolvit. In istorum vero secta reponit etiam Anastasium Imperatorem, de quo supra num. 332. Actione autem VI. scribit, Justinianum I. peratorem horum *Hæsitantium* causa trium Capitulorum damnationem tanto studio curasse; his enim anathematizatis sperabat, Concilium Chalcedonense receptum iri, *verum*, subdit Leontius *nec sic quidem adducti sunt Hæsitantes, ut Synodum reciperent*. Non videntur isti ab Acephalis reipsa distincti.

338. Sequuntur *Severiani*, ita dicti ab impio Severo, qui Cathedram Antiochenam expulso legitimo ejus Episcopo Flaviano non sine magna hominum cæde surripuit anno Christi 512. Iste Henoticon Zenonis subscripsit, simul etiam Concilium Chalcedonense damnans; in quam impietatem multos alios Episcopos pertraxit; ita ut quasi novum caput Eutychianorum factus fuerit: unde non *hæretici* solum, sed plane infame *hæresiarchæ* nomen promeruit. Hic patrocinio Anastasii Imperatoris abutens multa, & gravissima mala Ecclesiis Orientalibus attulit, donec tandem damnatus in Concilio Constantinopolitano 40. Episcoporum sub Joanne Patriarcha anno Christi 518., omni honore, dignitate, ac communione fidelium privatus fuit. Quam justam damnationem confirmarunt postea Episcopi Palæstinæ in Synodo habita a Joanne Jerosolymitano, tum Episcopi Tyri cum Epiphanio Metropolita. Severo autem exauctorato Thronum Antiochenum conscendit Paulus, qui orthodoxam doctrinam, & Synodi Chalcedonensis venerationem in magna Antiochena diœcesi restituit. Id factum est sub Justino religiosissimo Imperatore, qui anno 518. impio Anastasio in Imperio successit. Sub eodem etiam Augusto a Rom. Pontifice Agapeto depositus fuit Anthimus a Constantinopolitana Sede, qui Severo consenserat; & in eadem constitutus Mennas Catholicus, qui in Concilio præsentibus Apostolicis Legatis Pelagio, & Theophane, ac 30. Episcopis sententiam damnationis tulit in depositos jam Anthimum & Severum.

339. Inter alios Severi discipulos fuit Jacobus Monachus, *Zanzalus*, *&* *Baradœus* cognominatus, qui Syros plerosque a recta fide abduxit; qui proinde ab ejus nomine Eutychiani Jacobitæ dicti sunt, latissime propagati, & qui ab aliis sejuncti proprios sibi constituere Patriarchas, quorum seriem adhuc vigentem texuit Jos. Simonius Assemanus Tom. II. *Biblioth. Oriental.* pag. 321. seq. quamquam communionem cum aliis hæreticis, immo & cum Catholicis habere non recusant, totam dissensionem non in fidei articulis, sed in Scholasticorum opinionibus esse putantes, qua in re toto aberrant ostio; agitur enim de fide in Concilio œcumenico Chalcedonensi definita. Isti aliquatenus a stolida Eutychetis hæresi recessisse videntur, unam tantum profitentes in Christo naturam *ex divinitate, & humanitate compositam, conversionis tamen, confusionis, & commixtionis expertem*.

340. Ejusdem Scholæ Severianæ fuit Joannes Philoponus dictus, & Tritheitarum sectæ auctor; de quo nonnulla notavimus Tom. II. pag. 43.

341. Sed præ ceteris memorari meretur secta *Theopaschitarum*, hoc est eorum Eutychianorum, qui consequenter ad sui Magistri principia, ipsam naturam divinam passam fuisse insane delirantes blasphemabant; ac propterea in medio Crucis clavo affixo unam SS. Trinitatis personam crucifixam fuisse indicabant. Atque ab his orta fuit illa additio facta Trisagio: *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus & immortalis, qui passus es pro nobis, miserere nobis;* cujus auctor dicitur Petrus Fullo, seu Gnaphæus Antiochenus pseudo Episcopus; & quæ tot turbas præcipue Constantinopoli excitavit, ut multa ejus causa hominum millia misere perierint (*a*).

342. Hujusmodi additamentum merito suspectum

(*a*) Anastasius Imperator in regia urbe trisagion cum adjecta clausula: *qui passus es pro nobis*, decantari jusserat: sed populus antiquæ formulæ assuetus acriter resistebat, ac tumultuabatur. Cum autem anno 511. die 4. Novembris, quæ Dominica erat, in magna hominum frequentia Marinus Præfectus Prætorii, & Pilato Præfectus civitatis trisagion cum additione magna voce cantare cœpissent, Catholici vero contentiose resisterent, ad arma ventum est, non sine magna Catholicorum sanguinis effusione. Sed postridie cum iidem Catholici majori numero accurrissent, seditionis incendium adeo auctum est, ut Catholicis prævalentibus multi Eutychianorum occisi fuerint, atque ut in hujusmodi tumultibus accidere solet, militari licentia eorum domus eversæ, ac flammis combustæ. Brevi autem malum sic crevit, ut infelix Imperator

ctum erat, & jure a Catholicis rejiciebatur; tum quia ab Eutychianis erat factum, qui naturam humanam in Christo non admittentes, passionem divinitati tribuebant: tum etiam quia consueto fidelium more hoc canticum ad Deum unum, & trinum dirigebatur ad imitationem trisagii Angelici, quod Isaiæ VI. 3. legitur. Ceterum si dirigatur ad Jesum Christum, & Deum, & hominem, nullam meretur reprehensionem. Quocirca ad tollendam æquivocationem, Calendio Præsul Antiochenus orthodoxus, ita præceperat cani: „ Sanctus „ Deus, Sanctus fortis, Sanctus & immortalis, „ *Christe Rex, qui crucifixus es pro nobis* " quæ tamen additio Eutychianis non probabatur.

343. Inter Eutychianos etiam disputari cœptum est, an Christi Corpus esset incorruptibile? Affirmavit Julianus Halicarnassæus ex Severi schola, quia si corruptibilis caro Christi dicatur, necessario duæ in eo naturæ confitendæ sint. Verum negabant alii una cum ipso Severo; unde duæ sectæ natæ sunt *Incorrupticolarum*, & *Corrupticolarum*; de quibus aliqua diximus p. 120. Primæ sectæ coriphæus erat Gajanus, qui Timotheo in Patriarchatu Alexandrino successit; alterius autem Theodosius, qui Gajano post breve intervallum temporis expulso eamdem sedem occupavit, non sine magnis turbis, & hominum cædibus. De his sectis nonnulla habet Eulogius apud Photium Cod. CCXXVII. Atque hæc pauca ex historia infelicis ejus ævi delibare necessarium visum est, antequam turbulentissimam, & obstinatissimam illam hæresim theologicis momentis ex verbo Dei scripto, & tradito, ac etiam rationum pondere confutaremus.

ARTICULUS III.

Qualis fuerit Eutychetis hæresis.

344. Non defuerunt, qui ut Nestorianam, ita etiam Eutychianam hæresim *imaginariam* vocarent, positam scilicet in sola verborum inutili contentione, cum de rebus una esset omnium sententia (a). Quod si verum esset, quis non videt, & Sanctorum Patrum, & Conciliorum, & summorum etiam Pontificum auctoritatem ludibrio exponi, quasi pro solis verbis tota annorum contentione certassent? Sit itaque

PROPOSITIO I.

Eutyches vere docuit, unam tantummodo fuisse in Jesu Christo naturam.

345. Ita noster S. Præceptor lib. 4. cont. Gent. cap. 35. inquiens: „ Eutyches, ut unitatem per„ sonæ contra Nestorium servaret in Christo, di„ xit, *in Christo esse etiam unam naturam*, „ ita quod quamvis ante unionem essent duæ na„ turæ distinctæ, divina, & humana, *in unione* „ *tamen coierunt in unam naturam*. Et sic di„ cebat, *Christi personam ex duabus naturis* „ *esse, non autem in duabus naturis subsiste*„ *re*, propter quod in Chalcedonensi Synodo est „ condemnatus. " Idipsum probatur testimoniis certissimis.

346. Primo ex Concilio Constantinopolitano an. 446. (vid. sup. n. 197., sequ.); coactus enim suam fidem exponere, duasque in Christo naturas confiteri, post multas tergiversationes, quibus errorem suum occulere studebat, tandem ita pressus, ut elabi amplius non posset, *Confiteor*, inquit, *ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem: post adunationem vero unam naturam confiteor*; in cujus erroris confirmatione pertinax fuit, addendo, *se scripta legisse B. Cyrilli, & Sanctorum Patrum, & B. Athanasii, quoniam ex duabus quidem naturis dixerunt ante adunationem; post adunationem autem, & Incarnationem non jam duas naturas, sed unam naturam dixerunt*. Immo eo dementiæ infelix, atque ignarus Archimandrita processit, ut Joan. Presbytero Synodi Constantinopol. defensori dixerit, etiamsi apud Patres invenisset, in Christo esse duas naturas, *se id non suscipere, quia divinæ Scripturæ meliores sunt Patrum do-*

sibi metuens latebras quærere coactus sit: & jam de altero Imperatore proclamando agebatur. Sed hanc procellam Anastasius opportune sedavit, in circo sine corona instar supplicis comparens; & ægre tandem obtinuit, ut sibi imperiale diadema redderetur; neque postea tentavit, ut nova trisagii additio in Ecclesia caneretur.

(a) P. Gabriel Vasquez T. I. in 3. P. S. Thomæ qu. II. Disp. XIV. c. 1. p. 109. edit. Lugd. 1620. affert sententiam Alphonsi de Castro, putantis, Eutychetem docuisse, in Christo post unionem mansisse unam naturam, per compositionem *ex duabus permanentibus in ipso, non per conversionem unius in aliam*. Quam sententiam & ipse Vasquezius approbat, & nonnulla argumenta ad ipsam confirmandam adducit. Conatur vero ad suum sensum pertrahere Patres, qui aperte testantur, Eutychetis errorem in eo fuisse, quod post adunationem non amplius *remanere* duas naturas putaverit. Festivum est autem, quod inter hos Patres laudat etiam S. Augustinum *De hæresibus* c. 90.; qui tamen aliquot annis ante Eutychetis hæresim ad immortalem vitam commigraverat. Notant quidem Editores Maurini in Codicibus plerisque Mss. addi Nestorianos, & Eutychianos: sed facile erat videre, non posse hæc S. August. jam præmortuo attribui. Quamquam ea, quæ de Eutychete addita sunt, Vasquezii sententiæ repugnant; dicitur enim de hoc Hæresiarcha, quod *humanitatis in Christo denegans veritatem, quidquid a Verbo nostræ proprietatis receptum est, divinæ tantummodo adscribit essentiæ*. Joann. Frider. Cotta Lutheranus in Dissert. I. *De persona Christi* §. 14. memorat alios viros doctos, *qui Eutychianorum sententiam ita explicant, ut a vera, & orthodoxa doctrina haud differre videatur*.

doctrinis: quasi vero Patrum doctrina sit, aut possit esse Scripturis contraria; vel ipse melius, quam S. Patres, Scripturas intelligeret (*a*).

347. Secundo id ipsum de Eutychete testatus est S. Flavianus, qui pro ejus resipiscentia nihil intentatum omisit. Immo in epist. ad S. Leonem alium addit Eutychetis errorem, qui prioris erat consectarius. *Adjecit*, inquit, *aliam impietatem, dicens: Corpus Domini, quod ex Maria factum est, non esse nostræ substantiæ, neque humanæ conspersionis: sed humanum quidem illud vocat, non tamen nobis consubstantiale, neque Genitrici ejus secundum carnem*. Flavianum autem non fuisse istius hæresis apprime conscium, contra quam ad sanguinis usque effusionem pugnavit, quis unquam credat?

348. Tertio accedit auctoritas gravissima S. Leonis Papæ, qui de tota hac controversia ex litteris ipsius Eutychetis, ac Flaviani, & ex relationibus suorum Legatorum tam in *Ephesino Latrocinio*, quam in œcumenica Synodo Chalcedonensi, omnino edoctus fuerat. Eutychetis autem blasphemias anathemate sæpius perculit, & in dogmatica sua epistola, aliisque scriptis solidissime confutavit (*b*). Jam vero in celebratissima sua epistola ad Flavianum Eutychetem recte redarguit, quod Sacramentum Incarnationis everterit, *qui naturam nostram in Unigenito Dei, nec per humilitatem mortalitatis, nec per gloriam resurrectionis agnovit*. Et alibi in epist. ad Leonem Augustum ostendit, Eutychetem per impios veterum Hæreticorum volutatum errores, tandem in Apollinaris hæresim incidisse, *ut negata humanæ carnis, atque animæ veritate totum D. N. J. C. unius assereret esse naturæ, tamquam Verbi Deitas ipsa se in carnem, animamque converterit*. Et in Serm. VIII. de Nativ. Domini c. 5. Eutychetis errorem exponens: *Hic autem*, inquit, *recentioris sacrilegii profanus assertor, unitionem quidem in Christo duarum confessus est naturarum, sed ipsa unitione id dixit effectum, ut ex duabus una remaneret, nullatenus alterius existente substantia*.

349. Quarto id ipsum testatur S. Gelasius in Lib. *de duabus in Christo naturis adv.* Eutychetem & Nestorium, ubi sæpius hujus erroris Eutychianos accusat; unde etiam concludit: *Jam vero, si (ut ipsi delirant) adunatione una facta natura est, aut unius abolitio est, aut utriusque confusio*. Non vero addit, ut Vasquezio placuisset, *aut utriusque commixtio*, quod reipsa sensisse Eutychetem ipse opinatur.

350. Accedunt & alii testes bene multi, Vigilius Tapsensis, Lib. II. adv. Nestorium, & Eutychetem: *Nestorius*, inquit, *duas inducendo naturas, duas putavit esse personas .... Eutyches recipiens unam Personam, unam censuit esse naturam*.

351. Theodoretus Lib. IV. *Hæret. fabularum* cap. 13. de Eutychete sic loquitur: *Dicebat, Deum Verbum nihil humanum ex Virgine sumpsisse: sed ipsum immutabiliter conversum, & carnem factum, per Virginem tantummodo trajecisse, crucique affixam fuisse incircumscriptam Unigeniti divinitatem*. Et in Dialogo, cui titulum fecit *Inconfusus*, ita inducit Eranistem Eutychianum suam hæresim exponentem: *Ego dico mansisse divinitatem, ab hac vero absorptam esse humanitatem*; quod hoc exemplo explicat: *Ut mare mellis gutta si accipiat, statim gutta illa evanescit aqua maris permixta*.

352. Ac demum Liberatus in *Breviario* cap. 11. *Eutyches*, inquit, *urgente Satana prædicabat, Dominum nostrum Jesum Christum consubstantialem nobis non esse secundum carnem, sed de cælo corpus habuisse: rursusque varians dicebat: ante adunationem duas in Christo fuisse naturas, post adunationem vero unam factam esse*. Ubinam, quæso sunt illæ duæ naturæ *permanentes* in Christo post adunationem?

353. Obj. primo. Accusatur Eutyches a S. Leone, aliisque, quod in Apollinaris, & Valentini errorem incideret, asserens, carnem Christi non fuisse de Maria Virgine sumptam, sed cælo delapsam; atqui hujusmodi errores aperte, & sæpius Eutyches anathemate proscripsit; unde etiam in Concilio Chalcedonensi anathemata dixit *Manichæo, Valentino, Apollinari, & Nestorio, omnibusque hæreticis, usque ad Simonem Magum; & eis, qui dicunt D. N. J. Christi carnem de cælo descendisse*. Et antea in Concilio Constantinopolitano idem Eutyches protestatus est, se per calumniam

(*a*) S. Leo Pontifex jure mirabatur, a Patribus Constantinopolitanis fuisse Eutychetem in eo tantummodo accusatum, quod post adunationem, seu Incarnationem, unam tantummodo assereret in Christo naturam; non autem quod ante adunationem Christum diceret *ex duabus esse naturis*; *cum tam impie*, inquit S. Leo, *duarum naturarum ante Incarnationem Unigenitus Dei Filius fuisse dicatur, quam nefarie, postquam Verbum caro factum est, natura in eo singularis asseritur*. Animadvertebat enim oculatissimus Pontifex, non posse dici Christum fuisse ante Incarnationem ex duabus naturis, nisi supponatur, jam præextitisse naturam humanam Christi, sicut præexistebat natura divina. Fides autem catholica docet, eodem ipso momento, quo caro formata est in utero Virginis, fuisse a Verbo assumptam. Vasquezius tamen Eutychetem interpretatur, quod duas ante unionem admiserit naturas non *prioritate temporis*, *sed prioritate naturæ*. Non autem sic mentem Heresiarchæ interpretati sunt duo sapientissimi Pontifices Leo, & Gelasius; quorum prior eum Origenismi accusavit, alter vero Nestorianismi in Tom. IV. *Bibl. Sanct. Patrum* col. 418. Vid. etiam S. Thomas in IV. *cont. Gent.* c. 45. in fine.

(*b*) Extat sub nomine S. Leonis *Tract. adversus errores Eutychetis, & aliorum hæreticorum*; sed Quesnellus eum spurium esse judicavit. Quesnelli judicium adoptavit etiam Petrus Ballerinus; unde in sua editione Veneta anni 1743. eum in appendice rejecit T. I. p. 589.

niam accusari, quod dixerit, *Verbum carnem e cælo detulisse:* ergo &c.

354. Resp., nullam habendam esse istis anathematismis, & protestationibus Eutychetis fidem; ut reipsa nullam ipsis habuerunt tam Episcopi Concilii Constantinopolitani, quam Patres Synodi Chalcedonensis, quia damnabat ore hæreses Valentini, & Apollinaris: interea tamen volens nolens in ipsas recidebat, dum naturam humanam in Christo permansisse negabat; & dum insuper inficiabatur, Jesum Christum esse suæ beatissimæ matri consubstantialem. Hac simulatione usi sunt etiam non pauci alii Hæretici, atque imprimis Nestorius, quorum tamen fraudulentis confessionibus fides adhibita non fuit. Sane Eutyches nunquam adduci potuit, ut fateretur, Christum esse secundum carnem beatissimæ Virgini *consubstantialem*. Quare hoc? nisi quia non credebat corpus Christi fuisse ex Virginali Mariæ carne formatum? (*a*). Addenda autem hic est Eutychetis summa stoliditas, atque imperitia, qua facile in dogmata absurda ruere poterat, quin omnia eorum consectaria, vel connexiones homo stupidus perspiceret.

355. Obj. secundo Vasquezius verba S. Gelasii Papæ, qui in Lib. *de duabus in Christo naturis* ,, ita Eutychianorum errores exponit: Adhuc autem illud adjiciunt, ut sicut ex duabus rebus ,, constat homo, idest ex anima, & corpore, quamvis utriusque rei sit diversa natura; usus tamen ,, loquendi singulariter pronuntiet, simul utrumque complectens, *ut humanam dicat naturam*, ,, *non humanas naturas:* sic potentiam in Christi mysterio, & unitionem divinitatis, atque humanitatis *unam dici vel debere, vel posse naturam* ": quemadmodum ergo recte dicitur *una hominis natura*, licet ex duabus partibus constans: ita Eutychiani, unam dicentes Christi naturam, non propterea carnem excludebant. Eadem fere de Eutychianis narrat Facundus Hermianensis Lib. I. cap. ult., scilicet eos dixisse: ,, Sicut ex duabus naturis, idest ex anima & carne, una composita est humana natura; sic ex deitate, & humanitate una composita est Christi natura. "

356. Resp., Eutychianos hujusmodi exemplo fuisse usos ad proprium errorem tegendum, sed frustra: quando enim ulterius interrogabantur, an sicuti in homine etiam post unionem reperiuntur istæ duæ naturæ, vel substantiæ anima, & corpus, ita etiam in Jesu Christo invenirentur duæ naturæ divina, & humana, tunc aqua illis hærebat, & cum erroris sui magistro respondebant, Christum esse *ex* duabus naturis, non *in* duabus naturis; quia nempe in adunatione natura humana fuerat absorpta a divina, ut gutta mellis a mari. Hanc illorum fraudem detegit Gelasius in eodem loco ita subdens: *Aliud est, quod usitato loquendi compendio sæpe de qualibet rei parte dicimus, & totum quod est, sine dubio profitemur. Aliud cum prorumpit humana temeritatis audacia, quæ sic aliquam partem nuncupare contendit, ut quod totum est, negare moliatur.*

357. Clarius subdolam Eutychianorum evasionem ostendit Facundus laud. loco subdens nomine Eutychianorum: *Et ideo ex duabus quidem, sed non in duabus naturis Christum confitemur:* unde semper ad capitale Eutychetis principium recurrebant, duas fuisse in Christo ante adunationem naturas, unam autem post adunationem. Antea vero idem Facundus cap. 5. ejusdem Libri confitendum esse dixerat, Dominum nostrum Jesum Christum *in duabus naturis, idest in divinitate, atque humanitate perfectum*. Neque prætereundum existimo, quod idem Facundus Lib. I. c. 14. aperte Eutychianis improperat, ipsos nempe, non minus quam Nestorianos, negasse, B. Mariam Virginem esse *matrem Dei;* ,, cum enim, inquit, propterea secundum veritatem *mater* dicta sit, quia carnem ex se omnium Domino ,, ministravit, *quod Eutyches negat* ... non potest B. Virginem vere, & proprie dicere *matrem Dei*, sed nuncupative potius, ac perfunctorie, *quam non credit, carnem ex se omnium* ,, *Domino ministrasse*.

358. Instat Vasquezius. Tota ergo ratio, quare Eutychiani fuerint in Concilio Chalcedonensi damnati, erat illa particula *in*, volebant enim, Christum fuisse quidem *ex*, non vero *in* duabus naturis. ,, Cum autem dicebant, Christum esse *ex duabus* ,, *naturis*, asserere non poterant, alteram in alteram esse conversam, & omnino consumptam, sed ,, utramque manere, ita tamen ut in Christo non ,, haberet unaquæque illarum vicem, & locum ,, naturæ, sed esset pars ejusdem naturæ ex utraque concretæ ".

359. Resp., subtilem Vasquezii ratiocinationem minime sufficere ad purgandam ab errore Eutychianorum sententiam. Primo enim non erat exigua illa, quam dicit Vasquezius, de duabus particulis *ex*, vel *in* controversia, sed de natura humana, an reipsa esset in Christo simul cum natura divina hypostatice conjuncta, quod proterve negabat Eutyches. Secundo ex eo quod ille diceret, Christum esse *ex* duabus naturis, non sequitur,

(*a*) Omnes pene aliorum Hæreticorum errores fuisse ab insulso, & imperito sene renovatos, solita sua eruditione ostendit Petavius Lib. I. *De Incarn.* c. 15. & quidem Theodoretus L. IV. *Hæret. fabularum* c. 13. Eutychetem ait, *jampridem exoletam Valentini hæresim instaurasse*. Anastasius Sinaita in Ὁδηγῷ c. 6. dicit, a Valentinianis, Marcionitis, & Manichæis eum didicisse *phantasticam, & specie tenus apparentem Christi carnem;* quod ipsi quoque exprobrat S. Leo Magnus: ut proinde *Docetarum familiæ* adscribi possit. Facundus L. IX. c. 5. vocat Eutychianos *stultissimam Apollinaristarum progeniem*. Et multa alia ad id comprobandum suppeterent, si opus esset.

tur, etiam necessario fateri debuisse, *utramque naturam in Christo mansisse;* poterant enim errando dicere, ut reipsa dicebant, naturam humanam fuisse in conjunctione a divina absorptam, ut gutta mellis in mare projecta absorbetur, & evanescit.

560. Obj. tertio. Eutychiani sæpe nominabant Christi carnem, ut enim refert Vigilius (non *Papa*, ut eum vocat Vasquezius, sed Tapsensis) lib. 2., *Eutychiana* hæresis in id impietatis „ prolapsa est, ut non solum Verbi *&* *carnis* unam „ credat esse naturam; verum etiam *hanc eamdem carnem* non de sacro Mariæ Virginis cor„ pore assumptam, sed de cœlo dicat, juxta in„ fandum Valentini, & Marcionis errorem, fuis„ se deductam &c. " Duas ergo naturas in Christo admittebant Eutychiani, *carnis*, & *divinitatis*.

561. Resp., quamvis Eutychiani imperite, ac confuse loquentes *carnis* mentionem nonnumquam fecerint, ejus tamen nomine post adunationem non intelligebant, nisi divinitatem ea, quæ carnis sunt, facientem, aut patientem; quamobrem ab eodem Vigilio Arianæ impietatis accusantur. „ Reperi„ mus, inquit Lib. II., *Eutychianam amarissi„ mam hæresim ex Apollinaris amarissimo fon„ te derivatam usque ad cœnulentam Arii vo„ raginem* turbinis ferri mentibus, quibus in „ tantum perfidiæ copula jungitur, *ut omnia ad „ divinitatis copulam referat*, quæ Christus se„ cundum dispensationem carnis aut locutus est, „ aut peregit; *dum unam tantummodo divinita„ tis contendunt esse naturam.*" Id etiam testatur Gennadius in Append. ad Lib. S. August. *de Hæresibus*, inquiens de Eutychianis: *Humanitatis in Christo denegant veritatem, quidquid a Verbo nostræ proprietatis receptum est, divinæ tantummodo adscribunt essentiæ &c.*

562. Dices. Eutychiani Verbum *incarnatum* esse fatebantur; sed hoc fateri non potuissent, si caro in ipsa assumptione fuisset a divinitate absorpta; ergo &c. „ Nam si, inquit Vasquezius, „ caro consumpta, aut mixtione mutata esset, & „ conversa in deitatem, non posset dici Verbum „ incarnatum."

563. Resp., Incarnationis nomen, non autem ipsum sacrosanctum Incarnationis mysterium fuisse ab Eutychianis retentum; non alia enim ratione Verbum incarnatum esse dicebant, nisi quia Verbum Dei carnem assumpsit, eamque in suam naturam convertit. Unde recte S. Leo Papa Eutychem arguebat, quod hoc Fidei nostræ magnum sacramentum non agnosceret, utpote *qui naturam nostram in Unigenito Dei, nec per humilitatem mortalitatis, nec per gloriam resurrectionis agnovit.*

564. Obj. postremo Vasquezius verba S. Jo. Damasceni, qui lib. 3. *de fide orthod.* cap. 3. „ Ex duabus, inquit, naturis perfectis, hoc est „ divina, & humana, unionem esse factam dici„ mus, *non ad modum conspersionis, nec per „ confusionem, vel commixtionem, aut tempe„ rationem*, quemadmodum ille Numinis ira im„ missus Dioscorus, Eutyches item, & Severus, „ quique impiæ eorum classis sunt, asseruerunt." Censebat ergo Damascenus ab Eutychianis non credi humanam naturam a divinitate absorptam, sed cum divinitate *confusam, commixtam*, aut *temperatam*.

565: Resp. Damasceni testimonio illa præponenda esse, quæ superius attulimus, Patrum, qui Eutycheti suppares fuerunt, qui eum audierunt, cum eodem disputarunt, eumque demum in errore pertinacem condemnarunt. Quanquam Damascenus varias confutans erroris Eutychianorum explicationes, scilicet *conspersionis, confusionis, commixtionis*, aut *temperationis*, non propterea negasse censendus est præcipuam Eutychetis explicationem, scilicet *conversionis* humanæ naturæ in divinam, a quo absorpta fuerit; quam etiam fortasse Damascenus indicare voluit nomine *confusionis*, aut *commixtionis*, nempe talis, qualis est confusio, & commixtio guttæ mellis in mare, quæ penitus absorbetur. Mentem suam apertissime patefecit idem Sanctus in fine cap. præcedentis, ita orthodoxam fidem exponens: „ Cum na„ tura Deus perfectus esset, idem ipse natura „ perfectus homo fuit; & quidem ita, ut nec mu„ tatus natura fuerit, nec imaginariam incarnatio„ nis speciem objecerit, sed carni, quam ex S. „ Virgine accepit, anima rationali, intelligente„ que animatæ, inque ipso existentiam nactæ, „ personali modo, absque confusione, aut muta„ tione, aut divisione unitus sit; *quin nec deita„ tis suæ naturam in carnis suæ substantiam, „ nec rursus carnis substantiam in Deitatis na„ turam convertit, nec denique ex divina sua „ natura, & humana, quam assumpsit, natu„ ram unam compositam effecerit.*"

En quomodo cavendum doceat stolidum Eutychianorum errorem (a).

AR-

(a) Minime probandam censemus adnotationem nostri P. Conbefisii in Præf. ad Hom., Basilii Seleuciensis, & in Annot. non editis ad expositionem fidei κατὰ μέρος, quæ S. Gregorio Thaumaturgo tribuitur, scilicet „ Eutychianos naturam unam dixisse, non ut caro, sive hu„ manitas Christo defuerit, vel *per mutationem, vel per „ absorptionem, aut deperditionem;* sed ut illa propria „ natura sit, aut dicatur, quæ primas partes obtineat, „ non secundas tantum: illa, inquam, *quæ aliam ha„ beat, non quæ habeatur, & superioris habentis sit.*" Vid. Mich. Le-Quien in nota (2) ad Lib. S. Jo. Damasceni *De hæresibus* n. 82. Sed fortasse hæc vere esse possunt de Timotheanis, & quibusdam aliis Eutychianorum sectis, quorum aliqui Catholicorum argumentis pressi novas, minusque absurdas perversi dogmatis expositiones protulerunt. Vide quæ dicta sunt n. 339.

ARTICULUS IV.

Refellitur error Eutychianorum, ostenditurque, duas esse in Jesu Christo naturas.

566. Id manifeste evincunt omnia ea argumenta, quibus in super. Diss. c. 1. & seq. probavimus veram in Jesu Christo fuisse carnem, & animam, eumque pro nobis veros, & maximos pertulisse dolores. Reipsa iisdem momentis contra Eutychianos usus est S. Leo in sua dogmatica epist. ad Flavianum, quæ tota exscribenda esset. Nonnulla tantum afferemus brevitati temporis consulentes.

567. Primo igitur sanctissimus Pontifex ex multis tam novi, quam veteris testamenti oraculis duplicem Christi nativitatem, ac naturam distinguit; ingressus est enim hæc mundi infirma Filius Dei de cœlesti sede descendens, & a paterna gloria non recedens, novo ordine, nova nativitate generatus; qui enim verus est Deus, idem verus est homo; & sicut Verbum ab æqualitate paternæ gloriæ non recidit, ita caro naturam nostri generis non relinquit; unus enim idemque est vere Dei filius, & vere hominis filius: Deus per id, quod *in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum:* homo per *id, quod Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*. Deus per id, quod *omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil:* homo per id, quod *factus ex muliere, factus sub lege*.

568. Pergit S. Pontifex utramque in Christo naturam demonstrare ex iis, quæ de Christo in Evangelica historia leguntur. „ Nativitas enim carnis manifestatio est humanæ naturæ; partus Virginis divinæ est virtutis indicium. Infantia parvuli ostenditur humilitate cunarum; magnitudo Altissimi declaratur vocibus Angelorum. Similis est rudimentis hominum, quem Herodes impie molitur occidere; sed dominus est omnium, quem Magi gaudent suppliciter adorare. Nam cum ad præcursoris sui Joannis Baptismum venit, ne lateret, quod carnis velamine Divinitas tegeretur, vox Patris de cœlo intonans dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. Quem itaque sicut hominem diabolica tentat astutia, eidem sicut Deo, Angelica famulantur officia. Esurire, sitire, lactescere, atque dormire, evidenter humanum est; sed quinque panibus quinque millia hominum satiare, & largiri Samaritanæ aquam vivam, cujus haustus bibenti præstet, ne ultra jam sitiat; supra dorsum maris plantis non desidentibus ambulare, & elationes fluctuum, increpata tempestate, consternare, sine ambiguitate divinum est. Sicut ergo, ut multa prætereum, non ejusdem naturæ est, flere miserationis affectu amicum mortuum, & eumdem remoto quatriduanæ aggere sepulturæ, ad vocis imperium excitare redivivum, aut in ligno pendere, & in noctem luce conversa, omnia elementa tremefacere; aut clavis transfixum esse, & paradisi portas fidei Latronis aperire: ita non ejusdem naturæ est dicere: *Ego & Pater unum sumus*; & dicere: *Pater major me est*. Quamvis enim in Domino Jesu Christo Dei, & hominis una persona sit; aliud tamen est, unde in utroque communis est contumelia, aliud, unde communis est gloria. De nostro enim illi est minor Patre humanitas; de Patre illi est æqualis cum Patre divinitas". Aliquanto prolixior est locus, sed nihil poterat a tam accurata utriusque naturæ descriptione ex Evangelica historia deprompta resecari.

569. Prosequitur porro S. Leo, & ex veritate resurrectionis veritatem humanæ naturæ in Jesu Christo ostendit, quia non alter est resuscitatus, quam qui fuerat crucifixus, & mortuus. Christus autem & vulnus lateris, & fixuras clavorum, & omnia recentissimæ passionis signa monstravit, dicens: *Videte manus meas, & pedes meos, quia ego sum: palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere*, Lucæ XXIV.

570. Demum Eutychetem merito objurgat, quod illam beati Apostoli, & Evangelistæ Joannis sententiam non expaverit epist. I. cap. IV. 1. dicentis: *Omnis Spiritus, qui confitetur, Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est; & omnis Spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est; & hic est Antichristus*. „ Quid autem est, *subdit*, solvere Jesum, nisi humanam ab eo separare naturam, & sacramentum, per quod unum salvati sumus, impudentissimis evacuare figmentis? "

571. Jubet etiam Eutycheti, ne transitorie legat Beati Petri Apostoli verba Epist. I. cap. I. 18. *Scientes, quod non corruptibilibus argento, & auro redempti estis... Sed pretioso sanguine, quasi agni incontaminati, & immaculati Jesu Christi;* tum illa Beati Joannis Apostoli epist. I. cap. I. 7. *Sanguis Jesu Filii Dei emundat nos ab omni peccato*. Ac concludit, catholicam Ecclesiam hac fide vivere, hac proficere, *ut in Christo Jesu nec sine divinitate humanitas, nec sine vera credatur humanitate divinitas*. Similia scripsit postea Leoni Augusto epist. [redacted]. alias CXXXIV., addens sacrarum Scripturarum testimoniis etiam sanctorum Patrum traditionem; ex quibus, nonnisi pauca, ut breviores simus, hic transcribemus (*a*). XCV

572. Primo autem multa affert S. Leo testimonia

(*a*) Nonnulla testimonia S. Ignatii, atque aliorum, qui B. Mariam Virginem Dei genitricem fuisse asse-

nia S. Hilarii, ex quibus illustre illud sufficiet, quod legitur Lib. IV. *de Trinit.* his verbis: „ Nescit plane, vitam suam nescit, qui Jesum Christum, ut verum Deum, ita *&* *verum hominem* ignorat; & ejusdem periculi res est, Christum Jesum vel spiritum Deum, *vel carnem nostri corporis denegare* ". Vide supra Dissert. II. cap. 1.

373. Secundo allegat S. Ambrosium, qui Lib. II. *de fide ad Gratianum: Servemus*, inquit, *distinctionem divinitatis, & carnis. Unus in utraque loquitur Dei Filius, quia in eodem utraque natura est ... Quasi Deus loquitur quæ sunt divina, quia Verbum est: quasi homo dicit quæ sunt humana, quia in ea substantia loquebatur.*

374. Tertius a Leone allegatus est Sanctus Augustinus, qui in epistol. 137. ad Volusianum cap. 3. *Ita*, inquit, *inter Deum, & homines mediator apparuit, ut in unitate personæ copulans utramque naturam & solita sublimaret insolitis, & insolita solitis temperaret.*

375. Multo plures autem affert Patres græcos, & primo Theophilum Alexandrinum, qui in epist. secunda Paschali: *Unus*, inquit, *Filius Patris, nostrique mediator, nec æqualitatem ejus amisit, nec a nostro consortio separatus est, invisibilis Deus, & visibilis homo* &c.

376. S. Gregorius Nazianzenus in Hom. de Epiphania Christum dicit *missum fuisse, sed ut hominem. Duplex enim erat in eo natura. Inde denique* (scilicet ex natura humana) *& laboravit ex itinere, inde & esuriit, & sitivit, & contristatus est, & flevit humani corporis lege.*

377. Ex S. Athanasio pauca affert; sed multa, & clarissima ejus testimonia allegat Theodoretus in Dial. II. contra Eutychianos. Nobis ea sufficiant, quæ habet in epist. ad Epictetum, ubi n. 2. ita plures contra Mysterium Incarnationis refellit errores: „ Quisnam infernus illud eructavit, corpus ex Maria genitum esse Verbi divinitati consubstantiale? Aut Verbum in carnem, ossa, & capillos, & in totum corpus mutatum fuisse, & a natura descivisse sua? Quis autem in Ecclesia, aut a Christianis unquam audivit, *Dominum fictione, non natura gestasse corpus?* ... Et quod cruci affixum erat, non fuisse corpus, sed ipsam Sapientiæ substantiam rerum opificem? Quis hæc audiens, *non ex Maria, sed ex sua ipsius substantia Verbum sibi passibile corpus efformavit*, hæc loquentem Christianum dixerit? ... Quo pacto viri, qui dicuntur Christiani, vel ambigere ausi sunt, sitne Dominus, qui ex Maria natus est, substantia, & natura sua Filius Dei, *secundum carnem vero ex semine David, & ex carne sanctæ Mariæ ortus?* &c. "

378. S. Basilii autem hæc verba laudat: *Propter quod cum omni metu, & reverentia contemplandum est, ut in uno, eodemque* (Christo) *ita utriusque naturæ veritas demonstretur, ut neque aliquid indignum, & indecens de divina illa, & ineffabili substantia sentiatur, neque rursum quæ humanitus gesta sunt, falsis illusa imaginibus æstimentur.*

379. Et quoniam Eutyches potissimum S. Cyrilli patrocinio gloriabatur, multo plura & prolixiora ex hoc egregio Mysterii Incarnationis defensore contra Eutychetis deliria protulit. Sufficiant nobis ea, quæ habet in epist. de recta fide ad Reginas. *Homo*, inquit, *nominatus est* (Jesus Christus) *cum sit natura Deus, Dei Patris Verbum, quoniam similiter ut nos, sanguini communicavit, & carni. Sic enim in terris apparuit, non amittens id, quod erat, sed assumens humanitatis naturam in sua ratione perfectam.*

380. Fidenter igitur, & vere potuit S. Leo, sibi cognominem Augustum ita alloqui: „ Quibus si dignaveris recensitis, non aliud nos prædicare reperies, *quam quod sancti Patres nostri toto orbe docuerunt;* nec quemquam ab illis, nisi solos impios hæreticos, discrepare &c. "

381. S. Thomas in Lib. IV. cap. 25. *cont. Gent.* Eutychetis errorem nonnullis rationibus refellit, quarum illa videtur præcipua ducta ex verbis Apostoli ad Philipp. II. *Cum in forma Dei esset* &c., *formam servi accepit*. Ex iis enim sic colligit: „ Non potest dici, quod sit eadem forma Dei, & forma servi: nihil enim recipit, quod jam habet: & sic si eadem est forma Dei, & forma servi, cum jam formam Dei habuisset, non accepisset formam servi. Neque iterum potest dici, quod forma Dei in Christo per unionem sit corrupta, quia sic Christus post unionem non esset Deus. Neque iterum potest dici, quod forma servi sit corrupta in unione, quia sic non accepisset formam servi. Sed nec dici potest, quod forma servi sit permixta formæ Dei, quia quæ permiscentur, non manent integra, sed partim utrumque corrumpitur: unde non diceret, quod accepisset formam servi, sed aliquid ejus; & sic oportet dici secundum verba Apostoli, quod in Christo etiam post unionem fuerunt duæ formæ: ergo duæ naturæ ". Vid. etiam 3. P. q. 2. art. 1.

382. Objectio prima, & potissima Eutychianorum erat ex cap. I. Evangelii S. Joannis, ubi dicitur: *Et Verbum caro factum est.* Id autem eodem modo intelligendum esse volebant, quo intelligitur, uxorem Loth factam esse statuam salis Gen. XIX. 26., aut virgam Moysis factam esse serpentem Exodi IV. 3., aut denique aquam factam vinum Joann. II. 9.; in omnibus enim istis lo-

runt, vid. supra n. 71. & seq. Eadem enim etiam probant, Jesum Christum habuisse naturam humanam, secundum quam solam poterat dici *Filius Mariæ*.

locis Scriptura sacra utitur voce ἐγένετο, a verbo γίνομαι fio. Verbum igitur dicitur factum caro per conversionem unius naturæ in aliam; ut post adunationem nonnisi una supersit, ut docebat Eutyches.

583. Resp., sanctos Patres, etiam eos, qui ante natum Eutychianæ hæreseos monstrum floruerunt, hunc S. Joannis textum explicuisse non de conversione divinitatis in carnem, quod absurdissimum esset, sed de unione, vel assumptione carnis ad consortium divinæ naturæ in persona Verbi, *non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum*, ut dicitur in Symbolo *Quicumque*. Et facile esset longam Sanctorum Patrum catenam huc afferre, qui non alio sensu celebrem hunc S. Joannis textum intellexerunt. Unus impræsentiarum sufficiat Ambrosius, qui *de Incarnat.* cap. 5. *Hoc est*, inquit, *illud Verbum, quod carnem suscepit, hoc habitavit in nobis, hoc est, in carne habitavit humana*.

584. Loca autem parallela allata, & quæ ex sacris litteris adduci possunt, nobis minime officiunt; neque enim negamus verbum γίνομαι *fio* aliquando significare conversionem, ut in locis objectis; dummodo Euychiani non inficientur, aliquando etiam significare simplicem assumptionem, ut quando Jesus Christus dicitur factus pro nobis *peccatum* 2. Corinth. V. 21., & *maledictum* ad Gal. III. 13., non alia certe de causa, quam quia debitum nostrorum peccatorum in se assumpsit, ut pro iis divinæ justitiæ satisfaceret. Itaque non tam vis verbi *fieri* hic attendi debet, quam natura rei, quæ aliquid *facta* dicitur. Si tantummodo vis verbi attendatur, sequitur omnium absurdum maximum, quod divinitas sit conversa in carnem; nec Verbum fuerit amplius Deus, sed purus homo: cum itaque tantum absurdum ne cogitare quidem possimus, recte concludimus, S. Evangelistam Joannem, cum dicit *Verbum caro factum est*, nihil aliud voluisse significare, quam Verbum divinum nostram carnem assumpsisse, ut habitaret inter nos, nostramque salutem operaretur (*a*).

585. Et sic etiam respondendum est eis, qui verba consecrationis *Hoc est corpus meum* afferunt, ut inde probent, Verbum fuisse versum in carnem, quemadmodum consecratione panis convertitur in corpus Christi.

586. Primo etiamsi paritas illa obtineret, sequeretur illud absurdum, quod omnium maximum esse diximus, Verbum Dei immutabile esse in corruptibilem carnem conversum. Deinde mirabile conversionis panis in corpus Christi mysterium credimus, & veneramur, quia Apostolica fides id perpetuo, & constanter tradidit; eadem autem fides Eutychianorum blasphemias execratur.

587. Certe non aliter hunc locum intellexerunt veteres Patres, quorum omnium instar sit S. Joan. Chrysostomus in Hom. XI. in Joan. Tom. VII., ubi postquam dixisset, *ne dæmones quidem, neque vel stultissimos, & amentes* cogitare posse, Dei substantiam fuisse in carnem mutatam, vult illud dictum esse, ne aliquis suspicaretur, Dei incarnationem meram esse *phantasiam*. *Nam unitate & conjunctione Deus Verbum, & caro unum sunt, sine ulla confusione, vel substantiarum ablatione, sed per unionem ineffabilem*.

588. Audiatur etiam magnus Augustinus, qui in Serm. CLXXXVII., alias 27. *de tempore* Tom. V. hanc ineffabilem unionem carnis ad Verbum explicat exemplo verbi, quod prius in corde conceptum est, postea ore, & voce profertur, non quasi illud primum convertatur in vocem, sed illo integro ista assumitur, per quam verbum intus conceptum foris in vocem procedit; & post multa egregie explicat ac concludit: „ Quia Dei Verbum, quod manet in æternum, *caro factum* „ *est, ut habitaret in nobis*, propter Dei formam „ latentem, sed manentem, sicut nuntiavit Ga„ briel, vocamus nomen ejus *Emmanuel* &c. "

589. Inst. Paulus Apostolus ad Philipp. II. 7. dicit, Christum Jesum *se exinanivisse*, formam servi accipiendo; sed si tantummodo carnem sibi copulasset, nulla fuisset exinanitio: ergo aliqua fieri debuit divinitatis cum carne commixtio.

590. Resp., hanc exinanitionem in eo solum fuisse, quod cum unigenitus Filius æterni Patris in forma Dei esset gloriosus, impassibilis, immortalis, propter nos formam servi acceperit, factus in carne humana doloribus, & morti obnoxius. Unde subdit Apostolus: *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*.

591. Obj. secundo multos veteres Patres, qui nonnisi unam esse in Christo naturam aperte prædicarunt. Primo allegatur Julius Rom. Pontifex, qui in epist. ad Dionysium Corinthiorum Episcopum duplicem in Christo naturam ut absurdam rejicit, quia *necesse est, eos, qui duas naturas dicant, unam adorare, alteram non adorare, ac in divinam quidem baptizari, in humanam vero non baptizari*. Secundo id ipsum docuit S. Gregorius Thaumaturgus apud Photium Cod. CCXXX. inquiens in Exposit. Fidei: *Non duæ personæ, neque duæ naturæ, non enim quatuor nos adorare dicimus*. Tertio S. Cyrillus in ep. ad Acacium Metinensem: *Naturas duas*, inquit, *unitas esse dicimus; post unitionem vero, tamquam sublata jam in duo partitione, unam esse credimus Filii naturam, verum inhumanati, & incarnati*. Et in Epist. I. ad Successum: *Post unio-*

(*a*) Non adeo desipiebant Eutychiani, ut dicerent divinam Verbi naturam fuisse in carnem conversam, sed potius credebant, naturam humanam fuisse a divinitate absorptam, ut gutta mellis in mare projecta ab ejus aquis absorbetur: unde etiam apud Theodoretum in Dial. II. Eranistes Eutychianus ita suam mentem exponebat: *Ego divinitatem ajo mansisse; ab hac vere absorptam esse humanitatem*. Vide sup. n. 351.

nionem, inquit, *non dividimus naturas a se mutuo, neque in duos secamus filios illum, qui unus est, & individuus. Sed unum dicimus Filium, & quemadmodum locuti sunt Patres, unam naturam Dei Verbi incarnatam.* Demum S. Gregorius Nyssenus Lib. IV. contra Eunomium humanam naturam ita fuisse dicit a divina absorptam, *veluti si aceti stilla in mare projecta huic admisceatur; fit enim mare.* Qua similitudine Eutychiani utebantur, ut supra vidimus num. 350.

392. Ad primum respondet Leontius in Lib. *de Sectis* Act. VIII. Tom. IX. *Biblioth. Sanct. Patrum*, illam epistolam falso tribui Julio R. Pontifici, eamdemque esse alicujus ex hæresi Apollinaris, vel Eutychetis, vel Dioscori; quod nonnullis non improbandis conjecturis idem Auctor evincere conatur (*a*). Eam supposititiam esse credidit quoque Facundus Lib. I. cap. 5., de Eutychianis inquiens: „ Quid autem illos contra hæc „ evidentissima Patrum testimonia juvare poterit, „ quod in assertionem vanissimi sui erroris dicunt, „ Julium Romanum Episcopum *nescio ubi* rescri„ psisse, *quod una sit Christi natura?* " Hypatius etiam Episcopus Ephesinus in collatione cum Acephalis habita Constantinopoli: *B. Julii*, inquit, *famosam illam epistolam manifeste Apollinaris ostendimus fuisse.*

393. Verum si hæc epistola ut genuina suscipiatur, tunc dicendum est, in eadem nomen *naturæ* pro *persona* adhibitum fuisse, quod a veteribus nonnunquam factum esse novimus. Ita Eutychianis respondebat Eulogius Alexandrinus Patriarcha apud Photium *in Bibliotheca* Cod. CCXXX. Facundus autem Lib. I. cap. 5. hæc affert ex Julii epist. ad Prosdocium: *Prædicatur vero* Christus... *perfectus Deus in carne, & homo perfectus in spiritu, non duo filii, unus quidem proprius filius assumens hominem, alter vero mortalis susceptus a Deo; sed unus unigenitus in cælo, unigenitus Deus in terra:* quibus verbis & Nestorii, & Eutychetis hæreses condemnantur.

394. Ad secundum idem Leontius allatam S. Gregorii Neocæsariensis expositionem Fidei non esse hujus insignis Thaumaturgi asserit, sed alicujus hæretici. *Quidam*, inquit, *ex hæresi Apollinaris, vel Eutychis, vel Dioscori, cum vellent suam hæresim confirmare, quasdam Orationes Apollinaris Gregorio Thaumaturgo, aut Julio inscripserunt, ut simpliciores fallerent.*

395. Ad tertium S. Joannes Damascenus Lib. III. *de fide orthod.* cap. 6. simili loquendi formula utens inquit: *Et cum juxta beatos viros Athanasium, & Cyrillum, Verbi naturam incarnatam esse pronunciamus, divinitatem carni unitam esse dicimus.* Sed non alio egemus interprete, cum ipse S. Cyrillus adeo dilucide suam mentem explicaverit, ut ex eo omnino juguletur hæresis Eutychiana. Nomine enim *naturæ incarnatæ* nihil aliud significare voluit hic S. Pater, quam carnem, seu naturam humanam unitam Verbo divino inseparabiliter contra Nestorium, qui duas in Christo naturas non solum distinctas, sed etiam sejunctas, & in duabus diversis personis subsistentes admittebat, *moraliter* tantummodo sibi invicem unitas. Seipsum sæpius, & adeo perspicue explicavit S. Patriarcha, ut nullum reliquerit calumniæ locum. Vide sup. num. 195. & seq.

396. Immo hac ipsa S. Cyrilli loquendi formula contra Eutychianos postea non pauci orthodoxi usi sunt, ut Gelasius Papa in Lib. contra Eutychetem, S. Maximus Martyr, Eulogius Alexandrinus, & alii. Jo. autem Maxentius in Libro contra Acephalos ita vim illius formulæ Cyrillianæ, quæ etiam fuit S. Athanasii, luculenter aperit: „ Si voluerint dicere *Verbum incarnatum, sive* „ *unam naturam Dei Verbi incarnatam*, eo i„ pso, quo hæc dicent, duas procuidubio dicere „ convincuntur in Christo naturas, duarumque, „ non unius, nomina naturarum, ejus videlicet, „ qui incarnatus est, idest Verbi Dei; & ejus, „ quæ ab ipso assumpta est, carnis. "

397. S. Thomas 3. P. quæst. 2. art. 1. ad 1. affert expositionem textus S. Cyrilli factam in V. Synodo Collat. VIII. Can. 8. his verbis: „ Si quis „ unam naturam Verbi Dei *incarnatam* dicens, „ non sic accipiat, sicut Patres docuerunt, quod „ unus Christus factus est ex divina natura, & „ humana, unione secundum substantiam facta; „ sed ex talibus vocibus naturam unam, sive sub„ stantiam divinitatis, & carnis Christi introduce„ re conatur, anathema sit ". Et ulterius idem S. Præceptor qu. 55. art. 1. ad 1. sapienter monet, *quod propter identitatem, quæ in divinis est inter naturam, & hypostasim, quandoque natu-*

(*a*) Leontii Byzantini conjecturæ hæ sunt. Primo nihil in ea Epistola esse Julio Pontifice dignum: secundo Corpus Christi non nominari corpus anima, ac mente præditum, sicuti a Patribus illius ævi nominari solebat: tertio quod S. Gregorius Nyssenus in opere contra Apollinarem multa ex hac epistola recitet, & confutet: quarto qui hanc epistolam ut genuinam allegabant, dixisse, eam fuisse a S. Cyrillo in Concilio Ephesino citatam, quod tamen falsum est; epistola enim a S. Cyrillo laudata, non fuit hæc ad Dionysium, sed alia ad Prosdocium: quinto Valentinum, & Timotheum Apollinaris discipulos hanc epistolam laudasse sub nomine ipsorum magistri: demum ejusdem falsitatem probari ex ejus titulo *Domino meo desideratissimo, & comministro Dionysio;* quem in Epistolis Romanorum Pontificum esse insolitum dicit. Gennadius tamen *De Scriptor. Ecclesiast.* cap. 2. eam genuinam esse credidit, inquiens: „ Julius Urbis Ro„ manæ Episcopus scripsit ad Dionysium quamdam de „ Incarnatione Domini epistolam unam; quæ illo qui„ dem tempore utilis visa est adversus eos, qui ita „ duas per Incarnationem asserebant in Christo perso„ nas, sicut & naturas. Nunc autem perniciosa probatur; fomentum est enim Eutychianæ, & Timotheanæ impietatis. "

tura ponitur pro persona, *vel hypostasi*. Quæ regula admodum utilis est ad rectam veterum Patrum intelligentiam.

398. Inst. Idem S. Cyrillus in Epist. II. ad Successum dicit, duas naturas in Christo *sola cogitatione* distingui: duæ ergo reipsa non sunt.

399. Resp., distinctionis nomine ibi S. Cyrillum intelligere *separationem*, quæ certe nonnisi cogitatione post unionem hypostaticam fieri potest. Id patet ex eo, quo ibidem utitur S. Cyrillus exemplo animæ, & corporis, quæ in nobis sola mentis intelligentia discerni dicit, quia sine humanæ naturæ corruptione separari nequeunt. Ulterius, sic luculenter suam doctrinam exponit: „ Igitur ea, ex quibus est unus, & solus Filius, „ & Dominus noster Jesus Christus, tamquam in„ telligentia concipientes, *duas quidem naturas* „ *unitas asserimus*, post unionem vero tamquam „ sublata jam illa *in duo divisione*, unam esse „ credimus Filii naturam, tamquam unius, *sed* „ *hominis facti*, *&* *incarnati*. " Eadem similitudine animæ, & corporis utitur S. Cyrillus in epist. ad Valerianum. Hanc distinctionem duarum Christi naturarum secundum solam cogitationem etiam post S. Cyrillum retinuerunt S. Agatho Papa in Epist. ad Constantinopolit. Imperatores, & Jo. Maxentius in libello contra Acephalos.

400. Obj. tertio alia Ss. Patrum testimonia, qui ambas naturas in Incarnatione fuisse simul commixtas docuerunt. Primo Tertullianus *in Apologetico* cap. 21. *Nascitur*, inquit, *homo Deus mixtus*; quod alibi sæpe repetit; immo in Lib. adv. Praxeam cap. 27. utriusque naturæ *mixtionem*, & *conversionem* defendit. Secundo S. Augustinus in Epist. 138. ad Volusianum cap. 3. explicans, *quomodo Deus homini permixtus sit*, *ut una fieret persona Christi*, utitur similitudine hominis, in quo anima unitur corpori, ut homo sit, & concludit: *In illa ergo persona* (hominis) *mixtura est animæ*, *&* *corporis*; *in hac persona* (Christi) *mixtura est Dei*, *&* *hominis*. Tertio ipse S. Leo in Serm. III. in Natali Domini: *Non sic*, inquit, *natura humana in societatem sui Creatoris est assumpta*, *ut ille habitator*, *&* *illa habitaculum esset*, *sed ita ut natura alteri altera misceretur*. Et Serm. IV. in Epiphania cap. 4. Dei Filium dicit *natura carnis immixtum*. Ab aliis, qui eadem *mixtionis* voce usi sunt, recensendis brevitatis causa supersedemus.

401. Resp. cum S. Cyrillo Lib. I. adv. Nestorium, illa voce usos fuisse Patres ad *summam duarum naturarum unionem*, non autem ad *confusionem* exprimendam. *Mixtionis nomen*, inquit Cyrillus, *posuerunt nonnulli etiam Sancti Patres*... *sed ea voce sunt usi*, *cum summam unionem ostendere studuerunt*.

402. Tertullianus in Libro *contra Praxeam* primo negat, talem factam esse carnis, & divinitatis mixturam, ut *tertium quid efficiatur*, quomodo ex auro, & argento simul mixtis fit electrum. Non aliam igitur mixtionem intelligit, quam duarum naturarum perfectam unionem; unde etiam ita prosequitur: *Certe* (invenimus) *usquequaque Filium Dei*, *&* *Filium hominis*, *eum Deum*, *&* *hominem sine dubio*, *secundum utramque substantiam*, *in sua proprietate distantem*; *quia neque Sermo aliud*, *quam Deus*, *nec caro aliud*, *quam homo*.

403. S. Augustinus, qua solebat, diligentia, & præcisione seipsum subinde explicat, ut caveatur illius permixtionis error, in quem postea Eutychiani inciderunt, ut facta sit naturarum confusio, unde monet auditorem, *ut recedat a consuetudine corporum*, *quia solent duo liquores ita commisceri*, *ut neuter servet integritatem suam*. Et ante in eadem epistola utramque in Christo naturam ita luculenter distinxerat, ut S. Leo ejusdem Sancti Patris verbis usus fuerit ad Eutychianam hæresim refellendam. Vide sup. num. 374.

404. Mirum denique est, S. Leonem advocari in patrocinium hæresis Eutychianæ, quam validissime confutavit, & insolubili anathemate perstrinxit, & qui in epist. 93. ad Theodoretum protestabatur, se Nestorianos, & Eutychianos, *utrosque Christi hostes æqua lance vitasse*, *atque damnasse*. Excludit itaque eo sermone a Christo diversitatem personarum, non naturarum. Id liquet ex toto contextu, qui sic habet: „ Hic enim (Emmanuel) mirabilis sacræ Virginis partus, vere „ humanam, vereque divinam una edidit prole „ personam, quia non ita proprietates suas tenuit „ utraque substantia, ut personarum in eis posset „ esse discretio: nec sic creatura in societatem sui „ Creatoris est assumpta, ut ille habitator, & il„ la esset habitaculum; sed ita ut naturæ alteri „ altera *misceretur* (*a*). "

405. Obj. quarto. In Symbolo, vulgo Athanasiano, dicitur: *Sicut anima rationalis*, *&* *caro unus est homo*; *ita Deus*, *&* *homo unus est Christus*: sed anima rationalis & caro conveniunt ad constituendam unam naturam humanam: ergo etiam Deus, & homo unam constituunt Jesu Christi naturam.

406. Respond. Sanctus Thomas 3. Part. qu. 2. art. 1. ad 2. „ quod ex anima, & corpore con„ stituitur in unoquoque nostrum duplex unitas, „ naturæ, & personæ. Naturæ quidem, secun„ dum quod anima unitur corpori, formaliter per„ fi-

(*a*) Quasi immediate post ita pergit: „ Hanc unita„ tem, qua Creatori creatura *conseritur* &c. ": unde aliqui suspicati sunt, illam vocem *misceretur* errorem fuisse Librarii. In Codice quodam perantiquo legitur *uniretur*. Sed non est necesse, nos ad has angustias redigi, cum sane, & orthodoxe *mixtionis* vox in mysterio Incarnationis adhiberi possit, dummodo omnis confusio procul amoveatur; & ita duæ naturæ commixtæ intelligantur, ut utraque integra permanserit.

„ ficiens ipsum, ut ex duobus fiat una natura,
„ sicut ex actu, & potentia, materia, et forma.
„ Et quantum ad hoc non attenditur similitudo;
„ quia natura divina non potest esse corporis for-
„ ma. Unitas vero personæ constituitur ex eis,
„ inquantum est unus aliquis subsistens in carne,
„ & anima. Et quantum ad hoc attenditur simi-
„ litudo: unus enim Christus subsistit in divina
„ natura, & humana".

407. Obj. quinto. Duarum naturarum una non denominatur ex altera, nisi aliquo modo invicem transmutentur; sed divina natura, & humana in Christo ab invicem denominantur, dicit enim Cyrillus supra laud., *divinam naturam esse incarnatam;* & Gregorius Nazianzenus ep. I. ad Cledonium dicit, *humanam naturam esse deificatam:* ergo &c.

408. Respondet S. Thomas ex S. Jo. Damasceno Lib. III. *de fide orthod.* cap. 6., naturam divinum dici *incarnatam*, quia est unita carni *personaliter*, non quod sit in naturam carnis conversa. Similiter & caro dicitur *deificata*, non per conversionem, sed per unionem ad Verbum, salvis suis proprietatibus naturalibus; ut intelligatur caro *deificata*, quia facta est Dei Verbi caro, non quia facta sit Deus.

CAPUT III.

Breviter resolvuntur quædam quæstiones ad unionem duarum naturarum spectantes (a).

409. Quæres primo, an numerus naturarum in Jesu Christo admittendus sit?

410. Resp., otiosam fortasse, & inutilem hanc quæstionem videri posse, postquam contra Eutychianos, duas esse in Christo inconfusas, atque impermixtas naturas, divinam, & humanam, tanto labore evicimus. Attamen non defuerunt etiam ex orthodoxis, qui earumdem naturarum numerum non admitterent. Certe S. Maximus Martyr, qui contra eosdem Eutychianos feliciter disputavit, refert, Catholicos quosdam *numerum* naturarum non admisisse, eo quod *numerus omnis*, *aut dividendi vim habeat*, *aut divisibilis sit*, *aut divisionem introducat*. Et Jo. Maxentius in libello contra Acephalos Catholicorum doctrinam ita pariter exponit: *Sed duas ideo non debere dici in Christo post adunationem fatentur naturas, quia duo numerus non potest esse indivisus, cum secundum veritatem omnis numerus divisioni subjaceat.*

411. Vanum tamen fuisse hunc quorumdam Catholicorum scrupulum, ostendit Vigilius Tapsensis in fine Lib. II. contra Eutychem; ubi utramque litigantium partem orthodoxam fuisse asserit, quamquam una alteram hæresis accusaret. „ Qui enim
„ nolunt, inquit, duas ore fateri naturas, quas
„ fidei expressione defendunt, Eutychianistæ re-
„ putantur, cum non sint. Item qui duas unius
„ Christi naturas publice profitentur, Nestoriani
„ putantur esse, cum non sint. Et videas eos lu-
„ ctuosis quibusdam, & omni lamentatione dignis
„ insultantibus hæreticorum nomine se invicem ac-
„ cusare. *Tu*, inquit, *Eutychianus es; & tu*
„ *Nestorianus es*."

412. Sed vicit tandem eorum sententia, qui duas in Christo naturas numerabant, maximo tamen, & indissolubili nexu in una Verbi persona consociatas. Totam autem difficultatem, quod numerus divisionem secum afferat, ita diluit Leontius subtilis, atque accuratus Theologus Sæcul. VII. in Tract. V. *Solutionis argumentorum Severi:* „ Numerus ipse
„ per se, neque dividit, neque copulat, sed u-
„ traque recipit, secundum qualitatem habitudi-
„ nis. Si enim unitates ipsas consideres, ex qui-
„ bus constat numerus, in has dividitur: Si au-
„ tem universitatem harum, ex his copulatur.
„ Duo enim, & duo, verbi gratia, componunt nu-
„ merum *quatuor;* numerus vero *quatuor* in duo,
„ & duo dividitur: quare nihil habere definitum,
„ *neque divisum*, *nec unitum;* sed in complexio-
„ ne rerum, & compositione hoc consistere". Ex his, aliisque rationibus communis demum opinio facta est Orthodoxorum contra hæreticos, duas in Christo numerandas esse naturas, quamquam indivisibiles.

413. Disputatum est etiam, an hæc duarum naturarum numeratio ad quantitatem *discretam* pertineret, an vero *ad continuam?* Leontius *de Sectis* Act. VII. sine dubio respondit, pertinere ad quantitatem *discretam;* subdit vero: *Discretum autem dicitur non illud solum, quod prorsus est divisum; sed illud etiam, quod sic unitum est, ut suam quamdam rationem, qua distinguitur, servet.*

114.

(a) Quamquam inanis quorumdam Scholasticorum labor probari minime potest, qui longas, & subtiles de duarum naturarum in una Christi persona concertationes instituerunt; non tamen aliis consentire possumus, qui hæc omnia prorsus resecanda putant, non solum ut supervacanea, sed ut nimis curiosa, & fidei simplicitati plene noxia. Ita inter alios Phil. Limborchius, vir non indoctus, sed Sectæ Remonstrantium, cui addictus erat, præjudiciis a sana Theologiæ tradendæ ratione alienatus in Lib. V. *Theologiæ Christianæ* cap. 9. §. 8., ubi fidenter asserit, modum unionis divinæ naturæ cum humana tot esse obscuritatibus involutum, *ut doctissimi, solertissimi cujusque ingenium fatiget; & postquam diu satis se fatigarunt, inscitiam tandem suam fateri cogantur.* Eadem pene scribit Simon Episcopus pariter ex Remonstrantium grege Lib. IV. *Institut. Theolog.* Sect. LI. c. 13. Tom. I. Operum. Quantum isti, aliique eorum similes fallantur, liquido patebit ex iis, quas instituimus quæstiunculis; in iis enim cum pene unanimis saniorum Theologorum consensus quasi semper habeatur, vel ex hoc ipso manifestum sit, nec eas impenetrabilibus tenebris esse involutas, nec inutiliter fuisse ad rectam hujus mysterii intelligentiam excitatas.

414. Hanc quæstionem proponit Sanctus Joannes Damascenus Lib. III. *de fide orthod.* cap. 8. atque ita respondet: „ Domini naturas neque corpus unum esse, neque lineam unam, neque tempus, neque locum, ut ad continuam quantitatem reducantur. Hæc enim sunt, quæ continue quanta censentur. Sciendum porro est, ea in numerum cadere, quæ inter se distinguuntur; nec numerari ea posse, inter quæ nulla distinctio est: sed quatenus distinguuntur, eatenus numerari: exempl. grat. Petrus & Paulus, qua ratione uniti sunt, non numerantur; nam cum secundum essentiam copulentur, dici non possunt *duæ naturæ:* at vero cum ratione personæ differant, *duæ* proinde *personæ* dicuntur. Ex quo patet, numerum iis convenire, quæ inter se differunt, hactenus quoque ea numerari. "

415. Hac præmissa doctrina, ita quæstioni respondet: „ Quocirca Domini naturæ, quantum *ad personam attinet*, *absque confusione unitæ sunt*: quantum autem *ad differentiæ rationem*, *absque divisione distinguuntur*. Ac quidem qua ratione unitæ sunt, minime numerantur (neque enim duas quantum ad personam dicimus esse Christi naturas); qua autem citra divisionem distinctæ sunt, numerantur &c. " Et hæc sufficiant de subtili hac quæstione, quæ propter importunas Eutychianorum argutias agitari debuit.

416. Quæres secundo, utrum persona, vel hypostasis Christi post incarnationem sit composita?

417. Respond., non quæri, an natura Jesu Christi sit composita. Certum est enim, ut hactenus contra Eutychianos evicimus, utramque naturam *integram* in Christo permansisse. Quæritur ergo solum de hypostasi Jesu Christi, & hæc sine dubio dici debet cum S. Jo. Damasceno Lib. III. *de fide orthod.* cap. 5. *ex duabus naturis composita*.

418. Angelicus autem noster Præceptor 3. P. quæst. 2. art. 4. bene observat, personam sive hypostasim Christi dupliciter considerandam esse; nempe primo *prout est in se;* & sic esse *omnino simplicem*, alio modo secundum rationem personæ, vel hypostasis, *ad quam pertinent subsistere in aliqua natura*, & secundum hoc personam Christi subsistere in duabus naturis; *& sic dicitur persona composita*. Caute tamen Sanctus Doctor addit in resp. ad 2.; quod „ illa compositio personæ ex naturis non dicitur esse *ratione partium*, sed potius *ratione numeri;* sicut omne illud, in quo duo conveniunt, potest dici *ex eis compositum*. "

419. Atque hæc Sancti Thomæ doctrina desumpta est etiam ex definitione Concilii Constantinopolitani II. ubi Collat. VIII. can. 4. dicitur: „ Qui non confitetur *unitatem Verbi Dei* ad carnem animatam anima rationali, & intellectuali, *secundum compositionem*, sive secundum subsistentiam factam esse, sicut & Sancti Patres docuerunt, & ideo unam ejus subsistentiam *compositam*, qui est Dominus noster Jesus Christus, unus de Sancta Trinitate, talis anathema sit ". Etiam in VI. Synodo œcumenica eadem veritas confirmata fuit Act. XI. his verbis: *Unam ejus* (Christi) *subsistentiam compositam dicimus*. Ac paulo antea in Synodo Romana sub Martino I. can. 8.

420. Neque vero ex hac catholica doctrina quis inferat, Christum totum compositum ex natura divina, & humana aliquid majus, meliusve esse, quam singulas partes totum componentes. Id quippe verum est de natura humana, sed non de divina, qua nihil majus excogitari potest. Rationem reddit Sanct. Thomas in III. Diss. VI. quæst. 2. art. 3. ad 1. inquiens: „ Quod in persona composita sint plura bona, quam in persona simplici, quia est ibi bonum increatum, & bonum creatum: tamen persona composita non est majus bonum, quam simplex, quia bonum creatum se habet ad bonum increatum, sicut punctum ad lineam, cum nulla sit proportio unius ad alterum. Unde sicut lineæ additum punctum non facit majus, ita nec bonum creatum additum in persona bono increato facit melius. Vel etiam quia ratio bonitatis omnium bonorum est in Deo: unde & ipse dicitur *omne bonum*. Unde non potest sibi fieri additio alicujus boni, quod in ipso non sit. "

421. Dices. In Concilio Constantiensi fuit damnata hæc propositio Joannis Hus: *Duæ naturæ*, *divinitas*, *& humanitas*, *sunt unus Christus*, quæ tamen propositio erit vera, si Christus dicatur una persona *composita*.

422. Resp., fuisse illam propositionem merito damnatam in perverso sui Auctoris sensu, quem Joannes a Magistro suo Wicleffo hauserat, scilicet tam naturam divinam, quam humanam in abstracto, & divisim acceptam esse Christum: non autem damnata fuit, aut damnari potuit ea propositio in hoc sensu, quod ambæ naturæ simul unitæ in Verbi persona Christum constituant. Vid. Thomas Waldensis in *Doctrinali fidei* Lib. I. art. cap. 42.

Quæres tertio, in quo sita sit duarum naturarum unio?

423. Resp. Jam diximus supra pag. 76. n. 61. causam effectricem Dominicæ incarnationis fuisse totam Sanctissimam Trinitatem, unde sequitur etiam unitionem duarum naturarum in Christi persona active sumptam nihil esse aliud, quam ejusdem Sacrosanctæ Triadis actionem. Hic autem solummodo quæritur, quid proprie sit illa unio *passive* sumpta; seu quid sit ille nexus intimus, & arctissimus, qui utramque naturam simul copulat; an aliud creatum sit, ab ipsis naturis distinctum? An vero nihil sit aliud, quam ipsæ duæ naturæ inter se copulatæ in divini Verbi persona?

424. Primam sententiam tenuit Scotus in Lib. III. Sentent. Dist. I. quem non pauci Scholastici se-

secuti sunt, ut Suarez Disp. VIII. in 3. Part. Sect. 4., Vasquez disp. 18. cap. 3., & etiam ex Thomistis Salmaticenses Disp. IV. dub. 1., ac nonnulli alii, potissimum propter auctoritatem Sancti Thomæ, qui 3. Part. q. 2. art. 7. docet, & probat, *unionem divinæ, & humanæ naturæ esse aliquid creatum;* pro certo igitur videtur habere, eam unionem esse aliquid a duabus naturis unitis distinctum.

425. Sed alii Thomistæ repugnant, contendentes, nullum prorsus modum absolutum a Sancto Doctore admitti, quo unio utriusque naturæ facta sit. Perspicua sunt ipsius verba in III. *Sent.* Dist. II. quæst. 2. art. 2. quæstiunc. 1.: *In unione humanæ naturæ ad divinam* nihil potest cadere medium formaliter unionem causans, *cui per prius humana natura conjungatur, divinæ personæ. Sicut enim inter materiam & formam nihil cadit medium in esse, quod per prius sit in materia, quam forma substantialis .... ita etiam inter naturam, & suppositum non potest aliquid dicto modo medium cadere &c.* Item 3. Part. quæst. 6. ad 1. *Unio*, inquit, *naturæ humanæ ad Verbum Dei est secundum esse personale, quod non dependet ab aliquo habitu*, sed immediate ab ipsa natura. Non itaque excogitare debemus aliquem nexum ab utraque natura distinctum, in una persona, quo utraque simul copuletur; eo fere modo, quo calce simul uniuntur lateres, aut filo consuuntur vestes. Sed potius quomodo forma unitur materiæ, aut actus potentiæ, quin aliquod sit vinculum, quo simul copulentur, ita divina natura, & humana simul immediate conjunctæ sunt in una persona divini Verbi.

426. Neque vero obstant, quæ S. Doctor in laud. art. 7. habet, inquiens: *Unio de qua loquimus, est* relatio quædam, *quæ consideratur inter divinam naturam, & humanam secundum quod conveniunt in una persona Filii Dei. Sicut autem in I. P. (quæst. 13. art. 7.) dictum est, omnis relatio, quæ consideratur inter Deum, & creaturam, realiter quidem est in creatura, per cujus mutationem talis relatio innascitur, non autem est realiter in Deo, secundum rationem tantum, quia non innascitur secundum mutationem Dei. Sic ergo dicendum est, quod hæc unio, de qua loquimur, non est in Deo realiter, sed secundum rationem tantum; in humana autem natura, quæ creatura quædam est, realiter est. Et ideo oportet dicere*, quod sit quiddam creatum.

427. Non inquam hæc obstant: nam ex toto contextu apparet, non loqui Angelicum de ipsa *unione formali*, sed de relatione, quæ ex unione resultat; & quæ relatio *realis* est solum ex parte naturæ creatæ, & cum hæc relatio realis non sit æterna, sed inceperit cum ipsa unione, certe creari debuit. Quantum vero attinet ad ceteras difficultates ex ratione depromptas, eas apud memoratos supra Theologos Scholasticos quisque pro libitu legere poterit.

Quæritur IV., an unio duarum naturarum in Christo dici possit *accidentalis?*

428. Negat S. Th. hac q. 2. art. 6. bene observans, hoc affirmari non posse, quin incidamus in damnatam hæresim Nestorii, qui duas in Christo personas admittens, eas nonnisi *accidentaliter* sibi invicem unitas esse dicebat; nempe *per inhabitationem, per unitatem affectus, per operationem, per dignitatem honoris &c.*, unde concludit, omnino *hæreticam* esse illam sententiam, quæ nonnisi *accidentalem* utriusque naturæ unionem ponit.

429. Reipsa in Concilio Lateranensi sub Martino I. definitum fuit, secundum veterem orthodoxorum Patrum traditionem confitendum esse *unum, eumdemque Dominum nostrum Jesum Christum ex duabus, & in duabus existentem naturis substantialiter unitis, inconfuse, & indivise.* Unio ergo duarum naturarum substantialis est, non accidentalis. *Substantialem enim*, inquit Damascenus Lib. III. de fide orth. cap. 3., *esse hanc unionem dicimus, hoc est veram, & non imaginariam. Substantialem autem, non quod duæ naturæ unam compositam naturam effecerint; sed quod in unam Filii Dei compositam hypostasim inter se unitæ sint.* Dicitur vero hypostasis Christi *composita*, quia cum ante incarnationem nonnisi unam terminaret naturam divinam, post incarnationem duas terminat, divinam, & humanam.

430. Neque obstat, quod natura humana unita fuerit Verbo divino jam ab æterno perfectissimo; quomodo accidentia adveniant subjecto jam completo; & quæ proinde adesse, vel abesse possunt (*a*).

431. Ita enim Angelicus Doctor hanc difficultatem solvit ibidem ad 2. „ Illud quod advenit post „ esse completum, *accidentaliter* advenit, nisi tra„ hatur in communionem illius esse completi; sic„ ut in resurrectione corpus advenit animæ præ„ existenti; non tamen *accidentaliter;* quia ad „ idem esse assumetur, ut scilicet corpus habeat „ esse vitale per animam. Non est autem sic de „ albedine, quia aliud est esse albi, & aliud est „ esse hominis. Verbum autem Dei ab æterno „ esse completum habuit secundum hypostasim, „ sive personam; ex tempore autem advenit ei „ natura humana, non quasi assumpta ad unum „ esse, *prout esse naturæ*, sicut corpus assumi„ tur

(*a*) Aliquos Calvinistas hoc argumento: *Quidquid supervenit enti in actu existenti, est ejus accidens: caro supervenit λόγῳ, enti in actu existenti: ergo est ejus accidens,* fuisse indoctos, ad hanc unionem vocandam *accidentalem,* testis est Jo. Gerhardus Tom. III. *Loc. Theolog.* cap. 7. n. 123.

„ tur ad esse animæ, sed ad unum esse, *prout* „ *est hypostasis*, *vel persona*. Et ideo humana „ natura non unitur accidentaliter Filio Dei". Unio itaque duarum naturarum in Christo *substantialis* dici debet, sumendo tamen *substantiam* pro hypostasi, non pro natura.

432. Aliam difficultatem sibi objicit Angelicus; nempe humanam naturam pertinere ad essentiam Verbi divini; quod autem ad essentiam non pertinet, esse accidens; omne enim quod est, aut est substantia, aut accidens; humana ergo natura non potuit conjungi divinæ, nisi accidentaliter.

433. Respondet autem ad 3. „ Quod accidens „ dividitur contra substantiam: substantia autem, „ ut patet V. *Metaph.*, dupliciter; uno modo pro „ essentia, sive natura; alio modo pro supposito, „ sive hypostasi. Unde sufficit ad hoc, quod non „ sit unio accidentalis, quod sit facta unio secun„ dum hypostasim, licet non sit facta unio secun„ dum naturam".

434. Ut autem majori, qua fieri potest, perspicuitate ineffabilis hæc, & substantialis duarum naturarum unio intelligatur, subtiliter, & acute notat Angelicus art. 8., *unionem* distingui ab *assumptione*. Unio enim importat *relationem* quamdam divinæ naturæ, & humanæ, secundum quod conveniunt in una persona; assumptio autem *actionem*, secundum quam aliquis dicitur assumens, vel *passionem*, secundum quam dicitur aliquid assumptum. Hinc fit, ut æque dici possit, naturam divinam esse unitam naturæ humanæ, & e converso naturam humanam esse conjunctam divinæ. Non autem dici potest, naturam humanam assumpsisse naturam divinam, sed contra dici debet, naturam humanam esse assumptam a Verbo, ut in ejusdem persona subsisteret. Quod conforme est Apostolo dicenti, Filium Dei *formam servi Dei accepisse* ad Philipp. II. 7., & communi S. Patrum locutioni, qui Incarnationem nominare solent *assumptionem carnis*.

Quæritur V. An unio duarum naturarum in Christo fuerit omnium maxima?

435. Resp. Angelicus in art. 9., hanc unionem consideratam ex parte ejus, in quo duæ naturæ copulantur, scilicet divinæ personæ, esse omnium maximam; eo enim est major unio, quo punctum, ut ita dicam, unionis est magis simplex: persona autem divina, in qua naturæ simul copulantur, est maxime una, & simplicissima; adeoque &c. Hinc S. Bernardus lib. 5. *de Considerat.* cap. 8. *Inter omnia*, inquit, *quæ recte unum dicuntur*, *arcem tenet unitas Trinitatis*, *qua tres personæ una substantia sunt: secundo loco illa præcellit*, *quæ e converso tres substantiæ una in Christo persona sunt* (a). Probat autem mellifluus Doctor, hanc in Christo unionem esse majorem ea, qua anima, & corpus uniuntur ad unam hominis naturam, & personam constituendam, quia inquit, *si duo illa de se invicem prædices*, *non erraveris*, *Deum videlicet hominem*, *& hominem Deum vere*, *catholice pronuntias*. *Non autem similiter vel carnem de anima*, *vel animam de carne*, *nisi absurdissime prædicas*; *& si similiter anima*, *& caro unus sit homo*.

Quæritur VI. An unio duarum naturarum in Christo facta sit per gratiam?

436. Resp. Angelicus art. 10. allatis istis S. Augustini verbis *de prædest. Sanct.* cap. 15. *Ea gratia fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus*, *qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus*. Eadem verba Angelicus sic explicat: „ Gratia dupliciter dicitur: uno modo „ *ipsa voluntas Dei gratis aliquid dantis*; alio „ modo *ipsum gratuitum donum Dei*... Sic ergo „ dicendum est, quod si gratia accipiatur ipsa Dei „ voluntas gratis aliquid faciens, vel gratum, seu „ acceptum aliquem habens, unio incarnationis „ facta est per gratiam, sicut & unio Sanctorum „ ad Deum per cognitionem, & amorem. Si ve„ ro gratia dicatur ipsum gratuitum donum, sic „ ipsum est humanam naturam esse unitam per„ sonæ divinæ, potest dici quædam gratia, in„ quantum nullis præcedentibus meritis hoc est „ factum: non autem ita quod sit aliqua gratia „ habitualis, qua mediante talis unio fiat."

437. Quod uberius declarat S. Doctor in resp. ad 1., bene observans, quod gratia, *quæ est accidens*, *est quædam similitudo divinitatis participata in homine*. Per Incarnationem autem humana natura non dicitur *participasse similitudinem aliquam divinæ naturæ*: sed dicitur *esse conjuncta ipsi divinæ naturæ in persona Filii*. Majus autem est ipsa res, quam similitudo ejus participata.

438. Observat insuper, gratiam habitualem solum esse in anima: gratiam autem *unionis* pertinere ad totam naturam humanam, quæ componitur ex anima, & corpore; unde etiam hoc sensu intelligi possunt verba Apostoli ad Coloss. II. 9. *Quia in ipso* (Christo) *inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*; quia est unita divina natura non solum animæ, sed etiam corpori, scilicet toti naturæ humanæ.

Quæritur VII. Utrum unionem Verbi incarnati aliqua præcesserint merita?

439. Cum Angelicus art. 10., ut mox vidimus, docuisset, unionem naturarum factam esse gratuita Dei voluntate, cohærenter in art. 11. primo ponit verba S. Augustini, in laud. Lib. *de prædestin. Sanct.* cap. 15. dicentis: *Quisquis in capite nostro præcedentia merita singularis illius generationis invenit*, *ipsa in nobis membris ejus* præ-

(a) Cum S. Pater *tres* dicit *substantias* in Christo, intelligit *Verbum*, *animam*, *& carnem*, ut ipse explicat c. 9., ut antithesim faceret inter mysterium Trinitatis, & Mysterium Incarnationis, *ut quomodo ibi tres personæ*, *una essentia*, *ita hic convenientissima quadam contrarietate tres essentiæ sunt una persona*.

præcedentia merita multiplicatæ regenerationis inquirat. Sed nulla merita præcesserunt regenerationem nostram, secundum illud ad Titum III. 5. *Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*. Ergo nec illam Christi generationem aliqua merita præcesserunt.

440. Et quidem non potuerunt præcedere aliqua ipsius Christi merita; non enim antea fuit purus homo, unde mereri posset, & postea ad hypostaticam unionem assumptus; sed a primo suæ conceptionis instanti fuit filius Dei, utpote non habens aliam hypostasim, vel subsistentiam, quam Filii Dei. Et ideo omnis ejus operatio subsecuta est unionem hypostaticam.

441. „ Sed neque, prosequitur S. Thomas, opera alterius cujuscumque hominis potuerunt „ esse meritoria hujus unionis *ex condigno*. Primo quidem, quia opera meritoria hominis proprie ordinantur ad beatitudinem, quæ est virtutis præmium, & consistit in plena Dei fruitione. Unio autem Incarnationis, cum sit in esse personali, transcendit unionem beatæ mentis „ ad Deum, quæ est per actum fruentis: & ideo „ non potest cadere sub merito, quia est merendi principium. Unde multo minus Incarnatio „ cadit sub merito, quæ est principium gratiæ, „ secundum illud Jo. I. 17. *Gratia, & veritas* „ *per Jesum Christum facta est*. Tertio, quia „ Incarnatio Christi est reformativa totius humanæ naturæ; & ideo non cadit sub merito alicujus hominis singularis: quia bonum alicujus „ puri hominis non potest esse causa boni totius „ naturæ ".

442. *Ex congruo tamen meruerunt S. Patres* (atque inter eos potissimum Beatissima Virgo) *Incarnationem desiderando, & petendo: congruum enim erat, ut Deus exaudiret eos, qui ei obediebant*. Ita Angelicus.

443. Opponit autem sibi ipsi S. Doctor, antiquos Patres promeritos fuisse vitam æternam, ad quam tamen nonnisi per Verbi Incarnationem pervenire poterant, dicente S. Gregorio lib. 13. *Moralium* c. 15.: *Hi, qui ante Christi adventum in hunc mundum venerunt, quantamlibet justitiæ virtutem haberent, ex corporibus educti, in sinum cælestis patriæ statim recipi nullo modo poterant, quia nondum illis venerat, qui justorum animas in perpetua sede collocaret*.

444. Quam difficultatem ita dissolvit: *Est falsum, quod sub merito cadat omne illud, sine quo præmium esse non potest. Quædam enim sunt, quæ non solum requiruntur ad præmium, sed etiam præexiguntur ad meritum, sicut divina bonitas, & ejus gratia, & ipsa hominis natura. Similiter Incarnationis mysterium est principium merendi; quia* de plenitudine Christi omnes accepimus, *ut dicitur Jo.* I. 16.

445. De Beata autem Virgine, de qua non semel canit Ecclesia, quod Dominum omnium *meruit* portare; & per quam *meruimus* auctorem vitæ suscipere, hæc addit S. Præceptor ad 3. *Beata Virgo dicitur* meruisse *portare Dominum omnium, non* quia meruit ipsum incarnari; *sed quia* meruit ex gratia sibi data *illum puritatis, & sanctitatis gradum, ut congrue posset esse mater Dei*.

Quæritur VIII. an gratia unionis fuerit in Christo naturalis?

446. S. Thomas art. 12. præmittit auctoritatem S. Augustini dicentis in *Enchiridio* cap. 40. Tom. VI.: *Modus iste, quo natus est Christus de Spiritu Sancto, non sicut Filius, & de Maria Virgine, sicut Filius, insinuat nobis gratiam Dei, qua homo nullis præcedentibus meritis in ipso exordio naturæ suæ, quo esse cœpit, Verbo Dei copularetur in tantam personæ unitatem, ut idem ipse esset Filius Dei, qui filius hominis, & filius hominis, qui filius Dei: ac sic in naturæ humanæ susceptione fieret quodammodo ipsa gratia illi homini naturalis, quæ nullum possit admittere peccatum*.

447. Post autem quæstioni respondet: „ Dicendum, quod secundum Philosophum in V. *Metaph.*, natura uno modo dicitur ipsa *nativitas*, „ alio modo *essentia rei*. Unde naturale aliquid „ dici potest dupliciter: uno modo quod est tantum ex principiis essentialibus rei, sicut igni „ naturale est sursum ferri, alio modo homini dicitur esse *naturale*, quod ab ipsa nativitate habet, secundum illud Ephes. II. 3. *Eramus natura filii iræ*, & Sap. XII. 10. *Nequam est* „ *natio eorum, & naturalis malitia ipsorum*. „ Gratia igitur Christi, sive unionis, sive habitualis, non potest dici *naturalis*, quasi causata ex principiis humanæ naturæ in Christo; „ quamvis possit dici *naturalis*, quasi proveniens „ in naturam humanam Christi, causante divina „ natura ipsius. Dicitur autem *naturalis* utraque „ gratia in Christo, inquantum eam a nativitate „ habuit: quia ab initio conceptionis fuit natura „ humana divinæ personæ unita, & anima ejus „ fuit munere gratiæ repleta. "

448. Difficultas autem occurrit, quod gratia in Christo *naturalis* dici non possit, secundum naturam divinam: quia sic conveniret aliis personis divinis. Nec etiam naturalis est ei secundum naturam humanam, quia sic conveniret omnibus hominibus, qui sunt ejusdem naturæ cum ipso.

449. Hanc difficultatem ita expedit S. Thomas ibidem ad 3.: „ Gratia unionis non est naturalis „ Christo secundum humanam naturam, quasi ex „ principiis humanæ naturæ causata: & ideo non „ oportet, quod conveniat omnibus hominibus. „ Est tamen naturalis ei secundum humanam naturam, propter proprietatem nativitatis ipsius, „ prout sic conceptus est ex Spiritu S., ut esset „ idem naturalis filius Dei, & hominis. Secundum vero divinam naturam est ei naturalis, inquantum divina natura est principium activum

„ hu-

„ hujus gratiæ. Et hoc convenit toti Trinitati, „ scilicet hujus gratiæ esse principium activum.“

450. Et hæc quidem satis sint, ut integram, *quoad fieri potest*, hujus ineffabilis unionis hypostaticæ notitiam habeamus, ne hæc ignorantes in alterutrum Nestorii, vel Eutychetis præcipitium ruamus. Dixi *quoad fieri potest*; neque enim ii sumus, qui hoc altissimum, & profundissimum mysterium penetrari utcumque posse putemus. Socinianorum sit hæc vana, ac præsumptuosa jactantia. Nos contra cum *ingeniorum Aquila* S. Augustino curiositati nostræ modum imponemus. Hic S. Doctor in epist. 137. ad Volusianum c. 2. num. 8. de hoc ineffabili mysterio loquens: *Hic*, inquit, *si ratio quæritur, non mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus, Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse, in talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis* (*a*).

CAPUT IV.

Ostenditur, unionem duarum naturarum hypostaticam in Christo Jesu nunquam fuisse solutam.

451. Inter proprietates unionis hypostaticæ hæc est præcipua, ut sit indissolubilis. Id tamen impie non minus, quam stolide inficiari ausi sunt veteres quidam hæretici. Nam primo ut S. Augustinus in lib. *de hæresibus* n. 59. refert. „ Seleuciani negabant, Salvatorem in carne sedere „ ad dexteram Patris: sed ea se exuisse perhibe„ bant, eamque in sole posuisse, accipientes oc„ casionem de Psalmo, ubi legitur: *In sole po„ suit tabernaculum suum*. “ Eadem habet S. Philastrius *de hæresibus* n. 55. Hujus ipsius insaniæ Theodoretus Lib. I. *Hær. fabularum* c. 19. arguit Hermogenem. Pamphilus etiam in Apologia pro Origene quosdam memorat dicentes, *quod Salvator noster ascendens e terris ad cœlum, & corpus suum assumens, pervenit usque ad eum circulum, qui solis Zona nominatur, & ibi, ajunt, posuit tabernaculum corporis sui, non enim ultra erat possibile id progredi.*

452. Secundo Marcellus Ancyranus, ejusque popularis Photinus, aperte docuerunt, post universalem resurrectionem Christum humanitatem, & regnum depositurum. Ita de iis refert Eusebius Cæsariensis Lib. III. *de Ecclesiast. Theologia* cap. 9. Et hanc ipsam absurdam hæresim memorant Orientales Episcopi apud Socratem Lib. II. cap. 19. ubi detestari se profitentur errorem Marcelli, & Photini Ancyro-Galatarum, dicentium, *Christi regnum habiturum esse finem post mundi consummationem, & judicium*. Putabant nimirum omnes isti, Incarnationem non esse factam, nisi ad tempus; adeoque in mundi fine esse dissolvendam.

453. Tertio ejusdem erroris accusatur etiam Origenes. Suspicionem certe ingerunt illa ipsius verba Hom. XXIX. in Lucam de Jesu Christo: *A mortuis resurgens ultra non morietur: omnis autem homo morti subjacet: iste ergo, qui nequaquam moritur, jam non est homo, sed Deus est*. Origenem docuisse etiam, Christum, quemadmodum humanitate, ita & regno exutum iri, asserunt Theophilus in Ep. II. *Paschali*, & S. Hieronymus in ep. ad Avitum CXXIV.; tum Justinianus Imperator in Epist. ad Mennam, Sophronius Jerosolym. in epist. ad Sergium, aliique.

454. Sanct. autem Joann. Damascenus *de hæresibus* hunc errorem tribuit Origenianis, inquiens: *Christi regnum quandoque cessare nugantur*. Recte autem monet P. Mich. Le-Quien, hunc errorem ab alio ejusdem Origenis fluxisse, quod Dæmones, & impii ex meritis Christi sint ad meliorem frugem convertendi, & tunc subjectis universis Deo, regnum Christi cessare debeat (*b*).

455. Quarto aliqui saltem in triduo mortis, divinitatem tum a corpore, tum etiam ab anima Jesu Christi separatam fuisse dixerunt; quos S. Thomas confutat 3. P. qu. 50. art. 2. & 3.

456. Demum viget adhuc memoria celebris illius controversiæ, quæ medio sæc. XIV. exorta est in Hispania inter Dominicanos, & Fratres Mino-

(*a*) Joannes Clericus, qui a Calviniana secta ad castra Remonstrantium, vel potius Socinianorum migravit, in *Epistolis Theologicis*, quas sub adscititio nomine *Liberii de sancto Amore* vulgavit, nihil in toto hoc Mysterio rationi impervium esse contendit; & totam Verbi cum natura humana unionem methodo geometrica se exponere gloriatur. Nempe totam unionem in *consensu* reponit: *Deus*, inquit Proposit. IV., *non potest aliter uniri cum spiritu creato, quam consensu unicam totum componendi cum eo; adeo ut utriusque proprietates, & actiones, & creaturæ passiones toti composito tribui possint*. Cum autem sibi objecisset, illam *unionem consensus* non satis arctam esse, ut *hypostatica* dicitur, quomodo a temporibus proscripti Nestorii semper appellata fuit duarum naturarum unio, facile nodum secat, respondens, *arctiorem afferant, quæ esse possit inter Deum, & creaturas*. Quilibet autem statim videt, hoc modo non explicari, sed prorsus tolli illud magnum Mysterium, quo Christiani sumus. Sed notum jam est, a Socinianis non admitti in Religione mysteria, nisi nomine tenus.

(*b*) Origenis vindicias hac etiam in parte egit Petrus Halloixius, multa colligens hujus veteris Scriptoris loca, ut eum ab hoc errore alienum fuisse ostenderet; quæ tamen *infirma, & levia, & ad rem parum apposita* visa sunt Petro Dan. Huetio Lib. II. *Origenianorum* qu. 3. §. 25. Ipse autem Huetius Origenem purgare nititur aliis argumentis, scilicet, quia in Origenianorum librorum reliquiis manifesta hujus hæreseos vestigia nusquam reperit; & quia Cyrillus Jerosolymitanus *Catechesi* XV. hanc hæresim in Marcello, & Photino confutans, *recens* illam exortam dicit: quod utique non dixisset, si eam jam ab Origenis temporibus propagatam credidisset. Quæ duo ipsius momenta non videntur iis, quæ rejicit, graviora.

nores de sanguine Jesu Christi in Passione fuso, & a corpore ejusdem Christi separato; an scilicet iste sanguis remanserit divinæ personæ conjunctus, quemadmodum certum est, eidem personæ mansisse conjunctam animam, & corpus, quamvis per mortem ab invicem separata. Fuit post centum fere annos hæc eadem quæstio denuo suscitata inter earumdem familiarum Alumnos, majori contentione agitata, atque ad supremum Pii II. tribunal delata; qui eam indecisam reliquit; imposito utrique parti silentio (*a*). Hujusmodi falsas sententias distinctis propositionibus confutabimus.

PROPOSITIO I.

Hæreticum plane est dicere, hypostaticam carnis unionem in Christo post ejus mortem, vel resurrectionem fuisse dissolutam; aut post finem mundi dissolvendam.

457. Prob., quia nimis aperta sunt, & frequentia sacrarum Scripturarum oracula, quibus edocemur, Christum *manere in æternum* Joan. VIII. 35., &c. XII. 34. ipsa turba respondit ad Jesum: *Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum;* & Paulus Apostolus ad Hebr. XIII. 8. *Jesus Christus heri, & hodie, ipse & in sæcula:* nomine autem Christi venit persona divina in natura humana subsistens; ut proinde hæc natura debeat illi unita permanere in æternum. Regnum quoque ipsius Christi æternum futurum prædixit Angelus Mariæ Lucæ I. 33. inquiens: *Dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus; & regnabit in domo Jacob in æternum; & regni ejus non erit finis.* Unde etiam Patres Constantinopolitanæ Synodi primæ hæc ipsa verba Symbolo Nicæno addiderunt: *Cujus regni non erit finis.* Item æternum futurum ipsius Sacerdotium: Hebr. VII. 24. *Hic autem* (Christus), *eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium.* Quod etiam David de eo prædixerat in Psalmo CIX. *Tu es Sacerdos in æternum.* Regnum autem, & Sacerdotium Christus habere non dicitur, nisi secundum naturam humanam divinæ unitam.

458. Supervacaneum videtur, Patrum testimonia contra stolidam hanc, & insanam hæresim coacervare. Eam enim data opera confutarunt S. Cyrillus Jerosolymitanus *Catechesi* XV., S. Epiphanius in *Ancorato*, S. Basilius ep. LII. S. Gregor. Nazianzenus Orat. XXXVI., ac præter alios multos S. Gelasius Papa in epist. secunda, ubi de Christo inquit: *Nunquam autem post resurrectionem unitionis naturæ suæ discessit a proprio templo, nec discedere potest, propter ineffabilem suam benignitatem.* Et S. Jo. Chrysostomus Hom. XI. in Joan. *Carnem*, inquit, *nostram induit, non tanquam iterum eam derelicturus, sed ut secum semper illam habiturus.* Hinc ex historia Synodi VI. œcumenicæ habetur, quod Act. XVI. cum Constantinus quidam Ecclesiæ Apamensis Presbyter novum *Henoticon* proposuisset, in quo ad conciliandos cum Catholicis Monothelitas dicebatur, Christum habuisse quidem voluntatem humanam, dum viveret, eamdem tamen una cum carne, & sanguine in morte exuisse, patres omnes cum indignatione, atque anathemate hanc assertionem exploserunt; ratum quippe erat, & fixum, nihil unquam a Servatore nostro dimissum ex iis, quæ sibi in sua incarnatione univerat.

459. Potissimum Marcelli, & Photini fundamentum repetebatur ex iis Apostoli verbis in prima epist. ad Corinth. XV. 25. & seq. de Christo: *Cum tradiderit regnum Deo, & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus.* Ex hoc loco colligebant, regnum Christi non duraturum, nisi usque ad finem mundi.

460. Locus certe obscurus est, & difficilis; nec uno modo a sacris Interpretibus explicatur. Duas affert Angelicus noster ejusdem expositiones ex sanctis

(*a*) Anno 1351. cum Barcinone quidam Concionator publice prædicasset, divinitatem in triduo mortis Christi fuisse a pretioso ejus sanguine in passione fuso separatam, nec potuisse propterea eumdem sanguinem cultu latriæ adorari, non levis hac de re controversia excitata fuit, quam breviter finivit Clemens VI. mandans Fidei Quæsitori Nicol. Roselli (qui postea a Gregorio XI. fuit Cardinalitia purpura exornatus) ut Concionatorem cogeret ad hanc sententiam publice revocandam; quod factum fuisse narrat Nic. Eymericus in *Directorio Inquisitorum* P. II. n. 280. Videri etiam potest Fleurius T. XX. *Hist. Eccl.* in fine Libri XCV. Sed post centum & amplius annos iterum eadem controversia Brixiæ excitata fuit, scilicet ann. 1463., magnaque argumentorum copia coram Pio II. multis Cardinalibus, ac nonnullis Theologiæ Doctoribus triduana disputatione agitata (Disputatorum nomina nobis conservavit Sylvester de Prierio Tract. III. *Quæst. Evang.* qu. 31.). Si Gobellino credimus Lib. XI., Pontifex cum majori Cardinalium, ac Theologorum parte Dominicanis assentiebatur, negantibus, divinitatem fuisse a sanguine fuso Jesu Christi separatam, quamquam non negarent, eam sejunctam fuisse a parvis quibusdam guttulis, quas Christus resurgens non resumpsit. Sed sapientissimus Pontifex peremptorium judicium ex cathedra pronunciare certis de causis noluit, & utrique litigantium parti silentium imposuit, donec quid de ea re tenendum esset, a Sede Apostolica fuisset definitum. Advertit laud. mox Fleurius, hanc controversiam parum utilem esse, postquam Jesus Christus suum sanguinem resumpsit, & secum una cum carne, & anima in cœlum detulit. De hujus quæstionis renovatione Vid. Historiæ Fleurianæ Continuator T. XXIII. Lib. CXII. n. 67., tum Natal. Alexander in *Hist. Ecclesiast.* Sæc. XV. c. 1. art. 7. P. Ignat. Hyac. Amat de Graveson *De vita, & mysteriis Christi* Diss. XXI.; tum etiam in *Historia Ecclesiastica* Sæc. XV. Colloq. III., atque alii Historici Ab. Bzovius, Henr. Spondanus, & præcipue Gobellinus, a quo ceteri omnia fere mutuati videntur.

ctis Patribus depromptas Lect. III. Prima est, quod Apostolus loquatur non de persona Christi, sed de ipsius corpore, quod est Ecclesia; ut sensus sit: „ *Cum tradiderit*, idest perduxerit regnum, idest „ fideles suos, quos proprio sanguine acquisivit „ Ap. 5. 9. *Redemisti nos Deo in sanguine tuo* ... „ *& fecisti nos Deo nostro regnum* ..... Sed sic „ tradet, ut sibi non adimat, immo ipse unus „ Deus cum Patre, & Sancto Spiritu regnabit. “

461. Altera expositio est ex Sancto Augustino mutuata in Libro 83. quæstionum quæst. 69. *Cum tradiderit regnum Deo, & Patri*, „ idest cum „ ostendet, Deum Patrem regnare. In Scriptura „ enim tunc dicuntur aliqua fieri, quando primo „ innotescunt, & hujusmodi innotescentia fit per „ Christum. “ *Tradet ergo regnum*, inquit Augustinus, *Deo & Patri, cum per illum per speciem cognoscetur Pater. Regnum enim ejus sunt, in quibus nunc regunt per fidem.*

462. Verba autem subsequentia: *Oportet eum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus ejus*, ita S. Doctor Augustinus interpretatur: „ Oportet regnum ejus in tantum manifestari, do„ nec omnes inimici ejus ipsum regnare fatean„ tur: “ Illam vero particulam *donec* non vult ita intelligi, *quasi cum posuerit inimicos suos sub pedibus suis, non sit postea regnaturus*. Neque enim particula *donec* semper exprimit finem, seu cessationem, sed nonnumquam usurpatur etiam de rebus, quæ adhuc perdurant; ut cum dicitur in Psalmo CXXXIII. *Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri*, non significatur, post obtentam misericordiam oculos nostros debere a Deo averti. Et multo plura similia exempla ex sacris litteris afferre facile esset.

PROPOSITIO II.

Divinitas, neque a carne, neque ab anima Christi in triduo mortis separata fuit.

463. Primam hujus propositionis partem probat Angelicus 3. P. quæst. 50. art. 1. hoc firmissimo argumento. In Symbolo Apostolorum omnes ita profitemur: *Credo .... in Jesum Christum filium ejus unicum Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus*; atqui sepultum non fuit nisi corpus inanime: ergo corpus non fuit a divinitate separatum, alias Filius Dei non posset dici *sepultus*. Præclare Augustinus Tract. XLVII. In Joann. num. 13. *Utique*, ait, *confiteris etiam illud, quod habet eadem fides, in eum Christum te credere, qui crucifixus est, & sepultus. Ergo etiam sepultum Christum esse non negas, & tamen sola caro sepulta est. Si enim erat ibi anima, non erat mortuus &c.* (*a*).

464. Concinit S. Fulgentius in Lib. III. ad Trasimundum cap. 16. inquiens: *Licet in Christi morte carnem morientem anima fuisset desertura, divinitas tamen Christi nec ab anima, nec a carne potuit separari suscepta*. Et in responsione ad quæst. primam Ferrandi: *Etiam*, inquit, *cum interveniente morte anima discessit a carne, inseparabilis in Christo utraque natura permansit, quia nec in inferno animam suam, nec in sepulcro carnem suam divinitas immensa deseruit.*

465. Ex Patribus græcis præsto sunt inter alios Athanasius, & Gregorius Nyssenus; quorum prior in Lib. I. *de Incarnatione D. N. J. C. contra Apollinarium* num. 12. Verbum ait habuisse carnem, *in qua passionem, & mortem sub humana forma susciperet, & usque ad sepulcrum, & infernum descenderet*. Et Lib. II. num. 14. Deitatem inquit, *neque corpus in sepulcro deseruisse, neque ab anima in inferis separatam*. Gregorius autem Nyssenus Lib. I. cont. Eunomium V. II. pag. 55. eam propositionem protulit, quæ postea a Theologis instar axiomatis adoptata fuit: *Quod Verbum semel assumpsit, nunquam dimisit*.

466. Aliorum autem græcorum Patrum doctrinam complexus est S. Joannes Damascenus Lib. III. *de fide orthod.* cap. 27., ubi *Quamvis*, inquit, *Christus ut homo morte obierit, sanctaque ipsius anima ab immaculato corpore distracta sit, divinitas tamen a neutro, hoc est nec ab anima, nec a corpore quoquo modo sejuncta est. Neque propterea persona una in duas divisa fuit. Siquidem & corpus, & anima simul ab initio in Verbi persona existentiam habuerunt; ac licet in morte divulsa sint, utrumque tamen eorum unam Verbi personam, qua subsisteret, semper habuit &c.* Et nimis in longum protraheretur probatio, si omnia hujus generis testimonia sanctorum Patrum producerentur (*b*).

467. Sed præstat audire etiam S. Thomam, qui laud. art. 2. ita solide ratiocinatur; „ Illud quod „ per

(*a*) Ut bene advertit Petavius L. XII. *De Incarn.* c. 19. in fine, hæc ratio a S. Augustino, aliisque Patribus allata, quod nempe divinitas non fuerit a carne, & anima sejuncta, quia Christus dicitur *passus, & mortuus, & sepultus*, latissime patet; *hoc enim & Symbolorum fidei conditores, & œcumenicæ Synodi, ceterique omnes, & græci, latinique Patres universi profitentur.*

(*b*) Videri possunt alia S. Patrum testimonia usque ad XII. Sæculum diligenter collecta, ac multa eruditione illustrata a doctissimo P. Pio Ventorni S. Theologiæ Dogmaticæ in Mutinensi Universitate Professore, necnon Sereniss. Herculis III. Theologo a Consiliis, in *Analysi* cujusdam epistolæ P. Martini Natalis *De morte Jesu Christi, ejusque descensu ad inferos*, quam sub anagrammatico nomine Nervenii Nicomædani edidit Astæ Pompejæ anno 1781. in 8.

„ per gratiam Dei conceditur, nunquam absque „ culpa revocatur; unde dicitur Roman. XI. 29., „ quod *sine pœnitentia sunt dona Dei*, *&* *vocatio*. Multo autem major est gratia unionis, „ per quam divinitas unita est carni Christi in „ persona, quam gratia adoptionis, per quam alii sanctificantur; & etiam magis permanens ex „ sui ratione, quia hæc gratia ordinatur ad unionem personalem, gratia autem adoptionis ad „ quamdam unionem affectualem; & tamen videmus, quod gratia adoptionis nunquam perditur „ sine culpa. Cum igitur in Christo nullum fuerit peccatum, impossibile fuit, quod solveretur „ unio divinitatis a carne ipsius. Et ideo sicut „ ante mortem caro Christi unita fuit secundum „ personam, & hypostasim Verbo Dei, ita & remansit unita post mortem, ut scilicet non esset „ alia hypostasis Verbi Dei, & carnis Christi (*a*). "

468. Altera propositionis pars, scilicet divinitatem non fuisse in triduo mortis a Christi anima separatam, iisdem fere Scripturæ sacræ testimoniis evincitur, quæ ad primam propositionem probandam allata sunt; quibus addi possunt ea S. Patris verba in prima ep. c. III. 18. & seq. de Christo Jesu: *Mortificatus quidem carne*, *vivificatus autem spiritu*, *in quo & his*, *qui in carcere erant*, *spiritibus veniens prædicavit*. Christus igitur, idest Filius Dei unigenitus descendit ad inferos, utique secundum animam, quæ erat a corpore separata.

469. Hanc autem secundam propositionis partem etiam ex theologica ratione S. Thomas demonstrat laud. quæst. 50. art. 5. „ Anima, inquit, „ unita est Verbo Dei *immediatius*, *& per prius*, „ quam corpus; cum corpus unitum sit Verbo „ Dei mediante anima (ut supra dictum est quæst. „ 6. artic. 1.): cum ergo Verbum Dei non sit „ separatum in morte a corpore, multo minus „ separatum est ab anima. Unde sicut de Filio „ Dei prædicatur id, quod convenit corpori ab „ anima separato, scilicet *esse sepultum*; ita de „ eo in Symbolo dicitur, quod *descendit ad inferos*; quia anima ejus a corpore separata descendit ad inferos. "

470. Hinc patet, merito in Catechismo Romano P. I. cap. 5. num. 6. ita Symbolum Apostolorum expositum fuisse: „ Cum Jesum mortuum „ esse dicimus, id significamus, ejus animam a „ corpore divisam esse; neque tamen concedimus, „ divinitatem sejunctam a corpore; quin potius „ *constanter credimus*, *& confitemur*, anima „ ejus a corpore divisa, divinitatem tum corpori „ in sepulcro, tum animæ apud inferos conjunctam semper fuisse. " Quod repetitur n. 8.

471. Neque vero aliquis respondeat, Filium Dei dici *sepultum*, quia sepultum est illud corpus, quod olim erat a Filio Dei assumptum; quomodo dicitur *sepultus Pontifex*, aut Imperator, non alia de causa, nisi quia sepultum est cadaver illius, qui olim fuerat Pontifex, vel Imperator.

472. Non inquam, quia eodem prorsus sensu Deus in Symbolo dicitur *sepultus*, quo dicitur *conceptus* in utero Virginis, *natus*, *crucifixus*, *& passus*: atqui nullus negat, neque negare potest, priora verba vere, & proprie dici de Filio Dei propter unionem hypostaticam cum natura humana: pari ergo ratione &c.

473. Ob. primo Christi morientis verba Matth. XXVII. 46. *Deus meus*, *Deus meus*, *ut quid dereliquisti me?* Quæ verba a multis Patribus de separatione divinitatis a corpore, & anima explicata sunt.

474. Et quidem ex Græcis unus suppetit S. Epiphanius, qui Hæresi LXIX., quæ est Arianorum num. 62. „ Humana natura, inquit ... videns „ Divinitatem jam in procinctu quodam esse, ut „ Sanctum Corpus desereret ex ipsius hominis *Dominici* persona, hoc est humanæ naturæ a Verbo susceptæ .... vox ad conjunctam divinitatem „ illa edita est, *Deus*, *Deus meus &c.* "

475. Secundo ex latinis S. Ambrosius Lib. X. in Lucam num. 127. agnoscit *evidentem manifestationem contestantis Dei secessionem divinitatis*, & *corporis* in iis Christi verbis: *Deus*, *Deus meus*, *respice in me*, *quare me dereliquisti?* „ Clamavit homo, inquit Ambrosius, separatione „ divinitatis moriturus. Nam cum divinitas mortis libera sit, utique mors esse non poterat, nisi vita discederet, quia vita divinitas est. "

476. Tertio S. Hilarius cap. 33. in Matth. n. 6. „ Clamor, inquit, ad Deum corporis vox est, „ recedentis a se Verbi Dei contestata dissidium. „ Denique cur relinquatur, exclamat, dicens: „ *Deus*, *Deus meus*, *quare me dereliquisti?* "

477. Quarto Leporius Monachus in Libello suæ emendationis, quem S. Augustinus probavit epistol. 219. num. 13., ideo dicit, Christum in cruce clamasse *Deus*, *Deus meus*, *quare me dereliquisti?* „ Ut vere, manifesteque Filius Dei secundum carnem se ostenderet moriturum, & velut carnis ipsius voce utens, ponens præteritum „ pro futuro, quia per mortem crucis necessario „ terrenum corpus erat a Deo pro tempore relinquendum, non solum a Deo, verum etiam ab „ anima sua, quæ erat unita cum Deo, hoc ipsum, priusquam fieret, nobis moriens testaretur. " Et paulo post: Divinitas cum unita sibi

(*a*) Quamquam hujus veritatis nulla extet expressa Ecclesiæ definitio, tanta nihilominus omnium Fidelium consensione tenetur, ut narrante Eminentissimo Card. Pallavicino Lib. XVII. *Hist. Conc. Trid.* c. 6., cum quidam Amandus de Brixia Theologus Episcopi Sebenicensis dixisset, Corpus Christi in triduo mortis fuisse a Divinitate separatum, tumultus Patrum illico fuerit excitatus, Theologus autem ille statim a suo errore resipuerit.

ibi anima, non crucifixum hominem reliquit in pœnam, sed exanimem carnem reliquit ad tempus (*a*).

478. Denique Vitalis, & Constantius Episcopi Hispani in epist. ad Capreolum Carthaginensem Episcopum apud Sirmondum, postquam illorum confutasset errorem, qui dicebant, hominem purum pependisse in cruce, hæc addunt: „ Quibus parvitas nostra sic dicit: nunquam Deus recessit „ ab homine assumpto, nisi quando dixit de cru„ ce: *Heli, Heli lammasabactani, Deus, Deus* „ *meus, quare me dereliquisti* (*b*)? "

479. Resp. cum S. Thoma art. 2. ad 1. „ quod „ derelictio illa non est referenda ad solutionem „ unionis personalis, sed ad hoc, quod Deus Pater „ eum exposuit passioni: unde derelinquere ibi „ non est aliud, quam non protegere a persequen„ tibus. Vel dicit, se derelictum, quantum ad „ illam orationem: *Pater, si fieri potest, tran*„ *seat a me calix iste*, ut dicit Augustinus e„ pist. CXL., cap. 6. *In eo quippe derelinquitur* „ *deprecans, in quo non exauditur*. „ Similiter hunc locum explicarunt bene multi alii Patres, inter quos sufficiat laudare S. Leonem magnum, qui in Serm. XVII. de Passione, postquam dixisset, *in tantam unitatem Dei, & hominis naturam convenisse, ut nec supplicio potuerit dirimi, nec morte disjungi*, subdit: „ Ideo ergo Jesus vo„ ce magna clamabat dicens: *Quare me dereli*„ *quisti?* Ut notum omnibus faceret, quam opor„ tuerit, eum non erui, non defendi, sed sævien„ tium manibus derelinqui. "

480. Atque hac eadem ratione explicari possunt, & debent objecta Sanctorum Patrum testimonia; scilicet non de dissolutione unionis hypostaticæ, sed de subtractione protectionis, ut Jesus Christus pati, & mori posset. Epiphanius quidem aliquanto obscurius loquitur, ejus tamen doctrina orthodoxa est (*c*). Etenim & ex ejus contextu, & ex aliis ejusdem S. Patris verbis liquido constat, nihil aliud voluisse exprimere, quam subtractionem divinæ protectionis a Christi humanitate, ut pati, & mori posset. Ibidem enim paulo antea dixerat, „ ex hominis persona, *atque humano mo*„ *re, & affectu* usurpatum hunc esse sermonem „ *Deus, Deus meus* &c. ": scilicet non quasi abesset divinitas, ut blasphemabant Ariani, quos ibi refellit, sed humano more, atque affectu ex humanitate orto; unde etiam ita concludit: *Restat igitur, ut ex humanæ naturæ persona, & affectu quodam humano dictum illud videatur*.

481. Hanc nostram verborum Epiphanii interpretationem possumus ex similibus plane verbis S. Ambrosii illustrare, qui in Psalm. XLIII. n. 31. „ Illud, inquit, quod secundum hominem dictum „ est, & hominis affectum, huic sententiæ non „ repugnat, quia dixit Dominus: *Deus, Deus* „ *meus, respice in me, quare me dereliquisti?* „ Non quod derelictus sit Dominus, qui alibi ait: „ *Quoniam solus non sum, quia Pater mecum* „ *est*; sed quia *secundum carnem hominis, &* „ *affectum*, qui in certamine gravi est constitu„ tus, *derelictus videtur a Domino*. "

482. Verum orthodoxam S. Epiphanii mentem, & doctrinam facile possumus ex aliis ejusdem S. Patris locis colligere. Ille apertissimus est in *Anacephalæosi*, seu *Panarii Epitome* (*d*) num. 9., ubi de anima Christi ad inferos descendente, & de corpore in sepulcro jacente loquens. „ Quæ „ quidem anima, inquit, minime apud inferos „ relicta fuit, neque caro corruptionem vidit, „ quam Divinitas, *quæ cum illa conjuncta sem*„ *per*

(*a*) Ille Leporii libellus non solum fuit ab Augustino, aliisque Episcopis Africæ comprobatus, sed etiam a Romano Pontifice Leone Magno contra Nestorium allegatus. Et Cassianus Lib. I. *De Incarnat.* c. 4. hanc ejusdem Leporii Confessionem vocat *Catholicorum omnium fidem*.

(*b*) Doctissimus Petavius Lib. XII. *De Incarnat.* c. 19. hos quinque veteres Scriptores a se allegatos sine ulla explicatione deserit, qua possint cum communi Theologorum sententia eorum dicta conciliari; immo aperte asserit eamdem sententiam *non satis cum Ambrosii, & aliorum verbis cohærere*. Doctissimus pariter Jo. Garnerius in Marium Mercatorem Dissert. II. *De Synodis in causa Pelagian.* pag. 230. postquam monuisset, caute legendum locum objectum ex libello Leporii, subdit, *quamquam nonnulli Patres & tres quidem magni nominis, relictum a divinitate corpus triduo, quo jacuit in sepulcro, opinati sunt, Epiphanius Hær. XX., & LXIX., Hilarius c. 34. in Matth., Ambrosius in Tract. de Symbolo* c. 16. (Qui tamen Tractatus eruditorum opinione apocryphus est) Non pauci alii Theologi Scholastici putantes objecta eorumdem Patrum verba nulla posse ratione emolliri, ab iis debita reverentia discedendum esse scripserunt.

(*c*) Epiphanium *virum doctissimum* merito vocavit Facundus Hermian. Lib. VI. c. 2. Hieronymus quoque ipsum laudat *De Scriptor. Eccl.* c. 114.; qui etiam in *Apol.* I. adv. Ruffinum, eumdem πενταγλώττον appellat, quia Hebraicam, Syriacam, Ægyptiam, Græcam, & Latinam linguas callebat. Sed ejus stylum nec elegantem esse, nec semper clarum, testantur, quotquot in ejus lectione versati sunt. Photius certe Cod. CXXII. hoc de eo judicium tulit: *Infirmus ut plurimum est in conflictibus adversus impias hæreses susceptis. Est autem, ubi fortiter aggreditur, atque irruit, quamvis neque verborum ipsius, neque constructionis proprietas ulla ex parte præstantior efficiatur*.

(*d*) Fuerunt quidam, qui hanc *Anacephalæosim* Epiphanio abjudicarent, quia in illa invenitur Symbolum, in Concilio Constantinopolitano anno 381. post hanc Anacephalæosim confectum. Sed Rem. Ceillier Tom. VIII. p. 707. observat, ipsam Anacephalæosim nihil esse aliud, quam epistolam ad Paulum & Acacium, præmissam ipsius *Panario*, quod opus post *Ancoratum*, eorumdem Pauli, & Acacii precibus Sanctus Epiphanius elucubravit, eas hæreses confutans, quarum in *Ancorato* solam mentionem fecerat. Quidquid vero sit, cum Epiphanius ad extremam senectutem pervenerit, & versus finem Sæc. IV. obierit, potuit suis operibus Symbolum illud addere.

„ *per erat*, excitavit." Quæ verba nullo indigent nostro glossemate. Nec minus clara sunt, quæ idem S. Pater habet in *Ancorato* n. 51.: ubi allata similitudine Imperatoris, qui simul cum solio suo adoratur, ita dicit a nobis adorari unigenitum Filium Dei *cum corpore*, *hoc est increatum illum cum sanctissimo templo*, *quod sibi adveniens adjunxit*, utique unione hypostatica; & postea subjungit, *cum sepulto*, *excitatoque corpore Christum adorari*. Si adoratione dignus fuit Christus *cum sepulto corpore*, manifestum est, corpus non fuisse a divinitate sejunctum.

483. Dices. Idem S. Epiphanius Hæresi XX., quæ est *Herodianorum*, hæc de Christo habet (ex versione Petaviana): „ Tertio die cum sanctissimo suo corpore ad vitam excitatur. Quod „ quidem corpus neque dissolvendum amplius, „ nec passurum, nec sub mortis dominatum postea cessurum *cum sua Divinitate conjunxit*." Porro qui dicit: corpus Christi fuisse in resurrectione *Divinitati conjunctum*, supponit, illud fuisse ab eadem Divinitate sejunctum.

484. Resp., illam conjunctionem eum divinitate, de qua loquitur Epiphanius, non esse unionem hypostaticam, sed novam quamdam unionem per majora, & uberiora dona corpori collata, ut *non amplius esset passionibus obnoxium*, *nec sub dominatu mortis*. Seipsum clare explicat in subsequentibus, ita pergens: „ Hoc igitur ipsum „ corpus, carnem ipsam, & animam, ipsa, quibus constabat, omnia non aliud quidquam præter verum corpus, sed ipsummet illud vi cælesti perfudit, *& in unum*, *idemque*, *in unam* „ *inquam Divinitatem consociavit*, ut carne constans, & incorruptum, corporeum simul & spirituale, concretum ac tenue, mortale pariter „ atque immortale illud esset." Haud equidem putaverim, adversarios hæc verba, quæ primis simillima sunt, de unione hypostatica intelligere; quasi scilicet etiam animam in unam Divinitatem consociaverit, cum plusquam certum sit in doctrina S. Epiphanii, divinitatem nunquam fuisse ab anima Christi separatam (*a*). Solum itaque indicare potuit S. Epiphanius in utroque loco novas illas præclarissimas dotes, quas Divinitas corpori, & animæ post resurrectionem a mortuis, & ascensionem in cælum communicavit. Et de Epiphanio hactenus, nunc de aliis.

485. S. Ambrosius eodem prorsus sensu accipit *secessionem*, vel *separationem*, scilicet pro subtractione protectionis, non pro solutione unionis hypostaticæ; quod aliis in locis diserte exponit. Nam in Psalm. CXVII. num. 19. expendens illa verba *Deus*, *Deus meus*, *ut quid dereliquisti me?* „ Ille quidem, inquit, nunquam derelictus est a „ Patre .... sed secundum corpus, in quo est traditus passioni, vox ista processit .... Dereliquisse videtur, quia non pepercit, qui tradidit morti. Sed non penitus derelictus dicitur: *Quia* „ *non derelinques animam meam in inferno*, „ *nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*." En quænam sit illa secessio, separatio, & derelictio, de qua loquitur Ambrosius. Addi potest & illud fragmentum, quod legitur apud Theodoretum in Dialogo *Poliphormis*, & tertio Tomo operum ejusdem S. Ambrosii insertum est, ubi de Filio Dei sic loquitur: *Numquam post unionem* ... *vel a suo templo recedens*, *vel propter ineffabilem benignitatem recedere valens*. Vide etiam quæ supra num. 481. de eodem S. Doctore retulimus.

486. Dices. In laud. superius loco num. 475. hanc separationis divinitatis rationem addit: *Cum Divinitas mortis libera sit*, *utique mors esse non poterat*, *nisi vita discederet*, *quia vita Divinitas est*. Quam rationem allegat etiam in Tract. *de Symbolo Apost.*, seu *de Trinit. cap.* 13.

487. Resp. Si allatam rationem rigide accipiamus, S. Ambrosium, qui unus fuit ex illustrioribus Ecclesiæ latinæ Doctoribus, stultissimi juxta ac absurdissimi illius Arianorum erroris reum facimus (quem supra Dissert. II. cap. 2. explosimus) dicentium, divinitatem fuisse animam, & vitam Jesu Christi, ut nonnisi ea recedente mori posset. Debet ergo illa ratio accipi de subtractione protectionis divinitatis, nempe non potuisse Christum a Judæis occidi, nisi subtracta divinitatis protectione.

488. Tractatus autem *de Symbolo Apostolorum* non est genuinus S. Ambrosii fœtus; sed cum sit ex operibus ejusdem S. Doctoris confectus, potest ex ipso sensu, quo allatam rationem explicuimus, disertius exponi; ita enim subdit: „ Deus autem „ carnem humanam, animamque non deseruit *in*„ *vitus;* sed quia voluit, ubi voluit, quomodo „ voluit, & quando voluit, relinquens posuit eam.. „ *Nam qui potuit non mori*, *si noluisset*, *pro*„ *cul dubio quia voluit mortuus est*."

489. S. Hilarii vindicias adornavit cl. ejus Editor Maurinus Petrus Constantius in Præfat. §. 4., duplici utens responsione; scilicet S. Hilarium esse intelligendum de subtractione protectionis, non autem de dissolutione unionis; vel etiam de occultatione virtutis divinæ in illo triduo mortis, perinde ac si nulla amplius in eo esset Divinitas. Quidquid vero sit de hoc loco obscuro, in aliis locis S. Hilarius apertissime fatetur indissolubilem unionem hypostaticam Verbi cum humanitate. Sufficiant ea quæ habet Lib. III. *de Trinit.* num. 15. *Dei Filius*, inquit, *crucifigitur*, *sed in cruce homi-*

(*a*) In eodem loco Hæresi XX. paulo antea dixerat de Jesu Christo: *In cruce suspenditur*, *sepelitur*, *ad inferos cum Divinitate sua*, *animaque descendit;* & in Hæresi LXXIX. num. 68. *Neque Dei Verbum animam destituit*, *nec illius anima apud inferos est relicta*.

minis mortem Deus vincit, *Christus Dei Filius moritur*, *sed omnis caro vivificatur in Christo: Dei Filius in inferis est*, *sed homo refertur ad cælum*.

490. Dices. Idem S. Hilarius in Ps. LV. num. 12. de Filio Dei ait: *Ipse huic emortuo*, *& intra sepulcrum relicto corpori divinæ naturæ suæ tribuit consortium*: nempe Divinitas corpus Christi resuscitatum in sui consortium iterum recepit.

491. Resp., hæc esse referenda ad gloriam, quam corpori Christi resuscitato Divinitas tribuit; quam antea in ignominia mortuo subtraxerat.

492. Ad quartum. Leporii explicandi curam non ita pridem suscepit elegantissimus Scriptor e Sodalitio Piarum Scholarum P. Liberatus Fassonius a S. Jo. Baptista (*a*). Qui primo scite observat, nullo modo credibile esse in hac Fidei professione, tam diligenter examinata, & tanto omnium consensu probata, hunc reperiri errorem, aliorum Patrum doctrinæ prorsus oppositum, eumque a nemine neque in Africa, neque in Gallia fuisse animadversum; præcipue autem ab Augustino, qui clarissime, & nitidissime indissolutam fuisse in triduo mortis hypostaticam unionem pluribus in locis professus est. Vid. sup. num. 463.

493. Secundo eadem insistit via ad explicandum Leporium, qua nos post Magistrum Sententiarum, Hugonem a S. Victore, & Præceptorem nostrum S. Thomam incessimus ad alios Patres explicandos, nempe recessisse divinitatem a Christi corpore subtractione protectionis, ut posset mori; non autem solutione unionis hypostaticæ; ita ut *carnem exanimem deserere* nihil sit aliud, quam permittere, ut caro sejungeretur ab anima. Id patet luculentissime ex verbis, quæ Leporius immediate subdit, dicens: *Et tam Christus Filius Dei tunc mortuus jacuit in sepulcro*, *quam idem Christus Filius Dei ad inferna descendit*. Quis autem, rogo, est Filius Dei, qui jacuit in sepulcro, & qui ad inferna descendit, nisi persona divina corpori, & animæ unita?

494. Restat demum explicandum testimonium Hispanorum Constantii, & Vitalis. Hi autem non tam asserendo, quam interrogando suos sensus Capreolo Carthaginensi exponunt, ab eo edoceri cupientes. „ Provoluti, inquiunt, genibus exoramus humiles servi tui Sanctum Apostolatum vestrum, ut informetis parvitatem nostram in his, „ quod rectum habet fides catholica, & detis veniam insipientiæ, vel imperitiæ nostræ, si quid „ per ignorantiam incedimus. “ Cum autem respondisset Capreolus, Divinitatem Jesu Christo, *nec in cruce*, *nec in morte*, *nec in sepulcro*, *nec in inferis defuisse*, eaque verba, *Deus*, *Deus meus* &c. sensu orthodoxo exposuisset, dubitandum non est, hos duos fideles Hispanos ab errore, si quem admiserant, resipuisse. (*b*).

495. Dices. Tertullianus in postremo libro contra Praxeam de Christo dicit: *Denique Spiritum suum posuit*, *& statim obiit*, *Spiritu enim manente in carne*, *caro omnino mori non potest: ita relinqui a Patre*, *mori fuit Filio*. Nomine autem *Spiritus* non potuit Africanus Doctor intelligere, nisi divinitatem, tum propter verba adjecta; tum etiam, quia putida esset battologia, *si animam* intellexisset; nemo enim ignorat, carnem sine anima non posse vivere.

496. Resp., Tertullianum a communi sententia de indissolubili nexu duarum naturarum non recessisse, ex pluribus ejus verbis ostendi posse. Et quidem in cap. 2. ejusdem libri dicit, *hunc Filium Dei passum*, *hunc mortuum*, *& sepultum*, *secundum Scripturas nos credere;* at vero ut recte monebat S. Leo in celebri epist. ad Flavianum cap. 5., *propter unitatem personæ... Filius Dei crucifixus dicitur*, *ac sepultus*. Sed etiam in

(*a*) In Dissert. Apologetica *De Leporii libello*, *atque ejus sententia super conjunctione Divinitatis cum corpore triduo mortis Christi;* ubi P. II. arbitratur viros præstantissimos Petavium *De Incarn*. Lib. XII. c. 19. Lud. Tomassinum *De Incarn*. Lib. IV. c. 9. num. 29., Nat. Alexandrum Sæc. IV. c. 6. art. num. 7., P. Constant. S. Hilarii editorem in Præf. §. 4., Tournelium, Serrium, alios de Leporii sententia tulisse judicium, *re non satis*, *ut oportuit*, *animadversa*, *nec cognita*.

(*b*) Perperam hi duo Hispani a Tournelio *De Incarn*. Quæst. VII. art. 3., & post ipsum a P. Matt. Natali in epist. I. *De morte Jesu Christi*, *ejusque descensu ad inferos* pag. 12., *Episcopi* appellantur; ut enim ostendit supra laud. P. Fassonius *de Libello Leporii* P. II. not. ad n. 16. nusquam hoc insigni titulo decorati inveniuntur.

P. Hyacinthus Serry in *Prologo galeato* ad Opera Melch. Cani c. 8. aliam explicandorum Patrum, qui objecti sunt, viam indicat ex doctrina ejusdem Theologi sapientissimi in Lib. XII. *De loc. Theolog.* ad finem cap. 13., quod *sicut per totam vitam Dominus gloria animam quasi premebat*, *ne in corpus efflueret; sic saltem in cruce retinuit gaudium*, *quod suapte natura ex clara Dei notitia prodierit*. Ex hac autem doctrina, quam ab injustis quorumdam censuris vindicat Serius, haud improbabiliter colligitur, Sanctos Patres, qui Divinitatem a Christo moriente recessisse asserunt, nomine hujus recessionis, ac separationis non intellexisse, nisi illam retentionem gaudii, quod ex visione Dei promanare debebat. Et quamquam explicationem Magistri sententiarum a nobis datam minime contemnendum dicat, censet tamen, solutionem ex doctrina Cani petitam opportuniorem videri posse. „ Nam „ priori modo, subdit, exposita separatio Divinitatis, „ de qua laudati Patres, non ad mortis tantum agonem referenda foret, sed ad totum mortalis vitæ „ tempus, quo certe Divinitas separata est foris, ut „ non adesset ad defensionem. “ Ita Serrius; cui tamen facile responderi potest, Christum ante passionem, & crucem, etsi fuisset doloribus, ac passionibus obnoxius, non tamen dici potuisse a Divinitatis protectione desertum, quia eodem tempore stupenda edebat miracula; secus a tempore passionis, & mortis, quo humanitas quasi sibi ipsi soli relicta videri poterat.

in eodem ipsissimo loco sic mentem suam aperit, explicans illa verba *Deus*, *Deus meus*, *ut quid me dereliquisti?* „ Hæc vox, inquit, carnis, & „ animæ, idest hominis ...... propterea emissa est, „ ut impassibilem Deum ostenderet, *qui sic filium dereliquit*, *dum hominem ejus tradidit in* „ *mortem ... Sic relinquit*, *dum non parcit; sic* „ *relinquit*, *dum tradit*. “ En Tertulliano sui ipsius, immo & aliorum interprete, nihil aliud esse Christum a Patre *derelinqui*, quam non adjuvari, sed tradi ad mortem.

497. Dices iterum. S. Athanasius allatus a Magistro Sententiarum in III. dist. 21. §. 2. „ *maledictum* dicit, qui totum hominem, quem as„ sumpsit Dei Filius, *denuo assumptum*, *vel li*„ *beratum*, tertia die a mortuis resurrexisse non „ confitetur. “ Non potuit autem totus homo, scilicet corpus, & anima, *denuo assumi*, nisi aliquando fuisset a divinitate separatus.

498. Resp., primo hæc verba apud Athanasium non inveniri; unde suspicio est, Petrum Lombardum fuisse a vitiato aliquo Codice deceptum. Deinde, etiamsi S. Athanasii essent, ita intelligi debere, ut maledictio super illos cadat, qui imprudenter negarent, totum, & integrum hominem fuisse iterum assumptum per iteratam unionem animæ, & corporis. Ita hæc verba exponit S. Thomas art. 3. ad 2.

499. Obj. secundo. Christus Joan. X. 18. inquit: *Nemo tollit animam meam a me; sed ego pono eam*, *&* *iterum sumo eam*. Jam vero hæc non possunt intelligi, nisi de persona divina, quæ ponat pro sua voluntate, & sumat animam. Non enim intelligi possunt de ipsa anima, quod ponat seipsam; nec de carne, quæ est inferior animæ: ergo intelligi debent de Verbo divino, quod ponat, & sumat animam, eam dimittendo & resumendo, adeoque &c.

500. Resp. cum S. Augustino Tract. XLVII. in Joan., quod caro Christi posuit animam in morte, eamdemque in resurrectione resumpsit, non tamen potestate sua propria, sed ex potestate Verbi, cui semper conjuncta fuit. Aliquanto prolixior est locus S. Patris; quamobrem ex eo pauca tantum delibabimus. Primo enim non putat esse dicendum, *quod Verbum Dei posuit animam suam*, *&* *iterum sumpsit eam; ne nobis dicatur*, *ergo aliquando anima illa separata est a Verbo;* quod falsum esse pronunciat. Post autem adducit exemplum hominum, qui etiam dicuntur potestatem habere ponendi animam suam, quomodo Martyres eam posuerunt pro Christo, & quomodo Petrus dicebat Domino: *Animam meam pro te ponam;* licet homines potestatem non habeant iterum sumendi eam. Sic ergo Christus animam posuit, eamdemque resumpsit, moriendo, & resurgendo. Tertio obviam difficultatem movet, an Christus possit dici caro? Respondet autem: *Et caro Christus*, *&* *anima Christus*, *&* *Verbum Christus; nec tamen tria hæc tres Christi*, *sed unus Christus*. Quod ut intelligatur, vel *saltem credatur*, iterum humanum ponit exemplum. Si enim quæratur, ubi est Paulus Apostolus modo? Et quis respondeat: *in requie cum Christo: verum dicit*. Si alius respondeat: *Romæ in sepulcro:* *&* *ipse verum dicit;* quia primus de anima, alter de carne respondet, *nec tamen duos dicimus Apostolos Paulos*. His autem declaratis ita demum concludit: „ Nemo ergo titubet, quan„ do audit, Dominum dixisse, *Pono animam* „ *meam*, *&* *iterum sumo eam*. Ponit eam ca„ ro, sed ex potestate Verbi: sumit eam caro, „ sed ex potestate Verbi. Et ipse Dominus dictus „ est sola caro .... Aude dicere, *&* *sola caro* „ *Christi dictus est Christus:* “ quod probat ex Symbolo, quo profitemur credere in Jesum Christum *crucifixum*, *&* *sepultum*.

501. Obj. tertio. Ad Coloss. III. 15. ubi in nostris Bibliis legitur *Expolians principatus*, antiqui legerunt *expolians se carne*. Ita Paraphrastes Syrus, inquiens: *Et per expoliationem corporis sui diffamavit principatus*. Ita etiam S. Ambrosius Lib. III. *de fide* cap. 2. *exuens se carne;* tum S. Hilarius Lib. IX. *de Trinitate* legit *exutus carne*, & iterum *se carne spolians*. Ita demum S. Augustinus in epist. CXLIX. num. 26. legit *exuens se carne*, *principatus*, *&* *potestates exemplavit*. Quam lectionem nonnullis aliis in locis retinuit. Verbum itaque divinum se a carne sejunxit.

502. Resp., omnino servandam esse lectionem nostri vulgati interpretis, tum quia accurate respondet textui græco ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς *Expolians principatus:* tum etiam quia rectius fluit S. Pauli sensus: Expolians *principatus*, *&* *potestates*, nempe Dæmones, illo imperio, quod exercebant in homines sibi captivos. Sed retenta etiam lectione aliquorum veterum, non sequitur, Verbum exuisse humanam carnem, quam assumpserat, sed Christum exuisse carnem hoc sensu, quatenus eam ab anima moriendo sejunxit (quemadmodum a nobis supra explicatum est), & morte sua de inferno triumphavit.

503. Obj. quarto. Filius Dei dicitur vere homo, quia assumpsit naturam humanam, quæ constat ex anima & corpore, simul substantialiter conjunctis: si ergo soluta hac unione Verbum remansisset adhuc hypostatice unitum tam animæ, quam corpori, dici potuisse *Filius Dei est anima*, *&* *Filius Dei est corpus*. Hoc autem est falsum: ergo &c.

504. Respondet S. Thomas ad 3. „ Verbum „ Dei propter unionem humanæ naturæ non di„ citur *humana natura*, sed dicitur *homo*, quod „ est habens humanam naturam. Anima autem „ & corpus sunt partes essentiales humanæ natu„ ræ; unde propter unionem Verbi ad utrumque „ eorum, non sequitur, quod Verbum Dei sit a„ nima, vel corpus; sed quod sit habens animam, „ vel corpus. “

505.

505. Inst. Anima & corpus ab invicem separata, & divino Verbo unita, non efficient unam hypostasim, sed duas; quod dici nequit.

506. Respondet S. Joannes Damascenus Lib. III. *de fide orthod.* cap. 27., non fuisse unam Verbi personam in duas divisam. „ Siquidem & corpus, „ & anima simul ab initio in Verbi persona e„ xistentiam habuerunt, ac licet in morte divisa „ sint, utrumque tamen eorum unam Verbi per„ sonam, qua subsisteret, semper habuit... Ta„ metsi autem quoad locum anima a corpore se„ juncta erat, hypostatice nihilominus per Ver„ bum uniebatur. “

507. Inst. secundo. Remoto medio separantur extrema; sed divinitas unita est carni mediante anima: ergo in morte cum anima Christi fuerit a carne sejuncta, etiam divinitas ab eadem carne sejungi debuit. Minor multis Sanctorum Patrum testimoniis probatur a Dion. Petavio Libro IV. *de Incarn.* cap. 13., & a Laud. Thomassino Lib. IV. *de Incarn.* cap. 9., qui n. 18. hæc fidenter scribere non dubitavit: „ Non potuit cohærere „ carni Verbum, nisi media mente *ex omnium* „ *Ecclesiæ Patrum adstipulatione*. “

508. Respondet S. Thomas art. 2. ad 2. „ quod „ Verbum Dei dicitur unitum carni mediante a„ nima, inquantum caro per animam pertinet ad „ humanam naturam, quam Filius Dei assumere „ attendebat; non autem ita quod anima sit qua„ si medium ligans unita. Habet autem caro ab „ anima, quod pertineat ad humanam naturam, „ etiam postquam anima separata est, inquantum „ scilicet in carne mortua remanet ex divina or„ dinatione quidam ordo ad resurrectionem. Et „ ideo non tollitur unio divinitatis ad carnem. “

509. Item quæst. 7. art. 1. de ordine assumptionis humanæ naturæ agens, data opera inquirit, *utrum Filius Dei assumpserit carnem mediante anima?* Respondet autem: „ Si attendamus gra„ dum dignitatis, anima media invenitur inter „ Deum, & carnem; & secundum hoc potest di„ ci, quod Filius Dei univit sibi carnem *me*„ *diante anima*. Sed & secundum ordinem cau„ salitatis ipsa anima est aliqualiter causa carnis „ uniendæ Filio Dei. Non enim esset assumpti„ bilis, nisi per ordinem, quem habet, *quod sit* „ *caro humana*. “ Ita Angelicus, Estius tamen in Lib. III. *Sent.* Dist. 2. §. 6. in fine non dubitavit asserere, solum naturæ, vel dignitatis ordinem hic esse intelligendum, ut ita per animam *veluti mediam* caro hypostaticæ unionis capacior efficeretur.

510. Quantum vero attinet ad illos Patres, qui asserunt, carnem fuisse assumptam *mediante anima*, possunt facile explicari ex doctrina ejusdem Angelici ibidem ad 3. „ quod nihil prohibet, a„ liquid esse causam alicujus *quantum* ad aptitu„ dinem, & congruitatem; quo tamen remoto, „ illud non tollitur: quia etsi fieri alicujus de„ pendet ex aliquo, postquam tamen est in facto „ esse, ab eo non dependet.... Et similiter sepa„ rata anima remanet unio Verbi ad carnem. “ Certe ii ipsi Patres, qui carnem mediante anima Verbo unitam fuisse dixerunt, constanter, & firmissime crediderunt, ea etiam recedente indissolutam mansisse hypostaticam unionem. Non itaque crediderunt, animam esse necessarium hujus unionis vinculum (*a*).

511. Inst. tertio. Major est vis Verbi Divini ad corpus vivificandum, quam animæ: ergo corpus Christi mori non poterat, quamdiu divino Verbo manebat unitum.

512. Resp. cum Angelico ibid. art. 2. ad 3., animam habere vim corpus vivificandi *formaliter*, cum sit ejus forma, & ideo ea præsente, & unita corpus mori non potest. Divinitas autem non habet vim vivificandi *formaliter*, sed *effective*: non enim potest esse corporis forma: & ideo non est necesse, ut manente unione divinitatis ad carnem, caro sit viva; quia Deus non ex necessitate agit, sed ex voluntate.

Quæres, utrum Christus in triduo mortis fuerit homo?

513. Respondet S. Thomas art. 3., esse articulum fidei, quod Christus fuerit mortuus; pertinet autem ad veritatem mortis hominis, quod per mortem desinat esse homo; mors enim provenit ex separatione animæ, quæ complet rationem hominis: *& ideo dicere, Christum in triduo mortis hominem fuisse simpliciter, & absolute loquendo, erroneum est*. Potest tamen dici, quod Christus in triduo fuit *homo mortuus:* homo autem mortuus non est *homo*, nisi æquivoce. Unde Themistius Lib. II. de anima: *Socrates*, inquit, *mortuus post cicutæ haustum*, *non est homo*, *nisi æquivoce*.

514. Prosequitur autem ibidem Angelicus, & duas opiniones confutat Hugonis de S. Victore, & Petri Lombardi Magistri Sententiarum. Quorum prior in Lib. II. *de Sacramentis fidei* Part. I. cap. 71. ex Platonicis principiis ea ratione dicebat, Christum in triduo mortis fuisse hominem, quia anima est homo. *Nam si homo*, inquit, *rationalis substantia esse dicitur*, *non propter totum dicitur*, *sed propter animam solum*, *quæ proprie rationalis substantia dicitur*. Quæ tamen ratio contra bonæ Philosophiæ principia peccat, quæ docet, animam esse quidem hominis præcipuam partem, non autem totum hominem constituere.

515. Magister autem Sententiarum Lib. III. Dist. 22. alia ratione posuit, Christum in triduo mor-
tis

(*a*) Vid. de hac difficultate laudatus supra Pius Veneroni in epist. II. suæ *Analysis*, ubi eam copiosa eruditione dissolvit.

tis fuisse hominem, quia credebat, unionem animæ & corporis non esse necessariam, ut Christus esset homo, sed sufficere, ut animam, & corpus haberet sive conjuncta, sive disjuncta. Cum autem urgeretur, an Christus mortuus dici deberet mortalis, an vero immortalis; respondebat, nec mortalem fuisse, nec immortalem; vere tamen fuisse hominem; *atque hujusmodi argutias in creaturis locum habere, sed fidei Sacramentum a philosophicis argumentis esse liberum*. De his videri potest post Sanctum Thomam Dion. Petavius Lib. XII. *de Incarnat.* cap. postremo.

PROPOSITIO III.

Divinitas non fuit separata a Sanguine Jesu Christi in passione fuso.

516. Prob. primo, quia in sacris litteris nostra redemptio tribuitur speciali quadam ratione pretioso Christi Sanguini. Matth. XXVI. 28. dicebat ipse Christus: *Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*. Paulus Apostolus ad Hebr. IX. 13. seq. *Si enim*, ait, *sanguis hircorum, & taurorum ... inquinatos sanctificat ad emundationem carnis; quanto magis Sanguis Christi ... emundabit conscientiam nostram?* Et Sanctus Petrus in prima epist. cap. I. 28. *Scientes*, inquit, *quod non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis ... sed pretioso Sanguine, quasi agni immaculati Christi, & incontaminati*. Ita Sanctus Joannes in epist. cap. I. 7. *Sanguis Jesu Christi Filii ejus emundat nos ab omni peccato*. Ac denique tota Ecclesia ita Jesum Christum orat: *Te ergo quæsumus, tuis famulis subveni, quos pretioso Sanguine redemisti*. Jam vero cum nostra redemptio sit repetenda ab infinita illa virtute, & efficacia, quæ ex unione hypostatica in operationes Jesu Christi promanabat, non posset hæc ipsa redemptio Sanguini Jesu Christi tribui, nisi ipse fuisset divinitati hypostatice unitus. Quod si erat unitus ante effusionem, & in ipsa effusione, non apparet, cur post effusionem debuerit separari, & iterum resumi.

517. Sancti Patres, quamvis de hac re aperte & manifeste locuti non sint, quia nulla iis sese obtulit de ea disserendi occasio, cum tamen sæpe commendaverint arctissimum illud, & indissolubile vinculum, quo tota natura humana divinæ personæ conjuncta est, & numquam ab ea sejuncta, consequenter etiam docuisse videntur, sanguinem quoque, sine quo natura humana consistere nequit, fuisse hypostatica unione a divino Verbo inseparabiliter assumptum, & numquam dimissum.

518. Accedit denique auctoritas Apostolicæ Romanæ Sedis. Nam Clemens VI. Pontifex Maximus in sua Extravaganti *Unigenitus* de Christo sic loquitur: *In ara crucis innocens immolatus, non guttam sanguinis modicam, quæ tamen propter unionem ad Verbum pro redemptione totius humani generis suffecisset, sed velut quoddam profluvium noscitur effudisse*. Qui etiam Concionatorem Hispanum coegit ad ea revocanda, quæ contra nostram sententiam publice pronunciaverat, ut supra in not. ad n. 456. ex Nicolao Eymerico innuimus.

519. Objectio præcipua contra hanc nostram sententiam ex eo petitur, quod Sanguis non videatur pertinere ad integritatem humanæ naturæ, quemadmodum pertinent caro, ossa, & corporis membra, sed potius ad nutritionem; unde Aristoteles Lib. III. *de Hist. Animalium* cap. 10. eum vocat *ultimum viventis alimentum*. Accedit, quod proprie sanguis non est corpori *continuus*, sed potius *contiguus*; fluit enim, & refluit in venis, arteriisque contentus, atque a carne distinctus. Demum sanguis nullo sensu præditus est; quo tamen sensu non carent partes corporis animatæ: non ergo fuit Sanguis a divino Verbo assumptus.

520. Resp., quæstionem proprie non esse, an Sanguis fuerit simul cum aliis naturæ humanæ partibus a Verbo assumptus; hoc enim tanquam indubitatum supponitur. Sed controversia exorta tantummodo est, an fuerit tunc a Divinitate sejunctus, quando separatus a corpore, in terra, vel in ligno crucis effusus jacebat.

521. Verumtamen certissimum esse debet, sanguinem ad naturæ humanæ integritatem pertinere, utpote quia homo sine sanguine vivere nequit; quamvis aliqua ejus pars in nutritionem corporis convertatur. Hinc certissimum etiam est, Sanguinem in passione fusum fuisse a Jesu Christo in resurrectione resumptum, atque in ejus glorioso Corpore. *Totus sanguis*, inquit Sanctus Thomas 3. P. qu. 54. art. 2. ad 3., *qui de Corpore Christi fluxit*, cum ad veritatem humanæ naturæ pertineat, *in Corpore Christi resurrexit*. Nemo autem dixerit, illum Sanguinem ad Corporis nutrimentum fuisse assumptum: ergo ad ejusdem Corporis integritatem dumtaxat resumi potuit (a). Hinc etiam Sacrosancta Tridentina Synodus Sess.

XIII.

(a) Haud clam me est, quanta sit eruditorum hac de re, immo & de recta S. Thomæ intelligentia dissensio. Quidam, ut apparentes quasdam antilogias tollant, ea seponi volunt, quæ in *Lib. Sentent.*, & *Quodlibetis* ex aliorum potius, quam ex propria mente disputavit: & uni *Theologicæ* ejus *Summæ* inhærendum. Card. Cajetanus in Comment. in 3. P. qu. 54. art. 2. omnia facile conciliari putat, duplicem in homine distinguendo sanguinis speciem. Alium enim vult esse vitalem, & substantialem, sine quo vita hominis consistere nequit; & hunc partem esse integralem naturæ humanæ non dubitat; quem proinde a Verbo Divino unione hypostatica assumptum, ut assumptæ ab eo fuerunt ceteræ partes integrales, certissimum est. Alium vero dicit esse sanguinem *alimentarium*, qui nempe in partium omnium nutrimentum cedit; & hunc ad partes

XIII. c. 3. postquam definivit, *statim post consecrationem verum Domini nostri Corpus, verumque ejus Sanguinem sub panis, & vini specie, una cum ipsius anima, & divinitate existere; sed Corpus quidem sub specie panis, & Sanguinem sub vini specie ex vi verborum*, subdit: *ipsum autem Corpus sub specie vini, & Sanguinem sub specie panis, animamque sub utraque*, vi naturalis illius connexionis, & concomitantiæ, qua partes Christi Domini ... inter se copulantur. Existimavit ergo Sacrosancta Synodus, Sanguinem esse *partem* naturæ humanæ Christi, quæ profecto pars erat, sicut aliæ, Verbo hypostatice unita (a).

522. Nihil autem officit, quod Sanguis non sit continua serie carni copulatus, sed ab ea distinctus per venas, & arterias fluat, & refluat; neque enim hæc unio *continua* exigitur, ut Sanguis inter partes naturæ humanæ numeretur; nam etiam ossa carni tantummodo contigua, & conglutinata sunt; quæ tamen sine dubio ad physicam hominis integritatem pertinent.

523. Sic etiam ossa sensu prædita non sunt, ut communis est Physicorum opinio, ab ipso Aristotele ducta; quamquam nemo dubitet, eadem ad corporis humani integritatem esse necessaria. Et hæc sufficiant de hac quæstione, quæ modo non admodum necessaria videtur; postquam enim Christus resurgendo totum suum Sanguinem resumpsit, nemini dubium est, eumdem, utpote divinitati hypostatice unitum, esse cultu latriæ adorandum; ut revera a piis fidelibus in calice consecrato adoratur.

Quæres, an aliquæ particulæ pretiosi Sanguinis Christi remanserint in terris?

524. Innocentius III. in Lib. *de Mysteriis Missæ* c. 30. totum Sanguinem a Jesu Christo in resurrectionem fuisse resumptum docet. Quam sententiam adoptavit S. Thomas 3. P. qu. 54. art. 2. ad 3. dicens: *Totus Sanguis, qui de Corpore Christi fluxit, cum ad veritatem humanæ naturæ pertineat, in Corpore Christi resurrexit*; & post S. Thomam idem communiter fere asserunt Theologi Scholastici. Eamdem tamen sententiam plerique sic limitant, ut minime inficientur, aliquas guttulas relictas fuisse ad Fidelium devotionem excitandam, & fovendam. Ita inter ceteros Card. Cajetanus in comment. ad locum cit., Barthol. Medina in eumdem locum, Sylvester de Perierio Tract. III. *Quæst. Evangelic.* quæst. 32. & alii.

525. Reipsa multæ hujusmodi Sanguinis Reliquiæ magna populorum devotione adoratæ memorantur, ut in iis spinis, quæ Parisiis in Regio Sacello, aliisque in locis sacro conspersæ cruore visuntur, tum potissimum in sacra Syndone, qua Christi Corpus involutum, & sepultum fuit, & Taurini, tum etiam Treviris ostenditur. Item aliquæ sanguinis guttæ in quibusdam ampullis a B. Maria Virgine, a Sanct. Joanne Evangelista, atque a S. Maria Magdalena pie collectæ, & conservatæ creduntur; ut ampulla illa celebris, quam Patres Dominicani ad Sanct. Maximum in Provincia, ut cœlestem thesaurum a S. Maria Magdalena allatum magna religione custodiunt; de quo thesauro legi meretur Sylvester Prierius in *Aurea Rosa* Quæst. 31. tract. 3.; ac denique, ut de ceteris sileam, omnium celeberrimus est ille Sanguis, qui Mantuæ in templo Sancti Andreæ multis prodigiis claret; & cujus veritatem multi Pontifices confirmarunt; quique dicitur ab ipsa B. Virgine Maria, una cum S. Joanne Evangelista ex cruce desumptus. Sed de his, ac de tota hac quæstione legendus Franc. Collius Collegii Ambrosiani Doctor in copiosissimo opere inscripto *de Sanguine Christi* Mediol. anno 1617. in quo nihil eorum, quæ ad hanc materiam spectare possunt, auctor eruditus desiderandum reliquit. Videri etiam potest Leon. Matthæi Utinensis Tract. *de Sanguine Christi in triduo mortis* Venetiis 1617. in 4.

CAPUT V.

De Communicatione Idiomatum.

526. Ex iis, quæ hactenus fusiori calamo ut gravitas rei postulabat, de unione hypostatica duarum naturarum in Christo, tam contra Nestorii, quam contra Eutychetis nefarias hæreses disputavimus, necessario fluit catholicæ Ecclesiæ doctrina de communicatione idiomatum scitu pernecessaria; de qua agit S. Thomas 3. quæst. 16.

527. Est autem hæc communicatio idiomatum *mutua prædicatio proprietatum* (hoc enim significat græca vox ἰδίωμα) *unius naturæ de alia in concreto, non autem in abstracto*; ut nempe de

corporis integrales non pertinere; adeoque nec privilegio unionis hypostaticæ gaudere. Contra Barthol. Medina, nobilis S. Thomæ Commentator, ad 3. P. 5. omnem sanguinem, veram, animatamque Corporis Christi partem fuisse arbitratur: quamquam successive mutetur, aliquibus partibus in nutrimentum corporis cedentibus, & aliis continue generatis; quemadmodum & caro hominis mutatur, quibusdam ejus partibus consumptis, aliis autem successive generatis. De Sanguinis etiam animatione disputatum fuit, quam inficiatur Jo. Capreolus in IV. *Sentent.* Dist. 10. qu. 2. art. 3. Nobis necesse non est, in has difficiles Philosophiæ controversias ingredi. Satis enim est, illum Sanguinem sacratissimum, quem Salvator noster in sua passione pro nobis effudit, & quem postea in sua gloriosa resurrectione resumpsit, partem ejusdem corporis integralem fuisse: neque enim eum resumpsisset, nisi ad ejus corporis integritatem pertinuisset.

(a) Qui contrariam sententiam defendunt, asserere coguntur, si in triduo mortis Christi Sacrificium Missæ celebrari contigisset, quod *Verbum Divinum non fuisset in illo sanguine consecrato*. Ita Alph. Tostatus Episcopus Abulensis Parad. II. cap. 40.

de concreto naturæ divinæ prædicetur idioma humanum, & vicissim de concreto naturæ humanæ idioma divinum. Unde dici potest in concreto: *Deus est homo* (prout tamen hoc nomen *Deus* significat secundam divinæ Trinitatis Personam), & *homo est Deus*; non tamen dici potest in abstracto, *Divinitas est humanitas*; ut e converso, *humanitas est divinitas*. Cujus hæc ratio est, quod nomina concreta proprie significant suppositum, sive personam; unde cum dicimus *Deus est homo*, idem est ac si dicamus: *Illa persona, quæ subsistit in natura divina, subsistit etiam in natura humana*, quod est verissimum. Contra vero nomina abstracta significant formam, seu naturam; unde si quis diceret: *Deitas est humanitas*, significaret, *naturam divinam esse naturam humanam*; quod est falsum, & absurdum (*a*).

528. Hanc idiomatum communicationem prorsus negarunt Nestoriani, qui ut S. Thomas bene advertit art. 4. „ voces, quæ dicuntur de Christo, dividere volebant hoc modo, ut ea, quæ „ pertinent ad humanam naturam, non dicerentur de Deo, nec quæ pertinent ad divinam naturam, dicerentur de homine. Unde Nestorius „ dixit: *Si quis Dei Verbo tentat passiones tribuere, anathema sit* ... Catholici vero posuerunt, hujusmodi, quæ dicuntur de Christo, sive secundum naturam divinam sive secundum „ humanam, dici posse tam de Deo, quam de „ homine. Unde Cyrillus dicit in Epist. ad Nestorium: *Si quis duabus personis, sive hypostasibus eas, quæ in Evangelicis, & Apostolicis conscriptionibus sunt, dividit voces, vel „ ea, quæ de Christo a Sanctis dicuntur, vel „ ab ipso Christo de semetipso; & aliquas quidem ex his homini applicandas crediderit, aliquas vero soli Verbo deputaverit, anathema „ sit* “ (*b*).

529. Eutychiani contra, cum in oppositum errorem incidissent, unicam tantummodo in Christo naturam admittentes ex duabus permixtam, & confusam, hanc communicationem idiomatum tam *in concreto*, quam in *abstracto* admittere cogebantur. Quamobrem non solum dicendum esse putabant: *Deus natus, passus, & mortuus est*; sed etiam *divinitas nata, passa, & mortua est*.

530. In hunc tam crassum errorem lapsus est Lutherus, docens, non solum idiomatum in concreto, sed etiam in abstracto factam esse communicationem; ita ut quædam attributa, quæ soli naturæ divinæ conveniunt, fuerint etiam naturæ humanæ communicata, atque inter alia *ubiquitatem*, seu ut magis amant, *omnipræsentiam*. Ita hic Hæresiarcha aperte tradidit *Sermone*, seu *Confessione in Cœna Domini*. Quem postea errorem multis argumentis defendere nisus est Jo. Brentius, aliique rigidiores Lutheri asseclæ, contendentes totum fundamentum communicationis idiomatum in concreto esse *communicationem naturarum in abstracto*. Immo in ipsa celebri apud eos *Concordiæ formula anno* 1580. ad tolleranda multa, & magna dissidia, quæ in Secta Lutherana ex ipsius ejusdem sectæ principiis necessario oriri debebant, & reipsa exorta sunt, incredibili studio, & labore (quem inutilem fuisse infelix ejusdem Concordiæ exitus demonstravit) confecta; fuit in Art. VIII. hic idem error insertus (*c*).

531. Verum ut erronea hæc sententia aliquo mo-

(*a*) Aliqui majoris perspicuitatis gratia hanc communicationem dividunt in *verbalem*, ac *realem*. Prima est aut per tropum: ut cum Christus Herodem vocavit *vulpem* Luc. XIII. 32., aut per honorem, ut cum uxor mariti titulis honoratur. *Realis* est primo inter substantiam, & substantiam, ut in ferro ignito; secundo inter substantiam, & accidens, ut in aqua calida; tertio inter accidens & accidens, ut in Philosopho Musico. In ordine etiam supernaturali alia est communicatio substantialis, ut inter personas Trinitatis, quarum una est natura; alia personalis, ut in Christo Jesu; alia denique accidentalis, ut in justis, qui Deo per gratiam sanctificantem uniuntur, & vocantur *Filii Dei*.

(*b*) Si credimus Luthero, Zwinglius hanc idiomatum communicationem non minus negavit, quam Nestorius, loco ipsius suam *ἀλλοίωσιν diversitatem*, de qua ita Martinus loquitur (Zwinglium vocans Cinglium) in majori sua *de cœna Domini Confessione* Tom. II. Oper. edit. Witterberg. „ Hoc Cinglius vocat *allæosim*, „ cum aliquid de Divinitate Christi dicitur, quod tamen humanitatis proprium est, & contra: verbi gratia ubi in Scriptura dicitur: *Omne hoc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam*: Ibi nugatur Cinglius, quod vocabulum *Christus* hoc loco „ pro humana natura sumatur. Cave tibi, cave inquam tibi ab ista *allæosi*. “ Sed solemne erat Lutheranis notam Nestorianismi tribuere Zwinglianis, & Calvinianis, qui vicissim par pari reddentes Lutheri doctrinam non immerito Eutychianismi accusabant, ut postea videbimus.

(*c*) Hujus controversiæ prima origo reperitur ab Andrea Bodestein, seu *Carlostadio*, qui dum Lutherus in arce Wartenbergensi lateret, ipsius doctrinam palam impugnare cœpit; sed eo rursus comparente diris persecutionibus vexatus, atque exulare a Saxonia coactus, ad Ulricum Zwinglium in Helvetia se recepit, unaque simul Lutheranorum sententiam de Omnipræsentia humanitatis Christi, qua voce, qua scriptis impugnavit, atque de hoc doctrinæ capite non minus, quam de alia præsentiæ realis Corporis Christi in Eucharistia acerrima inter Zwinglianos, ac Lutheranos controversia excitata est, quæ adhuc inter eos viget, ut vigent omnes aliæ controversiæ bene multæ, utpote quæ sine vivo, & infallibili Judice, quem obstinate admittere nolunt, finiri nequeunt. Pro Lutheri sententia tuenda innumeri Protestantes infeliciter desudarunt; præcipue autem duo Theologi Witembergici, Jo. Brentius edito opere, quod maxime a Lutheranis celebratur, *De personali unione duarum naturarum in Christo* &c. Tubingæ 1561., & Jac. Andreæ pluribus libris, quos Psaffius recenset in *Instruct. in Hist. theol. litt.* Part. II. pag. 414. seq. Ad lites finiendas, quæ non parum Protestantium factioni oberat, institutum fuit colloquium Maulbronense coram Friderico III. Electore Saxonico, & Christophoro Duce Wirtembergico;

modo probabilis redderetur, multis opus fuit uti argutiis, ac subtilitatibus. Primo enim aliqui tria distinxerunt communicationis idiomatum genera, quorum primum est illud quod apud Sanctos Patres, omnesque Theologos semper obtinuit, nempe communicatio reciproca *proprietatum* utriusque naturæ. Alterum genus vocarunt communionem ἀνχημάτων, seu *dignitatum*, qua volunt naturæ humanæ Christi fuisse communicatam ipsam Dei majestatem, ut attributa, quæ vocant ἐνεργητικά, *activa*, *nempe omnipotentiam*, *omniscientiam*, & *omnipræsentiam*. Tertia idiomata naturæ humanæ communicata appellant ἀποτέλεσματα, seu *efficientia*; quatenus una natura agit cum communicatione alterius. Et cum hæc duo postrema nomina essent Theologis prorsus inusitata, multum laboravit Chemnitius in Lib. *de duabus naturis in Christo* cap. 12., ut ostenderet, sin minus nomina, saltem res ipsas nec Sanctis Patribus, nec veteribus Theologis fuisse ignotas.

532. Sed multo magis laborarunt, ut notam Eutychianismi a se amolirentur, quam non solum Catholici, sed etiam Calviniani, & Zvvingliani ipsis merito appingebant, quod scilicet duarum naturarum permixtionem, ac confusionem in una Christi persona inducerent. Suos ad hoc conatus maxime contulit Joan. Schroederus in multis Libris de hac materia editis, præcipue autem in illo inscripto *de Nestorianismo*, & *Eutychianismo*. Atque hac in re ad invidiam declinandam nonnumquam iis locutionibus usi sunt, quibus non videbantur a communi sententia multum abesse. Unde aliqui contenderunt, hanc controversiam, tantis animorum motibus diu agitatam, puram fuisse, putamque logomachiam, ad quam sopiendam nihil intentatum reliquerunt ii, quos supra (in not.) nominavimus, Sam. Pufendorfius, duo Calixti, Psaffius, & alii, ceteris omnibus acriter & pertinacissime resistentibus.

533. Inter recentiores Lutheranos, hanc Majorum suorum doctrinam magno conatu defendere aggressus est Jo. Franc. Buddeus in *Inst. Theol. dog.* Lib. IV. cap. 2. §. 16., & seq., ubi primo monet, non esse eamdem rationem idiomatum, quæ a divina natura communicantur humanæ, atque eorum, quæ ab humana in divinam derivantur: *Sola quippe divina natura permeat*, & *perficit humanam*. Deinde ita prosequitur: *Si quæras, quid illud sit, quod hocce modo humanæ naturæ est communicatum? Respondetur: tota majestas divina, hoc est, omnes proprietates divinæ naturæ essentiales, cum operationibus ex iis fluentibus, itemque cum dignitate & eminentia, quæ istam Majestatem semper comitatur*. Quam in rem verba ex Libro *Concordiæ* huc spectantia allegat, quibus asseritur, in *humana Christi natura* præter humanas proprietates inveniri etiam *singulares*, *excellentissimas*, *maximas*, *supernaturales*, *impervestigabiles*, *ineffabiles*, *atque cælestes prærogativas majestatis*, *gloriæ*, *virtutis*, *ac potentiæ*.

534. Post autem distinguit attributa divinitatis ir-

quod per aliquot dies protractum est, & tandem sine ullo fructu diremptum. Hujus colloquii historiam suppeditat Joan. Andreas Schmidius in Tom. II. *Sagittarianæ Introduct.* pag. 1541. seq. Post hoc colloquium turbæ auctæ sunt inter ipsos Lutheranos, quorum aliqui accusabantur, tamquam ad Calvinismum propenderent, & qui propterea vocari solebant *Crypto-Calviniani*, inter quos primus reponebatur Phil. Melancthon. Cum autem illorum numerus quotidie augeretur, ut huic malo se opponeret Jacobus Andreæ alterum in Saxonia colloquium cum Theologis Wirtembergensibus habuit; sed cum isti novos semper, ut novos rigidis Lutheranis errores objicerent, dissidia multiplicata sunt, atque innumera ex utraque parte scripta prodierunt; quibus ut finis tandem imponeretur, famosus confectus est an. 1580. *Liber Concordiæ*, (seu ut verius a pluribus appellatus fuit *Liber Discordiæ*, vel *Concordia Discors*), atque art. 8. insertum fuit absurdum dogma *Omnipræsentia carnis Christi*. Sed iste potissimum articulus, immo tota doctrina Lutherana de communicatione idiomatum validissime impugnata fuit, nedum a Catholicis, sed etiam a Calvinistis; contra quos eam mordicus defendere non destitere Lutheri asseclæ, potissimum vero Mart. Chemnitius in Libro *de duabus naturis in Christo* &c. Lipsiæ 1580., quem illico impugnavit Lamb. Danæus, defendit vero Frider. Petri: atque ita bellum hoc Theologicum continuatum est usque ad nostram ætatem, novis semper sibi succedentibus ad pugnam utriusque partis Scriptoribus; ut omnis jam evanuerit illius profligandi spes apud illarum sectarum homines, qui omnia nostræ Religionis dogmata in sacris litteris clarissime, potentissimeque contineri jactant, ut *solæ* sint quarumcumque controversiarum Judices sufficientes.

Anno 1661. iterum Cassellis colloquium habitum est, præsentibus tribus Consiliariis Serenissimi Wihelmi VI. Hassiæ Langravii, ubi speciatim *de persona Christi*, & *idiomatum communicatione* disputatum fuit, in quo tamen nihil aliud definiri potuit, nisi ut altera pars, non obstante mutuo dissensu, alteram toleret, nec damnet: cujus historiam exhibet memoratus supra Jo. Andreas Schmidius. Atque ex eo tempore cœperunt nonnulli hanc quæstionem *non fundamentalem* reputare, ut Sam. Pufendorfius *in Jure feciali Divino*, duo Calixti, Georgius, & Ulricus, pater, & filius, aliique, multis, & inutilibus editis ad pacem inter Protestantes restaurandam. Immo ut hæc facilius restitueretur, aliqui eo progressi sunt, ut contendant, totam hanc controversiam, quæ per duo, & amplius sæcula præcipuorum inter Heterodoxos Theologorum ingenia torsit, & ad quam definiendam tot Libri conscripti sunt, & tot disputationes institutæ, putidam esse *logomachiam*. Hoc imprimis ostendere conatus est Christoph. Mattias Pfaffius Universitatis Tubingensis Cancellarius in *Alloquio ironico ad Protestantes* Tubingæ 1720. (quod opus statim refutavit Mart. Chadenius). Pfaffium Lutheranum præcesserant Jo. Lud. Fabricius, & Jo. Alph. Turretinus Calvinistæ. Sed huic sopiendæ diutinæ concertationi nullum aliud inveniri potuit remedium, quam *Tolerantismus*, & *Indifferentismus Religionis*; quem apud Heterodoxos nunc dominari ostendimus T. I. pag. 294. seq.

ἐνεργητικά, quæ operationem denotant, qualia sunt *omniscientia*, *omnipræsentia*, *potestas judicium exercendi &c.* & ἀνενέργητα *quiescientia*, seu quæ operationem divinam non denotant, qualia sunt *infinitas*, *immensitas*, *æternitas*, *simplicitas;* & postea sine ullis ambagibus pronunciat, quæ ad priorem classem pertinent, *immediate de humana Christi natura prædicari posse;* non autem quæ posterioris ordinis sunt. Citra enim controversiam recte dicitur, *humanam Christi naturam*, vel quod perinde est, *Christum qua hominem*, esse *omniscium*, *omnipræsentem* &c., at infinitam esse humanam Christi naturam, immensam, æternam, simplicem, seu omnis compositionis expertem, nemo dixerit. Cujus diversitatis rationem aliquam afferre conatur, sed non talem, quæ possit ab accuratis Theologis probari. Quibus autem, & qualibus momentis evincere satagat, attributa divina *energitica immediate* naturæ Christi convenire, examinabimus diligenter, postquam catholicum dogma communicationis idiomatum contra Nestorianos vindicaverimus.

PROPOSITIO I.

Admittenda est in Christo communicatio idiomatum in concreto.

555. Prob. primo ex sacris litteris, in quibus frequentissime Jesu Christo Filio Dei ea tribuuntur, quæ sunt hominis propria, non alia certe de causa, nisi propter hypostaticam duarum naturarum unionem. Sic Roman. I. 3. Filius Dei dicitur *factus ex semine David secundum carnem*. Cap. VIII. 32. *pro nobis traditus*. Ad Galat. IV. 5. idem Filius Dei dicitur *factus ex muliere*, 1. ad Corinth. II. 8. *Dominus gloriæ crucifixus;* & Act. III. 15. *Auctor vitæ interfectus*. Sic pariter de Christo, ut homine, divina attributa prædicantur; ut cum Christus de se ipso dicit Joann. III. 13. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo*. Æternitatem quoque sibi idem Christus attribuit, dicens Joann. VIII. 58. *Antequam Abraham fieret, ego sum*. Et alia multa hujusmodi sæpe occurrunt, quæ nullo alio sensu explicari possunt, quam per communicationem idiomatum; ut scilicet illa ipsa persona Jesu Christi, quæ secundum divinitatem dicitur, & reipsa est Filius Dei unigenitus, secundum humanitatem dicatur *ex semine David secundum carnem, facta ex muliere pro nobis tradita, crucifixa, & interfecta*. Et rursus quæ secundum divinitatem recte dicatur *descendisse de cælo, & ab æterno fuisse*.

556. Præterea eadem idiomatum communicatio manifeste expressa est in Symbolo tam Nicæno, quam Apostolorum; in utroque enim dicitur Filius Dei unigenitus *natus ex Maria Virgine, passus, & sepultus;* quæ dici utique non possent, nisi mutua esset utriusque naturæ idiomatum communicatio. Hoc argumento S. Cyrillus Nestorium premebat in sua secunda epistola, quæ fuit in Synodo Ephesina, aliisque posterioribus probata, inquiebat enim: *Sacra, & magna illa Synodus*, (Nicæna) *tradit, ipsum unigenitum Filium, naturaliter ex Deo Patre natum, Deum verum de Deo vero, lumen de lumine, per quem Pater omnia condidit, descendisse, incarnatum, & hominem factum, passum esse, tertia die resurrexisse, & ad cælos ascendisse*. Et in anathemat. 4., eidem epistolæ inserto, *Si quis*, ait, *duabus personis, sive hypostasibus, eas, quæ in evangelicis, & apostolicis conscriptionibus sunt, dividit voces, vel ea, quæ de Christo a Sanctis dicuntur, vel ab ipso Christo de semetipso, & aliquas quidem ex his homini applicandas crediderit, aliquas vero soli Verbo deputaverit, anathema sit*.

557. Quorum omnium hanc Sanctus Thomas reddit rationem 3. Part. qu. 16. art. 4. ,, Quia ,, cum sit eadem hypostasis utriusque naturæ, ,, eadem hypostasis supponitur nomine utriusque ,, naturæ. Sive ergo dicatur homo, sive Deus, ,, supponitur hypostasis divinæ, & humanæ. ,, Et ideo de homine possunt dici ea, quæ sunt ,, divinæ naturæ, *tamquam de hypostasi divinæ naturæ;* & de Deo possunt dici ea, ,, quæ sunt humanæ naturæ, *tamquam de hypostasi humanæ naturæ*. "

558. Ad omne autem erroris periculum præcavendum ita subdit Angelicus: ,, Sciendum, quod ,, in propositione, in qua aliquid de aliquo prædicatur, non solum attenditur, quid sit illud, ,, de quo prædicatur prædicatum, sed etiam secundum quid de illo prædicetur. Quamvis ergo non distinguantur ea, quæ prædicantur de ,, Christo, distinguuntur tamen secundum id, secundum quod utrumque prædicatur. Nam ea, ,, quæ sunt divinæ naturæ, prædicantur in Christo secundum divinam naturam; ea autem, quæ ,, sunt humanæ, prædicantur de eo secundum humanam naturam. Unde Augustinus dicit Lib. ,, *de Trinit.* cap. 11.: *Distinguamus, quid in* ,, *Scripturis sonet, secundum formam Dei, in* ,, *qua æqualis est Patri, & quid secundum formam servi, quam accepit, in qua minor est* ,, *Patre*. Et infra c. 13. *Quid propter quid &* ,, *quid secundum quid dicatur, prudens, & diligens, & pius lector intelligit* ". Hactenus Angelicus cum magistro suo Augustino.

559. Obj. primo. Omnis propositio affirmativa in materia remota est falsa; puta si dicamus, Petrum esse Joannem; quamvis ambo simul conjungantur remote in natura humana; atqui duæ naturæ, humana, & divina infinite a seipsis distant: non ergo quæ conveniunt uni, possunt de altera affirmari.

540. Resp. cum Sancto Thoma art. 1. ad 1. majorem propositionem esse veram, quando illa duo

duo remota non conjunguntur in uno supposito, sicut in exemplo allato Petri, & Joannis, quorum supposita sunt diversa; esse autem falsam, quando illæ duæ formæ in uno supposito conjunguntur, ut in una persona Christi conjunguntur duæ naturæ, divina & humana. „ Et ideo, inquit „ Sanct. Doctor, hæc propositio *Deus est homo*, „ non est neque in materia remota, neque in materia contingenti, sed in materia naturali, & „ prædicatur homo de Deo non per accidens, sed „ per se, sicut species de sua hypostasi, non ratione formæ significatæ per hoc nomen *Deus*, „ sed ratione suppositi (nempe divinæ personæ), „ quod est hypostasis humanæ naturæ. "

541. Inst. Magis conveniunt tres personæ divinæ ad invicem, quam humana natura, & divina: sed in Mysterio Trinitatis una persona non prædicatur de alia; non enim dici potest: *Pater est Filius*: ergo &c.

542. Respondet Angelicus ad 2. „ Tres personas divinas convenire in natura, distingui tamen in supposito: & ideo non posse de se invicem prædicari. In Mysterio autem Incarnationis naturæ quidem, quia distinctæ sunt, de „ se invicem non prædicantur, secundum quod „ significantur in abstracto (non enim natura divina est humana), sed quia conveniunt in supposito, prædicantur de se invicem in concreto. „

543. Obj. secundo. Unio duarum naturarum in Christo comparatur unioni animæ, & corporis in una hominis persona; dicitur enim in Symbolo *Quicumque*, vulgo Athanasiano: *Sicut anima rationalis, & caro unus est homo, ita Deus, & homo unus est Christus*; sed de homine dici non potest, *Anima est corpus*, & reciproce, *Corpus est anima*: ergo &c.

544. Resp. semper cum Angelico ad 3.: „ Quod „ Anima, & caro significatur *ut in abstracto*, „ sicut divinitas, & humanitas: *in concreto* vero „ dicuntur *animatum*, & *carneum*, sive *corporeum*, sicut & ex alia parte *Deus*, & *homo*; „ unde utrobique *abstractum* non prædicatur *de* „ *abstracto*, sed solum *concretum de concreto* ".

545. Obj. tertio. Quod prædicatur de Deo, non *relative*, sed *absolute*, convenit toti Trinitati, & singulis personis; sed hoc nomen *homo* non est *relativum*, sed *absolutum*; si ergo vere prædicatur de Deo, consequens erit, de tota Trinitate, & singulis personis illud posse prædicari; quod est manifeste falsum.

546. Respond. Sanctus Thomas. „ Hoc nomen „ *homo* prædicari de Deo ratione unionis in persona, quæ quidem unio relationem importat; „ & ideo non sequitur regulam eorum nominum, „ quæ absolute prædicantur de Deo ab æterno ".

547. Inst. Si vera est hæc propositio: *Homo est Deus*, hæc quoque erit vera; *Homo est Pater æternus*; vel etiam hæc alia: *Homo est Trinitas*; potest enim sic efformari Syllogismus: *Homo est Deus, sed Deus est Pater, Filius, & Spiritus Sanctus: ergo homo est Pater, Filius, & Spiritus Sanctus*. Quod nemo non videt, quam sit absurdum.

548. Resp. cum S. Thoma, hoc nomen *Deus* quando prædicatur de Patre, sumi non pro natura divina absolute, sed pro prima Trinitatis persona; & sic etiam quando prædicatur de Filio, ac de Spiritu Sancto. Cum autem nec prima, nec tertia Trinitatis persona humanitatem assumpserit, nec de prima, nec de tertia dici potest: *Homo est Deus*. Bene vero dici potest *Homo est Deus*, quando *Deus* sumitur pro secunda persona, quæ in natura humana subsistit.

549. Obj. quarto. Ea, quæ conveniunt humanæ naturæ, directe, & omnino iis opponuntur, quæ divinæ naturæ propria sunt: priora enim sunt finita, & imperfecta, alia vero infinita, & perfectissima: oporteret igitur simul misceri finitum & infinitum, perfectum, & imperfectum; quod est impossibile.

550. Resp. Quamquam ratione personæ, quæ unica in Christo est, proprietates diversæ, & oppositæ de eodem Christo enuncientur, enunciantur tamen secundum diversas ejusdem Christi naturas: unde nulla est contradictio, si dicatur: *Christus secundum divinam naturam est infinitus, secundum autem naturam humanam assumptam est finitus &c.* Vera enim oppositio est solum, quando de aliquo enunciantur contraria *secundum eamdem rationem*, non autem quando hæc enunciatio procedit secundum diversas rationes. Sic nulla est contradictio, quando dicimus: *Homo secundum animam est spiritualis, & secundum corpus est carnalis.*

551. Dices: Assumi ita convenit humanæ naturæ, ut de Deo nullatenus prædicari possit: non ergo omnia idiomata communicantur.

552. Respond. cum S. Thoma art. 4. ad 3. „ quod „ assumi convenit humanæ naturæ, *non ratione* „ *suppositi*, sed *ratione sui ipsius*, & ideo non „ convenit Deo. "

PROPOSITIO II.

Non est admittenda in Jesu Christo communicatio idiomatum in abstracto; *nec propterea attribui potest humanæ Christi naturæ omnipotentia, omniscientia, immensitas, seu ubiquitas, vel* omnipræsentia (*a*).

553. **P**rob. primo ex S. Joanne Damasceno, qui Lib. III. *de fide orthod.* cap. 4. doctrinam com-

(*a*) Aliqui Lutheranorum conquesti sunt de his vocabulis *ubiquitatis*, vel *immensitatis*, & nonnullis subtilibus cavillationibus persuadere voluerunt, se admittere quidem omnipræsentiam, non autem *ubiquitatem*,

communicationis idiomatum accurate, & dilucide exponit. Et primo communicationem in abstracto his verbis inficiatur: *Divinitatem itaque nominantes, ea quæ humanitati propria sunt, ipsi minime assignamus. Non enim passibilem, aut creatam Deitatem dicimus. Nec rursus carni, sive humanitati ea tribuimus, quæ Deitati proprie conveniunt. Neque enim carnem, sive humanitatem increatam dicimus.* Post autem qualis sit hæc idiomatum communicatio, ita pergit docere: *At vero cum de persona sermo est, sive ab utraque parte simul, sive ab altera tantum eam appellemus, utriusque naturæ proprietates ipsi imponimus &c.*

554. Id ipsum probatur hac evidenti ratione S. Thomæ 3. P. qu. 16. art. 5. „ Ea, quæ sunt pro„ pria unius, non possunt vere de alio prædica„ ri, nisi de eo, quod est idem illi (de quo pro„ prie prædicantur), sicut risibile non convenit „ (proprie) nisi ei, quod est homo. In Myste„ rio autem Incarnationis non est eadem natura „ divina, & humana, sed eadem est hypostasis „ utriusque naturæ, & ideo quæ sunt unius na„ turæ, non possunt de alia prædicari, secundum „ quod in abstracto significantur. Nomina vero „ concreta supponunt hypostasim naturæ; & ideo „ indifferenter prædicari possunt ea, quæ ad u„ tramque naturam pertinent, de nominibus con„ cretis: sive illud nomen, de quo dicuntur, det „ intelligere utramque naturam, sicut hoc nomen „ *Christus*, in quo intelligitur, & divinitas un„ gens, & humanitas uncta, sive solam divinam „ naturam, sicut hoc nomen *Deus*, vel *Filius* „ *Dei*: sive solum naturam humanam, sicut hoc „ nomen *homo*, vel *Jesus*. Unde Leo Papa dicit „ in epist. ad Palæstinos: *Non interest, ex qua* „ *Christus substantia nominetur, cum insepa*„ *rabiliter manente unitate personæ, idem sit* „ *& totus hominis filius propter carnem, & to*„ *tus Dei filius propter unam cum Patre Deita*„ *tem* “. Ita Angelicus utramque nostram propositionem theologica ratione luculenter demonstrat.

555. Sed quantum pertinet ad immensitatem, ubiquitatem, vel omnipræsentiam Corporis Christi, facile est demonstratu, ea aperte sacris litteris opponi, quæ idem corpus, suæ divinitati conjunctum, certis tamen locis fuisse circumscriptum ostendunt. Celebris est historia suscitationis Lazari, Jo. XI., ubi primo Christus annuncians Discipulis mortem Lazari, inquit: *Gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum.* Deinde Martha dixit ad Jesum: *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus;* quod etiam soror ejus Maria iterum repetivit. Demum Jesus venit ad monumentum, ex quo Lazarum evocatum resuscitavit. Marci item XVI. 6. mulieribus sollicitis de corpore Jesu Angelus dixit: *Surrexit, non est hic: ecce locus, ubi posuerunt eum.* Postea sæpius Discipulis apparuit in cœnaculo, & quibusdam aliis locis; & tandem ab ipsis discipulis *recessit, & ferebatur in cœlum* Lucæ ultim. 51.; vel ut dicitur Act. I. 9., *videntibus illis, elevatus est, & nubes suscepit eum.* Quibus postea dictum est: *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis euntem in cœlum.* Ex quibus locis evidenter apparet, Christi humanitatem, non solum in statu exinanitionis ante resurrectionem, sed etiam in statu exaltationis post resurrectionem fuisse certis locis circumscriptam (*a*).

556. Facile est etiam, luculentis Sacr. Scripturarum testimoniis addere Sanctorum Patrum traditionem; quorum aliqui ut divinam Christi naturam immensam, ita ejusdem corpus circumscriptum dixerunt, ut Sanctus Hyppolitus Martyr (apud Anastasium Bibliothecarium in *Collectaneis*), qui Christum ait, *simul & immensum esse, intelligique Deum, & circumscriptum hominem;* & Sanctus Gregorius Nazianzenus in epistola prima ad Cledonium, Christum vocat *corpore circumscriptum, incircumscriptum spiritu;* ac denique Sanctus Joannes Damascenus Lib. III. *de fide orthod.* cap. 3. probat, duas Christi naturas fuisse inconfusas, & impermixtas, quia fieri non potest, ut eadem natura simul sit *mortalis, & immortalis, circumscripta, & incircumscripta.*

557. Alii vero Patres motum localem vere, & proprie Christo tribuunt secundum humanitatem, qui certe non potest cum immensitate, & omni præsentia componi. Sanctus Ambrosius Lib. II. *de fide* cap. 4. expendens illa verba Joann. XVI. 28. *Exivi a Patre, & veni in mundum; iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem. Neque enim Deus*, inquit, *de loco ad locum transit, qui ubique semper est. Ut homo est, qui vadit,* i-

vel *immensitatem*. Inanis profecto est hæc distinctio; sed ne controversia vergat ad voces, utemur & nos vocabulo *omnipræsentiæ* ab ipsis adoptato.

(*a*) Ut hæc testimonia cum sententia *ubiquitatis* conciliarent Theologi Tubingenses distinxerunt inter ejusdem κτῆσιν, & χρῆσιν, scilicet *possessionem & usum*. Illam semper in Christi humanitate: ab usu vero istius divinæ proprietatis Christum abstinuisse in statu *exinanitionis*. Quæ distinctio, ut prorsus commentitia, merito ab aliis *Ubiquistis* rejiciebatur. Ulterius Tubingenses distinguebant omnipræsentiam ab operatione, ac primam admittentes negabant humanitatem *ubique* operari, sed certis tantummodo in locis. Contra vero Theologi Giessenses ideam *operationis* ingredi dicebant ipsam definitionem omnipræsentiæ; quorum nomine Canzius *De usu Philosophiæ Leibnitianæ, in Theologia* Tom. I. cap. 7. §. 138. dicebant, *operationem a præsentia tam non posse divelli, quam definitio a suo definito separari nequit.* Nimis autem longum esset omnes subtiles, otiosasque controversias recensere, in quas defensores *omnipræsentiæ* delapsi sunt.

ipse qui venit. Denique & alibi dicit: Surgite, eamus hinc. In eo ergo vadit, & venit, quod est commune nobiscum.

558. Ab aliis testimoniis Patrum afferendis supersedemus (videri possunt apud diligentissimum Petavium Lib. X. cap. 8. & 9.), unum addentes Sanctum Augustinum, qui in epistola 187. alias 57. illam Christi promissionem Latroni factam *Hodie mecum eris in paradiso*, intelligendam esse vult non *secundum id, quod homo erat*, *sed secundum id, quod Deus erat*, propter hanc rationem: *Homo quippe Christus*, ait, *illo die secundum carnem in sepulcro, secundum animam in inferno futurus erat; Deus vero idem ipse Christus ubique semper est*. Et rursus: „ Secundum hominem in terra erat, non in cœlo, ubi nunc est, quando dicebat: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis, qui est in cœlo* “. Nonnulla alia opposita afferentur, ad rectam intelligentiam quorundam verborum Sacræ Scripturæ, quæ ab Adversariis objiciuntur.

559. Objic. primo. Sanctus Paulus ab Coloss. II. 9. dicit, in Christo inhabitare *omnem plenitudinem Divinitatis corporaliter*. Nil clarius, inquiunt Lutherani, ad significandum, totam divinitatem esse in Christo cum omnibus attributis divinis, quæ neque ab essentia, neque a se invicem separari possunt. Præterea ipse Salvator noster idem confirmat apud Matth. XI. 27. inquiens: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*, quæ quidem verba debent referri ad naturam humanam, quia secundum divinam nihil ei poterat a Patre tradi. Cujus simile est, quod idem Christus dicit Joann. XVI. 15. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*. Ita Buddeus loco cit. §. 17.

560. Resp. Hæc omnia, & si quæ sunt alia his similia, intelligi debere non de sola natura humana, sed de Christo, hoc est de persona divina subsistente in utraque natura, divina, & humana. Hinc non sine causa S. Paulus masculino genere utens dixit *in ipso*, idest Christo, habitare plenitudinem Deitatis; cum in Lutheranorum sententia debuisset uti genere feminino *in ipsa*, idest natura humana. Illud autem adverbium *corporaliter* explicat S. Augustinus in Ps. LXVII. num. 23., ut intelligatur, unionem divinæ naturæ, & humanæ factam esse, non *umbraliter*, sed *corporaliter*, *idest solide, atque veraciter*.

561. Ea autem Christi verba Matth. XI. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*, intelliguntur de æterna Verbi generatione, per quam habuit a Patre essentiam, & omnia attributa divina. Sed si quis velit ea detorquere etiam ad ipsum Christum, ut subsistentem in natura humana, debent hæc intelligi non de attributis divinis communicatis humanitati; sed potius de iis, quæ spectant ad regimen, & gubernationem Ecclesiæ, cujus erat caput; quo eodem sensu dicebat apud eumdem Matth. XXVIII. 18. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes &c. ...... Et ecce vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.*

562. Postrema Jesu Christi verba Joan. XVI. *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt*, inepte prorsus ad Jesu Christi humanitatem referuntur; nam plusquam manifestum est, ibi Christum loqui de sua divinitate. Promittit enim Apostolis, se missurum Spiritum sanctum, quem a se quoque procedere docet, sicut procedit a Patre, quia, inquit, *omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*; unde infert: *Propterea dixi, quia de meo accipiet*; idest de meo esse, ac de mea substantia, ut alibi fusius a nobis explicatum est Tom. III. num. 103. seq.

563. Obj. secundo. Christus secundum humanam naturam fuit omniscius; atqui omniscientia est attributum divinæ naturæ; ergo etiam alia attributa, omnipotentiæ, omnipræsentiæ &c. habuit. Major prob. primo ex S. Paulo, qui de Christo ad Coloss. II. 3. inquit: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi*. Secundo Jo. II. 24. dicitur Christus novisse internas hominum cogitationes; unde subditur: *Opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine; ipse enim sciebat, quid esset in homine*. Tertio Petrus ap. Joannem XXI. 17. ita Christum allocutus est: *Tu nosti omnia*. Et multa alia reperiuntur in sacris eloquiis, quibus omnium rerum scientia Christo tribuitur.

564. Resp. vel hæc testimonia accipi posse de Christo secundum naturam divinam, & tunc certe indicant scientiam infinitam, & comprehensivam, quæ est Dei essentiale attributum; vel etiam accipi posse de scientia animæ Christi, quæ etsi perfectissima fuit in suo genere, non fuit tamen infinita. Anima enim Christi a primo suæ creationis momento unita Verbo, in ipso omnia videbat, quæ vident Beati Comprehensores, & multo perfectius, quam alii, utpote majori lumine gloriæ perfusa, ut enim recte docet Angelicus hac 3. P. quæst. 10. art. 2., *unusquisque intellectus creatus in verbo cognoscit, non quidem omnia simpliciter, sed tanto plura, quanto perfectius videt Verbum ....* „ Ad Christum autem, & ad „ ejus dignitatem spectant quodammodo omnia, „ inquantum ei subjecta sunt omnia. Ipse etiam „ est omnium judex constitutus a Deo, *Dedit ei* „ *Pater potestatem judicium facere, quia filius* „ *hominis est* Joan. V. 27., & ideo anima Chri„ sti in Verbo cognoscit omnia existentia, secun„ dum quodcumque tempus, & etiam hominum „ cogitatus, quorum est judex. “

565. Quod autem dicit Paulus ad Coloss. II. communiter a sanctis Patribus intelligitur de Christo secundum naturam divinam, quamvis possit etiam intelligi de scientia animæ Christi. Si secundum naturam divinam intelligatur, tunc significat *altitudinem divitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei*, de qua loquitur idem Apostolus ad Roman.

man. XI. 33., & quæ animæ Christi communicari non potuit. Si vero intelligatur de Christo secundum naturam humanam, scientiam animæ Christi significat perfectissimam quidem, sed finitam.

566. Aliud ex Joan. II. *Ipse sciebat, quid esset in homine* ab Angelico loco mox cit. ita explicatur, *ut possit intelligi, non solum quantum ad scientiam divinam, sed etiam quantum ad scientiam animæ ejus, quam habebat in Verbo*. Et certe non repugnat, tantam animæ Christi fuisse scientiam communicatam, ut etiam corda hominum scrutari posset: repugnat vero in anima creata infinitam recipi omniscientiam.

567. Postremum ex confessione S. Petri *Tu nosti omnia* manifeste spectat ad naturam divinam, quam paullo antea confessus fuerat, dicens: *Tu es Christus filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti*. Quamvis si etiam referatur ad naturam humanam, minime probat, in ea fuisse scientiam infinitam omnium prorsus rerum, sed omnium eorum, quæ ad Christi regnum pertinebant.

568. Objicit tertio Buddeus multa Scripturarum loca ad probandum, humanæ natur. Christi fuisse communicatam *omnipotentiam*. Matth. XXVIII. 18. Christus dicit, sibi *datam fuisse omnem potestatem in cœlo, & in terra;* quæ certe potestas intelligi nequit de divina natura, cui nihil datum est; debet ergo intelligi de Christi natura humana. Hinc & Paulus ad Philipp. III. 21. illi tribuit *efficaciam operationis* (ἐνεργεία) *qua possit subjicere sibi omnia;* quod perinde est, ac si illi tribuisset omnipotentiam. Pari etiam ratione Apocal. V. 12. Agnus occisus, idest Christus secundum humanam naturam, *dignus* dicitur *accipere virtutem, & divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem*, seu omnia attributa naturæ divinæ. Maxime autem notari debet potestas judicandi communicata Jesu Christo, prout homo est. Joan. V. 27. *Et potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est*. Hæc autem judicandi potestas summo Deo convenit, de quo dicitur Genes. XVIII. 24.: *qui judicas omnem terram;* & infinitam rerum omnium notitiam exigit, ut judicium sit justum. Demum Christo homini collata quoque fuit potestas vivificandi: Joan. V. 21. *Sicut Pater suscitat mortuos, & vivificat: sic & Filius, quos vult, vivificat;* & vers. 26. *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso;* ut scilicet intelligamus ipsissima æterni Patris attributa fuisse Filio communicata.

569. Resp. Hæc, & alia quædam, quæ Protestantes operose agglomerant, minime sufficere, ut credamus, finitæ, & creatæ Jesu Christi humanitati fuisse communicatum infinitum omnipotentiæ divinæ attributum. Primum enim de potestate, quam Christus sibi datam fuisse dicit in cœlo, & in terra Matth. XXVIII. jam supra explicatum est num. 561., de iis quæ spectant ad institutionem, & gubernationem Ecclesiæ, cujus factus est caput, prout dicit Apostolus ad Coloss. I. 18. *Ipse est caput corporis Ecclesiæ .... ut sit in omnibus primatum tenens*.

570. Quod vero additum est ex S. Pauli epistola ad Philipp., explicatur a S. Thoma in Comment. *de virtute divinitatis*, quæ in Christo inhabitat; & de qua etiam intelligitur illud Psalmi: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus*, quod S. Paulus asserit in epist. ad Corinth. XV. 26., ut ostendat, omnia subjecta esse Christo propter potentiam Patris, quæ eadem est etiam in Filio, prout ipse Christus testatur Joan. V. 19. *Quæcumque ille* (Pater) *fecerit, hæc & Filius similiter facit*. Ita etiam hunc locum de divina Christi natura, cui utique competit omnipotentia, sancti Patres interpretati sunt. Quod si aliquis pertinaciter velit, id de humana Christi natura esse intelligendum, minime repugnabo, dummodo per amplissimam potestatem eidem communicatam non veniat ipsa divina omnipotentia, cujus creata Christi humanitas capax non erat, sed alia finita, scilicet tanta quantam humana Christi natura accipere poterat.

571. Eumdemque sensum reddunt verba Apocalypsis, videlicet agno, qui occisus est, fuisse a Deo Patre omnia ea dona liberaliter concessa, quorum erat capax, *virtutem* scilicet, *divinitatem;* seu potius, ut græcus textus habet, πλῦτον, *divinitas;* quomodo etiam Primasius, & aliqui veteres legerunt &c.; non autem ipsa attributa divina, quæ infinite superant omnem creatam capacitatem.

572. Potestas judicandi homines potuit utique Christo ut homini communicari; & æquum etiam videbatur, ut in extremo judicio homines judicandi suum judicem propriis oculis viderent: sed hæc potestas in Christo ut homine non est infinita, quemadmodum est infinita in Christo, ut Deo. Nec etiam exigit scientiam infinitam, sed solum eam, qua omnia cognoscantur, quæ ad judicium pertinent. Sane Christus Jesus hanc judicandi potestatem contulit Apostolis, qui sedebunt super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel; quin tamen aliquis suspicetur, eis fuisse collatam ipsam supremam, & infinitam Dei potestatem, cujus nulla creatura est capax. Ceterum S. Augustinus Tract. XXI. in Joan. num. 13. T. III. P. II. bene observat, non Filium hominis solum nos judicaturum, sed etiam Patrem; sed *Pater occultus erit, Filius manifestus*.

573. Item S. Augustinus in eodem Tract. XXI. num. 10. agens de virtute Christi *vivificandi mortuos*, illam refert ad divinam Christi naturam, a Patre ipsi communicatam; qua sola poterat Christus miracula facere. *Sicut homo, invocat Patrem: sicut Deus, facit cum Patre*. Et sic etiam idem S. Doctor Tract. XXII. num. 9. explicat verba illa: *Sicut Pater habet vitam in semetipso* &c.,

&c., de Christi natura divina, inquiens: *Christus in semetipso habet vitam, sicut Pater, quia est Verbum Dei*. Et num. 10. „ Quod dicitur, *dedit Filio*, tale est, ac si diceretur: *genuit Filium*; generando enim dedit. "

574. Dices. In Christo secundum humanam naturam fuit potestas dimittendi peccata. Ipse enim Christus Matth. IX. 6. dicebat quibusdam Scribis: *Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata &c.* Atqui dimittere peccata est attributum proprium Dei, qui Isaiæ XLIII. 25. dicit: *Ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas*: ergo &c.

575. Resp. cum S. Thoma 3. P. quæst. 10. art. 11. ad 2., Filium hominis, nempe Christum habere potestatem dimittendi peccata, *non virtute humanæ naturæ*, sed *virtute naturæ divinæ*; in qua quidem natura divina consistit potestas dimittendi peccata *per auctoritatem*; in humana autem natura consistit *instrumentaliter*, & *per ministerium*. Hinc sancti Patres contra Arianos ex hac ipsa Christi potestate recte colligebant, ipsum esse verum Deum. Ita S. Irenæus Lib. V. *contr. Hær.* cap. 17. Christum Deum simul & hominem fuisse ostendebat, *ut quomodo homo, compassus est nobis; tamquam Deus misereatur nostri, & remittat nobis debita nostra*.

576. Objicit quarto Buddeus quæcumque ex Scripturis conradere potuit ad omnipræsentiam humanitatis Christi comprobandam, declarans, se non loqui de omnipræsentia *absoluta*, prout nudam ἀδιαστασίαν præsentiam importat; sed de omnipræsentia *modificata* cum ἐνεργεία, se operatione divina conjuncta (a). Primo celebris est illa promissio Christi Domini Matth. XVIII. 20. *Ubi sunt duo, vel tres congregati ... ibi sum in medio eorum*. Secundo alia est promissio ejusdem Jesu Christi facta Apostolis apud eumdem Matth. XXVIII. 20. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*. Tertio S. Paulus Ephes. I. 22. seq. dicit, Christum datum esse *caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur*. Et clarius cap. IV. 10. *Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos, ut impleret omnia*. Demum & a sessione Christi ad dexteram Dei Buddeus argumentum trahit pro stabilienda omnipræsentia; per dexteram enim Dei non certus aliquis locus, sed divina, atque infinita majestas significatur; ut quando Matth. XXVI. 64. dicit Christus: *Videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei*. Et reipsa S. Stephanus Act. VII. 55. *vidit gloriam Dei, & Jesum stantem a dextris Dei*.

577. Resp. ad primum, & secundum, illam præsentiam, quam Christus iis promisit, qui fuerint in nomine ejus congregati, tum Apostolis missis ad docendum omnes gentes, non esse corpoream, sed spiritualem, & virtutis, qua nempe Christus audit orationes eorum, qui in nomine ejus congregantur, eisque præsto est sua protectione, & præsidio, ut in primo loco objecto ex Matth. XVI. In alio autem loco manifeste significare voluit eam assistentiam, quam Apostolis, eorumque successoribus præstiturus erat, ne in verbi Dei prædicatione errarent; quemadmodum explicuimus in I. Tom.

578. Ad tertium. Non apparet, quid Ubiquistæ extundere possint ex iis Apostoli verbis: *Et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur*. Obscurus quidem est ille locus, & intellectu difficilis, ut fatentur Interpretes; sed nullo modo indicat, aut indicare potest omnipræsentiam naturæ humanæ Christi, cujus ibi nec vola est, nec vestigium. Ibi enim Apostolus agit de Christo capite Ecclesiæ, *quæ est corpus ejus* mysticum: postrema autem illa verba: *Plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur*, vel possunt intelligi *active* hoc modo: *Quæ eadem Ecclesia est plenitudo, & complementum ejus*, scilicet Christi capitis, *qui omnia in omnibus adimplet*, nempe influxu suo. Vel *passive* hoc sensu, qui Christus in omnibus suis membris adimpletur. *Nisi enim*, ut inquit Chrysostomus hunc locum explicans, *nisi multi in Ecclesiæ mystico corpore numerentur; & sit alius quidem manus, alius vero pes, alius denique aliqua alia corporis pars, neque est integrum corpus, neque impletur, aut perficitur caput*. Hinc etiam idem Apostolus infra cap. III. 18. optat, ut fideles *impleantur in omnem plenitudinem Dei*.

579. Facilior est explicatio aliorum verborum cap. IV. ejusdem epistolæ ubi dicit Apostolus, Christum ascendisse super omnes cælos, *ut impleret omnia*, scilicet quæ de eo fuerant a Prophetis prænunciata; unde etiam Lucæ XXIV. 44. Christus jam jam ascensurus in cælum dicebat Di-

(a) Non quasi natura humana Christi sit ubique *per solam operationem*, seu per scientiam, & potentiam, prout omnia cognoscit, & omnia ubique operatur. Sed vult, Christum secundum humanam naturam *in se, & quoad ipsam substantiam spectatam, omnibus rebus creatis actu præsentem esse*. Memorat post controversiam natam inter Protestantes, an *adsentia ista humanæ Christi naturæ* (omnibus rebus) *cum divinæ essentiæ adsentia numero eadem sit an diversa?* Eamdem numero esse dicatur, etiam natura humana idem sit cum natura divina, ut Eutychiani delirarunt. Cum enim immensitas, seu omnipræsentia divina idem prorsus sit cum essentia, si omnipræsentia humanæ naturæ Christi eadem numero sit, ac divina omnipræsentia, etiam idem erit cum natura divina. Contra vero alii dicebant, si omnipræsentia humanæ naturæ non eadem numero sit, ac omnipræsentia divinæ naturæ, sequetur in Christo duplicem esse omnipræsentiam, aliam nempe divinæ naturæ, aliam humanæ. En in quas ambages inciderint assertores ubiquitatis naturæ humanæ Christi! Quæ tamen difficultates etiam militant de aliis attributis divinis omniscientia, omnipotentiæ &c.: quæ naturæ humanæ Christi communicata esse volunt.

Discipulis suis: *Necesse est, impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.* Ita S. Thomas. Veruntamen si quis velit hæc verba intelligere etiam de omnibus locis, de quibus in præcedentibus versiculis Apostolus locutus fuerat, non abnuam; dummodo hæc impletio non intelligatur de corporali omnipræsentia, sed quod Christus repleat omnia potentia dominationis suæ.

580. Postremum de sessione Jesu Christi ad dexteram Patris ita explicatur a S. Thoma 3. P. quæst. 56., quæ tota est de hac materia, ut possit primo dici de Christo secundum naturam divinam; & tunc una cum Jo. Damasceno vocabulo *paternæ dexteræ* intelligitur *divinitatis honor, & gloria*, in qua Filius Dei, Patri consubstantialis, a tota æternitate sedet. Secundo autem de Christi natura humana, quæ *sedet ad dexteram Patris, idest in bonis paternis prioribus præ ceteris creaturis, idest in majori beatitudine, & habens judiciariam potestatem*. Hæc est etiam expositio, quam tradit S. Augustinus, tum in Lib. *de Symbolo* cap. 4. Tom. VI., tum in Psalmum CIX. Tom. IV. Digna est, quæ legatur tota illa quæstio 58. S. Thomæ.

581. Obj. quinto ex sanctis Patribus. S. Cyrillus in epist. prima ad Successum, *Dei*, inquit, *ut dixi, proprium corpus existens, omnia humana transcendit*, non alia ratione, nisi per divinorum attributorum communicationem. Item Lib. XII. in Joann. cap. 32. de Christo ita loquitur: *In singulis partibiliter transiens Unigenitus, & animas, & corpora eorum per carnem suam sanctificans impartibiliter, atque integre in omnibus est, cum unus ubique sit, nullo modo divisus.* Nil clarius ad significandam Christi ubiquitatem. Secundo S. Hieronymus in Lib. contra Vigilantium Tom. II. ait, *Agnum Dei Christum ubique esse;* & in epist. 50. ad Marcellam, quæ ab ipso fuerat sciscitata, an Christus post resurrectionem per illud 40. dierum intervallum aliquando ascenderit ad cœlum, scribit, non opus habuisse ascendere, & descendere, *quia ubique est*. Tertio S. Ambrosius Lib. VII. in Lucam n. 85. Christum alloquens: *Licet*, inquit, *ubique sis semper, & stans in medio nostrum, non cerneris a nobis: erit tamen tempus, quo universa caro te aspiciat revertentem*. Ac denique S. Jo. Damascenus Lib. III. *de fide orthod.* cap. 14. *Divinitatem* dicit *corpori prærogativas suas impertitam fuisse*.

582. Resp., In primo loco S. Cyrillum tribuere Christi humanitati dona particularia, & eminentiora, quæ nulli creatæ naturæ concessa unquam fuere, ac propterea vere dicere, corpus Christi talibus donis exornatum *omnia humana transcendere*.

583. In alio autem loco S. Pater explicat Jesu Christi præsentiam in Sacramento Eucharistiæ, quæ præsentia non oritur ex Lutheranorum *ubiquitate*, sed ex speciali virtute verborum consecrationis (*a*).

584. Ad S. Hieronymum. Primo loco Doctor maximus refutabat impium Jovinianum, qui Sanctorum reliquiis debitum denegabat cultum, quia vel in sinu Abrahæ, vel in loco refrigerii, vel subter aram Dei eorum animæ considebant, nec poterant de suis tumulis exire, & ubi voluerint, esse præsentes. Ad quam insaniam refellendam affert ea verba Apocalypsis XIV. 3.: *Sequuntur agnum, quocumque vadit*, & postea subdit: *Si agnus ubique, ergo & hi, qui cum agno sunt, ubique esse credendi sunt*. Jam vero si his verbis voluisset Hieronymus Christi ubiquitatem significare, sequeretur, hanc ubiquitatem etiam Sanctis concedere, quod nemo somniavit. Nihil ergo aliud voluit S. Doctor, quam animas Sanctorum, sicut & Christum Dominum, esse nobis præsentes ad excipiendas orationes nostras, non præsentia reali, sed spirituali.

585. In alio autem loco Hieronymus manifeste loquitur de natura divina Jesu Christi, quam ubique esse pluribus veteris testamenti locis luculenter demonstrat; unde infert, ambigendum non esse, *etiam ante resurrectionem sic in Dominico corpore habitasse Deum Verbum, ut & in Patre esset, & cœli circulum clauderet, atque in omnibus infusus esset, & circumfusus, idest ut cuncta penetraret interior, & contineret exterior. Stultum est igitur illius potentiam unius corpusculi parvitate finire, quam non capit cœlum &c.*

586. Etiam S. Ambrosius de divina Christi natura est intelligendus, secundum quam ubique est, & licet invisibilis, *non longe est ab unoquoque nostrum; in ipso enim vivimus, movemur, & sumus* Act. XVII. 27. seq.

587. Demum Sanct. Jo. Damascenus nihil aliud vult, quam humanæ Christi naturæ fuisse vim, & efficaciam ad nos redimendos in passione impertitam; dixerat enim quasi immediate antea: *patienti carni conjuncta erat divinitas, impassibilis*

(*a*) Prima causa statuendi ubiquitatem corporis Christi Luthero videtur fuisse dissidium exortum inter eum, ac Zvvinglium de præsentia reali ejusdem corporis Christi in sacra cœna. Cum enim Zvvingliani objicerent, impossibile prorsus esse, ut Christi corpus eodem tempore in cœlo esset, & in cœna, Lutherus reposuit, Christi corpus beneficio unionis hypostaticæ esse ubique. Postea tamen Lutheri asseclæ a Zvvinglianis pressi dixerunt, Christi corpus esse in sacra cœna, non propter attributum omnipræsentiæ, sed ex vi verborum consecrationis, & conquesti sunt de Hospiniano, Jac. Basnagio, aliisque Calvinistis, quod Lutheri doctrina fraudulenter explicaverint. Ita inter alios Matth. Christoph. Pfaffius in *Animadversionibus in Jac. Basnagii historiam religionis Ecclesiarum*. Sed de suis privatis dissidiis ipsi viderint.

lis perseverans passionesque salutares reddens, & perficiens. Vide sup. n. 529.

588. Obj. sexto ex ratione. Quæ sunt humanæ naturæ, prædicantur de Filio Dei in concreto, ut probatum est Propos. I.; sed Deus est ipsa sua natura: ergo ea quæ prædicantur de Filio Dei in concreto, possunt etiam de ejus natura prædicari in abstracto. Sic etiam recte concludi potest: *Christus est Verbum divinum; sed Verbum divinum est ubique: ergo etiam Christus est ubique*.

589. Respondet S. Thomas art. 5. ad 1.: „ In „ divinis realiter est idem persona cum natura; „ & ratione hujus identitatis divinæ natura prædicatur de Filio Dei, non tamen est idem modus significandi: & ideo quædam dicuntur de „ Filio Dei, quæ non dicuntur de divina natura, sicut dicimus, quod Filius Dei est genitus; „ non tamen dicimus, quod natura divina sit genita. Et similiter in mysterio incarnationis dicimus, quod Filius Dei passus est; non autem „ dicimus, quod divina natura sit passa ". Ex qua S. Thomæ doctrina facile solvitur parallogismus objectus. Christus enim est Verbum divinum secundum divinam naturam, & personam, & secundum hanc est ubique; non autem est Verbum divinum secundum naturam humanam; quamobrem neque secundum hanc est ubique.

590. Hinc etiam quædam explicanda sunt, quæ apud Patres nonnunquam occurrunt: ut illud Fulgentii: *Divinitatem esse crucifixam secundum carnem;* quod ipse ita explicat in respons. 2. ad Ferrandum, quia *Christus est sua divinitas*. Eodemque sensu Ecclesia canit: *Mors mortua tunc est, quod mortua vita fuit;* quia Christus propter identitatem naturæ divinæ cum persona appellatur *vita*.

591. Sic pariter a S. Cyrillo, Athanasio, & aliis nonnullis dicta est natura divina *incarnata*, non quasi sit in carnem conversa, aut carni sint ejus attributa communicata; sed quia natura divina unita est alteri *in persona, & ratione hujus unionis & divina natura dicitur incarnata, & natura humana deificata*, ut ait S. Thomas hic ad 2. Vide etiam q. 2. art. 2.

592. Inst. primo. Ea, quæ sunt divinæ naturæ, conveniunt humanæ naturæ in Christo, sicut cognoscere futura, & habere salutiferam virtutem; pari ergo ratione ea, quæ sunt humanæ naturæ, poterunt dici de divina: adeoque &c.

593. Resp. cum S. Thoma ad 3. „ Ea, quæ „ sunt divinæ naturæ, dici de humana natura, „ non secundum quod essentialiter competunt divinæ naturæ; sed secundum quod *participative* derivantur ad humanam naturam: unde ea, „ quæ participari non possunt a natura humana „ (sicut esse increatam, aut omnipotentem) *nullo modo de humana natura dicuntur*. Divina „ autem nihil *participative* recipit ab humana natura, & ideo ea, quæ sunt humanæ naturæ, „ nullo modo possunt dici de divina natura ".

594. Inst. secundo. Nihil obstat, proprietates naturæ divinæ communicari naturæ humanæ, quin tamen utraque natura misceatur, aut confundatur. S. Jo. Damascenus Lib. III. *de fide orthod.* cap. 15. ex Basilio, Maximo, aliisque veteribus affert simile exemplum ferri igniti, cui proprietates ignis communicantur, quin tamen ejusdem ignis natura cum natura ferri commisceatur, aut confundatur.

595. Resp. Ineptum esse hoc ferri igniti exemplum ad id comprobandum, quod Heterodoxi contendunt; neque enim omnes ferri proprietates remanent, quando ab igne intime pervaditur; ut patet in nigredine, puritie, frigiditate, quæ igne penetrante recedunt. Aptissimum autem est illud exemplum, prout fuit a Sanctis Patribus adhibitum, ad ostendendum modum, quo utraque natura in Christo cum communione alterius suas operationes exercebat. Audiatur Damascenus loco laud. „ Sed & in candenti gladio, inquit, uti tum „ ignis, tum ferri naturæ servantur, ita & duæ „ actiones, & earum effecta. Nam & ferrum secandi, & ignis urendi vim habent; ut sectio „ quidem actionis ferri opus sit, ustio autem ignis: ac discrimen eum in ferri ardenti sectione, tum in secta ustione servatur; tametsi post „ hujusmodi unionem, nec ustio citra sectionem „ sit, nec sectio sine ustione. Nec quia duplex „ est naturalis actio, duos proinde candentes gladios dicimus; nec rursus quia unus duntaxat „ incensus est gladius, ob eam causam substantialem horum distinctionem confundimus. Eodem modo in Christo quoque &c. "

596. Inst. tertio. Christi humanitas hypostatice est unita naturæ divinæ: ergo fieri nequit, ut alicubi sit natura divina, ubi non sit etiam humana; alias non esset unita toti naturæ divinæ, sed ejusdem parti, quod dici nequit.

597. Resp. Quamvis natura humana unita sit nodo indissolubili naturæ divinæ, non tamen hæc unio talis est, ut natura humana totam permeet naturam divinam, sic natura divina totam permeat humanam, eamque infinite excedit. Hinc dici quidem potest, ubicumque est natura humana, ibi esse etiam divinam, non tamen e converso. Praeclare S. Augustinus ep. 187. ad Dardanum cap. 3. postquam probasset, Christi humanitatem nunc esse in cœlo, subdit: *Non est autem consequens, ut quod in Deo est, ita sit ubique ut Deus ... Una enim persona Deus, & homo est, & utrumque est unus Christus Jesus: ubique per id, quod Deus est, in cœlo autem per id, quod homo*.

598. Ergo, inferunt Lutherani, alicubi dici poterit, divinitatem non esse humanitati conjunctam, scilicet in omnibus iis locis, ubi non invenitur humanitas.

599. Resp. neg. cons.; & in eo falluntur Adversarii, quod hypostaticam unionem intelligant, qua-

quasi per localem coexistentiam; ut propterea ubicumque non existit humanitas, neque existat illa indissolubilis unio. Sed recta fides docet, illam unionem ineffabilem ita in persona factam esse, ut natura humana nullibi existere possit, nisi conjuncta personæ Verbi; quamvis persona Verbi immensitate sua ibi etiam inveniatur, ubi non est humanitas, eidem tamen humanitati semper conjuncta, quam nunquam dimisit. Hujus rei aliquam imperfectam similitudinem habere possumus in anima nostra; cum enim sit forma substantialis corporis, corpus nullibi esse potest sine anima; anima tamen cogitationibus suis quodammodo immensa, extra corpus longe, lateque intelligendo vagatur, quin aliquando suum corpus deserat.

CAPUT VI.

De regulis quibusdam ad doctrinam communicationis idiomatum recte intelligendam; & de nonnullis quæstiunculis.

600. Quamquam aliqui plures, alii pauciores hujusmodi regulas constituant, omnes tamen in iis consentiunt, quæ præcipuæ sunt. Harum prima & fundamentalis est, ut utriusque naturæ proprietates, seu idiomata semper prædicentur de hypostasi, seu persona Christi; non autem proprietates unius naturæ tribuantur alteri naturæ: unde vera est hæc propositio: *Deus est homo*, *& homo est Deus*; non autem hæc: *Deitas est humanitas*, vel contra. Cavendum tamen est, ne in istis propositionibus suppositum *creatum* significetur, quod in mysterio Incarnationis nullum est. Quamobrem hæc propositio admitti non potest *Homo factus est Deus*; quia fieret sensus, humanam personam assumpsisse naturam divinam, quod falsum est.

601. Secunda regula est, ut persona possit etiam ab una tantum natura denominari; ut Christus recte dicitur in quibusdam locis S. Scripturæ *Filius hominis*; in aliis *Filius Dei*; & propter hanc regulam veræ sunt etiam propositiones, quæ videntur contradictoriæ, ut cum dicitur Christus *passibilis*, & *impassibilis*, *creatus*, & *increatus* &c. Neque enim hujusmodi propositiones proprie sunt contradictoriæ; quia enunciantur quidem de eadem persona, sed non secundum eamdem naturam. De Christo inquit S. Ambrosius *de Incarnat.* cap. 5.: *Idem patiebatur*, *& non patiebatur: moriebatur*, *& non moriebatur: sepeliebatur*, *& non sepeliebatur: resurgebat*, *& non resurgebat*. Et Sanctorum Patrum libri pleni sunt hujusmodi locutionibus, quæ non aliam quam verborum contradictionem exprimunt. Vide supra num. 526.

602. Tertia regula, ut nomina abstracta unius naturæ non possint prædicari de alia neque in abstracto, neque in concreto. Sic dici nequit: *Homo est divinitas*; vel *divinitas est homo*; quia fieret sensus, unam Christi naturam esse in aliam conversam.

603. Quarta regula est, ut cum idiomata utriusque naturæ attribuuntur personæ, propositiones *affirmativæ* semper veræ sint; non autem semper veræ sint, quando negantur; ut si quis dicat: *Filius Dei passus non est*. Quamvis enim verum sit, Filium Dei non esse passum secundum naturam divinam, propositio tamen absolute prolata, removet attributum passionis a persona Christi; quod est falsum. Hujus discriminis illa est ratio, omnibus nota, quod particulæ negativæ sint *malignantis naturæ*, ut prædicatum totum removeant a subjecto; ut cum absolute dicitur *Filius Dei passus non est*, obvius sensus resultat, ut neque in divina, nec in humana natura sit passus; quod est falsum. Quapropter similes propositiones exponendæ sunt cum aliqua modificatione, ex. gr. *Filius Dei non est passus*, *mortuus*, *sepultus in natura divina*. Quæ regula addendi claras expositiones etiam in iis propositionibus adhibenda est, quæ licet in se veræ sint, possunt tamen, & solent ab hæreticis in pravum sensum trahi, ut istæ *Christus est creatura*, vel *est servus*. Vide, quæ de illa propositione *unus de Trinitate passus est* dicta sunt supra n. 96. seq.

604. Quinta regula præcipit, ut distinguantur idiomata, quæ per se conveniunt naturis & propterea dicuntur *naturalia*, ab aliis, quæ non conveniunt Christo, nisi secundum quamdam habitudinem, ut cum dicitur factus pro nobis *maledictum*, aut *peccatum*: hæc enim prædicata non sumuntur proprie, sed Christo attribuuntur per quamdam habitudinem, quatenus Christus pœnas nostris peccatis debitas luit.

605. Sextam regulam Scholasticis suppeditavit Scotus in III., respondens huic subtili cavillationi. *Si Deus est factus homo: ergo Deus est factus Deus. Consequentia prob.*, *quia propter unionem naturarum est communicatio idiomatum*, *& ita sicut occidens hominem*, *occidit Deum*, *ita si factus est homo*, *factus est Deus* ... Nempe regula est, ut communicatio idiomatum solum locum habeat posita unione naturarum; quæcumque igitur exprimunt ipsam unionem, ut in opposita subtili cavillatione, a lege communicationis excipiuntur; ut proinde colligi nequeat, *si Deus factus est homo*, hoc est unitus homini, *Deus factus est Deus*, nempe unitus Deo.

606. Postrema regula est, ut communicatio idiomatum intelligatur substantialiter, quia unio utriusque naturæ fuit substantialis: non autem *moraliter*, aut *accidentaliter*, quo sensu etiam Nestorius idiomatum communicationem facile admisisset. His autem præmissis quædam quæstiones breviter resolvendæ sunt, quas noster S. Præceptor proponit, & quarum explicatio mirifice inservit ad hanc difficilem materiam illustrandam.

Quærit primo Angelicus Præceptor in art. 1. q. 16.

16., an sit vera hæc propositio, *Deus est homo?*

607. Respondet autem, hanc propositionem ab omnibus Christianis concedi, non tamen ab omnibus secundum eamdem rationem. Quidam enim, ut Manichæi, Verbum Dei hominem esse dixerunt, non verum, sed *similitudinarium*, ponentes Filium Dei assumpsisse carnem phantasticam. Alii, ut Photiniani, veritatem carnis admittentes in Christo, veram negabant Divinitatem. Alii demum, ut Nestoriani, concedebant veritatem propositionis, quantum ad utrumque terminum, non tamen salvabant veritatem *prædicationis*, quia volebant, hominem prædicari de Deo solum per quamdam conjunctionem vel dignitatis, vel auctoritatis, vel etiam affectionis, aut inhabitationis.

608. „ In similem errorem, subdit Angelicus, „ incidunt quicumque ponunt duas hypostases, „ vel duo supposita in Christo. " Vide supra n. 92. (*a*).

609. His autem explosis erroribus ita quæstioni respondet: „ Supponendo secundum veritatem catholicæ fidei, quod vera natura divina unita est „ cum vera natura humana, non solum in persona, sed etiam in supposito, vel hypostasi, „ dicimus, hanc propositionem esse veram, & „ propriam, *Deus est homo*, non solum propter „ veritatem terminorum (quia scilicet Christus „ est verus Deus, & verus homo), sed etiam „ propter veritatem prædicationis &c. "

Quæres secundo, an sit vera hæc propositio *Homo est Deus?*

610. Respondet Angelicus quæst. 16. artic. 2., hanc propositionem esse *veram*, *& propriam*. „ Hoc enim nomen *homo* potest supponere pro „ qualibet hypostasi humana; & ita potest supponere pro persona Filii Dei, quam dicimus „ esse hypostasim humanæ naturæ. Manifestum „ est autem, quod de persona Filii Dei *vere*, *&* „ *proprie* prædicatur hoc nomen *Deus:* unde relinquitur, quod hæc sit vera, & propria: *Homo est Deus* ". Hoc tamen nomen *Deus*, quod sensu jam explicato prædicatur de homine, debet restringi ad personam Verbi, quia solum *Verbum caro factum est*.

611. Neque vero quis inferat, ex hoc sequi, nobis recentem esse Deum; quod & per se absurdum est, & opponitur illis verbis Psalmi LXXX. 9. *Non erit in te Deus recens*. Non inquam; ex doctrina enim hactenus exposita, non admittimus Deum recentem; sed dicimus, Verbum quod *erat in principio*, idest ab æterno, carnem esse factum, ac propterea verum esse, quod *homo est Deus*: ut tota novitas, & mutatio sit in natura assumpta in consortium divinitatis, non in natura, aut persona divina.

„ Quæres tertio, utrum Christus possit dici *homo Dominicus?* "

612. Negat S. Thomas art. 3., ubi ita ratiocinatur: „ Cum dicitur homo Christus Jesus, designatur suppositum æternum, quod est persona „ Filii Dei, propter hoc, quod est unum suppositum utriusque naturæ. De persona autem Filii Dei prædicatur *Deus*, *& Dominus essentialiter*; & ideo non debet prædicari *denominative*, quia hoc derogat veritati unionis. "

613. Dices: S. Augustinus in Lib. LXXXIII. *Quæstionum* qu. 35. T. VI., & in Lib. II. *de Sermone Domini in monte* c. 6. T. III., Jesum Christum non dubitavit appellare *hominem Dominicum*. Eodem etiam nomine eum appellarunt nonnulli veteres, ut Athanasius in *Exposit. fidei*, Chrysostomus in Homilia *de Cruce*, Didymus Lib. III. *de Spiritu S.*, quem S. Hieronymus latine vertit, Epiphanius in *Ancorato*, & alii.

614. Resp. S. Augustinum in Lib. I. *Retractationum* cap. 19. hujus dicti pœnituisse. Ibi enim revocans, quæ in Lib. II. *de Serm. Domini in monte* scripserat: „ Non video, inquit, utrum „ recte dicatur *homo Dominicus*, qui est mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus, „ cum sit utique *Dominus* ... Et hoc quidem ut „ dicerem, apud quosdam legi Tractatores catholicos divinorum eloquiorum. Sed ubicumque „ hoc dixi, dixisse me nollem. Postea quippe vidi, non esse dicendum, quamvis nonnulla possit ratione defendi. " Hanc autem rationem explicat S. Thomas, quia scilicet posset aliquis dicere Christum *hominem Dominicum*, propter humanam naturam, quam significat hoc nomen *homo*, non autem *ratione supposit.* Et sic explicari possunt veteres illi, qui minus proprie Jesum Christum appellarunt *hominem Dominicum*. Ad hæreticorum autem versutias cavendas præstat ab hujusmodi locutionibus abstinere, quæ facile possunt in pravum sensum detorqueri.

615. Dices secundo. Jesus Christus appellari potest *homo divinus*, quemadmodum eum appellavit Dionysius vulgo Areopagita c. 3. *de Ecclesiast. Hierarchia:* ergo etiam &c.

616. Respondet Angelicus ad 3. „ Hoc nomen „ *divinum* consuevit prædicari etiam de his, de „ quibus prædicatur essentialiter hoc nomen *Deus*, „ dicimus enim, quod *divina* essentia est Deus, „ ratione identitatis, & quod essentia est Dei, sive *divina* propter diversum modum significandi, & Verbum *divinum*, cum tamen Verbum „ sit Deus. Et similiter dicimus *personam divinam*, sicut & personam Platonis, propter diversum modum significandi. Sed *Dominicus* „ non dicitur de his, de quibus Dominus prædicatur. Non enim consuevit dici, quod aliquis „ homo, qui est *Dominus*, sit *Dominicus*; sed „ illud, quod qualitercumque est Domini, *Dominicum* dicitur: sicut dominica voluntas, vel „ do-

(*a*) Id negavit Petavius Lib. IV. *De Incarn.* c. 12. num. 3. Sed vindicias Sancti Thomæ egit P. Bern. de Rubeis in Dissert. prævia ad Tom. I. 3. P. c. 1.

„ dominica manus, vel dominica passio. Et ideo „ ipse homo Christus, qui est Dominus, non po- „ test dici *Dominicus*. Sed potest caro ejus dici „ caro dominica, & passio ejus potest dici *pas-* „ *sio dominica*. “

Quæres IV. utrum Christus dici possit *Creatura?*

617. Resp., Id *absolute* dicendum non esse, sed solum cum aliqua expositione, ut intelligatur, id referri ad humanam Christi naturam, quæ reipsa creata a Deo fuit, & in consortium divinitatis assumpta. Non debet autem id *absolute* dici, ne suspicio oriatur hæresis Arianæ, quæ Christum creaturam esse, & Patri inferiorem asserebat, non solum quantum ad naturam humanam, sed etiam quantum ad personam. Exemplum affert S. Thomas ex humanis rebus; ea enim, de quibus dubitari potest, an conveniant toti, vel solum parti, non proferimus *absolute*, & *simpliciter*, *sine determinatione;* non enim dicimus, quod *Æthiops est albus*, sed quod sit albus *secundum dentes:* dicimus autem sine determinatione, *quod est crispus*, quia hoc non potest ei convenire, nisi secundum capillos.

618. Hæc quidem locutio *Christus est creatura* fuit aliquando a sanctis Patribus usurpata, ut a S. Leone Papa in Serm. III. Pentecostes dicente, *creatorem mundi factum esse creaturam*, item a S. Gregorio Nazianzeno Orat. XXXVI. atque ab ipso S. Augustino, qui Serm. VI. de Nativitate dicit: *Factus est, qui fecerat*. Veruntamen bene advertit S. Thomas, aliquando sanctos Doctores *causa brevitatis*, determinatione omissa, nomine *creaturæ* usos fuisse, loquendo de Christo; ex eorum tamen aliis verbis liquido constare, illam determinationem, *quatenus est homo*, fuisse ab ipsis subintellectam.

619. Hujus rei documentum possumus sumere ex S. Jo. Damasceno, qui cum Lib. III. *de orthod.* c. 4. dixisset absolute de Christo, quod sit *creatus*, & *increatus*, *passibilis*, & *impassibilis*, alio in loco, nempe Lib. IV. c. 5. clarius loquitur, inquiens: *Ipsa una hypostasis* (Christi) & *increata est divinitate*, & *creata est humanitate*.

620. Art. autem 10. monet Angelicus, dici quidem posse, *Christum*, *secundum quod est homo*, *esse creaturam*, si reduplicatio cadat supra naturam humanam, quæ reipsa creata est; non autem si reduplicatio cadat supra suppositum ejusdem humanæ naturæ: ut si quis diceret: *Christus*, *secundum quod hic homo*, *est creatura*.

Quæres quinto, utrum hæc propositio sit vera: *Iste homo*, demonstrato Christo, *incepit esse?*

621. Negat Angelicus art. 9. ob duplicem rationem. Primo, quia dicendo *Hic homo*, demonstrato Christo, designatur suppositum æternum, cujus æternitati repugnat incipere esse: unde hæc falsa est: *Hic homo incepit esse*. „ Nec obstat, „ quod incipere esse convenit humanæ naturæ, „ quæ significatur per hoc nomen *homo:* quia ter- „ minus in subjecto positus non tenetur *formaliter* pro natura, sed magis materialiter pro sup- „ posito. “ Secundo, quia etiamsi propositio esset in aliquo sensu vera, non deberet sine aliqua determinatione usurpari, propter periculum hæresis Arianæ, quæ Christi personam aliquando non fuisse, blasphemando dicebat.

622. Si quæ autem sunt veterum Patrum locutiones, quæ videantur id asserere; ut cum S. Augustinus Tract. CV. in Joann. dicit, *Priusquam mundus esset*, *nec nos eramus*, *nec ipse mediator Dei & hominum homo Jesus Christus*. Si quæ, inquam, sunt similia, debent semper intelligi cum determinatione *secundum humanitatem*, licet expressa non inveniatur. Monet denique Angelicus, quod licet hæc propositio sit falsa: *Homo Christus esse incepit*, alia tamen est vera: *Christus incepit esse homo;* fit enim sensus manifestus, suppositum divinum, quod a tota æternitate existebat, in tempore suscepisse carnem, & factum esse hominem; ita tamen ut tota mutatio sit ex parte humanæ naturæ, ut sæpius jam diximus.

Quæres sexto, utrum hæc propositio sit vera: *Christus*, *secundum quod homo*, *est Deus?*

623. Respondet S. Thomas art. 11. „ Quod i- „ ste terminus *homo* in reduplicatione positus, „ potest dupliciter accipi. Uno modo quantum ad „ naturam; & sic non est verum, quod Christus, „ secundum quod homo, sit Deus; quia humana „ natura est distincta a divina secundum differen- „ tiam naturæ. Alio modo potest accipi *ratione* „ *suppositi;* & sic cum suppositum naturæ huma- „ næ in Christo sit persona Filii Dei, cui per „ se convenit esse Deum, verum est quod Chri- „ stus, secundum quod homo, sit Deus. Quia ta- „ men terminus in reduplicatione positus magis „ proprie tenetur pro natura, quam pro supposi- „ to, ideo magis est ista neganda *Christus secun-* „ *dum quod homo*, *est Deus*, quam affirman- „ da. “

624. Atque eadem ratione idem S. Doctor art. 12. aliam quæstionem resolvit, an vera sit hæc propositio: *Christus secundum quod homo*, *est hypostasis*, *vel persona?* inquiens: „ Cum dici- „ tur, *Christus*, *secundum quod homo*, *est per-* „ *sona*, si accipiatur ratione suppositi, manife- „ stum est, quod Christus, secundum quod ho- „ mo, est persona; quia suppositum humanæ na- „ turæ nihil est aliud “ quam persona Filii Dei. „ Si autem accipiatur ratione naturæ, sic potest „ intelligi dupliciter. Uno modo ut intelligatur, „ quod naturæ humanæ competat esse in aliqua „ persona; & hoc etiam modo verum est ... Alio „ modo potest intelligi, ut naturæ humanæ in „ Christo propria personalitas debeatur causata ex „ principiis humanæ naturæ: & sic Christus, se- „ cundum quod homo, non est persona &c. “

625. Quamquam vero quæ hactenus de commu-

municatione idiomatum, de regulis in ea tenendis, & de quibusdam propositionibus ex S. Thoma, aliisque Scholasticis attulimus, nimis subtilia, & etiam difficilia videantur, contemnenda tamen non sunt, plurimum enim inserviunt, ac plane dixerim, necessaria videntur ad puram, & defæcatam ineffabilis hujus Mysterii doctrinam.

CAPUT VII.

De Hæresi Monothelitarum.

626. Si non penitus extinctæ, saltem compressæ in Oriente videbantur duæ pestiferæ hæreses Novatiana, atque Eutychiana, cum nova quædam sæculo VII. ineunte erupit, dicta *Monothelitarum*, quia nonnisi unicam in Christo divinitatis, atque humanitatis voluntatem admittebat, & unicam proinde ejusdem operationem. Primus hujus erroris architectus dicitur fuisse Theodorus, Pharanites in Arabia Episcopus, docens, personæ Verbi ita omnia tribuenda esse, ut ipsum solum in natura humana ageret, tamquam in omnium suarum operationum instrumento; qua de re an. 626. librum a se elucubratum ad Sergium Patriarcham Constantinopolitanum misit. Sergius vero errorem statim approbans, Theodoro remisit quoddam scriptum, quod a prædecessore suo Menna ad Vigilium R. Pontificem directum fuisse dicebat, & in quo idem error confirmabatur; quod tamen scriptum, ut supposititium & a Sergio ipso exaratum in Sess. XIV. Concilii VI. œcumenici inventum fuit (*a*). Postea idem Sergius adeo pro hac hæresi laboravit, ut ejusdem Patriarcha communiter habeatur. Nam & Paulum Severianorum caput, & Gregorium Arsanum Paulianistam litteris sollicitavit: deinde Cyrum Phasidis Episcopum, & quod Catholicorum causæ plurimum nocuit, ipsum Heraclium Imperatorem, ejus gratia, ac potentia abutens, in Monothelitarum partem pertraxit. Hinc in VI. Synodo act. XIII. Sergius primus de impio hoc dogmate scripsisse dicitur.

627. Porro Cyrus, cum postea ad Patriarchalem Alexandrinam sedem evectus fuisset, Synodum habuit an. 633. in qua ut hæreticos Eutychianos, qui Theodosiani vocabantur, sibi conciliaret, novem proposuit articulos, in quorum septimo asserebatur, unum esse Christum *operantem Deo decibilia, & humana, una Dei & viri operatione* (θεανδρικὴ ἐνέργεια); ita ut nonnisi per intellectum possent duæ operationes distingui (V. T. VII. Concil. p. 952.). In suæ autem assertionis patrocinium advocare ausus est auctoritatem S. Dionysii; sed hujus textum adulteravit; cum Sanctus dixisset *novam Deivirilem operationem*, Cyrus dixit *unam*. Post autem hos cum Theodosianis concordiæ articulos ad Sergium misit, a quo gratulatorias, atque approbatorias litteras recepit, quæ Actione seu Secretario III. Concilii Lateranensis insertæ sunt (*b*).

628. Qui tanto malo occurreret, unus in Oriente inventus est Sophronius, tunc quidem simplex Monachus, sed postea ad Thronum Jerosolymitanum merito evectus. Hic primo Tyrum enixe obsecravit, ne articulum illum septimum evulgaret; cum autem nihil proficeret, Constantinopolim profectus ad Sergium conversus est; cui etiam plurima Sanctorum Patrum testimonia ostendit, quibus luculenter duæ Christi voluntates, & operationes distinguebantur. Sergius autem caussatus, nolle se unionem cum Theodosianis jam peractam turbare, hoc unum præstitit, ut litteris ad Cyrum datis præciperet, silentio hanc controversiam sopiendam, & tantummodo prædicandum, unum, eumdemque Jesum Christum tam divina, quam humana operari. Atque hanc suam œconomiam exposuit etiam Honorio Pontifici maximo litteris ad ipsum datis an. 334. quæ Actioni XII. Synodi VI. insertæ fuerunt (Tom. VII. Concil. pag. 951.).

629. In his autem litteris Sergius mira arte primo ea referebat, quæ Cyrus, cum Lazorum esset Episcopus, ad Persas convertendos egerat, tum ea, quæ ad Patriarchatum Alexandrinum exaltatus pro schismate Eutychianorum tollendo feliciter præstiterat; ejusque opera totum Ægypti populum factum fuisse unum gregem Christi. Post autem enarrat dissensionem natam cum Sophronio, propter capitulum de una operatione Christi quod inter Concordiæ initæ cum Hæreticis resipiscentibus capitula septimum erat. Tertio dicit, durum sibi vi-

(*a*) Non solum hoc scriptum Mennæ supposititium inventum est Act. XIV. Concilii VI., sed etiam nonnulla alia opuscula fuisse dolo a Monothelitis vitiata manu Georgii Monachi, probatum fuit. Immo ipse Georgius Concilio præsens id fassus est, nempe duos libellos Vigilii Rom. Pontificis, alterum ad Justinianum Imper. alterum ad Theodorum a se conscriptos, atque Codicibus Synodi V. additos. Sed de libris a Monothelitis, ac Monophytis, falso quibusdam Sanctis Patribus adscriptis legatur P. Mich. Le-Quien Dissert. II. *Damascenica* §. 19. seq. Theodorum Pharanitem ut primum novæ istius hæresis auctorem Sanctus Martinus Papa nominavit in Synodo Romana. Sed Theophantes, Cedrenus, & alii Græci ejusdem primum initium repetunt ab Athanasio, Jacobitarum Patriarcha, qui Heraclio quæstionem proposuit, duplicemne, an una esset in Christo voluntas, & operatio? Heraclius autem Sergium consuluit, qui unicam esse respondit.

(*b*) Ss. Papa Martinus jussit afferri codicem Sancti Dionysii, ex quo locus indicatus a Cyro lectus fuit. Hæc autem S. Dionysii verba in epist. ad Caium: „ Etenim non secundum Deum divina operatus, neque „ humana secundum hominem, sed Deo homine facto, „ *novam quamdam Dei virilem*, idest *theandricam*, o„ perationem nobis ostendens. " Tunc Sanct. Martinus dolosas Hæreticorum artes aperuit, & hunc locum S. Dionysii etiam a Sergio corruptum fuisse affirmavit.

visum fuisse, & valde onerosum, propter hanc controversiam destruere omnem istam concordiam, atque unitatem, quæ fuerat effecta. Quarto mentitur, Sophronium rogatum, ut clara testimonia orthodoxorum Patrum proferret, quibus duæ in Christo operationes distinguerentur, id efficere non potuisse. Demum, ne novis altercationibus pax stabilita rumperetur, scripsisse Cyro Patriarchæ Alexandrino. „ Ut postquam unitatem cum his, „ qui pridem separabantur, Deo auxiliante composuit, de cetero *nullum permitteret*, *unam*, „ *aut duas proferre operationes in Christo Deo* „ *nostro*, magis autem (sicut Sancta, & universalia tradiderunt Concilia) *unum*, *eumdemque* „ *Filium Unigenitum Dominum* nostrum Jesum „ Christum, verum Deum *operantem*, *tam di-* „ *vina*, *quam humana*. Similiter autem & duarum operationum dictio multo scandalizet, utpote a nullo Sanctorum, & probabilium Ecclesiæ institutorum edita. " Quod ipsum postea subdit de prædicatione unius, aut duarum voluntatum.

630. His autem litteris Honorius respondit, laudans prudentiam Sergii *novitatem vocabuli auferentem*, *quod posset scandalum simplicibus generare*, & subjicit: „ Nos perventuros *ad mensuram rectæ fidei* ... confitentes Dominum Jesum Christum, mediatorem Dei & hominum, „ *operatum divina*, *media humanitate Verbo* „ *Deo naturaliter unita*, eumdemque operatum „ humana ineffabiliter, atque singulariter assumpta carne " &c. Pergit postea inquiens. Unde „ *& unam voluntatem* fatemur Domini nostri Jesu Christi, quia profecto a Divinitate *assumpta est nostra natura*, *non culpa*; illa profecto, quæ ante peccatum creata est, non quæ post prævaricationem vitiata. " Demum post multa Sergio consentiens sic concludit: „ Quia „ Dominus J. C. ... sit unus operator divinitatis, „ atque humanitatis, plenæ sunt sacræ litteræ luculentius demonstrantes. Utrum autem propter „ opera divinitatis *una an geminæ operationes* „ *debeant derivatæ dici*, *vel intelligi*, *ad nos i-* „ *sta pertinere non debent*, relinquentes ea Grammaticis, qui solent parvulis exquisita nomina „ venditare ... Hæc nobiscum Fraternitas vestra „ prædicet, sicut & nos ea vobiscum unanimiter „ prædicamus, *hortantes* vos, ut unius, vel ge- „ minæ novæ vocis inductum operationis vocabu- „ lum aufugientes, unum nobiscum Dominum Je- „ sum Christum Filium Dei vivi, Deum verissi- „ mum *in duabus naturis operatum divinitus*, „ *atque humanitus*, sed orthodoxa, atque unitate „ catholica prædicetis. " Hæ sunt illæ litteræ Honorii, quæ fundamentum de recta, atque orthodoxa ejus fide suspicandi aliquibus præbuerant, contra quos tamen haud difficile nobis erit, hujus summi Pontificis vindicias agere.

631. Interea Sophronius Patriarchalem dignitatem adeptus Synodum congregavit, in qua doctrinam duplicis in Christo voluntatis, & operationis confirmavit, atque epistolam Synodicam ad Honorium Rom. Pontificem misit. Sed is fraudibus Sergii jam præventus Sophronio respondit, haud esse adhibendum vocabulum duplicis operationis, aut voluntatis, sed potius esse confitendum unum Jesum Christum in duabus naturis tam divina, quam humana operantem. His tamen Honorii litteris, quas dolose a Sergio extortas fuisse probe noverat, minime acquievit Sophronius, sed duobus voluminibus sexcentas Sanctorum Patrum sententias collegit, quibus duæ in Christo voluntates, & operationes manifeste prædicabantur. Romam insuper misit Stephanum Episcopum Dorensem, ut Pontificem Maximum de his, quæ in Oriente agebantur, certiorem redderet (*a*).

632. Sergius vero, ut perniciosam suam silentii œconomiam magis magisque confirmaret anno 639. sub nomine Imperatoris Heraclii celebre edictum promulgavit, quod *Ecthesis* nominatum fuit, & cujus hic erat titulus: *Expositio orthodoxæ fidei facta a magno Principe Heraclio* &c. In ea autem *Ecthesi* vetabatur, ne quis *unam*, aut duas in Christo operationes assereret, ut dissidiorum, ac scandalorum causa tolleretur; postea tamen satis aperte una tantummodo in Christo voluntas statuebatur. Atque hanc Imperatoris *Ecthesim* Sergius in Conciliabulo Constantinopolitano confirmandam curavit. Contrariam tamen fortunam Romæ illa *Ecthesis* experta est, primum a Severino, qui Honorio successerat, deinde a Joanne IV. condemnata. Extat illa *Ecthesis* in Secretario III., seu act. III. Concilii Lateranensis sub Martino I. (*b*).

633. Sergio eodem anno 639. vita functo Sedem Constantinopolitanam occupavit Pyrrhus Chrysopoli-

(*a*) Stephanus iste Dorensis hæc de Sophronio exposuit in Synodo Lateranensi Secret. II. „ *Beatæ memo-* „ *riæ* Sophronius ... zelo Dei, & fiducia repletus duxit me indignum, & statuit in Sancto Calvariæ loco ... & ibi alligavit me vinculis indissolubilibus dicens: *Tu dubis rationem ipsi*, *qui propter nos se-* „ *cundum carnem in hoc Sancto loco sponte crucifixus* „ *est Deus* ... *Quantocius ergo de finibus terræ ad ter-* „ *minos ejus deambula*, *donec ad Apostolicam Sedem*, „ *ubi orthodoxorum dogmatum fundamenta existunt*, „ *pervenias*. *Non semel*, *non bis*, *sed multo sæpius* „ *aperiens sacris viris ibidem consistentibus omnia se-* „ *cundum veritatem*, *quæ in istis partibus mota sunt*; „ *& non quiescat instantius expetens*, *atque exorans* „ *eos*, *donec ex apostolica prudentia*, *quæ in Deo est*, „ *ad victoriam judicium perducere debeant*, *& noviter* „ *introductorum dogmatum perfectam faciant secundum* „ *canones destructionem*. "

(*b*) Heraclius in epist. ad Joannem IV., quam S. Maximus refert, aperte testatus est, *Ecthesim* non a se, sed a Sergio fuisse compositam. Unde etiam S. Martinus Papa in Secretario III. Concilii Lateranensis eumdem Sergium, etiam ut illius *Ecthesis* impium auctorem, condemnavit.

litanus Monachus, & Presbyter, Monothelitarum factioni addictus, qui propterea illico Heraclii *Echesim* approbavit, & ab aliis Episcopis approbandum curavit; qua de causa Joannes IV., eamdem iterum Romæ proscripsit. Sed paulo post mortuo Heraclii, & Constantino ejus filio insidiis Martinæ Novercæ sublato, cum Pyrrhus in suspicionem tanti facinoris non immerito venisset, fugere coactus est (*a*), ejusque locum obtinuit Paulus, Constante II. Constantini filio Imperante. Novus Patriarcha Monotheliticam perfidiam tegens litteras synodicas catholicam doctrinam specietenus redolentes ad Theodorum R. Pontificem direxit. Non tamen diu internum hæreseos virus occulere potuit; sollicitatus enim ab eodem Theodoro, ut Heraclii Ecthesim condemnaret, obtemperare detrectavit: immo Imperatori Constantino auctor fuit, ut suum *Typum* ederet an. 648.

634. In hoc autem *Typo*, qui prostat in Secret. seu Act. IV. Concilii Lateranensis, primo exponebatur dissensionum exortarum status; postea ad illas finiendas omnibus præcipiebatur, *de una voluntate*, *aut una operatione*, *aut duarum voluntatum*, *aut duarum operationum qualemcumque afferre altercationem*, *aut contentionem*, *aut rixam*; comminata transgressoribus gravissima pœna. Tum *Typum* improbavit Synodus Lateranensis, eo quod simul cum hæretica pravitate etiam orthodoxam doctrinam silentio supprimendam ediceret; quod Sanctis Ecclesiæ regulis opponitur (*b*).

635. Hæc Lateranensis Synodus habita est sub Martino I. Theodori successore n. 649.; cui Episcopi quinque supra centum adfuere. Rebus omnibus quamdiligentissime in quinque Sessionibus, seu *Secretariis* absolutis, demum 20. Canones conditi sunt, in quorum decimo ita dicitur: *Si quis secundum Sanctos Patres non confitetur proprie, secundum veritatem, duas unius, ejusdem Christi Dei nostri voluntates cohærenter unitas, divinam, & humanam ... condemnatus sit.* Et Can. undecimo: *Si quis secundum Sanctos Patres non confitetur proprie & secundum veritatem duas unius, ejusdemque Christi Dei nostri operationes cohærenter unitas, divinam, & humanam ... condemnatus sit.* Quæ dogmata in sequentibus canonibus, verbis paulo diversis iterum definita fuere.

636. In canone autem XVIII. Patres anathematizarunt omnes hæreticos, nominatim vero Theodorum Pharanitanum, Cyrum Alexandrinum, Sergium Constantinopolitanum, ejusque successores Pyrrhum & Paulum: *& super hæc impiissimam Ecthesim, quæ persuasione ejusdem Sergii facta est ab Heraclio quondam Imperatore adversus orthodoxam fidem .... & scelerosum Typum, qui ex suasione prædicti Pauli nuper factus est a Serenissimo Principe Constantino* (leg. Constante) *Imperatore contra Catholicam Ecclesiam* &c. Quæ condemnatio iterum repetitur in epistola Synodica (*c*). Hæc Synodus Lateranensis quamquam œcumenica non fuerit, tantam nihilominus auctoritatem obtinuit, ut teste Baronio ad annum 644., Professionibus fidei post quin-

(*a*) Defuncto Heraclio successit ejus filius Constantinus, *paterni imperii, non perversæ opinionis hæres*, ut de eo scripsit Zonaras; ad quem utpote orthodoxum Apologiam pro Honorio misit Joannes IV.; sed post tertium mensem regno, ac vita privatus est, dolis Martinæ novercæ sublatus, ut ad imperialem thronum filium suum Heracleonem eveheret, conspirante etiam Pyrrho, ne sub Imperatore catholico hæresis supprimeretur. Non diu tamen tam atrox facinus impunitum mansit; nam post sex menses lingua Martinæ abscissa, amputatisque Heracleoni naribus, ac ambobus in exilium missis, Senatus imperium Constantio filio Constantini, atque Heraclii nepoti detulit. Tunc Pyrrhus vitæ suæ metuens, Pallio in sacra mensa deposito cum his verbis: *Non Sacerdotio me abdico, sed contumaci populo abrenuntio*, in Africam navigavit, quam Monothelitica peste inficere conatus est. Sed ejus impietati restitit sanctissimus Abbas, re, & nomine Maximus, qui ex Monasterio Chrysopolitano in Africam se receperat. Hic in publica disputatione Pyrrhum ita confudit, ut palam confiteri debuerit, se, suumque prædecessorem Sergium omnino errasse. Post autem Pyrrhus Romam proficiscens, & Theodori pedibus provolutus hæresim ejuravit. Summus Pontifex eumdem Pyrrhum ut Episcopum Constantinopolitanum debitis honoribus prosecutus est; quia nec ipse se sacerdotio abdicaverat, neque in Synodo fuerat legitime depositus. Ficta tamen fuit Pyrrhi conversio; nam paulo post ut canis ad vomitum reversus est; in quem propterea S. Theodorus tremendo, ac vivifico Sanguine Christi in atramentum infuso propria manu sententiam depositionis, ac damnationis scripsit. S. Maximi disputationem cum Pyrrho, aliaque scripta contra Monothelitas edidit noster P. Combefisius duobus Tomis in fol. Parisiis ann. 1675. Pyrrhus tamen Paulo defuncto a Constante fuit denuo in Sedem Constantinopolitanam intrusus, quam nonnisi paucos menses tenuit; cui successit Petrus, & ipse Monothelitica lue infectus; & postea Thomas, Joannes, & Constantinus orthodoxi.

(*b*) Quamquam hæc una ratio damnandi Typum tunc allata fuerit, bene tamen notat Natalis Alexander in Hist. Eccl. Sæc. VII. c. 2. art. 1. §. 2. *Typum vel eo solo nomine rejici potuisse, quod a Laico Principe editus esset, cujus non erat de fide controversiis decernere.*

Sed minime dissimulanda hic est fraus Hæreticorum; videntes enim, suam hæresim omnibus Catholicis execrationi esse, simplices decipere voluerunt, ita verba componentes, quasi non de rebus, sed vocibus solum esset controversia, quæ utrique litigantium parti silentio posito, facile tolli posset. Ita enim in *Dialogo* cum Maximo loquebatur: „ Quemadmodum ex duabus naturis unum quiddam dicimus esse compositum, ita potest a nobis usurpari ex duabus voluntatibus naturalibus una quædam composita: ut & duas asserentes voluntates, propter naturalem in Christo differentiam naturarum; & unam constituentes, propter summam unionem, *de meris vocabulis conflictari inter se desinant.*“

(*c*) Impiam suam *Ecthesim* Heraclius miserat per I-

quinque generales Synodos olim insereretur.

637. Porro Constans Augustus ira furens per suum Exarcham Theodorum Calliopam S. Martinum Constantiniana Basilica vi ereptum Constantinopolim adduci jussit. Ibi autem tribus, & amplius mensibus durissimo carcere detentus, & postea multis calumniis appetitus, ut læsæ majestatis reus, Pontificiis insignibus exutus extremo supplicio damnatus fuit; sed postea sententia mitigata Chersonam exilio relegatus, ubi post innumeras ærumnas fortiter toleratas gloriosus fidei Martyr occubuit 16. Septembris anno 655. Ejus autem memoria non minus in græca, quam in latina Ecclesia recolitur (*a*).

638. Neque vero inquieta, & sub Imperatorum patrocinio admodum potens, Monothelitarum factio solemni hac damnatione extingui potuit. Sed anno 687. Constantinus *Pogonatus*, idest *Barbatus*, Constantis filius, veram dissidiis tollendis, atque Ecclesiæ pacandæ viam invenit, misso ad Donum Pontificem Maxim., Epiphanio viro illustri, ut cum eo de œcumenica Synodo congreganda ageret, in qua exortæ controversiæ tandem aliquando finirentur. Litteræ Imperatoris ad Agathonem, qui *Dono* jam defuncto successerat, delatæ sunt, quibus Agatho lætanter acceptis, illico suos Legatos destinavit Theodorum, & Georgium Presbyteros, una cum Joanne Diacono; Synodus autem Occidentalis 125. Episcoporum Romæ habita suos Legatos misit Joannem Portuensem, Joannem Regii, & Abundantium Paternensem Episcopos, quibus etiam Synodicam epistolam dedit Imperatori deferendam.

639. Istis Legatis perhonorifice exceptis Imperator statim Synodum Constantinopoli congregavit, quæ tertia est Constantinopolitana, sexta vero generalis: quæque anno 680. die 7. Novembris ipso Augusto præsente feliciter inchoata fuit, absoluta vero an. 681. die 16. Septembris post XVIII. sessiones, in quarum duabus prostremis Fidei definitio edita, & promulgata fuit, & omnium Episcoporum subscriptionibus constabilita (*b*). In ea autem Fidei definitione, quæ incipit *Unigenitus Dei Patris Filius*, post confirmationem quinque præcedentium generalium Synodorum, ac condemnationem omnium hæresum jam damnatarum, ita demum concluditur: *Confitemur, unum Dei Filium Dominum nostrum Jesum Christum* &c.; *& duas naturales voluntates in eo, & duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse, secundum Sanctorum Patrum doctrinam adæquate prædicamus*. In fine autem renovantur decreta Conciliorum Ephesini, & Chalcedonensis de non alia fide proferenda, conscribenda &c. Vid. sup. pag. 254. in not. Tandem factæ sunt acclamationes Imperatori Constantino, qui post Episcopos Concilii actibus subscripsit.

640. Neque vero silentio prætermittenda debita illorum Episcoporum erga Sanctam Apostolicam Sedem observantia, qui in epistola Synodica ad S. Agathonem directe suæ definitionis confirmationem ab eo postularunt. *Orthodoxæ fidei*, inquiunt, *splendidam lucem clare prædicavimus; quam ut iterum per honorabilia vestra rescripta confirmetis, vestram oramus paternam Sanctitatem*. Quæ tamen epistola Agathoni tradi non potuit, qui anno 682. ineunte jam obierat. Tradita est ergo una cum litteris Constantini Augusti Leoni II., qui Agathoni in Cathedra Apostolica successerat: & qui Fidei definitionem in Synodo V. communi consensu factam confirmavit, anathemate percutiens nefariæ hæresis auctores, Theodorom, Cyrum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum, & addit: *necnon Honorium, qui hanc apostolicam Sedem, non apostolicæ traditionis doctrina lustra-*

saacium Italiæ Exarcham ad Severinum Rom. Pontificem, ut ab eo quoque subscriberetur. Sed eamdem fuisse apostolica auctoritate rejectam, condemnatam, & anathematizatam, testatur S. Martinus in fine Secret. III. Concilii Lateranensis. Quod iterum factum est a Joanne IV. Severini successore. Exemplum Apostolicæ Sedis secuti sunt pene omnes Africani Episcopi. *Typum* vero Constantis damnarunt Martinus I. in Concilio Lateranensi, & Agatho in Synodo VI. œcumenica; & lapsus est, insignis alioquin Teologus, Gabr. Vasquez, dum in 3. Part. S. Thomæ Disp. 63. c. 1. putavit, *Typum* fuisse hominem quemdam hæreticum, discipulum Pauli Constantinopolitani; contra quem vid. Petrus Constantius in *Vindiciis veterum codicum* c. 16.

(*a*) Cum Imperator Paulum Patriarcham lethali morbo correptum invisens, quæ cum Martino acta fuerant, illi narrasset, Paulus jam moriens *Hei mihi!* exclamavit, *& hoc ad abundantiam judiciorum meorum actum est*. Imperatori autem perconctanti, quare id diceret, subdidit: *Numquid, Domine, non est miserabile talia pati Pontificem?* Qua Pauli morientis voce Imperator commotus Martini sanguini pepercit. Post autem Constans nullum in orthodoxos sæviendi finem faciens, tres alios gloriosos fidei athletas, S. Abbatem Maximum, Anastasium ejus discipulum, & aliam Anastasium Apocrisiarium Romanum flagris cæsos, lingua avulsa, & dextera abscissa sempiterno exilio damnavit. Ipse tamen Imperator suorum scelerum non multo post promeritas pœnas luit; veluti enim profugus Constantinopoli discedens, & loca sæpe mutans, tandem Syracusis in Sicilia occisus fuit anno 668. Fertur, ubique Imperatori visum fuisse in somno videre fratrem suum Theodosium, quem primo Diaconum ordinari, post autem trucidari crudeliter jusserat, Dalmatica indutum cum poculo sanguine pleno, sibique dicentem: *Bibe frater, Bibe frater;* atque hanc fuisse præcipuam causam, cur sedem tamquam alter Cainus irrequietus mutaret.

(*b*) Uno repugnante Macario Patriarcha Antiocheno, cujus illa pertinacissima vox fuit, sæpius repetita: *Etiamsi membratim incidar, & jacter in mare, ego neque duas voluntates, neque duas operationes dico in Domino nostro Jesu Christo*. Quamobrem pallio exutus, ac omni sacerdotali dignitate privatus in exilium amandatus fuit.

stravit, sed profana prolutione immaculatam maculari permisit.

641. Hæresim jam æterno anathemate ita proscriptam iterum suscitare nisus est initio sæc. VIII. Philippicus Bardanes Imperator conciliabulo Constantinopoli coacto anno 712., in quo sextam Synodum œcumenicam abrogare ausus est, ut Monachi hæretici, & præstigiatoris, qui ipsi imperium prædixerat, votis satisfaceret. Joannem autem Monothelitam in Sedem Constantinopolitanam intrusit; sed Deo catholicam fidem protegente, vani ejus conatus fuere; & ipse anno sequenti 713., qui fuit infelicis ejus imperii tertius, Conjuratorum conspiratione oculis, & regno privatus fuit. Sed jam de fidei dogmate contra Hæreticos agendum nobis est.

PROPOSITIO II.

In Christo duplex naturalis voluntas est admittenda, divina & humana (a).

642. Prob. perspicuis Sacrarum Scripturarum verbis, quæ in Synodo VI. ex epist. Sancti Agathonis Act. IV. recitata fuere. Matthæus XXVI. 39. ita Jesus Christus suum Patrem orabat: *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste: veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu*. Lucæ item XXI. 42. *Pater, si vis, transfer calicem istum a me; veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat*. Ac demum duplicem suam voluntatem manifestavit Christus iis verbis Jo. VI. 38. *Descendi de cœlo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me*. Quibus in locis fit mentio voluntatis humanæ Christi, prout distinguitur a voluntate Patris: ergo etiam prout distinguitur a voluntate sua divina, quæ eadem omnino est cum voluntate sui Patris. Multa alia similia loca ex novo Testamento colligit Sanctus Maximus in Disp. cum Pyrrho, recte observans, etiam David Prophetam ex Christi persona dixisse in Psalmo XXXIX. 9. *In capite Libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam: Deus meus, volui*. Unde & Apostolus ad Philipp. II. 8. de Christo dicit, quod *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*. Volens utique factus est obediens; non obedivit autem, ut Deus; ergo ut homo volens obedivit.

643. Multis etiam Sanctorum Patrum testimoniis catholicam veritatem confirmavit Agatho in sua epistola ad Synodum VI., potissimum vero Sancti Augustini, qui Lib. III. contra Maximum cap. 20. Tom. VIII. ita ex laudatis supra Jesu Christi verbis duplicem in eo adstruit voluntatem inquiens: „ Homine quippe non assumpto, nullo „ modo Patri diceret unicum Verbum, *non quod* „ *ego volo*; nunquam enim posset immutabilis „ illa natura quidquam aliud velle quam Pater. " Quæ verba ex se clara ratiocinio nostro non indigent.

664. S. Ambrosius Lib. II. de fide ad Gratianum non minus perspicue humanam Christi voluntatem a divina discernit, inquiens: „ Suscipit „ ergo voluntatem meam, suscipit tristitiam meam „ .... Mea est voluntas, quam suam dixit; quia „ ut homo suscepit tristitiam meam, ut homo lo„ cutus, & ideo ait: *Non sicut ego volo, sed* „ *sicut tu vis*. "

645. Denique disertissimus Sanctus Leo in sua epist. CLXV. ad Leonem Augustum: *Secundum quidem formam Dei*, inquit, *ipse & Pater unum sunt: secundum autem servi formam non venit facere voluntatem suam, sed voluntatem ejus, qui misit eum*. Duplicem ergo Sanctus Leo in Christo agnoscebat voluntatem, non minus quam naturam; alteram divinam, qua unum est cum Patre; alteram servi, qua Patri obediens est.

646. Eadem perspicuitate duplicem in Christo voluntatem agnoverunt Patres Græci. S. Basilius in Lib. *Contradictionum adv. Apollinarem*: „ Quia „ igitur, inquit, alia est humana voluntas, alia „ divina, loquitur quidem, & quasi ex homine, „ quod infirmitati naturæ congruit, qui nostras „ pas-

(a) Sapienter observavit S. Thomas 3. qu. 18. art. 1., hoc fidei nostræ dogma fuisse a pluribus negatum; sed ex diversis motivis. „ Apollinaris enim non posuit „ animam intellectualem in Christo, sed quod Verbum „ esset loco animæ, vel etiam loco intellectus; unde „ cum voluntas sit in ratione, ut Philosophus dicit in „ III. *de anima* textu 42., sequebatur, quod in Chri„ sto non esset voluntas humana, & ita in eo non es„ set, nisi una voluntas. Et similiter Eutyches, & „ omnes, qui posuerunt unam naturam compositam in „ Christo, cogebantur ponere unam voluntatem in eo. „ Nestorius etiam, quia posuit unionem Dei, & ho„ minis esse factam solum secundum affectum, & vo„ luntatem, posuit unam voluntatem in Christo. Post„ modum vero Macarius Antiochenus Patriarcha, & „ Cyrillus Alexandrinus, & Sergius Constantinopoli„ tanus, & quidam eorum sequaces posuerunt in Chri„ sto unam voluntatem, quamvis ponerent duas natu„ ras in Christo secundum hypostasim unitas: quia „ opinabantur, quod humana natura in Christo nun„ quam movebatur proprio motu, sed solum secun„ dum quod erat mota a divinitate. "

Diximus autem voluntatem *naturalem*; id enim negabant Monothelitæ; quod maxime constat ex omnium pertinacissimo Macario Antiocheno Patriarcha, qui interrogatus in Synodo VI. Act. VIII. „ an duas confi„ teretur *naturales* voluntates, & duas operationes *na*„ *turales* in Incarnatione Christi Domini? obstinate „ respondit, se neque *naturales* voluntates duas, neque „ duas *naturales* operationes agnoscere. " Et Patres ejusdem Synodi in Sermone prosphonetico ad Imperatorem post damnationem Monothelitarum, ita locuti sunt. „ Quemadmodum duas esse naturas accepimus, „ ita & duas *naturales* voluntates, & duas *naturales* „ ipsius operationes agnoscimus. "

„ passiones assumpsit; adjungit autem secundam „ vocem, sublimem, & Deo decibilem voluntatem, præter humanam firmari pro hominum „ salute volens. Qui enim dicit *non mea*, humanam hoc sermone significavit: addente vero *Tua*, „ ostendit conjunctionem suæ Deitatis ad Patrem ... „ Nam Patris dicens voluntatem, etiam Filii demonstravit. "

647. Sed aliis omissis Patribus Græcis, satis sit laudare Sanct. Joannem Damascenum qui in Oratione *De duabus Christi voluntatibus* (a P. Combefisio latine versa, & *Auctario-Bibliothecæ Patrum* inserta) non solum aperte confitetur, sed etiam invicte demonstrat, humanam voluntatem fuisse a Christo assumptam; „ Si enim, inquit, „ non assumpsit humanam voluntatem Christus, „ qua voluntate factus est Patri obediens? Si non „ assumpsit humanam voluntatem, qua voluntate, factus est sub lege? Si non assumpsit humanam voluntatem, qua voluntate implevit omnem justitiam? Si non assumpsit humanam „ voluntatem, non attulit ei remedium: *quod enim* „ *non assumptum fuit, non est curatum* (ut „ ait Gregorius Theologus). Quid enim ostenderet, nisi voluntas?. "

648. Id ipsum alia ratione confirmat, quod scilicet voluntas non ad personam pertineat, sed ad naturam; si enim voluntas ad personam pertineret, *sicut Filius diversæ a Patre, ita etiam diversæ erit ab eo voluntatis*, quod plane absurdissimum est: cum igitur duæ sint in Christo naturæ, duæ etiam in eo esse debent voluntates.

649. Cui rationi non absimilis est ea, quam affert S. Thomas, inquiens in art. 1. laud. q. 28. „ Manifestum est, quod Filius Dei assumpsit humanam naturam *perfectam*. Ad perfectionem „ autem humanæ naturæ pertinet voluntas; quæ „ est naturalis ejus potentia, sicut & intellectus ... „ Unde necesse est dicere, quod in Christo sint „ duæ voluntates, una scilicet divina, & alia humana (*a*). "

PROPOSITIO II.

In Christo Jesu duæ fuerunt distinctæ naturales *operationes divinitatis, & humanitatis*.

650. Prob. auctoritate Sanctorum Patrum, qui sicuti duas in Christo naturas confitebantur, ita etiam duas in eo operationes, utrique naturæ correspondentes, necesse est, ut prædicarent. Nam S. Basilius Lib. IV. adversus Eunomium hoc statuit principium: *Eorum, quæ diversæ sunt substantiæ, non potest esse similis operatio*.

651. Ex eodem principio Sanctus Cyrillus Lib. XXXII. *Thesauri* inferebat: *Non enim unam utique esse dabimus operationem Dei, & opificii; ut autem creaturam ad divinam provehamus substantiam; aut divinæ naturæ præstantiam in eum, qui rebus factis convenit, redigamus locum. Nam quibus operatio, & virtus citra ullum discrimen est una, iis speciebus quoque constare necesse est unitatem*.

652. Et ut brevius rem agamus, nomine omnium Græcorum audiatur Sanctus Joann. Damascenus in supra laud. Oratione: *Actio naturalis*, inquit, *est cujusque substantiæ tam virtus, quam motio. Quid est ergo, quamobrem Christus naturæ humanæ actionem non habeat, cum præsertim sublata naturali cujusque actione, naturæ interitus consequatur? Si ergo non fuit in eo naturæ humanæ naturalis actio, nec natura quidem humana in eo fuit. Quorum enim naturæ diversæ sunt, eorum etiam tam voluntates, quam actiones differunt*.

653. Latinorum etiam nomine unum proferemus S. Leonem Papam, qui in sæpius laudata epistola dogmatica XXIX. ad Flavianum cap. 4. *Sicut Deus*, inquit, *non mutatur miseratione, ita homo non consumitur dignitate. Agit enim utraque forma cum alterius communione, quod proprium est, Verbo scilicet operante, quod Verbi est, & carne exequente, quod carnis est. Una Christi natura*, si illi naturalis volendi, & agendi facultas defuisset. ...

(*a*) Ex his Angelicis Doctoris verbis recte colligit Petavius Lib. VIII. *De Incarn.* cap. 4., Monothelitas Christo ademisse non solum actum volitionis humanæ, sed etiam ipsam voluntatem, seu naturalem volendi facultatem; quæ sententia communiter apud Theologos recepta est, repugnante Vasquezio, qui in III. Part. Disp. 73. cap. 1. §. 73. *Scholasticos Monothelitarum hæresim hactenus recte, ac sincere non intellexisse*, asserit. Ipse autem statuit, non volendi, aut operandi potentiam naturæ humanæ Christi fuisse a Monothelitis denegatam, sed solum actualem volitionem, & actionem, quam unam utriusque naturæ fuisse dicebant. Falli autem hunc magni nominis Theologum demonstrat Petavius loco laud., multis allatis veterum testimoniis. Neque vero nos movere debet potissimum Vasquezii argumentum, quod Menothelitæ, secus ac Eutychiani, duas faterentur in Christo naturas, divinam, & humanam; perfecta autem non fuisset humana Christi natura, si illi naturalis volendi, & agendi facultas defuisset. Non, inquam, id movere nos debet: mirum enim nemini videbitur, hos hæreticos fuisse sibi ipsis repugnantes, ut plerumque esse solent, qui veritatem impugnant. Ceterum & Patres, & Concilia, & Theologi hanc ipsam inconstantiam semper exprobrarunt Monothelitis, quod naturam humanam perfectam in Christo verbis faterentur (fortasse ad Eutychianismi invidiam declinandam), reipsa autem tollerent. Sed consulatur laud. Petavius, qui cap. seq. alterum corrigit Vasquezii errorem, scilicet ἐνέργεια humanam Christi ab Hæreticis negatam, a Catholicis vero propugnatam, nihil aliud esse, quam voluntatem, seu *volitionem*, cui membrorum motus obsequebantur. *Hic est*, inquit Vasquezius, *legitimus sensus erroris, quem prædicti hæretici docuerunt; quem nullus hactenus Auctorum notavit*.

Unum horum coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis; & sicut Verbum ab æqualitate paternæ gloriæ non recessit, ita caro naturam nostri generis non reliquit.

654. Hæc Sancti Leonis verba ita ratione theologica confirmat Sanctus Thomas 3. Part. quæst. 19. art. 1. ,, Si vero esset una tantum operatio ,, divinitatis, & humanitatis in Christo, oporteret ,, dicere, vel quod humana natura non haberet ,, propriam formam, & virtutem ... ex quo seque- ,, retur, quod in Christo esset tantum divina ope- ,, ratio, vel oporteret dicere, quod ex divina vir- ,, tute, & humana esset conflata in Christo una ,, virtus. Quorum utrumque est impossibile. Nam ,, per primum horum ponitur natura humana in ,, Christo esse imperfecta; per secundum vero po- ,, nitur confusio naturarum. Et ideo rationabiliter ,, in Sexta Synodo hæc opinio est condemnata; ,, in cujus determinatione dicitur: *Duas natura- ,, les operationes indivise, inconvertibiliter, in- ,, confuse, inseparabiliter, in eodem Domino ,, Jesu Christo vero Deo nostro glorificamus*, hoc ,, est divinam operationem, & humanam opera- ,, tionem. "

655. Obj. 1. contra I. Propositionem. S. Athanasius in Lib. *de salutari adventu Christi* hæc habet: ,, Ille vir natus est ex muliere, qui ex ,, prima creatione sibi formam hominis erexit, & ,, excitavit in ostensione carnis, sed *sine volun- ,, tatibus carnalibus*, & sine humanis cogitatio- ,, nibus in imagine novitatis; *Voluntas enim e- ,, rat solius divinitatis*. " Hoc Sancti Athanasii testimonio, velut decretorio, triumphant Monothelitæ.

656. Respond., duo in objecto testimonio esse distinguenda. Primum, quo innuitur, Verbum divinum sibi induisse formam hominis *sine voluntatibus*, facile explicatur de carnalibus voluntatibus culpabilibus, quas certe Verbum divinum nec assumpsit, nec assumere potuit. Alterum, quod *voluntas fuerit solius Divinitatis*, debet intelligi non de natura humana Christi, quæ fuerit suæ voluntatis expers, sed de ipso opere Incarnationis, quod a sola voluntate divina effectum fuit, prout explicuimus supra num. 61. Qua responsione etiam explicari possunt similia verba Clementis Alexandrini Lib. VI. *Stromatum* dicentis: *Voluntas erat solius divinitatis*, ut nempe Verbum fieret caro; neque enim incarnatio a voluntate humana pendebat.

657. Obj. secundo verba S. Gregorii Nazianzeni, qui in Orat. II. de Filio Dei inquit: *Velle enim illius in nulla re erat Deo contrarium, totum deificatum*.

658. Respond., potius ex iis verbis colligi, duplicem fuisse in Christo voluntatem, quam unam; voluntas enim *deificata* certe non est voluntas divina, quæ nulla prorsus ratione vocari potest *deificata*: est ergo voluntas humana, quæ consensu *deificata* dici potest, quatenus fuit a Divino Verbo assumpta. Certe quando idem Sanctus Gregorius in epist. prima ad Cledonium dixit, *humanam naturam esse deificatam*, eamdem naturam humanam in Christo non negavit: pari ergo ratione &c. Vid. supr. num. 408.

659. Obj. tertio contra eamdem primam proposit. ex ratione. Voluntas est primum movens, & imperans in unoquoque volente; sed in Christo primum movens, & imperans fuit voluntas divina; omnia enim humana movebantur ad nutum voluntatis divinæ; quemadmodum nostrum corpus, quod instrumentum est animæ, ejusdem animæ voluntate movetur: sola ergo hæc voluntas divina fuit in Christo.

660. Respondet S. Thomas quæst. 18. art. 1., ex quo omnia in Christo moverentur ad nutum voluntatis divinæ, non sequi, eam solam fuisse voluntatem; nam etiam piæ voluntates Sanctorum moventur secundum voluntatem Dei ,, qui opera- ,, tur in eis velle, & perficere; ut dicitur Phi- ,, lipp. II. Licet enim voluntas non possit inte- ,, rius moveri ab aliqua creatura, interius tamen ,, movetur a Deo, ut in I. Part. dictum est qu. ,, 105. art. 4. Et sic etiam Christus secundum vo- ,, luntatem humanam sequebatur voluntatem divi- ,, nam. "

661. Inst. primo una cum Pyrrho in Collat. cum Maximo. *Impossibile est in una persona duas inesse voluntates, absque contrarietate*. Nemo autem dixerit, in Jesu Christo fuisse hanc voluntatum contrarietatem; adeoque &c. Hoc erat unum ex præcipuis Monothelitarum fundamentis, quo etiam Heraclius in sua *Ecthesi*, Paulus Constantinopolitanus in litteris ad Theodorum Pontificem, ac pertinacissimus Macarius Antiochenus Act. VIII. Synodi VI. usi sunt.

662. Respondet Sanctus Thomas quæst. 18. art. 6., majorem propositionem fuisse a Patribus VI. Synodi omnino negatam; in Symbolo enim dixerunt: *Prædicamus duas naturales voluntates non contrarias, juxta quod impii asserunt hæretici &c.* Et quidem si loquamur de voluntate Christi rationali, hæc erat voluntati divinæ omnino, & perfectissime subjecta, ut nulla inter utramque fingi possit oppositio.

663. ,, Licet autem, inquit Angelicus, volun- ,, tas naturalis, & voluntas sensualitatis in Chri- ,, sto aliquid aliud voluerit, quam voluntas divi- ,, na, & voluntas rationis ipsius; non tamen fuit ,, aliqua contrarietas voluntatum. Primo quidem, ,, quia neque voluntas *naturalis*, neque voluntas ,, *sensualitatis* repudiabat illam rationem, qua ,, divina voluntas, & voluntas rationis humanæ ,, in Christo passionem volebat ... Secundo, quia ,, neque voluntas divina, neque voluntas rationis ,, in Christo impediebatur, aut retardabatur per ,, voluntatem naturalem, aut per appetitus sen- ,, sualitatis. Similiter etiam nec e contrario vo- ,, luntas divina, vel voluntas rationis in Christo ,, refugiebat, aut retardabat motum voluntatis na-

„ turalis humanæ, & motum sensualitatis in Chri-
„ sto. Placebat enim Christo secundum volunta-
„ tem divinam, & etiam secundum voluntatem
„ rationis, ut voluntas naturalis in ipso, & vo-
„ luntas sensualitatis secundum ordinem suæ na-
„ turæ moverentur " (a).

664. Et cum sibi objecisset Angelicus: Christum secundum voluntatem divinam voluisse mortem, quam refugiebat secundum voluntatem humanam, ita respondet ad 1. „ Hoc ipsum, quod „ aliqua voluntas humana in Christo aliud vole- „ bat, quam ejus voluntas divina, procedebat ex „ ipsa voluntate divina, cujus beneplacito natura „ humana motibus propriis movebatur in Chri- „ sto. "

665. Inst. secundo. Duæ voluntates secum inferunt duos volentes; sed Christus unus est: ergo etiam una voluntas.

666. Resp. neg. maj. si enim tot sint volentes, quot sunt voluntates, erit etiam verum ab opposito, tot esse voluntates, quot sunt volentes; & sic cum in Sacrosancta Trinitate tres sint Personæ volentes, tres etiam erunt voluntates, quod absurdum est. In Christo igitur unus est volens propter unitatem personæ; sed duæ voluntates propter duas diversas naturas. „ Quia una est Chri- „ sti persona, inquit S. Joannes Damascenus *de* „ *duabus voluntatibus in Christo* cap. 11., & u- „ nus Christus: unus est, qui utraque natura vult. "

667. Inst. tertio. Instrumentum non movetur propria voluntate; sed voluntate causæ principalis moventis; atqui natura humana in Christo fuit sicut instrumentum divinitatis, ut eam vocat Damascenus Libro III. *de fide orthod.* 2. 9. Ergo &c.

668. Resp., majorem esse veram de instrumento inanimi, ut est securis, vel serra, quæ ab artifice movetur solo motu corporali; falsam vero esse de instrumento animato ab anima rationali; hoc enim movetur a causa principali per ejusdem voluntatem, sicut per imperium Domini movetur servus, utique per propriam voluntatem. Et sic etiam natura humana Christi movebatur a Verbi persona per propriam ipsius naturæ humanæ voluntatem.

669. Inst. quarto. Voluntas non pertinet ad naturam: ergo ex quo duæ sint in Christo naturæ, non sequitur, etiam duas in eo esse voluntates. Prob. ant. Quæ pertinent ad naturam, sunt necessaria: atqui voluntas non est necessaria, sed libera: ergo &c. Ulterius si voluntas ad naturam pertinet, tot erunt in nobis naturæ, quot volitiones; & quotiescumque voluntas mutatur, mutabitur etiam natura; quod a ratione absonum est. Demum valere debet exemplum humanum; quia enim in nobis una est persona, licet duplex sit natura, anima nempe, & corpus, nonnisi una est voluntas: ergo etiam in Christo &c.

670. Resp. ad primum, ipsam potentiam voluntatis esse naturalem, adeoque necessariam; sed motum, vel actum hujus potentiæ esse liberum.

671. Ad secundum similiter resp., voluntatis actus diversos esse, & infinities mutari; non autem ipsam potentiam, quæ eadem semper manet. „ Sciendum est, inquit S. Joannes Damascenus „ Lib. II. *de fide orthod.* cap. 14., non idem „ esse velle, atque hoc, vel illo modo velle. Vel- „ le siquidem naturæ est, ut & videre: omnibus „ enim hominibus hoc convenit. At certo modo „ velle non naturæ est, sed nostri consilii, & sen- „ tentiæ: quemadmodum & certo modo videre, „ hoc est bene, vel male; non enim omnes ho- „ mines eodem modo volunt, neque eodem modo „ vident. " Confer etiam ejusdem Opuscul. *de duabus in Christo voluntatibus, & operationibus.* Tom. I. edit. P. Mic. Le Quien cap. 10. sequ.

672. Hæc autem Damasceni verba, quod *certo modo velle non naturæ sit, sed nostri consilii*, ita explicat S. Thomas hac qu. 18. art. 1. ad 4.: „ Cum voluntas pertineat naturam, ipsum etiam, „ quod est *aliqualiter velle*, pertinet ad naturam, „ non secundum quod est absolute considerata, „ sed secundum quod est in tali hypostasi. Unde „ etiam voluntas humana Christi habuit quemdam „ determinatum modum ex eo, quod fuit in hy- „ postasi divina, ut silicet moveretur semper se- „ cundum nutum divinæ voluntatis (b). "

673. Tertia autem difficultas statim evanescit, negando, in nobis animam & corpus duas esse naturas; cum non sint duæ unius naturæ partes: & ulterius corpori sine anima voluntas, quæ potentia est spiritualis, absurde tribueretur.

674. Obj. primo contra II. Proposit. S. Dionysius in epist. IV. ad Cajum aperte asserit, *unam* esse in Christo Deivirilem θεανδρικὴν operationem. Cum autem convicti fuissent Monothelitæ falsitatis; non enim S. Dionysius dixit *unam*, sed *novam* (Vid. sup. num. 627.) Pyrrhus eorum signifer omissa adulteratione integrum, & sincerum S.

(a) S. Thomas art. 2. hujus quæst. 18. probat, in Christo fuisse voluntatem *sensualitatis* præter voluntatem *rationis*, „ quia Filius Dei humanam naturam as- „ sumpsit cum omnibus, quæ pertinent ad perfectio- „ nem ipsius naturæ. In humana autem natura inclu- „ ditur natura animalis, sicut in specie includitur ge- „ nus; unde oportet, quod Filius Dei assumpserit cum „ humana natura etiam ea, quæ pertinent ad perfe- „ ctionem naturæ animalis, inter quæ est appetitus „ sensitivus, qui *sensualitas* dicitur. "

(b) In art. 3. ejusdem quæst. Angelicus docet, quod si voluntas humana Christi accipiatur pro actu ipso volendi, oportet ponere in Christo ex parte rationis duas species actuum voluntatis, scilicet respectu finis, & respectu eorum, quæ sunt ad finem; voluntas enim fertur in finem *simpliciter*, & *absolute*: in ea autem, quæ sunt ad finem, fertur cum quadam comparatione ad ipsum finem. Prima voluntas vocatur a Magistris θέλησι, seu voluntas *ut natura*; altera βέλησις, seu voluntas *consiliativa*, & *ut ratio*. Sed hæc diversitas actus non diversificat potentiam. Et sic in Christo est una sola voluntas humana *essentialiter*.

S. Dionysii textum protulit, qui sic habet: „ Etenim, ut uno verbo dicamus, ne homo quidem erat; non quod non esset homo, sed quod ex hominibus ultra homines existeret, ac supra hominem revera esset homo, qui non secundum Deum divina gessit, nec humana secundum hominem: *Verum Deo viro facto, novam quamdam Deivirilem nobis operationem expressit in vita.* " Hac Dionysii auctoritate passim abutebantur Hæretici, nec aliam, quam *theandricam* operationem Jesu Christi nominabant.

675. Respondet S. Thomas quæst. 19. art. 1. ad 1. „ Dionysium posuisse in Christo operationem θεανδρικὴν idest *divinam virilem*, vel *divinam humanam*, non per aliquam confusionem operationum, seu virtutum respectu utriusque naturæ; sed per hoc, quod divina operatio ejus utitur humana, & humana ejus operatio participat virtutem divinæ operationis: " Hoc autem pulcherrimo exemplo illustrat S. Maximus Martyr ferri igniti, inquiens: „ Quemadmodum enim ignis, ac ferri diversa est natura, aliæque, & aliæ amborum actiones: nec enim ignis secat, sed incendit, & illuminat ea vi agendi, quam ei attribuit natura. Neque rursus ferrum sic a natura comparatum est, ut urat, aut illuminet, sed secat, & nigrum est. Cum autem conjuncta ea fuerint, conjuncte, & indivise suum munus utrumque exequitur, simul enim cum sectione existit ustio, ignisque ferri adminiculo, tum incendit, tum illuminat, cum interim non una sit naturalis actio, sed duæ; una ignis, qua urit, altera ferri qua secat; ac utriusque effectus proprius est; ignis quidem ustio, ferri autem sectio; siquidem sectio talis est, quæ vim habeat urendi; ac ustio, quæ simul secandi. Sic in Domino nostro Jesu Christo accidit. Agebat utraque natura cum alterius communione, quod proprium erat &c. " Atque hac ratione explicat verba magni Dionysii, qui non dixit *unam* theandricam actionem, sed *novam*, sive *inusitatam*. Eadem ferri candentis similitudine utitur Damascenus Lib. III. *de fide orth.* cap. 14. Vid. sup. n. 595.

676. Quod autem S. Dionysius non unam, sed duplicem agnoverit in Christo operationem, colligit S. Thomas ex aliis ejusdem verbis in c. II. *de divinis nominibus*, ubi dicit, *quod in his, quæ pertinent ad humanam ejus operationem, Pater, & Spiritus sanctus nulla ratione communicant, nisi quis dixerit secundum benignissimam, & misericordem voluntatem*; inquantum scilicet Pater, & Spiritus sanctus ex sua misericordia voluerunt, Christum agere & pati humana. „ Sic igitur patet, concludit Angelicus, quod alia est operatio humana, in qua Pater, & Spiritus sanctus non communicant, nisi secundum acceptionem misericordiæ suæ; & alia est ejus operatio, inquantum est Dei Verbum, in qua communicant Pater, & Spiritus sanctus " (*a*).

677. Obj. secundo. S. Gregorius Nyssenus contra Eunomium: *Ita operatur*, inquit, *Divinitas per corpus, quod induit, omnium salutem, ut corporis quidem sint passiones, Dei vero operatio.*

678. Resp., apud nonnullos Patres nomine *passionum* intelligi veras Christi operationes secundum naturam humanam; unde S. Jo. Chrysostomus Hom. II. in Act. Apostol. sic loquitur. *Haud quispiam aberraverit, si ipsius quoque* (Christi) *passionem actionem appellaverit. In eo enim, quod omnia professus est, ingens illud, atque mirandum opus patravit, mortem destruens, aliaque omnia operans.* Hinc S. Maximus disputans cum Pyrrho observavit, „ Sanctos Patres variis nominibus affecisse humanæ naturæ motionem, prout ejus diversæ motiones postulabant. Appellarunt ipsam & *facultatem*, & *operationem*, & *differentiam*, & *motionem*, & *proprietatem* & *passionem*. " Atque hoc sensu explicanda sunt S. Gregorii Nysseni verba. *Etenim omnia*, inquit laud. S. Maximus, *quæ ex Deo sunt, & post Deum, eo ipso patiuntur, quo moventur: utpote quæ non sunt ipsa motio, ipsaque vis, ac virtus.* Hinc etiam Philo Judæus in Libro de Cherubinis dicebat, *proprium Dei esse facere .... proprium creaturæ pati.*

679. Obj. tertio. S. Cyrillus Lib. IV. Commentar. in Joan. dicit Christum *unam cognatam operationem per ambas naturas ostendisse*. Ita Pyrrhus in disput. cum S. Maximo objiciebat.

680. Respondebat autem S. Maximus epist. ad Nicandrum, unam vocari operationem ambarum naturarum, propter arctissimam earum copulationem, propter quam ambæ ad eumdem effectum concurrebant; unde etiam S. Leo in dogmatica sua epistola inquiebat: *Agit utraque forma cum alterius communione* &c. Vide supra num. 653.

S.

(*a*) Hæc communis est tam veterum, quam recentiorum Theologorum loci illius Dionysiani explicatio, ut necesse non sit ad sententiam P. Mich. Le-Quien confugere, qui in Diss. II. *Damascenica* n. 14. contendit, hunc auctorem, Dionysium Areopagitam vulgo dictum, fuisse aliquem Monophysitam, qui clanculum, & per cuniculos suam hæresim incautis propinare studuerit. Quam suam sententiam præcipue ex laud. ep. IV., quæ *Capo therapeutæ* inscribitur, confirmare studet, & hanc vocem *novam quamdam Deivirilem operationem* nihil aliud, quam unam Deitatis, humanitatisque naturam compositam adstruere, arbitratur. Hanc tamen ipsam vocem in sensu Catholico fuisse postea a compluribus Patribus sequioris ævi adoptatam scribit, qui Areopagitica scripta pro genuinis habebant. Si Le-Quienius tantum vellet, Areopagitica scripta esse supposititia, bene multos Criticos sibi consentientes haberet. Vid. Natalis Alexander Dissert. XXII. in Sæculum I., sed haud facile obtinebit aliorum consensum, dum eadem scripta, ab hæretico aliquo Monophysita consarcinata fuisse vult. P. Bern. de Rubeis Dissert. IX. *De gestis & scriptis S. Thomæ.*

S. Maximus ad id clarius explicandum utebatur similitudine gladii candentis, quod simul scindendo urit, & urendo scindit, quamvis diversæ sint urendi, & secandi operationes; quod etiam nos superius attulimus num. 676. Neque obest vox *cognatam* συγγενὴ; nam hæc vox usurpata a Sanctis Patribus aliquando fuit ad designandam arctissimam unionem; ut quando S. Gregorius Nazianzenus in Orat. pro fratre suo Cæsario carnem vocat animæ *cognatam*, non alia certe de causa, quam propter intimam utriusque substantiæ unionem.

681. Obj. quarto ex ratione. Natura humana Christi nihil ex se operari poterat, sed solum ut mota a divina persona; ergo duo potius *operata* dici poterant in Christo, quam duæ *operationes* (*b*).

682. Respond. cum S. Thoma quæst. 19. art. 1. actionem ejus, quod movetur ab alio esse duplicem; unam, quam habet secundum propriam formam; aliam autem, quam habet secundum quod movetur ab alio: sicut securis operatio secundum propriam formam est incisio: secundum autem quod movetur ab artifice, operatio ejus est facere scamnum. ,, Operatio igitur, concludit Angelicus, quæ est alicujus rei secundum suam ,, formam, est propria ejus, nec pertinet ad mo- ,, ventem, nisi secundum quod utitur hujusmodi ,, re ad suam operationem, sicut calefacere est ,, propria operatio ignis, non autem fabri, nisi ,, quatenus utitur igne ad calefaciendum ferrum. ,, Sed illa operatio, quæ est rei solum secundum ,, quod movetur ab alio, non est alia præter o- ,, perationem moventis ipsam: sicut facere sca- ,, mnum non est seorsum operatio securis ab ope- ,, ratione artificis; sed securis participat instru- ,, mentaliter operationem artificis."

683. Nec omittenda puto, quæ ibidem S. Doctor pro majore hujus rei declaratione subdit, inquiens: ,, Ubicumque movens, & motum habent ,, diversas formas, seu virtutes operativas, ibi o- ,, portet, quod sit alia operatio moventis, & alia ,, operatio propria moti; licet motum participet ,, operationem moventis, & movens utatur opera- ,, tione moti, & sic utrumque agat cum commu- ,, nione alterius. Sic igitur in Christo humana ,, natura habet propriam formam, & virtutem ,, per quam operatur: & similiter divina. Unde ,, humana natura habet propriam operationem di- ,, stinctam ab operatione divina, & e converso. ,, Et tamen divina natura utitur operatione natu- ,, ræ humanæ, sicut operatione sui instrumenti, ,, & similiter humana natura participat operatio- ,, nem divinæ naturæ, sicut instrumentum parti- ,, cipat operationem principalis agentis."

684. Et sic etiam idem Angelicus aliam Monothelitarum difficultatem solvit, qua dicebant, naturam humanam non esse nisi instrumentum Verbi divini, instrumentum autem non habet actionem distinctam a causa principali;

685. Nimirum iis, quæ supra num. 682. diximus, hæc addit S. Thomas hic in resp. ad 2., actionem instrumenti, inquantum est instrumentum, non esse aliam ab actione principalis agentis, ,, posse tamen habere aliam operationem, ,, prout est *res quædam*. Sic igitur operatio, quæ ,, est humanæ naturæ in Christo, inquantum est ,, instrumentum Divinitatis, non est alia ab ope- ,, ratione Divinitatis: non enim est alia salvatio ,, qua salvat humanitas Christi, & Divinitas ejus; ,, habet tamen humana natura in Christo, inquan- ,, tum est natura quædam, quamdam propriam ,, operationem præter divinam."

686. Inst. primo. Sicuti esse est hypostasis subsistentis, ita etiam operari; sed propter unitatem hypostasis est in Christo unum esse, prout S. Thomas q. 17. art. 2. luculenter demonstrat: ergo etiam propter eamdem unitatem est in Christo una operatio.

687. Respondet S. Thomas hac q. 19. art. 1. ad 5. ,, quod esse, & operari est personæ a na- ,, tura: aliter tamen, & aliter. Nam esse pertinet ,, ad ipsam constitutionem personæ, & sic quan- ,, tum ad hoc se habet in ratione termini, & ideo ,, unitas personæ requirit unitatem ipsius esse com- ,, pleti, & personalis. Sed operatio est quidam ,, effectus personæ, secundum aliquam formam, ,, vel naturam. Unde pluralitas operationum non ,, præjudicat unitati personali." Quemadmodum ipsis fatentibus Monothelitis duplex in Christo natura non tollit unitatem esse ejusdem Christi.

688. Inst. secundo. Ubi est unum operatum, ibi una debet esse operatio: sed idem erat operatum divinitatis, & humanitatis, sicut sanatio leprosi, vel suscitatio mortui: ergo &c.

689. Resp. neg. unum esse operatum divinitatis, & humanitatis, sed diversum, quamvis conjun-

(*a*) Ita S. Thomas 3. P. quæst. 19. art. 1. erroneam Monothelitarum doctrinam exponit. ,, Considerandum ,, est, quod ubicumque sunt plura agentia ordinata, ,, inferius movetur a superiori, sicut in homine cor- ,, pus movetur ab anima, & inferiores vires a ratio- ,, ne. Sic igitur actiones, & motus inferioris principii ,, sunt magis *operata quædam*. Id autem, quod perti- ,, net ad supremum principium, est proprie *operatio*; ,, puta si dicamus in homine, quod ambulare, quod ,, est pedum, & palpare, quod est manuum, sunt ,, quædam hominis operata, quorum unum operatur ,, anima per pedes, aliud per manus; & quia est ea- ,, dem anima operans per utrumque ex parte ipsius ,, operantis, quod est primum principium movens, ,, est una, & indifferens operatio; ex parte autem i- ,, psorum operatorum differentia invenitur. Sicut au- ,, tem in homine puro corpus movetur ab anima, & ,, appetitus sensitivus a rationali, ita in Domino Jesu ,, Christo humana natura movebatur, & regebatur a ,, divina. Et ideo dicebant (Monothelitæ) quod ea- ,, dem est operatio, & indifferens ex parte ipsius di- ,, vinitatis operantis: sunt tamen diversa operata, in ,, quantum scilicet divinitas Christi aliud agebat per ,, seipsam ... aliud autem per humanam naturam &c."

junctum, ut in exemplo allato proprium operatum Divinitatis fuit sanatio leprosi, vel suscitatio mortui; operatum autem proprium humanæ naturæ fuit contactus, vel jussio. Concurrunt autem ambæ operationes ad unum operatum, secundum quod una natura agit cum communione alterius.

690. Inst. tertio. Vetus, & commune est proloquium, *actiones esse suppositorum:* ceu ut loquitur S. Thomas 2. 2. quæst. 58. art. 2. ex Aristotele Lib. I. Metaph., *Actiones sunt suppositorum, & totorum, non autem proprie loquendo partium, & formarum, seu potentiarum: non enim proprie dicitur, quod manus percutiat, sed homo per manum, neque proprie dicitur, quod calor calefaciat, sed ignis per calorem*. Hinc ipse Aristoteles in primo Libro de anima: *Dicere*, inquit, *animam irasci, perinde est, ac si quis dicat animam texere, vel ædificare. Ac forte melius est, non ita loqui, ut dicamus animam misereri, vel discere, vel cogitare; sed hominum anima*. Cum ergo unum tantummodo in Christo sit suppositum, unica etiam erit operatio.

691. Resp. cum S. Thoma hic ad 3. „ Operari esse hypostasis subsistentis (seu operationes esse suppositorum), sed secundum eorum formam, & naturam, a qua operatio speciem recipit; & ideo a diversitate formarum, seu naturarum est diversa species operationum: sed ab unitate hypostasis est unitas secundum numerum, quantum ad operationem speciei: sicut ignis habet duas operationes specie differentes, scilicet illuminare, & calefacere, secundum differentiam lucis, & caloris; & tamen est una numero illuminatio ignis simul illuminantis. Et similiter in Christo oportet, quod sint duæ operationes specie differentes, secundum ejus duas naturas; quælibet tamen operationum est una numero in Christo simul facta, sicut una ambulatio, & una sanatio. " Cum igitur dicitur, actiones esse suppositorum, nihil aliud significatur, quam actiones esse naturæ, *ut subsistentis*; & sic actiones & supposito, & naturæ tribuuntur, diverso tamen modo: supposito nempe, quatenus natura operari non potest, nisi subsistat; subsistit autem in hypostasi: unde etiam suppositum vocatur principium *quod* operationem. Naturæ autem tribuuntur operationes, sicut principio, *quo* eædem operationes eliciuntur. Persona itaque Christi terminans duas naturas, divinam, & humanam, secundum utramque operabatur: unde duarum operationum petitur distinctio (*a*).

692. Hæc doctrina potest pluribus exemplis ex rebus ipsis naturalibus illustrari. Sed præstat unum afferre ex augusto Trinitatis mysterio depromptum: ubi tres sunt divinæ personæ, sed quoniam una tantum est earumdem natura, unica etiam est ipsarum operatio: ergo ab opposito in mysterio Incarnationis, quoniam duplex est in Christo natura, duplex esse debet operatio: & quoniam unica est persona, unus erit operans.

693. Inst. quarto. Si operatio tribuitur naturæ, cum natura divina Christi sit eadem ipsissima natura Patris, & Spiritus sancti, operationes divinæ naturæ Christi erunt etiam aliis divinis personis tribuendæ.

694. Resp., operationes Christi tribui quidem naturæ, sed prout subsistit in persona divini Verbi, quæ ab aliis duabus distincta est: adeoque tribui non posse Patri, vel Spiritui sancto, quorum una quidem, eademque est natura, sed in propriis personis subsistens.

Quæres, quid sit operatio θεανδρικὴ *Deivirilis?*

695. Si doctissimo Mich. Le Quien credimus Dissert. II. Damascenica num. 14., hanc vocem omnium primus invexit ementitus auctor Scriptorum Areopagiticorum, & quidem in pravo Monophysitarum sensu: sed postea sequioris ævi Patrum complures, ac Theologi eamdem ad sanum sensum variis interpretamentis transtulerunt, ut modo absque ullo fidei detrimento operatio *Deivirilis* Domino nostro Jesu Christo tribuatur (*a*). Vid. sup. not. ad n. 676.

696. Hæc doctissimi viri observatio parum verisimilis videtur, quia teste S. Martino R. P. in Concilio Lateranensi Secretario III. Cyrus Alexandrinus, & Sergius Constantinopolitanus, ambo Monothelitarum duces, hanc vocem Dionysii Areopagitæ *novæ operationis theandricæ* sufficientem non esse judicarunt ad Monotheliticam pravitatem confirmandam; quamobrem primus *novam immutando*, *unam pro nova asseruit*; Sergius vero *immu-*

(*a*) Petavius Lib. VIII. *De Incarn.* c. 2. illud Scholarum effatum *Actiones sunt suppositorum* perperam tribui Aristoteli asserit. Scholastici tamen non immerito illud Aristoteli tribuunt, quatenus ex ejus doctrina manifeste eruitur, & verissimum est, si intelligatur eo sensu, quo illud explicat S. Thomas; cujus auctoritate, immo & verbis usi sumus: quo nemo, meo quidem judicio, tam veterum, quam recentiorum abstrusas, & difficiles Nestorianorum, Eutychianorum, & Monothelitarum objectiones ex Philosophia petitas subtilius, ac solidius enodavit.

(*b*) Eodem modo putat idem Le-Quienus, ad sanum, & orthodoxum sensum fuisse pertractam illam vocem *Una Dei Verbi natura incarnata*, quæ Apollinaris hæretici fuerat. Cum autem Sanct. Cyrillus eam reperisset in ejusdem Apollinaris Confessione, quæ Sancti Athanasii nomine inscribebatur, eamdem usurpare non dubitavit, sensu procul dubio orthodoxo, & post S. Cyrillum alii bene multi, ut supra notavimus. Ceterum etiam doctissimus P. Christianus Lupus in Dissert. *VI. de Synodo* c. 5. observavit, Catholicos potuisse se facile a Monothelitarum objectione ex ep. S. Dionysii petita extricare, respondendo illam epistolam, non minus quam alia scripta Areopagitica, supposititiam esse. Hac responsione usus antea fuerat Hypatius Ephesinus in Collatione Constantinopolitana, in qua primo ab Eutychianis scripta illa Pseudo Dionysiana allegata fuere.

mutationem novæ confirmans Deivirilem amputavit penitus vocem, unam absolute in Christo Deo dogmatizans operationem.

697. Sed quidquid id sit, Theologi triplex operationum genus in Christo distinguunt: primo earum, quæ solius Dei sunt propriæ, ut mundi, atque animarum creatio; & quod Christus dicebat Jo. XIV. 10. *Ego in Patre, & Pater in me est.* Secundo earum, quæ soli naturæ humanæ conveniunt, velut edere, bibere, pati, mori: tertio earum, quæ mixtæ quodammodo sunt ex utraque natura, ut quando Christus puellam manu apprehendens suscitavit Matth. IX. 25.; contactus enim erat naturæ humanæ, miraculum vero divinæ. Id declaravit S. Cyrillus Alexandrinus ante ortum hæresis Monotheliticæ in ep. ad Acacium Melitiensem, inquiens: *Aliæ sunt voces, quæ divinæ maxime conveniunt naturæ: aliæ, quæ in humanam naturam congruunt, aliæ medium quendam ordinem tenent, ac Dei filium pariter & hominem simul, & eadem significatione comprehendunt.*

698. Hac posita trium Christi operationum partitione, quæritur, an omnes appellari possint *theandricæ*, seu *Deiviriles?* Fuerunt enim, qui hoc vocabulum ad solas operationes mixtas restringendum putarent. Reipsa Sophronius Jerosolymitanus laudatus Act. XI. Synodi VI. explicans Dionysii verba a Monothelitis objecta, hanc operationem Deivirilem vult non unam esse, sed diversi generis, *utpote quæ divinum simul, & humanum aliquid complexa sit, & elegantissime composita nuncupatione singularum essentiam, & naturam perfecte significet.* Et quidem si quis velit, has Christi operationes mixtas magis propria, seu peculiari quadam ratione appellari *theandricas*, non repugnaverim.

699. Sed tamen concedendum puto, omnes prorsus Christi operationes hoc nomine appellandas esse; quia a divina hypostasi procedebant, duabus naturis conjuncta, quæ quidem aliquando per unam, aliquando per utramque operabatur; & qui operabatur, semper erat Deus homo. Quamobrem duce S. Thoma dicendum est, non solum operationes humanas, quæ ex ratione, ac voluntate procedebant, sed etiam quæ oriebantur ex natura elementi corporalis, sicut ferri deorsum, vel secundum virtutem animæ vegetabilis, sicut nutriri, & augeri; vel secundum partem sensitivam, sicut videre, & audire, appellari debere *theandricas*. „ Quia, inquit Angelicus q. 19. art. 2., „ in homine Jesu Christo nullus erat motus sen„ sitivæ partis, qui non esset ordinatus a ratio„ ne. Ipsæ etiam operationes naturales, & corpo„ rales aliqualiter ad ejus voluntatem pertinebant, „ inquantum voluntatis ejus erat, ut caro ejus a„ geret, & pateretur, quæ sunt sibi propria. " Has operationes Auctor librorum Areopagiticorum c. II. *de div. nominibus* §. 6. appellavit *humano divinas ἀνθρωπικὰς θεουργίας, in quibus nihil commune habuit Pater, ac Spiritus sanctus; nisi quis dicat secundum benignissimam voluntatem.*

700. Verum hic occurrit aliqua difficultas primo intuitu certe magna, scilicet hinc sequi, operationes Christi, quæ dicuntur *theandricæ*, propter naturæ concursum, non solum personæ Verbi, sed toti plane Trinitati esse tribuendas. Ut enim supra diximus, principium *quo* operandi est natura; natura autem divina una, eademque est in tribus personis.

701. Respondetur autem, quod quemadmodum sola persona Verbi, non obstante identitate naturæ divinæ, carnem sumpsit, ita etiam soli ejusdem Verbi personæ tribuuntur operationes *theandricæ*, quæ procedunt quidem ab ipsius divina natura, sed quatenus est determinata, & modificata a personali Verbi proprietate. Alia vero est ratio de iis operationibus (a), quæ uni naturæ divinæ conveniunt, ut miraculorum patratio; hæc enim operatio etiam Patri, & Spiritui S. communis erat, unde Christus dicebat Joan. XIV. 10. *Pater in me manens, ipse facit opera.* Et de his satis (a).

APPENDIX.

Honorius I. ab hæresi Monothelitica vindicatur.

702. Quibus artibus, & dolis Honorius Romanus Pontifex a Sergio Constantinopolitano Monothelitarum omnium vaferrimo circumventus fuerit, exposuimus supra n. 629. seq. Quamobrem nihil Monothelitis solemnius, quam Honorii patrocinio gloriari. Ut illorum ora obstrueret Joannes IV. ejusdem Honorii apologiam adornavit, quam ad Imperatorem Constantinum Heraclii filium an. 641. mi-

Neque etiam liquido constat, quid Monothelitæ per operationem *Deivirilem* intelligerent. Macarius enim a Constantino Augusto interrogatus: *Quomodo intelligis Deivirilem operationem?* respondit: *Ego non super judico.* Erant etiam iidem Monothelitæ in sua doctrina admodum inconstantes; de qua inconstantia ipsos sæpe redarguit Martinus I. in epist. ad Constantem, tum Agatho scribens ad Constantinum; atque etiam Sanctus Maximus in suis disputationibus. Probabile est tamen, eos non admisisse aliam operationem, & voluntatem in Christo, quam divinam, cujus natura humana nonnisi organum fuerit, unde operationes humanas vocabant *passiones*. Utebantur quoque similitudine corporis humani, quod ab animæ nutu movetur. Ad incitas vero redacti, totam hanc controversiam silentio sepeliendam esse dicebant.

(a) Qui plura de hac theandrica operatione desiderat, adeat Petavium Lib. VII. *de Incarn.* c. 10., & Lud. Thomassinum *de Incarn.* Lib. V. c. 8. seq., atque etiam P. Jo. Franc. Bern. de Rubeis *De Gestis, & Scriptis S. Thomæ* Diss. IX. c. 14. & seq.

misit. Honorii famam etiam tuitus est contra Monothelitas S. Maximus. His non obstantibus, in VI. Synodo generali Honorii nomen inter Monothelitarum antesignanos anathemate proscriptum fuit. Nec postea hujus Pontificis accusatione, aut vindiciis aliquid actum, vel scriptum invenitur usque ad ea tempora, quibus de infallibili Romanorum Pontificum in definiendis fidei controversiis auctoritate disputari cœptum est. Qui enim eam negabant, Honorii exemplo potissimum innitebantur (*a*).

703. Non defuerunt autem multi, & graves Auctores, qui hujus S. Pontificis vindicias strenue egerunt; verum diversis viis, quas non inutile erit breviter indigitare. Primo autem duo summi viri, & purpurati Ecclesiæ Patres, Cæsar Baronius ad an. 681., & paulo ante ipsum Bellarminus lib. 4. *de Rom. Pontifice* Synodi VI. Acta corrupta fuisse suspicati sunt, & abraso nomine *Theodori* a falsariis quibusdam, qui nullo unquam tempore, præcipue inter Græcos, defuerunt, fuisse intrusum nomen *Honorii*. Quæ tamen sententia paucos patronos invenit. Immo eam in Alberto Pighio Campensi jam reprehenderat Melchior Canus Lib. VI. *de locis theol.* c. 8. „ Ut enim, „ inquit, Honorium tueretur, sextæ generalis Sy„ nodi exemplaria falsarios corrupisse, multis con„ jecturis suadere nisus est. Deinde etiam in eam „ opinionem inclinavit, ut crederet, epistolam Ho„ norii ad Sergium a Græcis de more fuisse vi„ tiatam, Synodum autem in eo judicio dece„ ptam " (*b*).

704. Eamdem nihilominus alia veluti facie renovatam, multaque eruditione fulcitam in lucem revocavit vir doctus Jo. Bapt. Bartholi, olim in universitate Patavina sacr. Canonum Professor, post autem ad Episcopatum Feltriensem evectus in sua polita, & eleganti *Apologia pro Honorio I. Rom. Pontifice* Ausugii 1750. in 4. Contendit autem primo, vitiatam fuisse epistolam Sergii ad Honorium: secundo duarum epistolarum Honorii, quæ in Synodo VI. lectæ sunt, alteram fuisse interpolatam, alteram plane confictam: tertio Episcopos VI. Synodi officio suo defuisse in causa Honorii expendenda, eosdemque præcipiti, atque injusto Honorium anathemate condemnasse: quarto Leonem II. eorumdem Episcoporum judicium minime probasse: quinto adulterina manu corruptam fuisse hujus S. Pontificis epistolam, qua Synodum VI. confirmavit: sexto eadem ratione corruptas fuisse ejusdem Leonis duas epistolas ad Ervigium Regem, & ad Episcopos Hispaniæ: demum ex Romanis Pontificibus S. Leonis successoribus judicium in VI. Synodo contra Honorium prolatum, atque Honorii damnationem suscepisse; quibus omnibus, ut sibi videtur, evidenter demonstratis, non solum *invictum* illud Bossueti argumentum contra summorum Pontificum infallibilem auctoritatem se dissolvisse gloriatur; sed ulterius Honorium Papam ab omni tum hæreseos, tum etiam imprudentiæ, pravæque dispensationis crimine liberasse.

705. Non desunt Theologi, qui ut Honorium absolvant, Synodum VI. condemnare non dubitant, eam nimirum errasse dicentes, non errore fidei, quod fieri nullo modo potest, sed errore facti, epistolis Honorii male intellectis; quod contingere posse, non pauci docent, quorum catalogum texuit Sar. Witasse *de locis theol.*, ubi de Conciliis, q. 9. & *de Incarn.* ubi de Honorio.

706. Denique pauci alii, ut Stapleto, & Gravina, Honorium a fide errasse concedunt, sed solum ut Doctorem privatum, proprio nomine, nec alio conscio, quam amanuensi ad litteras Sergii respondentem. Hi tamen nullum Romanæ Petri Sedi præjudicium inferri asserunt, in quam privatus Honorii error derivari non potest (*c*).

707. Nobis magis placet communior Theologorum sententia, cui etiam plurimi subscribunt ex iis, qui infallibilem Romanorum Pontificum in definiendis quæstionibus fidei auctoritatem inficiantur, Honorium scilicet nullatenus posse hæresis Monotheliticæ accusari; fuisse tamen justa anathematis pœna mulctatum, ob inconsultam, &

Re-

(*a*) Ex hoc Honorii exemplo maxime triumphant Ben. Bossuetus, seu quivis alius auctor *Defensionis Declarat. Cleri Gallicani* Lib. VII. alias XII. c. 15. & seq. *invictum* putans inde argumentum deduci, ad probandum, Romanos Pontifices posse in Fidei definitionibus falli; ut nihil dicam de Lud. Ellies Dupinio, de Edemundo Richerio, de Vigorio, aliisque similibus Romanæ Sedis osoribus. Contra quos tamen integra Theologorum cohors Honorii vindicias suscepit; quem *ab hæresi tam vere, quam pie excusari*, probat Nat. Alexander Diss. II. in sæc. VII. prop. 3.

(*b*) Eam sententiam validissimis argumentis multi refutarunt præter Jac. Bossuetum loco superius laud., præcipue autem Franc. Combefisius in *Historiam Hæresis Monothelitarum*, quæ in Indicem librorum prohibitorum rejecta fuit Decr. S. Indicis Congregat. 20. Julii 1662. Combefisii Dissertationi apologeticæ pro actis VI. Synodi sinceris subscripserunt Christianus Lupus in Diss. de VI. Synodo, Nat. Alexander Diss. II. in Sæc. VII., Jo. Garnerius in notis ad Librum *Diurnum*, ac plerique alii eruditi; ita ut eminentiss. Cardinalis Orsi pronunciare non dubitaverit, *hodie vix esse, qui Honorium in VI. Synodo damnatum fuisse neget, aut VI. Synodi acta, aliaque vetera monumenta adulterata fuisse contendat*.

(*c*) Ita præter alios Card. Sfondratus in Opere anonymo, cui titulus *Gallia vindicata* Diss. III. §. II. inquiens: „ Quis enim nescit, epistolas Honorii ad Pyr„ rhum, & Sergium, ob quas hæresis accusatus dici„ tur, *privatas fuisse, non publicas, nec dogmaticas?* „ .... In hujusmodi vero epistolis errare Pontifices pos„ se, corrigique, non *inficior &c.* " Privatas fuisse & familiares Honorii epistolas, quibus proprium suum judicium Sergio exponebat, non autem solemnia Sedis Apostolicæ decreta, quæ dogmaticam propositæ controversiæ definitionem continerent, multis argumentis ostendit amplissimus Card. Jos. Augustinus Orsi *De irreformabili Rom. Pontif. judicio &c.* Tom. I. c. 22.

Religioni valde noxiam œcpnomiam, qua Monothelitarum errorem non compescuit, ut debebat, sed toleravit (*a*). Sit itaque

PROPOSITIO I.

Honorius I. Romanus Pontifex hæresis Monotheliticæ jure accusari non potest.

708. Prob. primo luculentissimo testimonio Joannis IV. qui post brevem Severini Pontificatum eidem Honorio successit, & qui ipsius apologiam ad Constantinum Imperatorem Heraclii filium misit. Ibi autem postquam Pyrrhi calumnias contra Honorium disseminatas commemorasset, ad eas diluendas ita rem totam exponit: „ Sergius reverendæ memoriæ Patriarcha prædicto sanct. recond. „ Romæ urbis Pontifici (Honorio) significavit, „ quod quidam in Redemptore nostro Domino Jesu Christo duas *contrarias dicerent voluntates*. „ Quo præfatus Papa comperto, rescripsit ei, „ quia Salvator noster, sicut esset Monadicus unus, ita & valde mirabiliter super omne genus „ humanum conceptus, & natus esset. De sancta quoque ipsius incarnata dispensatione docebat, quia Redemptor noster, sicut esset Deus „ perfectus, *ita esset & homo perfectus* ..... & „ idcirco unam voluntatem, secundum primam „ formationem Adæ *naturalem humanitatis suæ* „ Dominus noster Jesus Christus habere dignatus „ est; *non duas contrarias*, quemadmodum nunc „ nos habere dignoscimur, qui de peccato sumus „ Adæ geniti ".

709. Hæc Joannis explicatio ex ipsa Honorii epistola desumpta est, ubi ita Honorius loquitur: „ Unde & unam voluntatem fatemur Domini nostri Jesu Christi, *quia profecto a Divinitate* „ *assumpta est nostra natura*, *non culpa*, *illa* „ *profecto*, *quæ ante peccatum creata est*, *non* „ *quæ post prævaricationem vitiata* ". Et postquam explicasset legem peccati, quæ secundum Apostolum est in membris nostris, ita pergit: „ Non est itaque assumpta, sicut præfati sumus, „ a Salvatore vitiata natura, *quæ repugnaret legi mentis ejus* ..... non lex alia in membris, „ *aut voluntas diversa non fuit*, *vel contraria* „ *Salvatori*, quia super legem natus est humanæ conditionis ". En qualem voluntatem a Salvatore nostro excluserit Honorius, voluntatem scilicet carnis repugnantem legi mentis, & quæ ex peccato originis in nobis est; non autem Christo eam *naturalem* voluntatem ademit, quam Adam habuit ante prævaricationem, & sine qua natura humana perfecta non est.

710. Hoc modo mentem Pontificis exposuit etiam S. Maximus in Dialogo cum Pyrrho, & in epist. ad Marinum, addens etiam testimonium Abbatis Joannis viri sanctissimi, qui eamdem epistolam Honorii ipse scripserat, & qui protestabatur, solum fuisse a Jesu Christo exclusam *voluntatem carnis*: quæ voluntati rationis contradicit, & quæ ex Adæ peccato oritur. „ *Unam*, inquiebat Joann. „ Honorii amanuensis, *voluntatem Domini diximus*, non divinitatis ejus, & humanitatis, *sed* „ *solius humanitatis*. Cum enim scripsisset Sergius, esse qui dicerent in Christo duas *contrarias* voluntates, carnis (inquam), & spiritus; sed unam tantum, quæ naturaliter, humanitatis ejus nota essentialis est. " Hæc sufficiunt, ut Honorius ab hæresi Monothelitarum vindicetur, quantum attinet ad unam voluntatem, quam ipsi prædicabant sensu omnino diverso, scilicet excludendo naturalem humanitatis voluntatem, & solum divinam agnoscendo.

711. Multo facilius, ut puto, purgatur Honorius ab altero Monotheliticæ sectæ errore, unius nempe in Christo operationis. Primo enim nullibi in suis litteris dixit, unam esse tantummodo Christi operationem; sed unum voluit prædicari *operatorem*. *Quia*, *inquit in epist. I. ad Segerium* n. 6., *Dominus Jesus Christus*, *Filius*, *ac Verbum Dei*, *per quem facta sunt omnia*, *ipse sit* unus, & idem operans *divina*, *& humana plene*, *sacræ litteræ luculenter demonstrant*. *Utrum autem propter opera divinitatis*, *& humanitatis una*, *an geminæ operationes debeant derivatæ dici*, *vel intelligi*, *ad nos ista pertinere non debent*, *relinquentes ea Grammaticis*, *qui solent parvulis exquisita derivando nomina venditare*.

712. Deinde duas Christi, & distinctas operationes antea luculenter expresserat, dicens n. 2.: *Confitentes Dominum Jsum Christum mediatorem Dei*, *& hominum*, operatum divina media humanitate, *Verbo Deo hypostatice unita*, *eumdemque operatum humana ineffabiliter*, *atque singulariter assumpta carne*, *discrete*, *inconfuse*, *atque inconvertibiliter plena divinitate*. *Et in altera epistola adhuc clarius: Quantum*, *inquit*, ad

art. 2., ex regulis potissimum, quas doctissimus Petrus Constantius statuit Præf. in *Epist. Roman. Pon.* num. 33., ut solemnes Apostolicæ Sedis definitiones a Privatis summorum Pontificium judiciis, & responsis secernantur. Non tamen concedit laudatissimus hic Pontificiæ infallibilitatis Defensor, Honorium in privatis, ac familiaribus hisce epistolis a recta fidei doctrina recessisse, quamvis improvido pacis, & concordiæ conservandæ studio imprudenter erraverit.

(*a*) Hanc sententiam propugnant quamplurimi Ecclesiæ Gallicanæ Theologi, ut Nat. Alexander Diss. II. in Sæc. VII., Steph. Baluzius in vita Petri de Marca n. 71. (ubi narrat, eumdem Petrum propter adversam valetudinem non potuisse epistolam scribere, quam promiserat, ad Honorium a labe hæreseos Monotheliticæ purgandum), P. Jo. Garnerius Diss. II. ad *Librum diurnum* Rom. Pontificum, & in Append. ad ejusdem notas, Lud. Thomassinus in Præf. ad Lib. X. *de Incarn.* & in Diss. XX. in Synodum VI. œcum. Carolus Witasius, Honoratus Tournely &c.

ad dogma ecclesiasticum pertinet .... non unam, vel duas operationes in mediatore Dei, & hominum definire, sed utrasque naturas in uno Christo unitate naturali copulatas, cum alterius communione operantes, atque operatrices confiteri debemus. Et divinam quidem, quæ Dei sunt, operantem; & humanam, quæ carnis sunt, exequentem, non divise, neque confuse, aut convertibiliter Dei naturam in hominem, & humanam in Deum conversam edocentes; sed naturarum differentiam integram confitentes. Quæ verba ex celebri illa S. Leonis dogmatica epistola, cujus sæpe contra Eutychianos mentionem fecimus, desumpta sunt, inquit enim S. Leo; *Agit utraque forma cum alterius communione, quod proprium est, Verbo scilicet operante, quod Verbi est, carne exequente, quod carnis est.*

713. Ex his, aliisque momentis hæc de Honorii fide controversia ab eruditis accuratius pertractata fuit, atque in tanta evidentiæ luce posita, ut teste Jo. Garnerio, *pauci numero, iique suspectæ aliunde fidei, vel non maxime auctoritatis Honorium Monothelismi damnent.*

714. Obj. primo, Honorius Sergii doctrinam approbavit; ita enim in prima epistola ipsum alloquitur: *Hæc nobiscum Fraternitas vestra prædicet, sicut & nos ea vobiscum unanimiter prædicamus;* sed nemo dubitat, Sergium fuisse Monothelitam, immo unum ex primis hujus Pestiferæ sectæ antesignanis: ergo &c. Idem Honorius Sophronio vere orthodoxo, tamquam novatori, & pacis perturbatori restitit; adeoque &c.

715. Resp., Honorium in eo peccasse, quod permiserit, se dolosis Sergii verbis decipi, Hic autem in sua epistola n. 9. scripserat, aliquos *prædicare duas voluntates* (in Christo), *contrarietates circa invicem habentes, tanquam Deo quidem Verbo salutarem volenti adimplere passionem, humanitate vero ejus obsistente ejus voluntati, & resistente, & perinde duo contraria volentes introducantur, quod impium est.* Ut huic imaginario errori se opponeret Honorius, Sergio fidem incaute adhibens, eidem se unanimiter consentire significavit; eumdem tamen hortari non prætermittens, *ut unum Dominum nostrum Jesum Christum, Filium Dei vivi, Deum verissimum, in duabus naturis operatum, divinitus, atque humanitus fide orthodoxa, & unitate catholica* una secum prædicaret.

716. Eadem Sergii fraude circumventus Honorius credidit, a Sophronio *novas vocum quæstiones introductas;* nondum enim ejusdem Sophronii litteras acceperat; quem dicit *solum ex auditu* se habere, ex Monacho Episcopum Jerosolymitanæ urbis constitutum. Credidit insuper Honorius Sergio dicenti, Sophronium a se *multiformiter eruditum*, & silentii de una, vel duabus operationibus lege fuisse *contentum;* ne scilicet ex hujusmodi disputationibus aut Nestorianam, aut Eutychianam hæresim suscitandi occasio præberetur. Qua quidem in re præcipitis credulitatis reus Honorius habendus est, non autem hæresis Monotheliticæ.

717. Dices. Honorius unam Christi voluntatem simul cum Sergio prædicans, non solum voluntatem sensualitatis contrariam legi mentis, sed etiam voluntatem naturalem humanitatis a Christo ablegavit. Nam ea Scripturæ testimonia, quibus S. Patres ad duplicem in Christo voluntatem adstruendam usi sunt, sinistra interpretatione elusit, inquiens in I. epist. n. 4.: „ Et si quidem scriptum „ est: *Non veni facere voluntatem meam, sed* „ *ejus, qui misit me, Patris. Et non quod ego* „ *volo, sed quod tu vis Pater*, & alia hujusmodi, *non sunt hæc diversæ voluntatis, sed dispensationis assumptæ*. Ista enim propter nos „ dicta sunt, quibus dedit exemplum, ut sequamur vestigia ejus. "

718. Resp. non hæc tantum verba Honorii esse expendenda, sed etiam proxime antecedentia, quæ supra retulimus n. 709., & quibus manifestissime patet, Summum Pontificem nomine voluntatis humanæ, quam a Christo ablegatam volebat, non intellexisse, nisi voluntatem carnis repugnantem legi mentis, & quæ naturæ propria est: unam ergo voluntatem statuit Honorius, sed *humanitatis;* alteram voluntatem rejicit, sed *carnis*.

719. Dices secundo. Etiam Sergius in sua epistola se negare dicebat duas in Christo voluntates, quia *impossibile est, in uno, eodemque subjecto duas simul, & erga hoc ipsum contrarias subsistere voluntates*. Macarius item omnium Monothelitarum pervicacissimus Act. VIII. Synodi VI. eamdem causam prætexebat, cur duas voluntates a Christo removeret; immo Honorio se convenire protestabatur: neuter tamen ab hæresi Monothelitica vindicari potest: ergo pariter Honorius &c.

720. Resp., Monothelitas sub prætextu *contrarietatis* naturalem, & innoxiam Christo voluntatem abstulisse. Perspicua sunt ea Macarii verba in Act. VI., ubi professus se consentire Honorio, Sergio, Paulo, & Petro, Monothelitarum principibus, procaciter respondit: „ Non dico duas *na-* „ *turales* voluntates, aut duas operationes *natu-* „ *rales* in Incarnationis dispensatione Domini no- „ stri Jesu Christi, nec si membratim incidar, „ & mittar in mare. " Longe aliter locutus est Honorius.

721. Obj. tertio. Non alia ratione defenditur Honorius ut orthodoxus, nisi quia in sua ep. ad Sergium confitetur, unum quidem esse operatorem Jesum Christum, sed ipsum operatum esse in utraque natura, ad mentem S. Leonis magni, cujus ipsa verba usurpat. Hoc autem non sufficit, quia etiam Sergius iisdem verbis usus est in epistola ad Cyrum, quem tamen a Monothelitica pravitate nemo excusat: ergo &c.

722. Resp., pravum Sergii sensum manifeste apparere tum in epist. ad Cyrum, tum etiam in a-

alia ad Honorium. In prima enim, quæ examinata fuit, & reprobata in Concilio Lateranensi sub Martino I. „ dicebat, eumdem unum Christum „ operari Deo decibilia, & humana *una operatione;* " ad quam impiam suam propositionem confirmandam verba S. Leonis Papæ detorquebat (*a*). In altera autem epistola ad Honorium hæc inter alia scripsit: „ Operatur quippe vere Deitas „ per corpus, quod circa ipsum est, omnium salutem, *ut sit carnis quidem passio, Dei autem operatio.* " Quæ mirum profecto est, non fuisse ab Honorio animadversa, reprobata, & damnata, quam ejus negligentiam non defendimus: non fuisse tamen ab eo approbata, liquido constat ex ejusdem responso, in quo longe alia adhibentur verba, quibus non sola *passio*, sed vera operatio humanæ naturæ exprimitur, licet numerus *duarum* operationum reticeatur.

723. Dices. Hæc ipsa reticentia erat hæretica, nam ut hæretica fuit damnata in Sergio, in *Ecthesi* Heraclii, & in *Typo* Constantis: multo ergo magis damnari debebat a summo Pontifice, qui orthodoxam fidem non silentio opprimere, sed nitide, & palam prædicare debebat.

724. Resp., Sergium, *Ecthesim*, ac *Typum* damnari meruisse, non solum propter silentium duplicis operationis in Christo; sed quia hoc silentio tam Sergius, quam Heraclius, & Constans hæresim Monotheliticam quam corde nutriebant, subsistere, immo, & vires acquirere curabant. Non sic autem Honorius, qui solum utilis œconomiæ falsa specie deceptus, huic silentio imprudenter consensit. Et quia suo pastorali officio defuit, fuit etiam & a Synodis, & a summis Pontificibus suis successoribus jure damnatus, ut mox videbimus.

PROPOSITIO II.

Honorius fuit in Synodo VI., & a Leone II. damnatus, non tamen propter hæresim Monotheliticam, sed propter inconsultam œconomiam, qua usus est, supprimendo vocabula duplicis voluntatis, & operationis.

725. Prob. prima propositionis pars ex Actis ejusdem Synodi, in quibus non semel, sed iterato, & sæpius Honorio anathema dictum est, ejusque nomen simul cum nominibus Sergii, Cyri, Theodori, aliorumque Monotheliticæ pravitatis principum condemnatum. Hæc autem Acta corrupta & depravata fuisse, ut amplissimis duumviris Bellarmino, & Baronio, aliisque paucis visum est, nulla ratione persuaderi potest.

726. Nam primo omnes Patriarchæ suos Notarios habebant, qui acta exciperent, & describerent, ut eadem possent ad suas Diœceses deferre. Præ ceteris autem Legati Apostolici satagere debuerunt, ut eorumdem Actorum sincerum, atque authenticum exemplar secum Romam deferrent, in scriniis Sanctæ Sedis custodiendum. Ac certe Leo II. eamdem Synodum recipiens, & approbans, omnia actu intueri, atque examinare debuit. Ac demum Constantinus Pogonatus, qui post omnes Episcopos fidei definitioni subscripsit, suoque sigillo eamdem munivit, omnia acta in suo Imperiali Archivio deposuisse, & conservasse, credi omnino debet, ne cui fraudi locus esset. Reipsa Act. VIII. Patres consuetas acclamationes ita Imperatori supplicarunt: *Ad majorem orthodoxæ fidei stabilitatem & confirmationem, ut subscripta exempla definitionis relectæ, præsente vestra Serenissima Potestate, edantur quinque Patriarchalibus Sedibus una cum pia vestra subsignatione.* Quod executioni mandatum fuisse, dubitari minime potest; cujus executionis etiam testem habemus Agathonem Diaconum, & Thesaurarium Ecclesiæ Constantinopolitanæ (in *Peroratione* edita a P. Franc. Combefisio in Auctario Biblioth. Sanct. Patrum). Jam vero qua fraude, aut qua arte potuerunt tot authentica exemplaria adulterari, ut nomen Honorii non semel, aut iterum, sed sæpius intruderetur?

727. Præterea Leo II. in epist. ad Constantinum Imperatorem, qua Synodum VI. confirmavit; post Theodorum Pharanitarum, Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, & Petrum Constantinopolitanos Patriarchas, anathemate perculit etiam Honorium, *qui*, inquit, *hanc Apostolicam Ecclesiam, non Apostolicæ traditionis doctrina lustravit, sed profana proditione immaculatam maculari permisit.* Atque idem Leo II. Acta Concilii VI. ad Episcopos Hispaniæ misit an. 684., utique sincera, & incorrupta, una cum epistola, in qua Honorium inter alios damnatum fuisse memorat.

728. Eadem vero Honorii condemnatio in duabus subsequentibus Synodis VII., & VIII. renovata est; ejusque condemnationis memoria apud multos Scriptores omnium sæculorum perpetuo conservata: ut si hac de re dubitare liceat, nihil fere sit amplius in historia certum.

729. Sed non levis est difficultas in determinanda hujus damnationis causa, omnibus tamen inspectis ac bene perpensis, apparet, Honorium Rom. Pontif., non propter hæresim Monotheliticam, a qua eumdem fuisse immunem probavimus, sed unice propter inconsultam œconomiam, quæ ad præcavenda imaginaria, & fictitia dissidiorum pericula, exoptatum a Monothelitis silentium

(*a*) S. Martinus in Secretario IV. Concilii Lateranensis Monothelitas redarguit, quod S. Leonis *vocem ausi sint violare;* ea enim S. Pontificis verba „ *operatur utraque natura cum alterius communione, quod* „ *proprium est,* imprudenter *unam* Domini significare „ dixerunt *operationem.* " Ita callidi hujus veteratoris, ejusque Symmistrarum dolos S. Martinus detexit.

tium unius, vel duarum operationum approbavit. Eoque magis ejus damnanda erat negligentia, quod insidiosæ & fraudulenti Sergii epistolæ solus responderit, cum tamen ipsius Prædecessorum laudabilis consuetudo semper fuerit, ut in rebus gravioribus consilium prudentium exquirerent, immo etiam Synodos nonnullorum Episcoporum congregarent, nullamque diligentiam omitterent, cum ad Hæreticorum sensus, & dolos detegendos, tum ad vivam & Apostolicam Romanæ Ecclesiæ doctrinam conservandam. Propter hanc negligentiam, & imprudentem œconomiam, non autem propter hæresim, fuisse Honorium anathemate perculsum.

730. Prob. primo ex Leone II., qui in epistola ad Constantinum Imperatorem, qua Synodum sua auctoritate juxta Patrum petitionem confirmavit. „ Anathematizamus, inquit, novi erroris inventores, idest Theodorum Pharanitanum Episcopum, Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum Constantinopolitanæ Ecclesiæ subsessores, magis quam præsules: necnon & Honorium, qui hanc Apostolicam Ecclesiam, non Apostolicæ traditionis doctrina lustravit, *sed profana proditione immaculatam maculari permisit* ". Et clarius adhuc in epist. ad Episcopos Hispaniæ Monothelitarum Principibus conjungit Honorium, *qui flammam hæretici dogmatis non ut decuit Apostolicam auctoritatem, incipientem extinxit, sed negligendo confovit;* tum in alia ad Ervigium Hispaniæ Regem scribit, Honorium quoque fuisse de catholicæ Ecclesiæ adunatione projectum, *qui immaculatam Apostolicæ traditionis regulam quam a prædecessoribus suis accepit, maculari consensit*. En totum Honorii crimen, propter quod excommunicationis sententiam promeruit (*a*).

731. Prob. secundo ex Constantini Pogonati edicto, quo Concilii acta sua imperiali potestate communivit, ubi dicit: „ Super hæc omnia anathematizamus eos, qui supervacuorum & novorum dogmatum hæretici auctores, atque *fautores* sunt. Dicimus autem Theodorum &c. ... Ad hæc & Honorium, qui fuit antiquæ Romæ Papa, *horum hæreseos in omnibus fautorem, concursorem, atque confirmatorem*. " Ubi Augustus, qui Concilio præsens fuit, omniumque in eo gestorum apprime conscius, non sine causa distinxit inter auctorem hæreseos, ejusdemque *fautorem, concursorem, ac confirmatorem* Honorium: quæ distinctio otiosa foret, si ejusdem hæresis fuisset reus.

732. Eadem distinctio invenitur postea in *Libro diurno Romanorum Pontificum*. In professione enim Fidei, quam novus electus Pontifex emittere debebat: invenitur receptio Sancti universalis Concilii Sexti, in quo damnati perpetuo anathemate fuere *auctores*, & *fautores* erroris: nominantur postea isti auctores novi hæretici dogmatis Sergius, Pyrrhus, Paulus, & Petrus Constantinopolitani, & tandem subditur: *una cum Honorio, qui pravis eorum assertionibus fomentum impendit* (*b*).

733. Obj. In Synodo VI. Honorius sine ulla prorsus distinctione damnatus fuit, non minus, quam ceteri Patriarchæ Monothelitarum duces. Præterea examinatæ ibidem fuere duæ Honorii epistolæ ad Sergium, & judicatæ sunt *alienæ ab apostolicis dogmatibus, & a definitionibus Conciliorum, & cunctorum probabilium Patrum, sequi vero falsas doctrinas Hæreticorum*. Tertio dicitur Honorius *mentem Sergii in omnibus secutus, & impia ejus dogmata confirmasse*. Quarto in Act. XVIII. vocatur *organum Dæmonis*, non minus quam Theodorus, Sergius, Pyrrhus, aliique, per quos *unius voluntatis, & operationis in duabus naturis Christi hæresim in populum sparsit*. Quæ omnia certe evincunt, Honorium, ut vere hæreticum, fuisse condemnatum.

734. Resp. hæc esse intelligenda non in rigido, & litterali verborum sono, sed temperanda, & mitiganda secundum explicationem factam a Leone II. in epistola Synodi VI. confirmatoria, & etiam a Constantino Augusto, & ab aliis, prout supra explicatum est. Mirum autem videri non debet, fuisse Honorium eadem pœna mulctatum, ac hæresis auctores, quia licet non eodem ipsissimo, pars tamen crimine obstrictus erat; sic enim S. Cælestinus I. scribebat ad Episcopus Galliæ: „ Timeo, ne connivere sit hoc tacere; timeo, ne magis ipsi loquantur, qui permittunt illis taliter loqui. In talibus causis non caret suspicione taciturnitas, quia occurreret veritas, si falsitas displiceret. *Merito namque causa non respicit, si silentio faveamus errori*. " Hæc autem S. Cælestini verba peculiari quadam ratione Romano Pontifici conveniunt, cui in persona S. Petri præceptum est: *Confirma fratres tuos*.

735. Hoc itaque sensu Honorius primo meruit, ut ipsius nomen cum nominibus Hæreticorum in anathematismis confunderetur: quamvis postea debita distinctio facta est. Secundo ejusdem epistolæ dictæ sunt *alienæ ab apostolicis dogmatibus* &c., quia iis edocemur, errores esse illico resecandos, non ignavia, & tolerantia fovendos. Tertio

(*a*) Has quidem duas Leonis II. litteras interpolatas fuisse, probare conatur eruditus Feltriensis Episcopus Jo. Bartholi cap. 27. suæ pro Honorio Apologiæ, sed argumentis non admodum firmis, ut ego reor. Et si semel hæc methodus susciperetur, ut quædam conjecturæ sufficiant ad vetera monumenta in dubium revocanda, facile aditus Pyrhonismo Harduiniano aperiretur.

(*b*) Hic liber appellatus est *diurnus*, eo quod illa contineat, quæ in usu quotidiano erant in Romana Ecclesia. Illum primus Romæ vulgavit Lucas Holstenius an. 1658.; deinde P. Jo. Harnerius iterum cum suis annotationibus eumdem edidit ex altero manuscripto Parisiis 1680.

tio mentem Sergii Honorius secutus dicitur, silentium indicendo, quod Sergius postulabat. Demum fuit suo modo etiam Honorius organum diaboli, ad hæresim Monotheliticam spargendam, quia cum eam in ipsa sua nativitate præsecare debuisset, eamdem dilatari intempestiva tolerantia permisit (*b*).

736. Dices. Adrianus II. in suo Concilio Romano intolerabilem Photii præsumptionem damnans, qui Nicolaum I. anathematizare ausus fuerat. „ Romanum Pontificem, inquit, de omnium „ Ecclesiarum Præsulibus judicasse legimus, de „ eo vero quemquam judicasse non legimus. Li„ cet enim Honorio ab Orientalibus post mortem „ anathema dictum sit, sciendum tamen est, *quia* „ *fuerat super hæresi accusatus*, propter quam „ solam licitum est minoribus majorum suorum „ motibus resistendi " &c. Censuit igitur Adrianus Honorium propter hæresim fuisse accusatum, & condemnatum.

737. Resp., hæc Ariani verba nihil plus significare, quam alia superius allata Synodi VI. & Leonis II., scilicet fuisse judicatum, & condemnatum Honorium *super hæresi*, non quasi ea infectus fuerit, sed quia eam sua negligentia grassari permisit. Ceterum minime prætereunda sunt ejusdem Pontificis verba, quibus ita prosequitur: „ quamvis nec ibi, nec Patriarcharum, nec ce„ terorum Antistitum cuipiam de eo fas fuerit pro„ ferendi sententiam, *nisi ejusdem primæ Sedis* „ *Pontificis consensus præcessisset auctoritas*. " Unde sequitur „ Orientalium sententiam contra „ Honorium latam a Leonis confirmatione totum „ suum robur accepisse. " Leo autem II. luculenter exposuit, quo sensu Honorius, ut hæreticus fuerit condemnatus; scilicet non ut auctor hæreseos, sed quia ipsam sollicite extinguere neglexit.

738. Scholion. Antequam hanc Honorii apologiam absolvam, non puto inutile observare simul cum doctissimo Petro Ballerino in Libro singulari *De vi, ac ratione Primatus Rom. Pontificum* c. 15. §. 9., hunc deplorabilem Honorii lapsum, qui non dogmaticæ definitionis fuit, sed omissionis, subreptionis, improvidæ credulitatis, & inconsultæ œconomiæ, nullum præjudicium afferre ei promissioni Christi: *Rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua* Lucæ 22. 32., ex qua etiam in Petri successoribus Romanis Pontificibus indefectibilis judicandi de rebus fidei potestas derivata est. Distinguenda est enim in eo textu promissio Christi, ne deficiat fides Petri, etiam in successores transmittenda, a præcepto eidem, ejusque successoribus imposito: *Confirma fratres tuos*. Promissio Christi deficere non potest: præceptum autem potest aliquando violari, ut reipsa ab Honorio violatum est, quia nulla ejusdem præcepti semper adimplendi promissio a Christo est facta.

DISSERTATIO IV.

De Christo Redemptore, ac Mediatore nostro.

1. Postquam in superioribus tribus Dissertationibus, quantum necessaria brevitas permittebat, egimus primo de necessitate, & causis Incarnationis Dominicæ; deinde de ejusdem Incarnationis essentia, ac partibus eam componentibus; tertio vero de duarum naturarum in una Christi persona hypostatica unione, ejusdemque unionis consectariis, reliquum modo est, ut de termino hujus ineffabilis Mysterii agamus, scilicet de Christo ut nostro Redemptore, ac Mediatore, quod basim, & fundamentum nostræ Christianæ Religionis continet.

2. Hanc capitalem veritatem prorsus ignorarunt Gentiles, quamquam & illi sacrificiis piacularibus placanda esse Numina, nec sufficere internam pœnitentiam ad expianda peccata, passim credebant; unde universalis plane erat victimarum pro peccatis oblatio (*a*).

3. Eamdem redemptionis humanæ veritatem inficiantur Judei carnales, qui nec Jesum Nazarenum recipere voluerunt; nec alium expectant Messiam, nisi in potentia armorum, ad restituendum temporale regnum Israel; non autem ad satisfaciendum divinæ justitiæ pro nostris peccatis.

4. Porro utrisque dimissis in hac Dissertatione solum cum Christianis agemus, qui beneficium redemptionis nostræ a Jesu Christo peractæ aut tollunt omnino, at saltem imminuunt. Absoluto autem de Christi redemptione tractatu, de eodem Christo, ut nostro Mediatore agemus. Sit itaque

CAPUT I.

An necesse fuerit Christum incarnari, & pati pro liberatione generis humani a servitute peccati.

5. Breviter est præmittendum, potuisse Deum ex infinita sua justitia totum genus humanum peccato originali infectum, ac propterea sibi inimicum in sua miseria, ac calamitate deserere. *Universa*, inquit S. Aug. *de natura & gratia* c. 5. T. X. *massa* (hominum) *pœnas debet*, *& si*

(*a*) Sunt, qui credunt, Honorium non ab ipsa Synodo damnatum, sed tantummodo ab Episcopis Orientalibus in Synodo existentibus anathema illud in Honorium prodisse. Reipsa Anastasius Bibliothecarius in epist. ad Jo. Diaconum Romanum „ *Quis erit*, in„ quit, *qui nobis dicat*, *utrum* Honorius pro certo di„ ctaverit epistolam, de qua illum anathematizandi „ fomitem *calumniatores susceperunt?* " Sed Anastasius post duo fere sæcula scribens nimis sero hac de re dubium movere aggressus est.

(*b*) Vide quæ diximus T. I. p. 97. & seq.

si omnibus debitum damnationis supplicium redderetur, non injuste procul dubio redderetur. Hinc sacræ litteræ, iisque concordes SS. Patres redemptionem nostram, ut maximum infinitæ misericordiæ beneficium, commendant. *In hoc apparuit*, inquit S. Jo. in 2. ep. IV. 9. *charitas Dei in nobis, quoniam filium suum unigenitum misit in mundum, ut vivamus per eum.* Solum ergo controverti potest, an supposita hac misericordiosissima Dei benignitate liberandi homines a peccato, necesse fuerit Verbum incarnari, & pati.

6. S. Thomas 3. P. q. 46. art. 2. de passione Christi, ejusque necessitate agens, primo observat ex Philosopho, necessarium multipliciter dici; nempe primo aliquid ita necessarium dicitur, ut secundum sui naturam impossibile sit, aliter se habere; *& sic manifestum est*, inquit, *quod non fuit necessarium Christum pati, neque ex parte Dei, neque ex parte hominis.*

7. Alio modo, pergit Angelicus, dicitur aliquid necessarium ex „ aliquo exteriori: quod quidem „ si sit causa efficiens, vel movens, facit *neces-* „ *sitatem coactionis:* ut cum aliquis non potest „ ire propter violentiam detinentis ipsum. Si ve- „ ro illud exterius, quod necessitatem inducit, sit „ *finis*, dicetur aliquid necessarium *ex supposi-* „ *tione finis*, quando scilicet finis aliquis aut nul- „ lo modo potest esse, aut non potest esse con- „ venienter, nisi tali fine præsupposito. “ *Non ergo*, concludit S. Doctor, *fuit necessarium, Christum pati necessitate coactionis, neque ex parte Dei, qui Christum definivit pati; neque etiam ex parte ipsius Christi, qui voluntarie passus est.* Ex hac S. Thomæ doctrina statuitur sequens

PROPOSITIO I.

Non fuit absolute necesse, Jesum Christum pro liberatione generis humani carnem assumere, & mortem subire.

8. Prob. 1. hæc propositio auctoritate S. Augustini (quam affert S. Thomas laud. qu. 46. art. 2.); hic enim S. Pater LXIII. *de Trin.* c. 10. T. VIII. iis, qui quærebant, an Deo defuerit alius modus, qui liberaret homines a miseria mortalitatis hujus, qui vellet, Filium suum unigenitum induere humanam animam, & carnem, & mortem perpati? respondet *non alium modum possibilem Deo fuisse, cujus potestati cuncta æqualiter subjacent;* quamvis postea subdat: *sed sanandæ nostræ miseriæ convenientiorem modum alium non fuisse, nec esse oportuisse.* Quod nonnullis rationibus demonstrat. Quod idem aliis locis Sanct. Pater confirmat. Vide sup. Dissert. I. n. 110. pag. 101.

9. Præmissa autem hac Sancti Augustini auctoritate ita pergit Sanctus Thomas rem hanc declarare. „ Aliquid potest dici possibile, vel impos- „ sibile dupliciter: uno modo *simpliciter*, & *ab-* „ *solute;* alio modo *ex suppositione*. Simpliciter „ ergo, & absolute loquendo, possibile fuit Deo „ alio modo hominem liberare, quam per pas- „ sionem Christi, quia *non est impossibile apud* „ *Deum omne verbum*, ut dicitur Lucæ I. 37. „ Sed ex aliqua suppositione facta, fuit impossi- „ bile. Quia enim impossibile est Dei præscien- „ tiam falli, & ejus voluntatem, seu dispositio- „ nem cessari, supposita præscientia, & præor- „ dinatione Dei de passione Christi, non erat si- „ mul possibile Christum non pati, vel hominem „ alio modo, quam per ejus passionem liberari. “

10. Haud difficile esset, multis veterum Patrum testimoniis Sancti Thomæ doctrinam confirmare. Sed nobis sufficiant, quæ eorumdem Patrum ultimus Sanctus Bernardus habet in epistola 190. contra errores Petri Abaelardi, ubi *Qui neget*, inquit, *Omnipotenti ad manus fuisse alios modos nostræ redemptionis, justificationis, liberationis? Verum hoc non præjudicat hujus, quem e multis elegit, efficaciæ* (a).

PROPOSITIO II.

Fuit tamen conveniens misericordiæ & justitiæ Dei, hominem liberari per passionem Jesu Christi.

11. Id probat Angelicus laud. qu. 46. art. 1. inquiens, fuisse conveniens justitiæ ejus, quia per passionem suam Christus satisfecit „ pro peccato „ humani generis; & ita homo per justitiam Chri- „ sti liberatus est: misericordiæ vero, quia cum „ homo per se satisfacere non posset pro peccato „ totius humanæ naturæ (ut supra dictum est „ quæst. 1. art. 2.) Deus ei satisfactorem dedit „ Filium suum, secundum illud Roman. III. 24. „ *Justificati gratis per gratiam ipsius, per re-* „ *demptionem, quæ est in Christo Jesu, quem* „ *posuit Deus propitiatorem per fidem in san-* „ *guine ipsius.* Et hoc fuit abundantioris miseri- „ cordiæ, quam si peccata absque satisfactione „ dimisisset. Unde dicitur Ephes. 4. *Deus, qui* „ *dives est in misericordia, propter nimiam cha-* „ *ritatem, qua dilexit nos, cum essemus mor-* „ *tui peccatis, convivificavit nos in Christo.* “

12. Immo in corpore articuli ostendit, fuisse necessarium, ut Christus pateretur, *necessitate finis*,

(a) Non defuerunt inter Lutheranos, & Calvinianos, qui ut Socinianis acrius sese opponerent, necessariam *omnino*, & *absolute*, fuisse pronunciarunt Christi passionem, & mortem. Ita Christianus Weismannus Lutheranus in *Institut. Theolog. exegetico dogmatica*; & Canzius in *Compendio Theolog. purioris*. Ex Calvinianis Petrus Jeurius in Opusc. *De natura*, & *gratia*. Communiter tamen alii Acatholici nobiscum confitentur solam necessitatem *hypotheticam*.

nis, triplici de causa. „ Primo quidem ex parte „ nostra, qui per ejus passionem liberati sumus, „ secundum illud Joannis III. 14. *Oportet exaltari filium hominis, ut omnis, qui credit in „ eum; non pereat, sed habeat vitam æternam.* „ Secundo ex parte ipsius Christi, qui per humilitatem passionis meruit gloriam exaltationis, „ & ad hoc pertinet, quod dicitur Lucæ ult. 26. „ *Nonne oportuit, Christum pati, & sic intrare in gloriam suam?* Tertio ex parte Dei, „ cujus definitionem circa passionem Christi prænuntiatam in Scripturis, & præfiguratam in observantia (fortasse *observantiis*) veteris testamenti oportebat impleri. Et hoc est, quod dicitur Lucæ XXII. 21. *Filius hominis secundum quod definitum est, vadit.* Et Lucæ ult. „ 44. *Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos, „ cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est, impleri omnia, quæ scripta sunt in „ Lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me; „ quoniam sic scriptum est, & sic oportebat „ Christum pati, & resurgere a mortuis.* " Ita Angelicus perspicue explicat, & quomodo *absolute*, & *simpliciter* Christi passio necessaria non fuerit ad liberandos homines a peccato, & quomodo nihilominus fuerit conveniens, immo ex præsuppositione finis etiam necessaria.

13. Et in art. 3. probat, nullum fuisse *convenientiorem modum* ad liberationem humani generis, quam per passionem Christi. Id autem ex eo ostendit, quod ex Christi passione præter liberationem a peccato plura alia bona in nos promanarunt. *Primo* enim cognoscentes, quantum Deus nos dilexerit, provocamur ad eum vicissim diligendum; in quo perfectio humanæ salutis consistit: unde Apostolus dicit Roman. 8.: *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus ..... Christus pro nobis mortuus est.* *Secundo* habemus exemplum obedientiæ, humilitatis, constantiæ, justitiæ, & ceterarum virtutum in passione Christi ostensarum. *Tertio* non solum per Christi passionem liberati sumus a peccato, sed etiam gratiam justificantem, & gloriam beatitudinis ipse nobis promeruit &c. Alias affert Sanctus Doctor hujus convenientiæ rationes Lib. IV. *contr. Gent.* c. 54.

14. Obj. contra primam Proposit. Multi Patres aperte docent, necesse omnino fuisse, Deum carnem sumere, pati, & mori ad liberandum genus humanum a peccato. Inter alios eminet Sanctus Anselmus, qui in opere, quod inscripsit *Cur Deus homo?* hoc ponit Lib. I. cap. 10. principium: *Sicut in Deo quantumlibet parvum inconveniens sequitur impossibilitas: ita quantumlibet parvam rationem, si majori non vincitur, comitatur necessitas.* Ex hoc autem principio eruit, non potuisse Deum peccatum hominibus sine debita satisfactione dimittere, quia hoc esset indecens ejusdem justitiæ; & concludit: *Necesse est ergo, ut aut ablatus honor solvatur, aut pœna sequatur: alioquin aut sibi ipsi Deus justus non erit, aut ad utrumque impotens.* Nonnulli alii Sancti Patres eamdem passionis Christi necessitatem asseruerunt. Eos recenset Car. Witasse *de Incarnat.* Q. II. sect. 4. assert. 2.

15. Resp., Sanct. Anselmum, & plerosque alios Patres loqui non de necessitate absoluta, quasi Deus non potuerit absolute homines aut in sua miseria deserere, aut eos a peccato liberare sine Filii sui incarnatione, & passione, sed de necessitate hypothetica, & conditionata, qua decreverat, homines a peccatis non liberare, nisi exhibita prius pro ipsis integra, atque ad justitiæ numeros exacta satisfactione. Certe ipse S. Anselmus in Lib. II. ejusdem operis c. 26. docet, *improprie dici, Deum aliquid non posse, aut ex necessitate facere*; cujus doctrinæ rationem hanc reddit cap. seq.: *Omnis quippe necessitas, & impossibilitas ejus subjacet voluntati: illius autem voluntas nulli subditur necessitati, aut impossibilitati. Nihil enim est necessarium, aut impossibile, nisi quia ipse ita vult.* Similiter facile conciliantur secum ipsi Sancti Patres: & cum dicunt, necessariam fuisse incarnationem, & mortem Filii, ut homines a peccato liberarentur, intelligi debent de necessitate hypothetica: cum vero asserunt, potuisse nihilominus Deum multis aliis modis nos a peccato liberare, ut jus ad gloriam culpa nostra deperditum postliminio recuperaremus, necessitatem absolutam excludunt (a).

16. Dices. Deus *seipsum negare non potest*, ut inquit Apostolus 2. ad Timoth. II. 3.; seipsum autem negaret, si justitiam suam negaret, cum ipse sit sua justitia: ergo Deus non potuit homines a peccatis liberare, nisi prius exhibita plena, & integra suæ justitiæ satisfactione; hæc autem nonnisi per incarnationem, & mortem Filii sui exhiberi poterat, adeoque &c.

17. Respondet Sanctus Thomas hac quæst. 46. art. 2. ad 3. „ quod hæc etiam justitia dependet ex voluntate divina, ab humano genere satisfactionem exigente pro peccato. „ *Nam si voluisset absque omni satisfactione hominem a peccato liberare, contra justitiam non fecisset.* „ Ille enim Judex non potest salva justitia culpam sine pœna dimittere, qui habet punire culpam in alium commissam, puta vel in alium „ hominem, vel in totam rempublicam, sive in „ superiorem, vel Principem. Sed Deus non habet aliquem superiorem; sed ipse est supremum, „ & commune bonum totius universi. Et ideo si „ dimittat peccatum, quod habet rationem culpæ, „ ex

(a) Hæc visa est commodissima via explicandi S. Anselmum, quin ipsum deserendum esse dicamus cum aliquibus Theologis, qui hunc primum Theologiæ Scholasticæ inter Latinos Doctores durius locutum fuisse existimant, ut P. Gabr. Vasquez in 3. P. S. Thom. Disp. 1. c. 2. & 3.

„ ex eo, quod contra ipsum committitur, nulli „ facit injuriam; sicut quicumque homo remittit „ offensam in se commissam absque satisfactione, „ misericorditer, & non injuste agit. Et ideo David misericordiam petens dicebat (Ps. L. 6.) *Tibi soli peccavi*, quasi dicat: *Potes sine injustitia mihi dimittere*. "

18. Dices secundo. Deus non potest non odisse peccatum; ergo etiam non potest illud impunitum dimittere (*a*).

19. Respond., Deum odio infinito certe prosequi peccatum, utpote quod infinitæ ejus sanctitati opponitur; posse tamen illud condonando delere, ut nullum proinde supersit infiniti ejus odii objectum.

20. Dices tertio. Deus non potest justis non rependere præmium: ergo nec potest peccatoribus non infligere pœnas, adeoque &c.

21. Resp. neg. cons.; Justi enim jus habent ad præmium, quod Deus pro sua justitia iis reddere debet: unde S. Paulus dicebat 2. ad Tim. IV. 8. repositam sibi esse *coronam justitiæ*, quam sibi redditurus erat *justus judex*. Pœnarum autem inflictio pendet quidem a justitia, quousque culpa existit. Sed Deus pro sua misericordia potest culpam remittere, ut nullus sit amplius justitiæ punitivæ locus.

22. Obj. contra secundam Propos. Convenientissimum videbatur, ut diabolus, qui violenter, & injuste homines captivos detinebat, per solam Dei potentiam vinceretur, non autem per Christi humanitatem, passionem & mortem.

23. Respondet Sanctus Thomas qu. 46. art. 3. ad 3. „ quod licet diabolus injuste invaserit hominem, tamen homo propter peccatum juste erat „ sub servitute diaboli derelictus a Deo. Et ideo „ conveniens fuit, ut per justitiam homo a servitute diaboli liberaretur, Christo satisfaciente „ pro ipso per suam passionem. Fuit etiam hoc „ conveniens ad vincendam superbiam diaboli, „ qui est desertor justitiæ, & amator potentiæ, „ ut Christus diabolum vinceret, & hominem liberaret, non per solam potentiam Deitatis, sed „ etiam per justitiam, & humilitatem passionis, „ ut Augustinus dicit XIII. *de Trinitate* cap. 13. „ & seq. "

24. Dices primo. Quæcumque utilitas nobis provenit ex Christi passione, poterat etiam sine illa per divinam bonitatem, & omnipotentiam provenire: nulla ergo erat Christi passionis necessitas, vel utilitas.

25. Respond. cum Sancto Thoma IV. *Contr. Gent.* cap. 55. „ Licet ad omnia facienda Dei voluntas sufficiat, tamen divina sapientia exigit, „ ut rebus singulis secundum earum congruentiam „ provideatur a Deo .... Unde licet Deus sola voluntate efficere potuerit in humano genere omnes „ utilitates, quas ex Dei incarnatione dicimus provenisse, tamen congruebat humanæ naturæ, ut „ hujusmodi utilitates inducerentur per Deum hominem factum. "

26. Dices secundo. Ex doctrina incarnationis, & passionis Dominicæ multa potius detrimenta, quam utilitates, hominibus provenerunt. Multi enim errores inde nati sunt, & obstinatæ hæreses, quæ utramque rempublicam, ecclesiasticam, & civilem, maximopere perturbarunt, cum incredibili hominum damno: ergo &c.

27. Reponit Angelicus loco laud., multo plures errores per Christi doctrinam, passionem, & mortem fuisse sublatos. „ Sicut autem ex creatione rerum a divina bonitate procedente aliqua „ mala sunt consecuta, quod competebat conditioni creaturarum, quæ deficere possunt, ita etiam non est mirum, si manifestata divina veritate sunt aliqui errores exorti ex defectu mentium humanarum; qui tamen errores exercuerunt fidelium ingenia, ad diligentius divinorum „ veritatem exquirendam, & intelligendam: sicut „ & mala, quæ in creaturis accidunt, ordinat „ Deus ad aliquod bonum. "

28. Dices tertio. Si propter nostram salutem Deus natus, passus, & mortuus esset, videretur conveniens, ut omnes salvarentur; cum tamen nonnisi ad paucissimos redemptionis utilitas derivetur.

29. Resp. Incarnationis, & passionis Dominicæ virtutem fuisse sufficientem ad salutem omnium hominum: quod autem non omnes salventur, ex hominum perversitate oriri, qui hujus tam insignis beneficii fructum in se suscipere nolunt, incarnato Deo per fidem, & amorem non inhærentes. Quod autem Deus hanc hominum perversitatem permittat, quam certe si vellet, salva etiam illorum libertate, impedire posset, id pertinet ad inscrutabilia ejus judicia. Interea non inutilis fuit hæc divina ineffabilis misericordia, quæ in multis plenissimum fructum reportat, in aliis autem infinitam Dei justitiam manifestat.

30. Dices quarto. Passio, & mors Christi exequi non poterat sine magno Judæorum scelere: non ergo decebat divinam bonitatem hoc medium ad liberandos homines a peccato seligere. Vel si non obstante crucifigentium peccato decebat per Christi mortem deleri peccata, cum homines frequenter peccent, debuisset Christus etiam frequenter mori.

31. Respondet Angelicus „ quod mors Christi „ virtutem satisfaciendi habuit ex charitate ipsius, „ qua voluntarie mortem sustinuit, non ex iniquitate occidentium, qui eum occidendo peccarunt .... Et

(*a*) Hoc argumento utitur Tournelius, ut probet contra Socinianos, non potuisse Deum *de potentia ordinaria* remittere hominum peccata sine *condigna* Christi satisfactione. Repugnant vero Tournelio communis fere aliorum Theologorum sententia, Ss. Patrum, & S. Thomæ mox allegati n. 17. auctoritas.

„ .... Et quamvis mors Christi pro peccato satisfactoria fuerit, non tamen toties eum mori oportuit, quoties homines peccant: quia mors Christi sufficiens fuit ad omnium expianda peccata, tum propter eximiam charitatem, qua mortem sustinuit, tum propter dignitatem personæ satisfacientis, quæ sunt Deus, & homo. “

CAPUT II.

Ostenditur ex hypothesi, quod Deus voluerit pro peccato accuratam satisfactionem, necessarium omnino fuisse Deum incarnari. (a)

32. Satisfactio, de qua hic loquimur, qua nempe, ut ait Sanct. Thomas 3. Part. qu. 84. art. 4., *quis satisfacit, sive pro se, sive pro alio, pretium quoddam dicitur, quo seipsum, vel alium redimit a peccato, & a pœna.* Hæc autem satisfactio ex doctrina ejusdem Angelici qu. 1. art. 2. ad 2. est duplex; una *sufficiens perfecte*, quando scilicet *est condigna per quamdam adæquationem ad recompensationem culpæ commissæ*. Alia dicitur satisfactio *sufficiens imperfecte; scilicet secundum acceptionem ejus, qui est ea contentus, quamvis non sit condigna*.

33. Loquimur hic de satisfactione *perfecta*, & *condigna*, ad quam plures conditiones requiri Theologi unanimiter docent. *Prima* est ut hæc satisfactio sit ad alterum, cum nemo proprie loquendo possit exigere satisfactionem, sibique eamdem dare. *Secunda* ut actus satisfacientis sit voluntarius, & liber, quia debet esse meritorius: sine libertate autem nullum potest esse meritum: quamobrem, quando aliquis cogitur pœnas luere, dicitur *satispassio*, non *satisfactio*. *Tertia*, ut quod pro satisfactione redditur, sit æquivalens injuriæ illatæ. *Quarta*, ut sit ex bonis propriis personæ satisfacientis, quamobrem servus domino suo ex rigore justitiæ satisfacere non potest, cum nihil habeat proprium. *Quinta*, ut satisfactio sit ex bonis alias indebitis, unde qui reddit quod debet ex bonis alio titulo debitis, puta ex charitate, vel gratitudine, proprie non satisfacit plene, & perfecte. *Postrema*, ut creditor hanc satisfactionem acceptare teneatur ex justitia; si enim eam acceptare non teneatur, remissio debiti semper fiet ex gratia, & liberalitate. His positis sequens statuitur

PROPOSITIO.

Nulla creatura potuit Deo pro nostris peccatis condignam, & perfectam satisfactionem exhibere.

34. Prob. primo de hominibus, qui omnes erant peccato originali, vel etiam peccatis suis propriis, & actualibus obstricti, natura filii iræ, & sub dæmonis captivitate. Sanct. enim Joannes in prima epist. c. III. 5. Christum dicit, nos a peccato liberare potuisse, quia nullum in eo erat peccatum. *Scitis, quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret, & peccatum in eo non est.* Quæ dilecti Apostoli verba ita commentatur Sanct. Augustinus Tract. IV. T. V. ..... *Nam si esset & in illo peccatum, auferendum esset illi, non ipse auferret.* Atque etiam Apostolus Paulus Hebr. VII. 26. seq. *Talis*, inquit, *decebat, ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cœlis factus: qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum Sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi.*

35. Facile autem est hanc doctrinam veterum Patrum auctoritate confirmare. Nam S. Irenæus Lib. III. adversus hæreses cap. 28. alias 20. n. 2. *Non erat*, inquit, *possibile, eum hominem, qui semel victus fuerat, & elisus per inobedientiam replasmare, & obtinere bravium victoriæ* &c. Sanct. autem Basilius exponens illa verba Psalmi XLVIII. 8. *Frater non redimit, redimet homo* „ „ Non homo nudus, ait, sed homo Deus Jesus „ Christus, quia nullus alius condignus afferre po„ terat pretium. “ Tomo I. Operum. Eademque pene habet S. Ambrosius in eumdem Psalmum XLVIII., ubi de Christo Jesu: *Ipse est solus*, inquit, *qui redimit hominem ..... quia pro alienis sanguinem suum fudit, quem nemo potest offerre pro fratre.* Et S. Leo Papa Serm. I. de Nativit. *Nisi*, inquit, *esset verus Deus, non afferret remedium: si non esset homo, non præberet exemplum.*

36. Ac de hominibus peccato coinquinatis, quales omnes nascuntur, testimonia S. Patrum allata apertissima sunt, ut nulla possit esse difficultas. Solum quæritur, an alius homo innocens a Deo creatus, vel Angelus, gratia supernaturali exornatus, potuisset condignam pro nostris peccatis exhibere satisfactionem?

37. Sanct. Thomas 3. P. qu. 1. art. 2. ad 2. omnino negat potuisse ab homine puro plene, ac per-

(a) *Satisfactio* proprie non est vox Biblica, nullibi enim in sacris litteris invenitur; cum tamen inveniatur ipsa res significata, jure a Theologis adhibetur. Immo ipse Socinus non refragatur; nam *De Christo Servatore* P. II. c. 26. *De ipso, inquit, satisfactionis verbo me nihil sollicitum esse, animadvertere potuisti. Res enim, non verba quæro.* Alibi tamen protestatus est, quod *etiamsi non semel, sed sæpe id in sacris monumentis scriptum extaret* (scilicet Christum pro nostris peccatis satisfecisse), *non idcirco tamen ita prorsus rem se habere crediturum esse.*

perfecte Deo pro nostris peccatis satisfieri, non solum quia tota humana natura erat per peccatum corrupta, ,, sed etiam quia bonum alicujus ,, personæ, vel etiam plurimum non poterat per ,, æquiparantiam totius naturæ detrimentum re- ,, compensare: tum etiam quia peccatum contra ,, Deum commissum *quamdam* infinitatem habet ,, ex infinitate divinæ majestatis: tanto enim of- ,, fensa est gravior, quanto major est ille, in ,, quem delinquitur. Unde oportuit ad condignam ,, satisfactionem, ut actus satisfacientis haberet ,, efficaciam infinitam, utpote Dei, & hominis e- ,, xistens". His rationibus S. Doctor alias addit in Libro III. *Sent.* dist. I. art. 2. ad 9., & illam præcipue, quod quæcumque bona homo exhibet Deo, sunt illi ex multis titulis debita; vera autem satisfactio debet esse *ex indebitis*, ut supra dictum est num. 33.

38. Et etiamsi verum non esset, peccatum contra Deum commissum habere *quamdam infinitatem*, quod docet Angelicus, Scotistæ autem negant, adhuc tamen ratio allata ab Angelico efficaciter evinceret, puram creaturam non posse Deo condignam satisfactionem præbere; quia quæcumque satisfactio esset semper minor, quam offensa illata. Gravitas enim offensæ mensuratur ex dignitate personæ, cui fit injuria, & satisfactionis dignitas ex dignitate personæ satisfacientis, juxta illud tritum proloquium: *Honor est ex honorante, & injuria, seu offensa in persona dehonorata, seu læsa;* ut patet exemplis etiam humanis. Si enim homo plebejus honoret Regem, ille honor non tanti æstimatur pretii, quanti est, si Rex hominem honoret plebejum; quia honor pensatur a persona honorante. Contra vero si Rex hominem plebejum injuria afficiat, illius gravitas mensuratur ab ipso plebejo, & fere pro nihilo habetur: gravissima vero esset injuria, quam plebejus Regi irrogaret. Sic ergo injuria irrogata Deo per peccatum hominis tantæ est gravitatis, ut nulla alicujus creaturæ satisfactione compensari possit. Unde egregie Salvianus Lib. VI. *De providentia* c. 11. *Semper*, inquit, *per dignitatem injuriam perferentis crescit culpa, quia necesse est, ut quanto major est persona ejus, qui injuriam patitur, tanto major sit noxa ejus, qui facit. Quanto igitur majoris piaculi crimen est, injuriosum quempiam esse Deo?* (*a*).

39. Objic. primo. Homo purus per actus charitatis perfectæ tantum tribuit Deo, quantum per actus peccati ab ipso ablatum fuerat: sicut enim per peccatum homo recedit a Deo, eique rationem ultimi finis denegat, ita per actum amoris homo redit ad Deum, tamquam ad ultimum finem. Id expresse tradit S. Thomas 3. P. qu. 48. art. 2. inquiens: *Ille proprie satisfacit pro offensa, qui exhibet offenso id, quod æque, vel magis diligit, quam oderit offensam.* Homo itaque purus gratia sanctificante exornatus, per quam ad ordinem supernaturalem elevatur, Deum amando, ei rationem primi & ultimi finis reddit, quam peccando abstulerat; adeoque illi pro sua offensa plenissime satisfacit.

40. Resp. primo, hominem quacumque gratia sanctificante instructum non posse Deo strictam, & ad justitiæ apices satisfactionem exhibere; quia talis satisfactio suum valorem desumeret ex gratia divina; unde non esset ex *propriis*, quod ad justam satisfactionem requiritur. Neque etiam esset *ex indebitis;* quia opera charitatis licet ferventissima sunt Deo debita, juxta illud Christi Domini apud Lucam XVII. 10.: *Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus;* unde ad summum esset satisfactio secundum Dei acceptationem (*b*).

41. Deinde, cum homo per actum charitatis Deo reddit rationem ultimi finis, quam peccando abstulerat, satisfacit quidem ex parte, reddendo rem ablatam, non autem ex toto, cum non compenset injuriam Deo irrogatam; ad quam compensandam oportet ut actus honoris, & obsequii tanti valoris sit quantæ fuit gravitatis, & deformitatis injuria infinitæ Dei majestati illata. Sicuti si quis Regi suo vi abriperet, aut saltem abripere tentaret coronam & purpuram, non illi utique *plene* satisfaceret easdem restituendo, aut veniam humiliter petendo, & actibus obsequii ipsi alias debitis eumdem honorando. Quamquam inter Regem, & subditum major sit proportio, quam inter Deum, & homines.

42. Textus autem S. Thomæ, si integer reddatur, nullo modo opponitur nostræ, & ipsius constanti doctrinæ. Ibi enim Angelicus quærit, *an passio Christi causaverit nostram salutem per modum satisfactionis?* Respondet autem affirmative dicendo: ,, quod ille *proprie* satisfacit pro of- ,, fensa, qui exhibet offenso id, quod æque, vel ,, magis diligit, quam oderit offensam. Christus ,, autem de charitate, & obedientia patiendo, ma- ,, jus

(*a*) Ceterum hanc S. Thomæ rationem deductam ex *quadam infinitate* offensæ Deo per peccatum illatæ, major, ni fallor, & melior tam veterum, quam recentiorum Theologorum pars adoptavit. Inter veteres eam potissime urget S. Anselmus in Libro I. *Cur Deus homo*. Post autem Richardus Victorinus *De Incarnat.* c. 8., Arnoldus Abbas Bonæ Vallis Tract. V. *De Verbo Chr.*, & Magister sententiarum; quos secuti sunt S. Thomas supra allegatus, S. Bonaventura Diss. XX. in L. III. *Sentent.* qu. 4. Estius in eadem Diss. XX. §. 3., Sylvius ad Quæst. I. S. Thomæ 3. P. qu. 4. art. 1., Franc. Suarez &c. &c. Consulatur Jo. Bapt. Gonet. Disp. IX. *De peccatis*. Non consentiunt quidem isti Theologi inter se, an peccati lethalis malitia sit infinita *intrinsece*, an solum *extrinsece*, & *objective*. Sed quantum ad nos attinet, sufficit, eam esse quocumque modo infinitam.

(*b*) Multa de debito nostro honorandi Deum, quantum possumus, habet S. Bernardus in Serm. XXII. *De divers.* T. III., ubi n. 9. ita concludit: *Totum ergo*,

„ jus aliquid Deo exhibuit, quam exigeret re-„ compensatio totius offensæ humani generis: *pri-„ mo*, propter magnitudinem charitatis, ex qua „ patiebatur: *secundo*, *propter dignitatem vitæ „ suæ*, quam pro satisfactione ponebat, quæ e-„ rat *vita Dei*, *&* *hominis* &c. " Quæ conditio neque homini, neque Angelo, nec cuilibet excellentiori creaturæ adaptari potest.

43. Dices. Potissima nostra ratio, qua contendimus, hominem purum, quantacumque gratia exornatum, non posse integre, & perfecte Deo satisfacere, ex eo deducitur, quod præter restitutionem rei ablatæ etiam requiratur æqualis compensatio injuriæ Deo irrogatæ, quæ ab homine fieri nequit: atqui hæc ratio falso innititur supposito, nempe violatione divinæ Legis injuriam Deo irrogari; qui enim violat præceptum Superioris, illius honorem non lædit, nisi violationi addatur contemptus; ergo &c.

44. Resp. neg. min.; quia cum Deus ultimus noster finis sit, jure meritoque exigit, ut omnia ad ipsum referantur, nihilque ei præferatur. Qui autem ejus sanctissimam Legem violat, plus amat creaturas, quam Creatorem, easque Creatori, & Legislatori actu præfert, quod sine aperta ipsius Creatoris injuria fieri non potest. Res autem non ita se habet in Legislatore creato, cui jus non est, ut omnia ad ipsum, tamquam ad supremum finem referantur, & qui externa subditorum obedientia contentus est, & ideo omnis quidem transgressio legis est injustitia, & inobedientia, non autem vera Legislatoris injuria.

45. Dices secundo. Satisfactio non requirit æqualitatem inter personam offensam, & personam satisfacientem; sed solum inter ipsam satisfactionem, & injuriam. Sic qui furatus est Regi, eidem plane satisfacit, restituendo rem furto sublatam, etiamsi persona furis, & restituentis a Regis dignitate admodum distet. At vero inter actum charitatis intensum, & actum aversionis a Deo per peccatum est perfecta æqualitas; seu tanta est bonitas in primo, quanta malitia, & deformitas in secundo: ergo &c.

46. Resp., duo in vera satisfactione, de qua loquimur, esse distincta, scilicet restitutionem rei ablatæ, & compensationem injuriæ irrogatæ. Quantum ad primum, sufficere restitutionem rei ablatæ, aut æquivalentis, nec attendi personarum inæqualitatem. Quantum vero ad injuriam non sufficere qualemcumque reparationem honoris læsi, sed requiri omnimodam compensationem. Exemplum superius allatum Regis, cui homuncio quidam purpuram, aut coronam detrahat, hanc doctrinam illustrat. Addo, nec esse inæqualitatem perfectam inter actum charitatis, & actum offensæ Dei, ut quantum per istum surripitur, tantum per illum reddatur. Primus enim in homine est finitus; peccatum autem habet quamdam *infinitam* deformitatem; vel saltem multo plus injuriæ irrogatur Deo per peccatum, quam ipsi præbeatur honoris per actus charitatis, & obsequii. Præterea omnes actus nostri charitatis, cultus, & obsequii erga Deum, sunt ipsi ex multis titulis debiti.

47. Dices tertio. Si ratio ista disparitatis inter personam læsam, & personam satisfacientem valeret, illud consequeretur quod nullus subditus posset Principi suo pro irrogata illi injuria plene satisfacere, quia persona satisfaciens esset semper inferioris ordinis, quam sit persona Principis læsa; quod tamen falsum est.

48. Resp., inter homines, cujuscumque sint conditionis, & dignitatis, semper esse aliquam finitam distantiam, quæ sin minus ab excellentia personæ satisfacientis, saltem ex objecto, & circumstantiis ipsius satisfactionis adæquari potest; ut in pœnis, quas rei læsæ majestatis luere coguntur. Secus autem res se habet in offensa Dei.

49. Dices quarto. Potest Deus constituere aliquem purum hominem, qui pro omnibus hominibus mereatur gratiam: potest ergo pariter aliquem hominem tanta gratia ornare, ut pro omnium peccatis satisfaciat.

50. Resp. primo, dato antec., neg. cons., si intelligatur de satisfactione plena, & condigna; ad hanc enim satisfactionem requiritur æqualis dignitas personæ satisfacientis, ac personæ offensæ, ut supra probatum est. Ad merendum autem hæc æqualitas non est necessaria, ut patet in justis, qui bonis suis operibus vere, & proprie merentur vitam æternam: unde non est eadem ratio meriti, & satisfactionis. Secundo falsa omnino est prima propositio, si intelligatur de vero merito, seu *de condigno*. Ut enim docet S. Thomas 1. 2. quæst. 114. art. 6., *Merito condigne nullus potest mereri alteri primam gratiam, nisi solus Christus; quia unusquisque nostrum movetur a Deo per donum gratiæ, ut ipse ad vitam perveniat .... Sed anima Christi mota est a Deo per gratiam, non solum ut ipse perveniret ad gloriam vitæ æternæ, sed etiam ut alios ad eam adduceret, inquantum est caput Ecclesiæ*. Immo nec sibi ipsi potest quispiam gratiam justificationis *de condigno* mereri; tale enim meritum nonnisi in eo esse potest, qui gratia habituali instructus, & sanctificatus est, quæ sola est fons, & radix veri meriti. Ad summum igitur posset ex speciali privilegio aliquis mereri omnibus hominibus gratiam, exhibendo Deo eam satisfactionem, quæ vocatur ab Angelico *sufficiens imperfecte*, sci-

quod es, illi debes, a quo totum habes: illi præcipue Domino, qui & te fecit, & benefecit tibi .... Quis ergo amplius grunniet, dicens: nimium laboramus, nimium jejunamus, nimium vigilamus; cum nec millesimæ, immo nec minimæ parti debitorum suorum valeat respondere?

scilicet secundum acceptationem ejus, qui est ea contentus; non autem satisfactionem perfectam, & numeris omnibus absolutam.

51. Dices quinto. Posset Deus hominem aliquem condere, eumque caput generis humani constituere, quemadmodum constitutus fuerat Adam: & quemadmodum Adam suam justitiam originalem transfudisset in posteros nisi eam peccato amisisset, ita hoc novum caput generis humani a Deo conditum posset Deo pro aliorum peccatis integre satisfacere.

52. Resp., talem hominem innocentem, quantalibet gratia exornatum numquam posse ex integro reparare injuriam Deo per peccatum irrogatam; quia quæcumque sint ejus merita, erunt semper infinito intervallo inferiora majestati Dei offensi, ut jam sæpe dictum est.

53. Obj. secundo. Falsum est, offensam, & injuriam Deo per peccatum factam esse gravitatis infinitæ: ergo pariter falsum est, satisfactionem perfectam non posse Deo exhiberi, nisi per actiones meriti, & valoris infiniti. Ant. prob. *primo*, quia peccatum requirit cognitionem, & malitiam finitam, non autem infinitam, cujus creatura capax non est. *Secundo*, quia unum peccatum est majus altero, ut contra Stoicos, & impium Jovinianum tenet catholica doctrina; si autem peccatum haberet gravitatem infinitam, omnia essent æqualia: neque enim unum infinitum esse potest majus altero. *Tertio* peccatum veniale est vera offensa Dei; nemo tamen dixerit, ipsum infinitam injuriam Deo irrogare.

54. Resp., ut supra num. 37. declaravimus, etiam dato, & non concesso, peccato non irrogari Deo injuriam infinitam, adhuc tamen semper verum esse, nullam inveniri proportionem inter injuriam Deo per peccatum irrogatam, & satisfactionem puræ creaturæ ipsi exhibitam. Et quamquam gratia, & meritum alicujus creaturæ magis ac magis augeretur, ut exæquaret meritum Sanctissimæ Dei Genitricis, & omnium simul Sanctorum, semper tamen longissime distaret a dignitate personæ læsæ, nempe Dei; ut proinde nunquam posset condignam, & parem offensæ satisfactionem illi offerre. Et hoc satis esse debet pro solutione argumenti, ut necesse non sit in aliam difficiliorem controversiam ingredi de infinita peccati lethalis gravitate.

55. Verumtamen ne videamur rei difficultate perterriti terga adversariis dare, primæ probationi respondemus, peccatum, si consideretur ex parte hominis illud patrantis, certe finitum esse; infinitum autem esse, si consideretur ex parte Dei, qui eo offenditur. Ut enim jam dictum est, injuria, & offensa cum mensuretur ex dignitate personæ læsæ, eo major est, quo major est excellentia ipsius personæ. Cum ergo majestas Dei sit infinita, infinita quoque esse debet injuria ipsi per peccatum illata.

56. Nec propterea sequitur, omnia peccata esse æqualia, ut Jovinianus cum Stoicis delirabat. Duo enim in peccato lethali distingui debent, scilicet actus peccatoris, & offensa Dei. Primus potest esse magis, vel minus intensus, majoris, vel minoris cognitionis, aut malitiæ; unde peccatorum resultat diversitas. Offensa autem Dei utpote infinita est æqualis. Sic in inferno omnia peccata puniuntur pœnis æternis, nec tamen puniuntur æqualiter; quia varia est pœnarum intensitas, damnatorum culpis correspondens.

57. Postrema difficultas de peccato veniali solvitur observando, per peccatum veniale homines proprie non averti ab ultimo fine, atque per ipsum non irrogari Deo illam infinitam injuriam, quæ consistit in læsione illius summi juris, ut omnia ad ipsum, tamquam ad supremum finem, dirigantur. Tota ergo offensa consistit in quadam diminutione divinæ gloriæ extrinsecæ.

58. Hinc non desunt Theologi, qui putent, per actum charitatis intensum posse hominem justum Deo satisfacere *de condigno* pro peccatis venialibus; quia, inquiunt, Deo magis placet actus ille charitatis quam displiceat peccatum veniale, per quod homo absolute non avertitur a Deo. Unde etiam actui charitatis debetur præmium æternum; peccato autem veniali non debetur pœna æterna.

59. Alii tamen Theologi, considerantes infinitam distantiam inter Deum, & homines, negant, posse Deo etiam pro culpa veniali ab homine exhiberi integram, plenamque satisfactionem. Sed parum interest hanc controversiam definire, cum nihil conferre videatur ad præcipuum nostrum scopum, veram, ac superabundantem satisfactionem Jesu Christi contra Socinianos defendendi. De ea tamen videri possunt Scholastici; ac inter alios Car. Witasse *de Incarnat.* Quæst. II. Sect. V. in fine cap. 2.

CAPUT III.

De Jesu Christi satisfactione pro nostris culpis.

60. Ex quo nulla creatura potuerit Deo pro nostris culpis plenam, omnibusque justitiæ numeris absolutam satisfactionem Deo exhibere, manifeste consequitur, necessariam fuisse Verbi æterni incarnationem, per quam solam poterat divina justitia placari, quæ justas, & condignas scelerum nostrorum pœnas exigebat. Hanc autem Jesu Christi satisfactionem pro nostris peccatis non solum Gentiles, & Judæi, qui Christum ut Messiam a Deo missum non agnoscunt; sed etiam complures ex Christianis impie negarunt.

61. Atque imprimis ingrati Pelagiani, qui peccatum originale tollentes, & de viribus liberi arbitrii superbe præsumentes nullam tanti beneficii necessitatem fuisse consequenter docebant, stulte asserentes, *Naturam hominum neque in parvulis*

lis medico, quia sana est, neque in majoribus gratiæ adjutorio egere, quia sibi sufficiens est ad justitiam. Ita de iis refert S. Augustinus in Lib. *de natura & gratia* cap. 6. Imo eo usque dementiæ processerunt, ut crederent, homines posse viribus propriis ad perfectam *ἀναμαρτησίαν impeccabilitatem* pervenire. Quando autem manifestis sacrarum litterarum testimoniis convincebantur, Christum esse Messiam in Lege promissum, & mundi Salvatorem, respondebant, totam ipsius gratiam in lege, doctrina, atque exemplis sitam esse. Sed hac de re copiosa erit nobis Tomo sequenti disputatio.

62. Sæculo XII. Petrus Abælardus hunc Pelagianorum absurdum errorem renovare tentavit; ut enim S. Bernardus refert in Tract. *de erroribus Abælardi* c. 5., postquam confessus est, omnes Doctores post Apostolos in hoc convenire, *quod diabolus dominium, & potestatem habebat super hominem, & jure eum possidebat .... ideoque hac necessitate incarnatum esse Filium Dei, ut homo, qui aliter liberari non poterat, per mortem innocentis jure liberaretur a jugo diaboli*, ita subjicit: *Sed ut nobis videtur, nec diabolus unquam jus aliquod in homine habuit, nisi forte, Deo permittente, ut carcerarius, nec Filius Dei ut hominem liberaret, carnem assumpsit* (a). Unde de Abælardi consensu gloriabatur Jo. Crellius in Resp. ad Hug. Grotium c. 6.

63. Sed maxime hic notandi sunt, atque accurate confutandi Sociniani, omnium hæreticorum pestilentissimi, qui infandas, & jam toties damnatas Arianorum, Pelagianorum, aliarumque Ecclesiæ pestium blasphemias, quasi in fœtidissima sententia simul collegerunt. „ *Ego quidem*, inquit Faustus Socinus in exordio *Disputationis de Christo* (b) Jesum Christum dico, ideo Servatorem nostrum esse, quia salutis æternæ viam „ nobis annunciavit, confirmavit, & in sua persona cum vitæ exemplo, tum ex mortuis resurgendo, manifeste ostendit, vitamque æternam nobis ei fidem habentibus daturus est; divinæ autem justitiæ, per quam peccatores donari meremur, neque illum satisfecisse, neque ut satisfieret, opus fuisse, affirmo. " Similia sæpius repetit, eique omnino consonant Crellius, Smalcius, omnesque ejusdem Sectæ homines, qui nomen *Fratrum Polonorum* in celebri *Bibliotheca* sibi assumpserunt. Et si aliquando vocem *Redemptionis* in sacris litteris frequentissimam usurpant, illam in sensu metaphorico intelligendam esse contendunt (c).

64. Socinianis hac parte adhæsit Quacherorum turba, qui totam Jesu Christi *redemptionem in procuratione virtutis, spiritus vitæ*, consistere docent in Catechismo a Barclajo edito.

65. Denique non admodum a Socinianis abludunt Arminiani, qui etsi non omnino negent, Christum pro nobis satisfecisse, negant tamen infinitum hujus satisfactionis valorem; ita nempe, ut Christus aliquid pretii pro nostra redemptione dedisse concedant, non tamen integrum, & plenum. Deum nihilominus eo per *acceptilationem* fuisse contentum, ac nostra peccata sua benignitate dimisisse. Ita Simon Episcopius Lib. V. *Institut. Theolog.* sect. 5. c. 3., & Phil. Limborchius Lib. III. *Theol. Christ.* c. 21. §. 6. & seq., & c. 22. §. 2. (d). Hos errores eo accuratius confutare debemus, quia non solum veritatem tam sublimis mysterii evertunt, sed etiam quia eo tendunt

(a) Quamvis hæc verba in Lib. II. *Comment.* Abaelardi in epist. ad Rom., unde ea citavit S. Bernardus, modo non inveniantur, de fide tamen hujus S. Patris dubitandum non est; qui propterea mellifluæ suæ eloquentiæ oblitus eumdem Abaelardum, ut impium Sanctorum Patrum, atque Apostolorum correctorem, immo ut novi conditorem Evangelii acerrimo stylo insectatur. Inveniuntur autem similia in Lib. III. *Theologiæ* pag. 1118., & frustra Petrus Berengarius Pictaviensis in sua *Apologia* felle, & veneno conscripta contra S. Bernardum Magistri sui vindicias egit, postea tamen idem Berengarius se in sententiam S. Abbatis *pedibus, ut dicitur, ivisse* scripsit. (in Oper. Abaelardi pag. 322.) Et quamvis de quibusdam aliis erroribus fuerit a nonnullis recentioribus Abaelardus exscusatus, ab hoc tamen contra incarnationem eum liberari non posse, fatetur & ipse Bælius in Art. *Berenger. rem. H.* Abaelardum resipuisse testatus est Petrus Cluniacensis in epist. ad Innocentium II., atque ita fuisse confessum: *solum Dei Filium incarnatum profiteor, ut nos a servitute peccati, & a jugo Diaboli liberaret, & supremæ vitæ morte sua aditum reseraret.*

(b) Seu, ut plenus titulus libri. *De Jesu Christo servatore, hoc est, cur, & qua ratione Jesus Christus noster Servator sit, Fausti Socini Senensis disputatio, quam scripsit, respondens Jac. Coveto. Parisiensi Evangelico, ut vocant, Ministro, in qua multa, quæ apud Evangelicos, & partim etiam apud alios salutaria Christianæ religionis axiomata creduntur, perniciosi errores esse demonstrantur, & totius salutis nostræ per Christum oratio copiose, & dilucide explicatur.* In Tomo I. *Bibliothecæ Fratrum Polonorum.*

(c) Nam Faustus P. II. ejusdem Disputat. c. 1. ita fidenter scribit: „ Quis est ita hebes, quis vel in sacris litteris, vel in aliis bonorum auctorum scriptis „ ita parum versatus: quis denique ita loquendi usus „ ignarus, qui nesciat *redimendi* verbum, non dicam „ aliquando, non etiam sæpe, sed plerumque, & fere „ semper, potissimum vero apud sacros Scriptores *metaphoricam* prorsus significationem obtinere: adeo ut „ nihil aliud sit *redimere*, quam liberare, aut sibi „ adserere, quamvis veri pretii vera solutio aliqua non „ interveniat? .... Sic Christus suprema potentia, & „ auctoritate sibi a Deo concessa, nos ex peccati, & „ mortis servitute, Deo ita jubente, nullo vero pretio „ cuiquam soluto, redemit, & ipsi Deo adseruit. " Hoc consuetum est Socinianorum effugium, ut negatæ redemptionis invidiam evitent.

(d) Arminiani hac in re utebantur voce *acceptilationis*, qua apud Jurisconsultos significatur pretium non integre, sed ex parte tantum solutum, pro integro tamen acceptatum. Ita dicebant, Deum fuisse Chri-

dunt ut debitam tanto beneficio gratitudinem in nobis extinguant. Divinus autem Ecclesiasticus nos monet XXXIX. 19. *Gratiam Fidejussoris ne obliviscaris; dedit enim pro te animam suam.*

PROPOSITIO

Christus Dominus pro nostris peccatis vere & proprie divinæ justitiæ satisfecit.

66. Prob. primo ex sacris litteris utriusque testamenti; a Prophetis enim Christi passio, qua pro peccatis nostris divinæ justitiæ satisfecit, prænunciata jam fuerat, præcipue autem ab Isaia cap. LIII. 4. & seq., ubi de venturo Messia hæc prædicit: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit .... Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra ..... Et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur.* Et alia non pauca hujus generis apud divinos vates inveniuntur, quibus non tam prophetice prædictos, quam historice enarratos invenimus acerbissimos dolores, quos pro nostris culpis expiandis Christus Dominus perpessus est, atque ipsam ignominiosissimam mortem crucris; qua divinæ justitiæ placandæ sacrificium vitæ suæ obtulit.

67. Præterea, nihil disertius eo testimonio Sancti Joannis Baptistæ, qui statim ac vidit Jesum Christum venientem ad se, ait: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* (*a*) apud Joannem I. 29. Quid est autem tollere peccatum mundi, nisi divinæ justitiæ pro illo, quasi pro suo proprio satisfacere? Unde etiam de persona Jesu Christi Sanctus Augustinus interpretatur ea verba Psalmi XXI. *Longe a salute mea verba delictorum meorum*, inquiens: „ Quorum delictorum, de quo „ dictum est, *Qui peccatum non fecit, nec in-„ ventus est dolus in ore ejus?* Quomodo ergo di-„ cit *delictorum meorum*, nisi quia pro delictis „ nostris ipse precatur, & delicta nostra *sua de-„ licta fecit*, ut justitiam suam nostram justitiam „ faceret? " Etiam S. Ambrosius in Exposit. ejusdem loci: " Totus hic Psalmus, inquit, dige-„ stus est ex persona Domini Salvatoris ... Quare „ assumpti hominis causam agit, ut manifestet se „ propter nos derelictum, *quorum peccata por-„ tabat* (*b*). "

68. Frustra vero tam aperta divini Præcursoris verba eludere conantur Sociniani, quasi non alia ratione Christus peccata mundi tulerit, quam exemplo suo præstans, ut non peccemus. Frustra, inquam; nam primo Christus dicitur *agnus*, ad denotandum sacrificium sui ipsius Deo oblatum; nemo enim ignorat, agnorum usum fuisse in sacrificiis frequentissimum. Unde idem Evangelista Joannes Apocal. V. 12. vocat Jesum Christum *agnum occisum*. Deinde quis ferat distortam illam interpretationem, ut *tollere peccata mundi* idem sit, ac exemplum dare, ut non peccemus? Quis non potius obviam, & naturalem significationem non amplectatur, ut *tollere* idem sit ac *expiare* peccata nostra? Demum idem dilectus Apostolus in sua prima epistola II. 2. de Christo loquens, *Et ipse est*, inquit, *propitiatio pro peccatis nostris* (Græce καί αὐτός ἱλασμός ἐστι περί ἁμαρτιῶν ἡμῶν) *non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi*. Quæ verba nulla machinarum vi detorqueri possunt ad significandam *propitiationem* solis exemplis factam (*c*).

69. Sed ulterius perversam Socinianorum interpretationem luculenter excludit S. Paulus Rom. III.

su satisfactione contentum, quamvis nec adæquata, nec sufficiens fuerit; adeo ut quod deerat, sua benignitate dimiserit. Eamdem tamen vocem *acceptilationis* in sano, & orthodoxo sensu usurpari posse, ostendere conatus est Jo. Schroederus in Dissert. *De acceptilatione juridica ad sacram redemptionis humanæ doctrinam variis modis explicata*.

(*a*) Quare positum fuerit *peccatum* in numero singulari, explicatum est superius n. 117. seq.

(*b*) Nostra Biblia vulgata habent *verba delictorum meorum*; sicuti legerunt etiam LXX. Senes τῶν παραπτωμάτων μου. Sed alii aliter verterunt. Symmachus τῶν ὀδυρμῶν μου *querimoniarum mearum*. Aquila τοῦ βρυχήματος μου *rugitus mei*. Theodotion τῆς βοῆς του μου *clamoris mei*. Ita etiam S. Hieronymus, & Car. Houbigant. Lectio tamen nostri vulgati Interpretis, & LXX. Senum magis contextui cohæret, ut sensus sit: *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Delicta mea, seu delicta hominum, quæ assumpsi, causa sunt hujus meæ derelictionis. Noster autem vulgatus Interpres videtur legisse שְׁגִיאֹתַי, vel etiam שְׁגִיּתַי *delictorum meorum*, loco שַׁאֲגָתִי *clamoris mei*, seu *rugitus mei*. Nam שָׁגָה significat *erravit*, & שְׁגִיָּה *erratum*, *delictum*; at vero שְׁאָגָה *rugitum*. Videatur etiam Duguetus in explicatione Psalmorum Tomo II. ad hunc locum.

(*c*) Grotius in *Defensione fidei Catholicæ de satisfactione Christi* c. 7. explicans vocem græcam ἱλάσκειν, qua utitur Apostolus, „ Notissimum est, inquit, iram alicujus avertere, id dici græce ἱλάσκεσθαι, εἰρηνοποιεῖν, καταλλάσσειν, ἀποκαταλλάσσειν, latine *placare*, *pacare*, *conciliare*, *reconciliare*; item *propitiare*. Tum actus ipse, tum id, quo proprie actus peragitur, Græcis ἱλασμός, Latinis *placamen* dicitur. " Et afferens postea verba S. Pauli Rom. III. 24. *Justificati gratis* &c. „ Factus est ergo Christus, „ inquit, ἱλασμός, sive ἱλαστήριον in sanguine suo; quod „ quid est aliud, quam idipsum, quod negat Socinus, „ *placatum a Christo Deum*. Nam quod ἱλασμόν apud „ Joannem expiationem interpretatur, expiationis au-„ tem voce peccati destructionem intelligit, id facit nul-„ la de causa, nullo munitus exemplo; ἱλάσκειν apud „ Græcos scriptores omnes, Poetas, Historicos, alios, „ est *placare*. " Non inutile visum est, auctoritatem hujus celebris viri afferre: qui ut facile mutabilis erat ingenii, istorum oblitus ad Sociniana castra pene transivit.

III. 24. seq. dicens: *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum.* Nostra igitur justificatio facta est gratis per redemptionem Jesu Chsisti in sanguine ipsius, qui effusus est in ostensionem justitiæ divinæ, cui Redemptor noster satisfecit, & obtinuit remissionem præcedentium delictorum.

70. Ad hæc, eædem sacræ litteræ nobis frequenter commemorant magnum illud pretium, quo a Christo Salvatore nostro redempti fuimus, scilicet ejusdem sanguinem. In prima ad Corinth. VI. 20. inquit Paulus: *Empti estis pretio magno* (a). Item VII. 23. *Pretio empti*; & Sanctus Petrus in sua prima epist. I. 18. *Scientes*, inquit, *quod non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis ..... sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi, & incontaminati.* Cui consonat S. Joannes in Apocalypsi cap. V. 9. describens canticum quatuor animalium, & 24. Seniorum, dicentium Agno: *quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo*: græce ὅτι ἐσφάγης, καὶ ἠγόρασας τῷ Θεῷ ἡμᾶς ἐν τῷ αἵματι σου: Vox autem ἀγοράζειν significat proprie *emere soluto pretio*.

71. Id clarius adhuc expressit ipse Dominus noster Jesus Christus apud Matth. XX. 28. dicens, venisse Filium hominis *dare animam suam redemptionem* (græce λύτρον) *pro multis*; quod iterum repetitur Marci X. 45. Unde etiam Sanctus Paulus 1. ad Timoth. II. 5. & seq. *Unus*, inquit, *mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem* (ἀντίλυτρον) *semetipsum pro omnibus.* Jam vero pretium solvere, & redimere proprie in his locis significat satisfactionem, quam Jesus Christus æterno Patri pro nostris peccatis obtulit, seipsum tamquam hostiam tradendo; nam vox λύτρον etiam sumitur *pro hostia piaculari* (b).

72. Huc spectat etiam, quod dicit S. Paulus in epist. ad Galat. III. 13. *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est* (Deuter. XXI. 23.): *Maledictus omnis, qui pendet in ligno.* Quorum verborum obvius, & naturalis hic sensus est, Christum in se suscepisse illam maledictionem, cui nos obnoxii eramus sub lege, & ab utraque nos per mortem suam liberasse, ut Sanct. Thomas pulchere explicat Comment. ad hunc locum.

73. Denique Scripturæ sacræ frequenter asserunt, nos per Jesum Christum fuisse a peccatis liberatos. In epist. 1. S. Joannis cap. II. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.* Idem dilectus Apostolus cap. IV. 9. commendat charitatem Dei in nobis, *quoniam Filium suum unigenitum misit in mundum, ut vivamus per eum.* Eamdem charitatem Dei prædicat etiam S. Paulus ad Ephes. II. 5., quia *cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo*, vers. 13. *Qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi.* Ad Roman. V. 10. *Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus.* Ac denique, ne omnia congeramus, ad Eph. I. 7. *In quo* (Christo) *habemus redemtionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum.*

74. Jam vero ex his omnibus, aliisque, quæ brevitatis causa omisimus, ita contra Socinianos concluditur argumentum. Ut Christus pro nobis vere, & proprie æterno Patri satisfecisse dicatur, duo requiruntur: *primo*, ut pœnas nostris peccatis debitas voluntarie in se susceperit: *secundo*, ut per easdem pœnas nos a reatu peccati liberaverit: atqui utrumque ex supra laudatis Scripturæ sacræ oraculis manifeste eruitur. Nam *primo* Christus dicitur vulneratus, & occisus propter iniquitates nostras, & sui sanguinis pretium obtulisse pro nobis: *secundo* per hanc Christi passionem nos redemptos, vivificatos esse, ac Deo reconciliatos, per remissionem peccatorum; ergo &c.

75. His autem tam luculentis, & tam frequentibus sacræ Scripturæ oraculis frigide respondent Sociniani, Christum vere dici passum, & mortuum pro *nobis, & pro nostra salute*; non quasi vice nostrum pœnas luerit, & nostrum solverit debitum; sed quatenus ex ipsius morte, exemplis, & doctrina non pauci, neque exigui fructus in nos dimanarunt, ad peccata delenda, ac vitanda, atque adeo ad æternam salutem consequendam; particula enim ὑπὲρ pro non semper significat veram unius pro altero substitutionem: unde deducunt, posse admitti quamdam Christi satisfactionem *impropriam*, & *metaphoricam*, non *veram*, & *realem*. Sic Paulus Rom. IX. 3. *optabat, anathema esse a Christo pro fratribus suis*: & Joan. X. 11. bonus Pastor dicitur, *animam suam dare pro ovibus suis.* Et locus plane similis invenitur in epist. 1. Joann. III. 16., ubi dicitur: *In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam*

(a) In græco deest adjectivum *magno*; sed tamen subintelligitur. Et inde vis nostræ probationis desumitur vocibus *emptionis*, & *pretii*, quæ ex primigenio textu desumptæ sunt.

(b) Vox græca λύτρον proprie significat redemptionem captivi cum solutione pretii. Unde civitas Ἄντανδρος *Antandrus* vocata fuit, quia data fuerat ad redemptionem Ascanii captivi apud Pelasgos, nempe ἀντὶ ἀνδρός, ut Hesychius explicat; quia nempe pro se τὴν πόλιν διγωκελύσα καὶ ἀπιμύθη *quia civitatem dedit in pretium, & redemptus est.* Etiam apud Latinos redemptionis vocabulum sumi pro liberatione soluto pretio, facile probari potest ut cum apud Terentium in *Eunucho* dicitur: *Quid agas? nisi ut te redimas captum, quam queas minimo.* Et etiam pro substitutione unius pro alio: unde illud Virgilii Æneid. VI. 121.

Si fratrem Pollux alterna morte redemit.

mam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Quis autem dixerit, debere proprie, & vere fideles animas suas pro fratribus ponere, aut eos vere redimere soluto pretio? Ita Sociniani.

76. Sed quidquid sit de particula *ὑπὲρ pro*, cujus diversus potest esse significatus, quis, amabo, ita insaniat, ut hanc remotissimam oraculorum divinorum interpretationem admittat? Quis enim sanus de Doctore, aut Magistro dicat, Auditorum peccata tollere, illorum iniquitates proprio sanguine expiare, suique sanguinis pretio eos redimere? Quis ulterius asserat, eumdem Doctorem *maledictionem* suis discipulis debitam in se suscepisse, eorum peccata portasse, eosque Deo reconciliasse, remissione peccatorum per sui sanguinis effusionem a Deo obtenta? Apposite S. Aug. Tract. 84. in Joann. Tom. III. *Etsi fratres*, inquit, *pro fratribus moriantur, tamen in fraternorum peccatorum remissionem nullius sanguis Martyris funditur: quod fecit Christus pro nobis*. Certe Christus Dominus non solum dicitur animam suam dedisse pro nobis, sed *in redemptionem* Matth. XX. 28. Ipse etiam S. Paulus, qui optabat anathema esse pro fratribus suis, de seipso tamen dicebat Corinthiis in 1. ep. I. 13.: *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis?* Ut denotaret, solum Christum vere, & proprie nos redemisse, dando animam suam *pro nobis*, *ut nos justificaret*, *ac Deo reconciliaret*, quemadmodum sacri Scriptores loquuntur.

77. Postremo ex antiqua, & perpetua Ecclesiæ traditione Socinianorum blasphemiæ refelluntur. Pauca veterum tam Græcorum, quam Latinorum Patrum testimonia seligemus. S. Justinus Martyr in epist. ad Diognetum n. 9. de Deo Patre ita scribit: *Proprium ipse Filium pretium redemptionis nostræ pro nobis dedit. Factum pro iis qui legem transgressi erant, nihil minus quam malum pro malis, justum pro injustis .... O dulcem permutationem!* Quibus paucis verbis totam satisfactionis Jesus Christi, ac redemptionis nostræ doctrinam complexus est.

78. S. Irenæus Lib. 4. adv. hæreses cap. 7. olim 18., Christum mortuum fuisse scribit, *ut exiliatus homo exiret de condemnatione:* scilicet pacata per suum sanguinem divina justitia. Ubi notante Feverdentio S. Martyr alludit ad Hebræorum morem, ut mortuo Pontifice exules in patriam redirent.

79. Origenes Hom. XXIV. in Numeros T. II. Jesum Christum *agnum* dictum fuisse vult, „ quia „ voluntas, & bonitas ejus, qua Deum *repropitiavit* hominibus, & peccatorum indulgentiam „ dedit, talis extitit humano generi, quasi agni „ hostia immaculata, & innocens, qua placari „ hominibus divina creduntur. " Et infra: " Si „ non fuisset peccatum, non necesse fuerat, Filium Dei agnum fieri, nec opus fuerat, eum „ in carne positum jugulari ..... Verum quoniam „ introiit peccatum in hunc mundum, peccati autem necessitas *propitiationem requirit, & propitiatio non fit, nisi per hostiam, necessarium fuit providere hostiam pro peccato* " &c.

80. S. Athanasius Orat. I. contra Arianos n. 43. ostendit Jesum Christum, qui in forma Dei erat, seipsum humiliasse, *& nostra vice, ac propter nos servum esse factum*. „ Nisi enim, subdit, „ Dominus homo fuisset factus, *nunquam nos a* „ *peccatis redimi* vel a mortuis excitari potuissemus, sed mortui sub terram remansissemus, „ neque unquam in cœlum fuissemus evecti, sed „ in inferis jacuissemus. „ Non itaque propter solum magisterium, & doctrinam, sed ut a peccatis vere redimeremur, Christus humiliavit semetipsum, & propter nos servus factus est, passus, & mortuus. Idipsum sæpius repetit in Oratione *de Incarnatione Verbi Dei*, ubi num. 9. dicit Verbum assumpsisse corpus, ut illo *pro nobis oblato* mortem propulsaret; & illud *devovendo & offerendo, id quod debebatur, in morte solvit*. Et rursus n. 10. *Mortem, in quam illi* (homines) *incurrerant, proprio oblato corpore delevit, illorumque negligentiam sua doctrina emendavit* &c.; ubi doctrinam a corporis oblatione, tanquam victimæ pro nostra salute, aperte distinguit.

81. Eusebius Cæsariensis Lib. X. *Demonstr. Evang.* c. 1. Christum dicit Dei agnum *pro nobis, & mortem subiisse, & verbera, probra, & contumelias quibus nos digni eramus, in seipsum transtulisse, & execrationem, quæ nobis debebatur, ad seipsum attraxisse*. Et plura habet his similia.

82. Denique S. Basilius in Psalmum XLVIII. *Inventum unum est*, inquit, *pro omnibus simul hominibus dignum pretium, nempe sanctus, & omni pretio superior pretiosus sanguis Domini nostri Jesu Christi, quem pro nobis omnibus effudit: quamobrem pretio sumus empti*.

83. Neque alia est Patrum Latinorum doctrina; nam S. Clemens Rom. Pontifex in sua epistola ad Corinthios Fideles monet, ut serio perpendant, *quam pretiosus sit Christi sanguis, qui propter salutem nostram effusus toti mundo pænitentiæ gratiam obtulerit*.

84. Tertullianus in Lib. adv. Judæos c. 13. de Christo loquens, *Hunc enim*, ait, *oportebat pro omnibus gentibus fieri sacrificium, qui tamquam ovis ad victimam ductus est, & velut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum*.

85. S. Cyprianus in Lib. *de lapsis* hæc habet: *Veniam peccatis, quæ in ipsum commissa sunt, solus potest ille largiri, qui peccata nostra portavit, qui pro nobis doluit, quem Deus tradidit pro peccatis nostris*.

86. S. Hilarius in Psalm. CXXXV. n. 15. de Jesu Christo loquens, *Redemit nos*, inquit, *cum se pro peccatis nostris dedit, redemit nos per sanguinem suum, per passionem suam, per mortem*

tem suam, *per resurrectionem suam*. *Hæc magna vitæ nostræ pretia sunt*. *Magno enim*, *ait Apostolus*, *pretio redempti estis*, *&* *redempti ab inimicis*, *a diabolo*, *ab angelis ejus*, *a filio perditionis*, *a principibus aeris*, *a mundi potentibus*, *ab inimica morte*. Ut quid autem expressiones tam energicæ, si tota redemptio in solis exemplis & præceptis sita esset?

87. Denique, ne omnes coacervem, quorum una, eademque est phrasis, concludamus cum duobus Ecclesiæ Latinæ Doctoribus Ambrosio, & Augustino; quorum prior Lib. VII. in Lucam n. 117. „ Idoneus, inquit, sui operis æstimator *magno pretio nos redemit*, sicut sanctus Apostolus dixit: *Empti estis pretio magno*, & bene „ *magno*, qui non æstimatur ære, sed sanguine, „ quia pro nobis mortuus est Christus, qui pretioso nos sanguine liberavit.

88. S. Autem Augustinus in Psalm. XCV. n. 5. *Tenebantur*, inquit, *homines captivi sub diabolo*, *&* *dæmonibus serviebant*: *sed redempti sunt a captivitate*. *Vendere se posuerunt*, *sed redimere non potuerunt*. *Venit Redemptor*, *&* *dedit pretium*; *fudit sanguinem suum*; *emit orbem terrarum*. *Quæritis*, *quid emerit*? *Videte*, *quid dederit*; *&* *invenite*, *quid emerit*. *Sanguis Christi pretium est*. *Tanti quid valet*? *Quid*, *nisi omnes gentes*? Nescio, an potuerint sancti Patres uno consensu disertioribus verbis veram & realem Christi pro nostris culpis satisfactionem exprimere.

89. Ob. primo Sociniani, omnia hactenus allata sacrarum Scripturarum, sanctorumque Patrum oracula esse intelligenda de redemptione, & satisfactione metaphorica, non de vera, & reali. Nam *primo* Christus dicitur missus non alia de causa, nisi ut viam salutis nobis monstraret. Marci I. 38. *Eamus*, inquit Christus, *in proximos vicos*, *&* *civitates*, *ut* *&* *ibi prædicem*; *ad hoc enim missus sum*; & clarius Lucæ IV. 18. seq. *Spiritus Domini .... unxit me*; *evangelizare pauperibus misit me*, *sanare contritos corde*, *prædicare captivis remissionem ..... prædicare annum Domini acceptum*, *&* *diem retributionis*. Ac demum Joann. XVIII. 37. explicans Pilato suam missionem, *Ego*, inquit, *in hoc natus sum*, *&* *ad hoc veni in mundum*, *ut testimonium perhibeam veritati*. Quibus in locis nihil Jesus dicit, vel innuit de sua missione ad satisfaciendum æterno Patri pro nostris peccatis.

90. *Secundo* Christus dicitur missus, ut *mediator testamenti novi per suum sanguinem*; ita enim vocatur a S. Paulo ad Hebr. XII. 24.; & cap. XIII. 20. *Deus autem pacis*, inquit Apostolus, *qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium*, *in sanguine testamenti æterni Dominum nostrum Jesum Christum*. Et Christus ipse in suprema cœna porrigens calicem discipulis dixit: *Hic est enim sanguis meus novi testamenti*. Non alia itaque de causa pretiosum suum sanguinem fudit, nisi ut illo novum fœdus confirmaret.

91. *Tertio* dicitur Christus passus, ut nobis patientiæ præberet exemplum. *In hoc enim vocati estis*, inquit S. Petrus in prima epist. II. 21., *quia* *&* *Christus passus est pro nobis*, *vobis relinquens exemplum*, *ut sequamini vestigia*... *Qui cum malediceretur*, *non maledicebat*: *cum pateretur*, *non comminabatur*; *tradebat autem judicanti se injuste*.

92. *Quarto* Christus Salvator noster est, non per passionem, & mortem, sed per resurrectionem suam: 1. ad Corinth. VI. 14. *Deus vero* *&* *Dominum suscitavit*; *&* *nos suscitabit per virtutem suam*. Ad Ephes. II. 5. sequ. *Et cum essemus mortui peccatis*, *convivificavit nos in Christo*... *&* *conresuscitavit*, *&* *consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu*. Unde Jesus Christus Joann. VI. 39. inquiebat: *Hæc est autem voluntas ejus qui misit me*, *Patris*, *ut omne quod dedit mihi*, *non perdam ex eo*, *sed resuscitem illud in novissimo die*, ut scilicet nos doceret, se missum a Patre, ut quemadmodum ipse mortuus est, & resurrexit, ita etiam debeat electos in novissimo die resuscitare. Hi, atque alii hujus generis, concludunt Sociniani, sunt fructus incarnationis Jesu Christi in sacris litteris expressi, non autem veri nominis redemptio, aut satisfactio.

93. Resp., Socinianos, dum hæc, aliaque ex sacris paginis studiose agglomerant magno conatu, & molimine, nihil prorsus efficere: neque enim allata, & quæ adduci possunt, testimonia probant, Christum missum fuisse *testimonio*, ut prædicaret Evangelium, novum cum hominibus fœdus pangeret, ut humilitatis, & patientiæ nobis præberet exemplum, & per suam resurrectionem doctrinam a se traditam confirmaret, atque electos resuscitaret. Sed simul cum his omnibus facile conciliatur præcipuus missionis Christi scopus, ut ipse nos a captivitate dæmonis sui sanguinis effusione liberaret, & exhibita divinæ justitiæ pro peccatis nostris satisfactione Deo reconciliaret, ut ex testimoniis supra n. 66. seq. allatis luculenter apparet. Admittimus ergo lubentissime, omnia, quæ Christus tota vita sua peregit, fuisse ad nostram salutem directa, non exclusa tamen humani generis redemptione per veram, & propriam satisfactionem divinæ justitiæ exhibitam.

94. Sed ut magis convincantur nostræ redemptionis hostes, breviter examinemus singula. Lucæ IV. explicans Jesus Isaiæ prophetiam, dicit se missum *prædicare captivis remissionem*, utique soluto pretio liberationis a captivitate. Joannes etiam III. 17. dicebat, missum a Patre filium suum, *ut salvetur mundus per ipsum*. Et S. Paulus Rom. VIII. 5. *Deus*, inquit, *Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati*, *&* *de peccato damnavit peccatum in carne*, *ut justificatio legis impleretur in nobis*. Item ad Gal. IV. 4. *Misit Deus Filium suum*, *ut eos*, *qui sub lege erant*, *redimeret*, *ut adoptionem filiorum reciperemus*. Et multa alia sunt loca, in quibus de-

declaratur potissimus finis missionis Filii Dei in hunc mundum, ut nos redimeret, & amicos, ac filios Dei, placata divina justitia, efficeret. Cum isto autem præcipuo Christi missionis fine alii non pugnant a Socinianis allati.

95. Ad secundum. Certe Christus fuit conditor novi testamenti, sed per proprium sanguinem, quem effudit in remissionem peccatorum. Cujus rei habemus ipsum Dominum Jesum testem locupletissimum, qui in ultima cœna porrigens calicem Discipulis suis, *hic est enim*, dixit, *sanguis meus novi testamenti*, *qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* Matth. XXVI. 28.; & apud Lucam XXII. 20. *Hic est calix novum testamentum in sanguine meo*, *qui pro vobis fundetur*. Ac demum etiam S. Paulus 1. Corinth. XI. 25. verba Christi ita refert: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*. Eccur autem illa repetitio *sanguinis*, nisi ut intelligamus, non aliter sancitum fuisse novum fœdus, quam per effusionem Sanguinis Jesu Christi *in remissionem peccatorum*, seu satisfactionem divinæ justitiæ præstitam: *Qui dilexit nos*, *&* *lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo?* Sed præ ceteris legi de hac re meretur caput IX. epistolæ Sancti Pauli ad Hebræos, ubi discrimen exponitur veteris, ac novi testamenti, atque excellentia Sanguinis Christi supra sanguinem hircorum, taurorum, aliarumque veteris testamenti hostiarum, & vers. 15. ita concluditur de Christo: *Et ideo novi testamenti mediator est*, *ut morte intercedente*, *in redemptionem earum prævaricationum*, *quæ erant sub priori testamento &c.* En quomodo Jesus Christus factus sit novi testamenti *Mediator*.

96. Exemplum autem nobis dedit Jesus Christus omnium virtutum in tota vita sua, ac præcipue in morte, ut nos pati, & mori doceret; *ut nulla sit homini excusatio pro se non pati; cum passus sit ille pro nobis: & cum ille passus sit pro alienis peccatis*, *multo magis pro peccatis suis unumquemque pati debere*, ut inquit S. Cyprianus *de Exhortatione ad Martyrium* cap. 5. Immo ipse S. Petrus in loco objecto manifeste conjungit exemplis nobis a Jesu Christo relictis etiam satisfactionem pro nostris peccatis, inquiens vers. 23. seq.: *Tradebat autem judicanti se injuste*, *qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum*, *ut peccatis mortui justitiæ vivamus*, *cujus livore sanati estis*.

97. Postremum de Christi resurrectione adeo leve est, ut nec refutari mereatur. Christus Dominus passione, & morte nos redemit; resurrectione autem fidem redemptionis jam factæ confirmavit; ut enim dicebat Sanctus Paulus 1. Corinth. IV. 14.. *Si autem Christus non resurrexit*, *inanis est ergo prædicatio nostra*, *inanis est & fides vestra*. Utrumque ergo jungendum est, ut conjunxit idem Apostolus ad Rom. IV. ult. dicens de Christo: *Qui traditus est propter delicta nostra*, *& resurrexit propter justificationem nostram*. Et ad Rom. V. 10. *Si enim cum inimici essemus*, *reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus; multo magis reconciliati*, *salvi erimus in vita ipsius;* ubi Apostolus tribuit causam nostræ salutis vitæ, hoc est resurrectioni Christi Domini; sed postquam per ipsius mortem, pacata divina justitia, gratiam reconciliationis obtinuimus. Unde Augustinus eadem verba ita commentatur Lib. XIII. *de Trinit.* cap. 16.: „ Justificati „ plane in eo, quod a peccatis omnibus liberati: „ liberati autem a peccatis omnibus, *quoniam* „ *pro nobis est Dei Filius*, *qui nullum habebat*, „ *occisus*. “

98. Instant Sociniani. Ex quo Christus dicatur nos redemisse, & quidem soluto pretio, non sequitur, ipsum satisfecisse pro nobis. Nam Moyses Act. VII. 35. appellatur *Redemptor*, quin tamen aliquam satisfactionem præstiterit.

99. Resp., magnum discrimen a Scriptura Sacra poni inter redemptionem, seu liberationem populi Israelitici a tyrannide Pharaonis, & redemptionem humani generis a captivitate dæmonis a Jesu Christo factam. Prima dicitur facta ab ipso Deo per manum Moysis *in brachio extento*, *& manu forti;* altera autem per *Sanguinem Christi*, qui fuit redemptionis nostræ pretium, & quo fuit divinæ justitiæ pro nobis satisfactum.

100. Inst. secundo. Christi redemptio ex sacris litteris nihil est aliud, quam gratuita remissio peccatorum, dicente Apostolo ad Ephes. I. 7. de Christo: *In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus*, *remissionem peccatorum*, *secundum divitias gratiæ ejus*. Ulterius in sacris litteris non semel vox *redemptionis* sumitur pro simplici & gratuita liberatione. Ita liberatio populi Israelitici vocatur *redemptio* Exodi XV. 13., & Deuter. VII. 8.: non ergo nostra redemptio facta est per satisfactionem divinæ justitiæ.

101. Resp. Quamvis redemptio nostra facta sit, soluto magno pretio, scilicet Sanguine Jesu Christi, nobis tamen ipsa redemptio applicatur in remissionem peccatorum ex ejusdem Christi gratia, unde dicit idem Apostolus, nos esse *justificatos gratis per gratiam ipsius* &c. Vid. supra num. 69.

102. Quamvis etiam nomen *redemptionis* aliquando usurpatum fuerit latiore sensu, non tamen sequitur, improprie quoque sumi, quando agitur de nostra redemptione, quæ facta est pretio inæstimabili Sanguinis Jesu Christi. Et præterea nec ipsi Sociniani inficiantur, redemptionem in proprio sensu significare veram pretii solutionem (a).

Ec-

(a) Faustus Socinus Lib. II. *de Servatore* cap. 1. *Redimere aliquem*, ait, *nihil aliud proprie significat*, *quam captivum e manibus illius*, *quem detinet*, *dato pretio liberare*.

Ecur ergo debemus sine ulla necessitate ab obvio, & naturali sensu recedere?

103. Inst. tertio. Ex quo Christus dicatur *portasse peccata nostra*, significatur quidem eadem abstulisse, non autem pro eis satisfecisse. Nam Levit. XVI. 22. hircus, qui emittebatur vivus in desertum, ut ibi derelictus devoraretur a bestiis ferocibus, dicitur *portare omnes iniquitates*, quin tamen pro eis proprie satisfaceret. Immo Deus ipse dicitur *portare peccata nostra*, quia ipsa patienter tolerat. Exodi XXXIV. 7. *Qui portas* (non ut legit noster vulgatus, *qui aufers*) *iniquitatem*, *& scelera atque peccata*.

104. Resp., sacrificia, & hostias, quæ Deo in veteri testamento offerebantur in expiationem peccatorum, fuisse typum, & figuram illius magni sacrificii, quo Christus divinæ justitiæ satisfecit pro nobis; unde vere, & proprie peccata nostra portavit; ut supra n. 66. ex Isaia Propheta exposuimus. Non est autem necesse, ut typo, & figuræ omnia ea conveniant, quæ conveniunt antitypo, & figurato; unde quamvis veteribus sacrificiis nulla proprie inesset vis expiandi peccata, non sequitur, etiam sacrificium Jesu Christi in cruce immolatum non fuisse vere & proprie nostrarum culparum expiatorium. Hoc magnum discrimen luculenter explicat S. Paulus in cap. IX. epist. ad Hebræos, ubi v. 12. & seq. hæc de Christi sacrificio habet: *Neque per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis; quanto magis Sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi?* Ex quo autem alicubi in sacris litteris *portare peccata* significet, ea patienter ferre, non est consequens, hanc phrasim idem ipsum significare in Christo Jesu, qui dicitur *attritus*, *vulneratus*, *& mortuus* propter scelera nostra, quorum pœnam in se suscepit.

105. Inst. quarto. Matth. VIII. 16. & 17. Christus dicitur curasse infirmos, *ut adimpleretur, quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem: Ipse infirmitates nostras* &c.

106. Resp., ex hac S. Matthæi interpretatione solum effici, in oraculo Isaiæ prædictum fuisse, Christum sanaturum non tantum nostros morbos spirituales, scilicet peccata, sed etiam corporales, qui peccatorum pœnæ sunt.

107. Inst. quinto. Hæc doctrina de Christi satisfactione pro nostris culpis infinitam Dei misericordiam minuit, qua sæpe sæpius Deus declaravit, se esse paratissimum ad peccata gratis condonanda, semel ac peccator vera pœnitentia ductus veniam petat.

108. Resp., infinitam Dei misericordiam, & charitatem in hoc relucere, quod nobis Filium suum unigenitum dederit, ut pro nostris peccatis satisfaceret. *In hoc*, inquit S. Joannes in prima epist. IV. 9., *apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum*. Iterum misericordia divina se nobis in eo ostendit, quod posita hac Filii sui satisfactione paratissimus est ad nobis condonanda peccata, quotiescumque nos vera pœnitentia ducti veniam per Christi merita imploramus.

109. Frustra vero laborant Sociniani nonnulla ex sacris litteris afferentes hujus gratuitæ misericordiæ Dei exempla; ut servi illius, cui apud Matth. XVIII. 27. debitum gratis dimisit. Frustra inquam; neque enim gratuita hæc debitorum nostrorum remissio impedit, aut tollit illam veri nominis satisfactionem, quam Jesus Christus, ut noster fidejussor æterno Patri obtulit; & quæ nobis applicatur per merita, & gratiam Jesu Christi. Utramque conjunxit Apostolus Roman. III. 24. inquiens: *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu;* quibus verbis & *redemptio* commemoratur a Jesu Christo peracta per veram satisfactionem, & gratiam justificationis nobis gratuito a Dei misericordia collata. Unde peccatorum nostrorum remissio procedit quidem ex justitia respectu Christi, qui pro nobis satisfecit; sed etiam ex gratia, quia gratuito nobis hujus redemptionis efficacia applicatur. Vid. S. Thomas supr. n. 11. allegatus. Corruit itaque illa Socinianorum præcipua objectio, *posita Christi satisfactione, remissionem peccatorum non esse gratuitam*.

110. Inst. sexto. Saltem hæc doctrina opponitur summæ Dei justitiæ, quæ exigit, ut reus puniatur, non autem innocens loco rei: non ergo poterat, aut debebat Christus innocens, & immaculatus pœnas nostris reatibus debitas persolvere. Hinc Deus ore Ezechielis c. XVIII. 20. *Anima*, inquit, *quæ peccaverit, ipsa morietur*. Et Deuter. XXIV. 16. ita præcepit: *Non occidentur patres pro filii, nec filii pro patribus; sed unusquisque pro peccato suo morietur*.

111. Respond. Cum Christus Dominus seipsum sponte, ac liberrime obtulerit ad pœnas nostris peccatis debitas perferendas, ut ita injuria Deo irrogata plene, & cumulatissime compensaretur, sine ulla injustitiæ nota potuisse Deum acceptare mortem innocentis pro peccatoribus redimentis. Leges autem a Deo latæ respiciunt humanam justitiam, quæ certe exigit, ut non puniantur innocentes pro alienis culpis; aliter fieret rerum perturbatio maxima. Neque Judices ullum habent dominium super vitam innocentum; neque homines innocentes jus habent tradendæ vitæ suæ pro iniquis; nisi fortasse ex ea charitate, quo bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis. Ceterum hisce legibus non adstringitur justitia divina. Nam Exodi XX. 5. Deus sic loquitur: *Ego sum Dominus, Deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem Patrum in filios, in tertiam, & quar-*

tam

tam generationem eorum, qui oderunt me. Habemus etiam exempla hominum, quos Deus propter aliena scelera punivit; ut Gen. IX. Chanaam maledicitur ob delictum Cham; & secundo Libro Regum cap. XXI. septem filii Saulis suspensi sunt ob Patris crimen, & cap. XXIV. describitur pestilentia immissa a Deo propter peccatum David, qua perierunt *septuaginta millia virorum* (*a*).

112. Quærunt denique Sociniani, cuinam solutum sit illud redemptionis pretium? Anne diabolo, qui captivum detinebat totum genus humanum? Hoc videtur absurdum. Anne Deo? At vero sequeretur, Deum fuisse & creditorem, & debitorem; ut sibi ipsi solverit, quod illi debebatur. Et tunc ista redemptio, vel satisfactio fuisset illusoria, & mera injuriæ condonatio.

113. Resp. Debitum nostrum contractum fuisse cum divina justitia per peccatum læsa; non autem cum diabolo, qui nos captivos detinebat, tamquam ejusdem divinæ justitiæ minister: unde pretium nostræ redemptionis solutum est Deo, eique pro nostris peccatis satisfactum. Satisfactum est inquam ab ejus unigenito Filio homine facto; qui tamquam homo pro nobis sanguinem fudit; tamquam vero Deus valorem infinitum eidem sanguini communicavit. *In ipso* (Christo) inquit Apostolus ad Coloss. I. 19. seq., *complacuit, omnem plenitudinem* (divinitatis) *inhabitare; & per eum conciliare omnia in ipsum: pacificans per Sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt*.

114. Colliges, justos veteris testamenti non fuisse justificatos, & salvatos, nisi per satisfactionem pro ipsis quoque a Jesu Christo exhibendam, veluti si alicui debitum remittatur ex promissione, & vadimonio sponsoris. Unde S. Augustino Pelagio, exemplum aliquorum justorum ante Christi adventum objicienti, ita respondebat L. I. *contra duas epistolas Pelagianorum* cap. 24.: *Quantalibet fuisse virtutis antiquos prædices justos, non eos salvos fecit, nisi fides Mediatoris* (*b*).

CAPUT IV.

De perfectione satisfactionis a Jesu Christo præstitæ.

115. Hactenus contra Socinianos operose demonstratum est, Christum Dominum vere, & proprie divinæ justitiæ pro nostris culpis satisfecisse. Nunc aliqua addenda sunt de hujus satisfactionis perfectione. Et quamquam non omnia, quæ dicturi sumus, ad fidem pertineant, neque ab omnibus Theologis uno consensu admittantur, plurimum tamen inserviet, ad illustrandam ea, quæ dicta jam sunt, & etiam ad præcavendum, ne Sociniani ex quorundam Scholasticorum minus certis opinionibus ad pugnam instaurandam animos sumant.

116. Illud autem certum & fixum esse debet, Deum ita acceptasse satisfactionem Jesu Christi pro nostris culpis, ut per ejusdem passionem & mortem totum nostrum debitum remissum sit. Id enim aperte liquet ex sacris litteris, Sanctorumque Patrum testimoniis supra copiose allegatis. Solum in dubium revocatur, an satisfactio Christi ita fuerit ad omnes justitiæ numeros exacta, ut Pater æternus eam omnino acceptare debuerit. Affirmant Thomistæ una cum pluribus aliis Theologis, & contendunt, primo satisfactionem Jesu Christi fuisse non solum *sufficientem*, sed etiam *superabundantem*, propter infinitum valorem, & pretium operum Christi: secundo eandem satisfactionem fuisse exactam ad omnes justitiæ apices, ita ut æternus Pater non potuerit eam non acceptare.

117. Negant subtilis Doctoris Scoti asseclæ, docentes, satisfactionem Christi, quamvis inæstimabilis pretii, & longe superioris merito cujuscumque creaturæ, non tamen fuisse *ab intrinseco* infiniti valoris, nec omnino æquivalentem offensæ ex strictæ justitiæ apicibus, sed solum fuisse sufficientem, immo etiam valoris infiniti *ab extrinseco* propter gratuitam æterni Patris acceptationem (c).

118.

(*a*) Historia profana nobis non pauca hominum exempla suppeditat, quorum vita fuit pro aliis immolata, vel qui pœnas aliis debitas in se susceperunt. Quamquam vero hæc exempla minime probanda sunt, quia homo non est suæ vitæ dominus, ostendunt tamen, eam fuisse Gentium opinionem, ut possent innocentes substitui reis, ut eorum vice justitiæ satisfacerent.

(*b*) Noluimus propter necessariam brevitatem omnes Socinianorum cavillationes afferre, quæ innumeræ sunt. Sed ex dictis poterunt facillime eorumdem technæ dissolvi. Egregiam hac in re navaverat operam Hugo Grotius, vir omnigena eruditione exornatus, in *Defensione fidei catholicæ de satisfactione Christi adversus Faustum Socinum Senensem*, Lugduni primum edita anno 1627. in 8., postea sæpius recusa. Cum autem illi Jo. Crellius pro Socino respondisset, Grotius non solum causam deseruit, sed Crellio per epistolam gratias egit, datam Parisiis 1631. die 10. Maii, atque ex eo tempore in Socinianismum aperte inclinavit. Quamobrem sapienter Jacob. Ben. Bossuetus monuit, Grotii Commentarios in Scripturam Sacram cautissime legendos esse; pleni enim sunt Socinianæ pestis. Quod vero Grotius neglexit, præstiterunt alii, ut Andr. Essenius in *Triumpho crucis, seu fide catholica de satisfactione, ac merito Christi adserta, & vindicata ab explicationibus, & objectionibus Socinianorum; potissimum vero ab illis, quas Joann. Crellius in resp. sua ad Lib. Hug. Grotii de eodem argumento protulit* Amstelod. 1649. in 4. Ex Scholasticis autem nostris hoc caput ceteris diligentius pertractarunt, præstantissimus, & eruditissimus Theologus P. Laur. Berti Lib. XXVIII. *De Theolog. Discipl.* & Honoratus Tournely *De Incarnat.* Quæst. V. Etiam P. Carolus Renatus Billuart Tomo II. *De Incarnat.* breviter, & dilucide Socinianorum argumenta proponit, & dissolvit.

(*c*) Hoc præcipuum caput est hujus celebris inter

118. Ut autem hæc controversia, quam minime otiosam, & inutilem esse reor, breviter quidem, sed qua majori fieri potest perspicuitate dirimatur, notandum est *primo*, aliam esse rationem meriti, aliam satisfactionis. Meritum enim refertur ad præmium, & respicit bonum personæ merentis, cui præmium debetur. Satisfactio autem refertur ad personam offensam, cui satisfieri debet. Unde Jesus Christus passione, & morte sibi, & nobis merebatur, Deo autem offenso satisfaciebat. Et quamvis in eo utrumque unitum fuerit, in se tamen hæc duo distincta sunt. Nam qui ex. gr. alicui creditori solvit quod debet, nihil ab eo promeretur, sed solum satisfacit; contra qui alteri obsequium indebitum præstat, ab illo grati animi officia promeretur, non tamen illi dicitur satisfacere.

119. Secundo ea recolenda sunt, quæ superius num. 33. diximus de conditionibus requisitis ad strictam, adæquatam, & numeris omnibus perfectam satisfactionem. Has autem veræ, & condignæ satisfactionis conditiones fuisse in Christo adimpletas, mox demonstrabimus; sed non eo sensu perverso, quo ab aliquibus Novatoribus Christi satisfactio plena, & perfecta dicta est, ut nullis amplius operibus satisfactoriis nobis opus sit, quibus Deo pro nostris peccatis satisfaciamus; qui error nedum portentosus, sed perniciosissimus vel ipsis Hæreticis visus est (*a*).

PROPOSITIO I.

Satisfactio Jesu Christi pro nostris peccatis fuit plena, & perfecta; immo & superabundans.

120. Prob. primo ex illis verbis Psalmi 68. 5. *Quæ non rapui, tunc exsolvebam;* quæ sanctus Augustinus Serm. I. in eumdem Psalmum recte intelligit de Jesu Christo, qui *non rapuit, & exsolvebat, non peccavit, & pœnas dabat. Solus enim ipse talis, ipse vere nihil rapuit.* Non autem exsolvit, qui perfecte non satisfacit: Christus ergo patiendo perfecte exsolvit, & satisfecit pro peccatis nostris.

121. Idem S. Augustinus ita explicat Psalm. 129. ubi dicitur: *Quoniam apud Deum misericordia, & copiosa apud eum redemptio; & ipse redimet Israel ab omnibus iniquitatibus ejus:* „ Israel vendere se potuit, & fieri venundatus sub „ peccato; redimere se ab iniquitatibus non pot„ est. Ille potuit redimere, qui se non potuit ven„ dere. Qui non commisit peccatum, ipse est re„ demptor a peccato: *Ipse redimet Israel.* Unde „ redimet? Ab illa iniquitate, an ab illa? *Ab o„ mnibus iniquitatibus ejus.* “ Plena ergo fuit nostra redemptio; adeoque & satisfactio Deo exhibita fuit omnino perfecta.

122. Deinde S. Thomas 3. P. quæst. 48. artic. 2. idipsum hac ratione demonstrat. „ Ille proprie „ satisfacit pro offensa, qui exhibet offenso id, „ quod æque, vel magis diligit, quam oderit of„ fensam. Christus autem ex charitate, & obe„ dientia patiendo, majus aliquid Deo exhibuit, „ quam exigeret compensatio totius offensæ hu„ mani generis: *primo* quidem propter magnitu„ dinem charitatis, ex qua patiebatur: *secundo* „ propter dignitatem vitæ suæ, quam pro satis„ factione ponebat, quæ erat vita Dei, & homi„ nis: *Tertio* propter generalitatem passionis, & „ magnitudinem doloris assumpti. Et ideo pas„ sio Christi non solum sufficiens, sed etiam su„ perabundans satisfactio fuit pro peccatis huma„ ni generis. “

123. Quæ Sancti Thomæ ratio ut majore in luce ponatur, observandum est, quod licet principium *quo*, nempe natura humana, secundum quam Christus Dominus passus & mortuus est, sit finitum; quia tamen principium *quod* operans, nempe divinum suppositum, infinitum est, ideo etiam satisfactio Deo præstita infiniti valoris fuit, adeoque perfecta, & superabundans. Vere enim Filius Dei *humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, ut dicit Apostolus ad Philipp. II. 7. Unde pariter ad Rom. V. 15. & seq. idem S. Paulus *non sicut delictum*, inquit, *ita & donum ... Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia.*

124. Addit Angelicus, passionem Christi fuisse nedum sufficientem, sed etiam superabundantem, *propter magnitudinem doloris*, cohærenter ad ea, quæ superius docuerat qu. 46. art. 6., scilicet dolorem Christi in sua passione fuisse maximum inter dolores præsentis vitæ, quatuor de causis. *Primo* propter acerbitatem, & universalitatem, & genus Passionis (*b*). *Secundo* ex perce-

Scholasticos controversiæ; ex quo tamen variæ, & diversæ pullularunt inter eos minoris momenti opiniones, ut quilibet videre potest apud Cardinalem Joann. de Lugo Tomo IV. Operum Disput. III. *De Mysterio Incarn.*, & apud alios Auctores, quos ipse allegat.

(*a*) Hugo Grotius in *Discuss. Riveti Animadv.* pag. 27. „ Plerique, ait, ista audientes, ista legentes (scilicet Christum pro nobis Deo plene satisfecisse) cum „ in peccatis vivant, neque se corrigant, salutem sibi „ pollicentur: nimirum quia, ut ipsi loquuntur, Christum credunt in id mortuum absolute, ut ipsos ser„ vet, & justitiam Christi, quæ perfectissima est, & „ cælesti digna præmio, sibi per fidem applicantes, „ merita ejus sua faciunt. Id si ita fieri potest, cete„ ra jam sunt supervacua: quomodo vivant, nihil in„ terest: sine conditione pro pœna, quam ipsi debent, „ satisfecit Christus: sine conditione gloriam æternam „ est ipsis meritus &c. “

(*b*) Verba S. Præceptoris hæc sunt: „ Mors crucifi„ xorum in cruce est acerbissima, quia configuntur „ in locis nervosis, & maxime sensibilibus, scilicet „ in manibus, & pedibus; & ipsum pondus corporis „ pendentis continue auget dolorem, & cum hoc et„ iam est doloris diuturnitas, quia non statim moriun-

ceptibilitate patientis secundum animam, & secundum corpus; nam in ejus corpore, utpote formato *miraculosa* operatione Spiritus Sancti, maxime viguit sensus tactus, ex cujus perceptione sequitur dolor, Anima etiam secundum vires interiores efficacissime apprehendit omnes causas tristitiæ; *Tertio*, quia Christus in sua passione exclusit quamcumque consolationem, quæ in ipsum derivari poterat a viribus superioribus ad inferiores, ut ipsius dolor, aut tristitia minueretur. *Demum* quia Christus voluntarie assumens illam passionem, propter finem liberationis hominum a peccato, tantam quantitatem doloris assumpsit, quæ esset proportionata magnitudini fructus, qui inde sequebatur. Ita Angelicus.

125. Postremo ad hujus nostræ sententiæ confirmationem mirifice faciunt verba Romani Pontificis Clementis VI. in Extravaganti, qui incipit *Unigenitus Dei Filius* Lib. IV. *Decretalium* titulo *de pœnitentiis, & remissionibus*; ubi primo dicitur, quod *gutta Sanguinis Christi modica, propter unionem ad Verbum, pro redemptione totius humani generis sufficere potuisset*. Deinde additur, Christum sua passione *thesaurum infinitum Ecclesiæ militanti acquisivisse*. Quæ omnia probant, satisfactionem Domini nostri Jesu Christi non solum sufficientem fuisse, & superabundantem, sed etiam valoris infiniti.

126. Ob. primo S. Paulus ad Coloss. I. 24. *Adimpleo*, inquit, *quæ desunt passioni Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est Ecclesia*: non ergo perfecta, & completa fuit satisfactio a Christo pro Ecclesia exhibita.

127. Resp. cum S. Thoma Lect. VI. in hunc locum, „ hæc verba secundum superficiem malum posse habere intellectum, scilicet quod Christi passio non esset sufficiens ad redemptionem, sed addi debere ad complementum passionis Sanctorum. *Sed hoc est hæreticum*, quia Sanguis Christi est sufficiens ad redemptionem etiam multorum mundorum. " Exploso igitur hoc perverso sensu ita Paulinum textum explicat Angelicus, quod Christus, & Ecclesia sunt una persona mystica, cujus caput est Christus, corpus omnes justi. Deus autem ordinavit in sua prædestinatione, quantum meritorum debebat esse per totam Ecclesiam, tam in capite quam in membris. Christi merita sunt infinita; quilibet vero sanctus exhibet aliqua merita secundum mensuram suam; & ideo dicit Apostolus: *Adimpleo ea, quæ desunt passioni Christi*: idest totius Ecclesiæ, cujus est caput Christus, addendo mensuram meam. Neque enim ita Christus Dominus Patri satisfecit, ut opera nostra satisfactoria excludat, sed sua passione, & morte nostris bonis operibus vim satisfaciendi a Deo impetravit. Apostoli ergo verba sic intellecta non solum nihil imminuunt de perfectione satisfactionis Christi, sed potius ejusdem efficaciam ostendunt, ex qua etiam in nostras passiones meritum redundat.

128. Dices primo. Si Christus sufficienter, immo superabundanter satisfecisset pro omnibus nostris peccatis, non essent necessariæ nostræ passiones ad satisfaciendum pro iisdem: nec ulla alia remedia requirerentur ad ea delenda: quod tamen est falsum.

129. Respond. cum S. Thoma Lib. IV. *Contr. Gentes* cap. 55. in fine: „ Quamvis Christus sufficienter pro peccatis humani generis sua morte satisfecerit, sunt tamen unicuique remedia propriæ salutis quærenda. Mors enim Christi est quasi quædam universalis causa salutis, sicuti peccatum primi hominis fuit quasi universalis causa damnationis. Oportet autem, universalem causam applicari ad unumquodque specialiter, ut effectum universalis causæ participet. Effectus igitur peccati primi parentis pervenit ad unumquemque per carnis originem: effectus etiam mortis Christi pertingit ad unumquemque per spiritualem regenerationem, per quam homo Christo quodammodo conjungitur, & incorporatur: & ideo oportet, quod unusquisque quærat regenerari per Christum, & alia suscipere in quibus mors Christi operetur. " Vid. etiam 3. P. qu. 49. art. 1. ad 4.

130. Et sic pariter idem Angelicus eodem loco aliam similem diluit objectionem, scilicet injustas videri illas pœnalitates, quibus homines propter peccatum originale obnoxii sunt, si Christus pro nobis plene, & integre satisfecit.

131. „ Quamvis enim, inquit, Christus pro peccato originali sua morte sufficienter satisfecerit, non est tamen inconveniens, quod pœnalitates ex peccato originali consequentes, remaneant adhuc in omnibus, qui etiam redemptionis Christi participes fiunt. Hoc enim congruenter

„ ter

„ tur, sicuti hi, qui gladio interficiuntur. " Cum vero sibi objecisset, quosdam Martyres sustinuisse graviores, & diuturniores passiones, respondet ad 1. eosdem solummodo sensibiles dolores pertulisse ex corporali læsione, Jesu Christi autem passionem fuisse majorem ex aliis causis, quas recensuimus.

Declarat item Angelicus ad 3., se non comparare dolores Christi doloribus damnatorum: quia damnatio excedit omne malum hujus vitæ, sicut Sanctorum gloria excedit omne bonum præsentis vitæ. Qua doctrina apparet, quam longe fuerit ab illa horribili Calvini blasphemia, qui Lib. II. *Institut. Christi Relig.* c. 16. n. 10. & seq. *nihil actum fuisse* dicit, *si corpore tantum morte defunctus fuisset Christus*: unde eum oportuisse *cum inferorum copiis æternæque mortis horrore, quasi consertis manibus luctari ... & diros in anima cruciatus damnati, ac perditi hominis pertulisse*. Ac demum concludit: *Ita cum diaboli potestate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conferendo, factum est ut referret de illis victoriam, & triumphum ageret*.

„ ter factum est, ut pœna remaneret, etiam culpa sublata. " Quod ibidem S. Doctor nonnullis rationibus ostendit.

132. Ob. 2. Plena, & integra satisfactio importat æqualitatem quamdam ad culpam, cum sit actus justitiæ: sed passio Christi non videtur æqualis omnibus peccatis humani generis; quia Christus non est passus secundum divinitatem, sed secundum carnem, quæ creata, & finita est.

133. Respondet S. Thomas 3. P. q. 48. art. 2. ad 3. „ quod dignitas carnis Christi non est æstimanda solum secundum carnis naturam, sed secundum personam assumentem; inquantum scilicet erat caro Dei, ex quo habebat dignitatem infinitam. " Et certe si consideretur vel principium *quod*, vel etiam principium *quo* passionum Christi, in eas pretium infinitum derivari oportebat. Principium enim *quod* erat ipsa Persona Verbi: unde Dei Filius dicitur in Symbolo *passus*, *mortuus*, & *sepultus*. Principium autem *quo* erat natura humana, non præcise considerata in se ipsa, quo pacto finita est, sed ut subsistens in divino supposito infinito: unde ejus operationes valorem consequebantur infinitum. Vel etiam ut Angelicus loquitur qu. 49. art. 1. ad 1., quia *Caro Christi est Divinitatis instrumentum*, *& ex hoc passio ejus habet quamdam divinam virtutem dimittendi peccata*. Quod antea S. Joann. Damascenus Lib. III. *de fide orthod.* c. 7. his verbis docuerat, de Christi carne loquens: *Non enim secundum propriam vim, sed propter unitum sibi Verbum divina operabatur ... sicut ignitum ferrum urit propter unionem ad ignem*.

134. Et hæc ad argumenti solutionem sufficiant, quin subtiles illas, nec admodum utiles Scholasticorum speculationes aggrediamur, undenam repeti debeat valor infinitus satisfactionis Christi: undecumque enim sumatur, semper illud verum est, quod omnes fatentur Theologi, hunc valorem esse infinitum, adeoque satisfactionem non solum esse sufficientem, sed etiam superabundantem (*a*).

135. Dices primo. Creatio mundi, aliæque Dei operationes ad extra, licet proveniant a causa infinitæ virtutis, nullam tamen contrahunt infinitam perfectionem: ergo pariter satisfactio Christi, quamvis procedat a supposito divino, & infinito, non tamen propterea infinitum valorem contrahit.

136. Resp., omnes actiones Dei esse ex parte principii agentis infinitas, quamvis ex ipsis non resultet effectus infinitus. Ita etiam quamvis actiones Christi satisfactoriæ, quæ ex natura procedebant humana, essent finitæ, valorem tamen infinitum contrahebant propter divinum suppositum, in quo natura ipsa humana subsistebat.

137. Inst. secundo. Semel ac duæ causæ ad aliquem effectum producendum concurrunt, quarum una finita sit, licet altera sit infinita, effectus tamen inde resultans finitus est; ut patet in operationibus nostris, quæ finitæ semper sunt, licet ad eas eliciendas causa etiam infinita concurrat, nempe Deus, qui omnia opera nostra in nobis, & nobiscum operatur: cum ergo in passione Christi una cum infinita Divinitate etiam humanitas finita concurrerit, eadem valoris infiniti esse nequeunt.

138. Resp., satis obvium esse discrimen inter exempla, quæ ex rebus creatis afferri possunt, & Christi humanitatem; hæc enim personæ Verbi erat hypostatice unita, quæ proinde Verbi persona erat principium *quod* omnium ejusdem operationum, & quibus valorem infinitum communicabat; unde potuit justitiæ divinæ infinita satisfactio præstari.

139. Dices tertio. Si ex unione hypostatica redundaret in actiones Christi humanas valor infinitus, jam omnes fuissent æqualis meriti; neque enim dari potest unus valor infinitus major altero valore infinito; atqui hoc nemo dixerit: ergo &c.

140. Respond. neg. maj.; quamvis enim ex parte personæ operantis, quæ est divina, non possit inæqualitas meriti desumi, desumitur tamen ex ipsis operationibus, quæ diversæ sunt, & majoris, vel minoris difficultatis. Unde S. Thomas supra allegatus num. 122. plenitudinem satisfactionis Christi non solum repetit ex dignitate vitæ, quam pro satisfactione ponebat, *quæ erat vita Dei, & hominis*; sed etiam ex magnitudine charitatis; ex qua patiebatur, & ex magnitudine doloris assumpti. Et ulterius in qu. 46. art. 5. ad 3. docet, unam minimam passionem Christi *suffecisse* ad redimendum genus humanum, conveniens tamen fuisse, ut omnia passionum genera toleraret.

141. Ob. tertio. In Christi passione fuit Deo maxima injuria irrogata per peccatum, scilicet Deicidii, quod est omnium gravissimum (*b*): non igitur potuit per eamdem passionem plene, & integre Deo satisfieri.

142.

(*a*) Alii enim repetunt ex infinito pretio rei oblatæ, nempe Sanguinis Christi, qui ex unione cum Verbo valorem in se habebat infinitum. Unde Clemens VI. in sua extravaganti *Unigenitus* unicam guttam Christi, *propter unionem ad Verbum pro redemptione totius generis humani suffecisse*, dicit supr. num. 125. Aliqui operationes Christi valoris esse infiniti dicebant, propter sanctitatem infinitam, quam humanitas Christi accepit a Verbo, & propter quam redditur infinite grata Deo; & quamvis concedant, hanc sanctitatem non esse infinitam *simpliciter*, sufficere tamen credunt, quod sit infinita *secundum quid*, seu in ordine superiore cuicumque sanctitati hominibus communicatæ. Alii alias excogitarunt rationes, quas cuilibet videndas, & considerandas permittimus apud supra laudatum Cardinalem Joann. De-Lugo, aliosque Scholasticos ab eo allegatos.

(*b*) Hac potissimum argutia Petrus Abaelardus doctrinam satisfactionis Christi convelli posse credebat, dicens: *Quomodo justificari nos, vel reconciliari Deo per mortem Filii ejus dicit Apostolus, qui tanto amplius adversus hominem irasci debuit, quanto amplius*

142. Resp. S. Thomas quæst. 48. art. 2. ad 2. „ quod major fuit charitas Christi patientis, quam „ malitia crucifigentium: & ideo plus potuit Christus satisfacere sua passione, quam crucifixores „ offendere occidendo; intantum quod passio Christi sufficiens fuit, & superabundans ad satisfaciendum pro peccatis occidentium illum. “

143. Inst. Christus in ipsa passione oravit pro suis crucifixoribus, dicens Lucæ XXIII. 34. *Pater, dimitte illis, quia nesciunt, quid faciunt;* atqui si ejus satisfactio fuisset sufficiens, perfecta, & superabundans, opus non habuisset orare: ergo &c.

144. Resp., orationem illam Jesu Christi ad Patrem, etiamsi non fuisset necessaria ad divinam justitiam placandam, cui passione ejusdem Jesu Christi satisfactum jam erat; fuisse tamen necessariam ad exemplum orandi pro persecutoribus nostris nobis præbendum. Eadem etiam oratione ostendebatur, Christum esse nostrum Mediatorem, & intercessorem apud suum Patrem; ac demum Christus oravit, ut suæ passionis fructus crucifixoribus applicaretur.

145. Objic. ultimo. Christus non potuit gratitudinem condignam, & æquivalentem Deo reddere pro beneficio incarnationis accepto: ergo multo minus potuit condignam Deo satisfactionem offerre pro peccatis nostris. Consequens est manifestum, quia plus est compensare debitum ex justitia, quam gratum se exhibere pro beneficentia: ergo si hoc non potuit Christus, nec potuit aliud. Prima autem antecedens propositio probatur ex eo, quod Christus pro gratitudine non potuisset reddere nisi opera finita, saltem in genere physico: beneficium autem incarnationis fuit in omni genere infinitum.

146. Resp. *primo*, neg. cons.; ut enim sapienter docet S. Thomas 2. 2. quæst. 106. art. 6., hoc interest inter satisfactionem, quæ opus justitiæ est, & recompensationem, quæ fit ex gratitudine; quod ille, qui beneficium accepit, ad hoc „ obligatur ex debito honestatis, ut similiter aliquid *gratis* impendat. Non autem videtur aliquid *gratis* impendere, nisi excedat quantitatem accepti beneficii; quia quamdiu recompensat minus, vel æquale, non videtur facere gratis, sed reddere, quod accepit. “ Ulterius in resp. ad 1. bene observat S. Doctor, *in recompensationem beneficii magis esse considerandum affectum, quam effectum;* unde ponit exemplum filii, qui *effectu* non potest recompensare beneficium vitæ, sibi datæ a parentibus: „ Si autem „ attendamus ad ipsam voluntatem dantis, & retribuentis, sic potest filius aliquid majus patri „ retribuere (ut Seneca dicit Lib. III. *de beneficiis* c. 29. & seq.) *Si tamen non posset,* „ *sufficeret ad gratitudinem recompensandi voluntas.* “ Ex qua S. Thomæ doctrina duo eliciuntur pro solutione propositæ difficultatis. *Primo* enim verum non est, si Christus non poterat æquivalentem gratitudinem Deo exhibere pro beneficio incarnationis, *multo minus* potuisse condignam pro nostris peccatis Deo exhibere satisfactionem. *Secundo* etiam falsum est, non potuisse Christum condignam Deo exhibere gratitudinem pro beneficio incarnationis, quia etiamsi non potuisset in *effectu*, poterat tamen in *affectu*, & *voluntate*.

147. Resp. *Secundo*, Christum recompensasse beneficium incarnationis, quia Verbum divinum obtulit seipsum Patri, quæ oblatio quamquam ex parte humanitatis finita esset, infinita tamen erat propter dignitatem personæ offerentis.

PROPOSITIO II.

Satisfactio Christi fuit perfecta ad omnem justitiæ rigorem (*a*).

148. Prob. Ut satisfactio Jesu Christi dicatur facta ad omnem justitiæ rigorem, quinque requiruntur: *primo* ut sit æquivalens: *secundo*, ut sit ex bonis propriis: *tertio*, ut hæc bona non sint alio titulo debita: *quarto* ut sit ad alterum: *demum*, ut in ea nihil gratuitum intersit. Atqui hæc omnia in Christi satisfactione inveniuntur: ergo &c.

149. Prima minoris pars, scilicet Christi satisfactionem fuisse *æquivalentem*, immo & superabundantem, nova demonstratione non indiget, cum fuerit in superiore propositione luculenter ostensa.

150. Altera autem pars, quod satisfactio Christi fuerit *ex bonis propriis*, evidens est. Jesus enim Christus pro nostris peccatis obtulit suum corpus, suum sanguinem, & animam suam: *Corpus meum*, inquit apud Isaiam Lib. 6. *dedi percutientibus*. Et Joann. X. 17. *Ego pono animam meam;* & antea vers. 11. *Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.*

151. Sequitur tertia rigorosæ satisfactionis condi-

homines in crucifigendo Filium suum deliquerunt, quare in transgrediendo primum ejus præceptum pomi gustu? Quod si tantum fuerat illud Adæ peccatum, ut expiari non posset, nisi morte Christi, quam expiationem habebit ipsum homicidium, quod in Christum commissum est? Apud S. Bernardum in Tract. de erroribus Abaelardi cap. 8. Huic autem quæstioni S. Pater respondet, hanc expiationem fuisse *ipsum Sanguinem, quem fuderunt, & interpellationem ipsius, quem occiderunt ... Fuit vero Sanguis, qui effusus est, tam multus ad ignoscendum, ut ipsum quoque peccatum maximum, quo factum est, ut effunderetur, deleret.*

(a) Hæc propositio est contra Scotistas; quibus etiam favet Card. Jo. De-Lugo *De Mysterio Inc.* Disp. III. Sect. 10., ubi probare nititur, *satisfactionem Christi, licet fuerit rigorosa, quoad æquivalentiam, & condignitatem pretii absoluti, non tamen fuisse rigorosam quoad modum solutionis, sed indiguisse aliqua libera gratia Dei.*

ditio, quod nempe sit ex bonis indebitis. Cum vero in superiore propositione ostensum fuerit, Christi satisfactionem, nedum sufficientem, sed & superabundantem fuisse, sequitur manifeste, eandem factam esse ex ejusdem Christi bonis indebitis. Et ulterius Christi satisfacientis persona, cum divina fuerit, Patrique omnino æqualis, nemini quidquam absolute debebat: assumpsit ergo debita nostra, pro quibus satisfaceret, non sua, quæ nulla habebat.

152. Aliqua videtur difficultas in quarta satisfactionis conditione, ut sit ad alterum, cum nemo possit sibi ipsi satisfacere; & Christus, ut Deus, non minus peccatis hominum læsus fuerit, quam Pater, & Spiritus Sanctus.

153. Hæc tamen objectio etiam ab adversariis dilui debet, qui sin minus perfectam, & ad strictos juris apices exactam, saltem aliquam veram satisfactionem fuisse Deo a Jesu Christo pro nostris culpis exhibitam contra Socinianos fatentur. Hæc autem satisfactio, cujusmodi ea sit, debuit fieri ad alterum, cum nemo possit sibi ipsi satisfacere.

154. Ad hanc igitur difficultatem tollendam ceteris probabilior videtur illorum responsio, qui duplicem in Christo personam, non *realiter*, ut blasphemabat Nestorius, sed *virtualiter* tantum, & *moraliter* distinguunt, quatenus in eo duplex erat natura, duplex voluntas, duplex operatio: hanc autem distinctionem *virtualem*, & *moralem* sufficere, ut Christus non sibi ipsi, sed lteri satisfecerit; nimirum Verbum divinum ut subsistens in natura humana Deo satisfaciebat; & ipsum Verbum divinum ut subsistens in natura divina, eamdem satisfactionem acceptavit. Sic etiam Christus Dominus in humana natura sacrificium sui ipsius Deo obtulit; idemque Christus in natura divina sacrificium oblatum acceptavit. *Verus ille mediator*, inquit S. Aug. L. X. *de Civ. Dei* cap. 20., *inquantum servi formam accipiens, mediator effectus est Dei, & hominum homo Christus Jesus, cum in forma Dei sacrificium sumat, cum quo & unus Deus est, tamen in forma servi sacrificium maluit esse, quam sumere.*

155. Inst. Saltem Christus non potuit satisfacere pro culpa suorum crucifixorum; hi enim peccarunt contra ipsum Christum, ut Deum, & ut hominem; adeoque debuisset Christus etiam sibi ipsi, ut homini, satisfacere.

156. Resp., peccata, quæ contra homines patrantur, semper includere offensam Dei; sicut peccata in Spiritum sanctum totam offendunt Augustissimam Triadem. Christus ergo etiam pro hoc suorum hostium peccato satisfecit; quatenus illa maxima injuria sibi irrogata, erat etiam maxima offensa Dei.

157. Ex dictis demum seipsa fluit postrema conditio, nihil in Christi satisfactione gratuito suppletum fuisse. Cum enim hæc satisfactio plena fuerit, & superabundans, non potuit Deus eamdem non acceptare. Et quamvis Deus ex pura sua misericordia ab æterno decreverit, Filium suum mittere in hunc mundum, ut noster fidejussor, & mediator esset, non tamen ex hoc sequitur, ejusdem nostri fidejussoris satisfactionem fuisse ex sola misericordia, & non etiam ex stricta justitia. Sicuti ex. gr., si cui ablatus sit equus, potest absolute non acceptare recompensationem in pecunia; si tamen eam acceptet; & fur pro equo ablato justum, immo & superexcedens pretium offerat, dicitur eidem ex plena justitia satisfecisse; neque furi aliquid gratis remissum fuisse: præcipue autem si restitutio equi facta sit impossibilis.

158. Sacræ etiam litteræ aperte insinuant Christi satisfactionem fuisse ad justitiæ rigorem; ut cum dicunt Rom. III. 25.; *Quem* (Christum) *proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ.* Et c. V. 18. *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem.*

159. Hinc etiam plerique sancti Patres post S. Augustinum Lib. XIII. *de Trin.* cap. 13. T. VIII. bene observarunt, Salvatorem nostrum voluisse vincere diabolum, non *potentia*, sed *justitia*, videlicet justum pretium solvendo, ut nos ab ejus captivitate redimeret. *Ad dominationem diaboli destruendam*, inquit S. Leo Serm. XII. de passione Domini, *magis usus est justitia rationis, quam potestate virtutis.* Et S. Gregorius Papa lib. 27. *Moralium* c. 30. ita de Christo loquitur: „ Fecit pro nobis sacrificium: corpus suum exhi- „ buit pro peccatoribus, victimam sine peccato; „ quæ & humanitate mori, & *justitia* mundare „ potuisset. "

160. Obj. primo. Christus Dominus nihil habebat proprium, cum omnia ipsi tradita fuerint a Patre Matth. XI. 27. *Omnia*, inquit Christus, *mihi tradita sunt a Patre meo:* nihil ergo ex propriis bonis poterat Christus in satisfactionem Patri offerre.

161. Resp., Omnia quidem fuisse Jesu Christo a Patre donata, ita tamen ut sub ejus dominio, & potestate essent constituta, unde sua proprie vocare poterat; adeoque de suis satisfactionem Patri offerre. Veluti cum Princeps alicui subdito aliquid donat, id in ipsius potestatem transit; & subditus ex eo potest eidem Principi debitum vel suum, vel etiam alienum solvere.

162. Ulterius præ oculis hic semper habendum est, non hic agi de aliquo debito reali, ut est debitum pecuniarum, aut aliarum rerum; sed de recompensatione honoris propter offensam Deo irrogatam per nostras culpas: hæc autem recompensatio facta per satisfactionem oblatam a persona ejusdem dignitatis fuit omnino æqualis, & ad justitiæ apices.

163. Inst. primo. Opera, quibus Christus satisfecisse dicitur, tota ex Dei gratia pendebant; nempe primo ex unione hypostatica quæ mere gratuita fuit, neque ulla ratione promerita (Vid. sup.

num.

num. 429.); deinde etiam pendebant ex gratia actuali, quæ est ad singulos actus bonos necessaria.

164. Resp., allata unionis hypostaticæ, aliarumque gratiarum dona ita propria Jesu Christi facta fuisse, ut ex iisdem tamquam ex propriis potuerit Deo Patri propter iniquitates nostras vere satisfacere, ut supra n. 150. & 151. exposuimus.

165. Inst. secundo. Hæc omnia dona Jesu Christo collata semper remanebant Dei supremo dominio subjecta: satisfactio igitur Deo ex hujusmodi donis exhibita vere, & proprie non erat ex bonis Jesu Christi propriis, sed ex bonis ipsius Dei. Declaratur ant. Principium, unde opera Christi satisfactoria oriebantur, erat humana ejusdem natura, in qua passus, & mortuus est; sed humana Christi natura tota erat sub dominio Dei: ergo &c.

166. Resp. primo. Si propter absolutum, & generale dominium Dei non potuisset Jesus Christus *ex propriis* eidem Deo satisfacere, nec ullus homo posset alteri condignam pro illata offensa satisfactionem exhibere; quodcumque enim ille personæ offensæ præstaret, semper esset ex iis, quæ supremo Dei dominio subduntur, & quæ etiam sine ejusdem Dei influxu, & concursu efficere non potest. Nemo autem dicet, hac de causa non posse hominem qui læsit, personæ læsæ veram satisfactionem ad justitiæ rigorem præbere; ergo etiam &c.

167. Resp. 2., actiones Christi satisfactorias, quamvis essent sub generali, & infinito dominio Dei, a quo omnia creata dependent, fuisse tamen etiam sub dominio particulari Jesu Christi, a cujus libera voluntate procedebant; & in cujus propterea potestate erat, ea opera elicere, vel non elicere, eademque pro nostris peccatis æterno Patri offerre, vel non offerre. Quod quidam Theologi non inepte explicant exemplo dominii supremi, quod Princeps habet in omnia bona suæ ditionis, quin tamen hoc supremum dominium tollat, aut lædat singulorum civium particulare dominium, veramque uniuscujusque subditi suarum rerum proprietatem. Nam etiam causæ universales non tollunt, aut lædunt, actiones causarum particularium, quæ ipsis in operando subsunt.

168. Addunt alii, dupliciter actiones Jesu Christi considerari oportere, scilicet *primo* in *esse physico*; & hoc modo esse universali dominio, & influxui Dei omnino subjectas; *secundo* autem in esse *morali*, nempe secundum valorem infinitum, qui in eas ex divino supposito redundabat; & hoc modo, cum principium earumdem elicitivum *quod* sit ipsa Verbi persona, eas non subdi dominio alicui externo, & superiori, cum Verbum ipsum sit Patri consubstantiale, & perfecte æquale. Cum autem opera Christi satisfactoria considerari debeant non in *esse physico*, sed *in esse morali*, ita fuisse Salvatoris propria, ut iisdem veram, & adæquatam pro injuria compensationem offerre posset.

169. Inst. tertio. Ipsa entitas physica operationum Christi erat ad satisfactionem necessaria: ergo si hæc non erat propria Christi, sed subjecta supremo Dei dominio, Christi satisfactio non fuit ex propriis.

170. Resp., physicam Christi operationum entitatem fuisse necessariam, veluti quid præsuppositum, non vero ut ipsam formam satisfactionis, cujus valor ex dignitate personæ repetebatur; quamobrem attenta sola physica actionum entitate non fuisset satisfactio Christi perfecta & adæquata; fuit autem perfecta, & adæquata, spectato valore, & pretio ex dignitate personæ profluente.

171. Inst. quarto. Ipsa dignitas personæ divinæ erat ab æterna Patris generatione derivata: ergo item valor, & pretium operum Jesu Christi non erat *ex propriis*.

172. Resp. hanc personæ divinæ infinitam dignitatem esse quidem acceptam a Patre per æternam generationem una cum ipsa Patris natura; sed factam esse propriam Filio, & independentem, quemadmodum est in ipso Patre.

173. Obj. secundo contra tertiam veræ satisfactionis conditionem, ut scilicet sit *ex bonis indebitis*. Omnia Jesu Christi opera erant Deo multis titulis debita, sicuti & nostra: ergo non potuit satisfacere Deo *ex indebitis*.

174. Resp., omnes Christi operationes, quantum ad physicam entitatem, fuisse Deo debitas titulis dependentiæ, obedientiæ, religionis, gratitudinis &c. sed non quantum ad valorem, & pretium, quod in easdem operationes ex dignitate infinita personæ operantis dimanabat. Sub hac autem ratione sola dicitur Jesu Christi satisfactio æqualis, perfecta, & adæquata.

175. Obj. tertio. Satisfactio Christi dependebat maxima ex parte a Dei misericordia, qua sola permotus fuit ad Filium suum unigenitum nobis dandum; cum ex tota justitia potuisset hunc nostrum Redemptorem nobis negare, & nos in promerita damnatione deserere. Prima ergo hujus redemptionis origo est gratuita, adeoque & ipsa satisfactio non omnino fuit ad justitiæ apices exacta.

176. Resp., Incarnationem Verbi fuisse conditionem necessariam, & præsuppositam ad justam & condignam satisfactionem: ea autem præsupposita probamus, eamdem satisfactionem fuisse exactam ad omnem justitiæ rigorem, quamobrem dici potest, Christi Domini missionem fuisse donum pure gratuitum a divina misericordia nobis collatum; Christi autem satisfactionem fuisse opus justitiæ, quod Deus non poterat non acceptare; ac propterea hanc Christi satisfactionem esse respectu nostrum infinitam Christi charitatem, respectu autem Dei perfectam justitiam.

177. Inst. primo. Ergo ex hac doctrina sequitur, Deum gratuito illud dedisse, quod ad debitum solvendum erat necessarium: hoc autem tollit veram, & accuratam justæ satisfactionis notionem. Quemadmodum si creditor donaret debitori illam

pecuniam, quæ necessaria est ad expungendum debitum, vere & proprie diceretur, gratuito remisisse ipsum debitum.

178. Resp., id verum esse respectu nostrum, quibus certe ex sola divina liberalitate debitum remissum fuit; non autem respectu Jesu Christi, qui pro nostris debitis Patri abunde satisfecit, dando animam suam pro nobis. Unde vere dici potest cum Apostolo Rom. III. 24., nos esse *justificatos gratis per gratiam ipsius* (nempe Dei), *per redemptionem*, *quæ est in Christo Jesu*. Et simul plene fuisse divinæ justitiæ satisfactum per eundem Jesum Christum, *quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius*, *ad ostensionem justitiæ suæ*.

179. Inst. 2. Potuisset Deus non acceptare hanc Christi satisfactionem pro nostris delictis: quemadmodum creditor potest absolute recusare alterius vadimonium: ergo semper in Christi satisfactione aliquid relucet ex parte Dei mere gratuitum.

180. Resp., utique potuisse Deum ex suæ justitiæ juribus non mittere Filium suum ad redimendum nos a peccatis, ut jam sæpe dictum est: sed posita hac misericordi voluntate, non potuisse recusare satisfactionem sibi a Filio exhibitam, ut imperfectam, & inæqualem; cum reipsa fuerit & sufficiens, & superabundans, & juxta strictum justitiæ rigorem.

Quæres primo, an valor satisfactionis Jesu Christi fuerit *simpliciter*, & *intrinsece* infinitus?

181. Negant Scotistæ, duce Doctore subtili, qui in 3. lib. *Sent.* Distinct. 19., & 20. vult, satisfactionem Christi fuisse finitam; tum quia fuit pro remissione numeri finiti peccatorum; tum etiam, quanquam pro numero peccatorum infinito, fuisset tamen talis ex sola gratuita acceptione divina.

182. Oppositum docet S. Thomas 3. P. qu. 48. art. 1. ad 5. inquiens, dignitatem carnis Christi non esse æstimandam solum secundum carnis naturam, sed secundum personam assumentem, inquantum scilicet erat caro Dei, *ex quo habebat dignitatem infinitam*. Angelico autem subscribunt, præter ejus discipulos, plurimi alii graves Theologi, ut hæc sententia non solum pia, sed pene communis, & certa sit.

183. Id vero multis rationibus suaderi potest; sed hæc sufficiat, quam S. Thomas mox laudatus insinuat. Valor satisfactionis Christi desumi debet a dignitate personæ satisfacientis; quemadmodum inter homines, quo dignior est persona se humilians, & patiens pro reparanda injuria illata Regi, eo major satisfactio reputatur. Sed dignitas personæ Christi humiliati, patientis, & morientis pro nostris peccatis, est infinita: ergo etiam &c. Operæ autem pretium non arbitror, eas subtiles difficultates enodare, quas acuti Scotistæ contra hanc communem fere aliorum Scholasticorum sententiam excitarunt; quas quisque pro lubitu apud utriusque scholæ Theologos invenire poterit.

Quæres secundo, ex qua justitia Christus pro nostris peccatis satisfecit.

184. Resp., satisfecisse ex justitia commutativa, qua tantum honoris Deo sua morte reddidit, quantum illi fuerat nostris offensis ablatum: unde Apostolus ad Coloss. II. 14., de beneficiis loquens nobis a Servatore nostro collatis, *Delens*, inquit, *quod adversum nos erat*, *chirographum decreti*, *quod erat contrarium nobis*, *& ipsum tulit de medio affigens illud Cruci:* „ per quam satisfa„ ciens Deo tulit peccatum nostrum, " ut commentatur S. Thomas in hunc locum. Hinc est etiam, quod in sacris paginis satisfactio Christi vocatur *emptio*, *redemptio*, *& solutio pretii*; quæ nomina proprie spectant ad justitiam commutativam.

185. Quamvis vero Christi satisfactio dicatur proprie actus justitiæ commutativæ propter æqualem, immo superabundantem solutionem debiti nostri; non tamen propterea aliæ virtutes excluduntur; præcipue autem virtus charitatis, quam S. Paulus vocat *nimiam* ad Ephes. II. 4. inquiens: *Deus autem*, *qui dives est in misericordia*, *propter nimiam charitatem suam*, *qua dilexit nos* &c. Idem autem Apostolus ad Gal. II. 20. nos docet, hanc Christi nimiam charitatem non solum omnes in communi respexisse, sed singulos etiam in particulari: *Dilexit me*, inquit, *& tradidit semetipsum pro me*. Magna quoque Christus Dominus nobis reliquit exempla omnium aliarum virtutum, humilitatis, qua cum in forma Dei esset, *exinanivit*, & *humiliavit semetipsum*; tum obedientiæ usque ad mortem crucis, patientiæ, mansuetudinis, &c.

CAPUT V.

De Christi merito.

186. Ex quo Christus pro nobis æterno Patri satisfecerit, recte consequitur, etiam nobis promeritum fuisse omnia ea, quæ ad remissionem peccatorum, ac reconciliationem cum Deo, atque ad salutem consequendam sunt necessaria; qua de re nulla videtur esse apud Theologos controversia, nisi fortasse ad ipsius meritum una cum libertate componendum; de qua conciliatione in cap. sequ. diligenter tractabimus. Sed ab aliquibus negatum fuit, Christum sua obedientia, aliisque sublimibus, atque heroicis virtutibus aliquid sibi ipsi meruisse (*a*). Nos autem doctrinam S. Thomæ seque-

(*a*) Magister sententiarum in Lib. III. initio Dist. XVIII. aliquos memorat, qui Christum sibi nihil meruisse volebant, sed tantum nobis. Horum errorem adoptavit Calvinus Lib. II. *Instit.* c. 17. §. 6., ubi more suo Scholasticos *finitæ curiositatis*, *& temeritatis* accusat, & post ipsum etiam non pauci ejusdem Sectæ, non tamen omnes, Zanchius enim non semel asserit, Christum sua obedientia & sibi, & nobis promeruisse vitam æternam. Sic T. VIII. *De Rel. Chr.* 12. aphor. 15., cui sententiæ subscribit etiam Jo. Pi-

quæmur 3. P. q. 19. art. 3., & Quæst. XXIX. de verit. art. 6. & 7., statuentes, Jesum Christum non solum nobis cum Deo reconciliationem, ac gratiam adoptionis sua passione, & morte obtinuisse, sed sibi etiam ipsi quædam meruisse; unde sit

PROPOSITIO I.

Christus Dominus humanis suis actionibus quid sibi promeruit.

187. Prob. primo luculentis veteris, ac novi fœderis oraculis. Psalmo II. Pater æternus Filio suo dicit: *Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam;* item Ps. 99 *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput;* & Is. LIII. 11.: *Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit, & saturabitur.* Item Lucæ XXIV. 26. Christus ipse duobus Discipulis euntibus in Emmaus dicebat: *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Gloriam nempe corporis, quam per resurrectionem a mortuis jam obtinuerat, & aliam, quam per ascensionem in cælum, ac propagationem suæ doctrinæ toto orbe terrarum adepturus erat. Unde etiam illa vox Apocal. V. 12. *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & gloriam, & benedictionem.*

188. Id ipsum confirmat Apostolus ad Philip. II. 9., ubi postquam commemorasset Christi humilitatem, & obedientiam usque ad mortem crucis, ita infert: *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen* &c. Quæ Apostoli verba ita pulchre commentatur S. Augustinus Tract. 94. in Jo. T. III. *Humilitas passionis charitatis est meritum; claritas humilitatis est præmium.* Christus ergo aliquid suis virtutibus sibimetipsi in hac vita promeruit.

189. Neque audiendus est Joannes Franc. Buddæus, e Lutheranorum secta, qui Libr. IV. *Instit. Theolog. Dogmatic.* cap. 2. §. 23. una cum Calvino particulam illam διὰ a Sancto Paulo adhibitam non vult esse particulam *causalem*, significantem causam meritoriam, ob quam Deus Filium suum exaltavit, quia Apostolus pergens subdit: *Et donavit* &c. græce ἐχαρίσατο, manifeste innuens, hanc exaltationem factam esse ex gratia, non ex merito.

190. Non, inquam, est audiendus: *primo* enim illa explicatio repugnat naturali, & obviæ significationi illius particulæ διὰ *propter quod*, a qua significatione sine necessitate recedendum non est: repugnat *secundo* Patrum, atque Interpretum tam græcorum, quam latinorum menti: omnes enim illum Apostoli locum de causa meritoria intellexerunt; repugnat *demum* aliis locis parallelis, ut illi Hebr. II. 8. *Videmus Jesum propter passionem mortis* (græce διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου) *gloria, & honore coronatum.* Frigida autem est illa observatio verbi *donavit* ἐχαρίσατο: nam verbum χαρίζομαι significat quoque *largior, do;* ut possit intelligi *donavit*, idest *dedit*. & ulterius, etiamsi intelligatur *de gratuita largitione*, nihil obest; ex gratia enim sanctificante, qua Christus in primo suæ conceptionis instanti ornatus fuit, omnia ipsius merita oriebantur.

191. Nec tamen inficiamur, alicubi particulam διὰ non significare proprie causam meritoriam, sed finalem, vel etiam consequentiam, & ratiocinationem; ut quando Apostolus Hebr. 1. 8. & seq. offert verba Psalmi: *Dilexisti justitiam; & odisti iniquitatem; propterea* διὰ τοῦ, *unxit te Deus* &c. quod S. Thomas Lect. IV. ita explicat: ut „ ly *propterea* non dicat causam meritoriam, „ sed finalem. “ Non, inquam, id inficiamur; sed repetimus, non esse a communi, & obvia verborum significatione recedendum, nisi urgente necessitate, qualis necessitas hic occurrit, ne dicatur, Christum meruisse unctionem illam, quæ ex unione hypostatica orta est. Quamvis laudatus Angelicus ibidem veram causam *meritoriam* intelligi posse doceat, ut scilicet per dilectionem justitiæ, & odium iniquitatis Christus meruerit, *ut manifestetur* ubique ejus divinitas. Vid. Melchior Canus Lib. XII. *de locis theolog.* cap. 13. in resp. ad 6. argum.

192. Quod vero sibi Christus promeruerit, explicat uberius S. Thomas 3. P. qu. 19. art. 3. inquiens: „ Quia omnis perfectio, & nobilitas „ Christo est attribuenda, consequens est, quod „ ipse per meritum habuerit illud, quod alii per „ meritum habent: nisi sit tale quid, cujus carentia magis dignitati Christi, & perfectioni præjudicet, quam per meritum accrescat. Unde „ nec *gratiam*, nec *scientiam*, nec *beatitudinem* „ *animæ*, nec *divinitatem* meruit: quia cum meritum non sit nisi ejus, quod nondum habetur, „ oportet, quod Christus aliquando istis caruisset, „ quibus carere magis diminuit dignitatem Christi, quam augeat meritum. Sed *gloria corporis*, vel si quid aliud hujusmodi est, minus „ est, quam dignitas merendi. Et ideo dicendum „ est, quod Christus gloriam corporis, & ea, quæ „ pertinent ad exteriorem ejus excellentiam, sicut „ est ascensio, veneratio, & alia hujusmodi, habuit per meritum (a).

193.

scator in cap. II. epist. ad Philipp., cum aliis quibusdam. Nec inter eos desunt, qui hunc articulum in adiaphoris collocant; unde Franc. Junius ajebat, *Fidem Christianam nihil laborare, sive dogma illud probetur, sive improbetur.* Calvino autem consentiunt etiam quidam ex Lutheranis, ut Joann. Gerhardus in Tom. III. *Locorum theol.* Loco IV. c. 15. §. 330. & Jo. Franc. Buddæus.

(a) Putarunt aliqui, Christum Dominum potuisse mereri suam incarnationem de potentia Dei absoluta, per

193. His autem, quæ S. Thomas enumerat, addere possumus ea omnia, quæ Jesus Christus ad sui nominis gloriam, & exaltationem in hoc mundo consecutus est, ut hymnum, quem ipsi recenter nato Angeli cecinerunt, Pastorum visitationem, adorationem Magorum, testimonium æterni Patris in Jordane, & in monte Thabor: insuper regiam dignitatem, summum Sacerdotium, potestatem judiciariam, omnem denique perfectionem, & excellentiam spiritualem, & temporalem, exceptis duntaxat unione hypostatica, gratia habituali, cum aliis virtutibus infusis, atque essentiali animæ gloria. Peculiari autem ratione per suam passionem meruit exaltari, juxta illud: *Qui se humiliat, exaltabitur* Lucæ XIV. 11. de cujus exaltationis merito præclare disserit Angelicus q. 59. art. 6.

PROPOSITIO II.

Christus Dominus sua passione etiam nobis promeruit.

194. Id ostendit Angelicus laud. mox q. 19. art. 4. ex iis verbis S. Pauli ad Rom. V. 18.: *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ;* ita enim colligit S. Doctor: „ Demeritum Adæ derivatur „ ad condemnationem aliorum: ergo multo magis „ meritum Christi ad alios derivatur.

195. Hinc etiam Synodus Tridentina Sess. V. in Decreto de peccato originali statuit, Adæ peccatum non per aliud remedium tolli, *quam per meritum unius Mediatoris Domini nostri Jesu Christi, qui nos Deo reconciliavit in sanguine suo, factus nobis justitia, sanctificatio, & redemptio.* Et Sess. VI. c. 7. definivit, causam nostræ justificationis *meritoriam esse Dominum Jesum Christum, qui cum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima pasrione in ligno crucis nobis justificationem meruit, & pro nobis Deo Patri satisfecit.* Quod Christi meritum alibi sacrosancta Synodus frequenter commemorat. Vid. etiam Catechismus ejusdem Concilii P. I. de quarto Symboli art. n. 14.

196. Id demum probat noster S. Præceptor hac theologica ratione: „ In Christo non solum fuit „ gratia, sicut in quodam homine singulari, sed „ sicut in capite totius Ecclesiæ, cui omnes u„ niuntur, sicut capiti membra, ex quibus con„ stituitur mystice una persona. Et exinde est, „ quod meritum Christi se extendit ad alios, in„ quantum sunt membra ejus: sicut etiam in uno „ homine actio capitis aliqualiter pertinet ad o„ mnia membra ejus, quia non solum sibi sen„ tit, sed omnibus membris.

197. Obj. primo contra primam Propos. Jesus Christus ab ipso suæ conceptionis instanti propter unionem hypostaticam fuit comprehensor, sicuti modo est in cœlis: sed comprehensores mereri non possunt, charitas enim comprehensorum pertinet ad præmium beatitudinis; unde non potest esse principium merendi, cum non sit idem meritum, & præmium: ergo Christus visione beatifica in tota vita sua donatus non merebatur, sicut nec modo in cœlo meretur.

198. Respondet Angelicus ad 1. „ quod fruitio „ (ex visione beatifica orta), quæ est actus cha„ ritatis, pertinet ad gloriam animæ, quæ Chri„ stus non meruit. Et ideo si per charitatem a„ liquid meruit, non sequitur, quod idem sit me„ ritum, & præmium. Nec tamen per charita„ tem meruit, inquantum erat charitas compre„ hensoris; sed inquantum erat viatoris. Nam i„ pse fuit simul viator, & comprehensor. Et id„ eo, quia nunc non est viator, non est in statu „ merendi. " Ex qua præclara doctrina apparet primo, qua ratione Christus in hac vita mortali promeritus sit, nempe ut viator, non autem ut comprehensor: secundo Christum non sibi meruisse gloriam animæ, quam jam habebat, sed solum gloriam corporis, ut dictum est num. 192.

199. Ceterum idem Angelicus qu. 34. art. 3. data opera probat, Christum in ipso primo suæ conceptionis instanti mereri potuisse, quia illico sanctificatus fuit per gratiam, & quidem ea sanctificatione, quæ est adultorum, qui secundum proprium actum sanctificantur; quæ sanctificatio est perfectior ea, quæ fit in parvulis, absque proprio actu fidei. „ Cum igitur, concludit Angeli„ cus, sanctificatio Christi fuerit perfectissima (quia „ sic sanctificatus est, ut esset aliorum sanctifica„ tio), consequens est, quod ipse secundum pro„ prium motum liberi arbitrii in Deum fuerit „ sanctificatus; qui quidem motus liberi arbitrii „ est meritorius. Unde consequens est, quod in „ primo instanti suæ conceptionis Christus merue„ rit. " Quod etiam patet ex Apostolo, qui ad Hebr. X. 5. seq. Jesu Christo ingredienti in mundum ea Psalmi verba adaptat. *Tunc dixi: ecce venio: in capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam:* & subdit: *In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi.* Vid. S. Thomas Quæst. XXIX. *de Verit.* art. 8.

200. Dices: Ipsa gloria corporis erat Jesu Christo debita; cum enim esset Filius Dei naturalis, ipsi debebatur jure hæreditario tota illa gloria, quam

opera scilicet subsequentia ipsam incarnationem, ita ut ipsorum subsequentium operum prævisis meritis fieret ipsa incarnatio. Hujus opinionis falsitatem demonstrat P. Thomas de Lemos in Tomo 3. *Panopliæ Gratiæ* Tract. V. cap. 17. pag. 347.

quam alii homines bonis operibus promerentur.

201. Respondet Angelicus ad 2. „ quod Christo, secundum quod est Dei Filius per naturam, debetur gloria divina, & dominium omnium, sicut primo, & supremo Domino. Nihilominus tamen debetur ei gloria, sicut homini beato; quam quantum ad aliquid debuit habere sine merito, & quantum ad aliquid cum merito " ut supra n. 192. dictum est. Vel ut idem S. Doctor respondet Quæst. XXIX. *de Verit.* art. 6. ad 3. *ut id, quod erat uno modo* (illi) *debitum ratione gratiæ, fieret ei alio modo debitum ratione meriti*.

202. Inst. secundo. Ex gloria animæ sequitur communi ordine etiam gloria corporis, ut Sanctus Augustinus dicit in epistola ad Dioscorum (*a*).

203. Respondet S. Thom. ad 3. „ quod redundantia gloriæ ex anima ad corpus est ex divina ordinatione, secundum congruentiam humanorum meritorum: ut scilicet sicut homo meretur per actum animæ, quem exercet in corpore, ita etiam remuneretur per gloriam animæ redundantem ad corpus. Et propter hoc non solum gloria animæ, sed etiam gloria corporis cadit sub merito, secundum illud Rom. VIII. 11. *vivificabit mortalia corpora vestra, propter inhabitatem Spiritum ejus in vobis*. Et ita potuit cadere sub merito Christi. "

204. Inst. tertio. Si Christus, sicut dictum est num. 199., in primo suæ conceptionis instanti meruit, saltem sequitur, eum nihil amplius sua passione, & morte promeruisse, ipsius enim primum meritum fuit infinitum, cui nihil addi potest.

206. Resp. cum S. Thoma 3. P. quæst. 34. art. 3. ad 8., potuisse Christum mereri ideo præmium posterioribus actibus, & passionibus, non quidem ut esset sibi magis debitum, sed ut sibi ex pluribus actibus deberetur.

206. Inst. quarto. Meritum supponit in merente carentiam eorum, quæ merendo obtinet, adeoque imperfectionem; sed nulla in Jesu Christo erat imperfectio: ergo &c.

207. Resp., nullam in Christo quantum ad humanam naturam fuisse eorum carentiam, quæ ad debitam ipsius naturæ perfectionem spectant, fuisse tamen carentiam eorum, quæ ex gratuita Dei liberalitate superaddebantur; & quæ Christus voluit etiam per meritum sibi acquirere, ut supra num. 192. cum S. Thoma exposuimus.

208. Obj. secundo contra alteram Proposit. Si Christus nobis promeritus esset gratiam, ipsa nobis redderetur ut præmium, ac merces nobis ex meritis Christi debita, sed hoc repugnat Apostolo dicenti Roman. XI. 6. *Si autem gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia*; a quo ipsa etiam vita æterna vocatur *gratia* Rom. VI. 23. ergo &c.

209. Respondet Angelicus artic. 4. ad 3. „ quod sicut peccatum Adæ non derivatur ad alios, nisi per carnalem generationem; ita meritum Christi non derivatur ad alios, nisi per generationem spiritualem, quæ fit in baptismo, per quem homines Christo incorporantur, secundum illud ad Gal. III. 27. *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis*: & hoc ipsum est gratiæ, quod homini conceditur, regenerari in Christo: & sic salus hominis est gratia. "

210. Colliges ex dictis, Christum Dominum & sibi, & nobis tota vita sua meruisse, non autem post suam mortem, & gloriosam suam resurrectionem; quia tunc non amplius erat in statu viæ, quod ad meritum requiritur; sed jam in termino, ubi nullus est amplius merito locus. Et licet sedens ad dexteram Patris *interpellet pro nobis*, ut inquit Apostolus Paulus Roman. VIII. 34.; & Hebr. VII. 25., non inde sequitur, eum novis meritis apud Patrem pro nobis interpellare, sed solum antiquis suæ passionis meritis gratias nobis impetrare.

211. S. Thomas 3. p. quæst. 50. art. 6. „ De morte Christi, inquit, dupliciter loqui possumus: uno modo, secundum quod est in fieri; alio modo, secundum quod est in facto esse. Dicitur autem mors esse in fieri, quando aliquis per aliquam passionem, vel naturalem, vel violentam tendit in mortem, & hoc modo idem est loqui de morte Christi, & de passione ipsius. Et ita secundum hunc modum mors Christi causa est salutis nostræ (per modum meriti). Sed in facto esse mors Christi consideratur, secundum quod jam facta est separatio corporis, & animæ ... Hoc autem modo mors Christi non potest esse causa salutis nostræ per modum meriti, sed solum per modum efficientiæ, inquantum scilicet nec per mortem divinitas separata fuit a Christi carne; & ideo quidquid contigit circa carnem Christi, etiam anima separata, fuit nobis salutiferum virtute divinitatis unitæ. "

Quæres, quid nobis Christus proprie meruerit?

212. Resp. Christum Dominum nobis sua passione promeruisse omnia bona ordinis supernaturalis, quæ nos ad æternam salutem consequendam promovent; nimirum gratiam justificantem, peccatorum remissionem, perseverantiam, pœnarum condonationem, gloriam, omnia auxilia gratiæ, & omnia ea, quæ media sunt ad nostram salutem consequendam; ac ipsa nostra merita, quæ dum co-

(*a*) Ita enim habet S. Pater in laud. ep. CXVIII. alias LVI. c. 3. *Tam potenti natura Deus fecit animam, ut ejus plenissima beatitudine, quæ in fine temporum Sanctis promittitur, redundet etiam in inferiorum naturam, quod est corpus, non beatitudo, quæ fruentis, & intelligentis est propria, sed plenitudo sanitatis, idest incorruptibilis vigor*.

coronat, coronat dona sua. Unde Apost. Paulus Ephes. I. 3. inquiebat: *Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo*.

213. Hinc etiam Concilium Tridentinum Sess. IV. c. 5. declaravit, *justificationis exordium in adultis a Deo per Christum Jesum præveniente gratia sumendum esse*; & c. 6. *a Deo justificari impium per gratiam ejus per redemptionem, quæ est in Christo Jesu*: c. 7. justificationis nostræ causam meritorum esse Dominum nostrum Jesum Christum, *qui sua sanctissima passione in ligno crucis nobis justificationem meruit*: ac demum cap. 16. statuit, *bene operantibus usque in finem, & in Deo sperantibus proponendam esse vitam æternam, & tamquam gratiam filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissam, & tamquam mercedem ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddendam*. Quæ omnia antea etiam definita fuerant in Concilio Milevitano; & ab Innocentio I. in confirmatione ejusdem Concilii, in Synodo Arausicana II., & etiam a S Cœlestino Papa in capitulis annexis suæ decretali epistolæ ad Episcopos Galliæ. Ex quibus Theologi concludunt, Jesum Christum nobis promeruisse omnes effectus prædestinationis (*a*).

214. Non solum autem Christus nobis sua passione promeruit omnes prædestinationis effectus, sed etiam ipsam prædestinationem, quod aperte docet S. Thomas hac 3. P. quæst. 24. art. 4., ubi quærit, utrum prædestinatio Christi sit causa nostræ prædestinationis? Ita vero respondet: *Si consideretur prædestinatio secundum ipsum prædestinationis actum, prædestinatio Christi non est causa nostræ prædestinationis, cum uno, & eodem actu Deus prædestinaverit ipsum, & nos. Si autem consideretur prædestinatio secundum terminum prædestinationis, sic prædestinatio Christi est causa* (*utique meritoria*) *nostræ prædestinationis. Sic enim Deus præordinavit nostram salutem, ab æterno prædestinando, ut per Jesum Christum compleretur. Sub prædestinatione enim æterna non solum cadit, quod est fiendum in tempore, sed etiam modus, & ordo, secundum quem est complendum in tempore*. Sed de his copiosius agit laudatus mox sapientissimus P. Thomas de Lemos (loco inferius in nota citato).

CAPUT VI.

De Christi libertate in morte crucis subeunda.

215. Tria hic nobis demonstranda sunt, ac simul concilianda: *primo* Christo fuisse a Patre impositum verum præceptum moriendi, & quidem supplicio crucis: *Secundo* eumdem Christum, propter impotentiam peccandi non potuisse hoc præceptum non adimplere; *demum* in ejusdem præcepti executione fuisse liberum ea libertate, quæ ad meritum necessaria est.

PROPOSITIO I.

Christo fuit a Patre impositum verum præceptum moriendi pro nobis, & quidem supplicio crucis.

216. Prob. primo iis Apostoli verbis ad Philipp. II. *Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*; obedientia autem respicit præceptum. Præterea ipse Christus Joan. X. 18. expresse dicit, *se hoc mandatum accepisse a Patre*, scilicet ponendi animam suam. Unde etiam Joan. XIV. 31. loquens de suo transitu ad Patrem per imminentem passionem, & mortem, *sicut*, inquit, *mandatum dedit mihi Pater, sic facio*. Et quando in agonia Patrem orabat, ut amarus passionis calix ab ipso transiret, *veruntamen*, subdebat, statim, *non mea voluntas, sed tua fiat*, Luc. XXII. 32. Immo se in omnibus aliis, quæ fecit, & dixit, mandatis Patris obsecutum fuisse, manifeste significavit iis verbis apud eumdem S. Joannem cap. XII. 49. *Qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar*. Et alibi frequenter testatus est, se descendisse de cœlo, ut faceret voluntatem Patris sui, qui misit illum.

217. Objicit eruditissimus Dion. Petavius Lib. IX. *de Incarnat.* cap. 8. multa Patrum græcorum testimonia, qui negant Christo Domino fuisse præceptum moriendi impositum. S. Joann. Chrysostomus Hom. LIX. in Joan. explicans illa verba Jesu Christi Joan. X. *Hoc mandatum accepi a Patre meo* „ Ex quo, inquit, non est in„ telligendum, quod prius expectaverit audire, „ & opus ei fuerit discere; sed voluntarium monstra-

(*a*) Repugnat quidem Lud. Molina in *Concordia* Qu. XXIII. art. 4. & 3. Disp. 3. inquiens: „ Christus per „ sua merita non fuit causa prædestinationis nostræ, „ quoad integrum illius effectum, quatenus compre„ hendit, non solum dona supernaturalia, sed etiam „ naturalia; qualia sunt, nactum esse complexionem „ ad virtutem propensam, natum potius esse sub gra„ tia, atque inter Christianos, eosque bene morigera„ tos, quam in alio tempore, aut inter reprobos edu„ catum. “ Et postea: „ Christus per sua merita non „ fuit causa prædestinationis nostræ, quoad integrum „ supernaturalem effectum ejusdem prædestinationis: „ quoniam non fuit causa incarnationis, per quam ef„ fectum est, ut ipse simul esset homo, & Deus. “ Sed hanc Molinæ, ac quorumdam ejusdem asseclarum doctrinam, ut diminuentem meritum, & fructus passionis Christi, vehementer impugnat P. Thomas Lemos in *Panoplia Gratiæ* Tom. II. Tract. V. c. 20. p. 330. seq.

„ stravit processum, & contrarietatis ad Patrem „ suspicionem destruxit." Et iterum Hom. LX. „ Nam si præcepto, inquit, fuisset opus, quid „ attinebat, illum dicere, *a me ipso pono?* Quippe qui a seipso ponit, nihil habet opus præcepto." Et insuper explicans illud Apostoli ad Hebr. XII. 2. *Qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta*, „ Hoc est, inquit Hom. XXVIII. in hanc epist., licebat ipsi „ nihil perpeti, si voluisset; & potestatem habebat, si voluisset, crucem non adire." Theodoretus item in hunc Apostoli locum *Poterat*, inquit, *non pati, si ita voluisset*. Et alii non pauci similiter loquuntur.

218. Resp. cum S. Thoma 3. P. q. 47. art. 2. ad 1., laudata S. Jo. Chrysostomi verba esse ita intelligenda, ut non fuerit necessarium, Christum discere, & audire ex præcepto Patris, sibi esse in cruce moriendum, quia etiamsi illud præceptum non extitisset, Christus adhuc ex nimia sua charitate se pro nobis crucifigendum tradidisset. Et insuper hoc Patris præcepto non fuisse Christo suam ablatam libertatem, & potestatem ponendi animam suam. Inde tamen non efficitur, nullum reipsa mandatum Patris extitisse, cui libere Christus debuerit se submittere.

219. Ceterum facile nobis esset, communem fere Theologorum, atque Interpretum sententiam de mandato moriendi Christo a Patre dato multis Sanctorum Patrum testimoniis confirmare, præcipue autem S. Augustini, qui Tract. LXXIX. in Joan. ita de Christo loquitur: „ *Eamus* autem dixit, „ quo? nisi ad illum locum, unde fuerat tradendus ad mortem, qui nullum habebat meritum „ mortis? *Sed habebat, ut moreretur, mandatum Patris*." Et Agatho Papa in sua epistola, quæ lecta Act. IV. Synodi VI. regula, & norma fuit definitionis dogmaticæ contra Monothelitas, probat, fuisse in Christo voluntatem humanam, quia secundum illam præceptis Patris obedivit, atque ad hoc probandum adducit ea Psalmi verba, quæ de Christo communiter intelliguntur, *in capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam*. Et supervacaneum videtur, hanc potentissimam veritatem aliis argumentis communire.

220. Solum addendum est, frustra eos laborare, qui ut Christi libertatem in morte subeunda sartam, tectamque tueantur, negant, supplicium crucis fuisse Christo ex vero præcepto impositum. Frustra, inquam, laborant; nam etsi hoc evincant, quid dicent postea de præceptis naturalibus Deum diligendi, eumque solum colendi, aliisque similibus, quibus Christus ut homo subjectus erat, & in quibus adimplendis certe Christus liber esse debebat, ut inde maxima pro se, & pro nobis acquireret merita?

PROPOSITIO II.

Christus non potuit Patris præcepto de subeunda morte crucis non obedire.

221. Prob. Christus Dominus peccare non poterat; atqui si potuisset Patri non obedire, potuisset etiam peccare: ergo &c. Major certa est apud omnes. Quamvis enim Theologis disputare concessum sit, unde hæc peccandi impotentia in Christo oriretur; an scilicet ex unione hypostatica; an vero ex beatifica visione Dei, quæ animæ Christi fuit in ipso exordio conceptionis suæ concessa (*a*); omnes tamen in eo concordes sunt, quod Christus peccare non poterat, adeoque nec Patri debitam obedientiam denegare. *In cujus non tantum divinitate*, inquit Augustinus Lib. II. *de peccatorum meritis, & remissione* cap. 13., *sed nec in anima, nec in carne ullum potuit esse peccatum*. Sed de Christi impeccantia præter Doctores Scholasticos videri potest Petavius Lib. XI. *Theolog. dogmatum* cap. 19. & seq.

222. Doctissimus P. Thomas de Lemos in *Panoplia Gratiæ* T. II. Tract. V. cap. 15. n. 154. advertendum dicit, „ non esse idem habere potentiam ad volendum, & faciendum *absolute*, „ & *simpliciter* aliud, seu oppositum illius, quod „ præcipitur; *& habere potentiam ad inobediendum*, vel transgrediendum præceptum; sunt enim istæ potentiæ diversæ. Prima nempe exprimit hominis libertatem; secunda exponit ejus „ peccabilitatem, vel potentiam ad peccandum: „ unde prima admittenda est in Christo Domino; „ secunda neganda est, sicut in ipso negatur *absolute*, & *simpliciter* potentia peccandi. Quare „ concedendum est omnino, quod mortem, quæ „ a Patre præcipiebatur, poterat Christus non velle, vel non acceptare *simpliciter & absolute*, „ in quo consistit ejus libertas; non tamen potuit „ præcepto inobedire, vel ipsum transgredi, vel „ mortem non acceptare, *secundum quod præcepta erat cum hac reduplicatione*: quia posse mortem, secundum quod præcepta est, non „ velle, est formaliter posse inobedire, & posse „ transgredi præceptum, est posse peccare". Hactenus gravissimus hic Theologus, cujus vestigiis in-

(*a*) Thomistæ, ac Scotistæ concordissime docent, Christum fuisse omnino impeccabilem. Sed controversia postea exorta est, quænam hujusce Christi impeccantiæ esset causa. Thomistæ eam repetunt ex vi unionis hypostaticæ, adeo ut ea subsistente Christus nullatenus peccare posset. Scotistæ autem cum Durando peccandi impotentiam in Christo oriri credunt ex gratia sanctificante, ac præcipue ex visione beatifica essentiæ divinæ: quæ si a Christo separarentur, ut de absoluta Dei potentia separari posse existimant, Christus peccare posset. Quæ quidem opinio aliquibus horribilis visa est, & censura digna. Eamdem tamen Ecclesia hactenus toleravit: unde nec eam Theologi damnare debent.

insistentes libertatem Christi una cum præcepto subeundæ mortis, & impotentia peccandi ita conciliamus.

PROPOSITIO III.

Christus Dominus in subeunda morte Crucis, sicut etiam in observandis juris naturæ præceptis liber omnino fuit.

223. Primo. Jam dictum est Tom. IV. & dicendum etiam alibi erit, duplicem distingui a Theologis libertatem: aliam, quæ dicitur *a coactione*, & quæ solam excludit externam violentiam: & hæc vocari solet *libertas voluntatis*, quia voluntas nostra a nulla externa vi proprie cogi potest; aliam esse libertatem *a necessitate*, seu *arbitrii*, quæ est potestas ad utrumque, & non solum a coactione, sed a simplici quoque necessitate immunis esse debet. Sic, ut rem illustremus exemplis, Deus in suis actionibus *ad intra* liber est libertate *voluntatis*, quia nulla in eum coactio, aut violentia cadit; non autem libertate *arbitrii*, quia illæ actiones sunt necessariæ. In actionibus autem *ad extra*, ut sunt creatio, & conservatio hujus mundi, liber fuit, & est, libertate arbitrii.

224. Ulterius duplex est distinguenda arbitrii libertas ex communi omnium sententia, alia quantum ad *specificationem*, alia quantum *ad exercitium*. Prima, quæ dicitur etiam libertas *contrarietatis*, vel *diversitatis*, illa est, qua ita volumus unum, ut possimus velle aliud diversum, vel etiam contrarium. Libertas autem quantum *ad exercitium*, sive *contradictionis* illa est, qua quis potest aliquid velle, aut non velle; unde liberum arbitrium optime definiri potest cum nostro Lemosio *Facultas rationis, & voluntatis ad agendum, vel non agendum, ad prosequendum unum, vel aliud*. Quæ definitio facile intelligitur, si consideretur, illud agens liberum esse, quod operatur propter finem ex cognitione indifferentiæ mediorum ad finem (*a*).

225. Postremo præ oculis hic habenda est doctrina S. Thomæ I. P. qu. 62. art. 8. ad 3. & alibi, scilicet potentiam peccandi ad veram, perfectamque libertatem minime pertinere: *Quod liberum arbitrium*, inquit Angelicus, *diversa eligere possit, servato ordine finis, hoc pertinet ad perfectionem libertatis ejus, sed quod eligat aliquid divertendo ab ordine finis, quod est peccare, hoc pertinet ad defectum libertatis*. Vid. etiam in Lib. II. *Sentent.* Dist. XXV. qu. 1. art. 1. ad 2. His præmissis

226. Prob. primo nostra propositio ex sacris oraculis. Isaias cap. LIII. prædicens totam Christi Domini passionem, & mortem, inquit vers. 7. *Oblatus est, quia ipse voluit*. Et clarius Christus ipse Joann. X. 17. dicebat: *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam: nemo tollit eam a me; sed ego pono eam a meipso, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam*. Ut autem ostenderet, se liberum omnino esse in morte subeunda, etiam posito præcepto Patris, statim subdit: *Hoc mandatum* (scilicet ponendi animam suam) *accepi a Patre meo*. Ulterius Matth. XXVI. 53. seq. Christus Petro dicebat: *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur scripturæ, quia sic oportet fieri?*

227. Etiam Sancti Patres hanc Christi libertatem in morte subeunda unanimi consensu deprædicant. S. Augustinus Lib. IV. *de Trinit.* c. 13. dicit, Christum non deseruisse suam carnem *invitum, sed quia voluit, quando voluit, quomodo voluit*. Et S. Leo Serm. III. *de Passione* cap. 2. *Quidquid*, ait, *Domino illusionis, & contumeliæ, quidquid vexationis, & pœnæ intulit furor impiorum, non de necessitate toleratum, sed de voluntate susceptum est*. Neque necesse est, in re tam manifesta plura addere, de qua nemo ambigit. Tota difficultas est in hac libertate Christi cum ejus impeccantia concilianda.

228. Nos cum P. Thoma de Lemos in *Panoplia Gratiæ* Tom. II. Tract. V. cap. 15. ita arduam hanc difficultatem explicandam esse censemus. Mors crucis in se *absolute* considerata liberrime a Christo suscepta fuit; quod nemo negaverit, facta præcisione a præcepto Patris, eamdem mortem subeundi: quia mors in se considerata non erat medium necessario connexum cum fine, ad quem voluntas Christi *naturaliter* erat determinata: absolute ergo Dominus noster Jesus Christus erat liber ad volendam, vel nolendam mortem, non solum libertate *exercitii*, vel *contradictionis*, sed etiam libertate *specificationis, & contrarietatis*. At vero præceptum *positivum, & liberum* Patris, superveniens *ab extrinseco*, hanc Christi libertatem non abstulit; neque enim hoc præceptum, utpote extrinsecum, voluntatem Christi immutavit; sed solum ex eo præcepto factum est, ut voluntas ejusdem Christi libere moveretur ad eligendam mortem crucis: ergo etiam supposito Patris præcepto voluntas Christi remansit libera ad sponte volendam, vel non volendam mortem.

229. Res illustratur exemplis similibus. Deus in actionibus *ad extra*, puta creationis, vel conservationis hominum, nemine refragante liberrimus est, quia hæc creatio, vel conservatio hominum non est cum ipsius infinita bonitate necessario

(*a*) Merito Lemosius Tom. II. pag. 342. n. 151. Molinam reprehendit, quod docuerit, solum libertatem contrarietatis habere rationem plenæ & perfectæ libertatis.

rio connexa. Si autem superveniat decretum creandi, & conservandi hominem, non propterea adimitur Deo sua perfecta libertas, quamvis propter immutabilitatem suæ voluntatis hoc superveniens decretum tolli, aut mutari nequeat: ergo pariter libertas Christi ex superveniente præcepto Patris ablata non fuit.

230. Ne quis autem cavilletur, dicens, discrimen esse; quia decretum creandi, & conservandi hominem ab ipsa Dei voluntate precedit; præceptum autem moriendi fuit Christo Domino, non a seipso, sed a Patre impositum. Ne quis, inquam, ita cavilletur: aliud afferemus exemplum Angelorum, qui utique liberi sunt, ad hoc, vel illud bonum operandum; si autem illis aliquod Dei mandatum superveniat, puta custodiendi homines, civitates, aut regna, ipsum divinum mandatum proculdubio exequi debent; neque enim possunt repugnare divinæ voluntati; exequuntur tamen libere; adeo ut per hanc obedientiam mereri possent, nisi essent in termino viæ, ubi nullus est merito locus. Similiter est de Christi libertate philosophandum, quum præceptum Patris nec abstulit, nec auferre voluit; cum potius voluntas Patris fuerit, ut Christus perfecta & libera sua obedientia, & sibi ipsi, & nobis maxima merita compararet (*a*).

231. Aliquibus tamen imperceptibile videtur, quomodo superveniente præcepto Patris moriendi in cruce, remanserit in Christo vera potestas non moriendi, aut aliud mortis genus seligendi; hoc enim fieri non poterat, nisi præcepto Patris neglecto; Christus autem peccare omnino non poterat, nec proinde præceptum Patris negligere, & transgredi.

232. Resp. vero laudatus Lemósius, aliud esse habere potentiam ad volendum, vel faciendum absolute, & simpliciter aliud, seu oppositum illius, quod præcipitur; aliud habere potentiam ad inobediendum, & peccandum: sunt enim istæ potentiæ diversæ. Prima explicat hominis libertatem, quæ fuit perfectissima in Christo Jesu; altera ejusdem libertatis defectum, ut supra dictum est n. 222., & a Jesu Christo est omnino ablegánda, quamobrem dici debet, Christum potuisse absolute, & simpliciter, seu ut Thomistæ loquuntur, in *sensu diviso*, non mori; non autem potuisse non mori in cruce in *sensu composito*, seu considerata morte *reduplicative*, ut sibi a Patre præcepta.

233. Quod ut facilius intelligatur, debemus considerare duo in voluntate Christi essentialia ante præceptum, quæ proinde etiam post præceptum remanserunt. Primum erat impotentia ad peccandum, orta tum ex unione hypostatica, tum ex visione beatifica: alterum cognitio indifferentiæ cujuscumque medii ad satisfaciendum Deo pro nostris peccatis; cum quælibet actio Christi, utpote valoris infiniti, huic fini consequendo esset sufficiens. Hæc duo essentialia Christi voluntati subjecta non fuerunt per positivum, & liberum Dei decretum ejusdem Christi passionis, & mortis; sicut enim eo non tollebatur impotentia ad peccandum, ita nec auferebatur absoluta indifferentia medii, hoc est mortis ad finem consequendum. Unde factum est, ut Christi voluntas libere determinaretur ad hoc medium præ ceteris deligendum, quod sibi a Patre præcipiebatur.

234. Neque vero ad salvandam Christi libertatem in Crucis morte subeunda necessaria erat potentia illam recusandi in *sensu composito* cum divino præcepto. Quemadmodum enim in nobis sub præmotione physica vera manet libertas per solam potentiam ad oppositum in *sensu diviso*, ut in Tom. II. ostensum fuit; ita vere manebat in Christo non moriendi libertas per solam potentiam in *sensu diviso*. Potentia non moriendi in *sensu composito* non erat in Christo, quia fieri non poterat, ut in eo hæc duo simul componerentur, præceptum moriendi in cruce, & non mori, vel alterius mortis electio, scilicet attenta Christi impotentia ad peccandum; erat nihilominus potentia in *sensu diviso*, qua fiebat, ut simul voluntate adimplendi præceptum Patris esset in Christo vera potentia ad non subeundum hoc, vel aliud subeundum supplicium, non enim actus moriendi in cruce pugnat cum potentia non moriendi, sed cum ipso actu non moriendi. Quod in nobis ipsis apparet; cum unum ita agimus, ut possimus simul aliud agere, quamquam non possimus simul conjungere actum, & non actum, vel ejus oppositum.

235. Eoque minus hæc impotentia non moriendi in *sensu composito* Christi libertatem impediebat, quia illa non oriebatur ex intrinsica quadam moriendi necessitate, sed solum ex impotentia peccandi, quæ est veræ libertatis perfectio. Unde Sanctus Augustinus *de prædestinat. Sanct.* cap. 15. de Jesu Christo ait: *An ideo in illo non libera voluntas erat, ac non tanto magis, quanto magis peccato servire non poterat?* Id quod luculenter apparet in Angelis: quando enim beati illi Spiritus a Deo mittuntur ad homines, ut Raphael ad Tobiam, vel Gabriel ad B. Virginem, illi liberrime Deo mittenti obediunt, adeo ut, si es-

(*a*) De hac invicta Thomistarum, aliorumque Theologorum ratione ad tuendam Christi libertatem, præter laudatum Thomam De-Lemos, vid. Pater Laurent. Berti Lib. XXVI. *De Theol. Disciplinis* cap. 12., tum auctor egregii libri, cui titulus *L' action de Dieu sur les Creatures* Sect. VII. Part. I. cap. 5. num. 4. seq. & Pater Anton. Massoulié in Tom. I. *De divina motione, & libert. creata* Diss. II. quæst. 8., ubi bene observat, & valde probat, nonnisi ex doctrina Scholæ Thomasticæ posse in Christo hæc tria conciliari, præceptum ipsi a Patre impositum moriendi, impotentiam peccandi, & illam veram libertatem, quæ ad meritum requiritur.

essent in statu viæ, illa eorum obedientia imputaretur ad meritum; nec tamen possunt Deo jubenti non obtemperare, adeoque nec in *sensu composito* illas actiones, quæ ipsis impositæ sunt, non exercere, sed solum in sensu diviso, & absolute, ut supra diximus num. 230.

236. Inst. primo. Ex hac doctrina sequitur, Christum non fuisse liberum ad subeundam mortem, sub hac reduplicatione, *quatenus præcepta erat a Patre*; seu ad obedientiam *formaliter* sumptam, cum tamen per ipsam obedientiam proprie meruerit suam exaltationem, ut superius num. 178. probatum fuit.

237. Respond., Christi libertatem salvari, quia adhuc sub illa reduplicatione manebat in eo potentia non subeundi mortem absolute, & in *sensu diviso*, ut explicatum est. Neque enim necesse erat, aut fieri poterat, ut hæc duo simul conjungerentur, impotentia peccandi, & potentia non obediendi, sed satis erat, ut cum præcepto, & cum ipsa obedientia conjungeretur potentia ad mortem per se, & absolute vitandam.

238. Addit Lemosius, ,, potuisse Christum cum ,, præcepto de sua morte, immo cum voluntate ,, efficaci, & absoluta, qua voluit mori, ut obediret, habere inefficacem voluntatem, qua vellet non mori, secundum quod mors nociva erat naturæ, secundum quod ad illam naturaliter non determinabatur. In quo valde explicatur libertas Christi acceptando mortem. Docet ,, enim S. Thomas, Christum efficaciter voluisse ,, mortem, secundum quod a Patre præcepta erat, & secundum alias rationes superiores; & ,, velleitate inefficaci noluisse mortem, secundum ,, quod nociva erat corpori, vel secundum alias ,, rationes inferiores. "

239. Inst. secundo. Si Christus actu non acceptasset mortem, actu factus fuisset inobediens, & peccasset: ergo si poterat non acceptare mortem, poterat inobedire, & peccare. Conseq. probatur, quia, ut commune fert proloquium, sicut se habet actus ad actum, ita potentia ad potentiam.

240. Resp. dist. cons., si poterat non acceptare mortem in *sensu composito* cum decreto, poterat inobedire Patri, & peccare, conc., si poterat tantum in *sensu diviso*, nego. Quemadmodum præscientia Dei non tollit rerum contingentiam, aut humanam libertatem, ut ostensum fuit in II. Tom. quia res a Deo præscitæ possunt non evenire in *sensu diviso*, quamquam non possint in *sensu composito*; ita & in casu præsenti, optime salvatur Jesu Christi libertas, quia poterat absolute, & in *sensu diviso* nolle mortem: quam intrinsecam Christi potentiam non destruit præceptum Patris superveniens ab extrinseco.

241. Ulterius, ut supra notavimus n. 232. ex quo dicatur, potuisse Christum non mori, non sequitur, etiam potuisse Patri non obedire, & peccare: nam in prima propositione fit sensus divisus, & quando Christus pendens in cruce actu suo æterno Patri obediebat, retinebat potentiam ad non moriendum absolute, neque enim pugnant hæc duo: Christus vult mori, & simul potest absolute non mori, cum etiam in nobis possint simul esse actus odii exempl. grat. cum potentia ad amorem. Sed Christus numquam habuit potentiam non obediendi suo Patri, & peccandi, sicut in nobis nulla est potentia simul conjungendi duos actus contrarios odii, & amoris.

242. Commune autem illud proloquium: *Sicut se habet actus ad actum, ita potentia ad potentiam*, verum est, dummodo non varietur sensus, ut hic certe variatur: nam in actu fit sensus compositus, in potentia autem sensus divisus. Sic si quis ita colligeret: si ea, quæ Deus præscivit, actu non evenirent, falleretur reipsa divina præscientia: ergo si possent non evenire, posset falli divina præscientia; male ratiocinaretur, & falsa esset consequentia; in antecedenti enim fit *sensus compositus*, & in consequenti *sensus divisus*: quæ enim a Deo præscita sunt, possunt non evenire, in *sensu diviso*, non in *sensu composito*. Sic in casu nostro cum dicitur: *Si Christum actu non acceptasset mortem sibi a Patre præceptam, fuisset actu inobediens*, fit sensus compositus. Cum vero infertur: *ergo si potuisset mortem non acceptare, potuisset esse inobediens, & peccare*, fit sensus divisus, & consequentia est falsa; quia ut dictum est, *absolute* solum, & in *sensu diviso*, poterat mortem non acceptare.

243. Et hæc omnia, quamquam subtilia, intelligi haud difficulter possunt de morte, quæ erat medium per se, & natura sua indifferens ad finem illum, ad quem Christus erat determinatus, & solum facta erat medium necessarium ex superveniente libero, & positivo æterni Patris præcepto, quod intrinsecam Jesu Christi libertatem non tollebat, nec imminuebat.

244. Sed difficultas multo gravior exoritur, quando agitur de illis actibus, qui connexionem habent necessariam cum ultimo fine, ad quem voluntas Christi erat necessario determinata, ut sunt actus dilectionis Dei. Hoc argumentum ita proponit S. Thomas 3. P. quæst. 18. art. 4. n. 3.: ,, Liberum arbitrium se habet ad utrumque, sed ,, voluntas Christi fuit determinata ad bonum, ,, quia non potuit peccare; ergo in Christo non ,, fuit liberum arbitrium.

245. Respond. autem Angelicus: ,, Voluntas ,, Christi licet fuerit determinata ad bonum, non ,, tamen est determinata ad hoc, vel ad illud bonum. Et ideo pertinet ad Christum eligere ,, per liberum arbitrium confirmatum in bono, ,, sicuti ad Beatos. Itaque Christus Dominus erat ,, determinatus *naturaliter*, & absque libertate ad ,, diligendum Deum, *quoad specificationem*, ita ,, ut non esset ad oppositum liber; erat tamen liber, quantum ad hunc, vel illum actum. " Hoc S. Thomas expresse docet etiam in III. *Sent.* Dist.

Dist. XVIII. qu. 1. art. 2. ad 5. dicens: „ Liberum arbitrium Christi non erat determinatum „ ad unum secundum numerum, sed ad unum „ secundum genus, scilicet ad bonum, quia in „ malum non potest. Sed tamen hoc potest facere, & non facere, & hoc non excludit libertatem arbitrii; quia posse peccare, nec est libertas arbitrii, nec pars libertatis, ut dicit Anselmus in *Dial. de lib. arb.* c. 1. " Quantum autem pertinet ad libertatem *exercitii*, Christus Dominus *ut viator*, erat liber, quia nullus actus est absolute necessarius in via, secus ac in Beatis, qui jam sunt in termino; & hæc libertas exercitii sufficiens fuit, ut Christus *meritorie* diligeret Deum.

246. Dices. In eodem loco ita subdit Angelicus: „ Quod si etiam liberum arbitrium Christi „ esset determinatum ad unum numero, sicut ad „ diligendum Deum, quod non facere non potest, „ tamen ex hoc *non amittit libertatem*, aut rationem laudis; quia in illud *non coacte*, sed „ *sponte* tendit, & ita est actus sui dominus. " „ Non alia ergo fuit in Christo libertas, quam „ voluntatis, sive immunitas a coactione. "

247. Resp., multos S. Præceptoris interpretes opinari, hæc ab ipso dicta fuisse, non in propria, sed in aliorum sententia. Nam primo difficultatem solverat iis verbis, quæ mox attulimus, & quæ veram ejus mentem & doctrinam explicant. Deinde multis aliis in locis quidem argumentum tractavit, eamdem doctrinam constanter retinuit, scilicet *nos dominos esse nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc, vel illud eligere*. Ita Quæst. XXIX. *de verit.* art. 6. ad 1., & I. P. quæst. 82. art. 1. ad 3. (*a*).

COROLLARIUM.

248. Explicata vero Sancti Thomæ, ac Thomistarum doctrina de concordia præcepti, impeccantiæ, & libertatis Christi Domini, parum interest refutare multas & varias aliorum Theologorum hac in re sententias, quas recenset Cardinalis Joann. de Lugo *de Inc. Disput.* XXVI. Sect. 6. & seq., pauca tamen addere placet, ut luculentius appareat, quam explicuimus Thomistarum doctrinam, & solidam esse, & difficili huic nodo expediendo opportuniorem.

249. Primo Honoratus Tournely Quæst. XI. *de Incarnat.* art. 4. contendit, Christum ideo fuisse liberum, quod moriendi mandatum non fuerit absolutum, & a libero ipsius Christi illud acceptantis consensu independens, sed conditionatum, si nempe vellet Christus illud acceptare, quod reipsa volens ac lubens acceptavit.

250. Alii ulterius progressi putarunt, non solum hoc præceptum fuisse a Christi libertate dependens, sed a Christo ipso expetitum, qui etiam sine Patris mandato paratus erat ex charitate ad crucis supplicium pro nobis perferendum.

251. Quidam existimarunt, in eo servatam fuisse Christi libertatem, quod posset a Patre suo petere hujus præcepti dispensationem, vel commutationem.

252. Nonnulli negarunt, verum, & proprium præceptum moriendi in cruce fuisse Christo impositum, sed solummodo consilium datum, quod amplecti, vel rejicere in plena ipsius potestate erat.

253. Sunt, qui præceptum fuisse dicunt Christi mortem, quantum ad substantiam, eamdem tamen fuisse in Christi arbitrio, quantum ad circumstantias supplicii crucis, loci, temporis &c., & etiam quantum ad omnia virtutum motiva, charitatis, obedientiæ, justitiæ. Ita Mart. Cecanus *de lib. arbitrio* cap. 5. quæst. 6.

254. Laudatus mox Cardinalis de Lugo sect. 7. hanc proponit dubii solutionem, quam *communionem* vocare illi placet, „ Christum fuisse liberum „ in operibus præceptis, quia licet supposito præ„ cepto moriendi verb. grat. non posset non acce„ ptare mortem, erat tamen indifferens ad acce„ ptandam mortem ex hoc, vel illo motivo, hoc „ vel illo tempore, *actu intenso*, *vel remisso*. " Hanc autem sententiam tribuit Gabr. Vasquezio, Gregorio de Valentia, Leon. Lessio, & Franc. Suarezio.

255. Omnes istæ sententiæ in eo deficiunt, quod claris, & solidis fundamentis careant, quibus probetur, aut nullum Christo datum fuisse præceptum moriendi, aut illud fuisse conditionatum, aut saltem solam respexisse substantiam mortis, non autem circumstantias. Immo claram, & apertam mandati a Patre accepti mentionem facit ipse Christus, ut supra probavimus num. 216. & seq., & Paulus Apostolus expresse dicit Christum factum esse *obedientem usque ad mortem crucis*. Virtus autem obedientiæ respicit verum & proprium præceptum: unde qui præceptum moriendi Christo datum fuisse negant, a Christo auferunt summam obedientiæ virtutem, ex qua maxima ejusdem meritorum portio dimanat.

256. Postremæ autem Cardinalis de Lugo, aliorumque opinioni illud obstat, quod in ea Christus non fuisset promeritus ipsa in morte, quam necessario subiisse dicitur, sed solum in circumstantiis, quæ in ipsius Christi libertate erant positæ: quod & per se absurdum facile apparet, &

con-

(*a*) Pater Thomas De-Lemos in *Panoplia Gratiæ* T. II. Tract. V. c. 12. n. 123. contendit, verba S. Thomæ ita esse explicanda, ut excludendo *coactionem* censeatur excludere omnem prorsus necessitatem, & quando dicit, Christum elicuisse actum dilectionis Dei *sponte*, idem sit, ac prorsus *libere*, loquendo tamen de dilectione Dei, quam Christus habuit, *ut viator*, quæ libera erat, & meritoria, etenim dilectio, quam Christus habuit, ut *comprehensor*, nec libera erat, nec meritoria.

contrarium Apostolo dicenti, *propterea* fuisse Christum exaltatum, quia *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* ad Philipp. II. 8. Illud autem magis displicet, quod dicitur, potuisse Christum mortem acceptare actu *intenso vel remisso*; quasi scilicet Christus virtutes exercere potuisset in *gradu remisso*, seu imperfecto.

257. Sed præterea, ut bene observat Antonius Massoulié, quantumvis isti Theologi summa subtilitate vim paterni præcepti extenuare conentur, nihil tamen ad veram libertatis Christi notionem nobis suppeditandam proficiunt. Esto enim Christi voluntas non fuisset determinata ad unum vi præcepti sibi a Patre impositi; erat tamen determinata ex vi unionis hypostaticæ, & ex vi beatificæ visionis, quibus determinabatur ad ea semper facienda, quæ Patri erant placita Joann. VIII. 29. *Ego quæ placita sunt ei, facio semper:* erat ergo Christus determinatus ad omnia, sine exceptione, quæ Patri æterno placebant.

258. Audiatur Sanctus Thomas 3. P. qu. 18. art. 1. ad 4. inquiens: „ Cum voluntas pertineat „ ad naturam, ipsum etiam aliqualiter velle pertinet ad naturam, non secundum quod est absolute considerata, sed secundum quod est in tali hypostasi: unde etiam voluntas humana Christi habuit quemdam determinatum modum ex eo, quod fuit in hypostasi divina, *ut scilicet moveretur semper ad nutum divinæ voluntatis.* " Et art. 5. de Christo inquit: „ Secundum voluntatem, quæ est per modum rationis, semper idem volebat, quod Deus; quod patet ex hoc ipso quod dicit Marci XIV. 36.: *Non quod ego volo, sed quod tu.* " Ac demum q. 19. art. 1. Sicut autem in homine puro corpus movetur ab anima, & appetitus sensitivus a rationali, ita in Domino Jesu Christo humana natura movebatur & regebatur a divina. "

CAPUT VII.

De Christo nostro mediatore.

259. Quid significet hæc *Mediator* vox, cujus tam in sacris litteris, quam a veteribus Ecclesiæ Patribus frequens est usus, facile convenit inter Theologos, nimirum ut S. Thomas 3. Part. quæst. 26. art. 1. recte interpretatur, *ad mediatoris officium proprie pertinet conjungere, & unire eos, inter quos est mediator; nam extrema uniuntur in medio* (a).

260. Christum Dominum esse nostrum Mediatorem apud Deum, adeo luculenter divina eloquia testantur, ut facile non sit reperire inter homines, Christiano nomine insignitos, qui id inficiari audeant. *Unus Deus*, clamat Apostolus 1. ad Timoth. II. 5., *unus & mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus*. Accedunt ea loca, in quibus Christus vocatur *Mediator melioris testamenti* Hebr. VIII. 6.: item *Mediator novi testamenti* IX. 19., & XII. 24. Sed quo sensu dicatur Mediator noster, non est concors omnium sententia.

261. Primo enim Ariani, quos de more sequuntur Sociniani, negantes veram Jesu Christi divinitatem, Christum mediatorem nostrum non alia de causa esse dicebant, nisi quia media quædam substantia erat inter Deum, & homines, inferior scilicet Deo, hominibus autem longe excellentior, quorum pestilentissima hæresis toties ab Ecclesia proscripta, & a nobis explosa, nova confutatione non indiget.

262. Inter eos autem, qui utramque naturam divinam, & humanam in Christo agnoscunt, triplex nata est de Christo Mediatore opinio. Prima eorum, qui Mediatoris officium soli naturæ divinæ tribuerunt: altera aliorum, qui soli naturæ humanæ Christi id concesserunt: ac tertia illorum, qui illud ad utramque naturam peculiari quadam ratione referunt.

263. Primam sententiam pugnacissime defendit infelix apostata Franc. Stancarus; cum enim Osiander ferocis ingenii homo assereret contra Lutherum, nos justificari per intimam, & substantialem divinæ justitiæ unionem, non autem per solam ejusdem justitiæ imputationem, Stancarus fervore disputationis, reposuit, nos non divinæ, sed humanæ Christi justitiæ applicatione justos effici; unde sequebatur, Christum esse nostrum apud Deum mediatorem tantummodo ratione naturæ humanæ: quem postea errorem una cum aliis multis pertinacissime usque ad mortem defendit (b).

264. Ut huic errori sese opponerent multi ex Protestantibus, ut Phil. Melanchton, Jo. Wigandus, præcipue autem Calvinus, rectis orthodoxæ Ecclesiæ Romanæ principiis destituti, in contrarium errorem delapsi sunt, statuentes una cum Osiandro, Christum secundum divinam naturam es-

(a) Parum refert, quod Erasmus notat in Hymnum XI. *Cathemerinon* Sancti Prudentii, ad hanc vocem *mediator* apud Latinos non inveniri, sed esse expressam ex voce μεσίτης, qua Apostoli usi sunt. Ceterum Lactantius Tullianæ elegantiæ, imitator hac voce non est dedignatus Lib. IV. *Divin. Institut.* cap. 25. inquiens; *Idcirco mediator advenit, idest Deus in carne, ut caro sequi posset, & eriperet morti hominem &c.*

(b) Vid. quæ de isto Religionis Catholicæ desertore notavimus in Tomo I., qui tamen Petri Lombardi, S. Thomæ, aliorumque de Schola Theologorum sectatorem se esse insulse gloriabatur: unde a Conrado Schlusselburgio affertur illud ejusdem dictum in Apologia contra Tigurinos: *Plus valet unus Petrus Lombardus, quam centum Lutheri, ducenti Melanchtones, trecenti Bullingeri, quadrigenti Petri Martyres, & quingenti Calvini. Qui omnes si in mortario contunderentur, non exprimeretur una uncia veræ Theologiæ.*

esse, & fuisse semper etiam ante incarnationem nostrum Mediatorem (*a*).

265. Has duas oppositas opiniones doctrina catholica reprobat, docens: Christum esse nostrum Mediatorem, ut homo est, non quidem præcise secundum naturam humanam, sed prout hæc natura humana est divinæ personæ substantialiter unita: ita ut natura humana sit principium *quo* illarum operationum, quibus Christus Mediatoris officium exercuit; persona autem divina principium *quod*, juxta superius dicta n. 133. Hanc autem nostram doctrinam pluribus propositionibus exponemus, & vindicabimus.

PROPOSITIO I.

Jesus Christus est verus, & substantialis mediator inter Deum, & homines, eique soli proprie hoc nomen convenit.

266. Id autem hac ratione ostendit S. Thomas 3. Part. qu. 26. art. 1. „ Ad mediatoris officium „ proprie pertinet conjungere, & unire eos, inter „ quos est mediator; nam extrema uniuntur in „ medio. Unire autem homines Deo perfective „ quidem convenit Christo, per quem homines „ sunt reconciliati Deo, secundum illud 2. ad „ Corinth. V. 19. *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi*. Et ideo solus Christus „ est *perfectus* Dei, & hominum mediator, in„ quantum per suam mortem humanum genus Deo „ reconciliavit. Unde cum Apostolus dixisset: *Mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus*, „ subjunxit: *Qui dedit semetipsum redemptionem* „ *pro omnibus*. Nihil tamen prohibet, aliquos „ alios *secundum quid* dici mediatores inter Deum, „ & homines prout scilicet cooperantur ad unio„ nem hominum cum Deo *dispositive*, vel *ministerialiter*. "

267. Apostolus Paulus 2. ad Corinth. V. 18. seq. hoc ipsum duplex mediatoris genus explicat inquiens: *Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis*.

268. In epist. vero ad Ephesios II. 14. beneficia a Christo mediatore nobis collata ita recenset: *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ solvens .... ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem: & reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem ..... Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, & pacem iis, qui prope. Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem*.

269. Quæ verba observante Angelico Lect. V. in hunc locum duo potissima Christi benefica commemorant, quorum primum est *pax nostra* cum Deo; *cum enim inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus*, ut idem Sanctus Paulus ait ad Roman. V. 10. quam pacem Angeli annunciaverunt Pastoribus in Christi nativitate, & Christus ipse annunciavit Apostolis post resurrectionem, eos ita salutans: *Pax vobis*. Alterum est reconciliatio duorum populorum, scilicet Judaici, & Gentilis, sublato pariete maceriæ, qui utrumque populum dividebat, veluti si in magno campo ingens paries, quo hominum multitudo dividebatur, subito auferretur, unus fieret populus; sic mediator noster Christus Jesus fecit utraque unum soluto medio pariete maceriæ, scilicet veteri lege, non quantum ad præcepta moralia, sed solum quantum ad cæremonialia, quæ Christum venturum præfigurabant, & ipso adveniente cessare debebant. Atque ita Angelicus pacem illam, quam Christus tamquam mediator mundo attulit, spiritualiter explicat de reconciliatione hominum cum Deo, & de unione populi Israelitici in Gentilibus (*b*).

270.

(*a*) Calvinus in sua epist. ad Fratres Polonos, quæ inter opuscula ejusdem theologica reperitur, fidenter scribit, *Mediatoris nomen Christo quadrare, non solum ex quo carnem induit, vel ex quo munus suscepit reconciliandi cum Deo humani generis; sed ab initio creationis jam vere fuisse mediatorem, quia semper Angelos; & primogenitus fuit omnis creaturæ*. Id ipsum repetit in altera epistola nomine Genevensis Ecclesiæ scripta contra Stancatum.

(*b*) Non defuerunt, qui hanc pacem a Christo Mediatore hominibus allatam intelligerent eam pacem temporalem, quæ sub Octaviano Augusto regnabat, quando natus est Jesus Christus. Ita Hieronymus in c. VII. Isaiæ, & in Comment. ad Michæam; cui consonant Cyrillus, & Theodoretus in Comment. ad utrumque Prophetam; & consuli potest Jo. Massonus in *Jani templo Christo nascente reserato*. Sed præferenda videtur aliorum sententia, qui omnia prophetica oracula huc spectantia ad pacem referunt spiritualem. Ceterum Religione a Christo nobis data etiam pacem temporalem una cum aliis bonis ad rempublicam pertinentibus juvari, eloquenter juxta ac erudite ostendit S. August. in Epist. CXXXVIII. ad Marcellinum; ubi post multa ita concludit num. 15. „ Qui doctrinam Christi ad„ versam dicunt esse reipublicæ, dent exercitum ta„ lem, quales doctrina Christi esse milites jussit, dent „ tales provinciales, tales maritos, tales conjuges, ta„ les parentes; tales filios, tales dominos, tales ser„ vos, tales reges, tales judices, tales denique debi„ torum ipsius fisci redditores, & exactores, quales „ esse præcipit doctrina Christiana, & audeant dice„ re, adversam esse reipublicæ: immo vero non du„ bitent confiteri, magnam, si obtemperetur, salutem „ esse reipublicæ. " Pulcherrima, & digna tanto Doctori verba, quæ utinam nostris temporibus ubique aureis litteris inscriberentur, ut nostræ Sanctæ Religionis amor, & cultus etiam pro temporali republicæ bono instauraretur.

270. Obj. primo. Moyses Deuteron. V. 5. seipsum mediatorem appellat inter Deum, & homines, sic enim Israelitas alloquebatur: *Ego sequester, & medius fui inter Dominum & vos*. Quo nomine etiam Apostolus Moysem indigitat ad Galat. III. 19. dices, Legem fuisse *ordinatam per Angelos in manu mediatoris*, scilicet Moysis: non ergo mediatoris officium fuit proprium Jesu Christi.

271. Respondet S. Thomas 3. Part. qu. 26. art. 1. ad 1., non solum Moysem, sed etiam Prophetas, & Sacerdotes veteris testamenti fuisse dictos *Mediatores* inter Deum, & homines *dispositive*, & *ministerialiter*, inquantum scilicet prænunciabant, & præfigurabant *verum*, & *perfectum Dei*, & *hominum Mediatorem* Jesum Christum. Sacerdotes autem novi testamenti possunt dici mediatores Dei & hominum, *inquantum sunt ministri* veri Mediatoris, vice ipsius salutaria sacramenta hominibus exhibentes. Et sic intelligitur, quod idem Apostolus dicit. 1. ad Timoth. II. 5. *Unus Deus, unus & Mediator Dei, & hominum Christus Jesus, qui dedit semetipsum pro omnibus*. Ut nempe Jesus Christus sit solus verus, & proprius noster mediator, quia solus dedit semetipsum redemptionem pro nobis omnibus; alii autem sint etiam Mediatores *ministerialiter*. Vid. S. Thomas in II. Dist. XIX. quæst. 3. art. 5.

272. Obj. secundo. Etiam Angeli tam boni, quam mali possunt dici *Mediatores*. De bonis id expresse asserit Dionysius cap. IV. *de divinis nominibus* Lec. 1. De malis autem id probatur, quia habent quædam communia cum Deo, scilicet immortalitatem, & quædam cum hominibus; nempe miseriam.

273. Resp. Angelos bonos a Dionysio recte dici *medios* inter Deum, & homines, quia secundum gradum naturæ sunt infra Deum, & supra homines constituti, & mediatoris officium exercent, non quidem *principaliter*, & *perfective*, sed *ministerialiter & dispositive*, ut Angelicus loquitur Dionysium explicans. Dæmones vero nullatenus dici possunt mediatores inter Deum, & homines, quia potius homines a Deo ipso avertere conantur.

Quæres primo, an Spiritus Sanctus, qui ad Roman. VIII. 26. dicitur *postulare pro nobis ad Deum gemitibus inenarrabilibus*, vocari possit noster Mediator apud Deum.

274. Negat S. Thomas 3. Part. qu. 26. art. 3. ad 3. „ quia cum Spiritus Santus sit per omnia „ Deo æqualis, non potest dici medius, vel me- „ diator inter Deum, & hominem; sed solus Chri- „ stus, qui licet secundum divinitatem æqualis sit „ Patri, tamen secundum humanitatem minor est „ Patre: unde super illud ad Galat. III. 20. *Me-* „ *diator unus non est*, dicit Glossa: *Non Pa-* „ *ter, nec Spiritus Sanctus*. Dicitur autem Spi- „ ritus Sanctus *interpellare* (seu *postulare*, ut „ noster Vulgatus habet) pro nobis, quia ipse „ *interpellare* (vel *postulare*) nos facit.“

Quæres 2., an Christus etiam modo, prout sedet ad dexteram Patris, mediator noster sit?

275. Resp. affirmative. Nam Rom. VIII. 34. Apostolus inquit: *Christus Jesus, qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis*. Et ad Hebr. 7. 25. *Semper vivens ad interpellandum pro nobis*. Unde S. Joannes in sua prima epist. II. 1. inquiebat: *Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum*, S. Thomas Lect. VII. cap. 8. Epist. ad Rom. explicat, quomodo Jesus Christus dicatur interpellare pro nobis; nempe *humanitatem pro nobis assumptam, & mysteria in ea celebrata conspectui paterno repræsentando*, ac suas cicatrices Patri ostendens quas in corpore suo glorioso servavit, tamquam suæ acerbissimæ mortis pro nobis toleratæ perpetuos testes. Pulchra sunt ea S. Gregorii verba Lib. XXII. *Moralium* cap. 13. *Unigenitum Filium pro homine interpellare, est apud coæternum Patrem seipsum hominem demonstrare: eique pro humana natura rogasse, est eamdem naturam in divinitatis suæ celsitudine suscepisse. Interpellat igitur pro nobis Dominus non voce, sed miseratione*.

PROPOSITIO II.

Christus non est noster mediator secundum divinam naturam; adeoque ante Incarnationem Mediatoris munere functus non est.

276. Hæc propositio probatur auctoritate S. Augustini, multis sacrarum Scripturarum testimoniis fulcita. Nam Serm. IV. in Psalmum CIII. num. 8. ita ratiocinatur: „ Quid est arbiter? Medius ad „ componendam causam. Nonne inimici eramus „ Dei, malam causam habebamus adversus Deum? „ Quis finiret causam istam malam, nisi ille me- „ dius arbiter ...... de quo Apostolus dicit 1. Ti- „ moth. II. 5. *Unus enim Deus, & mediator* „ *Dei & hominum homo Christus Jesus*? Si non „ homo, non mediator, quia æqualis Patris Deus. „ ..... Inter duos mediator: ergo Christus media- „ tor inter hominem & Deum; non quia Deus, „ sed quia homo; nam quia Deus, æqualis Pa- „ tri: sed æqualis patri, non mediator &c. “ Quæ S. Doctoris ratio est prorsus invicta.

277. Alia etiam ratione idem S. Pater probat, Jesum Christum, prout Deus erat, non potuisse esse nostrum mediatorem: quia ut Deus non poterat esse Sacerdos, & sacrificium pro nobis æterno Patri offerre. *Verus ille Mediator*, inquit Lib. X. *de Civit. Dei* c. 20., *inquantum formam servi accipiens mediator effectus est Dei, & hominum, homo Christus Jesus, cum in forma Dei sacrificium cum Patre sumat, cum quo & unus Deus est; tamen in forma servi sacrificium maluit esse, quam sumere ..... Per hoc & Sacerdos est, ipse offerens, ipse & oblatio*.

278. Id autem sæpius repetit S. Pater, ut mini-

nime audiendi sint Jo. Rigandus, aliique, qui contra Stancarum disputantes, S. Augustinum ab hac sententia aliquando recessisse, commenti sunt; quia alicubi Christum etiam ut Deum fuisse nostrum Mediatorem scripsit. Sed non viderunt, aut videre noluerunt, id solum asserere, quod nos in sequenti Propositione luculenter ostendemus, scilicet utraque natura, divina, & humana, Christum fuisse nostrum Mediatorem, videlicet humanitate, secundum quam pro nobis passus, & mortuus est, ac pro nobis interpellat; & divinitate, quæ valorem, & meritum infinitum suis actionibus communicavit; quæ omnia dilucide postea conciliabuntur.

279. His conformis est ratio, quam Sanctus Thomas affert, 3. Part. quæst. 26. art. 2. inquiens: „ In Mediatore duo possumus considerare: *primo* „ quidem rationem medii: *secundo* officium con„ jungendi. Est autem de ratione medii, quod „ distet ab utroque extremorum: conjungit autem „ mediator per hoc, quod ea, quæ unius sunt, „ defert ad alterum. Neutrum autem horum po„ test convenire Christo, secundum quod est Deus, „ sed solum secundum quod est homo. Nam se„ cundum quod Deus, non differt a Patre, & Spi„ ritu Sancto in natura, & potestate dominii. Nec „ etiam Pater, & Spiritus Sanctus aliquid habent, „ quod non sit Filii, ut sic possit id, quod est „ Patris, vel Spiritus Sancti, quasi quod est a„ liorum, ad alios deferre. Sed utrumque con„ venit ei, inquantum est homo: quia secundum „ quod est homo, distat & a Deo in natura, & „ ab hominibus in dignitate & gratiæ, & gloriæ. „

280. Objiciebat primo Calvinus, ab initio creationis mundi Christum fuisse caput Eccclesiæ; adeoque Mediatorem inter nos, & Deum.

281. Resp. id quidem verum esse, sed non secundum divinitatem solam, ut enim sapienter docet Sanctus Thomas 3. Part. quæst. 8. art. 1. Christus est caput Ecclesiæ triplici ratione. *Primo*, *ordine*, quia omnes fideles accipiunt gratiam per respectum ad gratiam ipsius, secundum illud Roman. VIII. 29. *Quos præscivit, & prædestinavit, conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Secundo*, *perfectione*, quia Christus habuit plenitudinem omnium gratiarum: Jo. 1. 14. Verbum quod caro factum est, dicitur *plenum gratiæ, & veritatis*. *Tertio*, *influxu*, quia virtutem habet influendi gratiam in omnia membra Ecclesiæ, Joann. I. 16. *de plenitudine ejus nos omnes accepimus*. Sed de Christo, ut capite Ecclesiæ, digna est quæ legatur illa quæstio 8. S. Thomæ.

282. Obj. secundo. Apostolus Paulus 2. ad Corinth. V. 18. *Omnis*, inquit, *ex Deo*, *qui nos reconciliavit sibi per Christum ... Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi*. Reconciliare autem est Mediatoris officium; adeoque Christus ut Deus est noster mediator. His similia sunt, quæ idem Paulus habet ad Coloss. 1. 20., ubi Deo Patri complacuisse dicit, *reconciliare omnia in ipsum*.

283. Resp., illa Apostoli verba nihil aliud significare, quam immensam Dei Patris charitatem, qua misit Filium suum, ut superabundanti exhibita satisfactione nos sibi ipsi reconciliaret. „ Deus „ Pater, inquit Angelicus hunc locum explicans „ Lect. V., reconciliavit, idest pacificavit nos si„ bi, & hoc per Christum, idest per incarnatum „ Verbum "; a quo solo media humanitate ope„ ra satisfactoria passionis, & mortis prodierunt.

284. Dices. Hæc reconciliatio nostra cum Deo non aliter fieri potuit, quam peccatorum ablatione; sed auferre peccata non convenit Christo secundum humanam naturam, sed secundum divinam: ergo etiam Christus mediator est noster secundum divinam naturam.

285. Respondet S. Thomas hac qu. 26. art. 2. ad 2. „ quod licet *auctoritate* peccatum auferre „ conveniat Christo, secundum quod est Deus: „ tamen satisfacere pro peccato humani generis „ convenit ei, secundum quod est homo. Et se„ cundum hoc dicitur Dei mediator, & homi„ num. "

286. Obj. tertio cum Calvino in ep. scripta nomine Ecclesiæ Genevensis ad Polonos. Ea verba Joan. X. 17. *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam* sunt verba Christi mediatoris; sed illa pertinent ad personam divinam, quæ sola poterat animam a se assumptam ponere, & iterum sumere: ergo &c.

287. Resp. neg. min.; ut enim supra num. 500. cum S. Augustino ostendimus, ipsa caro Christi posuit animam suam in morte, eamdemque in resurrectione resumpsit, non quidem potestate sua propria, sed ex potestate Verbi cui semper conjuncta mansit.

288. Obj. quarto auctoritatem quorumdam veterum Patrum, qui Christum etiam ante incarnationem fuisse nostrum mediatorem asseruerunt, utique in natura divina; humanam enim nondum assumpserat. Sic Tertullianus contra Marcionem Libro II. c. 27. *Profitemur*, ait, *Christum semper egisse in Dei Patris nomine*, *ipsum ab initio versatum*, *ipsum congressum cum Patriarchis*, *& Prophetis*, *Filium Creatoris*. Quorum gemina habent in Libro contra Praxeam c. 14.

289. Resp. Tertullianum, aliosque nonnullos Patres nihil aliud voluisse, nisi Christum ante incarnationem Patriarchis sub Angeli specie spectabilem se præbuisse, quæ opinio fuit veteribus vulgatissima; non autem veris Mediatoris inter Deum, & homines officiis perfunctum fuisse; quæ in eo potissimum sita sunt, ut pro nobis oret ad Patrem, eique sui ipsius sacrificium offerat ad Divinam justitiam placandam. Quæ omnia nonnisi in natura humana assumpta Christus præstare potuit. An vero illæ apparitiones veteribus Patriarchis factæ, sint divino Verbo attribuendæ, an Angelis, diversæ fuerunt, & adhuc sunt Theologorum.

rum sententiæ (a). Non ipsum Dei Verbum, sed Angelos Patriarchis apparuisse, pro certo habuit magnus Augustinus Lib. III. *de Trinit.* cap. 10. num. 22. seq. Tom. VIII. Secus visum est S. Irenæo Lib. IV. *adv. Hær.* cap. 7., aliisque non paucis.

PROPOSITIO III.

Christus noster Mediator est ut homo, seu secundum humanam naturam, non tamen præcise, & in seipsa consideratam, sed ut subsistentem in persona divina.

290. Prob. primo ex sacris litteris, in quibus frequenter repetitur, Filium Dei ut hominem ea opera exercuisse, quæ ad officium Mediatoris proprie spectant. Philipp. II. 6. sequ. *Cum in forma Dei esset ... humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Et in Actibus Apost. XX. 28. idem Apostolus loquens majoribus natu Ecclesiæ Ephesinæ: *Attendite vobis*, inquiebat, *& universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.* Hinc etiam in Symbolo Apostolorum dicitur Filius Dei pro nobis *natus*, *passus*, *crucifixus*, *& mortuus*; utique in natura humana, sed non præcise a divina persona. Et clarius adhuc in epist. ad Hebr. II. 10. *Decebat eum*, inquit, *propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.* Multaque præterea addit ejusdem Mediatoris officia, quæ Filio Dei tribuuntur, non certe in natura divina, in qua nec orare, nec offerre sacrificium, nec pati, aut mori poterat, sed solum in natura humana assumpta, & in divino supposito subsistente.

291. Hæc etiam perpetua fuit Ecclesiæ Patrum doctrina, ex quibus paucos seligemus. S. Athanasius citatus a Theodoreto in Dialogo III. *Verus Deus*, inquit, *est Filius, & antequam homo fieret, & postquam factus est mediator Dei, & hominum homo Jesus Christus, unitus Patri secundum Spiritum, nobis vero secundum carnem; atque ita Mediatoris partibus functus inter Deum, & homines; qui non solum homo est, sed etiam Deus.* Et in Dialogo II. ea verba Apostoli 1. ad Timoth. II. 5. *Unus Deus, unus mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus, qui seipsum dedit redemptionem pro omnibus* ita exponit: „ Ipsum quoque nomen Mediatoris divinitatis ibi, & humanitatis exprimendæ vim habet. Non enim tamquam Deus solum existens Mediator est dictus. Nam quomodo Mediatoris inter nos, & Deum partes impleret, nihil habens nostrum? "

292. Sed omissis aliis præstat audire magnum Augustinum in Libro I. *de consensu Evangelistarum* cap. postremo Tomo III. *Ideo*, inquit, *Christus mediator Dei, & hominum dictus est inter Deum immortalem, & hominem mortalem, Deus & homo, reconcilians hominem Deo, manens id, quod erat, factus, quod non erat.* Et in Enchiridio cap. 108. Tomo VI. *Nam neque*, inquit, *per ipsum liberaremur unum Mediatorem Dei, & hominum Christum Jesum, nisi esset & Deus.*

293. Alium quoque locum ex Augustini ep. ad Volusianum citavit S. Leo Magnus in sua epist. CLXV. ad Leonem Augustum, quod tale est: *Nunc vero ita inter Deum, & homines mediator apparuit, ut in unitate personæ copulans utramque naturam, & solita sublimaret insolitis, & insolita solitis temperaret.*

294. Atque hæc sententia, quæ communis est inter Theologos, manifesta hac ratione confirmatur. Si enim Mediatoris officium fuit, nos Deo reconciliare per veram, ac superabundantem satisfactionem, ut supra probatum est, necesse omnino erat, ut ad hoc Mediatoris munus implendum etiam dignitas personæ divinæ suo modo concurreret, in qua humana natura subsistebat, & a qua sola in Christi passionem, & mortem valor infinitus dimanavit.

295. Obj. primo cum Franc. Stancaro verba Apostoli 1. ad Timoth. II. 5., qui non sine causa Mediatorem nostrum appellat *hominem: Unus mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus*; nempe ut nos doceret, nonnisi secundum humanitatem Christum nostrum esse Mediatorem.

296. Resp. cum S. Thoma, qui Lect. I. in hunc locum ita pulchre explicat mentem Apostoli: Pot-

„ est

(a) Recepta communiter non est illa Origenis opinio, quam Pamphilus refert in ejus *Apologia* ex ejusdem Origenis Lib. III. in epist. ad Coloss., ubi Christum *mediatorem Dei & hominum* vocat, antequam esset homo. Eam tamen Dan. Huetius in Lib. II. *Origenianorum* Qu. 3. n. 4. emollit, dicendo, *μεσίτης Mediatoris* nomen fuisse ab Origene adhibitum, ad significandas crebras illas itiones, & reditiones ad homines, cum variis indutus formis, & per varias loquens personas, mandata illis Dei parentis Christus deferat; præcipue vero cum Legem Moysi transtulit in suos Commentarios in epist. ad Gal. cap. 3. Tom. VII. inquiens: „ Postquam ob nostram salutem de Virginis „ utero dignatus est nasci *mediator Dei, & hominum* „ homo Christus Jesus, *sequester* est dictus. Antequam vero humanum corpus assumeret, & esse apud Patrem in principio Deus Verbum, ad omnes „ Sanctos, ad quos factus est sermo Dei, Enoch videlicet, Noe, Abraham, Isaac, & Jacob, & postea „ Moysen, & cunctos Prophetas, quos Scriptura commemorat, *sine additamento hominis*, quem necdum „ assumpserat, *mediator* tantummodo nuncupatur. " Ubi S. Pater expressius distinguit inter verum mediatorem, quem *sequestrem* appellat, & mediatorem *improprie* dictum.

,, est dici, quod Christus mediator est similis utrique extremo; scilicet Deo, & homini, inquantum Deus, & inquantum homo, quia medium debet habere aliquid de utroque extremorum, & hæc sunt, homo, & Deus. Sed quia medium est distinctum ab utroque extremorum, & Filius non est alius Deus a Patre, ideo melius est dicendum, quod mediator est secundum quod homo; " subsistens tamen in supposito divino, a quo habuit, ut potuerit dare *remissionem semetipsum pro omnibus*; ut ibidem dicit Apostolus; Angelicus autem explicat: *Pro aliquibus efficaciter, sed pro omnibus sufficienter; quia pretium sanguinis ejus est sufficiens ad salutem omnium, sed non habet efficaciam nisi in electis propter impedimentum.*

297. Obj. secundo nonnulla testimonia S. Augustini, qui crebro insinuat, Christum Dominum duntaxat *ut hominem*, nostrum esse Mediatorem. Lib. IX. *de Civit. Dei* c. 15. Tom. VII. *Non tamen*, inquit, *ob hoc mediator est, quia Verbum .... sed mediator, per quod homo.* Item Lib. X. *Confessionum* cap. 43. Tom. I. *Inquantum enim homo, intantum mediator: inquantum autem Verbum, non medius, quia æqualis Deo.* Ulterius in Psalmum CII. Serm. V. n. 8. T. IV. *Christus*, inquit, *Mediator inter hominem, & Deum, non quia Deus, sed quia homo: non quia Deus æqualis Patri; sed si æqualis Patri, non mediator.*

298. Resp., hæc facile conciliari posse cum iis, quæ supra num. 292. ex eodem S. Patre attulimus, & quibus luculenter docet, Christum non secundum humanam naturam *solam*, sed prout hæc in divina persona subsistebat, Patri satisfecisse, nostrumque factum esse mediatorem. Unde etiam in loco postremum laudato ita pergit: ,, Ut ,, autem sit mediator, descendat a superiore ad ,, inferiorem, ab æqualitate Patris: faciat, quod ,, ait Apostolus; *Semetipsum exinanivit formam ,, servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus, ut homo.* Fundat ,, sanguinem suum, deleat Chirographum &c."

299. Objiciebat tertio Stancarus auctoritatem Scholasticorum, quam magnificare tunc non prætermittebat, in aliis postea circumstantiis exemplo suorum Gregalium contempturus; scilicet Magistri sententiarum, & Sanct. Thomæ, & Bonaventuræ; qui diserte asserunt Christum esse nostrum Mediatorem, secundum humanitatem, non vero secundum divinitatem, quia nemo potest esse Mediator sui ipsius; Christus autem secundum divinitatem est unus, idemque cum Patre.

300. Resp., Stancarum minime fuisse assecutum mentem istorum Theologiæ scholasticæ luminum, qui dum docent, Christum nostrum esse Mediatorem secundum humanam naturam, nullo modo excludunt consortium divinæ naturæ in Christo, ex qua omnis gratiarum copia in ejusdem Christi humanitatem dimanabat. Audiatur nomine omnium S. Thomas 3. P. q. 26. art. 2. ad 1. ubi inquit: *Si subtrahatur divina natura a Christo, subtraheretur per consequens ab eo singularis plenitudo gratiarum, quæ convenit ei, inquantum est unigenitus a Patre, ut dicitur Joan. I. Ex qua quidem plenitudine habet, ut sit super omnes homines constitutus, & propinquius ad Deum accedens.* Dicatur ergo Christus Redemptor, & Mediator hominum, ut homo, & secundum humanam naturam; quia ab hac prodierunt omnes illæ passiones, orationes, aliæque operationes, quibus Christus nos redemit, & perpetuo interpellat pro nobis ad dexteram Patris. Sed non excludatur omnino natura divina, ex qua oriebatur plenitudo gratiarum, & multo minus persona divina, in qua subsistebat humana natura, & a qua dignitas, & pretium infinitum satisfactionis Christi desumi debet. Dicatur itaque Christus *verissime mediator, secundum quod homo*, ut loquitur S. Thomas, non autem addatur aliqua particula restrictiva, aut exclusiva *solum, duntaxat*, aut *tantummodo*, ut falso contendebat Stancarus.

301. Dices. Persona non influit in actiones; sed solum natura: ergo si Christus nonnisi per naturam humanam eliciebat operationes Mediatoris, nonnisi secundum eamdem naturam humanam, divina natura & persona omnino seclusa, potest dici noster Mediator.

302. Resp., personam non influere quidem *physice* in actiones, seu ut principium *quo*; influere tamen *moraliter*, seu ut principium *quod*, ut jam sæpe dictum est. Quamobrem ex dignitate personæ omnes actiones Christi valorem, & pretium suum infinitum desumebant. Unde S. Augustinus in Enchiridio cap. 108. Tom. VI. *Neque*, ait, *per ipsum liberaremur unum Mediatorem Dei, & hominum, nisi esset & Deus.*

303. Colliges ex hactenus dictis, *primo* veram esse, & omnino probandam eam propositionem: *Christus, ut homo, est noster Mediator*: tum quia frequenter fuit a Patribus, & a Principibus Theologiæ scholasticæ Petro Lombardo, S. Thoma, S. Bonaventura, aliisque Theologis usurpata: tum quia absolute prolata non excludit unionem cum natura divina, & subsistentiam humanitatis in divino supposito; tum denique quia non aliud exprimit, nisi operationes suas, quibus Christus factus est noster Redemptor, & Mediator, ab ipsa natura humana prodiisse.

304. Colliges *secundo*, admittendam non esse aliam propositionem: *Christus, prout Deus, est noster Mediator*, quia absolute prolata in sensu obvio significat, Verbum divinum in natura sua propria passum, mortuum, & orasse pro nobis, quæ sunt præcipua Mediatoris officia; & quæ nonnisi secundum humanitatem præstari Christo potuerunt: cum etiam quia Christus, ut *Deus* est æterno Patri coæqualis, eique consubstantialis.

CAPUT VIII.

De Christi Sacerdotio.

305. Sanctus Thomas 3. P. quæst. 22. plura quærit de Christi Sacerdotio, quæ omnino præterire piaculum esset. Et primo certissimum haberi debet, eidem Domino nostro & nomen & officium Sacerdotis convenire, David Propheta de eo prædicente Psalmo CIX.: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech;* quem Psalmum ad se pertinere Christus ipse declaravit apud Matth. XXII. 43. seq. & eo quidem successu, ut Pharisæi, quamquam cavillosi, & maligni, nihil prorsus respondere potuerint. Etiam S. Paulus ea verba de Christo intelligenda esse declaravit, inquiens in epist. ad Hebræos cap. V. 5. & sequent. *Christus non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret: sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum & in alio loco dicit: Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech*. Idemque sæpius repetit, præsertim toto cap. VII. ejusdem epistolæ, ut nihil disertius desiderari possit.

306. Hoc sacerdotale officium Christo Domino proprie convenire ita probat Angelicus laud. q. 21. art. 1. inquiens: „ Proprie officium Sacerdotis est esse mediatorem inter Deum & populum, „ inquantum scilicet divina populo tradit, unde „ dicitur Sacerdos, quasi *sacra dans*, secundum „ illud Malachiæ II. 7. *Legem requirent ex ore* „ *ejus*, scilicet Sacerdotis. Et iterum inquantum „ preces populi Deo offert, & pro eorum peccatis Deo aliqualiter satisfacit; unde Apostolus dicit ad Hebr. V. 1.: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in* „ *his, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, &* „ *sacrificia pro peccatis*. Hoc autem maxime „ convenit Christo; nam per ipsum divina dona „ hominibus sunt collata, secundum illud 2. Petri I. 4. *Per quem*, scilicet Christum, *maxima & pretiosa nobis promissa donavit, ut per* „ *hæc efficiamini divinæ consortes naturæ*. Ipse „ etiam humanum genus Deo reconciliavit, secundum illud ad Coloss. I. 16. *In ipso*, scilicet Christo, *complacuit omnem plenitudinem* „ *inhabitare, & per eum reconciliare omnia*. „ Unde Christo maxime convenit esse Sacerdotem. “

Quæres primo, an Christi Sacerdotium fuerit Leviticum?

307. Resp. negative: fuit enim *secundum ordinem Melchisedech;* ut S. Paulus probat toto cap. IV. epist. ad Hebræos. Ut autem S. Thomas scite observat hic art. 6., legale Levitarum sacerdotium fuit figura Sacerdotii Christi, atque ab eo multum deficiens; tum quia Sacerdotium legale non mundabat peccata; tum etiam quia non erat æternum, sicut Sacerdotium Christi. Hæc porro excellentia Sacerdotii Christi supra Sacerdotium Leviticum fuit figurata in Sacerdotio Melchisedech, Regis Salem, *qui obviavit Abrahæ regresso a cæde Regum, & benedixit ei*. Abraham vero decimas eidem Melchisedech dedit; unde Apostolus ipsius Melchisedech dignitatem colligit, inquiens vers. 4.: *Intuemini, quantus sit hic, cui & decimas dedit de præcipuis Abraham Patriarcha*. Ex quo autem Abraham decimas obtulerit Melchisedech, infert idem Apostolus v. 9., etiam Levi, qui erat in lumbis Abraham, fuisse *decimatum*. Ex quibus manifestum fit, Sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech esse multo excellentius Sacerdotio Levitico.

308. Etiam notatu dignum est, Melchisedech obtulisse sacrificium panis, & vini, quo præfigurabatur Sacrificium, quod Christus Sacerdos obtulit in ultima cœna, donans Discipulis corpus, & sanguinem suum sub speciebus panis, & vini (*a*).

Quæres secundo, quomodo intelligatur, Sacerdotium Christi esse æternum?

309. Ratio dubitandi nascitur ex eo, quia post finem mundi nulla erunt peccata, pro quibus expiandis Christus debeat Sacerdotis munere fungi. Sed hoc non obstante certum est, Sacerdotium Christi futurum æternum, Scriptura sacra testante: *Tu es Sacerdos in æternum*. Ut autem hoc declaretur

310. S. Thomas in art. 5. observat, „ in officio Sacerdotis duo posse considerari: *primo* quidem ipsam oblationem sacrificii: *secundo* ipsam „ sacrificii consummationem, quæ quidem consistit in hoc, quod illis, pro quibus sacrificium „ offertur, finem sacrificii consequantur. Finis „ au-

(*a*) Longum nimis esset, hic ea colligere, quæ de Melchisedech, ejusque Sacrificio panis, & vini ab eruditis disputantur. Consuli potest Natalis Alexander in Hist. Vet. Test. Tom. I. Dissert. III. in III. mundi ætatem, ubi *primo* contra Hæreticos dictos *Melchisedechianos* (de quibus S. Augustinus *de Hæresibus* n. 34.) probat, Melchisedechum non fuisse virtutem aliquam cœlestem, aut Spiritum sanctum: *secundo* non fuisse aliquem Angelum, qui humana specie Abrahamo apparuerit, ut putavit Origenes: *tertio* non fuisse ipsum unigenitum Filium Dei, qui in carne ad tempus assumpta se Abrahamo videndum obtulerit; quam veterum nonnullorum opinionem jam obsoletam suscitare nisi sunt Petrus Molinæus Calvinista in Libro, quem inscripsit *Vatem*, & Petrus Cunæus Lib. III. De Republ. Hebræorum: *quarto* illum fuisse merum hominem, regem Salem, eumdemque Dei summi Sacerdotem, quemadmodum illum appellat S. Paulus ad Hebr. c. VII. 1.: *demum* oblationem panis & vini a Melchisedecho factam, non fuisse meram cibariorum militibus Abraham suppeditationem, sed oblationem sacram, figuram, & typum illius sacrificii, quod in pane, & vino Christus Dominus in postrema cœna instituit. Qua de re consulendus est etiam Dion Petavius Lib. XII. *De Incarn.* cap. 12. & seq.

„ autem sacrificii, quod Christus obtulit, non fuerunt bona temporalia, sed æterna, quæ per ejus mortem adipiscimur. Unde dicitur Hebr. IX. 11., quod Christus est *assistens Pontifex futurorum bonorum*, ratione cujus Christi Sacerdotium dicitur esse æternum. Et hæc quidem consummatio sacrificii Christi præfigurabatur in hoc ipso, quod Pontifex legalis semel in anno cum sanguine hirci, & vituli intrabat in Sancta Sanctorum, ut dicitur Levit. XVI., cum tamen vitulum, & hircum non immolaret in Sanctis Sanctorum, sed extra. Et similiter Christus in Sancta Sanctorum, idest in ipsum cœlum intravit, & nobis viam paravit intrandi per virtutem sanguinis sui, quem pro nobis in terra effudit. “

311. Objectionem autem propositam ita diluit Angelicus ad 1. dicens, „ quod Sancti, qui erunt in patria, non indigebunt ulterius expiari per Sacerdotium Christi, sed expiati jam indigebunt consummari per ipsum Christum, a quo gloria eorum dependet. Unde dicitur Apoc. XXI. 23., quod *claritas Dei illuminat eam*, scilicet civitatem Sanctorum, *& lucerna ejus est agnus*. “ Tunc igitur Christus æterno Patri exhibebit seipsum in sacrificium, & Ecclesiam suam non habentem maculam, neque rugam.

Quæres tertio, utrum Christus sit Sacerdos secundum naturam divinam, an secundum naturam humanam?

312. Resp., Christum esse Sacerdotem secundum humanam naturam, non tamen præscindendo a supposito divino, in quo subsistebat. Et primam partem sua infallibili auctoritate firmat Apostolus dicens Hebr. V. 1.: *Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis*. Unde etiam c. II. 9. idem Apostolus dicit, Jesum *modico minoratum* fuisse ab Angelis *propter passionem mortis*, cui Christus nonnisi ut homo obnoxius fuit. Altera autem pars manifeste patet, tum quia numquam humanitas fuit a divino supposito separata, tum etiam quia in Christi Sacerdotium dignitas infinita non aliunde, quam ex infinita persona Verbi dimanare poterat.

Quæres quarto, quænam fuerit hostia a Christo Sacerdote immolata?

313. Resp., Christum fuisse simul Sacerdotem, & hostiam, dicente Apostolo ad Ephes. V. 2.: *Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suavitatis*. Et rursus ad Hebr. IX. 14. *Sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram &c.* Quamobrem recte S. Augustinus Lib. IV. *de Trinit.* cap. 14. T. VIII. *Unus*, inquit, *ipse erat, qui offerebat, & quod offerebat*. Et Lib. X. *de Civitate Dei* cap. 20. *Sacerdos ipse Christus offerens, ipse & oblatio cujus rei sacramentum quotidianum esse voluit Ecclesiæ sacrificium*.

314. Porro Angelicus Doctor, ut ostendat, Christum fuisse non solum Sacerdotem, sed etiam hostiam, primo ponit doctrinam traditam a S. Augustino in Libro X. *de Civ. Dei* cap. 5. scilicet *Omne sacrificium visibile esse invisibilis sacrificii sacramentum, idest sacrum signum*, unde infert, omne illud, quod Deo exhibetur ad hoc, quod spiritus hominis feratur in Deum, posse dici sacrificium, quo indiget homo propter tria. *Primo* ad remissionem peccati, dicente Apostolo ad Hebr. V. 1., ad Sacerdotem pertinere, *ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis*. *Secundo*, ut homo in statu gratiæ conservetur, semper Deo inhærens, in quo ejus pax & salus consistit: unde & in veteri Lege immolabatur hostia pacifica pro offerentium salute, ut habetur Levit. III. *Tertio*, ut spiritus hominis perfecte uniatur Deo, quod maxime erit in gloria, propterea in veteri Lege offerebatur holocaustum, quasi totum incensum, ut dicitur Levit. I.

315. „ Hæc autem, concludit Angelicus, per humanitatem Christi nobis provenerunt. Nam *primo* quidem nostra peccata deleta sunt, secundum illud Roman. IV. 25. *Traditus est propter delicta nostra*. *Secundo* gratiam nos salvantem per ipsum accipimus, secundum illud Hebr. V. 9. *Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ*. *Tertio* per ipsum perfectionem gloriæ adepti sumus, Hebr. X. 19. *Habemus fiduciam per sanguinem ejus in introitum sanctorum*, scilicet in gloriam cœlestem. Et ideo Christus, *inquantum homo*, non solum fuit Sacerdos, sed etiam hostia perfecta, simul existens hostia pro peccatis, & hostia pacifica, & holocaustum. “

316. Quamvis vero Christus non seipsum occiderit, dicitur tamen Sacerdos respectu sui ipsius, quia seipsum voluntarie, & libere tradidit, ut occideretur: *Oblatus est, quia ipse voluit* Isaiæ LIII. 7. Et hac etiam ratione factus est hostia, quanquam ejus occisores nihil minus intenderint in ejus morte, quam Deo sacrificium offerre.

Quæres quinto, quinam fuerit divinæ hujus hostiæ a Christo immolatæ effectus?

317. Resp. *primo*, fuisse nostrorum peccatorum expiationem. Veruntamen duo in nostris peccatis distinguenda sunt, una cum Angelico Doctore 3. P. quæst. 22. art. 3., scilicet *maculam culpæ*, & *reatum pœnæ*. „ Macula quidem culpæ, inquit S. Præceptor, deletur per gratiam, qua cor peccatoris convertitur in Deum, reatus autem pœnæ totaliter tollitur per hoc, quod homo Deo satisfacit. Utrumque autem horum efficit Sacerdotium Christi. Nam virtute ipsius gratia nobis datur, qua corda nostra convertuntur ad Deum. “

318. Respond. secundo, totum hujus sanctissimæ oblationis fructum nobis solis applicari, non au-

autem ipsi Christo, de quo dicit Apostolus ad Hebr. VII. 27. *Qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum Sacerdotes prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi.*

319. Et sane, ut optime ratiocinatur S. Thomas 3. Part. quæst. 22. art. 4., Sacerdos constituitur medius inter Deum, & populum: ille autem indiget medio ad Deum, qui per seipsum accedere ad Deum non potest, sed de Christo dicitur Hebr. VII. 25. *Accedens per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis:* non igitur Christus potuit pro seipso Deo sacrificium offerre. Quæ veritas fuit in generali Ephesina Synodo definita contra Nestorium his verbis: *Si quis dicit, Christum pro se obtulisse oblationem, & non magis pro nobis solum (non enim indiguit sacrificio, qui peccatum nescivit), anathema sit.*

320. Objiciuntur contra hanc doctrinam verba Apostoli ad Hebr. V. 6. & seq., qui postquam Jesu Christo illa adaptasset verba Ps. CLX. *Tu es Sacerdos secundum ordinem Melchisedech*, ita subjicit: *Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia* (*a*). Christus ergo etiam pro seipso sui sanguinis hostiam Deo obtulit.

321. Hæc Apostoli verba, quæ obscuriora videntur, ita exponit Angelicus 3. P. quæst. 21. art. 4. ad 1., ut significent, Jesum Christum, quamquam simpliciter loquendo non habuit peccatum, habuisse tamen similitudinem peccati in carnem „ & ideo dicendum est, inquit, quod ipse effe„ ctum Sacerdotii participaverit (non *simplici„ ter*) sed *secundum quid*, scilicet secundum „ passibilitatem carnis; unde signanter dicit (A„ postolus): *Qui possit illum salvum facere a „ morte*. “

322. Eodem modo explicat hunc ipsum Apostoli locum idem Angelicus in Comment. Lect. I. referens illa verba *Cum clamore valido, & lacrymis* ad orationem Jesu Christi in horto, & ad clamorem emissum in cruce Lucæ XXII., & Matth. XXVIII. Sibi autem objicit, illum gemitum, & clamorem non fuisse a Deo Patre exauditum; cum tamen Paulus dicat ibidem, Christum *fuisse exauditum pro sua reverentia*. „ Contra videtur, inquit S. „ Thomas, quod non fuit exauditus, primo pro „ se, quia non transivit calix ab ipso, quod ta„ men petebat. Item nec pro aliis, quia non fuit „ indultum Judæis, quibus petebat indulgeri. “

323. Cui objectioni ita respondet: „ Dicendum „ est, quod Christus in omnibus, quæ voluit fie„ ri, fuit exauditus; ipse autem secundum appe„ titum sensualitatis, & secundum voluntatem, „ inquantum est quidam appetitus naturalis, re„ fugiebat mortem. Et quantum ad hoc orabat, „ ut ostenderet se verum hominem; sed volunta„ te consequente rationem deliberatam volebat mo„ ri: unde dicit: *Veruntamen non sicut ego vo„ lo, sed sicut tu*. Item nolebat, quod ignosce„ retur omnibus, sed illis tantum, qui credide„ runt; & multi postea conversi sunt. “

324. Sed de Christi oratione ex professo agit S. Thomas 3. P. quæst. 21., ubi art. 4. quærit, *utrum oratio Christi semper fuerit exaudita?* Respondet autem: „ Oratio est quodammodo inter„ pretativa voluntatis humanæ. Tunc ergo alicu„ jus orantis exauditur oratio, quando ejus vo„ luntas adimpletur. Voluntas autem simpliciter „ hominis est rationis voluntas: hoc enim absolu„ te volumus quod secundum deliberatam ratio„ nem volumus. Illud autem, quod volumus se„ cundum motum voluntatis simplicis, quæ con„ sideratur ut natura, non simpliciter volumus, „ sed *secundum quid*; scilicet si aliud non obsi„ stat, quod per deliberationem rationis inveni„ tur. Unde talis voluntas magis est dicenda *vel„ leitas*, quam *absoluta voluntas*, quia scilicet „ homo hoc vellet, si aliud non obsisteret. Se„ cundum autem voluntatem rationis Christus ni„ hil aliud voluit, nisi quod scivit Deum velle; „ & ideo omnis absoluta voluntas Christi, etiam „ humana, fuit impleta, quia fuit Deo conformis: „ & per consequens omnis ejus oratio fuit exau„ dita. “ Et hæc de Christi Sacerdotio sufficiant.

CAPUT IX.

De Christo Ecclesiæ capite.

325. Christum esse caput Ecclesiæ aperte testatur Apostolus ad Ephesios I. 22. de eodem dicens: *Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius*; vel ut S. Hieronymus ex græco textu legit, *super omnia Ecclesiæ* ὑπὲρ πάντα τῆ ἐκκλησία, quamquam Codices non desint habentes ὑπὲρ πασαν ἐκκλησίαν; *super omnem Ecclesiam*.

326. Nomine autem Ecclesiæ laudatus mox S. Hieronymus non solum comprehendit eos omnes homines, „ qui in Ecclesia congregantur, tam „ sanctos videlicet, quam peccatores; *sed etiam „ vult*, Angelorum, cunctarumque virtutum, & „ rationabilium creaturarum Ecclesiam intelligi „ posse. “

327. Hieronymum secutus est etiam Sanct. Augustinus, cujus illa præclara est sententia Serm. III. in Psalm. XXXVI. num. 4. Tom. IV.: „ Caput nostrum Christus est; corpus capitis illius „ nos sumus. Numquid soli nos, & non etiam „ illi, qui fuerunt ante nos? Omnes, qui ab i„ ni-

(*a*) S. Thomas Lect. I. in hunc locum *reverentiam* active sumit, nempe pro devotione quam Christus *super omnes habebat ad Deum*.

,, nitio sæculi fuerunt justi, caput Christum ha-
,, bent. Illum enim venturum esse crediderunt,
,, quem nos venisse jam credimus; & in ejus fi-
,, de & ipsi sanati sunt, in cujus & nos, ut esset
,, ipse totius caput civitatis Jerusalem, omnibus
,, connumeratis fidelibus ab initio usque in finem
,, Angelorum &c. "

328. Hanc sententiam adoptavit quoque S. Thomas, eamdemque 3. P. quæst. 8. art. 4. hac ratione confirmat: ,, Ubi est unum corpus, necesse
,, est ponere unum caput. Unum autem corpus
,, similitudinarie dicitur una multitudo ordinata in
,, unum, secundum distinctos actus, sive officia.
,, Manifestum est autem, quod ad unum finem,
,, qui est gloria divinæ fruitionis, ordinantur &
,, homines, & Angeli. Unde corpus Ecclesiæ my-
,, sticum non solum consistit ex hominibus, sed
,, etiam ex Angelis. Totius autem hujus multitu-
,, dinis Christus est caput: quia propinquius se
,, habet ad Deum, & perfectius participat dona
,, ipsius, non solum quam homines, sed etiam
,, quam Angeli; & de ejus influentia non solum
,, homines recipiunt, sed etiam Angeli; dicitur
,, enim Ephes. I. 10. seq. constitutus a Deo *su-*
,, *pra omnem principatum, & potestatem, &*
,, *virtutem, & dominationem, & omne nomen,*
,, *quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed*
,, *etiam in futuro. Et omnia subjecit sub pedi-*
,, *bus ejus; & ipsum dedit caput super omnem*
,, *Ecclesiam*. Et ideo Christus non solum est ca-
,, put hominum, sed etiam Angelorum. Unde &
,, Matt. IV. 11. legitur, quod *accesserunt An-*
,, *geli, & ministrabant ei*.

329. Neque vero obest, Ecclesiam esse *Congregationem fidelium*, Angelos autem non posse appellari *fideles*; cum in ipsis, utpote comprehensoribus, non sit fides.

330. Non inquam id obest; respondet enim Aquinas in hoc art. 4. ad 2. ,, quod Ecclesia se-
,, cundum statum viæ est congregatio fidelium;
,, sed secundum statum patriæ est congregatio com-
,, prehendentium. Et ideo non solum fidelium,
,, sed etiam comprehendentium (Christus) est ca-
,, put, utpote plenissime habens gratiam, & glo-
,, riam. " Quæ S. Thomæ doctrina ita intelligenda est, ut diverso modo Christus influat in homines, ac in Angelos; nos enim a capite nostro Jesu Christo essentialem gratiæ, & gloriæ influxum recipimus, Angeli autem nonnisi accidentalem. Quamobrem ipse Angelicus Quæst. 59. art. 6. statuens in Christo judiciariam potestatem, quæ se extendit ad Angelos, dicit eos subesse judicio Christi, *uno quidem modo, quantum ad dispensationem eorum, quæ per ipsos aguntur ... Secundo quantum ad alia accidentalia præmia bonorum Angelorum, quæ sunt gaudia, quæ habent de salute hominum*, a quibus repleri debent sedes, unde fuerunt Angeli rebelles dejecti (*a*).

331. Sed ut redeamus ad homines viatores, quærit Angelicus art. 6., an soli Domino nostro Jesu Christo conveniat esse caput Ecclesiæ? Ita autem respondet: ,, Caput in alia membra influit dupli-
,, citer; *uno modo* quodam intrinseco influxu,
,, prout scilicet virtus motiva, & sensitiva a ca-
,, pite derivatur ad cetera membra; *alio modo* se-
,, cundum quamdam exteriorem gubernationem,
,, prout scilicet secundum visum, & alios sensus,
,, qui in capite radicantur, dirigitur homo in ex-
,, terioribus actibus. Interior autem influxus gra-
,, tiæ non est ab aliquo, nisi a solo Christo, cu-
,, jus humanitas ex hoc, quod est divinitati con-
,, juncta, habet virtutem justificandi. Sed influ-
,, xus in membra Ecclesiæ, quantum ad exterio-
,, rem gubernationem, potest aliis convenire: &
,, secundum hoc aliqui possunt dici capita Eccle-
,, siæ, secundum illud Amos VI. 1. *Optimates*
,, *capita populorum*; differenter tamen a Christo.
,, *Primo* quidem quantum ad hoc, quod Christus
,, est caput omnium eorum, qui ad Ecclesiam
,, pertinent, secundum omnem locum, & tempus,
,, & statum; alii autem homines dicuntur capita
,, secundum quædam specialia loca, sicut Episco-
,, pi suarum Ecclesiarum; vel etiam secundum
,, determinatum tempus, sicut Papa est caput to-
,, tius Ecclesiæ, scilicet tempore sui Pontificatus;
,, & secundum determinatum statum, prout scili-
,, cet

(*a*) Locus hic est opportunus commemorandi viri doctissimi Franc. Florii Ecclesiæ Metropol. Utinensis Præpositi felicem *Divinationem* de vexatissimo illo S. Justini testimonio in *Apol.* I. (quæ olim secunda dicebatur) num. 6., ubi S. Martyr calumniam atheismi Christianis impactam his verbis dispungit: ,, Atque a-
,, theos nos quidem esse confitemur, si de opinatis hu-
,, jusmodi diis agatur (quales erant Dii Gentilium);
,, secus vero, si de verissimo illo & justitiæ, ac tem-
,, perantiæ, ac ceterarum virtutum Patre, nulla ad-
,, mixta vitiositate, Deo. Sed eum, & Filium, qui
,, ab eo venit, ac nos ista docuit, *& celerorum, qui*
,, *illum assectantur, eique assimilati sunt, bonorum*
,, *Angelorum exercitum*, & Spiritum propheticum, co-
,, limus, & adoramus (σεβόμεθα προσκυνοῦμεν), ra-
,, tione, & veritate venerantes. " P. Prudentius Maran S. Justini Operum editor in Præfat. P. II. cap. 4. ea verba ita ad orthodoxum sensum reducere conatus est, ut prima vox σεβόμεν *colimus* referatur ad Angelos, quos colimus, ut Dei ministros; altera vero προσκυνοῦμεν *adoramus* referatur ad Dominum Jesum Christum, quem ut verum Deum adoramus. Qua quidem explicatione in tuto est Catholica fides; sed illi, cum arbitraria videatur, lectoris animus omnino acquiescere recusat. Laudatus autem Florius hunc nodum secat, putans vitiatum esse locum, nec legendum, ut modo legitur ἀγγέλων στρατὸν *Angelorum exercitum*, sed ἀγγέλων ἀρχηγέτην *Angelorum Ducem*, nempe Christum Jesum; ut nulla proinde hic sit Angelorum cultus mentio. Hanc suam interpretationem, sin minus auctoritate Codicum, saltem non contemnendis conjecturis vir eruditissimus corroborat, cujus *Divinationem* Bononiensibus typis an. 1779. excusam, ac celeberrimo D. Joan. Chrysostomo Trombellio Canonicorum Regularium Congregationis Rhenanæ splendidissimo astro dictam, legendam consulimus.

„ cet sunt in statu viatoris. *Alio modo*, quia „ Christus est caput Ecclesiæ propria virtute, & „ auctoritate: alii vero dicuntur capita, inquantum vicem gerunt Christi, secundum illud 2. „ ad Corinth. II. 10. *Nam & ego quod donavi*, „ *si quid donavi, propter vos in persona Christi*; & secundum illud ibidem Cap. V. 20. *Pro* „ *Christo ergo legatione fungimus, tamquam* „ *Deo exhortante per nos*. " Atque hæc ex nostro S. Præceptore delibasse sufficiat, quem non sine fructu de his uberius agentem quisque legere poterit.

332. Unum tamen addendum, quod S. Doctor habet in art. 3., ubi probat, Christum esse caput omnium hominum primo ex iis S. Pauli verbis epist. prima ad Timoth. IV. 10. *Qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium*; & ex aliis similibus 1. Joan. II. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non mundi*. Ex quibus ita infert: „ Salvare autem homines, & pro- „ pitiationem esse pro peccatis eorum competit „ Christo, secundum quod est caput: ergo Chri- „ stus est caput omnium hominum. "

333. Postea autem idem Angelicus enumerat diversos gradus, secundum quos Christus est caput omnium hominum. *Primo* enim & principaliter est caput eorum, „ qui actu uniuntur sibi per „ gloriam: *secundo* eorum, qui actu uniuntur „ sibi per charitatem: *tertio* eorum, qui actu u- „ niuntur sibi per fidem: *quarto* vero eorum, qui „ sibi uniuntur solum in potentia nondum reda- „ cta ad actum, quæ tamen est reducenda secun- „ dum divinam prædestinationem: *quinto* vero eo- „ rum, qui in potentia sunt sibi uniti, quæ nun- „ quam reducetur ad actum; sicut homines in „ hoc mundo viventes, qui non sunt prædestina- „ ti; qui tamen ex hoc sæculo recedentes, tota- „ liter desinunt esse membra Christi, quia jam „ nec sunt in potentia, ut Christo uniantur. "

CAPUT X.

De Gratia animæ Christi.

334. Ex iis, quæ S. Thomas 3. Part. quæst. 7. disputat. de gratiæ donis animæ Christi uberrime collatis nos brevitatis causa nonnisi ea seligemus, quæ magis necessaria, aut utiliora videbuntur; ac primo quidem ostendendum est, fuisse animam Christi a primo suæ creationis instanti gratia habituali ornatam; in quam sententiam conspirat Theologorum omnium consensus: adeo ut quidam non immerito eam ad fidem pertinere existiment. Hic autem sermo non est de gratia hypostaticæ unionis, de qua satis disseruimus supra, sed de gratia animæ Christi propria; quam plenissimam in eo fuisse ostendet sequens

PROPOSITIO.

Christi anima fuit plenitudine gratiæ in primo suæ creationis instanti exornata.

335. Id sacræ litteræ disertissime nos docent: dicitur enim Joan. I. 14. *Vidimus gloriam ejus: gloriam quasi unigeniti a Patre plenum gratiæ, & veritatis*. Et Apostolus ad Coloss. II. 9. in Christo dicit, *inhabitare omnem plenitudinem divinitatis*. Quæ verba ita pulchre exponit S. Augustinus in epist. CLXXXVII., olim LVII. ad Dardanum num. 40.; *ut interesse arbitremur inter caput, & membra cetera, quod in quolibet, quamvis præcipuo membro, velut in aliquo magno Propheta, aut Apostolo quamvis divinitas habitet, non tamen sicut in capite, quod est Christus, omnis plenitudo divinitatis! Nam & in nostro corpore inest sensus singulis membris, sed non tantus, quantus in capite, ubi prorsus omnis est quinquepartitus*.

336. Ratione etiam idipsum confirmat Angelicus; *primo* propter unionem animæ Christi ad Verbum Dei; ex qua unione provenit gratiæ influxus; quanto autem aliquod receptivum propinquius est causæ influenti, tanto abundantius recipit: *secundo* propter nobilitatem ejusdem animæ, cujus operationes oportebat propinquissime attingere ad Deum per cognitionem, & amorem, ad quod necesse est elevari rationalem creaturam per gratiam: *tertio* propter habitudinem ipsius Christi ad genus humanum. Christus enim *inquantum homo* est mediator Dei, & hominum; & ideo oportebat, ipsum habere gratiam etiam in alios redundantem, secundum illud Joann. I. 19. *de plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia*.

337. Quomodo autem non obstante unione hypostatica, natura humana Christi fuerit gratiæ habitualis capax, explicat Angelicus art. 1. ad 1. inquiens: „ Christus est verus Deus secundum „ personam & naturam divinam. Sed quia cum „ unitate personæ remanet distinctio naturarum, „ anima Christi non est per suam essentiam divi- „ nam, ideo oportet, quod fiat divina per parti- „ cipationem, quæ est secundum gratiam. " Hinc est, quod sancti Patres bene multi illud Christi Domini Joan. XXII. 29. *Sanctifico meipsum* de Christo intellexerunt, qui secundum naturam divinam sibi ipsi ut homini gratiam sanctificantem contulerit. *Ego*, explicat S. Athanasius Orat. II. cont. Arianos, *qui Patris sum Verbum, ipse mihi homini facto Spiritum tribuo, & meipsum factum hominem illo sanctifico*.

338. Obj. primo. Gratia nobis est necessaria, tum ad bene operandum, tum etiam ad consequendam vitam æternam: sed in Christo ex neutro capite erat necessitas gratiæ, ipsi enim propter unio-

nionem cum Verbo aderat plena bene operandi facultas, & vita æterna jure hæreditario ei debebatur: ergo &c.

339. Resp. S. Thomas ad 2., Christum, inquantum est Verbum Dei, habuisse facultatem omnia bene operandi *operatione divina*. Sed quia præter operationem divinam alia erat in ipso operatio humana, oportuit, in eo esse habitualem gratiam, per quam hujusmodi operatio humana esset perfecta. Similiter etiam Christo, inquantum est Filius naturalis Dei, debetur æterna hæreditas, quæ est ipsa beatitudo increata, per increatum actum cognitionis, & amoris Dei. Sed cum anima Christi non sit capax hujusmodi actus increati; oportebat, ut elevaretur ad cognoscendum, & amandum Deum per actum creatum, qui habetur per gratiam.

340. Obj. secundo. Humana Christi natura non erat nisi *instrumentum divinitatis*, ut Damascenus eam appellat Lib. III. *de fide orthod.* capit. 15.; sed instrumentum non indiget aliquo habitu ad proprias suas operationes; habitus enim solum convenit principali agenti: ergo in Christi anima nulla fuit necessaria habitualis gratia.

341. Resp., humanitatem Christi fuisse instrumentum divinitatis, non inanime, quod nullo modo agit, sed solum agitur; sed instrumentum anima rationali præditum, quod proinde *ita agitur, quod etiam agit*; ut S. Doctor loquitur hic ad 3. Vide sup. num. 685.

342. Obj. tertio. Gratia operans est illa, per quam justificatur impius, ut ex S. Augustino docet Sanctus Thomas 1. 2. quæst. 111. art. 2. hæc autem locum in Christo habere non potuit, in quo nullum unquam fuit peccatum: ergo &c.

343. Resp. cum S. Thoma hac quæst. 7. art. 9. ad 2. ,, quod ad gratiam operantem per se pertinet facere justum; sed quod justum faciat ex ,, impio, hoc accidit ei ex parte subjecti, in quo ,, peccatum invenitur. Anima igitur Christi justificata est per gratiam operantem, inquantum ,, per eam facta est justa, & sancta a principio ,, suæ conceptionis, non quod ante fuerit peccatrix, aut etiam non justa " (*a*).

344. Ceterum in hac veritate confitenda, mire Sancti Patres inter se consentiunt, quorum aliqui bene notant, plenitudinem gratiæ ideo Christum ut hominem accepisse, quia eam ut Deus sibi ipsi dedit. *Ipse est enim*, inquit Fulgentius in resp. ad 3. Ferrandi interrogat., *qui dat* (Spiritum), *ipse est, qui accipit*: *Et quia potens est ad mensuram dare, ideo non potuit ad mensuram accipere. In forma enim Dei manens, Spiritum dat; formam servi accipiens, Spiritum accipit; sed quia ipse ad mensuram dat, ideo non ad mensuram accipit. Ad mensuram quippe dat multis filiis; sed non ad mensuram accepit unicus Filius; quia sic est verus homo, ut sit verus Deus*. Et reipsa tantam animæ Christi dari gratiam congruebat, quantum capere posset maximam.

Quæres primo, an hæc plenitudo gratiæ, quæ ponitur in Christo, significet gratiam infinitam?

345. Negat S. Thomas hac qu. 7. art. 11. quia, ut dicitur Sap. XI. 21., Deus *omnia in numero, pondere, & mensura disposuit*. Pro majori autem quæstionis dilucidatione observat, duplicem in Christo gratiam distingui. Una enim est *gratia unionis personalis* cum natura divina; & hanc gratiam constat esse infinitam. Alia vero est gratia habitualis, quæ iterum potest dupliciter considerari: *uno modo*, prout est quoddam ens; & sic oportet, gratiam animæ Christi esse finitam, neque enim anima Christi capax erat entis infiniti. *Alio modo* potest considerari gratiam secundum suam propriam rationem; *& sic gratia Christi potest dici infinita*; quia scilicet habet quidquid potest pertinere ad rationem gratiæ, & non datur ei secundum aliquam certam mensuram id, quod ad rationem gratiæ pertinet. Sicut si dicamus, lucem solis esse infinitam, non quidem secundum suum esse, sed secundum rationem lucis, quia habet quidquid ad rationem lucis pertinere potest.

346. Quamvis autem gratia animæ Christi non fuerit infinita, ut mox explicatum est, vere tamen docet S. Thomas art. 22., eam non potuisse augeri, neque ex parte ipsius gratiæ, neque ex parte subjecti eamdem recipientis. Non ex parte ipsius gratiæ; cum enim finis gratiæ sit unio creaturæ rationalis ad Deum, non possit autem esse, aut intelligi major unio creaturæ rationalis ad Deum, quam quæ est in persona, ideo gratia Christi pertingit ad summam mensuram gratiæ. Neque augeri potest ex parte subjecti, quia Christus secundum quod homo, a primo instanti suæ conceptionis fuit verus, & plenus comprehensor: unde non potuit in eo esse gratiæ augmentum, sicut nec in aliis beatis, quorum gratia augeri non potest, quia sunt in termino. Alia est ratio hominum, qui sunt *pure* viatores: in iis enim gratia potest augeri, & ex parte formæ, quia non attingunt summum gratiæ gradum; & ex parte subjecti, quia nondum pervenerunt ad terminum.

347. Hinc patet, impiam, & execrabilem fuisse illam Nestorii doctrinam, Christum nonnisi paulatim crescente ætate, ac virtutum progressu ad gra-

(*a*) S. Thomas in loco citato 1. 2. gratiam *operantem* dupliciter intelligi posse docet, uno modo divinum auxilium, quod nos movet ad benè volendum, & agendum; quo sensu communiter sumitur gratia operans: *alio modo habituale donum nobis divinitus inditum*. Et de gratia habituali hoc sensu accepta ita concludit: ,, Sic igitur habitualis gratia, inquantum animam sanat, vel justificat, sive gratam Deo facit, dicitur ,, *gratia operans*: inquantum vero est principium operis meritorii, quod ex libero arbitrio procedit, ,, dicitur *cooperans*. " Sed de his in Tomo proxime sequenti.

gratiæ plenitudinem pervenisse (a); tum etiam aliorum, qui dixerunt, tunc solum gratiæ plenitudinem Christum consecutum fuisse, quando in Jordane baptizatus fuit.

548. Hos errores refellit Sanctus Augustinus Lib. XV. *de Trinit.* cap. 26., ubi explicans illa verba Petri Act. X. *Quoniam unxit eum Deus Spiritu Sancto*, „ Non utique, inquit, oleo visibili, „ sed dono gratiæ, quod visibili significatur un- „ guento, quo baptizatos ungit Ecclesia. Nec sa- „ ne tunc unctus est Christus Spiritu Sancto, „ quando super baptizatum velut columba descen- „ dit ... sed illa mystica, & visibili unctione tunc „ intelligendus est unctus, quando Verbum Dei „ caro factum est ...... Absurdissimum est enim, „ ut credamus, eum, cum jam 30. esset anno- „ rum (ejus enim ætatis a Joanne baptizatus est) „ accepisse Spiritum Sanctum. “

549. Dices. Quid ergo significant ea verba Jo. Baptistæ Jo. I. 32. *Vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum?* Spiritus Sanctus descendens, & manens in Christo nihil potest aliud significare, quam novum in Christo gratiæ sanctificantis augmentum. Subdit postea idem Baptista: *Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto;* quibus verbis indigitatur propheticum Isaiæ oraculum XI. 2. *Requiescet super eum Spiritus Domini.* Unde etiam Lucæ IV. 1. dicitur: *Jesus autem plenus Spiritu Sancto regressus est a Jordane.*

550. Resp. certe hoc loco minime illud significari, quod blasphemus Nestorius colligebat, tunc primum personam Verbi fuisse personæ Christi moraliter conjunctam, quando Spiritus Sanctus in figura columbæ super ipsum in Jordane illapsus est. Hac igitur hæretica explicatione rejecta, potest alia quorumdam Patrum adoptari, qui hunc Spiritus Sancti descensum, & hanc ejusdem mansionem super Christum intelligunt vel de sensibili quadam renovatione illius sanctificationis, quæ in prima Christi conceptione facta jam fuerat, vel de confirmatione muneris Christo impositi prædicandi, atque docendi. Hoc postremum S. Hieronymus in Comment. ad cap. LXI. Isaiæ ex eo confirmat, quod S. Lucas cap. IV. postquam exposuit historiam baptismatis Jesu Christi, & superatas ab eo dæmonis tentationes, statim incipiat loqui de ipsius prædicationis ministerio, inquiens vers. 14. & seq.: *Et regressus Jesus in virtute Spiritus in Galilæam .... docebat in Synagogis;* & postea signanter memorat, explicatum a Jesu Christo, sibique ipsi adaptatum illum Isaiæ locum LXI. *Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me &c.* „ Unctus est igitur, inquit Doctor maxi- „ mus, Spiritu Sancto, ut annunciaret paupëri- „ bus &c. “ De Christi baptismo consulatur S. Thomas 3. P. quæst. 39.

Quæres secundo, utrum in Christo fuerint omnes virtutes?

551. Affirmat Angelicus hac q. 7. art. 2., idque probat hac evidenti ratione: „ Sicut gratia „ respicit essentiam animæ, ita virtus respicit po- „ tentiam ejus (quod antea probaverat 1. 2. q. „ 110. art. 3. & 4.). Unde oportet, quod sicut „ potentiæ animæ derivantur ab ejus essentia, ita „ virtutes sint quædam derivationes gratiæ. Quan- „ to autem aliquod principium est perfectius, tan- „ to magis imprimit suos effectus. Unde cum „ gratia Christi fuerit perfectissima, consequens „ est, quod ex ipsa processerint virtutes ad per- „ ficiendum singulas potentias animæ, quantum „ ad omnes animæ actus; & ita Christus habuit „ omnes virtutes. “

552. Hæc tamen S. Thomæ doctrina restringenda est ad eas virtutes, quæ aliis Christi perfectionibus non repugnant. Quamobrem in art. 3. probat, in Christo non fuisse virtutem theologicam fidei, quia fidei objectum est res divina non visa; Christus autem a primo instanti suæ conceptionis plene vidit Deum per essentiam, unde fidei virtutem habere non potuit. Dicitur quidem Isaiæ XI. 5. de Christo: *Erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus.* Sed per fidem ibi intelligitur *veracitas*, ut colligitur ex verbis præcedentibus: *Judicabit in justitia pauperes, & arguet in æquitate;* unde etiam LXX. Interpretes verterunt: ϗ ἀλήθειᾳ εἰλημένος τάς πλευράς *& veritate accinctus latera;* ne scilicet erret in judicio.

553. Similiter art. 4. Angelicus docet, virtutem spei non potuisse in Christo locum habere; quia de ratione spei est expectare id, quod non habetur. Spes autem prout virtus theologica est, habet pro objecto ipsum Deum, cujus fruitionem homo principaliter expectat. Sed Christus a primo

(a) Alardus Gazeus Cœnobita Vedastinus Ord. S. Benedicti in suis præclaris Comm. ad Opera Jo. Casiani ad c. 3. Libri I. *De Inc.* memorans blasphemam illam Nestorii jactantiam: *Non invideo Christo facto homini Deo, quia si volo, sic & ego*, observat illam inde ortam fuisse, quod Hæresiarcha putaverit, Christum prius hominem fuisse, quam assumeretur a Verbo; & studio, atque industria fuisse promeritum, ut Filius Dei diceretur. Quæ Nestorii doctrina hausta fuerat ex Pelagianorum lutulentis fontibus, qui teste S. Augustino *De Hæres.* docere non verebantur, posse homines suis viribus ad perfectam ἀναμαρτησίαν *impeccantiam* pervenire. Unde colligit laud. Alardus maximam affinitatem inter duas hæreses Nestorianam, & Pelagianam. Ceterum obiter observamus Nestorii blasphemiam, antequam ab ipso proferretur, fuisse a S. Augustino damnatam, qui in epist. 187. n. 40. *Quis*, inquit, *tam sit sacrilegus, ut audeat affirmare, aliquam posse animam per meritum liberi arbitrii, ut alter sit Christus, efficere?*

mo suæ conceptionis exordio plena Dei visione beatus fuit, adeoque eam nec expectare, nec sperare poterat. „ Habuit tamen, subdit Angelicus, „ spem respectu aliquorum, quæ nondum erat adeptus; ... puta immortalitate & gloria corporis, quam poterat sperare." Et postea notat in resp. ad 2., quod *spes, secundum quod est virtus theologica, non respicit beatitudinem corporis, sed beatitudinem animæ, quæ in divina fruitione consistit.*

Quæres tertio, an in Christo, fuerint omnia dona Spiritus Sancti?

554. Ea in Christo fuisse Angelicus probat primo ex illis verbis Isaiæ IV. 1. *Apprehendent septem mulieres virum unum;* quæ Sanctus Hieronymus in Comment. interpretatur de *septem gratiis Spiritus Sancti* juxta ea, quæ idem Propheta inferius dicit XI. 2. *Requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus consilii, & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis: & implebit eum Spiritus timoris Domini.*

555. Et sane cum dona illa sint perfectiones quædam potentiarum animæ, prout moventur a Spiritu Sancto, animæ Christi deesse non poterant, quæ perfectissime a Spiritu Sancto movebatur.

556. Aliqua difficultas suboritur de dono timoris; neque enim Christus timere debebat sui a Deo separationem, vel punitionem propter peccatum, quod nullum in eo inveniri poterat. Sed hanc difficultatem diluit Angelicus observando, fuisse in Christo timorem Dei, „ non quidem secundum „ quod respicit malum separationis a Deo per „ culpam; neque etiam secundum quod respicit „ malum punitionis pro culpa; sed secundum quod „ respicit ipsam divinam eminentiam, prout sci- „ licet anima Christi quodam affectu reverentiæ „ movebatur in Deum a Spiritu Sancto acta. „ Unde Heb. V. 7. dicitur, *quod in omnibus exauditus est pro sua reverentia.* Hunc enim „ affectum reverentiæ ad Deum Christus, secundum quod homo, præ ceteris habuit pleniorem. „ Et ideo ei attribuit Scriptura plenitudinem timoris Domini." Ita S. Doctor q. 7. art. 6.

Quæres quarto, an Christus peccare potuerit, & gratiam amittere?

557. Resp., *primo* illud certissimum esse, Jesum Christum, qui Dan. IX. dictus est *Sanctus Sanctorum*, vel *Sanctitas Sanctitatum*, & Lucæ I. 35. *quod nascetur ex te Sanctum*, id est sanctitas ipsa, ut S. Bernardus explicat, nulla unquam peccati macula fuisse coinquinatum, de qua Christi sanctitate nullus fuit tam perfrictæ frontis hæreticus, qui dubitaverit. Immo Christus fidenter ipsos adversarios provocavit, dicens Jo. VIII. 46. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Et supervacaneum est, hanc veritatem concordissime ab omnibus agnitam, & confessam testimoniis communire (a). Vid. S. Thomas 3. P. q. 15. art. 1.

558. Certissimum pariter esse debet, nullum in Christo potuisse esse peccatum, scilicet primo propter unionem hypostaticam, qua natura humana Christi ita perficiebatur, & regebatur a persona Verbi, ut si reipsa peccasset, peccatum ipsi personæ Verbi, quæ erat principium *quod* operationum Christi, tribui debuisset, quod omnium absurdissimum esset. Cum autem hæc unio hypostatica fuerit indissolubilis, etiam impossibile fuit, Christum peccare; unde illud Tertulliani in Libro *de anima. Solus Deus sine peccato, & solus homo sine peccato Christus, quia & Deus Christus* (b).

559. Scotistæ quidem hanc Thomistarum rationem multis subtilitatibus enervare conantur: nobiscum tamen consentiunt, Christum fuisse impeccabilem alia de causa, nempe propter visionem beatificam, qua anima Christi in ipso primo creationis instanti donata fuit. Quidquid autem sit de hac scholastica controversia, omnes plane Theologi Augustino subscribunt de Christo dicenti Lib. II. *de peccat. meritis, & remissione* c. 11.: *In cujus non tantum divinitate, sed nec in anima, nec in carne ullum potuit esse peccatum.*

560. Obj. Jo. Clericus in suis adnotationibus ad Petavii Lib. XI. c. 11. sub nomine adscititio Thomæ Alethini. Si Christus erat impeccabilis, quomodo potuit a diabolo tentari? Fuisse autem Christum tentatum ad similitudinem nostram, manifeste insinuat S. Paulus ad Hebr. II. 17. seq. dicens: *Debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret .... In eo enim, in quo passus est ipse, & tentatus, potens est & eis, qui tentantur, auxiliari.* Nos autem non tentamur a diabolo, nisi quia possumus ei consentire, & peccare.

561. Resp. ex quo Christus Dominus passus sit, se ad similitudinem nostram tentari a diabolo, nihi-

(a) Pulchra sunt ea S. Bernardi verba Hom. IV. super *missus est* Tom. III. „ Attende quæso, quam reverenter dixerit; *Quod nascetur ex te Sanctum.* Ut „ quid enim ita simpliciter *Sanctum*, & absque additamento? Credo, quia non habuit, quid proprie, „ dignere nominaret illud eximium, illud magnificum, „ illud reverendum, quod de purissima videlicet Virginis carne cum sua anima unice Patris erat uniendum. Si diceret *Sanctus homo*, vel *Sanctus infans*, „ quidquid tale poneret, parum sibi dixisse videretur. „ Posuit ergo indefinite *Sanctum*, quia quidquid illud „ sit, quod Virgo genuit, sanctum procul dubio, ac „ singulariter *Sanctum* fuit, & *per Spiritus sanctificationem, & per Verbi assumptionem.*"

(b) Hæc ratio probata fuit in Synodo VI. generali act. VIII., ubi dictum est: *Quemadmodum corpus nostrum regitur, & ornatur, atque ordinatur ab intellectuali, & rationali anima nostra; ita in homine Christo tota hominis ejus conspersio ab ejusdem Verbi divinitate semper, & in omnibus mota, Deo mobilis fuit,* secundum *Nyssenum Gregorium.* Sed de sanctitate animæ Christi percurratur, si lubet, copiosissimus Lud.

nime consequi ipsum potuisse tentationi succumbere, & peccare, ut nos succumbere, & peccare ex nostra fragilitate possumus. Hoc discrimen posuit ipse S. Paulus dicens c. IV. 15., Christum fuisse *tentatum per omnia pro similitudine absque peccato; idest*, ut Angelicus explicat Lect. III. in hunc locum, *absque minimo motu peccati* 1. Petri II. 22. *Qui peccatum non fecit*. Idem Angelicus in eadem Lect. inter Christi tentationes ea etiam multa mala enumerat, quæ a Judæis passus est, non tamen eas internas tentationes in Christo admittit, quæ in nobis a concupiscentia perduelli excitantur; cum in eo nullus fuerit fomes peccati, ut probat 3. P. q. 15. art. 2.

CAPUT XI.

De scientia animæ Christi.

362. Non loquimur hic de infinita illa scientia, qua Christus, prout Deus est, dicitur *omniscius*, quam perperam Lutherani quidam fuisse Christo, ut homini, una cum aliis attributis communicatam contendunt, a nobis jam refutati ubi egimus de communicatione idiomatum; sed de scientia finita, qua Christi anima fuit in sua creatione exornata. Hæc autem duplex est; alia nempe ex visione beatifica Dei promanans, qua Christus, ut comprehensor, res cognoscebat in ipso Deo clare viso; alia vero, quæ pertinebat ad perfectionem ipsius animæ Christi, & qua res in seipsis cognoscebat. Hæc etiam duplex est, una videlicet infusa animæ Christi in ejusdem creatione, altera acquisita, & experimentalis. Utramque in Christo ut homine ponere debemus (*a*): unde sit

PROPOSITIO.

Animæ Christi in primo suæ creationis instanti fuit perfectissima scientia, tum naturali, tum supernaturali exornata.

363. Prima nostræ propositionis pars probatur a S. Th. 3. P. q. 9. art. 1. triplici ratione. *Primo*, quia Verbum assumens humanam naturam perfectam, debuit etiam animam assumere debitis sibi perfectionibus instructam, inter quas perfectiones est scientia naturalis; alioquin si in Christo non fuisset nisi scientia divina, illius anima imperfectior esset animabus aliorum hominum. *Secundo*, quia frustra haberet Christus animam intellectivam, si non intelligeret secundum illam, quod pertinet ad scientiam creatam. *Tertio*, quia aliqua scientia creata pertinet ad ipsam animæ naturam, sumendo hic scientiam pro quacumque cognitione naturali. Fuit ergo in Christo præter scientiam divinam scientia aliqua creata; sicut præter voluntatem, & operationem divinam, in illo fuit etiam voluntas, & operatio humana, ut supra contra Monothelitas ostensum est. Quamobrem in Synodo VI. generali Act. IV. probata fuit epistola Sancti Agathonis Papæ, in qua anathema iis dicitur, qui unam tantummodo scientiam in Christo admittebant.

364. Pergit ulterius S. Thomas, & art. 3. ostendit in Christi anima fuisse scientiam infusam; cum enim ut dictum est, Verbum divinum assumpserit naturam humanam perfectam, debuit etiam animæ a se assumptæ „ *imprimere species intelligibiles ad omnia, ad quæ intellectus possibilis est in potentia*; sicut etiam per Verbum „ Dei impressæ sunt species intelligibiles menti „ angelicæ in principio creationis rerum, ut patet per Augustinum (Lib. II. *de Genesi ad litt.* cap. 8. Tom. III.). Et ideo sicut in Angelis secundum eumdem Augustinum (Lib. IV. „ *de Gen. ad litt.* c. 22.) ponitur duplex cognitio, una scilicet matutina, per quam cognoscunt „ res in Verbo; & alia vespertina, per quam cognoscunt res in propria natura per species sibi „ inditas; ita præter scientiam divinam, & increatam, est in Christo scientia beata, qua cognoscit Verbum, & res in Verbo; & scientia „ infusa, sive indita, per quam cognoscit res in „ propria natura per species intelligibiles humanæ menti proportionatas. “ Vid., quæ de cognitione Angelorum matutina, & vespertina dicta sunt Tom. IV.

365. Prob. secunda propositionis pars ex iis Christi verbis Jo. VIII. 15., ubi loquens de suo æterno Patre inquit: *Scio eum, & sermonem ejus servo*; dum enim subdit: *Sermonem ejus servo*, manifeste innuit, se loqui de sua humanitate, quæ sermones Dei servabat, & ipsius essentiam manifeste cognoscebat. Eruitur id ipsum ex Apostolo Paulo ad Coloss. II. 3. dicente: *In quo* (scilicet Christo) *sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei*: non fuissent autem *omnes*, si scientia Beatorum Christo defuisset. De plenitudine scientiæ supernaturalis Christi fuerunt etiam Apostoli convicti; unde ei dicebant Joann. XVI. 30. *Nunc sci-*

Thomassinus Lib. IV. *De Incarn.* primis septem Capitibus, in quibus nihil desiderandum ex S. Patribus reliquit.

(*a*) Scientiam beatam Christo denegarunt omnes illi Hæretici, qui prave de ejus divinitate senserunt, in quorum numero eminent Sociniani. Peculiariter tamen iste error tribuitur illis Eutychianis, qui *Agnoetæ* dicti sunt Sæc. VI. auctore Sectæ Themisto, de quo legendus est Liberatus Diaconus in *Breviario* cap. 20. Istorum errorem confutavit Eulogius Alexandr. Patriarcha, ut videri potest apud Photium *in Bibl.* Cod. CCXX., & eo successu, ut S. Gregorius Magnus epist. 42. Lib. VIII. ad eum data ipsi sit gratulatus, inquiens: *Quia de doctrina vestra contra Hæreticos, qui dicuntur Agnoetæ, fuit valde, quod admiraremur; quod autem displiceret, non fuit.*

scimus, quia scis omnia ... in hoc credimus, quia a Deo existi.

566. Per facile nobis esset plora Sanct. Patrum testimonia congerere, quæ diligentissimus Thomassinus toto Lib. VII. *de Incarnat.* colligit; præcipue autem Sancti Fulgentii, qui in *Respons. ad Ferrandum Diaconum* probat, in Christo omnem scientiam fuisse ex unione hypostatica naturæ humanæ cum divina. *Non existimo*, inquit, *illi animæ* (Christi) *in aliquo plenam divinitatis deesse notitiam, cujus una est persona cum Verbo.*

567. Sanct. autem Thomas art. 2. probat, fuisse in Christo, ut homine, scientiam Beatorum, quia homines per Christi humanitatem perducuntur ad finem æternæ beatitudinis, secundum illud Hebr. II. 10. *Decebat eum, propter quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis per passionem consummari*; unde ita infert: „ Et ideo oportuit, quod cognitio beata in „ Dei visione consistens excellentissime Christo ho„ mini conveniret: quia semper causam oportet „ esse potiorem causato. “

568. Accedit omnium Theologorum suffragium, qui Christum ab instanti conceptionis suæ Dei essentiam vidisse definiunt. *Quia conclusio*, inquit Melchior Canus Lib. XII. *de locis theol.* cap. 13. *licet sola Theologorum auctoritate probaretur, satis firma habenda esset* (a). Qui tamen insignis Theologus quampluriminis argumentis eamdem veritatem ibidem confirmat, & quæ opponuntur difficultates, eleganter juxta ac solide resolvit.

569. Obj. primo. Si Christus habuit scientiam divinam, qua omnia videbat in Verbo, erat in eo supervacanea, & inutilis quæcumque scientia creata; ut inutile esset lumen candelæ in plena luce meridiana; lux enim minor a majore luce obscuratur.

570. Respondet Angelicus quæst. 9. art. 1. ad 2. inquiens: „ Si duo lumina accipiantur ejusdem „ ordinis, minus offuscatur per majus: sicut lumen „ solis offuscat lumen candelæ, quorum utrumque „ accipitur in ordine illuminantis. Si vero accipian„ tur duo lumina, ita quod majus sit in ordine illu„ minantis, & minus in ordine illuminati, minus „ lumen non offuscatur per majus, sed magis au„ getur, sicut lumen aeris per lumen solis; & „ hoc modo lumen scientiæ non offuscatur, sed „ magis clarescit in anima Christi per lumen scien„ tiæ divinæ, quæ est *lux vera illuminans omnem* „ *hominem venientem in hunc mundum*; ut di„ citur Joann. I. 9. “

571. Obj. secundo. Christus Dominus multa ignoravit: non ergo habuit scientiam infusam, & multo minus scientiam supernaturalem Beatorum. Prob. antec. Ignoravit diem judicii; interrogatus enim a Discipulis de die judicii respondit Marci XIII. 32.: *De die autem illo, vel hora nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater*. Vid. etiam Matth. XXIV. 36.

572. Respondet S. Thomas quæst. 10. art. 2. ad 1.: „ Dicitur (Christus) nescire diem, & „ horam judicii, quia non facit scire; interroga„ tus enim ab Apostolis, hoc eis noluit revelare; „ sicut e contrario legitur Genes. XXII. 12. *Nunc* „ *cognovi, quod timeas Deum*; idest nunc co„ gnoscere te feci. Dicitur autem Pater scire, „ quia hujusmodi cognitionem tradidit Filio: un„ de in hoc ipso, quod dicitur, *nisi Pater*, da„ tur intelligi, quod Filius cognoscit; & non so„ lum quantum ad divinam naturam, sed etiam „ quantum ad humanam; quia ut Chrysostomus „ argumentatur (Hom. LXXVIII. in Matt.) si „ Christo homini datum est, ut sciat, qualiter o„ porteat judicare, quod est majus, multo magis „ datum est ei scire, quod minus est, scilicet „ tempus judicii. “ Hanc ipsam verborum Jesu Christi explicationem tradidit S. Augustinus Serm. I. in Psalm. 36. inquiens: *Quia Dominus noster Jesus Christus Magister nobis missus est, etiam Filium hominis dixit, nescire illam diem, quia in magisterio ejus non erat, ut per eum sciretur a nobis.*

573. „ Origenes tamen, prosequitur Angelicus „ (Tract. XXX. in Matth.), exponit de Christo „ secundum corpus ejus, quod est Ecclesia, quæ „ hoc tempus ignorat. Quidam autem dicunt, hoc „ esse intelligendum de Filio Dei adoptivo, non „ de Filio naturali. “ Recol. quæ diximus T. III.

574. Eulogius disputans contra Agnoetas alias affert hujus textus explicationes, & illam præcipue S. Gregorii Theologi, nempe Nazianzeni, qui Christum dicit scivisse diem judicii, ut Deum, nescivisse autem ut hominem; scilicet ut ipse Eulogius explicat, *Christi humanitati, ut simplici, & puræ humanitatis naturæ, considerratæ præcise secundum ea, quæ a seipsa habet, adscribi poterit ignorantia.*

575. Dices. Multa alia ignoravit Christus. Nam *primo* non novit secreta cordium, ut colligitur ex Matth. IX. 2.; & cap. XVI. 13. seq. interrogabat Discipulos suos: *Quem dicunt homines esse Filium hominis? ... Vos autem quem me esse dicitis?* Ignoravit quoque, quot panes Apostoli haberent, Matth. XV. 35.: & ubi positus fuisset Lazarus, Joann. XI. 34.; & alia nonnulla, quæ studiose collegit Calvinus in Comment... ad cap. II. Lucæ.

576. Resp., si ex hujusmodi interrogationibus deberet inferri Christi ignorantia, non absimiliter liceret eamdem ignorantiam tribuere Deo; Deus e-

(a) Nonnisi enim pauci dissentiunt, ut Calvinus ad cap. II. Lucæ, quem sequitur Bucerus. Grotius in cap. XIII. Marci solum post resurrectionem fuisse Christo omnem scientiam, & potestatem datam putavit. Erasmus dubius & anceps fuisse videtur. Sed isti nec numero nec auctoritate tantum valent; ut possint communi aliorum orthodoxorum concordiæ aliquod detrimentum afferre.

enim ipse Genes. III. interrogavit: *Adam ubi es?* Et cap. XVIII. 21. *Descendam, & videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita, ut sciam.* Porro Christum non ignorasse internas hominum cogitationes, liquet ex ipso cap. IX. Matth. 4., ubi dicitur: *Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Unde etiam S. Petrus Christo interroganti, an eum amaret? fidenter respondit: *Tu scis, Domine, quia amo te*, Joann. XXI. 15. seq. Nec operæ pretium videtur in aliis textibus objectis, vel similibus, quæ objici possunt, bonas horas consumere, cum facile quisque videat, hoc non ignorasse Christum, sed solum non semper voluisse infinitam suam omnium rerum cognitionem in omnibus circumstantiis, & locis patefacere.

577. Dices secundo. Sancti Patres non dubitarunt plurium rerum ignorantiam Christo ut homini tribuere; ut S. Athanasius in fine Libri ad Serapionem, Basilius in epist. 391. ad Amphilochium, Gregorius Nazianzenus Orat. 35., Cyrillus Alexandrinus in Libro XXII. *Thesauri*; ex latinis autem Patribus Sanctus Hilarius Lib. IX. *de Trinitate*, & Sanctus Fulgentius Lib. I. ad Transimundum cap. 7. Hinc Leontius in suo Libro *de Sectis* Actor. 5. ita fidenter scribit: *Sciendum est; quod multi Patrum, immo fere omnes, videntur dicere, Christum ignorasse; nam si per omnia dicitur nobis consubstantialis, nos autem ignoramus aliqua, & ipse aliqua ignoravit.*

578. Resp. cum Eulogio apud Photium Cod. CCXXX., Sanctos Patres, qui ignorantiam in Christo, ut homine, admiserunt, non id tradidisse ut dogma fidei, sed quadam veluti concessione, ut Arianorum objectiones eluderent, quia omnia, quæ in Christo erant humana, ad ejus divinitatem referebant, ut inde concluderent, eamdem divinitatem non esse veram, & propriam, sed inferioris ordinis. Addit insuper, fortasse eos Patres *figurate*, seu *metaphorice* fuisse locutos.

579. Leontii vero auctoritas tanta non est, ut illi sine testibus credere debeamus, nisi velimus dicere, eos Sanctos Patres voluisse tantummodo, Christum nonnulla ignorasse ex vi naturæ humanæ, quæ ex seipsa non exigebat cognitionem omnium rerum, quam Christus habuit per scientiam infusam, & beatificam visionem.

580. Obj. secundo illa verba apud Lucam cap. II. 52. *Jesus autem proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & apud homines:* non ergo omnia in primo suæ conceptionis instanti cognovit.

581. Resp. cum S. Thoma 3. Part. quæst. 7. art. 12. ad 3. ita dicente: „ In sapientia, & gratia aliquis potest proficere dupliciter: *uno modo* „ secundum ipsos habitus sapientiæ, & gratiæ „ augmentatos; & sic Christus in eis non proficiebat: *alio modo* secundum effectus, inquantum „ scilicet aliquis sapientiora, & virtuosiora opera „ facit; & sic Christus proficiebat sapientia, & „ gratia, sicut & ætate; quia secundum processum ætatis perfectiora opera faciebat, ut se verum hominem demonstraret, & in his, quæ sunt „ ad Deum, & in his, quæ sunt ad homines. “ Et idem Angelicus in qu. 12. art. 2. loquens de scientia Christi acquisita, docet, hac augeri potuisse secundum effectum, *quia scilicet secundum augmentum ætatis opera majora faciebat, quæ majorem scientiam, & gratiam demonstrabant.* Negat tamen ibidem Angelicus, in Christo auctos fuisse habitus scientiæ infusæ, aut gratiæ. Consul. totus articulus.

582. Profecto de scientia hac experimentali intelligenda sunt ea Christi verba Joan. V. 20. *Pater diligit Filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit, & majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini.* Nimirum scientia experimentali Patris operationes Christus cognoscebat, prout ab ipso fiebant; quamquam scientia infusa, & multo magis scientia beata jam antea easdem cognovisset.

583. Obj. tertio. Non potest esse cum summo gaudio summa tristitia conjuncta; at qui videt Deum, maxime gaudet; Christus vero maxime tristatus est: non ergo Deum videbat; ac proinde scientiam Beatorum non habuit.

584. Resp. cum Melch. Cano Lib. XII. *de loc. theol.* cap. 13. „ nihil obstare, cur non per potentiam supernaturalem, & gaudium summum, „ & summa tristitia in eodem subjecto fuerint: „ tum quia nec proprie contraria erant, cum oppositio debeat fieri circa idem, ut Div. Thomas sæpe sumit: tum quia, quod præter naturæ ordinem a Deo fit, id in naturæ leges „ referre velle, stultum est. Miraculum fuit quod „ idem homo esset & viator, & comprehensor: „ miraculum, quod a gloria animæ nihil derivaretur ad corpus: miraculum, quod a superioris „ gaudio potentiæ nihil solatii in inferiores redundaret; miraculum, quod inferioribus perturbatis, nec superiores turbarentur, nec a sua perpetua operatione cessarent, nec remitterent opus, nec quietem, & delectationem vel ex minima parte resolverent. Inter hæc miracula propter mysterium nostræ redemptionis explendum, „ quamquam voluntas Deo viso fruebatur, suscepit tamen sponte tristitiam, quantam maximam „ capere potuit: potuit autem capere tantam, quanta maxima esse in rerum natura poterat. „

Quæres, an anima Christi in Verbo cognoverit omnia?

585. Respondet Angelicus quæst. 10. art. 2., quemlibet Beatum cognoscere in Verbo tanto plura, quanto perfectius videt Verbum; nulli tamen intellectui creato deesse, quin cognoscat in Verbo omnia ea, quæ ad ipsum spectant. „ Ad Christum autem, & ad ejus dignitatem spectant quodammodo omnia, inquantum ei subjecta sunt „ omnia. Ipse etiam est omnium judex constitu-

„ tus

„ tus a Deo, quia *filius* hominis est, ut dicitur „ Joann. V. 27., & ideo anima Christi in Verbo „ cognoscit omnia existentia, secundum quodcumque tempus, & etiam hominum cogitatus, quorum est judex: itaut quod de eo dicitur Joann. „ II. 25. *Ipse enim sciebat, quid esset in homine*, possit intelligi non solum ad scientiam divinam, sed etiam quantum ad scientiam animæ „ ejus, quam habet in Verbo. “

586. Prosequitur S. Doctor, ostendens non omnia ab anima Christi cognosci, quæ sunt in sola potentia divina: „ hoc enim esset comprehendere omnia, quæ Deus potest facere; quod esset comprehendere divinam virtutem, & per consequens divinam essentiam: virtus enim quælibet cognoscitur per cognitionem omnium, in quæ „ potest. Quædam vero sunt non solum in potentia divina, sed etiam in potentia creaturæ; & „ hujusmodi omnia scit anima Christi in Verbo; „ comprehendit enim in Verbo omnis creaturæ essentiam, & per consequens potentiam, & virtutem, & omnia, quæ sunt in potentia creaturæ. “

Quæres secundo, utrum anima Christi Deum comprehenderit?

587. Negant communiter Theologi una cum S. Thoma qu. 10. art. 1.; cujus hæc est ratio: „ Sic „ facta est unio naturarum in persona Christi, ut „ proprietas utriusque naturæ inconfusa permanserit; ita scilicet, quod *increatum manserit* „ *increatum, & creatum manserit intra limites creaturæ*, ut Damascenus dicit in III. Lib. „ *de fide orthod.* cap. 3. Est autem impossibile, „ quod aliqua creatura comprehendat divinam essentiam, eo quod infinitum non comprehenditur „ a finito. Et ideo dicendum, quod anima Christi nullo modo comprehendit divinam essentiam (*a*). “

588. Notat tamen Sanctus Thomas in art. 4., animam Christi vidisse divinam essentiam multo clarius, & perfectius, quam quilibet alius Beatus: anima enim Christi propinquius conjungitur Verbo, quam quævis alia creatura; & ideo plenius recipit influxum illius luminis, in quo Deus videtur.

CAPUT XII.

De Christi adoratione.

589. Adoratio definiri potest ex S. Thoma 2. 2. qu. 84. art. 1. *Reverentia ejus, qui adoratur.* Tria autem adorationis, seu cultus religiosi genera consueverunt Theologi distinguere; scilicet *latriæ, duliæ, & hyperduliæ*; nam de adoratione civili, & politica nobis sermo non est. *Latria vox* græca est a *λατρεύειν servire*; & communi Patrum, ac Theologorum usu adhibetur ad significandum cultum soli Deo debitum; unde Sanctus Augustinus Lib. X. *de Civit. Dei* cap. 1. *Latriæ*, inquit, *secundum consuetudinem, qua locuti sunt, qui nobis divina eloquia condiderunt, aut semper, aut tam frequenter, ut pene semper, ea dicitur servitus, quæ pertinet ad colendum Deum. Dulia* a voce *δουλεύειν*, quæ pariter idem est ac *servire*, apud ecclesiasticos scriptores significat cultum inferiorem, qui tribuitur Sanctis, quos ut Dei amicos, & filios, imo & fratres Christi Domini veneramur; his enim honorum titulis in Scriptura Sacra eos insignitos invenimus; vel ut loquitur S. Thomas 2. 2. qu. 84. art. 1. ad 1. *Deo debetur reverentia propter ejus excellentiam, quæ aliquibus creaturis communicatur, non secundum æqualitatem, sed secutum quamdam participationem.* Cum autem inter eos singulari quadam dignitate, & excellentia supereremineat Beatissima Virgo Dei genitrix Maria, ipsi cultum *hyperduliæ* tribuimus; qui cultui *latriæ* multo inferior est, cultui autem *duliæ* aliquanto superior.

590. Rursus cultus, vel adoratio religiosa duplex distinguitur, nempe *absoluta*, & *relativa*. Prima dicitur, quæ unice dirigitur ad personam, quam propter seipsam honoramus; & hac ratione colitur Deus: altera, quæ alicui rei attribuitur, non in seipsa, sed quatenus aliquid aliud repræsentat: sic Regis personam *absolute* veneramur, imaginem autem ipsius nonnisi *relative*, prout Regem repræsentat, ut proinde tota veneratio non sistat in ipsa imagine, sed ad Regem dirigatur.

591. Jam vero his prænotatis, quæstio oritur, an humanitas Christi, quam hypostatice divino Verbo indissolubili nexu unitam diximus, cultu latriæ soli Deo debito adoranda sit. Et quidem Eutychiani inter ceteras cavillationes ad tollendam in Christo duarum naturarum distinctionem, hoc etiam utebantur, quod inde hoc sequeretur absurdum, necesse esse, unam ex his naturis nos adorare, alteram vero non, ut Leontius in Libro *de Sectis* cap. 8. refert. Sed quam inanis fuerit hæc Eutychianorum objectio, ostendet sequens

PROPOSITIO L.

Una, eademque adoratione adoranda est divinitas Christi, & ejus humanitas.

592. Prob. primo ex sacris litteris. Sanctus Paulus ad Hebr. I. 6. Jesu Christo primogenito Filio Dei

(*a*) Merito in Concilio Basileensi Sess. XXII. anno 1435. damnata fuit illa propositio Augustini Favaroni de Roma Archiepiscopi Nazareni, quod *Anima Christi videt Deum tam clare, & intense, quantum clare, & intense Deus videt seipsum.* Quæ Basileensis Concilii censura fuit a Nicolao V. probata anno 1440. Etiam Sanctus Fulgentius hujus erroris ab aliquibus accusatus fuit; de quo videatur Thomassinus Lib. VII. *De Incarn.* cap. 11. & seq.

Dei ea Psal. XCVI. verba adaptat: *Adorent eum omnes Angeli Dei*. Quem locum S. Jo. Chrysostomus Hom. III. non *de Deo Verbo* vult intelligi, *sed de Christo, qua est carne præditus*. Idem Apostolus Paulus ad Philipp. II. 9. *Propter quod*, inquit, *& Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genuflectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum:* quæ utique ad Christum, ut in utraque natura existentem referuntur. Hinc cæcus ille a nativitate, cujus sanatio describitur Joann. IX. *procidens adoravit eum*, nempe Christum, in quem se credere professus est; & Apostoli similiter eum post resurrectionem *adoraverunt* Matth. XXVIII. 18. Denique huc etiam spectat adoratio Magorum, qui ut dicitur Matth. II. 11. *procidentes adoraverunt eum* (a).

393. Sed antequam progrediamur ulterius, audiendus est S. Thomas, qui 3. Parte quæst. 25. art. 1., sensum hujus propositionis ita declarat: *In eo, qui honoratur, duo possumus considerare, scilicet eum, cui honor exhibetur, & causam honoris. Non enim dicimus, quod manus hominis honoretur, sed quod homo honoretur; & si quandoque contingat, quod dicatur honorari manus, vel pes alicujus, hoc non dicitur ea ratione, quod hujusmodi partes secundum se honorentur, sed quia in istis partibus honoratur totum: per quem etiam modum aliquis homo potest honorari in aliquo exteriori, puta in veste, aut in imagine, aut in nuntio. Causa autem honoris est id, ex quo ille, qui honoratur, habet aliquam excellentiam.* Nam honor est reverentia alicui exhibita propter sui excellentiam. *Et ideo si in uno homine sint plures causæ honoris, puta prælatio, scientia, & virtus, erit quidem illius hominis unus honor ex parte ejus, qui honoratur, plures tamen secundum causas honoris, homo enim est, qui honoratur & propter scientiam, & propter virtutem.*

394. Hac præmissa doctrina ita propositionem nostram Angelicus probat: „ Sic ergo cum in Christo sit tantum una persona divinæ, & humanæ naturæ, & etiam una hypostasis, & unum suppositum, est quidem ejus una adoratio, & unus honos ex parte ejus, qui adoratur; sed ex parte causæ, qua honoratur; possunt dici esse plures adorationes, ut scilicet alio honore honoretur propter sapientiam increatam, & alio propter sapientiam creatam. Si autem ponerentur in Christo plures personæ, seu hypostases, sequeretur, quod simpliciter essent plures adorationes (b). Et hoc est quod in Synodis reprobatur. Dicitur enim in capitulis (seu anathematismo VII.) S. Cyrilli: *Si quis audet dicere, assumptum hominem coadorari oportere Deo Verbo, quasi alterum alteri, & non potius una adoratione honorificat Emmanuelem, secundum quod Verbum caro factum est, anathema sit.* " Et in Concilio Lateranensi sub Martino I. Secret. IV. can. 9. ita definitum fuit: *Si quis una adoratione Deum Verbum incarnatum cum ejus carne non adorat, juxta quod sanctæ Dei Ecclesiæ ab initio traditum est, talis anathema sit.*

395. Atque hæc fuit veterum Christianorum sententia; unde S. Athanasius & suo, & aliorum nomine dicebat in epist. ad Adelphium Episcopum: *Nos creaturam non adoramus, absit. Gentilium enim, & Arianorum hujusmodi est error: sed Dominum creaturæ incarnatum Deum Verbum adoramus. Quamvis enim caro ipsa per sese pars est creaturarum, tamen Dei corpus est facta. Ac neque corpus hujusmodi dividentes per Verbum adoramus: neque Verbum adorare volentes, ipsum longe a carne disjungimus.* Et ita pergit ostendens, una adoratione a nobis honorari Verbum, *cujus proprium est corpus:* adeoque & corpus ipsum, *quod indumentum Verbi fuit, esse adorabile.* Eodem modo locuti sunt alii Patres, qui Arianos impugnabant.

396. Sed etiam post exortam hæresim Nestorianam, quæ sicuti duas naturas, ita duas in Christo distinguebat personas, divinam unam, cui latriæ cultus sine dubio debetur, alteram humanam, cui non debetur, Patres orthodoxi constanter unam utriusque naturæ adorationem prædicabant. Unde Orientales Cyrillo hac in parte consentientes, *unam adorationem*, dicebant, *de cetera velut uni filio* (Christo) *deferimus*.

397. Concludamus cum S. Jo. Damasceno, qui Lib. III. *de fide orthod.* cap. 8. *Unus*, inquit, *est Christus, Deus perfectus, & homo perfectus, cui unam, eamdemque adorationem cum Patre, & Spiritu, non exclusa immaculata ejus carne, adhibemus. Neque enim adorandam esse carnem ejus negamus? quippe quæ adoratur in una Verbi persona, quæ quidem ipsi persona, & hypostasis facta est. Qua in re non creaturæ servimus; non enim illam, ceu nudam carnem adoramus, sed velut divinitati unitam* &c.

398. Obj. primo S. Augustinus Tract. XXIII. in Joan. explicans ea verba Joan. V. 25., quæ nostram propositionem confirmare videntur: *Ut omnes*

(a) Sunt qui Magorum adorationem mere civilem fuisse putant, ut Rich. Simonius in sua reprobata versione Gallica N. T. Verum non apparet, quomodo cultum regium potuerint illi Magi tribuere Christo, quando in pauperrima forma vagiebat in cunabulis. Simonius autem reprehensus tantum cessit, ut in *Bibliotheca Critica* rem obscuram esse affirmans, non omnino negaverit, cultum religiosum ex divina inspiratione fuisse a Magis Christo delatum.

(b) Nestorius quidem licet duas in Christo adstrueret personas, unam tantum simulabat se admittere ejus adoratione. Ejusdem dolum nobis aperit Facundus.

mnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem: „ Honoratur, inquit, homo Christus, sed „ non sicut Pater Deus. Quare? Quia secundum „ hoc dixit: *Pater major me est*. "

399. Resp., hoc loco S. Augustinum considerare humanam Christi naturam in seipsa duntaxat, facta præcisione ab unione hypostatica; quo sensu etiam Christus ipse dicebat, Patrem esse majorem se; considerata autem humanitate, prout in divina persona subsistit, Christus se unum esse cum Patre affirmabat: *Ego, & Pater unum sumus*. Ceterum ipse S. Augustinus alibi luculenter tradit, Christum etiam ut hominem esse adorandum; ut cum in Psal. XLVI. ait: *Christus occisus est a civibus, & honoratur a Gentibus; crucifixus a suis, adoratur ab alienis*. Et in Ps. XCVIII. exponens illa verba: *Adorate scabellum pedum ejus*, de Christi carne „ Nemo, inquit, illam car- „ nem manducat, nisi prius adoraverit. Inventum „ est, quomodo adoretur tale scabellum pedum „ Domini, & non solum non peccemus adorando, „ sed peccemus non adorando ".

400. Obj. secundo. S. Cyrillus contra Nestorium anathemat. VIII. *nefas* esse asserit, hominem assumptum *coadorare* Deo Verbo.

401. Resp., Cyrillum reprehendisse hanc vocem *coadorare*, quatenus ad sensum Nestorianum trahi poterat, quasi duæ essent in Christo personæ moraliter conjunctæ, & coadorandæ; non autem sensu orthodoxo de duabus naturis, quæ simul in una hypostasi coadorantur: unde in Lib. II. contra Nestorium æquivalenter dixit, Christum *adorari etiam cum carne, ut ante carnem erat adorandus*.

402. Obj. tertio. Si Christus ut homo adoratur tantummodo, propter substantialem illius unionem cum Verbo, illius adoratio non erit absoluta, sed relativa ad ipsum Verbum.

403. Resp. neg. sequelam; nam propter unionem hypostaticam caro Christi est *caro Dei*, adeoque absoluto latriæ cultu adoranda. Nec propterea vocandi erimus σαρκολάτρας *carnicolæ*, quomodo Catholici una cum S. Gregorio Nazianz. in epist. II. ad Cledonium per contemptum appellabant Apollinaristas, qui ut superius notavimus, nonnisi carnem, seu solam humanitatis larvam, Christo tribuentes, vel etiam ipsum Verbum fuisse in carnem conversum stulte somniantes, hoc nomine *carnicolarum* merito irridebantur. Nos autem adoramus Deum, una cum carne ab ipso assumpta, quæ caro licet sit creata, est tamen Deo increato hypostatice unita; seu ut loquitur S. Athanasius in epist. ad Adelphium, quamquam caro creata sit, *Dei nihilominus corpus facta est, nec tale corpus seorsim a Verbo adoramus*.

404. Dices. Si tantum ratione unionis hypostaticæ humanitas Christi adoratur, vera erit doctrina Durandi, Christi humanitatem adorari *tantum per accidens*; quæ tamen doctrina a Theologis improbatur.

405. Resp. neg. sequelam, si intelligatur, hanc adorationem dici *per accidens*, quia consequitur unionem tantummodo *accidentalem*, qualem ponebat Nestorius; verum tamen est, quod communiter tradunt Theologi, humanitatem Christi adorari, quasi secundario, & ex consequenti, nempe ratione unionis hypostaticæ.

406. Obj. ult. Christi divinitas est adoranda, sicut adoratur divinitas Patris, & Spiritus Sancti, cum una, eademque sit omnium Personarum divinitas, & Christus ipse dicat Joan. V. 23.: *Omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem;* sed humanitas Christi non est communis ei, & Patri, & Spiritui Sancto: non igitur potest una latriæ adoratione coli.

407. Respondet S. Thomas hac quæst. 25. art. 1. ad 1. „ quod in Trinitate sunt tres, qui ho- „ norantur, sed est una causa honoris, in myste- „ rio autem incarnationis est e converso, & ideo „ alio modo est unus honor Trinitatis, & alio mo- „ do est unus honor Christi. " Nimirum juxta ea, quæ in corpore articuli dixerat, alio honore honorandum esse Christum *propter sapientiam increatam*, & alio *propter sapientiam creatam*.

Quæres, utrum humanitas Christi per se considerata, & præcisione facta ab unione hypostatica, adoranda sit adoratione latriæ?

408. Resp. S. Jo. Damascenus Lib. IV. *de fide orthod.* c. 3. de carne Christi ita loquitur: *ipsius caro suapte quidem natura, si subtili quadam consideratione id quod visibile est, ab eo quod ratione tantum intelligitur, distinxeris, nequaquam adoranda est, utpote creata: & cum Deo Verbo unita sit, propter ipsum, & in ipso adoratur. Quemadmodum enim Rex, & nudus, & vestibus indutus adoratur; ac purpura quidem, velut simplex purpura, calcatur, & projicitur; postquam autem in regium indumentum adhibita est, tunc honore, & gloria afficitur ... ad eumdem quoque modum caro suapte quidem natura nequaquam est adoranda, sed cum in incarnato Verbo adoratur, non quidem propter seipsam, sed propter Deum Verbum, quod secundum hypostasim ipsi copulatum est*.

409. Angelicus autem hac qu. 25. art. 2. indicato hoc Damasceni testimonio ita profunde ratiocinatur. „ Honor adorationis proprie debetur hy- „ postasi subsistenti, tamen ratio honoris potest „ esse aliquid non subsistens, propter quod ho- „ noratur persona, cui illud inest. Adoratio igi- „ tur humanitatis Christi dupliciter potest intelli- „ gi: *uno modo* ut sit ejus, sicut rei adoratæ; „ &

Hermoniensis hæc afferens Nestorii verba: *Propter gestantem eum, qui gestatur, veneror: propter latentem eum, qui apparet, adoro.*

,, *& sic adorare carnem Christi nihil est aliud,*
,, *quam adorare Verbum Dei incarnatum;* sicut
,, adorare vestem Regis nihil est aliud, quam a-
,, dorare Regem vestitum. Et secundum hoc ado-
,, ratio humanitatis Christi est adoratio latriæ. *A-*
,, *lio modo* potest intelligi adoratio humanitatis
,, Christi, quæ fit ratione humanitatis Christi per-
,, fectæ omni munere gratiarum: *& sic adoratio*
,, *humanitatis Christi non est adoratio latriæ,*
,, *sed adoratio duliæ* (*a*)*;* ita scilicet quod una,
,, & eadem persona Christi adoratur adoratione la-
,, triæ propter suam divinitatem, & adoratione du-
,, liæ, propter perfectionem humanitatis. Neque
,, hoc est inconveniens, quia ipsi Deo Patri de-
,, betur honor latriæ propter Deitatem, & honor
,, duliæ propter dominium, quo gubernat creatu-
,, ram " (*b*).

Quæres *secundo*, qualis adoratio debeatur imagini Christi?

410. Respondet Sanct. Thomas hac qu. 25. art. 5.
,, quod imagini Christi, inquantum est res quæ-
,, dam (puta lignum sculptum, vel pictum),
,, nulla reverentia exhibetur; quia reverentia non-
,, nisi rationali naturæ debetur. Relinquitur ergo,
,, quod exhibetur ei reverentia solum inquantum
,, est imago; & sic sequitur, quod eadem reve-
,, rentia exhibeatur imagini Christi, & ipsi Chri-
,, sto: cum ergo Christus adoretur adoratione la-
,, triæ, consequens est, quod ejus imago sit ado-
,, ratione latriæ adoranda. "

Quæres *tertio*, qualis adoratio debeatur cruci Christi?

411. Ecclesia videtur approbare cultum latriæ, dum crucem appellat spem nostræ salutis unicam iis verbis:

O crux ave spes unica
Hoc passionis tempore:
Auge piis justitiam,
Reisque dona veniam.

412. Angelicus autem ita solita sua accuratione dubium resolvit,
,, Honor, seu reverentia, non
,, debetur, nisi rationali creaturæ, creaturæ au-
,, tem insensibili non debetur honor, vel reveren-
,, tia, nisi ratione rationalis creaturæ. Et hoc du-
,, pliciter; *uno modo*, inquantum repræsentat ra-
,, tionalem creaturam: *alio modo*, inquantum ei
,, quocumque modo conjungitur. Primo modo con-
,, sueverunt homines venerari Regis imaginem: se-
,, cundo modo ejus vestimentum. Utrumque au-
,, tem venerantur homines eadem veneratione, qua
,, venerantur & Regem. "

413. ,, Si ergo loquamur de ipsa cruce, in qua
,, Christus crucifixus est, utroque modo est a no-
,, bis veneranda. *Uno* scilicet *modo*, inquantum
,, repræsentat nobis figuram Christi extensi in ea;
,, *alio modo* ex contactu ad membra Christi, &
,, ex hoc, quod ejus sanguine est perfusa. Unde
,, utroque modo adoratur eadem adoratione cum
,, Christo, scilicet adoratione latriæ. Et propter
,, hoc etiam crucem alloquimur, & deprecamur
,, quasi ipsum crucifixum. Si vero loquamur de
,, effigie crucis Christi in quacumque alia mate-
,, ria, puta lapidis, vel ligni, argenti, vel auri,
,, sic veneramur crucem, tantum ut imaginem
,, Christi &c. " (*c*).

414. Eadem de causa ratione contactus membrorum Christi adoramus ea omnia, quæ fuerunt Christi. Unde S. Jo. Damascenus L. IV. *de fide orth.* c. 11. *Hoc pretiosum sane*, inquit, *ac venerabile lignum, in quo se Christus pro nobis hostiam obtulit, uti sanctissimi corporis, atque sanguinis tactu sanctificatum, jure debet adorari: clavique item, & lancea, & indumenta, & sacræ ejus mansiones, hoc est præsepe specus, salutaris Golgotha, vivificum sepulcrum, Sion Ecclesiarum, arx; ac similia.*

CAPUT XIII.

De Cultu & invocatione Sanctorum.

415. Nemini dubium est, duplicem cultum distingui oportere; alium mere *civilem*, & *politicum*, quo se invicem homines honorant; alterum *re-*

(*a*) In resp. ad 1. explicat adorationem *duliæ*, quam dixit deberi humanitati Christi, ut separate a Dei Verbo, addens: *adoratio duliæ non cujuscumque, puta quæ communiter exhibetur aliis creaturis, sed cujusdam excellentioris, quam hyperduliam vocant.*

(*b*) Insignis Theologus Carmelita Thomas Waldensis in suo *Doctrinali Fidei* Tom. I. inter errores Jo. Wicleffi hunc etiam recenset, quod docuerit, si *per impossibile humanitas Christi foret dimissa propriæ personalitati ... adorares eam latria, sicut prius.*

(*c*) Locus hic videretur opportunus, de latreutica crucis adoratione, seu ut Græci dicunt, σταυρολατρεία latius disserendi, ejusque in Ecclesia antiquitatem demonstrandi, contra veteres Hæreticos Paulicianos Sæc. VII., & contra Claudium Taurinensem, aliosque ejus asseclas recentiores Novatores, qui omnem sacris Reliquiis, ac vivifico Dominicæ Crucis signo venerationem adimere conati sunt. Sed ne voluminen nimium excrescat, legendos consulimus præceteris eruditissimum Gretserum, qui tribus tomis, quæ de Crucis argumento desiderari possunt, copiosissime collegit, & Natalem Alexandrum Dissert. VII. in Sæculum VII. De veritate autem illorum versiculorum Lactantii in Carmine *De Passione Domini*, quibus antiquitas σταυρολατρείας confirmatur, videndus Alexius Symmachus Mazzochius in *Comment. In Marmor. Neapolit. Kalendarium* Vol. III. pag. 806., qui satis mirari non potest, illud carmen vere lacteum, non solum a Gelleo, Caveo, & similibus, verum etiam a Dupinio, & Tillemontio fuisse Lactantio ereptum. Ita autem habent indicati versiculi:

Flecte genu; lignumque Crucis venerabile adora
Flebilis, innocuo terramque cruore madenten
Ore potens humili lacrimis suffunde subortis.

religiosum, quem soli Deo deberi Protestantium plerique clamant (a); sed Catholici hunc religiosum cultum, rursus distinguunt in cultum *latriæ*, *duliæ*, & *hyperduliæ*, ut supra declaratum est n. 389.; quæ distinctio, quanquam in Grammatica fundamentum non habeat, utpote quia λατρέυειν apud Græcos idem sonat, ac δουλέυειν, communi tamen Theologorum consensu ita recepta est, ut aliquod magnum sit inter primam, & secundam vocem discrimen, ut nempe prima significet cultum soli Deo convenientem; altera vero etiam honorem, quo aliqui excellentes pietate viri, & Dei amici digni sunt; & de vocibus litigare otiosi hominis est, quotiescumque de ipsa re significata nullum est dubium.

416. Atque id solum plane sufficeret ad totam controversiam finiendam, nisi disputare nos cogerent post Lutherum, & Calvinum, Hieron. Zanchius, Petr. Molinæus, Jo. Dalleus, aliique ejusdem furfuris, qui non cessant nos apud rude, & ignarum suorum gregalium vulgus, putidæ idololatriæ accusare; quasi vero honorem soli Deo debitum hominibus tribuamus; a qua absurdissima impietate omnes Catholici procul absunt.

417. Eo autem magis mirandum est, hanc quotidie cantilenam Adversarios repetere; cum ignorare non possint verba Concilii Tridentini Sess. XXV. *de invocatione*, *veneratione*, & *Reliquiis Sanctorum*, ubi Episcopis, aliisque docendi munus, curamque sustinentibus mandatur, ut doceant: *Sanctos una cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus Deo offerre; bonum, atque utile esse suppliciter eos invocare; & ob beneficia impetranda a Deo per Filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum, qui solus noster Redemptor, & Salvator est, ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugere; illos vero, qui negant, Sanctos æterna felicitate in cælo fruentes invocandos esse, aut qui asserunt, vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, ut pro nobis etiam singulis orent, invocationem esse idololatriam, vel pugnare cum Verbo Dei, adversarique honori unius Mediatoris Dei, & hominum Jesu Christi, vel stultum esse in cælo regnantibus voce, vel mente supplicare; impie sentire*. Et postea districte præcipitur, ut *omnis superstitio in Sanctorum invocatione, Reliquiarum veneratione, & imaginum sacro usu tollatur*. Quamobrem injusti omnino sunt ii Adversarii, qui ex aliquibus abusibus ab Ecclesia improbatis ipsum sacrum dogma de Sanctorum cultu, ac invocatione impugnare audent.

PROPOSITIO I.

Sanctis in cælo regnantibus cultum religiosum, civili majorem, eo autem, qui Deo debetur, multo inferiorem deferre licet.

418. Id autem primo ex sacris litteris manifeste ostenditur; in quibus legitur Num. XXII. 31. Balaam *pronum in terra adorasse Angelum*. Profecto illa adoratio nec mere civilis dici potest, neque latriæ, quæ soli Deo debetur; fuit ergo media inter utramque, qualem nos Sanctis cum Deo in cælis regnantibus tribuendam esse dicimus. Simile est, quod legitur Josue V. 13. seq., cui cum apparuisset Angelus princeps exercitus Domini: *cecidit Josue pronus in terram: & adorans ait: Quid Dominus meus loquitur ad servum suum?* Si autem licitum fuit Angelos religioso cultu adorare, cur nobis licitum non erit simili adoratione Beatos in cælis colere?

419. Deinde non desunt ex veteri Testamento exempla adorationis religiosæ præstitæ quibusdam eximiæ sanctitatis viris. Sic Libro 3. Regum XVIII. 7. Abdias vir timens Deum, ut vidit, & cognovit Eliam Prophetam, *cecidit super faciem suam*; utique eum religioso cultu ut sanctum veneraturus; nam civili cultu potius decebat, ut Elias veneraretur Abdiam, qui erat dispensator domus Achab. Filii etiam Prophetarum, ut refertur Lib. 4. Regum II. 15. venientes in occursum Elisæi, *adoraverunt eum proni in terram*, non alia de causa, nisi quia ejus miraculum viderant, quando percussæ aquæ Jordanis divisæ sunt, ut Elisæus transiret. Et ibidem cap. IV. 37. Sunamitides *corruit ad pedes* ejusdem Elisæi, & *adoravit super terram*. Si autem Sanctos adhuc in terris degentes adorare aliquando licuit, magis certe licebit eosdem adorare regnantes in cælis.

420. Multo autem luculentius nostra propositio eruitur ex vetustissima traditione, & praxi Ecclesiæ, quæ religioso cultu semper consuevit memoriam Sanctorum solemniter celebrare. Nam primo habemus testimonium Ecclesiæ Smyrnensis in epi-

(a) Quamvis aliquando sui ipsorum obliti etiam cultum hominibus debitum *religiosum* vocant. Lutherus in Cap. II. epist. ad Gal. *Magistratum*, inquit, *Imperatorem, Regem, Principem, Consulem, Doctorem... Deus pro suis creaturis agnosci velt, & religiose coli*. Ger. autem Vossius in Append. ad Disput. I. *De Invoc. Sanct.* loquens de distinctione nostra cultus *latriæ*, & *duliæ*, eos, inquit, *qui distinctionem hanc probant, minime improbamus; partim quia vitanda est viro prudenti omnis λογομαχία, partim quia nec inutile videtur, si cultibus toto genere differentibus, qualis est Dei, & creaturæ, ad ὁμωνυμίαν vitandam diversa imponantur nomina; partim quia nec ab ea abhorruit Augustinus*. Vice versa Cardinalis de Richelieu in sua *Methodo convertendi eos, qui ab Ecclesia sunt separati* Lib. III. cap. 4. has Scholasticorum voces *duliæ*, & *hyperduliæ* a nullo Concilio fuisse consecratas, asserit, & *neminem ad eas recipiendas cogi sub pœna defectionis a fide*. Etiam celebres Fratres, Episcopi Petrus, & Adrianus de Walemburch in Tom. II. *De Controv. particul.* cap. 13. *Quo nomine*, inquiunt, *vocandus sit ille cultus, qui sanctis attribuitur, non definivit Ecclesia Catholica*.

pistola encyclica de Martyrio S. Polycarpi, ubi dicitur, *natalem ejusdem Martyris diem cum hilaritate, & gaudio fuisse celebratum*.

421. S. Cyprianus epist. XXXVII. præcipit, adnotari tempora, in quibus fortes athletæ Christi excedebant, *ut commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrari possent*, & laudat Tertullum, qui illi significabat dies, quibus in carne beati Fratres ad immortalitatem, gloriæ mortis exitu transibant, ut posset *pro eorum commemoratione celebrare oblationes, & sacrificia*.

422. Eusebius Cæsariensis Lib. IV. *de vita Constantini* cap. 58. describit magnificentissimum templum Constantinopoli ab Imperatore exstructum *in memoria Apostolorum*. Et quamquam de eo capite litem cum Valesio habere nolim, qui illam descriptionem templi aliena manu insertam fuisse vult, nemo tamen dubitabit de c. 60., ubi dicit, in eo in templo *precationes in honorem Apostolorum celebratas fuisse, eamque ædem in honorem, ac memoriam Apostolici collegii fuisse erectam, & consecratam*.

423. Obj. primo. S. Joannes Apostolus Apocal. XIX. 10. cum cecidisset ante pedes Angeli, *ut adoraret eum*, Angelicus hoc illi prohibuit dicens: *Vide ne feceris, conservus tuus sum .. Deum adora*. Et cum denuo tentasset Joannes se ad Angeli pedes provolvere; iterum hoc illi Angelus vetuit, eamdem verba repetens c. XXII. 9. (*a*).

424. Resp. primo S. August. Lib. I. *Quæst. in Pentateuchum* qu. 72. T. III., *quod talis apparuerat Angelus, ut pro Deo posset adorari; & ideo fuerat corrigendus adorator*. Vel si dicatur, Joannem nonnisi cultum divino inferiorem voluisse exhibere Angelo, respondet Bossuetus post S. Gregorium Magnum *Hom. VIII. in Evang.*, Angelum noluisse ab Apostolo, Evangelista, & Propheta illum honorem recipere, quem Sancti veteris testamenti Angelis reddere consueverunt. Reipsa hanc rationem recusatæ adorationis Angelus reddit, dicens: *Conservus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Jesu ... Testimonium enim Jesu est spiritus prophetiæ*. Ut videlicet ostenderet, tantam esse Apostolatus dignitatem, ut Angelis æquiparari posset.

425. Obj. 2. verba Mardochæi Esther XIII. 12. seq. ita Deum alloquentis: *Sic, quia non pro superbia, & contumelia, & aliqua gloria cupiditate fecerim hoc, ut non adorarem Aman superbissimum .... sed timui, ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & quemquam adorarem, excepto Deo meo*: censebat ergo hic Sanctus vir, nemini licere alios adorare quocumque cultu præter Deum; neque enim putandum est, Amanum, utut superbissimum, divinos sibi honores a Mardochæo exegisse.

426. Resp., aliquorum opinionem esse, Amanum superbia inflatum divinos plane honores, vel divinis similes ambiisse: adeoque recte Mardochæum timuisse, ne honorem soli Deo debitum transferret ad hominem. Alii Rabbinorum traditione freti, putant Amanum effigiem idoli vestibus insculpatam gestasse; propterea merito Mardochæum ab eo honorando abstinuisse. Sed his opinionibus alia verisimilior videtur, quod Mardochæus illam religiosam adorationem noluerit Aman vanissimo homini, & impio tribuere, quæ viris eximiæ pietatis tribui solet, & quæ propterea in Deum infertur, qui est omnium virtutum, & sanctitatis auctor, & donator: talis autem Amani adoratio in Deum referri nulla ratione poterat, adeoque vere dicebat; *Timui, ne honorem Dei mei transferrem ad hominem*.

427. Obj. tertio ex N. T. Ut habetur in Act. Apost. X. 25. seq. cum Cornelius procidisset ad pedes S. Petri adorans, S. Petrus elevavit eum dices: *Surge, & ego ipse homo sum*. Similiter Paulus, & Barnabas Lycaoniis volentibus eos sacrificiis honorare dicebant. *Viri: quid hæc facitis? Et nos mortales sumus, similes vobis homines*, Act. XIV. 14.

428. Resp. hujusmodi exempla non esse trahenda ad inficiandum Angelorum, Sanctorumque cum Christo regnantium cultum. Sancti enim in terra viventes ex humilitate poterant, atque debebant hujusmodi cultum recusare, ut majora sibi apud Deum merita compararent. Id de S. Petro testatur S. Jo. Chrysost. Hom. XXIII. in hunc locum, dicens: *Hoc faciens, humilitatem suam ostendit, & alios docuit*. Sed hæc humilitas in Angelis, & Beatis comprehensoribus locum non habet. Cultus autem, quem Lycaonii Apostolis deferre volebant, manifeste erat idololatricus, utpote in victimis, & sacrificiis consistens adeoque merito ab iis reprobatus. Vid. S. Thomas 2. 2. q. 84. art. 1.

429. Obj. quarto verba Jesu Christi apud Matth. IV. 10.: *Vade Satana; scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies*.

430. Resp., hoc loco sermonem esse de illo cultu supremo, & perfecto, quem nos cultum *latreuticum* appellamus; & quem certe nefas est alicui creaturæ tribuere; hæc enim servitus perfecta soli Deo creatori, & Domino nostro debetur. Id tamen non excludit alium cultum ordinis multo inferioris, quo Angelos, & Beatos, amicos, & servos Dei veneramur, & colimus, qui tandem ad ipsum Deum refertur. *Devotio*, inquit Angelicus 2. 3. quæst. 82. art. 2. ad 3., *quæ habetur ad San-*

(*a*) Hoc maxime loco Apocal. triumphum agit Jo. Dallæus Calvinista in *Disp. adversus Latinorum de religiosi cultus objecto traditionem*, Genevæ an. 1665. in 3. edita Lib. III. c. 32. Quæ disputatio magno in pretio non solum a suis gregalibus, sed etiam a Lutheranis Hagiomachis habetur, quamquam omnino immerito; nihil enim Dallæus, quod a Catholicis Sanctorum cultoribus facile dispunctum non fuerit.

Sanctos Dei mortuos, vel vivos, non terminatur ad ipsos, sed transit in Deum inquantum scilicet in Ministris Dei Deum veneramur.

431. Hinc facile intelliguntur, & simul conciliantur quædam Sanctorum Patrum loquendi formulæ, quibus non tantummodo exprimunt cum sacris litteris Deum solum adorandum, eique uni serviendum, sed præterea hunc esse veræ religionis characterem, quod a Gentium superstitione distinguitur, nempe uni summo Deo servire. Facile inquam hæc conciliantur cum eo Sanctorum cultu, cujus perpetua praxis in Ecclesia fuit, & quo ipsi etiam veteres Patres, dum viverent, Sanctos jam regnantes in cœlis, & potissimum gloriosos Martyres venerati sunt; sed ita ut soli Deo verus, supremus, & proprie dictus latriæ cultus exhibeatur; cui etiam soli sacrosanctum Missæ sacrificium offertur, aliis autem Sanctis, & Amicis Dei, & præcipue Sanctissimæ Dei genitrici Mariæ cultus quidem religiosus offeratur, sed ordinis longe inferioris, quem *duliæ*, vel *hyperduliæ* nominamus, & qui tandem ad gloriam Dei dirigitur, *cui soli honor, & gloria*.

432. Sed ad tollendas quorumdam subtiles vitilitigationes illud observari, debet, cultum Angelis, & Sanctis exhibitum vocari *religiosum*, non quasi immediate eliciatur a virtute religionis, cujus objectum immediatum est cultus Dei; sed dici *religiosum*, quia fit intuitu religionis. Atque hoc eodem sensu S. Jacobus Apostolus c. I. 27. ait: *Religio munda, & immaculata apud Deum, & Patrem hæc est: visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum* &c. (*a*).

433. Obj. quinto obscurum, & difficilem illum textum Apostoli Pauli ad Coloss. II. 18.: *Nemo vos seducat in humilitate, & religione Angelorum;* ubi quamvis Dallæus concedat, sermonem esse de vanis quibusdam superstitionibus, quas aliqui seductores invehere conabantur in Colossensium Ecclesiam, acute tamen cavillatur observans, Apostolum non distinxisse verum Angelorum cultum a superstitioso, sed omnem prorsus cultum rejecisse.

434. Præterea Theodoretus ita hunc locum commentatur: „ Qui Legem defendebant, illi etiam „ ad Angelos colendos inducebant, dicentes Le„ gem fuisse per eos datam. Mansit autem per„ diu hoc vitium in Phrygia, & Pisidia. Proin„ de Synodus, quæ convenit apud Laodicæam „ Phrygiæ lege prohibuit, ne precarentur An„ gelos. “

435. Resp., obviam, & naturalem Paulini illius loci intelligentiam hanc esse, ut superstitiosus ille cultus amoveretur, quem quidam Philosophi, præcipue Platonici, Angelis deferebant, & quos primi Hæretici, ut Simon Magus, Menander, Cerinthus, secuti fuerant, colentes Angelos, ut primarios nostros apud Deum mediatores. Hanc Platonis de Angelis sententiam refert S. August. ex Apulegio lib. VIII. *De Civ. Dei* c. 18., ejusdemque abusum detestatur S. Jo. Chrisostomus Hom. VII. in illam epist., inquiens: *Sunt qui lam, qui dicunt, non oportere per Christum adduci, sed per Angelos. Illud enim est majus, quam ut id possimus assequi*. Quamobrem verba Apostoli: *Nemo vos seducat in humilitate & religione Angelorum* idem videntur sonare, ac *Nemo vos a vera Christi mediatione seducat, trahens ad superstitiosam Angelorum religionem*. Non erat autem necesse, ut S. Apostolus, dum præcipiebat, cavendum a superstitiosa Angelorum religione, Fideles moneret, se alium licitum, & utilem cœlestium illorum Spirituum cultum permittere, de quo nulla tunc erat suborta difficultas.

436. Atque hunc eumdem sensum præsefert Commentarius Theodoreti, ut patet ex subsequentibus verbis: *Illi ergo humilitate ducti* (nempe affectato humilitatis pretextu) *dicebant, universorum Deum nec cerni, nec attingi posse: ac propterea oportere per Angelos divinam sibi benevolentiam conciliare* (*b*).

437. Nec alia fuit Patrum Laodicenorum mens in

(*a*) Ipsi sapientiores inter Protestantes viderunt; & confessi sunt, inutiles esse, otiosasque tricas quæ de hac appellatione *cultus religiosi* ab aliquibus cavillosis hominibus excitatæ sunt. Hugo Grotius in *Animadvers. contra Rivetum* recte observat appellationem cultus religiosi esse ambiguam. *Nam*, inquit, *& religiosus est honos, qui soli Deo defertur; & religiosus est, qui ob Deum defertur Angelis, et Apostolis. Neque enim si honor ad communem, eumdemque istum pertinet*. Et Guillelmus Amesius in Tom. II. *Bellarmini enervati* Lib. VI. cap. 5. §. 33. *Honorandæ*, inquit, *sunt creaturæ Dei ex religione erga Deum, non religione erga ipsas. Religio, ut Scholastici loquuntur, imperat, non elicit, istum honorem*. Non est ergo, cur alii heterodoxi de his vocibus conquerantur.

(*b*) Hæc communis est hujus loci interpretatio, quo perperam Hagiomachi abutuntur contra Angelorum, atque Sanctorum cultum. Quamquam postea haud facile sit illos Seductores nominare, quos Apostolus duntaxat indigitat. S. Hieronymus in quæst. X. ep. CXXI. ad Algasiam putavit fuisse Judeos, qui victimas non Deo, sed Angelis refugis, & immundis spiritibus offerebant. Quæ S. Doctoris opinio quamquam doctissimo Cardinali Perronio L. V. *Republicæ* c. 6. probata fuerit, tamen Guill. Estio, aliisque improbabilis visa est, quia Judei nec a Christo, nec ab Apostolis de idololatria reprehensi leguntur. Alii Interpretes putant, fuisse ab Apostolo judicatos hæreticos Cerinthianos, qui de Christo adeo humiliter sentiebant, ut ipsi tamquam nudo homini Angelos præponerent. Alii contra, Christum Angelis multo excellentiorem esse confitentes, ejus majestate indignum existimabant, ut ipse esset noster apud Deum deprecator. Quamobrem Angelos ut nostros mediatores Christo deserto, colendos esse dicebant. Sed de hac re dignus est, qui legatur eruditissimus Dominicus Castus Innocens Ansaldi in suo Commentario *De Theurgicis Etruscorum Mysteriis*.

in Concilio celebrato Sæc. IV., ubi definierunt Can. 35.: *Non oportet, Christianos derelicta Ecclesia abire, & ad Angelos idololatriæ abominandæ Congregationes facere. Quicumque autem inventus fuerit occultæ huic idololatriæ vacans, anathema sit; quoniam relinquens Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, accessit ad idola:* ubi cœcus est, qui non videat, malorum Angelorum idololatricum cultum, vel etiam superstitiosum cultum bonorum Angelorum prohiberi, non autem legitimum, & verum, qualem tam veteris, quam novi fœderis Ecclesia probavit. Quod etiam adnotavit Espenius in *Tract. Hist. Can.* P. 2. c. 1. §. 12.

438. Obj. ult. ex S. Augustino, qui Quæst. XCIV. in Exodum T. 3. *Dulia*, inquit, *debetur Deo, tamquam Domino, latria vero nonnisi Deo, tamquam Deo*. Et lib. 22. *de Civit. Dei* c. 10. Tom. 7. ostensurus discrimen nostræ religionis a superstitione paganorum, *Illi*, inquit, *diis suis & templa ædificaverunt, & statuerunt aras, & Sacerdotes instituerunt, & sacrificia fecerunt: nos autem Martyribus nostris non templa, sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt Spiritus, fabricamus: nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus Martyribus, sed uni Deo, & Martyrum, & nostro* &c. Ubi etiam addit, Martyres quidem in sacrificio *nominari, non tamen a Sacerdote, qui sacrificat, invocari*.

439. Resp., hanc ipsam vocem *dulæ* posse in sensu aut strictiore, aut latiore usurpari. Servitus perfecta, & omnimoda non debetur nisi Deo rerum omnium supremo Domino. Sanctis autem tribuitur servitus inferioris ordinis; sicuti etiam tribui potest hominibus, ut ait Apostolus ad Gal. V. 13. *Per charitatem Spiritus servite* (δουλεύετε) *invicem*.

440. In alio loco S. Pater Martyribus denegat supremum illum cultum, qui per sacrificium Altaris soli Deo offertur: non autem cultum religiosum ordinis inferioris, quem Sanctis tribuendum, nullibi negavit; immo tribuendum apertissime asseruit lib. 21. contra Faustum cap. 21. inquiens: *Populus Christianus memorias Martyrum religiosa solemnitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur* (a).

Quæres, utrum Reliquiæ Sanctorum sint adorandæ?

44. Resp. S. Thomas 3. P. qu. 25. art. 6. affirmative cum S. Augustino, qui Lib. I. *de Civ. Dei* cap. 13. Tomo VII. probat, **non esse contemnenda**, & abjicienda corpora defunctorum, *maxime justorum*, atque fidelium, quibus tamquam organis, & vasis, ad omnia bona opera sanctus usus est Spiritus. „ Si enim paterna vestis, & „ annulus, ac si quid hujusmodi, tanto carius est „ posteris, quanto erga parentes est major affe- „ ctus; nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, „ quæ utique multo familiarius, atque conjun- „ ctius, quam quælibet indumenta, gestamus. " Ex quibus verbis ita colligit Angelicus: *Manifestum, quod Sanctos Dei in veneratione habere debemus, tamquam membra Christi, Dei Filios, & amicos, & nostros intercessores: igitur & eorum reliquias qualescumque honore congruo in eorum memoriam venerari debemus, & præcipue eorum corpora quæ fuerunt templa, & organa Spiritus sancti in eis habitantis & operantis, & sunt corpori Christi configuranda per gloriosam resurrectionem. Unde & ipse Deus hujusmodi reliquias convenienter honorat, in earum præsentia miracula faciendo* (b).

442. Sed hoc argumentum solita sua dicendi vi tractavit S. Hieronymus in Libro contra Vigilantium, qui primus fortasse sacrarum Reliquiarum cultum, & venerationem contemnere ausus est, orthodoxos irridens tamquam *idololatras*, & *cinerarios*, eo quod Martyrum cineres *adorarent*. Ita vero S. Hieron. reponebat: *Quis enim, o insanum caput, aliquando Martyres adoravit? Quis hominem putavit Deum?* Quibus verbis divinum latriæ cultum Sanctis, eorumque reliquiis denegat; sed postea religiosum aliquem honorem ipsis exhibitum confirmans, ita pergit: *Ergo sacrilegi sumus, quando Apostolorum Basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Constantius Imperator I., qui sanctas reliquias Andreæ, Lucæ, & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas Dæmones rugiunt, & inhabitatores Vigilantii illorum se sentire præsentiam confitentur? Sacrilegus dicendus est & nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Judæa transtulit in Thraciam? Omnes Episcopi, non solum sacrilegi, sed & fatui judicandi, qui rem vilissimam, & cineres dissolutos in serico, & vase aureo portaverunt? Stulti omnium Ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis, & tanta lætitia quasi præsentem, viventemque Prophetam cernerent, susceperunt: unde Palæstina usque Chalcedonem jungerentur populorum examina, & in Christi laudes una voce resonarent?* Ita S. Hieronymus communem in Ec-

(a) Supervacaneum est templa recensere, quæ in Martyrum, ac Sanctorum honorem a primis usque temporibus, quibus libertate usa est Ecclesia, ædificata. Quæ tamen proprie Deo dicata erant, utpote cui soli summus honor, & gloria debetur, sed in honorem Sanctorum, ut iis etiam obsequium, veneratio, & religiosus cultus exhiberetur.

(b) Longum nimis faceremus, enarrando miracula, quæ ad confirmandum sacrarum Reliquiarum cultum operari dignatus est. Multa commemorat S. Augustinus, & insignia edita Mediolani in translatione Reliquiarum S. Stephani lib. XXII. *De Civ. Dei* cap. 8., & alia de reliquiis SS. Gervasii, & Protasii ib. & Lib. IX. *Confessionum* c. 7. Vide, quæ a nobis dicta sunt Tomo I.

Ecclesia usum, Sanctos, eorumque reliquias venerandi commendat, & contra Vigilantium vindicat; ita tamen ut neget, nos cultu *latriæ* soli Deo debito Sanctos, eorumque reliquias adorare. Unde etiam in epist. CIX ad Riparium: *Honoramus*, inquiebat, *reliquias Martyrum, ut eum, cujus sunt Martyres, adoremus: Honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum*.

PROPOSITIO II.

Licita, & utilis est invocatio Sanctorum, ut ad Deum pro nobis intercedant.

443. Et quidem Angelos, & Sanctos pro nobis ad Deum fundere preces, non uno loco Scripturæ tradunt; ut quando dicitur lib. 2. Machab. c. XV. de Jeremia: *Hic est fratrum amator, & populi Israel: hic est, qui multum orat pro populo, & universa civitate*. Et quamvis non negaverim, id dictum esse in somnio, & in visione, inde tamen saltem probatur, hanc fuisse communem apud Judæos, certamque sententiam, Sanctos in cælis pro nobis orare. Eum S. Petrus in sua epist. 2. c. 1. 15. se post obitum suum oraturum pro fidelibus spopondit, inquiens: *Dabo operam & frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis*. Et Joan. in Apoc. V. 8. vidit quatuor animalia, & 24. seniores *habentes citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum*. Si autem Angeli, & Sancti in cœlis orant pro nobis, eccur nobis non licebit eos in nostris necessitatibus invocare? Sed quoniam hanc consequentiam Adversariorum plerique non admittunt, aliis argumentis demonstranda est (a).

444. Prob. primo ex sacris litteris vet. testamenti. Gen. XLVIII. 16. Jacob benedicens filiis Joseph ita precatus est: *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, & invocetur super eos nomen meum; nomina quoque Patrum meorum Abraham, & Isaac*. Non potest quæri disertior invocatio Angelorum, & Sanctorum. Addi possunt & ea verba, quæ frequentissime occurrunt in veteri Testamento, quibus Deus orabatur, ut propter merita defunctorum Patriarcharum aliqua beneficia concederet. Sic tres pueri Hebræi Dan. 3. 25. *Neque auferas*, dicebant Deo, *misericordiam tuam a nobis, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac servum tuum, & Israel sanctum tuum*. Joannes demum Apocal. I. 4. ita septem Asiæ Ecclesiis bene precabatur: *Gratia vobis, & pax ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est; & a septem Spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt*.

445. Prob. ulterius nostra assertio constanti Ecclesiæ traditione, cujus testes locupletissimi sunt S. Cyprianus, qui in Lib. *de mortalitate* de Beatis loquens: *Frequens*, inquit, *nos illic turba desiderat, de sua immortalitate secura*, & *adhuc de nostra salute sollicita*.

446. S. Basilius, qui Hom. de XL. Martyribus ita populum hortabatur: *Qui aliqua premitur angustia, ad hos confugiat; qui rursus lætatur, hos oret*.

447. Sanctus Cyrillus Jerosolymitanus Catechesi V. *Cum hoc sacrificium offerimus*, inquit, *facimus*

(a) Non pauci, nec ignobiles hac orthodoxi Theologi nimia evidentia convicti fateri coacti sunt, apud Deum pro Ecclesia orare, & solum negant, eos esse invocandos. Calvinus ipse in resp. ad Jac. Sadoletum *In asserenda*, inquit, *Sanctorum intercessione, si hoc tantum intendit, nos assiduis votis expetere regni Christi complementum, in quo salus omnium fidelium continetur, nemo est nostrorum, qui aliquam de ea re controversiam faciat*. Eorumdem tamen Sanctorum invocationem passim inficiatur. Etiam Joann. Franc. Buddeus Lutheranus in suis *Instit. Theolog. Dogmat* Lib. II. c. 3. §. 20. post allata hæc Urbani Rhegii verba: *Honorare Sanctos debemus, sicut vetus Ecclesia eos honoravit*, ita subdit: „ Ut vero eos adoremus, aut „ invocemus, cultuque adeo religioso prosequamur, „ merito religioni nobis ducimus, cum hunc honorem „ solus sibi Deus vindicet. *Dominum Deum tuum adorabis*, inquit Servator ipse, *& illi soli servies*. In „ quamcumque autem hic se vertant partem Romanenses, quibuscumque etiam utantur distinctionibus, si „ receptam, & praxi ipsa plurimorum confirmatam „ Ecclesiæ istius doctrinam spectemus, ab idololatriæ „ crimine se liberare nequeunt. “ Ita ex suo tripode Lutheranus iste, magis in philologica eruditione, quam in solida Theologia versatus.

Sed alter Lutheranus, Jo. Molanus, Abbas de Lukum in suis *Cogitationibus privatis de Methodo reunionis Ecclesiæ Protestantium cum Ecclesia Romano Catholica* contentus erat, si nos protestemur, „ omnes „ & singulas ad Sanctos directas preces, quibuscumque etiam verbis, aut formulis sint conceptæ, non „ aliter intelligere, quam *intercessionaliter*; ut quando dicimus: *Sancta Maria libera me in hora mortis*, „ sensus sit: *Sancta Maria intercede pro me apud Filium tuum, ut in hora mortis me liberet*. “ Illi autem respondebat Bossuetus Meldensis Episcopus de hac exoptata, & tunc male separata concordia agens. *Non invocamus eos* (Sanctos) *ut bonorum auctores, & datores. Absit. Sed ut amicos Dei, ac propinquos nostros invitamus, ut nobis apud communem parentem per communem Mediatorem præbeant fraternæ, ac piæ deprecationis auxilium, quod bonum, & utile Synodus Tridentina prædicat, neque quidquam amplius*. Quibus verbis doctissimus ille Episcopus retudit insignem illam calumniam *Apologiæ* Confessionis Augustanæ, ubi art. 21. dicitur de Catholicis: *Faciunt ex Sanctis mediatores redemptionis. Fingunt Christum duriorem esse, & Sanctos placabiliores; & magis confidunt misericordiæ Sanctorum, quam misericordiæ Christi, & fugientes Christum, quærunt Sanctos*. Vah putidissima mendacia, quibus solis potuerunt Hagiomachi invocationis Sanctorum Catholicum dogma odiosum populis imperitis reddere!

mus mentionem eorum, qui ante nos obdormierunt, ut Deus orationibus illorum suscipiat preces nostras.

448. Sanctus Gregorius Nazianzenus Orat. 8. (quæ nunc est XXIV.) de laudibus S. Cypriani num. 9. & seq. historiam narrat Sanctæ Justinæ, quæ in magno periculo virginitatem perdendi *Virginem Mariam supplex obsecrans*, victrix e certamine discessit. In fine autem ejusdem Orationis ita S. Martyrem alloquitur: *At ut nos e cælo benignius aspicias, sermonesque nostros, & viam gubernes* &c.

449. Asterius Episcopus Amaseæ in Ponto Hom. in Sanct. Martyres: *Non est locus ullus*, inquit, *quo non eorum memoria habetur. Ubique terrarum, & mari decantantur Martyres.*

450. S. Joannes Chrysostomus Hom. XLV. de S. Meletio, & alibi; tum S. Gregorius Nyssenus Orat. de S. Theodoro, aliique Patres Græci sæpissime in suis Orationibus Sanctorum preces apud Deum implorarunt; atque hujusmodi invocationibus pleni sunt Græcorum Libri liturgici, ut operæ dispendium sit plura ad hanc veritatem demonstrandam afferre.

451. Ex latinis Patribus Sanctorum invocationem commemorat S. Ambrosius in Lib. *de Viduis*, ubi inquit: *Obsecrandi sunt Angeli, qui nobis in præsidium dati sunt: Martyres obsecrandi &c.*

452. Sanctus Augustinus Lib. VII. *de Baptismo contra Donatistas* cap. 1. Tom. IX. S. Cyprianum his verbis orabat: *Adjuvet nos orationibus suis in istius carnis mortalitate, tamquam in caliginosa nube laborantes, ut donante Domino, quantum possumus, bona ejus imitemur.* Et in Serm. XLIX. alias XVII. *de Verbis Apostoli* Tomo V. testatur in *ecclesiastica disciplina* non consuevisse orari pro Martyribus: quia *injuria est pro Martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendare.*

453. Demum S. Hieronymus Vigilantium dicentem, *quod dum vivimus, mutuo pro nobis orare possumus; postquam autem mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda oratio*, ita in Libro contra ipsum refutat: *Si Apostoli, & Martyres adhuc in corpore constituti, possunt orare pro ceteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti, quanto magis post coronas, victorias, & triumphos* (*a*)?

454. Ex his solis testimoniis veterum Patrum, quæ allata sunt, cum multo plura afferri potuissent, luce meridiana clarius apparet, IV. Ecclesiæ sæculo communem in tota Ecclesia fuisse cultum, & invocationem Sanctorum. Quis autem sibi persuadebat, tantam paucorum annorum intervallo factam fuisse, aut fieri potuisse rerum mutationem; ut quod Sæculo III. non solum inusitatum erat, sed etiam vetitum censebatur, scilicet Sanctos colere, & invocare, Sæcul. IV. non solum ut licitum, sed etiam ut valde utile ubique apud Christianos, nemine reclamante obtineret? Quomodo Patres, & fideles sæculi IV. a doctrina, quam hauserant Sæculo III. statim desciverunt, & contrariam, non clam, vel in angulo, sed palam, ac in publicis templis, & ore, & opere professi sunt? Hæc universalis sæculi IV. praxis argumentum nobis præbet invictum, etiam sæculis præcedentibus adorationem, & invocationem Sanctorum licitam, atque utilem fuisse habitam; quamquam propter monumentorum ejus ævi inopiam certa, & clara hujus rei documenta proferri non possint. Sed hoc satis superque est, quod hæc Sanctorum veneratio, & invocatio communis fuerit Sæculi IV. ut concludamus, eam etiam sæculis præcedentibus viguisse; cum nemo usque ad Vigilantium, & Faustum Manichæum inventus fuerit, qui illi ut novæ, atque illicitæ refragetur.

455. Hanc regulam cognoscendi veterum priorum sæculorum Ecclesiæ traditionem ex Patribus posterioribus, qui id docuerunt, quod ab aliis vetustioribus didicerant, utpote firmissimam, & inconcussam, adhibuerunt etiam Concilia œcumenica, Ephesinum, Chalcedonense, & subsequentia, in quibus ad definienda fidei dogmata satis esse putatum est auctoritatem Patrum tertii, vel quarti sæculi, cum primi & secundi testimonia deessent. Sic etiam egit Augustinus contra Pelagianos, aliique Patres, qui hæreses suo tempore exortas vel ex eo solo condemnandas esse censuerunt, quod doctrinæ Patrum superiorum contrariæ essent (*b*).

456.

(*a*) Joann. Dallæus non videtur multum sollicitus de Patribus latinis; & propterea hac fortasse de causa suum librum *De cultus religiosi objecto* inscripsit *contra Latinorum traditionem*, quasi scilicet hujusmodi traditio in Ecclesia Orientali minime viguerit. Quamvis postea sibi parum cohærens, cum non posset tam aperta Patrum græcorum, præcipue autem Sancti Gregorii Nazianzeni, testimonia aliqua ratione explicare, eo tandem se recepit, ut diceret, Sanctorum cultum, & invocationem fuisse quemdam IV. Sæculi *morbum*, *& cæcam in Divos superstitionem quam hic ipse Gregorius non parum promovisse suis & verbis & exemplis videtur*. Et quamvis irrito labore contendat, hujus *morbi*, & *superstitionis* nullum haberi in primis tribus Sæculis vestigium negare tamen potuit, hunc *morbum*, & hanc *superstitionem*; ut ille procaciter loquitur, post IV. Sæcul. semper in Ecclesia Dei viguisse, & adhuc vigere, tamquam devotionem non solum licitam, sed admodum *utilem*, exceptis paucis, qui post illa teterrima Lutheri, & Calvini tempora, non solum ab Ecclesia militante in terris, sed etiam ab eadem gloriosa, & regnante in cœlis luctuoso schismate divisi sunt.

(*b*) Hæc selecta Sanctorum Patrum testimonia Tyronibus sufficere possunt. Plura cupientibus abunde satisfaciet copiosissimus D. Abbas Jo. Chrysostomus Trombellius Congregationis Canonicorum Regularium Rhenanæ illustre decus, qui hanc de cultu Sanctorum materiam quinque volum. in 4. ita complexus est, ut nihil desiderandum reliquerit; tum eruditissimus ejusdem

456. Obj. primo. Sancti non sunt objectum nostræ fidei: ergo nec possunt esse objectum nostræ invocationis; dicente Apostolo Roman. X. 14. *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?*

457. Resp. primo, male Adversarios abuti verbis Apostoli, qui loquitur de fide in Jesum Christum, quæ sine dubio ejus invocationem præcedere debet, ut inde eruant, Sanctos invocari non posse, nisi & ipsi sint nostræ fidei objectum. Christus enim est a nobis invocandus, ut noster Redemptor, & Mediator, quod ad fidei nostræ objectum immediate pertinet, ejusque invocatio non solum licita, & utilis, sed omnino præcepta est. Sanctorum autem invocatio licita quidem, & utilis est, non tamen ab Ecclesia præcepta. Insuper eam aliquo modo etiam ad fidem pertinere putavit S. Hieronymus explicans ea verba Pauli ad Philemonem vers. 4. seq. *Gratias ago Deo meo ... audiens charitatem tuam, & fidem, quam habes in Domino Jesu, & in omnes Sanctos.* Ea enim vult eo modo esse intelligenda, ac illa Exodi XIV. 31. *Crediderunt Domino, & Moysi servo ejus;* ut una, eademque credulitas referretur in Moysem, & in Deum; & similiter de Sanctis, *ut quicumque credit Deo, aliter ejus fidem recipere non queat, nisi credat & in Sanctos ejus.* Et certe credere unusquisque tenetur, *bonum, atque utile esse suppliciter eos* (Sanctos) *invocare;* a Concilio Tridentino Sess. XXV. definitum fuit.

458. Inst. primo. Hæc Concilii Tridentini definitio opponitur celebri illi Pauli Apostoli sententiæ 1. ad Timoth. II. 5. *Unus Deus, unus, & Mediator Dei; & hominum homo Christus Jesus.* Ex quo loco non cessant Adversarii clamare, a nobis injuriam Servatori nostro maximam irrogari, dum Sanctos veneramur, ut alios nostros apud Deum mediatores; ut non amplius unus sit Mediator noster; cum aliorum Mediatorum turba infinita invito Apostolo invecta fuerit.

459. Id improbabat olim etiam S. Augustinus, qui Lib. II. contra Parmenianum cap. 8. Tom. 9. expendens laudata Apostoli verba, *Si esset*, inquit, *mediator Paulus, essent utique & ceteri Apostoli ejus, ac sic multi mediatores essent; nec ipsius Pauli constaret ratio, qua dixerat: Unus Deus, unus & Mediator Dei, & hominum.*

460. Resp. cum S. Thoma 3. P. q. 26. art. 1. solum Christum esse *perfectum* Dei, & hominum Mediatorem, qui per suam mortem humanum genus Deo reconciliavit; sed nihil prohibere, ut aliqui alii *secundum quid* dicantur Mediatores inter Deum, & homines, prout scilicet cooperantur ad unionem hominum cum Deo *dispositive*, vel *ministerialiter*. Sancti igitur suo modo dici possunt Mediatores nostri, offerendo Deo pro nobis merita, quæ ex Christi gratia, & mediatione sibi compararunt.

461. Nec alia fuit S. Augustini mens in loco objecto. Ibi enim confutabat Donatistas docentes orationum, atque etiam Sacramentorum efficaciam a Ministrorum sanctitate pendere, qui Mediatores sunt inter populum, & Deum. Hunc illorum errorem multismodis convellit, & etiam hac ratione, quia Christus ipse *unus, verusque Mediator est.* Unde superius dixerat num. 15., etiamsi malus esset Episcopus, non ideo tamen populos sollicitos esse debere; *securos enim illos facit Scriptura, quæ ait ... Si quis peccaverit, advocatum habemus ad Patrem Jesum Christum justum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Quæ ratio probat quidem, Jesum Christum esse natura, & officio nostrum Mediatorem; non autem, Sanctos in cœlis non posse suo modo pro nobis intercedere.

462. Tantum vero abest, ut illorum invocatio aliquam Jesu Christo injuriam irroget, ut potius infinita ejusdem Mediatoris nostri merita magis ostendat, quæ etiam in alios Sanctos, tamquam a capite in membra derivantur. Sane, ut ibidem Sanct. Doctor animadvertit, *homines omnes invicem se commendant orationibus suis;* quem usum Protestantes in Catholica Ecclesia edocti etiam post schisma retinuerunt; quin tamen propterea vereantur, se aliquid de Christi meritis detrahere: eccur autem id timent, quando invocantur Sancti, servi Dei, amici Dei, filii Dei; & quidem semper per merita Jesu Christi? Unde Ecclesia omnes suas orationes absolvit, ad Christum nostrum unum perfectum Mediatorem confugiendo: *per Dominum nostrum Jesum Christum &c.*

463. Neque inutile fuerit ad præcavendas Heterodoxorum cavillationes doctrinam Concilii Tridentini afferre Sess. XXII. cap. 3., ubi de Missis in honorem Sanctorum ita statuitur: *Et quamvis in honorem, & memoriam Sanctorum nonnullas interdum Missas Ecclesia celebrare consueverit, non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli, qui illos coronavit; unde nec Sacerdos dicere solet: offero tibi Sacrificium, Petre, vel Paule; sed Deo de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in cælis, quorum memoriam facimus in terris.* Has authenticas nostræ doctrinæ expositiones si attenderent Protestantes, non amplius veterem prædecessorum suorum cantilenam repeterent, nos pretium Sanguinis Christi extenuare, ipsius mediationem evacuare, & idololatricum cultum revocare.

464. Inst. secundo. Idem Sanctus Augustinus laud. loco hæc verba addit: *Pro quo nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic unus, verusque Me-*

Congregationis Canonicus, qui sub adscititio Philalethis Aphobi nomine priorum quatuor Dissertationum vindicias egit adversus Joann. Rudolphi Kieslingii *exercitationes Anti-Trombellianas.*

Mediator est. Si ergo Sancti, ut nos putamus, pro omnibus interpellant, & nullus pro ipsis, & illi erunt veri nostri Mediatores, quod sine injuria Christi dici non potest.

465. Resp. Sanctos esse suo modo nostros Mediatores, ut dictum est, non autem veros, & proprios. Et quamquam nunc nullus interpellet pro ipsis; tamen dum viverent, & ipsi suos interpellatores habuerunt, unde generalis illa sententia S. Augustini iis adaptari non potest.

466. Inst. tertio. Sancti non audiunt preces nostras, nec eas cognoscere possunt. Ecclesiastes enim IX. 5. dicitur: *Mortui nihil noverunt amplius*. Hinc Sanctus Gregorius Nazianzenus in Orat. pro Sancta Gorgonia sorore sua ita dubitanter eam alloquebatur: *Si tibi aliqua nostri sermonis est ratio, & hoc sanctis animis a Deo est munus, ut talia sentiant, suscipe hanc nostram orationem multorum epitaphiorum loco*.

467. Resp. Quamquam Sancti a nobis distantes non possint per se ipsos nostras preces audire, nihil tamen prohibet, quin illas cognoscant vel per peculiarem revelationem ipsius Dei; vel, ut probabilius videtur, in Verbo divino, in quo certum est eos illa omnia videre, quæ ad ipsos pertinent. Sed quidquid de hoc sit, cum Deus voluerit, Sanctos a nobis coli, & invocari, etiam certe voluit, ad eorum cognitionem ea omnia pervenire, quæ ad nobis eorum affectum, & patrocinium conciliandum agimus; quocumque tandem modo id fiat; de qua re supervacaneum est sollicitius inquirere.

468. Aliqui Theologi una cum Hugone a S. Victore huic argumento, quod permagni faciunt Protestantes, respondent, Deum nostras invocationes Sanctorum audire, ac eorumdem Sanctorum meritis moveri ad beneficia, quæ optamus, conferenda. *Quid labores investigare*, inquit laud. Hugo Victorinus, *quid audiant, & quantum audiant Sancti, quos oras: cum ipse Deus audiat, propter quem oras?* Hinc illa Ecclesiæ oratio ad omnes Sanctos: *Tribue quæsumus, Domine, omnes Sanctos tuos jugiter pro nobis orare; & eos clementer exaudire digneris, per Christum Dominum nostrum* (a).

469. Ad Sancti Gregorii auctoritatem resp. particulam illam *si* non esse dubitativam, sed potius confirmativam, quo sensu haud raro tam a Scriptoribus Sacris, quam a profanis eam usurpatam legimus; ut cum Apostolus 2. ad Thessalon. I. 6. inquit: *Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant:* ubi particula *si* idem significat ac *quandoquidem justum est* &c. Ceterum Sanctus Gregorius in Orat. XXIV. de S. Athanasio ita sine dubitatione pronunciat: *Ab alto, recte novit, res inspicit nostras*.

470. Obj. secundo. Origenes Lib. V. contra Celsum n. 5. Tom. I. *Verum Angelos*, inquit ... *a nobis invocari, recta ratio non patitur ... Ut Angeli nobis propitii sint, nostrique gratia omnia faciant, satis est, si quantum per humanæ naturæ vires licet, erga Deum ita simus affecti, ac illi*, & quæ sequuntur. Si autem Angelos, quibus nostrum custodia commissa est, invocare non licet, multo minus licebit invocare Sanctos.

471. Respondet Pet. Dan. Huetius in *Origenianis* lib. 2. q. V. §. 36., variam, & parum constantem fuisse Origenis de Angelorum invocatione loquendi rationem; omnibus tamen perpensis videri, eum dumtaxat voluisse, non eo modo esse invocandos Angelos, quo invocatur Jesus Christus noster summus apud Deum Mediator; ut proinde non ipsam Angelorum invocationem, sed solummodo invocationis modum condemnet. Libro enim VIII. *contra Celsum* n. 13. Celso objicienti, *quod non Deum solum, sed etiam ejus ministros colendos esse sentiamus*, ita respondet: „ Si intellexisset, quinam sint post Dei Unigenitum vere Ministri Dei, ut Gabriel, Michael, „ & alii Angeli, atque Archangeli, & eos colendos esse dixisset, fortasse repurgatis, cum significatione illius vocis *colere*, tum ejus, qui „ colit, officiis, hoc loco pro rei momento attulissem ea, quæ de hoc argumento assequi intellectu potui &c. " Hujus testimonii vim Dallæus, ejusque Symmistæ frustra elevare conantur, quasi Origenes ibi de cultu tantum civili, non autem de religioso locutus fuerit. Frustra inquam; de cultu enim loquitur, qui dæmonibus ab idololatris exhibebatur, utique religioso, seu potius superstitioso, quem repugnari volebat.

472. Alios etiam Origenis locos in promptu est ex ipsius Hom. I. in Ezech. n. 7., ubi ita Angelum tutelarem invocat: *Veni, Angele, suscipe sermonem conversum ab errore pristino, a doctrina dæmoniorum, ab iniquitate in altum loquente* &c. Quem locum sibi omnino adversum esse Heterodoxi sentientes ut spurium rejicere conati sunt, quia græca illius Homiliæ exemplaria desunt. Sed cum versio latina sit Hieronymi, non si-

(a) Quamquam ego certum judico, Sanctos in Verbo omnia nostra videre, quæ ad ipsos pertinent; quæ sententia est etiam Sancti Gregorii Papæ Lib. XII. *Moralium* cap. 14., eam tamen ad fidem pertinere non dico. Extat enim judicium Academiæ Duclensis die 12. Maji 1635., quæ rogata, „ utrum sit credendum fide „ Catholica, Sanctis innotescere omnes preces nostras „ ad eos directas; aut utrum hoc ipsum sit absolute „ necessarium ad fidem, & praxim invocationis Sanctorum, ut sit salutaris? " Respondit *negative*. Idem post Magistrum sententiarum docuerunt duo illustres Patres, & Episcopi Petrus, & Adrianus de Wallemburch T. II. Controv. Lib. XII. Tract. IV. cap. 17.; & Franc. Veronius in *Regula Fidei Catholicæ* §. 9. Jac. autem Ben. Bossuetus in *Exposit. Doctrinæ Ecclesiæ Catholicæ* §. 4. observat, nihil ab Ecclesia fuisse definitum de modo, quo Sanctis nostræ preces innotescant.

sine temeritate illorum verborum fides in dubium revocari potest; præcipue cum totus contextus, atque illius Homiliæ scopus mire cum allatis verbis conspirent; agebat enim ibi Origenes de tutelaribus Angelis; & alloquens Paganum conversum ad fidem: *Tu heri*, inquit, *sub dæmonio eras*, *hodie sub Angelo*. Sed de Origenis mente consulatur laudatus super Huetius.

473. Dices. Antiqua Ecclesiæ doctrina semper fuit, preces nostras ad Deum Patrem dirigere juxta formulam a Jesu Christo Domino nostro in Oratione Dominica præscriptam; ubi nulla est mentio invocationis Sanctorum. Unde S. Cyprianus in Tract. *De Oratione Domini: Aliter*, inquit, *orare*, *quam nos*, *Filius hic docuit*, *non ignorantiam solam esse*, *sed culpam:* non ergo Sancti invocandi sunt.

474. Resp. Si ulla esset hujus argumenti vis, nec Christum Jesum Mediatorem invocare liceret; cum ejusdem mentio in Oratione Dominica non fiat. Continet igitur illa oratio, omnium præstantissima, ea, de quibus Deum Patrem orare debemus; sed non excludit, quin ad ea ipsa obtinenda intercessionem Angelorum, atque Sanctorum, imprimis vero Domini Nostri Jesu Christi, adhibeamus, ut preces nostræ Deo Patri gratiores fiant.

475. Dices secundo. Patres sæpe nos monent, ut nostris orationibus, bonisque operibus studeamus Deum nobis propitium reddere; non autem aliorum patrocinio confidamus. S. Hieronymus explicans illa verba ad Gal. VI. 5. *Unusquisque onus suum portabit*, iis doceri inquit „ dum in „ præsenti sæculo sumus, sive orationibus, sive „ consiliis, invicem posse nos coadjuvari. Quum „ autem ante tribunal Christi venerimus, non Job, „ non Daniel, nec Noe rogare posse pro quoquam, „ sed unumquemque portare onus suum. " Et S. Hilarius in Comment. ad cap. XXVII. Matth. n. 5. ex parabola decem Virginum infert, *alienis operibus*, *ac meritis neminem adjuvandum*, *quia unicuique lampadi suæ emere oleum sit necesse*.

476. Resp., loqui hos S. Patres non de hac vita, in qua & ipsi docuerunt, Cælitum precibus, & patrocinio nos juvari, sed de alia vita post mortem, in qua certum est, nos nonnisi ex nostris bonis operibus esse judicandos, ac condigno præmio donandos. S. Hieronymus interprete non indiget, cum loquatur de tempore, cum *ante tribunal Christi venerimus;* & expresse dicat, *in præsenti sæculo nos posse orationibus aliorum adjuvari*. Pariter S. Hilarius parabolam Virginum prosequens subdit: *Et quia jam pœnitentiæ nullum est tempus*, *fatuæ occurrunt* &c. Ceterum orationes, & patrocinia Sanctorum non ad hoc nobis prosunt, ut desides simus, & inoperosi; sed ad hoc ut per bona opera satagamus certam nostram electionem facere; ex nostris autem operibus judicandi utique sumus; sed ad bona merita comparanda Sanctorum etiam precibus adjuvamur.

477. Ob. ultimo. In antiquis Liturgiis S. Jacobi, S. Marci, S. Jo. Chrysost., aliisque orationes inveniuntur pro Sanctis ipsis, immo & pro Beatissima Virgine Maria: igitur veteribus Christianis persuasum erat, Sanctis prodesse nostras orationes, non autem nobis orationes illorum.

478. Resp. In Sacrificio Missæ commemorationem fieri & Sanctorum, quos scimus gloriosos in cælis regnare, & aliorum defunctorum, de quorum sorte incerti sumus; sed diversa ratione. Primis gratulamur de cælesti præmio jam consecuto, aliis autem precamur a Deo requiem, & beatitudinem. *Cum sacrificia*, inquit S. Augustinus in Enchiridio cap. 110. *sive altaris*, *sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis omnibus defunctis offeruntur*, *pro valde bonis gratiarum actiones sunt*, *pro non valde bonis propitiationes sunt*. Atque eodem S. Augustino teste Serm. CXLIX. *de Verbis Apostoli*, antiqua Ecclesia Martyrum, de quorum corona jam certa erat, non *propitiatoriam*, sed *eucharisticam*, *&* *gratulatoriam* faciebat mentionem: *injuria est enim*, inquit S. Pater, *pro Martyre orare*, *cujus nos debemus orationibus commendare*.

479. Sane in vetusta illa Liturgia, quæ Jacobo adscripta fuit, ita habetur: *Sanctissimæ*, *inviolatæ*, *gloriosissimæ*, *benedictæ Dominæ nostræ Dei genitricis*, *&* *semper Virginis Mariæ*, *&* *omnium Sanctorum*, *ac Justorum memoriam faciamus*, *ut precibus*, *ac intercessionibus ipsorum omnes misericordiam consequamur*. In Liturgia autem S. Jo. Chrysostomi: *In honorem*, *&* *memoriam superbenedictæ*, *&* *gloriosæ Dominæ nostræ Dei genitricis*, *&* *semper Virginis Mariæ*, *ejus intercessionibus suscipe Domine sacrificium hoc in superocæleste tuum Altare* (a).

CA-

(a) Atque hæc de Sanctorum invocatione sufficere possunt. Ad tollendam nihilominus omnem calumniandi ansam ea subnectimus, quæ Catechismus Romanus habet P. IV. cap. 6. „ Confugimus ad auxilia Sanctorum, „ qui in cœlo sunt, quibus etiam preces esse faciendas ita certum est in Ecclesia Dei, ut piis nulla de „ eo dubitatio possit accidere ..... sed ut tollatur omnis „ error imperitorum, operæ pretium erit docere fidelem populum, quid intersit inter hanc invocandi rationem. Non enim eo modo Deum, & Sanctos imploramus: Nam precamur Deum, ut ipse vel bona „ det, vel liberet a malis; a Sanctis autem, quia „ gratiosi sunt apud Deum, petimus, ut nostri patrocinium suscipiant, ut nobis a Deo impetrent ea, „ quorum indigemus. Hinc duas adhibemus precandi „ formulas, modo differentes, ad Deum enim proprie „ dicimus: *Miserere nobis*. *Audi nos;* ad Sanctum, „ *ora pro nobis*. Quamquam licet etiam alia quadam „ ratione petere a Sanctis ipsis, ut nostri misereantur; „ sunt enim maxime misericordes. Itaque precari possumus eos, ut conditionis nostræ miseria permoti, „ sua nos apud Deum gratia, ac deprecatione juvent.

CAPUT XIV.

De Cultu, & invocatione Beatissimæ Dei Genitricis Mariæ.

480. Distinximus supra duplicem Sanctorum cultum, scilicet *duliæ*, & *hyperduliæ*; non quidem sensu grammatico, sed theologico, quatenus *hyperduliæ* nomine intelligitur *adoratio quædam præcipua*, *quæ uni Beatissimæ Virgini Mariæ exhibetur*, *propter eximiam excellentiam*, *quæ super omnes Sanctos illi competit*, & quam impio, sed irrito conatu Heterodoxi quidam illi eripere tentant; contra quos sit

PROPOSITIO.

Beatissimæ Mariæ Virgini debetur cultus specialis, *qui a Theologis vocatur hyperduliæ*.

481. Prob. primo ex Sanctis Patribus, qui Beatissimæ Virginis excellentiam magnificis verbis extollunt. Irenæus Lib. V. cap. 19. antithesim ponit, & longo sermone prosequitur inter Evam, per quam *adstrictum est morti genus humanum*, & Mariam, per cujus *obedientiam virginalem* solutum est. Hunc autem Irenæi locum S. Augustinus attulit ad adstruendum peccatum originale Lib. I. contra Julianum c. 3. Atque eadem antithesi Tertullianus in Libro *de carne Christi* cap. 17., aliique postea usi sunt, ad Mariæ laudes celebrandas.

482. Multa de cultu, & invocatione Sanctissimæ Virginis habet S. Ephrem Syrus in Sermone de ejusdem laudibus, inquiens: *Sub tuum præsidium confugimus*, *o Sancta Dei genitrix*. *Sub alis pietatis atque misericordiæ tuæ protege*, *& custodi nos &c. &c.*

483. S. Epiphanius, qui idololatricam Mariæ adorationem in Hæreticis Collyridianis sæpius condemnavit (*a*); ceteris tamen Sanctis Mariam *longe anteponendam* dicit, *ob cœleste illud mysterum*, *quod in ejus utero perfectum est*. Et in præclara illa Oratione *de laudibus Mariæ* nihil prætermisit eorum, quæ ad ipsius præconium devota eloquentia illa suggerere potuit; quæque integra, si fieri posset, exscribenda foret.

484. Neque Græcis in celebranda dignitate Mariæ cedunt Patres latini. S. Ambrosius Lib. II. *de Virginus* cap. 2. *Quid nobilius*, inquit, *Dei matre? Quid splendidius ea*, *quam splendor elegit?* &c., ubi præcipuas ejus virtutes breviter quidem, sed eleganter enumerat. Et S. Augustinus in Lib. *De sancta virginitate* c. 6. Tom. VI. Mariam appellat non solum matrem Dei, sed etiam matrem Christianorum, *quia cooperata est charitate*, *ut Fideles in Ecclesia nascerentur*, *qui illius corporis membra sunt: corpore vero mater ipsius capitis*. Si autem sanctissima illa Virgo est nostra mater spiritualis, eccur a nobis omni honorum genere colenda non erit, & in nostris necessitatibus invocanda?

485. Certatim postea Virgini sacratissimæ encomia texuerunt subsequentes Patres, Hildephonsus Toletanus Archiepiscopus, S. Petrus Damiani, S. Anselmus, ac præcipue illius devotissimus S. Bernardus, cujus illa præclara vox fuit in Serm. de ejus nativitate: *Totis ergo medullis cordium*, *totis præcordium affectibus*, *& votis omnibus Mariam venerare*, *quia sic est voluntas ejus*, *qui totum nos habere voluit per Mariam*. Et Serm. II. in Festo Pentecostes ea verba Cantici Mariani, *Beatam me dicent omnes generationes*, hac paraphrasi illustrat: *Ex hoc Beatam te dicent omnes generationes*, *quæ omnibus generationibus vitam*, *& gloriam genuisti*. *In te enim Angeli lætitiam*, *justi gratiam*, *peccatores veniam inveniunt in æternum*. *Merito in te respiciunt oculi totius creaturæ*, *quia in te*, *& per te*, *& de te benigna manus omnipotentis quidquid creaverat*, *recreavit*.

486. Horum, aliorumque similium præconiorum ratio potissima fuit plenitudo gratiæ, quam Virgo a Deo præ ceteris Sanctis consecuta est: ,, Quando enim, inquit Angelicus 3. P. qu. 25. ,, art.

,, Quo loco illud maxime cavendum est omnibus, ne ,, quod Dei proprium est, cuiquam præterea tribuant: ,, immo vero cum ad imaginem Sancti alicujus qui ,, Dominicam orationem pronunciat, ita tum sentiat, ,, se ab illo petere, ut secum oret, sibique postulet, ,, ea, quæ Dominicæ orationis formula continentur, & ,, sui denique sit interpres, ac deprecator ad Deum, ,, nam eos hoc fungi officio docuit S. Joannes Apoca- ,, lypsis cap. VIII. "

Ex hac Catechismi doctrina apparet, injuste omnino a Dallæo, aliisque similibus hypercriticis aliquas precandi formulas, quibus prima fronte videtur invocari Sanctos tamquam auctores, & datores beneficiorum, quæ ex eorumdem intercessione a Deo accipimus, ut sunt ea verba hymni *Ave Maris Stella* ad B. Virginem directa: *Solve vincla reis*, *profer lumen cæcis*, *nos culpis solutos mites fac & castos*; neque enim aliud a B. Virgine imploramus, quam ejus patrocinium, & intercessionem, in eodem hymno eamdem Sanctissimam Patronam nostram ita rogamus: *Bona cuncta posce: sumat per te preces*, *qui pro nobis natus tulit esse tuus*, quibus solis, si alia deessent, satis ostenderetur discrimen, quo Deum rogamus, ut omnium bonorum auctorem, & datorem, ac B. Virginem quæ eadem bona poscit, ac nobis impetrat. Sed hac de re præter ceteros copiose egit vir de cultu Sanctorum optime meritus Jo. Chrysostomus Trombelli in quinque vol. in 4. de hoc argumento editis, & ejusdem Apologista Philalethes Aphobus in *Vindiciis* adv. Jo. Rudulphum Keslingium Bononiæ 1751.

(*a*) Collyridianorum hæresis prodiit Sæcul. IV. in Arabia, ita dicta, quod Collyridem panis, seu placentam B. Virgini Moriæ per mulieres offerebant, tamquam Deæ, cujus Sacerdotes ex femineo sexu eligebantur. Hanc stultam sui sæculi Sectam confutavit S. Epiphanius Hæresi LXXIX., ostendens, Mariam adorandam non esse, sed honorandam. *Honoretur*, inquit, *Maria? Pater vero*, *Filius*, *& Spiritus Sanctus adorentur*.

„ art. 5. aliquid magis appropinquat principio in „ quolibet genere, tanto magis participat effectum „ illius principii ..... Christus autem est principium „ gratiæ, secundum divinitatem quidem *auctoritative*, secundum humanitatem vero *instrumentaliter*. Unde & Joann. I. 17. dicitur: *Gratia, & veritas per Jesum facta est*. Beata autem „ Virgo Maria propinquissima Christo fuit secundum humanam naturam. Et ideo præ ceteris „ majorem debuit a Christo gratiæ plenitudinem obtinere “ (*b*).

487. Obj. Nusquam legimus, a Judæis, vel Gentilibus fuisse Christianis objectum Beatissimæ Virginis Mariæ cultum. Celsus acerrimus, si quis alius, Christianæ Religionis hostis, Judæum inducit (apud Origenem Lib. I. num. 28.) Jesu exprobrantem, *quod e vico Judaico sit ortus, atque ex matre indigena, & paupercula, nendoque victum quæritante ...... quod hæc a conjuge extrusa, & vagata turpiter clanculario partu Jesum ediderit, quodque is propter paupertatem in Ægypto mercede operam suam locans, ibi arcanas quasdam artes, quas Ægyptii magni æstimant, didicerit, & postea in patriam reversus tantum se propter illas artes extulerit, ut etiam se Deum appellaret*. Has horrendas Celsi blasphemias referens Origenes Lectorem ita prudenter monebat: *Nonne tibi videris audire eos, qui injuriis quosdam in triviis lacessant, nulla habita honesti, & decori ratione?* Ubi tamen Celsus nostris non exprobrat, quod talem vilissimam fœminam (ut ille blasphemabat) veluti quamdam Deam honorarent, non utique prætermissurus, si is, qui nunc B. Virgini cultus adhibetur, tunc in usu fuisset.

488. Resp. primo, Origenem sublimem Beatissimæ Matris Dei dignitatem eo loci minime reticuisse, quæ causa est peculiaris illius hyperduliæ cultus, quem ipsi tribuimus: deinde ejusdem virgineum conceptum, & partum ex Isaiæ vaticinio exponit, & vindicat: unde iterum maxima resultat Mariæ laus, & gloria. Quod vero nihil Celsus de Mariæ Virginis cultu objiciat, hæc fortasse causa fuit, quod illum ignoraret; neque enim illis primis persecutionum temporibus omnia, quæ in occultis Christianorum conventibus, quos ad Christum Dominum, ejusque matrem colendam habebant, Gentilibus nota erant; sed multa ex tunc usitata *Disciplina arcani* eosdem caute celabant. Cujus disciplinæ testis est ipse Origenes Lib. I. num. 7., ubi fatetur, quædam esse in Christiana doctina *reconditiora, nec omnibus retecta ... quæ profanis, nec purgatis auribus tutum non erat committere*.

489. Inst. Neque ipsi primi Ecclesiæ Patres aliquid novisse videntur de summo illo hyperduliæ cultu, quo nos Mariam Virginem honorandam esse censemus. Nam S. Irenæus, & Tertullianus nihil prorsus de eo memorant in loco maxime opportuno, ubi scilicet Valentinianos hæreticos oppugnabant, qui Jesum Christum aliquid de Maria Virgine assumpsisse negabant, ad eos autem refellendos opportunissimum certe videbatur, publicum, & universalem illius cultum commemorare, non alia de causa ipsi a fidelibus oblatum, nisi quia fuit vera & immaculata Christi mater.

490. Resp., negando aliquam futuram fuisse hujus universalis Mariæ cultus vim & efficaciam ad convincendos hæreticos Valentinianos. Quemadmodum enim aliis argumentis multo gravioribus, quæ ad probandam veram Christi Nativitatem ex Virgine Maria ex Scriptura, & Patrum traditione afferebantur, procaciter, & obstinatissime resistebant, ita multo audacius refragati fuissent alteri argumento, utut efficacissimo, quod ex cultu B. Virginis repeti potuisset. Simile exemplum habemus in Patribus Ephesinis, qui contra Nestorium sublimem illam genitricis Dei dignitatem omni argumentorum genere vindicarunt, quin tamen aliquid de cultu, quo palam, & ubique eo sæculo Maria a fidelibus honorabatur, aliquid afferrent. Sed hæc pro nostro instituto sufficiant.

491. Tantum adjicere liceat devotam illam adspirationem ad Mariam, qua S. Bernardus Sermonem suum secundum de Adventu Domini conclusit, dicens: *Sed jam advertistis, nisi fallor; quoniam Virgo regia ipsa est via, per quam Salvator advenit, procedens ex ipsius utero, tamquam sponsus de thalamo suo .... Studeamus & nos, dilectissimi, ad ipsum per eam ascendere,*

qui

(c) Multo plura, & etiam majori energia expressa Sanctorum Patrum, Doctorum Scholasticorum, ac præcipue Mysticorum testimonia adduci potuissent, sed modus adhibendus est. Neque etiam omnia ad litteram probari possunt, quæ in laudem M. Virginis aliqui tam veteres, quam recentiores ex impetu quodam pietatis protulerunt, quæque hypercriticis Joan. Dalleo, Andreæ Riveto, aliisque Hagiomachis stomachum moverunt, neque a nobis defendi possunt, nisi adhibita multa cautione, ac benigna interpretatione, qua ad rectum & orthodoxum sensum reducantur; præ oculis habenda est aurea illa S. Bernardi sententia in epist. CLXXIV. ad Canonicos Lugdun. *At valde honoranda est*, inquit, *Mater Domini. Bene admones; sed honor reginæ judicium diligit. Virgo regia falso non eget honore, veris cumulata honorum titulis &c.* Hinc etiam non pauci libri, imagines, numismata, & alia heteroclitæ cujusdam devotionis signa Ecclesiæ oraculo damnari meruerunt, ut *Elucidarium Deiparæ* Jo. Bapt. Poza, & cetera ejusdem auctoris opera. Omnino hac in parte legendus est perdoctus Theophilus Rainaudus in *Diptycis Marianis*, cujus sententiam de vitando nimio quodam, ac plane superstitioso Mariæ cultu ambabus ulnis amplexus est laudatissimus D. Joann. Chrysostom. Trombelli in suo opere *De Mariæ Sanctissimæ vita, ac gestis* &c. Tomo V. P. II. Diss. II. contra Bened. Plazzam, qui in *Causa immaculatæ conceptionis* &c. Lampridium Pritanium (seu celebrem Ludov. Muratorium) confutare conatus est in iis, quæ scripserat in Libro *Della regolata divozione de' Cristiani*, pro moderandis quorumdam piorum excessibus.

qui per ipsam ad nos descendit: per eam nos venire in gratiam ipsius, qui per eam in nostram miseriam venit. Per te accessum habeamus ad Filium, o benedicta inventrix gratiæ, genitrix vitæ, mater salutis, ut per te nos suscipiat, qui per te datus est nobis. Excuset apud ipsum integritas tua culpam nostræ corruptionis, & humilitas tua Deo grata nostræ veniam impetret vanitati. Copiosa charitas tua nostrorum cooperiat multitudinem peccatorum, & fœcunditas gloriosa fœcunditatem nobis conferat meritorum. Domina nostra, mediatrix nostra, advocata nostra, tuo Filio nos reconcilia, tuo Filio nos commenda, tuo Filio nos repræsenta. Fac, o benedicta, per gratiam, quam invenisti, per prærogativam, quam peperisti, ut qui te mediante fieri dignatus est particeps infirmitatis, & miseriæ nostræ, te quoque intercedente participes faciat nos gloriæ, & beatitudinis suæ: Jesus Christus Filius tuus Dominus noster, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen (*a*).

CAPUT POSTREMUM.

De perpetua Beatissimæ Mariæ Virginitate.

492. Adeo communis semper fuit inter populos Christianos de perpetua Mariæ virginitate sententia, ut a primis temporibus non alio appellari soleret vocabulo, quam *Virginis*, quasi *B. Maria*, & *Virgo* sint duo synonyma. *Quis unquam*, inquiebat Sanctus Epiphanius Hæresi LXXVIII., *aut quo sæculo proferre ausus est nomen Sanctæ Mariæ, & interrogatus non statim intulit Virginis nomen? Non altera videtur Sanctæ Mariæ vox, & Virgo*. Hæc sola antonomastica appellatio sufficere debuisset ad præfocandum impurum os Vigilantii, & Helvidii, qui Sæculo IV. perpetuam Deiparæ virginitatem palam impugnare sunt ausi; alter quidem in partu, alter autem post partum eamdem Virginem permansisse negans, contra quos sit

PROPOSITIO I.

Beatissima Dei genitrix Maria in partu Virgo Immaculata permansit (*b*).

493. Probatur primo ex iis verbis Isaiæ VII. 14., quæ superius jam fuse expendimus, ubi expresse dicitur, non solum, quod *Virgo concipiet*, sed etiam quod *pariet Filium*. Quod divinum vaticinium adimpletum non fuisset, si Dei genitrix in partu fecisset suæ Virginitatis jacturam.

494. Prob. secundo ex Symbolo Apostolorum, ubi Christus dicitur *natus ex Maria Virgine*; & Sanctus Augustinus in *Enchiridio* cap. 34. recte observat, *quod si per nascentem corrumperetur ejus* (Mariæ) *integritas, non jam ille de Virgine nasceretur: eumque falso, quod absit, natum de Virgine Maria tota confiteretur Ecclesia*.

495. Accedit etiam veterum Patrum traditio, unde in Concilio Ephesino Theodoretus Ancyranus ita secure pronunciavit: *Quæ parit carnem puram, a virginitate cessat. Sed quia natum est in carne Verbum Dei, custodit virginitatem, seipsum per hoc ostendens Verbum. Neque enim nostrum verbum cum paritur, corrumpit mentem: neque Deus Verbum substantiale partum eligens, peremit virginitatem*.

496. Hanc veritatem confirmavit Sanctus Ambrosius in suo Concilio Mediolanensi contra Jovinianum, ut apparet ex ejusdem epistola Synodica ad Siricium Romanum Pontificem, in qua illam portam *clausam*, quam Ezechiel vidit cap. XLIV. 2. *Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam &c.* de Maria interpretatur, *quia Virgo concepit, & genuit*. Quam interpretationem tradidit quoque Sanctus Hieronymus Comment. in hunc locum, aliique post istos duos eximios Ecclesiæ Doctores.

497. Sanctus Augustinus epist. CXXVII. ad Volusianum cap. 2. postquam multa de omnipotenti Dei virtute disputavit: *Ipsa virtus*, inquit, *per in-*

(*a*) Insignis etiam illa B. Mariæ invocatio quæ addita est Salutationi Angelicæ, nimirum *Sancta Maria Mater Dei ora pro nobis &c.*, & quam duo Eminentissimi, doctissimique Cardinales Baronius ad ann. 431. n. 170., & Bona in *Divina Psalmodia* c. 16. §. 2. in magna Synodo Ephesina incepisse opinati sunt. Sed eorum sententia minime probata fuit ab aliis Criticis, qui post Mabillonium Præf. in Sæcul. V. Benedict. n. 123. illud additamentum nonnisi post Sæculum XV. factum fuisse multis argumentis ostendunt. Sane Erasmus immerito carpens usum illum (qui a Sancto Vincentio Ferrerio invectus creditur) ut Sacri Oratores suis concionibus Salutationem Angelicam præmittant, illud etiam addebat, quod *nihil petant ab ea, sed tantum salutent verbis Angeli, & Elisabethæ* Lib. II. Ecclesiasticæ Tom. V. Opp. pag. 873., quod dicere ausus non fuisset, si etiam secundam illam partem *Sancta Maria &c.* fideles tunc recitassent. Quidquid autem sit de hujus devotissimæ precandi formulæ origine, intollerabilis prorsus est Jos. Binghamus, qui in *Orig. & Antiq. Chr.* Vol. VI. p. 157. *hanc hyperduliam ab idololatria liberare non posse* blaterat. Salutationem Angelicam cum additamento *Sancta Maria &c.* S. Pius V. Breviario a se emendato, atque Officio B. V. inseri jussit.

(*b*) Prodigiosam Jesu Christi Conceptionem in utero Virginis Mariæ superius jam vindicavimus; unde modo non superest, nisi Joviniani errorem refellere, qui S. Augustino teste *De Hæresibus* n. 82. *Virginitatem Mariæ destruebat, dicens, eam pariendo fuisse corruptam*; quamquam nec Siricius Papa, nec Hieronymus hunc errorem Vigilantio exprobrant, fortasse, ut editor Benedictus ad Synodicam S. Ambrosii epistolam adnotat, quia Romæ ausi non fuerant Jovinistæ eumdem errorem vulgare. Blasphemum Jovinianum Honorius Imperator jussit plumbatis contusum in insulam Boam exilio deportari. Paucos & ignobiles hic error natus est patronos. Sunt tamen ex Novatoribus aliqui, qui nostram sententiam, utut veram, ad fidem pertinere inficiantur.

inviolatæ matris virginea viscera, membra infantis eduxit, quæ postea per clausa ostia membra juvenis introduxit. Hic si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus, Deum aliqud posse, quod nos fateamur investigare non posse. Et in fine epist. CXLIII. *De Virginitate autem Sanctæ Mariæ*, inquit, *si hoc, quod scripsi, non persuadet fieri potuisse, neganda sunt omnia, quæ mirabiliter in corporibus acciderunt.*

498. His addamus tres Rom. Pontifices Leonem magnum, Hormisdam, & Pelagium I. quorum prior in Serm. II. *de Nativit.* de Christo loquens, *Nova*, inquit, *nativitate genitus est, conceptus a Virgine, natus ex Virgine, sine paternæ carnis concupiscentia, sine maternæ integritatis injuria, quia futurum hominum Salvatorem talis ejus ortus decebat &c.* Hormisdas autem in epist. LXXIX. ad Justinum Imperat. *Dignum plane*, inquit, *Deo nascente mysterium, ut servaret partum sine corruptione, qui conceptum fecit esse sine semine.* Ac demum Pelagius in Confess. fidei subjecta epist. XVI. ad Childebertum Regem, *Christum*, ait, *natum esse serbata integritate maternæ virginitatis; quia sic eum Virgo permanens genuit, quemadmodum virgo concepit.*

499. S. autem Thomas 3. Part. quæst. 28. art. 2. probat, hoc fuisse conveniens propter tria: *primo*, quia hoc competebat proprietati Verbi, quod nascebatur: verbum enim non solum in corde absque corruptione concipitur, sed etiam absque corruptione ex corde procedit: *secundo*, propter effectum incarnationis Christi, qui ad hoc venit, ut tollat nostram corruptionem, unde non fuit conveniens, ut virginitatem matris nascendo corrumperet: *tertio*, ne matris honorem nascendo diminueret, qui parentes præceperat honorandos.

500. Postremo loco afferenda est definitio facta in Synodo Romana sub Martino I., in qua hæc universalis Ecclesiæ traditio his verbis Can. 3. confirmata fuit: *Si quis secundum Sanctos Patres non confitetur ... Sanctam, semperque Virginem, & immaculatam Mariam ... incorruptibiliter eum* (Deum Verbum) *genuisse, indissolubili permanente & post partum ejusdem virginitate, condemnatus sit.*

501. Hinc est etiam communis illa SS. Patrum opinio, quod B. Virgo Maria sine ullo doloris sensu suum Filium peperit, unde S. Lucas cap. II. 7. de ea dicit: *Et peperit filium suum primogenitum, & pannis eum involvit* &c. nullam dolorum, quos ceteræ mulieres perferre coguntur, mentionem faciens. Ecclesia autem sic de ea pronunciat: *Nesciens mater Virgo virum, peperit sine dolore Salvatorem sæculorum.*

502. Frustra autem hic objiceretur visio ænigmatica Apocal. XII. 4. seq. mulieris, quæ *cruciabatur, ut pareret.* Ea enim visione non Maria Virgo parturiens, sed potius Ecclesia designata videtur, quæ diris persecutionibus excruciata fuit, ut filios suos pareret.

503. Obj. primo. Lucæ II. 22. seq. dicitur, puerulum Jesum fuisse a parentibus Ierusalem delatum, ut sisteretur Domino, ad implendam scilicet legem, *Quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur:* non itaque in partu fuit Mariæ virginitas servata.

504. Resp., S. Evangelistam communi more locutum tantummodo voluisse significare, Jesum Christum fuisse primogenitum; adeoque juxta legem Moysi Deo consecrandum; non autem quasi Jesus communi naturæ lege ex utero prodiens claustrum virgineum suæ Matris violaverit. Sane illam phrasim *adaperire vulvam* non aliud in laudata Lege Mosaica significare, nisi partum primogeniti, non autem virginitatis jacturam, vel ex eo solo luculenter apparet, quod neque de aliis mulieribus communiter dici poterat, quod in pariendo virginitatis jacturam facerent, quia hanc jacturam jam antea passæ erant in concipiendo. Aliquando etiam in sacris litteris *adaperire vulvam* non significat nisi fœcunditatem; ut cum Gen. XXIX. 31. & XXX. 22. dicitur Deus aperuisse Rachelis vulvam.

505. Inst. Sanct. Ambrosius in Commentar. hunc locum explicans inquit: *Qui vulvam sanctificavit alienam, ut nasceretur Propheta, hic est, qui aperit matris suæ vulvam, ut immaculatus exiret.* Tertullianus item *de carne Christi* cap. 22. hunc ipsum locum explicans, *Quis*, inquit, *proprie vulvam adaperuit, quam qui clausam patefacit?* Et Origenes Hom. IV. in Lucam, *Matris Domini*, ait, *eo tempore vulva reserata est, quo & partus editus; quia sanctum uterum, & omni dignatione venerandum ante nativitatem masculus omnino non tetigit.* Multi alii Patres idipsum asseruerunt.

506. Respondet S. Thomas explicando verba S. Ambrosii, ut „ illa adaperitio non significet reserationem communem claustri pudoris virginei; „ sed solum exitum prolis de utero matris. “ Certe idem Sanct. Ambrosius in Hymno Nativitatis, quem adoptavit Ecclesia, ita canit: *Claustrum pudoris permeat.* Similem loquendi modum usurpavit etiam Sanct. Hieronymus virginitatis Deiparæ defensor invictus; cum in Dial. II. contra Pelag. num. 4. *Christus*, inquit, *clausas portas vulvæ virginalis aperuit, quæ tamen clausæ jugiter permanserat.* Et Sanct. Joan. Damascenus Homil. I. *In Dormit. Beat. M. Virg.* num. 8. *Qui Deus erat*, inquit, *homo sit, ac eximio modo partus tempore nascitur vulvam ita aperiens, ut Virginis claustra minime labefactet.* Eademque ratione explicandi sunt Origenes, Tertullianus, Irenæus, & quicumque ex Veteribus obsignatum Virginis Mariæ claustrum divini partus tempore reseratum fuisse, indicare videntur. Sumpserunt nempe vulvæ aperitionem pro effectu, ut significarent, illud virgineum claustrum Christi Do-

Domini nativitati minime obstitisse; non autem quasi illud sacrum repagulum effractum fuerit.

507. Ob. secundo. Transire per clausa pertinet ad dotes corporis gloriosi; unde etiam Christus post resurrectionem intravit in cœnaculum Apostolorum januis clausis; sed corpus Christi in sua conceptione, & nativitate non fuit gloriosum, sed passibile, *in similitudinem carnis peccati*, ut inquit Apostolus ad Roman. VIII.: ergo &c.

508. S. Thomas hac quæst. 28. artic. 2. ad 3., quorumdam ait fuisse sententiam, Christum in sua nativitate dotem subtilitatis assumpsisse; sicut quando ambulavit siccis pedibus supra mare, dicunt eum assumpsisse dotem agilitatis. Hanc tamen opinionem rejicit Angelicus, & ita difficultatem solvit: „ Dicendum, quod omnia ista facta sunt mi„ raculosa per virtutem divinam: unde Augustinus „ dicit Tract. CXXI. in Jo.: *Materni corporis*, „ *ubi Divinitas erat*, *ostia clausa non obstite*„ *runt; ille quippe non eis apertis intrare po*„ *tuit*, *quo nascente virginitas Matris inviolata* „ *permansit* " (a).

509. Temporis, & operæ dispendium faceret, qui ea vellet discutere & refutare, quæ de mulieribus, & obstetricibus partui Mariæ assistentibus apud quosdam vulgata fuerunt; ac præcipue de S. Anastasia, cujus propterea memoriam celebrari credunt in secunda Missa Natalis D. N. J. C.; quæ tamen Anastasia nonnisi tertio Ecclesiæ sæculo sub Diocletiano martyrium subiit. Fabulas istas explodit sacer textus Evangelistæ Lucæ, qui cap. II. 7. seq. ita rem simpliciter narrat: *Et peperit filium suum primogenitum*, *& pannis eum involvit*, *& reclinavit eum in præsepio*, *quia non erat eis locus in diversorio*. Ex quo textu etiam eruitur, B. Virginem sine ullo doloris sensu fuisse suum fœtum enixam; neque enim potuisset hæc officia puerulo præstare, si consuetis aliarum puerperarum incommodis fuisset obnoxia. Præclare S. Hieronymus contra Helvidium, *Nulla*, inquit, *obstetrix*, *nulla muliercularum sedulitas intercessit: ipsa pannis involvit infantem*, *ipsa & obstetrix fuit* (b).

PROPOSITIO II.

Sanctissima Dei genitrix Maria post partum suam virginitatem perpetuo servavit (c).

510. Prob. ex veteribus Ecclesiæ Patribus. Origenes Hom. VII. in Lucam: *In tantam*, inquit, *nescio quis prorupit insaniam*, *ut assereret negatam fuisse Mariam a salvatore*, *eo quod post nativitatem illius juncta fuerit Joseph*.

511. S. Epiphanius data opera Antidicomarianitas *Hæresi* LXXVIII. impugnavit, primo ex ipso nomine *Virginis*, quod Mariæ Sanctissimæ ab omnibus tribui consuevit; & concludit: *Sic Sancta Maria virgo nuncupatur*, *nec appellatio ista aliquando commutabitur*. *Hæc enim perpetuo incorrupta permansit*. Deinde ipsum colligit Epiphanius ex eo, quod Maria, & Joseph *ambo justi erant: neque qui hoc semel audiisset*, *fœtum illum*, *quem in utero ipsa gestabat*, *e Spiritu esse Sancto*, *post tantam Dei administrationem vase illo auderet uti; quod eum capere meruerat*, *quem ob excellentem gloriam cælum*, *& terra continere non possunt*. Demum Antidicomarianitarum errorem *blasphemiam* appellare non dubitat.

512. S. Ambrosius in Libro *de institutione Virginis* cap. 6. *An vero*, inquit, *Dominus Jesus eam sibi matrem eligeret*, *quæ virili semine aulam posset incestare cælestem*, *quasi eam*, *cui impossibile esset virginalis pudoris servare custodiam? ... Nec fieri poterat*, *ut quæ Deum portaverat*, *portandum hominem arbitraretur*. *Nec Joseph vir justus in hac proruisset amentiam*, *ut* ma-

(a) Non hic immorabimur in recensendis iis, quæ de notione Virginitatis, aut de modo, quo Christus ex clauso, atque obsignato materni pudoris claustro in lucem prodire potuit, a quibusdam Scholasticis curiosius disputata sunt: satis est dicere cum duobus Scholarum Magistris Augustino, & Thoma id miraculo effectum fuisse; quomodo autem miracula fiant, ille solus novit, qui facit. Placet tamen similitudo radii solaris per cristallum transeuntis, qua aliqui ad Virgineum partum explicandum usi sunt; & quam elegantissimus Sannazarius his versibus exornavit Lib. I. *De partu Virginis*.

„ Haud aliter, quam cum purum specularia solem
„ Admittunt; lux ipsa quidem pertransit, & omnes
„ Irrumpens lassat tenebras, & discutit umbras;
„ Illa manent illæsa, haud illi pervia vento,
„ Non hiemi, radiis sed tantum obnoxia Phœbi.

(b) Referuntur etiam vetustissimæ quædam picturæ Mariæ Virginis recumbentis in lecto more aliarum puerperarum; de quibus, aliisque similibus commentitiis fabulis legendus Jac. Hyac. Serry Exerc. XXIX. *De Christo, ejusque Virgine Matre*.

(c) Contra Antidicomaritas, vel Antidicomarianitas, quo nomine inquit Sanctus Augustinus in Libro *De Hæresibus* num. 56. *appellati sunt hæretici*, *qui Mariæ Virginitati usque adeo contradicunt*, *ut affirment*, *eam post Christum natum viro suo fuisse commixtam*. Hujus impurissimæ blasphemiæ auctor communiter censetur Helvidius, qui librum evulgaverat, probare contendens, Mariam Virginem permansisse usque ad partum Jesu Christi: post autem liberis gignendis operam dedisse. Hunc librum S. Hieronymus rogatus a fratribus acerrime confutavit. Videtur tamen, nonnullos Helvidio in hac impietate prævisse; aliquos nempe ex Apollinaristarum impugnavit *Hæresi* LXXXIII. Bonosus item Sardicensis Episcopus, propter negatam perpetuam B. Mariæ Virginitatem fuit in Concilio Capuano anno 389. damnatus; quam justam condemnationem confirmavit S. Siricius Pontifex maximus in epist. ad Anxsiium, & ceteros Episcopos Illyrii. Vid. P. Constant in Tom. I. *Epist. Summ. Pontificum* in admonit. prævia ad hanc Siricii ep. Accusantur aliqui inter postremos Novatores ejusdem erroris, communiter tamen Heterodoxi perpetuam B. Mariæ Virginitatem defendunt, sin minus ut infallibile fidei dogma, saltem ut piam, certamque sententiam.

matri Domini corporeo concubitu misceretur.

513. Demum, ut brevitati studeam, verba afferam S. Hieronymi, qui plura potuit legere vetera Ecclesiæ monumenta, quibus nos caremus, ita num. 17. Helvidium auctoritate Patrum urgentis: *Numquid non possum tibi totam veterum Scriptorum seriem commovere, Ignatium, Polycarpum, Irenæum, Justinum martyrem, multosque alios apostolicos, & eloquentes viros, qui adversus Ebionem, & Theodorum Byzantium, & Valentinum hæc eadem sentientes plena sapientiæ volumina conscripserunt?*

514. Prætermittendus tamen non est S. Thomas, qui hoc fidei nostræ dogma theologicis rationibus ex Sanctis Patribus depromptis ita confirmat 3. Part. quæst. 28. art. 3.: „ Absque omni „ dubio detestandus est error Helvidii, qui dice„ re præsumpsit, matrem Christi post partum a „ Joseph esse carnaliter cognitam, & alios filios „ genuisse. Hoc enim *primo* derogat Christi per„ fectioni, qui sicut secundum naturam divinam „ unigenitus est Patri, tamquam perfectus per o„ mnia filius ejus, ita decuit, ut esset unigenitus „ Matris, tamquam perfectissimum germen ejus. „ *Secundo* hic error injuriam facit Spiritui san„ cto, cujus sacrarium fuit uterus virginalis, in „ quo carnem Christi formavit: unde non dece„ bat, quod de cetero violaretur per commixtio„ nem virilem. *Tertio* derogat dignitati, & san„ ctitati matris Dei, quæ ingratissima videretur, „ si tanto Filio contenta non esset, & si virgini„ tatem, quæ in ea miraculose conservata fuerat, „ sponte perdere vellet per carnis concubitum. „ *Quarto* ipsi Joseph esset ad maximam præsum„ ptionem imputandum, si eam, quam revelante „ Angelo, de Spiritu sancto Deum concepisse co„ gnoverat, polluere attentaret. Et ideo simplici„ ter est asserendum, quod mater Dei, sicut vir„ go concepit, & virgo peperit, etiam & virgo „ post partum in sempiternum permansit. "

515. Addendum denique, quod Patres Synodi VI. œcumenicæ Act. XI. dixerunt: *Mariæ illibata virginitas, quæ ante partum, in partu & post partum est intemerabilis*. Unde Ecclesia ita beatissimam Virginem precari solet: *Post partum virgo inviolata permansisti, Dei genitrix intercede pro nobis*.

516. Obj. primo. Matth. I. 18. de Joseph & Maria dicitur: *Antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto*. Non autem Evangelista diceret *Antequam convenirent*, nisi de conventuris; quia nemo dicit de non pransuro, *antequam pranderet*: videtur ergo, B. Virginem aliquando convenisse cum Josepho carnali copula.

517. Respondet S. Thomas una cum S. Hieronymo contra Helvidium num. 4. „ quod licet hæc „ propositio *ante* sæpe consequentiam indicet, „ tamen nonnunquam ea tantum, quæ prius co„ gitabantur, ostendit. Unde nec necesse sit, ut „ cogitata fiant, quum aliud ideo intervenerit, ne „ ea, quæ cogitata sunt, fierent. " Varia autem S. Hieronymus ad id confirmandum affert exempla; ut si quis dicat: *antequam in portu pranderem, ad Africam navigavi*; aut: *Helvidius, antequam pœnitentiam ageret, morte præventus est*. „ Similiter, concludit Angelicus, Evangeli„ sta dicit: *Antequam convenirent, inventa est* „ *in utero habens de Spiritu sancto*, non quia „ postea convenerint, sed quia, dum viderentur „ conventuri, prævenit conceptio per Spiritum „ sanctum; ex quo factum est, ut ulterius non „ convenirent. "

518. Inst. *primo*. Ibidem Angelus ita Josephum allocutus est: *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam*; conjugium autem consumatur per carnalem copulam, quæ aliquando interventura erat.

519. Respondet iterum Doctor Angelicus, quod, sicut Augustinus dicit Libro I. *de nuptiis, & concupiscentia* c. 11., *conjux Joseph vocabatur mater Dei ex prima desponsationis fide, quam per concubitum non cognoverat, nec fuerat cogniturus*.

520. Inst. *secundo*. Ibidem S. Matthæus ita caput concludit: *Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum*. Ubi duo sunt notatu digna; *primo* particula *donec*, quæ superflua, & otiosa esset, si Joseph suam conjugem nunquam cognovisset: *secundo* illud adjectivum *primogenitus*, quo alii filii indicantur post primum geniti.

521. Primæ difficultati resp., particulam *donec*, non semper certum tempus significare, sed aliquando infinitum; ut cum S. Paulus 1. ad Corinth. XV. 25. citans verba Psalmi CIX. inquit de Christo; *Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*, non quasi regnaturus non sit, postquam inimici positi fuerint sub pedibus ejus, cum regni ipsius nullus futurus sit finis.

522. Sunt etiam, qui ea verba: *Non cognoscebat eam, donec peperit &c.* intelligunt de cognitione excellentiæ, & meritorum B. Mariæ Virginis, quam Josephus non habuit plenam, nisi quando in ejusdem partu vidit Choros Angelorum canentium: *Gloria in excelsis Deo &c.* Prima tamen responsio verior, & solidior videtur: unde ea utitur etiam S. Thomas, addens Evangelistam dicere, *matrem Dei non fuisse cognitam a viro usque ad partum, ut multo magis intelligamus, cognitam non fuisse post partum*.

523. Secunda autem difficultas solvitur, observando, *primogenitum* in sacris litteris etiam significare *unigenitum*; ut apparet in lege Numeror. XVIII. de primogenitis Deo offerendis, in qua certe comprehendebantur etiam unigeniti; unde recte Hieronymus: *Omnis unigenitus est primogenitus, non omnis primogenitus est unigenitus*.

524. Inst. *tertio*. In sacris litteris sæpius commemorantur fratres Christi Domini. Matth. XIII. 55. *Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus dicitur Maria, & fratres ejus Jacobus, & Jo-*

Josephus, *& Simon*, *& Judas*, *& sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt?* ergo non fuit unigenitus; adeoque nec ejus mater virgo post partum.

525. Respondetur cum S. Hieronymo, fratres Domini non fuisse filios Joseph, *sed consobrinos Salvatoris*, *Mariæ materteræ Domini liberos*. „ Quatuor enim modis, inquit Angelicus hanc „ difficultatem solvens, in Scripturis fratres di- „ cuntur, scilicet *natura*, *gente*, *cognatione*, „ *& affectu*. Unde fratres Domini dicti sunt, „ non secundum naturam, quasi ab eadem matre „ nati, sed secundum cognationem, quasi consan- „ guinei ejus existentes. Joseph autem, sicut Hie- „ ronymus dicit contra Helvidium, *magis cre-* „ *dendus est virgo permansisse; quia aliam u-* „ *xorem habuisse non scribitur*, *& fornicatio* „ *in sacrum virum non cadit*. " Hæc quatuor fratrum genera S. Hieronymus ex multis Scripturæ sacræ locis erudite illustrat, & confirmat. Quibus addi potest id, quod S. Paulus habet in epist. ad Gal. I. 19., se *Apostolorum* neminem vidisse, *nisi Jacobum fratrem Domini*. Porro iste Jacobus Apostolus non poterat esse frater Domini *naturalis*, duo enim erant *Apostoli* nomine Jacobi apud Matth. X. 4., scilicet alter filius Zebedæi, alter filius Alphæi: neuter ergo filius Joseph, adeoque Jacobus *frater Domini* dictus, esse non poterat, nisi Domini consobrinus (*a*).

526. Inst. 4. Matth. XXVIII. 55. seq. inter mulieres, quæ Jesu morienti & post mortem adstiterunt nominatur etiam *Maria Jacobi*, *& Joseph mater*; quæ Maria non alia videtur fuisse, quam mater ipsius Jesu, quam Evangelista Joannes expresse memorat XIX. 25., alias sequeretur, Mariam sanctissimam non fuisse præsentem officio sepulturæ filii sui; quod nec suspicari possumus: ergo &c.

527. Respondet S. Thomas, Mariam, quæ dicitur mater Jacobi, & Joseph, non esse Mariam matrem Jesu Christi, quæ in Evangelio non consuevit nominari, nisi cum mentione ipsius dignitatis, nempe *matris Jesu*. Illa igitur Maria, quæ dicitur mater Jacobi, & Joseph, debuit esse uxor Alphæi, cujus filius est Jacobus minor, qui dictus est *frater Domini*. Quod si Maria sanctissima non fuit a Matthæo inter pias mulieres expresso nomine memorata, non tamen sequitur, eamdem non fuisse sepulturæ Christi præsentem. Profecto Matthæus nec memorat præsentiam Sancti Joannis, quem tamen abfuisse ab hoc pietatis officio, nullo modo credendum est.

528. Ob. *secundo*. Tertullianus in Libro *de Monogamia* cap. 8. Christum, inquit, *Virgo enixa est*, *semel nuptura post partum; ut uterque titulus sanctitatis in Christi sensu dispungeretur*, *per matrem*, *& virginem*, *& univiram*. Item in Libro *de carne Christi* cap. 7. censet eos, qui in Evangelio dicuntur *fratres domini*, fuisse proprie fratres uterinos. Tertulliano Helvidius conjungebat Victorinum Petaboniensem.

529. Resp. autem S. Hieronymus: *De Tertulliano quidum nihil amplius dico*, *quam Ecclesiæ hominem non fuisse*. *De Victorino vero id assero*, *quod de Evangelistis; fratres eum dixisse Domini*, *filios Mariæ*. *Fratres autem ... propinquitate*, *non natura*. Licet aliqui etiam, Tertullianum benigne explicari posse existiment.

Quæres primo, an hæc sententia de beatissimæ Matris Dei perpetua virginitate ad fidem pertineat?

530. Ratio dubitandi aliqua esse potest auctoritas S. Basilii, qui in Homil. XXV. *de Nativ.* in ea verba: *Non cognoscebat eam*, *donec peperit*, exponit: „ Affert hic locus suspicionem, quod „ postquam generationi Domini per Spiritum san- „ ctum administratæ caste, pureque serviit, tum „ demum usitata nuptiarum opera Maria non re- „ cusaverit. Nos autem; *quamvis nihil hoc do-* „ *ctrinæ pietatis officiat* (siquidem eo usque ne- „ que necessaria virginitas fuit, dum dispensatio- „ ni illa serviret; quod autem deinde secutum „ est, tamquam nihil ad mysterii rationem spe- „ ctans, curiosius omittamus inquirere), nihilo- „ minus Christum amantium aures non sustinent „ hoc audire, quod Dei genitrix aliquando virgo „ esse desierit &c. "

531. Verumtamen communem omnium plane Christianorum, perpaucis exceptis, de perpetua Mariæ virginitate sententiam ad fidem pertinere non dubito. Sane ipse mox laudatus Basilius inquit, *aures Christi amantium non sustinere* oppositum sentire. S. Epiphanius de Antidicomarianorum hæresi vocat *blasphemiam* vel ipsam *suspicionem* contra Mariæ virginitatem. Origenes supra laud. n. 510. *insanos* appellat, & S. Ambrosius *de Instit.* Virginis ut *sacrilegos* detestatur, qui negant, Mariam perseverasse Virginem. Photius denique Helvidii sententiam dicit *irreligiosam*, & *impiam*. Ulterius S. Siricius Papa in Concilio Romano Helvidium virginitatis Mariæ osorem damnavit, & ab Ecclesiæ communione expulit; atque idipsum postea præstitit Sanct. Ambrosius in Synodo Mediolani collecta. Eccur ergo non concludamus, hanc sententiam ad fidem catholicam pertinere?

532. Sanct. autem Basilius id solum vult, etiamsi impia illa, ac damnata sententia vera esset, quod au-

(*a*) S. Epiphanius *Hæresi* LXXIX. quatuor fratres Domini e Scriptura recenset, scilicet Jacobum minorem, Josem, Simonem, & Judam; ac præterea sorores duas Salomeo, & Mariam; quos omnes a Josepho genitos fuisse credit, antequam Mariæ Virgini nuberet. Epiphanio hanc in parte consentit Cyrillus Alexandrinus in *Glaphyris* Libro VII. Part. II. Communior quidem opinio est, Josephum fuisse innuptum, & virginem, non tamen certa, utpote cui aliqui veterum Patrum refragantur. Consule Nat. Alexandrum in fine Dissert. XLXIII. in Sæc. IV.

aures piæ nec audire sustinent, eam tamen nihil officere doctrinæ mysterii Incarnationis Dominicæ, utpote quod jam perfectum, & consummatum erat, antequam Maria posset liberis procreandis operam dare.

Quæres *secundo*, an B. Maria mater Dei virginitatis voto obstricta fuerit?

553. Resp. S. Thomas affirmative 3. P. q. 28. art. 4.; idque probat auctoritate S. Augustini, qui in Lib. *de Sancta Virginitate* c. 4. ex iis Mariæ Verbo annuntianti conceptionem, & partum filii Dei: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*, bene colligit, ita non fuisse responsuram, *nisi Deo Virginem se ante vovisset*. Cum enim Angelus locutus fuisset de tempore futuro: *Ecce concipies in utero, & paries filium*, inepta erat Virginis responsio: *virum non cognosco*, nisi voto sese obstrinxisset ad virum nunquam cognoscendum (*a*).

554. S. Augustinum præcesserat Gregorius Nyssenus in Homil. „ de die natali Domini *inquiens*: „ Si ad nuptiale opus assumpta fuisset a Josepho, „ cur ad Angeli vocem futurum partum prænunciantis, velut ad rem novam attonita fuisset, „ cum hoc expectaret ipsa, ut ex naturæ lege „ mater esset? Sed quia consecratam Deo carnem .... illibatam servari oportebat, idcirco sic „ ait: Quamquam Angelus sis, quamvis e cælo „ venias. & quod apparet, supra caput hominis „ sit, tamen impossibile est, hominem me cognoscere. Quomodo mater ero sine viri consortio? “

555. Et ut alios nonnullos Patres omittam, qui eodem sensu verba Mariæ Virginis ad Angelum intellexerunt, satis sit S. Bernardum, qui Sanct. Patrum chorum claudit, audire in Serm. IV. *Super missus est* ita de Maria loquentem: „ Neque „ enim quæris, an fiet istud, sed quomodo: quasi dicas: cum sciat Dominus meus, testis conscientiæ meæ, votum esse ancillæ suæ, non „ cognoscere virum, qua lege, quo ordine placebit ei, ut fiat illud? Si oportuerit me frangere „ votum, ut pariam talem filium, & gaudeo de „ filio, & doleo de proposito. “

556. Sed præstat audire etiam nostrum Angelicum Magistrum ita loco supra cit. prosequentem: „ Dicendum, quod sicut in secunda parte habitum est c. 2. 2. quæst. 88. art. 6.) perfectionis „ opera magis sunt laudabilia, si ex voto celebrentur: virginitas autem in matre Dei præcipue debuit pollere, ideo conveniens fuit, ut „ virginitas ejus *ex voto* esset Deo consecrata. „ Verum quia tempore legis oportebat generationi „ insistere tam mulieres, quam viros, qui secundum carnis originem cultus Dei propagabatur, antequam ex illo populo Christus nasceretur; mater Dei non creditur, antequam desponsaretur Joseph, absolute virginitatem vovisse; „ sed licet eam in desiderio habuerit, super hoc „ tamen voluntatem suam diviso commisit arbitrio „ Postmodum vero accepto sponso, secundum quod „ mores illius temporis exigebant, simul cum eo „ votum virginitatis emisit. “

557. Cum vero sibi objecisset legem Deuteron. VII. 14. latam: *Non erit apud te sterilis utriusque sexus*, ita respondet ad 1. „ Quia videbatur esse „ lege prohibitum, non dare operam, ad relinquendum semen super terram, ideo non simpliciter virginitatem vovit Dei genitrix, sed sub „ conditione, si Deo placeret. Postquam autem ei „ innotuit, hoc esse Deo acceptum, absolute vovit, antequam ab Angelo annuntiaretur. “

558. In qu. autem 29. art. 1. ad 1. ut explicaret, quomodo virginitatis votum posset cum Mariæ desponsatione consistere: inquit: „ B. Virgo „ mater Dei ex familiari instinctu Spiritus sancti „ credenda est desponsari voluisse, confidens de „ divino auxilio, quod nunquam ad carnalem copulam perveniret. Hoc tamen divino commisit „ arbitrio: unde in nullo detrimentum passa est „ virginitas. “ Ita paucis complexus est Angelicus, quæ postea Scholastici latissime disputarunt de tempore, quo beatissima Dei genitrix suam virginitatem Deo Virginum sponso consecravit, de ejusdem voti natura, an absolutum fuerit, vel conditionatum; ac denique de modo, quo perpetuæ castimoniæ votum vero ejusdem Virginis matrimonio conciliari queat. De quibus præter alios auctores prolixe egit Pat. Jacob. Hyac. Serry Exercitat. XX. & seq. *de Christo, ejusque Virgine matre*. Legendum autem consulo sæpius laudatum Joann. Chrysostomum Trombellium in T. I. *De gestis Mariæ Sanctissimæ* P. I. Diss. IX.

(*a*) Ab obvia hac, & naturali verborum Mariæ interpretatione discedere voluit Calvinus in *Harm. Ev.* ad hunc locum, & distortos, obscurosque sensus quærere, potius quam votum Virginitatis, cujus inimicus erat, agnoscere: cujus magistri vestigia secuti sunt Theod. Beza, aliique votorum Monasticorum osores. Ceteris autem petulantiores Centuriatores Magdeburgenses ita scribere non sunt veriti Centuria I. Lib. I. c. 10. „ Ineptum est, quod Augustinus, & alii hoc loco affirmant, Mariam castitatis voto obstrictam fuisse, atque ideo dixisse: *Virum non cognosco*. “ Quomodo, quæso, inepta illa interpretatio, quæ & toti contextui apprime consonat, & tam a veteribus, quam a recentioribus Commentatoribus adoptata fuit? Sed furor contra sacra vota hos, aliosque Novatores *in vada cæca tulit*.

FINIS TOMI QUINTI.